

GOD LAVAYIYAT A᷇ PUHUVASIWNI

New Testament

Hopi

American Bible Society

New Testament
in Hopi

A cotranslation by Wycliffe Bible Translators and
Hopi tribal members partially based on previous translations.

First edition
© 1972, American Bible Society

Second edition
© 2012, Wycliffe

www.ScriptureEarth.org

This work is shared under the Creative Commons License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

Contents

	page
LOMATUAWI MATTHEWT AHPIY’O	
MATTHEW	Mt
LOMATUAWI AHPIY’O	
MARK	Mr
LOMATUAWI LUKE AHPIY’O	
LUKE	Lk
LOMATUAWI JOHN AHPIY’O	
JOHN	Jn
Jesus Ayamuyatuy Hiniwhtipuamu	
ACTS	Act
Paul ROME ep Tuptsiwni’yuñqamuy amumi Pēniata	
ROMANS.....	Ro
Paul CORINTH ep Tuptsiwni’yuñqamuy amumi mohti Pēniata	
1 CORINTHIANS	1 Co
Paul ep Tuptsiwni’yuñqamuy amumi añk Pēniata CORINTH	
2 CORINTHIANS	2 Co
Paul GALATIAT ep Tuptsiwni’yuñqamuy amumi Pēniata	
GALATIANS	Ga
Paul EPHESUS ep Tuptsiwni’yuñqamuy amumi Pēniata	
EPHESIANS	Eph
Paul PHILIPPIT ep Tuptsiwni’yuñqamuy amumi Pēniata	
PHILIPPIANS	Php
Paul COLOSSET ep Tuptsiwni’yuñqamuy amumi Pēniata	
COLOSSIANS	Col
Paul THESSALONICAT ep Tuptsiwni’yuñqamuy amumi mohti Pēniata	
1 THESSALONIANS	1 Th
Paul THESSALONICAT ep Tuptsiwni’yuñqamuy amumi añk Pēniata	
2 THESSALONIANS	2 Th

Paul TIMOTHYT aw mohti Pēniata	
1 TIMOTHY	1 Ti 378
Paul TIMOTHYT aw añk Pēniata	
2 TIMOTHY	2 Ti 386
Paul TITUS aw Pēniata	
TITUS.....	Tit 391
Paul PHILEMON aw Pēniata	
PHILEMON	Phm 395
HEBREW sinmuy amuñaqw Tuftsawiñ'yuñqamuy amumi Pēni	
HEBREWS.....	Heb 397
JAMES God Sinomuyatuy amumi Pēniata	
JAMES	Jas 415
PETER God Sinomuyatuy amumi mohti Pēniata	
1 PETER.....	1 Pe 422
PETER God Sinomuyatuy amumi añk Pēniata	
2 PETER.....	2 Pe 429
JOHN mohti Pēniata	
1 JOHN.....	1 Jn 434
JOHN añk Pēniata	
2 JOHN.....	2 Jn 441
JOHN Pēniat payisni'maqa	
3 JOHN.....	3 Jn 443
JUDE God Sinomuyatuy amumi Pēniata	
JUDE	Jud 445
Jesus Christ HIHTA NATONIQAT MAHTAKNA Ayay John aw'i	
REVELATION.....	Rev 448
Maps..... 477

LOMATUAWI MATTHEWT AHPIY’O

The Birth Record of Jesus Christ
(Lk. 3.23-38)

1 ¹I’ tutuveni it Jesus Christ hakiy ahpiy sinotiqat tuawi’ta.
Pam Abraham-nit pu David pumuy amuhpiy aniwhti. ²Ura Abraham Isaac náata; noqw pam Jacob náata; noqw pam Judas-nit pu tupkomuyatuy pumuy náamu. ³Noqw Judas Phares-nit pu Zarat pumuy náamu; (Thamar pumuy yúamu); noqw Phares Esrom náata; noqw pam Aram náata; ⁴Noqw pam Aminadab náata; noqw pam Naasson náata; noqw pam Salmon náata; ⁵Noqw pam Booz náata, (Rachab put yúata); noqw Booz Obed náata, (Ruth put yúata); noqw Obed Jesset náata. ⁶Noqw pam David it moñwit náata; noqw pam Solomon náata, (hakiy Urias nōmaatniwuqa put yúata). ⁷Noqw Solomon Roboam náata; noqw pam Abiat náata; noqw pam Asat náata. ⁸Noqw pam Josaphat náata; noqw pam Joram náata; noqw pam Ozias náata. ⁹Noqw pam Joatham náata; noqw pam Achaz náata; noqw pam Ezekias náata. ¹⁰Noqw pam Manasses náata; noqw pam Amon náata; noqw pam Josias náata. ¹¹Noqw pam Jechonias-níkalw pu tupkomuyatuy pumuy náamu, sinom Babylon aqw tsāmiwyaqat ephaqamo. ¹²Noqw pumuy Babylon aqw tsāmiwyaqw put atsva Salathiel tihtiwa. Pam hak Jechonias tíata. Noqw pam Zorobabel náata. ¹³Noqw pam Abiud náata; noqw pam Eliakim náata; noqw pam Azor náata. ¹⁴Noqw pam Sadoc náata; noqw pam Achim náata; noqw pam Eliud náata. ¹⁵Noqw pam Eleazar náata; noqw pam Matthan náata; noqw pam Jacob náata. ¹⁶Noqw pam Joseph náata. Noqw Joseph Maryt kōñaata. Noqw Maryt hapi ahpiy Jesus, Christ yan túñwantihqá tihtiwa. ¹⁷Noqw óvij Abraham aqw David aw pahsavo

sohsoyam nānañk qatsívaptuyaqam pakwt nālöq sihkay'tasikipwatyá; noqw pu David ańqw Babylon aqw tsāmiwyaqat aw pahsavo pakwt nālöq sihkay'tasikip nānañk qatsívaptuya; noqw pu Babylon aqw tsāmiwyaqat ańqw Christ aw pahsavo pakwt nālöq sihkay'tasikip nānañk qatsívaptuya.

The Birth of Jesus Christ (Lk. 2.1-7)

¹⁸Noqw yantaqat ahpiy Jesus Christ hapi tihtiwa: Put yuat Mary Joseph aw awiniwtaqw, nāt pumuy qa nāmatiqw, pam Qahováriwtaqat Hikwsit enem nō'yiwkaiw mātaqtí. ¹⁹Noqw put siwatwaat Joseph suan hintaqe, put nuhtutpik hamanhintsanniqey qa suhtaq'ewnihqe, pay as put turs nanauyve mātapniqey unańwti. ²⁰Noqw nāt pam pan wūwankaiw tūmoklawhq, meh, pi Tutuyqawhqaqat hońviayaat put aw mātaqtíqe, aw pańqawu: Joseph, um David tíata, pay um qa nānaphin wūwantat, uhmantuway Maryt nāmi tāvini; pay put ahsonve aniwhtíqa Qahováriwtaqat Hikwsit enemi. ²¹Noqw pam tiyohyat tihtani; noqw um hapi put Jesus yan túńwani, ispi pam sinomuy qaanhtipuyamuy ańqw ayo óyaniq'ö. ²²⁻²³Ura Tutuyqawhqa lavay'ayay ahpiy yan lavayhti: Meh, nāt qanawhvalni'taqa māna nō'yiltini; nen tiyohyat tihtani. Noqw puma put Emmanuel yan tuńwáyani, pam hapi Tutuyqawhqa itamuma, i'nhqe pam'i. Noqw ii yantaqa sohsoy yaniwhtíqw, i' hisat lavaytiwhqa aw antsaniwa. ²⁴Pahsat pu Joseph tātayhq, Tutuyqawhqaqat hońviayaat hin put aw tutaptaqat anhtíqe, mantuway nāmi tāví; ²⁵Nihqe pas pam put qa aw hintsana, pas pam susmohti tiy tihtaniqat aw pahsavoo. Noqw pam tiyohyat tihtaqw, Joseph put Jesus yan tuńwa.

Visitors from the East

2 ¹Noqw hak Mońwi Herod mońw'iwtaqw, Jesus Judea-tutskwat ep Bethlehem-kitsókit ep tihtiwa. Noqw meh, hakim pas wuwni'yuńqam hōpahaqaqw Jerusalem ep ökihqé pańqaqwá: ²Ya Jew-sinmuy amumi mońw'iwtaniqe tihtiwhqa hak háqamo? Pi itam hōpaq sōhut put tuawi'taqat tutwaqe put hakiy aw naokiwlalwaniqe óviy ańqwyá. ³Noqw Mońwi Herod it navotqe tusitaqe pas hinhaqam unańway'ta, pu sohsoyam Jerusalem ep yesqam pīwu. ⁴Noqw óviy pam Tutuyqawhqaqat awwat mohpeq momińwituy-níkaíw pu sinmuy amuńaqw tutavot tūtutuqaynayaqamuy sohsokmuy tsovalaqe, haqam Christ tihtiwniqat pumuy tūvińta. ⁵Noqw puma put aw pańqaqwá: Judeat ep Bethlehem ep'e; pi Tutuyqawhqaqat lavay'ayaat yan pēna: ⁶Pu úmaa, uma Judat-tutskwat ep Bethlehem-kitsókit ep sínomu, pas uma Judat ep pavansinmuy amuńaqw qa hin'eway'omu; pi umuńaqw hak mońw'iwtaniqa wunuptuni; nen pam isinomuy amumi tunatyawmani, Israel-sinmuy amumii. ⁷Pahsat pu Herod pumuy hakimuy pas wuwni'yuńqamuy nanauyve wáńwayhq, hisatniqw sōhu

mātaqtiqat pumuy pās tūviňta, ⁸Nit pumuy Bethlehem aw hōnaqe amumi pañqawu: Uma awye', tsākw pās hepyani, nen ason uma tutwe' ańqw nuy āawnawisni; noqw nu tuwat awnen put pas hihtatani. ⁹Noqw puma moňwit ańqw yan nanaptat ahpiyya; noqw meh, ura sōhu hōpaq pumuy amumi mātaqtqa pumuy amupyeve hinmaqe, haqam tiyohyat qátuhqat aw pítuhqe atsve huruhti. ¹⁰Noqw puma sōhut tutwaqe, pas hinhaqam hahlayhtot. ¹¹Noqw puma kihut aw yuńqe, pep tiyohyat yuyat Maryt enań tutwa; nihqe puma tiyohyat atpiro tamötshorívat pas hihtatota; nit pu hihta eniem hinvayaqey ań hötahtotaqe, put hihta huytota, sikavalasivata, pu frankincense, nit pu myrrh. ¹²Noqw pay puma Herod aw qa áhoyyaniquey God ańqw tumoknanaptaqe, pay pas háqe'wat ahoy tutskway aqwy.

The Escape to Egypt

¹³Noqw pumuy ahpiyyaqw, pi meh, Joseph tūmoklawhq, Tutuyqawhqa hońviayaat put aw mātaqtqe aw pañqawu: Meh, Herod tiyohyat pās hepni, put nīnaniqee. Noqw öviy um qatuptut, tiyohyat, yuyat enań wikkāw, Egypt-tutskwat aqw wāyanı; nen pas ason nu hisat uń hin āawnaniqat pahsavo um hāk pepeq qátuni. ¹⁴Noqw öviy pam qatuptut, tiyohyat yuyat enań wikkāw, míhikpuva Egypt aqw'a; ¹⁵Nihqe pas ason hisat Herod mokqat aw pahsavo pam pepeq qatu. Ura Tutuyqawhqa lavay'ayay ahpiy yan lavayhti: Nu Egypt aqw itiy wáńwayi. Noqw yan hapi i' hisat lavaytiwhqa aw antsaniwa.

The Killing of the Children

¹⁶Noqw ima a'nö wuwni'yuńqam ahpiyyaqw, Herod māmatsq kurs puma paysoq put yūuyuhnaya. Noqw öviy pas pam a'nö itsívutiqe, hakimuy hōnaqe, puma totimhoymuy Bethlehem ep yesqamuy sohsokmuy qöqyaniqat ayata, pu ahsupoq qalava yesqamuyu, lōq yahsańwni'yuńqamuy ahpiy nāt tsātsakwmuy aqw pahsavoo. Ura pam pas wuwni'yuńqamuy pās tūviňtaqe hisat paniwhtiqat navotqey put ahpiy panhti. ¹⁷Pahsat pu Tutuyqawhqa lavay'ayaat Jeremy hin lavaytiqat aw antsaniwa; ura pañqawu: ¹⁸Ramat ep hakiy tönaat nanaptiwa; hak paktöqnuma, a'nö paknuma, pas pavan hinhtiqey pan paknuma. Rachel timuy öviy paknumqe, pas qa okniqey nāwakna, puma súlawhtiqw öviy'o.

The Return from Egypt

¹⁹Noqw ason hisat Herod mokq, meh, Joseph Egypt epeq tūmoklawhq, Tutuyqawhqa hońviayaat put aw mātaqtqe aw pañqawu: ²⁰Um qatuptut tiyohyat, yuyat enań wikkāw, Israel-sinmuy tutskwayamuy aqw áhoyni; pay put nīnayaniqey anyuńqam qa yēse. ²¹Noqw pahsat pu pam qatuptut, tiyohyat yuyat enań wikkāw, Israel-sinmuy tutskwayamuy aqw'a. ²²Noqw yaw Archelaus nay Herod qeniyat ep Judeat aw moňw'iwtaqat pam

navotqe, pañsoniqey tusita; nit pay pam God añqw tumoknavotqe, Galileet ep haqamiwat aw lahsı. ²³Nihqe pam pep pítuhqe kitsókit Nazareth yan mātsiwhqat ep qatuptu. Yan Tutuyqawhqat lavay'aymat hin lavayhtotiqat aw anhti; ura pañqaqwa: Pam Nazareth-sino yan túñwantiwni.

The Preaching of John the Baptist
(Mr. 1.1-8; Lk. 3.1-18; Jn. 1.19-28)

3 ¹Noqw ephaqam hak tāqa John yan mātsiwhqa sinmuy kūyit akw tuvoylalawhqa Judeat ep qayēsiwhpuve yuaataqe, ²Pañqawlawu: Uma nāp umuhtunatyay añqw lasyani; taq ōveqatsit añqw moñwtunatyaw aw hayhkalti. ³Ura Tutuyqawhqat lavay'ayaat Esaias yan lavayhti: Hakiy tönaat qayēsiwhpuve tsa'tinumqa navotniwa; nihqe yan lalvaya: Uma Tutuyqawhqat eñem pöhut aw hintsatsnani, pam háqe'niqat aw suwiptotani. Noqw John ep i' hisatlavayhtiwhqa aw antsaniwa. ⁴Noqw i' John hihta pohkot pölay'taqat pöhoyat añqw yukiwtaqat yuwsı'kañw, kolāsat kwewta; noqw pam mātuy tūmoya; pu piw haqam mōmohtuy tsāme', momospalayamuy enañ tūmoyañwu. ⁵Pahsat pu Jerusalem añqw sinom put aw ökiwta, noqw pu Judeat sohsovik añq'ö, pu ahsupoq tutskwat pāyut Jordan nöyakiwtaqat añq'ö. ⁶Nihqe qaanh tipuy nahostotat, John ahpipi pāyut Jordan aqw kūyit akw tuvoylatoti. ⁷Noqw kaysiwhqam Pharisee-sinom-niqw, pu Sadducee-sinom put ahpipi kūyit akw tuvoylatiniqe ep ökiqw, pam pumuy túwahqe amumi pañqawu: Is úmaa! Ya uma hinoqw tsūtsu'tuy amún itsívut nātoniqat añqw watqa? Ya hak umuy ëawna? ⁸Kurs uma pas antsa nāp umuhtunatyay añqw lasye', uma alonöt qatsit ahpipi tutmalat hintsatskani. ⁹Pu uma qa pan wūwankahkañw, umuh'unañwpeq pañqaqwani: Abraham hapi itanaa, kitotani. Taq nu umumi pañqawni: God it o'wat añqw Abraham eñem sinmuy aniwnaniqey tuwi'ta. ¹⁰Noqw pay hapi pikaiñwa himutsotskit ñayat tsahqaniqey na'sas'iwta; noqw öviy himuwa tsoki lomasipalat qa himuy'vañwuqa tsaqniwe' qöhit aqw tūviwni. ¹¹Pay as pi pas antsa nu umuy kūyit akw tuvoylalawu; uma nāp umuhtunatyay añqw lasyaqat tuawi'taniqee. Nikañw añqw inuñknihqa inuhpenihqe pas pavan öqala; noqw soon nu yan'ewayñikañw put tötsiyat yawmani; ason pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylalawni, pu qöhit akw'a. ¹²Pam wuhipi yawta, nihqe murivihkay ep pás wuwhini; nen söhövosit koyohtani; níkaiñw pam qöhit pas qa tokniqat akw tsihput taqtsokni.

The Baptism of Jesus
(Mr. 1.9-11; Lk. 3.21-22)

¹³Noqw pahsat pu Jesus John ahpipi kūyit akw tuvoylatiniqe Galileet añqw Jordan aw pitu. ¹⁴Noqw John put qa nakwhanaqe aw pañqawu: Soon as qa nu uhpiy kūyit akw tuvoylatiwni. Noqw piw kurs um añaqaw inumii? ¹⁵Noqw pay Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Pay soon tis qa pantani;

itam pan hapi God tunatyayat ań ahsupoq aw antsanni. Noqw pahsat pu pam put nakwhana. ¹⁶Noqw Jesus küyüit akw tuvoylatiwht, pahsat pay pāńaqw yama; noqw meh, tokpela hötsiltiqw, God Hikwsiat höwit antaqa ańqw hawhqe, put atsmi tsokiltiqw, pam aw yori. ¹⁷Noqw meh, hakiy tönaat ōńaqw pańqawu: I' hapi pas aw iunaiwa Itii; it nu pas hahlayi.

The Temptation of Jesus
(*Mr. 1.12-13; Lk. 4.1-13*)

4 ¹Pahsat pu Qahováriwtaqa Hikwsí qayēsiwhpumi haqami Jesus wiki, Nukpanat ahpíy aw unaheviwniqat övíy'o. ²Noqw pam lōp sunát-sikis talöńvaqat pu tōkilat ań qa nösqe, put atsve tsönmoki. ³Noqw Unatwi'taqa put aw pítuhqe aw pańqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen um it o'wat pólavikiniwhtiniqat aw pańqawni. ⁴Noqw pam lavayhtiqe put aw pańqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Sino qa pólavikit-sa akw qátut, sohsok lavayit God moańaqw nōńantaqat akw qátuni. ⁵Pahsat pu Nukpana pas āantsawat kitsókit aqw ömiq Jesus wikqe, God kiyat ep suswupakits'omiq put tsoka, ⁶Nit aw pańqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen um atkamiq tsóokni; pi ura yan pey'ta: Pam hońviaymuy ayataqw ümi tunatyaltotini. Nen puma may akw uń hölölni'yúnwni, taq ka um owat aqw uhkukuy sáviknani. ⁷Noqw Jesus put aw pańqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Um God Uhtutuyqawhqay aw qa tuwanlawni. ⁸Pu piw Nukpana haqami pas wupatukwit aqw put wiki; nihqe tūwaqatsit ań ahsupoq mońwqeinqit, piw put ań hihta susnukíwat put aw mahtakna; ⁹Nihqe put aw pańqawu: Iit sohsok nu ümi nōani, um inutpiro tamötswunuptut, inumi naokiwhaq'ö. ¹⁰Pahsat pu Jesus put aw pańqawu: Sóoni, yupa Satan, pi yan pey'ta: Um Uhtutuyqawhqay God aw naokiwlawni, pu um put-sa eńem tumalay'tani. ¹¹Pahsat pu Nukpana put mātavi; noqw meh, ōńaqw hońvia'yam put aw ökihqe aw unańwtapya.

Jesus Begins His Work in Galilee
(*Mr. 1.14-15; Lk. 4.14-15*)

¹²Noqw yaw John sivikimi panayaqw Jesus navotqe pańqaw Galileet aqw'a. ¹³Nihqe pam Nazareth-kitsókit ańqw ahpíynihqe Capernaum-kitsókit ep pítuhqe pep huruhti. Pam kitsóki wuhkovatuphat qalaveq'a, Zabulon-nikańw pu Nephthalim pumuy tutskwayamuy qalavoo. ¹⁴Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat Esaias hin lavayhtiqaq aw anhti; ura pańqawu: ¹⁵Zebulon tutskwayat pu Nephthalim tutskwayat wuhkovatuphat aqw pihkhat pāyut Jordan yupqöyve qa-Jew-sinmuy tutskwayamuy Galileet ep ¹⁶Hakim sinom qatalpuve yesqam qaan'ewakw tālat tutwa; noqw mokiwuy qalava, pu kihsiwniyat ań yesqamuy amumi tālawva. ¹⁷Pahpiy haqahpiy pu' Jesus nuhtumi yuaativaqe pańqawlawa: Uma nāp umuhtunatyay ańqw lasyani, taq ōveqatsit ańqw mońwtunatyay aw hayhkalti.

Jesus Calls Four Fishermen
(Mr. 1.16-20; Lk. 5.1-11)

¹⁸Noqw Jesus wuhkovatuphat Galilee yan túñwantiwhqat qalavaqe hinmakańw, hakimuy lőqmuy nātupkomuy tuwa, hakiy Simon, Peter yan piw túñwantiwhqat-nikańw, pu tupkoyat Andrew púmuyu. Puma pakiwmaqtutsayat pámíq pahpana, puma pakiwmahkatnihqey akw qátuhqee. ¹⁹Nihqe pam pumuy amumi pańqawu: Uma inuńk hinmani. Noqw nu umuy tutuwnaqw, uma sinmuy kwiwkisnani, uma pávakiwhtuy hin kwiwkisnaqey pan'i. ²⁰Noqw pahsat pay puma tutsayay tatamhata, put ańki. ²¹Pu pam pahpiynikańw, piw hakimuy lőqmuy nātupkomuy tuwa, hakiy Zebedeet tímuyatuyu, hakiy James-nikańw pu tupkoyat John púmuyu; puma nay Zebedeet amum pákihut ańqw pakiwkańw, pakiwmaqtutsayay aw yuyku; noqw pam pumuy wánwayi. ²²Noqw pahsat pay puma pákihut nay enań mātapt, put ańki.

Jesus Teaches, Preaches, and Heals
(Lk. 6.17-19)

²³Noqw Jesus tutkwat-Galileet ań ahupoq waynumqe, tsotsvalkiyamuy ań sinmuy tutuqaynatinuma; nihqe lomatuawit mońwtunatyat yuaataqat nuhtumi yuaatinumkańw, sinmuy amuhpa' sohsokmuy hihta akw öpuiwyuńqamuy, pu tütuyyaqamuy qalaptsintima. ²⁴Noqw put ahpipam ahupoq Syriat ań nanaptiwa. Noqw puma sohsokmuy hihta tūyat akw öpuiwyuńqamuy, pu kānavoti'yuńqamuy put aw tsamvanta, pu hakimuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwyuńqamuyu, pu homimitutuyaqamuyu, pu amuhpa' qatāyuńqamuyu; noqw pam pumuy qalaptsina. ²⁵Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom Galileet ańqw put ańk hinnumya, pu Decapolis ańqöö, pu Jerusalem ańqöö, pu Judeat ańqöö, pu Jordan yupqöyñaq'ö.

The Sermon on the Mount

5 ¹Noqw pam qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy amumi yórikqe, tsomomiq wupqe, epeq qatuptuqw, put aw nánatuwnayaqam put aw öki. ²Noqw pam lavayhtiqe, pumuy tutuqaynativaqe, amumi pańqawu:

True Happiness
(Lk. 6.20-23)

³Ań okiw'unaińway'yuńqam hahlayhpit epya; pi puma hapi öveqatsit ep mońwtunatyat himuy'yuńwa. ⁴Pas ań tsaykitaqam hahlayhpit epya; pi puma okyani. ⁵Ań pasi'naińway'yuńqam pas hahlayhpit epya; pi puma tūwaqatsit makiway'yuńwni. ⁶Ań suan hinwisniqey tuńlay'yuńqam, hak nōsiwhqat, pu kūyit hin tuńlay'taqat pan suan hinwisniqey tunatyawayuńqam pas hahlayhpit epya; pi puma tunatyay aw yórikyani. ⁷Ań nun'okwat hahlayhpit epya; pi

God pumuy ökwatuwni. ⁸Añ suan unañway'yuñqam hahlayhpit epya; pi puma God aw ýórikyani. ⁹Añ namivöhikit tumalay'yuñqam hahlayhpit epya; pi puma God tímatnihqey pan túñwantiyani. ¹⁰Añ suan hinwisqey ep okiwsahsanwaqam hahlayhpit epya; pi puma hapi öveqatsit añqw moñwtunatyat himuy'yuniwa. ¹¹Sinom inutsviy umumiq hihiñqaqwakahkañw, umuy okiwsahsanyakaiw, sohsok hihinta qalolmat umuy atsátotoynayaqw, uma hahlayhpit epyani. ¹²Uma hahlayhtote' pas hinhaqam hahlayyani; ispi uma öveqatsit ep qaan'ewakw ahsatit makiwyaniqee; pi pay puma Tutuyqawhqtat lavay'aymuyatuy umupyeveyaqamuy pan okiwsasna.

Salt and Light (Mr. 9.50; Lk. 14.34-35)

¹³Uma hapi tūwaqatsit ep önat anyuñwa. Níkaiw pi öña suhuviwe', sen hihta akw piw suhutiwni? Pi pam pāpu qa hihta ápiyinhqe maspiwhq, sinom aw wukukuykuyani. ¹⁴Uma hapi sinmuy amumi tālat anyuñwa. Tsomoveq kitsóki wúnuhqa kurs hin tupkiltiñwu. ¹⁵Ya sen sinom wihqöhít úwiknaye', hihta sívut akw put kuhtayañwu? Qae. Puma put tsotsókpイヤ epeq tsokayaqw, pam kíve yesqamuy sohsokmuy amumi talni'taiñwu. ¹⁶Noqw pan hapi uma sinmuy amumi talni'yuiñwi; noqw puma umuhtutmalay lolmat aw tāyuñwe', öveqatsit ep Umunay pas hihtatotani.

Teaching about the Law

¹⁷Uma qa yan inumi wūwayani: Pam ka tutavot piw Tutuyqawhqtat lavay'aymuyatuy lavayiyamuy ayo yúkuniqe öviy pitu. Nu qa paniqw öviy pitu; pi nu put aw antsanniqe öviy pitu. ¹⁸Nu hapi umumi pas súañqawni: Pay tokpela, pu tūwaqatsit nátoniqw, soon tutavot ep hihsay tsohkokpu alöñtini; soon sushihsay pey'taqa put añqw súlawhtini, pas añ ahsupoq tunatyat aw antsaniwniqat aw pahsavoo. ¹⁹Paniqw hapi öviy hak haqam it tutavot ep hihta sushihsakwhoyat ayo yukut, pan tütutuqaynaqa öveqatsit añqw moñwtunatyat ep susqahimunihqey pan túñwantiyani; pu hak haqam put an hinmaqa pan tütutuqaynaqa hapi öveqatsit ep moñwtunatyat ep pas pávannihqey pan túñwantiyani. ²⁰Pas uma soon qa imuy tutavot tutuqaynayaqamuy-níkaiw pu Pharisee-sinmuy, pumuy amuhpenihqe pavan suan hinwisni. Uma qa panwise', pas soon öveqatsit ep moñwtunatyat aw yuñni.

Teaching about Anger

²¹Uma nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um qa hakiy nínani, kitota; pu hakiy nínaqa hin yukuniwniqey aw unahinhtimantani, kitota. ²²Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Hakiy sinoat hakiy ehpewi qa hihta ep qaanhitiqw, hak put ep itsívuiwtaqa hapi hin yukuniwniqey aw unahinhtimantani; pu hak sinoy pas qa hihtataqa nawus moñwtsovawtaqamuy amumi taviwmantani; pu hak haqam Um núanhimu, hakiy aw kitahqa

maskiveq qōhit sivihpit aqw unahinhtimantani. ²³Paniqw ūviy kurs um hom'oyvihkāt ep uhkuwahtipuy kwusivat, ura uhsino ūmi hihta ep unaiway'taqat u'ne', ²⁴Um pep uhkuwahtipuy mātapt, ahpiyinen, put amum namivöhikt, pu' pahsat awnen, uhkuwahtipuy tāvimanitani. ²⁵Um uhpew'iwtqaqt its amum namivöhikmantani, nāt amum aqwnikanwo; taq nāp hisat sen pam hakiy hin yukunaiwuqat aw uñ mātapq, pam uñ solāwat aw noaqw, pam uñ sivivanani. ²⁶Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas um soon pañqw yámakni, pas ason um hisat uhpoiy sohsok ep sisve', pep pu' pañqw yámakni.

Teaching about Adultery

²⁷Uma nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um hakiy qa nāp uhhimuy qa kwañwáy'ni ²⁸Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Wuhtit aw nuvö'tay'taqat hapi pay unañwpeq put kwañwáy'ñwu. ²⁹Noqw ūviy kurs putvaqwat uhposi uñ qalomáhintsanqw um put hóroknat nahpiy tūvani. Pay pi tatam uhposi súlawhtiqw, um pankañw ūveqatsit añqw moñwtunatyat aw pákini, hikis pi as um uhtokoy pasiwkañw qōhit sivihpit aqw tūviwni. ³⁰Pu kurs putvaqwat uhma uñ qalomáhintsanqw, um put ayo tuke' nahpiy tūvani. Pay pi tatam uhma súlawhtiqw, um pankañw ūveqatsit añqw moñwtunatyat aw pákini, hikis pi as um uhtokoy pasiwkañw qōhit sivihpit aqw tūviwni.

Teaching about Divorce

(Mt. 19.9; Mr. 10.11-12; Lk. 16.18)

³¹Pu ura piw pañqaqwa: Nōmay mātapniqa pan tutuvenyukit put máqamantani. ³²Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Hak wuhti tokoy qa hovalaqw, put kōñaat put mātave', pay yoñayqatsit aw put mātapñwu. Noqw hak tāqa put ámumtiqa pay tokot sokoptañwu.

Teaching about Vows

³³Pu uma piw nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Um hihta lavayvasiwne', put qa atsátamantani; pu um Tutuyqawhqtaw lavayvasiwne', put anhtini, kitota. ³⁴Noqw nu hapi umumi pañqawni: Uma hihta lavayvasiwnaye' qa hihta akw put öqaltoynayani. Uma qa ūveqatsit akw öqallavayhtotini, taq pam God moñw'atsvewaata. ³⁵Pu piw qa tūwaqatsit akw'a, taq pam put wuwukpiata, pu piw qa Jerusalem akw'a, taq pam a'nö Moñwit wuhkokitsokiata. ³⁶Piwi um qa uhqötöy akw uhlavayiy pavan öqalat pasiwnamantani, taq um soon sūkw hömit qōtsatani, piw qömvitani. ³⁷Nikañw uma pay Owi, kitotani, sen Qae. Nen uma hin lavayhtote' panhtotimantani. Taq öqallavayi Nukpanat ahpiy nōñanta.

Teaching about Revenge
(Lk. 6.29-30)

³⁸Uma nanaptaqw ura hisatsinom yan lavayhtoti: Hak hakiy pōsiyat tūhote', nawus pam pōsiy akw put ep aw ahoytamantani; pu hak hakiy tamayat tūve', nawus tamay akw put ep aw ahoytamantani. ³⁹Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Uma hakiy qalolmat aw qa rohomtotimantani; niķaiw nāphaqawa putvaqwat uhtayway wuvahtaqw, pay um piw ayañqwat put aw namtöknamantani. ⁴⁰Pu kurs haqawa tutavot aw yankaiw uhnapnay himtaqw, pay um piw aw uh'usimniy mātapmantani. ⁴¹Noqw kurs solāwa mōkiy uñ iķwiltoynat, um sūkw tutskwatuwanit put ámumniqat uñ tusoq'ayataqaqw, um lőq tutskwatuwanit pahsavo put ámumni. ⁴²Hak ümi hihta tūviñtaqw um put máqamantani; pu hak ümi hihta nasimokahtaniqat um nasimokmaqani.

Love for Enemies
(Lk. 6.27-28, 32-36)

⁴³Uma nanaptaqw ura yan lavayhtotiwa: Um uhsinosñway aw unañway'tani, pu um uhtuwqay aw qa suhtaq'ewni, kitota. ⁴⁴Noqw nu' hapi umumi pañqawni: Uma umuhtuwqamuy amumi unañway'yuñwni; umuy qalomásavitotaqamuy uma amumi lomalvayhtotimantani; umumi qa suhtaq'ewyaqamuy uma amumi lolmat hintsatskani; pu umuy qalomáhintsartsanyaqamuy, pu umuy okiwsahsanyaqamuy amuniem uma nāwakintotani. ⁴⁵Nen uma kurs pas antsa Umunay öveqatsit ep qátuhqat tímatni; pi pam añ qalololmatuy-niķaiw pu lōlolmatuy amuniem tāwat yámaknañwu; pu súanyuñqamuy-niķaiw pu qasuanyuñqamuy amumi yoknañwu. ⁴⁶Ispi uma umumi unañway'yuñqamuy-sa amumi unañway'yuñwe' ya uma hihta ahsati'yuñwni? Ya hikis pi moñwit eñem sīvat ömalalwaqam qa panyuñwa? ⁴⁷Pu kurs uma umuhsinomuy-sa amumi yuaatote' ya uma mimuy amuhpenihqe hihta alönöt hintsatskani? Ya hikis pi moñwit eñem sīvat ömalalwaqam qa panyuñwa? ⁴⁸Paniqw öviy uma pās pasiwyuñwni, öveqatsit ep Umuna pās pasiwtaqat pan'i.

Teaching about Charity

6 ¹Uma tunatyaltotini. Sinom umuy tsokanayaniqat uma qa tuñlay'kahkañw, hakiy hihta akw ökwatuwyamantani. Uma panyuñwe' Umunay öveqatsit ep qátuhqat ahpiy soon hihta ahsati'yuñwni. ²Uma navoti'yuñqw imuy pavansinmuy amuñaqw haqawat yantsatska: Himuwa hakiy hihta akw ökwatuwnik, añwu pay nāpyeve hakiy ayataqaqw, pam ahsavo tsotsvalkive, pu kihsonve put tunvotnañwu. Puma pay nawip'ew hintsatska; puma pay sinmuy amuñaqw tayawinpit tuñlay'yuñwa. Noqw uma qa amún hintsatskani. Taq nu umumi pas súañqawni: Puma pay

ahsatiy ömahtota. ³⁻⁴Uma qa panyuñwt nanauyve hihta kuwahtotimantani. Uma haqawa hakiy hihta akw ökwatuwnik hikis pas aw uh'unaiway uhkwatsiy qa āawnani. Noqw Una sohsok hihta qamātaqpuvenihqat tuway'taqa pas nāp uñ nuhtutpik tuwat tayawnamantani.

Teaching about Prayer (Lk. 11.2-4)

⁵Pu um öveqatsit ep Unay aw nāwakne' imuy nawip'ew hinyuñqamuy qa amúntamantani; soq sinom pumuy amumi tāyuñwniqat öviy puma tsotsvalkiva, pu kitpik tūtuyqava hoñkahkaiw okiwatlwaniquey pas nānawakna. Nu umumi pas antsa pañqawni: Pay puma ahsatiy ömahtota. ⁶Ason um tuwat nāwakne' haqami uh'ahpaviy aw pakit, nañk uhtat, pahtsat um Unay qamātaqpuvenihqat aw nāwaknamantani; noqw Una sohsok hihta qamātaqpuvenihqat tuway'taqa uñ nuhtutpik hihta akw tayawnamantani. ⁷Níkañw uma nānawakne', añ qatuptsiwni'yuñqamuy qa amún paysoq pūvut-sa yuaatotani; taq puma yan wūwantota: Itam qatsá' lavayhtotiqw, suyan pi God itamuy hu'wani. ⁸Paniqw öviy uma pumuy qa amunyuñwni, pi pay Umuna umuy hihta haqni'yuñqw put navoti'taíwu nāt umuy aw qa tūvintotaq'ö. ⁹Noqw öviy uma yan nānawaknamantani: Itanaa, öveqatsit ep qátuhqa, nam uhnatíwani pas kaptstiwa. ¹⁰Nam uhmoñwtunatyay aw pituu; nam uhtunatyaya tūwaqatsit ep aniwhtii, öveqatsit ep hin aniwhtiqey pan'i. ¹¹Um okiw pu' talöñvaqat ep itamuy itahtunösmakiway huytani. ¹²Pu um okiw itahpöiy itamuhipiy ayo yúkuni, itam itamumi pöiwyuñqamuy amuhpiy put ayo yuki'wisqat pan'i. ¹³Pu okiw um itamuy unaheppit qa añ tsāmi'mat, hakiy qalolmat añqw itamuy ayo öoyhtimani. Pi um hapi pas Móñwinihqe öqalay'ta. Um-sa lolmat tālawñway'ta, sutsép-sa aqwhaqamii. Nam antani. ¹⁴Pi hakim umuhpewi qaanhtotiqw, uma put ep pōhikyaqw, pep pu' öveqatsit ep Umuna tuwat umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yukut, umumi pōhikni. ¹⁵Níkañw kurs uma pumuy amumi qa pōhikyaqw, pep pu' öveqatsit ep Umuna tuwat umumi qa pōhikni.

Teaching about Fasting

¹⁶Pu öviy piw uma nānapwale', uma nawip'ew hinyuñqamuy qa amún hinyuñwni; taq puma qahahlayyaqey pan pitsáñway'yuñwniqe öviy tayway nukushintsanyañwu; noqw sinom sohsoyam pumuy nānapwalaqat nanaptañwu. Nu umumi pas antsa pañqawni: Pay puma ahsatiy ömahtota. ¹⁷Pu um'i, um napwale', uhqötöy wihkuyit akw lelwimantani, pu posimavaqtamantani. ¹⁸Noqw pep pu' um napwalaqat sinom qa nanaptaqw, Una qamātaqpuvenihqat put navoti'tani; noqw Una sohsok hihta qamātaqpuvenihqat tuway'taqa uñ nuhtutpik tayawnamantani.

Riches in Heaven
(Lk. 12.33-34)

19 Uma yep qatsit ep neniem hihta qa kahaktañalalwani; yep kwahkwahyam pu hihta sikañputañwuqa hihta hovalañwu, pu uuyiñwt hötaye', hihta üuyyañwu. **20** Uma qa panyuñwt, öveqatsit ep neniem hihta kahaktañalalwani; pep kwahya pu hihta sikañputañwuqa hihta qa hovalañwu, piw uuyiñwt qa hötayañwu, piw hihta qa üuyyañwu. **21** Pi hakiy kahakhimuat häqamniqw hakiy unañaat piw pepniñwu.

The Light of the Body
(Lk. 11.34-36)

22 Hakiy pōsiat hakiy aw talni'tañwu. Noqw öviy kurs hakiy pōsiat pasiwtaqw, pay tokoyat añ ahsupoq talni. **23** Nikañw kurs hakiy pōsiat qa pasiwtaqw pay tokoyat añ ahsupoq qatalni; noqw öviy kurs tāla uhsonvenihqa súlawuqw, is uti pas qatālani.

God and Possessions
(Lk. 16.13; 12.22-31)

24 Soon hak haqam lōqmuy móñwituy amuñem tumalay'tani; ispi soon pam qa sukwat aw pay qa yan unañway'kañw sukwat-sa pas hahlaini; sen pay hihtawat-sa aw pas yuki'kañw pu sukwat pay qa himuni. Kurs hin uma kāhakiwuy öviy tumalay'kahkaiw, piw God eniem tumalay'yuñwni. **25** Paniqw öviy nu umumi pañqawni: Uma hin yesniqey qa nānaphin wūwantotani, hihta nōñösaniqeyu, pu hihta hikwyaniqeyu, pu piw umuhtokoy éñem'i, hihta yuwsiyaniqeyu. Puyaw hakiy qatsiat nōñiwhqat epnihqe qa pavan pas hímuu? Pu hakiy tokoat yuwsit epnihqe qa pavan pas hímuu? **26** Uma súmawuy añ masay'yuñqamuy amumi tāyuñwni; puma qa üuyyañwu, piw qa höqyaiñwu, piw hihta qa koyohtotañwu; noqw yanyuñqw öveqatsit ep Umuna pumuy nopni'ta. Noqw ya pam umuy pumuy amuhpenihqe qa pavan pas kahkawna? **27** Ya sen umuñaqw haqawa pan wūwantaqha hin nāwūñwaniqey nās'ew tuwi'ta? **28** Noqw hinoqw pas piw uma yuwsit öviy nānaphin wūwantota? Uma tutskwat añ sishut aw wūwayani, hin puma wuiñ'iwvisqata. Puma qa tumalay'yuñwa, piw qa tontotaañwu. **29** Noqw nu umumi pañqawni: Hikis pi Solomon sohsok hihta nukiwat yuksi'kañw qa hihtawat it sishut an lomayuwi'sta. **30** Yan hapi God tutskwava tūsaqat lomayuwsina; pay pi pam hihsavo panyuñq'ö. Pu' pam as panyuñwt, qāvotiqw pay qöpqömiq maspiwni. Puyaw hinoqw tis pam umuy qa pas pavan yuwsinani, okiw uma öwituptsiwni'yuñqamu? **31** Paniqw öviy uma qa nānaphin wūwantotani pañqawkahkaiwo: Sen itam hihta nōñösani? ya sen itam hihta hikwyani? ya sen itam hihta nāyuwsinayani? kitotani. **32** Pi pay sohsok it yantaqat qatuptsiwni'yuñqam tunatyawayuñwa. Pi öveqatsit ep Umuna umuy sohsok it

hihta haqni'yuńqat pay navoti'ta. ³³Níkańw uma mohti God mońwtunatyayat tunatyaltotimantani, pu suan hinwisniqeyu; noqw sohsoy ii himu umumi enań noiwni. ³⁴Paniqw óviy uma pu' talörivaqat ep qavomi hintaniqat ep qa nānaphin wūwantotani. Pay pi qāvoniqa hihta hintaniqat aw nāp tunatyaltimantaniq'ö. Pay pi uma pu' talörivaqat ep hiniwhtiqat-sa aw tunatyal totimantani.

Judging Others (Lk. 6.37-38, 41-42)

7 ¹Uma qa tūovelantotani, nen uma qa pantsaniwyani. ²Taq uma tūovelantote' pay piw pan pantsaniwyani; pu uma hihsa'haqam hakiy enem tuwantotaqw, pay piw pan umuňem tuwantiwmantani. ³Noqw hinoqw um uhtupkoy posmiq hihta hihsaq tuway'kańw, pas nāp uhposeq lestavit pakiwtaqat aw qa unańtavi'ta? ⁴Noqw pantaqw um hin uhtupkoy aw pańqawni: Himu as nu uhposkiy hóroknani, kítani, susmataqpi uhposveq lestavi pakiwtaqö? ⁵Um nawip'ew hinmaqa, um mohti uhposñaqw lestavit hórokne', pahsat pu um suyan tālat taykańw, uhtupkoy poskiyat hóroknani. ⁶Uma hihta God aw noiwhqat qa popkotuy amumi tavyiamantani, taq ka puma umuy níúaye', tutkitotani; pu uma umuhpearl-túkwaviy qa pitsōtimuy amutpiro tūvayani, taq ka puma put aw wukukuykuyani.

Ask, Seek, Knock (Lk. 11.9-13)

⁷Uma hihta óviy tūvińtotani, nen uma put makiwyani; pu uma hihta hepyani, nen tutwani; pu uma pönönöykinayani, noqw umumi hötsíltini. ⁸Pi hak hihta óviy tūvińtaqa makiwínu; pu hihta hepqa túwańwu; pu pönönöykinaqat aw hötsíltimantani. ⁹Noqw kurs umuy haqawat tiat nay aw pólaviktuńtaqw ya sen pam put owat máqani? ¹⁰Hal ya sen pam pākiwuy óviy tūvińtaqw soq put tsūat máqani? ¹¹Noqw kurs pay as uma qalomáhinkahkańw umuhtimuy hihta nukńwat huylalwaniqey tuwi'yuńqw, puyaw tis óveqatsit ep Umuna put aw tūvińtotaqamuy hihta nukńwat huytani? ¹²Sinom umuy pásyaniqat uma pan nānawakne' pay uma piw pan sinmuy pásyamantani. Pi yan hapi Moses Tutuyqawhqt lavay'aymuyatuy amumum itamumi tutapta.

The Narrow Gate (Lk. 13.24)

¹³Uma hihsa' qenit hötsiwat ań yuńni. Taq mokiwuy aqw hötsiwa wuhkoqni, pu aqw pöhu a'nö pütsi; noqw kaysiwhqam pańsoq nātsamya. ¹⁴Pi qatsit aw hötsíwa hihsaq qéniniqw, pu aqw pöhu hihsaq pütsiniqw, óviy híkiyom put tuway'numya.

A Tree and Its Fruit
(Lk. 6.43-44)

15 Uma hakimuy Tutuyqawhqt lavay'aymatnihqey pan nātuñwantotaqamuy ep tunatyaltotini. Taq haqawat pan atsáy'kahkañw umumi ökiwtani. Puma kanelmuy amún okiw'unanway'yünqey ankahkañw, kwékewhtuy amún tūhovalayaniqey tunatyawayuñwni. **16** Pay uma pumuy hintsakpiyamuy mātsi'yuñwni. Ya sinom övat yönötskit añqw mawyañwu? Sen nönvospalat hihta kütay'yuñqat añqw mawyañwu? Pay qa panta. **17** Noqw öviy haqam lomasipaltsoki nukriwat sipalay'vañwu; noqw pay qalomásipaltsoki qa nukriwat sipalay'vañwu. **18** Pas lomasipaltsoki soon hin'ewakw sipalay'vañwu; pu qalomásipaltsoki soon nukriwat sipalay'vañwu. **19** Qalomásipaltsoki qa nukriwat aniwnañwuqa tsaqniwe' qōhit aqw maspiñwu. **20** Pantaqw öviy uma pumuy aniwniyamuy akw pumuy mātsi'yuñwni.

I Never Knew You
(Lk. 13.25-27)

21 Qa sohsoyam inumi Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, kitwiqsam öveqatsit ep Ina moñw'iwtaqat aw yuñni; pi öveqatsit ep Inay tunatyayat añ hinmaqa hapi pañso pákini. **22** Ason aw pituqw pep pu' kaysiwhqam inumi pañqaqwani: Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, ya itam qa uhnatiwaniy aw yankahkañw uñiem yuaaykuya? pu uhnatiwaniy aw yankahkañw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwaya? pu uhnatiwaniy aw yankahkañw nihtiwtaqat kätutmalat tumaltota? **23** Pahsat pu nu amumi pas pañqawni: Nu qa hisat umuy tuwi'ta; huvam inuhpiy ahpiyyaa, nukpantuwit hintsatskaqamu.

The Two House Builders
(Lk. 6.47-49)

24 Paniqw öviy haqawa ilavayiy aw tūqaykañw put an hinmaqa tāqat wuwni'taqat antaqat nu pañqawni. Pam owat atsve kīta. **25** Noqw yokvaqw, wukomunva, pu hukvaqe kihut añ a'nö yēvanta; noqw pam qa sahpu, pam owat ep kiiwtaqe öviy'o. **26** Pu haqawa ilavayiy aw tūqaykañw qaanhinmaqa hakiy qa wuwni'taqat antani. Pam hak pisave kīta. **27** Noqw yokva, wukomunva, pu hukvaqe kihut añ a'nö yēvanta; noqw pam sahpu, nihqe pam kihu qaan'ewakw kīqötì.

The Authority of Jesus

28-29 Noqw Jesus pas öqalat pasiwkañw, pan pumuy tutuqayna, tutavot tütutuqaynayaqamuy qa amun'i. Noqw pam yan yuaataqe yukuqw, sinom put hin tutuqaynaqat ep aw kätayuñwa.

Jesus Makes a Leper Clean
(Mr. 1.40-45; Lk. 5.12-16)

8 ¹Pu pam tsomoñaqw hawhq, sinom qaan'ewakw hintaqam put aňkyā. ²Noqw meh, hak tokoplelet tūtuhqqa pituhqe, put aw naokiway'taqe aw pańqawu: Tutuyqawhqa, um suhtaq'ewnen soon nuy qa powatani. ³Noqw Jesus put aw māvuyaltiqe aw tońokt pańqawu: Pay nu suhtaq'ewa; powaltii. Noqw pahsat pay put ań tokoplele súlawhti. ⁴Noqw Jesus put aw pańqawu: Um hapi qa hakiy aw haqam lavayhtini; pay um ahpynen God awwat mońwit aw nāmahtaknani, nen Moses hin tutaptaqw um kuwahtiput God aw nóani. Um yan powaltiqey nuhtumi tuawi'tani.

Jesus Heals a Roman Officer's Servant
(Lk. 7.1-10)

⁵Noqw Jesus Capernaum aw pakiqw, hak solāwamuy amumi mońwi put aw pituhqe, put aw qa nātusitaqe, ⁶Pańqawu: Tutuyqawhqa, ihońviaya ikiy ep tuyhqatsq, put ahpa' qatāyuńqw, pam pas kānanvotkańw okiwhinta. ⁷Noqw Jesus put aw pańqawu: Pay nu aqwnen put qalapsinani. ⁸Noqw solāwamońwi lavayhtiqe put aw pańqawu: Tutuyqawhqa, soon pi um nuy yan'ewakwniqw ikiy aw papkini. Pay um panis lavayhtiqw, pay ihońviaya qalaptuni. ⁹Pi nu sukwat aw maqaptsi'kaiw qatu. Noqw solāwam inumi piw maqaptsi'yūńwa. Noqw nu sukw aw, Yupa, kitaqw pam haqaminińwu; pu sukwat aw, Pew'i, kitaqw pam inuminińwu; pu ituwikiy aw, Yanhtii, kitaqw pam panhtińwu. ¹⁰Noqw Jesus put navotqe pas aw kātaytaqe put ańkyaqamuy amumi pańqawu: Nu umumi pas antsa pańqawni: Pas nu qa haqam pas yan tuptsiwnit tuwa, hikis Israel-sinmuy amuhpee. ¹¹Noqw nu umumi pańqawni: Nāt kaysiwhqam hōpaqw, pu tavańqw ökini; nen Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pumuy amumum öveqatsit ep tunösvońat aw yesvani. ¹²Noqw ima as pańsoq yuńniqam ihpo qatalpumi maspiwyani. Pep pu' tsaykitiwni, pu tama nūritiwni. ¹³Noqw Jesus solāwamońwit aw pańqawu: Pay pi um aqwni. Pay um hin tuptsiwhq nam antaa. Noqw put hońviayaat pay pahsatniqw qalaptu.

Jesus Heals Many People
(Mr. 1.29-34; Lk. 4.38-41)

¹⁴Pu Jesus Peter kīyat aw pakiqw kurs put nōmayat yuat mukituyat akw tuyhqatsi. ¹⁵Noqw Jesus put māyat aw tońokq, mukituya put mātavi; noqw wuhti qatuptuqe pumuy amumi unańwtavi. ¹⁶Noqw tapkiqw, sinom kaysiwhqamuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiywuńqamuy put aw tsamvaya; noqw pam lavayiy akw sinmuy amuhāqw nukpanhihikwsimuy ipwa; nihqe sohsokmuy tūtuyyaqamuy qalaptsina. ¹⁷Yan Tutuyqawhqat

lavay'ayayat Esaias lavayiat aw antsaniwa, pam ura pañqawu: Pam itamuy hihta akw öpuiwyuñqat nāmi nahlaknakañw, itahtuyay ikwilta.

The Would-Be Followers of Jesus
(*Lk. 9.57-62*)

¹⁸Noqw Jesus sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy put aw niøyakiwtaqw túwahqe, put aw nánatuwnayaqamuy wuhkovatuphat yupqöymiyaniqat amumi pañqawu. ¹⁹Noqw hak tutavot tütutuqaynaqa Jesus aw pítuhqe put aw pañqawu: Tütutuqaynaqa, nu uñ haqaminiqw úmummantani. ²⁰Noqw Jesus put aw pañqawu: Ima sisikahtayht haqe' qölöy'yuñwa, noqw súmawuy añ masay'yuñqam totokpi'yuñwa; noqw nu' Sinot Tiat haqam iqötöy násuñwnaniqey nastaa. ²¹Pu piw suhka put aw nánatuwnayaqa put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um nuy nakwhanaqw, nu mohti inay amht, pu' uñkni. ²²Noqw Jesus put aw pañqawu: Um inuñkni; ason pi so'pum pumuy amuñaqw so'pumuy amyani.

Jesus Calms a Storm
(*Mr. 4.35-41; Lk. 8.22-25*)

²³Pu pam pákihut aqw pakiqw, put aw nánatuwnayaqam put añk aqw yuña. ²⁴Noqw meh, wuhkovatuphat añqe' qaan'ewakw hukvaqe, pas qaowíhuhukq, öviy pákihut pähut hoñvantaqat akw nömilti; noqw pantaqw Jesus püwi. ²⁵Noqw put aw nánatuwnayaqam put aw ökihqe, tätaynayaqe aw pañqaqwa: Tutuyqawhqa, itamuy ayo óyaa; itam súlawhtini. ²⁶Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw pas tsawiniwyuñwa, okiw uma öwituptsiwi'yuñqamu? Pahsat pu pam wunuptut, hūhukañwtuy mëwa, pu pähuta. Noqw wukosutmakma. ²⁷Noqw tuwat tahtaqt katayuñqe pañqaqwa: Ya sen i' hak himuniqw, öviy hikis pi hūhukañw, pu pähu put hiñqawhqe anhtoti?

Jesus Heals Two Men with Demons
(*Mr. 5.1-20; Lk. 8.26-39*)

²⁸Noqw pam wuhkovatuphat ayoqwat Gergese-sinmuy tutskwayamuy aw pituqw, pepeq hakim løyüm tāqatuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtaqamuy tuamaqölñaqw yámakqe, put ahsawva; hakim nuhtsel'ewayomniqw, öviy soon hak pañqe' hinnumni. ²⁹Noqw meh, puma a'nö töqtique pañqawu: Ya um itamuy hinhtiniqat náwakna Jesus, um God Táita? Ya um nát aw qa pituqw pay itamuy okiwsanniqe öviy pitu? ³⁰Noqw pep pumuy amuñaqw yáp pitsötim wukotonawtaqam nönova. ³¹Noqw öviy nukpanhihikwsim put aw ö'qalyaque pañqaqwa: Kurs um itamuy ipwe', itamuy pitsötimuy amumi yuñniqat itamuy nakwhanani. ³²Noqw pam amumi pañqawu: Yúpave. Noqw puma nöñakqe, pitsötimuy amumi yuña. Noqw sohsoyam pitsötim tuhpelat añ pāmiq a'nö yuhtukqe,

pāmiq paöysoa. ³³Noqw pumuy nopni'yuńqam watqaqe, kīmiyaqe, hin hiniwhtiqat lavayhta, pu ima hakim nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtaqam hin hinhtiqata. ³⁴Noqw sohsoyam pep kitsókit ep ki'yuńqam pańqw Jesus ahsawvawisa; nihqe put tutwaqe pay pam pumuy tutskwayamuy ańqw ahpiyniqat put aw ö'qalya.

Jesus Heals a Paralyzed Man
(*Mr. 2.1-12; Lk. 5.17-26*)

9 ¹Pu Jesus pākihut aqw pakit, wuhkovatuphat yámakqe, nāp kitsókiy aw pitu. ²Noqw meh, hakim hakiy ahpa' qataytaqat tütuyhqat ahpat ań wáökiwtaqat Jesus aw wikkvaya. Noqw pam pumuy qapēvewniyamuy amumi túwahqe, it tütuyhqat aw pańqawu: Itii, um qa hin unańway'tani; pay uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa. ³Noqw hakim tutavot tütutuqaynayaqam pep yesqam unańwpeq pańqaqwa: I' tāqa God aqw hińqawu. ⁴Noqw Jesus pumuy wuwniyamuy māts'i'taqe amumi pańqawu: Ya uma hinoqw umuh'unańwpeq qalomáwuwantota? ⁵Ya hinwat lavayhtiniqw qa pas pas hinta? sen Uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa, kitaniqö? sen Wunuptut, nakwsuu, kitaniqö? ⁶Noqw pay pi nu' Sinot Tiat yep qatsit ep hakiy ahpiy qaanh tipuyat ayo yúkuniqey aw öqalat pasiwtaqat uma it akw nanaptani-pu pam it hakiy ahpa' qataytaqat aw pańqawu: Wunuptut, uh'ahpay kwusut, um nímani. ⁷Noqw pam wunuptut, kiy aw'i. ⁸Noqw kaysiwhqam sinom put aw tāyuńqe, God pas hihtatota, pam hakiy sinot pas panhaqam öqalat máqahqat ep'ee.

Jesus Calls Matthew
(*Mr. 2.13-17; Lk. 5.27-32*)

⁹Noqw Jesus pańqw ahpiynihqe, hakiy tāqat Matthew yan mātsiwhqat haqam mońwit eńem sīvat ömalalwaqat ep qatuqw tuwa; nihqe put aw pańqawu: Um inuńkni. Noqw pam wunuptut put ańki. ¹⁰Noqw ahpiy pantaqw, Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum Matthewt kīyat ep ökihqe, pep tunösvoñat aw yesq, kaysiwhqam mońwit eńem sīvat ömalalwaqam-niqw pu qaanhinwisqam pańso ökihqe, pumuy amumum put aw yesva. ¹¹Noqw Pharisee-sinom put aw tātayyaqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumi pańqaqwa: Noqw umuy tutuqaynaqa hinoqw mońwit eńem sīvat ömalalwaqamuy-níkańw, pu qaanhinwisqamuy amumum tūmoya? ¹²Noqw Jesus put navotqe, pumuy amumi pańqawu: Pay ań qahinyuńqam tūhikat qa haqn'i'yuńwa; nawus pi tütuyyaqam put haqn'i'yuńwa. ¹³Uma yańqw ahpiyye', tutuvenit ań pupriye', pahsat pu it lavayyukit māmatsyani: Uma tūookwatuwyaniqat nu put turilay'ta; noqw uma soq hom'oyit-sa inumi noaya, it'a. Pi nu ań súanhinwisqamuy qa pumuy wáńwayniqe öviy pitu; pi nu imuy qaanhinwisqamuy nāp tunatyay ańqw lasyaniqat aw wáńwayniqw öviy pitu.

The Question about Fasting

(*Mr. 2.18-22; Lk. 5.33-39*)

¹⁴Pahsat pu John aw nánatuwnayaqam Jesus aw ökihqe aw pañqaqwá. Itam-niqw pu Pharisee-sinom piép nānapwalañwu. Noqw ya hintaqw öviy ūmi nánatuwnayaqam qa pantsatská? ¹⁵Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya sen haqam möwit ep sinoiywuñqam möönañwuy pumuy amumumniqw napwalni'yuñwni? Nikañw pay ason hisat aw pituqw, möönañw pumuy nawhkiwni; noqw pep pu' puma nānapwalani. ¹⁶Qa hak sino puhutsatsakwmötsaput yewaskwit aw pihtaknáhwu. Ispi hak panhtiqw, put ep pihtakqa yuwsit añqw tsikq, pu' pas pāpu wukoprokríwu. ¹⁷Piw qa haq pi hak pukawikorot sakwíiwmaqat añ puhuovavalat kuhkuya; pi hakiy panhtiqw, ovavala pēke' wiwkorot patomnani, nen añqw küyiwtqaqa wehemhtini, noqw wiwkorot sakwitotini. Pi puma puhuovavalat puhuwiwkorot añ kukyañwu; noqw pam qa hinhtiñwu.

The Official's Daughter and the Woman who Touched Jesus' Cloak

(*Mr. 5.21-43; Lk. 8.40-56*)

¹⁸Noqw nāt pam pumuy amumi yan yuaataqw, meh, hak moñwi pítuhqe, Jesus aw naokiwtat, aw pañqawu: Okiw iti māna nāt pas pu' mōki. Noqw um as awnen, aw uhmay akw toñokq pam ahoy tātayni. ¹⁹Noqw Jesus wunuptut put ańki, pu put aw nánatuwnayaqamu.

²⁰Noqw pam aqwniqw, hak wuhti pakwt lōq sihkay'taqtah yahsañwuy añ uñway qa huruhtaçey akw tütuyhqa put ahkwayñaqw aw pítuhqe, yuwsiyat qalawñwayat aw toño, ²¹Pam unañwpeq pañqawhqe öviy'o: Nas'ew pi nu as yuwsiyat aw tónoke', pay soon qa qaluptuni. ²²Noqw pam panhtiqw, Jesus namtökt, put túwahqe aw pañqawu: Itii, pay um qahin unañway'tani; pay uhqapevewni uñ qalapsina. Noqw pahsat pay wuhti qalaptu. ²³Pu Jesus moñwit kiyat aw pákihqe, lelenyaqamuy pu kaysiwhqamuy sinmuy pep saáatotaqamuy amumi yórikqe, ²⁴Pañqawu: Huvam ayoyaay! Pay māna qa mōki, pi pūwi. Noqw puma put aw tutswitsuyhti. ²⁵Pu öviy pam sinmuy pañqw nöñaknat, ahpami pákihqe, mānat māyat niuaqw, pam qatuptu. ²⁶Noqw pam pep paniwhtiq put tutskwat añ ahsupoq yuaatiwa.

Jesus Heals Two Blind Men

²⁷Noqw Jesus pañqw ahiyiniqw, hakim lōyöm qapostalqam put ańk tsá'timaqe pañqawma: David tíata, okiw itamuy ökwatuwa! ²⁸Noqw pam kími pakiqw, qapostalqam put aw pitu. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya nuy panhtiniqey tuwi'taqtah uma tuptsiwa? Noqw puma put aw pañqawu: Owi Tutuyqawhqa. ²⁹Pahsat pu pam pōsiyamuy aw toño pañqawkañwo: Pay uma hinhaqam qapēvewnaqat pan umuñem hintani.

³⁰Noqw pumuy pōsiām tālawva; noqw Jesus pumuy pās mēwaqe pañqawu: Uma hapi tunatyaltiqw, qa hak it navotni. ³¹Noqw tuwat soq puma pañqw ahpiyinħeqe, pam pumuy pantsanqat put tutskwat ań ahsupoq kúrukna.

Jesus Heals a Dumb Man

³²Noqw pumuy pañqw yámaktoqw, meh, hakim hakiy qayuáataqat nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqat Jesus aw wikkvaya. ³³Noqw nukpanhikwsit put ańqw ayo tūviwhq, qayuáataqa yuaayku. Noqw sinom suhpantaqam kātayuńqe pañqaqwa: Pas qa hisat Israel-sinmuy amuhpe yan hiniwhtiqw hak aw yori, kitota. ³⁴Noqw tuwat Pharisee-sinom pañqaqwa: Pam nukpanhihikwsimuy moñwíyamuy aw yankańw, nukpanhihikwsimuy ipwanta.

Jesus Has Pity for the People

³⁵Noqw Jesus pań wuhkokitsokit ań-nikaińw pu pay kitsókit ań nakwsuqe pumuy tsotsvalkiyamuy ań pumuy tutuqaynatinuma; pu moñwtunatyat ahpiy lomatuawit yuaatinuma; pu sinmuy amuhpa' sohsokmuy tūtuyyaqamuy qalapsintinuma, pu sohsok hihta akw ḥöpuiwyuńqamuy. ³⁶Nihqe pam kaysiwhqamuy sinmuy amumi yórikqe pumuy ökwatuwa, manwúiwyuńqw öviy'o, pas kanelmuy amumi qa hak tunatyawtaqw puma ahtsavaliwyuńwa. ³⁷Pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pas hapi as ūyi qaan'ewakw tukwisiwta, noqw tsovalayaniqam híkiyomu. ³⁸Oviy uma ūyi'taqat aw nánawaknaqw, pam hakimuy ūyi aw ayatani.

The Twelve Apostles (Mr. 3.13-19; Lk. 6.12-16)

10 ¹Pu pam pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy wáñwayhqe, pumuy tuyoy'e'wakw hihihikwsimuy amumi öqalat huya, pumuy nuhtuńqaqw ipwanwisniqat öviy'o; pu sohsokmuy hihta akw tūtuyyaqamuy, pu ḥöpuiwyuńqamuy qalapsintiwiqat aw pumuy öqalmaqa. ²Noqw pakwt löq sihkay'taqam ayaiwyuńqam yan mātsiwyia: I' mohti'maqa Simon, Peter yan piw túñwantihwhqa, noqw pu put tupkoat Andrew; pu Zebedeeet tiat James-niqw pu tupkoat John; ³Pu Philip-niqw, pu Bartholomew, pu Thomas-niqw, pu moñwit eñem sivat ömalawhqa Matthew; pu Alphaeus tiat James-niqw, pu Lebbaeus, hak Thaddaeus yan piw mātsiwhqa; ⁴Pu Simon sinomuy amuniem qa nātusi'taqa-niqw, pu Judas Iscariot, momriwituq amumi Jesus mātapiqna.

The Mission of the Twelve (Mr. 6.7-13; Lk. 9.1-6)

⁵Noqw Jesus imuy pakwt löq sihkay'taqamuy ayataqe, amumi tutaptaqe pañqawu: Uma hapi imuy qa-Jew-sinmuy qa amuhpa'yani; pu Samariat

ep sinmuy kitsókiyamuy qa haqamiwat aw yuñni. ⁶Uma qa pañyat, Israel-sinmuy amuhpa'yani. Taq okiw puma kanelmuy amún haqami hiniwhtotí. ⁷Pu uma añqe'ye', yan yuaatinumyani: Oveqatsit añqw moñwtunatayt aw pitsíwipta, kitotani. ⁸Uma tütayyaqamuy qalaptsintiwisni; tokoplelet tütuyaqamuy powatiwisni; so'pumuy tätaynatíwisni; nuhtuñaqw nukpanhihikwsimuy ipwanwisni. Uma hapi öqalat paysoq makiwya; övíy uma pan piw paysoq tüvaaiñwantiwisni. ⁹Uma palasivat, qötsásivat, pu sikavalasivat qa sivamokyuñwni. ¹⁰Piw qa tukput maskay'wisni; piw qa lõq napnay'wisni, piw qa tötsita, piw qa natönpita. Pay tumal'aya nösniqey ahsatañwu. ¹¹Pu uma haqami wuhkokitsokimi, sen pay kitsókimi yuñe', hak pep kapttsitiwhqat tüviñtotamantani. Nen uma hisat pañqw ahpiyyaniqey pahsavo pep yesmantani. ¹²Pu uma haqami kími yuñe', amumi pañqaqwamantani: Uma kwakwhat yesni. ¹³Pu kurs pep kívit pay umuhkwakwhay hihkay'yuñqw, umuhkwakwha pep hürstmantani. Pu kurs pay puma put qa hihkay'yuñqw, pay umuhkwakwha umumi ahoy pítumantani. ¹⁴Pu hakim umuy qa pás o'yat, piw umuhlavayiy qa aw tüqayyuñqw, uma pañqw kínaqw añqw ahpiyye', umuhkukuy añ qoát ayo tsatswiyamantani. ¹⁵Nu umumi pas antsa pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, imuy umuy qa pás o'yaqamuy amuñem pas is óhini. Puma Sodom-nikañw pu Gomorrhat ep sinmuy amuhpenihqe pas pavan amuiem nuhtsel'ewayhtini.

Coming Persecutions (Mr. 13.9-13; Lk. 12.12-17)

¹⁶Nu' hapi umuy añhqe ayatani. Noqw uma kanelmuy amún hakimuy kwékewhtuy amunyuñqamuy amuhpa' hinnumyani. Oviy uma tsūtsu'tuy amún qaüunatni, pu höwihtuy amún ñasta nukpanay'yuñwni. ¹⁷Nikañw uma tunatyawkahkañw hinnumyani. Taq sinom moñwtsovawtaqamuy amumi umuy tsamvayani; nen tsotsvalkiy añ umuy a'ñö wuvahtotani. ¹⁸Pu uma inutsviy momiñwituy-nikañw pu pas susmomiñwituy amumi tsamvaniwyani. Nen uma pumuy amumi tuy tuawi'yuñwni, pu qa-Jew-sinmuy amumii. ¹⁹Nikañw ason puma umuy nuhtumi mātapyaqw, uma hin hihta yuaaykuyaniqey qa wuwanvisoqtotini. Pay ason uma hihta yuaaykuyaniqa pep umumi noiwmantani. ²⁰Pi qa uma yuaatotani. Pi öveqatsit ep Umunay Hikwsiat umupqölpa yuaatani. ²¹Pu nātupkomuy amuñaqw suhka sukwat mokiwuy aw nóamantani; pu naat tiy pay piw pantsanni. Pu timat nay, pu yuy, pumuy amuhpewtote', pumuy mokiwuy aw pitsínayamantani. ²²Pu sinom sohsoyam umumi qasuhtaq'ewyani, uma isinomniqw övíy'o. Nikañw ason so'ñwamiq añ kuytaqa hapi ayo yámakiwtamantani. ²³Nikañw ason puma yep it kitsókit ep umuy okiwsahsanyaqw, uma haqamiwat aw watqani. Pi nu umumi pas antsa pañqawni: Soon nāt uma

Israel-sinmuy kitsókiyamuy añ ahsupoq kūkuyvaqw, pay nu' Sinot Tiat pítuni. ²⁴Pay tutuqayhqa put tutuqaynaqat epnihqe qa pavan pasniñwu. Pu piw hoñviaya moñwiy epnihqe qa pavan pasniñwu. ²⁵Pay tutuqayhqa put tutuqaynaqat ante', pay pam put ep tsuyakmantani, pu hoñviaya piw moñwiy an'i. Noqw kurs sinom ki'taqat Beelzebub yan tunwáye', pay kurs pi hin tis puma sinomuyatay qa pan túnwantotani.

Whom to Fear
(Lk. 12.2-7)

²⁶Noqw óviy uma pumuy qa mamqasyani. Pi qa himu ámiwtaqa qa mātaktini; pu qa himu tupkiwtaqa qa nanaptiwni. ²⁷Nu hihta qatulpuve umumi lavayhtiwhq, uma put tālat ep yuaaykuyamantani. Pu himu umuhnaqvumiq lavayhtiwhq, uma kits'oñaqw put tsa'lalwani. ²⁸Uma sinmuy qa mamqasyani. Puma pi hakiy tokoyat-sa nínayaniqey aw öqalay'yuñwa; níkañw kurs hin hakiy hikwsiyat nínayani. Uma qa panyuñwt, God mamqasyani. Pam pi hakiy tokoyat pu hikwsiyat sivihpit qōhit akw hovalaniqey aw öqalay'ta. ²⁹Puyaw qa lōyöm kwevewhyat sūkw palavotōnat óviy huyiñwu? Noqw qa himuwa puma Umunay qa tunatyayat ahpiy tutskwami posñwu. ³⁰Noqw hikis pi umuhqötöva umuhkömi sohsoy pohtoylaniwta. ³¹Paniqw óviy uma qa tsawiniwyuñwni. Umuna umuy kaysiwhqamuy kwekwévewhyamuy amuhpenihqe pas kahkawna.

Confessing Christ before Men
(Lk. 12.8-9)

³²Hak haqam isinonihqey nuhtumi pañqawhq, nu piw tuwat put isinoynihqat òveqatsit ep Inay aw pañqawni. ³³Níkañw hak haqam qa isinonihqey nuhtumi pañqawhq, nu piw tuwat put qa isinoynihqat òveqatsit ep Inay aw pañqawni.

Not Peace, but a Sword
(Lk. 12.51-53; 14.26-27)

³⁴Uma qa inumi yan wūwantotani: Pam ka sinmuy qa hin unañwat yesniqat amuñem yúkuniqe óviy pitu. Qae. Nu qa paniqw pitu. Pi sinom inutsviy nátsikyani. ³⁵Pi nu tāqat nay ehpewtaniqe pitu, pu māna yuy ehpewii, pu mö'wi kōñay yuyat ehpewhtiniqat óviy'o. ³⁶Pu hak pas nāp sinomuy tuwqamuy'vani. ³⁷Inumi unañway'taqey lalvaykañw, nay pu yuy pumuy amumi pas unañway'taqay pay nawus qa isinoni. Pu inumi unañway'taqey lalvaykañw, timuy amumi pas unañway'taqay hapi pay nawus qa isinoni. ³⁸Pu nahoylehtsit qa kwusut, pu qa inuñknihqa hapi pay nawus qa isinoni. ³⁹Qatsiy kahkawnaqa put kwayhni. Pu inuñem tunatyat ep qatsiy kwayhqa put túwani.

Rewards
(*Mr. 9.41*)

⁴⁰ Umuy pās óyahqa hapi nuy pās távini; pu nuy pās távhqa hapi Inay nuy ańqw távhqat pās távini. ⁴¹ Kurs Tutuyqawhqt lavay'ayaat hakiy aw pituqw, pam Tutuyqawhqt tunatyayat óviy put pās tave', pam lavay'ayaat amum hihta ahsatiyat makiwni. Noqw kurs sino súantaqa hakiy aw pituqw, pam put súanmaqat óviy put pās tave', pam put amum hihta makiwni. ⁴² Noqw kurs imuy inumi puhutuptsiwni'yuńqam haqawa hakiy aw kuyhtuvintaqw, pam inumi tutuqayhq paniqw put kuyne', pas soon qa ahsatiy makiwni.

The Messengers from John the Baptist
(*Lk. 7.18-35*)

11 ¹ Pu Jesus pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy amumi tutaplawhqe yukut, pu kitsókinawit sinmuy tutuqaynakańw amumi yuaataniqe óviy pańqw nakwsu. ² Noqw John sivikive pakiwkańw, Christ hintsakpiyat navotqe, pam löqmuy put aw nánatuwnaqamuy Jesus aw ayata. ³ Noqw puma Jesus aw pańqawu: Ya um hak Tutuyqawhqt lavay'ayaat pas pávannihqa hisat pítuniqa? Sen pi itam nāto hakiy pas sukwat nuhtayyuńwni. ⁴ Noqw Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pańqawu: Uma ahpipyen, hihta navotqey, pu aw yórikqey put John āawnnani. ⁵ Qapostalyaqam pōsiy tālawnaya; pu tutuhapt nankwusa; tokoplelet tütuyyaqam powatoti; pu nanaqsöpt nanapta; so'pum ahoy tātayya; ań öokiwyaqam lomatuawit nanapta. ⁶ Noqw i' hak inuhpe qa unainwmokqa hapi hahlayhpit ep'e. ⁷ Noqw pumuy ahpipyiqw, Jesus sinmuy amumi John yuaataqe pańqawu: Ya uma qayēsiwhpumihaqami hihta aw kuyvawisa? Sen pāqavit hūkańwuy akw wayayataqat awi'? ⁸ Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa, sen hakiy lomayuwsi'taqtat awi'? Meh, pi lomayuwsi'yuńqam mominwituy kíkiyamuy ań yēse. ⁹ Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa? Sen pi Tutuyqawhqt lavay'ayayat awi'? Owi, nu umumi pańqawni: Pam Tutuyqawhqt lavay'ayayat epnihqe pas pávani. ¹⁰ Pi it hapi tutuveni lavayhtiqe pańqawu: Meh, nu hapi upyeve ituaw'ay ayatani; noqw pam uhsavo uń háqe'niqat ań qenitani, yan'i. ¹¹ Nu umumi pas antsa pańqawni: Pas qa haqam momoymuy amuhpiy tihtiwyaqamuy amuńaqw John kūyit akw tütuvoylalawhqt epnihqe pas pávannihqa wunuptu. Noqw pay as pi pantaqw, óveqatsit ańqw mońwtunatyat ep sushin'ewaynihqa put epnihqe pas pávani. ¹² Noqw kūyit akw tütuvoylalawhqt John hintsaktivaqat ańqw pew pahsavo sinom óveqatsit ańqw mońwtunatyat nānaqasalwa; noqw a'nöyaqam öqalay akw put tuyqawvanta. ¹³ Pi sohsoyam Tutuyqawhqt lavay'aymat-niqw pu tutavo John aw pahsavo hin hintaniqat yuaatota. ¹⁴ Noqw uma

nānakwhaniqiw, i' hapi Elias, ura hak pituniqa. ¹⁵Tuqayvastotaa. Pi uma naqvuy'yuñwa. ¹⁶Noqw ya sen nu pu' qatsívaptsiwyuñqamuy hihta enañ namimahtaknani? Puma tsatsakwmuy kihsonve yesqamuy amunyuñwa. Puma suñwámuy amumi pañqaqwa: ¹⁷Itam umumi lelenyaqw, uma qa tiva; itam umumi tsaykitaqw, uma qa tsayku. ¹⁸Oviy pi John pítuhqe qa tūmoykañw, piw qa hīhikq, puma pañqaqwa: Pam nukpanhikwsit akw tuyqawiwtia, kitota. ¹⁹Noqw nu' Sinot Tiat pítuhqe tūmoykañw, pu hīhikq, puma piw pañqaqwa: Is uti hunuka, wine pas qa öyñwu, moñwit eñem sivat ömalalwaqamuy-nikañw pu qaanhinwisqamuy kwātsiamu, kitota. Noqw pay God unainwtalwuwniat aniwniy akw súantaqey mahtakni'ta.

The Unbelieving Towns (Lk. 10.13-15)

²⁰Ura Jesus kitsókinawit suswuhaq kātataypit tumalta. Noqw as pi panhtiqw, pañ sinom nāp tunatyay añqw qa hin lasyaniqey pan unañwtoti. Noqw öviy pam pumuy qöhqöytiva, ²¹⁻²²Nihqe pañqawu: Is ohi, úmaa, Chorazin ep sínomu! Is ohi úmaa, Bethsaida ep sínomu! Taq nu as umuhpa' qatsá' kātatayhpit tumaltaqw uma nāp umuhtunatyay añqw qa lasya. Nu umumi pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, umuñem pas is óhini! Pep pu' imuy Tyre ep sinmuy amuñem-nikañw pu Sidon ep sinmuy amuñem umuhpenihqe pay soon pas nuhtsel'ewayni. Pi nu as pumuy amuhpa' hisat kātatayhpit tumaltaqw, puma soon qa anahaat yüyaht, qöhtsapsomova yesvani; pan puma namtaknayani nāp tunatyay añqw lasyaniqeyu. ²³Noqw úmaa, Capernaum ep sínomu, ya uma ömiq nātsokaya? Uma nāt maskimiq maspiwyani. Taq nu as qatsá' kātatayhpit umuhpa' tumaltaqw, uma qa tuptsiwywa. Noqw kurs as nu Sodom-kitsókit ep pan tumaltaqw, puma inumi tuptsiwyaniqiw, kitsókiam nāt pewhaqami pahsavo wúnuni. ²⁴Noqw nu umumi pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, pep pu' Sodom ep sinmuy amuñem umuhpenihqe pay soon pas nuhtsel'ewayni.

Come to Me and Rest (Lk. 10.21-22)

²⁵Ep pu' Jesus lavayhtiqe pañqawu: Kwakwhay Inaa, öveqatsit aw-nikañw pu tūwaqatsit aw Tutuyqawhqa. Kwakwhat pi um iit yantaqat añ wuwni'yuñqamuy, pu qañunatuy amumi tupki'kañw, titipostuy amunyuñqamuy amumi put mahtakna. ²⁶Pantani, Inaa, pam hapi uñniqw súanta. ²⁷Sohsoy himu Inay añqw inumi noiwa. Noqw hakiy God Tíyatnihqat qa hak navoti'ta, pas Náat-saa; piw qa hak Naat hákiyinihqat navoti'ta, pas nu' put Tiat-saa, pu Tiat hakiy aw put mahtaktaniqw pam píwu. ²⁸Huvam sohsoyam pew inumiyya, uma añ hihta akw maqsoni'yuñqamu, pu putuiwyuñqamu; nen uma inumi yankahkañw

nānasuñwnayani. ²⁹Uma itumalsuñwamatniwhote', inuhpiy tuwi'vayani; pi nu nānakwhani'kañw, okiw'unarñway'ta. Nen uma umu'naiñwpeq uyiwaltonini. ³⁰Pi itumalnöñönpi qa anahaa, pu iikwilni umuñem qa pútuni.

The Question about the Sabbath
(*Mr. 2.23-28; Lk. 6.1-5*)

12 ¹Noqw Jesus nasuñwintalöñnit ep söhövos'uyit añ yámakto; noqw put aw nánatuwnayaqam tsöñso'qe talayat mawtiwiskahkañw put nönoptiwisa. ²Noqw Pharisee-sinom amumi yórikyaqe, Jesus aw pañqaqwa: Meh, ümi nánatuwnayaqam nasuñwintalöñnit ep hihta mewniwtaqat hintsatska. ³Noqw pam amumi pañqawu: Ya ura David surñwámuy amumum tsöñmokqe hinhtiqw uma put añ qa tuñwáya? ⁴Ura pam Tutuyqawhqt kiyat aw pákihqé pölavikit God aw noiwhqat sowa. Ura soon nãp hak put añqw nösñwu, pas God awwat momiñwit-saa. ⁵Hal ya uma tutavot añ it qa tuñwáya, ura God awwat momiñwit put kiyat ep nasuñwintalöñnit qa hihtatotat pay qa hinhtoti? ⁶Noqw nu umumi pañqawni: Suhka Tutuyqawhqt kiyat epnihqe pas pávannihqa yep'e. ⁷Ura yan pey'ta: Uma tüookwatuwyaniqat nu put tuñlay'ta; noqw uma soq hom'oyit-sa inumi noaya, yan'i. Noqw kurs uma put mämatsye', soon hakimuy qa hihta ep qaanhtotiqamuy tukopnayani. ⁸Pi nu' Sinot Tiat hikis pi nasuñwintalöñnit aw moñwi.

The Man with a Crippled Hand
(*Mr. 3.1-6; Lk. 6.6-11*)

⁹Pu pam pañqw ahpiynihqe, pumuy tsotsvalkiyamuy aw paki. ¹⁰Noqw meh, hak tāqa lakput may'taqa pep nuhtuma. Noqw momiñwit hihta ep put nēveltoyananiqe öviy put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Ya pay hak nasuñwintalöñnit ep hakiy qalaptsinaniqw pam súanta? kitota. ¹¹Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Kurs haqawa umuñaqw sükw kanelvokoy'taqw, pam nasuñwintalöñnit ep haqami hötsit aqw posq, ya pam put qa pañqw hóroknani? ¹²Noqw puyaw sino kanélot epnihqe qa pas himuu? Paniqw öviy hak nasuñwintalöñnit añ lolmat hintsakniqw pam súanta. ¹³Pahsat pu pam tāqat aw pañqawu: Uhmay tsikhkwaa! Noqw pam put tsikhwa; noqw pam ayañqwat mäyat an pás powalti. ¹⁴Pahsat pu Pharisee-sinom añqw ahpiyyaqe, hin as put nínayaniqey ankiwakw yuaatota.

God's Chosen Servant

¹⁵Noqw pay Jesus put navoti'taqe pañqw ahpiy'o. Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom put añkyá; noqw pam sohsokmuy tütuyyaqamuy qalaptsina. ¹⁶Nihqe puma put qa tunvotnayaniqat pam amumi pañqawu. ¹⁷Yan Tutuyqawhqt lavay'ayayat Esaias hin lavayhtiqt aw antsaniwa; pam ura pañqawu: ¹⁸Kurs huvam itumal'ayay inamoray aw yórikya. Put

hapi nu aw unañway'ta; nu put pas hahlayi. Nu put aw ihikwsiy távini. Noqw pam imuy qa-Jew-sinmuy amumi haqe' súanhintaqat mahtaknani. ¹⁹Pam qa nānwuy'tani; piw qa tsa'tinumni. Soon hak put tönayat kitpik navotni. ²⁰Pam hopaqat muhtsikput soon qöhiknani; pu wihqöhit híhin uwiwitaqat soon pam tōkani. Hisat súanqatsit tūwaqatsit añ ahsupoq kúrukmaqw, pañso pahsavo pam pan hinmani. ²¹Noqw ima qa-Jew-sinom put aw yanyuñwni. Yan ura pey'ta.

Jesus and Beelzebul
(*Mr. 3.20-30; Lk. 11.14-23*)

²²Noqw pahsat pu hak nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqa qapostalkaíw qayuáataqat put aw wikvaya. Noqw pam put qalapsinaqw, öviy pam yuaaykukaíw pu pōsiy tälawna. ²³Noqw sinom sohsoyam kātayuñqe pañqaqwa: Ya qa i' David Tíata? ²⁴Noqw pay Pharisee-sinom put nanaptaqe pañqawu: I' nukpanhihikwsimuy moñwiyamuy Beelzebul aw yankaíw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwanta. ²⁵Noqw Jesus pumuy wuwniyamuy mäts'i'taqe, amumi pañqawu: Haqam moñwtunatyat nehpewhtiqa soon qa kiqötini; pu kitsóki, sen kívít nehpewhtotiqam soon hoñni. ²⁶Noqw kurs Satan ayo nähorokne', pam pep nehpew'iwtani; noqw pahsat pu moñwtunatyat hin wúnuni? ²⁷Noqw kurs nu Beelzebul aw yankaíw nukpanhihikwsimuy ipwantaqw ya umumi nánatuwnayaqam hakiy aw yankahkaíw pumuy ipwantota? Ason puma umuy atsáñhkiye', umuy suhputsnayani. ²⁸Nikaíw kurs nu God Hikwsiyat öqalayat aw yankaíw pumuy ipwantaqw, pay hapi pas God moñwtunatyat umumi pitsíwiwa. ²⁹Ya sen hin hak hakiy a'ño hoñvit kiyat aw paké' hihta himuyat put añqw nawhkini? Pam mohti put some', pahsat pu pam put kiyat kiqötani. ³⁰Qa inumumnihqa hapi inuhpew'iwtani; pu qa inumum tsovalantaqa tatslakinta. ³¹Paniqw öviy nu umumi pañqawni: Hak hihta ep qaanhiniq, sen nuhtumiq hiñqawni, pam pantaqa put ahpiy ayo yukiwmantani. Nikaíw hak haqam Qahováriwtaqat Hikwsit aqw hiñqawni, pam pantaqa pas soon hisat put ahpiy ayo yukiwni. ³²Pu hak haqam nuy Sinot Tiyat aqw hiñqawh pay pam put ahpiy ayo yukiltini. Nikaíw hak haqam Qahováriwtaqat Hikwsit aqw hiñqawh pam pas soon hisat put ahpiy ayo yukiltini, it qatsit ep'e, pu qatsit nātoniqat ep'e.

A Tree and Its Fruit
(*Lk. 6.43-45*)

³³Hak lolmat sipaltsokit ûye', lomasipalat aniwnańwu. Pu hak sipaltsokiy aw qa tunatyawtaqw, pam nukushinhte', qalomásipalat aniwnańwu. Pi sipaltsoki aniwniy akw mätsiwtanwu. ³⁴Is uti, uma hakim tsüts'u'y amunyuñqamu! Ya uma hin qalomátunatyay'kahkaíw

hihta lolmat yuaatotani? Pi hakiy unañwpeq himu ohpokiwtaqw, put hapi hakiy moat yuaatañwu. ³⁵Lolmat tunatyawtaqa sino unañwñaqwan hihta lolmat nōñiantoynañwu. Pu qalomátunayawtaqa sino piw unañwñaqwan hihta qalolmat nōñiantoynañwu. ³⁶Noqw nu umumi pañqawni: Sinom hihta an'ewakw lavayhtote', hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, pep pu' nawus nenñem hin lavayhtotini. ³⁷Pi God hakiy lavayiyat ep hakiy hin yukynani, sen put súantaqat pañqawni, sen qasúantaqata.

The Demand for a Miracle
(Mr. 8.11-12; Lk. 11.29-32)

³⁸Noqw pahsat pu hakim tutavot tütutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum aw lavayhtotiqe pañqaqwa: Tütutuqaynaqa, um as kātatayhpit hihta tuawi'taqat itamumi mahtaknani. ³⁹Noqw pam lavayhtique amumi pañqawu: Ima pu' qatsívaptsiwyuñqam nukpansinomu, tuskapsinomu. Puma kātatayhpit hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey nānawakna. Níkanw pay puma soon kātatayhpit aw yórikyani, hal pas sūkw kātatayhpit-saa. Pam Tutuyqawhqt lavay'ayayat Jonas qatsiyat ep hiniwhiqat an aw yukiltini. ⁴⁰Ura Jonas wukovakiwuy ponoveq pāyis tālat añ-nikañw pu pāyis tōkilat añ pakiwta. Noqw pay pan piw nu' Sinot Tiat tutskwat ahsonve pāyis tālat añ-nikañw pu pāyis tōkilat añ pakiwtani. ⁴¹Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, Nineveh añqw sinom pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumum hoïve', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnayani; ispi Jonas pumuy amumi yuaaykuqw, puma nāp tunatyay añqw lasyaq'ö. Noqw meh, Jonas epnihqe pas pávannihqa yep umumum wunu. ⁴²Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, tatkaqw móñwi-wuhti pu' qatsívaptsiwyuñqamuy amumum wunupte', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnani; ispi pam Solomon a'no wuwniyat aw tūqaytaniqe öviy tūwaqalñahaqaw put aw pitu. Noqw meh, Solomon epnihqe pas pávannihqa yep'e.

The Return of the Evil Spirit
(Lk. 11.24-26)

⁴³Tuyoy'eway hikwsí sinot añqw yámake', haqe' qa pay'taqat añ hinnumiñwu, haqam nāsuñwnaniqe öviy'o; nit qa túwaiñwu. ⁴⁴Nen pahsat pu pañqawiñwu: Han pi pay nu ikiy añqw yámakqey aw áhoy'i, kítaiñwu. Pu pam ep pituqw qa hak epniqw, pás maspiwtaqw, añ himu lomahinyuñqw, pantaqat yórikñwu. ⁴⁵Nen pahsat pu pam ahpiyen, pētuy tsáne'ñihqamuy hihikwsimuy nahpenihqe pas nūnukpantuy aw tsamíñwu; noqw puma aw yuñe' pep ki'yuñiñwu. Noqw hakiy qatsiat añknihqa mohtiwat epnihqe pu' pas qalomáhinhitiñwu. Noqw pan hapi imuy pu' qatsívaptsiwyuñqamuy qalomáhinyuñqamuy amuñem hintani.

Jesus' Mother and Brothers
(Mr. 3.31-35; Lk. 8.19-21)

46 Noqw nāt pam sinmuy amumi yuaataqw, meh, put tupkomat yuyat amum ihpaq hoñkahkañw, put aw yuaaykuyaniqey nānawakna.
47 Noqw haqawa put aw pañqawu: Meh, uhtupkom unuy amum ihpaq hoñkahkañw, ūmi yuaaykuyaniqey nānawakna. **48** Noqw pam lavayhtiqe, put āawnaqat aw pañqawu: Noqw ya hak iñuu? Pu ya hakim itupkomya?
49 Pu pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi māmasat, pañqawu: Huvam iñuy, pu itupkomuy amumi yórikyaa. **50** Pi hak haqam Inay ūveqatsit ep qátuhqat tunatyayat añ hinmaqa hapi itupko, pu isiwa, pu iñuu.

The Parable of the Sower
(Mr. 4.1-9; Lk. 8.4-8)

13 **1** Noqw ép tāwat ep Jesus kīnaqw yámakqe, wuhkovatuphat qalaveq qatuptu. **2** Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom put aw tsovalti. Noqw öviy pam pākihut aqw pākihqe pepeq qatuptu; noqw sinom sohsoyam pāhut qalavaqe hōñi. **3** Noqw pam tūtuwutsit akw pumuy hīhihta tutuqaynaqe amumi pañqawu: Meh, hak tāqa uyto. Poshumit tsálakintaniqe pan uylawu. **4** Noqw pam uylawhq, pēhu poshumi pōhpava lōhō; noqw masay'yuñqam ökihqe, añ put soswa. **5** Noqw pēhu pikaqlöva qa pas pisay'taqat añ lōhō; nihqe pay suhkuyva, añ tutskwa qa pōñalaniqw öviy'o. **6** Nit tāwat yamakq, pay kólaki; noqw pay pi pam qa nay'yuñqe öviy añ tsakya. **7** Noqw pēhu kutqölpa lōhō; noqw kūta añ kuyvaqe put lakna. **8** Noqw pēhu lolmat tutskwat añ lōhökqe hihta aniwna; pēhu tsivót-sikip sunat aw hóyokput aniwna, pu pēhu payhp sunát-sikipo, pu pēhu sunat pakwt sihkay'tasikipo. **9** Tuqayvastotaa! Pi uma naqvuy'yuñwa.

The Purpose of the Parables
(Mr. 4.10-12; Lk. 8.9-10)

10 Noqw put aw nānatuwnayaqam put aw ökihqe, aw pañqaqwa: Ya um hinoqw pumuy amumi tūtuwutsit akw yuaata? **11** Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Oveqatsit añqw moriwtunatyat ahpiy navoti tupkiwta pew pahsavoo. Níkahw pu' hapi pam umumiwat susmataq'a; nikaiw ímuywatuy qatuptsiwni'yuñqamuy amumi qa mahtaq'a. **12** Pi hihta himuy'taqat hapi aw piw noiwni; noqw pam hóyokiwtaqat himuy'tani; noqw pay nāstanihqat hikis pi hihta himuy'taqw pam put añqw nawhkiwni. **13** Paniqw hapi öviy nu pumuy amumi tūtuwutsit akw yuaata, puma as aw taykahkañw qa tutwaqw öviy'o, pu tūqaykahkañw qa nanapta, pu qa māmatsya. **14** Noqw pumuy hapi amuhpe Esaias nāt hintaniqa lavayiat aw antsaniwa. Ura pam Tutuyqawhqt eñem yan lavayhti: Uma as aw tūqaykahkañw nanaptat, qa māmatsyani; pu uma as aw taykahkañw tutwat, qa māmatsyani. **15** Pi imuy sinmuy

unañwaam pās tunaiwyuñwa, pu naqvuam qa nanvotya, pu puma uviyuñwa, nāp hisat pi ka puma pōsiy akw tutwakaníw, naqvuy akw nanaptakariw pu unañway akw māmatsye', inumi ahoy nánamtökaqw, nu pumuy qalaptsinani, kita. ¹⁶Nikañw uma hapi hahlayhpit epya, ispi umuhposi tālat aw tāyuñqw öviy'o, piw umuhnaqvuy añ hötsiltoti. ¹⁷Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas as kaysiwhqam Tutuyqawhqat lavay'aymatniqw, pu súanhinwisqam umuy hihta aw yórikyaqat as aw yórikyaniqey nānawaknakaiw hapi qa aw yóriky, pu umuy hihta nanaptaqat as nanaptanikaiw qa nanapta.

Jesus Explains the Parable of the Sower (Mr. 4.13-20; Lk. 8.11-15)

¹⁸Kurs huvam tuqayvastotaa. I' tūwutsi hihta tuawi'taqat uma nanaptani. ¹⁹Hak haqam moñwtunatyat ahpip lavayit navotkañw, put qa māmatsq, pahsat pay Nukpana aw pite', put unañwpeq lavayit üyiwhqat pañqw ipwañwu. I' hapi pōhpava yēvayaqat anta. ²⁰Pu i' pikäqlöva yēvayaqa hapi it hakiy anta. Hak lavayit navote', hahlaykañw āpiy put kwusuñwu. ²¹Noqw pay lavayi hakiy unañwpeq qa ñay'taqw, pay öviy as pam hihsavo añ kuytañwu. Nikañw ason lavayit ep kānanvotpit, pu okiwsahsaniwuy aw pituqw, hihsavoniqw pay pam sóonhtiñwu. ²²Pu i' kutqölpa yēvayaqa hapi it hakiy anta. Hak lavayit as navotat, yep qatsit-sa aw tunatalte', pu kāhakiwuy tuñlay'kañw put akw ënatique, soq lavayit qa aw tunataltiñwu. Noqw öviy lavayi put ahsonve qa hihta aniwnañwu. ²³Pu tuwat i' lomatutskwat añ yēvayaqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit nanapte', māmatsyañwu. Noqw lavayi wuñwe', hihta aniwnañwu, pēhu tsivót-sikip sunát-sikip hóyokput himuy'vaya; pu pēhu payhp sunát-sikipo, pu pēhu sunat pakwt sihkay'tasikipo.

The Parable of the Weeds

²⁴Pu pam piw tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy tutuqaynaqe amumi pañqawu: Oveqatsit añaqw moñwtunatyat hapi hak pāsay añ lomavoshumit uyhqat anta. ²⁵Noqw pam puwhq, put tuwqaat pítuhqe, söhövosit amuhtsava söhövostusaqat uyht, ahpip'y'o. ²⁶Noqw üyi nahpi'vaqe talay'vaqw, pahsat pu söhövostusaqa piw mātaqtí. ²⁷Noqw öviy ki'taqat tumal'aymat put aw ökihqe, aw pañqawu: Moñwi, ya um as qa lomavoshumit uhpasay añ üya? Noqw pam haqam söhövostusaqata? ²⁸Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay ituwqa panhti. Noqw tumal'aymat put aw pañqaqwá: Noqw itam awye', añ tsovalayaniqat um nāwakna? ²⁹Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Qae, taq ka uma söhövostusaqat añ tsovalantote', söhövosit énanyani. ³⁰Pay pi hāk añ sohsoy wúñwiwmani hisat tsovalaniwniqat aw pahsavoo. Noqw ason höqyaníqw, pep pu' nu höqyaníqamuy amumi pañqawni: Uma añ söhövostusaqat mohti tsovalayani, nen put somhtotat taqtsokyani; pu' ason uma söhövosit ikoyohkiy aw tañatotani.

The Parable of the Mustard Seed
(Mr. 4.30-32; Lk. 13.18-19)

31 Pu piw pas sukw tūwutsit akw amumi yuaaykuqe pañqawu: Oveqatsit añqw moñwtunatyat mustard-uyit sivosiyat anta. Put hak pāsay ep ūya. **32** Pam pas sohsok hihta pōvoshumit amuñaqw sushihsay'o; nīkañw pam wuñwe', sohsok tuaqtotskit amuhpenihqe suswuyoqtiñwuniqe pas himutskiniwhtiñwu. Noqw öviy súmawuy añ masay'yunqam öke', put nantaqayat añ yesvaiñwu.

The Parable of the Yeast
(Lk. 13.20-21)

33 Pu piw pam sukw tūwutsit akw pumuy amumi yuaaykuqe pañqawu: Oveqatsit añqw moñwtunatyat pēkenit anta; put wuhti kwúsuhqe, payhp tuwanit ñumnit enañ namiqwrlañwu; noqw pam sohsok put pēkenañwu.

Jesus' Use of Parables
(Mr. 4.33-34)

34 Iit yantaqat sohsok Jesus sinmuy amumi tūwutsit akw yuaata; nihqe pam tūwutsit qa akw yuaatanik, pay amumi qa yuaatañwu. **35** Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat hin lavayhtiqa aw antsaniwa; pam ura pañqawu: Nu tūwutsit hihta tuawi'taqat akw yuaatani; nu tūwaqatsit hisat yukiltiqat añqaqw hihta tupkiwyuñqat pañqawni.

Jesus Explains the Parable of the Weeds

36 Pahsat pu Jesus sinmuy añqe' hōnat, kīmi paki. Noqw put aw nánatuwnayaqam aw ökihqe, aw pañqaqwa: Um as söhövostusaqat hihta tuawi'taqat itamuy ëawnani. **37** Noqw pam hu'waqe amumi pañqawu: I' lolmat poshumit uyhqa hapi nūu, Sinot Tíata. **38** Noqw pāsa hapi yep qatsi. Lomavoshumi hapi moñwtunatyat añqw sinoiwtaqamu; noqw sohövostusaqa hapi hakiy qalolmat sinomatu. **39** Pu tuwqa, pumuy uyhqa hapi i' Nukpana; yep qatsit so'ñwamiq pituqw, pahsat pu höhöqsattiqat antani, noqw añ tsovalayaniqam hapi öveqatsit añqw hoñvia'yamu. **40** Noqw öviy hapi söhövostusu tsovalaniwht, qōhit akw taqtoskiwhq, pay pan hapi yep qatsit so'ñwaveq hintani. **41** Nu Sinot Tiat ihoñviaymuy ayataqw, puma imoñwtunatyay añqw sohsokmuy lasnayaqamuy, pu qaanhinwisqamuy tsovalayani; **42** Nen pumuy qöpqömiq qōhit aqw maspayani. Pep a'ñö tsaykitiwni, pu tama ñuritiwni. **43** Noqw pep pu' hakim súanyuñqam Nay moñwtunatyayat ep tāwat an tālawñway'yuñwni. Tuqayvastotaa! Pi uma naqvuy'yuñwa.

The Parable of the Hidden Treasure

44 Pu i' pīwu: Oveqatsit ańqw mońwtunaty himu a'ńö hihkay'taqat pasve tupkiwtaqat anta. Put hak tāqa túwahqe, ahoy amht, put ep kwańwtoynaqe, ahpiynihqe sohsok hihta himuy húyahqe, put pāsat tui.

The Parable of the Pearl

45 Pu i' pīwu: Oveqatsit ańqw mońwtunaty hakiy huhyaqat lolmat pearl hepnumqat anta. **46** Pam hak sūkw pearl pas a'ńö hihkay'taqat túwahqe, ahpiynihqe sohsok hihta himuy húyahqe, put tui.

The Parable of the Net

47 Pu i' pīwu: Oveqatsit ańqw mońwtunaty pakiwmarktutsayat anta. Pam wuhkovatuphamiq tūviwhqe, sohsok hinyuńqamuy pāvakiwhtuy inhta. **48** Put aw ohpokq, puma pāhut qalavoq put láñaknayaqe, pep yesvat, pu ań nūnukñwatuy pāvakiwhtuy hihta aqw tańatotat, pu pay hin'ewakwmuy maspayańwu. **49** Noqw pan hapi hintani yep qatsit so'ńwaveq'a. Oveqatsit ańqw hońvia'yam nankwuse', ań nūnukpantuy lomasinmuy amuńaqw tsíkayani, **50** Nen pumuy qöpqömiq qōhit aqw maspayani. Pep a'ńö tsaykitiwni, pu tama iuritiwni.

New and Old Treasures

51 Pu Jesus pumuy amumi pańqawu: Ya uma iit sohsok māmatsya? Noqw puma aw pańqawwa: Owi, Tutuyqawhqa. **52** Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Sohsoyam tutuvenit tuwi'yunqam öveqatsit ańqw mońwtunatyat ahpiy tutaqayhpit tuwi'vayaqam hapi hakiy kahaktaqat anyuńwa. Puma tutuvenit ańqw hisattutuqayhpit sinmuy tutuqaynaya, pu pūhut tutuqayhpit pīwu.

Jesus Rejected at Nazareth

(Mr. 6.1-6; Lk. 4.16-30)

53 Noqw Jesus yan tutuqaynaqey yukut, pańqw ahpiy'o. **54** Noqw pam nāp kitsókiy ep pítuhqe, pumuy tsotsvalkiyamuy ań pumuy tutuqaynaya. Noqw put aw tūqayyuńqam aw kātayyuńqe, nātuvińlalwaqe pańqawwa: Ya sen i' haqaqw it wuwantuwit makiwa? Is uti, pu it kātutmalat haqaqw öqalmakiwa? **55** Ya qa i' wunavutsit tumaltuw'i'taqat tíata? Ya yuat qa Mary yan mātsiwa, pu put tupkomat James-niqw, pu Joses-niqw, pu Simon-niqw, pu Judas. **56** Pu siwamat, ya qa puma sohsoyam itamumuya? Noqw ya sen i' haqaqw iit hihta makiwa? kitota. **57** Nihqe puma put ep qaan'unaińwtotí. Noqw Jesus pumuy amumi pańqawu: Pay pi Tutuyqawhqat lavay'ayaat sohsovik kapsi'iwińwu, hal pay nāp kitsókiy-sa ep'e, pu pas nāp kiy ep pīwu. **58** Noqw puma qa tuptsiwni'yuńqw, óviy pay pam pep qa a'ńö hihta tumalta.

The Death of John the Baptist
(Mr. 6.14-29; Lk. 9.7-9)

14

¹Noqw ephaqam Moriwi Herod Jesus hihta hintsakqat navota;
²Nihqe tumal'aymuy amumi pañqawu: I' John kūyit akw
tūtuvoylalawñwuqa. Pas hapi pay pam hakton mokiwyu anqw ahoy tātayi;
nihqe öviy kātatayhpit hintsaki. ³Herod pi nōmay Herodias unañwve
hinhtiniqe, hakimuy ayataqw, puma John ñuayaqe somyat, sivikimi panaya.
Ura Herod tupkoy Philip nōmanawhki. ⁴Noqw John Herod aw pañqawu:
Soon as um uhtupkoy nōmanawhkinikaiwo. ⁵Noqw pam as put nīnaniqey
anhtikañw, piw sinmuy maqasti; puma put Tutuyqawhqat lavay'ayayatnihqat
pan aw tāyuniqw öviy'o. ⁶Noqw Herod tihtiwhpuyat aw pituqw, pam
nōviwhqat aw kaysiwhqamuy sinmuy tūtsama. Noqw pumuy nōnovaqw,
Herodias tiat māna ep pákihqe, pumuy amuhpewi wunimaqw, Herod put aw
nahyoñwa. ⁷Noqw öviy pam pas öqalat pasiwniy akw put aw pañqawhqe,
pam nāp hihta öviy tūviñtaqw put máqaniqey aw pañqawu. ⁸Noqw pam
yuy tutavoyatnihqe put aw pañqawu: Um kūyit akw tūtuvoylalawhqt
John qötöyat tsaqaptat ep íniwtaqat nuy máqani. ⁹Noqw pas as Moriwi
qahahlayhtikañw, pay nūñwu pas aw qaöwílvayhti, nawus put máqaniqey
pañqawu, ispi kaysiwhqam sinom put amum yesqam lavayiyat nanaptaq'ö.
¹⁰Nihqe hakiy ayataqw, pam sivikiminihqe, John qötöyat ayo tuku; ¹¹Nihqe
put qötöyat tsaqaptat ep íniwtaqat kwusivaqe, mānat aw tavi; noqw pam put
yuy aw yawma. ¹²Noqw put aw nánatuwnayaqam ökihqe, tokoyat haqami
amwisa; nit ahpiyyaqe, Jesus ãawnaya.

Jesus Feeds the Five Thousand
(Mr. 6.30-44; Lk. 9.10-17; Jn. 6.1-14)

¹³Noqw Jesus put navotqe, pay nāla pākihut akw haqamii, haqam
pas qa hak waynumqat pañsoo. Noqw sinom put nanaptaqe hāhaqaqw
kitsókit añqw nāp put añky. ¹⁴Noqw Jesus pañqw yámakqe, qaan'ewakw
hintaqamuy sinmuy tuwa; nihqe pumuy ökwatuwhqe, pumuy amuñaqw
tütuyyaqamuy qalaptsina. ¹⁵Noqw tapkiwmaqw, put aw nánatuwnayaqam
put awyaqe aw pañqaqwa: Yep qayësiwhq, pas hapi hísatniqwti. Um
as sinmuy hōnaqw, puma añqe' kitsókiva nankwuse', nenñem hihta
tunöstuy'yani. ¹⁶Noqw pay Jesus pumuy amumi pañqawu: Soon as puma
ahpiyyani. Uma noprñayani. ¹⁷Noqw puma put aw pañqaqwa: Itam panis
tsivot pölaviki'yuñwa, pu lōqmuy pākiwhtuy. ¹⁸Noqw pam pañqawu: Pew
kiwisaa. ¹⁹Pu sinom tūsaqat añ yesvaniqat pam amumi pañqawu, nit pu
pam tsivot pölavikit ömahtat, pu pākiwhtuy kwusut, pu ömiq taykañw, put
ep God aw hahlayhti; nit yōñoytat, put aw nánatuwnayaqamuy amumi put
oya; noqw puma sinmuy amuhp'a' o'ya. ²⁰Noqw puma sohsoyam nōñösäqe
ööya; noqw puma akwsinwqat yōñoyhput pölavikit tsovalayaqe, pakwt lōq

sihkay'taqat hoaput añ opomnaya. ²¹Noqw nōnōsaqam tsivót-sikip sōmorit pahsa'haqam tahtaqtya, noqw pu momoyam-niqw pu tsātsayom pīwu.

Jesus Walks on the Water
(*Mr. 6.45-52; Jn. 6.15-21*)

²²Pahsat pay Jesus put aw nánatuwnayaqamuy pākihu aqw yuñe', pay ahsavo wuhkovatuphat ayoqwatyaniqat pumuy tusoq'ayata nāto pam sinmuy niman'ayalawhqe. ²³Noqw pam sinmuy hōnat, nāwaknaniqe nāla tsomomiq'a; nihqe mihikq, pam pepeq súnalaa. ²⁴Noqw pahsat pākihu wuhkovatuphat nāsaveq hinnumkañw, pāhut wuñwnuptuqat akw wawaöklawu, amuhpewi hūhukq öviy'o. ²⁵Noqw talhahayiñqw, Jesus pāvaqe waymakañw pumuy amumii. ²⁶Noqw put aw nánatuwnayaqam put pāvaqe waymaqw tutwaqe, tsātsawnaqe pañqaqwa: Pam tualañw'u, kitota; nihqe tsātsawnaqe a'ñö hiñqaqwa. ²⁷Noqw pahsat pay Jesus pumuy amumi lavayhtiqe, pañqawu: Uma qa hin unañway'yuñwni; pay nūñ; uma qa tsawiniwyuñwni. ²⁸Noqw Peter lavayhtiqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa, kurs pay pas umnen, nuy pāvaqe üminiqat um pañqawni. ²⁹Noqw pam pañqawu: Pew'i. Pahsat pu Peter pākihu añqw yámakqe, Jesus aw pāvaqe wayma. ³⁰Nit pas a'ñö hūhukq pam navotqe pahsat pay tsawna, nihqe pakitoqe a'ñö pañqawu: Tutuyqawhqa, nuy ayo távii. ³¹Noqw Jesus pahsat pay put aw māvuyaltiye ñuat, aw pañqawu: Is okiw um öwituptsiwni'taqa, ya um hinoqw pēvewinhti? ³²Noqw puma pākihu aqw pakiqw, hūkaiñw qe'ti. ³³Noqw ima pākihu añqw tañawtaqam Jesus aw ökihqe, pas hihtatotqaq aw pañqaqwa: Kurs um pas antsa God Tíata.

Jesus Heals the Sick in Gennesaret
(*Mr. 6.53-56*)

³⁴Pu puma ayoqwat nōnākqe, haqam tutskwat Gennesaret aw öki. ³⁵Noqw pep sinom put pituqw nanaptaqe, pep añqe' tutskwat añ ahsupoq hakimuy ayatotaqe, sohsokmuy tūtuyyaqamuy put aw tsamvaya; ³⁶Nihqe pay ñas'ew puma put yuwsiyat qalavaqe nōmökput aw tónokyaniqey put aw nānawakna, noqw hakim hihsa'nihqam put aw tónokyaqam pās qalaptuya.

The Teaching of the Ancestors
(*Mr. 7.1-13*)

15 ¹Pahsat pu hakim tutavot tūtutuqaynayaqam Pharisee-sinom amumum Jerusalem añqwyaqam Jesus aw ökihqe aw pañqaqwa: ²Ya hinoqw ûmi nánatuwnayaqam wūwukwmuy navotiyamuy qaanhinwisa? Oviy pi puma nōnovanik qa māvaaqtotaiñwu. ³Noqw pam lavayhtiqe, amumi pañqawu: Noqw ya hinoqw öviy piw uma umuhnavotiy akw God tutavoyat qahihtatota? ⁴Pi God tutaptaqe pañqawu: Um unay, pu uñuy pumuy kaptsi'tani. Pu hak nay, pu yuy pumuy qalomálavayhtiqa

pas pay mokmantani, ura kita. ⁵Noqw úmawat pañqaqwa: Hak nay, pu yuy pumuy amumi pañqawni: Nu as umuy hihta akw paanwanikañw, God aw put sohsok noa, kite', pay tutavot ańqw mātaviwñwu, uma kitota. ⁶Nen pam pumuy paanwaniqey qe'tikañw, pay qa hihta ep qaanhiniqat uma kitota. Yan uma God tutavoyat ayo yuykuya, umuhnavotiy akw'a. ⁷Uma nawip'ew hinyuñqamu, pas pi öviy Esaias Tutuyqawhqt lavay'ayaat umuy súañqawhqe pañqawu: ⁸Ima sinom moay akw inumi ökipta, pu lavayiy akw nuy kapttsilalwa; noqw pi unañwaam inuñaqw haq'ursvehaq'a. ⁹Piw haktonsa inumi okiwlalwa. Puma pi sinmuy tutavoyamuy pas antsa tutuqayhpinihqat pan put tütutuqaynaya, yan'i.

The Things that Make a Person Unclean
(Mr. 7.14-23)

¹⁰Pu pam sinmuy nāmi wáñwayhqe, amumi pañqawu: Inumi tūqayyuñwaa, nen uma māmatsyani. ¹¹Himu hakiy moamiq pake', qa pam hakiy tuyoy'ewakwtainwu. Pi hakiy moañaqw nōñataqa hapi hakiy tuyoy'ewakwtainwu. ¹²Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam put awyaqe aw pañqaqwa: Ya Pharisee-sinom it yantaqat nanaptaqe qatsúyhtiqw um qa navota? ¹³Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Pay pi Ina öveqatsit ep qátuhqa himutskit qa uyhq pam himutski náipwaniwni. ¹⁴Pay pi panyuñwni. Pay pi puma qapostalyaqam qapostalyaqamuy tsamya. Noqw kurs qapostalqa qapostalqat wíki'maqw, puma nāma haqami pövamiq posni. ¹⁵Pahsat pu Peter lavayhtiqe, put aw pañqawu: Kurs i' lavayi hihta tuawi'taqat itamuy áawnaa. ¹⁶Noqw Jesus pañqawu: Ya uma piw nāt pas qa mātsi'yuñwa? ¹⁷Ya himu sinot moayat aqw pake', ahpiy ponomiq pake', kwayñave tūviwñwuqat uma pas nāt qa mātsi'yuñwa? ¹⁸Pi himu sinot moayat ańqw nōñakqa unañwayat ańqwniñwu; nihqe pam hapi sinot tuyoy'ewakwtainwu. ¹⁹Pi hak qalomáhintsakqa unañwpeq qalomátnatyay'taqey mahtakni'ta. Pam tuqwyantunatyay'ta; nōmaqtsit sokoptimaniqey tunatyay'ta; qahopqatsit ań hinmaniqey tunatyay'ta; uyiñwtunatyay'ta; hakiy hihta atsátoynaniqey tunatyay'ta; nuhtumiq hiñqawlawniqey tunatyay'ta. ²⁰Hak pan hinmaqa nātuyoy'ewakwtainwu. Noqw hak qa māvaqtat, nösqa qa put akw tuyoy'ewayhtiñwu.

A Woman's Faith
(Mr. 7.24-30)

²¹Pahsat pu Jesus pañqw ahpiyinhqe, Tyre-nikañw, pu Sidon pumuy amuqlavohaqamii. ²²Noqw meh, hak Canaan-tutskwat ańqw wuhti pañqw yámakqe, put aw tsa'lawhqe aw pañqawu: Um okiw nuy ökwatuwni, Tutuyqawhqa, David Tíata! Okiw iti māna nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqe okiwhinta. ²³Noqw Jesus put aw qa ñas'ew hiñqawu. Noqw put aw nánatuwnayaqam put awyaqe, aw öqaltotiqe pañqaqwa:

Put ahpiy hōnaa; taq pam panis itamuñk tsa'tinuma. ²⁴Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Pay nu Israel-sinmuy amumi-sa ayatiwa. Puma pi kanelmuy amún haqami hiniwhtotiq'ö. ²⁵Pahsat pu wuhti put awnihqe, aw naackiwhtaqe, pañqawu: Tutuyqawhqa, okiw inumi unañwtavii. ²⁶Noqw Jesus lavayhtiqe, put aw pañqawu: Pas hapi hak tsātsakwmuy nōsiwhqamuy nawhkit, put popkotuy amumi maspaniqw, pam qa súanta. ²⁷Noqw pam pañqawu: Pas antsaa, Tutuyqawhqa, noqw pi popkot moñwímuy nōnōspiyamuy añqw hihta piñput löhöhötaqat nōnovañwu. ²⁸Pahsat pu Jesus lavayhtiqe, put aw pañqawu: Is uti um hak wuhti! pas uhtuptsiwni qaowiewa; pay un hin nāwaknaqw unem pantani. Noqw put tiat pay pahsat qalaptu.

Jesus Heals Many People

²⁹Pu Jesus pañqw ahpiynihqe, wuhkovatuphat Galileet ep ahoy pitu; nihqe tsomomiqnihqe pepeq qatuptu. ³⁰Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam hakimuy qayaktaqamuy, qapostalyaqamuy, qayuáatotaqamuy, qapasíwyuñqamuy, pu kaysiwhqamuy tütuyyaqamuy put aw tsavmaya; nihqe pumuy Jesus atpiro o'ya; noqw pam pumuy qalaptsina. ³¹Noqw sinom pas kātayuñwa, imuy qayuáatotaqam yuaaykuyaq'ö, pu qapasíwyuñqam qalaptuyaq'ö, qayaktaqam nankwusaq'ö, pu qapostalyaqam tālawnayaq'ö; nihqe puma God Israel-sinmuy Tutuyqawhqayamuy pas hihtatota.

Jesus Feeds the Four Thousand (Mr. 8.1-10)

³²Pahsat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy nāmi wáñwayhqe, amumi pañqawu: Pas nu sinmuy òkwatuwa, puma pu' pāyis talqat añ inumumyaqw, nōsiwhqaaam súlawhtiq'ö. Noqw soon nu pumuy qa öyiwyuñqamuy hōnani; taq nāp hisat sen puma kiy qa añ ökit māmañuani. ³³Noqw put aw nánatuwnayaqam put aw pañqaqwa: Kurs pi itam haqam amuptsiwtaqat pólavikit tuiyani? Pi itam qayésiwhpuveya. Pas ka itam soon imuy qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy öynayani. ³⁴Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma hihsa'haqam pólaviki'yuñwa? Noqw puma pañqaqwa: Tsáñee, pu piw híkikwmuy pāvakiwhtuyu. Noqw puma pay hiñsayhohyamu. ³⁵Noqw sinom tutskwava yesvaniqat pam amumi pañqawu. ³⁶Nit pu pam tsáñee pólavikit ömahta, pu pāvakiwhtuyu; nit put ep God aw hahlayhit, yōñoyhtat, put aw nánatuwnayaqamuy amumi put oya; noqw puma sinmuy amuhpa' put o'ya. ³⁷Noqw sohsoyam nōnōsaqe ööya. Noqw puma akwsinqat tsovalayaqe, tsáñee' hoaput añ opomnaya. ³⁸Noqw nōnōsaqam nälöp sōmorit pahsa' tahtaqtya, pu momoyam tsātsakwmuy amumum nāto piwu. ³⁹Pu pam sinmuy añqe' hōnat, pākihut aqw pakit, Magdala-kitsókit qalavoq pitu.

The Demand for a Miracle
(Mr. 8.11-13; Lk. 12.54-56)

16 ¹Noqw hakim Pharisee-sinom Sadducee-sinmuy amumum ökihqe, Jesus aw tuwantota; pam öveqatsit ainqw kātatayhpit hihta tuawi'taqat pumuy amumi mahtaknaniqat aw ö'qalya. ²Noqw pam lavayhtiqe, amumi pañqawu: Uma tapkiqw pañqaqwañwu: Kurs qāvo kwañwqatni, öviyip tokpela pālañwpu, kitotañwu. ³Pu talavay uma pañqaqwañwu: Kurs pu' hin sóniwni, öviyip tokpela pālañpu, piw ainqe' himu ohpokiwta. Uma nawip'ew hinyunqamu, pay as uma tokpelat pitsáñwayat māmatsyañwunikañw, uma soon qatsi haqe' qalawmaqat hihta tuawi'taqat māmatsyani. ⁴Is uma pu' qatsívaptsiyuñqam nukpansinomu, tuskapsinomu! Uma kātatayhpit hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey nānawakna. Níkañw uma soon kātatayhpit aw yórikyani, hal pas sūkw kātatayhpit aw uma yórikyani. Pam Tutuyqawhqt lavay'ayyat Jonas qatsiyat ep hiniwhtiqt an aw yukiltini. Noqw pam pañqw nakwsuqe ahpiy'o.

The Yeast of the Pharisees and Sadducees
(Mr. 8.14-21)

⁵Noqw put aw nánatuwnayaqam wuhkovatuphat ayoqwat nöñak-wiskaríw, kurs puma nitkay suhtokya. ⁶Noqw pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma Pharisee-sinmuy pu Sadducee-sinmuy pēkeniyamuy ep tunatyaltotini. ⁷Noqw puma nānami yuaatotaqe pañqaqwa: Itam itahnitkay qa kivayaqw, öviy itamumi pañqawu. ⁸Noqw Jesus put navotqe, amumi pañqawu: Is okiw uma öwituptsiwni'yuniqamu. Ya uma hinoqw qa nitka'vayaqey nānami yuaatota? ⁹Ya uma nāt pas qa mātsi'yūñwa? Ura nu tsivot pölavikit tsivót-sikip sōmorit pahsa'nihqamuy tahtaqtuy nopna. Noqw uma akwsinwput tsovalayaqe, hihsa' hoaput aîn opomnaya? Ya uma pas qa ñas'ew put u'ni'yūñwa? ¹⁰Pu ura piw nu tsarie' pölavikit nälöp sōmorit pahsa'nihqamuy tahtaqtuy nopna. Noqw uma akwsinwput tsovalayaqe, hihsa' hoaput aîn opomnaya? Ya uma pay put suhtokya? ¹¹Noqw ya uma hinoqw qa māmatsya? Nu qa pölavikit umumi yuaata. Uma Pharisee-sinmuy-níkañw pu Sadducee-sinmuy pēkeniyamuy ep tunatyaltotinaqat nu kita. ¹²Pahsat pu puma māmatsyaqw, kurs pam qa pölavikit pēkeniyat pañqawht, kurs puma Pharisee-sinmuy tutuqayhpiyamuy-níkañw pu Sadducee-sinmuy tutuqayhpiyamuy ep nāmi tunatyaltotinaqat amumi lavayhti.

Peter's Declaration about Jesus
(Mr. 8.27-30; Lk. 9.18-21)

¹³Pu Jesus Caesarea Philippi ahayhpo pítuhqe, put aw nánatuwnayaqamuy tūvíntaqe, amumi pañqawu: Ya nu' Sinot Tiat

hákiyinihqat sinom pañqaqwa? ¹⁴Noqw puma aw pañqaqwa: Um yaw kūyit akw tūtuvoylalawhqt John-nihqat haqawat pañqaqwa; noqw haqawatuyniqw yaw um Elias; pu pētuyniqw yaw um Jeremias, sen pay yaw um suhka Tutuyqawhqt lavay'ayaata. ¹⁵Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Noqw úmuyniqw nu' hak'i? ¹⁶Noqw Simon Peter lavayhtiqe, put aw pañqawu: Um hapi Christ, God añqw Moñw'asi'taqa, God qátuhqat Tíata. ¹⁷Noqw Jesus lavayhtiqe, put aw pañqawu: Pas um Simon Jonat tiat hahlayhpit ep'e; pi qa hak sino ümi it mātakta; pi Ina öveqatsit ep qatuhqa pam hapi un put āawna. ¹⁸Um hapi Peter. Noqw nu isinomuy tsovalat, it pikäqlöt ep soñawnen pumuy akw nēñhem kitani. ¹⁹Noqw nu' hapi öveqatsit añqw moñwtunatyat aw hötahpit ümi óyani; noqw um yep qatsit ep hihta hakiy aw uhtaqw, pam öveqatsit put aw uhtsiltimantani; pu um yep qatsit ep hihta hu'wanaqw, pam öveqatsit ep hu'waniwni. ²⁰Pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy pās mēwaqe, pam hapi Jesus Christ-nihqat qa hakiy āawnayaniqat amumi pañqawu.

Jesus Speaks about His Suffering and Death (Mr. 8.31–9.1; Lk. 9.22-27)

²¹Pahpiy pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy hihta hiniwtiniqat awintivaqe, amumi pañqawu: Itam Jerusalem aqwyaqw, God awwat mohpeq momiñwit-niqw, pu wukw'a'yam-niqw, pu tutavot tütutuqaynayaqam nuy niuayat, okiwsahsanyat, nuy nínayani. Noqw ahpiy pāyis talq nu ahoy tātayni. ²²Pahsat pu Peter put nūat, qöhqöyaqe aw pañqawu: Soon pantani, Tutuyqawhqa. Soon um pantsaniwni. ²³Noqw pam namtökt, Peter aw pañqawu: Yupa ayohaqamii, Satan; um inumi sus'itsi. Um qa God tunatyayat yuaata, níkañw sinmuy tunatyayamuyu. ²⁴Pahsat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Inuñkniqey nāwaknaqa nātatamat, naholehtsiy kwusut, inuñkmantani. ²⁵Taq qatsiy kahkawnqa put kwayhni; pu itunatyay öviy qatsiy kwayhqa put túwani. ²⁶Ispi puyaw as sino tūwaqatsit sohsok himuy'vakañw, pas nāp qatsiy kwahe', hin pam put akw moñwvasni? Hal ya sen sino hihta akw qatsiy ahoy nāptini? ²⁷Pi nu Sinot Tiat nāt Inay tālawiwayat pasiñkañw, ihoñiviaymuy tsamkaiw pítuni; nen pahsat pu nu sohsokmuy sinmuy hin tumaltotaqat pan amumi ahoytani. ²⁸Nu umumi pas antsa pañqawni: Soon pas hisat nu' Sinot Tiat imoñwtunatyay yanķaiw pítuni. Noqw ima yep hoñqam haqawat nāt mokiwuy qa aw öke', puma put aw yórikyani.

The Transfiguration (Mr. 9.2-13; Lk. 9.28-36)

17 ¹Noqw ahpiy navaysikis talq, Jesus Peter-nit, James-nit, pu put tupkoyat John pumuy tsamkaiw, haqami wupatukwit aqw puma yayva. Noqw pumuy pepeq nánaltyaqe, ²Pumuy tāyuñqw, pam alönti; noqw pas put taywaat tāwat an tālawiway'va; pu yuwsiat tālat an qōtsati.

³Noqw meh, pepeq Moses Elias amum pumuy amumi mātaqtique, put amum yuaata. ⁴Noqw Peter lavayhtiqe, Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pas hapi itam yépeqyaqw pam lolma. Ün pan nāwaknaniqw, itam yepeq payhkomuy kistotani, sukw úñemnit, pu sukwat Moses éñemnit, pu sukwat Elias éñem'i. ⁵Noqw pam nāt yuaataqaw, meh, pi òmaw suyan talqa pumuy nākwapna; noqw hakiy tönaat òmawuy añqaqw pañqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii; pas nu put hahlayhti. Uma aw tūqayyuñwni. ⁶Noqw put aw nánatuwnayaqam put nanaptaqe, tayway akw tutskwami yēvaya, pas tsātsawnaqe öviy'o. ⁷Noqw Jesus amuminihqe, amumi tonokt, pañqawu: Huvam horivaa; uma qa tsawiniwyuñwni. ⁸Noqw puma kwuhpukyat, añqe' yórikyaqe, pay qa hakiy tutwa, pay Jesus-saa. ⁹Noqw puma tükwiñaqw hanwisq, Jesus pumuy mēwaqe, amumi pañqawu: Uma hapi hin yórikyaqe y qahakiy ãawnayani, hisat nu' Sinot Tiat mokiwiw añqw ahoy tātayniqat pahsavoo. ¹⁰Noqw put aw nánatuwnayaqam put tūviñtotaqe, aw pañqaqwa: Ya hintaqw öviy tutavot tutuqaynayaqam Elias mohti pítuniqat pañqaqwa? ¹¹Noqw Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Pay antsa Elias pas suyan mohti pítuni; nen sohsok hihta haqe' hintaniqat aw antsantani. ¹²Noqw nu umumi pañqawni: Pay Elias pitu; noqw puma put qa māmatsyaqe, pas tunatyay an put hintsatsna. Noqw pan hapi nu' Sinot Tiat piw pumuy amuhpiy okiwsaniwni. ¹³Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam māmatsyaqw, kurs pam kūyit akw tūtuvoylalawñwuqat John pumuy amumi lavayhti.

Jesus Heals a Boy with a Demon

(Mr. 9.14-29; Lk. 9.37-43a)

¹⁴Noqw puma sinmuy amumi ökiqw, hak Jesus aw pítuhqe, aw tamötswunuptut, pañqawu: ¹⁵Tutuyqawhqa, um as okiw itiy ökwatuwni; taq pam okiw homimitutuhqe okiwhinta; nihqe pam piép qōhit aqw posñwu, pu pāmiq'a. ¹⁶Noqw nu as ümi nánatuwnayaqamuy amumi put wikkvaqw, puma kurs hin put powatotani. ¹⁷Pahsat pu Jesus lavayhtiqe pañqawu: Is ohi uma qatuptsiwiñyuñqamu, nukushinyuñqamu, pu' qatsívaptisiwyuñqamu, ya nu hihsavohaqam umumum yantani? ya nu hihsavohaqam umuy maqsonlawni? Pew wikyaa. ¹⁸Noqw Jesus nukpanhikwsit mēwa; noqw pam put añqw yamakq, tiyo pahsat pay powalti. ¹⁹Pahsat pu Jesus aw nánatuwnayaqam pay nánaltyákañw put aw ókihqe, aw pañqaqwa: Ya hintaqw öviy itam kurs hin put hóroknayani? ²⁰Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ispi uma qa tuptsiwiñyuñqee; pi nu umumi pas antsa pañqawni: Kurs uma pay híhin tuptsiwiñyuñwe' (nāmahin pi as pam mustard-uyit sivosiyat an pay hihsayhoyaniqw) uma it tükwit: Yañqw ayo nahlakuu, aw kitotaqw, pam soon qa nahlakni. Pu qa himu umuñem qa pasiwtani. ²¹Níkaiw hak qa napwalni'kañw qa nāwakinkāñw pas soon it yantaqat qalomáhikwsit hakiy añqw ayo hóroknani.

Jesus Speaks again about His Death
(Mr. 9.30-32; Lk. 9.43b-45)

²²Noqw nāt pumuy Galileet ep yesq Jesus pumuy amumi pañqawu: Nu' Sinot Tiat sinmuy amumi mātaviwni. ²³Noqw puma nuy nīnayani; noqw ahpiy pāyis talq nu ahoy tātayni. Noqw puma it nanaptaqe, pas qahahlayhtoti.

Payment of the Temple Tax

²⁴Noqw puma Capernaum ep ökiqw, hakim God kiyat eñem siviwuy tsovalantotaqam Peter aw ökihq, aw pañqaqwa: Ya umuy tutuqaynaqa God kiyat aw sīvat öoywaqt qa sivima? ²⁵Noqw pam pañqawu: As'a. Nit pam kimi pakiqw, Jesus pay mohti lavayhtiqe pañqawu: Simon, ya um hin it aw wūwa? Ya tūwaqatsit ep momiñwit hakimuy amuñaqw tax ömalalwa, pu nahpe sīvita? Ya sen nāp sinomuy amuñaqw put ömalalwa? Sen pay hakimuy a'löntuy amuñaq? ²⁶Noqw Peter put aw pañqawu: Pay a'löntuy amuñaq? Noqw Jesus aw pañqawu: Noqw pay kurs sinomat qeniveya. ²⁷Noqw pay itam pumuy qa unañwmoknaniqw, öviy um wuhkovatuphat awnen, aqw huhuwhpit tūvani; nen um hihtawat mohti hórokne', nūani; nit tsaiñwitatne', añqw hihsaqw sīvat tūwani; um put añqw hóroknat, nēñem-nikañw pu inuñem momiñwituy amumi sisvini.

Who Is the Greatest?
(Mr. 9.33-37; Lk. 9.46-48)

18 ¹Noqw ephaqam Jesus aw nánatuwnayaqam put aw ökihq, pañqaqwa: Ya hak öveqatsit añqw moñwtunatyat ep pas suspavanni? ²Noqw Jesus hakiy tsākwhoyat wáñwayhq, put amuhsonmi tavi; ³Nit pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas uma nāp umuhtunatyay añqw qa lasye', tsātsakwmuy qa amuntote', soon öveqatsit añqw moñwtunatyat aw yuñni. ⁴Paniqw hapi öviy haqam it tsākwhoyat an qanāhihtataqa pam hapi öveqatsit añqw moñwtunatyat ep suspavanni. ⁵Pu haqawa inatrwaniy añ yan tsākw pās távihqa hapi nuy pās tāvini.

Temptations to Sin
(Mr. 9.42-48; Lk. 17.1-2)

⁶Nikañw hapi hak haqam imuy tsātsakwmuy inumi tuptsiwni'yurñqam hihtawat lasnaqw, put eñem pas is óhini? Pay pi tatam put kwapkaqe mata häyiltiqw, pam wuhkovatuphat a'nö hötsit aqw paöymokq, pam put eñem lolmani. ⁷Is ohi sinmuy amuñem'i, hakimuy hīhihta akw lomavöhut añqw lasyaqamuy amuñem'i. Taq sinmuy lasnayaqam pas soon haqami peveltini. Nikañw pantsatskaqamuy amuñem pas is óhini! ⁸Paniqw hapi öviy kurs uhma, sen uhkuku uñ lasnaniqw, um put ayo tukut, nāñaqw ayo tūvani; pay

pi um tatam qa pasiwkañw qatsit aw pákini, hikis pi as um pās pasiwkañw, qōhit qa súlawhtinwuqat aqw túviwni. ⁹Pu kurs uhposi un lasnaniqw, um put ayo hóroknat, nāñaqw ayo tūvani. Pay pi um tatam sūkw pōsi'kañw qatsit aw pákini, hikis pi as um pās lōqmuy pōsi'kañw maskimiq qōhit aqw túviwni.

The Parable of the Lost Sheep (Lk. 15.3-7)

¹⁰Uma tunatyaltote' qa hihtawat imuy tsātsakwmuy paysoqtotani; taq nu umumi pañqawni: Pumuy tuwalan'aymat Inay òveqatsit ep qátuhqat taywayat aw sutsep tāyuñwa. ¹¹Pi nu' Sinot Tiat haqami hiniwhtotiqamuy ayo óyanique öviy pitu. ¹²Ya uma hin wūwantota? As kurs hak haqam tsivót-skip sunat kanelmuy pokmuy'taqw, suhká pumuy amuñaqw haqaminiqw, pam hinhtini? Pam púmuwatuy mātapt, tsotsmomihaqaminen, it haqaminihqat heptoni. ¹³Nu umumi pas antsa pañqawni: Pam put tuwe', put ep pas hahlayhtini, imuy nālop sunat pakwt pept sihkay'taqamuy qa haqami hiniwhtotiqamuy amuhpenihqee. ¹⁴Noqw pan hapi piw Umuna òveqatsit ep qátuhqa imuy tsātsakwmuy himuwat súlawhtiniqat qa nāwakna.

A Brother Who Sins

¹⁵Pu öviy kurs piw umún tuptsiwni'taqa hihta ep ümi qaanhitiqw, um put awnen, pay umuy nālaniqw put öwhiniwhtipuyat aw pónaknani; noqw kurs pam ümi tuqayvastaqw, pahsat hapi um put pay ahoy tuyqawvani. ¹⁶Ason kurs pam ümi qa tuqayvastaqw, pahsat pu um sūkw, sen lōqmuy wikkañw awni; noqw lōqmuy, sen payhkomuy tūqayyuñqw, pep hin lavayhtiwhqa pasiwtamantani. ¹⁷Noqw kurs pam pumuy amumi qa tuqayvastaqw, pahsat pu um inumi tuptsiwni'yuñqamuy tsovawtaqw, pumuy put äawnani. Pu kurs pam pumuy amumi qa tuqayvaste', pam nawus úmuyniqw qatuptsiwni'taqat antamantani, sen moñwit enem sīvat ömalawhqat an'i.

Prohibiting and Permitting

¹⁸Nu umumi pas antsa pañqawni: Uma tūwaqatsit ep hihta somyaqw, pam òveqatsit ep sómiltimantani; pu uma tūwaqatsit ep hihta nāhyaqw, pam òveqatsit ep nāhiwmantani. ¹⁹Pu nu piw umumi pañqawni: Kurs uma løyöm tūwaqatsit ep hihta öviy Inay aw tūvintaniqey ep sun unañwtiqw, òveqatsit ep Ina umeñem put aw antsantamantani. ²⁰Pi haqam løyöm, sen pahyom inatñwaniy aw yankahkañw haqam tsovawtaqw, pep nu pumuy amumumni.

The Parable of the Unforgiving Servant

²¹Pahsat pu Peter put awnihqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa, kurs itupko inumi qa sūs qaanhitiqw, ya nu hihsakis put ep aw pöhikni? Sen

tsańé'sikisi? ²²Noqw Jesus put aw pańqawu: Tsańe'sikisi nu hapi ūmi qa kita, pas payhp sunat ańqw pakwt sihkay'tasikip tsańe'sikisi, (tsańe'sikip pakwt tsańe'sikis navitańhiqat pahsaa). ²³Panta hapi. Oveqatsit ańqw mońwtunatyā hak mońwi tumal'aymuy amumi sīvat ep pohtaniqey nāwaknaqat anta. ²⁴Nihqe pam put ań purivaqw, hak wūhak sōmorit sīvat put aw pōiwtqaq aw wikkvaniwa. ²⁵Noqw pay kurs pam hihta sisviniqw, pam huyiwniqat mońwiat pańqawu, pu nōmaata, pu timatu, pu sohsoy himu himuata, noqw pōiyat ep sisviwni. ²⁶Noqw öviy tumal'aya put atpipō nātuvaqe, okiw aw naokiwtaqe pańqawu: Mońwi, pay um okiw inumi qa pas kānavotitaqw, pay nu soon ūmi qa sohsok sisvini. ²⁷Pahsat pu mońwi put ökwatuwhqe mātavi; nihqe sohsok pōiyat ayo yuku. ²⁸Noqw pay pam tumal'aya pańqw yamakt, sukwy tumalsuńway put aw sunat sīvat pōiwtqaqat tuwa; nihqe pam put tōnhpe īuat, aw pańqawu: Um inumi pōiwtqaqey sisvini. ²⁹Noqw put tumalsuńwaat put kukmiq nātuvaqe, put aw naokiwtaqe pańqawu: Pay um qa pas okiw inumi kānavotitaqw, pay nu soon ūmi qa sohsok sisvini. ³⁰Noqw pam qa nakwhaqe, put sivikimi tūva, hisat pōiy sisviniqat pahsavoo. ³¹Noqw öviy put tumalsuńwamat hin hiniwhiqat aw yórikyaqe, pas qa hahlayhtoti; nihqe mońwiy aw ökihq, sohsok put āawnaya. ³²Pahsat pu mońwiat tumal'ayay wáńwayhqe, aw pańqawu: Is ohi um hak nukpantumal'aya, um inumi pan nāwaknaqw, öviy nu sohsok uhpöiy uhpöiy ayo yuku. ³³Noqw puyaw nu uń hin ökwatuwhq, soon um tuwat qa pan uhtumalsuńway ökwatuwni? ³⁴Noqw mońwi pas itsívutiqe, hakiy okiwsanyańwuqamuy amumi put mātavi, pas hisat put aw pōiwtqaqey sohsok put aw sisviniqat pahsavoo. ³⁵Noqw kurs umún tuptsiwni'taqa umuhpewi qaanhraqw, uma umuh'unaińhaqw qa aw pōhikyaqw, pay öveqatsit ep Ina piw tuwat umuy pan hintsanni.

Jesus Teaches about Divorce

(Mr. 10.1-12)

19 ¹Noqw Jesus yan yuaataqe yukut, Galileet ańqw ahpiynihqe, Jordan yupqöymi Judeat qalavoq pitu. ²Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom put ańkya; noqw pam pumuy pepeq qalaptsina.

³Noqw Pharisee-sinom nuhtum put aw ökihq, put unahepyaqe aw pańqaqwa: Ya tāqa pay nāphihta ep nōmay mātapniqw pam súanta?

⁴Noqw pam lavayhtiqe amumi pańqawu: Ya uma it ań qa tuńwaya: Ura God yayhniwhqat epeq pumuy yúkuhqe, pumuy tāqat-nit pu wuhtit yuku, it'a? ⁵Nihqe pumuy yúkuhqe pańqawu: Yantaqw hapi öviy tāqa nay, pu yuy pumuy mātapt, nōmay aw hürstimantani; noqw puma sūka tókomantani. ⁶Panta hapiniqw, öviy puma pāpu qa lōyömnit, sūka tókonihwtińwu. Paniqw öviy God hihta namitskaqw, qa hak put nāhoy tāvini. ⁷Noqw puma put aw pańqaqwa: Noqw hinoqw pantaqw hak nāmataviwuy pēnat, pu nōmay nahpiy lālaymentaniqat Moses tutapta?

⁸Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ispi uma anahaat unañway'yuñqw ñöiy pay hak nömay mātapmantaniqat Moses umuy hu'wana. Niñkañw pas as yayhnihqat añqw qa panta. ⁹Noqw nu hapi umumi pañqawni: Tāqa nömay qa hintsakq, put mātave', piw sukw amum qatupte', tokot üuyñwu; pu wuhtit mātaviwhqat amum qatuptuqa tokot üuyñwu.

¹⁰Noqw put aw nánatuwnayaqam aw pañqawa: Kurs tāqat pu nömayat amuñem pan hintaniqw, pay kurs ka qa nömataniqw pam pay lolmani.

¹¹Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay qa sohsoyam tahtaqt namituyqawi'yuñwa; nihqe ñöiy kurs hin it tutavot kwusuyani. Noqw God pētuy-sa öqalmaqaqw ñöiy puma namituyqawi'yuñwa. ¹²Pi haqawat nömaqtsit aw qa pasiwyuñqam pay pas pankahkañw tihiya; noqw haqawat panyuñqam pay sinmuy amuhpiy pan yukiltoti; pu haqawat pas pay öveqatsit añqw moñwtunatyat tunatyawayuñqey ñöiy qa nömatota. Haqawa it añ hinmaniqa nam panhtii.

Jesus Blesses Little Children

(Mr. 10.13-16; Lk. 18.15-17)

¹³Pahsat pu hakim put aw tsātsakwmuy tsamvaya, pam pumuy amumi may akw tonokt nāwaknaniqat ñöiy'o. Noqw put aw nánatuwnayaqam pumuy mēwaya. ¹⁴Noqw Jesus pañqawu: Uma tsātsakwmuy inumiyaniqat nakwhanayani; uma qa mēwantotani; pi panyuñqam hapi öveqatsit añqw moñwtunatyat ep sinoiwyuñwa. ¹⁵Pu pam pumuy amumi matyawht, pañqw ahpiy'o.

The Rich Young Man

(Mr. 10.17-31; Lk. 18.18-30)

¹⁶Noqw pahsat pu hak tiyo Jesus aw pituhqe, aw pañqawu: Lomatutuqaynaqa, ya nu hihta lolmat hinhte', qatsit qaso'taqat himuy'vani? ¹⁷Noqw pam put aw pañqawu: Ya um hinoqw tuyolmalawu? Pi qa hak lolma, pas sūkkaa, i' God. Noqw pay pi um qatsit aw pákinik, um hin tutaptiwhqat añ hinmani. ¹⁸Noqw pam put aw pañqawu: Hihtawata? Noqw Jesus pañqawu: Um hakiy qa nīnani, um qa nāp úhimuy tokot qa sokoptani; um hihta qa tūyni, um hakiy hihta qa atsátoynani; ¹⁹Um unay, pu unuy pumuy kaptsi'tani; pu um pas hin nāmi unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani. ²⁰Noqw pam Jesus aw pañqawu: Pay nu itsákoy añaqaw pan tutavot sohsok añ hinma. Noqw ya nu haqam hihta nāt qaanhiti? ²¹Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay pi um pas pasiwtaniqey nāwakne', um ahpiynen, hihta úhimuy huyahtani; nen añ öokiwyaqamuy put huytani; nen um öveqatsit ep hihta nukñiwat himuy'tani; nit um añqwnen inuinckni. ²²Noqw pam put navotqe qahahlaykaiñw ahpiy'o, pam hihta nihti'taqe ñöiy'o. ²³Pahsat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas kahaksino öveqatsit añqw moñwtunatyat aw pákiniqw enem qa tūvosi. ²⁴Noqw nu nāt piw

umumi pañqawni: Pay himu pohko pōlay'taqa tsakomostat añ pórókput añ yámakniniqw, pam pay qa pas qa tūvosi. Noqw pay kahaksino öveqatsit añqw moñwtunatyat aw pákiniqw, pam put enem pas qa tūvosi. ²⁵Noqw put aw nánatuwnayaqam put nanaptaqe, hin kurs wūwayaqe pañqaqwa: Noqw pantaniqw, hak sen ayo yámakiwtani? ²⁶Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay i' sinmuyniqw kurs hin pasiwtani; níkañw pay God-niqw sohsoy himu pasiwtia. ²⁷Pahsat pu Peter lavayhtiqe, put aw pañqawu: Meh, itam hapi sohsok hihta mātapyat, uñk nankwusa; noqw itam panhtotiqw, itamuñem hintani? ²⁸Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Hisat qatsit nátoniqat aw pituqw, Nu' Sinot Tiat kaptisi'tiwkaiñw imoñiw'atsveway ep qátuni. Noqw pep pu' uma inuñk hinnumyaqam piw tuwat pakwt lōq sihkay'taqañ moñiw'atsvewat añ yeskahkaiñw, Israel-sinmuy pakwt lōq sihkay'tasikivo sinoiwtaqamuy amumi moñiw'iyuñiñwi. ²⁹Hak haqam inathwaniy öviy sinomuy, sen náp himuy hihta tatamhtat, yep qatsit ep tsivót-sikip sunat aw hóyokiwtaqat ömahtani, sen pam kiy tatamhtani, sen pāvamuy, tupkomuy, qōqamuy, siwamuyu, sen nay pu yuy, sen nōmay pu timuy, sen pāvasayu. Pu qatsit nátoniqat ep pam qatsit qaso'taqañ makiñwi. ³⁰Níkañw kaysiwhqam mohti'wisqam nuhtuñkyani, pu nuhtuñkyaqam mohti'wisni.

The Workers in the Vineyard

20 ¹Pi öveqatsit añqw moñwtunatyat hak tāqa ovauiy'taqañ anta.
 Pam hak suits talavay tumal'aymuy wáñwayi. ²Noqw puma sūkw yálit öviy tapkinayaniqey hu'wayaqw, pam ovauiyiy aw pumuy ayata.
³Noqw wukotóñvaqw, i' üyi'taqa haqe' waynumkañw, hakimuy piw tuwa. Puma huhyankive hoñnumya qahintsatskäqee. ⁴Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay uma iovauiyiy awyani. Noqw pay ason hin súantaqw, nu pan umumi sisvini. Noqw puma awya. ⁵Noqw tāwanasaptiqw, pu tāwat atvelpetiqw, pam añqe' nakwsuqe piw anhti. ⁶Noqw pu kanel'ökisat, piw pam huhyankiminihqe, piw hakimuy tahtaqtuy tuwa, ep hoñnumyaq'ö, nihqe amumi pañqawu: Ya uma hinoqw paysoq tēvep hoñnumya? ⁷Pu suhka aw pañqawu: Ispi qa hak itamuy tumal'ayhtaq'ö. Noqw pam amumi pañqawu: Uma turs piw iovauiyiy awyani, amumi kita. ⁸Noqw pu tapkiqw, ovauiy'taqa tumalmoñiwiy aw pañqawu: Um tumalay'yuñqamuy wáñwayni; nen pumuy amumi sisvini. Um nuhtuñk ökihqamuy añqw hoyoyoykukañw, mohtimaqat aqw yúkuni. ⁹Noqw ima pas pay tumalqe'totiniqw ökihqamuy amumi suskomuy yálit sisvi. ¹⁰Níkañw mohti ökihqam puma wūhaq ömahtotaniqey wūwaya; nit puma pay amún sohsoyam suskomuy yálit ömahtota. ¹¹Noqw puma ahsatiy ömahtotape, üyi'taqañ aw qa tsýak-unainway hiñqaqwaqe, ¹²Pañqaqwa: Ima nuhtuñk ökihqam panis sūs tāwat qöniltiqat añ tumaltota; noqw itam tēvep tumalay'yuñwa, pu itam utuhuut kānanapta. Noqw um sun itamumi sisvi.
¹³Noqw pam sukwat aw pañqawu: Ikwátsi, pay nu qa hin qasuanhti. Ya

um qa sūkw yālit ḥoviy tumaltaniqey inumum pan yuku? ¹⁴Taa, uh'ahsatiy um yawkañw nimani. Pay nu sohsokmuy umumi sun sisviniqey nāwakna, umuy tēvep tumalay'yuñqamuy-nikañw pu imuy nuhtuñk ökihqamuy piwu. ¹⁵Ya nu hihta nāp isivay hintsanniqey nāwakne' panhtiniqw, pam qasuanta? Ya nuy qa unáñwawniqw, ḥoviy um inumi qa kwañwátayta? ¹⁶Noqw ḥoviy nuhtunqyaqam mohti'wisni, pu mohti'wisqam nuhtunqtotini. Pi kaysiwhqam as wáñwayniwy, nikañw hikiyom namorstiwy.

Jesus Speaks about His Death a Third Time

(Mr. 10.32-34; Lk. 18.31-34)

¹⁷Noqw pumuy Jerusalem aqwyaqw, Jesus imuy pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnnayaqamuy nanaltyaqw, amumi pañqawu: ¹⁸Meh, itam Jerusalem hapi aqwy. Noqw nu' Sinot Tiat God awwat mohpeq momiñwituy-nikañw pu tutavot tutuqaynayaqamuy amumi noiwni; noqw puma nuy nínayaniqey pasiwnayani. ¹⁹Pu nuy qa-Jew-sinmuy amumi noayaqw, puma inumi tututsiwyani; nuy wuvahtotani; pu nahoylehtsit aw nuy muayani. Nikañw pāyis talq nu ahoy tātayni.

A Mother's Request

(Mr. 10.35-45)

²⁰Noqw pahsat pu Zebedeet timat yuy amum Jesus aw pitu. Noqw yuam put pas hihtatañw aw okiowlawu, hihta tuñlay'kañwo. ²¹Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya um hihta nāwakna? Noqw pam put aw pañqawu: Ason um uhmoñwqeniy ep qatuptuqw, as imuy itimuy amuñaqw haqawa uhputvaqe qátuniqw, pu suhkawa uhsuyvaqe qátuniqat um itamuy hu'wani. ²²Noqw Jesus tíyotuy amumi pañqawu: Uma hihta ḥoviy tūviñlawhqe yáma māts'i'ta. Ya pay uma nuy kānavotpit añqw yúkuniqat añqw yúkuniqey suhtaq'ewa? Ya sen uma nuy hin tuvoylaiwtaqat pan tuvoylatiwniqe ḥoviy'o? Noqw puma put aw pañqawu: Owi, pay itam suhtaq'ewa. ²³Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nu kānavotpit añqw yúkuniqat uma as soon qa yúkuni; piw nuy hin tuvoylaiwtaqat pan uma tuvoylatiwni. Nikañw pay nu hakiy iputvaqe, sen isuyvaqe qátuniqat pañqawniqey aw qa tutuyqawi. Nikañw pay ason pas pam hakimuy amuiem na'sastiwhq pam pumuy amumi noiwni. ²⁴Noqw ima pakwtihqam put nanaptaqe, pumuy nātupkomuy amumi qa yan unañwtotí. ²⁵Noqw Jesus pumuy nāmi wáñwayhqe, amumi pañqawu: Uma navoti'yuñqw imuy qa-Jew-sinmuy moñwimat pumuy amumi tutuyqawya, noqw pavansinom öqalay pumuy nanvotnatiwisa. ²⁶Nikañw uma hapi qa panyuhwni. Pay umuñaqw haqawa pas pávanniqey nāwaknaqa umuy nawus tumalay'tani. ²⁷Pu uma haqawa sustutuyqawniqey nāwaknaqa nawus piw sohsokmuy tūwikiamni. ²⁸Hikis pi nu' Sinot Tiat qa hihta tu'yalawniqe ḥoviy pitu; pi nu nuhtumi unañwtapniqe ḥoviy pitu, piw sinmuy kaysiwhqamuy amuñem iqatsiy téave', pumuy ayo óyaniqe ḥoviy'o.

Jesus Heals Two Blind Men
(Mr. 10.46-52; Lk. 18.35-43)

²⁹Noqw pumuy Jerichot ańqw ahpinyaqaw, qaan'ewakw hintaqam sinom Jesus ańky. ³⁰Noqw meh, löyöm qapostalqat tāqat pöqlave qatukāńw, Jesus ańqe'niqw navotqe, tsa'lawnhq pańqawu: Is okiw itamuy ökwatuwaa, Tutuyqawhqa, um David tiat! ³¹Noqw sinom pumuy mēwayaque, qa hińqawlawniqat amumi pańqawwa. Noqw pahsat pu puma pas pāpu a'nō pańqawu: Is okiw itamuy ökwatuwaa, Tutuyqawhqa, um David tiat! ³²Noqw Jesus pep wunuptut, pumuy wáñwayhq, amumi pańqawu: Ya nu umuy hintsanniqt uma nāwakna? ³³Noqw puma put aw pańqawu: Tutuyqawhqa, um as okiw itahposiy tālawnani. ³⁴Pu Jesus pumuy ökwatuwhq, pumuy pōsiyamuy aw hintsana; noqw pahsat pay pumuy pōsiam tālawva; noqw puma put ańki.

The Triumphant Entry into Jerusalem
(Mr. 11.1-11; Lk. 19.28-40; Jn. 12.12-19)

21 ¹Noqw puma Jerusalem aw hayińwnayaqe, Olive-tsomot aw öki, Bethphage-kitsókit aw'i. Noqw Jesus lōqmuy put aw nánatuwnaqamuy ayataqe, ²Amumi pańqawu: Uma umupyeve kitsókit awnen; uma pep mōrot som'iwtaqw tiyat ámumnihqat túwani. Uma pumuy naht, ańqw inumi wikni. ³Pu ason kurs hak umumi hińqawhq, uma aw pańqawni: Tutuyqawhqa imuy nāwakna, kítani; noqw pahsat pay pam pumuy ańqw lālayni. ⁴Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat hin lavayhtiqat aw antsaniwa; ura pam pańqawu: ⁵Uma Sion ep sinmuy āawnayani: Meh, umuhmoriwi ańqw umumii, okiw'unaińway'kaiw mōrot akw tsokiwma, morohyat akw'a. ⁶Noqw put aw nánatuwnaqam ahpynihqe, Jesus hin amumi lavayhtiqat anhti; ⁷Nihqe mōrot wikva, pu morohyata. Noqw sinom yuwsiy amutsmi ahpatota; noqw Jesus aqw wūvi. ⁸Noqw sinom pas qaan'ewakw hintaqam pönawit yuwsiy ahpatota; pu pētu himutsotskit nantaqayat tsahqayaqe pönawit o'ya. ⁹Noqw ima mohti'wisqam amuńkyaqamuy amumum tsa'tiwisqe pańqawwisa: Öqawmańwu, David tíata! Uma Tutuyqawhqat natińwaniyat ań pitutoqat pas hihtatotani. Nam God Sus'oveqnihqa put öqala! ¹⁰Noqw pam Jerusalem ep pituqw, kīve sinom hin mowawaykuqe pańqawwa: Ya pam hak'i? ¹¹Noqw sinom pańqawwa: I' Tutuyqawhqat lavay'ayaata, Jesus, Galileet ep Nazareth ańq'ö.

Jesus Goes to the Temple
(Mr. 11.15-19; Lk. 19.45-48; Jn. 2.13-22)

¹²Noqw pu Jesus God kīyat aw pítuhqe, ep ihpove huhyayaqamuy, pu hihta tuhtuy'yaqamuy sohsokmuy pańqw tusoqlalayi, nit sīvat nāhoyńwantotaqamuy huhyanpiyamuy takumna, pu höwihtuy huhyayaqamuy

atsvewayamuy énañ'a; ¹³Nihqe amumi pañqawu: Ura Tutuyqawhqt lavay'ayaat put enem yan pēna: Iki nāwakinpiķihu yan túnwantiwni. Noqw tuwat soq uma put uuyinwtuy kivatoynaya. ¹⁴Noqw hakim qapostalyaqam, pu qayaktaqam God kiyat ep put aw öki, noqw pam pumuy qalapsina. ¹⁵Noqw tsātsayom God kiyat ep saáataqe, pañqaqwa: Öqawmariwu, David Tiat! Noqw God awwat mohpeq momiwit-niqw pu tutavot tutuqaynayaqam it nanapta. Pu puma pas nāp yórikya Jesus kātutmalat hintsakq'ö; níkariw tuwat a'ño itsívutotiqe, ¹⁶Jesus aw pañqaqwa: Ya um imuy hiñqaqwaqw qa navota? Noqw pam amumi pañqawu: As'a. Noqw ya uma it tutuvenit qa hisat ań tunwáya: Um titipostuy, pu yōyonyaqamuy moayamuy ahpiy pas suyan tayawintiwni, it ań'a? ¹⁷Pu pam pumuy mātapt, kitsókit Bethanyt awnihqe, pep talöñna.

Jesus Curses the Fig Tree (Mr. 11.12-14, 20-24)

¹⁸Noqw talavay pam ahoy kīminikanw, tsöñmoki. ¹⁹Nit pam pöhut galave nönvospaltsokit túwahqe, aw last, qa hihta ep tuwa, pay nahpit-saa, nihqe aw pañqawu: Pay um pas yahpiy qa hisat sipalay'vani, kita. Noqw pahsat pay nönvospaltsoki lāki. ²⁰Noqw put aw nánatuwnayaqam put tutwaqe, kātayünqe pañqaqwa: Is uti! Nönvospaltsoki súlaki. ²¹Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Pas uma qapēvewnayakahkańw qa wiysiye' nuy nönvospaltsokit hintsanqat uma piw pan hintsak-wisni. Hikis put epnihqe hóyokput uma hintsak-wisni. Uma it tükwit nahlake' wuhkovatuphamiq tūviwniqat aw pañqaqwaqw, pam kurs hin qa panhtini. ²²Pu uma qapēvewni'kahkańw Inay aw hihta öviy tūviñtote', soon qa put makiwyani.

The Question about Jesus' Authority (Mr. 11.27-33; Lk. 20.1-8)

²³Noqw pam God kiyat aw pákihqe, sinmuy tutuqaynaqw, ima God awwat mohpeq momiwit, pu sinmuy amuñaqw wukw'a'yat put aw ökihqe, aw pañqaqwa: Ya um hihta öqalat aw yankańw iit hintsaki? Hak uń it öqalat maqa? ²⁴Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Kurs nu tuwat umuy sukw hihta tūviñtani; noqw kurs uma nuy put äawnayaqw, nu tuwat hihta öqalat aw yankańw iit hintsakqey umuy äawnani. ²⁵Ura John küyit akw tūtuvoylalawu. Pam pantsakniqey haqaqw makiwa? sen öveqatsit ańqö? sen sinmuy amuñaqö? Noqw puma nānami yuaatotaqe pañqaqwa: Ya sen itam Oñaq'ö, kitotani? Soon qa pam itamumi pañqawni: Noqw hinoqw uma put aw qa tūtuptsiwa? ²⁶Ya sen itam sinmuy amuñaq'ö kitotani? Nikariw itam sinmuy mamqasya. Pi sinom sohsoyam John Tutuyqawhqt lavay'ayaatnihqat pan mātsi'yuiwa. ²⁷Noqw puma lavayhtiqe Jesus aw pañqaqwa: Kurs itam hin pañqaqwani; noqw pam umumi pañqawu: Pay nu öviy piw soon hihta öqalat aw yankańw iit hintsakqey umuy äawnani.

The Parable of the Two Sons

²⁸Noqw ya uma hin wūwantota? Hak tāqa lōqmuy tiyotimuy'ta; nihqe pam mohti'maqat awnihqe aw pañqawu: Itii, um pu' iovauyiy ep tumalay'tani. ²⁹Noqw pam lavayhtiqe nay aw pañqawu: Sóoni, kitat, pay hihsavoniqw wuwniy alöntaqe aw haqamii. ³⁰Pu pam añknihqat awnihqe aw piw án lavayhti. Noqw pam hu'waqe nay aw pañqawu: Nu awni, itanaa, kitat pay qa aw'i. ³¹Noqw ya úmuyniqw imuy lōqmuy amuñaqw himuwa nay tunatyayat anhti? Noqw puma aw pañqaqwa: Pay mohti'maqa. Noqw Jesus amumi pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Ima moñwit enem sīvat ömalalwaqam, pu tokoy huhyayaqam momoyam umupyeve pay God moñwtunatyayat aw yunta. ³²Pi John súantaqat pöhut umuy ãawnaniqe umumi pituqw uma put aw qa tütuptsiwa; noqw añwu pi moñwit enem sīvat ömalalwaqam, pu tokoy huhyayaqam put aw tütuptsiwa. Noqw as uma aw yórikyat umuhtunatyay añqw qa lasya, uma as aw tütuptsiwanikańwo.

The Parable of the Tenants in the Vineyard

(*Mr. 12.1-12; Lk. 20.9-19*)

³³Huvam inumi tuqayvastotaa. Noqw nu umuy tūwutsit ãawnani. Hak tāqa óvat uyht, put aw nöyakna, nit haqam óvat pālayat yuykuyaniqat enem qölötat, tuwalankihut kita; nit üyit tumalay'yuńqamuy amumi put mātapt, yāvoqhaqamii. ³⁴Pu öviy kwańwtinisavotiqw pam tumal'aymuy üyit tumalay'yuńqamuy amumi hōna, aniwnt ömahtotaniqat öviy'o. ³⁵Noqw üyit tumalay'yuńqam put ayamuyatuy nuahtotaque, sukwat wuvahotta, pu sukwat nīnaya, pu sukwat tatatupyä. ³⁶Pu piw pam pētuy tumal'aymuy mohti aqwyaqamuy amuhpenihqe hóyokiwtaqamuy amumi ayata. Noqw puma pumuy mohti' ökihqamuy amún hintsatsna. ³⁷Pahsat pu pam nuhtuńk pas tiy pumuy amumiq tavi pañqawhqe: Puma pay itiy soon qa kaptsi'totani, yan wūwaqee. ³⁸Noqw soq üyit tumalay'yuńqam tiyat tutwaqe nānami pañqaqwa: I' hapi nay akpetaniqa. Taa, itam nīnayani, nen itam hihta himuyat himhtotani, kitota. ³⁹Nihqe puma put nūayat, ovauyit añqw qalavo tūvayat, nīnaya. ⁴⁰Taay, noqw ya óvat üyi'taqa pite', üyit tumalay'yuńqamuy hintsanni? ⁴¹Noqw puma put aw pañqaqwa: Soon qa pam pumuy qahopihtuy qöyani, nit pas pētuy tumal'ayhtani; noqw puma put kwańwtiqw put aw kiwismantani, kitota. ⁴²Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma qa hisat it tutuvenit ań tuńwáya? Owa kílalwaqamuy amuhpiy qalavo tūviwhqa hapi tuyqaatniwhti. Tutuyqawhqa it tumaltaqw, itamuyniqw kātatayhpi, it'a? ⁴³Yaniqw öviy nu umumi pañqawni: God moñwtunatyayat umuñaqw nawhkiwht, pu hihtuywatuy sinmuy amumi noiwni. Noqw puma hapi moñwtunatyat ep sinoiwyuńqamuy amún hinwisni. ⁴⁴Noqw it owat ep posqa hapi yónoyhtimantani; nīkańw ason pam owa hakiy aw pohse'

put pās tostani. ⁴⁵Noqw God awwat mohpeq momiñwit, pu Pharisee-sinom, puma put lavayiyat aw tūqayyuñqe māmatsyaqw, kurs pay pam pumuy yuaata. ⁴⁶Nihqe puma as put iuayaniqey unaiwtotit, piw sinmuy maqastoti, púmuyniqw pam Tutuyqawhqa lavay'ayaatniqw öviy'o.

The Parable of the Wedding Feast (Lk. 14.15-24)

22 ¹Noqw Jesus tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy amumi lavayhtiqe pañqawu: ²Oveqatsit añqw moñwtunatyá hakiy moñwit tiat nāaptsinaqw eñem nōvatiwhqat anta. ³Put naat nōviwhqat aw tūtsamiwyuñqamuy wáriwayyaniqat öviy ayamuy añqe' ayata. Noqw tūtsamiwyuñqam awyaniqey qa nānawakna. ⁴Pahsat pu piw pam pētuy tumal'aymuy ayataqe amumi pañqawu: Uma tūtsamiwyuñqamuy amumi pañqaqwani: Taay, nōva pās yukilti; nu iwakasvokmuy, pu iwakashoymuy wi'yuñqamuy qöya; noqw shosoy himu pās yukiwta. Uma nāaptsinaqat ep nōviwhqat awyani. ⁵Noqw puma put paysoqtotaqe, haqe' nankwusa, suhka pāsay aw'i, pu suhka huhyanpiy aw'i. ⁶Noqw pētu tumal'aymuyatuy iuahtotat, pumuy okiwsasnat, qöqya. ⁷Noqw moñwi put navotqe itsivuti; nihqe pumuy amumi solāwamuy ayataqw, puma tumal'aymuyatuy qöqyaqamuy tuwat qöqya; nit kitsókiyamuy taqtsokya. ⁸Noqw pahsat pu moñwi tumal'aymuy amumi pañqawu: Pas nāaptsiniwhqat ep nōviwhqat pās yukiwta; noqw kurs tūtsamiwyaqam qahopitu. Noqw öviy soon pumuy amunaqw haqawa nōviwhqat añqw nōsni. ⁹Taay, uma añqe' pöhut añ nankwuse', hakimuy hihsa'nihqamuy tutwe', uma pumuy nōviwhqat aw tūtsamtotani. ¹⁰Noqw öviy puma tumal'a'yat añqe' pöhut añ nankwusaqe, hakimuy hihsa'nihqamuy tutwaqe, pañso tsovalaya, qalomásinmuyu, pu lomasinmuyu. Noqw haqam nāaptsiniwhqat ep sinom ohpo. ¹¹Noqw moñwi tūtsamiwyuñqamuy amumi kuyvatoqe, ep pákihqe, hakiy tāqat nāaptsiniwhqat ep yuwsit qa yuysi'taqat tuwa. ¹²Nihqe pam put aw pañqawu: Ikwátsi, ya um hin nāaptsiniwhqat ep yuwsit qa yuysi'kañw pew paki? Noqw kurs pam hinqawni. ¹³Pahsat pu moñwi tumal'aymuy amumi pañqawu: Huvam māyat, pu hokayat somyat ayo'haqami ihpomi qalālat aw uma tūvayani. Pep tsaykitiwni, pu tama iuritiwni. ¹⁴Pay as kaysiwhqam wáriwayniwy; nikaiw pay híkiyom namorstiwy.

The Question about Paying Taxes (Mr. 12.13-17; Lk. 20.20-26)

¹⁵Pahsat pu Pharisee-sinom ahpiyyaqe, hin as put lavayiyat akw níansanyaniqey öviy namivavasiwnaya. ¹⁶Nihqe puma hakimuy pumuy amumi nánatuwnayaqamuy pu Herod añqw wísiwtaqamuy Jesus aw hōnayaqw, puma pañqaqwá: Tütutuqaynaqa, itam ûmi navoti'yuñqw, um pas qaatsatnihqat hintsaki; nihqe um God tuwiyat suan tütutuqayna; pu um qa sinonuiña, ispi um

sinmuy wuwniyamuy qa kaptsi'taqee. ¹⁷Um kurs öviy itamuy āawnani, Ya um hin wūwanta? Ya pay itam hihta ań sivist Caesar aw öoyyaniqw pam súanta? Sen qa súanta? ¹⁸Noqw Jesus pumuy nukpantunatyayamuy tuway'taqe, amumi pańqawu: Ya uma hinoqw nuy unaheptota, nawip'ew hintsatskaqamu? ¹⁹Kurs tax ep sīvat inumi mahtaknayaa. Noqw puma put aw put mahtaknaya. ²⁰Noqw pam amumi pańqawu: Ya i' hakiy taywaata? Pu hakiy tuiwniat ań pey'ta? ²¹Noqw puma put aw pańqaqwa: Caesar hapi. Pahsat pu pam amumi pańqawu: Panta hápiniqw; öviy uma Caesar himuyat Caesar aw noayani; pu uma God himuyat God aw noayani. ²²Noqw puma yan nanaptaqe, kurs hińqaqwaqe, kātayunt, put mātapyat, ahpriyya.

The Question about Rising from Death
(*Mr. 12.18-27; Lk. 20.27-40*)

²³Noqw pay put tālat ep hakim Sadducee-sinom, yaw so'pum pay ahoy qa yesvaniqat pańqaqwaqam, put aw ökihqet tūviintotaqe, ²⁴Aw pańqaqwa: Tūtutuquaynaqa, ura Moses hapi pańqawu: Kurs tāqa qa tímuy'kańw mokq, put pāvaat, sen tupkoat put nōmayatnińwuqat amum qatupte', put eñem tíoymantani. ²⁵Noqw ura as hakim tsáñe'nihqam nānatupkom yēse. Noqw amuńqaqw suspavaam as nōmatat, qa tímuy'vat, pay mōki; nihqe tupkoy aw nōmay mātavi. ²⁶Noqw ańknihqa pay piw anhti; noqw pu amuńknihqa pay piw amunhti. Noqw puma as tsáñe'nihqam put nōmatotaqw, qa hihtawat eñem wuhti ti'va. ²⁷Noqw nuhturk pu' wuhti tuwat mōki. ²⁸Noqw ya öviy sinmuy ahoy yesvaqw, pam hihtawat pumuy tsáñe'nihqamuy nōmaatni? Pi puma sohsoyam put nōmatota. ²⁹Noqw Jesus amumi pańqawu: Suyan pi uma tutuvenit-nikańw pu God öqalayat qa tuwi'yūnwa. Nihqe paníqw hapi öviy uma qa suan wūwaya. ³⁰Pi sinom ahoy yesve', soon nōmalalwani, piw soon puwsuńwlalwani; pas puma öveqatsit ep God hońviaymuyatuy amunyuńwni. ³¹Noqw kurs uma so'qam ahoy yesvaniqat ep tūviintotaqw-ya uma qa hisat tutuvenit ań it tuńwáya: Ura God umumi pańqawu: ³²Nu hapi Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pumuy Tutuyqawhqaamu, it'a? (Noqw öviy puma nāto yēse.) Oviy pi God qa so'pumuy amumi tutuyqawi, pi yesqamuy amumii. ³³Noqw sinom it nanaptaqe, put tutuqayhpiyat ep kātayuńwa.

The Great Commandment
(*Mr. 12.28-34; Lk. 10.25-28*)

³⁴Noqw yaw pam Sadducee-sinmuy moavöltaqat Pharisee-sinom nanaptaqe, puma sumitsovalti. ³⁵Noqw pumuy amuńqaqw suhka tutavot aw tuvoti'taqe put unahepqe, tūviintotaqe aw pańqawu: ³⁶Tūtutuquaynaqa, ya tutavot ep himuwa pas suspavani? ³⁷Noqw Jesus put aw pańqawu: Um God Uhtutuyqawhqaay aw sohsok uh'unaińway akw unańway'tani, pu sohsok uhhikwsiy akw'a, pu sohsok uhwuwniy akw'a. ³⁸I' hapi susmohti-

níkañw pu suswuyoq tutavo. ³⁹Noqw añknihqa pay piw put anta: Um pas nāmi hin unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani. ⁴⁰Pi sohsoy tutavo pu Tutuyqawhqtat lavay'aymuyatuy lavayiam imuy lōqmuy tutavot hapi ahpiy'o.

The Question about the Messiah
(*Mr. 12.35-37; Lk. 20.41-44*)

⁴¹Noqw nāt Pharishee-sinom tsovawtaqw, Jesus pumuy tūviñtaqe,
⁴²Amumi pañqawu: Ya uma hin Christ aw wūwantota? Ya pam
hakiy tíata? Noqw puma put aw pañqaqwa: David hapi pam tíata.
⁴³Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Noqw pantaqw hinoqw David
Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy put Moñwílawu? Oviy pi pañqawu:
⁴⁴Tutuyqawhqa Imoñwiy aw pañqawu: Um hāk iputvaqewat qátuni, hisat
nu uhtuwqamuy áñwutaqw, puma ūmi maqaptsi'yúñwniqat pahsavoo.
⁴⁵Noqw kurs David put Moñwílawhq, hin pam put títatni? ⁴⁶Noqw soon
kurs hak put hu'wani. Piw pāpu qa hak pahpiy put hihta tūviñtaniqey aw
unasaki.

Jesus Warns against the Teachers of the Law and the Pharisees
(*Mr. 12.38-39; Lk. 11.43, 46; 20.45-46*)

23 ¹Pahsat pu Jesus sinmuy-níkañw pu put aw
nánatuwnayaqamuy amumi lavayhtiqe, ²Pañqawu: Tutavot
tūtutuqaynayaqam Pharishee-sinmuy amumum Moses qeniyat ep
hōñi. ³Paniqw óviy uma pumuy lavayiyamuy aw tūqayyuñwi, pu
umuy hinhtotiniqat umumi pañqaqwaqw uma panhtotimantani;
níkañw uma pumuy qa tututskanayani. Taq puma as nuhtumi
yuaatiwiskahkañw, lavayiy qa an hinwisa. ⁴Taq puma soñawnen
hihta s'nö putut mokahtotat, hakiy ikwiltoynayañwu; níkañw
soon ñas'ew put paañwayañwu. ⁵Nihqe nāp hihta hintsatskaqey
mahtakni'yúñwniqey óviy pantsatska. Puma God lavayiyat hihta añ
pey'yuñqat put qötösosomhpi'yuññwu, pu may añ piwu, pu yuwsiy
wupatsamimhoynaya. ⁶Pu haqe' nōviwhqat añ mohkaqe qeqnit
tuñlay'yuññwu, pu tsotsvalkiva qenit pas pávanyaqat piwu. ⁷Pu sinom
kisonva pumuy pas hihtay'yuñwniqat nānawakna, pu Tutuqaynaqa
yan túñwantiyaniqey tuñlay'yuñwa. ⁸Noqw uma hapi Tutuqaynaqa
qa yan túñwantiyani; pi sūka umuy tutuqaynaqa, Christ; noqw uma
sohsoyam nānatupkomu. ⁹Pu uma tūwaqatsit ep qa hakiy nálalwani;
pi sūka Umunaa, öveqatsit ep qátuhqa. ¹⁰Pu piw uma Tütsami'wisqey
qa yan túñwantiyani; pay pi sūka umuy tsāmí'maqa, Christ. ¹¹Pay
umuñaqw pas suspavannihqa umuy tumalay'mani. ¹²Haqawa pavan
nāhihtataqa hapi qahimuniwhtini; pu nāqahihtataqa hapi a'nö
hímuniwhtini.

Jesus Condemns Their Hypocrisy
(Mr. 12.40; Lk. 11.39-42, 44, 52; 20.47)

¹³Níkańw is ohi uma tutavot tutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuńqamu! pi uma öveqatsit ańqw moíwtunatyat aw sinmuy uhtsi'yúniwa; uma as qa aw yuntákańw, aw yuńiqamuy qa nakwhantoynaya. ¹⁴Is ohi uma tutavot tutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuńqamu! uma końnanalvutuy kikiyamuy nawhkilalwa; pu uma nawip'ew nānawakne', sutsépyuaaykuyańwu. Paniqw hapi öviy uma pas pavan qalomáyukuniwyaniqey aqw hoyta. ¹⁵Is ohi, uma tutavot tutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuńqamu! Pas pay uma hakiy umuhtuptsiwniyi aw tuptsiwnayaniqe öviy pátuwaqatsit, pu tūwaqatsit ari ahsupoq nankwusańwu. Noqw uma put aw tuyqawvayaqw, pam umuhpenihqe pas qalomáhintsakínu. Noqw öviy God nawus maskive qöhit aqw put sivintoynani, umuhpenihqe hóyokiwtqaqata. ¹⁶Is ohi uma tūtsamyaqam qapostalyaqamu! Oviy pi uma pańqaqwá: Hak lavayhte': Nam ilavayi God kiyat hin húrs wínuhqt pan wínuuni kite', pam sońawnen qa hinwat lavayhtińwu. Níkańw kurs pam Ilavayi it sikavalasivat God kiyat epnihqat an pasiwtani kite', pam nawus lavayiy kurs hin qa anhtini. ¹⁷Uma nasta wuwni'yúńqamu qapostalya! Ya himuwa pas pávanniqw öviy'o? sen sikavalasiva? sen God kiata? Pi put kiat hapi sikavalasivat pas hihtatańwu. ¹⁸Uma piw pan tūtutuqaynaya: Hak lavayhte': Nam ilavayi God kiyat ep hom'oyvihkat an pasiwtani, kite', pam sońawnen qa hinwat lavayhtińwu. Níkańw hak lavayhte': Nam ilavayi hom'oyvihkat ep kuwahtiput an pasiwtani, kite', nawus pam lavayiy kurs hin qa anhtini. ¹⁹Uma núańhihtu qapostalyaqamu! Ya himuwa pas pávanniqw öviy'o? sen kuwahtipu? Sen hom'oyvihka? Pi pam hapi kuwahtiput pas hihtatańwu. ²⁰Paniqw öviy hom'oyvihkat akw öqalat lavayiy pasiwnaqa piw kuwahtiput pep oyiwqhat akw pan lavayhtińwu. ²¹Piw God kiyat akw öqalat lavayiy pasiwnaqa piw God pep ki'taqat akw pan lavayhtińwu. ²²Pu hak öveqatsit akw öqalat lavayiy pasiwnaqa hapi God mońw'atsvewayat akw pan lavayhtińwu, pu put ep tsokiwtqaqat akw'a. ²³Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuńqamu! uma pi umuh'uyiy ańqw nēnevenit pakwút-sikivo sun oyit God aw noayańwu; níkańw soq God tutavoyat pas pávanyaqat uma ayo yuykuya; uma sinmuy amuńem suan hin yukuyaniqey qe'toti; uma nasta núokway'yúniwa; uma qa suan hinwisa. Uma as pávanyaqat tutavot ań ahsupoq hinwiśníkańwo, pu it qa pas qatuvosnihqat ań pīwu. ²⁴Uma hihtu qapostalkahkańw tūtsamyaqamu! pas uma totophohyat öviy kūyit tsahkwakinčahkańw, it himuvohkot pōlay'taqat kwukwú'ya. ²⁵Is ohi uma tutavot tūtutuqaynayaqamu, pu Pharisee-sínomu, nawip'ew hinyuńqamu! Uma kuyapkuyit, sen tsaqaptat övaqe-sa kwańw'ewakwnihqat anyuńwa, níkańw soq hihta

tukwhanayaniqey-sa tunatyawyuñwa, Pu uma qanamítuyqawi'yuññwu.
 26 Um qapostal Pharissee-sino, um mohti uhkuyapiy ahsonñaqw
 kwainw'ewakwtaqw, pam ñvaqe piw kwainw'ewayni. 27 Is ohi uma tutavot
 tütutuqaynayaqamu, pu Pharissee-sínomu, nawip'ew hinyuñqamu!
 Uma tütuamit qötsálwiwyuñqat anyuñwa. Pay as antsa pi pam ñvaqe
 lomasosniwa; noqw pi ahsonve sinmuy ñqaam añ opom'iwyuñwa, pu
 sohsoy himu toyoy'eway'o. 28 Noqw pan uma suovaam pay suan hinyuñqey
 nuhtumi namtaknaya; nikañw uma pan atsáy'kahkañw qa súanhinwisa.

Jesus Predicts Their Punishment

(Lk. 11.47-51)

29 Is ohi uma tutavot tütutuqaynayaqamu, pu Pharissee-sínomu,
 nawip'ew hinyuñqamu! Uma pi Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy amuniem
 tuamhqölöt lomahinyuñqat yuykuya, pu añ hakimuy súanyuñqamuy
 haqe' tūam'iwyuñqat añ aw nukwáñwsonilantotaqe, 30 Pañqaqwañwu:
 Pas as itam itanamuy qatsíyamuy ep yése', soon amumum Tutuyqawhqat
 lavay'aymuyatuy qöqyani. 31 Yan uma Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy
 qöqyaqamuy tímatnihqey násuhputsni'yuñwa. 32 Taay! Huvam umunamuy
 hihta yayhnayaqat aw antsatsnaa. 33 Uma lölöqañhtuy amunyuñqamu,
 uma tsütsu'tuy aniwinimatu! ya uma hin qöhit aqw maspiwyaniqey
 añqw ayo nöñakni? 34 Pantaqw öviy meh! Nu hapi umumi lavay'a'yatuy
 hönani, pu suan wuwni'yuñqamuyu; pu tütutuqaynayaqamuy nu umumi
 ayatani. Noqw haqawatuy uma qöqyani; pu haqawatuy nahoylehtsit aw
 müayani; pu haqawatuy uma umuhtsotsvalkiy añ a'nö wuvahtotani, nen
 añ aqwhaqami kitsókinawit pumuy okiwsahsanyani. 35 Noqw God umuy
 hapi tukopani, sohsokmuy suan hinwisqamuy umunam qöqyaqat ahpíy'o,
 it súantaqat Abel qatsíyat ep'e, pu añk yesqamuy píwu, pu Barachias
 tiyat Zacharias yan mätsiwhqat qatsíyat ep'e. Ura uma God kiyat-nikañw
 pu hom'oyvihkat pumuy amuhtsave put nínaya. 36 Pas antsa nu umumi
 pañqawni: God pu' qatsívaptiwyuñqamuy amumi sohsok it yantaqat ep
 nāoyni.

Jesus' Love for Jerusalem

(Lk. 13.34-35)

37 Is ohi úmaa, Jerusalem ep sínomu! Is ohi umuniemi! Uma
 Tutuyqawhqat lavay'aymuyatuy qöyatotaqamu, pu umumi
 ayatiwyaqamuy tatatupqöyatotaqamu! Pas as nu hihsakishaqam umuy
 tsovalani, kowakowuhti timuy masay atpiqaqe tanatañwuqat pan'i; noqw
 uma qa nānakwha. 38 Meh! God umuhkiy pay tatamhta. 39 Pi nu umumi
 pañqawni: Pay uma yahpiy haqahpiy soon inumi yórikyani. Nikañw ason
 hisat aw pituqw, uma pañqaqwani: Tutuyqawhqat natñwaniyat añ pitutoqa
 nam tayawintiwa, uma kitotani; nen pep pu' uma inumi piw yórikyani.

Jesus Speaks of the Destruction of the Temple
(Mr. 13.1-2; Lk. 21.5-6)

24 ¹Pu Jesus pañqw yamakt, God kiyat ańqw ahpiy'o; noqw put aw nánatuwnayaqam God kiyat ep ań kiiwyuńqat put aw mahtaknayaniqe put aw öki. ²Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Ya uma sohsok it ań qa tāyuńwa? Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay nāt pas qa haqam i' owa nāp qeniy epni. Pas sohsoy sahpukniwni.

Troubles and Persecutions
(Mr. 13.3-13; Lk. 21.7-19)

³Noqw pam tsomot Olivet epeq qatuqw, put aw nánatuwnayaqam pay nanalt put aw ökihqe aw pañqaqwaa: Um itamuy āawnani: Ya ii hisat yaniwhtini? Pu uń hisat pítuniqat himu put tuawi'tani, pu qatsit sohtiniqata? ⁴Noqw Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Uma tunatyaltotini; noqw qa hak umuy ūnatoynani. ⁵Taq nāt kaysiwhqam inatrwaniy aw yankahkańw öke', pañqaqwani: Nu' hapi Christ kitotani, nen kaysiwhqamuy ūnatoynayani. ⁶Pu uma nāqöyiwuy yāvaqnihqat nanvotyani, pu umuhhayhke' nāqöytaqw uma nanaptani. Nikańw uma qa hin unańwtotini. Pi pay pam pāvantaqa pas soon qe'ni. Nikańw pay hapi nāt qa pep so'ńwamiq pítuni. ⁷Pi ańqe' hihtuwat sinom hihtuywatuy sinmuy amumi wuńkuyamantani. Pu mońwtunatya sukw mońwtunatyat ehpewhtimantani. Pu hāhaqe' tsöńqsqatsini, wukotuyhqatsini, pu tutskwa tayayaykuni. ⁸Li hapi hihita kānanvotpit yayhniata. ⁹Noqw sinom sohsoyam umumi qa suhtaq'ewyani, uma isinomniqw öviy'o. Noqw puma umuy okiwsahsanyat, umuy qöqyani. ¹⁰Noqw pahsat pu kaysiwhqam tuptsiwni ańqw lasye', nānami qa suhtaq'ewyani. Noqw sūka sukw momrińwituy aw mātapni. ¹¹Noqw kaysiwhqam hońve', Tutuyqawhqt lavay'aymatnihqey atsáy'kahkańw kaysiwhqamuy ūnatoynayani. ¹²Ephaqam qaanhtipu tūwaqatsit ań ahsupoq kírukiwmani, noqw öviy kaysiwhqam nami'nańway ań peveltotini. ¹³Noqw pay yūmosa ań kuytaqa hapi ayo yámakni. ¹⁴Noqw isinom tūwaqatsit ań ahsupoq it lomatuawit yuaatotaqw, sinom sohsoyam nanaptani. Noqw pep pu' so'ńwamiq pítuni.

The Awful Horror
(Mr. 13.14-23; Lk. 21.20-24)

¹⁵Ura Tutuyqawhqt lavay'ayaat Daniel yan lavayhti: Hak nuhtsel'ewaynihqa tūkiqötaniqa wunuptuni. Ań túńwantqa māmatsni. Noqw öviy ason uma put God kiyat pas himunihqat ep wúnuhqat aw yórikyaqw, ¹⁶Pep pu' ima Judeat ań yesqam tuhtukwimiq watqani. ¹⁷Pu i' hak kits'oveqnihqa pañqw hāwe', nawus soon hihta öviy ahpami papkini,

súwayaniqe öviy'o. ¹⁸Pu i' hak pasve hinnumqa soon yuwsiy öviy kímini. ¹⁹Noqw hisat aw pituqw, pep hapi pu' haqawat ań nö'yiyunqamuy, pu yóyoñnayaqamuy kurs hin watqaniqamuy amuñem pas is óhini. ²⁰Noqw pas pay okiw uma qa tömö' watqaniqey öviy Umunay aw tüviñlalwani, piw qa naṣuñwintalöñnit ep'e. ²¹Taq pep aw pituqw, qaan'ewakw kānavotpini, pas tūwaqatsit hisat yukiltiqat ańqw pew pahsavo qa hisat pan hiniwhiqat pan'i, pas qae, piw soon hisat pāpu paniwhtini. ²²Noqw as talöñwintiwhqa qa pelvotiqw, soon hak ayo yámakni. Noqw pay hapi Tutuyqawhqt namoramuyatuy amuñem tunatyat ahpiy pam pelvotini. ²³Pep pu' ason kurs hak umumi, Meh, yep Christ kitaqw, sen Ayamo, kitaqw uma qa tütuptsiwani. ²⁴Taq nāt hakim Christ-nihqey nātsokani'yuñqam mātaqtotini; pu Tutuyqawhqt lavay'aymatnihqey nātsokani'kahkaiw hoivani, qa púmayakanhw; nen hihita kātatayhpit hihta tuawi'taqat hintsatskani, pas qaöwíhantiqiw öviy kurs as hin pasiwtaniqw hikis pi ań Tutuyqawhqt namoramuyatuy ûnatoynayani. ²⁵Noqw meh, uma hapi pay nanapta, ispi nu ańwu pay umuy put äawnaq'ö. ²⁶Paniqw öviy kurs puma umumi Meh, taq pam qayësiwhpuve qatu, kitotaqw, uma qa awhaqamiyani; sen Meh, pam yüpaveq qatu, kitotaqw, uma qa tütuptsiwani. ²⁷Pi hōpaq talwihpiki tēvenehaqami mātaqtinwu; noqw pay hapi pantani hisat Nu, Sinot Tiat, pítuniq'ö. ²⁸Pi haqam himu mokput tokoatniqw, pańso wiwsokt tsovaltiñwu.

**The Coming of the Son of Man
(Mr. 13.24-27; Lk. 21.25-28)**

²⁹Noqw pahsat put kānavotpit atsve äpiy pay tāwa qa tālawvani, pu mūyawuy ańqw qa talni, pu sōtu tokpelat ańqw löhöhöykuni, pu övaqe hihimu öqala tayayaykuni. ³⁰Noqw pahsat pu himu tokpelat epeq mātsiltini, nuy Sinot Tiyat pítuniqat tuawi'taniqee. Noqw pahsat pu tūwaqatsit ep sohsoyam nanāpwat sinom tsaykitani; noqw pu Nu, Sinot Tiat, öqalat yankaiw, qaan'ewakw son'iwkaiw, övaqe öomawhtuy akw hawtoqw, puma nuy tutwani. ³¹Noqw itötöqpi a'ño töqtqw, nu ihoñviaymuy ańqe' ayatani; noqw puma inamoramuy tūwaqalvoqhaqami yesqamuy nānan'ivaqw tsovalayani.

**The Lesson of the Fig Tree
(Mr. 13.28-31; Lk. 21.29-33)**

³²Taay, kurs uma nönvospaltsokit hihta tuawi'taqat nanaptani. Put nantaqaat palmokte' sákwwsate', nahpi'wisq, kurs tal'ańwhayiñwtiqat uma nanaptañwu. ³³Noqw pan hapi uma sohsok iit hihta aw yórikye', soon pas nu hisat pítuniqat uma nanaptani. Pep hapi nu soñawnen hötsíwhpeq wúnuhqat uma nanaptani. ³⁴Pas antsa nu umumi pańqawni: Soon nāt ima sinom tütuwayaqw, pay ii sohsoy yaniwhtini. ³⁵Pay tokpela, pu tūwaqatsi tūwayani; níkañw ilavayi hapi pas soon tūwayani.

No One Knows the Day and Hour
(Mr. 13.32-37; Lk. 17.26-30, 34-36)

³⁶Níkańw hisat aw pítuniqat, pu haqe' qalawmaqwhaqamniqat hapi qa hak navoti'ta. Pas qae, öveqatsit ep hońvia'yam hikis qa navoti'yuńwa. Pas Ina nála put navoti'ta. ³⁷Noqw ura Noet qatsíyat ep hin hiniwhtiqat pay hapi piw pantani hisat Nu, Sinot Tiat pítuniqat ep'e. ³⁸Pay ura náat qa pátsikq, sinom nōnova, pu hihikwya; nōmalalwa, pu puwsuńwlalwa, hisat Noet pákihut aqw pákihqat aw pahsavoo. ³⁹Nihqe puma qanavoti'yuńqe pátsikq, puma sohsoyam súlawhti. Noqw pay piw hapi pantani hisat nu' Sinot Tiat pítuniqat ep'e. ⁴⁰Pep pu' hakim löyöm haqam pasveni; suhka wíkiwhq, suhka akwińwni. ⁴¹Pu hakim löyöm wuhtit níumantani; suhka wíkiwhq, suhka akwińwni. ⁴²Pantaqw öviy uma tunatyawayuńwni, taq Umuhtutuyqawhqa hisat pítuniqat uma qa navoti'yuńwa. ⁴³Noqw uma it navoti'yuńwni: Pi as ki'taqa uyińwut hísatniqw pítuniqat navoti'te', soon qa tūwalani, nen soon put kiyat haqe' aw pákiniqw pam pánani. ⁴⁴Paniqw öviy uma pās mońwvas'iwyuńwni; taq uma náat qa pan wūwantotaqw, nu', Sinot Tiat pítuni.

The Faithful or the Unfaithful Servant
(Lk. 12.41-48)

⁴⁵Taa. Ya hak haqam hihta ań suan hinmaqa suan wuwni'taqa tumal'aya? Put hapi mońwi tumalsuńwamuyatuy amumi mońwtapq, pam pumuy ańśakis tunöshuylawni. ⁴⁶Kurs mońwi hisat ahoy pite', put náat suan tumalay'maqat aw yorikq, pam hahlayhpit epni. ⁴⁷Pas antsa nu umumi pańqawni: Put mońwiat pas soon put qa sohsok hihta himuy aw mońwtapni. ⁴⁸Níkańw kurs as pam tumal'aya qahopinen, pam unańwpeq pańqawni: Imońwi pítuniqey pas náat haqami tavi'ma, kítani. ⁴⁹Nen pu' tumalsuńwamuy wuvahtivakańw, pu honaqkuyit akw hōnaq'iwyuńqamuy amumum tūmoykańw, pu hihikwni. ⁵⁰Pu pam qa hin pan wūwankańw, mońwiy qa nuhtay'taqw, ⁵¹Pam pite' put pavan pas a'nö sivintoynani. Noqw pam nawip'ew hinyuńqamuy amumum nátuwiwni. Pep a'nö tsaykitiwni, pu tama nūrutiwni.

The Parable of the Ten Girls

25 ¹Pahsat pu öveqatsit ańqw mońwtunatya hakimuy pakwtnihqamuy mámanhtuy amuntani. Puma wihqöhiy omahtota, möönańwhtiniqat ahsawvawisa. ²Noqw pumuy amuńaqw tsívotnihqam wuwni'yuńqw, pu tsívotnihqam qa wuwni'yuńwa. ³Qa wuwni'yuńqam wihqöhi'wiskahkańw, tövukuyit qa maskay'wisa. ⁴Noqw wuwni'yuńqam wihqöhi'wiskahkańw, tövukuyit hihta ań kūyi'wisa. ⁵Noqw möönańw nawutsnaqw, puma sohsoyam puwso'qe tokva. ⁶Noqw suhtokihaq hak a'nö pańqawu: Meh, möönaiw

añq'ö, huvam ahsawvawisaa. ⁷Pahsat pu puma mamanht sohsoyam hoñvaqe, wihqöhiy aw hintsatsna. ⁸Noqw qa wuwni'yuñqam wuwni'yuñqamuy amumi pañqaqwa: Itamuy umuhtövukuyiy añqw maqayaa, taq itahwiqöhi tókiwwisa. ⁹Noqw wuwni'yuñqam lavayhtotiqe pañqaqwa: Sóoni, taq ka itamumi nan'ivo qa apsiwtani, tis pi uma huhyayaqamuy amumiye', neniem tuyani. ¹⁰Noqw pumuy nāt tuiwinq möönañw pitu; noqw ima moñwvas'iwyuñqam put amum nāñuiwniqat ep nōviwhqat aw yuña, noqw ihpoq uhtsilti. ¹¹Atsve pu' mimawat mamanht piw tuwat ökihqe, pañqaqwa: Moñwi, Moñwi, itamuñem hötaa. ¹²Noqw pay pam lavayhtiqe pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Nu umuy hakimuy qa tuwi'ta. ¹³Yantaqw öviy uma tunatyawayuriñwi, pi uma hisat talöñvaqat, pu haqe' qalawmaqw nu' Sinot Tiat pítuniqat qa navoti'yuriwa.

The Parable of the Three Servants

(Lk. 19.11-27)

¹⁴Pi nu hakiy haqami yāvoqnihqat antani. Pam hak tumal'aymuy wáñwayhqe, amumi hihta himuy noa. ¹⁵Nihqe sukw aw tsivót-sikip sōmorit sīvat oya, nit pu sukw aw lōp sōmorit sīvata, nit pu sukw aw sūp sōmorit sīvata, hin nanāpwat akw moñvvastotiniqat pan pakwámna; nit pahsat pay haqami nakwsu. ¹⁶Pahsat pu i' tsivot-sikip sōmorit sīvat ömahtaqa ahpipiñihqe, put akw huhyaqe, put aw tsivót-sikip sōmorit sīvat hóyokna. ¹⁷Pu i' lōp sōmorit sīvat ömahtaqa piw put anhtiqe, lōp sōmorit sīvat put aw hóyokna. ¹⁸Noqw pu sūp sōmorit sīvat ömahtaqa ahpipiñihqe, tutskwave hañwat, pañsoq moñwiñ sīvayat tupka. ¹⁹Pu ahpipy wüyavotiqw, pumuy moñwíam pítuhqe, pumuy amumi put ep pohta. ²⁰Noqw öviy i' tsivót-sikip sōmorit sīvat ömahtaqa pituhqe, piw tsivót-sikip sōmorit sīvat kívahqe, pañqawu: Moñwi, ura as um tsivót-sikip sōmorit sīvat inumi noa, noqw meh, nu put aw tsivót-sikip sōmorit sīvat hóyokna. ²¹Noqw put moñwíat aw pañqawu: Um súanhti, um lolma qa paysoq hintsakqa tumal'aya, um tsa' tuwanit ep qa paysoq hintsaki. Noqw öviy nu uñ pavan wūhaq tuwanit aw moñwtapni. Um uhmoñwiñ amum hahlayni. ²²Pu tuwat i' lōp sōmorit sīvat ömahtaqa pítuhqe aw pañqawu: Moñwi, ura as um lōp sōmorit sīvat inumi noa; noqw meh, nu lōp sōmorit sīvat put aw hóyokna. ²³Noqw put moñwíat aw pañqawu: Um súanhti, um lolma qa paysoq hintsakqa tumal'aya; um tsa' tuwanit ep qa paysoq hintsaki. Noqw öviy nu uñ pavan wūhaq tuwanit aw moñwtapni. Um uhmoñwiñ amum hahlayni. ²⁴Pahsat pu i' sūp sōmorit sīvat ömahtaqa pituhqe, pañqawu: Moñwi, nu ümi navoti'taqw, um a'nö unañway'ta; nihqe um haqam qa uyht ep höqñwu, pu haqe' poshumit qa tsalakin'uyht añ hihta tsovalaiñwu. ²⁵Noqw nu uñ mamqasqe, öviy ahpipiñihqe, uhsivay tutskwave tupka; noqw meh, yep uhsiva. ²⁶Noqw put moñwfat lavayhtiqe put aw pañqawu: Is okiw um hak qahopi, naõntumal'aya! Pas as um inumi navoti'taqw, nu haqam qa uyht

ep höqñwunikañw, pu haqe' poshumit qa tsalakin'uyt pañ tsovalañwu.

²⁷Himu pi um sīvat aw tunatyawyuñqamuy amumi isivay óyanikañwo; noqw nu hisat pite', isivay ep sivit enaí omahtani. ²⁸Pahsat pu tumal'aymuy amumi pañqawu: Huvam sīvat nawhkiyaa, nen pakwút-sikip sōmorit himuy'taqat put maqayaa. ²⁹Pi hakiy himuy'taqat aw himu noiwmantani, noqw pam hihta nihti'tamantani; níkañw hihta öwihimuy'taqw, hikis pam put nawhkiwni. ³⁰Pu uma it ñasta apit tumal'ayat ihpo qatālat awhaqami tūvayani; pep tsaykitiwni, pu tāma ñuritiwni.

The Judgment of the Nations

³¹Ason nu' Sinot Tiat sohsokmuy ihoñvia'yamuy tsamkañw, lolma tālawiway'kañw pite', pep pu' nu pas kaptssi'tiñkañw, imoñw'atsveway ep qatuptuni. ³²Noqw sohsoyam hihtu nanāpwat sinom inutpiro tsovaltini; noqw nu pumuy pep nāhoy tsikani, lālayhqa kanelmuy kakapirstuy amuñaqw tsikanwuqat pan'i. ³³Nen nu kanelmuy iputvaqewat óyani, pu kakapirstuy isuyvaqewata. ³⁴Nen nu iputvaqewat tsovawtaqamuy amumi pañqawni: Huvam pewyaa, Inay añqw hahlaywaqamu; nen uma umuhmoñwi umeñem hihta na'sastaqat makiwyani, tūwaqatsit hisat yukiltiqat añqaqw umuñem na'sastiwhqat put'a. ³⁵Pi ura nu tsöñmokiwtaqw, uma nuy nopnaya; nu pānaqmokiwtaqw, uma nuy hikwnaya; nuy kurs hákiyniqw, uma nuy pās taviya; ³⁶Nuy qa yuksi'taqw, uma nuy yuwsinaya; nuy tütuyhq, pu sivikive pakiwtaqw, uma nuy pohtaya. ³⁷Pahsat pu ima suan hinyuñqam lavayhtote', pañqaqwani: Moñwi ya hisat uñ tsöñmokiwtaqw, itam uñ tutwaqe nopnaya; uñ pānaqmokiwtaqw, itam uñ hikwnaya? ³⁸Ya hisat um kurs hákiyniqw, itam uñ tutwaqe pās taviya, uñ qa yuksi'taqw, uñ yuwsinaya? ³⁹Pu ya hisat um tütuyhq, pu sivikive pakiwtaqw, itam uñ tutwaqe uñ pohtaya? ⁴⁰Noqw nu lavayhte', amumi pañqawni: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay uma imuy itupkomuy amuñaqw hihtawat sushin'ewakw aw pan unañwtapye', uma inumi unañwtapyañwu. ⁴¹Pahsat pu nu imuy isuyvaqewat tsovawtaqamuy amumi pañqawni: Huvam inuñaqw ahpiyaa, uma God itsivuyat akw nankiwakw hinhtotiqamu. Qōhit qa tsohtso'ñwuqat aqw uma maspiwyani, it qōhit Nukpanat éñem-nikañw pu hoñviaymuyatuy amuñem na'sastiwhqat aqw'a. ⁴²Pi ura nu tsöñmokiwtaqw, uma nuy qa nopnaya; nuy pānaqmokiwtaqw, uma nuy qa hikwnaya. ⁴³Ura nu kurs hákiyniqw, uma nuy qa pās taviya; qa yuksi'taqw, uma nuy qa yuwsinaya; nuy tütuyhq, pu sivikive pakiwtaqw, uma nuy qa pohtaya. ⁴⁴Pahsat pu puma tuwat lavayhtote', pañqaqwani: Moñwi, ya hisat um tsöñmokiwtaqw, pu pānaqmokiwtaqw, sen kurs hákiyniqw, sen qa yuksi'taqw, sen tütuyhq, sen sivikive pakiwtaqw, itam uñ tutwakañw ümi qa unañwtapyä? ⁴⁵Pahsat pu nu lavayhte', amumi pañqawni: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay uma imuy amuñaqw

sushin'ewakw aw qa unañwtapye', uma inumi qa unañwtapyañwu.
 46 Noqw ima hapi sivihpit sútsepniqat aqwyani; noqw suan hinwisqam qatsit qaso'taqat awyani.

The Plot against Jesus

(Mr. 14.1-2; Lk. 22.1-2; Jn. 11.45-53)

26 ¹Noqw Jesus yan lavayiy yúkuhqe, pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu; ²Uma navoti'yúñqw lötok hapi ura amutsva-yúmosanhqat ep növiwniqat aw pítuni. Noqw ep hapi nu' Sinot Tiat momiñwituy amumi mätaiviwhq, puma nahoylehtsit aw nuy muayani, kita. ³Noqw ephaqam hakim pavansinom hakiy Caiaphas kiyat ep tsovalti, God awwat susmohpeq moñwit kiyat ep'e-ímaa: God awwat mohpeq momiñwit-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam-niqw, pu sinmuy amuñaqw wukw'a'ymu. ⁴Nihqe hin as puma nanauyve Jesus ñuaye' nínayaniqey pavasiwnaya. ⁵Nit pay pañqaqwa: Pay qa növiwhqat epni, taq ka sinom qaunáñwtalawvayani.

Jesus Anointed at Bethany

(Mr. 14.3-9; Jn. 12.1-8)

⁶Noqw Jesus Bethany ep hakiy tokoplelet tütuyñwuqat Simon kiyat epniqw, ⁷Pumuy nönovaqw, hak wuhti wihkuyit kwañwáhovaqtuqat a'nö hihkay'taqat hihta añ küiywtaqat yawkañw ep paki, wikorot hihta owat alabaster añqw yukiwtaqa añ küiywtaqata; nihqe wikorot yóhaqe, Jesus qötöyat aw wihkuyit wüta. ⁸Noqw Jesus aw nánatuwnayaqam aw yórikyaqe, qayan unañwtotiqe pañqaqwa: Ya i' wihkuyi hinoqw paysoq hovalniwa? ⁹Añwu ka as pam wühak öviy huyiwe', añ öokiwyuñqamuy amumi noiwnikañwo. ¹⁰Noqw Jesus hiñqaqwaqat navoti'taqe, öviy pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw wuhtit unañwmokintota? Pam inumi lolmat tumalta. ¹¹Uma pi pay öokiwyuñqamuy sutsep oyi'yúñwa; níkañw uma nuy qa sutsep tavi'yúñwni. ¹²Pam nuy ásnaniqe öviy it wihkuyit itokoy aw wüta, nuy tüamiltiniqat öviy'o. ¹³Nu umumi pas antsa pañqawni: Tüwaqatsit añ ahsupoq haqam i' lomatuawi yuaatiwhq, pep i' wuhti yep hinhtiqw pam piw yuaatiwni. Sinom it akw put u'ni'yúñwni.

Judas Agrees to Betray Jesus

(Mr. 14.10-11; Lk. 22.3-6)

¹⁴Pahsat pu pakwt löq sihkay'taqam put aw nánatuwnayaqamuy amuñaqw suhka, Judas Iscariot yan mätsiwhqa, God awwat mohpeq momiñwituy amumii, ¹⁵Nihqe amumi pañqawu: Ya uma nuy hihta maqayani, nu put umumi mätapq'ö? Noqw puma sunat pakwt sihkay'taqat qötsásivat put maqayaniqey aw pasiwnaya. ¹⁶Noqw pahpiy pu' pam put amumi mätapniqey qenihevi'ta.

Jesus Eats the Passover Meal with His Disciples
(Mr. 14.12-21; Lk. 22.7-14, 21-23; Jn. 13.21-30)

¹⁷Noqw qapeken'oyvut pölavikit növiwniqat sūs talönni'taqw, Jesus aw nánatuwnayaqam put aw ókihqé aw pañqaqwá: Ya itam haqam aw hintsatsnaqwá, um pep ura Amutsva Yümosanihqat ep növiwniqat nösniqey nāwakna? ¹⁸Noqw pam pañqawu: Uma kíminen it hakiy tāqat aw pañqawni: Tütutuqaynaqa yan lavayhti: Ituwaniy aw pitu. Noqw nu as uhkiy ep amutsva-yümosanihqat ep növiwniqat inumi nánatuwnayaqamuy amumum nösni. ¹⁹Noqw løyöm put aw nánatuwnaqam awnihqe, Jesus amumi hin tutaptaqat anhti; nihqe puma ura Amutsva Yümosanihqat ep hintsatskiwhqat pás aw hintsana. ²⁰Noqw tapkiqw, pam pakwt löq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy amumum tunösvoñat aw qatuptu. ²¹Noqw pumuy nōnovaqw, pam pañqawu: Nu umumi pas antsa pañqawni: Uma haqawa nuy momiñwituy amumi mātapni. ²²Pahsat puma pas qahahlayhtiqe, nanāp put aw pañqaqwá: Tutuyqawhqa, ya nu'ni? ²³Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Inumum tsaqaptat aqw may morstoynaqa hapi nuy momiñwituy amumi mātapni. ²⁴Pi tutuveni Sinot Tiyat hin lalvayhqat nu pan yep qatsit añqw ahpiyni. Noqw pay i' hak momiñwituy amumi nuy mātapniqat enem pas is óhini. Pay pi as tatam pam qa tihtiwq put enem lolmani. ²⁵Noqw i' Judas put momiñwituy amumi mātapniqa lavayhtiqe pañqawu: Tütutuqaynaqa, ya nu'ni? Noqw Jesus put aw pañqawu: Um súañqawu.

The Lord's Supper
(Mr. 14.22-26; Lk. 22.15-20; 1 Co. 11.23-25)

²⁶Noqw pumuy nōnovaqw, Jesus pölavikit kwisut, put ep hahlayhit, yoñoytat, aw nánatuwnayaqamuy put huytat pañqawu: Huvam it ömahtote' nöñössaa; i' hapi itoko. ²⁷Pu pam kuyapkuyit kwisut, ep hahlayhit, pumuy amumi put tavi, nihqe amumi pañqawu: Uma sohsoyam it añqw hikwyani. ²⁸I' hapi iuñwa; pam kaysiwhqamuy amuñem puhuvasiwnit pasiwnaniq munvaniwa, pu pumuy qaanh tipuyamuy ayo yúkuniqee. ²⁹Níkañw nu umumi pañqawni: Pas nu soon yep qatsit ep ovauiyt aniwniyat añqw hikwni. Níkañw qatsit nātoniqat aw pituqw, Inay moñwtunatyayat ep nu umumum puhuvalavalat añqw hikwni. ³⁰Noqw puma tayawinpit tawlalwat, pañqw nöña, Olivet tsomot aqwyaniqee.

Jesus Predicts Peter's Denial
(Mr. 14.27-31; Lk. 22.31-34; Jn. 13.36-38)

³¹Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pu' tókilat ep uma sohsoyam inutsviy unañwso'ni; pi ura Tutuyqawhqat lavay'ayaat yan put enem pēna. Nu kanelmuy tumalay'taqat nínani; noqw kanēlom ahtsavalmi, yan'i. ³²Níkañw ason nu ahoy tātaye', añwu pay umuhsavo Galileet aqwani. ³³Noqw Peter lavayhtiqe, put aw pañqawu: Pay nāmahin

sohsoyam utsviy unañwso'q, pas nu' soon panhtini. ³⁴Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu ñumi pas antsa pañqawni: Pay pu' tōkilat ep nāt taqakowāko qa töqtiqw, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawni. ³⁵Noqw Peter put aw pañqawu: Nāmahin pi nu umum mokni nu uñ qa tuwi'taqey pas soon pañqawni. Noqw sohsoyam Jesus aw nánatuwnayaqam put an lavayhtotí.

Jesus Prays in Gethsemane
(Mr. 14.32-42; Lk. 22.39-46)

³⁶Noqw pam pumuy tsamkañw, haqami Gethsemane yan mātsiwhqat aw pitu, nihqe pam pumuy amumi pañqawu: Uma hāk inuhsavo yep yesq, nu ayohaqaminen Inay aw nāwaknani. ³⁷Pu pam Peter-nit, pu Zebedeet tiyotimuyatut yuñw tsamkañw, ahpiynihqe, pahsat pu pas qa hahlay'iwmakañw, pavan putuiwma; ³⁸Nihqe pumuy amumi pañqawu: Pas iunañwa qahahlayi, pas móromokqat pan'i. Uma hāk yepye', inumum tunatyawyuñwni. ³⁹Pu pam ahpiy hīhin yūmonit, pep tayway aqw tutskwani yēvat, nāwaknaqe pañqawu: Taay, Inaa, kurs pay hin pasiwtaniqw, pay i' kānavotpi inuhpiy ayoni. Nīkañw pay qa nuy hin nāwaknaqw pantani; pay uhtunatya antani. ⁴⁰Pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amuminihqe, pumuy tokqamuy tuwa; nihqe Peter aw pañqawu: Is ohi! Ya pas uma soon tāwat añqe' sūs qöniltiqat pahsavo inumum tunatyawyuñwni? ⁴¹Uma tunatyawkahkañw nānawaknani, nen qa unaheviwyani. Pay as hakiy tunatyaat pas antsa su'qawtañwu; noqw pay tokoat nānahtsovi. ⁴²Pu pam pañqw ahpiynihqe, nāwaknaqe pañqawu: Kurs i' kānavotpi pas soon inuhpiy ayoniniqw, nuy put añ kuyvaniqat um pan nāwaknaqw, pay nam uhtunatya antani. ⁴³Pu pam amumi pituqw, pay piw tōka, pumuy pōsiam putuiwyuñqw öviy'o. ⁴⁴Noqw pam pumuy mātapt, piw ahpiynihqe, pāyisni'makañw nāwaknaqe, pay piw áñ lavayhti. ⁴⁵Pahsat pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amuminihqe, amumi pañqawu: Pay pi uma tōke', nānasuñwnani. Pay aw pitu; noqw nu' Sinot Tiat qaanhinwisqamuy amumi mātaviwni. ⁴⁶Huvam hoñvaa; itam áñwuyani; meh, nuy momiñwituy amumi mātapniqa pitu.

The Arrest of Jesus
(Mr. 14.43-50; Lk. 22.47-53; Jn. 18.3-12)

⁴⁷Noqw nāt pam yuaataqw Judas, imuy pakwt löq sihkay'taqamuy amuñaqw suhka pitu; noqw sinom qaan'ewakw hintaqam sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'kahkañw put amum öki, God awwat mohpeq momiñwit-niqw pu sinmuy amuñaqw wukw'a'yam pumuy ayatotaq'ö. ⁴⁸Noqw i' hak pumuy amumi put mātapqa pumuy amumi pañqawu: Nu hapi hakiy tsohtsonaqw, pam hápini. Uma put hūrs ñuwayani, kita. ⁴⁹Nit pahsat pay pam Jesus awnihqe aw pañqawu: Tütutuqaynaqa,

kitat put tsohtsona. ⁵⁰Noqw Jesus put aw pañqawu: Ikwatsi, ya um hinoqw añaqö? Pahsat pu puma Jesus awyaqe, put hūrs nuaya. ⁵¹Noqw meh, imuy Jesus ámumyaqamuy amunaqaw haqawa sipwuvahpi'kañw, put aw yohtokqe, put hóroknat, God awwat sus mohpeq moñwit tūwikiyat aw sáviknaqe, naqvuyat ayo tuku. ⁵²Noqw pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Uhsipwuvahpiy tukpuyat aqw pánaa; taq hakim sipwuvahpit akw hintsatskaqam sipwuvahpit akw súlawhtotini. ⁵³Nuy pan Inay aw tūviñtaqw, pam āpiy pay pakwt löq sihkay'tasikip sōmorit amuhpenihqe hóyokiwtaqamuy hoñviaymuy inumi óyani. Ya um it pēvewna? ⁵⁴Níkañw kurs nu panhtiniqw, tutuveni hin aw antsaniwni? ⁵⁵Noqw pahsat pu Jesus sinmuy amumi pañqawu: Ya uma hakiy uyiñwut awyaqe öviy pas piw sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'kahkañw nuy nuawisa? Ura nu nāqavo God kiyat ep tūtutuqaynaqw, uma nuy qa nuaya? ⁵⁶Noqw Tutuyqawhqt lavay'aymuyatuy pēniam soon qa antaniqw, öviy sohsoy ii yaniwhti. Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam sohsoyam put tatamhtotat watqa.

Jesus before the Council

(Mr. 14.53-65; Lk. 22.54-55, 63-71; Jn. 18.13-14, 19-24)

⁵⁷Noqw Jesus nuayaqam God awwat susmohpeq moñwit, Caiaphas yan mātsiwhqt, aw put wikya. Noqw tutavot tūtutuqaynayaqam-niqw pu wukw'a'yam piw pep tsovawta. ⁵⁸Noqw Peter yávaqw Jesus añk hinma, God awwat susmohpeq moñwit kiyat aw pahsavoo; nihqe hoñvia'yatuy amumum ihpovewat qatuptu, hin hintaniqat yórikniqee. ⁵⁹Noqw ima God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu wukw'a'yat-niqw, pu sohsoyam pep tsovawtaqam Jesus nínayaniqey anyuñwa; nihqe öviy as put hihta atsátoynayaniqey hevi'yuñwa, ⁶⁰Nihqe qa hihta tutwa. Pi as kaysiwhqam put hihta atsátoynayaniqe ökiñañw, qa sun lavayhtoti. Noqw nawis'ew hakim löyöm put hin atsátoynaniqe pitu; ⁶¹Nihqe pañqawu: I' hapi pañqawu: Nu God kiyat sahpuknat, pāyis tālat añ ahoy put aw yúkuni, kita. ⁶²Pu God awwat susmohpeq moñwi wunuptuqe, put aw pañqawu: Ya pay um qa hin it ep lavayhtini? Ya ima hihta uhpewi yuaata? ⁶³Noqw pay Jesus qa hiñqawu. Noqw God awwat susmohpeq moñwi lavayhtiqe, put aw pañqawu: Nu hapi ûmi pas pañqawni: Um pas God Qátuhqt atpip itamumi súañqawni: Ya uma pas antsa Christ God Tíata, i' moñw'asi'taqa? ⁶⁴Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um súañqawu. Noqw nu ûmi pañqawni: Yahpiy pu' nu Sinot Tiat Sus'öqaltutuyqawhqt putvaqewat qatuptuni, pu tokpelat añ öomawhtuy akw nu hawhtoqw uma inumi yórikyani. ⁶⁵Pahsat pu God awwat susmohpeq moñwi itsivutiqe, yuwsiy tsíkat pañqawu: Pam Hakiy pas kaptitsiwhqt aqw qalomáhiñqawuy! Ya hinoqw pas piw nāt hak hin yuaatani? Meh, uma qalomálvayhtiqw aw tūqayyuñwa. ⁶⁶Uma hin wüwaya? Noqw puma lavayhtotiqe pañqaqwa: Pam mokiwuy hihkay'ta. ⁶⁷Pahsat pu puma put taywami töhtota, pu may pölölni'kahkañw

wuvalalwa; noqw pētu mapqölöy akw put wuvalalwakañw, ⁶⁸Aw pañqaqwa: Taay, um Christ, um itamuy āawnani, Ya hak uñ wuvahta?

Peter Denies Jesus

(*Mr. 14.66-72; Lk. 22.56-62; Jn. 18.15-18, 25-27*)

⁶⁹Noqw Peter moñwkit ihpaq tukwnöyakiwtaqat ep qatu; noqw hak māna tumal'aya put aw pítuhqe, aw pañqawu: Um pi piw Jesus Galilee añqwnihqat ámuma. ⁷⁰Noqw pam sohsokmuy amutpik qa nakwhaqe pañqawu: Kurs um hiñqawlawu. ⁷¹Pu pam tuhööt aw yamakq, piw suhka māna put tíwahqe, pep yesqamuy amumi pañqawu: I' pi piw Jesus Nazareth añqwnihqat ámuma. ⁷²Noqw piw pay pam qa nakwhaqe, pas öqalat lavayit akw pañqawu: Pay nu pas put tāqat qa tuwi'ta. ⁷³Pu ahpiy hihsavoniqw, put aqlaq hoñqam Peter awyaqe aw pañqaqwa: Pay pi um pas suyan piw pumuy amumuma, öviy pi uhlavayiy uñ suhputsn'i'ta. ⁷⁴Pahsat pu Peter pas öqalat lavayhtiqe pañqawu: Pay nu pas put tāqat qa tuwi'ta, kita. Noqw pahsat pay taqakowāko töqt. ⁷⁵Noqw Peter Jesus lavayiyat u'na; ura pam put aw pañqawu: Nāt taqakowāko qa töqtqw, um pāyis nuy qa tuwi'taqey pañqawni. Nihqe pam pañqw yámakqe, nāp hin nāvak'öyna.

Jesus Taken to Pilate

(*Mr. 15.1; Lk. 23.1-2; Jn. 18.28-32*)

27 ¹Noqw qavoñvaqw, sohsoyam God awwat mohpeq momiñwit, sinmuy amuniñqaw wukw'aymuyatuy amumum Jesus ankiwakw yuaatota, put ninayaniquee. ²Noqw puma put somyaqe, pahpiy wikyaqe, pep tutskwat aw momiñwit, Pontius Pilate yan mātsiwhqat, aw put noaya.

The Death of Judas

(*Acts 1.18-19*)

³Pahsat pu Judas, momiñwituy amumi put mātapqa, Jesus tūviwhq pan yórikqe pi ason qahahlayhtiqe, God awwat mohpeq momiñwituy amumiñkañw pu wukw'a'yamuy amuminihq, sunat pakwt sihkay'taqat qötsásivat ahoy kívaqe, ⁴Amumi pañqawu: Pas kurs nu hakiy qa hihta ep hinhtiqat umumi mātapqe qaanhti. Noqw puma pañqaqwa: Noqw hinhtini? Pam pi pay uhpee. ⁵Noqw pam God kiyat ep qötsásivat tsálaknat, ahpiyñihqe, haqam nähaya. ⁶Noqw God awwat mohpeq momiñwit qötsásivat añ pohpoñaqe pañqaqwa: Itam sivatatañpimiq put tañatote', qa súanhottini, taq ura itam hakiy qatsíyat put akw tuiya. ⁷Nihqe puma put yuaaykuyaqe, haqe' tutskwat Tsaqavotlawhqat Tutskwaat yan túñwantihqat sivat akw tuiya, pep hakimuy qa pep sinmuy öoyyaniqe öviy'o. ⁸Noqw öviy pam tutskwa Uriwat akw Tuiwhpu nāto yan túñwantihwa. ⁹Noqw yan hapi Tutuyqawhqat lavay'ayayat Jeremyt lavayiyat aw anhti; ura pam pañqawu: Pu puma sivat ömahtota, it pakwt sunat sihkay'taqat qötsásivat hakiy qatsíyat ep sisviyaqeyu. Pan hapi ima Israel-sinom put qatsíyat

hihkatoynaya. ¹⁰Nihqe put akw hakiy tsaqavotlawhqat tutskwayat tuiya, Tutuyqawhqa inumi hin tutaptaqat pan'i. Yan ura pey'ta.

Pilate Questions Jesus
(Mr. 15.2-5; Lk. 23.3-5; Jn. 18.33-38)

¹¹Noqw Jesus pep tutskwat aw moñwit atpip wunuwta. Noqw moñwi put tūvíntaqe aw pañqawu: Ya um Jew-sinmuy moñwiamu? Noqw Jesus put aw pañqawu: Um súañqawu. ¹²Noqw God awwat mohpeq momiñwitniqw pu wukw'a'yam put hin nēveltoynayaqw, pam qa hiñqawu. ¹³Pahsat pu Pilate put aw pañqawu: Ya ima hihsa' hihta un tsotskanayaqw, um qa navota? ¹⁴Noqw pay pas pam qa hiñqawu. Noqw öviy moñwi put ep pas hin kurs wūwa.

Jesus Sentenced to Death
(Mr. 15.6-15; Lk. 23.13-25; Jn. 18.39-19.16)

¹⁵Noqw put nōviwhqat aw pituqw moñwi sinmuy amumi hakiy sivilawhqat mātapñwu, hakiy nānawaknaqw put'a. ¹⁶Noqw piw ép puma hakiy pas qahopímataknihqat sivivani'yuñwa, hakiy Barabbas yan mātsiwhqata. ¹⁷Noqw öviy puma sumitsovaltiqw, Pilate pumuy amumi pañqawu: Ya nu hakiy umumi mātapniqat uma nānawakna-sen Barabbas, sen it Jesus, Christ yan túñwantihqata? ¹⁸Suyan pi puma qatsutsúyhqe öviy put aw Jesus noayaqw, pam mātsi'taqe öviy pañqawu. ¹⁹Noqw pam Jesus enem hin yúkuniqey wūwankaiw, moñw'atsveway ep qatuqw, put nōmaat put aw hakiy ayataqe pañqawu: Um put tāqat súantaqat qa aw hintsakni; taq nu tōki tūmoklawhqe, put atsviy hihihta kānavota. ²⁰Noqw God awwat mohpeq momiñwit wukw'a'yamuy amumum sinmuy pan unañwtoynayaqw, puma Barabbas tuhtui'ya, pu Jesus nīnayaniqat pañqaqwa. ²¹Noqw moñwi lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: Noqw nu hihtawat imuy lōqmuy amunaqw umumi mātapniqat uma nānawakna? Noqw puma pañqaqwa: Barabbas awúy! ²²Noqw Pilate amumi pañqawu: Noqw nu panhte', Jesus Christ yan túñwantihqat hintsanni? Noqw puma sohsoyam sáakmaqe, aw pañqaqwa: Nahoylehtsit aw müaa! ²³Noqw moñwi pañqawu: Ya hínoq'ö? Ya hihta qalomáhinhtiqw öviy'o? Pahsat pu puma pas sáakmaqe pañqaqwa: Nahoylehtsit aw müaa! ²⁴Noqw pay Pilate pumuy kurs hintsanniqw, nuñwu pay sinom pas qa unañwtalawvayaqw, pahsat pu pam kuyht, sinmuy amutpik mävaqtat, pañqawu: Nu hapi it tāqat qa hintaqtat qatsíyat ep qa tukopniwtani. Uma pi put hin yukuyani. ²⁵Noqw pahsat pu sinom sohsoyam lavayhtiqe pañqaqwa: Pay pi ason itam put qatsíyat ep tukopniwyani, pu itahtimu. ²⁶Noqw öviy pam pumuy amumi Barabbas mātavi. Nikaiw pam solāwat aw Jesus mātapq, pam put qa sūs wuvaha. Noqw pahsat pu Pilate put nahoylehtsit aw multiniqat öviy pumuy amumi put mātavi.

The Soldiers Make Fun of Jesus
(Mr. 15.16-20; Jn. 19.2-3)

27 Pahsat pu moñwit solāwamat pavasiwhkimi Jesus wikyaqe, sohsokmuy suñwámuy put aw tsovalaya. 28 Nihqe puma put yuwsiyat nawkiyat, palausimnit put usihtoynaya. 29 Pu puma hihta kütaytaqat niłatotaqe, put qötösomtoynaya; nit pu putvaqw hopaqat matsvoñtoynayat, put aw tamötshorïvankañw, tututsiwyaque, put aw pañqaqwa: Öqawmañwu Jew-sinmuy moñwíamu! 30 Pu puma put aw töhtota, pu hopaqat kwusuyaqe, put akw put qötöyat wuvalalwa. 31 Yan puma put aw tututsiwyat, put usimnit nawkiyat, náp yuwsiyat put yuwsinayat, put nahoylehtsit aw muayaniqe öviy ahpiy wikya.

Jesus Nailed to the Cross
(Mr. 15.21-32; Lk. 23.26-43; Jn. 19.17-27)

32 Noqw puma kīnaqw nöñakwiskahkañw, hakiy Cyrene añqw tāqat Simon yan mätsiwhqat tutwa; noqw pam Jesus nahoylehtsiyat iñwiwtaniqat puma put tusoq'ayatota. 33 Pu puma haqami Golgotha yan túñwantıwhqat aw öki. Pam Masqötvhka iñihqe pam'i. 34 Noqw puma pep ökiqw, solāwam wine hihta a'nö tsivot enañ namiqwriwtaqat put hikwnayaniqw, pam put añqw yúkuhqe, hikwniqey qa nakwha. 35 Pep puma put nahoylehtsit aw muaya; pu puma yuwsiyat öviy nanavö'ya. Yan Tutuyqawhqat lavay'ayaat hin lavayhiqat aw antsaniwa; ura pam pañqawu: Puma iyuwsiy nähuyva, pu iusimniy öviy nanavö'ya. 36 Pahsat puma pep yesvaqe put tūtuwala. 37 Nihqe put hin nēveltoyniwhqat pey'taqat put qötöyat atsve tsökaya. Noqw yan hapi pey'ta: I' HAPI JESUS, JEW-SINMUY MONWIAMU. 38 Noqw puma piw lōqmuy uyiñwutuy put ahsaq nínaya, nānap nahoylehtsit aw muayaqee. Suhka putvaqeniqw, pu suhka suyvaqee. 39 Noqw añ sasqayaqam put aw tututsiwy, qötöy wilankahkañwo; 40 Nihqe pañqaqwa: Taay, um God kiyat sahpuknat, pāyis tālat añ ahoy aw kítaniqa, ayo nātavii! Pas pi um antsa God Tíatnen nahoylehtsit añqw hawni. 41 Noqw amún God awwat mohpeq momiwit-niqw, pu tutavot tütutuqaynayaqam-niqw, pu wukw'a'yam put aw tututsiwyaque pañqaqwa: 42 Pas as pam pétuy ayo oyat, kurs hin ayo nātapni. Pas pi antsa pam Israel-sinmuy moñwíamnen, nahoylehtsit añqw hawhq, itam aw tütuptsiwani. 43 Kurs pi pam God aw yanta; pay pi God putnik, put ayo távini; himu pi pañqawu: Nu God Tíata. 44 Noqw ima uyiñwut put amum nahoylehtsit aw muiltilqam pay piw amún put aw hiñqawlawu.

The Death of Jesus
(Mr. 15.33-41; Lk. 23.44-49; Jn. 19.28-30)

45 Noqw tāwasasaptiqw, añ ahsupoq qatālawva, tāwat atvelpetiqw aw pahsavoo. 46 Pu tāwat atvelpetiqw, Jesus pas tönay añqe' a'nö pañqawu:

Eli, Eli, lama sabachthani! Pam God, Itutuyqawhqa, ya um hinoqw nuy tatamhta? i'nihqe pam'i. ⁴⁷Noqw haqawat pep hoñqam put nanaptaqe pañqaqwa: Taq pam Elias wáinwaylawu. ⁴⁸Noqw pahsat pay pumuy amuñaqw haqawa wárikqe, hihta soyatkoy'taqat (sponge) vinegar akw tsehkweknat, hopaqat epeq söñnat, put hikwniniqw maqa. ⁴⁹Noqw pay haqawat pañqaqwa: Pay pantani; mātaqpi kurs Elias put ayo távinik pítuni. ⁵⁰Pu Jesus piw a'nö hiñqawht, sohsok hikwsu. ⁵¹Noqw meh, God kiyat ep mötsáp'uhtsi ññaqw atkamiq tsíki, noqw tutskwa tayayayku, pu o'wa kwanamhti. ⁵²Pu tūtuami hötsiltotiqw, kaysiwhqam God sinomat so'qam ahoy yesvaqe, tūamit añqw nöha. ⁵³Nihqe Jesus ahoy tātayhq, put atsve puma pas ãantsawat kitsókit aw yuriqw, sinom kaysiwhqam amumi ýórikyá. ⁵⁴Noqw soláwamoríwi-niqw pu ima put amum Jesus tūtuwalaqam tutskwat tayayaykuqw, pu hin hiniwhtiqat aw ýórikyaqe, pavan pas tsätsawnaqe, pañqaqwa: Pas antsa kurs as i' God Tíata. ⁵⁵Noqw kaysiwhqam momoyam pep yávaqw aw tāyuñwa. Puma Galileet añqw Jesus añk hinnumyaqe, enem hihta hintsatska. ⁵⁶Noqw pumuy amuñaqw Mary Magdalene, pu Mary, James-níkañw pu Joses pumuy yúamu, piw Zebedeet timuyatuy yuámu.

The Burial of Jesus

(Mr. 15.42-47; Lk. 23.50-56; Jn. 19.38-42)

⁵⁷Noqw Jesus aw tuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw haqawa Joseph yan mātsiwa. Pam Arimathaea-kitsókit añq'ö, nihqe a'nö hihta himuy'ta. ⁵⁸Noqw tapkiwtaw, pam Pilate aw pítuhqe Jesus tokoyat tuhtui. Noqw put tokoat put aw noiwniqat Pilate pañqawu. ⁵⁹Noqw tokoyat Joseph yawmaqe, kwañw'ewakw tusaqtontsatsakwmötsaput akw put mokahta; ⁶⁰Nit pu pam haqam owat ep puhutuamhqölöt himuy'taqey ep put tavi, nit tūamit hötsíwmiq wuko'wat hóyoknat, ahpiy'o. ⁶¹Noqw Mary Magdalene-niqw, pu suhkawa Mary tūamit ehpewi qatu.

The Guard at the Grave

⁶²Noqw totokat qavörvaqw, God awwat mohpeq momñwit-niqw, pu Pharisee-sinom Pilate aw ökihqe, aw pañqaqwa: ⁶³Moñwi, itam u'nayaqw, ura i' nuhtumi hihihta átsalawhqa náto qátuhqe pañqawu: Nu ahpiy pâyis talq ahoy tātayni. ⁶⁴Taay, noqw öviy um pañqawhqe, tūamit pâyis tâlat aw pahsavo qaöwihintani; taq ka put aw nánatuwnayaqam mihikq öke', put tokoyat haqami üuyi'wist, nuhtumi pañqaqwani: Pam mokiwyu añqw ahoy tātayi, kitotani. Noqw pantaniqw, tis pas mohtiwat epnihqe qalomáhintani. ⁶⁵Noqw Pilate pumuy amumi pañqawu: Uma pi tuwalan'aymuy'yuñwa; uma ahpiyye', aw qaöwiyukuyani. ⁶⁶Noqw öviy puma ahpiyyaqe, tūamit qaöwihintsatsnayaqe, tuvoylat akw owat uhtayat, ep hakimuy tuwalan'o'ya.

The Resurrection
(Mr. 16.1-10; Lk. 24.1-12; Jn. 20.1-10)

28 ¹Noqw nasuñwintalöhnit añ ruhpakq, Sundayt aw pituqw, nāt qöyañwnuptsiwtaqwhaqam Mary Magdalene, sukwat Maryt amum tūamit aw kuyvato. ²Noqw meh, pas tutskwa a'ñö tayayayku; pi Tutuyqawhqtat hōñviayaat öñaqw hawhqe, hötsíwat añqw owat ayo mūmat, atsveq qatuptu. ³Noqw pas taywaat talwihpikit anta; pu pas yuwsiat nūvat an qōtsa. ⁴Noqw tūtuwalaqam put mamqasyaqe, pavan tururuykuyaqe, pas so'qey panhtoti. ⁵Noqw hōñviaya lavayhtiqe, wuhtituy amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwtani. Pay nu navoti'taqw, uma Jesus ura nahoylehtsit aw multiqat hepnuma. ⁶Pam qa yep'e; pi pam ahoy tātayi, ura pan lavayhti. Kurs huvam pewnen, Tutuyqawhqtat as haqe' qatsqat uma aw yórikni. ⁷Nen uma yañqw kaktaye', pam mokiwuy añqw ahoy tātayhqtat put aw nānatuwnayaqamuy āawnani; Noqw meh, pay pam hapi añwu umupyeve Galileet aqwni. Ason pepeq uma aw tātayyani. Meh, nu hapi umuy āawnna, kita. ⁸Noqw puma tsawiniwkañw, piw pas hahlaykañw, tūamit añqw ahpip kaktayhqe, put aw nānatuwnayaqamuy amumi tūawmaqe wari. ⁹Noqw puma pañsoniqw pi meh, Jesus pas nāp pumuy amuhsawvaqe pañqawu: Hakim hahlayñwu. Noqw puma put awnihqe, hokayat mavoqtat, aw naokiwhita. ¹⁰Pahsat pu Jesus amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwtani. Uma yahpiyinen, itupkomuy amumi pañqawhqt, puma Galileet aqwyani; nen ason pepeq inumi yórikyani.

The Report of the Guard

¹¹Noqw puma nāto pañsoniqw, meh, haqawat tūtuwalaqam kive ökihqe, hin hiniwhtiqat God awwat mohpeq momiñwituy sohsok āawnaya. ¹²Noqw puma wukw'a'yatuy amumum tsovaltiqe, hinhtotiniqey yuaatota; nihqe nihtiwtqaqat sīvat solāwamuy huytota, ¹³Pañqawkahkañwo: Uma hapi kitotani: Itamuy tokq, put aw nānatuwnayaqam mihikq ökihqe, put tokoyat haqami ūuyi'wisa. ¹⁴Noqw ason kurs tutskwat aw moñwi it navotq, itam aw tūtuyqawve', umuñem qeni'totani. ¹⁵Noqw öviy puma sīvat ömahtotaqe, amumi hin tutaptotaqat anhtoti. Noqw i' yan lavayi nāt Jew-sinmuy amuhpa' yuaatiwa pewhaqami pahsavoo.

Jesus Appears to His Disciples
(Mr. 16.14-18; Lk. 24.36-49; Jn. 20.19-23; Acts 1.6-8)

¹⁶Pahsat pu pakwt sūkw sihkay'taqam Jesus aw nānatuwnayaqam Galileet aqwy, haqam tsomot Jesus pumuy amumi tutaptotaqat pañsoq'a.
¹⁷⁻¹⁸Noqw Jesus pumuy amumi pituqw, puma put aw yórikyaqe pas

hihtatota. Noqw pay haqawat soq pēvewinhroti. Noqw pam amumi pañqawu: Ina sohosk hihta ūveqatsit ep-níkañw pu tūwaqatsit epnihqat aw nuy moñwtavi. ¹⁹Noqw ūviy uma añqe' nankwuse', sopkawtaqamuy sinmuy tutuqaynayani, pu kūyit akw pumuy tuvoylatiwiñi, Inay, pu Tiyat, pu Qahováriwtaqat Hikwsit, pumuy natñwaniyamuy aqw'a. ²⁰Nen puma itutavoy añ ahsupoq añ hinwisniqat uma pumuy tutuqaynayani. Noqw nu' hapi yūmosa umumum hinmani, yep qatsíso'ñwamiqhaqamii. Okiw antani.

LOMATUAWI

MARK

AHPIY’O

The Preaching of John the Baptist
(Mt. 3.1-12; Lk. 3.1-18; Jn. 1.19-28)

1 ¹I’ lomatuawi Jesus Christ God Tiyat yuaataqa yan yayhniwa. ²God lavay’aymuyatuy pēniyamuy ań yan ura pey’ta: Meh, nu hapi upyeve ituaw’ayay ayatani; noqw pam hapi upyeve uńem pōhut ań qenitani. ³Hakiy tönaat qayēsiwhpuve tsa’tinumqa navotniwa; nihqe yan lalvaya: Uma Tutuyqawhqtat eńem pōhut aw hintsatsnani, pam háqe’niqat aw suwiptotani. ⁴Hak tāqa John yan mātsiwhqa qayēsiwhpuve kūyit akw tūtuvoylalawu; nihqe sinmuy amumi pańqawu: Uma nāp umuhuntunatyay ańqw lasye’, kūyit akw tuvoylatotini. Noqw God umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yúkuni. ⁵Noqw tutskwat Judeat ań ahsupoq sinom sohsoyam put aw ökiwta, pu Jerusalem ańq’ö; nihqe qaanhtipuy nahostotat, John ahpiy pāyut Jordan aqw tuvoylatoti. ⁶Noqw i’ John hihta pohkot pōlay’taqat pōhoyat ańqw yukiwtaqat yuwsı’kańw, kolāsat kwewta. Noqw pam mātuy tūmoya; pu piw haqam mómohtuy tsāme’, momospalayamuy enań tūmoyańwu. ⁷Nihqe pam yuaataqe pańqawlawu: Hak inuhpenihqe pas pavan öqalay’taqa inuńkn; noqw soon nu yan’ewayníkańw pay nás’ew put tots-sosompiyat náhnik aw motoltini. ⁸Pay nu pas antsa kūyit akw umuy tuvoylalawu. Níkańw ason pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylalawni.

The Baptism and Temptation of Jesus
(Mt. 3.13-4.11; Lk. 3.21-22; 4.1-13)

⁹Noqw ephaqam Jesus Galilee-tutskwat ep kitsókit Nazareth ańqwñiqw, John pāyut Jordan aqw put tuvoylata. ¹⁰Noqw Jesus pāńaqw yámakq,

pahsat pay tokpela hötsiliqw Qahováriwtaqa Hikwsi höwit ankañw put aqw hawhtoqat pam aw yori. ¹¹Noqw hakiy tönaat önaqw pañqawu: Um hapi pas aw iunaiwa Itii, pas nu uñ hahlayi. ¹²Noqw pahsat pay Qahováriwtaqa Hikwsi qayësiwhpumi haqami put lälaiy. ¹³Noqw pam pep qayësiwhpuve löp sunat tälät añ tütuvosiptuy amumum yanta. Noqw Satan put unaheplawu; noqw önaqw hoñvya'yat put aw unainwtavi'yuñwa.

Jesus Calls Four Fishermen
(Mt. 4.12-22; Lk. 4.14-15; 5.1-11)

¹⁴Noqw John sivikive pakiwtaqw, Jesus Galilee-tutskwat ep pituhqe, lomatuawit God moñwtunatyayat yuaataqat yuaatinuma, ¹⁵Pañqawkariwo: Pay hapi aw pitu, God moñwtunatyayat aw hayhkalti. Uma náp umuhtunatyay añqw lasye', lomatuawit aw tütuptsiwani. ¹⁶Noqw pam wuhkovatuphat Galilee yan mätsiwhqat qalavaqe hinmakañw, hakiy Simon tupkoyat Andrewt enañ tuwa. Puma pakiwmaqtutsayay pâmiq paþpana, puma pakiwmahkatnihqey akw qátuhqee. ¹⁷Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma inuñk hinmani; noqw nu umuy tutuwnaqw, uma sinmuy kwihkwisnani, uma pâvakiwhtuy hin kwihkwisnaqey pan'i. ¹⁸Noqw pahsat pay puma tutsáyay tatamhata, put añki. ¹⁹Noqw pam paþpiy hihsavo nakwsuqe, hakiy Zebedeet tímuyatuy James pu John pumuy tuwa. Puma tuwat pâkihut añqw pakiwkañw, tutsáyay aw yuyku. ²⁰Noqw pam ñpiy pay pumuy wáñwayi. Noqw puma nay Zebedeet tumal'aymuy enañ pâkihut ep mâtapt, put añk nakwsu.

A Man with an Evil Spirit
(Lk. 4.31-37)

²¹Noqw puma Capernaum-kitsókit ep öki. Noqw nasuñwintalöñnit aw pituqw, ñpiy pay pam tsotsvalkimi pákihqe, sinmuy tutuqaynativa. ²²Noqw puma put hin tutuqaynaqat ep pas aw kâtayyuñwa, pas pam öqalat pasiwtaqey pan pumuy tutuqaynaqw öviy'o, imuy tutavot tutuqaynayaqamuy qa pumuy amun'i. ²³Noqw hak tâqa tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwtaqa pumuy tsotsvalkiyamuy ep nuhtuma. Nihqe pam tsa'lawnhqe, ²⁴Pañqawu: Um itamumi qa hintsakni. Ya um itamuy hinhtotiniqat náwakna, um Nazareth añqw Jesus? Ya um itamuy hovalaniqe öviy añqaqö? Pay um hákiyniqw nu uñ tuwi'ta. Um hapi God añqw pas Qahováriwtaqa. ²⁵Noqw Jesus hikwsit mëwaqe, aw pañqawu: Qa hiñqawlawht, añqw yámakuu. ²⁶Noqw tuyoy'eway hikwsi tâqat homimikinat, a'ñ töqtit, añqw yama. ²⁷Noqw sinom sohsoyam kâtayuñqe, nátuviñlalwaqe pañqaqwa: Hin pa i' hintani? sen pay puhututuqayhpi? Pas pi pam öqalat pasiwkañw, öviy hikis pi pas tuyoy'e'wakw hihikwsimuy mëwaqw, puma put aw tuqayvastotañwu. ²⁸Noqw pas pay pahsat Jesus pep hintsakq, Galilee-tutskwat añ ahsupoq pay pan yuaatiwa.

Jesus Heals Many People
(Mt. 8.14-17; Lk. 4.38-41)

29 Noqw panis puma tsotsvalkiñaqw nōňakt, hakiy Simon-nit, pu Andrew, pumuy kiyamuy aw yuña, ima James pu John pumuy amumumniq'ö. **30** Noqw Simon nōmayaat yuat mukituyat akw qātsi. Noqw āpiy pay puma put Jesus āawnaya. **31** Noqw pam put awnihqe, māyat ūuat, qatuptsinaqw, pahsat pay mukituyat put mātavi. Noqw wuhti pumuy amumi unaiñwtavi. **32** Noqw tāwat pakiqw, sinom Jesus aw sohsokmuy hihta akw tūtuuyaqamuy tsamvaya, pu nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiyuñqamuyu. **33** Noqw pep kitsókit ep sinom sohsoyam hötsiwmiq tsovalti. **34** Noqw pam kaysiwhqamuy hihita akw tūtuuyaqamuy qalaptsinta, piw kaysiwhqamuy nukpanhihikwsimuy nuhtunaqw ayo ipwaqe, pumuy hiñqaqwaniqw qa nakwhana, puma put hákiyniqw tuwi'yuñqw öviy'o.

Jesus Preaches in Galilee
(Lk. 4.42-44)

35 Pu qavonivaqw, nāt qa hin tālawvaniqw, Jesus qatuptuqe, kiňaqw yama; nihqe haqami súnal kominihqe, pephaqam God aw okiwlawu. **36** Noqw Simon pu put suñwámat puma put aňky. **37** Noqw puma put tutwaqe, aw pańqaqwa: Sinom sohsoyam uñ hepnumya. **38** Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Tuma yuhke' kitsókinawit nankwusa; noqw nu pań piw yuaatinumni; pi nu paniqw ańq'ö. **39** Pu pam Galilee-tutskwat ań ah supoq sinmuy tsotsvalkiyamuy ań yuaatinumqe, nukpanhihikwsimuy nuhtunaqw ipwannuma.

Jesus Makes a Leper Clean
(Mt. 8.1-4; Lk. 5.12-16)

40 Noqw hak hihta tokoplelet akw tūtuyhqa put aw pituhqe, okiw aw tamötswunuptut pańqawu: Um suhtaq'ewnen soon nuy qa powatani. **41** Noqw Jesus put ökwatuwhqe, aw māvuyaltiqe, aw toňokt pańqawu: Pay nu suhtaq'ewa; powaltii. **42** Noqw panis pam pańqawhq, pahsat pay tokoplele put ań súlawhti; noqw pam powalti. **43** Noqw Jesus put pās mēwat, pahsat pay nahpiy put hōnaqe, **44** Aw pańqawu: Um tunatyalte', qa hakiy it āawnnani; níkańw um ahipiynen, God awwat moňwit aw namtaknani; nen Moses hin tutaptaqat um pan powaltiqey ep kuwahtiput tāvini. Um yan powaltiqey tuawi'tani. **45** Noqw tuwat soq pam pańqw ahipiynihqe, ańqe' put a'ño yuaatinumqe, ah supoq tunvotna. Noqw öviy Jesus kurs hin pāpu kitsókimi mātaqpuva pákiniqe, pay qalavehaqam tutskwava hinnuma; noqw sohsokivaqw sinom put aw ökiwta.

Jesus Heals a Paralyzed Man
(Mt. 9.1-8; Lk. 5.17-26)

2 ¹Noqw ahpiy hihsakis talq, Jesus piw Capernaum-kitsókit aw paki. Noqw yaw pam kíve pakiwtaqat sinom pañqaqwa. ²Noqw pahsat pay sinom kaysiwhqam pañso tsovalti, pas kaysiwhqe öviy kurs haqe' yesni, pas qa riás'ew hötsiwhpeq qeni, pas qae. Noqw pam pumuy amumi God lavayiyat yuaata. ³Noqw hakim nälöyöm hakiy tāqat ahp'a qataytaqat tütuyhqat tsöpkahkañw put aw öki. ⁴Noqw ep hurú'pokiwtaqw, öviy kurs hin puma put aw ökini. Nihqe pahsat puma put háqamnihqat atsve kiāmit yāhayaqe, pórknayat, it hakiy tütuyhqat ahpat añ wáökiwtaqat pañ put aw hawnaya. ⁵Noqw Jesus pumuy qapēvewnayaqat amumi túwahqe, it tāqat añ qataytaqat aw pañqawu: Itii, pay uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa. ⁶Noqw haqawat tutavot tutuqaynayaqam pep yēse; nihqe pan unaiwpeq wūwaya: ⁷Ya hinoqw i' God aqw hiñqawlawu? Ya hak sen hakiy qaanh tipuyat ayo yúkuni, hal pas God-saa? ⁸Noqw kurs puma unaíwpeq pan wūwantotaqw, Jesus panis unaíwpeq māmatst, amumi pañqawu: Ya uma hinoqw umuh'unaiwpeq pavan wūwantota? ⁹Ya hak hakiy añ qataytaqat tütuyhqat aw hinwat lavayhtiniqw qa pas pas hinta, Sen Uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa, kitaniqö? sen Wunuptut, uh'ahpay kwusut, nakwsuu, sen kitaniqö? ¹⁰Noqw pay pi nu' Sinot Tiat yep qatsit ep hakiy ahpiy qaanh tipuyat ayo yúkuniqey aw öqalat pasiwtqaqat uma it akw nanaptani-pu pam it tāqat añ qataytaqat aw pañqawu: ¹¹Oviy nu ümi pañqawni: Qatuptut, uh'ahpay kwusut, uhkiy aw'i. ¹²Noqw pahsat pay pam wunuptut, ahpay kwusut, pumuy sohsokmuy amutpik nakwsu. Noqw öviy puma sohsoyam kātayuñqe, God pas hihtatota, pañqawkahkañwo: Pas itam qa hisat hihta yanhaqamnihqat aw yórikya.

Jesus Calls Levi
(Mt. 9.9-13; Lk. 5.27-32)

¹³Pu pam pañqw piw wuhkovatuphat qalávohaqamii. Noqw sinom sohsoyam put aw tsovalti; noqw pam pumuy tutuqayna. ¹⁴Noqw pam pañmakañw, hakiy Alphaeus tiyat Levi mořiwit enem sivat ömalawkañw haqam qatuhqat túwahqe, aw pañqawu: Um inuñkni. Noqw pam wunuptut, put añki. ¹⁵Noqw Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum put kīyat ep ökihqe, pep tunösvoñat aw yesq, kaysiwhqam moriwit enem sivat ömalalwaqam-niqw pu qaanhinwisqam pañso ökihqe, pumuy amumum put aw yesva; pi put añki hinwisqam pas kaysiwhqee. ¹⁶Noqw pam moriwit enem sivat ömalalwaqamuy-nikanw pu qaanhinwisqamuy amumum tūmoytaqw, ima tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum put aw tātayyaqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqaqwa: Ya pam hinoqw moriwit enem

sivat ömalalwaqamuy-nikańw pu qaanhinwisqamuy amumum tūmoya, piw hihiko? kitota. ¹⁷Noqw Jesus put navotqe, pumuy amumi pańqawu: Pay ań qahinyuńqam tūhikāt qa haqni'yūnwa; nawus pi tūtuyyaqam put haqni'yūnwa. Pi nu ań súanhinwisqamuy qa pumuy wáriwayniqe öviy pitu; pi nu imuy qaanhinwisqamuy nāp tunatyay ańqw lasyaniqat aw wáriwayniqe öviy pitu.

The Question about Fasting

(Mt. 9.14-17; Lk. 5.33-39)

¹⁸Noqw ima pi John aw nánatuwnayaqam-nikańw pu Pharisee-sinmuy amumi nánatuwnayaqam napwalni'yūnwa. Noqw öviy sinom Jesus aw ökihqe aw pańqaqwa: Meh, John aw nánatuwnayaqam-nikańw pu Pharisee-sinmuy amumi nánatuwnayaqam napwalni'yūnwa. Noqw ya hinoqw ūmi nánatuwnayaqam qa pantsatska? ¹⁹Noqw Jesus pumuy amumi pańqawu: Ya sen haqam mö'wit sinomat nāt möönańwuy amumum yantaqw, napwalni'yūnwi? Soon pi möönańw pumuy amumum yantaqw puma napwalni'yūnwi. ²⁰Nikańw pay ason hisat aw pituqw, möönańw'am pumuy amuńaqw ahpiyiqw, pep pu' puma nānapwalni. ²¹Qa hak sino puhutsatsakwmötsaput yewaskwit aw pihtaknańwu. Ispi hak panhtiqw, put ep pihtakqa yuwsit ańqw tsikq, pu' pas pāpu wukoprokińwu. ²²Noqw qa hak sino puńkawiwkorot sakwiwmaqat ań puhuovavalat kuyińwu. Ispi hakiy panhtińiqw, puhuovavalala pēke', wiwkorot patomnaqw, ovavala wehemhtini. Noqw wiwkorosakwítotini. Soon pi puhuovavalala qa puhuwiwkorot ań kūyiltińwu.

The Question about the Sabbath

(Mt. 12.1-8; Lk. 6.1-5)

²³Noqw ahpiy pantaqw, puma nasuńwintalönnit ep söhövos'uyit ań nöñakwisiq, put aw nánatuwnayaqam söhövosit talayat mawtiwisa. ²⁴Noqw Pharisee-sinom Jesus aw pańqaqwa: Meh, ya puma hinoqw nasuńwintalönnit ep himu mewniwtaqat hintsatska? ²⁵Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Ya uma qa hisat David hinhtiqt ań tuńwáya? Ura pam-niqw, pu suńwámat puma hihta haqni'yūnqe tsöńsoq. ²⁶Pam God kiyat aw pákihqe, pólavikit God aw noiwtaqat ańqw nösät, suńwámuy ań huyta, Abiathar God awwat mohpeq mońw'iwtaq'ö. Pam pólaviki mońw'iwyuńqamuy-sa amuńem nōvatińwu. ²⁷Pu pam pumuy amumi pańqawu: Nasuńwintalönni hapi simmuy amuńem yukiwa, qa sinom nasuńwintalönnit éńem yukiwa. ²⁸Paniqw hapi öviy nu' Sinot Tiat nasuńwintalönnit híkis aw tutuyqawi.

The Man with a Crippled Hand

(Mt. 12.9-14; Lk. 6.6-11)

3 ¹Pu piw pam tsotsvalkimi pakı; noqw hak tāqa lakput may'taqa pep nuhtuma. ²Noqw mātaqpi kurs Jesus nasuńwintalönnit ep put qalaptsinaniqat öviy momińwit put aw tunatyawayuńwa, puma as

hihta ep put nēveltoynayaniqe öviy'o. ³Noqw pam lakput may'taqat aw pañqawu: Kurs nuhtutpiк wunuptuu, kita. ⁴Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya hak nasuñwintalöñnit ep lolmat hinhiniqw pam súanta, sen qalolmat hinhiniqö? sen qatsit ayo táviniqö? sen nínaniqö? Noqw puma qa hiñqaqwa. ⁵Pu pam hin unañwtiqe, pumuy a'ñö unañwayamuy ep kwañwáitsivutiqe, amuhpa' yorkit, tāqat aw pañqawu: Uhmay tsikhkwa. Noqw pam put tsikhwa; noqw māat ayañqwat māyat an pās powalti. ⁶Pahsat pu Pharisee-sinom añqw ahpiyyaqe, āpiy pay Herod añk wisiwtaqamuy amumum hin as put nínayaniqey put ankiwakw yuaatota.

A Crowd by the Lake

⁷Noqw pay Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum sinmuy amuñaqw ahpiynihqe, wuhkovatuphat aqw'a. Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam put añkyä, Galilee-tutskwat añq'ö, pu Judea-tutskwat añq'ö, ⁸Pu Jerusalem-kitsókit añq'ö, pu Idumaea-tutskwat añq'ö, pu pāyut Jordan yupqöyñaq'ö, pu ima Tyre-nikañw pu Sidon-kitsókit añqe' yesqam pīwu. Puma put kātumaltaqat nanaptaqe, aw öki. ⁹Noqw pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawhq, puma put eñem tsākw pākihut maskatota, taq nāp hisat sinom qaan'ewakw hinhte', put aw hūrs hómikmani. ¹⁰Pi pam kaysiwhqamuy sinmuy qalatsintaqw, öviy sohsoyam hihta akw tütuyyaqam put aw tónokyaniqey put aw nānaqasya. ¹¹Noqw añsakis tuyoy'e'wayom hihikwsim put aw tātayyaqe atpiro nawhitotakahkañw, kēew pañqawwa: Um hapi God Tíata. ¹²Noqw puma put tunvotnayaniqw, pam pumuy tusoqmewa.

Jesus Chooses the Twelve Apostles (Mt. 10.1-4; Lk. 6.12-16)

¹³Pu pam tsomomiqnihqe, hakimuy namorstat, pumuy wáñwayi. Noqw puma put awya. ¹⁴Noqw pam pakwt löq sihkay'taqamuy namorsta, puma put amum hinnumyaniqat öviy'o, pu pam pumuy añqe' lomatuawit yuaatinumyaniqat ayataniqee. ¹⁵Pu puma híhihta akw tütuyyaqamuy qalapsintiwisniqat aw öqalat pam pumuy pasiwna, pu nuhtuñqaqw nukpanhihikwsimuy ayo ipwanwisniqat aw'i. ¹⁶Pam imuy tavi: Simon, pam piw Peter yan put tuñwa. ¹⁷Pu Zebedeet tiyat James-nit, pu tupkoyat John, pumuy pīwu. Pam piw Boanerges yan pumuy tuñwa; pam Yoy'umukit antaqamu, i'ñihqe pam'i. ¹⁸Pu Andrewt, pu Philip, pu Bartholomewt, pu Matthewt, pu Thomas, pu Alphaeus tiyat James, pu Thaddaeus, pu Simon sinomuy amuñem qa nātusi'taqata, ¹⁹Pu momñwituy amumi put mātapniqat hakiy Judas Iscariot pīwu. Noqw puma haqam kīve öki.

Jesus and Beelzebul
(Mt. 12.22-32; Lk. 11.14-23; 12.10)

²⁰Noqw pay piw sinom qaan'ewakw hintaqam amumi tsovaltiqw, öviy soon kurs puma nias'ew nöönösani. ²¹Noqw Jesus sinomat put nanaptaqe, put riuayaniqe awya pañqawkahkañiwo: Pam okiw qanavóti'numa. ²²Noqw hakim tutavot tutuqaynayaqam Jerusalem ainqw ökihqe pañqaqwa: Pam Beelzebub akw tuyqawiwta. Pam nukpanhihikwsimuy moñwiyamuy aw yankañiñ nuhtunaqaw nukpanhihikwsimuy ipwanta. ²³Noqw pam sinmuy wáinwayhqe, tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy amumi pañqawu: Ya sen Satan Satan ayo hóroknnani? ²⁴Haqam moñwtunatyat nehpewhte', pas soon wúnuni. ²⁵Pu kurs haqam kívit nehpewhtote' soon hoñni. ²⁶Noqw kurs Satan náp námi mamke', pu nátsike', soon pam wúnuni; panis pi pam sohtini. ²⁷Soon hak hakiy a'nö hoñvit kiyat aw pake', hihta himuyat put ainqw nawhkini, hal pas mohti put some'-saa, nen pahsat pu pam put kiyat kíqötani. ²⁸Nu umumi pas antsa pañqawni: Hak hihta ep qaanhiniqw, sen nuhtumiq hiñqawniqw, pam pantaqa put ahpiy ayo yukiwmantani. ²⁹Nikañiñ hak haqam Qahováriwtaqat Hikwsit aqw hiñqawniqw, pam pantaqa pas soon hisat put ahpiy ayo yukiwni. Panhtiqa pas süs tüviwniqey aqw návitsinani. ³⁰Ura puma pañqaqwa: Pam tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwta, kitotaqw, öviy pam yan lavayhti.

Jesus' Mother and Brothers
(Mt. 12.46-50; Lk. 8.19-21)

³¹Noqw pahsat pu put tupkomat, yuy amum, put aw ökihqe, ihpaq hoñkahkañiñ, put aw hakiy ayatotaqe, put wáinwayya. ³²Noqw sinom kaysiwhqam put aqlap yesqam put aw pañqaqwa: Meh, uhtupkom, uñuy amum, ihpaq uñ wáinwayya. ³³Noqw pam lavayhtiqe, amumi pañqawu: Ya hak ínuu? Pu ya hakim itupkomya? ³⁴Pu pam put aqle' yesqamuy amuhpa' yorikt, pañqawu: Kurs iñuy, pu itupkomuy amumi yórikyyaa. ³⁵Pi hak haqam God tunatyayat añ hinmaqa hapi itupko, isiwa, pu ínuu.

The Parable of the Sower
(Mt. 13.1-9; Lk. 8.4-8)

4 ¹Pu piw pam wuhkovatuphat qalaveq sinmuy tutuqaynativa; noqw sinom qaan'ewakw hintaqam pep put aw tsovalti; noqw öviy pam pákihut pähut ep pâyawnumqat aqw pákihqe epeq qatuptu; noqw sinom sohsoyam wuhkovatuphat qalava tutskwava yése. ²Noqw pam tūwutsit hihta tuawi'taqat akw pumuy hihinta tutuqayna; nihqe pumuy amumi pañqawu: ³Kurs huvam tuqayvastotaa. Hak tâqa tsalakin'uylawniqe pasmii. ⁴Noqw pam uylawhq, pêhu poshumu pöhlpava löhö. Noqw súmawuy añ masay'yurqam ökihqe añ put soswa. ⁵Pu pêhu pikaqlöva qa pas pisay'taqat añ löhö. Noqw añ qa pöñalaniqw, öviy

pay āpiy kūkuyva. ⁶Níkańw tāwat ḍōvetiqw, pay ūyi kólaki; nihqe pam qa pas pas nay'taqe, ḍōviy tsahkwí. ⁷Pu pēhu kutqölpa löhö; noqw kutqölö wurińqe, put laknaqw, pam qa hihta himuy'va. ⁸Pu pēhu lolmat tutskwat ań löhökqe kuyvaya; pu wurińqe, hihta himuy'va, pēhu sunat pakwt sihkay'tasikip aw hóyokput aniwnaya, pu pēhu payhp sunát-sikipo, pu pēhu tsivót-sikip sunát-sikipo. ⁹Pu pam pumuy amumi pańqawu: Tuqayvastotaa, uma pi naqvuy'yurińwa.

The Purpose of the Parables (Mt. 13.10-17; Lk. 8.9-10)

¹⁰Noqw puma nánaltyaqw, ima put aqlaqyaqam pakwt löq sihkay'taqamuy amumum it lavayit hihta tuawi'taqat put tūvintota. ¹¹Noqw pam pumuy amumi pańqawu: God moriwtunatyayat ahpiy navoti tupkiwta pew pahsavoo. Níkańw pu' hapi pam umumiwat susmataq'a; níkańw imuywatuy qatuptsiwni'yurińqamuy amumi qa mahtaq'a. Níkańw pam tūwutsit-sa akw yuaatiwa. ¹²Puma as aw taykahkáńw, tutwat, qa māmatsyaniqat ḍōviy'o, pu aw tūqaykahkáńw nanaptat, qa māmatsyaniqata; taq nāp hisat sen puma ahoy nánamtökaqw, pumuy qaanhtipuam pumuy amuhpiy ayo yukińwi.

Jesus Explains the Parable of the Sower (Mt. 13.18-23; Lk. 8.11-15)

¹³Pu pam pumuy amumi pańqawu: Ya uma it tūwutsit hihta tuawi'taqat qa mātsi'yurińwa? Noqw ya hin tis uma sohsok tūwutsit mātsi'yurińwi? ¹⁴Uylawhqa hapi God lavayiyat uylawu. ¹⁵Noqw lavayi pōhpava löhökqa imuy amunta. Hakim lavayit as nanaptaqw, āpiy pay Satan pite', pumuy unańwpeq lavayit ūyiwhqat pańqaw ipwanínwu. ¹⁶Pu pay piw pan piqaqlöva löhökqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit nanapte', hahlaykahkáńw āpiy pay put kwusuyanínwu. ¹⁷Noqw lavayi pumuy unańwayamuy ep qa hūrs riapkitaqw, ḍōviy puma pay hihsavo as ań kūyuńińwu. Noqw pay lavayit ep kānavotpit, sen okiwsahsarińwaqat aw pituqw, pahsat pay puma unaiwmokyanińwu. ¹⁸Noqw pu kutqölpa löhökqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit as nanaptat, ¹⁹Yep qatsit-sa aw tunatyaltote', pu kāhakiwuy akw ūnatote', pu hihinta tunlāy'kahkáńw, soq lavayit aw qa tunatyaltotinínwu. Noqw ḍōviy lavayi pumuy unaińwpeq qa hihta himuy'vaińwu. ²⁰Noqw pu lomatutskwat ań ūyiwhqa hapi imuy amunta. Hakim lavayit nanapte', kwusuye', hihta himuy'vayańwu; pētu sunat pakwt sihkay'tasikip hóyokput himuy'vayańwu, pu pētu payhp sunát-sikipo, pu pētu tsivót-sikip sunát-sikipo.

A Lamp under a Bowl (Lk. 8.16-18)

²¹Pu pam pumuy amumi pańqawu: Ya sen hak wihqöhit úwiknat, sīvut sen puvuwhpit atpipoq távini, as pam tsotsókpit ep put tsoki'taníkańwo? ²²Pi sohsoy himu tupkiwtaqa pay mātaqtiniqe ḍōviy pantaińwu, piw sohsoy himu nanauyve hiniwhtiqa ańqe' nanaptiwniqe ḍōviy'o. ²³Tuqayvastotaa,

uma pi naqvuy'yuñwa. ²⁴Pu pam pumuy amumi pañqawu: Uma hihta aw tūqayyuñqey ep tunatyaltotimantani. Pi uma hihsa'haqam hakiy eniem tuwantotaqw, pay piw pan umuñem tuwantiwmantani; pu uma añnanaptaqamuy amumi piw nāt wühaq noiwni. ²⁵Pi himuy'taqat aw piw pēhu noiwni; pu ñastanihqa híkispi as hihta himuy'taqey kwayhni.

The Parable of the Growing Seed

²⁶Pu pam pañqawu: God moñwtunatyaat hakiy tāqat pasva poshumit uyhqat anta. ²⁷Pam uyht, mihikq puwiñwu; pu qavoñvaqw qatuptuñwu. Níkañw poshumi nähkuyvakañw, pu wuñqw, hin pam panhtiqat pam qa navoti'vañwu. ²⁸Pi tutskwa nāp hihta aniwñañwu; mohti nahpi'vañwu, pu sihkuyvaañwu, pu timuy tukwsinañwu. ²⁹Pu himu aniwhtiqw, pahsat pu ûyi'taqa put tsahqañwu, pi höhöqyaniqat aw pítuñwuniq'ö.

The Parable of the Mustard Seed

(Mt. 13.31-32, 34; Lk. 13.18-19)

³⁰Pu pam pañqawu: Ya sen itam God moñwtunatyaat hihta antaqat pañqaqwani? Ya sen itam hihta enañ put namimahtaknayan? ³¹Pam mustard-uyit pōsiyat anta. Pam tutskwave üyiwhqe as tūwaqatsit ep pōvoshumit amuñaqw sushihsayhoya. ³²Níkañw pam üyiwe', wuñwe', sohsok hihta tusaqtotskit amuhpenihqe yahsayoqtiñwu; nen wukonantaqay'vañwu. Noqw öviy súmawuy añ masay'yuñqam put atpik kihsit añ yesvañwu. ³³Yanhaqam pam tūwutsit hihta tuawi'taqat akw nuhtumi híhihta yuaatañwu, pay puma hin put kwusi'wisqat pan'i. ³⁴Pam tūtuwutsit-sa akw pumuy amumi yuaata. Nihqe pay ason pumuy nánaltyaqw pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi put sohsok namtömnañwu.

Jesus Calms a Storm

(Mt. 8.23-27; Lk. 8.22-25)

³⁵Noqw pay ép tapkiqw, pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Tuma wuhkovatuphat yupqömiya. ³⁶Noqw puma sinmuy suhpantaqamuy añqe' hönayat, puma pákihu aqw yuña, Jesus haqam qátuhqat aqw'a. Noqw puma pariqw ahpiyya. Noqw pētu pákihu piw pumuy amumumuya. ³⁷Noqw wukohukvaqw, pâhu walalataqe, pákihu aqw añö yéventaque, nuñwu pay aqw küyi ohpo. ³⁸Noqw Jesus pákihu yüpaqwat epeq qötöpay'kañw püwi. Noqw puma put tātaynayaqe aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, ya itamuy so'niqw um pas qa hin unañwtini? ³⁹Noqw pam tātayht, hükäñwuy mëwaqe, pâhut aw pañqawu: Uyiwalte', sun yúkuu, kita. Noqw hükäñw qe'tiqw, qaan'ewakw sutmakma. ⁴⁰Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw tsawiniwyuñwa? Ya hintaqw öviy uma qa tuptsiwni'yuñwa. ⁴¹Noqw puma pas kätayuñqe nânami pañqaqwa: Ya sen i' hak himuniqw, öviy híkispi pas hükäñw, pu pâhu put aw tuqayvasta?

Jesus Heals a Man with Evil Spirits
(Mt. 8.28-34; Lk. 8.26-39)

5 ¹Pu puma wuhkovatuphat yupqöymi Gádara-sinmuy tutskwayamuy ep öki. ²Noqw Jesus pākihut ańqw yamakq, pahsat pay hak tāqa tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwtäqa o'wat ep tuamtuhüsöt ańqwnikańw put ahsawva. ³Pam tūamit ep okiw ki'ta. Noqw soon kurs hak put sómi'tani, pas sóoni, nāmahin pi hikis pas sivanamiqlölöt akw'a. ⁴Hikis as pam qa sūs hokasosomhpit, pu sivanamiqlölöt akw sómiltińwu. Níkańw pay pam sivanamiqlölöt nāhoy tutkitaińwu; pu hokasosomhpit pīnańwu. Pu soon kurs hak put áńwuy'tani. ⁵Noqw pam tōkilnawit, pu tāwanawit tsotsmove, pu tūtuamit ań hinnumińwu, a'ño hińqawkańwo, pu o'wat akw nātutkitinumińwu. ⁶Noqw pam Jesus yāvoq túwahqe, aqw wárikqe, pas put aw naokiwlawhqe, ⁷A'ño tōnay ańqe' pańqawu: Ya um nuy hinhtiniqat nāwaknaka, um Jesus God Sus'oveqnihqat Tíata? Nu God attip ūmi pańqawni: Um okiw nuy qa okiwsanni. ⁸(Jesus pay put aw pańqawu: Tuyoy'eway hikwi, tāqat ańqw yámakuu, kita. Noqw öviy tāqa pan lavayhti.) ⁹Noqw Jesus put tūvińtaqe aw pańqawu: Ya um hin mātsiwa? Noqw pam put hu'waqe aw pańqawu: Nu Qaan'ewakw hintaqamu yan mātsiwa. Itam qaan'ewakw hintaqw öviy'o. ¹⁰Noqw pam pep tutskwat ańqw pumuy qa lālaymentiqt öviy tāqat put aw pas qaatsat nāwakna. ¹¹Noqw pep tsotsmot áhayhke pitsötim wuhkotonawtaqam nōnova. ¹²Noqw sohsoyam nukpanhikhikwsim put aw qa nātusitotaqe pańqawa: Itamuy pitsötimuy amumi hōnaqw, itam amumi yuńni. ¹³Noqw pahsat pay Jesus pumuy hu'wa. Noqw tuyoy'e'way hīhikwsim tāqat ańqw nōńakqe, pitsötimuy amumi yuńqw, puma tōnawtaqam wuhpatpelat ań wuhkovatuphamiq a'ño yuhtukqe, pāmiq paöysoa, (löp sōmorit pahsa'haqamo.) ¹⁴Noqw pumuy nopni'yuńqam watqaqe, kīve put tūawvaya, pu ańqe' tutskwavaa. Noqw sinom hin hiniwhtiqtaw aw kuyvawisqe, ¹⁵Jesus aw öki; nihqe it tāqat as nukpanhikwsit akw tuyqawiwtäqa, hal qaan'ewkw hintaqamuy hīhikwsimuy akw tuyqawiwtäniwuqt puma tutwa. Pam yuwsí'kańw, suyan unaińway'kańw pep qatu. Noqw puma put aw yórikyaqe, pas tsātsawna. ¹⁶Noqw hakim it nukpanhikwsit akw tuyqawiwtäniwuqt hin hintsaniwhqat aw yórikyaqam aw kuyvawisqamuy put āawna, pu pitsötimuy hinhtotiqata. ¹⁷Noqw pay as pam pumuy tutskwayamuy ańqw ahpiyniqat puma Jesus aw ö'qalya. ¹⁸Noqw pam pākihut aqw pakitoqw, i' tāqa nukpanhikwsit akw tuyqawiwtäniwuqa as put ámumniqey aw ö'qala. ¹⁹Noqw pay Jesus put qa nakwhanaqe aw pańqawu: Um uhsinomuy amuminen, Tutuyqawhqa uń ökwatuwhqe, uńem hihta qaöwíhinhitiqt pumuy āawnani. ²⁰Noqw pam ahpiynihqe, ańqe' put yuaatinuma, Decapolis ań ahsupoq'a. (Pam pakwt kitsóki i'nihqe pam'i.) Noqw nanaptaqam sohsoyam kātayuńwa.

Jairus' Daughter and the Woman who Touched Jesus' Cloak
(Mt. 9.18-26; Lk. 8.40-56)

²¹Noqw Jesus pākihut akw ayoqwat piw yamakq, sinom qaan'ewakw hintaqam put aw tsovalti; noqw pam wuhkovatuphat qalaveq wunu. ²²Noqw meh, hak tāqa tsotsvalkive moñiw'iwtaqa Jairus yan mātsiwhqa pitu; nihqe pam Jesus tīwahqe, kukmiq nātuvaqe, ²³Okiw aw naokiwhtaqe, pañqawu: Okiw imanawhya mómoki. Noqw um as okiw inumumnen, uhmay akw put aw tonokq, pam qalapte', qátuni. ²⁴Noqw Jesus put ámuma. Noqw sinom kāysiwhqam put ańkyaqe, aw hūrs homimitiwisa. ²⁵Noqw hak wuhti pakwt lōq sihkay'taqat yahsańwuy ań uńwáy'taqa pep nuhtuma. ²⁶Okiw pam kāysiwhqamuy tūtuhiktuy amutsiyi as hihihta ań kānavotkaiw, sohsok hihta himuy amuhpa' sohsoko; nit qa nás'ew hihin qalaptut, tuwat soq pas qalomáhinhiti. ²⁷Nihqe pam Jesus hintsakqat navotqe, nuhtukwayñańaqw sinsonñaq put aw pítuhqe, yuwsiyat aw toño, ²⁸Pañqawhqe óviy'o: Nás'ew pi nu as put yuwsiyat aw tónoke' pay soon qa qalaptuni. ²⁹Noqw pahsat pay put ańqw uńwa súlawhti; noqw pam tūyay qalaptuqey nahpe sunvota. ³⁰Noqw kurs öqlala nāńaqw yámakqat Jesus sunvotqe, sinmuy amumi namtökt, pañqawu: Ya hak iyuwsiy aw toño? ³¹Noqw put aw nánatuwnnayaqam aw pañqaqwa: Meh, sinom ūmi homimitota. Noqw hinoqw pas piw hak ūmi tónokqat um kita? ³²Noqw pam hakiy panhtiqtaw yórikniqe, óviy ańqe' yori. ³³Noqw wuhit napqölpe hinhtiqtat navotqe, okiw tsawinneveq tururutikaiw, put aw pítuhqe, atpiro nātuvat, sohsok suan put āawna. ³⁴Noqw pam put aw pañqawu: Itii, pay uhqapévewni uń qalaptsina. Pay um hahlaykańw qa hin'unainway'kańw, nímani. Pay um uhtuyay ańqw pás qalaptsiwtani: ³⁵Noqw nāt pam yuaataqw, hakim moñwit kiyat ańqw ókihqe, put aw pañqaqwa: Pay okiw uhti móki. Noqw pas um piw nāt Tutuqaynaqat aw nunuiña? ³⁶Noqw puma pañqaqwaqw, Jesus panis navotqe, moñwit aw pañqawu: Um qa hin unańwtini; pay um pánis-sa tuptsiwni'tani. ³⁷Noqw pay qa hak put ámumniqat Jesus nakwhana, hal pay Peter-niqw pu James-niqw, pu tupkoat John, púma-saa. ³⁸Pu pam moñwit kiyat aw pítuhqe, sinmuy mowawatotaqamuy amumi tātayi. Puma hińqawkahkańw, tsaykita. ³⁹Noqw pam aw pákihqe, pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw yanhaqam mowawatota, piw tsaykita? Pay manawhya qa móki; pi püwi. ⁴⁰Noqw puma put aw tutsiwtsuyhti. Noqw pam pumuy sohsokmuy pañqw lālayment, manawhyat náyat-níkańw pu yuyat-níkańw pu put ámumyaqamuy tsamkańw, manawhyat haqam qatsqat aw paki. ⁴¹Noqw pam put māyat nūuat aw pañqawu: Talitha cumi. Manawhya, qatuptuu, nu ūmi pañqawu, i'nihqe pam'i. ⁴²Noqw pahsat pay manawhya qatuptuqe nakwsu. (Pam pakwt lōq sihkay'tasikip yahsańwini'ta.) Noqw pas puma pavan kātayuńwa. ⁴³Noqw pam pumuy pás mēwaqe qa hak put navotniqat amumi pañqawu; pu puma manawhyat hihta nöpnayaniqat amumi tutapta.

Jesus Rejected at Nazareth
(Mt. 13.53-58; Lk. 4.16-30)

6 ¹Pu pam pañqw ahpiynihqe, nāp tutskway aw pitu; noqw put aw nánatuhnayaqam put ámumya. ²Pu nasuñwintalöñnit aw pituqw, pam tsotsvalkive sinmuy tutuqaynativa. Noqw kaysiwhqam put aw tūqayyuñqe, put aw kātayyuñqe pañqaqwa: Ya sen i' haqam iit hihta tuwi'va? Pu ya sen i' súanuwuni put aw noiwtaqa hímuu? Is uti pam may akw qaan'ewakw kātumalta! ³Puyaw qa i' wunavutsit tumaltuwi'taqa, it Maryt tífata, imuy James, nit Joses, nit pu Judat, nit pu Simon, pumuy pāvaamu? Puyaw siwamat qa yep itamumya? Kitotaqe, put aw qaán unañwtotí. ⁴Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay God lavay'ayaat soon qa kapttsitiwiwu, hal pay nāp tutskway ep-saa, pu sinomuy amuhpaa, pu nāp kiy ep'e. ⁵Noqw pay pam kurs hin pep a'ño hihta tumaltaniqe, öviy pay panis pam híkikwmuy tütuyyaqamuy amumi may akw tóñokqe qalaptsina. ⁶Nihqe pam pumuy qatuptsiwniyamuy ep amumi kātayta. Pu pam pañ kitsókinawit sinmuy tutuqaynatinuma.

Jesus Sends out the Twelve Disciples
(Mt. 10.5-15; Lk. 9.1-6)

⁷Pu pam pakwt lōq sihkay'taqamuy wáñwayhq, pahsat pumuy lōlōqmuy ańqe' ayativa; nihqe tuyoy'e'wakw hihikwsimuy amumi pumuy öqalat huya. ⁸Nihqe pay pumuy qa hihta hinwisniqat amumi pañqawu. Pay panis natöñpi'wisni, qa tukpu'y'wisni, qa nitkay'wisni, qa sivamoki'wisni. ⁹Pu puma tōtsi'wisni; pu qa lōq napnay'wisni. ¹⁰Pu pam pumuy amumi pañqawu: Umuñaqw løyüm haqam kími pake', hisat pep kitsókit ańqw ahpiyniqey pahsavo qátumantani. ¹¹Pu ason kurs haqawat umuy qa pás taviyat, umumi qa tūqayyuñqw, uma pañqw ahpiyen, umuhkukqölñaqw qoät ayo tsatswimantani, pumuy amunkiwakw hihta sutuawi'tani. Nu umumi pas antsa pañqawni: Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, pep kitsókit ep sinmuy amuñem pas is óhini. Puma Sodom-níkañw pu Gomorrhat ep sinmuy amuhpenihqe pas pavan amuñem nuhtsel'ewayhtini. ¹²Noqw puma pañqw ahpiyyaqe, sinmuy tunatyay ańqw lasyaniqat amumi yuaatinumya. ¹³Pu puma sinmuy amuñaqw kaysiwhqamuy nukpanhihikwsimuy ipwanwisa, pu kaysiwhqamuy tütuyyaqamuy wihekuyit akw lelwiyat, qalaptsintiwisa.

The Death of John the Baptist
(Mt. 14.1-12; Lk. 9.7-9)

¹⁴Noqw Jesus natiwaniat ahsupoq nanaptiwhq, pep tutskwat ep Moñwi, Herod yan mātsiwhqa, put navotqe pañqawu: I' hapi kūyit akw tütuvoylalawhqa John. Pam mokiwuy ańqw ahoy tātayhq, öviy pas pavan

öqaltumalat hintsaki. ¹⁵Noqw sinom pētu pañqaqwa: Pam Elias, piw pētu pañqaqwa: Pam God lavay'ayaata, imuy lavay'aymuyatuy hisatñahaqaqw yesqamuy amuni. ¹⁶Noqw Herod put navotqe pañqawu: Ura nu John qötötkuqw, i' pam'i; kurs pam mokiwuy añqw ahoy tātayi. ¹⁷⁻¹⁹I' Herod pi ura tupkoy Philip nōmayat hakiy Herodias amum qatuptuqw, John put aw pañqawu: Um uhtupkoy nōmanawhkiqw pam pas qa suanta. Noqw öviy Herodias pas John nōyi'ta. Noqw Herod put unañwve hinhtiniqe, John aw hakimuy hōnaqw, puma put nūayaqe, sivikimi panaya. Noqw Herodias as John nīnaniqey ankaiw, Herod atsviy kurs hin panhtini. ²⁰Pi Herod John aw tunatyawmaq'ö. Pi John súanhinmakaniw pās unañway qatu. Noqw Herod put aw navoti'taqe, put kaptsti'a; nihqe put aw tūqaytaqe, nāmi soon unaiwti. Nikaíw pam hahlaykaiw put aw tūqaytaiwu.

²¹Noqw hisat nukwáiw'ew Herod tihtiwhpuyat aw pituqw, pam nuhtumi moñw'iwyuñqamuy nōviwhqat aw tūtsama, imuy pavan solāwamomñwituyu, pu Galilee-tutskwat ep pavansimuy pīwu. ²²Noqw Herodias tiat māna ep pákihqe, wunimaqw, Herod put aw nahyoríwa, pu put amum yesqamu. Noqw Moñwi mānat aw pañqawu: Um hihta nāwakne', put öviy inumi tūviñtaqw, nu uñ put máqani, kita. ²³Nihqe pas pam put aw qaöwílvayhtiqe pañqawu: Pay um pas nāp hihta öviy inumi tūviñtaqw, soon nu uñ qa máqani, hikis pas imoñwtunatyay nāsamiq yantaqata. ²⁴Noqw pam pañqw ahpynihqe, yuy aw pañqawu: Ya nu hihta öviy tūviñtani? Noqw pam aw pañqawu: Pay aw kūiyit akw tütuvoylalawhqat John qötöyat awu. ²⁵Noqw pahsat pay pam kaktaÿkaíw, Moñwit aw pákihqe, aw pañqawu: Um kūiyit akw tütuvoylalawhqat John qötöyat inpit ep íniwtaqat pay pu' nuy máqaniqat nu nāwakna. ²⁶Noqw pas as Moñwi qahahlayhtikanw pay nuñwu pi pas aw qaöwílvayhtiqe, pu imuy pep put amum yesqamuy tuway'taqe, öviy kurs hin nawus qa hu'wanani. ²⁷Nihqe pahsat pay hakiy nīnahwuqa put qötöyat kwistoniqat Moñwi aw pañqawu. Noqw pam ahpynihqe, sivikive put qötöyat ayo túkuhqe, ²⁸Inpit ep íniwtaqat kwusivaqe mānat aw put tavi. Noqw māna yuy put maqa. ²⁹Noqw John aw nánatuwnnayaqam put nanaptaqe, ep ókihqe, tokoyat haqami taviwisa.

Jesus Feeds the Five Thousand (Mt. 14.13-21; Lk. 9.10-17; Jn. 6.1-14)

³⁰Noqw ima ayaiwyuñqam Jesus aw natsvalayaqe, hihta hinhtotiqey, pu hihta tütutuqaynayaqe sohsok put ãawnaya. ³¹Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Túmai, nuhtuñaqw haqami qayësiwhpumiya. Nen itam hihsavo pep nāsuñwnayani. Pas pi sinom kaysiwhqam ökiwkahkaíw, ahpip sasqayaqw, öviy soon kurs hisat qenitiqw puma nās'ew nōnösani. ³²Pu öviy puma pay nanalt pākihut akw haqami qayësiwhpumiya. ³³Noqw pumuy ahpinyaqw, sinom kaysiwhqam amumi tāyuñqe, Jesus tuwi'yuñqe, sohsokivaqw kitsókit añqw pañso nāp yuhtukqe,

amuhpeqtotaqe, aw tsovalti. ³⁴Noqw Jesus pākihut ańqw yámakqe, sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy túwahqe, pumuy ōkwatuwa, soñawnen pi puma kanelmuy amumi qa hak tunatyawtaqat panyuńqw óviy'o. Nihqe pahsat pu pam pumuy hihihta tutuqaynativa. ³⁵Noqw pay nuńwu tapkiwmaqw, put aw nánatuwnayaqam put awyaqe aw pańqaqwa: Pas hapi yep qayēsiwa; noqw hapi pay pas hísatniqt. ³⁶Um as sinmuy hōnaqw, puma ańqe' tutskwava nankwusani, pu kitsókinawita; nen nenńem hihta tunöstuiyani; taq puma qa hihta nitkay'yuńwa. ³⁷Noqw pam lavayhtiqe amumi pańqaqwa: Huvam nopnayaa. Noqw puma put aw pańqaqwa: Ya itam haqami huhyawise', lőp sunat sīvat akw pölavikit tuiye', pumuy nopnayani? ³⁸Noqw pam pumuy amumi pańqaqwa: Ya uma hihsa'haqam pölaviki'yūńwa? Kurs aw pohtayaa. Noqw puma nanapataqe pańqaqwa: Tsivot pölavikita, pu lőqmuy pākiwhtuy. ³⁹Noqw puma sinmuy sakwátusaqat ań tōnawyuyuńqamuy yesvanayaniqt pam amumi pańqaqwa. ⁴⁰Noqw sinom nānan'ik tōnawkahkańw yesva, hahqe' tsivót-sikip susnatya, pu hahqe' lőp sunat pakwt sihkay'yuńqamu. ⁴¹Noqw pam tsivot pölavikit pākiwhtuy enań omahtat, ömiq taykańw, put ep hahlayhit, pölavikit yónoyhat, put aw nánatuwnayaqamuy amumi put oya. Noqw puma sinmuy amuhpa' o'ya. Pu pam lőqmuy pākiwhtuy sohsokmuy ań huya. ⁴²Noqw sinom sohsoyam nōnösaeq ööya. ⁴³Noqw puma pölavikit akwsinput tsovalayaqe, pakwt löq sihkay'taqat hoaput aqw opomnaya, pu pākiwhtuy akwsinput pīwu. ⁴⁴Noqw tahtaqt pölavikit ańqw nōnösaqam tsivot-sikip sōmorit pahsa'haqamo.

Jesus Walks on the Water (Mt. 14.22-33; Lk. 6.15-21)

⁴⁵Noqw nāt pam sinmuy ańqe' hōnantaqw, put aw nánatuwnayaqam pay ańwu pākihut aqw yuńfe', put ahsavo ayoqwat Bethsaidaqwyaniqt pam pahsat pay pumuy tusoqhona. ⁴⁶Pu óviy pam sinmuy ańqe' hōnaqe, nāwaknaniqe tsomomiq'a. ⁴⁷Noqw masiphiquw, pākihu wuhkovatuphat nāsavaqe hinma; noqw pam tutskwava nālāa. ⁴⁸Noqw pumuy amuhpewi hūhukq, óviy puma ańqe' kwetstiwisqe pas qa nātusi'wisa. Noqw Jesus pumuy pantsakwisq amumi tātayhq, tālawiwmaqw pāvaqe waymakańw, pumuy amumi pituto; nihqe as pay soon pumuy amuhpeq qa yūmosani. ⁴⁹Noqw puma put pāvaqe waymaqw tutwaqe, pay himu tualańwihqat wūwayaqe, a'ńo hińqaqwa, ⁵⁰Ispi puma sohsoyam put tutwaqe tsātsawnaqee. Noqw pahsat pay pam pumuy amumi yuaaykuqe pańqaqwa: Pay uma qa hin unańway'yuńwni. Pay nūu. Uma qa tsawiniwyuńwni. ⁵¹Pu pam pumuy amumiq pākihut aqw wūvi; noqw hūkańw qe'ti. Noqw puma hīhin wūwankahkańw kātayyuńwa, ⁵²Puma a'ńo unańway'kahkańw pölavikit ep kātumaltiwhqat qa mātsi'yuńqe óviy'o.

Jesus Heals the Sick in Gennesaret
(Mt. 14.34-36)

53 Noqw puma ayoqwat nōñakqe, haqami tutskwat Gennesaret aw ōkihqqe, pāhut qalavoq hoyoyotota. 54 Noqw puma pākihut ańqw nōñakq, pahsat pay sinom Jesus māmatsya. 55 Nihqe tutskwat ań ahsupoq yuhtukqe, hakim tūtuuyaqamuy ahpat ań qatsyaqamuy put hágamnihqat nanaptaqe, pańso pumuy tsamvanta. 56 Noqw pam haqami kitsókimi pituqw, sen pas wuhkokitsokit, sen tutskwave kitsókit aw pituqw, sinom ööputuy kisonve o'yaqw, pay nás'ew yuwsiyat qalawnwayat aw tónokyaniqey put aw ö'qalya. Noqw hakim hihsa'nhqam aw tónokyayaqam qalaptuya.

The Teaching of the Ancestors
(Mt. 15.1-9)

7 1 Pahsat pu ima Pharisee-sinom hakimuy tutavot tutuqaynayaqamuy Jerusalem ańqw ōkihqamuy amumum Jesus aw tsovalti. 2 Noqw Jesus aw nánatuwnnayaqam qa māvaqtotat, nōsiwhqat nōnovaqw, haqawat amumi tāyuńqe, pay umumi qaantaqat tutwa. 3 Ima pi Pharisee-sinom-niqw pu sohsoyam Jew-sinom wūwukwmuy lavayiyamuy ań hinwisqe, öviy qa māvaqtote', qa nōnösainwu. 4 Pu puma huhyankińaqw öke', qa māvaqtote', qa nōnösainwu. Pu ahpipi hihihta ań hinwisniqat tutaptiwhqat puma aw tunatyawwisa. Puma yan hintsak-wisa: Puma kukyapit, pu sīsivut pās kuksiyańwu, pu sikasivat ańqw tsatsqaptat yukiwyuńqata, pu nōnöspita. 5 Noqw öviy Pharisee-sinom, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum Jesus tūvíntotaqe aw pańqawwa: Ya ūmi nánatuwnnayaqam hinoqw wūwukwmuy tutavoyamuy qa an hinwisqe, soq qa māvaqtotat, nōnovańwu? 6 Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Ura Esaias ańwu pay umuy nawip'ew hinyuńqamuy pas súańqawhqe yan pēna: Ima sinom moay akw nuy kaptisilwa, noqw pi unańwaam inuńaqw yāvahaq'a. 7 Piw haktonsa inumi okiwälwakahkańw, sinmuy tutavoyamuy pas antsa tutuqayhpinihqat pan put tūtuuqaynaya, yan'i. 8 Uma pi God tutavoyat ayo yuki'kahkańw sinmuy wukwnavotiyamuy pas pas'i'yuńqe nuy'yuńwa, sīsivut pu kukyapit pās kuksiyańqawhqe. Pu ahpipi pāvan'e'wakw hihihta uma hinwisa. 9 Pu pahsat pam pumuy amumi pańqawu: Pas pi öviy uma tutuhisnikańw umuhwukwnavotiy ań hinwisniqey öviy God tutavoyat qa himuya. 10 Oviy pi Moses ura pańqawu: Um unay pu uńuy pumuy kaptis'ińtani. Pu hak nay, sen yuy aqw qalomáhińqawhqa pay as mokmantani, ura kita. 11 Noqw úmawat pi pańqawwa: Pu kurs sen hak haqam nay, sen yuy aw pańqawni: Pay as ka um ihmuy akw moívwastiniqw, piw pam Corban (pam God aw noiwa, i'nihqe pam'i) kite', pay qa hintamantani. 12 Nihqe yan uma hakiy nay, sen yuy eñem hihta hinhtiniqw aw uhtayańwu. 13 Yan uma

umuhwukwnavotiy nuhtumi mātapyaqe God lavayiyat ayo yuki'yuñwa, pu ahpip yāyantaqat uma hinwisa.

The Things that Make a Person Unclean
(Mt. 15.10-20)

14 Pu pam sohsokmuy sinmuy wáñwayhq, amumi pañqawu: Uma sohsoyam inumi tūqayyuñwe', māmatsyani. **15** Himu sinot qa ahsonvenikañw put ahsonmi pake', soon put tuyoy'ewakwtani. Pi sinot unañwayat añqw nōñantaqa hapi put tuyoy'ewakwtaiñwu. **16** Tuqayvastotaa, uma pi naqvuy'yuñwa. **17** Noqw pam sinmuy amuñaqw kīmi pakiqw, put aw nánatuwnayaqam it lavayit hihta tuawi'taqat put tūvíntota. **18** Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Puyaw uma piw pas qa mātsi'yuñwa? Puyaw himu sinot qa ahsonvenikañw put ahsonmi pake', soon put tuyoy'ewakwtaniqw uma put qa mātsi'yuñwa? **19** Ispi pam put unañwayat qa aqw pakit, ponoyat aqw pake' kwayñavehaqam maspiwiñwu. Yan pam lavayhtiqe, sohsok nōsiwhqat kwañw'ewaynihqat pañqawu. **20** Pu pam pañqawu: Pi himu sinot unaññaqw nōñakqa hapi put tuyoy'ewakwtaiñwu. **21** Pi ii himu sinmuy unañwayamuy añqw nōñanta: Qalomátunaty, nōmaqtisit sokoptunaty, tokot sokoptunaty, tuqwyantunaty, **22** Uyiñwtunaty, tuñlay'tunaty, nukpantunaty, unatwi, qauñáñwtalqatsi, unañwtuya, nuhtumiq qalomálvayi, kwivi'nañwa, honaq'unañwa. **23** Ii hapi qalomáhimu sinot unaññaqw nōñantaqa hapi put tuyoy'ewakwtaiñwu.

A Woman's Faith
(Mt. 15.21-28)

24 Pu pam piw pañqw ahpipiñhqe, Tyre-kitsókit, pu Sidon-kitsókit pumuy aqlavoo, nihqe kīmi pákihq qe hak navotniqat nāwakna; niķañw soon kurs qa navotniwtani. **25** Pi hakiy wuhtit tiat manawhya tuyoy'ewakw hikwsit akw tuyqawiwtaqw, yuat Jesus hintsakqat navotqe, ep pítuhqe, kukmiq nātuva. **26** I hak wuhti pep tutskwat ep sínónikañw, Greek-sinmuy lavayiyamuy yuaata; nihqe as pam put tiyat añqw nukpanhikwsit hóroknaniqat okiñ aw nāwakna. **27** Noqw Jesus put aw pañqawu: Ason tsātsayom mohti ööyaní, taq soon pi hak tsātsakwmuy nōsiwhqayamuy ömahtat, pu popkotuy amumi maspañiwu. **28** Noqw pam lavayhtiqe aw pañqawu: Pas antsaa, Tutuyqawhqa; noqw pay pi popkot nōnospit atpiķaqe tsātsakwmuy nōvayamuy piñput nōnovaiñwu. **29** Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um yan lavayhtit nímani. Pay nukpanhikwsi uhtiy añqw yama. **30** Noqw wuhti kiy ep pituqw pay kurs nukpanhikwsi put tiyat añqw yama; noqw pam ahpay añ wáokiwtá.

Jesus Heals a Deaf and Dumb Man

31 Pu piw Jesus Tyre-níkañw pu Sidon pumuy qalañaqw ahpipiñhqe, Decapolist tutskwat qalavaqe hinmakañw, Galileet ep wuhkovatuphat ep pitu.

³²Noqw hakim hakiy naqsöp'iwkaiw huhrulqat yuaataqat put aw wilkvayaqe, as pam put aw hintsanniqtaw nānawakna. ³³Noqw pam suhpantaqamuy sinmuy amuñaqw put qalavo wilkt, put naqvumiq malatsiy panat, töhakt, leniyat aw toño, ³⁴Nit pu ömiq yorikt, wupahikwsut, put aw pañqawu: Ephphatha, (hötsiltii, i'nihqe pam'i). ³⁵Noqw pahsat pay put naqvuat hötsiltiqw, pu leñiat nāhiwa. Noqw pam suyan yuaativa. ³⁶Noqw pam pumuy mēwaqe put pantaqat qa hakiy aawnayaniqtaw amumi pañqawu. Noqw tuwat soq pam pumuy pās mēwaqw pahsat pas puma añqe' tunvotnaya. ³⁷Pas pi puma kātayyuñqe, öviy pañqaqwa: Pas sohsok hihta qaöwihinhti; pas nanaqsöptuy naqvuyamuy hötahta, pu qayuáatotaqamuy yuaaykina.

Jesus Feeds the Four Thousand (Mt. 15.32-39)

8 ¹Noqw ephaqam sinom wukotsovawkaiw, qa hihta nitkay'yuñqw, Jesus put aw nānatuwnayaqamuy wáiwahqe, amumi pañqawu: ²Pas nu sinmuy ökwatuwa, pu' pāyis tēvep inumumyakahkariw, okiw kurs hihta nōnovani. ³Noqw nu pumuy qa öyiwyuñqamuy kikiyamuy añqe' hōnaqw, soon puma qa māmañuani, pi pētu yāvaqhaqaqw öki. ⁴Noqw put aw nānatuwnayaqam lavayhtotiqe put aw pañqaqwa: Puyaw sen hak haqam nōsiwhqatnen imuy sinmuy yep qayësiwhpuve haqam öynani? ⁵Noqw pam pumuy tūviita: Ya uma hihsa'haqam pölaviki'yuriwa? Noqw puma pañqaqwa: Tsánee. ⁶Pu pam sinmuy tutskwava yesvaniqtaw amumi pañqawu. Nit pu pam tsarie' pölavikit ömahtat, put ep hahlayhti, nit put yōnoyhtat, pu put aw nānatuwnayaqamuy amumi put oya, sinmuy nopnayaniqtaw öviy'o. Noqw puma panhtoti. ⁷Noqw puma hikikw hiñsakwmuy pāvakiwhtuy kinumya. Noqw pam pumuy ep hahlayhit, pu put aw nānatuwnayaqam sinmuy piw nopnayaniqtaw amumi pañqawu. ⁸Pu öviy puma nōnösaqe ööya. Noqw puma yónoyhpit akwsinqat tsovalayaqe, tsarie' hoaput añ opomnaya. ⁹Noqw ima nōnösaqam nälöp sōmorit pahsa'haqamo. Noqw pam pumuy añqe' hōna. ¹⁰Nit pahsat pay pam put aw nānatuwnayaqamuy amumum pākihut aqw pakit, Dalmanutha-tutskwat ep pitu.

The Pharisees Ask for a Miracle (Mt. 16.1-4)

¹¹Noqw hakim Pharisee-sinom put aw ökihqe, amum nāñwuy'yuñqe, put aw tuwantota; nihqe as pam öñaqw kātatayhpit hihta tuawi'taqat mahtaknaniqtaw put aw ö'qalya. ¹²Noqw pam unañwpeq öykitat pañqawu: Ya hinoqw pu' qatsívaptiwyuñqam kātatayhpit hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey-sa nānawakna? Pas antsa nu umumi pañqawni: Pay soon kātatayhpit hihta tuawi'taqat pu' qatsívaptiwyuñqamuy amumi mahtakiwni. ¹³Pu pam pumuy amuñaqw nakwsut, pākihut aqw piw paki, wuhkovatuphat yupqöymiq yámakniqee.

The Yeast of the Pharisees and of Herod
(Mt. 16.5-12)

¹⁴Noqw put aw nánatuwnayaqam kurs pólavikit suhtokya; pay puma pákihut ańqw pas panis sūkw pólaviki'yuńwa. ¹⁵Noqw pam pumuy u'nanaqe, amumi pańqawu: Uma tunatyaltote', Pharisee-sinmuy pēkeniyamuy ep qa ūnaiwyuńwni, pu Herod pēkeniyat ep'e. ¹⁶Noqw puma nānami pańqaqwa: Itam qa nitkay'wisq, öviy pańqawu. ¹⁷Noqw Jesus put navotqe, pumuy amumi pańqawu: Ya uma hinoqw qa pólaviki'wisqey lavayta? Puyaw uma nāt a'ño unańway'yuńwa? ¹⁸Ya uma pōsi'kahkańw qa tāyuńwa, piw naqvuy'kahkańw, qa nanvotya? Ya uma qa u'ni'yuńwa? ¹⁹Ura nu tsivót-sikip sōmorit pahsa'nihqamuy tahtaqtuy amuhpa' tsivot pólavikit yónoyhtaqw, uma akwsinqtat tsovalayaqe, hihsakip hoaput opomnaya? Noqw puma put aw pańqaqwa: Pakwt lōq sihkay'taqata. ²⁰Pu ura nu nälöp sōmorit pahsa'nihqamuy sinmuy amuhpa' tsáne' pólavikit yónoyhtaqw, uma akwsinqtat tsovalayaqe, hihsakip hoaput opomnaya? Noqw puma pańqaqwa: Tsánee. ²¹Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Noqw ya hintaqw öviy uma nāto qa māmatsya?

Jesus Heals a Blind Man at Bethsaida

²²Pu pam Bethsaidat ep pitu. Noqw hakim hakiy qapostalqat put aw wikvayaqe, pam put aw hintsanniqtaw nānawakna. ²³Noqw pam qapostalqat māyat ińuat, kīnaqw qalavo put wíki; nit put posmiq töhakt, pu lōvaqw may akw put aw tońokt, sen pam hihta túwahqat tūvińta. ²⁴Noqw pam kwuhpukt, pańqawu: Pay nu sinmuy himutsotskit anyuńqamuy yaktaqw tuwa. ²⁵Noqw pahsat pu piw pam put posmiq lōvaqw may akw hintsanqw, put pōsiat tālawva. Noqw pam powaltiqe, pas suyan sohsokmuy tuwa. ²⁶Pu Jesus put kiyat aw hōna pańqawkańwo: Um qa kīmini; piw um qa hakiy kīve it āawnani.

Peter's Declaration about Jesus
(Mt. 16.13-20; Lk. 9.18-21)

²⁷Pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum pańqw ahpiynihqe, Caesarea Philippi ań kitsókinawit nakwsu. Noqw pumuy pańsoyaqw, pam put aw nánatuwnayaqamuy tūvińtaqe amumi pańqawu: Ya sinom nuy hákiynihqat pańqaqwa? ²⁸Noqw puma pańqaqwa: Yaw um kūyit kw tūtuvoylalawhqa John-nihqat pańqaqwa. Pu yaw um Elias-nihqat pētu pańqaqwa. Pu haqawatuyniqw yaw um himuwa God lavay'ayaata. ²⁹Pahsat pu pam pumuy amumi pańqawu: Noqw úmuyniqw nu hak'i? Noqw Peter hu'waqe, put aw pańqawu: Um hapi Christ, (God ahpiy mońw'asi'taqa). ³⁰Noqw pam pumuy pās mēwaqe, puma put pantaqat qa hakiy āawnayaniqtat amumi pańqawu.

Jesus Speaks about His Suffering and Death
(Mt. 16.21-28; Lk. 9.22-27)

³¹ Pahsat pu pam yuaativaqe, pumuy amumi pañqawu: Pas nu' Sinot Tiat kurs hin hihinta añ qa kānavotni. Noqw ima wukw'a'yat-niqw, pu God awwat mohpeq momiñwit-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam nuy tūvayani, piw nuy nīnayani. Noqw pāyis talq nu ahoy tātayni. ³² Noqw pam it pas suyan pañqawhq, öviy Peter put qalavo láñaknat mēwa. ³³ Noqw pam namtökqe, put aw nánatuwnayaqamuy amuhpa' tātayht, Peter u'nanaqe aw pañqawu: Inuhkwayñavoo, Satan! taq um qa God tunatyayat wūwantat, tuwat soq sinmuy tunatyayamuyu. ³⁴ Pu pam sinmuy put aw nánatuwnayaqamuy enaí wániwayhqe amumi pañqawu: Inuñkniqey nāwaknaqa nāqahihtatat, nahoylehtsiy iñkwiltat, inuñk nakwsumantani. ³⁵ Pi qatsiy kahkawnqa hapi put kwayhni; pu inuñem tunatyat, pu lomatuawit öviy qatsiy kwayhqa hapi put tuyqawvani. ³⁶ Ispi puyaw as sino tūwaqatsit sohsok himuy'vakañw nāp qatsiy kwahe', hin pam put akw moñwastini? ³⁷ Ya sen sino hihta akw qatsiy ahoy nāptini? ³⁸ Paniqw hapi öviy haqawa pu' tuskap'iwyuñqamuy, qaanhinwisqamuy qatsívaptysiwyuñqamuy amutpip nuy, ilavayiy enaí hahmanqw, nu' Sinot Tiat put hapi tuwat hahmanni, nu hisat ihoñviaymuy qahováriwyuñqamuy tsamkañw, Inay lolmat tālawiwayat yankañw pītee.

9 ¹Pu pam pumuy amumi pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Soon pas hisat God moñwtunatyat qōqalat yankañw pítuni. Noqw ima yep hoñqamuy amuñaqw haqawat nāt mokiwuy qa aw öke' put aw yórikyani.

The Transfiguration
(Mt. 17.1-13; Lk. 9.28-36)

²Pu ahpip navaysikis talq, Jesus Peter-nit, James, pu John, púmuy-sa tsamkañw, haqami wupatukwit aqwnihqe, pepeq pumuy amutpik alöñti. ³Noqw yuwsiat nūvat an qōtsatiqe pavan pas talqaqsala; noqw pas soon hak tūwaqatsit ep tsatsákmoñsaput hintsakqa put an pas pavan qōtsatani. ⁴Noqw pahsat pu Elias, Moses amum pumuy amumi mātaqtique, Jesus amum yuaata. ⁵Noqw Peter lavayhtiqe, Jesus aw pañqawu: Tutuqaynaqa, pas hapi itam yépeqyaqw lolma. Himu as öviy itam payhp kistotani, suk-wat úñemnit, pu suk-wat Moses éñemnit, pu suk-wat Elias éñemi. ⁶Pay pam kurs hiñqawniqe öviy pañqawu, pas puma tsātsawnaqw öviy'o. ⁷Noqw òmaw pepeq pumuy amumi kihsiwnaqw, añqaqw hakiy tönaat pañqawu: I' hapi pas aw iunañwa Itii; put uma aw tuqayvahsi'wisni. ⁸Noqw ápiy pay puma añqe' yórikyat, qa hakiy tutwa; pay Jesus nāla pumuy amumuma. ⁹Noqw puma tükwiñaqw hanwisq, pam pumuy pās mēwaqe, amumi pañqawu: Ason pas nu' Sinot Tiat hisat mokiwuy añqw ahoy tātayniqat aw pahsavo uma hin yórikyaqey

qa hakiy āawnayani. ¹⁰Noqw puma put lavayiyat nuy'yuñwa; nihqe pam mokiwuy ańqw ahoy tātayniqey hiñqawhqt nātuviñlalwa. ¹¹Noqw puma put tūvintotaqe aw pańqawwa: Ya hinoqw tutavot tutuqaynayaqam Elias soon qa mohti pítuniqat lavayta? ¹²Noqw pam pumuy hu'waqe amumi pańqawu: Pay Elias pas antsa mohti pite', sohsok hihta ań ahoy aw antsantani. Noqw Sinot Tiat hin pey'taqw, pan kurs nu hin qa hīhihta ań kānavote', qa hímuniwhtini. ¹³Noqw nu umumi pańqawni: Pay as Elias pas antsa pitu. Noqw puma hin nānawaknaqey an put hintsatsna, hin pam pey'taqat pan'i.

Jesus Heals a Boy with an Evil Spirit

(Mt. 17.14-21; Lk. 9.37-43a)

¹⁴Noqw pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pítuhqe, sinom qaan'ewakw hintaqam pumuy amumi tsovawtaqamuy amumi yóri. Noqw tutavot tutuqaynayaqam pumuy amumum hihihita yuaatotaqe, pumuy tūviñlalwa. ¹⁵Noqw sinom sohsoyam Jesus tutwaqe, pas aw kātayyuñqe, pahsat pay aw yuhtukqe aw hahlayhtoti. ¹⁶Noqw pam tutavot tutuqaynayaqamuy amumi pańqawu: Ya uma hihta pumuy amumum yuaatota? ¹⁷Noqw sinmuy amuñaqw haqawa lavayhtiqe aw pańqawu: Tutuqaynaqa, nu as itiy tiyot ūmi wikva, hikwsí hakiy lavayiyat nawhkiñwuqat akw okiw pam tuyqawiwtawq ḥivyo'. ¹⁸Hikwsí put haqam nüe' okiw tutskwamiq put tūvañwu; noqw qötmokiñwu, pu tamay nüriritikāiw nawhtañwu. Noqw as ūmi nánatuwnayaqam put ańqw put ayo hóroknyanaiqat nu amumi pańqawhq, pay puma kurs hin panhtotini. ¹⁹Noqw pam lavayhtiqe, put aw pańqawu: Is ohi uma pu' qatsívaptisiwyuñqam qatuptsiwni'yuñqamu, ya nu hihsavohaqam umumum yantani? Ya nu hihsavohaqam umuy maqsonlawni? Pew wikyaa. ²⁰Noqw puma put aw put wikya. Noqw hikwsí Jesus tuwaqw, tiyo homimiykuqe, okiw pam tutskwamiq yēvaqe, qötmokiwkañw ańqe' waöötinuma. ²¹Noqw Jesus put nayat tūvintaqe, aw pańqawu: Ya i' hísathaqam it aw pitu? Noqw pam pańqawu: Pay tsayñahaqaq'ö. ²²Noqw pam piép as it hovalanik qōhit aqw tūvañwu, pu pāhut aqw'a. Noqw kurs um hihta tuwi'te', um okiw itamuy ḥkwatuwni, nen itamuy paanwani. ²³Noqw Jesus put aw pańqawu: Pay um tuptsiwhq'ö; tuptsiwhqat eñem sohsoy himu pasiwtá. ²⁴Pahsat pu tsák̄w naat okiw pakkañw pańqawu: Tutuyqawhqa, nu tuptsiwa, um okiw iöwituptsiwniy ep nuy paanwani. ²⁵Noqw sinom put aw yuyutyaqw, Jesus amumi yórikqe, tuyoy'ewakw hikwsit mēwaqe, aw pańqawu: Um hikwsí hakiy lavayiyat nawhkiñwuqa pu naqvuyat uhtañwuqa, nu ūmi pas pańqawni: Um put ańqw yámakni; nen pāpu qa hisat aw pákini. ²⁶Noqw hikwsí a'ño hiñqawht, put homimiykunat, ańqw yama. Noqw pay sumataq pas mokq, ḥivyo wūhaknihqam pańqawwa: Pay mōki. ²⁷Noqw Jesus put mayat nüat, láńaknaqw, pam wunuuptu. ²⁸Noqw pam ahpami pakiqw, put aw nánatuwnayaqam pay nanaltyakahkañw put tūvintotaqe aw

pañqaqwa: Ya hintaqw ñöiy itam kurs hin put hóroknavani? ²⁹Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay i' yantaqa pas nāwakinpit akw-nikañw pu napwalnit-sa akw ayo hórokniñwu.

Jesus Speaks again about His Death

(Mt. 17.22-23; Lk. 9.43b-45)

³⁰Noqw puma pañqw ahpiyyaqe, Galilee-tutskwat añ ayo nöña; noqw qa hak put navoti'taniqat pam nāwakna. ³¹Pi pam put aw nánatuwnayaqamuy tutuqaynaqe, amumi pañqawu: Nu' Sinot Tiat sinmuy öqalayamuy aw mātavlwni. Noqw puma nuy nīnayani. Noqw ason nu nīniwe', payis talqat ep ahoy tātayni. ³²Noqw puma put hiñqawhqt qa māmatsyakañw, piw put tūviñtotaniqey nānahtsopya.

Who Is the Greatest?

(Mt. 18.1-5; Lk. 9.46-48)

³³Pu pam Capernaum ep pitu. Nihqe pam ahpavenikañw pumuy yan tūviñta: Ya uma añqwyaqe hihta nānami pas pavan yuaatiwisa? ³⁴Noqw puma qa hiñqawwa; puma pi añqwyaqe haqawa pa pas suspavanniqat nānami yuaatiwisa. ³⁵Noqw pam qatuptut pakwt löq sihkay'taqamuy wāñwayhq, amumi pañqawu: Mohpeqniqey nāwaknaqa hapi sohsokmuy amuñaqw nuhtuñkmantani, pu sohsokmuy tumalay'tamantani. ³⁶Pu pam hakiy tsākw pañso wikqe, amuhsonve tavit, put tsöpahtat, pumuy amumi pañqawu: ³⁷Haqawa inuñem yan hihtawat tsākw pās távihqa hapi nuy pās távimanitani, pu haqawa nuy pās távihqa hapi qa nuy pās tavit, añqw nuy pew távihqat pās távimanitani.

Who Is not against Us Is for Us

(Lk. 9.49-50)

³⁸Noqw John lavayhtiqa, pañqawu: Tutuqaynaqa, hak itamum qa hinmaqa uhnatiñwaniy aw yankañw nukpanhihikwsimuy ipwanta. Noqw itam aw yórikyaqe put mēwaya, qa itamum hinnumqw ñöiy'o. ³⁹Noqw Jesus pañqawu: Uma qa mēwantotani. Soon pi hak haqam inatiñwaniy aw yankañw kātatayhpit hintsakqa nuy paysoq qalomáyuatani. ⁴⁰Qa itamuhpew'iwtqaqa hapi itamuma. ⁴¹Pas antsa nu umumi pañqawni: Hak haqam inuñem umuy Christ sinomatniqw ñöiy umuy kuyapkuynaqa pas soon qa ahsatiy ömahtani.

Temptations to Sin

(Mt. 18.6-9; Lk. 17.1-2)

⁴²Pu kurs haqawa imuy tsātsakwmuy hihtawat inumi tuptsiñwi'taqat lasnaqw, pay pi tamat put kwapkaqe wukomata hāyiltiqw pam wuhkovatuphamiq tūviwhq, pam pantaga put eñem pay nās'ewni.

43 Noqw öviy kurs uhma uñ lasnaqw, um put ayo túkuni. Pay pi um tatam qa pasiwkañw qatsit aw pákini, hikis pi as um lõqmuy may'kañw maskiveq qõhit pas qa tokñwuqat aqw pákini. **44** Pepeq ātu pumuy sówantotaqam qa so'ñwu, piw qõhi pas qa tokñwu. **45** Pu kurs uhkuku uñ lasnaqw, um put ayo túkuni; Pay pi um tatam qa pasiwkañw qatsit aw pákini, hikis pi as um lõqmuy kuhkuy'kañw maskiveq qõhit pas qa tokñwuqat aqw tūviwni. **46** Pepeq ātu pumuy sówantotaqam qa so'ñwu, piw qõhi pas qa tokñwu. **47** Pu kurs uhposi uñ lasnaqw, um put ayo hóroknnani. Pay pi um tatam súkw pōsi'kañw God moñwtunatyayat aw pákini, hikis pi as um lõqmuy pōsi'kañw maskiveq qõhit pas qa tokñwuqat aqw tūviwni. **48** Pepeq ātu pumuy sówantotaqam qa so'ñwu, piw qõhi pas qa tokñwu. **49** Pi sohsoyam qõhit akw suhutiwyani, pu sohsoy hom'oyi önat akw suhutiwni. **50** Öna as lolma. Níkaiñw kurs as pam suhuviwniqw, ya sen uma hihta akw put suhutotani? Uma suhupkiwyuñwni, nen uma qa nānami hin unañway'yuñwni.

Jesus Teaches about Divorce

(Mt. 19.1-12; Lk. 16.18)

10

1 Pu pam pañqw nakwsukañw, Jordan pāyut yupqöyve Judeatutskwat aqlavo pitu. Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam piw put aw öki. Noqw pay pi pam panhtiñwunihqe piw pumuy tutuqaynativa.

2 Noqw Pharisee-sinom put aw ókihqe, unahepyaqe, tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Ya tāqa nõmay mātapniniqw pam súanta? **3** Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Ya Moses umumi hin tutapta? **4** Noqw puma pañqaqwa: Hak nõmay mātapninik pan put eñem tutuventat, put hõnamantaniqat Moses sinmuy pan nakwhana. **5** Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Pay pi uma a'nö unañway'yuñqw, öviy Moses it tutavot umuñem pēna. **6** Noqw pi as yayhniwhqat añqaqw hisat híhihta yukiltiqat pepeq God tāqat pu wuhtit pumuy yuku. **7** Paniqw hapi öviy tāqa nay, pu yuy mātapt, nõmay aw huruhtimantani. **8** Noqw puma lõyömnikañw súkw tokot antamantani. Noqw öviy hapi puma pāpu qa lõyömnit sūka tókoniñwu. **9** Paniqw öviy God hakimuy namitsakaqat qa hak nāhoy távini. **10** Noqw put aw nánatuwnayaqam ahpave pay piw nāt put tūviñtota.

11 Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Hak nõmay mātapt, piw sukaw amum qatupte', tokot sokoptaqey akw nõmay ehpewi qaanhtiñwu. **12** Pu kurs wuhti kōñay mātapt, piw sukaw amum qatupte', pam tokot sokoptañwu.

Jesus Blesses Little Children

(Mt. 19.13-15; Lk. 18.15-17)

13 Noqw hakim tsātsakwmuy tsamkahkañw, Jesus aw ókihqe, as pam pumuy amumi hintsanniqat aw pañqaqwa. Noqw put aw nánatuwnayaqam pumuy tusoqmwewaya. **14** Noqw Jesus put túwahqe,

qa yan unañwtiqe, amumi pañqawu: Uma tsātsakwmuy inumi nakwhanayani; uma qa mēwantotani. Pi panyuñqam hapi God moñwtunatyayat ep sinoiyuñwa. ¹⁵Pas nu umumi súañqawni: Hak God moñwtunatyayat tsākw qa an kwúsuuhqa pas soon pañso pákini. ¹⁶Pu pam pumuy tsöpalawkañw, amumi mámatyawht, öqalanta.

The Rich Man
(Mt. 19.16-30; Lk. 18.18-30)

¹⁷Noqw pam pañqw ahpipiñiqw, hak tiyo añaqawq wárikiwtaqe put atpiro tamötswunuptut, aw tūvíntaqe pañqawu: Lomatutuqaynaqa, ya nu hihta hinhte', qatsit qa so'raqat himuy'vani? ¹⁸Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya um hinoqw nuy lolmalawu? Pi qa hak lolma, hal pas God-saa. ¹⁹Pay pi um hinwisniqat tutavot navoti'ta: Um tokot qa sokoptani; um hakiy qa ninamantani; um hihta qa üuymantani; um hakiy hihta qa atsátoynamantani; um unay, pu uñuy, pumuy kaptsi'tamantani, it'a. ²⁰Noqw pam lavayhtiqe aw pañqawu: Tutuqaynaqa, pay nu pas itsákoy añaqawq put sohsok ań hinma. ²¹Pahsat pu Jesus put aw taynumqe, aw unañway'ta; nihqe aw pañqawu: Um súpwat hihta ep qa pasiwtu. Um ahpipiñen hihta uhhimuy húyani; nen ań öokiwyaqamuy sívat huytani. Nen um öveqatsit ep hihta hihkay'taqat himuy'vani. Pu um ańqwnen nahoylehtsit kwusut inuñkni. ²²Noqw pam put lavayit ep unañwmokqe, qahahlaykañw pañqw ahpip'ó; pam hihta nihti'taqe öviy'ó. ²³Pu Jesus ańq' yorikt, put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Pas kahaksinmuy amuniem qatuvoshinta God moñwtunatyayat aw yuñwniq'ó. ²⁴Noqw put aw nánatuwnayaqam put lavayiyat ep hin kurs wüwaya. Noqw Jesus piw lavayhtiqe amumi pañqawu: Tötimu, pas kāhakiwuy aw yanyuñqamuy amuniem qatuvoshinta God moñwtunatyayat aw yuñwniq'ó. ²⁵Pay himu pohko pölay'taqa tsakomostat ań pórrokput ań yámakniniqw pam pay qa pas qa tūvosi. Noqw pay kahaksino God moñwtunatyayat aw pákiniqw pam put eniem pas qatūvosi. ²⁶Noqw pahsat puma tis pas kurs hin wüwayaqe, nánami pañqaqwa: Noqw pantaniqw, hak sen ayo yámakni? ²⁷Noqw Jesus pumuy amuhpa' taykañw pañqawu: Pay sinmuñiqw i' kurs hin pasiwtani. Nikaiw God-niqw qa panta. Pi God-niqw sohsoy himu pasiwtu. ²⁸Pahsat pu Peter yuaaykuqe aw pañqawu: Meh, itam hapi sohsok hihta tatahttotat, uñk nankwusa. ²⁹Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas qa hak paysoq kiy, sen pāvamuy, sen tupkomuy, sen qōqamuy, sen siwamuy, sen nay, sen yuy, sen nōmay, sen timuy, sen pāvasay inuñem tunatyat-nikaiw pu lomatuawit eniem tunatyat öviy mātavi. ³⁰Nikaiw pam tuwat it qatsit ep tsivót-sikip sunát-sikip hóyokiwtaqat himuy'vani: Kikihuta, pāvamuyu, tupkomuyu, qōqamuyu, siwamuyu, yúmuyu, tímuyu, pu pāvasata, pu okiwsahsanpit énaña; pu piw qatsit nátoniqat ep qatsit qaso'taqata. ³¹Nikaiw hapi kaysiwhqam mohti'wisqam nuhtuñktotini; pu nuhtuñkyaqam mohti'wisni.

Jesus Speaks about His Death a Third Time
(Mt. 20.17-19; Lk. 18.31-34)

³²Noqw puma pañ Jerusalem aqwyaqw, Jesus pumuy amupyeyeve hinma; noqw puma hin kurs wūwankahkañw, maqasneveq añk hinwisa. Noqw pam pakwt löq sihkay'taqamuy piw namitsovalat, hin pam hintsaniñiqey pumuy āwintiva; ³³Nihqe amumi pañqawu: Meh, itam hapi Jerusalem aqwy. Noqw nu' Sinot Tiat God awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu tutavot tūtutuqaynayaqamuy amumi mātaviwni. Noqw puma nuy mokiwuy hihkay'taqat pañqaqwani; nen imuy qa-Jew-sinmuy amumi nuy noayani. ³⁴Noqw puma inumi tututsiyat, nuy wuvalalwat, inumi töhtotani; nen nuy nīnayani. Noqw pāyis talq nu ahoy tātayni.

The Request of James and John
(Mt. 20.20-28)

³⁵Noqw hakiy Zebedeet timat James-niqw pu John, puma Jesus aw pítuhqe, aw pañqawu: Tutuqaynaqa, um as itamuy hin nāwaknaqw pan itamuy hintsanni. ³⁶Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya nu hihta umuñem hinhtiniqat uma nāwakna? ³⁷Noqw puma put aw pañqawu: Ason um moñwqatuptuqw, as itamuñaqw haqawa uhputvaqe qatuqw, pu suhkawa uhsuyvaqe qátuniqat um itamuy hu'wanani. ³⁸Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma hihta öviy tūviñlawhqey qa mātsi'ta. Ya pay nuy kānavotpit añqw yúkuniqat añqw uma yúkuniqey suhtaq'ewa? Ya sen uma nuy hin tuvoylaiwtaqat pan tuvoyletiwne öviy'o? ³⁹Noqw puma put aw pañqawu: Owi, pay itam soon qa panhtini. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nu kānavotpit añqw yúkuniqat uma as soon añqw qa yúkuni; pu nu hin piw tuvoyletiwhqat uma soon as qa pan tuvoyletiwyani. ⁴⁰Nikañw pay nu hakiy iputvaqe sen isuyvaqe qátuniqat pañqawniqey öqalat qa pasiwti. Nikañw pay ason pas pam hakimuy amuñem na'sastiwhq, pumuy amumi pam noiwni. ⁴¹Noqw ima pakwtñihqam put nanaptaqe, James-nikañw pu John, pumuy amumi qa yan unañwtoti. ⁴²Noqw Jesus pumuy wáñwayhq, amumi pañqawu: Pay uma navoti'yuñqw, imuy qa-Jew-sinmuy amumi moñw'iyuñqey yan túñwantiywaqam pumuy amumi tutuyqawya; pu pumuy amuhpa' pavansinom öqalay pumuy nanvotnatiwisa. ⁴³Nikañw uma hapi qa panhtotimantani; pay umuñaqw haqawa pas pāvanniqey nāwaknaqa umuy tumalay'tani. ⁴⁴Pu uma haqawa pas susmohpeqniqey nāwaknaqa sohsokmuy tūwikiamni. ⁴⁵Hikis pi nu' Sinot Tiat qa hihta tu'yalawniqe öviy pitu; pi nu nuhtumi unañwtapniqe öviy pitu, piw sinmuy kaysiwhqamuy amuñem iqatsiy tāviniquee, pumuy ayo óyaniqé öviy'o.

Jesus Heals Blind Bartimaeus
(Mt. 20.29-34; Lk. 18.35-43)

⁴⁶Pu puma Jericho aw öki. Noqw pam put aw nánatuwnayaqamuy-nikańw pu sinmuy kaysiwhqamuy amumum Jericho ańqw ahpiyniqw, hak qapostalqa Bartimaeus yan mātsiwhqa, hakiy Timaeus tiat, pöhut qalave qatukáriw, okiw nuhtumi hihta tuńlay'ta. ⁴⁷Noqw yaw hak Nazareth ańqw tāqa Jesus pańnihqat pam navotqe, put aw tsa'lawhqe pańqawu: Um Jesus, David Tíata, okiw nuy ökwatuwaa. ⁴⁸Noqw hakim wūhaqnihqam put mēwayaqe, qa hinqawlawniqat aw pańqaqwa. Noqw pahsat pu pam övaqe tsa'lawhqe pańqawlawu: Um David Tíata, okiw nuy ökwatuwaa. ⁴⁹Noqw Jesus pep huruhtit, puma put wániwayyaniqat amumi pańqawu. Noqw puma qapostalqat wániwayyaque aw pańqaqwa: Hahlayhtit, wunuptuu; pam uń wániwaylawu. ⁵⁰Noqw pam usimniy ayohaqami tūvat, wunuptut, Jesus aw nakwsu. ⁵¹Noqw Jesus lavayhtiqe, put aw pańqawu: Ya nu uń hintsanniqat um nāwakna? Noqw qapostalqa put aw pańqawu: Tutuyqawhqa, um as okiw ivosiy tālawnani. ⁵²Noqw Jesus put aw pańqawu: Taa, pay um nímani; uhqapevewni uń powata. Noqw pahsat pay pam pōsiy tālawnaqe, pahpiy pöhlpava Jesus ańki.

The Triumphant Entry into Jerusalem
(Mt. 21.1-11; Lk. 19.28-40; Jn. 12.12-19)

11 ¹Noqw puma Jerusalem ahayhp ökiwisa, tsomot Olivet aw'i. Pep hapi Bethphage-kitsóki-nikańw pu Bethany-kitsóki wunu. Noqw pumuy paiso ökiqw, Jesus lōqmuy put aw nánatuwnayaqamuy ayataqe, ²Amumi pańqawu: Uma kitsókit umupyeye wúnuhqat awni. Nen uma panis ep pake', pay morohyat pas nāt qa hisat hak aqw wupqat sómiwtaqat túwani. Uma put naht, ańqw wikni. ³Pu ason kurs hak umuy hinoqw pantsakqat pańqawhq, uma put aw pańqawni: Itahtutuyqawhqa put haqni'ta, uma aw kítani. Noqw pahsat pay pam ańqw put lālayni. ⁴Noqw puma ahpiynihqe, haqam ihp pönalsive hötsíwat aqlap morohyat sómiwtaqat tuwa; nihqe puma put naha. ⁵Noqw pumuy pantsakq, hakim pep hońqam pumuy amumi pańqaqwa: Ya uma hinoqw morohyat náńaha? ⁶Pu öviy Jesus pumuy amumi hin tutaptaqat puma pan amumi lavayhti. Noqw puma pumuy mātapyä. ⁷Noqw puma Jesus aw morohyat wikvaqe, put aqw yuwsiy ahpata. Noqw pam aqw wüvi. ⁸Noqw kaysiwhqam pónawit yuwsiy ahpatota. Noqw pētu himutsotskit nantaqayat tsahqayaqe, put pónawit ahpatota. ⁹Pu ima mohti'wisqam-niqw pu amuńkyaqam tsa'tiwişqe pańqawwisa: Öqawmańwu! Nam Tutuyqawhqaqat natiwaniyat aw yankariw pitutoqa tayawintiwa. ¹⁰Nam itanay David moriwtunatyaat Tutuyqawhqaqat natiwaniyat ań pitutoqa tayawintiwa. Nam God Sus'oveqnihqa put öqala! ¹¹Noqw Jesus Jerusalem aw pákihqe, God kīyat awnihqe, sohsok hihta ań yori.

Noqw pay pas hísatniqtíqw, óviy pam pakwt löq sihkay'taqamuy amumum pañqw Bethany-kitsókit aw'i.

Jesus Curses the Fig Tree
(Mt. 21.18-19)

12 Noqw qavoñvaqw puma Bethanyt añqwyaqw, pam tsöñmokqe,
13 Yávo nöñvospaltsokit nahpi'taqat túwahqe, put aw'i, náphisat sen put ep aniwnit túwaniqe óviy'o. Noqw pam aw pítuhqe qa hihta tuwa, pay panis nahpiyat-saa, nát nöñvospala hisat aniwhtíñwuqat qa aw pituqw óviy'o. **14** Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Nam turs yahpiy qa hak üñaqw hihta nösni. Noqw put aw nánatuwnayaqam nanapta.

Jesus Goes to the Temple
(Mt. 21.12-17; Lk. 19.45-48; Jn. 2.13-22)

15 Pu puma Jerusalem aw öki. Noqw Jesus God kiyat aw nöýak'iwpuyat aw pákihqé, pahsat pu pep hakimuy huhyayaqamuy pañqw ihpomiq läläyi, pu hihta tuhtuy'yaqamuyu, pu sívat nähoyñwantotaqamuy huhyanpiyamuy takuminva, pu imuy hówihtuy huhyayaqamuy atsvewayamuy píwu.
16 Nihqe hakiy pep nöýakpuva haqami hihta yawmaniqt pas qa nakwha.
17 Noqw pam tutuqaynaqe, pumuy amumi pañqawu: Ura God lavay'ayaat put eñem yan pëna: Iki hapi náwakinkihunihqey pan sohsokmuy sinmuy amuhpiy túñwantiwni. Noqw soq tuwat uma put uuyiñwtuy kiyat pan yukuya. **18** Noqw tutavot tutuqaynayaqam God awwat mohpeq momiñwituy amumum put nanaptaqe, hin as put ninayaniqey wüwanvaya, sinom sohsoyam put tutuqayhpiyat aw kätayyuñq'ö. Noqw óviy puma put mamqasya. **19** Pu tapkiqw pam kíñaqw ahpiy'o.

The Lesson from the Fig Tree
(Mt. 21.20-22)

20 Pu qavoñvaqw puma añqwyaqw, kurs nöñvospaltsoki nay aqwhaqami laki. **21** Noqw Peter u'naqe, Jesus aw pañqawu: Tutuqaynaqa, meh ura um nöñvospaltsokit aw qalomálavayhtiqw, kurs pam laki. **22** Noqw Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pañqawu: God aw tütuptsiwaa. **23** Pas antsa nu umumi pañqawni: Haqawa it tsomot nahlake' wuhkovatuphamiq tüviñniqat aw pañqawhqa pas unañwpeq qa pëvewnakañw, hin lavayhtiqe pas soon qa anhtiniqat tuptsiwe', hin lavayhtiqe pas soon aw qa yórikni. **24** Paniqw óviy nu umumi pañqawni: Uma nánawaknakahkañw, hihta óviy tüviñlalwe', uma pas soon put qa ömahtotaniqey qa pëvewnaye', put makiwyamantani. **25** Pu uma hoñkahkañw nánawakne', kurs hakiy aw hihta ep hinyuñwe', put ayo yukuyamantani. Noqw Umuna, óveqatsit ep qátuhqa umuy mewnit ep qaanhtotiqat tuwat umuhpiy put ayo yúkumantani. **26** Niñkañw kurs uma

hakiy ahpip put qa ayo yukuyaqw, pay soon Umuna öveqatsit ep qátuhqa umuy mewnit ep qaanhottiqat tuwat umuhpiy ayo yúkumantani.

The Question about Jesus' Authority
(Mt. 21.23-27; Lk. 20.1-8)

27 Pu puma piw Jerusalem aw öki. Noqw Jesus God kiyat ep waynumqw, hakim God awwat mohpeq momiñwit-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam, pu wukw'a'yat put aw ökihqe, **28** Aw pañqaqwa: Ya um hakiy öqalayat aw yankañw iit hintsaki? Ya hak un iit hintsakniqat un öqalmaqa? **29** Noqw Jesus lavayhtiqe, amumi pañqawu: Kurs nu piw tuwat umuy sūkw hihta tūviñtani. Noqw ason kurs uma put nuy ãawnayaqw, pu' nu tuwat piw hihta öqalat aw yankañw iit hintsakqey umuy ãawnanani. **30** Ura John kūyit akw tūtuvoylalawu. Ya pam pantsakniqey haqaqw makiwa? sen öveqatsit añqö? sen sinmuy amuñaqö? Uma nuy ãawnayani. **31** Noqw puma nānami put yuaatotaqe pañqaqwa: Pas ka itam, Oñaq'ö kitotaqw, kurs hin pam qa pañqawni: Noqw ya hinoqw pantaqw uma put aw qa tūtuuptsiwa? kitani. **32** Pu as ka itam Sinmuy amuñaq'ö kitotanikañw-pi puma sinmuy mamqasya, sinom sohsoyam John pas antsa God lavay'ayaatnihqat pan mātsi'yuñqw öviy'o. **33** Noqw öviy puma lavayhtiqe, Jesus aw pañqaqwa: Pay kurs itam hin pañqaqwani. Noqw Jesus lavayhtiqe, amumi pañqawu: Pay nu tuwat soon hihta öqalat aw yankañw iit hintsakqey umuy ãawnanani.

The Parable of the Tenants in the Vineyard
(Mt. 21.33-46; Lk. 20.9-19)

12 **1** Pahsat pu pam lavayit hihta tuawi'taqat yuaativaqe, pumuy amumi pañqawu: Hak tāqa övat uyht, put aw nióyaknat, haqam övat pālayat yuykuyaniqat eñem qölötat, tuwalankihut kītat, hakimuy tumalay'yuñqamuy amumi put mātavi. Nit pahsat pu pam yāvoqhaqamii. **2** Nihqe hisat kwañwtiniqat aw pituqw, pam ovauyit tumalay'yuñqamuy amumi tumal'ayay hōna, amuñaqw aniwnit makiway ömahtaniqey öviy'o. **3** Noqw puma put niuayaqe a'nö wuvahtotat, qa hihta hintaqat ahoy lālayya. **4** Pu piw üyi'taqe suk-wat tumal'ayay pumuy amumiq hōna. Noqw puma putwat tatatupyaqe qötöyat wuvahtotat, hamanhintsatsnat lālayya. **5** Pu piw pam suk-wat amumi hōna. Noqw puma putwat nīnaya. Noqw pam wūhaqnihqamuy amumiq hōna. Noqw puma pētuy wuvahtota, pu haqawatuy qöqya. **6** Noqw pam sūkw tiy pas aw unañway nāt tavi'taqe, pu nuhtuñk pumuy amumiq put tavi pañqawkañwo: Pay soon puma itiy qa kaptositani. **7** Noqw tuwat soq ovauyit tumalay'yuñqam nānami pañqaqwa: I' hapi nay akpetaniqa. Taa, itam nīnayani; noqw himu aw noiltiniqa itahhimuniwhtini. **8** Pu puma put niuayaqe, nīnayat, ovauyit añqw qalavohaqami tūvaya. **9** Taa, noqw övat üyi'taqe it ep sen hinhtini? Pam pite', ovauyit tumalay'yuñqamuy qöyani.

Nen pam a'löntuy amumi ovauyit nōani. ¹⁰Noqw ya uma yan pey'taqat qa hisat ań tuńwáya? Owa kílalwaqamuy amuhpiy qalavo tūviwhqa hapi tuyqaatniwhti. ¹¹Tutuyqawhqa it tumaltaqw, itamuy-niqw kātatayhpi, it'a? ¹²Noqw suyan pi pam pumuy amuhpewi yan lavayhtiqw, öviy puma put nüayaniqey unańwtotí. Níkańw puma sinmuy mamqasya; nihqe put mātapyat pańqw ahpiyya.

The Question about Paying Taxes
(Mt. 22.15-22; Lk. 20.20-26)

¹³Noqw hisnen as puma put lavayiyat akw nūansanyaniqe öviy hakimuy Pharisee-sinmuy, Herod ańk wisiwtaqamuy enań put aw hōnaya. ¹⁴Noqw puma put aw ókihqe aw pańqaqwa: Tutuqaynaqa, itam ūmi navoti'yuńqw um pas qa atsat ań hinma; piw um qa hakiy mamqasi, ispi um sinmuy wuwniyamuy qa kaptsi'kańw, God tuwiyat suan tütutuqaynaqee. Ya itam mońwit eńem hihta ań sivit Caesar aw siviwisniqw pam súanta, sen pay qa súanta? ¹⁵Sen itam sisviyani, sen pay itam qa sisviyani? Noqw kurs puma paysoq hintsatskaqw pam amumi mātsi'taqe amumi pańqawu: Ya uma hinoqw nuy unaheplalwa? Pew yālit yawsisq nu aw yórikni. ¹⁶Noqw puma aw put taviya. Noqw pam pumuy tūvihtaqe amumi pańqawu: Ya hakiy pitsáńwaat ep pey'ta? pu ya hakiy tuńwniat ań pey'ta? Noqw puma put aw pańqaqwa: Caesar pitsáńwaata. ¹⁷Noqw Jesus lavayhtiqe, amumi pańqawu: Uma turs Caesar hihta himuyat Caesar aw siviwisni, pu uma God hihta himuyat God aw noayani. Noqw puma put aw kātayuńwa.

The Question about Rising from Death
(Mt. 22.23-33; Lk. 20.27-40)

¹⁸Pahsat pu hakim Sadducee-sinom, yaw sinmuy qa ahoy yesvaniqat pańqaqwaqam put aw ókihqe, put tūviintotaqe aw pańqaqwa: ¹⁹Tutuqaynaqa, ura Moses itamuńem yan pēna: Kurs hak tāqa tupkoy'taqa qa tímuy'kańw moke', yep nōmay mātapq, put tupkoat wuhtit amum qatupte', pāvay eńem tíoymantaniqat pańqawu. ²⁰Taa, ura hakim tsáne'nihqam nānatupkom as yēse. Noqw mohti'maqat nōmatat, qa hihta ti'kańw pay mōki. ²¹Noqw pu ańknihqa put nōmayat amum qatuptut, qa ti'kańw mōki; noqw pu amuńknihqa pay piw amunti. ²²Noqw puma as tsáne'nihqam put nōmatota; nit qa hihta tío'ya. Noqw nuhtuńk pu wuhti tuwat mōki. ²³Taa, noqw ya öviy ahoy yesvaniqat aw pituqw, pumuy tātayyaqw, pam pumuy hihtawat nōmaatni, pi puma tsáne'nihqam put nōmatota? ²⁴Noqw Jesus lavayhtiqe, pumuy amumi pańqawu: Suyan pi uma tutuvenit-níkańw pu God öqalayat qa tuwi'yuńwa. Ya qa paniqw öviy uma qa suan wūwaya? ²⁵Pi puma mokiwuy ańqw tātayye' qa nōmalalwani, piw qa puwsuńwlalwani; pi

puma ūveqatsit ep yesqamuy God hoñviaymuyatuy amunyuñwni. ²⁶Noqw kurs uma so'qam ahoy yesvaniqat tūviñlalwaqw-Ya uma Moses pēniyat ep it qa hisat añ tuniwaya? Ura pam himutskit yuaataqe yan pēna: Ura God put aw pañqawu: Nu hapi Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pumuy Tutuyqawhqaamu, it'a? ²⁷Oviy pi God qa so'pumuy amumi tutuyqawi, pi yesqamuy amumii. Oviy uma pas qahin aw suan wūwaya.

The Great Commandment
(Mt. 22.34-40; Lk. 10.25-28)

²⁸Noqw hak tutavot tutuqaynaqa amumi pítuhqe, puma hilta yuaatotaqat navota; noqw pas Jesus pumuy amumi súañqawhq navotqe, put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya tutavot sohsok amuñaqw himuwa pas suspavani? ²⁹Noqw Jesus put hu'waqe aw pañqawu: Sohsok tutavot amuñaqw suspavannihqa hapi ii. Tuqayvastotaa, Israel-sínomu. Tutuyqawhqa hapi aw itahyantqa. Pam hapi pas nála Tutuyqawi. ³⁰Noqw óviy hapi uma sohsok umuh'unaiñway akw God Umuhtutuyqawhqcay aw unaiñway'yuñwni, pu sohsok umuhhikwsiy akw'a, pu sohsok umuhwuwniy akw'a, pu sohsok umuh'óqalay akw'a. I' hapi pas suspavannihqa tutavo. ³¹Noqw añknihqa piw put anta. Um námi hin unaiñway'taqey pas pan uhsinosiway aw unaiñway'tani. Qa himu hapi tutavo imuy amuhpenihqe pas pávan'i. ³²Noqw tutavot tutuqaynaqa pañqawu: Pas antsaa, Tutuqaynaqa, um súañqawu. Pi God pas súkaa, qa hak píwu, pas pam-saa. ³³Piw hak God eñem wākasit tataqtsoke', sen put aw hihta noe' súantsakiñwu. Noqw pay hak sohsok unañway, pu sohsok wuwniy, pu sohsok hikwsiy, pu sohsok óqalay akw put aw unañway'karíw, námi hin unaiñway'taqey pan sinosinway aw unaiñway'taqe hapi put epnihqe pas pavan súanhtiñwu. ³⁴Noqw pas pam put aw súañqawhq Jesus navotqe, put aw pañqawu: Pay um God moñwtunatyayat añqw qa yápo. Noqw pahpiy pu' pāpu qa hak hisat put hihta tūviñtaniqey unahintsaki.

The Question about the Messiah
(Mt. 22.41-46; Lk. 20.41-44)

³⁵Noqw Jesus God kiyat ep tūtutuqaynañkaiñ, lavayhtiqe pañqawu: Ya hintaqw óviy tutavot tutuqaynayaqam Christ David tíatnihqat pañqaqwa? ³⁶Pi ura David Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy pas náp pañqawu: Tutuyqawhqa Imoriñwi aw pañqawu: Um hák iputvaqewat qátuni, nu hisat uhtuwqamuy áñwutaqw, puma úmi maqaptsi'yuñwniqat pahsavoo. ³⁷Noqw óviy hapi David pas náp put Moñwílawhq, ya hin pam put tíatni?

Jesus Warns against the Teachers of the Law
(Mt. 23.1-36; Lk. 20.45-47)

Noqw söqavuñwsinom put nanaptaqe, hahlayhtoti. ³⁸Pu pam pumuy tutuqaynakaníw amumi pañqawu: Uma tutavot umuy tutuqaynayaqamuy

wupayuksi'numyaniqey nānawaknakahkañw, kitpik pas kaptisi'tiywaniqey tunlay'yuñqamuy amuhpe qa nāunay'yuriñwni. ³⁹Puma tsotsvalkiva pas mohkaqe atsvewat tunlay'yuriwa, pu nōviwhqat añi mohkaqe qeqnita. ⁴⁰Puma koñnanalvutuy kikiyamuy tusoqkwahankahkañw, nānawakne', nawip'ew sutsépyuaatotaiñw. Ima hapi pas pavan qaöwihintsaniwyani.

The Widow's Offering (Lk. 21.1-4)

⁴¹Noqw Jesus sivatatañpit ayanqwat qatukaiñw, sinmuy pañsoq sīvat öoyaqw, amumi tayta. Noqw kaysiwhqam kahaksinom aqw nihtiwtaqat tañalalwa.
⁴²Noqw hak koñnalavu öokiwhqa pítuhqe lōq hihsaq votonat pañso pana. Puma löyömnен sūka palávotonaniñw. ⁴³Noqw Jesus put aw nānatuwnayaqamuy wáñwayhqe, amumi pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas i' koñnalavu öokiwnihqa imuy sivatatañpit aqw öoyaqamuy amuhpenihqe aqw suswuhaq oya.
⁴⁴Puma pi pay qa rūrumnayakahkañw hihta akwsinqat pañsoq öoya. Noqw i' pi rūrumnakañw pas sohsok himuy, pas hihta akw qátuhqey sohsok pañsoq oya.

Jesus Speaks of the Destruction of the Temple (Mt. 24.1-2; Lk. 21.5-6)

13 ¹Noqw Jesus God kiyat añaqw yámaktoqw, haqawa put aw nānatuwnaqa put aw panqawu: Tutuqaynaqa, meh, is uti pavan pas o'wa! pu pavan pas kíkuhu! ²Noqw Jesus lavayhiqe put aw pañqawu: Ya um iit qaan'ewakw kíkihut aw tayta? Pay nāt qa haqam owa qeniy ep akwsiriñwni; pas sohsoy sahpukiwni.

Troubles and Persecutions (Mt. 24.3-14; Lk. 21.7-19)

³Noqw pam God kiyat ayañqwat tsomot Olivet epeq qatuqw, Peter-niqw, pu James-niqw, pu John-niqw, pu Andrew, puma pay nánaltyakahkañw put tūvintotaqe, aw pañqaqwa: ⁴Um kurs itamuy ãawnani: Ya hisat ii himu yaniwhtini? Pu hisat ii sohsoy hiniwhtiniqw himu put tuawi'tani? ⁵Noqw Jesus pumuy hu'waqe, amumi yan lavayhti: Uma tunatyaltotini, taq nāphisat hak umuy ûnatoynani. ⁶Nāt kaysiwhqam inatiwaniy añ ökini; nen pañqaqwani: Nu Christ, kitotani; nen kaysiwhqamuy ûnatoynayani. ⁷Pu uma nāqöyiwiuy yâvaqnihqat nanvotyani, pu umuhhayhke' nāqöytaqw uma nanaptani. Nikaiñw uma qa hin unañwtotini. Pi pay pam pâvantaqat pas soon qe'ni. Nikaiñw pay hapi nāt qa pep so'ñwamiq pítuni. ⁸Pi añaqe' hihtuwat sinom hihtuywatuy sinmuy amumi wuñkuyamantani. Pu moñwtunatya sukw moñwtunatyat ehpewhtimantani. Pu hâhaqe' tutskwa tayáyaykuni, pu tsönösqatsini, pu koyanisqatsini. Ii hapi hîhihta kânavotpit yayhniata. ⁹Noqw pay uma nānami tunatyaltotini. Nâto hakim haqe' moñwtsovawyuñqamuy amumi umuy noayani. Pu uma tsotsvalkiva wuvimuiwyani, pu nuhtumi momiñwituy, pu pas momiñwituy amutpipo

tsamvaniwyani. Noqw uma pumuy amumi nuy tuawi'yuñwni. ¹⁰Noqw lomatuawi hapi pas soon qa mohti sohsokmuy sinmuy amumi yuaatiwni. ¹¹Níkaíw ason puma umuy tsamye', momñwituy amumi mātataveqw, uma añwu pay hihta yuaaykuyaniqey qa wūwantotamantani; piw uma qa yēwalwamantani. Pi ason aw pituqw, Qahováriwtaqa Hikwsí umuy hin tutuqaynaqw, pan uma yuaaykuyani. Pi qa uma yuaaykuyamantani; pi Qahováriwtaqa Hikwsí hapi umuhpiy yuaaykuni. ¹²Noqw hapi nātupkom nāmi nukpanhtiqw, himuwa sukhw mokiwuy aw mātapni, pu nāam tīmuyu. Pu tīmat namuy, yumuy amuhpewhtote', tuqwyantotaqamuy amumi pumuy noayani. ¹³Pu sinom sohsoyam umumi qa suhtaq'ewyani, uma isinomniqw öviy'o. Noqw pay yūmosa añ kuytaqa hapi ayo yámakni.

The Awful Horror
(Mt. 24.15-28; Lk. 21.20-24)

¹⁴Ura God lavay'ayaat Daniel yan lavayhti: Hak nuhtsel'ewaynihqa tūkiqötaniqa wunuptuni. Añ túñwantaqá māmatsni. Noqw öviy ason pam haqam as qe'niqey ep wunuqw, uma aw yórikyaqw, pep pu' ima Judeat añ yesqam tuhtukwimiq watqani. ¹⁵Pu i' hak kíts'oveqnihqa pañqw ahpami qa hāhawni, piw hihta öviy pañso qa papkini. ¹⁶Pu i' hak pasve hinnumqa qa kími yuwsiy öviyni. ¹⁷Noqw hisat aw pituqw, pep hapi pu' haqawat añ nō'yiyuñqamuy, pu yōyoñnayaqamuy kurs hin watqaniqamuy amuñem pas is óhini. ¹⁸Noqw uma qa tömö' watkiwnumyaniquey öviy God aw nānawaknani. ¹⁹Ispi aw pituqw kānanvotpininiq'ö, pas hisat God hihta yúkuhqat pahpiy pew pahsavo qa hisat pan haqam hiniwhtiqat pan'i; piw pas soon hisat pāpu paniwhtini. ²⁰Noqw as Tutuyqawhqa pan talōñwintiwhqat qa pelvotaqw, soon hak ayo yámakni. Níkaíw pay hapi pam hakimuy namorstaqey pumuy tunatyawkañw, pan talōñwintiwhqat pay pelvotaniqey tunatyawta. ²¹Pep pu' ason kurs hak umumi Meh, yep Christ, sen kítani, sen meh, pam áyamo, kitaqw, uma qa tūtuptsiwani. ²²Pi nāto hakim atsáy'kahkaíw Christ-yaqey, pu God lavay'aymatnihqey pan nātsokani'yuñqam hoñvani; nen kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat poñalawani, sen pay hin pasiwtaniqw hikis pi pas namorstiwyaqamuy lasnayaniqey öviy'o. ²³Noqw uma hapi tunatyaltotini. Meh, nu hapi sohsok hihta umuy añwu pay ãawna.

The Coming of the Son of Man
(Mt. 24.29-31; Lk. 21.25-28)

²⁴Noqw ephaqam, put kānavotpit atsve tāwa qa tālawvani; pu mūyawuy añqw qa talni. ²⁵Pu tokpelat añqe' sótu löhöhöykuni, pu tokpelat añqe' hihimu öqala tayayakuni. ²⁶Noqw pahsat pu nu' Sinot Tiat qaan'ewakw öqalat pasiwkañw a'nö sóniwkañw, öomawhtuy akw hawtoqw, sinom inumi yórikyanı. ²⁷Noqw pep pu' nu ihoñviaymuy añqe'

ayatani. Noqw puma nānan'ivaqw inamoramuy tsovalayani, tūwaqatsit susqalawīwayat ańqw it tokpelat susqalawīwayat ańqee.

The Lesson of the Fig Tree
(Mt. 24.32-35; Lk. 21.29-33)

28Taa, noqw uma nōnvospaltsokit hihta tuawi'taqat nanaptani; nāt put nantaqaat qa hírunen nahpi'wisq, kurs tal'ańw hayińwnaqat uma nanaptańwu. **29**Noqw pan hapi uma iit yantaqaat hiniwmaqw aw yórikye', pay pas aw pitsíwtaqaat nanaptani, hikis pi pay pāpu pas hötsíwhpeqnihqata. **30**Pas antsa nu umumi pańqawni: Ima sinom soon tūtuwayaqw, pay ii sohsoy yaniwhtini. **31**Tokpela, pu tūwaqatsi pay tūwayani; nīkańw ilavayi hapi pas soon tūwayani.

No One Knows the Day or Hour
(Mt. 24.36-44)

32Nīkańw hisat aw talöñvaniqat, pu haqe', qalawmaniqaq qa hak navoti'ta. Pas qae, öveqatsit ep hoívia'yam qa navoti'yuńwa, pu piw Tíata. Pas Ina nāla put navoti'ta. **33**Uma tunatyaltotini; nen qa ūnaiwkahkān wāwakintotani. Taq uma hisat aw pítuniqaq qa navoti'yuńwa. **34**Pi nu' Sinot Tiat hakiy haqam yāvoqnihqat anta. Pam hak kiy ańqw ahpiyiniqet tumal'aymuy amumi himuy noat, nanāp pumuy tumalhuytat, pu tuwalan'ayat tūwalaniqaq aw pańqawu. **35**Paniqw öviy uma tunatyawyuńwni. Taq uma ki'taqat hisat pítuniqaq qa navoti'yuńwa, sen tapkiqwniqata, sen tōkilnasaveqniqata, sen kowāko tōtōqw pahsatniqata, sen talavayniqata. **36**Taq nāphisat sen pam suptuqw, uma tokkān wāwakintotani. **37**Noqw nu umumi hińqawhqeypu, hapi sohsokmuy amumi pańqawni: Uma tunatyawyuńwni.

The Plot against Jesus
(Mt. 26.1-5; Lk. 22.1-2; Jn. 11.45-53)

14 **1**Pu' hapi ura amutsva yūmosanhqat ep nōviwhqat aw lōs tāla pēti, pu qa peken'oyiwput pólavikit nōnösānwiqat aw'i. Noqw God awwat mohpeq momińwit, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum hin as Jesus ūnatoynaye' nínayaniqey wūwantota. **2**Nihqe pańqaqwa: Pay qa nōviwhqat epni, taq ka sinom pas qaunáńwtalawvayani.

Jesus Anointed at Bethany
(Mt. 26.6-13; Jn. 12.1-8)

3Noqw Jesus Bethany-kitsókit ep hakiy tokoplelet tūtuýnwiqat Simon kiyat ep tunösvońat aw qatuqw, hak wuhti tatańpit hihta owat alabaster yan túńwantihqat ańqw yukiwtaqaat ańtusaqwihkuyit kwańwáhovaqtuqat kūyikan wāwakintotani. Nihqe tatańpit yōhaqe, Jesus qötöyat aw wihkuyit wihta.

Pam wihkuyi nard yan túñwantwiwa; noqw pam a'ño hihkay'ta. ⁴Noqw haqawat pep yesqam itsívutotiqe, unaíwpeq pańqaqwa: Ya hinoqw i' wihkuyi paysoq hovalniwa? ⁵Ariwu ka as pam payhp sunat sīvat epnihqe hóyokiwtaqat öviy huyiwe', öokiwyaqamuy amumi noiwnikańwo. Noqw puma qayan unainway wuhtit akw hińqaqwa. ⁶Noqw Jesus pańqawu: Uma qa aw hinńqaqwani. Ya uma hinoqw unainwmokintota? Pi pam inuhpe lolmat tumalta. ⁷Uma pi pay öokiwyaqamuy sutsep oyi'yuiwa, nihqe uma hisat pan unaíwtote', pumuy pāsyamantani. Nikáiw uma nuy qa sutsep tavi'yuiwni. ⁸Pay pam hihta aw nuhtsaknihqe tumalta; pam hisat nuy ámiwniqat aw ańwu pay wihkuyit akw itokoy lelwiniqe pitu. ⁹Pas antsa nu umumi pańqawni: Tūwaqatsit ań ahsupoq haqam i' lomatuawi yuaatiwhq, pep i' wuhti hinhtiqat pam yuaatiwmantani. Sinom it akw put u'ni'yuiwni.

Judas Agrees to Betray Jesus

(Mt. 26.14-16; Lk. 22.3-6)

¹⁰Noqw Judas Iscariot, pakwt löq sihkay'taqamuy amumum tōnawtaqa God awwat mohpeq momíwituy amumi Jesus mātapiqep pumuy amumii. ¹¹Noqw puma put nanaptaqe hahlayhtotiqe, put sīvat maqayaniqey aw pańqaqwa. Noqw pam hisat nukwán'ewhtiqw pumuy amumi put mātapiqey qeni'hevi'ta.

Jesus Eats the Passover Meal with His Disciples

(Mt. 26.17-25; Lk. 22.7-14, 21-23; Jn. 13.21-30)

¹²Noqw qa peken'oyiwhput pólavikit ep nōviwhqat ep sūs talni'taqw, ura ep hapi sinom amutsva yūmosanihqat ep mańat nínayaíwuniqw, Jesus aw nánatuwnayaqam put aw pańqaqwa: Ya itam haqam hihta aw hintsatsnaqw, um pep ura amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat nösniqey nāwakna? ¹³Noqw pam löqmuy put aw nánatuwnaqamuy pahpiy ayataqe amumi pańqawu: Uma kímini; nen hak tāqa kuysivut akw kúyi'kańw umuhsawvaqw uma ańkni. ¹⁴Nen ason pam haqami pakiqw, uma pep ki'taqat aw pańqawni: Tutuqaynaqa yan lavayhti: Ya um haqam yeyespi'ta? Nu as pep inumi nánatuwnayaqamuy amumum ura amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat nösni. ¹⁵Noqw pam tupatsveq wukoahpave pās himu pasiwtaqat umuy áawnani. Pepeq uma itamuńem hihta aw hintsanni. ¹⁶Noqw put aw nánatuwnaqam pańqaw ahpiynihqe, kíve pítuhqe, pam hin pumuy amumi lavayhtiqat pan yori; nihqe amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat aw hintsana. ¹⁷Noqw tapkiqw, Jesus pakwt löq sihkay'taqamuy amumum pańsosoo. ¹⁸Noqw puma aw yeskahkańw nōnovaqw, Jesus pańqawu: Pas antsa nu umumi pańqawni: Uma haqawa inumum tūmoytaqa momíwituy amumi nuy mātapi. ¹⁹Noqw pahsat puma qahahlayhtotiqe, nanāp put aw pańqaqwa: Ya nüu? Pu piw suhka pańqawniwhu: Ya nüu? ²⁰Noqw pam lavayhtiqe amumi pańqawu: Pay pakwt löq sihkay'taqamuy amuńaqw haqawa inumum novaoyit

aqw morstoynaqaqani. ²¹Pi Sinot Tiat hin pey'taqat pas kurs hin nu qa yep qatsit ańqw ahpiyni. Noqw pay i' hak mominwituy amumi Sinot Tiyat mātapniqat enem pas is óhini. Pay pi as tatam pam qa tihtiwhq, pam put enem lolmani.

The Lord's Supper
(Mt. 26.26-30; Lk. 22.15-20; 1 Co. 11.23-25)

²²Noqw pumuy nōnovaqw, Jesus pólavikit kwusut, put ep hahlayhit, yōnøyhat, pumuy put huytat pańqawu: Huvam it ömahtote', nōnösaa; i' hapi itoko. ²³Pu pam kuyapkuyit kwusut, put ep hahlayhit, pumuy amumi put tavi. Noqw puma sohsoyam put ańqw hikwya. ²⁴Pu pam amumi pańqawu: I' hapi iuńwa kaysiwhqamuy amuńem munvaniwhqa, amuńem pūhut pasiwnaniqe óviy'o. ²⁵Pas antsa nu umumi pańqawni: Pas nu soon yep qatsit ep ovauyit aniwniyat ańqw hikwni. Níkańw hisat God moriwtunatyayat aw pituqw, pep pu' nu puhuovavalat ańqw hikwni. ²⁶Pu puma tayawinpit tawlalwat, pańqw haqami tsomot Olivet awya.

Jesus Predicts Peter's Denial
(Mt. 26.31-35; Lk. 22.31-34; Jn. 13.36-38)

²⁷Noqw Jesus pumuy amumi pańqawu: Pu' mihikq hapi uma sohsoyam inutsiy unańwso'ni; pi ura pan pey'ta: Nu kanelmuy amumi tunatyawtaqat nīnani. Noqw kanēlom ahtsavalani. ²⁸Níkańw ason nu ahoy tātayniwe', ańwu pay umuhsavo Galileet aqwni. ²⁹Noqw Peter put aw pańqawu: Pay as pi nāmahin sohsoyam unańwso'niqw, pay nu' pas soon panhtini. ³⁰Noqw Jesus put aw pańqawu: Pas antsa nu ūmi pańqawni: Pay pu' it tālat ep mihikq, nāt taqakowāko qa lös töqtiqw, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pańqawni. ³¹Noqw pahsat pu pam pas öqalat pańqawu: Pay nāmahin pi as kurs nu umum moknikańw, pay nu uń qa tuwi'taqey pas soon pańqawni. Noqw puma sohsoyam put an lavayhtoti.

Jesus Prays in Gethsemane
(Mt. 26.36-46; Lk. 22.39-46)

³²Pu puma haqami Gethsemane yan túńwantihqat aw öki. Noqw Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pańqawu: Uma hāk inuhsavo yep yesq, nu nāwaknani. ³³Pu pam Peter-nit, pu James-nit, pu John pumuy pahipiy tsamhqe, pahsat pu suyhtsepriwat qahahlay'iwmaqe hin unańwti. ³⁴Nihqe amumi pańqawu: Nu hapi sumataq mokni; pas iunańwa qahahlayi. Uma hāk yepye', tunatyawyurīwni. ³⁵Pu pam ahpiy hihin yūmonit, tutskwami nātuvat, pep okiwlawu; nihqe kurs pay hin pasiwtaniqw, i' tuwani put ahpiy ruhpakniqat nāwakna. ³⁶Nihqe pańqawu: Abba, Inaa, pay uńniqw sohsoy himu pasiwtia. Um as it kānavotpit inuhpiy ayo yúkuni. Níkańw pay qa nuy hin nāwaknaniqw, pantani; pay uhtunatyay antani. ³⁷Pu pam amuminihqe, pumuy tokqamuy túwahqe, Peter aw pańqawu: Simon, ya um pūwi? Ya

pas um soon tāwat ańqe' sūs qöniltiqat pahsavo tunatyawtani? ³⁸Uma tunatyawkahkaiw nānawaknani, taq nāp hisat sen uma ūnatiwyani. Pay as hakiy tunatyaaat pas antsa su'qawta; noqw pay tokoat nuksiva. ³⁹Pu pam ahpiynihqe nāwaknaqe, pay piw án lavayhti. ⁴⁰Pu pam ahoy amuminihqe, pay piw pumuy tokqamuy tuwa; puma pi puwmañw'iywuñwa. Noqw puma kurs put aw hińqaqwani. ⁴¹Pu pam pāyisni'makañw pítuhqe, amumi pańqawu: Pay pi uma tōke', nānasuñwnani. Hapí, tuwanit aw pitu. Meh, nu' Sinot Tiat hapi qaanhinwisqamuy öqalayamuy aw mātaviwa. ⁴²Huvam hońvaa, itam awyani. Meh, nuy momiñwituy amumi mātapniqa pew pituto.

The Arrest of Jesus

(Mt. 26.47-56; Lk. 22.47-53; Jn. 18.3-12)

⁴³Noqw pam nāt yuaataqw, Judas imuy pakwt löq sihkay'taqamuy amuñaqw suhkā pitu. Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam sipwuvahpi'kahkaiw, pu murikhoy'kahkaiw put amum öki, God awwat mohpeq momiñwit-niqw pu sinmuy amuñaqw wukw'a'yam pumuy ayatotaq'ö. ⁴⁴Noqw i' pumuy amumi put mātapniqa amumi hihta tuwantaque pańqawu: Nu hapi hakiy tsohtsonaqw, pamni. Uma put ūuaye', pās aw tunatyawkahkaiw wikyani. ⁴⁵Nihqe öviy panis pam ep pitut, pay yūmosa Jesus awnihqe, aw pańqawu: Tutuqaynaqa, Tutuqaynaqa, kitat put tsohtsona. ⁴⁶Pahsat pu puma put aw may'yuńqe put ūuaya. ⁴⁷Noqw pumuy pep hońqamuy amuñaqw haqawa sipwuvahpiy hóroknaqe, God awwat mohpeq momiñwit tūwikiyat sáviknaqe, naqvuyat ayo tuku. ⁴⁸Noqw Jesus lavayhtiqe, sinmuy amumi pańqawu: Ya uma hakiy uyinwut ehpewi ańqaqwyaqe, öviy pas piw sipwuvahpi'kahkaiw murikhoy'kahkaiw nuy wilk-wisa? ⁴⁹Himu nu nāqavo God kiyat ep umumum hinnumkaiw tütutuqaynaqw, uma nuy qa ūuaya. Noqw pay sam pi tutuveni soon qa antani. ⁵⁰Noqw put aw nánatuwnayaqam sohsoyam put tatahttotat watqa. ⁵¹Noqw hak tiyo qa yuwsı'kañw tusaqtontsatsakmötsaput uskañw put ańkniquw, tōtim put ūuaya. ⁵²Noqw pam usimniy ayo tūvat, qa yuwsı'kañw amuñaqw wāya.

Jesus before the Council

(Mt. 26.57-68; Lk. 22.54-55, 63-71; Jn. 18.13-14, 19-24)

⁵³Noqw solāwam God awwat susmohpeq momiñwit kiyat aw Jesus wikya. Noqw ima God awwat mohpeq momiñwit-niqw, pu wukw'a'yat-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam sohsoyam pep tsowawta. ⁵⁴Noqw Peter yāvaqw Jesus ańk hinmakañw, God awwat mohpeq momiñwit kiyat ihpoviyat aw pahsavo pitu; nihqe tumal'a'yatuy amumum qatukaiw, qöhit aw nāmukinta. ⁵⁵Noqw God awwat mohpeq moriwi, sohsokmuy pep tsowawtaqamuy amumum as Jesus nīnayaniqey öviy hakiy hihta qalolmat put nēveltoynaniqat heptotat, qa hakiy tutwa. ⁵⁶Pay as pi kaysiwhqam put hīhihta atsátoynayaqw, pumuy lavayiam qa sunyuñwa. ⁵⁷Noqw haqawat wunuptuqe, put hihta atsátoynaqe,

pañqawu: ⁵⁸Itam it aw tūqaytaqw pañqawu: Nu it God kiyat sinmuy māyamuy akw yukiwhqat sahpuknat, sukwat pas qa sinmuy māyamuy akw yukiwhqat pāyis talat ań kitani, kita. ⁵⁹Noqw pay piw pumuy lavayiam qa súnanta. ⁶⁰Pahsat pu God awwat mohpeq mońwi pumuy amuhsonve wunuptut, Jesus tūviňtaqe aw pañqawu: Ya pay um qa hińqawni? Ya ima hihta uhpewi yuaata? ⁶¹Noqw pam qa hińqawhqe, pay amumi qa hinwat lavayhti. Noqw pu piw God awwat mohpeq mońwi put tūviňtaqe aw pañqawu: Ya pas pay um Christ, Tayawintiwhqat Tíata? ⁶²Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu' pam'i. Pay nāt nu' Sinot Tiat Sus'öqaltutuyqawhqt putvaqe qátukańw tokpelat ep öomawhtuy akw hawtoqw, uma inumi yórikyani. ⁶³Pahsat pu God awwat mohpeq mońwi itsívutiqe, yuwsiy tsíkat pañqawu: Ya hinoqw pas piw nāt hakim put ehpewi hińqaqwani? ⁶⁴Pi uma qákaptisi'lavayiyat aw tūqayyuńwa. Uma hin wūwantota? Noqw puma sohsoyam put mokiwuy hihkay'taqat pañqaqwa. ⁶⁵Pahsat pu haqawat put aw töhtivaya, piw put taywayat nākwapnayaqe, may pölölni'kahkańw akw put wuvahtivayaqe, aw pañqaqwa: Kurs hákiyinlhqat pañqawuu! Pu ima tumal'a'yat mapqölöy akw put wuvalalwa.

Peter Denies Jesus

(Mt. 26.69-75; Lk. 22.56-62; Jn. 18.15-18, 25-27)

⁶⁶Noqw Peter pep mońwkit ihpoviyat epniqw, haqawa God awwat mohpeq mońwit tumal'aymuyatuy mámanhtuy amuńqaqw pítuhqe, ⁶⁷Peter námukintaqw túwahqe, aw taynumt, pañqawu: Um pi piw it Jesus Nazareth ańqw sinot ámuma. ⁶⁸Noqw pam qa nakwhaqe pañqawu: Nu put qa tuwi'ta; piw um hińqawhq nu qa māmatsi. Nit pam yámakqe, hötsíwat aw wunuqw, taqakowáko töqt. ⁶⁹Noqw māna piw put túwahqe, pahsat pep hońqamuy amumi pañqawu: I' pi pumuy amumuma. ⁷⁰Noqw piw pam qa nakwha. Pu hihin hihsavoniqw, ima pep hońqam piw Peter aw pañqaqwa: Pay um pas antsa pumuy amumum hinnuma. Um pi Galilee-sino; óviy pi uhlavayi panta. ⁷¹Noqw pahsat pu pam God attip amumi pas qa atsátaniqey amumi pañqawu; nihqe pas öqalat pañqawu: Pay nu pas umuy hakiy yuaatotaqat qa tuwi'ta. ⁷²Noqw pahsat pay taqakowáko piw töqt; noqw pahsat pu Peter Jesus put aw hin lavayhiqat u'na; ura pam pañqawu: Nāt taqakowáko qa lös töqtqw, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawni, ura kita. Noqw pam put ań wūwaqe, pahsat paklawu.

Jesus before Pilate

(Mt. 27.1-2, 11-14; Lk. 23.1-5; Jn. 18.28-38)

15 ¹Pu panis tālawvaqw, pay ima God awwat mohpeq momińwit, pu wukw'a'yat-nikańw pu tutavot tutuqaynayaqam wuwan'a'yatuy sohsokmuy amumum hin hintaniqat yuaaykuyaqe, Jesus somyat, ahpiy wikyaqe, pep tutskwat aw mońwi, Pilate yan mātsiwhqat, aw put noaya. ²Noqw Pilate put tūviňtaqe aw pañqawu: Ya um Jew-sinmuy

moñwíamu? Noqw pam hu'waqe aw pañqawu: Um súañqawu. ³Noqw God awwat mohpeq momñwit put híhihta nēveltotoynayaqw, pam qa hiñqawu. ⁴Noqw Pilate piw put tūvintaqe aw panqawu: Ya pay um pas qa hiñqawni? Meh, ima híhihta uhpewi yuaatota. ⁵Noqw piw nāt Jesus qa hiñqawu. Noqw ḍoviyl Pilate hin kurs wūwa.

Jesus Sentenced to Death

(Mt. 27.15-26; Lk. 23.13-25; Jn. 18.39-19.16)

⁶Noqw put nōviwhqat ep pi pam hakiy sivilawhqt hihtawat nuhtumi mātapñwu, pumuy hakiy nānawaknaqw put'a. ⁷Noqw hak tāqa Barabbas yan mātsiwhqa pētuy amumum sivikit ep sómiwta. Ura puma put amum moñwit ehpewi hoíva; nihqe panhtotiqe hakiy nínaya. ⁸Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam Pilate aw sa'taqe, pam hin yúkuñwuqey pan piw amuñem hinhtiniqat ö'qalya. ⁹Noqw Pilate lavayhtiqe amumi pañqawu: Noqw ya nu Jew-sinmuy moñwíamuy amumi mātapniqat uma nānawakna? ¹⁰Suyan pi God awwat mohpeq momñwit qatsutsúyyaqe ḍoviyl put aw Jesus noayaqw, pam mātsi'taqe ḍoviyl pañqawu. ¹¹Noqw God awwat mohpeq momñwit sinmuy pan unañwtoynaya, as pam Barabbas pumuy amumi mātapniqata. ¹²Noqw Pilate lavayhtiqe piw amumi pañqawu: Noqw ya nu it umuhpiy Jew-sinmuy moñwíamuy yan túñwantiwhtqat hintsanni? Ya uma hin nānawakna? ¹³Noqw puma piw sáakmaqe aw pañqaqwa: Nahoylehtsit aw müaa! ¹⁴Pahsat pu Pilate amumi pañqawu: Ya hínoqö? Pam hihta qalomáhinhitiqw ḍoviyl'o? Noqw pahsat puma tis pas pavan sáakmaqe pañqaqwa: Nahoylehtsit aw müaa! ¹⁵Noqw Pilate sinmuy pas pay unañwveniqe, pumuy Barabbas mātapt, Jesus wuvahtiwniqat pañqawht, nahoylehtsit aw muiwniqat ḍoviyl solāwamuy amumi put mātavi.

The Soldiers Make Fun of Jesus

(Mt. 27.27-31; Jn. 19.2-3)

¹⁶Noqw solāwam pavasiwhkit Pretorium yan túñwantiwhtqat aw put wikyaqe, suñwámuy sohsokmuy sūmi tsovalaya. ¹⁷Pu puma put palasakwat usimnit usihoynayat, hihta kütay'taqat kwitetotiqe, put qötösomtoynaya. ¹⁸Nit pahsat pu put pas hihtalwaqe, pañqaqwa: Öqawmáñwu, Jew-sinmuy moñwíamu! ¹⁹Pu puma hopaqat akw put qötöyat wuvalalwakahkañw, aw töhtota; pu aw tamötshoñvankahkañw, put pas hihtalalwa. ²⁰Pu ḍoviyl puma put aw tututsiwyaqey yukuyaqe, palasakwat usimnit oyanayat, pu pas nāp yuwsiyat put yuwsinaya, nit nahoylehtsit aw put muayaniqe ahpip wikaq.

Jesus Nailed to the Cross

(Mt. 27.32-44; Lk. 23.26-43; Jn. 19.17-27)

²¹Noqw hak Cyrene-tutskwat añqw tāqa, Simon yan mātsiwhqa, hakimuy Alexander-nikaiñw, pu Rufus pumuy naam, haqaqw pitutoqe pañqee. Noqw

pam Jesus nahoylehtsiyat enem īkwiwtaniqat solāwam put tusoq'ayatota. ²²Noqw puma haqami Golgothat aw Jesus wikya; pam Masqötvihkā iñihqe pam'i. ²³Noqw puma wine hihta a'ño sīkat enai namiqwriwtaqat put hikwnayaniqw, pam qa nakwha. ²⁴Pu puma put nahoylehtsit aw muayaqe, yuwsiyat nāhoy o'ya, put öviy nanavö'yakahkaiwo, mātaqpi hak hihtawatmantaniqw öviy'o. ²⁵Wukotörivaniwtaqw-haqam puma nahoylehtsit aw put muaya. ²⁶Noqw pam hihta nēveltoyniwhq, pam put atsva pēniwa; nihqe yan pey'ta: JEW-SINMUY MOÑWIAMU. ²⁷Noqw puma piw hakimuy löqmuy uyinwutuy put ahsaq nīnaya, nānap nahoylehtsit aw muayaqee, suhkawa put putvaqeniqw pu suhkawa put suyvaqee. ²⁸Noqw pep pu' tutuvenit an hiniwhti, ura yan pey'ta: Pam qaanhtotiqamuy amumum pohtoylaniwa, yan'i. ²⁹Noqw ima añ sasqayaqam aw tututsiwyaque, qötöy wīlankahkaiw pañqaqwa: Hē! um God kīyat sahpuknat pāyis tālat añ aw kītaniqey tuwi'tqa, ³⁰Ayo nātave', nahoylehtsit añqw hāwii. ³¹Noqw God awwat mohpeq momñwit piw amún put aw tututsiwyaque, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum nānami pañqaqwa: Pas as pam ayo tūooykaiw, kurs hin ayo nātapni. ³²Pay pas Christ Israel-sinmuy moñwíamnen nahoylehtsit añqw hawni, noqw itam aw tāyuñwe' tūtuptisiwani. Noqw ima put amum nahoylehtsit aw multiqam put aw tutsfwhiñqawlawu.

The Death of Jesus

(Mt. 27.45-56; Lk. 23.44-49; Jn. 19.28-30)

³³Noqw tāwanasaptiqw ahsupoq tūwaqatsit añ qatālawva, tāwat atvelpetiqw pahsavoo. ³⁴Noqw tāwat atvelpetiqw, Jesus a'ño pañqawu: Eloi, Eloi, lama sabachthani. Pam God, Itutuyqawhqa, ya um hinoqw nuy tatamhta? iñihqe pam'i. ³⁵Noqw haqawat pep honiqam nanaptaqe pañqaqwa: Meh, taq pi pam Elias wániwaylawu. ³⁶Noqw haqawa wáríkqe, hihta söyatkoq'taqat (sponge) vinegar aqw móroknat, hopaqat epeq söñnat, put hikwna pañqawkañwo: Pay pantani; mātaqpi kurs Elias añqwnen put hawnani. ³⁷Noqw Jesus a'ño hiñqawht, sohsok hikwsu. ³⁸Noqw God kīyat ep mötsáp'uutspi öñaqw atkāmiq nāhoy tsīki. ³⁹Noqw solāwamoñwi Jesus ayañqwat aw wúnuhqa put pan hiñqawht, sohsok hikwsuqw yórikqe pañqawu: Pay kurs pas antsa i' tāqa God Tíata. ⁴⁰Noqw hakim momoyam piw yāvaq tāyuñwa. Noqw ima nuhtumya-i' Mary Magdalene, pu Mary hakiy James tsaywatnihqat-níkañw pu Joses, pumuy yúamu, noqw pu Salome. ⁴¹Ura as Jesus Galilee-tutskwat ep hinnumqw, ima momoyam put añk hinnumyaqe, put tumalay'yuñwa. Pu piw wühaqnihqam momoyam put amum Jerusalem aqwyaqam pep hōñi.

The Burial of Jesus

(Mt. 27.57-61; Lk. 23.50-56; Jn. 19.38-42)

⁴²Noqw nasuñwintalöñnit totokayat ep tapkiqw, ⁴³Hak tāqa Arimathea-kitsókit añqwnihqa, Joseph yan mātsiwhqa, ep pítuhqe, qa tuhtuskañw

Pilate aw pákihqe, Jesus tokoyat tuhtui. Pam hak wuwan'aya kaptiswitaqa, nuhtum God moñwtunatyayat nuhtayta. ⁴⁴Noqw pay sen Jesus mokqat Pilate wūwaqe, solāwamoñwit wániwayhqe, put tūvinta. ⁴⁵Nihqe yaw put pay mokqat pam solāwamoñwit añqw navotqe, pahsat put tokoyat Joseph maqa. ⁴⁶Noqw pam suphiñput tusaqtontsatsakwmötsaput tui; nit Jesus tokoyat hawnaqe, put akw put mokahta; nit owat ep tuamhqölö tuhsöiwtaqat aqw put panat, hötsiwmiq owat mūma. ⁴⁷Noqw Mary Magdalene-niqw, pu Joses yuat Mary, puma haqam put taviwhqat aw yori.

The Resurrection

(Mt. 28.1-8; Lk. 24.1-12; Jn. 20.1-10)

16 ¹Pu nasuñwintalöñnit añ ayo ruhpakq, Mary Magdalene-niqw, pu James yuat Mary-niqw, pu Salome, puma hīhihta kwañwáhovaqtuqat tuiya, tūamit awye', put akw Jesus lelwiyanique öviy'o. ²Pu öviy Sundayt aw pituqw, puma suits talavay tāwat yámaktoqw tūamit aw ökiwisa. ³Nihqe nānami pañqawwisa: Ya sen hak itamuñem tūamit hötsíwat añqw ayo owat mūmani? ⁴Nit puma aw yórikyaqw, kurs owa pay ayo mūmaniwa, pas pi qaan'eway yahsayoq'a. ⁵Noqw puma tūamit aqw yuñqw, kurs hak tiyo wūpat qōtsat yuwsikāñw put putvaqe qatu. Noqw puma put tutwaqe pas tsātsawna. ⁶Noqw pam hak pumuy amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwyuñwni. Pay uma as Jesus Nazareth añqw sino naholehtsit ep multiqat hepwisa. Pam ahoy tātayi, pam qa yep'e. Kurs huvam haqam pam taviwhqat aw yórikyaa. ⁷Noqw yupave, uma put aw nānatuwnayaqamuy-nikañw pu Peter, pumuy amumi yan tuawwisni: Pam umuhsavo Galilee aqwni. Ason pep uma put aw yórikyani. Pay ura umumi pañqawu. ⁸Noqw puma pañqw nōñañayku; nihqe hin unañwtotiqe, tururuti'kahkañw watqa. Pas pi puma tsawiniwyuñqe, öviy qa hakiy haqam aw hiñqaqwa.

Jesus Appears to Mary Magdalene

(Mt. 28.9-10; Jn. 20.11-18)

⁹Noqw Sundayt aw pituqw, suits talavay Jesus ahoy tātayhqe, mohti Mary Magdalene aw namtakna. Ura pam put añqw tsane' nukpanhihikwsimuy ipwa. ¹⁰Noqw pam ahpipiñihqe, Jesus ámumyañwuqamuy put ãawna, pumuy qahahlayyakahkañw tsaykitaq'ö. ¹¹Noqw yaw pam piw qátuhqe, pu Maryt aw namtaknaqat puma nanaptakañw qa tütuksiwa.

Jesus Appears to Two Disciples

(Lk. 24.13-35)

¹²Pantaqat atsve pu' pumuy amuñaqw haqawat lōyöm haqami tutskwamiq waymaqw, pam piw pas hinwat hinkañw pumuy amumi

namtakna. ¹³Noqw puma ahoy kīminihqe, mímuywatuy put āawna. Noqw pay piw puma pumuy lavayiyamuy qa tūtuptsiwa.

Jesus Appears to the Eleven

(Mt. 28.16-20; Lk. 24.36-49; Jn. 20.19-23; Acts 1.6-8)

¹⁴Pantaqat atsva pu' pakwt sūkw sihkay'taqamuy nōnovaqw, Jesus amumi namtaknaqe, pumuy qatūtuptsiwaqat, pu a'nō unañwayamuy ep qöhqöya, puma put ahoy tātayhqat aw yórikyaqamuy lavayiyamuy qa tūtuptsiwaqw öviy'o. ¹⁵Pu pam pumuy amumi pañqawu: Uma tūwaqatsit ań ahsupoq nankwusani. Pu uma sohsokmuy simmuy amumi lomatuawit yuaatotani. ¹⁶Lomatuawit qa tuptsiwhqa hapi maskimiq tūviwtaniqw, pam put eñem yukiwni. Nikaiw tuptsiwh, kūyit akw tuvoylatiqa hapi ayo yámakiwtani. ¹⁷Pu ii himu tuawi'yuñqa ań tuptsiwni'yuñqamuy amumi énañhtini: Puma inatñwaniy aw yankahkañw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwanwisni; pu piw himuhkwa yuaatotani. ¹⁸Kurs puma tsūtsu'tuy iuaye', pu sen kurs puma hihta qöyanpit hikwye', pas soon put akw hinhtotini. Puma tūtuyyaqamuy amumi hintsatsnaqw, puma qalaptuyamantani.

Jesus is Taken up to Heaven

(Lk. 24.50-53; Acts 1.9-11)

¹⁹Noqw Tutuyqawhqa pumuy amumi yan yuaaykut, ömi wíkiwa; nihqe God putvaqe qatuptu. ²⁰Noqw puma pañqw nankwusaqe, sohsovik yuaatinumyaqw, Tutuyqawhqa pumuy amumum tumalay'kañw, kātatayhpit hihta tuawi'taqa akw lavayit öqlananma. Yantani.

LOMATUAWI

LUKE

AHPIY’O

Introduction

1 ¹Pas as kaysiwhqam itamuhpá' hihta hiniwhtiqat pás oyiwtaqat pénayaniqey tuwantota. ²Ima hakim ań ahsupoq Jesus hihta hintsakmaqat aw yórikyat, lomatuawit yuaatotaqam itamumi hin mātapyaqat pan put pénayaniqey aw may’yuńwa. ³Noqw öviy nu put yaynihilhpuyat ańqaqw sohsok hihta ań pás puprikqe, put pás pasiwtqaqt ümi pénaniqey unańwti, um hak pavan Theophilus. ⁴Noqw pep pu' sohsoy himu ümi mātaviwhqa pas antsanhqat um pas suyan navoti'tani.

The Birth of John the Baptist Announced

⁵Hakiy Herod tutskwat Judeat ep mońw'iwtawq, hak God awwat mońwi, Zacharias yan mātsiwhqa qatu, hakiy Abiat paptiyat ep nuhtum wínumuhqa. Noqw put nōmaat Elizabeth yan mātsiwhqa piw hakiy Aaron ahpiyvi. ⁶Puma náma God attip súankaiw, Tutuyqawhqtat hin lavayyukuhqat pu hin tutaptaqat ań ahsupoq qaöwíhinma. ⁷Nikańw puma qa ti'ta, Elizabeth qa tílawhq öviy'o. Noqw puma náma pāpū pas wuyoiwta. ⁸Noqw ephaqam i' Zacharias sunwámuy amumum God kiyat ep tumalay'taniqat aw pitsíwta. ⁹Noqw puma hin hinhtotiniqe hihta akw tuwantotaqe, pan tumalat nāhuyvaya. Noqw Zacharias God kiyat ep put eńem hihta kwańwáhovaqtuqat taqtsokniqw pan put eńem yukiwa. ¹⁰Noqw pam panhtiniqat aw pituqw, sinom sohsoyam ihkaqe hońkahkanw, God aw nānawakna. ¹¹Noqw pam pańso pakiqw, Tutuyqawhqtat hońviayaat put aw mātakti; pam kwańwáhovaqtuqat eńem qöqöhpit putvaqe wunuwta. ¹²Noqw Zacharias put túwahqe, pas tsawnaqe, hin unańwti. ¹³Noqw hońviaya put aw pańqawu: Um qa tsawnani, Zacharias. God

uhnawakinpiy navota. Noqw öviy uhwuhti Elizabeth unem tiyohyat tihtani. Noqw ason um put John yan túñwani. ¹⁴Um put tihtiwhqat ep pas hinhaqam hahlayhtini; noqw kaysiwhqam umum hahlayhtotini. ¹⁵Pi pam Tutuyqawhqat atpip a'nö hímuni. Nihqe öviy pam ovavalat, pu honaquyit qa hihikwni. Pi pas pam tihtiwhpuy añaqaw Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwtani. ¹⁶Pam Israel-sinmuy amumi ö'qalaqw, puma ahoy Tutuyqawhqay God aw nánamtökani. ¹⁷Pam Elias antani, numiy aña'a, pu öqalay aña'a. Nihqe pam Tutuyqawhqat ahsavo hinmaqw, namat timuy amumi unañway'vayani; noqw ań qatuqáyvahsi'yuñqam súanhinwiscamuy amún súan unañwtalwuñi'vaye', súanhinwisni. Noqw pam Tutuyqawhqat ahsavo put sinomuyatuy unañwayamuy put eñem moñvwastani. ¹⁸Noqw Zacharias hoñviayat aw pañqawu: Noqw nu hin uñ súañqawhqat navoti'tani? Pi nu' wuhtaqa, pu iwuhti pāpu pas wuyoiwta. ¹⁹Noqw hoñviaya lavayhtiqe put aw pañqawu: Nu Gabriel yan mātsiwa; noqw nu God atpip wunu. Noqw nu it lomatuawit uñ äawnaniqat öviy pam nuy añaqw ümi ayata. ²⁰Noqw meh, um hapi ilavayiy qa tuptsiwa. Noqw öviy uhlavayi nawus üñaqw nawhkiwhq, kurs um hin yuaatani, pas hisat ilavayiy aw antsaniwhqat aw pahsavoo. Noqw hisat aw pituqw, God ilavayiy aw antsanni. ²¹Noqw sinom Zacharias nuhtayyuñwa. Hinoqw pam God kiyat ep pas nawutsnaqw, puma put ep hin wūwantota. ²²Noqw pam yāmakqe, pay kurs hin pumuy amumi hiñqawni. Noqw puma māmatsyaqw, sumataq pam God kiyat ep hihta aw yori; öviy pi pam amumi māsankañw, pay pas qa hiñqawu. ²³Noqw öviy pam panis paptsiy ań kuyvat, pahsat pay nima. ²⁴Noqw ahpiy pantaqw, put nōmaat Elizabeth nō'yiltiqe, tsivot mūmuyawhtuy ań haqam nātupki'ta. ²⁵Nihqe pañqawu: Yanhaqam Tutuyqawhqa nuy hintsana, nuy ökwatuwhqee. Nu as qa tiylawhq öviy sinom as inumi tutswiñqaqwaqw, askwal pi God put pantaqat añaqw nuy ayo tavi.

The Birth of Jesus Announced

²⁶Noqw navay mūmuyawhtuy súlawhtiqw, God hoñviayay Gabriel Galilee-tutskwat ep haqami kitsókit Nazareth yan mātsiwhqat aw ayata, ²⁷Hakiy mānat nāt qanāhovalni'taqat Mary yan mātsiwhqat aw'i. Pam hak hakiy tāqat Joseph yan mātsiwhqat, David ahpiyvit aw noiwniqat eñem nawiniwta. ²⁸Noqw hoñviaya put aw pákihqe, aw pañqawu: Um hahlayni, Tutuyqawhqa úmuma. Pam núokway ümi pas qaöwínoa. Um momoymuy amuñaqw pas hahlayhpit ep'e. ²⁹Noqw Mary put aw yórikqe, lavayiyat ep hin kurs wūwa; nihqe hihta pa pam lavayhtiqat pam wūwanta. ³⁰Noqw hoñviaya put aw pañqawu: Pay um qa tsawiniwtani Mary, God núokway ümi pas qaöwínoa. ³¹Noqw meh, um nō'yilte', tiyohyat tihtani. Nen um put Jesus yan túñwani. ³²Pam a'nö hímuni; pu Pas Sus'oveqnihqat Tíatnihqey yan túñwantiwni. Noqw Tutuyqawhqa God put nayat David moñqeniyat

put máqani. ³³Noqw pam Jacob ahpiy sinoiwtaqamuy amumi sutsep moínw'iwtani. Pu put moíwtunatyat pas qa haqami so'tani. ³⁴Pahsat pu Mary hoñviayat aw pañqawu: Noqw hin i' pasiwtani. Pi nu qa hisat haqam hakiy tāqat ámuma. ³⁵Noqw hoñviaya lavayhtiqe put aw pañqawu: Pay ason Qahováriwtaqa Hikwsí ümi pítuni; pu Sus'oveqnihqa öqalay akw uñ nākwapnani. Paniqw öviy ason pam tsāy qahováriwtaqa uhpiy tihtiwiqa God Tíatniqey yan túñwantantiwni. ³⁶Noqw meh, üñaqvwí Elizabeth as qa tlílawhqat pañqaqwañwuqw, pam wuyovehaq nö'yilti. Noqw pu' hapi pam navay mūmuyawhtuy añ panta. ³⁷Pi God-niqw pay qa himu qa pasiwtani. ³⁸Pahsat pu Mary pañqawu: Taa, pay pi nu Tutuyqawhqtat túwíkiata. Pay nam um hin lavayhtiqw antani. Noqw hoñviaya put añqw ahpiy'o.

Mary Visits Elizabeth

³⁹Noqw ephaqam Mary pañqw nakwsuqe, haqami tsotsmoy'yuñqat aqwhaqami kaktayi, Judeat-tutskwat ep kitsókit aw'i; ⁴⁰Nihqe Zacharias kiyat aw pákihqe, Elizabeth aw yuaayku. ⁴¹Noqw Elizabeth Maryt lavayiyat navotq, put ponoveq tiposi tsoomhti. Noqw Elizabeth Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkaiw, ⁴²Añö pañqawu: Naspi um momoymuy amuñaqw namorstiwa! Pu uhpiy tihtiwiqa pas hahlayhpit epni. ⁴³Noqw nuy yan'ewayniqw öviy kurs piw Itutuyqawhqay yuat añaqaw inumii? ⁴⁴Oviy pi meh, panis uhlavayi inaqvumiq töqtqw, pahsat pay tiposi hahlayhtiqe, ivonoveq tsoomhti. ⁴⁵Um God aw tuptsiwhqe, pas hahlayhpit ep'e, ispi Tutuyqawhqa ümi hin lavaytiqey pas kurs hin qa anhtiniqöö.

Mary's Song of Praise

⁴⁶Noqw Mary tuwat pañqawu:

Oviy nu iunañaqw Tutuyqawhqtat pas hihtay'tani.

⁴⁷Ihikwsiy akw nu God nuy ayo távihqat aw hahlayhtini,

⁴⁸Ispi pam manhtuwikiy okiwhqatsiyat aw tātayhq'ö.

Noqw meh, yahpiy haqahpiy yantani:

Sohsoram haqami nānañk yesniqam nuy hahlayhpit epnihqat pañqaqwani.

⁴⁹Pi pam nuy qaöwítumalta, i' hak Sus'öqaltutuyqawhqa,

Qahováriwtaqa yan túñwantiwq.

⁵⁰Pam put kaptsi'yuñqamuy óokwatuwa,

Sohsokmuy hakimuy nānañk yesqamuyu.

⁵¹Is uti! Pam hinurs öqalay'ta!

May akw añ kwivi'nañway'yuñqamuy tatslakna.

Piw pumuy tunatyayamuy sóontsana.

⁵²Pam añ ö'qaltuy qeniyamuy añqw hanna,

Nit añ ókiwyaqamuy momiq oya.

⁵³Pam añ tsöñsoiwtaqamuy hihta nukñwat öyna,

Nit kahaksinmuy súmavuyawyuñqamuy añqe lālawayi.

⁵⁴⁻⁵⁵ Pam tumal'ayay Israel aw unañwtavi,
 Itanamuy amumi hin lavayhtikey hapi panhti.
 Pam Abraham timuyatuy ökwatuwa,
 Pu ahpipy aniwhtotiqamuy sohsokmuyu,
 Nihqe pam yūmosa panmani.

⁵⁶ Noqw Mary payhkomuy mūmuyawhtuy añ Elizabeth amum qatut, pu
 ahoy kiy aqw'a.

The Birth of John the Baptist

⁵⁷ Noqw Elizabeth tihtaniyat aw pituqw, pam tiyohyat tihta. ⁵⁸ Noqw put
 kisñwamat, pu sinomat nanaptaqw, yaw Tutuyqawhqa put qa an'ewakw
 ökwatuwa. Nihqe puma put amum hahlayhtoti. ⁵⁹ Noqw put nanalsikis
 talni'taqw, puma tsākw poñotkuyaniqe öki. Nihqe puma put Zacharias yan
 tuiñwáya, nayat tuiñwiyat an'i. ⁶⁰ Noqw put yuat pañqawa: Qae, pam John
 yan mātsiwi. ⁶¹ Noqw puma put aw pañqaqwa: Noqw pi qa hak uhsino
 pan mātsiwa. ⁶² Pu puma put nayat aw māmasaya, hin pam put túrwaniqey
 nāwaknaqat tūviñtota. ⁶³ Noqw pam hihta añ pēnaniqey tuhtuy'qe, añ pēna:
 Pam John yan mātsiwa. Noqw puma sohsoyam hin kurs wūwaya. ⁶⁴ Noqw
 pahsat pay put moaat hötsíltiqw, leñiat iñähiwa. Noqw pam yuaaykuqe, God aw
 hahlayhti. ⁶⁵ Noqw pumuy kisñwamat pas kurs hin wūwaya. Noqw sohsoyam
 Judeat ep tsotsmova yesqam pep hin hiniwhtiqat nānami lavayta. ⁶⁶ Noqw
 sohsoyam put nanaptaqam unañwpeq put wūwankahkañw pañqaqwa: Hin pa
 i' tsay hintani? Noqw Tutuyqawhqt maat put aw unañwtavi'ta.

Zechariah's Prophecy

⁶⁷ Noqw put naat Zacharias Qahováriwtaqat Hikwsit akw
 tuyqawiñkañw, hin hintaniyat lavayhtikey pañqawu:

⁶⁸ Nam God Israel-sinmuy Tutuyqawhqaam tayawintiwa;
 Pam sinomuy pohtaque, pumuy qenivo oya.

⁶⁹ Pam hakiy a'nö öqalay'taqat wunuptsina,
 Itamuy ayo ñoyniqata,
 Tumal'ayay David amuhpiiyiyatuy amuñaq'ö.

⁷⁰ Ura pam hisatñahaqaqw itanamuy amumi pan lavayhti,
 Hakimuy pas hihtuy lavay'aymuy moayamuy ahpip'y'o.

⁷¹ Itahtuwqamuy māyamuy añqw itamuy ayo óyaniquey pañqawu,
 Pu sohsokmuy itamumi qa suhtaq'ewyaqamuy öqalayamuy añq'ö.

⁷² Pam itanamuy amumi núokway mahtakna,
 Amumi hin lavayhtikey aw antsana,
 Amumi pas qa paysoq pasiwnaqey pam u'na.

⁷³ Ura pam itanay Abraham aw pas qaöwílvayhti;

⁷⁴ Itahtuwqamuy māyamuy añqw itamuy ayo óyaniqueyu,

Itam qa tsawiniwkahkañw, put eñem hintsatskaniqata.

⁷⁵ Noqw itam itahqatsiy añ ahsupoq put atpip hinwisni,
Sohsok hihta akw pasiwkahkañw, súankahkañwo.

⁷⁶ Noqw ûm'i, ítii, ya uñem hintani?

Um Sus'oveqnihqat lavay'ayaatni;

Pan hapi um túñwantawiñi.

Um Tutuyqawhqt apyeve hinmani;

Pu put eñem pöhut añwu añ qenitani.

⁷⁷ Um God sinomuyatuy hin ayo nónakniqat áawnani;

Pumuy qaanh tipuyamuy ayo yukiltiq'ö.

God pumuy qaanh tipuyamuy ayo yuke', pumuy ayo óyani.

⁷⁸ Kwakwhat pi God aw itahyantaqa itamuy ökwatuwa, Kwakwhat pi
óñaqw itamumi tälawa.

⁷⁹ Qatalpuve yesqamuy amumi tälawnani,

Mokiwuy kihsiwniyat añ yesqam tälät aw yórikyaní.

Noqw itam tälät aw tåyuñwe', pasi'nañway'kahkañw, hinwisni.

Yan Zacharias lavayhti. ⁸⁰ Noqw tsây wüyoq'iwmaqw, tunatyaat
suyhtsepñwat öqawi'ma; nihqe haqam qayësiwhpuve qatu, hisat pam
Israel-sinmuy amumi namtaknaniqey pahsavoo.

The Birth of Jesus

(Mt. 1.18-25)

2 ¹ Noqw ephaqam sopkawtaqam sinom návenayaniqat Caesar Augustus
yan tutapta. ² Noqw hak Cyrenius Syria-tutskwat ep moñw'iwtaqw,
sinom mohti yan návenaya. ³ Noqw sohsoyam návenayaniqé nanáp kitsókiy
añ nankwusa. ⁴ Noqw öviy Joseph Galilee-tutskwat ep Nazareth-kitsókit
añqwnihqe, Judea-tutskwat aqw'a, haqami kitsókit, Bethlehem yan
mätsiwhqat aqw'a. Ura David Bethlehem ep tihtiwa. Noqw Joseph David
ahpiyvinihqé, öviy návenaniqé pañsoq'a. ⁵ Noqw Mary put nömamkiwaat
put ámuma, pas páy tihtanikañwo. ⁶ Noqw pumuy pépeqniqw, pam
tihtaniqat aw pitu. ⁷ Noqw pam nát süs tihtaqe tiyohyat tihta; nihqe
muhipiñwat akw muhpiknat, haqaqw tumalvopkot nönösäñwuqat pañqe'
put tavi, qa haqam yeypesive amuñem qéniniqw öviy'o.

The Shepherds and the Angels

⁸ Noqw pep tutskwat ep hakim lalay'a'yat haqam tutskwave yesqe,
mihikq kanelvokmuy tütuwala. ⁹ Noqw meh, Tutuyqawhqt hoñviayaat
pumuy amumi matakliqw, Tutuyqawhqt lolma täläñwaat pumuy
ahsupoq amuqlaq tälawa. Noqw pavan pas puma tsawinwuhpukya.
¹⁰ Noqw hoñviaya pumuy amumi pañqawu: Uma qa tsawiniwyuñwni.
Meh, pi nu lomatuawit umuy áawnani; noqw put ep sopkawtaqam
sinom pas hinhaqam hahlayyani. ¹¹ Pi pu' hapi it talöñvaqat ep David

kitsókiyat ep Ayo Tūooyhqa umuñem tihtiwa, Tutuyqawhqa, Christ, God ańqw mońw'asi'taqa. ¹²Noqw it akw uma put māmatsyani: Tiposit muhipiñiwat akw muhipiñkaiw haqaqw tumalvopkot nōnōsainwuqat ańqe' qatsqat uma tutwani. ¹³Noqw pahsat pay qaan'ewakw hintaqam óve yesqam kurs hoiviyat áumuyaqe God tayawintotaqe pańqaqwa: ¹⁴Nam God Sus'oveqnihqa tayawintiwa; pam pi tūwaqatsit ep sinmuy hahlaykańw amuñem yukuqw, puma kwakwhat yesni. ¹⁵Noqw hoívia'yat tawlalwaqe yukuyat, ahoy òmíqhaqamiya. Noqw pahsat pu lālayñwut nānami pańqaqwa: Taa, tuma kurs Bethlehem awye', it yan hinwihtiqat, Tutuyqawhqa itamumi mahtaknaqat aw yórikwisa. ¹⁶Pu puma pańso kaktayyaqe, ep ókihqe, Maryt-nit pu Joseph pumuy tutwa, pu haqaqw tumalvopkot nōnōsainwuqat ańqe' tiposhoyat qatsqata. ¹⁷Noqw puma put aw yórikyaque, hoíviaya it tsākw hin lavayhtiqat ańqe' tunvotnaya. ¹⁸Noqw sohsoyam put nanaptaqam lālayñwut pumuy hin āawnayaqat ań wūwantota. ¹⁹Noqw Mary tuwat sohsok iit aw wūwankańw, unańwpeq pās oya. ²⁰Noqw lālayñwut hoíviaya amumi hin hinqawhqat sohsok nanaptaqe, pu aw yórikyaque, ahoy kanelvokmuy amumiya; nihqe put pantaqat ep puma God pas hihtatiwiskahkańw, tayawintiwsa.

Jesus Is Named

²¹Noqw nanalsikis talöňvaqat ep tsākw pońotkuyaniqat aw pituqw, naat put Jesus yan tuńwa. Pan hapi ura hoíviaya put tuńwa, put yuyat nāt qa nō'yiltiq'ö.

Jesus Is Presented in the Temple

²²Noqw put yuat Moses tutavoyat anwat tiyqatskuyvaqw, puma tsākw Tutuyqawhqat aw nōániqe, Jerusalem ep wikva. ²³Ura pi yan Tutuyqawhqat tutavoyat ań pey'ta: Ańsakis haqam hak wuhti pas mohtitiyohyat tihtapq, pam Tutuyqawhqat awwat noiwtani. ²⁴Noqw tutavot ań hin pey'taqat pan puma Tutuyqawhqat aw hihta hom'oya. Yan ura pey'ta: Hak lōqmuy masihöwituy, sen lōqmuy qötsähöwituy Tutuyqawhqat aw hom'oymantani. ²⁵Noqw meh, hak tāqa, Simeon yan mātsiwhqa, Jerusalem ep qatu. Pam hak súankaiw God pas kaptisi'ta; nihqe hak Israel-sinmuy Ayo Oyatoqat nuhtayta. Noqw Qahováriwtaqa Hikwsi put amum himma. ²⁶Noqw ason yaw pam pas Tutuyqawhqat ańqw mońw'asi'taqat aw yorikt, pu' hisat ahpiyniqat Qahováriwtaqa Hikwsi put pan āawna. ²⁷Noqw Hikswi pan put unańwtoynaqw, pam God kiyat ep paki. Noqw Jesus yuat puwsuriway amum tutavot hin yuykiwhqat tsākw Jesus eñem hinhtiniqe óviy pep put wikva. ²⁸Noqw Simeon put tsöpahtaqe, God aw hahlayhtit, pańqawu: ²⁹Tutuyqawhqa, taay, um uhlavayiy aw antsanni, Um uhtumal'ayay qa hin unańway'kańw yańqw ahpiyniqat aw nakwhanani. ³⁰Pi nu ivosiy akw hak Ayo Tūoyaniqat üñaqwnihqat aw yori. ³¹Put pantaqat hapi um

sohsokmuy sinmuy amutpik na'sasta. ³²Soñawnen pam qa-Jew-sinmuy amumi tālawnani; pu uhsinmuy, Israel-sinmuy ōmi tsokanani. ³³Noqw Joseph put yuyat amum pam hin tsākw lavayhtiqat aw kātuqayta. ³⁴Noqw Simeon pumuy öqalaqe, put yuyat Maryt aw pañqawu: Meh, i' tsāy God ahpiy namorstiwa. Noqw put atsviy Israel-sinmuy amunaqaw kaysiwhqam munumhtini, pu piw kaysiwhqam hoñvani. Pam hihta tuawi'taqw, sinom put aqw hihinqaqwani. ³⁵Pantani hapi. Noqw soñawnen uh'unaiñwa sipwuvahpit akw tūhotiwni. Noqw kaysiwhqamuy tunatyam tupkiyuñqa mātaktotini. ³⁶Noqw hak God lavay'ayaat, Anna yan mātsiwhqa, pep qatu, hakiy Phanuel tiata, Asert ahpiyvi. Pam hak wuhtiharsku; nihqe pam manhqatsiy ahpiy puwsuriway amum tsañe' yahsañwuy añ qatu. ³⁷Noqw pam koñnalavu nālop sunat añqw nālop sihkay'taqat pahsa'haqam yahsañwni'ta. Noqw pas pam God kiyat añqw qa ahpiyniñwu. Níkanw mimhikqat, pu taloñwiwmaqat añ napwalni'kañw, nāwakinkañw God eñem tumalay'tañwu. ³⁸Noqw Simeon nāt yuaataqw, i' wuhti ep pákihqe, Tutuyqawhqt aw hahlayti, nit sohsokmuy amumi put tsākw yuaata, Jerusalem ep sinmuy Qenivo Oyaniyat öviy maqaptsi'yuñqamuy amumii.

The return to Nazareth

³⁹Noqw Joseph, put yuyat amum Tutuyqawhqt hin tutaptaqat an sohsok hinhtit, ahoy Galilee-tutskwat aqw'a, nāp kitsókiy Nazareth aw'i. ⁴⁰Noqw tsāy wuyoq'iwmaqe suyhtsepiñwat tunatyay añ öqawi'ma; piw unañwtalwuwnit añ'a, nihqe God núokwayat añ hinma.

The Boy Jesus in the Temple

⁴¹Noqw Joseph, put yuyat amum añsakis yahsañwuy añ Jerusalem aqwniñwu, ura Amutsva Yūmosanhqat ep nōviwhqat ep'e. ⁴²Noqw Jesus pakwt löq sihkay'tasikis yahsañwni'taqw, Jew-sinom hin hintsatskañwuqat öviy naat yuyat amum Jerusalem aqw'a, Jesus wikkañwo. ⁴³Noqw puma añ kuyvaqe, nāp kitsókimiq áhoyniqw, tsāy Jesus pumuy qa amumumnihqe, Jerusalem epeq huruhti, noqw puma put qa navota. ⁴⁴Nihqe pay pam pumuy amumumyaqamuy amumumnihqat puma wūwaqe, ep tāwanawit añ haqami pahsavo nakwsu; nihqe puma sinomuy-níkañw, pu tuwimuy amuhpa' put hēva. ⁴⁵Nit puma put qa túwahqe, namtökt ahoy Jerusalem aqw'a, put heptoqee. ⁴⁶Noqw pāyis talqw, puma God kiyat ep put tuwaqw, pam tūtutuqaynayaqamuy amuhsonve qatukañw, pumuy amumi tūqaykañw, pu pumuy hihta tūviñlawu. ⁴⁷Noqw sohsoyam aw tūqayyuñqam put hin hihta mātsi'maqat, pu hihta hin ahoy hu'wanmaqat ep kātayuñwa. ⁴⁸Noqw puma put túwahqe hin kurs wūwa. Noqw yuat put aw pañqawu: Itii, ya um hinoqw itamuy yanhaqam hintsana? Okiw nu' unay amum kānavoti'kañw uñ hepnuma. ⁴⁹Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw nāpi nuy hepnuma? Ya nu Inay hihta himuyat hintsakniyat uma put qa navoti'taqe öviy'o? ⁵⁰Noqw pay

puma put lavayiyat qa māmatsi. ⁵¹Pu pam pumuy amumumnihqe, Nazareth ep pitu; nihqe pumuy amumi tūqaykāriw qatu. Noqw tuwat put yuat iit lavayit sohsok unañwpeq pās oyi'ta. ⁵²Noqw Jesus suyhtsepriwat wuwni'makañw wūyoq'iwma; pu suyhtsepriwat God-nikañw pu sinmuy tayawni'ma.

The Preaching of John the Baptist

(Mt. 3.1-12; Mr. 1.1-8; Jn. 1.19-28)

3 ¹Noqw hak Tiberius Caesar pakwt tsivot sihkay'taqat yahsañwuy añ moñw'iwtaqw, pu Pontius Pilate Judea-tutskwat ep moñw'iwtaqw, pu Herod Galilee-tutskwat aw moñw'iwtaqw, pu tupkoat Phillip Iturea-tutskwat ep sinmuy amumi-nikañw pu Trachonitis-tutskwat ep sinmuy amumi moñw'iwtaqw, pu Lysanias Abilene-tutskwat ep moñw'iwtaqw, ²Pu Annas-niqw pu Caiphas, puma God awwat mohpeq moñw'iwtaqw, ephaqam God lavayhti, Zacharias tiyat John aw'i, pam qayēsiwhpuveniq'ö. ³Noqw pam pāyut Jordan añ ahsupoq tutskwat añ nakwsuqe, sinmuy amumi yuaataqe pañqawu: Uma nāp umuhtunatyay añqw lasye', kūyit akw tuvoylatotini. Noqw God umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yúkuni, amumi kita. ⁴Ura hakiy God lavay'ayayat Esaiast lavayiyat añ yan pey'ta: Hakiy tönaat qayēsiwhpuve tsa'tinumqa navotniwa; nihqe yan lalvaya: Uma Tutuyqawhqt enem pōhut aw hintsatsnani; pam háqe'niqat aw suwiptotani. ⁵Sohsovik siskat añ otsómhtini, pu sohsovik tuhtukwi, pu tsotsmo tutskwatiwni, pu añ nukushinyuñqa súwiptotini, pu haqe' anahaiwyuñqa pōhiñputiwni. ⁶Noqw sinom sohsoyam God hin ayo tūooyhqat aw yórikyani. ⁷Pahsat pu sinom put ahpiy kūyit akw tuvoylatiwyaniqe öviy put aw ökiwtaqw, pam pumuy amumi yan lalvaya: Is ohi, uma hakim tsūtsu'stuy amunyunqamu, ya hak umuy itsívut nātoniqat añqw watqaniqat umumi pañqawu? ⁸Kurs uma pas antsa umuhtunatyay añqw lasye', uma alönöt qatsit ahpiy tutmalat hintsatskani. Pu uma umuh'unañwpeq qa pan lavaytani: Abraham hapi itanaa, kitotani; taq nu umumi pañqawni: God it o'wat añqw Abraham enem sinmuy aniwnaniqey tuwi'ta. ⁹Noqw pay soñawnen öviy piw pikaiñwa himutsokit ñayat tsahqaniqey na'sas'iwta. Noqw öviy himuwa tsoki lomasipalat qa himuy'varñwuqa tsaqniwe', qōhit aqw tūviwni. ¹⁰Noqw sinom put tūvintotaqe aw pañqawa: Noqw itam hinhtotini? ¹¹Noqw pam lavayhiqe amumi pañqawu: Löqmuy wukonapnay'taqá ñastanihqat sūkw máqani; pu nōsiwhqay'taqá piw pay anhtini. ¹²Noqw moñwit enem sīvat ömalalwaqam piw kūyit akw tuvoylatotiniqe ókihqe, put aw pañqawa: Tūtutuqaynaqa, ya itam hinhtotini? ¹³Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay hihsa'haqam umuñem tuwantihqat epnihqe qa hóyokput uma nuhtuñaqaw ömahtiwisni. ¹⁴Noqw pu solāwam piw tuwat put tūvintotaqe aw pañqawa: Noqw ítamwat hinhtotini? Noqw pam amumi pañqawu: Uma qa tūyuyuhnyayani. Piw qa hakiy hihta atsátotoynayani; pu uma hin ahsalalwe', pay put ep nakwhani'yuñwni. ¹⁵Noqw nāt sinom sumataq hintaniqat

maqaptsi'yuñqw, sohsoyam unañwpeq John aw hin wūwantota, sen pi pam Christ-nihqata, sen pi pay qa pamnihqata. ¹⁶Noqw John lavayhtiqe, sohsokmuy amumi pañqawu: Pay nu' pi as pas antsa umuy kūyit akw tuvoylalawu. Niñkaiw pay suhka inuhpenihqe pas pavan öqala añq'ö. Noqw soon nu yan'ewaynñkaiw pay nás'ew put tots-sosomhpiyat ñahni. Ason pam Qahováriwtaqat Hikwsit akw umuy tuvoylatani, pu qōhit akw'a. ¹⁷Soñawnen pam wuhipiy yawta, nihqe murivihkay ep pās qeni'tani, nen söhövosiy koyohkiy aw tañatani, nit pam ason tsihput qōhit qatokiñwuqat akw taqtsokni. ¹⁸Yan pam híhihta akw pumuy ökwhankañw, amumi lomatuawit yuaata. ¹⁹Noqw John Monwit Herod qōhqöya, tupkoyat Philip nōmayat Herodius ep'e, pu sohsok hihta ep qaanhtiqt ep pīwu. ²⁰Noqw Herod pay nāt piw qaanhit, John sivikimi pana.

The Baptism of Jesus

(Mt. 3.13-17; Mr. 1.9-11)

²¹Noqw pam nāt qa sivikive pakiwtaqw, sinom sohsoyam kūyit akw tuvoylatiwyaqw, pu Jesus piw kūyit akw tuvoylatiqe, nāwakintaqw ömi hötsíti. ²²Noqw Qahováriwtaqa Hikwsí höwit an tokoy'kañw put atsmi hāwi. Noqw öñaqw hakiy tönaat hiñqawhqe pañqawu: Um hapi pas aw iunañwaa Itii. Nu uñ pas hahlayi.

The Genealogy of Jesus

(Mt. 1.1-17)

²³Noqw Jesus tumalay hintsaktiva, sunat pakwt sihkay'taqat pañsa'haqam yahsañwni'kañwo. Noqw sinom wūwantotaqw, Jesus Joseph tíata. Noqw pam Helit tíata; ²⁴Noqw pam Matthat tíata, noqw pam Levit tíata, noqw pam Melchit tíata, noqw pam Jannat tíata, noqw pam Joseph tíata; ²⁵Noqw pam Mattathias tíata, noqw pam Amos tíata, noqw pam Naum tíata, noqw pam Eslit tíata, noqw pam Nagget tíata; ²⁶Noqw pam Maath tíata, noqw pam Mattathias tíata, noqw pam Semeit tíata, noqw pam Joseph tíata, noqw pam Judat tíata; ²⁷Noqw pam Joannat tíata, noqw pam Rhesat tíata, noqw pam Zorobabel tíata, noqw pam Salathiel tíata, noqw pam Nerit tíata; ²⁸Noqw pam Melchit tíata, noqw pam Addit tíata, noqe pam Cosam tíata, noqw pam Elmodam tíata, noqw pam Er tíata; ²⁹Noqw pam Josef tíata, noqw pam Eliezer tíata, noqw pam Jorim tíata, noqw pam Matthat tíata, noqw pam Levit tíata; ³⁰Noqw pam Simeon tíata, noqw pam Judat tíata, noqw pam Joseph tíata, noqw pam Jonan tíata, noqw pam Eliakim tíata; ³¹Noqw pam Meleat tíata, noqw pam Menan tíata, noqw pam Mattathat tíata, noqw pam Nathan tíata, noqw pam David tíata; ³²Noqw pam Jesset tíata, noqw pam Obed tíata, noqw pam Booz tíata, noqw pam Salmon tíata, noqw pam Naasson tíata; ³³Noqw pam Aminadab tíata, noqw pam Aram tíata, noqw pam Esrom

tíata, noqw pam Phares tíata, noqw pam Judat tíata; ³⁴Noqw pam Jacob tíata, noqw pam Isaac tíata, noqw pam Abraham tíata, noqw pam Tharat tíata, noqw pam Nachor tíata; ³⁵Noqw pam Saruch tíata, noqw pam Ragaut tíata, noqw pam Phalec tíata, noqw pam Heber tíata, noqw pam Salat tíata; ³⁶Noqw pam Cainan tíata, noqw pam Arphaxad tíata, noqw pam Sem tíata, noqw pam Noet tíata, noqw pam Lamech tíata; ³⁷Noqw pam Mathusalat tíata, noqw pam Enoch tíata, noqw pam Jared tíata, noqw pam Maleleel tíata, noqw pam Cainan tíata; ³⁸Noqw pam Enos tíata, noqw pam Seth tíata, noqw pam Adam tíata, noqw pam God tíata.

The Temptation of Jesus

(Mt. 4.1-11; Mr. 1.12-13)

4 ¹Noqw Jesus Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkañw, pāyut Jordan ariqw ahoy pitu, nihqe Hikwsit ahpiy qayēsiwhpumi wíkiwa. ²Noqw Nukpana lōp sunat tālat ań pep put aw unaheplawu; noqw pam pahsa' talönvaqat ań qa nōsa, nihqe ań ruhpakq pam tsōñmoki. ³Noqw Nukpana put aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen, um it owat pólavikiniwhtiniqat aw pañqawni. ⁴Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Sino qa pólavikit-sa akw qátut, pas God lavayiyat sohsok akw qátuni. ⁵Pu Nukpana haqami pas wupatukwit aqw put wíkqe, tūwaqatsit ań ahsupoq moñwqeinqit put aw súmahtakna. ⁶Nihqe aw pañqawu: It hapi öqalat nu uń sohsok máqani, pu hihta ań susnunukinwata, pi pam inumi noiwta. Noqw nu hakiy put máqanik máqańwu. ⁷Noqw öviy kurs um inumi naokiwtaqw, pay pam sohsoy uhhimuni. ⁸Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Sóoni, yupa ayo haqamii, Satan, pi yan pey'ta: Um God Uhtutuyqawhqay aw naokiwlawni, pu um put-sa eñem tumalay'tani. ⁹Pu Nukpana put Jerusalem ep wikväge, God kiyat ep suswupakits'omiq put tsókat, pu aw pañqawu: Kurs um pas antsa God Tíatnen, yańqw atkamiq nātuvani; ¹⁰Pi ura yan pey'ta: Pam hoñviaymuy ayataqw, ümi tunatyaltotini; ¹¹Nen puma may akw uń hölölni'yuńwni, taq nāp hisat sen um uhkukuy owat aqw sáviknani. ¹²Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Sóoni, pi ura yan pey'ta: Um God Uhtutuyqawhqay aw qa tuwanlawni. ¹³Noqw Nukpana sohsok unaheppit akw put aw tuwantaque yúkuhqe, hihsavo put ańqw ahpiy'o.

Jesus Begins His Work in Galilee

(Mt. 4.12-17; Mr. 1.14-15)

¹⁴Noqw Jesus Qahováriwtaqat Hikswit öqalayat pasiwkañw, Galilee ep ahoy pitu. Noqw sinom ań ahsupoq put lavayta. ¹⁵Noqw pam pumuy tsotsvalkiyamuy ań pumuy tutuqaynatinuma, sohsokmuy amuhpiy kaptsiwkañwo.

Jesus Rejected at Nazareth
(Mt. 13.53-58; Mr. 6.1-6)

¹⁶Pu pam haqam wuñhqey Nazareth aw pitu. Nihqe pam hin tuwi'taqey anhtiqe, nasuñwintalöñnit ep tsotsvalkimi paki, nihqe tutuvenit añ túñwantaniqe wunuptu. ¹⁷Noqw pep God lavay'ayayat Esayas tutuveniat put aw taviwa. Noqw pam tutuvenit púruknaqe, haqe' yan pey'taqat tuwa: ¹⁸Tutuyqawhqaqat Hikwsiat nuy tuyqawi'ta, nu añ ókiwyaqamuy amumi lolmat yuaaykuniqat öviy nuy asnaqee; pu añ unañwsoiwtaqamuy suyan unañwtoynaniqat öviy nuy ayata, añ tūwik'iwyuñqamuy nuy mātaviyaniqat amumi yuaaykuniqat öviy'o, pu añ qatalat pōsi'yuñqamuy pōsiyamuy tālawnayaniqat amumi yuaaykuniqata, pu añ okiwsaniwyaqamuy qeniveyaniqat öviy'o. ¹⁹Pu i' Tutuyqawhqa ayo tūoyniqat aw pitsíwtaqat tunvotnaniqat öviy'o. ²⁰Yan pam añ tuñwat, tutuvenit mupipiyyinat, aw tunatyawtaqat aw put ahoy tavit qatuptu. Noqw tsotsvalkive tañawtaqam put aw-sa tāyuñwa. ²¹Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Umuy hapi aw tūqayyuñqw, i' yan pey'taqat it talōñvaqat ep aw antsaniwa. ²²Noqw sohsoyam put aw tūqayyuñqe, moañaqw lavayit lolmat nōñakqat aw kāwuwantotaqe, pañqaqwa: Ya qa i' Joseph tíata? ²³Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay kurs hin uma inumi yan lavayit qa pañqaqwani: Tūhika, nāqalaptsinaa, it'a. Um yaw Capernaum ep hihihta tumalta; um yep nāp uhtutskway ep piw panhtinikaiñwo. ²⁴Noqw pam pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Qa hak God lavay'ayaat nāp tutskway ep pāsniwa. ²⁵Noqw nu umumi súañqawni: Ura Elias qatsiyat ep payhkomuy yahsañwuy añqw navay mūmuyawhtuy añ qa yokva; noqw ura tutskwat añ ahsupoq tsónösti. Noqw ephaqam Israel-sinmuy tutskwayamuy ep kaysiwhqam koñnanalvut yēse. ²⁶Noqw pay ura pas Elias pumuy qa haqawatuy amumi ayatiwht, pay ura Sidon ep kitsókit Sareptat ep hakiy koñnalavut aw'i. ²⁷Pu God lavay'ayayat Eliseus qatsiyat ep as Israel-sinmuy amunaqaw kaysiwhqam tokoplelet tūtuya; noqw pay ura puma pas qa haqawa powalti, pay hak Syria-sino hak Naaman yan mātsiwhqa-saa, amumi kita. ²⁸Noqw sohsoyam tsotsvalkive tañawtaqam it nanaptaqe, pas itsívutoti; ²⁹Nihqe hoñvaqe, put kīñaqw tūvaya. Pumuy kitsókiam haqam tsomoveq wunu. Noqw öviy pep tumpok puma put wikya, pañqw put tūvayaniqey unañwtotiqee. ³⁰Noqw pay pam amuhsonñaqw hinmañkañw, pañqw ahpip'o.

A Man with an Evil Spirit
(Mr. 1.21-28)

³¹Nihqe pam Galilee ep kitsókit Capernaum aqwñihqe, nasuñwintalöñnit añ sinmuy tutuqayna. ³²Noqw pas puma put hin tutuqaynaqat ep aw kātuqayyuñwa, pas pam a'nö lay'taqat yuaataqw

ōviy'o. ³³Noqw hak tāqa tuyoy'ewakw nukpanhikwsit okiw akw tuyqawiwtaka tsotsvalkive pakiwta, nihqe pam a'nö hiñqawhqe pañqawu: ³⁴Itamumi qa hintsakii. Ya itam uñ hintsatsnani, Jesus Nazareth añqwnihqa? Ya um itamuy kīqötaniqe öviy añqaqö? Pay um hákiyniqw nu uñ tuwi'ta. Um God añqw pas Qahováriwpu. ³⁵Noqw Jesus put mēwaqe, aw pañqawu: Qa hiñqawlawht, put añqw yámakuu. Noqw nukpanhikwsit sinmuy amutpiro put tūvat, put añqw yama, nit pay put qa hintsana. ³⁶Noqw puma sohsoyam kātayyuñqe nānami pañqaqwa: Is uti, pavan pas lavay! Pas pi qananahtsopkañw, öqalat akw tuyoy'ewakw hihikwsimuy amumi pañqawhqe, puma nuhtuñaqw nōñakñwu. ³⁷Noqw pam pep hin yukuqw, pam pantaqa put tutskwat añ ahsupoq yuaatiwa.

Jesus Heals Many People
(Mt. 8.14-17; Mr. 1.29-34)

³⁸Noqw pam tsotsvalkiñaqw yámakqe Simon kiyat aw paki. Noqw Simon nōmay yuat a'nö mukitutuya; noqw puma put eñem Jesus aw taqa'ñaiñtoti. ³⁹Noqw pam put aw wunuptut, mukituyat mēwa; noqw pam put mātavi, Noqw pahsat pay pam wuhti wunuptut, pumuy amumi unañwtavi. ⁴⁰Noqw tāwat pakitoqw, sohsokmuy hihta akw tūtuyyaqamuy, puma Jesus aw tsamvanta, noqw pam pumuy sohsokmuy amumi may akw hintsanqe pumuy qalapsina. ⁴¹Noqw nukpanhikwsim kaysiwhqamuy amuñaqw nōña, a'nö hiñqaqwakahkañwo, nihqe pañqaqwa: Um Christ, God Tíata! Noqw pam pumuy tuoqmeye, pumuy hiñqaqwaniqw qa nakwhana, puma put Christ-nihqat tuwi'yuñqw öviy'o.

Jesus Preaches in Judea
(Mr. 1.35-39)

⁴²Pu tālawvaqw pam ahpiynihqe, haqami qayēsiwhpumii; noqw sinom put hepya, nihqe put aw ókihqe as put huruhtapnayani, pam as pumuy amuñaqw qa ahpiyniqat öviy'o. ⁴³Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pas nu soon qa God moñwtunatyayat hin hintaqat aye' kitsókinawit piw yuaatinumni, pi nu paníqw añqw ayatiwa. ⁴⁴Nihqe pam Galileet ep haqe' tsotsvalkit añ yuaatinuma.

Jesus Calls the First Disciples
(Mt. 4.18-22; Mr. 1.16-20)

5 ¹Noqw sinom God lavayiyat nanaptaniqe put aw hūrs tsovawtaqw, pam wuhkovatuphat Gennesaret yan mātsiwhqat qalaveq wunu.

²Nihqe pam lōqmuy pākihut patuphat qalaveq wúnuhqat tuwa, noqw kurs pakiwmamahkam pumuy añqw nōñakqe, pakiwmaqtutsayay tūvahomtota.

³Noqw pam pākihut hakiy Simon himuyat aqw paki; nihqe pam tutskwat añqw híhin yūmo hóyoknaniqat aw pañqawu; noqw pam pepeq

qatuptuqe, pākihut añqw sinmuy tutuqayna. ⁴Pu öviy pam yuaataqe yukut, Simon aw pañqawu: Uma pavan hötsit aw hóyoke', pāvakiwhtuy inhtaniqe öviy umuhututsayay pāmiq pánani. ⁵Noqw Simon lavayhtiqe put aw pañqawu: Moñwi, itam as tōkep tumalay'tat, qa hihita kwisna, noqw pay pi um pañqawhq öviy nu tutsayat pāmiq pánani. ⁶Noqw puma panhtiqe, pahsat pu qaan'ewakw hintaqamuy pāvakiwhtuy inhta; noqw pumuy tutsáyaam tsíkiwma. ⁷Noqw suñwámat sukwat pākihut añqw tañawtaqw, puma pumuy amumi māmasa pumuy paañwaniqat öviy'o. Noqw puma pituqw, puma lōqmuy pākihut akw ohpoknayaqw, pahsat pay puma pākihut pakito. ⁸Noqw Simon Peter put aw yórikqe, Jesus tamöyat aw nātuvat pañqawu: Inuñaqw ahpipy'o, taq nu okiw qaanhinmaqa, Tutuyqawhqa. ⁹Pi pam-niqw, pu sohsoyam put ánumuyaqam puma pāvakiwhtuy inhtotaqey ep kātayyuñqw, öviy pam yan lavayhti. ¹⁰Noqw piw hakiy Zebedeet timat James-niqw pu John, Simon suñwámatnihqam, puma pumuy amún nātsawina. Noqw Jesus Simon aw pañqawu: Um qa tsawiniwtani, um yahpiy haqahpiy pāpu sinmuy kwíkwisnani. ¹¹Noqw puma pākihuy tutskwami pitsínayaqe, sohsok tataamhtotat, Jesus añkyा.

Jesus Makes a Leper Clean
(Mt. 8.1-4; Mr. 1.40-45)

¹²Pu piw pam haqam kitsókiveniqw, hak tāqa ahsupoq tokoplelet tūtuya, nihqe pam Jesus túwahqe, tayway akw atpiro munukt, aw nāwaknaqe pañqawu: Tutuyqawhqa, um suhtaq'ewnen soon nuy qa powatani. ¹³Noqw pam put aw māvuyaltiqe, aw toñokt, pañqawu: Pay nu suhtaq'ewa; powaltii. Noqw pahsat pay tokoplele put mātavi. ¹⁴Noqw pam qa hakiy put áawnaniqat pam aw pañqawu. Nikaiw pay um ahpiyinen God awwat moñwit aw nāmahtaknani; nen Moses hin tutaptaqat anwat um powaltiqey ep kuwahtiput tāvini. Um pan powaltiqey nuhtumi tuawi'tani, yan aw lavayhti. ¹⁵Noqw tuwat soq pahsat pu pas ahsupoq pam hin hinhtiqa yuaatiwa, noqw sinom qaan'ewakw hintaqam Jesus aw tūqayyuñniqe sūmitsovalti; pu hihista tūtuuyaqam put ahpiy qalaptuyaniqe öviy put aw ökiwta. ¹⁶Noqw pay pam haqami qayésiwhpuminen, God aw nāwakintaniqey öviy kīñaqw ahpiyiniñwu.

Jesus Heals a Paralyzed Man
(Mt. 9.1-8; Mr. 2.1-12)

¹⁷Pu Jesus hisat sinmuy tutuqaynaqw ima Pharisee-sinom, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum pep yēse. Puma Galileet añ ahsupoq kitsókit añqwyä, pu Judeat añq'ö, pu Jerusalem añq'ö. Noqw pumuy pep yesq, Jesus Tutuyqawhqtaw yankaïw tūqalaptsintaniqey öqalay'ta. ¹⁸Noqw meh, hakim hakiy tāqat ahp'a' qataytaqat tūtuyhqat ahpay añ qatsqat Jesus aw wikkaya; noqw puma as hin put panaye', Jesus atpiro taviyaniqey

tuwantota. ¹⁹Noqw ep huru'pokiwtaqw hin puma put panayaniqey qa tutwa; nihqe öviy kits'omiq wupnayaqe, tsöqa'wa kíamit póróknayaqe pañ put ahpayat enaí sinsonmi Jesus atpiwo hawnaya. ²⁰Noqw puma qapēvewnayaqat Jesus amumi túwahqe pañqawu: Tāqa, uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa. ²¹Noqw tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum put ep wūwantotaqe pañqaqwa: Ya i' haknihqe pas God qa kaptisilawu? Ya hak hakiy qaanh tipuyat ayo yúkuni, hal pas God-saa? ²²Noqw Jesus pumuy wuwniyamuy māmatsqe, lavayhtiqe amumi pañqawu: Ya uma hihta umuh'unaiwpeq wūwantota? ²³Ya hak hakiy aw hinwat lavayhtiniqw qa pas hinta, Sen, Uhqaanhtipu uhpiy ayo yukiwa kítaniqö? sen pi wunuptut, nakwsuu, kítaniqö? ²⁴Noqw pay pi nu' Sinot Tiat yep qatsit ep hakiy ahpiy qaanh tipuyat ayo yúkuniqey aw öqalat pasiwtaqat uma it akw nanaptaniqw-pu pam it hakiy ahpa' qataytaqat aw pañqawu: Oviy nu ümi pañqawni: Wunuptut, uh'ahpay kwusut, nimaa. ²⁵Noqw pahsat pay pam pumuy amutpik wunuptut, hihta ań wáókiwtaqey kwusut, pañqw nima, God pas hihtatimakańwo. ²⁶Noqw sinom sohsoyam kātayuńqe, God pas hihtatota, nihqe puma nātsawini'yuńqe pañqaqwa: Pas itam pu' hihta qatuptsiwni'ewakw aw yórikya.

Jesus Calls Levi (Mt. 9.9-13; Mr. 2.13-17)

²⁷It yantaqat atsve pam nakwsukańw, hakiy mońwit eńem sīvat ömalawhqat, Levit yan mātsiwhqat aw yori, haqam put ömalawiwuqat ep qátuq'ö, nihqe aw pañqawu: Um inuńkni. ²⁸Noqw pam sohsok mātapt, wunuptut, put ańki. ²⁹Noqw Levi put eńem wukonovata; noqw kāysiwhqam sīvat ömalalwaqam-niqw pu hakim pumuy amumum pep nopyesva. ³⁰Noqw Pharisee-sinom-niqw, pu pumuy amuńaqw tutavot tutuqaynayaqam, puma put aw nánatuwnayaqamuy amumi qayan unańway hińqaqwaqe pañqaqwa: Ya uma hinoqw mońwit eńem sīvat ömalalwaqamuy-nińkaińw pu qaanhinwisqamuy amumum nōnovakahkańw hīhikwya? ³¹Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Pay ań qahinyuńqam tūhikat qa haqni'yuńwa, nawus pi tūtuyyaqam put haqni'yuńwa. ³²Pi nu ań súanhinwisqamuy qa pumuy wáńwayniqe öviy pitu; pi nu imuy qaanhinwisqamuy nāp tunatyay ańqw lasyaniqat aw wáńwayniqe öviy pitu.

The Question about Fasting (Mt. 9.14-17; Mr. 2.18-22)

³³Noqw puma put aw pañqawu: John aw nánatuwnayaqam pas nanapwalkahkańw nānawaknaińwu, noqw Pharisee-sinmuy amumi nánatuwnayaqam amún hinwisa. Noqw hintaqw öviy ümi nánatuwnayaqam nōnovakahkańw hīhikwya? ³⁴Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya hak sen haqam mö'wit ep sinoiwyuńqamuy, möönańwuy

pumuy amumumniqw napwaltoynani? Soon'i. ³⁵Níkańw ason hisat aw pituqw, möönańw'am pumuy amumi ahpinyiqw, pep pu' puma nānapwalani. ³⁶Noqw pam piw pumuy amumi lavayit hihta antaqat akw yuaaykuqe pańqawu: Qa haq pi hak puhuyuwsit ańqw hihsaqat tukut, sakwit aw pihtakna. Taq hak panhtinik puhut sakwítani, piw pūhu soon sakwit amum súnantani. ³⁷Pu qa haq pi hak pukawiwkorot sakwíiwmaqt puhuovavalat kuhkuya; taq hakiy pantiniqw, puhuovavalala pēke', wiwkorot patomnani, nen ań kūyiwtqa wehemhtini, noqw wiwkorot sakwítini. ³⁸Soon pi puhuovavalala qa puhuwiwkorot ań kūyiltińwu. ³⁹Piw qa hak pi hak ovavalat hísatwaiwhput hikwt, pay pahsat pūhutwat piw nāwaknańwu; níkańw pańqawáñwu: Pay hísatwat pas nukńwa, kitańwu.

The Question about the Sabbath (Mt. 12.1-8; Mr. 2.23-28)

6 ¹Noqw nasuńwintalönnit aw pituqw, Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum söhövos'uyit ań nōńakwisa. Noqw put aw nánatuwnayaqam söhövosit talayat mawtiwiskahkańw, put mapqölpeq murikahkańw nōnoptiwisa. ²Noqw hakim Pharisee-sinom pumuy amumi pańqawu: Ya uma hinoqw nasuńwintönnit ep hihta mewniwtaqaq hintsatska? ³Noqw Jesus lavayhiqe pumuy amumi pańqawu: Ya ura hisat David suńwámuy amumum tsönmokqe hinhtiqaq uma put pantaqaq pas ań qa riás'ew tuńwáya? ⁴Ura pam God kiyat aw pákihqe, pólavikit God aw noiwhqat ömahtat, ańqw nöst, pu ámumuyaqamuy put huyta; pas ura God awwat momińwit-sa put ańqw nōnösäńwuqat put'a. ⁵Pu Jesus pumuy amumi pańqawu: Pay nu' Sinot Tiat piw nasuńwintalönnit aw móńw'iwta.

The Man with a Crippled Hand (Mt. 12.9-14; Mr. 3.1-6)

⁶Pu hisat pam nasuńwintalönnit ep tsotsvalkimi pákihqe ep tütutuqayna. Noqw hak tāqa putvaqw mälakiwtaqa pep nuhtuma. ⁷Noqw tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum Jesus aw tunatyawyuniwa, mātaq pi kurs pam nasuńwintalönnit ep put qalaptsinaniqw öviy'o; nen puma hihta ep put nēveltoynayani. ⁸Noqw pay pam pumuy tunatyayamuy amumi mātsi'taqe, lākiwtaqaq may'taqat aw pańqawu: Wunuptut, sinsonve wunuwtaa. Noqw pam panhti. ⁹Pahsat pu Jesus pumuy amumi pańqawu: Kurs nu umuy hihta tūvińtani. Ya hak nasuńwintalöńvaqat ep hihta lolmat, sen qalolmat hinhtiniqw pam súanta? Sen qatsit ayo táviniqö', sen hovalaniqö'? ¹⁰Pu pam pumuy sohsokmuy amuhpa' yorikt, tāqat aw pańqawu: Uhmay tsikhwaa. Noqw pam panhti; noqw māat put ayańqwat māyat an pās powalти. ¹¹Noqw puma itsívuhonaqtotiqe, hin as Jesus hintsatsnaniqey nānami yuaatota.

Jesus Chooses the Twelve Apostles
(Mt. 10.1-4; Mr. 3.13-19)

¹²Noqw pay ephaqam piw pam nāwaknaniqe haqami tsomomiq'a; nihqe tōkep God aw nāwakna. ¹³Noqw tālawvaqw, pam put aw nānatuwnayaqamuy wáñwayhqe, pumuy amuñaqw pakwt lōq sihkay'taqamuy namorsta; nihqe pam pumuy Ayaiwyuñqamuy yan tuñwa, ¹⁴Imuyu: Simon, ura pam put Peter yan túñwa, pu tupkoyat Andrewt, pu James-nit pu John, pu Philip-nit pu Bartholomewt, ¹⁵Pu Matthewt-nit pu Thomas, pu Alpheus tiyat James-nit pu Simon, Zelotes yan túñwantihwhqata, ¹⁶Pu James tupkoyat Judas-nit pu Judas Iscariot Jesus momiñwituy amumi kurs mātapniqata.

Jesus Teaches and Heals
(Mt. 4.23-25)

¹⁷Pu pam pumuy tsamkañw, pañqw hawhqe, haqam suntutskway'taqat ep wunu, kaysiwhqamuy put aw nānatuwnayaqamuy amumuma. Noqw qaan'ewakw hintaqam sinom put aw tūqayyuñwniqe, pu hihihta tūyay ańqw qalaptuyaniqe öki, Judeat ańqw-níkañw, pu Jerusalem ańqw sohsokivaq'ö, pu pātuwaqtatsit qalaveq Tyre ańqw-níkañw pu Sidon ańq'ö. ¹⁸Pu ima tuyoy'ewakw hihikwsimuy akw okiwhinyuñqam piw ókihqe powaltoti. ¹⁹Noqw sinom sohsoyam as put aw tóñokyaniqey nānawakna, pas pi put ańqw suyan öqala yámakiwtaqe sohsokmuy qalaptsintaqw öviy'o.

Happiness and Sorrow
(Mt. 5.1-12)

²⁰Noqw pam put aw nānatuwnayaqamuy amuhpa' yorikt, amumi pańqawu: Pas uma ań öokiwyaqam hahlayhpit epya, pi uma God moñwtunatyayat himuy'yuñwa. ²¹Uma ań pu' tsöñsoiwtaqam hahlayhit epya, pi uma nāt ööyyani; pas uma ań pu' tsaykitaqam hahlayhpit epya, pi uma nāt tsutsúyni. ²²Ason sinom nuy Sinot Tiyat atsviy umumi qa suhtaq'ewye', nahpiy umuy lālayye', umumiq hīhiñqaqwe', umuhnatrwaniy himu itséheetnihqat pan ayo tūvayaqw, uma hahlayhpit epyani. ²³Hisat panhtotiqw, uha hahlayhtote', pas hahlaytso'tinumyani, ispi meh, uma öveqatsit ep qaan'ewakw ahsatit makiwyaniqee; pi pay pan pumuy namat hapi God lavay'aymuyatuy hintsatsna. ²⁴Níkañw is ókiwa, uma ań kahaksinomu, pi uma umuhhahlayhpiy pay ömahtota. ²⁵Is ókiwa, uma ań öiywyuñqamu, pi uma nāt tsöñso'ní; is ókiwa, uma ań pu' tsutsúyyaqamu, pi uma nāt qahahlaykahkañw tsaykitani. ²⁶Pas sinom sohsoyam umuy lomayuaatotaw, umuñem is óhini; pi pay pan hapi pumuy namat hakimuy nawip'ew God lavay'aymuyatuy yuaatota.

Love for Enemies
(Mt. 5.38-48; 7.12a)

²⁷Níkańw nu umuy inumi tūqayyuńqamuy umumi pańqawni: Uma umuhtuwqamuy amumi unańway'yuńwni; sinom umumi qa suhtaq'ewyaqamuy uma lolmat amuńem hintsatskani. ²⁸Sinom umuy qalomáyuuatotaqw, uma pumuy amumi lomayuaatotani; pu umuy qaanhintsahsanyaqw, amuńem uma nāwakinwisni. ²⁹Ason hak uhtayway sutsvaqw wuvahtaqw, um ayańqwat piw aw ītamantani; pu hak uh'usimniy un nawhke', uhnapnay enań nāwaknaqw, um qa aw rohomnumni. ³⁰Hakiy ūmi hihta tūvińtaqw, um put máqamantani, pu hihta uhhimuy kímahqat um aw ahoy qa tūvintamantani.

³¹Pu sinom umuy pāsyaniqat uma nānawakne', pay uma piw pan pumuy pāsyani. ³²Ispi kurs pay uma umumi unańway'yuńqamuy-sa amumi unańway'yuńqw, hak sen put ep umuy hahlayhtini? Pay pi qaanhinwisqam pumuy amumi unańway'yuńqamuy amumi tuwat unańway'yuńwa. ³³Pu kurs hak umuńem hihta lolmat hintsakq, uma tuwat put eńem lolmat hintsaskaqw ya sen hak put ep umuy hahlayhtini? Pay pi ań qaanhinwisqam piw pan hintsatska. ³⁴Pu kurs pay um hakiy ańqw hihta ömahtaniqey wūwankańw, hakiy sīvat nasimokmaqaqw hak put ep ūmi hahlayhtini? Pay pi ań qaanhinwisqam piw qaanhinwisqamuy nasimokhuylalwa, piw aw ahsatit ömahtaniqey tuńlay'kahkańwo.

³⁵Tis pi uma umuhtuwqamuy amumi unańway'yuńwni; nen lolmat hintsatskani; pu tūnasimokhuylalwani, qa hihta put ep tuńlay'kahkańwo. Nen uma qaan'ewakw ahsatit makiwyani; piw Sus'oveqnihqat tímatni. Pi pam ań qa tsýyakyarwuuqamuy, qalōlolmatuy enań pās'i. ³⁶Paniqw óviv uma nun'okwatni, Umunay hin núokwaniqw pan'i.

Judging Others
(Mt. 7.1-5)

³⁷Uma qa tūovelantotani; nen uma qa pantsaniwyani. Uma hakiy qa paysoqtotani, nen qa pantsaniwyani. Ason hak umuhpe qaanhtiqw, uma put pantaqat ep aw pōhikyamantani, noqw sinom tuwat umumi pōhikyani. ³⁸Uma hihta kuwahtotimantani, noqw pu tuwat umumi himu kuwahtiwni. Sinom wukotuwanit ańqw móo'taqat hihta kuytotat, put hūrs aqw nūnuyvut, pu wīlaniwhput, pu pas ań wahohotaqat umumi o'yamantani. Pi uma hakiy eńem hin tuwantotaqw, pay piw pan umuńem tuwantiwmantani. ³⁹Noqw pam tūwutsit hihta tuawi'taqat lavayhtiqe, amumi pańqawu: Ya sen hak qapostalqa hakiy qapostalqat haqami wikni? Ya puma qa nāma haqami pövamiq posni? ⁴⁰Pay hakiy aw tutuqayhqa put tutuqaynaqat epnihqe qa pavan pasnińwu. Níkańw ason pam pās tutuqaye', pep pu' pam put tutuqaynaqat pay antani. ⁴¹Noqw

ya um hinoqw uhtupkoy posmiq hihta hihsaq tuway'kañw, uhposveq lestavit pakiwtaqat qa aw unañwtavi'ta. ⁴²Noqw pantaqw um hin uhtupkoy aw pañqawni: Itupko, nu as uhposkiy unem hóroknnani, kítani, susmataqpi uhposveq lestavi pakiwtaqö? Um nawip'ew hinmaqa, um mohti uhposñaqw lestavit hórokne', pahsat pu um suyan tālat taykañw, uhtupkoy poskiyat hóroknnani.

A Tree and its Fruit
(Mt. 7.16-20; 12.33-35)

⁴³Pi lomasipaltsoki soon hin'ewakw sipalat himuy'vañwu; piw qalomásipaltsoki soon nukñwat sipalat himuy'vañwu. ⁴⁴Sinom himutsokit hímuniqhät aniwniyat akw tuwi'yuñwa. Soon hihta kütay'taqat añqw nönvospalat hak mawni; soon hak yönötskit añqw övat tsovalani. ⁴⁵Sino lolma lomatunatyawtaqa unaññaqw hihta lolmat nōñantoyañwu; noqw pam piw hak qalolma qalomátunatyawtaqa unaññaqw hihta qalolmat nōñantoyañwu. Pi hak hin tunatyay'te', pan hapi yuaatañwu.

The Two House Builders
(Mt. 7.24-27)

⁴⁶Uma nuy Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, yan túñwantota. Niñkañw uma hinoqw ilavayiy qa añ hinwisa? ⁴⁷Inuminihqa ilavayiy aw tūqaykañw put añ hinmaqa hakiy antaqat nu umuy ãawnani. ⁴⁸Pam hakiy tāqat anta. Pam hak a'nö hárhwahqe owat ep kihut yayhna. Noqw a'nö wukomunvaqw, pāhu kihut aqw a'nö yévantakañw, soon put wayáyakinani, pam owat ep wunuqw öviy'o. ⁴⁹Pu i' hak navotkañw put qa añ hinmaqa hakiy tāqat anta. Pam hak qa qaqtspitaqat, pisave kīta. Noqw mūnañw put kihut aqw a'nö yévantaqw, pam āpiy sahpu; noqw pam kihu qaan'ewakw kīqöti.

Jesus Heals a Roman Officer's Servant
(Mt. 8.5-13)

7 ¹Noqw Jesus nuhtumi yuaataqe yúkut, Capernaum aqw'a. ²Noqw hakiy tsivót-sikip sunat solāwamuy amumi moñwit tumal'ayaat tütuyhtiqe, pāpu pay móromoki. Noqw put moñwiat put pas kahkawna. ³Nihqe pam Jesus tumalayat navotqe, Jew-sinmuy wukw'aymuyatuy put aqw ayata, okiw as pam aqwnen put tumal'ayayat qalaptsinaniqat puma put aw nānawaknaniqat öviy'o. ⁴Noqw puma Jesus aw ökihqe, pahsat pay qa nātusitotaqe pañqaqwaa: Um put eñem yanhte', súanhtini. ⁵Pas pam itamuy Jew-sinmuy hahlayahqe, itamuñem tsotsvalkit yuku. ⁶Pahsat pu Jesus pumuy amumum aqw'a. Nihqe pam put kiyat aw hayiñwnaqw, i' hak solāwamoñwi kwatsmuy put aw hōnaqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay um qa pas pew ö'qalni; soon nu yan'ewakniquw um ikiy aw papkini.

⁷Paniqw öviy nu soon yan'ewayničaňw nāp ūminiqey antani. Pay um panis lavayhtiqw, pay itumal'aya qalaptuni. ⁸Pi pay nu sukwat amumi maqaptsi'čaňw qatu; noqw solāwam inumi maqaptsi'yuriwa. Noqw nu hihtawat aw Yupa kitaqw, pam ahpipiňiňw; pu hihtawat aw Pew'i kitaqw, pam inuminiňw; pu ituwikiy aw Yanhtii kitaqw, pam panhtiňw. ⁹Noqw Jesus put navotqe, put aw kātayta; nihqe namtökt, put aňk hinnumyaqamuy amumi pańqawu: Nu umumi pas pańqawni: Pas nu qa haqam Israel-sinmuy amuhpe yan qapēvewnit tuwa, pas qae. ¹⁰Noqw ima ayatiwyaqam ahoy kive ökiqw, kurs pay tumal'aya tūtuyhqqa pās qalaptu.

Jesus Raises a Widow's Son

¹¹Noqw qavoňvaqw pam haqami kitsókit Nain yan mātsiwhqat aw'i; noqw wūhaknihqam put aw nánatuwnayaqam put ámumuya, pu kaysiwhqam sínomu. ¹²Noqw pam kitsókit tuhpelayat aw hötsíwmi hayiňwnaqw, pi hakim hakiy tāqat mokput tūamwisa, put yuat putsa tiyoti'ta; noqw pam koňnalavu. Noqw sinom kaysiwhqam kīnaqw wuhtit ámumuya. ¹³Noqw Tutuyqawhqa put túwahqe put ökwatuwhqe, aw pańqawu: Qa pakmumuyaa. ¹⁴Pu pam mokput awnihqe, hihta akw taviwisqat aw toño; noqw put yawwisqam sun hoňva. Noqw pam pańqawu: Tiyo, nu hapi ūmi pańqawni: Qatuptuu. ¹⁵Noqw i' hak as mokpu qatuptuqe, pahsat yuaativa. Noqw Jesus put yuyat aw put mātavi. ¹⁶Noqw puma sohsoyam tsawinhinhtotiqe, God pas hihtatotae, pańqawa: Pas hak pavan God lavay'ayaat itamumi pitsíwta; pu' hapi piw God sinomuy pohta, kitota. ¹⁷Noqw yan pam hinhtiqa Judea-tutskwat aň ahsupoq yuaatiwa, pu Galilee-tutskwat aň ahsupoq pīwu.

The Messengers from John the Baptist

(Mt. 11.2-19)

¹⁸Noqw John aw nánatuwnayaqam iit sohsok John āawnaya. ¹⁹Noqw John put aw nánatuwnaqamuy lōqmuy nāmi wáinwayhqe, amumi pańqawu: Uma Jesus awnen aw pańqawni: Ya um hak God lavay'ayaat pas pávannihqa hisat pítuniqa, hal sen pi itam hakiy sukw nuhtayyuňwa? kítani. ²⁰Noqw öviy puma Jesus aw pítuhqe, John amumi hin tutaptaqat pan Jesus aw pańqawu. ²¹Noqw piw suhpahsat pam kaysiwhqamuy tütuyyaqamuy qalaptsinta, pu híhihta akw qa kwaňwáhinyuńqamuy; pu nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiyuńqamuy powata; pu qa postalyaqamuy kaysiwhqamuy pōsiyamuy tâlawna, ²²Pahsat pu Jesus lavayhtiqe, John aw nánatuwnaqamuy amumi pańqawu: Pay uma áhoynen, hihta aw yórikqey, pu navotqe John āawnani. Ima qapostalyaqam pōsiy tâlawnaya; qayaktaqam nankwusa; tokoplelet tütuyyaqam powaltoti; nanaqsopt nanapta; so'pum ahoy tâtayya; pu aň ókiwyaqam lomatuawit nanapta. ²³Noqw inuhpe qa unaňwmokqa hapi pas hahlayhpit epni. ²⁴Noqw John tuaw'aymat ahpipiňiqw, pahsat pu Jesus

sinmuy amumi John yuaativaqe pañqawu: Ya uma qayēsiwhpumi haqami hihta aw kuyvawisa, sen pi pāqavit hūkaiñwuy akw wayayataqat aw'i? ²⁵Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa, sen hakiy lomayuwi'staqat aw'i? Meh, lolmat yuwsı'yuñqam, qarurúmyesqam pi momiñwituy kiyamuy añ yēse. ²⁶Noqw ya uma hihta aw kuyvawisa, sen hakiy God lavay'ayayat aw'i? Owi, noqw nu umumi pañqawni: Pam hapi God lavay'ayayat epníhqé pas pávani. ²⁷It hapi pey'taqe pan lalvaya: Meh, nu hapi upyeve ituaw'aya ayatani; noqw pam uhsavo uñ hāqe'niqat añ qenitani, yan'i. ²⁸Pi nu umumi pañqawni: Pas momoymuy amuhpiy tihtiwyaqamuy amuñaqw John kūyit akw tūtuvoylalawhqa pas pávani. Qa hak God lavay'ayaat put epníhqé pas pávani. Noqw pay God moñwtunatyayat ep pas susqahimunihqa put epníhqé pas pávani. ²⁹Pi sohsoyam put aw tūqayyuñqam, moñwit enem sīvat ömalalwaqamuy amumum pay God-sa súantaqat pañqaqw; nihqe John tuwiyat anwat kūyit akw tuvoylatoti. ³⁰Noqw ima Pharisee-sinom, tutavot aw tuvoti'yuñqamuy amumum God tunatyayat qa kwusuyaqe, John ahpip qa tuvoylatoti. ³¹Noqw Jesus pañqawu: Ya sen nu pu' qatsívaptiwyuñqamuy hihta enañ namimahtaknani? Ya puma hihta anyuñwa? ³²Puma tsātsakwmuy kihsonve yesqamuy amunyuñwa. Puma nānami pañqaqw: Itam umuñem lēlenyaqw, uma qa tiva; itam umuñem tsaykitaqw, uma qa tsayku, kitota. ³³Oviy pi John kūyit akw tūtuvoylalawhqa pítuhqe, pólavikit qa tūmoyta; piw oavalat qa hihiko; noqw uma pañqaqw: Pam nukpanhikwsit akw tuyqawiwta. ³⁴Noqw nu' Sinot Tiat pítuhqe tūmoykañw, pu hihikq, uma pañqaqw: Is uti hunuka, wine pas qa öyñwu, moñwit enem sīvat ömalalwaqamuy, pu qaanhinwisqamuy kwatsiamu! kitota. ³⁵Noqw pay pi suan unaiñwtalwuwni aniwniy ahpip lolmat namtakni'tañwu.

Jesus at the Home of Simon the Pharisee

³⁶Noqw haqawa Pharisee-sino Jesus tūtsama. Noqw pam put kiyat aw pákihqé, tunösvoñat aw qatuptu. ³⁷Noqw meh, hak pep kitsókive wuhti qaanhinmaqa yaw Jesus Pharisee-sinot kiyat ep tunösvoñat aw qátuhqat navota. Pahsat pu pam tatañpit añ kwañwáhovaqtuqat wihkuyit kūyiwtqaqat kwusiva. Pam tatañpi hihta alabaster-owat añqw yukiwta. ³⁸Noqw wuhti okiw pakkaiñw, put kukveq wunuñkañw, pahsat posvalay akw put kukyat pāhomhtivakañw hōmiy akw put añ hönta, nit kukyat tsohtonat, wihkuyit akw put lelwi. ³⁹Noqw Pharisee-sino put tūtsamqa put aw tātayhqé, unaiñwpeq pañqawu: Pas ka as i' tāqa God lavay'ayaatnen, i' wuhti put aw tónokqa hákiynihqat, pu hin hak hintaqat soon qa navotni; pam pi qaanhinmaq'ö. ⁴⁰Noqw Jesus lavayhtiqe, put tūtsamqat aw pañqawu: Simon, nu as ûmi hiñqawni. Noqw pam pañqawu: Tūtutuqaynaqa, pañqawuu. ⁴¹Noqw pam pañqawu: Ura hak tāqa sīvat tūnasimokhuylawu. Noqw hakim løyöm put aw hihta pöiwtä; suhka put aw tsivót-sikip sunat sīvat pöiwtä; noqw suhka pakwt sīvata. ⁴²Noqw puma kurs hihta sisviniqw

pam pumuy lōqmuy amumi put pantaqat qe'wataqe paysoq ayo yuku. Taay, kurs nuy āawnaa, Ya uñiqw pumuy amuñaqw sen himuwa put pas pavan aw unaiway'tani? ⁴³Noqw Simon lavayhtiqe aw pañqawu: Pas nuyniqw soon ka qa pam suswuhak ayo yúkuhqat pamwani. Noqw Jesus put aw pañqawu: Um suan aw wūwa. ⁴⁴Pu pam wuhtit aw namtökt, Simon aw pañqawu: Ya um it wuhtit aw qa tayta? Nu uhkiy aw pakiqw, um ikukuy eñem nuy qa kuyna; noqw i' pi pas posvalay akw ikukuy pāhomht, hōmiy akw añ höna. ⁴⁵Um nuy qa tsohtsona, noqw i' wuhti nuy pakiqw, qa sūs ikukuy tsohtsona. ⁴⁶Um iqötöy wihkuyit akw qa lelwi; noqw i' wuhti ikukuy wihkuyit kwañwáhovaqtuqat akw lelwi. ⁴⁷Noqw öviy nu ûmi pañqawni: Put qaantsakpiat nihiwtqa put ahpip ayo yukilti, kurs pam inumi pas unaiway'taqw öviy'o. Nikaiw hakiy aw qa wūhak qe'watiwkañw ayo yukiltiqw, pam pay qa pas God aw unaiway'tanwu. ⁴⁸Pu pam wuhtit aw pañqawu: Pay uhqaanhitiq uhpip ayo yukiwa. ⁴⁹Noqw ima put amum tunösvoñat aw yesqam pahsat unañwpeq pañqaqwa: Ya i' haknihqe, hikis hakiy qaanh tipuyat put ahpip ayo yúkuniqey anta. ⁵⁰Noqw pam wuhtit aw pañqawu: Uhqapevewni uñ ayo tavi. Um qa hin unañway'kañw nímani.

Women who Accompanied Jesus

8 ¹Pu it ahpip pantaqw pam, tutskwat añ ahsupoq nakwsu, wuhkokitsókinawita, pu pay kitsókinawita; nihqe God mönwtunatyayat ahpip lomatuawit nuhtumi yuaatinuma. Noqw ima pakwt lōq sihkay'taqam put aw nánatuwnayaqam put ámumya. ²Noqw hakim mó moyam piw put amum hinnumya. Pumuy amuñaqw haqawatuy amuhpiy pam qalomáhihikwsimuy ipwa, pu haqawatuy hihta akw qa pasiwyuñqw, pam pumuy qalaptsina. Pu pam hakiy wuhtit Mary yan mātsiwhqat añqw tsáne'nihqamuy nukpanhihikwsimuy ipwa. Pam hak wuhti Magdala-kitsókit ep sinoiwta. Noqw pam put amum hinma. ³Pu hak Joana, Moñwi Herod hihta himuyat aw tunatyawtaqat Chuzat nōmaata, pu hak Susana, noqw pu ahpip wūhaknihqamu. Ima mó moyam hihta himuy akw put paahwantota.

The Parable of the Sower (Mt. 13.1-9; Mr. 4.1-9)

⁴Noqw kaysiwhqam sinom put aw tsovalti; pu ahsupoq kitsókit añqw sinom put aw öki. Noqw tūwutsit hihta tuawi'taqat yuaaykuqe amumi pañqawu: ⁵Hak tāqa tsalakin'uyto. Nihqe pam uylawhq, pēhu poshumí pöhlpava yēvaya. Noqw sinom put atsmi wukukuykuyaqw, pu súmawuy añ masay'yuñqam put soswa. ⁶Noqw pēhu pikäqlöva yēvaya; nihqe panis kuyvat, pay tsahkwí, qa halasaminiqw öviy'o. ⁷Noqw pēhu kutqölpa yēvaya. Noqw kūta amum añ kuyvaqe, put lakna. ⁸Noqw pēhu lomatutskwawa lōhö, nihqe kükuyvaqe, tsivót-síkip sunat hóyokiwtaqat aniwnaya. Yan pam lavayhtit, pu a'ño pañqawu: Tuqayvastotaa, uma pi naqvuy'yuñwa!

The Purpose of the Parables
(Mt. 13.10-17; Mr. 4.10-12)

⁹Noqw put aw nánatuwnayaqam put tūvintotaqe, aw pañqaqwa: Noqw ya i' tūwutsi hihta tuawi'ta? ¹⁰Noqw pam pañqaqwa: Uma hapi God moñwtunatyayat ep himu tupkiwyuñqat māmatsyaniqat pam pantaqa umuñem yukiwta. Níkañw imuy pay amumi pam tūwutsit akw yuaatiwa. Puma as aw taykahkañw, soon tutwani; pu tūqaykahkañw, soon māmatsyani.

Jesus Explains the Parable of the Sower
(Mt. 13.18-23; Mr. 4.13-20)

¹¹Noqw tūwutsi it hapi tuawi'ta: Possumi hapi God lavayiata. ¹²Noqw pöhpava löhökqa hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit as nanaptaqw, āpiy pay Nukpana pite', unañwayamuy añiqw put ipwaríwu, nāphisat ka puma put tūtuptsiwe', ayo nōñakniniqw öviy'o. ¹³Noqw pikaqlöva löhökqam hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit nanapte', hahlaykahkañw put kwusuyañwu. Noqw pay lavayi pumuy unañwayamuy añ qa hūrs ñapkiwtaqw, puma as hihsavo tuptsiwni'yunt, unaheppit aw öke', pay ayo lasyañwu. ¹⁴Noqw kutqölpa löhökqa hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit nanaptaqe, pahipiy añ hinwisa. Nihqe puma yep qatist aw tunatyawkahkañw, pu hihta himuy-nikañw pu kwañwáehpit ep hahlaykahkañw, lavayit qa aw tunatyawyuñqw, pam qa hihta aniwñaiñwu. ¹⁵Noqw lomatutskwava löhökqa hapi imuy amunyuñwa. Hakim lavayit nanapte', lomaunañway'kahkañw, qa paysoq put kwusuyañwu. Noqw puma nakwhani'yuñqw, lavayi unañwayamuy epeq hihta aniwñaiñwu.

A Lamp under a Bowl
(Mr. 4.21-25)

¹⁶Qa haq pi hak wihqöhit úwiknat, tsaqaptat aqw kuhtaiñwu, pu sen puvuhpiy atpipoq put pánañwu. Pam qa panhtit, tsotsókpiyat aqw put tsokañwu, ep yuñtaqam tälät aw tāyuñwiqat öviy'o. ¹⁷Pi qa himu tupkiwtaqa qa mātaqtini; piw qa himu tupkiwtaqa qa nanaptiwe', añqe' kúrukni. ¹⁸Paniqw öviy uma tunatyawkahkañw tūqayyuñwni. Pi himuy'taqat hapi aw himu noiwni; noqw pay ñastanihqa sohsok himuy kwayhni, hikis as pay suhpan hihta himuy'taqeyu.

Jesus' Mother and Brothers
(Mt. 12.46-50; Mr. 3.31-35)

¹⁹Pahsat pu put tupkomat yuy amum pep öki; níkañw kurs hin put aw ökini, sinom aw hūrs tsovawtaqw öviy'o. ²⁰Noqw hakim put ãawnayaqe pañqaqwa: Uhtupkom uñuy amum ihpaq hoñkahkañw, as ûmi hinqaqwaniqey nānawakna. ²¹Noqw pam lavayhtiqe pumuy amumi

pañqawu: Ima hakim God lavayiyat aw tūqaykahkañw, put añ hinwisqam hapi itupkomu, pu ínuu.

Jesus Calms a Storm
(Mt. 8.23-27; Mr. 4.35-41)

²²Noqw pam hisat aw nánatuwnayaqamuy amumum pākihut aqw pákihqe, amumi pañqawu: Itam kurs wuhkovatuphat ayoqwat aqw nōñakni noqw puma pañqw hoyóyoykuya. ²³Noqw pumuy pāvaqe hoyóyoytotaqw, pam puwva. Noqw patuphavaqe a'ño hukvaqw, amumiq pāhu ohpokq, puma tusiewhtoti. ²⁴Noqw puma Jesus awyaqe, tātaynayaqe, pañqaqwá: Moñwi, Moñwi, itam so'ni. Pahsat pu pam qatuptut, hūkañwuy, pāhut a'ño hoivantaqat enañ mēwa. Noqw pam qe'tiqw pas sutmakma. ²⁵Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Uma hinoqw qa tuptsiwiñyuñwa? Noqw puma tsātsawnaqe, kātayyuñqe nānami pañqawu: Is uti i' hak himu tāqa! Hikis pi pas hūkañwuy pāhut enañ mēwaqw, puma aw tūqayyuñwa.

Jesus Heals a Man with Demons
(Mt. 8.28-34; Mr. 5.1-20)

²⁶Pahsat pu puma Galileet ayanqwat Gadaret ep sinmuy tutskwayamuy ep öki. ²⁷Noqw pam tutskwat aw yamakq, hak tāqa kīhaqw put ahsawva. Pam hak wüyavo nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtaqe qa yuksi'ta; piw qa kīve qatut, tuamtuhsöt añ ki'tinuma. ²⁸Noqw pam hak Jesus túwahqe, a'ño hiñqawht, put atpiro nātuvat, pas tōnay añqe' pañqawu: Ya um nuy hinhintiqat nāwakna, Jesus, uma pas Sus'oveqnihqat God Tíata? Um okiw nuy qa hintsanni. ²⁹(Tuyoy'ewakw hikwsit tāqat añqw yámakniqat Jesus aw pañqawhq, öviy yan lavayhti.) As sivanamiplööt akw put somyat, put hokasomyat pu tütuwala. Noqw pay nukpanhikwsí qa sūs tāqat tuyqawve', somhpiyat tutkitat, qayësiwhpumihaqami put lālayiñwu. ³⁰Noqw Jesus put tūvintaqe aw pañqawu: Ya um hin mātsiwa? Noqw pam pañqawu: Qaan'ewakw hintaqamu, yan'i. Pi kaysiwhqam nuhpanhihikwsim tāqat ahsonmi yuña. ³¹Nihqe pam pumuy haqami a'ño hötsit qa aqw lālayniqat puma Jesus aw nānawakna. ³²Noqw pep tsomot ep qaan'ewakw hintaqam pitsötim nōnova. Noqw pitsötimuy amuhsonmi yuñniqat pam nakwhaniqat öviy puma Jesus aw ö'qala. Noqw pam pumuy nakwhana. ³³Noqw pahsat pu nukpanhihikwsim tāqat añqw nōnakt, pitsötimuy amumi yuña; noqw puma pan tōnawtaqam a'ño yuhtukqe, wuhpatpelat añ patuphamiq tsotsó'yaqe paöysoa. ³⁴Noqw pumuy nopni'yuñqam hiniwhtiqw aw yórikyaqe, watqaqe, kīve put tūawvaya, pu añqe' tutskwavaa. ³⁵Noqw pahsat pu sinom hiniwhtiqt aw kuyvawisa. Nihqe puma Jesus aw ökihqe, tāqat tutwa, kurs nukpanhihikwsim put añqw nōnakt, pam yuksi'kaiñw, suyan wuwni'kaiñw Jesus kukveq qatu. Noqw puma pas tsātsawna. ³⁶Noqw hakim hiniwhtiqt aw yórikyaqam i' hak as nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwtaqa hin qalaptuqat aw kuyvawisqamuy ãawnaya. ³⁷Pahsat pu

sohsoyam Gadara-sinmuy tutskwayamuy añ ahsupoq yesqam pam pumuy amuniqaq ahpiyniqat Jesus aw ö'qalya, puma pas pavan wuhpukyaqe öviy pan lavayhtoti. Noqw pam pákihut aqw wüvi, haqaqw pítuhqey aqw áhoyniqee. ³⁸Noqw i' tāqa as nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwatariwuqa as Jesus ámumniqey aw ö'qala. Noqw pay pam put hōnaqe aw pañqawu: ³⁹Um uhkiy awnen, God uniem hihta qaöwíhinhitiqat lalvayni. Noqw pam ahpiynihqe, hin Jesus put ariem hihta qaöwíhinhitiqat kitsókive ahsupoq tunvotna.

**Jairus' Daughter and the Woman who Touched Jesus' Cloak
(Mt. 9.18-26; Mr. 5.21-43)**

⁴⁰Pu Jesus ahoy pituqw, sinom hahlaykahkañw put ahsawvaya, puma put nuhtayyuñqe öviy'o. ⁴¹Noqw meh, hak tāqa Jairus yan mātsiwhqa, tsotsvalkive moñw'iwtqaqa, Jesus aw pítuhqe, put kukmiq nātuvat, pam kiyat awniqat put aw ö'qala. ⁴²Pam sūkw mant'iqaqw, pam okiw móromoki. Māna pakwt lōq sihkay'taqat pahsa'haqam yahsañwni'ta. Noqw Jesus put ámumniqw sinom put añqw hūrs homimitiwisa. ⁴³Noqw hak wuhti pakwt lōq sihkay'taqat yahsañwuy añ uñwáy'taqa pep nuhtuma. Okiw pam as tūtuhiktuy amuhpa' sohsok hihta himuy sohsoko. Noqw qa hak put qalaptsina. ⁴⁴Noqw pam hak wuhti Jesus ahkwayñavo aw pítuhqe, yuwsiyat qalawniwayat aw toño. Noqw pahsat pay put uñwáat súlawhti. ⁴⁵Noqw Jesus pañqawu: Ya hak inumi toño? Noqw sohsoyam qa púmayaqey pañqaqwaqw, pu Peter suiwámuy amumum put aw pañqawu: Moñwi, pi sinom kaysiwhqam ümi homimitotaqw, pas piw hak ümi tónokqat um tūviñlawu? ⁴⁶Noqw Jesus pañqawu: Pay pas hak inumi toño; öviy pi inuhpiy öqala yamakq, nu navota. ⁴⁷Noqw wuhti pas kurs hin qa nātuwiwniqey navotqe, okiw tururutikañw, awnihqe, put atpiro nātuvat, aw pañqawu; hinoqw pam put aw tónokqey sohsokmuy sinmuy amutpik put äawna, pu hin pam suqlaptuqeyu. ⁴⁸Noqw Jesus put aw pañqawu: Itii, pay um hahlayhtini. Pay uhqapevewni uñ pás qalaptsina. Um qa hin unañway'kañw nímani. ⁴⁹Noqw nāt pam yuaataqw, hak tsotsvalkit aw moñwit kiyat añqw pítuhqe, moñwit aw pañqawu: Pay okiw uhti móki; pay um Tutuqaynaqat qa aw nunuiñni. ⁵⁰Noqw pay Jesus put navotqe, aw pañqawu: Pay um qa hin unañway'tani; pay um panis-sa tuptsiwni'tani; pay soon pam qa qalaptuni. ⁵¹Noqw pam kími pákihqe, sinmuy yuñniqat pumuy mëwa. Hal pay Peter, pu James, pu John, pu mānat náat-nit pu yuat, puma aw yuñniqat pañqawu. ⁵²Noqw kíve pay yuñqam sohsoyam tsaykakahkañw ókiwlawa. Noqw pam amumi pañqawu: Uma qa tsaykitani, Pam qa móki; pi pam püwi, kita. ⁵³Noqw puma aw tutsiwtsuyhti, suyan pi mokpuniqw öviy'o. ⁵⁴Noqw pam sohsokmuy pañqw lälayah, mānat māyat ñuat, aw pañqawu: Māna, wunuptuu. ⁵⁵Noqw put hikwsiat ahoy aw pituqw, pay pahsat pam qatuptu. Noqw puma hihta put nopnayaniqat pam amumi pañqawu. ⁵⁶Noqw put naat yuyat amum kātayta. Noqw Jesus pay puma pep hiniwhitiqat pas qa hakiy äawnaniqat amumi qaöwítutapta.

Jesus Sends out the Twelve Disciples
(Mt. 10.5-15; Mr. 6.7-13)

9 ¹Pahsat pu pam pakwt lōq sihkay'taqamuy put aw nánatuwnayaqamuy sūmi wáinwayhq, sohsokmuy nukpanhihikwsimuy amumi pumuy öqalhuya, pumuy amumi tuyqawi'yuriwniqata; pu puma hīhihta akw tütuyyaqamuy qalaptsintotaniqat pumuy pan öqala. ²Nihqe pam pumuy God moñwtunatyayat yuaatinumyaniqat ańqe' ayata, pu tütuyyaqamuy qalaptsintiwisniqata. ³Nihqe pam pumuy amumi pańqawu: Uma qa hihta hinkahkān, ańqe' nankwusani. Qa natöripi'wisni, qa tukpuy'wisni, qa nitkay'wisni, qa sivay'wisni; uma qa lōqmuy napnay'wisni. ⁴Pu uma haqami kīmi yuñe', pep yesmantani, nit pu pańqw ahpiyyamantani. ⁵Pu hak umuy qa pās oyaqw, uma put kitsókit ańqw ahpiyye', umuhukuy ańqw qoát tsatswiyamantani. Pam pumuy amunkiwakw hihta sutuawi'tani. ⁶Noqw puma ańqe' kitsókinawit nankwusaqe, lomatuawit yuaatinumya, pu sohsovik sinmuy qalaptsintiwisa.

Herod's Confusion
(Mt. 14.1-12; Mr. 6.14-29)

⁷Noqw Jesus hīhihta hinhtiqt Moñwi Herod navotqe, kurs hinhtini, yaw John mokiwyu ańqw ahoy tātayhqat haqawat pańqaqwaqw öviy'o. ⁸Noqw pētuyniqw yaw Elias mātakti; pu pētuyniqw yaw hisat God lavay'aymuyatuy amuñaqw himuwa ahoy tātayi. ⁹Noqw Herod pańqawu: Ura nu John qötötku; noqw ya i' hákiyniqw nu iit navota? Nihqe öviy as pam put aw yórikniqey nāwakna.

Jesus Feeds the Five Thousand
(Mt. 14.13-21; Mr. 6.30-44; Jn. 6.1-14)

¹⁰Noqw ayaiwyuniqam ahoy ókihq, hihta hinhtotiqey sohsok Jesus āawnaya. Noqw pam pumuy tsamkānīw kitsókit Bethsaida yan mātsiwhqat aqlavo qayēsiwhpumi haqamii. ¹¹Noqw sinom put nanaptaqe ańkya; noqw pam pumuy amumi unāiwtapqe, God moñwtunatyayat amumi yuaata, pu okiw as qalaptuyaniqey tunatyawyuniqamuy qalaptsina. ¹²Noqw tapkiwmaqw ima pakwt lōq sihkay'taqam put awyaqe aw pańqaqwa: Um sinmuy ańqe' hōnaqw, puma kitsókiva nankwusani, pu tutskwavaa; nen pańqe yesve', hihta tunöstutwani; taq itam yep qayēsiwhput epya. ¹³Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Huvam pumuy nopnayaa. Noqw puma pańqaqwa: Itam panis tsivot pölavikit mumriinput oyi'yuriwa, pu lōqmuy pākiwhtuyu. Pay panis pi as itam imuy sohsokmuy amuniem tunöstuiwise'-sa pi panhtotini. ¹⁴Puma tsivót-síkip sōmorit pahsa'haqam tahtaqtayaqw öviy'o. Noqw pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pańqawu: Uma lōp-sunat pakwt sihkay'taqamuy yesvanayani, pu aqwhaqami pańsa' uma yesvanayani. ¹⁵Noqw puma panhtotiqe, sohsokmuy pan yesvanaya. ¹⁶Pahsat

pu pam tsivot pölavikit lōqmuy pākiwhtuy enań ömahtat, ömiq taykańw, put ep hahlaytit, yónoyhtat, put aw nánatuwnayaqamuy amumi oya; noqw puma simmuy amuhpa' o'ya. ¹⁷Noqw puma nōnösäqe sohsoyam ööya. Noqw puma ań yónoyhput akwsinąqat tsovalayaqe, pakwt lōq sihkay'taqat hoaput ań opomnaya.

Peter's Declaration about Jesus
(Mt. 16.13-19; Mr. 8.27-29)

¹⁸Noqw pay ephaqam pam put aw nánatuwnayaqamuy amumum haqam nālanikańw, God aw nāwakna. Nihqe pam yúkuhqe, pumuy tūvińtaqe amumi pańqawu: Ya sinom nuy hákiynihqat pańqaqwa? ¹⁹Noqw puma lavayhtotiqe pańqaqwa; Um yaw John kūyit akw tütuvoylalawhqanihqat haqawat pańqaqwa; noqw haqawatuyniqw yaw um Elias; noqw pētu pańqaqwaqe, yaw hisat God lavay'aymatnińwuqamuy amuñaqw himuwa mokiwuy ańqw ahoy tātayhqat pańqaqwa. ²⁰Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Noqw úmuyniqw nu' hak'i? Noqw Peter lavayhtiqe aw pańqawu: Um hapi Christ, God ańqw Moińw'asi'taqa.

Jesus Speaks about His Suffering and Death
(Mt. 16.20-28; Mr. 8.30-9.1)

²¹Noqw pam pumuy pās mēwaqe, puma qa hakiy put äawnayaniqat amumi pańqawu. ²²Pu amumi pańqawu: Nu' Sinot Tiat pas kurs hin hīhihta ań qa kānavotni. Ima wukw'a'yat pi nuy tūvayani, God awwat mohpeq momińwituy amumum-nińkańw, pu tutavot tütutuqaynayaqamuy amumuma; nen nuy ninayani; noqw pāyis tālat ep nu ahoy tātayni. ²³Pu pam sohsokmuy amumi pańqawu: Inuńk hinmaniqe nāwaknaqa nawus soon qa nātatamhtat, talöńiwimaqat ań naholehtsiy ikwiltat, inuńkmantani. ²⁴Taq hak qatsiy ayo tāviniqe nāwaknaqa hapi put kwayhni; pu ason hak haqam inuńem qatsiy kwayhqa tuyqawvani. ²⁵Puyaw as sino tūwaqtat sohsok himuy'vakāńw, nāp qatsiy kwahe', pu sen tūviwe', hin pam put akw mońvastini? ²⁶Ispi hak nuy Sinot Tiyat, pu ilavayiy hahmanqw put hapi nu hahmanni, hisat nu pite', pas hímunihqey pan namtaknee, pu Ina, qahováriwyuńqamuy hońvia'yatuy amumum nuy pas kaptsi'taq'ö. ²⁷Nińkańw nu umumi pas súańqawni: Ima haqawat yep hońqam soon nāt mokiwuy ep ökit, pay God mońwtunayayat aw yórikyani.

The Transfiguration
(Mt. 17.1-8; Mr. 9.2-8)

²⁸It ahpiy nanalsikishaqam talq, pam Peter-nit, John, pu James, pumuy tsamkańw, nāwaknaniqe haqami tükwimiq'a. ²⁹Noqw nāt pam nāwakintaqw, pitsáńwaat alönti; noqw yuwsiat qōtsatiqe pas talqaqsala. ³⁰Noqw meh, hakim lōyöm tāqat pepeq put amum yuaata, hak Moses-niqw pu Elias; ³¹Ima hakim

lolmat tālawñwat pitsáñway'kaíw mātaqtique, Jesus amum yuaata. Pam hin Jerusalem-kitsókit epeq God tunatyayat aw antsane', yañqw qatsit ahpiyniqat yuaatota. ³²Noqw Peter-niqw pu put ámumyaqam pūwiuy akw manuiwyuña, níkaíw puma havivokalyaqe put lolmat pitsáñwayat aw ýórikya, pu lōqmuy tāqatuy put amum wunuwtaqamuy amumi. ³³Noqw puma pay put añqw nakwsuniqw, Peter Jesus aw pañqawu: Tütutuqyanaqa, pas hapi itam yépeqyaqw pam itamuñem lolma. Himu as öviy itam payhp kistotani sukw úñem-nit, sukw Moses éñem-nit, pu sukwat Elias éñemi, pam kítá, hiñqawhqeý qa māts'i'kaíwo. ³⁴Noqw nāt pam yan hiñqawlawhq, òmaw pumuy nākwapnaqw puma tsawiniwkahkaíw, òmawuy aw yuña. ³⁵Noqw òmawuy añqaqw hakiy tönaat pañqawu: I' hapi pas aw iunaíwa Itii; put uma aw tuqayvahsi'wisni. ³⁶Noqw hakiy lavayyukuqw, pay Jesus pep nälaniqw puma aw ýórikya. Noqw pay puma put pas qa lavaytaqe, hin ýórikyaqey pas qa hakiy ãawnaya ephaqamo.

Jesus Heals a Boy with an Evil Spirit

(Mt. 17.14-18; Mr. 9.14-27)

³⁷Noqw qavorivaqw, pumuy tükwiñaqw hanqw, kaysiwhqam sinom Jesus ahsawvaya. ³⁸Noqw meh, hak tāqa sinmuy amuñaqw tsa'lawnhqe pañqawu: Tutuqyanaqa, um as itiy tiyot ókwatuwni; taq nu pas put-sa ti'ta. ³⁹Noqw meh, qalomáhikwsi put riuaqw, pam pahsat pay a'nö töqtit, homimiyukúkaíw moañaqw qötłmokiwtáñwu. Noqw pam put okiwsane', pēp qa mātapiñwu. ⁴⁰Noqw as ümi nánatuwnayaqam hikwsit tiyot añqw ayo hóroknyaniqat nu amumi nāwaknaqw, pay puma kurs soon panhtotini, kita. ⁴¹Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Is ohi, uma qatuptsiwn'i yuñqam nukushinyunqamu! Ya nu hihsavohaqam umumum yankaríw umuy maqsonlawni? Pew uhtiy wikii. ⁴²Noqw nāt pam awniqw pay nukpanhikwsi tiyot tūvaqe, put a'nö homimiykuna. Noqw Jesus tuyoy'ewakw hikwsit mēwaqe, tsākw qalaptsinat, nayat aw put ahoy tavi. ⁴³Noqw puma sohsoyam God a'nö öqalayat ep aw kātayyuñwa.

Jesus Speaks again about His Death

(Mt. 17.22-23; Mr. 9.30-32)

Noqw nātō puma nanáp sohsok hihta Jesus hinhtiqt ep kāwuwantotaqw, pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: ⁴⁴Uma iit lavayit hapi u'ni'yuiñwni. Nu' Sinot Tiat hapi nāt sinmuy öqalayamuy aw mātaviwni. ⁴⁵Noqw pay puma it lavayit qa māmatsya. Pam pumuy amumi tupkiwtaqw, öviy kurs hin puma put māts'i'yuiñwni. Noqw puma as Jesus put tūviñtotaníkaíw nánahtsopya.

Who Is the Greatest?

(Mt. 18.1-5; Mr. 9.33-37)

⁴⁶Noqw puma yuaatotaqe, pumuy amuñaqw haqawa pas pávanihqat ep nāñwuy'yuiñwa. ⁴⁷Noqw Jesus pumuy unañwpeq tunatyayamuy māts'i'taqe, hakiy tsākw tsöpahtat, naqlap tavi; ⁴⁸Nit pumuy amumi pañqawu: Hak hapi

inat̄iñwaniy añ it tsākw pās tāvihqa nuy hapi pās tāvini; pu nuy pās tāvihqa nuy añqw tāvihqat hapi pās tāvini. Pi umuñaqw qanāhihtay'taq hapi suspavanni.

Who Is not against You Is for You
(*Mr. 9.38-40*)

49 Noqw John lavayhtiqe pañqawu: Moñwi, itam hakiy tāqat tutwa. Kurs pam uhnatiñwaniy aw yankarīw nukpanhihikwsimuy nuhtuñaqw ipwanta; noqw itam put mēwaya, pam qa itamum uñk hinnumqw öviy'o. **50** Noqw Jesus put aw pañqawu: Uma qa mēwantotani; pay qa itamuhpew'iwtaqa itamumniñwu.

A Samaritan Village Refuses to Receive Jesus

51 Noqw pam ñomi wíkiwniqat aw pítutoqw, pam Jerusalem aqw sutuktaniqey su'qalti. **52** Nihqe pam añwu tuaw'aymu napyeve aqw ayata; noqw puma ahpiyyaqe, Samariat ep sinmuy haqam kitsókiyamuy aw öki, haqam enem qenitotaniqee. **53** Noqw pay sinom put qa tsúyakya, sumataq pam Jerusalem aqw tunatyawmaqw öviy'o. **54** Noqw løyöm put aw nánatuwnaqam, James-niqw, pu John, puma pan yórikqe pañqawu: Tutuyqawhqa, um as itamuy pan nakwhanaqw, itam Elias anhte' pañqawhq, ñiaqw ñuñiw hāwe' pumuy taqtsoknani. **55** Noqw pam namtökt pumuy qöhqöyhqe, amumi pañqawu: Uma hihta hikwsit añ hinmaqey qa mātsii'ta. **56** Pi nu' Sinot Tiat sinmuy qatsiyamuy qa hovalaniqe pitu, pi nu pumuy ayo óyaniqe öviy pitu, kita. Noqw puma ahpiy sutsvo kitsókimiya.

The Would-Be Followers of Jesus
(*Mt. 8.19-22*)

57 Noqw pumuy ahpiy haqamiyaqw, hak put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, nu uñ haqaminiqw uñkmantani. **58** Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay ima sisikahtayht haqe' qölöy'yuñwa, pu súmawuy añ masay'yuñqam totokpi'yuñwa; noqw pi nu' Sinot Tiat haqam iqötöy nāsuñwnaniqey ñastaa. **59** Pu pam sukwat aw pañqawu: Inuñki. Noqw pam pañqawu: Tutuyqawhqa, um nuy nakwhanaqw, nu mohti inay amht, pu' uñkni. **60** Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay pi so'qamuy amunyuñqam ason amuñaqw so'pumuy amyani. Noqw um ahpiynen God moñwtunatyayat yuaatinumni. **61** Pu piw suhka put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, nu uñk hinmani. Noqw um nuy nakwhanaqw, nu mohti ikiy ep yesqamuy amuminen öqalat, pu' uñkni. **62** Noqw Jesus put aw pañqawu: Hak pāsay qörítivat, ahoy taymaqa God moñwtunatyayat aw qa ápiyiqey anta.

Jesus Sends out the Seventy

10 ¹ It atsve pu' Tutuyqawhqa hakimuy payhp sunat pakwt sihkay'taqamuy namorstaqe, lölöqmuy añqe' ayata, puma kitsókinawit nankwusaniqata,

pu tutskwavaa, Jesus haqaminiqey tunatyawmaqat pañsoq haqamii. ²Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pas as ūyi tukwsiwtaqa a'önüiqw, tumal'a'yat híkiyomu. Oviy uma Uyi'taqat aw pan nānawaknaqw, pam hakimuy tsovalayaniqat aw ayatani. ³Taay, uma añqe' nankwusani. Meh, nu hapi umuy ariqe' ayatani. Noqw uma mamñatuy amún hakimuy kwékewehwtuy amúnyuniqamuy amuhpa' hinnumyani. ⁴Uma qa sivamoki'wisni; piw qa tukpuy'wisni; qa totsmaskay'wisni. Uma qa söwu haqam hakiy aw yuaatotamantani. ⁵Pu umuriąqw lōyöm haqam kimi pake', mohti pañqawmantani: Nam yep kīvit kwakwhat yēsee. ⁶Noqw ason kurs hak pan tunatyawtaqa pep qatuqw, pay umuhkwakwha pep hruhtimantani. Pū kurs qa pantaqw, pay pam umumi áhoymantani. ⁷Nen uma pep kive qate', hihta umuy nopnayaqw, put uma nösmantani, pu hikwmantani. Pay tumalay'taqa ahsatiy hihkay'taiwu. Uma qa paysoq kinawit kíkinumtinumni. ⁸Pu uma haqami kitsókimi pakiqw, umuy pās taviye', hihta umumi tunösvoñahtotaqw, put uma nösmantani. ⁹Nen uma pep tütuyyaqamuy qalaptsintamantani; nen amumi pañqawmantani: God moriwtunatyaat umumi hayiñw'iwta. ¹⁰Pu kurs uma haqami kitsókit aw pakiqw, umuy qa pās taviyaqw, pep kitiponen pañqawmantani: ¹¹Hikis pi umuhkitsókiy ep qötat itamumi hürstiqtat itam umunkiwakw tsatswiya. Noqw pay uma it navoti'yuiñwni: Pas as God moriwtunatyaat umumi hayiñw'iwta. ¹²Noqw nu umumi pañqawni: Hisat God sinmuy amuñem hin yukuqw, pep pu' pep kitsókit ep sinmuy amuñem is óhini. Put talörivaqat ep pep kitsókit ep sinom pas kānanaptani, Sodom kitsókit ep sinmuy amuhpenihqee.

The Unbelieving Towns (Mt. 11.20-24)

¹³⁻¹⁴Nihqe pam pañqawu: Is ohi, úmaa, Chorazin ep sínomu! Is ohi úmaa, Bethsaidat ep sínomu! Nu as umuhpa' qatsá' kātatayhpit tumaltaqw, uma nāp umuhtunatyay añqw qa lasya. Oviy hisat hin yukiltiniqat aw pituqw umuñem pas is óhini! Pep pu' imuy Tyre ep sinmuy amuñem-nikañw pu Sidon ep sinmuy amuñem umuhpenihqé pay soon pas nuhtsel'ewayni. Pi nu as pumuy amuhpa' hisat kātatayhpit tumaltaqw, puma soon qa anahaat yüyaht, qöhtapsotsomove yesvani. Pan puma namtaknayani, nāp tunatyay añqw lasyaqeyu. ¹⁵Noqw úmaa, Capernaum ep sínomu, ya uma ömiq nātsokaya? Uma nāt maskimiq tūviwyani. ¹⁶Nihqe pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Umumi tūqaytaqa inumi hapi tūqaytani; pu umuy qahihtataqa nuy hapi qahihtatani; pu nuy qahihtataqa nuy añqw tāvíhqat hapi qahihtata.

The Return of the Seventy

¹⁷Noqw ima payhp sunat pakwt sihkay'taqam añqe' nankwusaqe, hahlaykahkañw ahoy ókihqe pañqaqwá: Tutuyqawhqa, hikis pi pas nukpanhihikwsim itamumi tuqayvastota, itam uhnatñwaniy aw

yankahkañw amumi pañqaqwaq'ö. ¹⁸Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Nu Satan talwihpikit an öñaqw posqw tuwa. ¹⁹Nu hapi imuy tsütsu'tuy-nikañw, pu putskohmokyunqamuy amumi wukukuykuyaniqat aw umuy öqalmaqa, pu tuwqat öqalayat sohsok aw'i. Noqw öviy soon himu umuy tühotani. ²⁰Nikañw hihikwsim umumi tuqayvastotaqat qa put ep uma hahlayyani. Pi umuhnatiwani öveqatsit ep pey'yuniwa. Tis pi uma put hapi ep hahlayyani.

Jesus Rejoices

(Mt. 11.25-27; 13.16-17)

²¹Noqw pahsat Jesus hikwsiy añ hahlayhtiqe, pañqawu: Kwakwhay Inaa, öveqatsit-nikañw pu tūwaqatsit aw Tutuyqawhqqa, Kwakwhat pi um iit yantaqat añ wuwni'yunqamuy, pu qaūunatuy amumi tupki'tat, titipostuy amunyuñqamuy amumi mahtakta. Pantani Inaa, pam hapi uñniqw súanta. ²²Sohsoy himu Inay añqw inumi noixa. Noqw hakiy God Tíyatnihqat qa hak navoti'ta, pas Náat-saa; pu Naat hákiyinhqat qa hak navoti'ta, pas put Tíat-saa, pu Tiat, hakiy put mahtaktaniqw pam piwu. ²³Pu pam put aw nánatuwnnayaqamuy amumi namtök, pay púmuy-sa amumi pañqawu: Hakim umuy hihta aw ýórikyaqat aw ýórikyaqam hahlayhpit epya. ²⁴Pi nu umumi súañqawni: Kaysiwhqam God lavay'aymatniqw pu añ momiñit umuy hihta aw ýórikyaqat as aw ýórikyaniqey nānawaknakahkañw hapi qa aw ýórikya, pu umuy hihta nanaptaqat as nanaptanikañw qa nanapta.

The Parable of the Good Samaritan

²⁵Noqw meh, hak tutavot aw tuvoti'taqa wunuptut, put aw tuwantaniqe aw pañqawu: Tütutuqaynaqa, ya nu hihta hinhte', qatsit qasotaqat himuy'vani? ²⁶Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya tutavot añ hin pey'ta? Um hin añ túñwanta? ²⁷Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Um God Uhtutuyqawhqay sohsok uh'unaiñway akw aw unaiñway'tani, pu sohsok uhhikwsiy akw'a, pu sohsok uh'öqalay akw'a, pu sohsok uhwuwniy akw'a. Pu pas hin nāmi unañway'taqey pan uhsinosiñway aw unañway'tani. ²⁸Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um súañqawu. Yan um hinme', soon qa qátuni. ²⁹Noqw pay pam nēñem qenitaniqey nāwaknaqe, Jesus aw pañqawu: Noqw hak isinosiñwa? ³⁰Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Hak tāqa Jerusalem añqw Jerichot aqwniqw, hakim uuyint put riuya, pu put añ yuwsiyat poswayat, öputotat, ahpinya, hihin taytaqat mātapyaqee. ³¹Noqw piw hak God awwat moñwi pañsoo; nihqe pam put aw ýórikqe, pay put ehpeq yūmosaa. ³²Noqw hak Levit ahpipy sino piw put an pañso pítuhqe, put aw tātayht, pay piw ehpeq yūmosaa. ³³Noqw hak Samariat añqw sino haqaminikañw, put haqam qatsqa aw pitu. Nihqe pam put túwahqe, put ökwatuwa; ³⁴Nihqe put awnihqe, haq' hintsanyaqat añ somhta, wihkuyit wine enañ wutskañwo; nihqe put nāp moropkoy

aqw tsokat, pu yeypesimi put wíki; nihqe aw unañwtavi. ³⁵Pu öviy qavonivaqw pam ahpiynikañw, sunat sívat hóroknat, ki'taqat maqat, put aw pañqawu: Um it tāqat aw tunatyaltini. Nen ason kurs um it epnihqe hóyokiwtaqat sohsokniqw, nu piw pite', put ahoy ümi sisvini, pam kita. ³⁶Taay, ya uñniqw imuy payhkomuy amuñaqw himuwa tāqat tūhototaqat sinosñwaata? ³⁷Noqw pam pañqawu: Pay hapi put ökwatuwhqa. Pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Taa, Yupa, um put an hinmani.

Jesus Visits Martha and Mary

³⁸Noqw pumuy pañ haqamiyaqw, Jesus haqami kitsókimi paki. Noqw hak wuhti, Martha yan mātsiwhqa, kiy ep put pás tavi. ³⁹Noqw pam hakiy Mary yan mātsiwhqat tupkoy'ta. Noqw pam hak Jesus attip qatukañw put yuaataqaw aw tūquyta. ⁴⁰Noqw Martha hihta qaa'saqlqe qa suyan unañway'taqe, Jesus awnihqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay itupko nuy mātapq, nu nāla hihta aw hintsaki. Noqw ya pam uñniqw qa hinta? Um öviy aw pañqawhqa, inumi unaiñwtapni. ⁴¹Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Martha, Martha, pas um hihita pis'óqhintaqe qa suyan unañway'ta. ⁴²Pay hak sükw hihta aw tunatyaltimantani. Noqw Mary put nukñwat namorsta. Soon pam put nawhkiwni.

Jesus' Teaching on Prayer (Mt. 6.9-13; 7.7-11)

11 ¹Noqw hisat pam haqam nāwaknaqe yukuqw, suhka put aw nānatuwnaqa aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um as itamuy hin nāwakintotaniqat itamuy tutuwnani, ura John put aw nānatuwnayaqamuy hin tutuwnaqaqat pan'i. ²Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Uma nānawakne', kitotamantani: Itanaa, öveqatsit ep qátuhq, nam uhnatíwani pas kaptsi'tiwa. Nam uhmoñwtunatyay aw pítuu. Nam uhtunatyá tūwaqatsit ep pasiwhtíi, öveqatsit ep hin pasiwhtíqey pan'i. ³Um okiw nāqavo itamuy itahtunösmakiway huylawni. ⁴Pu um okiw itahqaanhítipuy itamuhiyi ayo yúkuni; pay itam sohsokmuy itamuhpewi qaanhítiqamuy amuhpiy put ayo yuykutiwisa. Pu um okiw itamuy unaheppit qa añ tsāmi'mat, hakiy qalolmat ariqw itamuy ayo öoyhtimani, pay yan'i. ⁵Pu pam pumuy amumi pañqawu: As kurs haqawa umuñaqw kwátsi'te' suhtokihaq put awnen, aw pañqawni: Ikwatsi, um as payhkomuy pólavikit nuy nasimokmaqani. ⁶Taq ikwátsi waynumqe inuhpe pituqw, kurs nu hihta put nopnani, kítani. ⁷Noqw pam ahpañaqw lavayhte' pañqawni: Um nuy qa soontsahtsanni. Pay ikiy uhtsiwta; noqw itim inumum töka. Kurs nu hin uñ máqaniqe öviy qaqtuptuni, kítani. ⁸Nu umumi pañqawni: Pay soq pi pam put kwátsiatniqw, pam put qa máqani. Nikáiw pam put aw qatúquayhq, nawus pam qatupte', put hihsa'haqam hintsanniqat pahsa' put máqani. ⁹Noqw nu umumi pañqawni: Uma hihta öviy tūvíntotani; nen uma put makiwyani. Uma hihta hepyani;

nen tutwani. Uma pönöñöykinayani; noqw umumi hötsíltini. ¹⁰Pi hak hihta tūviñtaqa hihta makiwiñwu; pu hepqa túwañwu; pu pönöñöykinaqat aw hötsíltimantani. ¹¹Sen uma haqawa hakiy náatniqw, uhti ûmi pólavikit tūviñtaqw, ya sen um put owat máqani? Sen pâkiwyu öviy tūviñtaqw, ya sen um tsüat put máqani? ¹²Hal sen pi pam nöhut öviy tūviñtaqw, sen um putskohmoktaqat put áawnani? ¹³Noqw kurs pay as uma qalomáhinkahkañwu umuhtimuy hihta nukriwat huytotaniqey tuwi'yuñwa. Noqw tis pas Umuna öveqatsit ep qátuhqa put aw Qahováriwtaqat Hikwsit öviy tūviñtotaqamuy soon qa máqani.

Jesus and Beelzebul (Mt. 12.22-30; Mr. 3.20-27)

¹⁴Noqw Jesus nukpanhikwsit hakiy lavayiyat nawhkiñwuqat put añqw hórokna. Noqw nukpanhikwsí put añqw yamakq, qayuáatañwuqa yuaayku; noqw sinom kātayyuñwa. ¹⁵Noqw pay pumuy amuñaqaw haqawat pañqaqwa: Pam nukpanhikhikwsimuy moñwiyamuy Beelzebub aw yankañwu nukpanhikhikwsimuy ipwanta. ¹⁶Noqw pétu put aw tuwantotaqw, pam kātatayhpit hihta tuawi'taqat öñaqwu pumuy amumi mahtaknaniqat put aw nänawkna. ¹⁷Noqw pay pam pumuy tunatyayamuy mätsi'taqe amumi pañqawu: Haqam moñwtunatya nehpewhtiqa soon qa kiqötini; pu kívit nehpewhtotiqam nätsike', soon haqami ókini. ¹⁸Noqw öviy kurs Satan nehpewhtiqw, ya hin put moñwtunatyaat wúnuni? ¹⁹Noqw kurs nu Beelzebub aw yankañwu nukpanhikhikwsimuy ipwantaqw, ya umumi nánatuwnayaqam hakiy aw yankahkañwu pumuy ipwantota? Ason puma umuy atsáñhkiye', umuy suhputsnayani. ²⁰Níkaiñwu kurs pay nu God öqalayat akw nukpanhikhikwsimuy ipwantaqw, suyan hapi God moñwtunatyaat umumi pitsíwipta. ²¹Pi tāqa hoñvi tunipi'kañw kiy tūwale', hihta himuy pás oyi'tañwu. ²²Níkaiñwu ason put epnihqe pavan hoñvi pite', put añwute', pam sohsok naqöyyuwsiyat aw taqa'nañwayat nawhke', hihta himuyat kwatsmuy huytañwu. ²³Qa inumumnihqa hapi inuhpewiwtu; pu qa inumum tsovalantaqa tatslakinta.

The Return of the Evil Spirit (Mt. 12.43-45)

²⁴Tuyoy'eway hikwsí sinot añqw yámake', haqe' qa pay'taqat añ hinnumiñwu, haqam násuñwnaniqé öviy'o; nit qa tuwe' pañqawñwu: Han pi pay nu ikiy añqw yámakqey aw áhoy'i, kítáñwu. ²⁵Pu pam ep pite', pás maspiwkaiñw lomahintaqat túwañwu. ²⁶Pahsat pu pam ahpiyinen tsáne'nihqamuy hihikwsimuy nahpenihqe pas núnukpantuy aw tsamíwu. Noqw puma aw yuñe', ep ki'yuññwu. Noqw hakiy qatsfát añknihqa mohtiwat epnihqe pu' pas qalomáhintañwu.

True Happiness

²⁷Noqw pam yan yuaataqw, hak wuhti sinmuy amuñaqw kēew hinqawhqe aw pañqawu: Naspi hak uñ tihta. Piw pihuy akw uñ yōyoñna. ²⁸Noqw pam put aw pañqawu: As um yan lavayhtinikaiwo: Naspi hakim God lavayiyat aw tūqaykahkaiw añ hinwisa, puma hapi hahlayhpit epyani, um kítanikanwo.

The Demand for a Miracle (Mt. 12.38-42)

²⁹Noqw pan sinom sūmi hūrs tsovawmaqw, Jesus yuaativaqe amumi pañqawu: Ima pu' qatsívaptisiwyuñqam nukpansinomu. Puma kātatayhpit hihta tuawi'taqat aw yórikyaniqey nānawakna, Nikaiw puma soon kātatayhpit aw yórikyani, hal pas sūkw kātatayhpit-saa. Pam Tutuyqawhqaqat lavay'ayayat Jonas qatsiyat ep hiniwhtiqt an aw yukiltini. ³⁰Pi ura Nineve-kitsókit ep sinom Jonas qatsiyat ep hiniwhtiqt akw hihta tuwi'vaya. Noqw pay öviy hapi piw pan nu' Sinot Tiat pu' qatsívaptisiwyuñqamuy amumi hihta tuawi'tani, iqatsiy ep hiniwhtiqt akw'a. ³¹Hisat hin yukiltiniqat aw pituqw, tatkaqw moñwi-wuhti pu' qatsívaptisiwyuñqamuy amumum wunupte', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnani. Ispi pam Solomon wuwniyat aw tūqaytaniqe öviy pas tūwaqlähahaqaqw pítu. Noqw meh, hak Solomon epnihqe pas pávannihqa yep'e. ³²Ason hin yukiltiniqat aw pituqw, Ninevet ep sinom pu' qatsívaptisiwyuñqamuy amumum hoñve', pumuy qatuptsiwniyamuy ep suhputsnayani; ispi puma Jonas lavayiyat nanaptaqe nāp tunatyay añqw lasyaqee. Noqw meh, hak Jonas epnihqe pas pávannihqe yep'e.

The Light of the Body (Mt. 5.15; 6.22-23)

³³Qa haq pi hak wihqöhít úwiknat, haqam qamātaqpuve put tavi, sen hihta sivut akw put kuhta. Pi pam put tsotsókpiyat ep tsokaqw, ep yuntaqam tālat tāyuññwu. ³⁴Hakiy pōsiat tokoyat aw talni'tañwu. Noqw öviy kurs hakiy pōsiat pasiwtaqw, pay tokoyat añ ahsupoq talñwu; pu kurs hakiy pōsiat qa pasiwtaqw, pay tokoyat añ ahsupoq qatalñwu. ³⁵Oviy um tunatyaltiqw, uhpe tāla qa qömauvani. ³⁶Paniqw öviy kurs uhtokoy añ ahsupoq talq, qahaqam qatalaniqw, pam sohsoy ahsupoqhaqami talni, wihqöhi suyan tālat talni'te', ümi talni'tañwuqat pan'i.

Jesus Accuses the Pharisees and the Teachers of the Law (Mt. 23.1-36; Mr. 12.38-40)

³⁷Noqw pam yuaataqw, hak Pharisee-sinom put tūtsama. Noqw pam kiyat ep pákihqe, qatuptu. ³⁸Noqw pam mohti qa māvaqtat tūmoyaqaqw, Pharisee-sino put aw tātayhqe, aw hin wūwa. ³⁹Noqw Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Uma Pharisee-sinom kukyapit, pu tsatsqaptat anyuriwa.

Uma suovaam kwañiw'ewayhtotit tukwhanayaniqey-sa tunatyawyuñwa, pu qalomáhintsatskaniqeyu. ⁴⁰Uma núañhihtuu, puyaw ñvaqenihqat yúkuhqa ahsonñaqwnihqat qa enañ yukuqw ñviy'o? ⁴¹Tis pi uma hihta himuy'yuiwe', put akw tūookwatuwyanikahkaiwo; noqw pep pu' amuhpa' ahsupoq kwañiw'ewayni. ⁴²Níkañw is ohi uma Pharisee-sínomu! uma pi umuh'uyiy añqw nénenevit pakwút-sikivo sun oyit God aw noayañwu; níkañw uma soq sinmuy amuñem suan hin yukuyaniqey qe'toti; uma God qa aw unañway'yuiñwa. Uma as pávanyaqat tutavot añ ahsupoq hinwisni; pu it qa pas qatuvosnihqat añ píwu. ⁴³Is ohi uma Pharisee-sínomu! Uma pi tsotsvalkiva mohkaqe tsotsókpit pas hahlayya, pu sinom kitpiq umuy kaptsi'kahkañw umumi yuaatotaniqata. ⁴⁴Is ohi uma tutavot tütutuqaynayaqam, pu Pharisee-sínomu! nawip'ew hinyuñqamu! Uma pi tütuamit qa mätaqyaqat anyuñwa; noqw sinom put atsva yaktaqam pumuy pañyaqw qa tuway'numya. ⁴⁵Pahsat pu haqawa tutavot aw tuvoti'itaq lavayhtiqe, put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um pañqawhqe itamumiq enañ hiñqawu. ⁴⁶Noqw pam pañqawu: Pay panta. Is ohi uma tutavot aw tuvoti'yuñqamu! uma pi soñawnen hihta a'ño putut mokahtotat, hakiy ikwiltointayanañwu; níkañw uma soq soon nías'ew pumuy paaniwayañwu. ⁴⁷Is ohi úmaa! Uma pi God lavay'aymuyatuy tüamiyamuy aw pühulalwa; noqw pi umanam pumuy qöqya. ⁴⁸Pas pi ñviy uma umunamuy hiniwhtipuyamuy navoti'kahkañw amún unañway'yuñqey mahtakni'yuñwa, ispi puma pumuy qöqyaq'ö; noqw uma pumuy tüamiyamuy aw pühulalwa. ⁴⁹Paniqw hapi ñviy God suan wuwni'kañw yan lavayhti: Nu pumuy amumi ilavay'aymuy hönani, pu ituaw'a'yatuyu. Noqw puma pëtuy yüyuhhnaye' qöqyani. ⁵⁰Noqw God pu' qatsívaptsiwyuñqamuy hapi tukopnani, sohsokmuy put lavay'aymuyatuy tüwaqatsit yayhniwhqat añaqawq qöyaniwyaqat ahpiy'o, ⁵¹It Abel qatsiyat ep'e, pu añk yesqamuy qatsiyamuy ep píwu, nit pu Zacharias qatsiyat ep'e. Ura pam God kiyat-níkañw pu hom'oyvihkät amuhtsave niniwa. Nu umumi súañqawni: God umuy put sohsok ep tukopnani. ⁵²Is ohi uma tutavot aw tuvoti'yuñqamu! Uma pi navotit aw hötahpit yawwisa. Uma aw qa yuñkahkañw, aw yuñtaqamuy aw u'taya. ⁵³Noqw pam pumuy amumi yan lavayhtiqw, tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum put aw pás ö'qaltivayaqe, pam hihihta lavayhtiniqat ñviy aw qa tütuqayya. ⁵⁴Hísatniqw unahiñqawhq nanapte', put nêveltoynayaniqe ñviy moqmani'yuñwa.

A Warning against Hypocrisy (Mt. 10.26-27)

12 ¹Noqw aíwu sinom pas qaan'ewakw hintaqam súmi tsovaltiqe nuriwu pay nānami wukukutotaqw, Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi mohti pañqawu: Uma Pharisee-sinmuy pēkeniyamuy nawip'ew hintsakpit ep qa ûnaiwyuñwni. ²Pi qa himu

āmiwtaqa qa mātaqtini, piw tupkiwtaqa qa nanaptiwni. ³Pantaqw ḍiviy hihta qamātakpuve haqawa lavayhtiqw, pam tālat ep nanaptiwmantani; pu uma hihta yūyupavaqe hakiy naqvumiq sawiwiykuyaqw, pam kihkits'ova tsa'lalwiwni.

Whom to Fear
(Mt. 10.28-31)

⁴Noqw nu umumi pañqawni ikwátsimu: Uma qa sinmuy mamqasyani. Puma pi pay hakiy tokoyat-sa nīnayañwu; pu pahpiy kurs hinhtotiñwu piwu. ⁵Nikaiw uma hakiy mamqasyaniqat nu umuy āawnani. Uma God hapi mamqasyani. Pi pam hakiy ninat, hakiy qōhit aqw tūvaniqey aw öqalay'ta. Noqw nu' piw umumi pañqawni: Uma put hapi mamqasyani. ⁶Puyaw qa tsivot kwekwévéwhym lōq palavotōnat ḍiviy huyiwyāñwu? Noqw qa himuwa God ahpiy suhtokiñhwu. ⁷Hikis pi pas umuhqötöva umuhhömi sohsoy pohtoylaniwta. Oviy uma qa nalmamqasyani; God kwekwévéwhymayu kaysiwhqamuy amuhpenihqe umuy pas kahkawna.

Confessing Christ before Men
(Mt. 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸Pu nu piw umumi pañqawni: Hak isinonihqey nuhtumi pañqawhq, nu' Sinot Tiat tuwat put isinonihqat God hoñviaymuyatuy amumi pañqawni. ⁹Nikaiw hak qa isinonihqey nuhtumi pañqawhq, nu tuwat put qa isinonihqat God hoñviaymuyatuy amumi pañqawni. ¹⁰Ason kurs hak nuy Sinot Tiyat ehpewi lavayhtiqw, pam pantaqa put ahpiy ayo yukiwmantani. Nikaiw ason kurs hak Qahováriwtaqat Hikwsit ehpewi qakaptisilavayhtiqw, pam pantaqa soon put ahpiy ayo yukiwmantani. ¹¹Pu ason sinom umuy tsotsvalkiva, sen momñwituy, sen öqalat pasiwyuñqamuy amumi tsamvayaqw, uma hin yuaatotaniqey, sen hihta lavayhtotiniqey qa wūwantotamantani. ¹²Pay ason aw pituqw, Qahováriwtaqat Hikwsit umuy hin lavayhtotiniqat umuy tutuwnamantani.

The Parable of the Rich Fool

¹³Noqw haqawa sinmuy amuñaqw put aw pañqawu: Tutuqaynaqa, um as ivavay aw pañqawhq, pam hihta itahmakiway añqw nuy máqani. ¹⁴Noqw Jesus put aw pañqawu: Tāqa, ya hak nu hihta ep hin yúkuniqat, pu sen umuy hihta namqananiqat aw nuy tavi? ¹⁵Pu pam pumuy amumi pañqawu: Uma tunatyaltote', hihta qa umuhhimuy tuñlay'yūñwniqey qe'yani. Pay sino hihta nihti'taniqe qa paniqw ḍiviy qatu. ¹⁶Pu pam hihta tūwutsit akw pumuy amumi yuaaykuqe pañqawu. Hakiy kahaktaqat pāsaat a'nö hihta aniwna. ¹⁷Noqw pam unañwpeq wūwantantaqe pañqawu: Ya sen nu hinhtini? Kurs nu haqami inatwaniy koyotani. ¹⁸Pu pam pañqawu: Han pi yanhti: Nu hāhaqe' ikoyokiy tsawimnat, pas wūkoq kītani. Pu nu pañso sohsok inatwaniy,

pu hihta ihmuy tañatani. ¹⁹Nit pu iunañway aw pañqawni: Iunañwa, um hihta nihtiwaqtat wūhak yahsañwuy aqw pitsíwtaqat tañata. Taa, um nāsuñwni'kañw, tūmoytani, hihikwni; nen um hahlayni. ²⁰Noqw pay God put aw pañqawu: Um núanhimu ñasta wuwni'taqa, it tōkilat ep nu uhzikwi Úmi tuhtuy'ni. Noqw pahsat pu himu uhpiy na'sastiwhqa hakiy himuatni? ²¹Noqw pan hapi i' hak nēñem-sa hihta tsovalantaqa hintani. Yep qatsit ep ka hihta nihti'tani, nīkañw òveqatsit ep God atpip pas òokiwni.

Trust in God

(Mt. 6.25-34)

²²Pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Paniqw òviy nu umumi pañqawni: Uma hin yesniqey qa nānaphin wūwantotani, hihta nōñösaniqeyu, piw umuhtokoy énem'i, hihta yuwsiyaniqeyu. ²³Pi hakiy qatsiat nōñsiwhqat epnihqe pas pavan hihkay'ta, pu hakiy tokoat yuwsit epnihqe pas pavan hihkay'ta. ²⁴Kurs huvam aañwustuy amumi wūwayaa. Puma qa ûuyyañwu, piw qa höqyañwu. Puma qa koyoki'yuñwa, piw qa tuoyhki'yuñwu. Noqw God pumuy nōñopna. Nihqe tis pi pam masay yuñqamuy amuhpenihqe umuy pas kahkawna! ²⁵Ya sen hak pan tunatyawtaqa hin nāwurñwnaniqey tuwi'ta? ²⁶Noqw kurs uma hihta sus'öwihintaqat kurs panhtotinik, ya uma hinoqw pas piw ahpiy pēhut hinyaniqey tunatyawayuñwa? ²⁷Kurs huvam sishut hin wuñw'iwwisqat aw wūwayaa. Puma qa tumalay'yuñwa; qa tontotañwu. Noqw nu umumi pañqawni: Solomon sohsok hihta nukñwat yuws'i'kañw qa ñas'ew imuy amumi hayawtaqt yuws'i'ta. ²⁸Sumataqpi God tūsaqt pás yüyuuwsina, nāmahin pi pam pay hihsavo tayta. Pu' pam tutskwavani'kañw, qāvo pam qöpqömiq maspiwni. Noqw ya pam tis umuy qa pavan pas yüyuuwsinani, uma öwituptsiwni'yuñqamu? ²⁹Oviy uma hihta nōñösaniqey, pu hihta hikwyaniqey qa tunatyawayuñwni, piw uma qa wiwsiyani. ³⁰Pi sinom yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam sohsok iit hihta tunatyawayuñwa. Noqw Umuna umumi navoti'ta, uma sohsok iit hihta haqni'yuñq'ö. ³¹Níkañw tis pi uma God moñwtunatyayat tunatyawayuñwni; noqw sohsoy ii himu umumi noiwni.

Riches in Heaven

(Mt. 6.19-21)

³²Uma qa tsawiniwyuñwni tōnawhohyamu; pi Umuna umuy moñwtunatyat máqaniqey moñwvasi'ta. ³³Uma hihta himuy'yuñwe' put huyayani; nen akw simmuy òokwatuwyani. Uma umuhkahakiwyu òveqatsit aw tañatotani. Pan uma soñawnen umuhsivamoktukpuy qa sakwíñwuqat neniem tutwani. Pi òveqatsit aw uyiñwu qa pákiñwu, piw kwahya qa hihta hovalañwu. ³⁴Pi hakiy kahakhimuat háqamniqw, hakiy unañwaat piw pepniñwu.

Watchful Servants

35-37 Hakim tahtaqt moñiwiy haqam nāñuiwhqat añqw áhoyniqat nuhtayyuñqamuy amún uma kwewkahkañw, umuhqöhiy úwikni'yuñwni. Noqw ason pam ahoy pite', pönöröñökinaqw, puma nuhtayyuñwe', enem súhötaye', pas hahlayhpit epyani. Pas antsa nu umumi pañqawni: Soon pam qa hihta akw namuptat, amumi tunösvoñahtat, pumuy nopen'i'tani. 38 Noqw kurs pam suhtokilnasavehaqam, sen talhahayiñqw pite', puma put nuhtayyuñqat tuwaqw, pas puma tumal'a'yat hahlayhpit epyani. 39 Pu meh yanta, pi as ki'taqqa hisatniqw uyihwu pítuniqat navoti'te', soon qa tūwalani, nen soon put kiyat aw pákiniqw, pam pánani. 40 Pantaqw öviy uma piw pás moñwvas'iyuñwni. Taq uma nāt qa pan wūwantotaqw, nu' Sinot Tiat pítuni.

The Faithful or the Unfaithful Servant

(Mt. 24.45-51)

41 Pahsat pu Peter put aw pañqawu: Tutuyqawha, ya um it lavayit itamumi-sa lavayhti, sen pay pas sohsokmuy amumii? 42 Noqw Tutuyqawhqa pañqawu: Noqw ya sen hak hakiy tumal'ayaat suan hinmaqat suan wuwni'taqqa? Put moñiwíat haqaminiqe sohsok hihta himuy aw tunatyawtaniqat aw put tavit, tumalsuñwamuyatuy aw put moñwtapq, pam pumuy añsakis tunösmakiwayamuy pumuy huytani. 43 Noqw kurs put moñiwiat pite', put nāt suan hinmaqw put tuwaqw, pam tumal'aya pas hahlayhpit epni. 44 Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas soon put moñiwíat qa sohsok hihta himuy aw put moñwtapni. 45 Níkañw kurs pam tumal'aya moñiwiat qa its pítuniqat unañwpeq pañqawe', pahsat pay tumalsuñwamuy, tahtaqtuy, pu momoymuy wuvahtivani; pu tūmoykaiw, hihikwtive', honaapkuyit akw hōnaq'iwtni. 46 Pu pam qa hin pan wūwankañw, moñiwiy qa nuhtay'taqw, pam pite', put tumal'ayay ayo tūvani. Noqw pam nawus qatuptsiwni'yuñqamuy amumum kānavotni. 47 Pi i' tumal'aya moñiwiy tunatyayat as navoti'kaiw, hintaniqey qa pantsakt, piw tunatyayat qaan hintsake', hapi nawus wūhakis wuvahtiwmantani. 48 Níkañw i' hak put tunatyayat qa navoti'kaiw, qaan hinme', pay qa wūhakis wuvahtiwmantani. Pi i' hak wūhaq hihta makiwhq, sinom tuwat put aw wūhaq tuñlay'yuñwni. Pu sinom hakiy aw hihta wūhaq noaye', put aw wūhaq tuhtuiyamantani.

Jesus the Cause of Division

(Mt. 10.34-36)

49 Soñawnen nu tūwaqatsit aw qōhit tūvaniqe pitu. Noqw is as pay pam uwitani! 50 Níkañw nawus nu nāt soñawnen hihta akw tuvoysiatiwni. Níkañw nu nāt put qa añ kuyve', pas pavan sóontsaníwni. 51 Ya uma inumi yan wūwantota: Pam ka sinmuy qa hin unañwat yesniqat öviy pitu, pan'i? Uma qa pan wūwantotani. Pi sinom qa súnahpa'yaniqat öviy nu pitu. 52 Pi yahpiy haqahpiy hapi haqam sūkw kīve tsívotnihqam nātsikiwtamantani.

Pahyom lōqmuy amuhpewiniqw, pu lōyöm payhkomuy amuhpewii.

⁵³Hakiy naat tiy ehpewhtimantani; pu tiat nay ehpewhtimantani. Yuat tiy mānat ehpewhtimantani; pu māna yuy ehpewhtimantani. Pu mö'wi'taqa mö'wi'y ehpewhtimantani, pu' mö'wi puwsuñway yuyat ehpewhtimantani.

Understanding the Time (Mt. 16.2-3)

⁵⁴Pu piw pam sinmuy amumi pañqawu: Uma tāvañqw ūmawuy kuyvaqw tutwe', āpiy pay pañqaqwañwu: Añqw yōyañ'u, kitotañwu; noqw antsa pantaañwu. ⁵⁵Pu tatkaqw hūhukq uma pañqaqwañwu: Kurs utuhuuni, kitotañwu; noqw antsa pantaañwu. ⁵⁶Uma nawip'ew hinyuñqamu, pay as uma tokpelat añ-nikāñw, pu tūwaqatsit añ hin sóniwhqat māmatsyañwunikañw, ya hintaqw öviy haqe' qalawmaqat uma qa māmatsya?

Settle with Your Opponent (Mt. 5.25-26)

⁵⁷Pu ya hinoqw uma hihta umuhhintsakpiy qa aw suan wūwaya? ⁵⁸Um hakiy uhpew'iwtqaqt amum moñwit awnen, nāt umuy awniqw um hin put amum namivöhikniqey qanātusi'tamantani; taq ka pam hakiy hin yukunañwuqat aw uñ lölökintaqw, pam uñ solāwamoñwit aw noaqw, pam uñ sivikimi pánani. ⁵⁹Nu ûmi pañqawni: Pas um soon pañqw yámakni; pas ason um hisat uhpöiy sohsok ep sisve', pep pu' pañqw yámakni.

Change Your Ways or Die

13 ¹Noqw ephaqam hakim Jesus awyaqe, aw pañqaqwa: Yaw hakim Galileet añqw God enem kanēlot nínayaqw, Pilate solāwamat pumuy qöqyaqw, uñwaam kanēlot uñwáyat enañ namiqwrilti. ²Noqw Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Ya uma wūwantotaqw, ima Galileet añqw sinom sohsokmuy Galileet añqw sinmuy amuhpenihqe pas sus qaanhinwisqe, öviy pas panhaqam hintsanihya? ³Nu umumi pañqawni: Qae. Pi uma umuhtunatyay qa añqw lasye', soon qa sohsoyam pumuy amún súlawhtini. ⁴Ura Siloam ep wupaki sahpukqe, hakimuy pakwt nanal sihkay'taqamuy sinmuy qöya. Noqw ya úmuyniqw puma Jerusalem ep ki'yuñqamuy sohsokmuy amuhpenihqe pas sus qaanhinwisa? ⁵Nu umumi pañqawni: Qae. Pi uma umuhtunatyay qa añqw lasye', soon qa sohsoyam pumuy amún súlawhtini.

The Parable of the Unfruitful Fig Tree

⁶Pu Jesus piw tūwutsit hihta tuawi'taqt lavayhtiqe nuhtumi pañqawu: Hak tāqa üiyi ep nönvospaltsokit üyi'ta. Nihqe pam as aw sipalat hept, qa hihta tuwa. ⁷Nihqe pam üxit aw tunatyawtaqt aw pañqawu: Meh, pu' hapi pāyis yahsañwuy añ nu it nönvospaltsokit aw sipalhept, qa hihta tuwa. Tsahqaa. Pam

paysoq tutskwat hovalni'ta. ⁸Noqw ūyit aw tunatyawtaqa lavayhtiqe put aw pañqawu: Moriwi, pay hāk pam piw it yahsainwuy ep pantani. Noqw nu ainhqe hainwe', ainhqe kwitatoynani. ⁹Noqw ason kurs pam himuy'vaqw, pay lolmani. Kurs qa hihta himuy'vaqw, pay pi nu tsahqani, kita.

Jesus Heals a Crippled Woman on the Sabbath

¹⁰Noqw Jesus nasuñwintalönnit ep háqamwat tsotsvalkive tütutuqayna. ¹¹Noqw meh, hak wuhti himu hikwsit hakiy öputainwuqat akw tuyqawiwtqaq pep nuhtuma. Okiw pam pakwt nanal sihkay'taqat yahsainwuy ańtūyahqe, hūrs moto'taqe pas kurs hin kwuhpukni. ¹²Noqw Jesus put túwahqe, put wáinwayhqe, aw pañqawu: Wuhti, pay um uhtuyay ańqw mātaviwni, kita. ¹³Noqw pam may akw put aw tonokq, pahsat pay wuhti tsikqe, pas God hihtata. ¹⁴Noqw Jesus nasuñwintalönnit ep put qalaptsinaqw, öviy tsotsvalkive moriwi itsívutiqe, sinmuy amumi pañqawu: Sinom hapi navaysikis talönnit ań tumalay'yuiwni. Oviy uma put ań pewye', qalaptuyani; nen qa nasuñwintalönnqaqat epyani. ¹⁵Noqw Tutuyqawhqa pahsat put aw lavayhtiqe pañqawu: Um nawip'ew hintaqal! Ya uma qa nanap nasuñwintalönnit ep umuhwakasvohkoy, sen umuhmoropkoy haqam pakiwtaqat ańqw mātapye', put hikwnawisñwu? ¹⁶Noqw meh, Satan it wuhtit, Abraham tíyatnihqat pay pakwt nanal sihkay'tasikis yahsañwuy ań it tūyat akw sōma. Noqw puyaw nu nasuñwintalönnit ep put mātapqe, öviy pas qalomáhinhti? ¹⁷Noqw pam yan lavayhtiqw, put ehpew'iwyunqam sohsoyam hamanhtoti. Noqw sinom sohsoyam pas hinhaqam hahlayhtoti, pam sohsok hīhihta qaöwítumaltaqat ep'e.

The Parable of the Mustard Seed

(Mt. 13.31-32; Mr. 4.30-32)

¹⁸Pu Jesus pañqawu: Ya God moñwtunatyaat hihta anta? Ya sen pam hihta antaqaqat nu pañqawni? ¹⁹Pam mustard-ūyit pōsiyat anta. Put hak tāqa kwúsuuhqe, pāsay ep ūya. Noqw pan wuniwqe, pas wukotskiniwhti. Noqw masay'yuiñqam put nantaqayat ań yesva.

The Parable of the Yeast

(Mt. 13.33)

²⁰Pu piw pam pañqawu: Ya nu God moñwtunatyayat hihta antaqaqat pañqawni? ²¹Pam pēkenit anta. Put hak wuhti kwúsuuhqe payhp tuwanit nūnumit enań namiqwrlaqw, pam sohsoyam pēke, kita.

The Narrow Door

(Mt. 7.13-14, 21-23)

²²Pu pam kitsókinawit hinmakańiw, sinmuy tutuqaynatima, Jerusalem aqw hoyhtakańwo. ²³Pahsat pu hak put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya pay pas híkiyom ayo nónakni? Noqw pam pumuy amumi pañqawu: ²⁴Uma hihsa' qenit

hötsiwat ań yuńniqey qa náitusitotani. Taq nu umumi pas pańqawni: Pay as kaysiwhqam aw yuńniqey tuwantotanińkaiw, pay kurs hinyani. ²⁵Hisat ki'taqá wunupite', hötsiwmiq uhtaqw, pahsat pu as uma ihpawh honíkahkaiw, uitspit pönónöytoynayani, pańqawkahkaiwo: Tutuyqawhqa, Tutuyqawhqa, itamumi hóttaa, kitotani. Noqw pam lavayhte', umumi pańqawni: Umuy háqaqwyaqat nu qa navoti'ta. ²⁶Pahsat pu uma pańqawtivayani: Ura itam utpip nönösa, pu hikwya; pu um itahkitpik itamuy tutuqayna. ²⁷Noqw pay pam pańqawni: Pay nu umumi pańqawu: Nu umuy háqaqwyaqat qa navoti'ta. Huvam inuńaqw ahpiyyaa, sohsoyam nukpantuwit hintsatskaqamu. ²⁸Pep pu' uma tsaykitani, umuhtamay nürötötani. Noqw Abraham, pu Isaac, pu Jacob, pu sohsoyam God lavay'aymat, puma God moriwtunatyayat ep tańawtaqw uma amumi ýórikyani. Níkańw úmawat ihpoq maspiwyani. ²⁹Pu sinom hópaqw ókini, pu tāvāńq'ö, pu kwinińq'ö, pu tatkaq'ö; nen God moriwtunatyayat ep yesvani. ³⁰Noqw meh, haqawat nuhtuńkyaqam mohti'wisni, pu mohti'wisqam nuhtuńkyani.

Jesus' Love for Jerusalem (Mt. 23.37-39)

³¹Noqw ép tāwat ep hakim Pharisee-sinom Jesus aw ókihqe, aw pańqaqwa: Um yámake', yańqw ahpiyini. Taq Herod uń nínaniqey náwakna. ³²Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Yúpave, awye' put ı́sawuy aw pańqaqwaa: Meh, nu hapi nukpanhihikwsimuy nuhtuńaqw ipwanta, pu tūqalaptsinta, píu, pu piw qāvoo, pu pāyis talqat ep imakiway ań nu kuyvani. ³³Níkańw pay nu nawus pu' Jerusalem aqw hoyhtani, pu qāvoo, pu lötoki. Ispi soon God lavay'ayaat Jerusalem ańqw náp haqam súlawhtini. ³⁴Is ohi uma Jerusalem ep sínomu! Is ohi umuńemi! Uma pi God lavay'aymuyatuy qóyantota, pu umumi ayatiwyaqamuy tatatupqöyantota. Pas as nu hihsakishaqam umuy tsovalani, kowákowuhti timuy masay atpiķaqe tańatańwuqat pan'i; noqw uma hapi qa nánawakna. ³⁵Meh, God umuhkiy pay tatamhata. Noqw nu umumi pas antsa pańqawni: Pay uma yahpiy haqahpiy soon inumi ýórikyani. Níkańw hisat aw pituqw, uma pańqaqwani: Tutuyqawhqt natíwaniyat ań pitutoqa nam tayawintiwa, kitotani. Noqw pep pu' uma inumi piw ýórikyani.

Jesus Heals a Sick Man

14 ¹Pu hisat nasuńwintalöńnit ep Jesus Pharisee-sinmuy amuńaqw hakiy pas mohpeqnihqat kiyat ep tūmoyta. Noqw puma put aw pás tunatyawyuniwa. ²Noqw meh, hak tāqa pámoktuyat tūtuyhqa Jesus apyeve qatu. ³Noqw Jesus lavayhtiqe tutavot aw tuvoti'yuńqamuy-níkańw pu Pharisee-sinmuy amumi pańqawu: Ya pay hak nasuńwintalöńnit ep hakiy qalaptsinaniqw pam súanta? ⁴Noqw puma qa hińqaqwa. Noqw Jesus put nüahqe, qalaptsinat, mātavi; ⁵Nit pumuy amumi pańqawu: Kurs uma haqawa moropkoy'tani, sen wakasvokoy'tani. Noqw kurs pok'at nasuńwintalöńnit ep hötsit aqw posni. Ya sen put pohkoy'taqa qa ápiy pay

pañqw pu hóroknnani, nāmahin pi nasuñwintalöñniniq'ö. ⁶Noqw puma kurs hiñqaqwani.

Hospitality and Humility

⁷Pu pam tūtsamiwyaqamuy amumi tātayhq, kurs puma núnukñwat qenit namorstotaqw, pam amumi tutaptaqe, amumi pañqawu: ⁸Ason hak nāñuiwhqat ep nōviwhqat ep uñ tūtsamq, um qa pas susnukñwat qenit ep qáuptuni, taq nāp hisat pi sen uñ tūtsamqa uhpenihqe hakiy pas pavan sinot tūtsamht, ⁹Uminen ūmi pañqawni: It qenitoynaa, kítani. Noqw pahsat pu um hamantini, susqalaveq qatuptuníqee. ¹⁰Um qa panhtiqw, ason hak uñ tūtsamq, um susqalaveq qatuptumantani. Noqw uñ tūtsamqa pite', ūmi pañqawni: Ikwatsi, um pavan ayo nukñwat aw hóyokni, kítani. Noqw pep pu' umum nōnovaqam uñ kaptsi'yuñwni. ¹¹Taq haqawa pavan nāhihtataqa hapi qahimuniwhtini; pu nāqahihtataqa hapi a'nö hímuniwhtini. ¹²Pu Jesus piw put tūtsamqat aw pañqawu: Um wukonovate', qa uhkwatasmuy tūtsammantani, piw uhsinomuyu, piw uqlaq kahaksinmuyu; taq ka puma soon qa uñ tūtsamyaqw, pay pam ūmi ahoytiwni. ¹³Ason um tūnopnanik, añ öokiwyaqamuy tūtsammantani, pu qapasiwyuñqamuyu, pu qayaktaqamuyu, pu qapostalyaqamuyu. ¹⁴Nen um hahlayhpit epni. Pi puma kurs hin ūmi put añ ahoytotaniq'ö. Pay ason añ súanyuñqam ahoy yesvaniwhq, pep pu' God ūmi put ep ahoytani.

The Parable of the Great Feast

(Mt. 22.1-10)

¹⁵Noqw put amum nōnovaqamuy amuñaqaw haqawa it navotqe, put aw pañqawu: Pas hak God moñwtunatyayat ep nōsniqa hahlayhpit epni. ¹⁶Noqw pam put aw pañqawu: Hak tāqa wukonovataqe, kaysiwhqamuy tūtsama. ¹⁷Nihqe nonopsattiqw, tūtsamiwyaqamuy amumi tumal'ayay hōnaqw, pam amumi pañqawu: Huvam pewyaa; pay sohsoy himu yukiwta. ¹⁸Noqw puma sohsoyam sun hihta akw qe'yaniqey pan unañwtoti. Noqw mohti'maqa put aw pañqawu: Piw nu hihsaq tutskwat túihqe, pas soon qa aw kuyvatoni. Himu nu as pay qa awni. ¹⁹Noqw suhka pañqawu: Piw nu tsivót-sikip nanashwamuy tumalwawakastuy túihqe, pas piw soon amumi qa pohtani. Himu nu as pay qa awni. ²⁰Noqw suhka pañqawu: Piw nu nōmataqe, öviy kurs hin awni. ²¹Noqw öviy pam tumal'aya pítuhqe, iit moñwi áawna. Pahsat pu ki'taqa itsívutiqe, tumal'ayay aw pañqawu: Yupa kaktayii, kimii, kikhisonva, pu kikiskat aw'i; nen um añ öokiwyaqamuy, pu hihta akw qapasiwyuñqamuy, pu qayaktaqamuy, pu qapostalyaqamuy añqw tsamni. ²²Noqw tumal'aya panhtiqe pañqawu: Moñwi, pay um hintaniqat pañqawhq, nu as anhti; noqw pay nāt ep qeni. ²³Noqw moñwi tumal'ayay aw pañqawu: Yupa, kurs pónawita, pu kwiyauy'uhtsit aw'i, nen um añqw

sinmuy tusoqtsamhq, ikiy ep ohpokni. ²⁴Pi nu ūmi pañqawni: Imuy tahtaqtuy as tūtsamiwyaqamuy amuñaqw qa haqawa inovay añqw nösni.

The Cost of Being a Disciple
(Mt. 10.37-38)

²⁵Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam Jesus ámumya. Noqw pam namtökqe amumi pañqawu: ²⁶Inuminihqa nawus nay, pu yuy, pu nōmay, pu timuy, pu pāvamuy, pu tupkomuy, pu qōqamuy, pu siwamuy, pu hikis pas nāp qatsiy enań aw qa suhtaq'ewni. Hak qa panhtinik, soon inuńk wiśiwtani. ²⁷Pu nahoylehtsiy qa yankańw inuńknihqa pas soon inuńk wiśiwtani. ²⁸Kurs uma haqawa ömi wupakitaniqey tunatyawte', ya sen pam qa mohti qatupte', hin hihkayat ań wūwani, sen aw aptsi'nitaqeyu? ²⁹Nāphisat pi pam as qaqtspiyat yukut, pay kurs hin put aw yúkuniniqw, aw yorstotaqam sohsoyam akw tututsiwtivaye', ³⁰Pañqaqwani: I' as kitivat, pay kurs hin aw yúkuni. ³¹Hal kurs hak haqam mońwi sukwat mońwit aqw kihpokte', ya sen pam qa mohti qatupte' ań wūwani, sen pay pam pakwút-sikip sōmorit pahsa' sinoy'kańw, put ahsawvatoqat áńwutaniqeyu, pam sunát-sikip sōmorit pahsa' sinoy'taqö? ³²Noqw kurs pay hinniniqw, nāt mi' pas yávaqwniqw, pam aqw hakiy tuaw'ayhte', pay hintaqat akw puma qa nāmi may'taniqat aw tūvintani. ³³Noqw öviy pay pan hapi kurs uma haqawa sohsok hihta himuy qa tatamhte', pas soon inuńk wiśiwtani.

Worthless Salt
(Mt. 5.13; Mr. 9.50)

³⁴Öña as lolma; nīkańw kurs pam suhuviwe', sen hihta akw suhutiwni? ³⁵Pam tutskwat aw qa nukniwa, piw kwitatsvalnit aw'i. Pay pánis-sa pi hakim put maspayańwu. Tuqayvastotaa! Uma pi naqvuy'yuńwa.

The Lost Sheep
(Mt. 18.12-14)

15 ¹Pahsat pu mońwit eńem sívat ömalalwaqam, qaanhinwisqamuy amumum sohsoyam put aw tūqayyuńwiniqe aw hóyokya.

²Noqw Pharisee-sinom, tutavot tutuqaynayaqamuy amumum Jesus aw qayan unańway'yuńqe pañqaqwa: Tuwat i' tāqa qaanhinwisqamuy pas amu'puñalkańw, amumum tunöshomhta. ³Noqw pam tūwutsit hihta tuawi'taqat akw amumi lavayhtiqe pañqawu: ⁴As kurs umuñaqw haqawa tsivót-sikip sunat kanelvokmuy'taqw suhka kurs haqamini. Ya pam nālop sunat pakwt pept sihkay'taqamuy haqam tutskwave qa mātapt, pu haqaminihqat heptoni, pas túwaniqe pahsavoo? ⁵Pu pam put tuwe', hahlaykańw sukpa' tsoki'kańw, ⁶Kiy ep pite', kwatsmuy, pu kisñwamuy tsovale', amumi pañqawni: Huvam inumum hahlayyaa, nu ikanelvohkoy kurs haqaminihqat tuwa, kitani. ⁷Nu umumi pañqawni: Noqw pan

hapi hak sūka qaanhinmaqa tunatyay ańqw lasq, put ep ūveqatsit ep yesqam hahlayhtotinwu; sinom nālop sunat pakwt pept sihkay'taqam súanhinwisqam kurs hihta ańqw lasyaniqw, puma pumuy amuhpe qa pan hahlayhtotinwu.

The Lost Coin

⁸Pu sen kurs hak wuhti pakwt qötsásivat himuy'kańw, sukw haqami hintsanni. Puyaw pam wihqöhít qa úwiknat, ahpave maspe', pās hepni, pas ason put túwaniqey pahsavoo. ⁹Pu pam put tuwe', kwatsmuy, pu kishiwamuy tsovale', pańqawni: Huvam inumum hahlayya; nu sīvat haqami hintsanqey ahoy tuwa, kítani. ¹⁰Nu umumi pańqawni: Noqw pan hapi hak suhka qaanhinmaqa tunatyay ańqw lasq, put ep God hońviaymat pas hahlayhtotinwu.

The Lost Son

¹¹Pu pam pańqawu: Hak tāqa lōqmuy tiyotimuy'ta. ¹²Noqw tsāywa nay aw pańqawu: Inaa, as um hihta úhimuy ańqw imakiway nuy máqani. Noqw pam hihta akw qátuhqey tiyotimuy namqana. ¹³Noqw ahpiy qa wūhakis talq, pay tsāywa sohsok hihta himuy tsovalat, yāvoqhaqamii; nihqe pepehaq qahopqatuhqe, hihta himuy paysoq hintsana. ¹⁴Nihqe pam put sohsokq, pep tutskwat ep wukotönösti; noqw put ahp'a' himu súlawhti. ¹⁵Noqw pam pep tutskwat ep hakiy sinot aw nātuwikta. Noqw pam haqe' pāsay aw put hōnaqw, pam pitsōtivokmuyatuy lālai. ¹⁶Noqw pitsōtim hihta pahpuyat nōnovaqw, as pam put öyiniqe amumi kwańwáy'tuswaqw, pas qa hak put hihta maqa. ¹⁷Noqw pam unaríwtalawvaqe pańqawu: Istáthihi! Kaysiwhqam inay ehem hihta öviy tumalay'yuńqam nōsiwhqat qarūrumnayaqe, akwsíñwni'yuńqw, nu yephaqam tsöñmomoki. ¹⁸Han pi inay aqwnen, aw pańqawu: Inaa, pas nu Oveqatsit ep Qátuhqat ehpewi qaanhiti, piw uhpewii. ¹⁹Nihqe soon nu yan'ewayníkanw uhtinihqeyp pan túñwantiwni. Pay um nuy tumal'ayatani, nu kítani. ²⁰Pu öviy pam wunuptut, nay aqw'a. Noqw pam nāt yāvaqniqw, naat put túwahqe, ehpewi wárikqe, kwapkaqe súmavoktat, put tsohtsona. ²¹Noqw tiat put aw pańqawu: Inaa, pas nu Oveqatsit ep Qátuhqat ehpewi qaanhiti, pu uhpewii, nihqe soon nu yan'ewayníkańw uhtinihqeyp pan túñwantiwni. ²²Noqw pay naat tumal'aymuy amumi pańqawu: Uma pew yuwsit susnukñwat yawwise', put yuwsinayani. Pu uma tańapsomnayat, totsvaknayani. ²³Nen uma wakashoyat wívakiwtaqat pew wikye', nínayani; noqw itam nōnove', hahlayyani. ²⁴I' iti as soñawnen mokt ahoy tātayi; i' as kurs haqaminit ahoy nātuwiwa. Noqw pahtsat pu puma hahlayhtivaya. ²⁵Noqw tiat wūyoqwa pasvehaqam tumalay'ta. Nit pam kimi hayińwanaqw, ep lēlenyaqat, pu tīvaqw, pam navota. ²⁶Nihqe pam sukwt tumal'ayat wáñwayhqe, puma hinoqw pantsatskaqat put tūvińta. ²⁷Noqw pam put

aw pañqawu: Uhtupko pitu; noqw una wakashoyat wívakiwtaqat put eñen nína, pam put qahintaqat suphelawtaqat pitsínaqe öviy'o. ²⁸Noqw pay pāvaat itsívutiqe, aw pákiniqey qa nakwha. Noqw öviy naat aw yámakqe, aw kuwawayku. ²⁹Noqw pam lavayhtiqe nay aw pañqawu: Istáthhi! Nu hihsa'haqam yahsañwuy añ uñem tumalay'ta; piw nu qa hisat uhtutavoy hihtawat qaanhti. Noqw nu ikwátsmuy amumum hahlayniniqw, um qa hisat nuy kapirshoyat maqa. ³⁰Noqw i' uhti tuwat náhuhyayaqamuy amuhpa' uñ hihta akw qátuhqat sohsok'o. Noqw pam ahoy pituqw, āpiy pay um put eñem wakashoyat wívakiwtaqat nína. ³¹Noqw naat put aw pañqawu: Itii, pay pi um sutsep inumum yanta; noqw sohsok himu ihimu úhimuu. ³²Pay pi tatam itam qatsítote', hahlayyani. Pi i' uhtupko as soñawnen mokt, ahoy tātayi, kurs haqaminit ahoy nátuwiwa.

The Dishonest Manager

16 ¹Pu piw pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Hak kahaktaqa hakiy put eñem hihta himuyat aw tunatyawtaniqat aw tavi. Noqw yaw put himuyat aw tunatyawtaqa put himuyat hovalantaqat moñwiyat ãawnaya. ²Noqw pam wáriwayhqe, put aw pañqawu: Ya nu it hihta navota? Um hin hihta ihmuy as tunatyawtaqey nuy ãawnani; pay um soon pāpu hihta ihmuy aw tunatyawtani. ³Pu pahsat pam hak hihta aw tunatyawtaqa unañwpeq pañqawu: Ya sen nu hinhtini? Imoñwi itumalay nuy nawhkiniq'ö. Kurs nu hin pasva tumalay'tani; nu hihta tuñlay'taniqey hahmana. ⁴Hal kurs nu yanhtini. Noqw hisat nu itumalmakiway añqw ayo túvíwhq, sinom nuy kiy ep pás tavyiani. ⁵Kítahqe, öviy pam moñwiyat aw pöiwyuñqamuy nānap wáriwayhqe, mohti'maqat aw pañqawu: Um hihsa'haqam imoñwi aw pöiwtä? ⁶Noqw pam pañqawu: Pay tsivót-sikip sunat tuwanit wihkuyita. Noqw pam put aw pañqawu: Uhpöiy pey'taqat kwusut, ayam suqtuptut, lōq sunat pakwt sihkay'taqat pēnaa. ⁷Pahsat pu pam piw sukwat aw pañqawu: Noqw umwa hihsa'haqam pöiwtä? Noqw pam pañqawu: Pay tsivót-sikip sunat tuwanit söhövosita. Noqw pam put aw pañqawu: Uhpöiy pey'taqat kwusut, nälöp sunat pēnaa. ⁸Noqw put moñwiat put ep put aw tayawinlavayhti, pas pam tuhishinhtiqw öviy'o, nāmahin pi as pam qa súan hinhtiq'ö. Pi yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam nāp sinomuy amumiwat pas qa ūunatu. Noqw pay tālat añ hinwisqam qa pumuy amún tutuhistu. ⁹Noqw nu umumi pañqawni: Uma yep qatsit ep hihta umuhimuy akw nenñem tükwatslalwani; noqw ason umuhimuy súlawtiqw, puma umuy haqam sutsep yesniqat aw ökinayani. ¹⁰Hak sustsa' ep qa paysoq hintsakqa piw nihtiwaqat ep qa paysoq hintsakñwu; pu sustsa' ep paysoq hintsakqa piw nihtiwaqat ep paysoq hintsakñwu. ¹¹Paniqw öviy kurs uma yep qatsit ep hímuy'tiwhqat paysoq hintsatsne', ya sen hak hihta hihkay'taqat pas antsanihqat umumi nóani? ¹²Pu uma hihta qa umuhimuy aw qa suan tunatyawwisq, ya sen hak hihta pas umuhimuyñiniqat umumi nóani. ¹³Kurs

hin tumal'aya lōqmuy moñwímuy amuñem tumalay'tani; ispi soon pam qa sukwat aw pay qa yan unañway'kañw, súkwat-sa pas hahlayni; sen pay hihtawat-sa aw pas yuki'kañw, pu sukwat pay qa himuni. Kurs hin uma kāhakiwuy öviy tumalay'kahkañw, piw God eñem tumalay'yuñwni.

Some Sayings of Jesus
(Mt. 11.12-13; 5.31-32; Mr. 10.11-12)

¹⁴Noqw Pharisee-sinom sīvat tuñlay'yuñqam sohsok it nanapta; nihqe put aw tututsiwy. ¹⁵Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Uma pi sinmuy amumi lolmat nālavaytañwu; noqw pi God umumi umuh'unañway navoti'ta. Pi himu sinmuñiqw pas himunihqa God-niqw tuyoy'eway'o. ¹⁶Hisat John pítuhqat aw pahsavo hin hinwisniqa tutavo yuaatiwa, pu God lavay'aymuyatuy lavayiam pīwu. Noqw pahipiy pu' God moñwtunatyayat yuaatiwhq, sinom sohsoyam aqw nānaqasya. ¹⁷Pay tokpela, pu tūwaqatsi tūwayaniqw, pam pantaqa qa pas hinta; noqw pay tutavot ep sushihsay pey'taqa alöntiniqw, pam pantaqa pas qatuvosi. ¹⁸Nōmay mātapaqqa piw sukw amum qatupte', tokot sokoptañwu; pu puwsuñway añqw mātaviwhqat amum qatuptuqa tokot sokoptañwu.

The Rich Man and Lazarus

¹⁹Hak kahaktaqa tsatsákwmötsaput a'nö hihkay'taqat yuysi'kañw, nāqavo hihta nasani'tañwu. ²⁰Noqw pu piw hak okiw hihta nuhtumi tuñlay'taqa, Lazarus yan mātsiwhqa put hötsíwat epeq taviwa, u'yasani'kañwo. ²¹Nihqe pay okiw as nás'ew pam kahaktaqat nönöspiyat añqw hihta piñput tūmoytaniqey nāwakna. Noqw popkot öke', okiw put uyayat añleñitsmitotañwu. ²²Noqw ahpiy pantaqw, i' okiwsino mōki, Noqw God hoñviaymat put ömiq wikyaqw, pam Abraham aqlap qatuptu. Noqw pu tuwat kahaktaqa mokqe ãmiwa. ²³Nihqe maskiveq kānavoti'kañw, kwuhpukqe, Abraham yāvoq tuwa, pu Lazarus put aqlap qátuhqata. ²⁴Pu pam tsa'lawnhqe pañqawu: Inaa, Abraham, um okiw nuy ökwatuwe', peqw Lazarus hōnaqw, pam malatsiy tsukuyat kūyit aqw móroknat, ileñiy hukanani; taq nu yepeq ūwiñwuy ep pas okiw kānavoti'ta. ²⁵Noqw Abraham pañqawu: Itii, pay ura um uhqatsiy ep hihta úhimuy lolmat ömahta; noqw pu pan piw Lazarus hihta qalolmat ömahta. Nit pu' pam suyan unañwtiqw, umwa tuwat kānavoti'ta. ²⁶Pu piw pi itamuhtsave a'nö tupqa yukilti; pantaqw öviy as yanqw umumiqyaníqam kurs hinyani; pu piw as umunaqw peqwyaniqam kurs hinyani. ²⁷Pahsat pu pam pañqawu: Inaa, um as turs inay kiyat aw put hōnani. ²⁸Taq nu tsivot tupkomuy'ta. Noqw pam hin yórikqey pumuy ãawnaqw, puma qa tuwat peqw kānavotpit aqwyani. ²⁹Noqw Abraham put aw pañqawu: Pay pi puma Moses-nikaiw pu God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy oy'i'yuñwa. Pay ason pumuy amumi tūqayyuñwni. ³⁰Noqw pam pañqawu: Qae, Ina Abraham, pay hak so'pumuy amuñaqw amuminiqw, soon

puma tunatyay ańqw qa lasyani. ³¹Noqw pam put aw pańqawu: Pay pi puma Moses-nikańw pu God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy qa aw tūqayyuńwe', nāmahin pi hak so'pumuy amuńaqw ahoy tātayhq soon tūtuptsiwani.

Sin

(Mt. 18.6-7, 21-22; Mr. 9.42)

17

¹Pahsat pu Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pańqawu:
Pas soon sinmuy lomavöhut ańqw lasnayaqam haqami peveltini.
Nińkańw pumuy amuńem pas is'óhini. ²Kurs hak imuy tsātsakwmuy
hihtawat ayo lasnaqw, put eñem pas is'ohini. Pay pi tatam māta put
kwapkaqe hāyiltiqw pam wuhkovatuphamiq tūviwhq, pam put eñem
lolmani. ³Uma nānami tunatyaltotini, kurs uhhpava, sen uhtupko ūmi
qaanhtiqw, um put u'nanani. Noqw kurs pam qaanh tipuy ep qahahlayhtiqw,
pay um put pantaqat put ahpiy ayo yúkuni. ⁴Pu kurs pam tāwat ep
tsańe'sikis ūmi qaanh te' put tāwat ep tsańe'sikis ūminen, qahahlayhtiqey
pańqawhq, um hapi put pantaqat put ahpiy ayo yúkumantani.

Faith

⁵Noqw ayaiwyuńqam Tutuyqawhqtaw pańqawa: Um okiw
itahtuptsiwni aw hóyoknani. ⁶Noqw Tutuyqawhqa pańqawu: Kurs
uma pay hihin tuptsiwni'yuńwe', nāmahin pi pam mustard-uyit pōsiyat
an tsāyniqw, uma it sycamine-tsokit náipwaniwe', wuhkovatuphaveq
kwihiptiwiqat pańqawaqw, soon pam umuhlavayiy qa anhtini.

A Servant's Duty

⁷Kurs uma haqawa tumal'ayay'taqw pam haqam tutskwat qörítani, sen
wāwakastuy nopni'tani. Ason pam pasńaqw pituqw, ya um put aw yan
lavayhtini: Taay, um tunösvoňat aw qatuptuni, aw kítani? ⁸Sóoni. Um
yanwat put aw layayhtini: Um namuptat inuńem nōvatat, nuy nopnani.
Noqw nu tūmoytani, pu hikwni. Ason pay um inuńk nösni, pu hikwni,
kítani. ⁹Ya sen um put aw kwakwhatani, pam hin ayatiwhqey anhtiqaq
ep'e? Pay ka sóon'i. ¹⁰Noqw pay pan hapi öviy piw uma tuwat hin
ayatiwye', sohsok anhtote' pańqawaqwani: Pay itam okiw qa hihta apitoti. Pi
pay itam itah'ayaway-sa anhtoti, kitotani.

Jesus Makes Ten Lepers Clean

¹¹Noqw pam Jerusalem aqwnihqe, Samaria-tutskwat, pu Galileet-
tutskwat pań qaqlavaqa pańsoq'a. ¹²Nihqe pam haqam kitsókimi pituqw,
hakim pakwt tahtaqt tokoplelet tūtuuyaqam put ahsawvayaqe yāvaqw
hōńi. ¹³Nihqe puma pańqw tsa'lalwaqe pańqawa: Jesus, Mońwi, um
okiw itamuy ökwatuwni. ¹⁴Noqw pam pumuy túwahqe, amumi pańqawu:
Huvam God awwat momińwituy amumi nāmahtaknawisaa. Noqw puma

nātō aqwyakahkañw, pay powaltoti. ¹⁵Noqw pumuy amuñaqw sūka qalaptuqey navotqe, ahoy namtökt, pu pas tönay ańqe' God pas hihtata. ¹⁶Nihqe pam Jesus kukmiq nātuvaqe put aw put ep hahlayhti. Noqw pam hak Samariat ańqw sino. ¹⁷Noqw Jesus lavayhtiqe pańqawu: Ya qa pakwtnihqam powaltoti? Noqw ya ima peptnihqam haqamiya? ¹⁸Ya pay qa hak God pas hihtataniqe pitu, hal pay i' qa-Jew-sino-saa? kita. ¹⁹Pu pam put aw pańqawu: Wunuptut, aqwhaqamii. Pay um qapēvewnaqe qalantu.

The Coming of the Kingdom
(Mt. 24.23-28, 37-41)

²⁰Noqw hisat God mońwtunatyayat aw pítuniqat ima Pharisee-sinom Jesus tūviintota. Noqw pam umumi pańqawu: Pi God mońwtunatyayat qa susmataqpuva pítuni. ²¹Soon hak pańqawni: Meh, pam ep'e, sen Meh, pam ayamo, kítani. Ispi meh, God mońwtunatyayat yep umuhsonveniq'ö. ²²Pu pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pańqawu: Pay uma nātō nuy Sinot Tiyat as ñas'ew sūs talöñivaqat ep umumumniqat nānawaknaniqw, soon pam antani. ²³Noqw ephaqam sinom umumi pańqaqwani: Meh, pam yep'e! sen Meh, ayamo! kitotani. Noqw uma hapi qa aqwyani; piw qa amuňkyani. ²⁴Pi talwihipiki tokpelat ań ahsupoq tālawvańwu. Noqw pay hapi pan piw nu Sinot Tiat italöniy ep hinhtini, hisat pítee. ²⁵Níkańw pay mohti pu' qatsívaptsiwyuńqam nuy hīhihta akw okiwsasnayani, pu nuy tūvayani. ²⁶Noqw ura Noat qatsiyat ep hin yésiwhq, pay hapi pan piw hintani, hisat nu' Sinot Tiat ahoy pítuq'ö. ²⁷Ura puma nōnova, hīhikwya, nōmalalwa, puwsurwlalwa, hisat Noa pākihut aqw pákihqat aw pahsavoo. Noqw pātsikq, puma sohsoyam súlawhti. ²⁸Pu pay ura piw pan Lot qatsiyat ep hinta. Sinom nōnova, hīhikwya, hihta tuhtuy'ya, hihta huyalalwa, uylalwa, pu kilalwa. ²⁹Noqw ura hisat Lot Sodom ańqw ahpipiñiqw, ep tāwat ep ūwińw hihta sikahpik owat enań ñhaqw löhöhöyükuqe sohsokmuy kīqöta. ³⁰Noqw nāt hapi pantani, hisat nu' Sinot Tiat mātaqtiq'ö. ³¹Put talöñivaqat ep kits'oveqnihqa pańqw hāwe', nawus soon hihta himuy öviy ahpami papkini, súwayaniqe öviy'o. Pu piw pasvenihqa qa kimii. ³²Uma Lot nōmayat u'ni'yuńwni. ³³Qatsiy ayo táviniqey tunatyawtaqa put kwayhni; pu qatsiy kwayhqa hapi put ayo távini. ³⁴Nu umumi pańqawni: Put tōkilat ep hakim lōyöm sūkw puvuwhpit ań qatsni. Suhka wíkiwhq, suhka akwsinwni. ³⁵Hakim lōyöm wuhtit nāma nūmantani. Suhka wíkiwhq, suhka akwsinwni. ³⁶Hakim lōyöm pasve hinnumni. Suhka wíkiwhq, suhka akwsinwni. ³⁷Noqw puma lavayhtotiqe put aw pańqaqwua: Hágamni, Tutuyqawhqa? Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Pay haqam himu mokputniqw, pańso hapi wiwisokt sumitsovaltińwu.

The Parable of the Widow and the Judge

18 ¹Noqw sinom sutsep nānawakne', qa na'i'eknayaniqat Jesus pumuy tutuqaynaniqey nāwakna. Nihqe öviy pam it tūwutsit akw umumi lavayhtiqe, ²Pañqawu: Haqam kitsókit ep hak tāqa qatu. Pam hak sinmuy amuñem hin yuykuñwu; nīkañw God qa mamqasi, piw sinmuy qa kaptsi'ta. ³Noqw pu piw pay pep hak koñnalavu qatu. Noqw pam hak wuhti tāqat aw pítuhqe aw pañqawu: Um inuñem ituwqay aw nāoyni. ⁴Noqw pay as pam hihsavo qa nakwha; nit pay unaniwpeq pañqawu: Pay as pi nu God qa mamqasi, piw sinmuy qa kaptsi'ta. ⁵Noqw i' koñnalavu inumi sus'itsq, pay öviy nu eñem nāoyni. Taq pam añk sasqe, tuy puhtsemoknani, kita. ⁶Pu Tutuyqawhqa pañqawu: Taay, kurs huvam sinmuy amuñem hin yuykuñwuqa qa súanhinmaqa hin lavayhtiqa nanaptaa. ⁷Noqw puyaw God pas añ nāp namoramuy put aw tālō'niñañw, pu tōkilat añ tsaykitaqamuy amuñem qa nāoyni? Ya pam sōwuni? ⁸Nu umumi pañqawni: Pas soon pam pumuy amuñem qa súnaoyni. Noqw pay pi as pantaqw ason nu' Sinot Tiat hisat pite', ya nu sinmuy qapévewni'yuñqamuy túwaní?

The Parable of the Pharisee and the Tax Collector

⁹Noqw haqawat suan hinyuñqey qanāvevewnayaqam ayam pētuy qahihtay'yuñwa. Noqw Jesus pumuy amumi it tūwutsit lavayhti: ¹⁰Hakim løyöm tāqat nāwaknaniqe God kiyat aw paki. Suhka Pharisee-sínoniqw, pu suhka moñwit eñem sīvat ömalawhqa. ¹¹Noqw Pharisee-sino wunuwkañw, nāwaknaqe yan nāyuaata: Kwakwhay God. Kwakwhat pi nu sinmuy qa amunta-hihta tukwhantota, qa suan hinyuñwa, qa nāp himuy amum hinwisa, hal hikis yep moñwit eñem sīvat ömalawhqat an'i. ¹²Nu tsane'sikis talōñwintiwhqat añ lös napwalañwu. Nu sohsok hihta ihmuy pakwút-sikivo sun oyiwtaqat añqw sūp oyit ümi nōañwu, kita. ¹³Noqw moñwit eñem sīvat ömalawhqa pay ayam haqam wunuwkañw, soon ñas'ew ömi kwuhpukniqe okiw tawitsqay wuvahtíkañw pañqawlau: God, um okiw tuy qaanhinmaqat ökwatuwni, kita. ¹⁴Nu umumi súañqawni: I'wa qenive wunuwkañw, nima; noqw mi'wa qa pankañw ahpiy'o. Pi nāhihtataqa qahimuniwhtini; noqw nāqahihtataqa pas pavan hímuniwhtini.

Jesus Blesses Little Children (Mt. 19.13-15; Mr. 10.13-16)

¹⁵Noqw sinom Jesus aw titipostuy tsamvaya, pam amumi tóñokniqat öviy'o. Noqw put aw nánatuhnayaqam amumi yórikyaqe, pumuy mēwa. ¹⁶Noqw pay Jesus pumuy wáñwayhqe pañqawu: Uma tsātsakwmuy inumiyaniqat nakwhanayani, nen qa mēwantotani. Pi puma hapi God moñwtunatyayat aw yuñni. ¹⁷Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas God moñwtunatyayat tsākw qa an kwúsuhqa soon pañso pákini.

The Rich Man
(Mt. 19.16-30; Mr. 10.17-31)

¹⁸Noqw hak pavansino Jesus tūviñtaqe aw pañqawu: Lolma Tutuyqawhqa, ya nu hihta hinhte', qatsit qaso'taqat himuy'vani? ¹⁹Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya hinoqw um nuy lolmalawu? pi qa hak lolma, pas sūkāa, God. ²⁰Pay um hin hinwisiqat tutavot navoti'ta: Um tokot qa sokoptani; um qa hakiy ninani; um qa hihta ūuyini; um hakiy qa atsátoynani; um unay, pu ūuy pumuy kaptsi'tani, it'a. ²¹Noqw pam pañqawu: Pas nu itsákoy anqaqw iit ań ahsupoq hinma. ²²Noqw Jesus it navotqe, put aw pañqawu: Nikanw um sūpwat qaanma. Um hihta úhimuy sohsok huye', ań öokiwyaqamuy put huytani. Nen um öveqatsit ep hihta nukiwat soon qa himuy'vani. Nit um anqwnen inuñkni. ²³Noqw pam it navotqe, pas qahahlayhti, pas pam qaan'ewakw kāhaknihqe öviy'o. ²⁴Noqw Jesus put pas qahahlayhtiqw navotqe pañqawu: Pas ań hihta akw kāhak'iwyuñqam God moñwtunatyayat aw yuñwniniqw amumiem qa tūvoshinta. ²⁵Pay himu pohko pōlay'taqa tsakomostat ań pórifikput ań pákiniqw, pam pantaqa pas qa tūvosi. Nikanw kahaktaqa God moñwtunatyayat aw pákiniqw, pam put epnihqe pas qa tūvosi. ²⁶Noqw hakim put nanaptaqam pañqaqwa: Noqw pantaqw hak sen ayo yámkní? ²⁷Noqw pam pañqawu: Pay ań himu sinmuñiqw pas kurs hin pasiwtaniqa pay God-niqw pasiwtia. ²⁸Pahsat pu Peter pañqawu: Meh, itam hapi sohsok hihta tatamhtotat uñk nankwusa. ²⁹Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: Pas qa hak haqam paysoq God moñwtunatyayat öviy kiy, sen nay, sen yuy, sen pāvamuy, sen tupkomuy, sen qōqamuy, sen siwamuy, sen nōmay, sen timuy tatamhta. ³⁰Pi pam yep qatsit ep pay a'ño hóyokput ömahtani, pu qatsit nātoniqat ep qatsit qaso'taqata.

Jesus Speaks about His Death a Third Time
(Mt. 20.17-19; Mr. 10.32-34)

³¹Pahsat pu pam pakwt lōq sihkay'taqamuy nāmi tsovalaque, amumi pañqawu: Meh, itam hapi Jerusalem aqwyia. Noqw God lavay'aymat Sinot Tiyat hin pēnayaqw, pam pantaqa sohsoy aw antsaniwni. ³²Pi nu qa-Jew-sinmuy amumi mātaviwhq, puma nuy tututsiwnayani; nuy okiwsasnani; pu inumi töhtotani; ³³Pu puma nuy wuvahtotani; pu nuy nīnani. Noqw pāyis talq nu ahoy tātayni. ³⁴Noqw pam hiñqawhqtat puma qa māts'iyuñwa, put lavayiat pumuy amumi tupkiwtaqw öviy'o. Pu pam hihta pañqawhqtat puma qa māmatsya.

Jesus Heals a Blind Beggar
(Mt. 20.29-34; Mr. 10.46-52)

³⁵Pu ahipiy pantaqw pam Jericho-kitsókit aw hayiñwnaqw, hak qapostalqa pöhut qalave qatukańw, okiw hihta nuhtumi tuñlay'ta. ³⁶Noqw

sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy pań haqamiyaqe mowawatiwisq, pam navotqe, put tūvińta. ³⁷Noqw yaw Jesus Nazareth ańqw sínónihqa haqaminihqat puma put āawnaya. ³⁸Noqw pam tsa'lawnhqé pańqawu: Jesus, um David Tíat, um okiw nuy ōkwatuwni. ³⁹Noqw ima mohti'wisqam put mēwayaque, pay qa hińqawlawniqat aw pańqawa. Noqw pahsat pu pas pam tuwat pavan kēew pańqawu: Um David Tiat, um okiw nuy ōkwatuwni. ⁴⁰Noqw Jesus huruhtiqe puma put aw wikyaniqat pańqawu. Noqw pam put aw pituqw, Jesus put tūvińtaqe, ⁴¹Aw pańqawu: Ya nu un hintsanniqat um nāwakna? Noqw pam pańqawu: Tutuyqawhqa, um as okiw ivosiy tālawnnani. ⁴²Noqw Jesus put aw pańqawu: Pay nam uhposiy tālawnnaa. Pay um qapēvewnaqe ayo taviwa. ⁴³Noqw pahsat pay pam pōsiy tālawnna; nihqe Jesus ańki, God pas hihtatimakańwo. Noqw sinom sohsoyam put aw yórikyaque, God pas tayawnaya.

Jesus and Zacchaeus

19 ¹Noqw Jesus Jerichot aw pítuhqe, ań yámakto. ²Noqw hak tāqa Zacchaeus yan mātsiwhqa pep qatu. Pam hak mońwit eńem sīvat ömalalwaqamuy amuńaqw mohpeq'a; nihqe kāhak'i. ³Noqw pam Jesus hákiynihqat as aw yórikniqe tuwanta; noqw sinom hūrs hintaqw, pay pam kurs hin aw yórikni, hak tsāvanihqe ūviy'o. ⁴Nihqe ūviy pam amupyeve wárikqe, pas pay aw yórikniqe sycamore-tsokit ań wūvi, pam pańniniqw ūviy'o, ⁵Noqw Jesus put hágamniqw aw pítuhqe, ömi tātayht, put túwahqe, aw pańqawu: Zacchaeus, pis'oqtit hāwii, taq nu pu' pas pay soon uhkiy ep qa huruhtini. ⁶Pu pam pis'oqtique, pańqw hawht, hahlaykańw, kiy aw put pitsína. ⁷Noqw sinom put aw yórikyaque, sohsoyam qayan unańway pańqawa: Yaw pam hakiy tāqat qaanhinmaqat kiyavaqwiatiqne ūviy ámumnihqat pańqawa. ⁸Noqw Zacchaeus wunuptue, Tutuyqawhqa aw pańqawu: Tutuyqawhqa, nu hihta ihmuy násamiq yantaqat öokiwyaqamuy huytani. Pu kurs nu hakiy sivit ep hihta paysoq nawhke', nu nälös hóyokiwtaqat put aw ahoytani. ⁹Noqw Jesus put aw pańqawu: Pu' hapi it talöñvaqat ep um, pu umum yesqam ayo nöña, pay pi um Abraham ahpipi aniwhtiqw ūviy'o. ¹⁰Pi nu' Sinot Tiat haqami hiniwhtotiqamuy hēve', ayo óyaniqe pitu.

The Parable of the Gold Coins (Mt. 25.14-30)

¹¹Noqw pumuy iit nanaptaqw, Jesus qa lavayyukut, pumuy amumi hihta tūwutsit akw yuaayku, pam Jerusalem aqw pitutoqe ūviy'o. Noqw ka God mońwtunatyat ańpiy pay mātaqtiniqat sinom pan wūwantota. ¹²Noqw ūviy pam pańqawu: Hak pavansino mońwtunatyat makiwniqe ūviy yāvoqhaqamii, pay nāt piw ahoy pítunikańwo. ¹³Nihqe pam tumal'aymuy pakwtnihqamuy wāńwayht, amumi pakwút-sikip sunat sīvat oyat, amumi

pañqawu: Uma inuhsavo it apitoyni'yuñwni. ¹⁴Noqw put amum sinoiwtaqam put aw qa suhtaq'ewyaqe ańk hakiy hōnaqe pañqaqwa: Itam it itamumi moñw'iwtaniqat qa nānawakna. ¹⁵Noqw ahpiy pantaqw pam moñwtunatyat makiwhqe, ahoy pitu. Nihqe pahsat pu imuy tumal'a'yatuy amumi sīvat óyahqe y pumuy wániwayniwyaniqat pam pañqawu, puma huhyayaqw, hihsa'haqam pi hak aw hóyoknaiwuqat navotniqe óviy'o. ¹⁶Noqw pahsat pu mohti'maqqa pítuhqe aw pañqawu: Moñwi, ura um inumi sunat sīvat noaqw, nu put aw pakwút-sikip sunat sīvat hóyokna. ¹⁷Noqw pam put aw pañqawu: Um súanhti, lomatumal'aya. Um hihta qa hímunihqat ep qa paysoq hintsana, óviy um pakwút-sikip wuhkokitsokit aw moñw'iwtani. ¹⁸Pahsat pu ańknihqa pítuhqe aw pañqawu: Moñwi, ura um inumi sunat sīvat noaqw, nu put aw tsivót-sikip sunat hóyokna. ¹⁹Noqw moñwi put aw piw an lavayhtiqe pañqawu: Pay óviy piw um tsivót-sikip wuhkokitsokit aw moñw'iwtani.

²⁰⁻²¹Pu piw suhka pítuhqe put aw pañqawu: Moñwi, taay, yep uhsiva. Nu uń mamqasqe, óviy nu it höhönpit ep put moki'ta. Um pi a'ño unañway'taqe, haqam hihta qa tavit ep kwúsuniwu; pu um hihta qa uyht put höqñwu. ²²Noqw moñwi put aw pañqawu: Nu nāp uhlavayiy akw uń hin yukanani, um nukpantumal'aya. Kurs um nuy a'ño unañway'taqw put navoti'ta. Kurs nu haqam hihta qa tavit ep kwúsuniwu, pu hihta qa uyht put höqñwu. ²³Ya hinoqw um nuy pantaqw tis nāpi isivay sivakimi qa pana? Pi um panhtiqw, nu pite', ihimuy-nikańw pu put ep ahsatit enań ömahtani. ²⁴Pu pam aqlaq hoñqamuy amumi pañqawu: Uma put sīvayat nawhkiyat pakwút-sikip sunat sīvat himuy'taqat put maqayani. ²⁵Noqw puma put aw pañqawu: Moñwi, pay pam pakwút-sikip sunat sīvay'ta. ²⁶Noqw pam amumi pañqawu: Nu umumi pañqawni: Ań himuy'yuñqam piw hihta makiwyani. Pu n̄astanhqa hikis as pay hihta himuy'taqey kwayhni. ²⁷Pu imuy ituwqamuy nu amumi moñw'iwtaniqat qa nānawaknaqamuy uma pew tsamye', inutpip qöqyani,

The Triumphant Entry into Jerusalem (Mt. 21.1-11; Mr. 11.1-11; Jn. 12.12-19)

²⁸Noqw Jesus yan lavayhtit, sinmuy amupyeve Jerusalem aqwat nakwsu. ²⁹Nihqe pam haqam tsomot, Olivet yan mātsiwhqat, aw pitu, Bethphage-kitsókit-nikańw, pu Bethanyt-kitsókit, pumuy hayiñwnaqee. Nihqe pam lōqmuy put aw nānatuwnaqamuy ayataqe, ³⁰Amumi pañqawu: Uma umupyeve kitsókit awni. Nen uma ep pake', morohyat sómiwtaqat túwani. Nāt pas qa hisat hak aqw wūvi. Uma put nāht, ańqw wikni. ³¹Noqw ason kurs hak umuy hinoqw put nānahqat tūviñtaqw, uma yan lavayhtini: Tutuyqawhqa it nāwaknaqw óviy'o. ³²Noqw ima ayaiwhqam ahpiyinhqe, hin pam pumuy amumi lavayhtiqt an yori. ³³Noqw puma morohyat nānahq, pohkoy'yuñqam amumi pañqaqwa: Ya uma hinoqw morohyat nānahqa? ³⁴Noqw puma pañqawu: Itahtutuyqawhqa it nāwaknaqw óviy'o. ³⁵Nihqe puma put Jesus aw wikvaqe, yuwsiy morohyat aqw ahpatat, put aqw Jesus tsoka. ³⁶Pu pam

pañ nakwsuqw, sinom pónawit yuwsiy ahpatota. ³⁷Pu óviy pam kitsókimi hayiñwnaqe, pāpu pay tsomot Olivet añ pihpqniqw, pahsat pu sohsoyam put añk wisiwtaqam pas tönay añaq' God tayawintivaya, pu pam sohsok hihta qaöwítumaltaqw, put ep puma put pas hihtativaya; ³⁸Nihqe pañqawtiwisa: Nam Moñwi, Tutuyqawhqt natiwaniyat añ pitútoqa tayawintiwa. Nam òveqatsit ep kwakwhat yësiwaa. Nam Sus'ovenihqa, káptitsitiwa. ³⁹Noqw haqawat Pharisee-sinom sinsonñaqw Jesus aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa ümi nánatuwnayaqamuy mëwaa. ⁴⁰Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Nu umumi súañqawni: Pas imuy qa hiñqaqwaniqw, soon yan o'wa qa sáakmani.

Jesus Weeps over Jerusalem

⁴¹Noqw pam Jerusalem aw hayiñwnaqe aw tätayhqe, put ep paklawu, pañqawkaiñwo: ⁴²Is as uma yepehaq pu' kwakwhat yësiwniqat haqe' qatsqat mämatsyani! Noqw núñwupi umuhposi qatálawva. ⁴³Pi nät hisat aw pituqw, umuhtuwqam namurulnit akw umuhkitsokiy pónokni, nänan'ivaqw put uhtayani. ⁴⁴Nen put tutskwami sahpuknayani, uma pep ki'yuñqamuy énaña. Noqw pep qa haqam owa náp qeniy ep akwsíñwni, ispi Sus'oveqnihqa umumi pohtaqw, uma put qa mätsi'yuñq'ö.

Jesus Goes to the Temple

(Mt. 21.12-17; Mr. 11.15-19; Jn. 2.13-22)

⁴⁵Pu pam God kiyat aw pákihqe, pep hihta huhyayaqamuy, pu tuhtuy'yaqamuy pañqw ipwanva; ⁴⁶Nihqe amumi pañqawu: Ikiy ep náwakintotamantani. Noqw uma soq put uuyiñtuy kivatoynaya. ⁴⁷Pu pam náqavo God kiyat ep tütutuqayna. Noqw pay God awwat mohpeq momriwit-niqw, pu tutavot tütutuqaynayaqam-niqw, pu sinmuy amuñaqw pavansinom, puma hin as put nínayaniqey hëvi'yuñwa; ⁴⁸Nit hinhtotiniqey qa tutwa, sinom sohsoyam put aw pás tūqayyuñqw óviy'o.

The Question about Jesus' Authority

(Mt. 21.23-27; Mr. 11.27-33)

20 ¹Pu hisat pam God kiyat ep sinmuy tutuqaynaqe lomatuawit yuaata. Noqw God awwat mohpeq momriwit-niqw, pu tutavot tütutuqaynayaqam, wukw'a'yatuy amumum put aw ókihqe, ²Aw pañqaqwa: Kurs itamuy hihta ãawnaa. Ya um hihta öqalat aw yankañw iit hintsaki? Ya hak uñ it öqalat maqa? ³Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Kurs nu tuwat umuy sükw hihta tüviñtani. Noqw uma nuy ãawnayani. ⁴Ura John kÿiyit akw tütuvoylalawu. Ya pam haqaqw put makiwa? Sen òveqatsit añaqö'? Sen sinmuy amuñaqö'? ⁵Noqw puma put nänami yuaatotaqe pañqawa: Ya sen itam Oñaq'ö, kitotani? Soon qa pam itamumi pañqawni: Noqw hinoqw uma put aw qa tütuptsiwa? ⁶Ya sen itam Sinmuy amuñaq'ö kitotani? Noqw soon sinom sohsoyam itamuy qa

tatatupqöqyani. Pi púmuyniqw John pas antsa God lavay'ayaata. ⁷Noqw öviy puma lavayhtotiqe aw pañqaqwa: Pay kurs pi hin put háqaqwnihqat itam pañqaqwani. ⁸Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay öviy nu piw soon hihta öqalat aw yankańw iit hintsakqey umuy ãawnani.

The Parable of the Tenants in the Vineyard (Mt. 21.33-46; Mr. 12.1-12)

⁹Pahsat pu pam tūwutsit hihta tuawi'taqat sinmuy amumi yuaativaqe amumi pañqawu: Hak tāqa övat uyht, tumalay'yunqamuy amumi put mātapt, wūiyavo yāvoqhaqamii. ¹⁰Pu övat kwańwtinisavotiqw, pam ovauyit tumalay'yunqamuy amumi hońviayay hōna, puma aniwniyat ańqw put maqayaniqat öviy'o. Noqw tuwat soq ovauyit tumalay'yunqam put wuvahttotat, qa hihta hintaqat pañqw hōnaya. ¹¹Pu piw pam sukw hońviayay pumuy amumi hōna. Noqw pay puma piw put wuvahttotat, hamanhintsatsnat, qa hihta hintaqat pañqw lālallya. ¹²Pu amuńk pu' pam piw sukw pumuy amumi hōna. Noqw piw pay puma put öputotat, qalavohaqami tūvaya. ¹³Pahsat pu ovauyit himuy'taqat pañqawu: Ya sen nu hinhtini? Han pi amumi pas aw iunańway itiy tavi. Pay ka as puma put aw yórikye', kaptositani. ¹⁴Noqw ovauyit tumalay'yunqam put tutwaqe, nānami lavayhtotiqe pañqawa: I' hapi nay akpetani. Taay, itam nīnayaqaw, himu himuatniqa itahhimuniwhtini, kitota. ¹⁵Pu öviy puma ovauyit ańqw qalavohaqami put wikyat, nīnaya. Taay, noqw ya ovaui'taqat it ep sen pumuy hintsanni? ¹⁶Pam pite', imuy tumalay'yunqamuy qöye', pas pētuy amumi ovauyit noani, pam kita. Noqw puma put nanaptaqe pañqaqwa: Soon pantani. ¹⁷Noqw pam pumuy amumi tātayht, pañqawu: Ura yan pey'ta: Owa kīlalwaqamuy amuhpiy qalavo tūviwhqa hapi tuyqaatniwhti, yan'i. Noqw ya pam lavayi hihta lavayhti? ¹⁸Put owat ep yēvaqa yoyhni. Nīkańw ason pam hakiy aw yēve', tostani.

The Question about Paying Taxes (Mt. 22.15-22; Mr. 12.13-17)

¹⁹Noqw God awwat mohpeq momiňwit, tutavot tūtutuqaynayaqamuy amumum put lavayiyat māmatsya, suyan pi pam pumuy amunkiwakw sōmokuyaaykuq'ö; nihqe öviy puma āpiy put hūayaniqey anhtotikāńw, sinmuy mamqastoti. ²⁰Noqw öviy puma put aw pās tūqayyuńwa, piw hakim put mokmani'yūiňniqat put aw hōnaya, puma hakim suan hinyuńqey as nawip'ew hinyuńq'ö. Nen puma put lavayiyat unahepye', pep tutskwat ep öqalayat, pu tunatyayat aw put mātapyani. ²¹Noqw puma put tūviňtotaqe aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, itam ūmi navoti'yuńqw, um suan yuaatakańw hihta súiantaqat sinmuy tutuqayna. Pu um qa hakiy pas hihtay'kańw, pas qa atsat God tunatyayat tūtutuqayna. ²²Ya pay itam hihta ań sivit Caesar aw öoyyaniqw, pam súanta, sen qa súanta? ²³Noqw pay pam

pumuy unatwiyamuy māmatsqe, amumi pañqawu: Ya uma hinoqw nuy unaheptota? ²⁴Kurs inumi votōnat mahtaknaya. Ya i' hakiy pitsániwaat ep pey'ta? Pu hakiy tuñwniat añ pey'ta? Noqw puma lavayhtiqe, pañqawu: Caesar pitsániwaata. ²⁵Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Turs uma hihta Caesar himuyat Caesar aw noayani. Pu God himuyat uma God aw noayani. ²⁶Noqw pay puma kurs hin sinmuy amutpip put lavayiyat ep hintsatsnani. Nihqe puma put lavayiyat ep kātayuriq, pay qa hiñqaqwa.

The Question about Rising from Death (Mt. 22.23-33; Mr. 12.18-27)

²⁷Pahsat pu hakim Sadducee-sinom, yaw so'pum pay ahoy qa yesvaniqat pañqaqwaqam put aw öki; nihqe put tūviñtotaqe, ²⁸Aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, Moses itamumi tutaptaqe yan pēna: Kurs tāqa nōmay'taqa qa tímuy'kañw mokq, put pāvaat, sen tupkoat put nōmayatniñwuqat amum qatupte', put eñem tíoymantani. ²⁹Noqw ura as hakim tsáne'nihqam nānatupkom yēse. Noqw amuñaqw suspavaam as nōmatat, qa tímuy'vat pay mōki. ³⁰Noqw añknihqa put nōmayatniñwuqat amum qatuptut, tuwat qa tímuy'kañw mōki. ³¹Noqw pu amuñknihqa pay piw amunhti. Noqw puma as tsáne'nihqam put nōmatotaqw, qa hihtawat eñem wuhti ti'va. ³²Noqw nuhtuñk pu' wuhti tuwat mōki. ³³Noqw ya öviy sinmuy ahoy yesvaqw, pam hihtawat pumuy tsáne'nihqamuy nōmaatni? Pi puma sohsoyam put nōmatota? ³⁴Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Sinom yep qatsit ep nōmalalwa, piw puwsuñwlalwa. ³⁵Noqw pay ima hakim mokiwuy añqw ahoy yesve', qatsit nātoniqat ep ókiniqey pay ep pávanyaqamuy qa nōmalalwani, piw qa puwsuñwlalwani. ³⁶Piw soon puma pāpu so'ni. Pi puma God hoñvi'aymuyatuy pas amunyuñwni. Puma ahoy yesve', God tímatni. ³⁷Noqw kurs uma so'qam ahoy yesvaniqat ep tūviñtotaniqw-ya Moses himutskit lavayhtiqe hin pēnaqe hihta lavayhti? Ura God Abraham Tutuyqawhqaatnihqat pañqawu, pu Isaac Tutuyqawhqaata, pu Jacob Tutuyqawhqaata, ³⁸Ispi pam qa so'pumuy Tutuyqawhqaamu, pi yesqamuyu; pi putniqw sohsoyam yēse. ³⁹Pahsat pu tutavot tūtuñqaynaqamuy amuñaqw haqawa lavayhtiqe pañqawu: Tutuyqawhqa, pas um súañqawu. ⁴⁰Pahpiy pāpu puma put hihta tūviñtotaniqey aw qa unahintsatska.

The Question about the Messiah (Mt. 22.41-46; Mr. 12.35-37)

⁴¹Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ya hintaqw öviy uma Christ David títaninhqat pañqaqwa? ⁴²Noqw pi David Tātawit pey'taqat ep nāp pañqawu: Tutuyqawhqa, Imoñwiw aw pañqawu: Um hāk iputvaqewat qatuqw ⁴³Nu uhtuwqamuy áñwutaqw, puma Úmi maqaptsi'yúñwiniqat pahsavoo. ⁴⁴Noqw öviy hapi David put Moñwílawu; noqw hin pam put tíata?

Jesus Warns against the Teachers of the Law
(Mt. 23.1-36; Mr. 12.38-40)

45 Pahsat pu sinom sohsoyam tūqayyuñqw, pam put aw nánatunayaqamuy amumi pañqawu: 46 Uma tutavot tütutuqaynayaqamuy amuhpe qa nāunay'yuñwni. Puma wupausit usnumyaniqey nānawakna, pu kitpik amumi hahlaykwa yuaatiwniqata; pu tsotsvalkiva mohkaqe tsotsókpit tuñlay'yuñwa, pu nōviwhqat añ nukinwat qeqnita. 47 Ima hapi koñnanalvutuy kiyamuy usoqkwahanni'yuñwa. Puma nawip'ew hinkahkañw, nānawakne' sutsépyuaativayañwu. Puma hapi pas pavan qaöwfihintsaniwyani.

The Widow's Offering
(Mr. 12.41-44)

21 1 Pu pam kwuhpukqe kahksinmuy kuwahtipuy sivatatañpit aqw tañalalwaqamuy amumi yori. 2 Noqw pu piw pam hakiy ñokiwhqat koñnalavut pañsoq lōqmu palavotōnat pañpañqw tuwa. 3 Nihqe pam pañqawu: Pas antsa nu umumi pañqawni: I' ñokiwhqa koñnalavu imuy sohsokmuy amuhpenihqe hóyokiwtaqat pañsoq pana. 4 Ima pi pay sohsoyam qarürumrnayakahkañw, hihta akwsinqw God eñem kuwahtiput pañsoq tañatota. Noqw i' pi okiw hihta rürumnakaiñw, pas hihta akw qátuhqey sohsok pañsoq pana.

Jesus Speaks of the Destruction of the Temple
(Mt. 24.1-2; Mr. 13.1-2)

5 Noqw haqawat God kiyat yuaatotaqe pañqaqwa: Is uti! pam lomao'wat akw lomasniwa, pu híhihta kuwahtiput akw'a. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: 6 Ya uma iit yañ o'wat aw tāyuñwa? Pay nāt hisat aw pituqw, pep pu' qa haqam owa nāp qeniy ep akwsinwni. Pam sohsoy sahpumhtini.

Troubles and Persecutions
(Mt. 24.3-14; Mr. 13.3-13)

7 Noqw puma put tūvíntotaqe aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, noqw ya ii hisat yaniwhtini? Pu hisat paniwhtiniqw himu put tuawi'tani? 8 Noqw pam pañqawu: Uma tunatyaltote' qa ñunatoyniwyani. Taq kaysiwhqam inatiñwaniy añ öke' pañqaqwanı: Nu' Christ, kitotani; pu piw Aw hayiñwti, kitotani. Noqw öviy hapi uma qa amuñkyani. 9 Sinom nāqöytivayani, piw qanamítuqayvahsi'yuñwni. Noqw pay uma put nanapte' qa tsawiniwyuñwni. Pi ii yantaqa pas soon qa mohti yaniwhtini. Níkaiñw hapi pay nāt qa pep soñwamiq pítuni. 10 Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Haqam hihtuwat sinom hihtuywatuy simmuy amumum nehpewi horívani. Pu moñwtunatya sup moñwtunatyat ehpewhtimantani. 11 Pu hāhaqe' tutskwa a'ñö tayayakyuni;

pu tsōñöstini; pu hīhimu wukotuyani; pu sinom hīhihta nuhtsel'e'wakw aw yórikyani; noqw tokpelat añ hīhimu hihta tuawi'taqat mātaktotini.

¹²Níkañw hapi nāñ iit qa yayhniwhq, sinom umumi may'yuniwe', umuy okiwsahsantivayani, tsotsvalkiva momiñwituy amumi umuy mātaplalwani; pu sivikimi umuy tañalalwani. Noqw uma kitsókimi moñw'iwyuñqamuy amumi-níkañw pu tutskwat aw moñw'iwyuñqamuy amumi tsamvaniwyani, uma isinomnihqe ñóiy'o. ¹³Noqw uma umuhtuptsiwni tunvotnayaniqat aw umuñem qenitiwmantani. ¹⁴Paniqw ñóiy uma pep hin lavayhtotiniqey añwu pay wūwantotaniqey qe'yaniqey umuh'unañwpeq yuki'yuñwni. ¹⁵Pay ason nu hapi umuy lavaymaqamantani, pu súanwuñnitoynamantani. Noqw sohsoyam umuhpew'iwyuñqam soon put ep umuy yumoñwaltotani, piw añwuy'yuñwni.

¹⁶Pu umunam, umuñum, umuhpavam, umuhtupkom, pu umuñaqvvim, pu umuhkwatsim umuy nuhtumi mātaplalwaqw, puma umuy haqawatuy qöqyani. ¹⁷Pu sinom sohsoyam umumi qa suhtaq'ewyani, uma isinomnihqat ñóiy'o. ¹⁸Níkañw hapi pay pas soon umuhqötöva umuhhömi himuwa súlawhtini. ¹⁹Uma qa nañ'eknaye', qatsit himuy'vayani.

Jesus Speaks of the Destruction of Jerusalem
(Mt. 24.15-21; Mr. 13.14-19)

²⁰Pu ason Jerusalem solāwamuy akw nóyakiwtaqw, uma aw yórikye', pahsat uma put kíqötihhqat aw hayíntiqw uma nanaptani. ²¹Pep pu' ima Judeat ep yesqam tuhtukwimiq watqani, pu kíveyaqam pañqw ahpiyyani, pu haqe' tutskwava hinnumyaqam qa pañso ahoy yuñni. ²²Pi ep hapi God sinmuy amumi nāoyni. Noqw tutuvenit añ hin pey'taqat sohsok añ aw antsaniwni. ²³Níkañw hisat aw pituqw añ nö'yiwyuñqamuy, pu añ yóyoñnayaqamuy kurs hin watqaniqamuy amuñem pas is óhini! Taq sinom pavan pas kānanaptani. Pi God itsívuat pumuy amumi hūrs töñaniwtani. ²⁴Noqw puma sipwuvahpit qalayat akw súlawhtini. Noqw tuwqaam pumuy tūwiktote', hāhaqe' tutskwat aw pumuy tsamyani. Noqw qa-Jew-sinom Jerusalem atsva wukukuykuyani, pumuy paptsiy añ kükuyvaniqat aqw pahsavoo.

The Coming of the Son of Man
(Mt. 24.29-31; Mr. 13.24-27)

²⁵Pu tāwat, mūyawuy, pu sōtuy añ himu hihta tuawi'yuñwni. Noqw hīhihtu sinom sóonhtote', kurs hin wūwantotani, pātuwaqtsi a'nö hoñvantakañw sōykitaqw ñóiy'o. ²⁶Noqw sinom hihta tūwaqatsit aw pítuniqat aw-sa tāyuñwe', tsawiniwkahkañw, unañwso'ni, pi óvaqe öqala tayayakuniqw ñóiy'o. ²⁷Pep pu nu' Sinot Tiat öqalat pasiwkañw, qaan'ewkw tālawñway'kañw òmawuy akw hawtoqw, sinom inumi tātayyani. ²⁸Noqw ason ii yantaqa hiniwmaqw, uma kwuhpukye', òmiq tāyuñwni; ispi uma soon pas hisat ayo nōñakiwtaniqee.

The Lesson of the Fig Tree
(Mt. 24.32-35; Mr. 13.28-31)

29 Pu pam pumuy amumi himu hihta antaqat lavayit akw yuaaykuqe pañqawu: Uma nönvospaltsokit aw wūwayani, pu hihita himutsotskita. **30** Puma sipölöy'vayaqw, uma aw tātayye', pay tal'añwhayiñwiwtaqat nanaptaiñwu. **31** Noqw pay pan hapi ñovi yuma ason iit yantaqat hiniwmaqw aw tātayye', pay God moñwtunatyaat aw pitsíwtaqat nanaptani. **32** Pas antsa nu umumi pañqawni: Yep sinom pas soon tūtuwayaqw, pay sohsoy it yaniwhtini. **33** Pay as tokpela, pu tūwaqatsit tūwayani. Noqw ilavayi hapi pas soon tūwayani.

The Need to Watch

34 Niñkañw uma nānami tunatyaltotini. Taq ka uma hihta nasani'yuñwe', pu honaqkuyit akw hōnaq'iwyuñwe', yep qatsit ep hihta tunatyat-sa aw tunatyawayuñwe' qa unañwtalawvayani. Nen uma qa navoti'kahkañw, put talöñnit aw suy'kini. **35** Pi sopkawtaqam sinom tūwaqalvoqhaqami yesqam put aw öke', soñawnen vivosit aqw kwisyani. **36** Paniqw ñovi yuma tunatyawkahkañw, yūmosa nāwakinwisni. Nen uma iit yaniwhtiniqat añqw ayo nōñakniqey aw öqawi'kahkañw, nuy Sinot Tiyat inutpip hoñni. **37** Noqw Jesus nāqavo God kiyat ep sinmuy tutuqayna; nit mihikq pañqw yámake' tsomot, Olivet yan mātsiwhqat aqwnen, epeq talöñnañwu. **38** Noqw qavoñvaqw sinom sohsoyam suits God kiyat ep put aw öki, aw tūqayyuñwniqe ñovi'y'o.

The Plot against Jesus

(Mt. 26.1-5; Mr. 14.1-2; Jn. 11.45-53)

22 **1** Noqw qa peken'oyvut pölavikit nōviwniqat, Amutsva Yūmosanihqa yan túñwantihqat aw pituto. **2** Noqw God awwat mohpeq momñwit tutavot tutuqaynayaqamuy amumum hin as Jesus nīnayaniqey hēví'yuñwa, Niñkañw puma sinmuy mamqasya.

Judas Agrees to Betray Jesus

(Mt. 26.14-16; Mr. 14.10-11)

3 Noqw pahsat pu Satan, Judas Iscariot yan piw túñwantihqat, imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumum tōnawtaqat pan unañwtoynaqw, **4** Pam ahpiynihqe, God awwat mohpeq momñwituy-nikañw pu solåwamomñwituy amumum pasiwna, hin as pam pumuy amumi Jesus mātapniqey ñovi'y'o. **5** Noqw puma hahlayhtotique, put sīvat maqayaniqey aw pasiwnaya. **6** Noqw pam panhtiniqey pañqawhqe, hisat sinom Jesus qa ámumuyaqw, momñwituy amumi put mātapniqey qenihevi'ta.

Jesus Prepares to Eat the Passover Meal
(Mt. 26.17-25; Mr. 14.12-21; Jn. 13.21-30)

⁷Pahsat pu öviy qa peken'oyvut pölavikit ep növiwniqat aw pitu. Ep hapi pu' Jew-sinom Amutsva Yümosanihqat ep mañat nänayañwu. ⁸Noqw Jesus Peter-nit, pu John, pumuy ayataqe, amumi pañqawu: Uma ahpiyenen, Amutsva Yümosanihqat ep növiwniqat hin hintañwuqat itamuñem aw hintsanni. Noqw itam nönösani. ⁹Noqw puma put aw pañqawu: Ya itam haqam put aw hintsanniqt um näwakna? ¹⁰Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Meh, uma kimi pakiqw, pep hak tāqa kuysivut akw kūyl'kañw umuhsawvani. Uma put haqami kimi pakiqw, añaq aw pákini. ¹¹Pu ason uma ki'taqat aw pañqawni: Itamuy tutuqaynaqa ümi pañqawu: Ya haqam yeysipi? Pep nu as inumi nánatuhnayaqamuy amumum Amutsva Yümosanihqat ep növiwhqat nösni. ¹²Noqw pam tupatsveq wukoahpavit ep pás himu yukiwtaqat umumi mahtaknani. Pep uma hihta aw hintsanni. ¹³Noqw puma ahpiyinhqe, Jesus amumi hin lavayhtiqat an yori. Nihqe puma Amutsva Yümosanihqat ep növiwhqat hin hintañwuqat aw hintsana.

The Lord's Supper
(Mt. 26.26-30; Mr. 14.22-26; 1 Co. 11.23-25)

¹⁴Pu öviy aw pituqw, pam tunösvoñat aw qatuptu; noqw ima pakw lōq sihkay'taqam ayaiwyunqam put ámumya. ¹⁵Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Nu it Amutsva Yümosanihqat ep növiwhqat umumum nösniqey pas näwakna, nu nät qa känavotat'a. ¹⁶Pi nu umumi pañqawni. Pay nu soon put añaqw piw nösni, pay ason pas hisat God moñwtunatyayat ep pam aw antsaniwhq, pep pu' nu piw nösni, pam kita. ¹⁷Pu pam kuyapkuyit kwusut, put ep hahlayhtit, pañqawu: Huvam it kwusuyat nähuyvaa. ¹⁸Pi nu umumi pañqawni: Pas nu soon pápú ovauyit aniwniyat añaqw hikwni, pay ason pas hisat God moñwtunatyayat aw pítuniqat aw pahsavoo. ¹⁹Pu pam pölavikit kwusut, put ep hahlayhtit, yōhat, pumuy put maqa pañqawkañwo. I' hapi itoko umuñem taviwa. Yan uma hintsak-wise', akw nuy u'ni'yuñwni. ²⁰Pu pay piw an pumuy nönösaqw, pam kuyapkuyit kwusut pañqawu: I' kuyapkuyi hapi iuñwa. Pam umuñem puhuvasiwnit pasiwnaniqe öviy munvaniwni. ²¹Níkañw meh, hak momñwituy amumi nuy mātapniqa inumum tunösvoñat aw may'ta. ²²Noqw pay pi pas antsa Sinot Tiyat eñem hin yukiwhqat pan nu yanqw ahpiyni. Noqw i' hak momñwituy amumi nuy mātapniqat eñem pas is óhini. ²³Pahsat pu haqawa puma yanhaqam hinhtiniqat puma nätuvintivaya.

The Argument about Greatness

²⁴Noqw puma pi piw nähuy'yuñwa, haqawa pa pas suspavanniqey mātaqtiniqat ep'e. ²⁵Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Qa-Jew-sinmuy

moñwímat pi pumuy amumi pas tutuyqawya; noqw pu ima pumuy amumi moñw'iwyuñqam pumuy amumi unañwtavi'yuñqey pan túñwantiwya.
 26 Noqw uma hapi qa panyuñwni. Pay umuñaqw pas suspavannihqa sustsākwnihqat pantani; pu i' moñw'iwtaza suñwámuy amuñem tumalay'tani. 27 Ya himuwa pas pávanniñqö', sen tunösvoñat aw qátuhqa, sen nopen'iñqey? Soon qa tunösvoñat aw qátuhqaniñwu. Noqw pi nu nuhtuñem hihta hintsakqey pankáñw umumum yanta. 28 Inumi tuwantiwhq, uma hapi inumum añ kükuyva. 29 Noqw öviy nu hapi umuy moñw'oyni, Ina nuy moñwtapqat pan'i. 30 Noqw uma inumum tunösvoñat aw yesve', inumum nōnovat, hihikwyani. Pu uma moñw'atsvewat añ yeskahkañw, Israel-sinmuy pakwt lōq sihkay'tasikip sinoiwtaqamuy amumi moñw'iwyuñwni.

Jesus Predicts Peter's Denial (Mt. 26.31-35; Mr. 14.27-31; Jn. 13.36-38)

31 Pu Tutuyqawhqa pañqawu: Simon, Simon, meh, Satan as umuy tuñlayhti, umuy söhövosit an tsātsayaniqe öviy'o. 32 Noqw pay nu uñem nāwakna, uhuptupsiwni qa sóonhtiniqat öviy'o. Noqw ason um ahoy inumi namtöke', uhuptukomuy öqalani. 33 Noqw pam put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay nu umum sivikimi pákiniqey pas suhtaq'ewa, hikis nu umum mokniqeyu. 34 Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu ûmi súañqawni, Peter: Pay ason pas um pāyis nuy qa tuwi'taqey pañqawhqa, pu' taqakowáko töqtini.

Purse, Bag, and Sword

35 Pu pam pumuy amumi pañqawu: Ura nu umuy sīvat-nit, pu tukput-nit, pu totsit qa kiwiskahkañwyaniqat añaq' ayata. Noqw uma hihta haqtota? Noqw puma pañqaqwa: Qa hihtaa. 36 Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Taay, níkañw pu' hapi sivamoktukpuy'taqa put yawmani, pu pay tukpuy'taqa piw put yawmani. Pu sipwuvahpit nāstanihqa pay pi pösālay huye', sipwuvahpit túini. 37 Pi nu umumi pañqawni: Ura yan pey'ta: Pam qaanhinwisqamuy amumum pohtoylaniwta, yan'i. Noqw soon pam tutuveni qa iqatsiy añ aw antsaniwni. Pas antsaas. Noqw tutuvenit añ hin nuy lavayhtiqa soon pas hisat yukiltini. 38 Noqw puma pañqaqwa: Tutuyqawhqa, itam lōqmuy sipwuvahpi'yuñwa. Noqw pam pañqawu: Pay pahsa'ni.

Jesus Prays (Mt. 26.36-46; Mr. 14.32-42)

39 Pu pam pañqw yamakt, pay hin hinhtiñwuqey anhtiqe, tsomot Olivet aqw'a. Noqw put aw nánatuwnayaqam piw put ámumya. 40 Pu pam epeq pítuhqe, pumuy amumi pañqawu: Uma nānakawne', qa unaheviwyani. 41 Pu pam hihsavohaqaqami hak owat tūvañwuniqat, pam pahsavohaqaqami pumuy amuñaqw ahpinyihqe, pep tamötswunuptut, nāwaknaqe pañqawu: 42 Inaa, pay pi um kurs nāwakne', um it kānavotpit inuñaqw

ayo tāvini. Nīkañw pay qa itunatyay annit, uhtunatyay an um hinhtini.

⁴³Noqw ōveqatsit añqw hoñviaya put aw mātaqtique, put öqalmaqa.

⁴⁴Noqw pas pam kānavoti'taqe, pahsat pu pas pavan nāwaknaqw, pālaat uñwat an tutskwami wukotsölölöta. ⁴⁵Pu pam nāwaknaqe, wunuptut, put aw nánatuwnnayaqamuy amumi pítu. Noqw puma qahahlayhpit akw māmañwuy'qe kurs tokva. ⁴⁶Noqw pam amumi pañqawu: Ya uma hinoqw tōka? Uma yesvat nāwakintotani, taq uma unaheviwyani.

The Arrest of Jesus

(Mt. 26.47-56; Mr. 14.43-50; Jn. 18.3-11)

⁴⁷Noqw pam nāt yuaataqw, pay kaysiwhqam sinom amumi öki. Noqw i' hak Judas yan mātsiwhqa sinmuy amutpiro pítuhqe, Jesus awnihqe, tsohtsona. Ura as pam imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumum tōnawta.

⁴⁸Noqw Jesus put aw pañqawu: Judas, ya um nuy tsohtsonaque, pan nuy Sinot Tiyat nuhtumi mātapni? ⁴⁹Noqw ima Jesus áumumyaqam hiniwhtiqat nanaptaqe, put aw pañqaqwa: Tutuyqawhqa, ya itam sipwuvahpit akw rohomhtotini? ⁵⁰Noqw pumuy amūñaqw haqawa God awwat mohpeq moñwit tūwikiyat wuvahtaqe, putvaqwat naqvuyat tuku. ⁵¹Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Hapi, pay pahsa'ni. Pu pam put naqvuyat aw tónokqe qalaptsina. ⁵²Pahsat pu Jesus God mohpeq momñwituy amumi pañqawu, pu God kiyat ep solāwamomñwituy amumi-nikañw, pu wukw'a'yatuy put aw ókihqamuy amumii: Ya uma añqaqw hakiy uyinwut awyaqe, öviy pas piw sipwuvahpi'kahkañw, pu murikhoy'wisa? kita. ⁵³Himu pi nu nāqavo God kiyat ep umumum hinnumqw, uma nuy qa ñuaya? Noqw pay pu' hapi uma qatalpuve hintsatskiwhqat hinhtotiniqw umuñem qeniti.

Peter Denies Jesus

(Mt. 26.57-58, 69-75; Mr. 14.53-54, 66-72; Jn. 18.12-18, 25-27)

⁵⁴Pahsat pu puma put ñuayaqe, pahpiy wikyaqe, God awwat susmohpeq moriñit kiyat ep wikkaya. Noqw Peter yāvaq put añk hinma. ⁵⁵Noqw puma ihkaqe aw nōyakiwtaqat nāsave qöhyaqe aw yesvaqw, Peter amumum qatuptu. ⁵⁶Noqw hak māna tūwiki put qöhit aqlap qatuqw túwahqe, put aw taynumt pañqawu: I' tāqa piw put áumuma. ⁵⁷Noqw pam put qa nakwhaqe pañqawu: Wuhti, nu put qa tuwi'ta. ⁵⁸Pu ahpiy hihsavoniqw, piw suhka put túwahqe pañqawu: Pay um piw pumuy amumi tōnawta. Noqw Peter pañqawu: Tāqa, qa hin pi. ⁵⁹Noqw ahpiy ka tāwat añqe' sūs qöniltiqw, piw suhka pas qa nánahtsopkañw pañqawu: Pay pi pas suyan i' piw put áumuma. Oviy pi pam Galileet añqw sino. ⁶⁰Noqw Peter pañqawu: Tāqa, nu uñ hiñqawhq qa māmatsi. Noqw pahsat pay nāt pam yuaataqw, taqakowāko töqt. ⁶¹Noqw Tutuyqawhqa namtökt, Peter aw tātayi. Noqw Peter Tutuyqawhqat lavayiyat u'na, ura pam put aw pañqawu: Nāt taqakowāko qa töqtiqw, um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawni. ⁶²Noqw Peter pañqw yámakqe nāvakhuruhta.

Jesus Mocked and Beaten
(Mt. 26.67-68; Mr. 14.65)

63 Noqw tahtaqt Jesus nuy'yuñqam put aw tututsiwyá, pu wuvalalwa.
 64 Pu puma hihta akw put pos'uhtayaqe taywayat wuvalalwakahkaíw,
 tūviñlalwaqe pañqaqwa: Kurs pañqawuu. Ya hak un wuvahtha? 65 Pu puma
 hihin pu ehpewi qalomáyuaatota.

Jesus before the Council
(Mt. 26.59-66; Mr. 14.55-64; Jn. 18.19-24)

66 Pu öviy panis tālawvaqw, sinmuy amuñaqw wukw'a'yat-niqw,
 pu God awwat mohpeq momiñwit-niqw, pu tutavot tutuqaynayaqam
 sumitsovaltiqw, Jesus pumuy amumi wiñkiwa. 67 Noqw puma put
 tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Kurs itamuy ãawnaa. Ya um pas antsa God
 añqw moñw'asi'taqqa? Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Nu umuy
 ãawnaqw, soon uma tūtuptsiwani. 68 Pu kurs nu as piw tuwat umuy hihta
 tūviñtaqw, soon uma nuy ãawnañyani, piw soon uma nuy mātapyani.
 69 Noqw yahpiy haqahpiy nu' Sinot Tiat God Sus'öqaltutuyqawhqt
 putväge qátuni. 70 Pahsat pu puma sohsoyam pañqaqwa: Um pa God
 Tíata! Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Uma súañqaqwa. 71 Pahsat pu
 puma pañqaqwa: Ya hinoqw pas nāto piw hak hin hihta tsokanani? Pi
 itam hapi pas nāp moayat ahpiy put nanapta.

Jesus before Pilate
(Mt. 27.1-2, 11-14; Mr. 15.1-5; Jn. 18.28-38)

23 1 Pahsat pu pep tsovawtaqam sohsoyam hoñvaqe, pep tutskwat
 ep moñwi Pilate yan mātsiwhqt aw Jesus wikya. 2 Pu puma
 put hihinta nēveltotoynayaqe pañqaqwa: Itam it aw nanaptaqw, itamuy
 Jew-sinmuy nukushintsahsana; pu itam hihta añ sivit Caesar aw qa
 öoyyaniqat itamumi pañqawlawu, yaw pam pas nāp moñw'asi'taqey
 pañqawlawhqe öviy'o. 3 Noqw Pilate put tūviñtaqe aw pañqawu: Ya um
 Jew-sinmuy moñwiam? Noqw pam hu'waqe, aw pañqawu: Um súañqawu.
 4 Pahsat pu Pilate God awwat mohpeq momiñwituy-níkaíw pu sinmuy
 amumi pañqawu: Pay kurs i' qa haqam hihta ep qaanhti. 5 Noqw pahsat
 pu pas puma qa tūtuqayyaqe pañqaqwa: Noqw pi pam sinmuy hin
 u'nañwna, nihqe ahsupoq Jew-sinmuy amuhpa' tūtuqaynatinuma,
 Galileet añqw hoyóyoyukáíw pew pahsavoo.

Jesus before Herod

6 Noqw Pilate put navotqe, tūviñta sen pam Galileet añqwnihqata. 7 Noqw
 kurs pam Herod moñwvihkayat añqwnihqat navotqe, äpiy pay Herod aw
 put hōna, pam piw ephaqam Jerusalem ep qatuqw öviy'o. 8 Noqw Herod

Jesus aw yórikqe, pas hinhaqam hahlayhti, pam as hisat put aw yórikniqey nāwaknaqe öviy'o. Pam pi put hīhihta hintsakq navotqe, sakiqw as pam hihta kātumalraqw aw yórikniqey wūwanta. ⁹Pahsat pu pam put hīhihta tūvinlawu. Noqw pay Jesus pas qa lavayhti. ¹⁰Noqw God awwat mohpeq momiñwit, tutavot tutuqaynayaqamu amumum añ hoïkahkañw, a'ñö put hihta nēveltotoynaya. ¹¹Noqw Herod-niqw pu sōlawamat put qahihtatotqaqe, aw tututsiwy; nihqe hihta lolmat yuwsinayat, ahoy Pilate aw lālayya.

¹²Noqw ep talōñit ep Pilate Herod amum nākwatsta, puma as hihta ep nehpew'iwtaqe öviy'o. ¹³Noqw Pilate God awwat mohpeq momiñwituy, pu sinmuy amumi moñw'iwyuñqamuñ-nikāñw, pu sinmuy sohsokmuy tsovalaqe, ¹⁴Amumi pañqawu: Uma as it tāqat inumi wikvaya; nihqe yaw pam sinmuy nukushintsanqat inumi pañqaqwa. Noqw meh, nu umutpik put puprikq, kurs uma put hīhihta nēveltoynayaqaw pas qa panta. ¹⁵Pas qae, pu Herod piw pan tuwa. Pi nu umuy put aw hōna. Noqw meh, pay kurs pam qa haqam hihta mokiwyu hihkay'taqat hinhti. ¹⁶Pay nu öviy put a'ñö wuvahtat, mātapni. ¹⁷Put nōviwhqat ep pam pas pay soon hihtawat pumuy amumi qa mātaprīwunihqe öviy pan lavayhti. ¹⁸Noqw puma sūsaq sāakmaqe pañqaqwa: It ayo tūvat, itamumi Barabbas mātavii, kitota. ¹⁹(I' Barabbas as kīve sinmuy qaunáñwtalawnaqe, hakiy nīna. Nihqe öviy sivikimi tūwiwa.)

²⁰Pahsat pu öviy Pilate as Jesus mātapniqey nāwaknaqe, piw sinmuy amumi yuaayku. ²¹Noqw puma sāakmaqe pañqaqwa: Nahoylehtsit aw múaas, nahoylehtsit aw núaas. ²²Noqw pam pumuy amumi pu' pāyis pañqawu: Ya hínoq'ö? Ya pam hihta qalomáhinhitiqw öviy'o? Pay pi nu qa hihta mokiwyu hihkay'taqat put aw tuwa. Pay nu öviy wuvahtat mātapni. ²³Noqw pay puma pas tōnay añqe' sa'taqe, pay pam pas nahoylehtsit aw muiwniqat nānawakna. Noqw sinom God awwat mohpeq momiñwituy amumum sāakmaqe, nawis'ew tūtuyqawvaya. ²⁴Noqw pahsat pu öviy pumuy hin nānawaknaqaw pantaniqat Pilate pan yuku. ²⁵Pahsat pu pam it hakiy sinmuy qaunáñwtalawnaqe hakiy nīnaqe sivikimi tūviwtaqat mātavi, sinmuy hin nānawaknaqat pan'i. Nit pam Jesus pumuy tunatyayamuy anhtiniqe amumi put noa.

Jesus Nailed to the Cross

(Mt. 27.32-44; Mr. 15.21-32; Jn. 19.17-27)

²⁶Noqw puma Jesus pahipiy wikkahkañw, hakiy Simon Cyrene añqw sino tutskwaiñahaqaqw pitutoqat iuayaqe, put nahoylehtsit ikwiltoynaya, Noqw pam Jesus añk put ikwiwta. ²⁷Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam Jesus añkyä, pu hakim momoyam put añk ókiwa kitiwiskahkañw, tsaykiwisa. ²⁸Noqw Jesus pumuy amumi namtökü pañqawu: Uma Jerusalem añqw momoyamu, uma qa inuñem tsaykitani; uma nenñem, pu umuhtimuy amuñem tsaykitanikahkañwo. ²⁹Taq meh, nāto aw pituqw, pu' sinom pañqaqwani: Naspi haqawat añ qa tlalwaqamu; pu ñaspi haqawat qa hisat nō'yltotiqamu, pu pīhuy akw qa hakiy yōyoñnayaqamu. ³⁰Pep pu sinom

tuhtukwimi pañqawtivayani: Itamumi sahpukuu; pu tsotsmot aw pañqaqwani: Itamuy āmaa, kītotani. ³¹Kurs puma soñawnen himutskit nāto qehput yan hintsatsnat, puyaw tis lakput hintsatsnani? ³²Noqw hakim lōyöm hihta ep qaanhitiqam niniwniqe put amum wiкиwa. ³³Pu öviy puma haqami, Calvary yan mātsiwhqat, aw ökihqe, pep put nahoylehtsit aw muaya, pu hihta ep qaanhitiqamuy pīwu, suhka put putvaqewatniqw pu suhka put suyvaqewata. ³⁴Pahsat pu Jesus pañqawu: Inaa, pay um okiw it yantaqat pumuy amuhpiy ayo yúkuni, puma hintsatskaqey qa mātsi'yuñqw öviy'o. Noqw puma put yuwsiyat nāhoy o'yaqe, put öviy nanavö'ya. ³⁵Noqw sinom honkahkañw aw tāyuñwa. Noqw momiñwit nuhtum put aqw tutsiwhiñqaqwaqe pañqaqwa: Pam pētuy ayo oya, pu' pi nāp ayo nātapnikañwo. Kurs pas pay pam God ainqw moñw'asi'taqa namorstiwhqanen ayo nātapni. ³⁶Noqw solāwam piw nuhtum put aw tututsiyakahkañw put awyaqe vinegar put mamqaya, ³⁷Pañqawkahkañwo: Kurs pay um pas Jew-sinmuy moñwíammen um ayo nātapni. ³⁸Noqw put atsva himu pey'ta, Greek-sinmuy-nikañw, pu Latin-sinmuy-nikañw, pu Hebrew-sinmuy penhtuwiyamuy akw'a. Noqw yan hapi pey'ta: I' HAPI JEW-SINMUY MONWIAMU. ³⁹Noqw qaanhitiqam put amum hāyiwtaqamuy amuñaqw suhka put aw tutsiwhiñqawlhwqe pañqawu: Kurs pay pas um Christ-nen, um ayo nātapni, pu itamuyu. ⁴⁰Noqw pay suhkawa put u'nanaqe aw pañqawu: Puyaw pay um God pas qa mamqasi? Susmataq pi um pay put an mokniqat uñem yukuya. ⁴¹Itam pi pay a'tsipnaqe pay itahhintsakpiy ahsatiyat ömahta. Noqw i' tāqa pas qa haqam hihta ep qaanhiti. ⁴²Pu pam Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ason um moñw'iwkañw ahoy pite', okiw nuy u'nani. ⁴³Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu ümi pas antsa pañqawni: Pay pu' it tālat ep um inumum lomaqatsit ep nātuwiwni.

The Death of Jesus (Mt. 27.45-56; Mr. 15.33-41; Jn. 19.28-30)

⁴⁴Noqw tāwanasavehaqam tūwaqatsit añ ahsupoq qatālawva, tāwat atvelpetiqat aw pahsavoo. ⁴⁵Noqw tāwa qatālawva, noqw God kīyat ep mötsáp'uhtsi nāsavaqe tsiki. ⁴⁶Noqw Jesus a'nö hiñqawhqe pañqawu: Inaa, nu ihikwsiy uhmapqölmiq mātavi. Yan pam hiñqawht, sohsok hikwsu. ⁴⁷Noqw solāwamoñwi hin hiniwhtiqtaw yórikqe, God pas hihtataqe pañqawu: Pay kurs pas as antsa i' tāqa súanta. ⁴⁸Noqw sohsoyam sinom pep hiniwhtiqtaw yórikyaqe, tawitsqay wuvahtiwiskahkañw, pañqw ahoy ninma. ⁴⁹Noqw sohsoyam put tuwimat-niqw pu momoyam Galileet ainqw put ámumyaqam yāvaqw hoñkahkañw, iit aw tāyuñwa.

The Burial of Jesus (Mt. 27.57-61; Mr. 15.42-47; Jn. 19.38-42)

⁵⁰⁻⁵¹Noqw piw hak tāqa, Joseph yan mātsiwhqa, Aramathaea-kitsókit ep ki'taqa, sinmuy amumi moñw'iwta. Pam hak tāqa lolma, piw súantaqe,

nuhtum God moñwtunatyayat kwañwtoynakañw nuhtayta. Pam hak momñwituy pasiwniyamuy, pu hintsakpiyamuy ep qa amumum pan yuki'ta. ⁵²I' hak Pilate awnihqe Jesus tokoyat put aw tuhtui. ⁵³Nihqe pam put hawnaqe, tusaqtontsatsakwmötsaput akw put mokahta; nit put haqam owatpelpe tuamqölöt ep put tavi. Pay qa hak hisat pep tuamhqölöt ep nāto taviwa. ⁵⁴Noqw ep nasuniwintalöninit aw totokay'yuniwa. ⁵⁵Noqw piw ima momoyam Jesus amum Galileet añqw ókihqam put añkyaqe, tuamhqölöt aw yórikya, pu put tokoyat hin taviwhqata. ⁵⁶Pu puma ninmaqe, hihta hovaqtuqat, pu naihut na'sastota; nit nasuniwintalöninit ep nāsuñwni'yuniwa, Moses nuhtumi hin tutaptaqat pan'i.

The Resurrection

(Mt. 28.1-10; Mr. 16.1-8; Jn. 20.1-10)

24 ¹Noqw Sundayt aw pituqw ima momoyam suits talavay tūamit aqwyä hihita kwaiñwáhovaqtuqat na'sastotaqey kiwiskahkañwo. Noqw haqawat pumuy amumumya. ²Noqw kurs tūamit añqw owa ayo mūmaniwq, puma pantaqat tutwa. ³Noqw puma aqw yuñqe, Tutuyqawhqat Jesus tokoyat qa tutwa. ⁴Noqw puma kurs hinhtotiniqw nāto panyuñqw, hakim löyöm tāqat tālawinway'taqat yuwsí'kañw pumuy amuqlap wunuwtia. ⁵Noqw puma tsātsawnaqe, tutskwami yōkoltotiqw, tāqat pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw so'pumuy amuhpa' hakiy taytaqat hepnumya? ⁶Pam qa yep'e, pam tātayhqe, ahoy qatuptu. Pay ura pam nāt Galileet epnihqe umumi pan lavayhtiqe, ⁷Pañqawu: Nu' Sinot Tiat hapi pas pay soon qa qaanhinwinqamuy óqalayamuy aw noiwni, nen nahoylehtsit aw multini. Nit pāyis tālat ep nu ahoy tātayni. ⁸Noqw puma put lavayiyat u'naya, ⁹Nihqe tūamit añqw áhoyyaqe, pakwt sūkw sihkay'taqamuy Jesus aw nánatuwnnayaqamuy sohsok iit áawnaya, pu ahpiput kwātsmuyatuy sohsokmuyu. ¹⁰Noqw i' Mary Magdala-kitsókit añqwnihqa, pu Joana-niqw, pu James yuat Mary-niqw pu haqawat momoyam pumuy amumumyaqam ayaiwyuñqamuy iit áawnaya. ¹¹Noqw púmuñiqw pumuy lavayiam an'eway himuu. Noqw pumuy lavayiyamuy qa tūtuptsiwa. ¹²Pahsat pu Peter wunuptut, tuamit aw wari; nihqe aqw motoltiqe, tusaqtontsatsakwmötsaput pay nāp sup óyihqat tuwa. Nihqe pam pañqw ahpipnihqe, pep hin hinwihtiqat aw wūwanma.

The Walk to Emmaus

(Mr. 16.12-13)

¹³Noqw ep talöñnit ep pumuy amuñaqw hakim löyöm Emmaus-kitsókit aqw'a. Pam Jerusalem añqw navay tutskwatuwanit pahsavohaqamo. ¹⁴Noqw puma sohsok iit hinwihtiqat nāmi yuaatima. ¹⁵Noqw öviy nāto puma nāmi yuaatimaqe añ wūwanmaqw, Jesus pas nāp pumuy amumi pítuhqe, pahpiy pumuy amumuma. ¹⁶Noqw

pay puma put qa māmatsniqat ūviy puma pos'uhstsiltiqat panta.

¹⁷Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hihta pas nāmi yuaatimaqe, pas qahahlaykaiw kwilalata? ¹⁸Noqw suhka, Cleopas yan mātsiwhqa, put hu'waqe aw pañqawu: Pas um ka nāla Jerusalem ep kiyavaqvinihqe pep pu' hiniwhtiqat qa navoti'ta. ¹⁹Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya himu hiniwhti? Noqw puma put aw pañqawu: Itam hakiy Jesus Nazareth añqwnihqat yuaatima. Pas as pam God lavay'ayaata; God atpip-nikañw pu sohsokmuy sinmuy amutpik hihta qaoñihintsaki, piw a'nö lay'taqat lavayi'ta. ²⁰Noqw ima God awwat mohpeq momhvit-niqw, pu itahmomhvit put mokiwuy hihkay'taqat pañqaqwaqe, tutskwat ep moñwit aw put noayaqw, nahoylehtsit aw put muaya. ²¹Noqw itam put aw yanyuñqw, sakiw pay ka as pam hak ura Israel-sinmuy Rome-sinmuy amuñaqw mātapniqat itam pan wūwantota. Noqw piw pi it yaniwhtiqat atsva pu' pāyis tāla. ²²Pu piw pi ūviy hakim itamuñaqw momoyam pas itamuy hin unañwtoynaya. Puma suits talavay pam haqam taviwhqat ep ökihqe, ²³Yaw put tokoyat qa tutwaqey itamuy āawnaya. Pu yaw puma öñaqw hoñvia'yatuy tūawtotaqw, yaw pam qátuhqat puma pumuy amumi pañqawu. ²⁴Noqw haqawat itamuñaqw tūamit aw haqamiyaqe momoyam hin lavaytaqat pan yórikya, Niñañw Jesus pay puma qa aw yórikya. ²⁵Pahsat pu pam pumuy amumi pañqawu: Is uma ñasta wuwni'taqamu. Uma sōwu God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy sohsok tuptsiwni'taniqey qa pan unañwti! ²⁶Puyaw pay nawus Christ soon qa mohti iit hihta añ kānavot, pep pu' pas hímuniwhtini? ²⁷Pu pam Moses lavayiyat añqw hoyóyoykuqe, God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy pumuy navotna. Pu tutuvenit añ pam hin lavayhtiwhqey sohsok pam pumuy amumi namtöminta. ²⁸Noqw puma haqami kitsókit awyaqey aw hayiñwnayaqw, pay pam yūmosaniqey anhti. ²⁹Noqw puma put aw öqaltiqe, aw pañqawu: Pay um itamum huruhtinikañwo. Taq pi pay tapkiwmaqw nuñwu pay pas hísatniqti. Noqw pam amumum huruhtiniqe aw paki. ³⁰Noqw ūviy pam pumuy amumum tunösvoñat aw qatuptut, pölavikit kwusut, put ep hahlayhit, yōhat, pumuy maqa. ³¹Noqw pumuy pōsiam tālawvaqw, puma put māmatsi. Noqw pay pam pumuy amuhpiy haqami kurs hiniwhti. ³²Noqw puma nāmi pañqawu: Pi ūviy itamuy añqwyaqw pam itamumi yuaatimaqe, itamumi tutuvenit namtominmaqw, pas itam hin unañway'ma! ³³Noqw puma pahsat pay wunuptut, ahoy Jerusalem aqwnihqe pakwt sūkw sihkay'taqamuy tsovawtaqw, pumuy amumi pitu, pu hakimuy pumuy amumumyaqamuy amumii. ³⁴Noqw puma pumuy amumi pañqaqwa: Pay kurs Tutuyqawhqa pas antsa ahoy tātayhqe, Simon aw namtakna. ³⁵Noqw pahsat pu ima løyöm tuwat pumuy Emmaus aqwniqw, hin hiniwhtiqat pumuy āawna, pu hin puma Jesus māmatsqeyu, pam pölavikit yōhaq'ö.

Jesus Appears to His Disciples
(Mt. 28.16-20; Mr. 16.14-18; Jn. 20.19-23; Acts 1.6-8)

³⁶Noqw pumuy nāt yan yuaatotaqw, Jesus pas nāp pumuy amuhsonve wunuptuqe, amumi pañqawu: Nam uma kwakwhat yēsee. ³⁷Noqw puma wuhpukyat, tsātsawnaqe, pay tūawtotaqey wūwaya. ³⁸Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Ya uma hinoqw hin unañway'yuñwa? Uma hinoqw umuh'unaiwpeq hin wūwantota? ³⁹Huvam imay, ikukuy enañ aw yórikyaa. Pi pay nūu. Inumi hintsatsnat nanaptaa. Hakiy hikwsiat pi qa tokoy'tañwu, piw qa ñqay'tañwu. Noqw uma nuy pantaqat aw fāyuñwa. ⁴⁰Yan pam lavayhtit, amumi lōvaq may, pu kuhkuy mahtakna. ⁴¹Noqw nāt puma hahlayhtotiqe qa tūtuptsiwaqe wūwantotaqw, pam pumuy amumi pañqawu: Uma qa hihta yep nōvay'yuñwa? ⁴²Noqw puma hihsakw pakiwhuhpet momospalat enañ put maqaya. ⁴³Noqw pam put kwísuqhqe, pumuy amuhpewi put tūmoya. ⁴⁴Pahsat pu pumuy amumi pañqawu: Ura nu nātō umumumnihqe yan umumi lavayhti: Moses tutavoyat añ hin nuy lalvayhqā soon qa antani, pu God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy añ'a, pu Tātawit añ'a, ura nu kita. Noqw yan hapi ilavayi aw antsaniwa. ⁴⁵Pahsat pu pam pumuy wūwniyamuy tālawnqaqe, tutuvenit pumuy māmatsna; ⁴⁶Nihqe amumi pañqawu: Yan hapi pey'ta. Noqw óviy pay Christ nawus soon qa pan kānavot, pu mokt, pu pāyis talq mokiwyu añqw ahoy tātayni. ⁴⁷Noqw uma soon qa sinmuy amumi yuaatinumyani amumi pañqawkahkañwo: Uma umuhtunatyay añqw lasyaqw, umuhqaanhitipu umuhpiy ayo yukiwni, Jesus Christ natīwaniyat añ'a, kitotani, Uma Jerusalem añqw hoyóyoykuyakañw sohsokmuy hihtuy sinmuy amumi yan yuaatiwisni. ⁴⁸Pi uma hapi pas iit aw yóriki'yuñwa. ⁴⁹Noqw meh, Ina umumi hakiy awini'taqt nu añqw tāvini. Nīkañw pay uma hāk yep kitsókit ep yesni, hisat ñonaqw öqalat makiwyaniqey pahsavoo.

Jesus is Taken up to Heaven
(Mr. 16.19-20; Acts 1.9-11)

⁵⁰Pu pam pumuy Bethanyt pahsavo tsamht, māvuyaltit, amuñem nāwakna. ⁵¹Nihqe nātō pam pumuy amuñem nāwakin̄kanw pumuy amuñaqw tukiwhqe, ñomiqatsit aw wiñiwa. ⁵²Noqw puma put pas hihtatotat, pas hinhaqam hahlaykahkañw ahoy Jerusalem awya. ⁵³Nihqe puma sutsep God kīyat ep hinnumya, God tayawinkahkañw aw hahlaykahkañwo.

LOMATUAWI

JOHN

AHPIY’O

The Word of Life

1 ¹Ayáq yayhniwhqat epeq God Lavayiat pay ep'e; pu Lavayi God ámuma; pu pay Lavayi God. ²Pu pay pam hak piw yayhniwhqat epeq God amum yanta. ³Sohsoy himu put ahpiy yukilti; pu qa himu yukiwtaqa put qa ahpiy yukilti. ⁴Pam nāp nahpiy qatsit pasiwtá; pu pay pam qatsi sinmuy amumi tālat anta. ⁵Noqw tāla qatālat ep tālawva; noqw qatāla put qa tōka. ⁶Noqw hak tāqa God ańqw ayatiwa; nihqe John yan mātsiwa. ⁷Pam hak hihta tuawi'taniqe öviy' pitu, Tālat tuawi'taniqee, sohsoyam put ahpiy tūtuptsiwaniqat öviy'o. ⁸Pay pam qa pas pas pám himu Tāla; pam put Tālat tuawi'taniqe ayatiwa. ⁹I' Tāla pas antsanihqa sohsokmuy sinmuy amumi talni'taniqe it tūwaqatsit aw pituto. ¹⁰Pam as pay tūwaqatsit ep sinmuy amuhpe hinnuma; pu sinom put ahpiy yukiltotí; noqw sinom put qa tuwi'yuñwa. ¹¹Pam as pas nāp sinomuy amumi pituqw, sinomat put qa kwusuya. ¹²Nikaiw hakim hihsa'nihqam put kwusuyaqam put aw tūtuptsiwaqam God tímatniqat pam pan pumuy amuniem yuku. ¹³Puma hakim qa sinot ahpiy pu' pas tihtiwa, piw qa tokot tuñlayiyat ahpiy'o, piw qa tāqat tunatyayat ahpiynit pas God ahpiy'o. ¹⁴Noqw Lavayi sínoniwhiqe, itamuhsonev qatuptu; noqw itam lolmat qatsíyat aw yórikyá, pas Nay sūkw Tíatnífqat pan lolmat qatsíyat aw'i. Pas pam itamuy ökwateruwa, nihqe itamumi qaatsat lalvaya. ¹⁵John put hákiyinlhqat tuawi'taqe, pan tsahs'a'lau: Ura nu it tāqat hapi lavayhiqe pañqawu: Tāqa ańqw inuñknihqa inuhpenihqe pas pávani, sam pi pam inuhpenihqe mohtinihqe öviy'o. ¹⁶Noqw itam sohsoyam put qarūrumniyat ańqw ömahtota, pu nānaiumó núokwayata. ¹⁷Pi itamuy hin hinwisniqat God Moses ahpiy itamumi tutapta; noqw Jesus Christ núokwat, lavayit pas antsanihqat enań itamumi kwusiva. ¹⁸Qa haq hapi hak sino God aw yori. Nay pas sūka Tiat put aw unañwaat hapi put tunvotna.

John the Baptist's Message
(Mt. 3.1-12; Mr. 1.1-8; Lk. 3.1-18)

¹⁹Noqw Jew-sinom hakim God awwat momihwityu, Levit ahpiyyiyatuy enaí Jerusalem ańqw ayatota. Noqw puma John aw ókihqé yan put tūviňtota: Ya um hak'i? kitota. Noqw John yan nālavayhtiqe, ²⁰Haknihqey súáñqawhqe, qa tupki'tat pańqawu: Nu' qa Christ. ²¹Noqw puma put tūviňtotaqe aw pańqaqwa: Noqw hinta? Ya um Elias? Noqw pam pańqawu: Nu qa pam'i. Noqw ya um God lavay'ayaat pas pávannihqa? Noqw pam lavayhtiqe pańqawu: Qae. ²²Pahsat puma put aw pańqaqwa: Noqw um hak'i? taq as itam itamuy ayatotaqamuy amumi soon qa hin tūawvayani. Ya um hímunihqey nāmi wūwanta? ²³Noqw pam pańqawu: Nu hapi Tsahsa'lawnqa, nihqe qayēsiwhpuve yan tsa'tinuma: Tutuyqawhqa ańqw pituto. Soñawnen put eñem pöhut súwiptotani. Pan ura God lavay'ayaat Esaias lavayhti. ²⁴Noqw ima hakim ayatiwyaqam Pharisee-sinmuy amumum tōnawtaqamu. ²⁵Noqw puma put tūviňtotaqe aw pańqaqwa: Noqw kurs as um qa Christ-níkańw, pu piw qa Elias-níkańw, pu piw qa God lavay'ayaat pas pavannihqat-níkańw, ya um hinoqw sinmuy kūyit akw tuvoylalawu? ²⁶Noqw John lavayhtiqe amumi pańqawu: Nu sinmuy kūyit akw tuvoylalawu; níkańw suhka umuhsonve wunuwtaqw, uma put qa tuwi'yúkuni. ²⁷Pam as inuńk pítukáńw, inuhpenihqe pas pávani; noqw soon nu yan'ewayníkańw nas'ew put tots-sosompiyat nahní. ²⁸Noqw John Bethabarát ep sinmuy kūyit akw tuvoylalawhq, i' yaniwhti, Jordan pāyut yupqöyveq'a.

The Lamb of God

²⁹Qavónvaqw John Jesus put awniqw túwahqe pańqawu: Meh, i' hapi mańat God aw taviwhqat anta, pam sinmuy qaanhüpuyamuy ayo yúkuni. ³⁰Ura nu it tāqat lavayhtiqe pańqawu: I' tāqa ańqw inuńknihqa inuhpenihqe pas pávani, pam inuhpenihqe mohtinihqé övíy'o. ³¹Noqw nu as put qa tuwi'ta; níkańw as pam Israel-sinmuy amumi mātaqtiniqat övíy nu pítuhqe, sinmuy kūyit akw tuvoylalawu. ³²Noqw John hin yórikqey tuawi'taqe pańqawu: Hikwsí höwit antaqa ónaqw hawhqe, put ep qatuptuqw, nu aw yóri. ³³Noqw nu as put qa tuwi'ta; noqw i' hak nuy sinmuy kūyit akw tuvoylataniqat aw ayataqa inumi yan lavayhti: Hikwsí hawte' hakiy ep qatuptuni. Ason um pan tuwe' navoti'taqw, pam hapi sinmuy Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylalawni. Yan hapi God inumi lavayhti. ³⁴Noqw nu hapi aw yórikqe, övíy pay pas pam hapi God Tíatnihqat yan tuawi'ta.

The First Disciples of Jesus

³⁵Pu piw qavónvaqw John lōqmuy put aw nánatuwnaqamuy amumum wunuwkańw, ³⁶Jesus pań waymaqw, pam aw taytaqe pańqawu: Meh, i' hapi mańat God aw taviwhqat anta. ³⁷Noqw put aw nánatuwnaqam put

pañqawhq navotqe, Jesus ańk'i. ³⁸Pahsat pu Jesus namtökqe, puma put ańkniquw túwahqe, amumi pañqawu: Ya uma hihta nāwakna? Noqw puma aw pañqawu: Rabbi, (pam Tutuqaynaqa i'nihqe pam'i) ya um haqam qatu? ³⁹Noqw pam amumi pañqawu: Uma inumumnen, aw yórikni; noqw öviy puma ep pituhqe, put haqam qátuhqat aw yórikqe, put amum huruhti, pay tāwa pas atkaqtiqw öviy'o, (tāwa pakwút-sikishaqam ańhqe qöniltiq'ö). ⁴⁰Noqw ima løyöm John hiñqawhq navotqe Jesus ańknihqamuy amuñaqw suhka Andrew yan mätsiwa, Simon Peter tupkoata. ⁴¹Noqw pam mohti pāvay Simon túwahqe, aw pañqawu: Itam Messias tuwa; (pam mohw'asi'taqa, i'nihqe pam'i). ⁴²Nihqe pam put Jesus aw wikva; noqw Jesus put aw tātayhqe aw pañqawu: Um Simon Jonat tíata; um yahpiy haqahpiy Cephas yan túñwantiwni, pam Owa, i'nihqe pam'i.

Jesus Calls Philip and Nathanael

⁴³Qavoñivaqw Jesus Galileet aqwniqey unaniwtiqe, Philip túwahqe, aw pañqawu: Um inuńkni. ⁴⁴Noqw Philip pi Bethsaidań ańqw sino, imuy Andrew nit pu Peter pumuy kitsókiyamuy ańq'ö. ⁴⁵Noqw Philip Nathanael túwahqe, aw pañqawu: Itam Messias tuwa, hakiy Jesus, Joseph tiyat, Nazareth ańqw tāqata. Ura Moses tutavot ep put pēna, pu ima God lavay'aymat lavayiyamuy ań piw put pēnaya. ⁴⁶Noqw Nathanael put aw pañqawu: Ya sen himu nukńwa Nazareth ańqw yámakni? Noqw Philip aw pañqawu: Um inumumnen aw yórikni. ⁴⁷Noqw Nathanael ańqwniqw, Jesus túwahqe put yan lavayhti: I' hapi pas antsa Israel-sino; it ep unatwi súlawu. ⁴⁸Noqw Nathanael put aw pañqawu: Ya um haqam nuy tuví'va? Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Nāt Philip uń qa wániwayhq, um nönvospaltsokit atpipniqw, nu uń tuwa. ⁴⁹Nathanael lavayhtiqe aw pañqawu: Rabbi, um kurs God Tíata, um Israel-sinmuy mohwiamu. ⁵⁰Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Um nönvospaltsokit atpipniqw, nu uń túwahqey pañqawhq, ya um paniqw tuptsiwa? Um nāt it epnihqe pas pávanyaqat aw yórikni. ⁵¹Pu pam put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ümi pañqawni: Yahpiy hapi öveqatsit aw hötsíltiqw, uma aw tāyuńwni. Noqw God hońviaymat nuy Sinot Tiyat ep ömi yayvantakańw aw hantani.

The Wedding at Cana

2 ¹Ahpiy pāyis talq hakim Galilee-tutskwat ep kitsókit Canat ep nānúani; noqw Jesus yuat pep nuhtuma. ²Noqw Jesus put aw nánatuwnnayaqamuy amumum nānuiwniqat aw tūtsamiwa. ³Noqw ovavalat súlawhtiqw, Jesus yuat put aw pañqawu: Puma okiw ovavalat nāstaya. ⁴Noqw Jesus yuy aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoqw hiñqawlawu? Pay ituwaniy nāto qa aw pitu. ⁵Noqw put yuat tumal'a'yatuy amumi pañqawu: Umumi hiñqawhq, uma anhtotini. ⁶Noqw pep navay owakuyhpi oyi, nanap lōp sen payhp wukokuyhpit ań ohpokit pan tūtukwa. Sinom kūyit akw nākwańw'ewakwtotaniqat öviy pāvam pep oyi,

imuy Jew-sinmuy hapi pam tuwiamu. ⁷Noqw Jesus tumal'a'yatuy amumi pañqawu: Uma kuyhpit ań küyit opomnayani. Noqw puma put ań tsikilaya. ⁸Pu pam pumuy amumi pañqawu: Taa, uma ańqw kukye', tūnopni'taqaat aw küyi'wisni; noqw puma aw küyi'wisa. ⁹Noqw tūnopni'taqa küyit ovavalaniwhiqat ańqw hikwt, put háqamyaqat qa navoti'ta. Pay tumal'a'yat put kukyaqam-sa navoti'yuriwa. Noqw öviy tūnopni'taqa möönariwuy wáriwayhqe, ¹⁰Aw pañqawu: Pas hapi as soon hak qa nukriwat ovavalat tūnopnańwu, nen ason pay sinmuy pavan ööyaqw, pahsat pu pay hin'ewakwnińwu; noqw kurs um tuwat pas nukriwat ovavalt waranhta. ¹¹Yan Jesus Galileet ep Canat ep kātatayhpit pas susmohti tumaltaqe, a'ńo hímunihqeypan namtakna; noqw put aw nánatuwnayaqam put aw tütuptsiwa. ¹²Yantaqaat atsve pu' pam Capernaum aqw'a; pam-niqw, pu yuat-niqw, pu tupkomatu, noqw pu put aw nánatuwnayaqamu, nihqe puma pepeq pay qa wūhakis yēse.

Jesus Goes to the Temple

(Mt. 21.12-13; Mr. 11.15-17; Lk. 19.45-46)

¹³Noqw Jew-sinmuy hintsakpiam amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat aw pitsíwta, noqw Jesus Jerusalem aqw'a. ¹⁴Nihqe God kiyat ep pakit, wāwakastuy, pu kanelmuy, pu hōwihtuy huhyayaqamuy pepeq tuwa, pu sīvat nāhoyniwantotaqamuy pep yesqamuy. ¹⁵Nihqe pam sosompihohyat wuvahpit, pumuy sohsokmuy God kiyat ańqw ihpoq lālaya, pu kanelmuyu, pu wāwakastuyu; nit pu sīvat nāhoyniwantotaqamuy sīvayamuy siwumnat, huhyanpiyamuy takumna; ¹⁶Nit hōwihtuy huhyayaqamuy amumi pañqawu: Uma imuy ayo'haqami tsamanyi; uma Inay kiyat qa huhyankitotani. ¹⁷Noqw put aw nánatuwnayaqam u'nayaqw, ura yan pey'ta: Nu uhkiy enem qanātusi'taqey ep nīnaniwni. ¹⁸Pahsat pu Jew-sinom lavayhtiqe put aw pañqaqwa: Noqw um hihta aw yankańw iit hintsaki; um hihta akw uh'öqalay itamumi poñahtani? ¹⁹Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Uma it God kiyat sahpuknayaqw, nu pāyis tālat ań put ahoy wunupsinani. ²⁰Pahsat pu Jew-sinom pañqaqwa: Löp sunat ańqw navay sihkay'taqaat yahsańwuy ań i' kitiwhq, ya um pāyis tālat ań put aw ahoy wunupsinani? ²¹Noqw pay pam nāp tokoy God kiyatnihqat pañqawu. ²²Noqw öviy pam mokiwyu ańqw ahoy tātayhq, ura pam yan amumi lavayhtiqat put aw nánatuwnayaqam u'naya; nihqe puma hin pey'taqaat tütuptsiwa, pu Jesus yan amumi hin lavayhtiqata.

Jesus Knows All Men

²³Noqw Amuhtsva-yūmosanihqat ep nōviwhq, Jesus Jerusalem epniqw, sinom hīhihta kātutmalayat aw yórikyaqe, put aw tütuptsiwa. ²⁴Noqw pay Jesus pumuy amumi qa tuptsiwa, sohsokmuy amumi navoti'taqe öviy'o. ²⁵Noqw soon pas piw hak Jesus put āwintani; pi himu sinot unańwpeqniqw pam navoti'tańwu.

Jesus and Nicodemus

3 ¹Pu hak Pharisee-sinmuy amuñaqw tāqa Nicodemus yan mātsiwhqa qatu, Jew-sinmuy amuñaqw moñwi. ²I' hak míhikpuva Jesus aw pítuhqe, aw pañqawu: Rabbi, itam hapi pas suyan uñ God añiqw sinmuy tutuqaynaniqe pítuhqat mātsi'yuiwa; ispi kurs God qa úmumniqw, um kātatayhpit hintsakqey kurs hin hintsakniq'ö. ³Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ûmi pañqawni: Pas qa piw tihtiwqhqa soon God moñwtunatyayat aw yórikni. ⁴Noqw Nicodemus put aw pañqawu: Noqw hak wuyníkaiw hin piw tihtiwmantani? Ya sen pam yuy ponoyat aqw pake', piw tihtiwmantani? ⁵Noqw Jesus put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ûmi pañqawni: Hak kūyit-níkañw pu piw Qahováriwtaqat Hikwsit qa akw tihtiwqhqa pas soon God moñwtunatyayat aw pákini. ⁶Sinot ahpiy tihtiwqhqa sinoniñwu; pu Hikwsit ahpiy tihtiwqhqa put ahpiy qatsit himuy'ta. ⁷Pas uma soon qa pu' piw tihtiyaniqat nu ûmi pañqawhqat um ep qa pas hin wúwantani. ⁸Húkañw haqami húhuknik pañsoq húhukñwu, noqw as um söykitaqw navotíwu; níkañw hákqawníkañw pu haqaminihqat um qa mātsi'tañwu; noqw pan hapi Qahováriwtaqat Hikwsit put ahpiy tihtiyaqamuy unaníwayamuy ep tumalay'tañwu. ⁹Noqw Nicodemus lavayhtiqe put aw pañqawu: Noqw ii hin pasiwtani? ¹⁰Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Ya um as Israel-sinmuy tutuqaynaqaníkañw iiq qa navoti'ta? ¹¹Pas antsa, pas antsa nu ûmi pañqawni: Itam hihta navoti'yuñqey yuaatota, pu hihta aw yórikyaqey tuawi'yuñwa, noqw uma itahtuawiy qa ömahtota. ¹²Noqw kurs nu pay yep qatsit ep hihta hinyuñqat umuy áwintaqw uma qa tütuptsiwe', puyaw tis nu öveqatsit ep hihta hinyuñqat umuy áawnaqw uma hin put tütuptsiwani? ¹³Qa hak hapi hisat ömiqatsit aw wúvi, pas öveqatsit añqw hawhqa-saa, i' Sinot Tiat öveqatsit ep qátuhqa. ¹⁴Noqw ura Moses qayésiwhpuve tsüat himutsokit ep háyaqw, pan hapi Nu Sinot Tiat pas soon hihta ep qa háyiwni. ¹⁵Noqw náp hak inumi tuptsiwhqa qa hovalniwht qatsit qaso'taqat makiwni. ¹⁶Pi God sinmuy amumi pas unañway'kañw kahkawnaqe, öviy pas sükw tiy tavi, náp hak put aw tuptsiwhqa qa hovalniwht, qatsit qaso'taqat himuy'vani. ¹⁷Pi God Tiy sinmuy ayo óyaniqat öviy put añqw tavi, sinmuy hin yukunaniqat qa paniq'ö. ¹⁸Pi God put Tiyat aw tütuptsiwaqamuy amuñem qa hinwat yukut, pumuy mātavi; níkañw pam put qa aw tütuptsiwaqamuy sivintoyniwyaniqat pay pan amuñem yuku, puma put sükw Tiyat qa aw tütuptsiwhq öviy'o. ¹⁹Pay i' Tálá tūwaqatsit aw pituqw, sinom put qa nānawaknat, soq qatālat ep hahlayya, puma qalomáhintsatskaqe öviy'o. Noqw paniqw hapi öviy God pumuy sivintoynaniqey amuñem yuku. ²⁰Pi haqam qalomáhintsakqa tālat qa hahlayñwu, piw tālat qa awniñwu, taq nāphisat ka hintsakpiat suhputsniwniqw öviy'o. ²¹Noqw pi i' hak pas qaatsat hinmaqa tālat awniñwu; nihqe pam God öqalayat ahpiy tumaltaqey tunvotnañwu.

Jesus and John

²²Iit atsve pu' Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumum Judeatutskwat ep pitu; nihqe pep pumuy amumum qátuhqe, sinmuy kūyit akw tuvoylalawu. ²³Noqw Salem ahayhp Aenon ep a'ño pāhuniqw, öviy John pep piw sinmuy kūyit akw tuvoylalawu, ²⁴Pam nāt sivikimi qa tūviwhqe öviy'o. ²⁵Noqw John aw nánatuwnayaqam hakiy hin kwańw'ewayhtiniqat ep Jew-sinmuy amumum nāńwuy'yuńwa. ²⁶Noqw puma John aw ókihqe, aw pańqaqwa: Rabbi, ura i' Jordan yupqöyve úmumnihqa sinmuy kūyit akw tuvoylalawu; noqw sinom sohsoyam put aw ökiwta. Ura um put hakiy lalvaya. ²⁷Noqw John lavayhtiqe pańqawu: Kurs hak öqalat makiwhqa kurs hin qa önaqw put makiwni. ²⁸Pi uma nāp inumi navoti'yuiqw ura nu pańqawu: Nu' qa Christ, pay ura nu put apyeve ayatiwa. ²⁹Kwusi'taqa hapi möönańwnińwu; nopw put kwātsiat wunuńkańw aw tūqayte', put tönyat ep pas hinhaqam hahlayhtińwu. Noqw öviy hapi ihahlayhpi pas hin hintaniqey anhti. ³⁰Pam soon qa suytsepńwat öqawi'mani; noqw nu pay soon qa pevewmani.

He who Comes from Heaven

³¹Pi önaqw pítuhqa hapi pas sohsokmuy amupyevée, noqw i' tūwaqatsit ańqwnihqa yep qatsit tunatyawta, nihqe yep qatsit tunatyayat yuaatańwu. Önaqw pítuhqa hapi pas sohsokmuy amupyevée. ³²Nihqe pam hihta aw yórikkańw, pu navotqey put yuaata; noqw qa hak put tuawiyat kwusu. ³³Tuawiyat kwúsuhqa put hapi akw God pas antsanihqat pańqawu. ³⁴Pi God ańqw ayatiwhqa God lavayiyat yuaata; pi God put pas qa tuwanit Hikwsit maki'taq'ö. ³⁵Pi Naat Tiy aw unainway'taqe, öviy sohsok hihta aw put öqalmaqa. ³⁶God Tiyat aw tuptsiwhqa hapi pay qatsit qaso'taqat himuy'ta; pu God Tiyat aw qa tuptsiwhqa hapi pas soon qatsit aw yórikni; pánis-sa pi God itsívuat put aw huruiwtá.

Jesus and the Woman of Samaria

4 ¹Noqw ima Pharisee-sinom nanaptaqw, yaw Jesus John epnihqe wühaqnihqamuy sinotakańw, pumuy kūyit akw tuvoylalawu. ²Pay as pi Jesus qa nāp sinmuy kūyit akw tuvoylalawu, pay put aw nánatuwnayaqam pantsatska. ³Noqw yaw pumuy yan nanaptaqat Jesus navotqe, Judeatutskwat mātapt, pu Galilee-tutskwat aqw'a. ⁴Noqw pas pam kurs hin qa Samaria-tutskwat ańni. ⁵Nihqe öviy pam Samariat ep kitsókit Sycar yan mātsiwhqat aw pitu, ura Jacob tiy Joseph hihsaq tutskwat máqahqat áhayhpnihqat aw'i. ⁶Noqw Jacob nöñanvatñiat pep'e. Noqw Jesus waynumqe mānuiwkańw, patñive qatuptu tāwanasavehaqamo (tāwa navaysikishaqam ańhqe qöniwmaq'ö) ⁷Noqw hak Samariat ep wuhti kuytoqe ep pitu, noqw Jesus put aw pańqawu: Okiw nuy kuynaa. ⁸(Put aw nánatuwnayaqam

kimihaqami tunöstuiwisa.) ⁹Noqw pahsat pu Samariat ep wuhti put aw pañqawu: Ya hintaqw öviy um Jew-sinonikañw inumi kuyhtuviñlawu, susmataqpi nuy Samariat ep wuhtiniqö? Ima Jew-sinom pi Samariat-sinmuy amumum qa hintsatskaqw öviy'o. ¹⁰Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: As um God kuwahtipuyat mätsi'te', pu hak ümi kuyhtuvintaqat hákiyinhqat tuwi'tani. Nen um put aw tūvíntaqw, soon pam un küyit taytaqat qa máqani. ¹¹Noqw wuhti put aw pañqawu: Meh, tāqa, noqw pi um hihta akw kuyniqey nastaa, noqw patñi hinurs hötsi. Noqw um put küyit taytaqat háqamnihqe öviy'o? ¹²Ya um itanay Jacob epnihqe hak pas pávani? Pam pi ura itamuy pay hísathaqam it patñit maqa; nihqe ura nāp put ańqw híhiko, pu tímatu, pu pokmatu. ¹³Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: It pähut ańqw hikwqa pay piw pānaqmokmantani. ¹⁴Nikariw ason nu' hakiy küyit maqaqw, put ańqw hikwqa soon hisat pānaqmokni; noqw nu' hakiy küyit maqaqw, pam küyi hakiy ahsonve pähut yamamataqat antani, nen qatsit qaso'taqat aaniwnani. ¹⁵Noqw wuhti put aw pañqawu: Meh, tāqa, himu as um nuy it küyit maqaqw, nu pāpu qa pānaqmokni, piw qa ańqw kuytomantani. ¹⁶Noqw Jesus put aw pañqawu: Yupa uhpuwsuñway wikitoo, noqw uma ańqwni. ¹⁷Noqw wuhti lavayhtiqe put aw pañqawu: Nu nasti puwsuñway'ta. Noqw Jesus aw pañqawu: Pas um súañqawhqe Nu nasti puwsuñway'ta, kita. ¹⁸Pi um as tsívotnihqamuy puwsuñwta; noqw i' pu' umum qátuhqa pay qa uhpuwsuñwa. Um pañqawhqe súañqawu. ¹⁹Noqw wuhti put aw pañqawu: Meh tāqa, kurs um hak God lavay'ayaata. ²⁰Noqw itanam pi it tükwit ep God aw nānawaknani. ²¹Noqw Jesus put aw pañqawu: Wuhti, um nuy tuptsiwni, pay nāt uma qa it tükwit, piw qa Jerusalem ep Inay aw nānawaknaniqat aw pituto. ²²Uma hihta aw nānawaknaqey haknihqat qa navoti'yuñwa; itam pi hakiy aw nānawaknaqey navoti'yuñwa, pi God Jew-sinmuy amuhpiy sinmuy ayo öoyaqw öviy'o. ²³Nikariw pay nāt aw pituto, híkispi pas aw pitsíwta, pep pu' hakim ari pas antsa Inay aw nāwakinwisqam unainway ańqw pas antsay'kahkañw put aw nāwakinwisniqat aw'i. Pi pan hapi hakim Inay aw nāwakinwisnihqamuy pam tuñlay'ta. ²⁴Pi God hapi Hikwsi; noqw put aw nāwakinwisqam pas soon qa unainway ańqw pas antsay'kahkañw put aw nāwakinwisni. ²⁵Noqw wuhti put aw pañqawu: Antsa yaw hak Messias Christ yan túñwantihqqa God ańqw pítuniqat nu navoti'ta; ason yaw pam hak pite', itamuy sohsok hihta äawnani. ²⁶Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay nu ümi yuaataqa hapi pam Messias. ²⁷Noqw pahsat pu put aw nánatuwnayaqam ökihq, pam wuhtit amum yuaataqw aw kāwuwaya; noqw qa haqawa put hihta tūvíntaqat, pu sen pam hinoqw put aw yuaataqat put tūvínta. ²⁸Noqw pahsat pu wuhti wikoroy pep mäaptap, kíminihqe, ep sinmuy amumi pañqawu: ²⁹Kurs huvam inumum pāmiye', it hakiy tāqat nuy ańqaqw hihta hinhtiqat sohsok nuy äawnaqat aw uma yórikyanı; ya sen qa i' hak Christ? ³⁰Pahsat pu puma kiñaqw nónakqe, put aw öki. ³¹Noqw

put ahkwayñap Jesus aw nánatuwnayaqam put aw ö'qalyaqe pañqaqwa: Nösa, Tutuqaynaqa. ³²Noqw pam umumi pañqawu: Pay nu nōvat nösniqey himuy'taqw, uma put qa tuwi'yuñwa. ³³Noqw öviy put aw nánatuwnayaqam nānami pañqaqwa: Ya sen pay hak eñem nōvay'va? ³⁴Noqw Jesus amumi pañqawu: Nu hakiy nuy añqw távhqat tunatyayat hintsake', put tumalayat yúkiniqw pam pantaqa inuñem nōsiwhqat anta. ³⁵Noqw ya uma qa pañqaqwa: Pay nāt nälöq mūmuyawhtuy ep pu' natwani tsovalniwni, kitota? Meh, nu umumi pañqawni: Kurs huvam kwuhpukye', pāvasat añ yórikyaa; pi pay tukwsiwuñqe tsovalniwniqat aw pitsíwta. ³⁶Noqw hōhökqa ahsalawñwu, nihqe soñawnen sinmuy tsovalaqw, puma qatsit qa so'taqat himuy'vayani. Noqw uyhqaniqw, pu hökqa puma nāma hahlayhtiñwu. ³⁷Noqw yep hapi yan yuaatiwhqa pas antsaa: Suhka uyhq, pu suhka hōqö, ii. ³⁸Uma haqe' qa maqsontotat añ höqyaniqat nu aw umuy ayata. Pay pētu añ tumaltotaqw, uma amumum sumitumalay'yuñwni. ³⁹Noqw kaysiwhqam Samariat ep sinom pep kīve yesqam wuhtit lavayiyat ahpiy Jesus aw tūtuptsiwa, ura pam pañqawu: Pas nu añqaqw hihta hinhtiqa pam nuy sohsok ëäwna. ⁴⁰Noqw öviy Samariat ep sinom Jesus aw ökihqe, pam pumuy amumum huruhtiniqat put aw nānawakna; noqw pam lös tāwat añ pep qatu. ⁴¹Noqw piw nāt pētu kaysiwhqam pas nāp lavayiyat ahpiy put aw tūtuptsiwa; ⁴²Nihqe wuhtit aw pañqawu: Pu' hapi itam tūtuptsiwa, qa uhlavayiy ahpiy'o, pi itam pas nāp aw tūqayyuñqe, pas suyan i' hak sinmuy ayo öoyhqa Christnihqat itam nanapta.

Jesus Heals an Official's Son

⁴³Noqw ahpiy lös talq pam pañqw ahpiynihqe, Galileet aqw'a. ⁴⁴Pi God lavay'ayaat nāp tutskway ep qa kaptiwtanwuqat Jesus nāp pañqawu. ⁴⁵Noqw pam Galilee-tutskwat ep pituqw, Galilee-sinom put pās taviya, puma pi nuhtum Jerusalem ep nōviwhqat épeqyaqe, put hihta hinhtiqa pam aw yórikyaqe öviy'o. ⁴⁶Noqw Jesus Galileet ep Canat aw piw pitu; pep ura pam kūyit añqw ovalatal yuku. Noqw hak pas pavan sinot tiat tiyo Capernaum ep tütuya. ⁴⁷Noqw yaw Jesus Judeat añqw Galileet ep pítuhqat naat navota; noqw pam as put ámumnen tiyotiyat qalapsinaniqat pam aw nāwakna, pam okiw mokíwuy aqw pitsíwtaqw öviy'o. ⁴⁸Pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Pas uma añ kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat aw qa yórike' soon tūtuptiwani. ⁴⁹Noqw pas pavan tāqa put aw pañqawu: Tāqa, um okiw itiy nāt qa mokq aqwni. ⁵⁰Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um aqwni, pay uhti qatu. Noqw Jesus put aw hin lavayhtiqa tāqa tuptsiwhqe, pañqw ahpiy'o. ⁵¹Nihqe öviy pam pahsat atkamiqniqw, tumal'aymat ahsawvayaqe äawnayaqe aw pañqaqwa: Pay uhti qa mokqe qatu. ⁵²Pahsat pu pam hísatniqw añqwtiqa pam pumuy tüvínta; noqw puma pañqaqwa: Tāvok tāwanasaproyaqw (tāwa añhqe tsaa'e'sikis qöniwmaqw) pam mukihoya. ⁵³Noqw naat navoti'taqw, ura pahsat Jesus put aw pañqawu:

Pay uhti qatu, kita. Nihqe öviy pam nāp tuptsiwa, pu kiyat sohsoyam ep yesqamu. ⁵⁴Noqw Jesus Judeat ańqw Galileet ep pitut yan kātatyhpit tumaltaqe pas hímunihqey pahsat lōs namtakna.

The Healing at the Pool

5 ¹It atsve pu Jew-sinmuy nōviwhqayamuy aw pitu; noqw Jesus Jerusalem aqw'a. ²Noqw Jerusalem epeq haqam kanelhötsiwat yan túñwantiwhqat aqlap patuphaiwta; pam Hebrew-sinmuy amuhkwa Bethesda yan mātsiwhqa; noqw pam tsivót-sikivo tuhööy'ta. ³Noqw okiw hakim ööypüt, pu qapostalyaqam, qayaktaqam pu amuhpa' súmokput tütuyyaqam qaan'ewakw hintaqam pań qatsya, pāhut poniniykuniqat maqaptsi'kahkaiňo. ⁴Pi haqe' qalawmaqw, öveqatsit ańqw hoňviaya pāmiq hāwe', put poniniykinaiňwuniqw öviy'o; noqw pāhut poniniykuqw, hak aqw mohti pake' tūyay qalaptuňwu. ⁵Noqw hak tāqa sunat pakwt nanal sihkay'taqat yahsaňwuy ań hihta tütuyhqa okiw pep qatu. ⁶Noqw pam wáokiwtaqw Jesus túwahqe, pam hisat pantaqw navoti'taqe aw pańqawu: Ya um qa qalaptuniqey nāwakna? ⁷Noqw tütuyhqa lavayhtiqe put aw pańqawu: Tāqa, pi pāhu poniniykuqw, kurs hak okiw nuy aqw pánaiňwu. Okiw nāt nuy aqw hoytaqw, pay haqawa inupyeye aqw pákiňwu. ⁸Noqw Jesus put aw pańqawu: Wunuptut, uh'ahpay ömahtat, nakwsuu. ⁹Noqw pahsat pay tāqa qalaptuqe, ahpay ömahtat, nakwsu. Noqw ép nasuňwintalönwiwta. ¹⁰Noqw öviy Jew-sinom qalaptuqat aw pańqaqwa: Pu' hapi nasuňwintalönni, um uh'ahpay kinumniqw pam qa súanta. ¹¹Noqw pam lavayhtiqe amumi pańqawu: Pi hak nuy qalaptsinaqa inumi pańqawu: Uh'ahpay ömahtat, nakwsuu, kita. ¹²Pahsat pu puma put tūviňtotaqe, aw pańqaqwa: Noqw ya hak um uh'ahpay ömahtat nakwsuniqat ūmi pańqawu? ¹³Noqw i' hak qalaptuqa put hákiyniqw qa navoti'ta; sinom pep suhpantaqw Jesus pay ahpiyiniqw öviy'o. ¹⁴Ahpiy pantaqw Jesus God kiyat ep put túwahqe aw pańqawu: Meh, um hapi qalaptu; um pāpu qaanhtiput qaań hinmani, taq nāp hisat ka um hihta pas pāpu qalolmat aw pítuni. ¹⁵Noqw tāqa ahpiyiniqhe kurs Jesus put qalaptsinaqat Jew-sinmuy āawna. ¹⁶Noqw paníqw öviy Jew-sinom Jesus aw wuktota; nihqe aw put haqami hintsanyaniqey tunatyawyuniňwa, pam nasuňwintalöninit ep it tumaltaqw öviy'o. ¹⁷Noqw Jesus pumuy amumi pańqawu: Nāt Ina pew pahsavo tumalay'ta, noqw öviy nu' piw tumalay'ta, kita. ¹⁸Yantaqat ahpiy Jew-sinom Jesus nínayaniqey pas pāpuwat tunatyawyuniňwa, pam nasuňwintalöninit qa hihtata; nit qa put-saa, pas piw pam God put náatnihqat pańqawhqe pas God-nihqey pańsoq nātsoka.

The Authority of the Son

¹⁹Pahsat pu Jesus lavayhtiqe, amumi pańqawu: Pas antsaa, pas antsa nu umumi pańqawni? Pas soon Tiat hihta nāp nahpiy hintsakniňwu, pas

Naat hihta hintsakq, aw tayte' pam put hintsakñwu; pi pam hihta hintsakq Tiat piw put an hintsakñwu. ²⁰Pi Naat Tiy aw unañway'ta, nihqe hihta hintsakqey sohsok put aw mahtakinta; nihqe pam iit tutmalat epnihqe nāt pas pávanyaqat put aw mahtaknaqw, uma kātayyuñwni. ²¹Pi Ina so'pumuy ahoy tātaynaiñwu, pu qatsíhuyañwu; noqw pan hapi piw nu' put Tiat hakiy tātaynanik panhtiñwu. ²²Pi Ina qa hakiy hinwat yuykuna; pam put sohsok pantaqat nuy put Tiy aw mātavi, ²³Sohsoyam nuy kaptsi'yuñwniqat öviy'o, pas Inay hin kaptsi'yuñqey pan'i; hak nuy qa kaptsi'taqa piw Inay nuy añqw távihqat qa kaptsi'tañwu. ²⁴Pas antsaa, pas antsa nu umumi pañqawni: Ilavayiy navotqa, pu Inay nuy añqw távihqat aw tuptsiwhqa hapi qatsit qaso'taqat himuy'ta; noqw God pas soon put hinwat yukunani; pi pam mokiwuy añqw qatsit aw yámakiwtaqö. ²⁵Pas antsaa, pas antsa nu umumi pañqawni: Ima so'pum God Tiyat töñayat nanaptaniqat aw pituto, hikis pi pay aw pitsíwta; noqw nanaptaqam yesvani. ²⁶Pi Ina pas nāp nahpe qatsit pasiwtqaqe, pan piw nu put Tiat pas nāp nahpe qatsit pasiwtaniqat pam inunem yuku. ²⁷Nihqe nu hin hihta ep yúkumantaniqat nuy öqalmaqa, nu hapi Sinot Tíatniqw öviy'o. ²⁸Uma it aw qa pas káuwuantotani; nāt tüamit añ tañawtaqam sohsoyam itönay nanaptaniqat aw pituto. ²⁹Noqw puma pañqw nőñakni; ima lolmat tumaltotaqam qatsit aw yesvani; noqw pu qalolmat tumaltotaqam hovalniwyaniqey aw yesvani.

Witnesses to Jesus

³⁰Soon nu nāp nahpiy hihta hintsakni; nu hin navote', put ahpiy hin yúkuñwu, noqw nu hihta suan yúkuñwu, ispi nu qa itunatyay hinhtiniqey tunatyawtat, pas nuy añqw távihqat Inay tunatyayat nu hinhtiniqey tunatyawtaiñwuniqee. ³¹Kurs nu pay nāp nātuawi'taniqw, ituawi hapi qa antsani. ³²Pay nuy hákiyinhqat pas suhka tuawi'ta; noqw nu navoti'taqw pam nuy suan tuawi'ta. ³³Ura uma John aw hakimuy ayatota; noqw pam nuy súan tuawi'ta. ³⁴Níkaiñw pay nu sinot nuy hin tuawiyat qa pas antsatañwu; noqw pi as uma ayo nőñakniqat öviy nu yan lavayhti. ³⁵John pi as pas kopitsoki uwiwitaqa talni'taqat panta; noqw as uma put talniyat ep hahlayyaniquey hihsavo suhtaq'ewya. ³⁶Níkaiñw pay John tuawiyat epnihqe himu pas pávannihqa nuy tuwi'ta. Itumala nuy Inay añqw taviwhqat mahtakna. Ina nuy hihta hinhtiniqey yúkuniqat öviy ayataqw, nu put hapi tumalay'ta. ³⁷Ina nuy añqw távihqa pas nāp nuy hákiyinhqat pañqawu: Uma pi qa hisat put töñayat nanapta, piw hin son'iwhqat aw yórikyá. ³⁸Noqw put lavayiat umuh'unaiñway qa aw tuyqawi'ta, öviy pi pam hapi añqw taviqw, uma put aw qa tütuptsiwa. ³⁹Uma tutuvenit ahpiy qatsit qa so'taqat tuway'yuñqey wūwantotaqe, öviy put añ puritota; noqw pi pam nuy hákiyinhqat tuawi'ta. ⁴⁰Noqw uma inumiye' qatsit makiwyaniqey qa nānawakna. ⁴¹Nu sinmuy tayawinpiyamuy qa nāwakna. ⁴²Pi nu umumi navoti'taqw uma umuh'unaiñwpeq God aw qa unañway'yuñwa. ⁴³Nu Inay

tuiñwniyat aw yankañw pituqw, uma nuy qa kwusuya; pay ason hak pas nāp tuiñwniy aw yankañw pituqw uma pay soon put qa kwusayani. ⁴⁴Ya uma hin tütuptsiwani? Oviypi uma nānanaqaw tayawinpit tuiñlay'kahkaiñw tayawinpit God-sa añaqwnihqat qa tunatyawyuriwa. ⁴⁵Uma umuh'unaiwpeq qa pan wūwantotani: Pam Nay aw itamuy qaantaqat ep tükopanani. Pay suhka umuy pantsakni, aw umuhtaqa'nariwa, Moses. ⁴⁶Pi uma as Moses tütuptsiwe', soon nuy qa tütuptsiwani, pi pam nuy pēna. ⁴⁷Nikariw kurs uma put pēniyat qa tütuptsiwe', ya uma hin ilavayiy tütuptsiwani?

Jesus Feeds the Five Thousand

(Mt. 14.13-21; Mr. 6.30-44; Lk. 9.10-17)

6 ¹Iit atsve pu' Jesus Galileet ep wuhkovatuphat Tiberias yan piw túñwantiwhqat ayoqwat yama. ²Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam put añaqya, pam tütuyyaqamuy amuhpa' kätatayhpi tumaltaqaw aw yórikyaqe öviy'o. ³Noqw Jesus tsomomiq wupqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumum pepeq qatuptu. ⁴Noqw Jew-sinmuy tuiwiam Amutsva-Yümosanihqat ep növihqat aw hayiriwiwta. ⁵Noqw Jesus kwuhpukqe, sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy put aw ökiwtaqamuy amumi yórikqe, Philip aw pañqawu: Ya itam sen haqam tunöstuiyaqw ima nöönösani? ⁶Noqw pay pam put aw hin hepqe öviy kita, pay pi as pam hinhtiniqey nāp navoti'taqe öviy'o. ⁷Noqw Philip put aw pañqawu: Pay as pi kurs itam löt sunat sivat akw pölavikit tuiye', itam nāto kurs hin pumuy sohsokmuy hiñsakw nopnayani. ⁸Noqw suhka put aw nánatuwnaqa Andrew, it Simon Peter tupkoat, Jesus aw pañqawu: ⁹Hak yep tiyohya tsivot söhövosvölavikit nitkay'va, pu löqmuy tsäkw päkiwhtuyu; noqw ya pam sinmuy kaysiwhqamuy amumi hímuu? ¹⁰Noqw Jesus pañqawu: Uma sinmuy yesvanayani. Noqw pep a'nö tüsäqa; noqw öviy sinom pari yesva, tsivót-sikip sōmorit pahsa'haqam tahtaqtu. ¹¹Pu Jesus pölavikit ömahtaqe, put ep hihlayhit, put aw nánatuwnayaqamuy amumi put oya; noqw puma añ yesqamuy amuhpa put o'ya, pu päkiwhtuy pīwu, hihsa'haqam nānawaknaqat pahsaa. ¹²Noqw pumuy ööyaqw, pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Uma yónoyhput akwsinwqat tsovalayani, noqw qa himu hovalniwi. ¹³Noqw öviy puma tsivot söhövosvölavikit añaqw yónoyhput nöönösäqamuy akwsinwpuymuy tsovalayaqe, pakwt lōq sihkay'taqat tutsásivut añ opomnaya. ¹⁴Noqw Jesus kätatayhpi tumaltaqaw, sinom aw yórikyaqe, pañqawu: Pay kurs pas antsa i' tāqa God lavay'ayaat tūwaqatsit aw pitúniqa. ¹⁵Noqw puma put awye', pas öqalay akw put moñwtapyaniqat Jesus māmatsqe pay nāla piw tsomot aqwhaqamii.

Jesus Walks on the Water

(Mt. 14.22-33 Mr. 6.45-52)

¹⁶Noqw tapkiqw put aw nánatuwnayaqam wuhkovatuphat aw hanhqe, ¹⁷Päkihut aqw yuñt pāvaqe Capernaum aqwyia; noqw nuñwu

qatālawvaqw, nāt Jesus qa pitu. ¹⁸Noqw pumuy panwisq, a'ño hukvaqw pāhu a'ño hoīvanta. ¹⁹Noqw ūviy puma pāhut aīqe' kwetstiwiisqe payhp, sen nālōp tutskwatuwanit pahsavohaqami hoyóoyokuyaqw, Jesus pāvaqe waymakaīw pākihu aw hayiñwna. Noqw pam panmaqw, puma put tutwaqe pas tsātsawna. ²⁰Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay nūu, uma qa tsawiniwyuñwni. ²¹Pahsat pu puma hahlayhtotiqe, put pākihu aqw panaya; noqw pahsat pay pākihi pumuy haqami hoyóyototaqat aqw pitu.

The People Seek Jesus

²²Noqw qavoñvaqw sinom wuhkovatuphat ayaqwat huruhtotiqam ura pay suhka pākihi pápiqniqw put u'naya; noqw ura Jesus aw nánatuwnayaqam put aqw yuñqw, pay ura Jesus pumuy qa amumum put aqw paki, noqw pay puma nanalt ahpiyya. ²³Noqw pay pētu pākihi Tiberius aīqwyaqam pañso öki, ura Tutuyqawhqa haqam pölavikit ep hahlayhit tūnopnaqat pañsoo. ²⁴Noqw sinom Jesus-niñkaiw pu put aw nánatuwnayaqamuy pep qa tutwaqe, pākihu añ yuñt, Jesus hepwisqe Capernaum ep öki.

Jesus the Bread of Life

²⁵Nihqe puma wuhkovatuphat yupqöyveq put tutwaqe, aw pañqaqwaa: Tutuqaynaqa, ya um hisat peqw pitu? ²⁶Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma kātutmalat aw yórikyaqey qa paniqw nuy hepnumya, pi uma pölavikit nōnōsaqe ööyaqe öviy'o. ²⁷Uma nōsiwhqat pay súlawhtiñwuqat qa put öviy tumalay'yuriñwni. Uma nōsiwhqat qatsit qaso'taqat aniwnaqat öviy tumalay'yuriñwni; put hapi nu' Sinot Tiat umuy máqani. Pi Ina God öqalay akw nuy tuvoylata. ²⁸Noqw puma put aw pañqaqwaa: Noqw itam hihta tumalat hintsatske' God tayawnayani? ²⁹Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Uma hapi hakiy God aīqw távhqat aw tütuptsiwe', yan God tayawnayani. ³⁰Pahsat pu puma put aw pañqaqwaa: Noqw ya um hihta akw put pantaqat itamumi mahtaknaqw itam aw yórikye' ümi tütuptsiwani? Um hihta tumalay'ta? ³¹Itanam pi ura qayësiwhpuve hihta mennat nōnova; öviy pi yan pey'ta: Pam öveqatsit aīqw pumuy tunösmaqa, yan'i. ³²Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Qa Moses pút pölavikit öveqatsit aīqw umuy maqa; noqw Ina hapi pas antsa pölavikit öveqatsit aīqwnihqat umuy maqa. ³³Pi öveqatsit aīqw hawhqa hapi God aīqw pölavikit anta, pam hapi simmuy qatsit huylawu. ³⁴Pahsat pu puma put aw pañqaqwaa: Tutuyqawhqa, um okiw sutsep itamuy it pölavikit huylawni. ³⁵Noqw Jesus amumi pañqawu: Nu hapi pölaviki hakiy qatsit máqaríwuqa; inumi pítuhqa soon hisat tsōñmokni, pu inumi tuptsiwhqa soon hisat pānaqmokni. ³⁶Noqw pi nu ura umumi pañqawu: Uma as inumi yórikyakahkaīw qa tütuptsiwa. ³⁷Sohsoyam Inay aīqw inumi noiwyaqam inumiyani, noqw ason hak inuminiqw, soon nu put ayo

tūvani. ³⁸Nu qa nāp itunatyay hintsakniqe ūveqatsit añqw hāwi, nu Inay nuy añqw tāvihqat tunatyayat hintsakniqe ūviy'o. ³⁹Noqw i' hapi Inay nuy añqw tāvihqat tunatyata: Nu sohsokmuy hakimuy put ahpiy inumi noiwyaqamuy qa hihtawat kwayht, nuhtuñk talōñvaqat ep pumuy ahoy tātaynani. ⁴⁰Noqw i' hapi nuy añqw tāvihqat tunatyata: Sohsoyam Tiyat aw yórikyakahkarīw, put aw tūtuptsiwaqam qatsit qaso'taqat makiwyani; noqw nu nuhtuñk talōñvaqat ep pumuy ahoy tātaynani. ⁴¹Pahsat pu Jew-sinom put aw qayan unāriway hiñqaqwa, pam pōlaviki ūveqatsit añqw hawhqeypa ura pañqawhq ūviy'o. ⁴²Nihqe puma pañqaqwa: Ya qa i' Jesus, it Joseph tiata? Itam put náyat-nikanīw pu yuyat pumuy tuwi'yuniwa. Noqw ya hintaqw ūviy pam ūveqatsit añqw hawhqeypa ura pañqawlawu? ⁴³Noqw ūviy Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Uma qa nānahapa' qaán umuh'unāriway hiñqaqwanī. ⁴⁴Pas Ina nuy añqw tāvihqa hakiy pan unāriwtoynaqw, pam-sa inumini; noqw nu nuhtuñk talōñvaqat ep put ahoy tātaynani. ⁴⁵Pi ura God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ yan pey'ta: Pu puma sohsoyam God añqw tutuqayyani, yan'i. Paniqw ūviy sohsoyam Inay añqw nanaptakañw pu tūqayyaqam inumi ökiwta. ⁴⁶Pay ka hak hisat Inay aw yórikyat nu qa pañqawu, hal i' hak God añqw pítuhqa, pam-sa Inay aw yórikyat. ⁴⁷Pas antsaa, pas antsa nu umumi pañqawni: Inumi tuptsiwhqa hapi qatsit qaso'taqat pay makiway'ta. ⁴⁸Nu hapi pōlaviki sinmuy qatsit máqaiñwuqa. ⁴⁹Pay as pi umanam qayésiwhpuve hihta mennat nōñosat, pay qa yēse. ⁵⁰Nu hapi i' pōlaviki ūveqatsit añqw hawhqa, it pōlavikit añqw nōsqa qa mokniqat ūviy'o. ⁵¹Nu hapi taytaqa pōlaviki ūveqatsit añqw hāwi; it pōlavikit añqw nōsqa sutsep qátuni. Noqw nu pōlavikit lavayhtiqe itokoy pañqawu; put hapi nu sinmuy amuñem tāvini, puma yesniqat ūviy'o. ⁵²Noqw ūviy Jew-sinom put ep nāriñwuy'yünqe, pañqaqwa: Ya sen i' hin itamuy tokoy nopnani? ⁵³Pahsat pu Jesus amumi pañqawu: Pas antsaa, pas antsa nu umumi pañqawni: Pas uma Sinot Tiyat tokoyat qa nōñosakarīw, pu put uriwáyat qa hikwye' uma umuh'unāriwpeq qatsit nāstayani. ⁵⁴Itokoy tūmoytakañw, pu iuriway hīhikwqa hapi qatsit qa so'taqat pay himuy'ta, noqw nu nuhtuñk talōñvaqat ep put ahoy tātaynani. ⁵⁵Pi itoko pas antsa nōsiwhqa, pu iuriwa pas antsa hīhikwaqa. ⁵⁶Itokoy tūmoytakañw pu iuriway hīhikwqa inuhpe qatu; noqw nu put ep qatu. ⁵⁷Pi Ina qátuhqa nuy añqw tavi; noqw nu put ahpiy qatu; noqw pay pan hapi hak nuy tūmoytaqa nuy akw qátuni. ⁵⁸I' hapi pám himu pōlaviki ūveqatsit añqw hāwi; pam it mennat umunamuy amuñpiy nōsiwhqat qa panta; ura puma put añqw nōñosat, pay qa sutsep yēse. It pōlavikit añqw nōsqa hapi pas sutsep qátuni. ⁵⁹Pam Capernaum ep tsotsvalkive sinmuy tutuqaynakañw, yan lavayhti.

The Words of Eternal Life

⁶⁰Noqw ūviy kaysiwhqam put aw nānatuwnayaqam it nanaptaqe pañqaqwa: Pam hihta pas nuhtsel'ewakw itamuy tutuqayna; ya sen hak añ kuytani? kitota. ⁶¹Noqw put aw nānatuwnayaqam it ep qaan'unāriway hiñqaqwaqw, Jesus unañwpeq navoti'taqe, amumi pañqawu: Ya i' umumi qalomátöqtí? ⁶²Noqw tis kurs ka nu Sinot Tiat ūveqatsit ep

qátuñwuqey aqw wuptoqw, uma aw yórikye', pahsat uma hin wūwayani? ⁶³Pi Hikwsí hapi hakiy taytoynaiñwu; hakiy tokoat qa hihta ápiniñwu; nu umumi hihta lavayhtiçw, pam pantaqa hikwsit ainqwnihqe sinmuy qatsíshuylawu. ⁶⁴Noqw pi uma haqawat qa tüuptsiwa. Pi hakim put aw qa tuptsiwni'yuñqat Jesus pay navoti'ta, pu hak momñwituy amumi put mātapniqata. Pam sinmuy tutuqaynativaqey ainqaqw pūvut sohosk navoti'ta. ⁶⁵Pahsat pu pam pañqawu: Paniqw hapi öviy nu ura umumi pañqawu: Pas Ina hakiy qa pan unañwtoynaqw, soon pam hak inumini. ⁶⁶Yantaqat atsve put aw nánatuwnayamuy amuñaqw wūhaqnihqam put mātatave; nihqe pāpu qa amum hinnumya. ⁶⁷Noqw pahsat pu Jesus imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumi pañqawu: Noqw ya uma nuhtum inuñaqw ahpiyyani? ⁶⁸Noqw pahsat pu Simon Peter lavayhtiçe pañqawu: Tutuyqawhqa, noqw itam hakiy awyani? Pi um pi lavayit qatsit qaso'taqat aniwnaqat lalvaya. ⁶⁹Noqw pay itam tüuptsiwaqe, um pas pam hak Christ God qátuhqat Tíatnihqat qapēvewnaya. ⁷⁰Noqw Jesus amumi pañqawu: Ya nu umuy pakwt lōq sihkay'taqamuy qa namorsta? Noqw uma haqawa Nukpanat akw tuyqawiwtu. ⁷¹Pam hakiy Simon tiyat Judas Iscariot pañqawu. Pam hapi as imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumum tōnawkañw Jesus momñwituy amumi mātapniniqw öviy'o.

Jesus and His Brothers

7 ¹Yantaqat atsve pu' Jesus Galileet ep hinnuma, Jew-sinmuy put nínayaniqey tunatyawyuniqw, öviy pam Judeat ep qa hinnumniqee. ²Noqw Jew-sinom hisat nanalt talöñvaqat añ kihsit añ yesñwuqat aw pituto. ³Noqw öviy Jesus tupkomat put aw pañqaqwá: Yupa, Judeat aqw'a, noqw ûmi nánatuwnayaqam uñ hihta hintsakqat aw nuhtum tāyuñwni. ⁴Qa haq pi hak nātuwiñiqey nāwaknaqa nanauyve tumalay'tañwu. Kurs um pas antsa iit hintsake', um nuhtumi nāmahtaknani. ⁵Hikis pi put tupkomat put aw qa tuptsiwni'yuñqe öviy yan aw lavayhtot. ⁶Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nāt ituwaniy aw qa pitu; nawus pi umuhtuwaniy aw sutsep pitsíwta. ⁷Pay yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam soon qa umumi unañway'yuñwni; inumi pi qayan unañway'yuñwa, puma qalomáhintsatskaqat nu pañqawlhwq öviy'o. ⁸Pay pi uma nōviwhqat aqwyani, nu' pay nāt qa aqwni, nāt ituwaniy aw qa pas pas pitu. ⁹Yan pam pumuy amumi lavayhtit, pay hāk Galileet ep huruhti.

Jesus at the Feast of Tabernacles

¹⁰Nikaiñw ason put tupkomat pas aqwyaqw, pahsat pu pam tuwat nōviwhqat aqw'a, níkañw pay qa nuhtumnit pay hihin nanauyvee. ¹¹Noqw öviy Jew-sinom nōviwhqat epeq put hepnumyaqe pañqaqwá: Ya pam háqamo? ¹²Noqw sinom put hihin lavayta; noqw haqawat pañqaqwá: Pas as pam lolma; noqw pētu pañqaqwá: Qae, pam nuhtumi yēlawu.

¹³Noqw pay puma nanayuve put lavayta, puma Jew-sinmuy mamqasyaqe ūviy'o. ¹⁴Noqw nōviwhqat nālös talōñni'maqw, Jesus God kiyat awnihqe, pep sinmuy tutuqayyna. ¹⁵Noqw Jew-sinom kātayyuñqe pañqaqwa: Ya i' qa tutuqayñwunikañw hin tutuvenit tuwi'ta? ¹⁶Noqw Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Pay itutuqayhpi qa inuhpiy'o, pam nuy añqw távihqat ahpiy'o. ¹⁷Put tunatyayat hinmaniçey tunatyawtaqa itutuqayhpiy hāqaqwnihqat māmatsni, sen pam God añqwnihqata, sen pay nu nāp nahpiy yuaataqata. ¹⁸Kurs nu näuyaate', ka nu tayawniñiqey tunlay'tani; nīkañw kurs nu Inay nuy añqw távihqat tayawniñiqat tunatyawte', pahsat pu nu pas soon atsátani, noqw himu qasuantaqa inuhpe súlawni. ¹⁹Puyaw umuy hin hinwisniqat Moses umumi qa tutapta? Noqw uma qa haqawa put tutavoyat an hinma. Uma pi nuy nīnayaniçey anyuñwa. ²⁰Noqw sinom lavayhtotiqe aw pañqaqwa: Kurs um nukpanhikwsit akw tuyqawiwtu. Ya hak uñ nīnaniçey anta? ²¹Jesus amumi pañqawa: Ura nu sūs nasuñwintalöñnit ep hihta tumaltaqw, uma sohsoyam kātayyuñwa. ²²Pu ūviy pi piw tiyohya poñotkiwmantaniqat Moses umumi tutapta. (Pam qa Moses ahpiy panta, pas itanamuy amuhpiy pan yukiwtu.) Noqw uma nasuñwintalöñnit ep hakiy poñotkuyañwu. ²³Noqw uma Moses tutavoyat anhtotiniçey nānawaknaqe, nasuñwintalöñnit ep hakiy poñotkuyanik pantsatsnaiñwu. Noqw kurs uma pantotinik, uma hinoqw inumi tu'qawyuriwa, nu nasuñwintalöñnit ep hakiy qalaptsinaq'ó? ²⁴Uma pay hihta hin son'iwhqat pan put hin yukunayañwu, as uma pam hin pas antsa hintaqat pan put yukunayanikahkañwo.

Is He the Messiah?

²⁵Pahsat pu haqawat Jerusalem ep ki'yuñqam pañqaqwa: Ya puma qa it nīnayaniçey tunatyawyuñwa? ²⁶Noqw meh, pam qa tuhtuskaiñw yuaataqw, puma aw qa hiñqaqwa. Ya sen momiñwit pay it Christnihqat suyan navoti'yuñwa? ²⁷Qae. Pi itam it tāqat hāqaqniqw navoti'yuñwa; noqw pi Christ pituqw, qa hak put haqaqw pituqw navoti'tani. ²⁸Pahsat pu Jesus God kiyat ep sinmuy tutuqaynakañw, kēew pañqawu: Uma nuy tuwi'yuñwa, pu nuy hāqaqwnihqat navoti'yuñwa. Noqw nu' hapi qa nāp itunatyay pitu. Pi i' hak pas antsanhqa nuy añqw tavi. Noqw put hakiy uma qa tuwi'yuñwa. ²⁹Noqw nu' pi put tuwi'ta; pi nu' put añqw pítuhqee; noqw pam nuy añqw tavi. ³⁰Pahsat puma as put nūayaniçey anhtoti. Noqw pay qa hak aw may'ta, nāt tuwaniyat aw qa pituqw ūviy'o. ³¹Noqw pay sinmuy amunaqw kāysiwhqam put aw tūtuptsiwaqe pañqaqwa: Ya sen Christ hisat pite', it tāqat tutmalayat epnihqe pas pavan kāhintsakni?

Guards Are Sent to Arrest Jesus

³²Noqw yaw sinom nānahpa' nauyhiñqaqwaqat Pharisee-sinom nanaptaqe, God awwat mohpeq momiñwituy amumum hoñviaymuy put aw hōnaya, put nūayaniçat ūviy'o. ³³Pahsat pu Jesus pumuy amumi

pañqawu: Pay nāt nu hihsavo umumum yantat, nuy añqw távihqat awni. ³⁴Noqw uma as nuy hepyat, soon nuy tutwani; pu nuy haqaminiqw uma kurs hin pañsoyani. ³⁵Pahsat pu Jew-sinom nānami pañqaqwa: Ya sen i' haqamini? Ya hintaqw itam kurs hin put tutwani? Ya sen pam pay qa-Jew-sinmuy amuhpa' itahsinmuy ahtsavalitqaqamuy amuminen, qa-Jew-sinmuy tutuqaynani? ³⁶Ya sen hiñqawhqe pañqawu: Uma as nuy hepyanikahkañw, soon nuy tutwani; pu piw nuy haqaminiqw uma kurs hin pañsoyani, kita?

Streams of Living Water

³⁷Noqw nōviwhqat ep nuhtuñk wukotalöñvaqat ep Jesus wunuptut, pas kēew pañqawu: Pānaqmokiwtqaq inuminen hikwni. ³⁸Inumi tuptsiwiñtaqat ahsonñaqkw kūyi taytaqa munvamantani; tutuvenit hin lavayhtiqaqat pan'i, pam kita. ³⁹Pam yan lavayhtiqaqat Hikwsit pañqawu, put hapi hakim Jesus aw tuptsiwyaqam ason makiwyani. Qahováriwtaqa Hikwsí nāt nuhtumi qa noiwā, nāt Jesus qa pas pas hímuniwhtiqaq oviy'o.

Division among the People

⁴⁰Noqw oviy kaysiwhqam sinom it yan lavayit nanaptaqe pañqaqwa: Pay kurs pas antsa i' hapi God lavay'ayaat pas pávannihqa. ⁴¹Noqw pētu pañqaqwa: Pay i' pas pam Christ. Noqw haqawat pañqaqwa: Ya Christ yaw Galileet añqw yámakni? ⁴²Puyaw tutuveni qa pan lalvaya: Ura Christ David ahpipi aniwhtini, pu Bethlehem kitsókit añqw yámakni, ura David haqam qátuñwuqat añqö? ⁴³Noqw oviy sinom Jesus ep nātsiki. ⁴⁴Noqw haqawat as put ñuayaniqey nānawaknaqw, pay qa hak put aw may'ta.

The Unbelief of the Jewish Leaders

⁴⁵Pahsat pu ima hoñvia'yat God awwat mohpeq momiñwituy amumi-nikaiñw, pu Pharisee-sinmuy amumi ökiqw, puma pumuy amumi pañqaqwa: Ya uma hinoqw qa wikvaya? ⁴⁶Noqw hoñvia'yat pañqaqwa: Pas qa hak tāqqa hisat it tāqat an yuaata. ⁴⁷Pahsat pu Pharisee-sinom pumuy amumi pañqaqwa: Noqw ya uma nuhtum ûnatoti? ⁴⁸Ya hakim momiñwituy sen Pharisee-sinmuy amuñaqkw put aw tütuptsiwa? ⁴⁹Ima söqavuñwsinom tutavot qa tuwi'yuñqam pi pay qalolmat makiway'yuñwa. ⁵⁰Noqw Nicodemus, ura Jesus aw mihiqk pítuhqa, pumuy amumum sinoiwtaqa amumi pañqawu: ⁵¹Hakim nāt hakiy aw qa tūqayyuñwt, pu put hihta hinhtiqaqat nāt qa nanaptat, pay eniem hin yukuyamantaniqat ya itahtutavo pan yukiwta? ⁵²Noqw puma lavayhtiqaqat put aw pañqaqwa: Noqw ya um piw Galileet añqw sino? Tutuvenit añ pupre', um navotni, qa hak God lavay'ayaat Galileet añqw yámakni. ⁵³Noqw sohsoyam nanap kiy añqe'ya.

The Woman Caught in Adultery

8 ¹Noqw Jesus tsomot Olivet yan mātsiwhqat aw'i. ²Pu suits talavay pam piw God kiyat aw paki, noqw sinom sohsoyam put aw ökiqw, pam qatuptuqe pumuy tutuqayna. ³Noqw tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum hakiy wuhtit qa nāp himuy amum hintsakkañw nūansaniwhqat put aw wikvaya; nihqe puma put nāsave taviyat, ⁴Jesus aw pañqaqwa: I' wuhti qa nāp himuy amum hintsakkañw nūansaniwa, nāt pas hintsakkañwo. ⁵Noqw Moses hapi tutavot ep itamuy pas ayataqe, hakim hakiy pan hintsakqat tatatupninayaniqat pañqawu. Noqw uñniqw hintani? ⁶Pay puma Jesus aw hin hepyaqe, aw put hihta nēveltoynayaniqey öviy yan lavayhtoti. Noqw pay Jesus motoltit, malatsiy akw tutskwava penta, suhpan qa navotqey pan'i. ⁷Noqw öviy puma put pas tūvinlalwaqw, pam kwuhpukqe amumi pañqawu: Pay pi haqawa umuñaqw pas qa hihtakw hintaqa put mohti owat aw tūvani, kitat, ⁸Pu piw motoltiqe, tutskwava penta. ⁹Noqw nanaptaqam qaanhinwisqey unañwpeq sunvoti'kahkañw, nānap pañqw nōñantiva, suswukoqw añqw hoyoyoykuyakañw nuhtuñknihqat aqw pahsavoo, noqw Jesus wuhtit nāsave wúnuhqat amum nāla akwsinwu. ¹⁰Noqw Jesus kwuhpukqe, pay wuhtit nāla epniqw, pam put aw pañqawu: Wuhti, ya uñ hihta nēveltoynayaqam haqamiya? Ya qa hak uñ mokniqat uñem hin yuku? ¹¹Noqw pam put aw pañqawu: Pay qa hak'i, Tutuyqawhqa. Noqw Jesus aw pañqawu: Pay nu piw uñem qa pan yuku; um ahpinyen, pāpu qaanqatsit qe'ni.

Jesus the Light of the World

¹²Pahsat pu Jesus piw pumu amumi pañqawu: Nu hapi sinmuy amumi tāla; inuñk hinmaqa qatalpuva soon hinmani; pam qatsit aw tālat añ hinmani. ¹³Noqw öviy Pharisee-sinom put aw pañqaqwa: Um nātuawi'ta; uhtuawi qa súanta. ¹⁴Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Pay as pi nu nāp nātuawi'taqw, pay ituawi súanta; pi nu haqaqw pítukañw pu haqaminiqey navoti'ta. Noqw uma pi nuy haqaqw pítuhqat, pu nuy haqaminiqat qa navoti'yuñwa. ¹⁵Uma pay sinmuy amún hihta hin yukuyañwu, nu qa hakiy eñem hin yuyku. ¹⁶Pu nāmahin pi as kurs nu hakiy eñem hin yuke', nu suan yúkuñwu, pi nu qa nālaa, Inay nuy añqw távhqa inumuma. ¹⁷Noqw ura kurs pi löyöm hihta tuawi'taqw, tuawiam súantañwuqat umuhtutavoy añ pan pey'ta. ¹⁸Noqw nu suhka nātuawi'ta, noqw pu Ina nuy añqw távhqat nuy hákiynihqat tuawi'ta. ¹⁹Pahsat pu puma put aw pañqaqwa: Noqw una háqamo? Noqw Jesus amumi pañqawu: Uma itamuy qa tuwi'yuñwa-nüyu, pu Inayu; pi as uma nuy tuwi'yuñwe', soon piw Inay qa tuwi'yuñwni. ²⁰Yan Jesus sivatatañpit ep yuaayku, God kiyat ep sinmuy tutuqaynakañwo; noqw qa hak put aw may'ta, nāt tuwaniyat aw qa pituqw öviy'o.

You Cannot Go Where I Am Going

²¹Pahsat pu Jesus piw amumi pañqawu: Nu ahpjyni; noqw uma as nuy hepyani, níkañw uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni. Nuy haqaminiqat uma kurs hin pañsoyani. ²²Pahsat pu Jew-sinom pañqawa: Ya pam hinoqw itam kurs hin put haqaminiqat pañsoyaniqat pañqawu? Ya sen pam nāninani? kitota. ²³Pu pam amumi pañqawu: Uma yañqw tūwaqatsit añqwy; nu ñiaq'ö; uma yep qatsit ahpriyya, nu qa yep qatsit ahpri'y'o. ²⁴Paniqw hapi öviy nu umumi pañqawu: Uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni; pi uma nuy haknihqey pañqawhqtat qa tūtuptsiwe', uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni. ²⁵Pahsat pu puma put aw pañqawa: Ya um hak hímuu? Noqw Jesus amumi pañqawu: Pay nu ura mohtihaq umuy put äawna. ²⁶Nu as nihiwhataqat hihta ep umuy hin lavayhtini, pu umumiq hiñqawni; noqw i' hak nuy añqw távihqa pas qa atsa; noqw nu put añqw hihta navotqey nuhtumi yuaata. ²⁷Pam pumuy amumi Nay lavayhtiqa puma qa māmatsya. ²⁸Pahsat pu Jesus amumi pañqawu: Ason uma nuy Sinot Tiyat nahoylehtsit ep hahye', pep pu' uma nuy hákiynihqat nanaptani, pu nu qa nāp nahpiy hihta hintsakqata; Ina inumi hin tutaptaqat nu pan hintsaki. ²⁹Pu nuy añqw távihqa inumuma. Ina nuy qa naltavi, nu yūmosa unaiñve hinmaqw öviy'o. ³⁰Yan pam lavayhtiqa, kaysiwhqam put aw tūtuptsiwa.

Free Men and Slaves

³¹Pahsat pu Jesus Jew-sinmuy put aw tūtuptsiwaqamuy amumi pañqawu: Uma ilavayiy añ hinwise', pep pu' uma pas antsa inumi nánatuwnnayaqamyani. ³²Nen uma navotit pas antsanhqat tuwi'yuñwni, noqw pam navoti umuy qenivo óyani. ³³Puma lavayhtotiqe put aw pañqawa: Itam Abraham tímatu; nihqe itam qa hisat hakiy aw tūwik'iwyuñwa; noqw hintaqw öviy itam qenive oyiwuñwniqat um pañqawu? ³⁴Jesus lavayhtiqa amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Qaantsakqa hapi qaanhqiput aw tūwikiniñwu. ³⁵Noqw tūwiki pi qa sutsep kíve ki'tañwu, pi ki'taqat tiat pep pas sutsep ki'tañwu. ³⁶Noqw öviy kurs Tiat umuy qenivo oyaqw, uma hapi pas antsa qeniveyani. ³⁷Pas as pi uma Abraham tímatniqw nu navoti'ta; noqw pi uma nuy nínayaniqey tunatyawyuuñwa, ilavayi umuh'unaiñwpeq qa haqam qeni'taqw öviy'o. ³⁸Pi nu Inay amum qátuhqe, hihta aw yórikqey umumi yuaata; noqw pu uma umunay amum yeskañw pam hihta hintsakqat uma aw yórikyaqey put tuwat hintsatska. ³⁹Puma lavayhtotiqe aw pañqawa: Abraham itanaa. Jesus amumi pañqawu: Pi as uma Abraham tímatnen, soon qa Abraham hintsakpiyat hintsatskani. ⁴⁰Noqw uma soq tuwat nuy nínayaniqey tunatyawyuuñwa, ispi nu God añqw lavayit pas antsanhqat navotqey umuy äawnaq'ö. Abraham pi qa

pan hinhti. ⁴¹Uma umunay hintsakpiyat hintsatska. Pahsat pu pumuy put aw pañqaqwa: Itam qa tuskapqatsit ahpip tihtiwyá, itam sūkw nay'yuñwa, it God. ⁴²Noqw Jesus amumi pañqawu: Pi as God umunayniqw soon uma inumi qa unañway'yuñwni, pi nu God añqw yámakqe put añqw pitu; pi nu qa nāp itunatyay añq'ö; pi God nuy añqw tavi. ⁴³Ya uma hinoqw ilavayiy qa māmatsya? Ispi kurs hin uma ilavayiy aw tuqayvastotaniqee. ⁴⁴Uma umunay Nukpanat ahpip aniwhti, nihqe uma umunay tunatyayat hintsatskaniqey nānawakna. Pam yayhniwhqat añqaqw tuqwyanta; himu pas antsanihqa put ep súlawniqw, öviy pam antsanihqat ep qa huruhti; pam atsáte', nāp himuy lavayhtinwu; pam a'ño átsanihqee, pas atsat aaniwnaqa. ⁴⁵Noqw pay soq pi nu umumi pas qa atsat lavayhtiqw, öviy uma nuy qa tūtuptsiwa. ⁴⁶Haqawa uma nuy hihta ep qaanhtiqt pas súanqawni? Noqw kurs nu pas qa atsat umumi lavayhtiqw, ya hinoqw uma nuy qa tūtuptsiwa? ⁴⁷God ahpynihqa God lavayiyat navotíwu', noqw paniqw öviy uma put qa nanapta, uma qa God ahpip aniwhtiqe öviy'o.

Jesus and Abraham

⁴⁸Pahsat pu Jew-sinom lavayhtiqe put aw pañqaqwa: Noqw pay itam súanqaqwaqe, um Samariat añqw sínonihqe nukpanhikwsit akw tuyqawiqaqt pañqaqwa. ⁴⁹Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Nu qa nukpanhikwsit akw tuyqawiwtu; nu Inay kaptsci'taqw uma nuy qa kaptsci'yuñwa. ⁵⁰Pu nu inumi kātayyuñwniqat qa tunatyawta; pay ason pas suhka put tunatyawta; nihqe pam itamuhtsave hinwat yúkuni. ⁵¹Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Ilavayiy an hinmaqa soon mokiwuy ep pítuni. ⁵²Pahsat pu Jew-sinom put aw pañqaqwa: Pu' hapi itam pas suyan nanaptaqw um nukpanhikwsit akw tuyqawiwtu. Abraham mōki; pu God lavay'aymat piw soa; noqw um piw nāt pañqawu: Ilavayiy an hinmaqa soon mokiwuy ep pítuni. ⁵³Ya um itanay Abraham epnihqe hak pas pávani? Pam pi pay qa qatu; pu God lavay'aymat piw qa yēse. Ya um hak hímunihqey nāmi wūwanta? ⁵⁴Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Kurs nu pay nāp nātsokananiqw pay pam qa hihta hihkay'tani; noqw pi Ina nuy tsokanañwu; noqw uma put aw yanyuñqey pañqaqwa. ⁵⁵Noqw pi uma put qa tuwi'yuñwa; noqw nu put tuwi'ta; nihqe öviy kurs nu put qa tuwi'taqey pañqawe', nu umún átsani; noqw pi nu put tuwi'taqe, put lavayiyat an hinma. ⁵⁶Umuna Abraham iqatsiy aw yórikniqey put ep hahlayi; nihqe pam aw yórikqe hahlayhti. ⁵⁷Pahsat pu Jew-sinom put aw pañqaqwa: Um nāt qa lōp sunat pakwt sihkay'taqat yahsañwni'kañw, ya pay um Abraham aw yori? ⁵⁸Jesus amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Nāt Abraham qa háqamniqw pay nu qatu, kita. ⁵⁹Pahsat pu puma put tatatupyaniqe o'wat ömahtota; noqw pay Jesus nauyhtaqe God kiyat añqw yámakqe pumuy amuhsonñaqw hinmakañw pañqw ahpip'y'o.

Jesus Heals a Man Born Blind

9 ¹Noqw Jesus haqaminikaiw, hakiy tāqat pas tihtiwhqey ainqaqw qapostalqat aw tātayi. ²Noqw Jesus aw nánatuwnayaqam put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, ya hakiy qaanhitiq, öviy i' qapostalkaiw tihtiwa, sen ii, sen náata, sen yúata? ³Noqw Jesus pañqawu: Pay i' qa hakiy qaanhitiquyat ep pankañw tihtiwa, qa nāp qaanhitiqey ep'e, pu qa nay, yuy qaanhitiquyamuy ep'e; pi pay God tumalaat put ep mātaktiniqw öviy pam pankañw tihtiwa. ⁴Nāt tālō'niqw nu soon nuy ainqw távihqat tumalayat qa tumalay'tani; taq mihkq soon hak tumalay'tañwu. ⁵Nu nāt tūwaqatsit ep hinnumqe nu hapi sinmuy amumi tāla. ⁶Yan pam lavayhtit, tutskwami tóhakqe, tutsvalay akw tsöqataqe, put qapostalqat pōsiyat añhqel lelwi; ⁷Nit put aw pañqawu: Yupa, nen um patuphat Siloam aqw posimavaqtani, kita. (Siloam hōniwa, i'nhqe pam'i.) Noqw öviy pam awnihqe, aqw posimavaqtaqe, tālat taykaiw ahoy pitu. ⁸Noqw öviy kisñwamat-niqw pu haqawat put qapostalñwuniqw aw yorstotaqam pañqaqwa: Ya qa i' haqam qátukañw hihta tuñlay'tañwuqa? ⁹Noqw haqawat pañqaqwa: Pay i' pam'i; noqw pētu pañqaqwa: Pay i' put an sóniwa. Noqw pam tāqa pañqawu: Pay nu' pam'i. ¹⁰Noqw öviy puma put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Noqw uhposi hin tālawva? ¹¹Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Pay hak tāqa Jesus yan mātsiwhqa tsöqataqe, ivosvaqe put lelwit, inumi pañqawu: Um patuphat Siloam awnen, aqw posimavaqtani; noqw öviy nu awnihqe posimavaqtaqe, ivosiy tālawna. ¹²Pahsat puma put aw pañqaqwa: Noqw pam hak háqamo? Noqw pam pañqawu: Pīyi.

The Pharisees Investigate the Healing

¹³Pahsat pu puma qapostalñwuiqat Pharisee-sinmuy amumi wikya. ¹⁴Noqw piw nasuñwintalöñnit ep Jesus tsöqataqe put pōsiyat tālawna. ¹⁵Pahsat pu Pharisee-sinom pam hin pōsiy tālawnaqat tuwat put tūviñtota. Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pam ivosiy añhqel tsöqat lelwi; noqw nu posimavaqtaqe, ivosiy tālawna. ¹⁶Pahsat pu öviy haqawat Pharisee-sinom pañqaqwa: Pay pi i' tāqa qa pas God añq'ö, öviy pi nasuñwintalöñnit qa kaptsi'ta. Noqw pētu pañqaqwa: Pas soon hak qaanhinmakañw yanhqam kātutmalat hintsakni. Noqw yan puma nātsiki. ¹⁷Pahsat pu puma qapostalñwuiqat aw piw pañqaqwa: Ya uhposi tālawnaqa uñniqw hak hímuu? Noqw pam amumi pañqawu: Pam God lavay'ayaata. ¹⁸Noqw as qapostalñwuiqat pōsiy tālawnaqat Jew-sinom qa tūtuptsiwa. Noqw öviy puma put nayat yuyat enañ wániwayyaqe, ¹⁹Tūviñtotaqe amumi pañqaqwa: Ya pas pay i' umuhti qapostalkaiw tihtiwhqat uma pañqawlawu? Noqw pam pantañwunikañw hin pu' tālat tayta? ²⁰Noqw put naat yuyat amum lavayhtiqe amumi pañqawu: Pay

pi i' pas itahtinihqat itam navoti'ta, pu i' qapostalkańw tihtiwhqata. ²¹Níkańw hin pi pam pu' tālat taytaqw itam qa navoti'ta; piw hak put pōsiyat tālawnaqat itam qa navoti'ta; pi wūyoq'a; uma tūviintotani; pam pi nēñem hin lavayhtini. ²²Put naat yuyat amum Jew-sinmuy mamqasqe öviy yan lavayhti; yaw kurs hak Jesus pas Christ-nihqat pańqawhq, Jew-sinom aw tōnawtaqamuy ańqw put ayo tūvayaniqey pasiwni'yūnqw öviy'o. ²³Paniqw öviy puma pańqawu: Pay wūyoq'a, uma tūviintotani, kita. ²⁴Pahsat pu piw öviy puma qapostalńwuqat wániwayyaqe aw pańqaqwa: Um God pas hihtatani; itam navoti'yūnqw, i' tāqa qaanhinma. ²⁵Noqw pam lavayhtiqe pańqawu: Pay ka pi as sen pam qaánhinma, sen pay qa panmaqw, nu put qa navoti'ta; pay it-sa pi pas sūkw nu suyan navoti'ta, nu as ura qapostalńwu, níkańw nu pu' tālat tayta. ²⁶Pahsat pu puma piw put aw pańqaqwa: Ya pam uń hintsana? Hin pam uhposiy tālawna? ²⁷Noqw pam lavayhtiqe amumi pańqawu: Pay pi nu umuy āawnaqw uma qa nanapta. Ya uma hinoqw pas pu' piw put nanaptaniqey nānawakna? Ya uma tuwat put aw tutuqayyaniqe öviy'o? ²⁸Pahsat pu puma pas tutsfw'unaihw way hińqaqwaqe put aw pańqaqwa: Um pi put aw tutuqayi, itam pi Moses aw tutuqayya. ²⁹God pi pas suyan Moses aw yuaaykuqat itam navoti'yūnwa; i' pi pay hak tuwat hákqaq'ö. ³⁰Noqw tāqa lavayhtiqe amumi pańqawu: Is uti pas as uma put hákqaqwniqw qa navoti'yūnqw, piw pam ivosiy tālawna. ³¹Noqw pi itam navoti'yūnqw God qaanhinwisqamuy lavayiyamuy qa navotinwu; pi hak haqam God kaptisi'kańw tunatyayat hinmaqw put pam navotinwu. ³²Hisat qatsit yayhniwhqat ańqaqw qa hak haqam hakiy qapostalkańw tihtiwhqat posiyat tālawniqat itam navoti'yūnwa. ³³Pi as i' tāqa qa God ańqwnen soon hihta hintsakni. ³⁴Puma lavayhtotiqe aw pańqaqwa: Pas as um qaanh tiput ań tihiwkáńw, ya pas piw um itamuy tutuqayna? kitotaqe put pańqw ayo tūvaya.

Spiritual Blindness

³⁵Noqw yaw put tūvayaqat Jesus navotqe put túwahqe aw pańqawu: Ya um God Tiyat aw tuptsiwni'ta? ³⁶Noqw pam lavayhtiqe aw pańqawu: Ya pam hak'i, tāqa? Nu hakiy aw tuptsiwni? ³⁷Noqw Jesus put aw pańqawu: Pay um aw yori; noqw pam hapi ūmi yuaata. ³⁸Noqw pam pańqawu: Tutuyqawhqa, nu tuptsiwa; pam kitat put aw naokiwhta. ³⁹Noqw Jesus pańqawu: Nu hapi yep hin hintaniqat öviy pew tūwaqatsit aw pitu, ima ań qa tayyuńqam pōsiy tālawnayaniqat öviy'o, pu ań tālat tayyuńqam pōsiy qatālawnayaniqat öviy'o. ⁴⁰Noqw haqawat Pharisee-sinom put ámumyaqam iit nanaptaqe put aw pańqaqwa: Noqw itam piw qapostalya? ⁴¹Noqw Jesus amumi pańqawu: Pay pi as uma qapostalye', soon qaanh tiput hinyuńwni; noqw pi uma postalyaqey kitotaqw, öviy umuhqaanh tipu umuhpe hürsti.

The Parable of the Sheepfold

10 ¹Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Hak qa hötsíwhpa kanelkimi pakit, pay nāp haqe' aqw pákihqa hapi uyiñwuniñwu, pu hakiy hihta tusoqnawhkilawhqaniñwu. ²Hötsíwhpa pákihqa hapi kanelmuy tumalay'taqaniñwu. ³Noqw hötsíwat aw tunatyawtaqa put aw hótañwu, noqw kanéloñ tönayat nanaptañwu; noqw pam pumuy túñwniyamuy akw wáñwaylawiñwu, nen pumuy pañqw haqami tsamñwu. ⁴Pu pam pokmuy nőñakne' amupyeve hinmañwu; noqw kanéloñ tönayat tuwi'yuñqe öviy put añkyanwu. ⁵Níkañw puma a'löñtuy tönayamuy qa tuwi'yuñqe öviy hakiy alónöt qa añkyat, tuwat soq put apyeve watqañwu. ⁶Yan Jesus tūwutsit añ pumuy amumi hihta mahtakna; noqw puma put hihta lavayhtiqat qa māmatsya.

Jesus the Good Shepherd

⁷Pahsat pu Jesus piw amumi pañqawu: Nu hapi kanelkimiq hötsíwat anta. ⁸Inupyeve mohti ókihqm sohsoyam uuyiñwtu, pu hihta tünawhkilalwaqamu; noqw ikanelvohkom pumuy amumi qa tūqayyuñwa. ⁹Nu hapi hötsíwa; inuhpa' pákihqa hapi ayo yámakni, nen aw papkíkañw pu piw añqw yaymakañw nōsiwhqey tuway'numni. ¹⁰Pi uyiñwu ûuyuniksa pítuñwu, pu hihta nñaniksaa, pu hihta hovalaniksaa; noqw nu tuwat pumuy yesniqat öviy pitu, puma nukñwat qatsit qaöwñhinyuñniqat öviy'o. ¹¹Nu hapi kanelmuy amumi suan tunatyawmaqa. Suan kanelmuy amumi tunatyawmaqa hapi pumuy amuñem qatsiy távíñwu. ¹²Náwuspi i' ayaiwtaqa, kanelmuy qa pokmuy'taqe amumi qa suan tumalay'tañwu; níkañw haqaqw kwéwuniqw put tuwe', kanelmuy tatamhtat, wáyañwu; noqw kwewu kanelmuy qóyañwu, pu piw tatslaknañwu. ¹³Ayaiwtaqa wáyañwu, pam pi pay ahsatiy öviyniñwunihqe kanelmuy qa hin amumi tunatyawtañwu. ¹⁴Nu hapi kanelmuy amumi suan tunatyawmaqa; nihqe nu ikanelvokmuy tuwimuy'ta; noqw ivokom nuy tuwi'yuñwa. ¹⁵Pas Ina nuy hin tuwi'taqw nu pan piw Inay tuwi'ta, nihqe nu ikanelvokmuy amuñem iqatsiy távini. ¹⁶Pu nu piw nāt pētuy kanelmuy qa it kanelkit ep yesqamuy pokmuy'ta; pumuy nu soon qa tsamni, noqw puma itönay nanaptani; noqw puma sūp tōnawtaqw sūka pumuy amumi tunatyawtani. ¹⁷Noqw nu hapi iqatsiy tave' put ahoy kwúsuniqat öviy Ina inumi unañway'ta. ¹⁸Soon hak nuy iqatsiy nawhkini, nu nāp put távini; nu put táviniquey aw öqalat pasiwta, pu nu put ahoy kwúsuniqey aw'i; yan hapi Ina imumi tutapta. ¹⁹Noqw yan it lavayit ep pay piw Jew-sinom nātsiki. ²⁰Noqw kaysiwhqam pañqaqwa: Pam nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqe öviy pas qa navoti'numa. Ya uma hinoqw aw tūqayyuñwa? ²¹Noqw pētu pañqaqwa: Nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqe qa yan yuaatañwu. Ya sen nukpanhikwsit qapostalyaqamuy pōsiyamuy tālawnnani?

Jesus Is Rejected by the Jews

22 Noqw Jew-sinom Jerusalem epeq ura hisat namat God kiyat powatotaqat éphaqam u'nantota, tómöhäqamo. 23 Noqw Jesus God kiyat ep haqam Solomon tuhööyat ari waynuma. 24 Noqw Jew-sinom put aw tsovaltiqe aw pañqaqwá: Taay, ya hihsavohaqam itam ümi a'nö wüwantotani? Kurs pay um pas Christ-nen itamuy suyan put äawnani. 25 Noqw Jesus amumi pañqawu: Pay pi nu umuy äawnaqw uma qa tütuptsiwa. Nu Inay tuiwniyat aw yankaiw iit tutmalat hintsakq, pam nuy háklynhqat tuawi'ta. 26 Noqw uma qa tütuptsiwa, ispi uma qa nuhtum ikanelvohkomyaqee; pay pi nu ura umumi pañqawu. 27 Ikanelvohkom itönay nanaptaiwu; noqw nu pumuy tuwimuy'ta; noqw puma inuñk hinwisa. 28 Noqw nu pumuy qatsit qaso'taqat huylawu; noqw soon puma hovalniwyani, piw soon hak pumuy imapqölhäqaw tusoq'ipwani. 29 Ina nuy pumuy máqahqa sohsokmuy amuhpenihqe pas pávani; noqw qa hak pumuy Inay mapqölhäqaw tusoq'ipwaniqey aw öqala. 30 Ina-niqw pu nüü, itam sükaa. 31 Pahsat pu Jew-sinom put tatatupyaniqe pay piw o'wat ömahtota. 32 Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Nu nihtiwtaqat lolmat tumalat Inay ańqw umumi mahtakna. Noqw ya uma hihtawat tumalat ep nuy tatatupyani? 33 Noqw Jew-sinom put aw pañqaqwá: Pay itam lolmat tumalat qa ép uń tatatupyani, pi um God qakaptsi'lavayhtiq'ö; pu um pay sínonikańw pas God-nihqey pañqawhqat öviy'o. 34 Noqw Jesus amumi pañqawu: Puyaw umuhtutavoy ep qa yan pey'ta: Nu pañqawu: Uma pas hihtuya, yan'i? (Noqw pas soon tutuveni alöntini.) 35 Noqw pep hapi pam hakimuy put lavayiyat ömahtotaqamuy pas hihtuyaqat amumi pañqawu. 36 Noqw hintaqw öviy uma nuy qakaptsi'lavayhtiqt pañqaqwá, nu Pas Hímunihqat Tiatnihqey lavayhtiq'ö? Pi Ina pas náp nuy supwataqe tüwaqatsit aw tavi. 37 Ason pi nuy qa Inay tumalayat hintsakq, uma nuy qa tütuptsiwani. 38 Níkańw kurs pay nu pas put hintsakq, námahin pi as uma nuy qa tütuptsiwaníkahkańw uma híhihta tumaliwhqat tütuptsiwani; nen Ina inuhpeniqw, pu nu put epnihqat uma mämatsye' tütuptsiwani. 39 Yantaqat ep pu as öviy piw puma put nuayaniqey antotiqw, pam pumuy mäyamuy ańqw ayo yámakqe, 40 Jordan yupqöymi pañsonihqe huruhti, ura John pay mohti küyit akw tütuvoylalawhqat pañsoo. 41 Noqw kaysiwhqam put aw ökiwtaqe nänami lavayta: John pi qa hihta kätumalta; níkańw John pi it tāqat hin lavayhtiqw pas pam sohsoy antsaa. 42 Noqw pepeq kaysiwhqam put aw tütuptsiwa.

The Death of Lazarus

11 1 Noqw hak tāqa Lazarus yan mätsiwhqa Bethany kitsókit ep ki'ta, it Maryt-níkańw pu qōqayat Marthat kitsókiyamuy ep'e; noqw pam hak okiw tütuyhti. 2 (I' Mary hapi put atsve hihta kwańwáhovaqtuqat

wihkuyit akw Tutuyqawhqt lelwit, pu hōmiy akw kukyat añ hōna; noqw put tupkoat Lazarus tūtuya.) ³Paniqw öviy put qōqamat hakiy Jesus aw ayataqw, pam pañqawu: Tutuyqawhqa, meh, pas aw uh'unanwa okiw tūtuya. ⁴Noqw Jesus put navotqe pañqawu: I' tūya put mokniqat qa pániq'ö, pi God pas a'nó himuniwhiniqat öviy'o, noqw God Tiat put ahpiy pas pavan himuniwhinti. ⁵Noqw Jesus Marthat aw unanway'ta, pu tupkoyat Maryt-níkañw pu Lazarus pumuy amumii. ⁶Noqw öviy pam put navotqe pay hāk pepeq lös talörnna. ⁷Nit it atsve pu' pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Tuma piw Judeat aqwyia. ⁸Noqw puma put aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, nāt pūnat pu' Jew-sinom un tatatupninanayiqey anhtotiqw, ya um pay piw aqwni? ⁹Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: Ya talörnvaqat ep tāwa ainhqe qa pakwt lōq sihkay'tasikis qömlitiñwu? Tälö waynumqa qa wíwakñwu, pam qatsit aw tālat aw taymanwunihqe öviy'o. ¹⁰Mihikq waynumqa hihta ep wíwakñwu, put ep tāla súlawniñwuniqw öviy'o. ¹¹Yan pam lavayhit amumi pañqawu: Itahkwatsi Lazarus pūwi, noqw pay nu aqwnen tātaynani. ¹²Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam put aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, pay pi pūwe' soon qa öqawhtani. ¹³Noqw pam mokqat Jesus pañqawhq, suhpan as pay pam puwhqe nāsuñwni'taqw put pañqawhqt puma wūwaya. ¹⁴Pahsat pu Jesus pumuy amumi pas suyan pañqawu: Lazarus mōki. ¹⁵Noqw nu qa épeqniqw pam panhtiqw pas nu put ep umuñem hahlayhti, uma nuy hinhtiniqat aw yórikye' inumi tūtuptsiwaniqat öviy'o. Pay itam aqwyani. ¹⁶Pahsat pu Thomas, Didimus yan túñwantihwhqa, suñwámuuy amumi pañqawu: Itam amum aqwy'e, amum so'ni.

Jesus the Resurrection and the Life

¹⁷Noqw Jesus pepeq pituqw, pay kurs pam āmiwhqe, nälös talni'ta. ¹⁸Noqw Bethany Jerusalem áhayhpó, sukw añqw nāsamiq tutskwatuwanit pahsaphaqamo. ¹⁹Noqw Jew-sinom kaysiwhqam Marthat pu Maryt pumuy tupkoyamuy ep pumuy qahahlayhpiyamuy ep amumi unañwtapyaniqé kurs ep öki. ²⁰Noqw yaw Jesus añqwnihqat Martha navotqe, pañqw nakwsuqe put ahsawva, noqw Mary pay nāt kiy ep qatu. ²¹Pahsat pu Martha Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pas as um yepniqw soon itupko mokni. ²²Noqw pay nu navoti'taqw nāmahin pi yahsathaqam um God aw hihta tūvíntaqw soon pam uñ qa máqani. ²³Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay uhtupko ahoy tātayni. ²⁴Noqw Martha put aw pañqawu: Antsa nu navoti'taqw nuhtuñk talörnvaqat epeq sinom ahoy yesvaniqw pam nuhtum ahoy tātayni. ²⁵Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu hapi hakiy mokiwuy añqw ahoy tātaynañwuqa, pu qatsíhuytañwuqa; inumi tuptsiwhqa as nāmahin mokni, níkañw pay pam qátuni. ²⁶Pu hak qatukañw inumi tuptsiwni'taqá pas soon hisat mokni. Ya um it tūptsiwa? ²⁷Noqw pam put aw pañqawu: Owi, Tutuyqawhqa, pay um pas Christ, God Tíatnihqat nu tuptsiwa; ura kurs pi pam hak tūwaqatsit aw pítuni.

Jesus Weeps

²⁸Yan pam lavayhtit ahpynihqe tupkoy Maryt nauywainwayhqaw aw pañqawu: Tutuyqawhqa pitu, nihqe uñ wáinwaylawu. ²⁹Noqw panis pam put navot suriñwuptut, put aw'i. ³⁰Noqw Jesus nāt kimi qa pítuhqe, haqam Martha put ahsawvaqat pay nāt pep'e. ³¹Noqw Jew-sinom Maryt amum ahpave tañawkahkañw put aw unañwtavi'yuñqam put suñwuptut yámakmaqw aw tayyuñqe añkya pañqawahkañwo: Pam sumataq tūamit ep pakmumuyniqe öviy pañsoo, kitota. ³²Pahsat pu Mary nāt Jesus haqam wunuqw túwahqe aw pitu, nihqe put atpiro tamötswunuptut aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pas as um yepniqw soon itupko mokni. ³³Noqw pam pakmumuyhq, pu Jew-sinom put amum ökihqam piw tsaykitaqw Jesus amumi yórikqe unañwpeq ökwavakqe, ³⁴Pañqawu: Uma haqam put taviya? Noqw puma pañqaqwa: Tutuyqawhqa, um awnen aw tātayni. ³⁵Noqw pahsat pu Jesus paklawu. ³⁶Pahsat pu Jew-sinom pañqaqwa: Meh, pas kurs aw unañway'ta. ³⁷Noqw haqawat pañqaqwa: Ya sen i' qapostalqat pōsiyat tālawnqa soon hinwat yukuqw soon as kā mokni?

Lazarus Brought to Life

³⁸Pu öviy Jesus nāt qa suyan unañway'kañw tūamit aw pitu. Noqw tuhsöñaqw tūamiwta, noqw aqw owa uhtsiwta. ³⁹Noqw Jesus pañqawu: Uma owat ayo taviyani. Noqw mokqat qōqaat Martha put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay soon pi okiw qa hovaqtuni; pi pay nälös talöñni'ta. ⁴⁰Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya ura um tuptsiwe', God öqalayat lolmat aw yórikniqat nu ûmi qa pañqawu? ⁴¹Pahsat pu mokpu haqe' qatsqat añqw puma ayo owat taviya. Noqw Jesus ömiq tātayht pañqawu: Inaa, kwakwhay um nuy navota. ⁴²Pay pi as um sutsep nuy navotñwuniqw nu put navoti'ta; niķañw pay ima sinom yañ hoñqam um nuy añqw távihqat tūtuptsiwaniqw öviy nu pañqawu. ⁴³Yan pam lavayhtit, pahsat pu añö pañqawu: Lazarus, yámakuu! ⁴⁴Noqw i' mokqa pañqw yama; noqw maat kukyat amum masyuwsit akw tōnaniwta, pu taywaat höhönpit akw nōmiwta. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma nähayat mātapyani.

The Plot against Jesus

(Mt. 26.1-5; Mr. 14.1-2; Lk. 22.1-2)

⁴⁵Pahsat pu kaysiwhqam Jew-sinom Maryt aw ökihqam Jesus hihta tumaltaqat aw tātayyaqe put aw tūtuptsiwa. ⁴⁶Noqw pay pumuy amuñaqw haqawat Pharisee-sinmuy amumiyaqe, Jesus hihihta tumaltaqat pumuy aāawnaya. ⁴⁷Pahsat pu God awwat mohpeq momiñwit Pharisee-sinmuy amumum yuaatotaniqe tsovalti, nihqe pañqaqwa: Ya itam hinhtotini? pas hapi i' tāqa hīhihta kātutmalat hintsaki. ⁴⁸Pas itam qa aw hintsatskaqw, pam pantsakq kurs hin qa sohsoyam put aw tūtuptsiwani; noqw Rome

añqw sinom öke' itahkiy kīqötötani, pu itamuy sinmuy haqami hintsatsnani. ⁴⁹Noqw pumuy amuñaqw haqawa Caiphas yan mātsiwhqa put yahsañwuy ep God awwat mohpeq momiñiwtaqe pumuy amumi pañqawu: Uma qa hihta navoti'yuñwa; ⁵⁰Piw it añ qa wūwaya: Pay hak sūka tāqa sinmuy amuñem mokniniqw pam itamuñem lomahintani. Noqw pep pu' sinom soon pas sohsoyam súlawhtotini. ⁵¹Pam qa nāp nahpiy yan lavayhti; nīkāiw pam ephaqam God awwat mohpeq momiñiwtaqe hihta nātoniqat pañqawu. Pam yan lavayhtiye Jesus pep tutskwat ep sohsokmuy sinmuy amuñem mokniqat añwu pay lavayhti; ⁵²Nikāiw pep tutskwat ep sinmuy qa púmuy-sa amuñem-nit, pas sohsokmuy God tímuyatuy anqe' ahtsavaliwyuñqamuy piw amuñem mokni, pam pumuy sohsokmuy sūmi tsovalaniqe öviy'o. ⁵³Pahpiy pu puma put hin nīnayaniqey nanawinya. ⁵⁴Noqw öviy Jesus Jew-sinmuy amuhpa' pāpu qa pas mātaqpuva hinnuma; nihqe pam pañqw haqami kitsókit Ephraim yan mātsiwhqat aqw'a, tutskwat qayēwiwhpuve qalavoq'a. Nihqe pam put aw nānatuwnayaqamuy amumum pepeq qatu. ⁵⁵Noqw Jew-sinmuy nōviwhqaam Amutsva Yūmosanihqat yan túñwantiwhqat aw pituto. Noqw nātō nōviwhqat aw qa pituqw, kaysiwhqam añ tutskwava yesqam napwatotaniqe Jerusalem ep öki. ⁵⁶Nihqe puma Jesus öviy taynumyaqe God kīyat ep horikahkañw nānami pañqaqwa: Ya uma hin wūwantota? Ya sen pam nōviwniqat qa awni? ⁵⁷Noqw ima God awwat mohpeq momiñwit Pharisee-sinmuy amumum put nīuayaniqey anhtoti; nihqe öviy kurs hak put háqamnihqat tuway'te' pañqawniqat pan yukuya.

**Jesus Anointed at Bethany
(Mt. 26.6-13; Mr. 14.3-9)**

12 ¹Noqw pu Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwniqat aw navaysikis tālat pētiqw, Jesus Bethany ep pitu; pep Lazarus ura as mokqa qatu; ura Jesus put mokqat ahoy tātayna. ²Noqw Lazarus sinomat pep Jesus enem tapkiqw nōvatota; noqw Martha tūnopni'ta; noqw Lazarus nuhtum put amum tunösvoñat aw qatu. ³Pahsat pu qōqaat Mary wihkuyit kwañwáhovaqtuqat sūp tuwanit pan putu kwusut, Jesus kukyat lelwi, nit hömiy akw put kukyat höna. Pam wihkuyi nard yan túñwantiwhqe a'ño hihkay'ta. Noqw pam pantsakq kīve wihkuyit hovalañwuat tuyqawva. ⁴Pahsat pu suhka put aw nānatuwnaqa, momiñwituy amumi put mātapniqa, Judas Iscariot, it Simon tiat pañqawu: ⁵Ya hinoqw tis nāpi kwañwáhovaqtuqa wihkuyi qa payhp sunat sīvat öviy huiywhqe öokiwyaqamuy amumi qa noiwa? ⁶Yan pam hiñqawu, qa pas pi pas antsa öokiwyaqamuy tunatyawkañwo, pi pam uyiñwunikañw sivamokit aw tunatyawtaqe, hihta pañsoq tañatiwhq put kímañwuniqe öviy'o. ⁷Noqw öviy Jesus pañqawu: Uma qa wuhtit aw hiñqaqwani; pam nuy hisat tūamiwniqat aw it warani'ta. ⁸Himu pi añ öokiwyaqam umumum sutsep yanyuñwa; noqw pay nu qa sutsep umumum yantani.

The Plot against Lazarus

⁹Noqw ḥ̄viy k̄ysiwhqam Jew-sinom yaw Jesus pep qátuhqat nanapta; nihqe puma qa Jesus-sa ḥ̄viy ep öki, puma it Lazarus ura pam mokiwuy ańqw ahoy tātaynaqat aw yórikyaniqey ḥ̄viy pīwu. ¹⁰Noqw ḥ̄viy God awwat mohpeq momiwiit pay Lazarus piw enań nīnayaniqey nānami yuaatota, ¹¹Yaw put atsviy k̄ysiwhqam Jew-sinom lasyaqe Jesus aw tūtupsiwaqw ḥ̄viy'o.

The Triumphant Entry into Jerusalem

(Mt. 21.1-11; Mr. 11.1-11; Lk. 19.28-40)

¹²Noqw qavon̄vaqw sinom qaan'ewakw hintaqam nōviwhqat ep ökihqam yaw Jesus Jerusalem aw pitutoqat nanaptaqe, ¹³Puma palm-tsotskit nantaqayat üxitotaqe, pankahkańw put ahsawvawisa pańqawkahkańwo: Öqawmańwu! Israel-sinmuy moiwíam Tutuyqawhqat natīwaniyat ań pitutoqa pas k̄aptsitiwaa. ¹⁴Noqw Jesus mōrot pu huwuńwiwtaqat túwahqe, epeq evetskilti; pi ura pan pey'ta: ¹⁵Uma qa tsawiniwyuńwni, Zion ep sínomu; meh, umuhmońwi mōrot tiyat akw tsokiwmakanw ańqw pituto, yan'i. ¹⁶Noqw put aw nánatuwnayaqam as mohti iit qa māmatsya; nīkańw Jesus a'ñö hímuniwhtiqw pahsat pu puma ura pam yan pēniwhqat u'naya, pu yan put yukunayaqata. ¹⁷Noqw sinom put ámumyaqw pam tūamit aqw Lazarus wáńwayhqe mokiwuy ańqw ahoy tātaynaqw aw tayyuńqam put tuawi'yuńwa. ¹⁸Paniqw ḥ̄viy sinom piw put ahsawvawisa, yaw pam it kātumalat tumaltaqat nanaptaqe ḥ̄viy'o. ¹⁹Noqw ḥ̄viy Pharisee-sinom nānami pańqaqwa: Meh, itam qa hihta aniwni'wisa; sinom sohsoyam put ańkyia.

Some Greeks Seek Jesus

²⁰Noqw hakim Greek-sinom okiwlalwaniqe nuhtum nōviwhqat ep öki. ²¹Nihqe puma Philip Galileet ep kitsókit Bethsaida ańqwnihqat aw ökihqpe pańqaqwa: Tāqa, itam as Jesus aw yórikyaniqey nānawakna. ²²Noqw Philip Andrew awnihqe put āawna; noqw Andrew Philip amum Jesus put āawna. ²³Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pańqawu: Nu Sinot Tiat pas hímuniwhtiniqat hapi aw pitu. ²⁴Pas antsaa, pas antsa nu umumi pańqawni: Pas söhövosi tutskwami qa pohse', qa hovare', sutsep sükanińwu; pas pam hovare', pep-sa a'ñö aniwnańwu. ²⁵Qatsiy kahkawnqa put kwayhni; pu yep qatsit ep pas nāp qatsiy aw qa suhtaq'ewnihqa hapi qatsit qaso'taqat himuy'vani. ²⁶Inuňem tumalay'taniqey nāwaknaqa pas kurs hin qa inuňkni, nen nuy háqamniqw itumal'aya piw pepni. Pu inuňem tumalay'taq Inay ahpiy k̄aptsi'tiwni.

Jesus Speaks about His Death

27 Pas nu hin unañwti. Ya sen nu hinqawni? Inaa, um it tuwanit añqw nuy ayo távini, sen nu kítani? Noqw pi nu yaniqw it tuwanit aw pitu. **28** Inaa, um pas hímunihqey namtaknani, nu kítani. Pahsat pu òveqatsit añqw hakiy tönaat pañqawu: Nu pas hímunihqey pay namtakna, nihqe nāt nu piw panhtini. **29** Noqw òviy sinom pep hoñqam put nanaptaqe úmukqat pañqaqwa; noqw haqawat pañqaqwa: God hoñviayaat put aw yuaayku, kitota. **30** Noqw Jesus lavayhtiqe pañqawu: I' hakiy tönaat qa inuñem töqtí, pi umuñem'i. **31** Pu' hapi it qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy amuñem hin yukiltini; pu' hapi yep qatsit aw moñwi ayo tüiviwni. **32** Noqw nūu, ason nu nahoylehtsit ep häyiwe', nu sinmuy sohsokmuy nāmi tsovalani. **33** Yan pam hin mokniqey lavayhtiqe pañqawu. **34** Noqw sinom lavayhtotiqe put aw pañqaqwa: Pi itam tutavot añqw nanaptaqw yaw Christ sutsep qátuni; noqw hinoqw Sinot Tiat pas kurs hin qa nahoylehtsit ep häyiltiniqat um pañqawu? Ya i' Sinot Tiat hak hímuu? **35** Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nu tālat ankañw umumum hihsavo yantani; nāt tālat umumum yantaqw uma kwilalatotani, noqw qatāla umuy qa wihkini; taq qatalpuva kwilalataqa haqaminihqey qa navoti'tañwu. **36** Nu nāt umumum yantaqw uma inumi tütuptsiwe', talpuva hinwisni; nen uma tālat ep sinoiyuñwni.

The Unbelief of the Jews

Yan Jesus lavayhit ahpiynihqe pumuy amuñaqw nātupka. **37** Noqw pay as pi nāmahin pam pumuy amutpik nihiwtaqat hihta kātumalat mahtaknaqw puma put aw qa tütuptsiwa. **38** Yan God lavay'ayaat Esaias hin lavayhtiqt aw antsaniwa. Ura pam pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hak itahtuawi tuptsiwa? Ya Tutuyqawhqa hakiy aw öqalay mahtakna. **39** Yanta; noqw òviy soon put tütuptsiwani, ura Esaias piw pañqawhq öviy'o. **40** Pam pumuy pōsiyamuy qatālawna, pu pumuy unañwayamuy owata, taq ka puma pōsiy akw tutwakahkañw, pu unañway akw māmatsye', ahoy nánamtökyaqw, nu pumuy qalaptsinani. **41** Yan ura Esaias lavayhti God pitsáñwayat lolmat aw yórikqee, nihqe put hakiy lavayhti. **42** Noqw pay as pi nāmahin yantaqw pay imuy mohpeq momiñwituy amuñaqw kaysiwhqam nuhtum put aw tütuptsiwa; níkañw pay Pharisee-sinmuy amutsviy put qa pañqaqwa, hakton sen puma tsotsvakikimi pumuy amumi uhtayaniq'ö. **43** Puma pi sinmuy amuñaqw tayawinpit nānawaknaqe, God añqw tayawinpit qa hihtatota.

Judgment by Jesus' Word

44 Noqw pu' Jesus tsa'lawhqé pañqawu: Inumi tuptsiwni'taqa hapi qa inumi tuptsiwni'tat, hakiy añqw nuy távhqat aw tuptsiwni'tañwu. **45** Pu inumi taytaqa hapi nuy añqw távhqat aw tayma. **46** Nu tāla sinmuy amumi pitu, inumi tuptsiwni'taqa haqe' qatālat qa añ hinmaniqat

ōviy'o. ⁴⁷Nu sinmuy amuñem hin yukunaniqe qa paniqw pew pitu, pi nu sinmuy ayo óyaniqe pitu. Nihqe óviy nāmahin pi hak ilavayiy navotkāniw put qa tuptsiwhq nu qa put hinwat yúkuñwu. ⁴⁸Hak nuy qa nakwhakañiw ilavayiy qa ömahtaqa hihta akw hinwat yukuniwni. Ilavayi hapi so'ñwamiq put hin yukunani. ⁴⁹Pi nu qa nāp nahpiy yuaata. Ina nuy añqw távihqa hapi pas nāp nuy hihta hiñqawniqat inumi tutapta, pu hihta hin lavayhtiniqat píwu. ⁵⁰Noqw nu navoti'taqw Ina hihta tutaptaqe sinmuy qatsit qaso'taqat himuy'vayaniqat óviy put tutapta. Noqw paniqw hapi óviy pam inumi hin tutaptaqat nu panwat sohsok yuaayku.

Jesus Washes His Disciples' Feet

13

¹Noqw Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwniqat nāt aw qa pituqw, Jesus yep it qatsit añqw Nay awniqey navoti'ta; nihqe sinomat it qatsit ep hinnumyaqamuy amumi unañway'taqe pam yūmosa so'ñwamiq pumuy amumi unañway'ta. ²Noqw tapkiqw pumuy nōñösaqw, Nukpana Simon tiyat Judas Iscariot Jesus momñwituy amumi mātapniqat pan unaiñwtoyna. ³Noqw Jesus navoti'taqw, Naat sohsok hihta aw öqalat put aw noa; noqw pam God añqw pítuhqe piw God aw áhoyniqey navoti'kañw, ⁴Tunösvoñat añqw wunuptut, napnay tavi; nit höhönpit kwusut, put kwewhta; ⁵Nit pu tsaqaptat aqw kuyht, pahsat pu put aw nánatuwnayaqamuy kukyamuy pāhomhtivat, nihqe höhönpit kwewhtaqe akw kukyamuy hönhta. ⁶Pu óviy pam Simon Peter aw pituqw, Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya pas pay um ikukuy pāhomni? ⁷Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Pay nu hihta hintsakq um nāt qa māts'i'ta; pay ason um soon qa māmatsni. ⁸Noqw Peter put aw pañqawu: Pay um pas soon hisat ikukuy pāhomni. Noqw Jesus put aw pañqawu: Pas nu uhkukuy qa pāhomqw pay nawus um qa isinoni. ⁹Simon Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, turs qa ikukuya-nit imay iqötöy enañ pīw um pāhomni. ¹⁰Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay pāhom'iwhqa soon pas sohsovik pāhom'iwni, pay kuk'at-sani, pi pay sohsovik kwaiñ'eway'o. Noqw uma hapi kwaiñ'ewayomu, níkañw pay qa sohsoyamu. ¹¹Pam hakiy momñwituy amumi put mātapniqat navoti'taqe óviy pañqawu: Uma qa sohsoyam kwaiñ'ewayomu, kita. ¹²Pu óviy pam pumuy kukyamuy pāhomt, pu napnay añ pakit, pu qatuptut, amumi pañqawu: Ya nu umuy hintsanqat uma māmatsya? ¹³Uma nuy Tutuqaynalalwakahkañw pu Tutuyqawhqlalwa; nihqe uma súañqaqwa, pi nu' pam'i. ¹⁴Noqw kurs nu umumi tutuyqawhqa, pu umuy tutuqaynaqa umuhkukuy pāhomqw, soon tis uma umuhkukuy nāhoy qa nāvahomnayamantani. ¹⁵Pi nu umuy hinyaniqat umumi mahtakna, nu umuy hin yúkunaqw pan uma hinwisni. ¹⁶Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Pay tūwaki morñwiy epnihqe qa pavan pasniñwu, pu ayatiwhqa put ayataqat epnihqe qa pavan pasniñwu. ¹⁷Noqw uma iit navoti'kahkañw añ hinwise' hahlayyani. ¹⁸Nu umuy qa sohsokmuy lavayhti; nu hakimuy namorstaqe tuwimuy'ta. Noqw pay pi tutuvenit

anhtiniqw öviy i' hak inumum tūmoytaqa inumi nukpanhtini. ¹⁹Noqw nāt put qa aw pituqw nu aīnu pay umuy āawna. Noqw hisat put paniwhtiqw, nu Christ-nihqat uma tuptsiwyani. ²⁰Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Ason nu hakiy haqami ayataqw, hak put pās távihqa hapi nuy pās távini; pu nuy pās távihqa hapi nuy aīnqw távihqat pās távini.

Jesus Predicts His Betrayal

(Mt. 26.20-25; Mr. 14.17-21; Lk. 22.21-23)

²¹Yan Jesus lavayhtit, qahahlayhtiqe pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma haqawa momiñwituy amumi nuy mātapni. ²²Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam haqawat pa pam pañqawhqtat wūwantotaqe nānahpa' yoyrikya. ²³Noqw suhka put aw nánatuwnaqa pep Jesus tawitsqayat aw tahtsikiwta, pas Jesus aw unañwaata. ²⁴Noqw Jesus hakiy pañqawhqtat pam put tūviñtaniqat Simon Peter put aw māmasa. ²⁵Pu öviy pam Jesus tawitsqayat aw tahtsikiwkaiw put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hakni? ²⁶Jesus hu'waqe aw pañqawu: Pay nu nōvat móroknat, hakiy put maqaqw pamni. Pu pam nōvat móroknaqe, Simon tiyat Judas Iscariot put maqa. ²⁷Noqw pam panhtiqw, pahsat pu Satan put unañwmiq paki. Noqw pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Um hihta hinhtiniqey its panhtini. ²⁸Noqw qa haqawa tunōsvoñat aw qátuhqa put hinoqw pan lavayhtiqa māmatsi. ²⁹Judas pi sivamokit tavi'ta; noqw suhpan pam pumuy nōviwhqtat ep hihta hinhtotiniqat Jesus put aw pañqawhqtat haqawat wūwaya, pu sen pam öokiywaqamuy hihta huytaniqat pañqawhqtata. ³⁰Noqw öviy pam nōvat mórokput sowat, pahsat pay pañqw yama. Noqw míhikiwta.

The New Commandment

³¹Pu öviy pam yámakmaqw, Jesus pañqawu: Pu' hapi nu' Sinot Tiat pas pavan hímuniwhtini; noqw God piw inuhpiy panhtini. ³²Noqw kurs God inuhpiy hímuniwhte', pay soon pam tuwat qa nahpiy nuy pas pavan hihtatani; nihqe soon qa pay put panhtini. ³³Itimu, nāt nu hihsavo umumum yantani. Noqw uma as nuy hepyani; noqw ura nu Jewisnmuy amumi hin lavayhtiqa pay nu hapi piw pan umumi lavayhtini: Nuy haqaminiqw soon uma pañsoyani, ura nu kita. ³⁴Nu umumi pūhut tutaptani: Uma nānami unañway'yuñwni; nu umumi hin unañway'taqat pan piw uma nānami unañway'yuñwni. ³⁵Umuy nānami unañway'yuñqw pantaqat ahpiy sinom sohsoyam uma inumi nánatuwnayaqat nanaptani.

Jesus Predicts Peter's Denial

(Mt. 26.31-35; Mr. 14.27-31; Lk. 22.31-34)

³⁶Simon Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya um haqamii? Jesus lavayhtiqa aw pañqawu: Pay nuy haqaminiqw um kurs hin nāt

inuñkni; níkañw pay ason um soon qa inuñkni. ³⁷Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hinoqw nu soon pay pu' uñkni? Nu uñem iqatsiy táviniqey suhtaq'ewa. ³⁸Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Haw um inuñem uhqatsiy táviniqey suhtaq'ewa? Pas antsaa, pas antsa nu ûmi pañqawni: Pay ason pas um nuy qa tuwi'taqey pâyis pañqawhq pu' taqákowâko töqtini.

Jesus the Way to the Father

14 ¹Uma qa hin unañway'yuñwni, uma God aw tuptsiwni'yuñwa; uma piw inumi tuptsiwni'yuñwni. ²Inay kiyat ep yeyspi qaöwíewa, pi as qa pantaqw soon nu umuy qa äawnani. Nu umuñem qenitato. ³Noqw nu ahpiylen umuñem qenite', nu piw añqwni; nen umuy nãmi ökínani; noqw nuy hágamniqw uma piw pepyani. ⁴Pu nuy haqaminiqw uma navoti'yuñwa; pu uma aqw pöhut tuwi'yuñwa. ⁵Thomas put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um haqaminiqw itam qa navoti'yuñwa; noqw ya itam hin aqw pöhut tuwi'yuñwni. ⁶Noqw Jesus put aw pañqawu: Nu hapi God aqw pöhü, pu navoti pas antsanhqa, pu qatsi. Soon hak Inay awni, pas inuhpanen-saa. ⁷Pi as uma nuy tuwi'yuñwe' soon uma Inay piw qa tuwi'yunwni; noqw yahpiy haqahpiy uma put tuwi'yuñwa; nihqe uma aw ýórikya. ⁸Noqw Philip put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um Unay itamumi mahtaknaqw itam pañso uyiwaltotini. ⁹Noqw Jesus put aw pañqawu: Pas as nu wüyavo umumum yantaqw, ya um náto nuy qa tuwi'ta, Philip? Inumi ýórikqa hapi Inay aw yori; noqw piw um nuy umumi Inay mahtaknaniqat inumi pañqawu. ¹⁰Ya nu Inay amum sükanihqat um qa tuptsiwa? Soñawnen pi nu put epniqw pu pam inuhpee. Nu umumi hihta lavayhte', qa nãp nahpiy lavayhtiñwu; pi Ina inuhpe qátuhqa tumalat hintsaki. ¹¹Nu Inay epniqw pu Ina inuhpenihqat uma tütuptsiwani; hal kurs uma qa pantotinik, ñas'ew uma itumalay ahpiy inumi tütuptsiwani. ¹²Pas antsaa, pas antsa nu umumi pañqawni: Inumi tuptsiwhqa nuy híhihta hintsakqat piw hintsakni, pu iit epnihqe pas pávanyaqat pam hintsakni, nu Inay awniniqw öviy'o. ¹³Pu uma ituñwniy aw yankahkaiñw náphihta öviy tûviñtotaqw, nu put panhtimantani; noqw Ina Tiy ahpiy pas pavan hímuniwtini. ¹⁴Uma ituñwniy aw yankahkaiñw náphihta öviy tûviñtotaqw nu put panhtimantani.

The Promise of the Holy Spirit

¹⁵Kurs uma inumi unañway'yuñwe', itutavoy añ hinwisni. ¹⁶Pu nu Inay aw nãwaknani, noqw piw pam sukw umumi unañwtavi'taqat umumi távini, it Qahováriwtaqat Hikwsita. Noqw pam umumum sutsep yante', ¹⁷Umuy hihta pas antsanhqat tutuqaynani. Put hapi ima yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam kurs hin kwusuyani, puma put qa tuway'yuñqe öviy'o, piw qa tuwi'yuñwa. Noqw uma pi put tuwi'yuñwa, pam umumum yantaqw öviy'o, nihqe nãt pam umuh'unañwpeq qátuni. ¹⁸Pay nu soon

umuy nal'oyni; pay nu nāt piw añqw umumini. ¹⁹Nāt hihsavoniqw pay yep qatsit tunatyayat ań hinwisqam inumi qa yórikyani, níkariw uma inumi yórikyani. Pi nuy qatuqw ḍviy piw uma yesni. ²⁰Noqw pep pu' uma nuy Inay epnihqat nanaptani; pu pan piw uma inuhpeyanı, pu nu umuhpeni. ²¹Itutavoy oyi'kańw ań hinmaqa hapi inumi unańway'tani; pu inumi unańway'taqat aw Ina unańway'tani; noqw nu put aw unańway'tani, nen aw namtaknani. ²²Noqw suhka Jesus aw nánatunwaqa Judas yan mātsiwa. Qa pam momíwituy amumi Jesus mātavi. Noqw pam Jesus aw pańqawu: Tutuyqawhqa, ya hintaqw ḍviy um itamumi namtaknat, yep qatsit tunatyayat ań hinwisqamuy amumi qa namtaknani? ²³Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pańqawu: Pay inumi unańway'taqa soon ilavayiy qa ań hinmani; noqw Ina put aw unańway'tani; noqw itam put awnen unańwayat ep qátuni. ²⁴Inumi qa unańway'taqa hapi soon ilavayiy ań hinmani. Noqw nu umumi lavayit yuaataqw pam qa inuhpiy'o, pam nuy ańqw távihqat Inay ahpipy'o. ²⁵Noqw nu nāt umumumnikaiw iit umumi yuaayku. ²⁶Noqw nu pan Inay aw nāwaknaqw, pam umumi unańwtavi'taqat Qahováriwtaqat Hikwsit umumi távini. Noqw pam umuy sohsok hihta tutuqaynani; nen nuy hihta umumi lavayhtiqt umuy sohsok ahoy u'nanani. ²⁷Uma suyan unańway'yuńwni, nuy suyan unainway'taqat pan'i. Yep qatsit tunatyayat hinwisqam hakiy suyan unańway'taqat paysoq lavaytańwu; noqw nu qa panwat umumi yuaata. Uma qa hin unańway'yuńwni, piw umuh'unańwa qa tsawiniwyuńwni. ²⁸Uma nanaptaqw ura nu umumi pańqawu: Nu ahpynit piw ańqw umumini. Pi uma inumi unańway'yuńwe' soon inumum qa hahlayhtotini, nu Inay awniqey pańqawhqt ep'e, pi Ina inuhpenihqe pas pávani. ²⁹Noqw nāt hapi aw qa pituqw, pay nu ańwu umuy āawnia, hisat aw pituqw uma tūtuptsiwaniqat ḍviy'o. ³⁰Yahpiy hapi nu pāpu soon pas umumi yuaatani, taq Nukpana, yep qatsit ep mońw'iwtqa ańq'ö, noqw pam qahaqam hihta ep inumi tuyqawi'ta. ³¹Noqw Ina inumi hin tutaptaqw nu pan hinma. Noqw put pantaqat akw yep qatsit tunatyayat ań hinwisqam nu Inay aw unańway'taqat nanaptani. Huvam hońvaa; itam yańqw ahpipyani.

Jesus the Real Vine

15 ¹Nu hapi ovauyit pas antsanhqat anta, Noqw Ina hapi ūyi'taqa. ²Inuhpij hohtakiwtaqa qa himuy'vańwuqat pam ayo túkuńwu; pu pölöy'vańwuqat pam papsińwu, noqw pahsat pu pam wühaq aniwnańwu. ³Noqw uma hapi it lavayit nu umumi lavayhtiqt akw kwańw'e'way'iwyuńwa. ⁴Uma inumi wiwyuńwni, noqw nu umumi wiwtani; soon ovauyit ahpipj hohtakiwtaqa nāp natsviy hihta himuy'vańwu, pas pam kopölvuy aw wiwte'sa hihta aniwnańwu; noqw pan hapi uma inumi qa wiwyuńwe', soon hihta aniwnayani. ⁵Nu hapi ovauyi; noqw uma hapi ahpipj hohtakiwyuńqamu. Nu hakiy aw wiwtqaqw pam inumi wiwte' a'no himuy'vamantani; pi uma qa inutsviye', soon hihta

apitolini. ⁶Inumi qa wiwtaqa lakput hohtakiwtaqat an ayo tūviwñwu; noqw sinom put tsovalaye', qōhit aqw maspaye', put taqtsokyañwu. ⁷Kurs uma inumi wiwyuñwe', piw ilavayiy umuh'unañwpeq pani'yuñwe', pep pu' uma hihta nānawakne', put öviy tūviñtotamantani; noqw pam umumi antsaniwmantani. ⁸Uma a'ño aniwnaye', yan Inay pas pavan mātaktotani; pu piw yan uma pas antsa inumi nānatuwnayaqamyani. ⁹Nu hapi pas Inay inumi hin unañway'taqat pan nu umumi unañway'ta; uma suan hinwisq nu umumi unañway'tani. ¹⁰Uma itutavoy ań hinwisq pan nu umumi unañway'tani, pas nu Inay tutavoyat ań hinmaqw pam inumi unañway'taqat pan'i. ¹¹Noqw uma pas hinhaqam hahlayhtotiniqat öviy nu umumi yan lavayhti; nu pas hinhaqam hahlayhtiqt pan'i. ¹²Noqw nu yan umumi tutaptani: Uma nānami unañway'yuñwni, pas nuy hin umumi unañway'taqat pan'i. ¹³Kurs hak tāqa kwatsmuy amuñem qatsiy tave' suyan pi pam pumuy amumi pas pavan unañway'taqe öviy panhtini. Noqw qa hak put tāqat epnihqe pas pavan nuhtumi unañway'ta. ¹⁴Uma nuy umumi hin tutaptaqat ań hinwise' ikwátsimyani. ¹⁵Yahpiy hapi nu pāpu umuy qa tūwiktūñwantani, taq tūwiki moñwiy hihta hintsakq put qa navoti'tañwu. Niķañw nu umuy ikwátsimyaqat pan túñwanta; pi nu Inay ańqw hihta navotqey umuy sohsok āawna. ¹⁶Qa uma hapi nuy namorstota, pi nu hapi umuy namorstaqe umuy sinmuy tsovalayaniqat öviy ayata; noqw tsovalniwyaqam qa hovalniwyani; noqw uma ituñwniy aw yankahkañw Inay aw hihta tūviñtotaqw pam umuy put máqamantani. ¹⁷Nu umumi yan tutaptani: Uma nānami unañway'yuñwni.

The World's Hatred

¹⁸Kurs yep qatsit tunatyayat ań hinwisqam umumi qa suhtaq'ewyaqw pay ura puma inumi mohti qa suhtaq'ewyaqt uma u'ni'yuñwni. ¹⁹Pi as uma yep qatsit tunatyayat ań hinwisq, pay put ań hinwisqam soon umuy qa hahlayyani; noqw uma pi yep qatsit tunatyayat qa ań hinwisq nu umuy put ańqw namorsta; noqw öviy yep qatsit tunatyayat ań hinwisqam umumi qa suhtaq'ewya. ²⁰Ura nu umumi lavayhtiqw uma put u'ni'yuñwni; pay tūwiki moñwiy epnihqe qa pavan pasniñwu; noqw kurs sinom nuy okiwsasne' soon umuy piw qa okiwsasnani; kurs ilavayiy ań hinwise' pay soon piw umuhlavayiy qa ań hinwisni. ²¹Niķañw pay uma isinomniqw öviy puma umuy yan hintsatsnani, nuy ańqw távihqat qa tuwi'yuñqe öviy'o. ²²Pay nu pítuhqe pumuy amumi yuaaykuqw puma inumi qa tuptsiwyqaq qaanhottot. Kurs puma ilavayiy qa nanapte' pay soon pas qaanhottotini. Nihqe pu' hapi puma kurs hihta akw qaanhettipuy tupkayani. ²³Inumi qa suhtaq'ewnihqa hapi piw Inay aw qa suhtaq'ewa. ²⁴Nu pumuy amutpik nihtiwhtaqat kātutmalat hinhti. Qa hak inuhpenihqe hihta kātumalta. Kurs puma itutmalay aw qa yórikye' pay soon pas qaanhottotini; noqw pi as puma put aw yórikyakahkañw inumi qa suhtaq'ewya, pu Inay piw aw'i. ²⁵Ura pumuy tutuveniyamuy ań yan

pey'ta: Nuy qa hinhtiqw puma inumi qa suhtaq'ewya, yan'i. Noqw puma hin pey'taqat anhtoti. ²⁶Nikañw ason nu umumi unañwtavi'taqat Qahováriwtaqat Hikwsit Inay ańqw ayataqw, pam hihta pas antsanihqa umuy tutuqaynat, nuy hákiynihqat sinmuy āawnani. ²⁷Pu uma piw pas nāp hihta aw yórikyaqey tuawi'yuiñwni, uma yayhniwhqat ańqaqw inumum hinnumyaqe òviy'o.

16 ¹Uma qa hin unañwtotiniqat òviy nu umumi yan lavayhti. ²Nāt sinom hihta aw tōnawyūñqey ańqw umuy ayo ipwayani; tis pi nāt òviy puma umuy qöqyaniqat aw pítuni; noqw panhtiqa God eñem tumaltaqey wūwamantani. ³Puma hapi Inay nuy enań qa tuwi'yūñqe òviy umuy panhtotini. ⁴Nikañw ason hisat aw pituqw ura nu umuy ańwu pay put āawnqaqt uma u'nayaniqw òviy nu umumi yan lavayhti, náwuspi nāt nu umumumnihqe òviy qa mohtihaq umumi iit yuaayku.

The Work of the Holy Spirit

⁵Noqw pu' hapi nu Inay nuy ańqw távihqat ahoy awni. Noqw uma qa haqawat nuy haqaminiqat tūvínta. ⁶Noqw pay pi nu umumi iit lavayhtiqw òviy umuh'unañwa pas qa hahlayhtoti. ⁷Noqw pay nu umumi pas qaatsat pańqawni: Pas nuy ahpiyniniqw pam umuñem lomahintani; pi nuy qa ahpiyniqw umumi Unañwtavi'taqat soon umumi pítuni, pi nu ahpiyen ańqw put umumi tívini. ⁸Ason pam pite' yep qatsit tunatyayat ań hinwisqamuy qaanhötötiqat pumuy navotnani, pu hakiy hin suan hinmaqat pumuy māmatsnani, pu God sinmuy hin yukunaniqat amumi mahtaknani. ⁹Pam pumuy inumi qa tuptsiwyaqe qaanhötötiqat pumuy navotnani. ¹⁰Piw nuy suan hinmaqat pumuy māmatsnani, Inay awnihqat akw'a; noqw uma pāpu inumi qa yórikyani. ¹¹Piw God sinmuy hin yukunaniqat amumi mahtaknani, pi pam yep qatsit aw moñwit pay eñem yúkuqe pas qahihtata. ¹²Nāt nu nihiwhtaqt hihta umumi yuaaykuniqw, uma kurs hin nāt put sohsok ömahtotani. ¹³Nikañw ason i' Hikwsit pas antsanihqa pite', pam sohsok antsanihqa umuy māmatstoynani; pam qa nāp nahpiynihqat yuaataniqee. Pam hihta navote' put yuaaykumantani, pu pam hīhihta nātoyaniqat umuy āwintani. ¹⁴Ason pam nuy pas pavan hihtatani, pi pam itutuqayhpiy ömahtat, put umuy āwintani. ¹⁵Inay tutuqayhpiat sohsoy piw itutuqayhpi, paniqw òviy nu pańqawu: Pam ason itutuqayhpiy ömahtat, put umuy āwintani.

Sadness and Gladness

¹⁶Nāt hihsavoniqw pay uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniqw uma inumi yórikyani, nu Inay awniniqw òviy'o. ¹⁷Pahsat pu put aw nánatuwnnayaqam haqawat nānami pańqawa: Ya sen pam hihta itamumi lavayhtiqe pańqawu: Nāt hihsavoniqw pay uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniqw uma inumi yórikyani, pu Nu Inay awniniqw òviy'o, kita? ¹⁸Noqw òviy puma pańqawa: Ya sen pam hihta pańqawhqe

Hihsavoniq'ö, kita? Itam hihta pañqawhqat aw māmatsya. ¹⁹Noqw puma as put tūviñtotaniqey nānawaknaqw Jesus navoti'taqe amumi pañqawu: Ya nu umumi Pay hihsavoniqw uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniqw uma inumi yórikyani, kítahqat uma nātuviñlalwa? ²⁰Pas antsaa, pas antsa nu umumi pañqawni: Nāt uma tsaykitani, pu pas hihta ep qahahlayhtotiqey pan hiñqaqwani; noqw tuwat yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam hahlayyani, noqw úmawat qahahlayyani; níkañw pay umuhqahahlayhpi hahlayhpiniwhtini. ²¹Wuhti tihtatutuyne' qahahlayñwu, tuwaniyat aw pítuinwuniqw öviy'o; níkañw ason pam tihte' pahsat kānavotpiy pāpu qa uñ'iñtañwu, sino tūwaqatsit aw tihtiwhq put ep hahlayñwunihqe öviy'o. ²²Noqw pan uma qahahlayyani; níkañw pay nu nāt piw umumi pohtani, noqw umuh'unaiñwa hahlayhtotini, pu umuhhahlayhpiy soon himu sohtapnani. ²³Pu hisat aw pituqw uma soon pāpu nuy hihta tūviñlawni. Pas antsaa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma ituñwniy aw yankahkaiñw Inay aw nāp hihta öviy tūviñtotaqw pam umuy put máqamantani. ²⁴Yuk pahsavo hapi uma qa hisat nāt ituñwniy aw yankahkaiñw hihta öviy tūviñtota. Uma aw tūviñtote' ömahtotani, nen pas hinhaqam hahlayhtotini.

Victory over the World

²⁵Yan nu pay tupkiwtaqat umumi yuaayku; ason hisat aw pituqw pep pu' nu soon pāpu ilavayiy tupkitat, umuy Inay pas suyan ãawnani. ²⁶Ason pep pu' uma ituñwniy aw yankahkaiñw hihta öviy tūviñlalwani. Noqw nu umunem Inay aw tūviñtaniqey hapi qa pañqawu; ²⁷Pi Ina pas nāp umumi unañway'taqw öviy'o, ispi uma inumi unañway'yunq'ö, nihqe nu God añqw pítuhqat uma tütuptsiwa. ²⁸Nu Inay añqw yámakqe, tūwaqatsit aw pitu; nit pu' nu tūwaqatsit mātapt, Inay awni. ²⁹Noqw put aw nánatuwnayaqam put aw pañqaqwa: Meh, pu' hapi um pas suyan yuaaykuqe, pāpu qa sómokit lavayhti. ³⁰Pu' hapi itam uñ sohsok hihta navoti'taqat tütuptsiwa; noqw soon kurs pas hak sōwu hihta tūviñlawni. It akw pu' itam uñ God añqw pítuhqat tütuptsiwa. ³¹Noqw Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqawu: Ya uma pu' tütuptsiwa? ³²Meh, aw hapi pituto, híkis pay aw pitsíwta, uma tatslake', nanāp umuhkiy añhqe nankwuse', nuy nalmatapyaniqat aw'i. Níkañw pay nu qa nālaa, pi Ina inumuma. ³³Uma inuhpe kwakwhaiwyuñwniqat öviy nu umumi yan lavayhti. Uma tūwaqatsit ep kānanvotyani; níkañw pay uma su'qawyuiñwi, nu hapi yep qatsit áñwuta.

Jesus Prays for His Disciples

17 ¹Yan Jesus lavayhit, ömiq tātayht, pañqawu: Inaa, aw hapi pitu; um Uhtiy pas hímunihqat pan nuhtumi mātaktani, noqw Uhti tuwat uñ pan mātaktani. ²Pi um Uhtiy sohsokmuy simmuy amumi öqalat maqa, nihqe hakimuy hihsa'ñihqamuy put aw noaqw, pam qatsit qaso'taqat amumi

nóaniqat um pan put eñem yuku. ³Noqw hak uñ pas suhka antsa God-nihqat tuwi'te' pu Jesus Christ uhpiy taviwhqat piw tuwi'te' qatsit qaso'taqat himuyvani. ⁴Nu tūwaqatsit ep uñ pas hímuniqhqt nuhtumi mātakta; um nuy hihta tumalat ayataqat hapi nu yuku. ⁵Noqw taay, Inaa, ura tūwaqatsit nāt qa háqamniqw nu úmumnihqe lolmat tālawiñwat pitsáriway'ta. Noqw ñiy nu ûmi pituqw um piw pan nuy lomavitsariwtoynani. ⁶Um sinmuy amuñaqw hakimuy inumi noaqw nu uñ hákiyinlhqat pumuy ãawna; puma as úhimumyaqw um pumuy inumi noa, noqw puma uhlavayiy añ hinwisa. ⁷Nihqe um hihta inumi noaqw pam sohsoy ñiaqwnihqat puma nanapta. ⁸Pi um it lavayit inumi mātapq nu amumi put mātavi; noqw puma put ömahtota, nihqe nu ñiaqw yámakqat pas suyan nanaptaqe pay um pas nuy añqw távihqat tütuptsiwa. ⁹Nu pumuy amuñem okiw nāwakinta; nu yep qatsit tunatyayat añ hinwisyamuy qa pumuy amuñem nāwakinta; um hakimuy inumi noaqw nu pumuy amuñem nāwakinta, puma uhsinomniqw ñiy'o. ¹⁰Noqw sohsoyam isinom uhsinomu, pu sohsoyam uhsinom isinomu, noqw nu amuhpiy pas hímuniwhti. ¹¹Noqw nu hapi pāpu qa tūwaqatsit ep hinnuma, noqw ima nāt tūwaqatsit epya; noqw nu yañqw ümii. Qahováriwhpu Inaa, um hakimuy inumi nóahqey pumuy pas nāp uhturiñwiy öqalayat akw oy'i'tani, noqw puma sükayani, itamuni. ¹²Nu nāt tūwaqatsit ep pumuy amumum hinnumqe uhturiñwiy añ pumuy oy'i'ta; um hakimuy inumi noaqw nu pumuy pās oy'i'taqw qa himuwa haqami hiniwhti, pay i' súlawhtiniqey namorstiwqhqa-saa, hin pey'taqat anhtiniqat ñiy'o. ¹³Noqw nu yahsatniqw yañqw ümii, nihqe okiw pas pay imuy unaiwpeq ihahlayhpuy aniwni'yuñwniqat ñiy nu tūwaqatsit ep yan hinqawlawu. ¹⁴Nu amumi uhlavayiy mātavi, noqw yep qatsit tunatyayat añ hinwisyamuy pumuy amumi qa suhtaq'ewya, puma qa yep sinoiyunqw ñiy'o, nuy qa pep sinoiwtqaqat pan'i. ¹⁵Um as tūwaqatsit añqw pumuy ipwaniqat nu qa pan ûmi tūviñlawu, um qalolmat añqw okiw pumuy ayo oy'i'taniqat pan'i. ¹⁶Puma inún qa yep qatsit ep sinoiyuñwa. ¹⁷Um uhlavayiy pas antsanihqat akw pumuy nēñem qenivo ñyani; uhlavayi pas antsaa. ¹⁸Um nuy sinmuy amumi tavi, noqw ñiy pay hapi nu piw pan nuhtumi pumuy ayata. ¹⁹Nihqe nu pumuy tunatyawkañw qenivo nātavi, puma as pas antsa piw qenivo oyiyuñwniqat ñiy'o. ²⁰Pu nu qa ímuy-sa amuñem tūviñlawu, nāt hakim pumuy lavayiyamuy ahpiy inumi tütuptsiwaniqamuy amuñem piwu. ²¹Okiw as puma sohsoyam sükayaniqat nu tūviñlawu, um Ina inuhpeniqw pu nu uhpenihqat pan piw itamuhpe sükayaniqata; noqw pep pu' tūwaqatsit ep sinom um nuy añqw távihqat tütuptsiwani. ²²Noqw um hin nuy kaptsi'taqw pan piw nuy pumuy kaptsi'ta, puma itamun sükayaniqat ñiy'o. ²³Nu pumuy amuhpeniqw pu um inuhpee, noqw puma itamuhpe pās pasiwyuñwni, noqw sinom nanaptaqw um nuy añqw tavi, nihqe pas hin inumi unaiñway'taqey pan piw amumi unañway'ta. ²⁴Inaa, um imuy hakimuy nuy maqaqw puma as nuy háqamnihqat pep inumumyaniqat nu nāwakna, nen it lolmat tālawiñwat um nuy máqahqat

puma aw tayyuñwni, pi um nāt tūwaqatsit qa yukiwhq pay pepeq inumi unaiñway'ta. ²⁵Súantaqa Inaa, yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam uñ qa tuwi'yuñwa, noqw nu uñ tuwi'ta, noqw ima hapi um nuy añqw távihqat navoti'yuñwa. ²⁶Noqw nu hapi uñ pumuy ãawna. Noqw okiw as um inumi hin unaiñway'taqw pan hapi pumuy nānami unaiñway'yuñniqat õviy nu soon nāt qa uñ pumuy ãawntani. Nen nu pas antsa amuhpe yantani.

The Arrest of Jesus

(Mt. 26.47-56; Mr. 14.43-50; Lk. 22.47-53)

18 ¹Yan Jesus lavayhtit put aw nánatuwnayaqamuy tsamkañw pañpiy nakwsuqw, puma haqe' sika Cedron yan mātsiwhqat yupqöymi nöña; noqw pam haqami olive qölmi pítuhqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumum pañso paki. ²Noqw put momiñwituy amumi mātapqa Judas piw put hágamnihqat tuwi'ta, Jesus put aw nánatuwnayaqamuy tsamkañw qa sūs pañsoniñwuniqw õviy'o. ³Noqw God awwat mohpeq momiñwit Pharisee-sinmuy amumum tuwalan'a'yatuy hoñvia'yatuy enañ Judas aw mātavi; noqw puma wihqöhi'wiskañw, kopitsoki'wiskañw, tunipi'wiskahkañw put amum pañsoya. ⁴Noqw õviy Jesus hin hintsaniwniqey sohsok navoti'taqe amumi nakwsuhqe pañqawu: Ya uma hakiy hepnumya? ⁵Noqw puma lavayhtotiqe aw pañqaqwa: Itam hakiy Nazareth añqw tāqa Jesus hepnumya. Noqw Jesus amumi pañqawu: Nu' pam'i. Noqw Judas amumi put mātapqa pumuy amumum wunu. ⁶Noqw pam panis pamnihqey amumi pañqawhq pahsat pay puma áhoywat hohyokat, tutskwami patañmunumunhti. ⁷Pahsat pu piw pam pumuy tūvíntaqe amumi pañqawu: Ya uma hakiy hepnumya? Noqw puma pañqaqwa: Itam hakiy Nazareth añqw tāqat Jesus hepnumya. ⁸Jesus lavayhtiqe pañqawu: Pay pi nu pamnihqey umumi pañqawu; noqw õviy kurs uma nuy hepnumye', uma imuy mātapyani. ⁹Ura pam hiñqawhq put anhtiniqw õviy'o, ura pam pañqawu: Imuy hakimuy um inumi noaqw nu qa hihtawat kwahi, it'a. ¹⁰Pahsat pu Simon Peter sipwuvahpi'taqe put hóroknat, God awwat mohpeq moñwit tūwikipiyat wuvahtaqe, putvaqw naqvuyat ayo tuku. Noqw i' hak tūwiki Malchus yan mātsiwa. ¹¹Pahsat pu Jesus Peter aw pañqawu: Uhsipwuvahpiy tukpuyat aqw pánaa. Ina inuñem okiwsanhpit kuyapkuyhq pay nu soon qa put hikwni.

Jesus before Annas

¹²Pahsat pu sohsoyam tuwalan'a'yam-niqw pu moñwíam, hoñviaymuyatuy amumum Jesus ñuayaqe put somya; ¹³Nit mohti Annas aw put wikya, pam pi Caiphas möönaiñwuy'ta; noqw Caiphas put yahsaiñwuy ep God awwat mohpeq moñw'iwta. ¹⁴I' Caiphas hapi ura Jew-sinmuy amumi pañqawu pay ura hak sükä sinmuy amuñem mokq pam ñas'ewniqata.

Peter Denies Jesus

(Mt. 26.69-70; Mr. 14.66-68; Lk. 22.55-57)

¹⁵Noqw Simon Peter Jesus ańki, pu suhká put aw nánatuwnaqa; pamwat God awwat mohpeq mońwit tuwi'ta; nihqe pam Jesus amum God awwat mohpeq mońwit kiyat aw paki. ¹⁶Noqw Peter pay hötsíwat ihpaq wunu. Noqw pahsat pu suhka Jesus aw nánatuwnaqa God awwat mohpeq mońwit tuwi'taqa yámakqe, hötsíwat aw tunatyawtaqt mānat aw yuaaykuqe Peter pana.

¹⁷Pahsat pu māna hötsíwat aw tunatyawtaqa Peter aw pańqawu: Ya qa um piw it tāqat aw nánatuwnaqa? Noqw pam pańqawu: Qae. ¹⁸Noqw iyohooniqw, öviy tūtuwikt hońvia'yatuy amumum tövumsit hoveyelayaqe aw hońkahkańw nāmukintota. Noqw Peter pumuy amumum aw wunuwkańw nāmukinta.

The High Priest Questions Jesus

(Mt. 26.59-66; Mr. 14.55-64; Lk. 22.66-71)

¹⁹Pahsat pu God awwat mohpeq mońwi Jesus tūvińtaqe put aw nánatuwnayaqam hákimyaqat put tūvińta, pu hihta pam pumuy tutuqaynaqata. ²⁰Noqw Jesus lavayhtiqe aw pańqawu: Nu nuhtumi susmataq yuaata. Nu tsotsvalkive sutsep tutuqayna, pu God kiyat ep'e, pańso Jew-sinom sutsep tsotsvalya; nu qa hihta nanauyve lavayhti. ²¹Noqw um hinoqw nuy tūvińlawu? Nu hihta yuaaykuqat um inumi tūqayyuńqamuy tūvińtanikańwo; meh, puma nuy hińqawhq navoti'yuńwa. ²²Noqw yan pam lavayhtiqw, pu suhka hońiaya put aqlap wúnuhqa mapqölöy akw Jesus wuvahta, pańqawkańwo: Ya um hinoqw God awwat mohpeq mońwit aw panhaqam hińqawu? ²³Noqw Jesus put aw pańqawu: Pay pi kurs nuy qalolmat lavayhtiqw um put pańqawni; kurs pay nuy súańqawhq ya um hinoqw nuy wuvahta? ²⁴Noqw Annas put somt, God awwat mohpeq mońwit Caiphas aw hōna.

Peter Denies Jesus again

(Mt. 26.71-75; Mr. 14.69-72; Lk. 22.58-62)

²⁵Noqw Simon Peter pep wunuwkańw nāmukinta; noqw haqawat pep hońqam put aw pańqawa: Ya qa um piw put aw nánatuwnaqa? Noqw pam qa nakwhaqe pańqawu: Qae. ²⁶Noqw haqawa God awwat mohpeq mońwit tūwikiat Peter aw pańqawu: Puyaw qa um oliveqölpe put ámumniqw nu ūmi qa tātayi? Pam hapi Malchus ańqwvi, it hakiy naqvuyat Peter ayo tukuqw put'a. ²⁷Pahsat pu Peter piw nāt qa nakwha, noqw pahsat pay taqakowako töqtí.

Jesus before Pilate

(Mt. 27.1-2, 11-14; Mr. 15.1-5; Lk. 23.1-5)

²⁸Pahsat pu puma Caiphas ańqw Jesus haqami Rome ańqw mońwit kiyat aw wikya; noqw súitsi; noqw puma pay mońwkimi qa yuńa, taq ka Amutsva Yūmosanihqat ep nōvíwhqat ańqw nōnösaniqey qa hu'waniwyani. ²⁹Pahsat

pu Rome ańqw mońwi Pilate yan mātsiwhqa yámakqe amumi pańqawu: Ya uma hihta it nēveltotoynaya? ³⁰Noqw puma lavayhtotiqe aw pańqawa: Pay pi as i' tāqa qa nukpananiqw soon itam ūmi put wikkayani. ³¹Pahsat pu Pilate amumi pańqawu: Pay pi uma put wikkye' umumi hin tutavot an put yukunayani, kita. Noqw ḍiviy Jew-sinom put aw pańqawa: Itam hakiy nīnayaniqey mewniwta. ³²Ura Jesus hin mokniqey lavayhtiqt anhtiniqw ḍiviy puma pańqawa. ³³Pahsat pu Pilate piw pavasiwhkimi pakit, Jesus wáñwayhqe aw pańqawu: Ya um Jew-sinmuy mońwiamu? ³⁴Noqw Jesus lavayhtiqt put aw pańqawu: Ya pay um pas nāp it lavayhti? sen pay hakim nuy pamnihqat uń aawnaya? ³⁵Noqw Pilate lavayhtiqt put aw pańqawu: Ya nu Jew-sino? Pi nāp uhsinom God awwat mohpeq momińwitu amumum uń inumi mātapyä. Ya um hihta hinhti? ³⁶Jesus lavayhtiqt put aw pańqawu: Pay imońwtunatyqa yep qatsit ahpiy'o, pi as imońwtunatyqa it qatsit ahpiyiniqw soon itumal'a'yam as qa rohomhtotini; noqw nu Jew-sinmuy amumi qa noiwni; noqw pi imońwtunatyqa yańqöö. ³⁷Noqw ḍiviy Pilate put aw pańqawu: Noqw um mońwi? Jesus lavayhtiqt put aw pańqawu: Um súáńqawu. Pi nu yaniqw tihtiwa; nihqe nu it hihta pas antsanhqat tuawi'taniqe ḍiviy tūwaqatsit aw pitu. Pas antsanhqat ań hinwisqam sohsoyam itönay nanaptańwu. ³⁸Noqw Pilate put aw pańqawu: Ya himu pas antsa?

Jesus Sentenced to Death

(Mt. 27.15-31; Mr. 15.6-20; Lk. 23.13-25)

Pam kitat, piw Jew-sinmuy amumi yámakqe, amumi pańqawu: Pas nu qa haqam qaanhqat put aw tuwa. ³⁹Noqw pay pi Amutsva Yümosanihqat ep nōviwhqat aw pituqw nu hakiy umumi mātapmantaniqat uma pan tuwi'yuniwa. Noqw nu Jew-sinmuy mońwiyamuy umumi mātapniqat uma nānawakna? ⁴⁰Pahsat pu puma sohsoyam piw nāt sákmaqe pańqawa: Qa i'ni, Barabbasni. Noqw i' Barabbas pi hihta tūnawhkilawu.

19 ¹Pahsat pu Pilate solāwamuy pan ayataqw puma Jesus haqami wikyaqe wuvahpit akw put qa sūs wuvahota. ²Pahsat pu puma hihta kütay'taqat kwitetotaqe put wiħkat yukuyat put Jesus qötösomtoynaya, nit pu hihta palasakwat usimnit put usihtoynayaqe, ³Aw pańqawa: Öqawmańwu, Jew-sinmuy mońwiamu! Pu puma may akw wuvalalwa. ⁴Pu ḍiviy Pilate piw yámakqe sinmuy amumi pańqawu: Meh, nu hapi qa haqam qaantaqt it aw túwahqe umuy navotnaniqey ḍiviy nu umumi put hórokna. ⁵Pahsat pu Jesus kütat akw qötösomiwkańwu palasakwat usimnit uskańwu pańqawu yama. Noqw Pilate umumi pańqawu: Taa, yep tāqa. ⁶Noqw ḍiviy God awwat mohpeq momińwit hońvia'yatuy amumum put aw yórikyaqe sákmaqe pańqawa: Nahoylehtsit aw múa! Nahoylehtsit aw múa! Noqw Pilate amumi pańqawu: Uma pi wikkye' put nahoylehtsit aw muayani, nu pi qa hihta qaantaqt put aw tuwa. ⁷Noqw Jew-sinom lavayhtotiqe pańqawa: Itam hihta ep yukuyamantaniqe tutavot pasiwyuniwa; noqw itahtutavoyniqw pi soon pam

qa mokni, pam God Tíatnihqey pañqawhqe öviy'o. ⁸Noqw öviy Pilate pan lavayit navotqe pu' pas maqasti. ⁹Nihqe pavasiwhkimi piw pákihqe Jesus aw pañqawu: Ya um hak háqaqö? Noqw Jesus aw qa hinqawu. ¹⁰Pahsat pu Pilate put aw pañqawu: Noqw ya um inumi qa hinwat lavayhtini? Nu un mātapniqey, sen nahoylehtsit aw muiwniqat unem yúkuniqey aw öqalat pasiwtá. Ya um qa it navoti'ta? ¹¹Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Pay as öqalat qa öñaqw ümi noiwhq soon um inumi öqalani. Pantaqw öviy i' hak nuy ümi mātapqa uhpenihqe pas wukoqaanhti. ¹²Pahpiy pu Pilate as put mātapniqey tunatyalti; noqw Jew-sinom sáakmaqe pañqaqwa: Um it tāqat mātave' pay Caesar qa kwātsiatni, hak haqam nāmonhwlahqá pan Caesar aqw hiñqawínu. ¹³Noqw öviy Pilate it navotqe Jesus wikkañw ihpo yama, nit pu haqam Owaqantupha yan túiwantiwhqat ep moñw'atsvewat ep qatuptu, haqam Hebrew-sinmuy amuhkwanihqe Gabatha yan mātsiwhqat ep'e. ¹⁴Noqw Amutsava Yūmosanhqat ep nōiviwniqat totokay'yuñwa, noqw tāwanasavehaqamo. Noqw Pilate Jew-sinmuy amumi pañqawu: Taay, yep umuhmoñwi! ¹⁵Noqw puma sáakmaqe pañqaqwa: Tūvaay, tūvaay! Nahoylehtsit aw míúa! Noqw Pilate amumi pañqawu: Noqw ya nu umuhmoñwiyah nahoylehtsit aw muiwniqat enem yúkuni? Noqw God awwat mohpeq momiñwit pañqaqwa: Itam qa hakiy moñwí'yuñwa, pas Caesar-saa.

Jesus Nailed to the Cross

(Mt. 27.32-44; Mr. 15.21-32; Lk. 23.26-43)

¹⁶Pahsat pu puma put nahoylehtsit aw muayaniqat öviy pam amumi put mātavi; noqw puma ñuayaqe ahpiy wikya. ¹⁷Noqw pam nahoylehtsí iñkiwiñkaiw haqami Masqötvhka yan túiwantiwhqat aw'i; pam Hebrew-sinmuy amuhkwa Golgotha yan túiwantiwa. ¹⁸Pep pu' puma hakimuy lōqmuy put enañ nahoylehtsit aw muaya, nan'ikaqee, noqw Jesus amuhtsavee. ¹⁹Noqw pam hak hímunihqat Pilate pēnaqe nahoylehtsit atsve mua; noqw yan pey'ta: JESUS NAZARETH AÑQWNIHQÀ JEW-SIMUY MONWIAMU. ²⁰Noqw Jesus haqam nahoylehtsit aw muiwhq pam kīñaqw qa yāpo; noqw öviy kaysiwhqam Jew-sinom it atsva yan pey'taqat añ tuñwáya. Noqw pam Hebrew-sinmuy amuhkwa pey'ta, pu Greek-sinmuyu, pu Latin-sinmuyu. ²¹Pahsat pu Jew-sinmuy amuñaqw God awwat mohpeq momiñwit Pilate aw pañqaqwa: Jew-sinmuy moñwíamnihqe pam kítahqat um pēnani. ²²Noqw Pilate lavayhtiqe pañqawu: Pay pi nu hin pēnaqw pay pi pantani. ²³Pahsat pu solāwam Jesus nahoylehtsit aw muayaqe yuwsiyat nälövo o'yaqe nähuyva; noqw ahtoqö'napnaat qa tühiwtqa ehsupoq pöqniwta. ²⁴Noqw öviy puma nānami pañqaqwa: Itam qa tsikayat, put öviy nanavö'yani, mātaqpi hak putni, kitota. Yan puma tutuvenit antsanhtota, ura pan pey'ta: Puma iyuwsiy nähuyvayaqe inapnay öviy nanavö'ya. Noqw öviy solāwam panhtoti. ²⁵Noqw pep Jesus nahoylehtsiyat aqlap put yuat wunuwta, pu yuyat tupkoat Mary,

hakiy Cleopas nōmaata, noqw pu Mary Magdalene. ²⁶Noqw Jesus yuy tuwa, pu put aw nānatuwnaqat pas aw unaiway pep wūnuwtaqata, nihqe yuy aw pañqawu: Wuhti, ayam uhtii. ²⁷Pahsat pu pam put aw nānatuwnaqat aw pañqawu: Ayam únuu. Noqw pahpiy put aw nānatuwnaqqa put kiy aw wiķi.

The Death of Jesus

(Mt. 27.45-56; Mr. 15.33-41; Lk. 23.44-49)

²⁸Yantaqat atsва pu' Jesus tumalay pay sohsok yúkuhqeу navoti'taqe pañqawu: Nu pānaqmoki, kita, hin pey'taqat antaniqw ōviy'o. ²⁹Noqw pep tsaqaptat ańqw ovaval ańö sika kūyiwtā; noqw puma hihta sóyatkat put aqw móroknayat, pu himu hisop yan mātsiwhqat kohoyat epeq söñnayat put moami itaya. ³⁰Pu ōviy Jesus ovavalat ań yúkuhqe pañqawu: Yukilti, kitat yōkoltit sohsok hikwsu.

Jesus' Side Pierced

³¹Noqw ép nasuñwintalöñnit pas kaptstitwhqat ep totokay'yuñwa. Noqw pumuy tokoam nāt nasuñwintalöñnit ep nahoylehtsit ań hāyiwyuñwiqat ima Jew-sinom qa nānawakna. Noqw ōviy puma Pilate awyaqe aw pañqaqwa: Um as solāwamuy ayataqw, puma hokayamuy qōqhitote' pumuy haqami hintsatsnani. ³²Pahsat pu ōviy solāwam ókihqé mohti'maqat-nikańw pu mitwat put amum nahoylehtsit aw multiqat pumuy lōvaq hokayamuy qōqhitota. ³³Nit puma Jesus aw ökiqw pay kurs pam mōki, noqw ōviy pay puma put hokayat qa qōhiknaya. ³⁴Nikańw suhka solāwa lansay akw put suyvaqewat sōhkwiknaqw pahsat ańqw uñwa kūyit enań munva. ³⁵Noqw nu hapi it aw yori, nihqe hihta navoti'taqey pas suyan tuawi'ta; nu qa atsálawu, noqw uma kurs hin qa tūtuptsiwani. ³⁶Hin pey'taqat hapi anhtiniqw ōviy ii yaniwhti, ura yan pey'ta: Qa himuwa put öqaat qōhikiwni, yan'i. ³⁷Pu piw sutske' yan pey'ta: Puma hakiy sōhkwiknayaqey aw yórikyani, yan'i.

The Burial of Jesus

(Mt. 27.57-61; Mr. 15.42-47; Lk. 23.50-56)

³⁸Yantaqat atsва pu' hak tāqa Aramatheat ańqwnihqa Joseph yan mātsiwhqa Pilate awnihqe Jesus tokoyat haqami hintsanniqey put aw maqaptsi'ta; noqw Pilate put hu'wa. Noqw ōviy pam pítuhqe Jesus tokoyat haqami yawma. Pam hak as nuhtum Jesus aw tuptsiwa; nikańw Jew-sinmuy mamqasqe ōviy qa hakiy put ańawna. ³⁹Noqw pu piw Nicodemus hihta myrrh aloes enań namiqwriwtaqat tsivót-sikip sunat pututuwaniit pahsa'haqam kimakanw ep pitu. Ura pam hak mothihaqam míhikiwtaqw Jesus aw pitu. ⁴⁰Pu ōviy puma Jesus tokoyat haqami távihqe kwańwáhovaqtuqat tōsit atsва put siwuwyakinat tsatsákwmötsaput linen yan mātsiwhqat akw put mokahta, hin Jew-sinom hakiy masyuwsinayańwuqat pan'i. ⁴¹Noqw pam

haqam nahoylehtsit ep multiqat ep himuqölö; noqw pep puhutuamtuhösö; noqw nāt pas qa hak hisat pañsoq taviwa. ⁴²Noqw Jew-sinom totokay'yuñqw öviy puma pep Jesus tavi, pam tuamtuhsö áhayhpniqw öviy'o.

The Empty Tomb
(Mt. 28.1-8; Mr. 16.1-8; Lk. 24.1-12)

20 ¹Noqw Sundayt aw pituqw, suits talavay nāt qa talq, Mary Magdalene tūamit aw'i; noqw kurs owa tūamit aqw ūtsiwtañwuqa ayo taviwa. ²Pahsat pu pam wárikqe, Simon Peter-nit pu nuy, Jesus aw unañwayat yan túñwantihqat, itamumi pañqawu: Taq kurs Tutuyqawhqat tūamit añqw hóroknaya; nihqe haqami pi put hintsatsna. ³Pu öviy nu Peter amum tūamit aqw wari. ⁴Noqw nu Peter ehpeqtaqe pay mohti pañso pitu. ⁵Nihqe nu motoltiqe ahpamiq tātayhqe tsatsákwmötsaput ep oyiqw tuwa; níkañw pay nu qa aqw paki. ⁶Pahsat pu Simon Peter inuñk pitu; nihqe tūamit aqw pákihqe, tsatsákwmötsaput ep oyaqw tuwa. ⁷Pu höhönpí put qötöyat akw as mōkiwtaqa pay tsatsákwmötsaput qa enañ qatskañw pay nälä suphaqam qätsi. ⁸Pahsat pu nu tuwat aqw paki, nihqe nu yórikqe tuptsiwa. ⁹Pam mokiwuy añqw pas soon ahoy qa tātayniqat pan pey'taqat nāt itam qa mātsi'yuñqe öviy'o. ¹⁰Pahsat pu itam ahoy pañqw nima.

Jesus Appears to Mary Magdalene
(Mt. 28.9-10; Mr. 16.9-11)

¹¹Noqw Mary tūamit ihpaq wunuwkañw okiw pakmumuya; nihqe öviy pam pan hiñqawkañw, motoltilt, tūamit aqw yori; ¹²Nihqe hakimuy löqmuy hoñviyatuy qötsat yuksi'taqamuy pepeq qatuqw tuwa, haqe' Jesus tokoat as qatsqat pep suhka qötöveniqw, pu suhka kukveq'a. ¹³Noqw puma hakim put aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoqw pakmumuya? Noqw pam amumi pañqawu: Ispi kurs puma Itutuyqawhqay haqami hintsatsnaqe, haqam put taviyaqw nu qa navoti'taqe öviy'o. ¹⁴Yan pam hiñqawht, ahoy namtökkañw Jesus pep wunuqw tuwa; nit pam Jesus-niqw qa māmatsi. ¹⁵Noqw Jesus put aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoqw pakmumuya? Ya um hakiy hepnuma? Noqw pay pam ūxit tumalay'taqanihqat pam wüwahqe aw pañqawu: Täqa, kurs um put haqami hintsane', um haqam put távihqey nuy ãawnani; noqw nu haqami hintsanni. ¹⁶Noqw Jesus put aw pañqawu: Mary. Noqw pam aw namtökt, put aw pañqawu: Rabboni, kita. (Pam Tütutuqaynaqa i'nihqe pam'i.) ¹⁷Jesus put aw pañqawu: Um nuy qa nün'ani, taq nu nāt Inay aw qa wüvi. Um itupkomuy amuminen amumi pañqawni: Nu God Inay aw wupni, pu pay pam piw Umunaa, pu Umuhtutuyqawhqa. ¹⁸Noqw Mary Magdalene Tutuyqawhqat aw yórikqey put aw nánatuwnayaqamuy amumi tūawva, pu pam yan put aw lavayhtiqtata.

Jesus Appears to His Disciples
(Mt. 28.16-20; Mr. 16.14-18; Lk. 24.36-49)

¹⁹Noqw ép Sundayt ep tapkiqw put aw nánatuwnnayaqam haqam tsovawtaqe, okiw Jew-sinmuy mamqasyaqe öviy hötsíwhpa' uhtsi'yuniqw, Jesus pítuhqe, amuhsonve wunuwkañw pañqawu: Uma kwakwhat unaiñway'yuñwni. ²⁰Yan pam lavayhtit, tokoy haqami söhkwiknayaqat pumuy amumi mahtakna may énaña. Noqw put aw nánatuwnnayaqam Tutuyqawhqt aw yórikyaqe hahlayhtoti. ²¹Pahsat pu Jesus piw amumi pañqawu: Uma kwakwhat unaiñway'yuñwni. Nu hapi hin Inay nuy ayataqat pan piw tuwat umuy ańqe' ayata. ²²Yan pam lavayhtit, amumi hikwsut pañqawu: Huvam Qahováriwtaqat Hikwsit kwusuyaa. ²³Uma hakiy qaanh tipuyat ayo yukuqaqw pam ayo yukiñiwu; pu uma hakiy qaanh tipuyat qa ayo yukiñiqat pañqaqwaqw pam qa ayo yukiñiwu.

Jesus and Thomas

²⁴Noqw imuy pakwt lőq sihkay'taqamuy amuñaqw hak Thomas, Didimus yan túñwantihwhqa, qa amumumniqw Jesus pitu. ²⁵Noqw öviy mímawat Jesus aw nánatuwnnayaqam put aw pañqaqwa: Itam Tutuyqawhqt aw yórikya. Noqw pam amumi pañqawu: Pas nu māyat ep muahpit akw pey'vaqat aw qa yórikkañw pu imalatsiy akw put aw qa hintsankaañw, pu put tokoyat haqam söhkwiknayaqat aqw imay qa pane' soon tuptsiwni. ²⁶Noqw ahpiy nanalsikis talq put aw nánatuwnnayaqam piw haqam ahpave tsovawta, noqw Thomas pumuy amumuma. Noqw hösíwa uhtsiwtaqw Jesus pítuhqe amuhsonve wunuwkañw pañqawu: Uma kwakwhat unaiñway'yuñwni. ²⁷Pahsat pu pam Thomas aw pañqawu: Kurs uhmalatsiy aqw pew hintsanaa, pu imay aw yórikuu; pu pew māvuyalte', itokoy haqam söhkwiknayaqat aqw uhmay pánaa, nit um pāpu qapēvewnat tuptsiwni'tani. ²⁸Noqw Thomas put aw pañqawu: God, Itutuyqawhqa. ²⁹Noqw Jesus put aw pañqawu: Thomas, paysoq pi um inumi yórikqe öviy tuptsiwa; inumi qa yórikyat tütuptsiwaqam pas hihlayhpit epyani.

The Purpose of this Book

³⁰Noqw Jesus put aw nánatuwnnayaqamuy amumumnikaañw pas qa ts'a' kātatayhpit hihta tuawi'taqat tumalta; noqw pāvam qa sohsoy it tutuvenit ań pey'ta. ³¹Noqw pay hapi pas Jesus Moñw'asi'taqanihqat, pu God Tíatnihqat uma tütuptsiwaniqw öviy ii yantaqa pēniwa, pu uma tütuptsiwe' put ahpiy qatsit tutwani.

Jesus Appears to Seven Disciples

21 ¹lit atsve pu Jesus wuhkovatuphat Tiberias yan mātsiwhqat ep put aw nánatuwnnayaqamuy amumi piw namtakna; noqw pam

hin namtaknaqt nu umuy āawnani. ²Ima yahsa'ifikim haqam sūpya: Simon Peter, pu Thomas, Didimus yan túñwantihqa, pu Galileet ep Canat ańqw tāqa Nathanael, pu Zebedeet tímat-niqw, pu hakim lōyōm piw put aw nánatuwnaqamu. ³Noqw Simon Peter pumuy amumi pańqawu: Nu pakiwmaqto; noqw puma aw pańqaqwa: Itam úmumyani. Noqw ūviy puma ahpiyyaqe āpiy pākihuq aqw yuña, nit ep mihikq puma qa hihta kwisnaya. ⁴Noqw qavorivaqw talavay Jesus patuphat qalaveq wunu; noqw put aw nánatuwnayaqam put Jesus-niqw qa māmatsya. ⁵Pahsat pu Jesus pumuy amumi pańqawu: Tōtimu, ya uma qa hihta kwisnaya? Noqw puma put aw pańqaqwa. Qae. ⁶Pu pam amumi pańqawu: Uma pākihuq putvaqewat umuhtutsayay pāmiq tūvaye' tutwani. Noqw puma panhtotiqe, pas antsa pāvakiwhtuy qaan'ewakw hintaqamuy intotaqe qa kātoti. ⁷Paniqw ūviy nu Jesus pas aw unainwayat yan túñwantihqa Peter aw pańqawu: Taq Tutuyqawhqa. Noqw Simon Peter Tutuyqawhqt-nihqat navotqe, napnay ań paki, qa yuksi'taqe ūviy'o, nit pu pāmiq tsoo. ⁸Noqw mímawat put aw nánatuwnayaqam tutsayat ep pāvakiwhtuy íniwyurqamuy pay pākihuq akw lölökinkahkaiw öki, puma tutskwam ańqw qa yápyaqe ūviy'o, pay tsivót-síkip sunat kwílakit pahsaphaqamo. ⁹Pu ūviy puma panis tutskwami ökit, pep tōvut hoveyeliwtaqat tutwa. Noqw pāvakiwht put ań oyi. Pu pólavikit piw tutwa. ¹⁰Noqw Jesus pumuy amumi pańqawu: Uma pāvakiwhtuy umuhtunimuy ańqw pew kiwisni. ¹¹Noqw Simon Peter put aqw wupqe yańsakoqmuy pāvakiwhtuy tutsayat ep íniwtaqamuy tutskwami lölökinta, tsane'síkip sunat-síkańw ańqw pakwt payhkomuy sihkay'taqamuyu (153); noqw pas as qaan'ewakw hintaqw piw tutsayqa tsiki. ¹²Noqw Jesus pumuy amumi pańqawu: Huvam pewye' nōnōsaa. Noqw soon kurs haqawa put aw nánatuwnayaqam pam haknihqat tūviintani, suyan pi pam Tutuyqawhqt-nihqat ūviy'o. ¹³Pahsat pu Jesus amuminihqe pólavikit kwusut, pumuy put huyta, pu pāvakiwhtuy piwu. ¹⁴It akw hapi pu' Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumi pāyis nāmahtakna, mokiwuy ańqw ahoy tātayht'a.

Jesus and Peter

¹⁵Pu ūviy pumuy nōnōsaa, Jesus Simon Peter aw pańqawu: Simon Jonas tíata, ya um imuy amuhpenihqe inumi pas unańway'ta? Noqw pam put aw pańqawu: Owi, Tutuyqawhqa, pay nu uń hahlayhq um navoti'ta. Noqw pam put aw pańqawu: Imamñatuy nopni'taa. ¹⁶Pu ańqw piw pam put aw pańqawu: Simon, Jonas tíata, ya um inumi unańway'ta? Noqw pam pańqawu: Owi Tutuyqawhqa, pay nu uń hahlayhq um navoti'ta. Noqw pam pańqawu: Ikanelvokmuy amumi tunatyawtaa. ¹⁷Pu pam pāyisní'makańw put aw pańqawu: Simon, Jonas tíata, ya um nuy hahlayi? Noqw pahsat pu Peter pas qahahlayhti, pam pu' Ya um nuy hahlayi put aw kítäqw ūviy'o. Noqw pam put aw pańqawu: Tutuyqawhqa, pay pi um sohsok hihta navoti'ta; nu uń hahlayhq um navoti'ta. Jesus put aw pańqawu: Ikanelvokmuy nopni'taa. ¹⁸Pas antsaa, pas antsa nu ūmi pańqawni: Um

tsaynihqe nāyuwsinat haqami unañwte' pañso haqaminiñwu; nīkañw pay ason um wúyokte' uhmay hohtaknani; noqw pu suhka uñ yuwsinani, nit pu uñ haqami qa nāwaknaqw uñ pañso wikni. ¹⁹Pam yan lavayhtiqe put hin mokniqat pañqawu. Noqw pam mokiwuy akw God pas pavan mātaktani. Pu pam yan lavayhit put aw pañqawu: Um inuñk hinmani.

Jesus and the Other Disciple

²⁰Noqw Peter namtökqe nuy pumuy amuñkniqw tuwa. Nu hapi Jesus aw unainwayat túñwantihqe ura tapkiqw nōnovaqw put tawitsqayat aw tahtsikiwkaiw aw pañqawu: Ya hak uñ mominwituy amumi mātapni? ²¹Noqw Peter nuy túwahqe Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, noqw i' tuwat hinhtini? ²²Noqw Jesus aw pañqawu: Pay pi as pas nuy hisat pítuniqat aw pahsavo pam qátuniqat nu nāwaknaniqw, ya um put hintsanni? Um inuñk hinmani. ²³Pantaqat ahpiy pu' yaw nu pay qa mokniqat mímawat nánatuwnayaqam yan lavayta. Noqw pi Jesus put aw qa pañqawu: Pam qa mokni, qa kita; nīkaiw Pay pi as pas nuy hisat pítuniqat aw pahsavo pam qátuniqat nu nāwaknaniqw, ya um hintsanni? kita. ²⁴Nu hapi put aw nánatuwnaqa iit tuawi'ta, nihqe iit pēna. Noqw uma navoti'yuñqw ituawi pas qaatsa.

Conclusion

²⁵Pu piw pas as nihiwtaqat Jesus tumalta; noqw ka as pam sohsoy pēniwniniqw hikis pi ka tūwaqatsit ep soon tutuvenit pēniwniqat enem qénini. Pas antsaas.

Jesus Ayamuyatuy Hiniwhtipuamu

Jesus Promises to Send the Holy Spirit

1 ¹Ura nu mohtihaqam pēna, Theophilus; nihqe ura Jesus sohsok hihta hintsaktivaqat, pu tūtutuqaynativaqat nu yuaata, ²Hisat ūmi wiкиwhqat pahsavoo. Ura pam ayaiwyunqamuy namorstaqey amumi Qahováriwtaqat Hikwsit ań tutapta, pańso wikiwa. ³Pu piw pam kānavot, put atsve hīhihta qaöwíhintaqat akw pumuy amumi pas suyan taytaqey mahtakna; lōp sunat tālat ań pumuy amumi nāmataqlawu; nihqe God mońwtunatyat hin hintaqtat pumuy amumi yuaata. ⁴Noqw ura pam pumuy amumum tsovawtaqe, puma Jerusalem ańqw qa ahpiyyaniqat amumi tutaptaqe, Nayat ańqw pumuy amumi hakiy awinit öviy maqaptsi'yuńwniqat pańqawu. Ura uma inuhpiy put nanapta, pam kita. ⁵Pay as pi John pas antsa kūyit akw tūtuvoylalawu; níkaiw uma hapiyahpiy qa wūhakis talq Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylatiwyani.

Jesus is Taken up to Heaven

⁶Noqw öviy puma tsovaltiqe, put tūvińtotaqe aw pańqawwa: Tutuyqawhqa, ya um pu'haqam Israel-sinmuy amumi mońwtunatyat ahoy pitsínani? ⁷Noqw pam amumi pańqawu: Pay pam hísatniqat, pu haqe' qalawmaqw aw pítuniqat Ina pas nāp öqalay akw yuki'taqtat pay qa uma put navoti'yuńwni. ⁸Pay ason uma öqalat makiwyani, Qahováriwtaqat Hikwsit umumi pítuq'ö; nen uma nuy hin navoti'yuńqey tuawi'yuńwni Jerusalem ep'e, pu sohsovik Judeat ań'a, pu Samariat ań'a, pu ahpiytūwaqalavoqhaqamii. ⁹Yan pam lavayhtiqw, puma aw tāyuńqw, pam ūmi wiкиwa; noqw ūmaw put wikqe, pumuy amutpik tupka. ¹⁰Noqw pam ūmi wuptoqw, puma ańk-sa tāyuńqw, hakim lōyöm tāqat qōtsat yuwsı'kańw pumuy amumi suptuqe, amuqlap wunuptu; ¹¹Nihqe pańqawu: Uma Galileet ańqw tahtaqtu, ya uma hinoqw pas ūmiq-sa taykahkańw hōñi? Pay hapi i' Jesus umuńaqw ūmi wiкиwhqat uma aw tāyuńqw, hin pam ūmi wupqey pan piw ahoy pítuni.

Judas' Successor

¹²Pahsat pu puma tsomot Olivet yan mātsiwhqat ainqw ahoy Jerusalem awya. (Pam tsomo Jerusalem ainqw hak nasurīwintalönnit ep haqami pahsavo nakwsumantaniqat pahsaphaqamo.) ¹³Noqw puma ep ókihqe, tupatsveq ahpami yuña; pepeq ima yēse: I' Peter, pu James, pu John, pu Andrew, pu Philip, pu Thomas, pu Bartholomew, pu Matthew, pu James, hakiy Alphaeus tñata, noqw pu Simon Zelotes, noqw pu Judas it James tupkoata. ¹⁴Ima sohsoyam sun unaiway nāwakintota; pu pas okiwlalwa qa qé'iwwiskahkānwo, hakimuy momoymuy amumuma, pu Jesus yuyat Maryt-nikānw pu Jesus tupkomuyatuy amumuma. ¹⁵Noqw ephaqam Peter tuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw wunuptu, (ima tsovawtaqam navaysikip sunat pahsa'haqamya) ¹⁶Nihqe amumi pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, ura Qahováriwtaqa Hikwsi David moayat ahpip tutuvenyukit añ añiway pay hin lavayhtiqw pas soon pam qa antani; pam Jesus niuwisqamuy put aw tsamqat Judas pañqawu. ¹⁷Pam as ura itatum tōnawta; nihqe itatum it yan tumalat aw taviwa. ¹⁸Noqw i' tāqa ura qalomáhihntiqe, ahsatiy akw tutskwat tui; nihqe kopañivosqe nāsavaqe pahtokq, sohsoy sisihuat nōñānayku. ¹⁹Noqw sohsoyam Jerusalem ep ki'yuñqam put nanapta; noqw óviy pep tutskwa pumuy amuhkwa Acedama yan túñwantia; pam tutskwa uñwat akw tuiwhpu i'nihqe pam'i. ²⁰Pay ura Tātawit añ yan pey'ta: Nam kiat kiqötiiwaa; nam qa hak añ qátuu, yan'i; pu piw yan'i: Nam tumalmakiwaat pas suhka makiwaa. ²¹⁻²²Imuy yep yesqamuy amuñaqw haqawat Jesus qatsiyat añ ahsupoq itatum hinnomya, John hisat Jesus kūyit akw tuvoylataqat ahpiy'o, pu put itamuñaqw ómiq wíkiwhqat aw pahsavoo. Noqw óviy itam pumuy amuñaqw haqawat namorstotaqw, pam itatum Jesus mokiwyu ainqw ahoy tātayhqat yuaatani. ²³Noqw óviy puma hakimuy lōqmuy taviya, hakiy Joseph, Barsabas yan túñwantiwqhqt, pam hak piw Justus yan mātsiwhqat, nikañw pu hakiy Matthias pīwu. ²⁴Nit puma nānawaknaqe pañqawwa: Taay, Tutuyqawhqa, um sohsokmuy amumi unañwayamuy navoti'ta; um imuy tāqatuy himuwat namorstaqey mahtaknani. ²⁵Noqw pam it tumalat ep wúnupte', itamun ainqe' ayaiwtani. Ura Judas qaanhitiqe put ainqw ayo yama, pas nāp qeniy awniqee, kitota. ²⁶Pu puma pumuy amuhpe hihta akw tuwantotaqw, pam Matthias ep yēva. Noqw pam pakwt sukhw sihkay'taqamuy ayaiwyuñqamuy amumum pohtoylaniwa.

The Coming of the Holy Spirit

- 2** ¹Noqw talönnit Pentecost yan mātsiwhqat aw pituqw,
tuptsiwni'yuñqam sohsoyam sun unaiway haqam sūp tsovawta.
²Noqw nāt pumuy panyuñqw, pahsat pay himu wukohuñawuy an
söykitaqa ñiaqw pítuhqe, pumuy haqam kive tañawtaqw, pep pās
ohpo. ³Noqw pep himu ûwiñwuy antaqa amumi mātaqtique, nāhoy

tsihtsiktiqe, leñit anhtiqe nānap amuhpa' kwāvilti. ⁴Noqw puma sohsoyam Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwyuñqe, pahsat pu hihih tuy amuhkwa yuaaykuya, hin Hikwsí pumuy lavayhuyaqt pan'i. ⁵Noqw ephaqam kaysiwhqam Jew-sinom God pas kaptsi'yuñqam Jerusalem ep tsovawta. Puma nānan'ivaqw tutskwat añaqw öki. ⁶Noqw i' yantaqa añaqe' nanaptiwhq, sinom qaan'ewakw hintaqam sūmi tsovaltiqe, hin kurs wūwaya, puma nanāp amumi tūqayyuñqw, amuhkwa yuaatotaqw öviy'o. ⁷Noqw puma sohsoyam pas hin unañwtotiqe kātayuñqe nānami pañqaqwa: Meh, ya ima yuaatotaqam qa sohsoyam Galileet añaqw sinomu? ⁸Noqw hintaqw öviy itam nanāp hin lavaymakiway'kahkañw, tihiwiyaqey pan pumuy yuaatotaqw nanvotya? ⁹Parthian-sínomu, Mede-sínomu, Elamite-sínomu, pu Mesopotamiat añaqamu, pu Judeat aña'a, pu Cappadociat aña'a, pu Pontus aña'a, pu Asiat aña'a, ¹⁰Pu Phrygiat aña'a, pu Pamphyliat aña'a, pu Egypt aña'a, pu Cyrenet ánan'ik Lybiat aña'hähaqe' yesqamu, pu Rome añaqw yaktaqamu, Jew-sínomu, pu Jew-sinmuy amún tuptsiwni'yuñqamu, ¹¹Crete-sínomu, pu Arabia-sínomu, puma God kātutmalayat itamuhkwa yuaatotaqw, itam sohsoyam nanvotya, kitota. ¹²Nihqe puma sohsoyam pas hin unañwtotiqe hin kurs hinhtotiniqe pañqaqwa: Hin pa i' hintani? ¹³Noqw pētu tututsiwyaque pañqaqwa: Ima puhut wine akw hōnaq'iwyuñwa.

Peter's Message

¹⁴Noqw Peter pakwt sukw sihkay'taqamuy amumum wunuñkaiñw, lavayhtiqe sinmuy amumi pañqawu: Uma Judeat ep yesqamu, pu sohsoyam Jerusalem ep ki'yuñqamu, nu umuy it äawnani; uma ilavayiy aw tuqayvastotani. ¹⁵Itam qa hōnaq'iwyuñqw uma pan itamumi wūwantota, nāt pu' tönya. ¹⁶Pi i' hapi God lavay'ayayat Joel aña lavayhtiwa, ura pañqawu: ¹⁷Pu so'ñwamiq hapi yantani, kita God, nu sohsokmuy sinmuy amumi Ihikwsiy wütani. Noqw umuhtim tötim pu mamant inuñem yuaatotani; pu umuhtahtaqt su'peyaqam tuawayorstotani, pu umuhwuwyom tahtaqt tumokyorstotani. ¹⁸Pu ep nu imuy itutuwiktuy tahtaqtuy pu momoyamuy amumi Ihikwsiy wütani. Noqw puma inuñem yuaatotani. ¹⁹Pu nu övaqe tokpelat añaqe' kātatayhpit poñalawni, pu atpik tūwaqatsit aña hihta tuawi'yuñqata, úñwata, pu ûñwirwuyu, pu kwits'ohpokita. ²⁰Tāwa qatālawvani, pu mūyaw uñwat anhtini nāt Tutuyqawhqat wukotalöñniyat pas qaoñwihintaqat aw qa pítuq'ö. ²¹Pep pu' ason hak Tutuyqawhqat aw taqa'naiñtiqa ayo ýamkmantani, kita úrai. ²²Uma Israel-sínom tahtaqtu, uma it lavayit aw tuqayvastotani. I' Nazareth añaqw tāqa Jesus God añaqw hahlaywa. Noqw God öqalay akw put ahpiy kātumalat, pu kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat tumalta. Yan pam put hahlayhqey umumi mahtakna. Noqw uma hapi pas nāp put navoti'yuñwa. ²³Put hapi uma God pasiwniyat, pu ariwu pay hihta navotiyat akw put ñuayaqe, qaanhinwisiqamuy amumi put mātavéqw, puma nahoylehtsit aw put muayaqe, nínaya. ²⁴Noqw God put ahoy tātayna, mokiwuy öqalayat

añqw put mātapqee, kurs hin pam put nui'taniqw ñöiy'o. ²⁵Pi David ura put yan lavayhti: Pas nu sutsep inutpiro Tutuyqawhqat tuway'ta; pi pam iputvaqe wínuq'ö. Noqw ñöiy soon nu hin unaiway'tani. ²⁶Paniqw ñöiy iunañwa hahlayhti, pu ileñi pas hahlayhti, pu ñöiy piw itoko ümi yankañw násuriñwi'tani. ²⁷Ispi um soon ihikwsiy maskiveq mātapniq'ö; piw um soon uhtumal'ayay Qahováriwtaqat hovahtiniqw nakwhani. ²⁸Um qatsit haqe' qatsqat nuy äawna; um inumum yantakañw nuy hahlayhtapnani, kita úrai. ²⁹Tahtaqtu, isinomu, kurs nu pas qatuhtuskañw umumi itahwu'yay David lavayhtini; ura pam mokqe ãamilti, noqw put tūamiat nāt itamum yanta. ³⁰Ura David God lavay'ayaatnihqe navoti'taqw, ura God put aw qaoëwívasiwnaqe, pam put aniwniyat añaq Christ wunupsinat, put moñw'atsvewayat ep qatuptsinaniqey yan lavayhti. ³¹Noqw pam it yantaqat añañu pay tuway'taqe, Christ ahoy tātayniqat lavayhti, pu put hikwsiat maskiveq qa mātaviwa, piw tokoat qa hovahti. ³²It Jesus hapi God ahoy tātayna, noqw itam hapi pas nāp put aw yóriki'yuñwa. ³³Noqw God hapi put momi távhqe, putvaqe put qatuptsina; nihqe it awinit Hikwsit put aw noa. Noqw pam it wütaqw, uma put pantaqat hapi pu' aw yórikya, pu nanapta. ³⁴David pi ñomi qa wüvi, nikañw pam ura pas nāp pañqawu: Tutuyqawhqa Imoriwiy aw pañqawu: Um hāk iputvaqewat qátuni, ³⁵Nu hisat uhtuwqamuy áriwutqaqw, puma ümi maqapti'syuñwniqat pahsavoo. ³⁶Noqw ñöiy Israel-sinom sohsoyam it pas suyan nanaptani: Uma hapi it Jesus nahoylehsit aw muaya. Noqw God hapi put Tutuyqawhqnihqat pan yuku, piw put Christ, yan turiwa. (Pam Moñw'asi'taqa i'ñihqe pam'i.) ³⁷Noqw puma it yantaqat nanaptaqe pavan pas unaíwmokyqaqe, Peter-nikañw pu mimuy ayaiwyuñqamuy amumi pañqaqwa: Tahtaqtu, itahpavamu, noqw itam hinhtotini? ³⁸Pahsat pu Peter amumi pañqawu: Uma umuhuntunatyay añaqw lasyani. Nen uma sohsoyam Jesus Christ nathwaniyat añ kūyit akw tuvoylatotini, umuhqaanh tipu ayo yukiltiniqat ñöiy'o; nen uma Qahováriwtaqat Hikwsit kuwahtiwqat makiwyani. ³⁹Pi awini hapi umuñemi; pu umuhtimuy amuñemi, pu sohsokmuy yávaqyaqamuy amuñemi, hihsa'ñihqam hakimuy Itahtutuyqawhqa God wáriwayniqamuy amuñemi. ⁴⁰Pu pay wühaq lavayit akw pam amumi hin hintaqat yuaataqe, amumi ö'qalqe pañqawu: Uma pu' qatsívaptsiwyuñqamuy nukusyesqamuy qa amumum hinwisni; taq ka uma amún súlawhtini. ⁴¹Pahsat pu kaysiwhqam hahlaykahkañw, put lavayiyat kwusuyaqe, kūyit akw tuvoylatot; noqw put tāwat ep payhp sōmorit pahsa'haqam sinom pumuy amumi tōnalti. ⁴²Nihqe puma su'qawkahkañw, yūmosa ayaiwyuñqam pumuy hin tutuqaynayaqat añ tutuqayya, pu sūp hinwiskahkañw, Jesus u'nikahkañw pólavikit yónoylalwa, piw nāwakinwisa.

Life among the Believers

⁴³Noqw sinom sohsoyam maqastoti; noqw God ayaiwyuñqamuy amuhpiy hīhihta kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat nihtiwtqaqat hintsaki.

⁴⁴Noqw ima tuptsiwni'yuñqam sūp hinnumya; nihqe sohsok hihta sūmi himuy'yuñwa. ⁴⁵Nihqe puma hihta himuy huyaye', hihta hihsa' ömahtotaqey nāhuytaiwu, hin pumuy hihta haqni'yunqat pan'i. ⁴⁶Noqw puma nāqavo sun tunatyawkahkañw God kiyat ep hinnumya, pu haqam hakiy kiyat ep pölavikit yónoyhtotañwu; pu puma hahlaykahkañw nōsiwhqay nōnova, sun unariway'kahkañwo. ⁴⁷Pu puma God tayawinkahkañw sohsokmuy amuhpiy hahlaywa. Pu Tutuyqawhqa ayo nōñantaqamuy akw nāqavo put aw tōnawtaqamuy amumi hóyokinta.

The Lame Man Healed

3 ¹Noqw hísatniqw nānawaknañwuniqw, tāwat atvelpeniqw, Peter John amum God kiyat aqw'a. ²Noqw hakim hakiy tāqat tihtiwhpuy añqaqw tuhapiwtaqat tsöpwisa; puma nāqavo God kiyat aw hötsíwat Lomasniwa yan túñwantihqat epeq put tahtapya, pam God kiyat aw yuñtaqamuy amumi okiw hihta turlaytaniyat öviy'o. ³Noqw öviy pam Peter-nikañw pu John pumuy God kiyat aw pakitoqw túwahqe, amumi hihta tuhtui. ⁴Noqw Peter John amum put aw taynumt, aw pañqawu: Kurs itamumi tātayii. ⁵Noqw pam pumuy amuñaqw hihta makiwaniqey wūwankañw, amumi-sa tayta. ⁶Pahsat pu Peter pañqawu: Nu sīvat nāstaa; nīkañw nu hihta himuy'taqw uñ máqani; nu Jesus Christ natiwaniyat aw yankañw ümi pañqawni: Wunuptut nakwsuu, kitat, ⁷Put putvaqw māyat nūat, wunuptsinaqw, pahsat pay put kuk'at, pu kuktupkaqe hoñviti. ⁸Noqw pam suñwnuptut, nakwsuqe, pumuy amumum God kiyat aw paki, waymakañw, tso'tikañw, God pas hihtalawkañwo. ⁹Noqw pam waymakañw God hihtalawhq sinom sohsoyam aw tāyuñwa. ¹⁰Noqw puma māmatsyaqw, pay as pam God kiyat aw hötsíwat Lomasniwa yan túñwantihqat epeq qatukañw, nuhtumi hihta tuñlay'tañwu; noqw pam hintsaniwhqat ep puma kātayuñqe, hin kurs wūwaya.

Peter's Message in the Temple

¹¹Noqw tāqa tuhap'iwtañwuqa powatiqa Peter John enañ hūrs nūy'taqw, sinom haqam Solomon Tuhööata yan mātsiwhqat aw sohsoyam pumuy amumi yuyutya. ¹²Noqw kurs sinom kātayuñqw, Peter māmatsqe, amumi pañqawu: Uma Israel-sinom tahtaqtu, ya uma hinoqw it ep pas kātayuñwa? Ya uma hinoqw pas itamumi-sa tāyuñwa suhpan ka itam pas nāp itah'öqalay, pu itahlomaqatsiy ahpiy it nakwsunaqat pan'i. ¹³I' hapi hak Abraham, pu Isaac, pu Jacob itahwu'yamuy aw yantaqaam, God Tiy Jesus pas pavan sinota. Put hapi uma Pilate aw mātatveqe qa putyaniqey attip pañqaqwa, pas as pam put mātapniqey su'qawtaq'ö, ¹⁴Nihqe uma it hakiy Qahováriwtqaqat, pu Súantaqt qa nānakwhaqe, tuwat soq hak hakiy nīnaqat umumi noiwniqat uma nānawakna; ¹⁵Nihqe Qatsit aw Tütsamhqat nīnaya; noqw God put so'pumuy amuñaqw ahoy tātayna; noqw itam hapi it pas suyan aw

yóriki'ta. ¹⁶Noqw i' tāqa put natīwaniyat qapēvewnaqe, put natīwaniyat aw yankaiw hoivita. Uma hapi put aw tāyuñwa, piw put tuwi'yuiñwa. Pay pas panta. Pam Jesus aw tuptsiwni'kaiw sohsokmuy umutpik pās powiwkaiw wunu. ¹⁷Noqw taay, isinomu, pay nu navoti'taqw uma hintsatskaqey qa māts'iyunwa, umuhmomñwituy amun'i. ¹⁸Noqw pay hapi God sohsokmuy lavay'aymuy moayamuy ahpipi hin hintaniqat lavaytiqey aw antsana, ura Christ okiwsaniwniqat pam kita. ¹⁹Oviy uma umuhtunatyay añqw lasye', God aw lasyani; noqw umuhqaanhtipu umuhpiy ayo hōniwni, noqw Tutuyqawhqa umuy suyan unainwtoynani. ²⁰Noqw pam Jesus Christ, umumi mohti yuaatiwhqat añqw tavini. ²¹Put hapi ūeqatsit pas pay soon qa kwúsuni, hisat sohsoy himu ahoy pūhutiniqat aw pahtsavoo. Put hapi ura God qatsit yaynighqat pahtpiy sohsokmuy pas hihtuy lavay'aymuy amuhpiy lavayhti. ²²Ura Moses itanamuy amumi pas suyan pañqawu: God Umuhtutuyqawhqa umuhsinomuy amuñaqw umuñem lavay'ayay wunuptsinani, nuy hímunihqat pan'i. Ason pam umumi hin lavayhtiqw, uma sohsok añ aw tūqayyuñwni. ²³Pu ason hak haqam put lavay'ayat aw qa tuqayvastaqa hapi sinmuy amuñaqw súlawhtimantani. ²⁴Owí, pi sohsoyam God lavay'aymat, Samuel ahpipi hihsa'nihqam lavayhtotiqam yepehaq hin hintaniqat lavayhtoti. ²⁵Uma hapi God lavay'aymuyatuy timatu, pu itanamuy amumi God pasiwniyat oyi'yuiñqamu; ura pam Abraham aw pañqawu: Pu ason hapi uhnatkoy ep tūwaqatsit añ sopkawtaqam sinom hahlayhpit ep ókini. ²⁶Noqw God hapi Tiy Jesus ahoy tātaynaqe umumi put mohti hōna, umuhnukpanay añqw umuy lasne', hahlayhpit aw umuy ökinaniqe öviy'o.

Peter and John before the Council

4 ¹Noqw nāto puma sinmuy amumi yuaataqw, pay God awwat momñwit-niqw, pu God kiyat ep tuwalanmoñwi-niqw, pu Sadducee-sinom pumuy amumi pas kipok'unañway öki, ²Ayaiwtaqam nuhtumi yuaataqe, so'pum Jesus ahpipi ahoy tātayyaniqat tūtutuqaynaqw, put ep qa salayhtotiqe öviy'o. ³Noqw pay nuñwu pas tapkiqw, öviy puma ason qāvo hintaniqat tunatyawkahkañw, pumuy sivikimi panaya. ⁴Noqw pay kaysiwhqam lavayit nanaptaqam tūtuptsiwa; noqw tahtaqt tsivót-sikip sōmorit pahsa'haqam aw öki. ⁵Pu öviy qavoirvaqw pumuy moñwímat-niqw, wukw'aymat-niqw, tutavot tutuqaynayaqam-niqw, ⁶Pu God awwat mohpeq moñwi Annas-niqw, pu Caiphas-niqw, John-niqw, pu Alexander-niqw, pu ahpipi hakim hihsa'nihqam God awwat mohpeq moñwit sinomat Jerusalem awwat sūmi tsovalti. ⁷Pu öviy puma pumuy nāsamı taviyaqe tūviñtotaqe amumi pañqaqwa: Ya uma hihta öqalat akw it yantsaki; hal ya uma hakiy natīwaniyat aw yankaiw panhti? ⁸Noqw pahsat Peter Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwhkaiw amumi pañqawu: Uma añ sinmuy amuñaqw momñwitu, pu Israel-sinmuy amuñaqw wukw'a'yatu, ⁹Kurs ka pi itam pu' it tālat ep tūviñtiwni, hin it tāqat qapasiwtaqat ep lolma tumalitiwhqata,

pu hin pam qalaptuqat ep'e. ¹⁰Noqw ūviy hapi nu sohsokmuy umumi pañqawni; pu sohsokmuy Israel-sinmuy amumii: Uma hapi it Jesus Christ Nazareth aňqw tāqat nahoylehtsit aw muayaqw, God so'pumuy amunaqw put ahoy tātayna; noqw i' tāqa put ahpiy yep umutpik pasiwkañw wunu. ¹¹Jesus Christ owat ánkaiñw, umuy kilalwaqamuy amuhpiy ayo tūviwhqa tuyqaveq paki. ¹²Pi itam put natīwaniyat-sa ahpiy ayo nōnäkni, qa hakiy sukw ahpiy'o; pi tūwaqlvoqhaqami qa suhka hak God ahpiy ayo Tūooyhqa yan túñwantia. ¹³Noqw puma Peter-nikaiñw pu John pumuy amumi nanaptaqw, kurs pay puma qa haqam pas tutuqaykaiñw, söqapñatnikaiñw, pas qa tuhtuskañw yuaataqw, puma kātayuñwa; nihqe amumi māmatsyaqw, kurs puma Jesus amum hinnumiñwu. ¹⁴Pu tāqa qalaptuqa pumuy amumum wunuqw, puma aw tāyuñqe kurs put ep hiñqaqwani. ¹⁵Noqw puma pumuy tsovawtaqamuy amunaqw yámakniqat puma amumi pañqaqwat, pahsat put yuaatotae, ¹⁶Pañqaqwa: Ya sen itam imuy tāqatuy hintsanyani? Suyan pi puma a'nö hihta tumaltaqw pam pantaqa Jerusalem ep ki'yuñqamuy sohsokmuy amumi mātakti. Noqw kurs itam hin pumuy qa panhtiqaq pañqaqwani. ¹⁷Noqw pay i' qa pas sinmuy amuhpa' kúrukniqat ūviy itam pumuy pavan tsāwinayaqw, puma pāpu qa hakiy aw it natīwanit ań yuaatani, kitota. ¹⁸Pu puma pumuy wáñwayyaqe mēwaya; nihqe pāpu puma Jesus natīwaniyat ań qa yuaataniqat, pu qa tūtuqaynaniqat amumi pañqaqwa. ¹⁹Noqw Peter John amum lavayhtiqe, amumi pañqawu: Huvupatpi úmuyniqw himuwa God atpip súanta, sen itam umumi pas tūqaytani, sen itam it God awwat tūqaytani? ²⁰Kurs pi hin tis itam hihta aw yórikqey, pu navotqey qa yuaatani, kita. ²¹Noqw pay puma sinmuy amumi tuhtusyaqe, hin kurs pumuy sisvinayani; nihqe ūviy puma piw pumuy tsāwinayat, mātapya, sinom sohsoyam hin hiniwhtiqat ep God pas hihtalalwaqw ūviy'o. ²²Pi it hakiy tāqat ep himu hihta tuawi'tqaq tumaliwhq qalaptuqw, pam hak lōp sunat ep hóyokiwtqaqat yahsañwi'ta.

The Believers Pray for Boldness

²³Noqw puma mātavihqe sinomuy amumii; nihqe ima God awwat momiñwit wukw'a'yatuy amumum pumuy hintsatsnaqat puma pumuy sohsok aāawna. ²⁴Noqw puma put nanaptaqe, sun unariway God aw lavayhtiqe pañqaqwa: Tutuyqawhqa, God, um hapi ūveqatsit yuku, pu tūwaqatsita, pu pātuwaqatsita, pu sohsok put ań hihta hinyuñqata. ²⁵Ura um uhtumal'ayay David moayat ahpiy pañqawu: Ya hīhihtu sinom hinoqw itsívutotí; pu sinom hihta ań'e'wakw tunatyaltotí? ²⁶Tūwaqatsit ep momiñwit hoñva, pu nuhtumi momiñwit Tutuyqawhqa ehpewi natsvalaya, pu Moñw'asniyat ehpewii. ²⁷Pay pas antsa i' Herod, pu Pontus Pilate, puma imuy pay qa-Israel-sinmuy-nikaiñw pu pas Israel-sinmuy amumum Jesus Uhtiy Qahováriwtqaqat ehpewi sūmi tsovalti, Uhmoñw'asniy ehpewii, ²⁸Um ańwu pay hisat uhmay, pu uhwuwniy akw hin pasiwnaqat anhtotiniqe ūviy'o. ²⁹Taay, Tutuyqawhqa, um pumuy

tsatsáwinpiyamuy aw yórikni; noqw uhtumal'a'yan qanalmaqasyakahkañw uhlavayiy yuaatotaniqat um amuniem pan yúkuni. ³⁰Um uhmay akw muhtumi unañwtave' tūqalaptsintani; pu kātatayhpit hihta tuawi'yunqat, Jesus Uhtiy Qahováriwtaqat natíwaniyat añ tumalay'tani, kitota. ³¹Noqw puma nānawaknaqe yukuyaqw, pumuy haqam tsovawtaqat ep tayayayku; noqw puma sohsoyam Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkahkañw, qanalmamqasyakahkañw, God lavayiyat yuaatota.

All Things Together

³²Noqw ima tuptsiwni'yunqam sohsoyam sun unañway'yuñwa, pu sun tunatyawyuñwa; piw qa hak amuñaqw hihta himuy pas himuy'taqe pañqawlau; puma sohsok hihta sūmi himuy'yuñwa. ³³Noqw ayaiwyuñqam Tutuyqawhqtat Jesus ahoy tātayhqat a'nö lay'taqat yuaatota; noqw pumuy sohsokmuy amumi ökwalni qaöwivitsiwtu. ³⁴Piw qa hak pumuy amuñaqw hihta akw okiwhinta; puma hihsa'nihqam añqe' tutskwat, pu kikihut himuy'yunqam put huyantivayaqw, huiwhqat hihkayat kívantaqe, ³⁵Ayaiwyuñqamuy amutpipu put öoya; noqw hak hihta ñastaniqw puma put maqayañwu. ³⁶Noqw hak Joses ayaiwyuñqamuy amuhpiy Barnabas yan túñwantihwhqa (pam Tsākw-ep-suyan-unaniwa i'ñihqe pam'i) Levi-wuñwa, Cyprus añqw sino, ³⁷Tútskway'taqe put húyaqe, sivat kívahqe ayaiwyuñqamuy amutpipu put oya.

Ananias and Sapphira

5 ¹Noqw hak tāqa Ananias yan mätsiwhqa nōmay Sapphirat amum tutskway huya; ²Nit soq hihkayat hihsa' nēñemta; noqw nōmaat amum put navoti'ta; nihqe pay qa sohsok kívahqe, ayaiwyuñqamuy amutpipu put oya. ³Noqw Peter pañqawu: Ananias, ya um hinoqw Qahováriwtaqat Hikwsit aw atsátaniqat, pu tutskwat hihkayat hihsa' nēñemtaniqat Satan uñ pan unañwtoyna? ⁴Puyaw pam nāt qa huiwhqe, qa uhhimu; pu pam huiwhqe ya qa um hihkayat aw moñwi? Ya um hinoqw yanhaqam uh'unañwpeq tunaltyalti? Um qa sinmuy amumi atsáta; pi um God aw atsáta. ⁵Noqw Ananias yan lavayit navotqe, añqe' minukt mōki; noqw sohsoyam it nanaptaqam pas maqastoti. ⁶Noqw hakim tōtim hoñvaqe put mokahtotat, ihpo hóroknayaqe haqam tavimaya. ⁷Pu ahpiy ka tāwa añhqe pāyis qöniltiqw, pahsa'haqam nōmaat hiniwhtiqat qa navoti'kañw ep paki. ⁸Noqw Peter lavayhtiqe put aw pañqawu: Kurs nuy ãawnaa, ya pay uma pas yahsa' öviy tutskwat huya? Noqw pam pañqawu: Owi, pay pahsa' öviy'o. ⁹Pahsat pu Peter put aw pañqawu: Ya hintaqw öviy uma Tutuyqawhqtat Hikwsiyat aw hepniqey sun unañwti? Meh, uhpuwsuñway tavimayaqam hötsiwmí ökiwiwtu; nihqe puma uñ yanqw haqami taviwisni. ¹⁰Noqw pahsat pay pam put kukmiq munukt mōki; noqw tōtim ökihqe put mokput tutwa; nihqe pañqw put hóroknayaqe,

puwsuñwayat ehpeq taviya. ¹¹Noqw sohsoyam Jesus aw tōnawtaqam put ep pas tsātsawna, pu' hakim hihsa'nihqam it nanaptaqam pīwu.

Miracles and Wonders

¹²Noqw ayaiwyuñqamuy māyamuy ahpiy kātatayhpi hihta tuawi'yuñqa sinmuy amuhpa' tumalay'tiwa. (Noqw puma sun unaiñway haqam Solomon tuhöoyat ep tsovawta. ¹³Pu ahpiy mimuy amuñaqw soon hak pumuy amumi tōnaltiniqey kurs suhtaq'ewni; noqw sinom pumuy pas hihtay'yuñwa. ¹⁴Noqw tūtuptsiwaqam Tutuyqawhqtaw wūhaq'iwma, kaysiwhqam tahtaqtu, pu momoyamu.) ¹⁵Noqw öviy sinom tūtuyyaqamuy kiskami tsamvantaqe, ahpat, pu puvuwhpit añ öoyya, hísatniqw Peter pañqe'niqw ñas'ew kihsiwniat hihtawat ep kistamantaniqat öviy'o. ¹⁶Pu Jerusalem ahpiy hāhaqe' kitsókit añqw qaan'ewakw hintaqam sinom tūtuyyaqamuy tsamkahkañw ökiwta, pu hakimuy tuyoy'e'wakw hihikwsimuy akw qa kwañwáhinyuñqamuyu; noqw puma sohsoyam qalaptuya.

The Apostles Persecuted

¹⁷Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi wunuptu, pu put an tunatyawyuñqamu, ima Sadducee-sinom tōnawtaqamu, nihqe puma itsívutotiqe, ¹⁸Ayaiwyuñqamuy amumi may'yuñqe, pumuy sumisivikit aw tañatota. ¹⁹Noqw pay Tutuyqawhqtaw horíviayat mihikq sivikit uutspiyat hötahtat, pumuy pañqw ipwaqe, amumi pañqawu: ²⁰Yupavé, uma God kiyat ep hoñkahkañw, it qatsit hin hintaqat nuhtumi sohsok yuaatotani. ²¹Noqw puma yan nanaptaqe, suits talavay God kiyat aw yuñqe, pep sinmuy tutuqaynaya. Noqw God awwat mohpeq moñwi pitu, pu put ámumyaqamu, nihqe wuwan'aymuy tsovala, pu sohsokmuy Israel-sinmuy amuñaqw wukw'a'yamuyu; nihqe sivikimi pumuy tsamwisniqat hakimuy ayatota. ²²Noqw ayaiwyaqam ep ökihqé, pumuy sivikive qa tutwat puma áhoyyaqe tūawvaya; ²³Nihqe pañqaqwa: Pay as pas sivikimi hūrs uhtsiwta; noqw tūtuwalaqam ihkaqe hötsíwhpa höñi. Noqw itam aw hötayaqe, ahpave qa hakiy tutwa. ²⁴Noqw God awwat susmohpeq moñwi, pu God kiyat ep tuwalanmoñwi, pu God awwat mohpeq momñwit it nanaptaqe, hin i' haqami hiniwhtiniqat wüwantota. ²⁵Noqw pahsat hak pítuhqe pumuy ãawnaqe pañqawu: Meh, ura uma imuy tahtaqtuy sivikimi tañatotaqw, puma God kiyat ep hoñkahkañw sinmuy tutuqaynaya. ²⁶Pahsat pu tuwalanmoñwi, hoñvia'yatuy tsamkañw amuminhqe pumuy pañqw pás tsāma, sinmuy mamqasqe öviy'o, taq ka puma pumuy tatatupyaniq'ö. ²⁷Pu öviy puma pumuy moñwtsovawtaqamuy amutpiro tsamvaya. Noqw God awwat susmohpeq moñwi pumuy amumi pañqawu: ²⁸Ura itam umuy pás mēwayaqe, uma Jesus natñwaniyat qa añ tütutuqaynayaniqat umumi pañqaqwa, nōqa? Noqw meh, tuwat soq uma

Jerusalem ep umuhtutuqayhpi ańqe' kúrukhnayaqe, it tāqat qatsiyat itamuy tukopnayaniqey anyuńwa. ²⁹Pahsat pu Peter mímuywatuy ayaiwyuńqamuy amumum lavayhtiqe pańqawu: Pay kurs pi hin itam God qa awwat tuqayvastotamantani, qa sinot aw'i. ³⁰Itanamuy aw yantaqaam God as Jesus wunuptsinaqw, uma put himutskit ep hahyaqe nínaya. ³¹Noqw God put putvaqe momi tavi, pam motisinoniqat, pu ayo Tūooyniqat öviy'o, Israel-sinmuy nāp tunatyay ańqw lasne', pumuy qaanhtipuyat ayo yúkuniqe öviy'o. ³²Noqw itam hapi iit navoti'yuńqe, put tuawi'yuńwa, pu i' Qahováriwtaqat Hikwsit pīwu, put hapi God put tunatyayat ań hinwisqamuy amumi nōańwu. ³³Noqw puma put nanaptaqw, pavan unańwaam tuyvaqw, puma pumuy qöqyaniqey nānami yuaatota. ³⁴Pahsat pu hak Pharisee-sino Gamaliel yan mātsiwhqa, tutavot tūtutuqaynaqa pumuy tsovawtaqamuy amuńaqw wunuptu; pam hak sohsokmuy amuhpiy kaptiswi; nihqe ima ayaiwyuńqam pay hāk hihsavo nōńakniqat pańqawu. ³⁵Pahsat pu pam tsovawtaqamuy amumi pańqawu: Uma Israel-sinom tahtaqtu, uma imuy hintsatsnaniqey wūwantotaqey ep tunatyaltotini. ³⁶Taq pay nāt ura qa pew pituqw, hak Theudas mātaktiqe pas himunihqey pan nāyuaata. Noqw ura put hakiy aw tahtaqt sunát-sikip sunat pahsa'haqam natskaya. Noqw ura pam nīniwhq, sohsoyam put aw tuqayvastotaqam tatslakqe, qa háqamtoti. ³⁷Pu it tāqat ańk ura hak Galileet ańqw Judas nāmataqta, nāventiwhqat ep'e, nihqe kaysiwhqamuy nańk wīsila; pamwa piw mokq, sohsoyam put aw tuqayvastotaqam ahtsavala. ³⁸Noqw öviy nu umumi pańqawni: Uma imuy sinmuy amumi qa hintsatskani, uma qa amumi may'yuińwi; pay i' yan tunatya, pu tumala kurs pay sinmuy amuhpiyen pay soon aniwhtini; ³⁹Taq ka pam pantaqa God ahpiy hintaniqw soon uma put símoknayani, taq nāphisat ka uma God aw rohomnumyani, kita. ⁴⁰Noqw puma put lavayiyat kwusuuya; nihqe ayaiwyuńqamuy wāńwayyaqe, a'ño wuvahtotat, pāpu puma Jesus natīwaniyat ań qa yuaatotaniqat amumi pańqaqwat mātapy. ⁴¹Noqw puma hahlaykahkańw mońwtsovawtaqamuy amuńaqw ahpiyya, kurs puma nuhtum put natīwaniyat ep hamanhintsaniqey hihkay'vayaqe öviy'o. ⁴²Noqw puma nāqavo God kīyat ep-nikańw pu sohsovok kīnawit Jesus pas Christ-nihqat tūtutuqaynayaqe, pu yuaatotaqey qa qe'iwwisa.

The Seven Helpers

6 ¹Noqw ephaqam tuptsiwni'yunqam wūhaq'iwmaqw, Greek-sinmuy amuhkwa yuaatotaqam Hebrew-sinmuy amumiq qayan unańway hińqaqwa, puma nāqavo hihta akw tūvaanwankahkańw pumuy amuńaqw końnanalvutuy tatami'yunqw öviy'o. ²Pahsat pu pakwt lōq sihkay'taqam ayaiwyuńqam sohsokmuy tuptsiwni'yunqamuy tsovalayaqe, amumi pańqaqwa: Soon tis pi itam God lavayiyat mātavi'kahkańw tūnopni'yunqw pam súantani. ³Oviy uma umuńaqw hakimuy tsaańe' tahtaqtuy amumi lomanavotit namorstotani, hakim Qahováriwtaqat Hikwsit akw

tuyqawiyuñqamuyu, pu suan wuwni'yuñqamuyu. Noqw puma it yantaqat aw tunatyawayuñwniqat itam ep pumuy o'yani. ⁴Níkañw itamwat nāwakinpit, pu lavayit tumalay'yuñwniqey aw-sa yuki'yuñwni. ⁵Noqw i' yan lavayi sohsokmuy sinmuy amumi lomatöqt. Noqw öviy puma hakiy Stephen qapēvewnit, pu Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwtaqat namorstota, pu Philip, pu Prochorus, pu Nicanor, pu Timon, pu Parmenias, pu Nicolas, pam hak Antioch añqwnihqe qa-Jew-sínonikañw Jew-sinmuy amún tuptsiwni'ta. ⁶Nihqe puma ayaiwyuñqamuy amutpipi pumuy o'ya. Noqw puma amumi matyawkahkañw, amuñem nānawakna. ⁷Noqw God lavayiat suyhtsepiwat öqawi'ma, noqw wūhaqt; noqw God awwat momñwituy amuñaqw kaysiwhqam it tuptsiwnit kwusuyaqe añ hinwisa.

The Arrest of Stephen

⁸Noqw Stephen qapēvewnit, pu öqalat akw qaöwíhinkañw sinmuy amuhpa' hīhihta kātatayhpit hintsaki, pu hihta supsiwyuñqata. ⁹Noqw tsotsvalki Mātaviwyaqamuy Tsotsvalkiamu yan túñwantiwhqat añqw hakim hoñvaqe Stephen amum nāñwuy'yuñwa, pu Cyreniat añqw sínomu, pu Alexandriat añq'ö, pu Ciliciat-nikañw Asiat añq'ö. ¹⁰Noqw Stephen Hikwsit ahpip suan lavayhtiñwuniqw, puma kurs hin put áñwutotani. ¹¹Pahsat pu puma hakimuy tahtaqtuy pan unañwtoynayaqaw, puma pañqaqwa: Itam aw tūqayyuñqw Moses aqw qalomáhiñqawu, pu God aqw'a. ¹²Kitotaqe sinmuy hin unañwtoynaya, pu wukw'a'yatuyu, pu tutavot tutuqaynayaqamuyu. Noqw puma Stephen aw ókihqe, ñuayaqe, moñwtsovawtaqamuy amumi wikkaya. ¹³Nihqe hakim put ehpewi hihta atsátotaniqamuy momi o'yaqw puma pañqaqwa: Pas i' tāqa panis tuwat it pas kāptsiwtaqat kihut, pu hin hinwisniqat tutavot aqw qalomáhiñqawlawu; ¹⁴Oviy pi itam aw tūqayyuñqw, pañqawu: Yaw i' Jesus Nazareth añqw tāqa it kihut sahpuknani, pu yaw Moses itamumi itahhintsakpiy tutaptaqat aw alörtani. ¹⁵Noqw moñwtsovawtaqam sohsoyam Stephen aw tāyuñqw, pas pitsáñwaat hakiy God hoñviayayat taywayat anta.

Stephen's Speech

7 ¹Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi Stephen aw pañqawu: Ya pas pay ima hiñqaqwaqw panta? ²Noqw pam pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, itanamu, kurs huvam tuqayvastotaa! Ura itana Abraham nāt Charran ep qa qátuhqe, Mesopotamiat ep qatuqw, God lolmat tālawñiwat pitsáñway'taqa put aw mātakti; ³Nihqe aw pañqawu: Um uhtutskway, pu uhsinomuy amuñaqw ahpiyni; nen nu tutskwat ün ñawnaniqat um aqwani. ⁴Pahsat pu pam Chaldia-sinmuy tutskwayamuy añqw ahpinihqe, Charran-tutskwat ep qatuptu. Noqw put naat mokq pañqw pu God it tutskwat uma ep pu' yesqat aw put nahlakna. ⁵Níkañw pam pep hihsaqhaqam himuy'taniqat pam put qa maqa; pas qae, qa

nas'ew haqami wuhkukniqat pahsaq'a; nikañw pam put pas máqaniqey aw pañqawu pu' añk put ahpiy sinototiniqamuyu. Noqw puma put himuy'yuriwni, put aw kita, nāt pam qa ti'taq'ö. ⁶Nihqe God yan lavayhti: Yaw put ahpiy aniwhtotiqam haqam qa nāp tutskway ep hinnumyani; noqw yaw pep sinom pumuy tuoqtuwiktotani; nen súnat-sikip sunat yahsañwuy añ pumuy okiwsahsanyani. ⁷Pu ason hihtuwat sinom pumuy tuoqtuwikipi'yuñqw nu pumuy amuñem hinwat yíkuni, kita God; pu ason pantaqat atsва puma pañqw nónake', yep nuy tumalay'yuñwi. ⁸Noqw God put aw pasiwnaqe, poñotkituvoyla put tuawi'taniqat pan put aw yuku; noqw öviy Isaac tihiwhq, Abraham nanalsikis talqat ep put poñotku; noqw Isaac Jacob pantsana; noqw Jacob pakwt lōq sihkay'taqamuy timuy piw pantsanhta. Noqw puma hapi itahwu'yanu. ⁹Noqw wūwuyom Joseph atsviy unaintuyvayaqe, Egypt aqw put huyaya; noqw God put amum yantaqe, ¹⁰Sohsok kānanvotpiyat añqw put ayo tavi'ma; pu Egypt epeq moñwit Pharoah aw put lomamataqta, pu súanwuwnitoyna. Noqw pam put Egypt aw moñwtavi, pu put amum ki'yuñqamuy sohsokmuy amumii. ¹¹Noqw Egypt añ ahsupoq tsónösti, pu Chanaan añ'a, noqw sinom okiwhtoti; noqw itanam qa tunöstutwa. ¹²Noqw yaw Egypt epeq söhvosi óyihqat Jacob navotqe, mohti itanamuy pañsoq hōna. ¹³Nit pu piw yaw Joseph haknihqey pāvamuy ãawna; noqw Joseph sinomat hákimaqey Pharaoh ãawniwa. ¹⁴Pahsat pu Joseph nay Jacob wáñwayi, pu sohsokmuy sinomuyu, payhp sunat-nikañw añqw pakwt tsivot sihkaytaqamuyu. ¹⁵Noqw öviy Jacob Egypt aqw'a; nihqe pam pepeq mōki, pam'i pu itanamu. ¹⁶Noqw pumuy tokoyamuy Sychem aw kiwisqe, pep tuamqölöt aqw tañatota, ura Abraham Sychem ep hakiy Emmor tímuyatuy amuñaqw sīvat akw put tuihqat pañsoq'a. ¹⁷Noqw hihta awinit God Abraham aw qäowíviasiwnaqat aw hayiñwtiqw, sinom Egypt epeq natkototaqe suhpanti. ¹⁸Noqw pas suhka moñwi Joseph qa tuwi'taqa moñwqenit ep wunuuptu. ¹⁹Nihqe pam hak itanamuy amumi tutuhistivaqe pumuy okiwsahsanqw, yaw timat qa yesniqat öviy puma titipostuy ihke tatamlalwaniqat pam nāwakna. ²⁰Pan yēsiwhq, Moses tihiwa; nihqe yaw súhimu; nihqe payhkomuy mūmuyawhtuy añ nay kiyat ep aw unañwtavipta. ²¹Noqw pam haqami tūviwhq, Pharaoh tiat māna put wikqe, put nēñem wuñwna. ²²Noqw Moses Egypt epeq sinmuy hihta wuwantuwiyanuy añ sohsok tuwi'taqe, a'nó lay'taqt lavay'i'ta, pu hintsakpit'a. ²³Noqw pam lōp sunat yahsañwni'kañw, pas nāp sinomuy, Israel-sinmuy, amumi kurs pohtaniqey unañwti. ²⁴Noqw suhka qaanhintsahtsanıwhq, pam túwahqe eñem lavayhti; nihqe eñem nāoyhqe Egypt-sinot nīna. ²⁵Suhpan as God put ahpiy put sinomuyatuy ayo óyanıqat puma māmatsyanıqat pam wūwaqe öviy'o. Noqw puma qa māmatsya. ²⁶Pu qavorivaqw hakim nāyawhq, pam amumi pítuhqe as piw pumuy nāmi póhiknaniqey wūwaqe amumi pañqawu: Soh, tāqatu, uma nātupkomu; ya uma hinoqw nāyuyuyhna? ²⁷Noqw sinosinway qaanhintsahsanqa Moses ayo naatsqöqna pañqawkañwo: Ya hak

uń itamumi moriwtavi? Puyaw hak uń itamuy hin yukunaniqat aw uń tavi?

²⁸Ya um tāvok Egypt-sinot nīnaqe, nuy piw nīnaniqe ūviy'o? ²⁹Yan pam hiinqawhq, pahsat pu Moses Egypt ańqw wāyaqe, Median-tutskwat ep qatuptu; nihqe pam pep lōqmuy tiyotuy tímuy'va. ³⁰Noqw lōp sunat yahsańwuy ań ruhpakq, pep pu' qayēsiwhpuve tūkwit Sinat ep Tutuyqawhqt hoñviayaat himutskit uwitaqat ańqw put aw mātakti. ³¹Noqw Moses put túwahqe, pep himu hintaqat aw wūwantaqe, as aw tātayniqe, ūviy aw nakwsuqw, Tutuyqawhqt tönaat put aw pańqawu: ³²Nu hapi umunamuy aw yantaqaam God, Abraham aw yantaqaata, pu Isaac, pu Jacob aw yantaqaamu. Pahsat pu Moses tsawnaqe tururuykuqe, kurs hin aw tātayni.

³³Pahsat pu Tutuyqawhqa put aw pańqawu: Um uhtotsiy óyani, taq um pas hihta ep wunu. ³⁴Pay nu pas Egypt epeq isinmuy okiwhinyuńqat antsa yori; pu nu pumuy eykitotaqw navota. Nihqe nu pumuy put ańqw qenivo oyaniqe ūviy häwi. Noqw taa, nu uń Egypt aqw hōnani. ³⁵It Moses hapi ura puma qanānakwhaqe aw pańqaqwa: Ya hak uń itamumi moriwtavi? Puyaw hak uń itamuy hin yukunaniqat aw uń tavi? Ura kitota. Noqw pay God put moriwtavi; piw pam sinomuyatuy amumi put ayata, pam hoñviyat himutskit ańqw put aw mātaqtiqat māyat ahpiy pumuy ayo öoyniqat ūviy'o. ³⁶Pam hapi Egypt epeq hīhihi kātatayhpit hihta tuawi'yūnqat tumaltat, pumuy pańqw ipwa, pu patuphat Pālanpu yan mātsiwhqt ańqee, pu qayēsiwhpuvee, lōp sunat yahsańwuy ań'a. ³⁷I' Moses hapi ura Israel-sinmuy amumi pańqawu: God Umuhtutuyqawhqa umuhsinomuy amuńiaqw umuńem lavay'ayat wunupsinani, nuy hímunihqat pan'i; uma put aw tūqayyuńwni. ³⁸I' hapi qayēsiwhpuve tsovawtaqamuy amumum hinnuma, pu tūkwit Sinat epeq put aw yuaaykuqat hoñviyat ámuma, pu itanamuy amumuma. I' hapi hak taytaqat lavayit itamumi mātapniqey ūviy put makiwa. ³⁹Noqw itanam put aw qa tuqayvastotaniqey nānawaknaqe, put nahpiy ayo tūvayaqe, unarwped ahoy Egypt aw namtökyä; ⁴⁰Nihqe Aaron aw pańqaqwa: Itamuy hihtuy amumi yanyurińniqamuy itamuńem yukuhtaa; noqw puma itamupyeve hinwisni. Pay pi itamuy Egypt ańqw nōńaknaqa Moses kurs haqamii, kitota. ⁴¹Nihqe ép puma wakashoyat yukuqaqe, wutsit aw hom'ooyyakahkaiw, nāp may akw hihta tumaltotaqey ep hahlayya. ⁴²Pahsat pu God pumuy amuńiaqw ayo namtökqe, óvaqe hihtuy qaan'ewakw hintaqamuy amumi nāwakinwisniqat aw pumuy mātavi; pay pi ura God lavay'aymuyatuy pēniyamuy ań yan pey'ta: Ya pas antsa pay uma lōp sunat yahsańwuy ań qayēsiwhpuve inumi hihtuy qóyankahkaiw, hom'ooyya, uma Israel-sinomu? ⁴³Qa hin'i; uma Moloch mótsápkiyat yawnumya, pu aw umuhyantaqay Remphan sōhuyata; uma hihtuy pumuy amún sosniwyaqamuy yukuhtota amumi nāwakintotaniqe ūviy'o. Noqw ūviy nu umuy Babylon yupqöymiq tsamni, yan'i. ⁴⁴Itanam pi ura qayēsiwhpuve hihta tuawi'taqtat mótsápkit pasiwyuńwa, hin pam Moses aw tutaptaqat pan'i. Nihqe ura Moses aw pańqawu pam hin yukiwtaqat aw yórikqey pan put yúkuniqata. ⁴⁵Noqw pu

amuńk itanam Joshuat^a amum hīhihtuy sinmuy tutskwayamuy kwahanayaqe, ep put kwusivaya, ura God itanamuy amupyeye pumuy haqami lālayi; noqw mötsápkihu David qatsiyat aw pahsavo pep wunu. ⁴⁶Noqw pam God ańqw paanwaniwhq, as Jacob aw yantaqayat God eñem kítaniqey unańwti. ⁴⁷Noqw Solomon hapi put eñem kīta. ⁴⁸Noqw pu pas Sus'oveqnihqa kikihut sinmuy māyamuy akw yukiltotiqat qa ań qatu; pi ura God lavay'ayay ahpíy pańqawu: ⁴⁹Oveqatsi imońw'atsvewa, pu tüwaqatsi iwuwukpi. Ya uma inuńem kīhut yukuyani? kita Tutuyqawhqa. Ya sen nu pep násuńwnani? ⁵⁰Ya ii himu qa sohsoy imay akw yukilti? ⁵¹Is uma hihtu qa nöyaltotinwuqamu, ańö unańway'yuniqamu, pu naqsöp'iwyuńqamu! uma sutsep Qahováriwtaqt Hikwsit aw rohomnumya; uma umunamuy hinyuńqw amunyuriwa. ⁵²Ya umunam God lavay'aymuyatuy hihtawat qa okiwsasna? Pu ura hak Súantaqa pituniqat hakim ańwu pay lavayhtotiqamuy puma qöqya; noqw yepehaq uma put nuhtumi mātapyaqe nínaya. ⁵³Uma as öveqatsit ańqw hońvia'yatuy amuhpiy tutavot ömahtotakańw, qa ań hinwisa, kita.

The Stoning of Stephen

⁵⁴Noqw puma it nanaptaqe, pavan pas unańwso'qe, tamay nūritota. ⁵⁵Noqw pam Qahováriwtaqt Hikwsit akw tuyqawiwańw öveqatsit aqwhaqami taytaqe, God lolmat tālawiwayat-nińkańw pu Jesus God putvaqe wunuqwu tuwa; ⁵⁶Nihqe pańqawu: Meh, nu öveqatsit aw hötsíltiqw tuwa; noqw Sinot Tiat God putvaqe wunu. ⁵⁷Pahsat pu puma ańö hińqawkahkańw, naqvuy útatotat, sūsaq put aw yuhtukqe, ⁵⁸Put kīńaqw haqami tüvayaqe, tatatupyä. Noqw put ehpewi hińqawqaqam hakiy puhuwuńwiwtaqt Saul yan mātsiwhqat kukmiq yuwsiy o'ya. ⁵⁹Noqw puma Stephen tatatupyaqw, pam God aw okiw taqa'nańwiti pańqawu: Tutuyqawhqa Jesus, um okiw ihikwsiy kwusuni, kita. ⁶⁰Pu pam tamötswunuptuqe, pas tönay ańqe' pańqawu: Tutuyqawhqa, um okiw it qaanhüput pumuy qa tukopnani, kita. Yan pam lavayhit mōki.

Saul Persecutes the Church

8 ¹Noqw puma put nínantotaqw, Saul amún unańway'ta. Noqw put tāwat ep Jerusalem epeq Jesus aw tōnawtaqamuy amumi qaan'ewakw hintsaktivayaqe, pumuy okiwsahsantivaya. Noqw puma sohsoyam Judeat, pu Samariat ań ahsupoq hāhaqe' ahtsavalya, pay ima ayaiwyuńqam-sa qe'ya. ²Noqw hakim unańwvastahtaqt Stephen haqami taviwisqe, okiw put ep ańö tsaykita. ³Noqw tuwat Saul Jesus aw tōnawtaqamuy amumi hintsaktivayaqe, sohsovok kīnawit papkinuma, nihqe tahtaqtuy, pu momoymuy sivikimi lölökinlawhqe, tańatima.

a 7.45 Pam Greek-sinmuy amuhkwa Jesus.

The Gospel Preached in Samaria

⁴Noqw ūviy ainqe' ahtsavalyaqam sohsovik nuhtumi lavayit yuaatota.
⁵Pahsat pu Philip Samariat ep wuhkokitsokit aqwnihqe, nuhtumi Christ yuaata. ⁶Noqw pam hihta yuaataqw, sinom aw tūqaykahkañw sun unañway put aw unaiñwtavi'yuñwa, hihta kātatayhpit supsiwyuñqat hintsakqat aw taykahkañwo, ⁷Pas qalomáhihikwsim pumuy akw tuyqawiwyuñqamuy kaysiwhqamuy amuñaqw a'nö hiñqawkahkañw, nōñantaqw ūviy'o; pu kaysiwhqam amuhpa' qataytaqat tūtuyaqam, pu qayaktaqam qalaptuya. ⁸Noqw pep kitsókit ep sinom pas pavan hinhaqam hahlayya. ⁹Noqw hak tāqa Simon yan mātsiwhqa pay hisat mohti pep kitsókit ep tuhisay hintsaki; nihqe Samariat ep sinmuy pas hintsani'ta; pas a'nö hímunihqey anta. ¹⁰Noqw sohsoyam put aw tūqayyuñwa, sushin'ewakw añqw suspavannihqat aqw pahsavoo, pañqawkahkañwo: I' tāqa God a'nö öqalaata, kitota; ¹¹Nihqe puma put kaptsei'yuñwa, pam hisatinahaqaqw tuhisay akw pumuy hintsani'taqw ūviy'o. ¹²Noqw Philip God moñwtunatyayat, pu Jesus Christ yuaataqw puma tūtuptsiwaqe, kūyit akw tuvoylatoti, tahtaqtu, pu momoyamu. ¹³Noqw Simon tuwat pas nāp tuptsiwhqe, kūyit akw tuvoylatiwa; nihqe Philip amum hinnuma. Noqw pam hīhihta kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat hintsakq aw taytaqe kātayta. ¹⁴Noqw yaw Samariat ep sinom God lavayiyat kwusuyaqat ayaiwyuñqam Jerusalem epeq yesqam nanaptaqe, Peter John enañ pumuy amumiq hōnaya. ¹⁵Noqw puma pumuy amumiñnihqe, puma Qahováriwtaqat Hikwsit kwusuyaniqat ūviy amuniem nāwakna, ¹⁶Pay nāt pam pumuy qa haqawat aw pituqw ūviy'o, pay panis puma Tutuyqawhqat natrñwaniyat-sa añ kūyit akw tuvoylatoti. ¹⁷Pahsat pu puma pumuy amumi may akw toñokq puma Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya. ¹⁸Noqw ayaiwtaqam hakiy aw may akw toñokq Qahováriwtaqat Hikwsit put aw noiwiñwuqat Simon pan yórikqe pumuy sīvat ãawna, ¹⁹Pañqawkañwo: Uma piw nuy enañ it öqalat maqaqw, nu hakiy aw imay akw toñokq pam Qahováriwtaqat Hikwsit makiwmantani. ²⁰Noqw Peter put aw pañqawu: Pay nam uhsiva umum súlawhtii, God kuwahtipuat pay sīvat akw tuiwiñwuqat um pan wūwantaaqw ūviy'o. ²¹Um qa haqam it yantaqat ep qeni'ta, piw makiway'ta, pi uh'unañwa God attip qa súanta. ²²Oviy um it yan uhnukpánay añqw lasni; nen God aw nāwaknani; noqw hisnen uh'unañwpeq uhtunatyay qaantaqat ep ūmi pōhikiwni. ²³Taq kurs um qanut a'nö tsivot anta; um nukpantunatyat akw sóontsaniwta. ²⁴Pahsat pu Simon lavayhtiqe pañqawu: Uma okiw inuñem Tutuyqawhqat aw nāwaknani; noqw uma iit hihta lavayhtiqw, okiw pam qa himuwa inumi pítuni. ²⁵Pu puma pas suyan hin navoti'taqey lavayhtit, Tutuyqawhqat lavayiyat nuhtumi yuaaykut, ahoy Jerusalem aqw'a; nihqe Samariat ep hāhaqe' sinmuy kitsókiyamuy añ lomatuawit yuaatima.

Philip and the Ethiopian Official

²⁶Noqw Tutuyqawhqt hoñviayaat Philip aw pañqawu: Um wunuptut tātōqni, Jerusalem añqw Gazat aqw pöhut aqw'a, kita. Pam pañqe' qayēwiwa. ²⁷⁻²⁸Noqw pam wunuptut aqw'a. Noqw meh, hak Ethiopiat añqw tāqa okiwlawniqe Jerusalem epeq pitumaga pañqe' áhoynikāñw, karētay añqw tsokiwma. Pam nömaqtsit aw qa awiwa, Ethiopiat epeq sinmuy moñwiyamuy wuhtit Candacet añqw öqalat qaöwívasiwkañw, put sohsok hihta nukinwayat aw tunatyawta. Pu pam God lavay'ayayat Esaias pēniyat añ túñwanma. ²⁹Pahsat pu Hikwsí Philip aw pañqawu: Um pas awnen karētat ámumni, kita. ³⁰Noqw óviy Philip put aw wárikqe, navotq pam God lavay'ayayat Esaias pēniyat añ túñwanma. Noqw Philip put aw pañqawu: Ya um hihta añ túñwanmaqey mātsi'ta? ³¹Noqw pam pañqawu: Pay kurs pi hin'i, hal pay hak pas nuy tutuqaynaqw-saa, pam kítahqe, Philip put aqw wüve', amum tsokiwmaniqt pam nāwakna. ³²Noqw tutuvenit añ haqe' yan pey'taqat pam añ túñwanma: Kanélo haqam niniwniqey aw wíkiwhqt pam pan wikiwa, pu mañat ārilantaqat pam atpip qa hiñqawñwuniqw pan pam qa hiñqawu. ³³Pam qa hímuniwhiqw, enem suan lavayiniqa ayo yukiwa; noqw hak sen put natkomuyatuy pohtoylani? Pi qatsíat tūwaqatsit añqw haqami hintsaniwa. ³⁴Noqw nömaqtsit aw qa awiwa Philip aw pañqawu: Taa, um as okiw nuy ëawnani: Ya God lavay'ayaat hakiy yuaata, sen nāyuaata, sen pay hakiy pañqawu? ³⁵Pahsat pu Philip lavayhtiqe, haqe' pan pey'taqat pahpiy yuaativa; nihqe put aw Jesus yuaata. ³⁶Noqw puma ahpiy panmakañw haqami pāmi pitu; noqw nömaqtsit aw qa awiwa pañqawu: Meh, yep pāhu; ya nu kūyit akw tuvoylatiwniqw himu nuy put aw uhtsi'tani? ³⁷Noqw Philip pañqawu: Pay pi um pas sohsok uh'unañway akw tuptsiwe', panhtini, kita. Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Pay Jesus Christ God tíatnihqat nu tuptsiwa. ³⁸Pahsat pu pay karēta hāk huruhtiniqt pam pañqawu; noqw puma nāma pāmiq paki, Philip-niqw pu nömaqtsit aw qa awiwa; noqw pam put kūyit akw tuyoylata. ³⁹Noqw puma pāñaqw yamakq, pahsat pay Tutuyqawhqt Hikwsiat Philip haqami wiki; noqw nömaqtsit aw qa awiwa pāpu aw qa yori; nīkāñw pam pahpiy hahlayhkañw, nakwsu. ⁴⁰Noqw Philip Azotus ep nātuwiwhqe, ahsupoq kitsókit añ lomatuawit yuaatinumkañw, Caesareat ep pitu.

The Conversion of Saul (Acts 22.6-16; 26.12-18)

9 ¹Noqw Saul nāt pas itsívuhikhwiskāñw, Tutuyqawhqt aw tuptsiwiñ'yuñqamuy pavan pas hintsanniqey, pu pas qóyaniqey tunatyawkañw, God awwat susmohpeq moñwit aw'i; ²Nihqe Damascus ep añqe' tsotsvalkit añ sinmuy amumi put enem pēnayaniqt nāwakna; noqw

kurs pam hakimuy tahtaqtuy, sen momoymuy Jesus aw tuptsiwni'yuñqamuy tuwe', pumuy somhtat, Jerusalem aqw tsamni. ³Noqw öviy pam pañsoqnihqe, Damascus aw hayiñwnaqw, ñinaqw tala put ánan'ik suhtalawva; ⁴Noqw pam tutskwami posqe, hakiy tönayat navotq, put aw pañqawu: Saul, Saul, ya um hinoqw nuy okiwsahsana? ⁵Noqw pam pañqawu: Ya um hak'i, Tutuyqawhqa? Noqw Tutuyqawhqa pañqawu: Nu Jesus, um nuy hapi okiwsahsana. Um sökwíkinpit aqw horarataqw, pam uñem anahaa. ⁶Noqw pam tsawnaqe, tururutikañw, pas hin unañway'kañw pañqawu: Tutuyqawhqa, noqw nu hinthiniqat um nāwakna? Noqw Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Um wunuptut, kímini; noqw ason um hinthiniqat un pep ãawnayani. ⁷Noqw tahtaqt put ámumyaqam qa hiñqawkahkañw añqe' hōñi; hakiy as tönayat nanvotyakahkañw hakiy qa tuway'yuñwa. ⁸Pahsat pu Saul tutskwanaqw wunuptuqe, as pōsiy púruknat, qa hihta tuwa; noqw puma put māyat nuy'wisqe, Damascus ep wikkaya. ⁹Noqw pam pāyis tālat añ kurs hin hihta túwani, piw qa nōsa, qa hiko. ¹⁰Noqw hak tuptsiwni'taqa Ananias yan mātsiwhqa Damascus ep qatu. Noqw pam tuawyorkq, Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Ananias, Noqw pam pañqawu: Yep nüu, Tutuyqawhqa. ¹¹Noqw Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Um wunuptut, Sūwipo kiskat yan mātsiwhqat awni; nen Judas kiyat ep hakiy Tarsus añqwnihqat Saul yan mātsiwhqat öviy tūvintani; taq mech, pam okiwlawu, ¹²Nihqe tuawyorkq hak tāqa Ananias yan mātsiwhqa ep pákihqe, put aw may akw tonó pōsiy tālawnaniqat öviy'o. ¹³Pahsat pu Ananias lavayhtiqe pañqawu: Tutuyqawhqa, pas yaw i' tāqa Jerusalem epeq uhsinmuy okiwsahsanqat nu kaysiwhqamuy amunaqw navota. ¹⁴Noqw yaw pam yep uhnatiñwaniy aw tatqa'nañwyaqamuy sohsokmuy somhtaniqey God awwat mohpeq momiñwituy öqalat pasiwkañw pitu. ¹⁵Noqw pay Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Um awni, taq pam pas inamors'awiwa; pam qa-Jew-sinmuy, pu pas momiñwituy-nikäñw, pu Israel-sinmuy amumi inatiñwaniy tūawmani. ¹⁶Pu nāt pam inatiñwaniy ep hiihihta añ qaan'ewakw okiwsaniwniqat nu put ãawnani, kita. ¹⁷Noqw öviy Ananias awnihqe, kími pákihqe, put aw may akw tonöt, pañqawu: Itupko Saul, Tutuyqawhqa Jesus uñ añqaqwniqw ûmi mātaktiqa nuy añqw hōna, umuhposiy tālawnaniqat öviy'o, pu Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwtaniqat öviy'o. ¹⁸Noqw pahsat pay himu nasiñwput antaqa put pōsiyat añqw löhökq, pam pōsiy tālawnaqe wunuptu; nihqe kūyit akw tuvoylatit, nösqe, öqawhta.

Saul Preaches in Damascus

¹⁹Pahsat pu Saul Damascus ep tuptsiwni'yuñqamuy amumum hihsavo qatu, ²⁰Nihqe ápiy tsotsvalkiva i' Jesus God Tíatnihqat yuaatinuma. ²¹Noqw sohsoyam put aw tūqayyuñqam hin kurs wūwantotaqe pañqaqwa: Ya qa i' Jerusalem epeq it natìwanit aw tatqa'nañwyaqamuy hovalaque, hakimiy panyuñqamuy somhte' God awwat mohpeq momiñwituy amumi tsamniqe öviy pew pitsíwtä? kitota. ²²Noqw tuwat Saul pas suyhtsepñiwat

öqawi'maqe, Damascus ep Jew-sinmuy yumoñwaltaque, pay Jesus pas antsa Christ-nihqat amumi mātaqlawu. ²³Noqw öviy ahpiy wūyavotiqw, Jew-sinom put nīnayaniqey nanawinya. ²⁴Nihqe puma put nīnayaniqey öviy tālō-nikañw, pu tōkilat añ höhtsiwat aw tunatyawyuniwa. Noqw yaw puma put moqmani'yuñqw Saul navota. ²⁵Pahsat pu tuptsiwni'yuñqam míhikiwtaqw put tuhpelat añ tutssayat akw hawnaya.

Saul in Jerusalem

²⁶Noqw Saul Jerusalem epeq pítuhqe, as tuptsiwni'yuñqamuy amumumtiniqey anhtiqaq, puma sohsoyam put mamqasyaqe, pam pas antsa tuptsiwni'taqat qa tütuptsiwa. ²⁷Noqw Barnabas put aw unaiñwtapqe, ayaiwyuñqamuy amumi put wikva; nihqe hin pam Damascus aqwniqw, Tutuyqawhqa put aw namtaknaqe, put aw yuaaykuqat pam pumuy ãawna, pu hin Paul Damascus epeq qa tuhtuskañw, Jesus natīnwaniyat añ nuhtumi yuaataqata. (Noqw pep pu' puma put kwusuya.) ²⁸Noqw Paul Jerusalem epeq pumuy amumum hinnumqe, ²⁹Qa tuhtuskañw Tutuyqawhqaqat Jesus natīnwaniyat añ nuhtumi yuaata; nihqe Greek-sinmuy amuhkwa yuaatotaqamuy amumum put ep nāñiwuy'taqw puma put nīnayaniqey tunatyawyuniwa. ³⁰Noqw tuptsiwni'yuñqam put nanaptaqe, Caesareat aqw put wikyaqe pañqw put Tarsus aqw taviya. ³¹Pahsat pu Jesus aw tōnawtaqam Judeat, pu Galileet, pu Samariat añ ahsupoq yesqam suyan unaiñwtotiqe, öqawhtota; nihqe Tutuyqawhqaqat kaptisi'kahkañw wūhaq'iwma, Qahováriwtqaq Hikwsi amumi unañwtapq'ó.

Peter in Lydda and Joppa

³²Noqw Peter añqe' sohsovik nakwsuqe, Lyddat epeq God sinomuyatuy amumi hāwi. ³³Nihqe pepeq pam hakiy tāqat Aeneas yan mātsiwhqat tuwa, put hakiy ahpia qa taytaqw, pam okiwanal yahsainwuy añ tuyhqatsi. ³⁴Noqw Peter put aw pañqawu: Aeneas, Jesus Christ uñ qalaptsina. Wunuptut, uh'ahpay tsovalaa, kita. Noqw pahsat pay pam wunuptu. ³⁵Noqw sohsoyam Lyddat pu Saron ep ki'yuñqam put aw yórikyaqe Tutuyqawhqaqat awwat lasya. ³⁶Noqw hak Joppat ep tuptsiwni'taqat Tabitha yan mātsiwa, pam Dorcas (Tsöviwmana) i'nihqe pam'i. Noqw i' hak wuhti lolmat tumalay'ta, pu hīhihta akw tūvaañwanta. ³⁷Noqw pam ephaqam tūtuyhtiqe mōki; noqw puma put pāhomoyaqe tupatsveq taviya. ³⁸Noqw pay pi Lydda Joppat áhayhpo; noqw yaw Peter pep qátuhqat tuptsiwni'yuñqam nanaptaqe, hakimuy lōqmuy tāqatuy pañso ayatotaqw, pam qa sōwunit, pumuy amuminiqat puma nāwakna. ³⁹Pahsat pu Peter nakwsuqe, pumuy amumuma. Noqw öviy pam pituqw, puma put tupatsmiq wupnaya; noqw sohsoyam koñnanalvut okiwanal put aqlap hoñqe, tsaykikahkañw nāt Dorcas pumuy amumum qátuhqeqe kwakwsat, pu yūyuwsit yukuhtaqat

puma put aw matamintota. ⁴⁰Noqw pay Peter pumuy sohsokmuy pañqw ipwat, tamötsunuptut nāwakna; nit pahtsat put tokoyat aw namtökt pañqawu: Tabitha, qatuptuu. Noqw pam pōsiy púruknaqe, Peter túwahqe, pahtsat qatuptu. ⁴¹Noqw pam put aw māvuyaltiqe, wunuptsinaqe, God sinomuyatuy koñnanalvutuy enañ wáriwayhqe, pumuy put ãawna, kurs pam taytaq'ö. ⁴²Noqw i' yantaqa Joppat añ ahsupoq nanaptiwhq, kaysiwhqam Tutuyqawhqt aw tütuptsiwa. ⁴³Noqw Peter Joppat ep hakiy pūvukat pöhiwantaqat Simon amum wūhakis qatu.

Peter and Cornelius

10

¹Noqw hak tāqa Cornelius yan mātsiwhqa, tsivót-sikip sunat solāwamuy Italian-sínomu yan túiwantiwyaqamuy amumi moñwi, Caesareat ep ki'ta. ²Pam hak pās unañway qatu; noqw sohsoyam timat put amum God kaptsi'yuñwa; pu pam hihta himuy akw sinmuy paariwankañw, sutsep God aw nāwakinma. ³Pam hak tāwat atvelpeniqwhaqam pas suyan tūawtaqw, God hoñviayaat put aw pákihqe, aw pañqawu: Cornelius. ⁴Noqw pam put aw yórikqe, tsawnaqe, pañqawu: Ya hímuu, Tutuyqawhqa? Noqw pam put aw pañqawu: Uhnawakinpi, pu uhnuktutmala òmi yayvaniwhq, God put soon suhtokni. ⁵Noqw öviy um hakimuy tahtaqtuy Joppat aqw ayataqw, hakiy Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, wáriwayyani. ⁶Pam hakiy pūvukat pöhiwantaqat Simon amum qatuqw, put kiat pātuwaqatsit qalaveq wunu. Ason pam hin hintaniqat ûmi pañqawni. ⁷Pu öviy hoñviaya Cornelius aw yuaaykuqa ahpyniqw, pam lōqmuy kiy ep tumal'aymuy wáriwayi, pu solāwam put eñem hihtayaniqe sutsep aw maqaptsi'yuñqamuy amuñaqw hak God kaptsi'taqt solāwa pīwu. ⁸Nihqe pam pumuy sohsok iit ãawnat, Joppat aqw hōna. ⁹Noqw qavorivaqw puma aqwyaque, kimi hayiñwni'wisq, Peter nāwaknaniqe tāwanasave kits'omiq wūvi. ¹⁰Noqw pas pam tsöñmokqe, as hihta nösniqey antaqw, nāto novalalwaqw, pam pay sawitoqwhinhti; ¹¹Nihqe òmi hötsíltiqw tuwaqw, añqw himu wuyaqmötsapueway nälövaq tsukuveq som'iwkaiw put aw hawtoqe, tutskwami hāwi. ¹²Noqw sohsoy hihtu tūwaqatsit añ nälöq hokay'yuñqam put ep íniwyuñwa, pu tütuvosiptu, pu hihtu hoyoyotinumyaqam pīwu, pu masay'yuñqamu. ¹³Noqw hakiy tönaat put aw pañqawu: Wunuptuu, Peter, um qöye' nösni. ¹⁴Noqw Peter pañqawu: Sóoni, Tutuyqawhqa; taq nu qa haq hihta pay qa pas hihtanihqtat, pu qa powaiwtaqat nösa. ¹⁵Noqw hakiy tönaat piw put aw pañqawu: God hihta powataqw, pam pay qa pas hímunihqtat um qa pañqawni. ¹⁶Noqw i' pāyis panhtiqw, himu mötsápueway ahoy òmiq haqami wūvi. ¹⁷Noqw Peter hihta tuawyorkqey mātaq kurs pam hímunihqtat pan wūwantaqw, ima tahtaqt Cornelius añqw ayatiwyaqam Simon haqam ki'taqt hakimuy tūviñtotaqe, ihkaqe nöyaknit aw hötsíwhepq hōñi, ¹⁸Nihqe sen hak Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, pep qátuhqt tūviñlalwa. ¹⁹Noqw nāt Peter tuawyorkiy añ wūwantaqw, Qahováriwtaqa Hikwsí put aw pañqawu:

Meh, hakim pahyom tahtaqt uñ hepnumya. ²⁰Oviy um wunuptut hāwe', amumumni qa hin wūwankañwo; pay nu pumuy ainqw hōna. ²¹Pahsat pu Peter hakimuy Cornelius ainqw put aw ayatiwyaqamuy amumi hawqe, pañqawu: Taay, pay uma nuy hepnumya; sen hihta öviy uma öki. ²²Noqw puma pañqaqwa: I' Cornelius tsivót-sikip súnatnihqamuy solāwamuy amumi moñwi God ainqw horviyat pas hímunihqat ahpiy navota, yaw pam uñ kiy aw wáinwaye', uñ hin lavayhtiqw, put aw tūqaytaniqat horviaya put aw pañqawu. Pam tāqa súanta, pu God kaptisi'ta, pu Jew-sinmuy sohsokmuy amuhpiy aw lomanavotiwtu. ²³Pahsat pu pam pumuy tañataqe pās oya; pu qavoñvaqw pumuy amumum aqw'a; noqw haqawat tuptsiwni'yuñqam Joppat ainqw put ámumuya. ²⁴Pu öviy qavoñvaqw puma Caesareat ep öki. Noqw Cornelius pumuy nuhtaytaqe, kurs sinomuy-nikaiw pu añ pas kwatsmuy tsovala. ²⁵Noqw Peter aw pakitoqw, Cornelius ahsawvaqe, atpipo tamötswunuptut, pas put hihtata. ²⁶Noqw pay Peter put wunupsina, pañqawkañwo: Wunuptuu, pay nu piw un sino. ²⁷Pu öviy pam put amum yuaatakaiw, aw pakiqw, sinom kaysiwhqam tsovawta. ²⁸Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay pi uma navot'iyuñqw, soon as hak Jew-sínonikañw ayam supwat hihtuy sinmuy amu'puñalíwu, piw amuminiñwu. Noqw pay nu' qa hakiy pay qa hímunihqat, pu qa powaiwtqaqt pañqawlawniqat God inumi pañqawu. ²⁹Noqw öviy nu qa rohomnumt, panis nuy wiktamayaqw, pay nu ainqöö; noqw hinoqw pi uma nuy wáinwayya? ³⁰Noqw Cornelius pañqawu: Nälötok nu pew pahsavohaqam napwalni'taque, tāwat atvelpetiqw nu ikiy ep nāwaknaqw, hak tāqa talqaqsalqat yuwsı'kañw inutpip wunuptu; ³¹Nihqe pañqawu: Cornelius, uhnuwakinpi navotniwa; noqw God soon uhnuoktutmalay suhtokni. ³²Um öviy Joppat aqw hakimuy ayataqw, hakiy Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, wáinwayyani. Pam hakiy pūvukat pöhiwantaqat kiyat ep qatu, pātuwaqatsit qalaveq'a; ason pam pite', ümi hin lavayhtini, kita. ³³Noqw öviy nu qa söwunit uñ wáinwayi; noqw um súanhtiqe pitu. Noqw öviy hapi itam sohsoyam yep God attip yēse, hin pam ümi tutaptaqt sohsok nanaptaniquee.

Peter's Speech

³⁴Pahsat pu Peter lavayhtiqe pañqawu: Pay kurs pas suyan God qa sinonuiña. ³⁵Pay kurs pas sohsokmuy hihtuy sinmuy amuñaqw hak haqam put kaptisi'kañw súanhinmaqa put aw súantañwu. ³⁶God hapi Israel-sinmuy amumi lavayiy távhqe, Jesus Christ ahpiy namivöhikiwuy yuaata. (Pam hapi sohsokmuy amumi tutuyqawi.) ³⁷Pay uma put lavayit navot'iyuñwa. Ura John küйт akw tuvoylatiwyaniqat nuhtumi yuaataqw, pahpiy pam lavayi Galileet ainqw hoyoyoykukañw, Judeat añ ahsupoq yuaatiwa. ³⁸Ura God Nazareth ainqw tāqat Jesus Qahováriwtqaqt Hikwsit akw tuvoylataqe öqalmaqa. Ura pam sinmuy amuhpa' lolmat tumalay'numa, pu Nukpanat ahpiy sóon'iwuñqamuy sohsokmuy powatima, God put ámumniqw öviy'o.

³⁹Noqw pam Jew-sinmuy tutskwayamuy epnikañw, pu Jerusalem epeq hihta tumaltaqat itam hapi sohsok aw yóriki'yuñqe, navotii'yuñwa; noqw pay sinom himutskit ep put hahyaqe nínaya. ⁴⁰Noqw God pāyis talqat ep put ahoy tātaynaqe, put susmatakpuva mahtakna, ⁴¹Níkañw pay qa sohsokmuy sinmuy amumii, pay hakimuy añwu pay God namorstaqey pumuy amumii, itam put tuawi'yuñwiqat övíy'o. Noqw itam put mokiwuy añqw ahoy tātayhqat atsva put amum nōnova, pu hikwya. ⁴²Noqw yaw itam sinmuy amumi put yuaatotaniqat pam itamuy ayata, pay yaw pas pam imuy yesqamuy, pu so'pumuy hinwat yukunaniqey God ahpix aw taviwhqat itam yuaatotaniqata. ⁴³Noqw put hapi sohsoyam God lavay'aymat yuaatotaqe pañqaqwa, yaw hak put aw tupsiwhq, put qaanhtipuat Jesus natñwaniyat akw put ahpix ayo yukiwmantani.

The Gentiles Receive the Holy Spirit

⁴⁴Noqw nāt Peter yan yuaataqw, pay Qahováriwtaqa Hikwsi lavayit nanaptaqamuy sohsokmuy amumi pitu. ⁴⁵Noqw Jew-sinmuy amuñaqw tuptsiwni'yuñqam Peter amum ökihqam hin kurs wūwaya, Qahováriwtaqa Hikwsi qa-Jew-sinmuy amumi enañ noiwhq'ö. ⁴⁶Puma hīhihtuy sinmuy amuhkwa yuaatotaqe, God pas hihtalalwaqw amumi tūqayyuñqee. Pahsat pu Peter lavayhtiqe pañqawu: ⁴⁷Ya hak imuy kūyit akw tuvoyletiwyaniqw imuy amumi u'tani? Pay pi puma piw itamun Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya. ⁴⁸Pu puma Tutuyqawhqat natñwaniyat añ kūyit akw tuvoylatotiniqat pam amumi pañqawu. Pahsat pu pam hihsavo pumuy amumum qátuniqat puma put aw nānawakna.

Peter's Report to the Church at Jerusalem

11 ¹Noqw yaw qa-Jew-sinom nuhtum God lavayiyat kwusuyaqt ayaiyuñqam, tuptsiwni'yuñqamuy amumum Judeat ep yesqam nanapta. ²Noqw Peter Jerusalem aqwniqw, Jew-sinmuy amuñaqw tuptsiwni'yuñqam put aqw hinqaqwaqe, ³Pañqaqwa: Yaw um qa-Jew-sinmuy amumi pákihqe, amumum nōsa. ⁴Noqw Peter pumuy amumi lavayhtiqe, añqaqw hin hiniwhtiqat nānañk pasiwtaqat pumuy amumi tuawi'taqe, pañqawu: ⁵Ura nu kitsókit Joppat ep qátukaiñw nāwakna; nihqe nu sawitoqhinhitiqe tuawyorkq, himu wuyaqmötsaput antaqa tsutskuy epeq sómiwkaiñw öñaqw hawtoqe, pas inumi pitu. ⁶Noqw nu aw yórikqe, pās tātayhq, pi tūwaqatsit ep hihtu popkot nälöq hokay'yuñqam put ep iniwyuñwa, pu tūtuvestiptu, pu hihtu hoyoyotinumyaqamu, pu masay'yuñqamu. ⁷Noqw nu hakiy tönayat navotq inumi pañqawu: Wunuptuu, Peter, um qöye' nösni. ⁸Noqw nu pañqawu: Sóoni, Tutuyqawhqa; taq nu qa haq hihta pay nāp hihta, pu qa powaiwtaqat nōsa. ⁹Noqw öveqatsit añqw hakiy tönaat inumi piw pañqawu: God hihta powataqw, pay pam qa pas hímunihqat um qa pañqawni. ¹⁰Noqw pāyis panhtiqw,

pay sohsoy piw ōmiq láñakniwa. ¹¹Noqw pahsat pay kurs hakim pahyom tahtaqt Caesareat ańqw inumi ayatiwyaqam nuy haqam kíve qátuhqat ep öki. ¹²Noqw pay nu qa hin wūwankaniw, pumuy amumumniqat Qahováriwtaqa Hikwsí inumi pańqawu. Noqw ima navay tuptsiwni'yuńqam inumum aqwyá; noqw itam tāqat kiyat aw yuña. ¹³Noqw yaw pam kiy ep hońviyat aw yorikq, yaw pam wunukaniw, put aw pańqawhqat itamuy āawna. Um hakimuy tahtaqtuy Joppat aqw ayataqw, hakiy Simon, Peter yan piw mātsiwhqat, wáńwayyani. ¹⁴Ason pam uń lavayit āawnaqw, um put akw ayo yámakni, um'i, pu uhtimu, yaw hońviaya put aw kita. ¹⁵Noqw nu yuaativaqw, pay Qahováriwtaqa Hikwsí pumuy amumi pitu, ura mohti itamumi pítuhqey pan'i. ¹⁶Noqw pahsat pu nu Tutuyqawhqat lavayiat u'na, ura itamumi pańqawu: Pay as pi John pas antsa küyit akw tütuvoylalawu; níkańw uma hapi nāt it Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylatiwyani. ¹⁷Noqw puma Tutuyqawhqat Jesus Christ aw tütuptsiwaqw, pep God hin itamuy put máqahqey, pay pan piw pumuy put maqa. Noqw ya nu hak hímunihqé God aw rohomnumni? ¹⁸Noqw puma it nanaptaqe, pay qa hińqaqwaqe, God pas hihtatotaqe, pańqaqwa: Noqw yaw kurs qa-Jew-sinom nāp tunatyay ańqw lasye' yesniqat God piw amuńem pan yuku.

The Church at Antioch

¹⁹Noqw hakim Stephen níniwhqat ahpíy tūokiwsahsantivayaqw ańqe' ahstsavalyaqam Phenicet aqw pahsavo öki, pu Cyprus aqw'a, pu Antioch aqw'a, nihqe pay Jew-sinmuy-sa amumi lavayit yuaatiwisa. ²⁰Noqw pumuy amuńaqw haqawat tahtaqt Cyprus ańqwyá, pu Cyrenet ańq'ö; noqw puma Antioch epeq ókihqé, hakimuy Greek-sinmuy amumi yuaaykuyaqe, Tutuyqawhqat Jesus lavayta. ²¹Noqw Tutuyqawhqat öqalaat pumuy amumumniqw, öviy kaysiwhqam tütuptsiwaqe, Tutuyqawhqat awwat lasya. ²²Noqw Jerusalem epeq Jesus aw tōnawtaqam it nanaptaqe, puma Barnabas Antioch aqw hōnaya. ²³Noqw pam epeq pituqw, kurs God núokwaat pumuy amuhpa' tumalay'taqw, pam pan yórikqe, hahlayhtiqe, pas puma unańhaqw su'qawkańw Tutuyqawhqat aw hūrs'íwyuńniqat pumuy öqalanta. ²⁴Pam hak tāqa lolma, nihqe Qahováriwtaqat Hikwsit akw pás tuyqawiwtá, pu qapévewnit akw'a; noqw kaysiwhqam Tutuyqawhqat awwat sinototi. ²⁵Pahsat pu Barnabas Saul heptoqe Tarsust aqw'a. ²⁶Pu öviy pam put túwahqe Antioch ep wikva. Noqw pantaqtat atsve puma Jesus aw tōnawtaqamuy amumum sūkw yahsanwuy ań pep tsotsvalqe, kaysiwhqamuy sinmuy tutuqayna. Noqw tuptsiwni'yuńqam Antioch epeq susmohti Christian-sinom yan túńwantiyá. ²⁷Noqw ephaqam hakim God lavay'aymat Jerusalem ańqwyäqe, Antioch epeq öki. ²⁸Noqw pumuy amuńaqw haqawa Agabus yan mātsiwhqa wunuptuqe, yaw tūwaqtatsit ań ahsupoq wukotsönöstiniqat Qahováriwtaqat Hikwsit ahpíy pańqawu. Noqw pam pantaqa hakiy Claudius Caesar mońw'iwtaqw paniwhti. ²⁹Pahsat pu tuptsiwni'yuńqam tuptsiwni'yuńqamuy Judeat epeq ki'yuńqamuy

amumiq paañwnit o'yaniqey unañwtotí; hak hin hihta tuway'nume' pan hihta kuwahtimantani. ³⁰Nihqe öviy puma panhtotiqe, Barnabas-niñkañw, pu Saul pumuy añ pepeq wukw'a'yatuy amumiq put o'ya.

More Persecution

12 ¹Noqw ephaqam moñwi Herod Jesus aw tōnawtaqamuy haqawatuy hintsanniqe amumi may'ta, ²Nihqe pam John pāvayat James sipwuvahpit akw nīna. ³Noqw kurs pam panhtiqe, Jew-sinmuy unañwve hinhtiqe navotqe, pahsat piw Peter ñuaniqey anhti. (Noqw qapekén'oyiwhput ep nōviwniqat aw pitsíwiwta.) ⁴Pu öviy pam put nūahqe, sivikimi pánahqe, solāwamuy nälöp nānalöqmuy tōnawtaqamuy amumi put mātavi, put tūtuwalaniqat öviy'o, ason pay pas Amutsva Yūmosanhqat ep nōviwniqat yukiltiqw, pep pu sinmuy amumi put hóroknaniqey tunatyawtaqee. ⁵Noqw öviy puma Peter sivikive pani'yuñwa. Noqw Jesus aw tōnawtaqam put enem God aw nāwakintotaqe qa nātusi'yuñwa.

Peter Set Free from Prison

⁶Pu Herod qāvo put hóroknaniqey ep mihiqw, Peter lōqmuy sivanamiqlölöt akw sómiwkaiñw lōqmuy solāwatuy amuhtsava pūwi; noqw tuwalan'a'yat ihpaq tūtuwala. ⁷Noqw meh, Tutuyqawhqat hoñviayaat pituqw, sivikive sohsovik tālawva; noqw pam Peter sutsñaqwat pálaknaqe, put tātaynat, aw pañqawu: Suquptuu. Noqw sivanamiqlölö put māyat añqw löhö. ⁸Noqw hoñviaya put aw pañqawu: Kwewhtat totsvakii; noqw pam panhti. Pu pam pañqawu: Um usíhtat, inuñkni. ⁹Noqw pam yámakqe put arñk'i; nihqe pay pas antsa hoñviaya put pantsanhqat pam qa suyan navoti'ma; suhpan pay tūawtaqey pam wūwanma. ¹⁰Noqw puma mohpeq tūwalaqamuy-niñkañw pu amuñk tūwalaqamuy amuhpiy ruhpakqe, kīmi hötsíwat aqw sivauutspit aw pituqw, pam nāp amumi hötsílti. Noqw pam pañqw yámakqe, haqe' kiskat añ yamakq, pahsat pu hoñviaya put añqw ahpipy'o. ¹¹Noqw Peter suyan unañwtiqe pañqawu: Pu' hapi nu pas suyan navoti'taqw, pay kurs pas antsa Tutuyqawhqat hoñviayay ayataqe, nuy Herod māyat añqw ayo tavi, pu Jew-sinom nuy hintsatsnaniqey tunatyawyuñqat añq'ö. ¹²Pu öviy pam it añ pās wūwaqe, pahsat pu hakiy John, Mark yan piw mātsiwhqat yuyat Maryt kiyat aw'i, noqw kaysiwhqam pep tsovawkaiñw nānawakna. ¹³Noqw Peter ihkaqe nñyakiwtaqat ep hötsíwat aw pönöñöykinaqw, hak māna Rhoda yan mātsiwhqa put aqw kuyvato. ¹⁴Nihqe pam Peter tōñayat māmatsqe, pas hin unañwtiqe aqw qa hötat, ahpami wárikqe, Peter hötsíwhpeq wúnuhqat pumuy ãawna. ¹⁵Noqw puma aw pañqaqwa: Um qa navoti'numa. Noqw pam qatūqaykañw, pas antsa Peter pep wúnuhqat amumi pañqawu. Noqw pahsat puma pañqaqwa: Pay soon qa put tumalay'maqa hoñviayani. ¹⁶Noqw pas Peter pönöñöytoynaqw, öviy puma aqw hötayaqe, put aw

tātayyaqe, pas hin unañwtoti. ¹⁷Noqw pay puma qa hiñqaqwaniqat pam amumi māmasaqw, pahsat pu Tutuyqawhqa hin put sivikiñaqw hóroknaqat pam pumuy amumi lalvaya; nihqe pañqawu: Uma iit yantaqat James aw tūawwisni, pu tuptsiwni'yunqamuy amumii, kita; nit pañqw ahpiynihqe haqamiwat aw'i. ¹⁸Pu òviy panis tālawvaqw, pas solāwam hin unañwtoti, Peter kurs haqaminiqw òviy'o. ¹⁹Noqw as Herod put hept, qa túwahqe tūtuwalaqamuy amumi put ep hēva; nihqe pay pas puma so'niqat pañqawu. Panhit pam Judeat añqw Caesareat aqwnihqe, pepeq huruhti.

The Death of Herod

²⁰Noqw Herod Tyre-nikañw pu Sidon ep sinmuy amumi hihta ep qayan unañway'ta; noqw puma sun unañway put aw ókihqe, hakiy pas moñwit tumalay'taqat Blastus yan mātsiwhqat pan unañwtoynayaqe, puma nānami qahin unañway'yuñwniqat moñwit aw nānawakna, puma pep tutskwat ep sinom moñwit tutskwayat añqw nōnovaqe òviy'o. ²¹Noqw hisat aw talöñvaqw, Herod pavan pas moñwyuksi'kañw moñw'atsveway ep qatuptuqe, pahsat pu sinmuy amumi pavan pas lavayhtuwyi pan yuaayku. ²²Noqw sinom sáakmaqe pañqaqwa: Pas pam pavan hihta tönaata, qa sínota. ²³Noqw pahsat pay Tutuyqawhqat hoñviayaat put wuvahtra, pam God qa hihtataqw òviy'o; noqw pam āvutiqe súlawhti. ²⁴Noqw tuwat God lavayiat öqawhtaqe, suyhtsepñwat añqe' kúrukiwma. ²⁵Noqw Barnabas Saul amum hin ayatiwhqey yúkuhqe, hakiy John, piw Mark yan mātsiwhqat wikkañw, Jerusalem añqw ahoy pitu.

Barnabas and Saul Chosen and Sent

13 ¹Noqw Antioch epeq Jesus aw tōnawtaqamuy amuñaqw hakim God lavay'aymat yēse, pu tūtuqaynayaqamu, i' hak Barnabas, pu Simeon Niger yan túñwantihwhqa, pu Cyrenet añqw hak Lucias; pu Manaen, Moñwi Herod amum wuñwqa; noqw Saul. ²Noqw nāt puma Tutuyqawhqat aw okiwlalwakahkañw, nānapwalaqw, Qahováriwtaqa Hikwsí amumi pañqawu: Nu Barnabas-nikañw pu Saul hihta tumalat aw pumuy wánwayhq, uma pumuy inuñem ayo taviyani. ³Noqw puma nānapwalaqe, amuñem nānawaknat, pumuy qötömi matyawyat, pahpiy pumuy lālayya.

In Cyprus

⁴Noqw òviy puma Qahováriwtaqat Hikwsit ahpip ayatiwhqe, Seleuciat aw'i, nit pañqw pu pāvaqe Cyprus aqw'a. ⁵Noqw puma Salamis ep pítuhqe, Jew-sinmuy tsotsvalkiyamuy ep God lavayiyat nuhtumi yuaata. Noqw puma John tu'sawwiknuma. ⁶Noqw puma it tutskwat pāñaqw kuytaqat añ ahsupoq nankwusaqe, Paphos aw ókihqe, hakiy Jew-sinot Bar-Jesus yan mātsiwhqat tutwa. Pam hak tuhisay akw tūhintsakni'ta, pu God lavay'ayaatnihqey pan atsáy'ta. ⁷Pam hak pep tutskwat aw

moñw'iwtaqat, Sergius Paulus, pas qa ūnat amum hinnuma; noqw moñwi Barnabas Saul enań wáñwayhqe, God lavayiyat navotniqey nāwakna. ⁸Noqw hak Elamus tuhisa (put natiwaniat Tuhisa i'nihqé pam'i) pumuy amumi rohomhtiqe, moñwit lomatuawit aw tuptsiwnit ańqw ayo lasnaniqey anhti. ⁹Pahsat pu Saul (piw Paul yan mātsiwhqa) Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwkańw put aw taynumt, ¹⁰Aw pańqawu: Is ohi, um hak sohsok unatwit, pu nukpantuwit akw ahsaliwtaqa, Nukpanat tíata, sohsok súantsakpit tuwqaata! Ya pas um soon Tutuyqawhqt haqe' suan pöhtaviyat nukushintsahsanqey qe'tini? ¹¹Taay, Tutuyqawhqa hapi ūmi may'ta; noqw uhposi qatālawvaqaw, um hihsavo tāwat qa tuway'tani. Noqw pahsat pay put ań himu pamös'ohpoqw, pōsiat qatālawva. Noqw as hak put niy'maniqat öviy pam ańqe' may'numa. ¹²Pahsat pu moñwi hin hiniwhtiqw yórikqe tuptsiwa, hin Paul put Tutuyqawhqt tutuqaynaqat ep kātuqaytaqe öviy'o.

In Antioch of Pisidia

¹³Noqw Paul suñwámuy amumum Paphos ańqw ahpiynihqe, pāvaqe Pamphiliat ep Pergat aw pitu; noqw John pumuy mātapt, ahoy Jerusalem aqwhaqamii. ¹⁴Noqw puma Pergat ańqw ahpiynihqe, Pisidiat ep Antioch aw pítuhqe, nasuñwintalöhnit ep tsotsvalkimi pakit, ep qatuptu. ¹⁵Noqw hak tutavot ań-nikańw pu God lavay'aymuyatuy pēniyamuy ań túñwantaqe yukuqw, tsotsvalkit ep momiwit pumuy amumi hakiy ayatotaqe pańqawqa: Uma tāqat itahsinomu, uma sinmuy amumi hihta lavayhte', öqalanik panhtini. ¹⁶Pahsat pu Paul wunuptut, amumi māmasat, pańqawu: Uma Israel-sinom tahtaqtu, pu uma itamun God aw nāwakinwisqamu, kurs uma inumi tuqayvastotani. ¹⁷I hapi Israel-sinmuy aw yantaqaam God hakimuy itanamuy namorstaqe, pumuy pas pavan sinota, nāt puma haqam Egypt epeq hinnumyaq'ö; nihqe öqalay pas qaöwihintaqat akw pumuy pańqw nōñakna; ¹⁸Nihqe lōp sunat yahsainwuy pahsavohaqam qayësiwhpuve pumuy qatsiyamuy ań maqsonlawu. ¹⁹Nihqe pam Chanaan tutskwat ep tsañe'skipwat hihtuy sinmuy kiqötaqe, tutskwayamuy sinomuy amumi noa. Noqw puma hihta navöewakw antaqat akw tutskwat nāhuyta. ²⁰Pantaqat atsve pu' pam pumuy amumi qaqléhtaqtuy mori'oya, sunatskip sunat-nikańw ańqw lōp sunat pakwt sihkay'taqat (450) yahsainwuy pahsavohaqamii, lavay'ayay Samuel aw pahsavoo. ²¹Pantaqat ańk pu' puma hakiy pas moriwit mori'yuñwniqey tuñlayhtoti. Noqw God hakiy Kish tiyat Saul yan mātsiwhqat, Benjamin ahpiyvinihqat, pumuy amumi moriwtavi, lōp sunat yahsainwuy pahsavoo. ²²Nit pu pam put mori'wqenit ańqw ayo távíhqe, hakiy David pumuy amumi moriwtavi; nihqe put pam yan lavayhti: Pas nu Jessest tiyat David iunańwve hintaqat tuwa; noqw pam sohsok itunatyay ań aw antsanni. ²³It tāqat hapi ahpiyviyatuy amuhpiy God Israel-sinmuy Ayo Oyaniqat wunuptsina, it Jesus, hin lavayhtiqey pan'i. ²⁴Nāt pam qa pituqw,

hak tāqa John yan mātsiwhqa sohsokmuy Israel-simuy amumi yuaataqe pañqawu: Uma umuhtunatyay ańqw ayo lasye', kūyit akw tuvoylatotini. 25 Noqw pam ayaway ań kuyvani'maqe pañqawu: Uma ka nu God lavay'ayaat pas hímunihqat pan wūwantota. Nu qa pam'i. Noqw pay nāt suhka ańqw inuńki; noqw soon nu yan'ewayníkaiw pay nās'ew put tōtsiyat nähni, John amumi kita. 26 Uma tahtaqtu, isinomu, Abraham natkomatu, pu uma itamun God aw nāwakinwisqamu. Nu pu' umuy hin ayo nōnäkniqat umuy āawnani. Put lavayit nu umumi mātapni. 27 Jerusalem epeq ki'yuńqam moñwímuy amumum Jesus qa māmatsya. Nihqe öviy God lavayiyat aw antsanyaqe put tūvaya, puma pi put lavayit qa mātsi'yuńqee, nāmahin pi ańsakis nasuńwintalöhnit ań God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy ańqw hak pumuy amumi ań as tūnwantainwuniq'ö. 28 Puma put mokniqey hihkay'taqat kurs hin pas antsa pañqaqwani. Nikaiw puma Pilate put nīnaniqat aw qatūqayya. 29 Ura tutuvenit ań puma pan put hintsatsnaniqat pan pey'ta. Noqw puma yan tutuvenit an sohsok hinhtotiqw, hakim nahoylehtsit ańqw put hawnayat, tuamhtuhsömiq put panaya. 30 Noqw God mokiwyu ańqw put ahoy tātayna. 31 Noqw hakim tahtaqt put amum hinnumya, Galileet ańqw Jerusalem aqw pahsavoo. Noqw pam ahoy tātayhq, puma wūhakis tālat ań put aw yorstota. Nihqe puma hapi hin yórikyaqey simuy amumi tuawi'yuńwa. 32 Noqw itam hapi it lomatuawit umuy āawnaniqe öviy pitu. Ura God itanamuy amumi hin pasiwnaqey 33 Pu' hapi itamuy pumuy tímuyatuy itamuńem put ań aw antsana, Jesus ahoy tātaynaqee. Ura tāwit mohti'maqat aíknihqat ań yan pey'ta: Um hapi Itii. It talōńvaqat ep hapi nu únaniwhti, yan'i. 34 Pu God mokiwyu ańqw put ahoy tātaynaqe pāpu qa hovahtiniqat lavayhiqe, yan hińqawu: Nu David pas suyan ökwatuwniqey put aw pasiwnaqey pan nu unem yúkuni. 35 Yantaqw hapi öviy ura pam piw sukw tāwit ań pañqawu: Um soon Uhtumal'ayay Qahováriwtaqat hovahtiniqat nakwhananı. 36 David pi God tunatyayat ahpiy qatsívaptsiy ep apitiqe, mokqe, namuy amumum taviwa, nihqe hovahti. 37 Noqw God it tāqat hapi ahoy tātaynaqw, pam qa hovahti. 38 Noqw öviy uma it nanaptani, tahtaqtu, isinomu: It tāqat hapi ahpiy God itamumi pōhi, itahqaanhtipuy ep'e. 39 Ura Moses tutavoyaat kurs hin itahqaanhtipuy itamuhipiy ayo yúkuni. Nikaiw kurs itam Jesus aw tūtuptsiwhq, pam sohsok put itamuhipiy ayo yúkuni. 40-41 Ura God lavay'aymuyatuy pēniyamuy ań yan pey'ta: Kurs huvam yórikyaa, hihta ań tutsiw'unaiway'yuńqamu. Nen uma kātayunwt, súlawhtini. Nu hapi umuhqatsiy ep hihta hintsakni; noqw soon uma put tūtuptsiwhani, nāmahin pi as hak umuy put āwintani. Taay, noqw öviy uma tunatyaltotini; taq nāphisat sen uma put lavayit an súlawhtini. 42 Noqw pam lavayyukuqw, Jew-sinom tsotsvalkiñaqw nōnäkq, pay ayo'wat nasuńwintalöhnit ep piw Paul amumi yuaataniqat qa-Jew-sinom nānawakna. 43 Noqw tsovawtaqam nāmatatveqw, kaysiwhqam Jew-sinom-niqw pu pumuy amún tuptsiwni'yuńqam Paul-nikaiw, pu Barnabas pumuy amuniýka;

noqw puma pumuy amumi yuaaykuqe, God nuokwayat añ yūmosa hinwisniqat añ öqalanta. ⁴⁴Pu ayo'wat nasuniwintalönnit aw pituqw, pēp pas sohsoyam kīve ki'yunqam God lavayiyat aw tūqayyuinwiqe tsovalti. ⁴⁵Noqw Jew-sinom qaan'ewakw hintaqamuy sinmuy amumi yórikyaqe, pay qa tsuyhtiqe, Paul hihta lavayhiyat ehpewi nānaphin yuaativaya. ⁴⁶Pahsat pu Paul Barnabas amum a'nō unaiñtiqe pañqawu: Pay as pi God lavayiat kurs hin qa umumi mohti yuaatiwni; noqw pi uma put nahpiy tūvayaqe, qatsit qa so'taqat qa hihkay'yuñqey pan nāyukunayaqw, öviy itam hapi qa-Jew-sinmuy amumiwat yuaatani. ⁴⁷Pi pan hapi Tutuyqawhqa itamumi tutapta pi pam Jesus yan lavayhiqe pañqawu: Um hapi qa-Jew-sinmuy amuñem tālaniqat nu uñ ayata, tūwaqalvoqhaqami yesqam sinom uhpiy ayo nōñakiñiqat öviy'o. ⁴⁸Noqw qa-Jew-sinom it nanaptaqe, hahlaykahkañw God lavayiyat pas hihtatota; noqw hakim hihsa'nihqam qatsit qa so'taqat aw himuy'vayaniqey namorstiwyaqam tütuptsiwa. ⁴⁹Noqw Tutuyqawhqat lavayiat pep tutskwat añ ahsupoq yuaatiwa. ⁵⁰Noqw pay Jew-sinom pavansinmuy tahtaqtuy, pu ima momoyam God pas kaptisi'yunqamuy hin unañtoynayaqe, Paul-nikañw pu Barnabas pumuy okiwsahsantivaya, nihqe tutskway añqw pumuy lālayya. ⁵¹Noqw puma kuhkuy añ qōat pumuy amunkiwakw tsatswit, Iconium aqw'a. ⁵²Noqw Antioch ep tuptsiwni'yuñqam yūmosa hahlayya, pu Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwyuñwa.

In Iconium

14 ¹Noqw puma Iconium ep Jew-sinmuy tsotsvalkiyamuy aw nāma pákihqe, pas pavan yuaataqw, öviy kaysiwhqam Jew-sinom Greek-sinmuy amumum tütuptsiwa. ²Noqw pay qa tuptsiwni'yuñqam Jew-sinom qa-Jew-sinmuy hin unaiñtoynayaqe, añ tuptsiwni'yuñqamuy amuhpewi pumuy qalomáwuwnitoynaya. ³Noqw öviy puma pep wüyavo qátuhqe, Tutuyqawhqat aw yankañw, qa tuhtuskañw yuaata; noqw pam lavayi put níuokwayat yuaataqa pas antsanhqat Tutuyqawhqa mahtakni'ta, pumuy māyamuy ahpiy kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat hintsakqee. ⁴Noqw kīve sinom nātsiki, pētu Jew-sinmuy amumumyaqw, pu pētu ayaiwtaqamuy amumumya. ⁵Noqw qa-Jew-sinom-niqw, pu Jew-sinom, moñwímuy amumum pumuy okiwsasnaniqey, pu tatatupninanysiyeqy pasiwnaya. ⁶Noqw ayaiwtaqam put navotqe Lyconiat ep kitsókituy Lystrat-nit pu Derbyt pumuy aw wāya, pu ahpiy ánan'ik tutskwat aw'i, ⁷Nihqe pañ puma lomatuawit yuaatinuma.

In Lystra

⁸Noqw hak tāqa Lystrat ep qatu; pam hak kukveq hintaqe qa hisat nakwsu, pay yaw pas pam pankaiñw tihtiwa. ⁹Noqw Paul yuaataqw, i' tāqa put aw tūqayta. Noqw Paul put aw-sa taykañw, qalaptsiniwniqey qapēvewnaqat put aw túwahqe, ¹⁰Pahsat put aw a'nō pañqawu: Wunuptuu, kita; noqw pam

suñwnuptut nakwsu. ¹¹Noqw Paul pep put hintsanqw, sinom aw tātayqaqe, pahsat pu Lyconiat ep sinmuy amuhkwa a'ño pañqaqwa: Kurs itam hihhi tuy amuhpa' nāwakinwisq, puma sinmuy amún tokoy'kañw itamumi hāwi, kitota. ¹²Nihqe puma Barnabas Jupiter yan turuwáya, nit Paul Mercurius yan'i, pamwa pas yuaataqw öviy'o. ¹³Pahsat pu kitsókit hötsíwhpeq Jupiter awwat moiwi wakastahtaqtuy tsamkaiw, siniölat hötsíwhpeq kíyahqe, as sinmuy amumum ayaiwtaqamuy amumi hom'oyni. ¹⁴Noqw ayaiwtaqam Barnabas pu Paul puma put navotqe nahpa' yuwsiy tsikat sinmuy amuhpa' wawarstinumkaiw, ¹⁵A'ño pañqawnuma: Soh, tahtaqtu, Ya uma hinoqw yanhaqam hintsatska? Pay itam piw sínótnikaiw umuntaqat unañway'ta, nihqe uma it aān'ewakw añqw it God taytaqat aw lasyaniqat itam umumi yuaata, öveqatsit, pu tūwaqatsit, pu pātuwaqatsit-níkaiw pu aihqe sohsokmuy hihtuy yesqamuy yúkuhqtat aw'i. ¹⁶Pay as pi pam hisatñahaqaqw añ sohsokmuy nanāpwatuy sinmuy tuwiy añ hinwisniqat aw noi'ta, ¹⁷Níkaiw pam hak hímunihqat himu put tuawi'taniqat pam ayo qa yúkuhqe öviy lolmat hintsaki, nihqe itamuñem öñaqw yoknaiwu, pu itamuñem tal'añwnawit hihta aniwnaiwu, nen itah'unañway nōsiwhqt, pu hahlayhpit akw hahlaytapnañwu. ¹⁸Yan puma hiñqawkañw híhinhaqam pumuy áñwutaqw, öviy puma pumuy amumi qa hom'o'ya. ¹⁹Noqw hakim Jew-sinom Antioch añqw-níkaiw pu Iconium añqw ókihqe, sinmuy hin unañwtoynayaqe, Paul tatatupy; nihqe kiñaqw put haqami lölökintota, mokqat wūwayaqe öviy'o. ²⁰Noqw tuptsiwni'yuñqam okiw put aw nōyakiwkahkaiw añ hoñqw, pam wunuptuqe kími. Nihqe qavorivaqw pam Barnabas amum pañqw Derbet aw'i,

The Return to Antioch in Syria

²¹Nihqe puma pep kitsókit ep nuhtumi lomatuawit yuaataqe kaysiwhqamuy tutuqaynat, ahoy Lystrat aw'i, pu Iconium aw'i, pu Antioch aqw'a; ²²Nihqe tuptsiwni'yuñqamuy unañwayamuy hūrs höñinmakaiw, puma qapēvewnít añ yūmosa hinwisniqat pumuy öqalanma, nāmahin pi as puma put ep kānanvotyaniq'ö. Pi pan hapi itam God moñwtunatyayat aw yuñni, amumi kita. ²³Pu puma Jesus aw tōnawtaqamuy amuhpa' ahsupoq nakwsuqe, hakim pumuy wukw'aymatniqat añ pumuy oyahtat, napwalni'kañw, nāwaknaqw, Tutuyqawhqtaw pumuy mātavi, hakiy aw tuptsiwyaqat aw'i. ²⁴Pu puma Pisidiat añ kuyvaqe, Pamphyliat ep pitu. ²⁵Nit puma Pergat ep lavayit nuhtumi yuaatat, pahipi Attaliat aqw'a. ²⁶Nit pañqw pu puma pāvaqe Antioch aqw'a. Pañqw ura puma God níokwayat aw mātaviwa, it tumalat pu' añ kuyvaqe hinhtiniqey öviy'o. ²⁷Noqw puma pepeq pítuhqe, Jesus aw tōnawtaqamuy tsovala; nihqe God pumuy akw hihta tumaltaqat sohsok pumuy amumi tuawi'ta, pu hin pam qa-Jew-sinmuy amuñem tuptsiwnit aw hötahqata, ²⁸Nihqe pepeq puma tuptsiwni'yuñqamuy amumum wūyavo qatu.

The Meeting at Jerusalem

15 ¹Noqw hakim Judeat ainqw ókihqe, tuptsiwni'yuñqamuy tutuqaynayaqe pañqaqwa: Pas uma Moses tuwiyat an poñotkit akw qa tuvoylatote', soon ayo nónakni, kitota. ²Noqw Paul Barnabas amum pumuy pas qa amuhpa'taqe, amumum put ep pas námi heptaqw, yaw turs Paul-niqw pu Barnabas, puma pétuy amumum it ep Jerusalem aqwyani, ayaiwyuñqamuy-nikaiw, pu wukw'a'yatuy amumiq'a. ³Pu öviy Jesus aw tōnawtaqam pañqw hihsavo pumuy amumumyaqw, puma pahpiy Phenicet ań hinwisa, pu Samariat ań;a; nihqe qa-Jew-sinom Tutuyqawhqtaw lasyaqat nuhtumi yuaatiwisqe, sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy pas pavan hahlayhtapnaya. ⁴Noqw puma Jerusalem epeq ökiqw, Jesus aw tōnawtaqam pumuy pás o'ya, pu ayaiwyuñqamu, pu wukw'a'yatu; noqw God pumuy amuhpa' hihta tumaltaqat puma sohsok pumuy áawna. ⁵Noqw haqawat tūtuptsiwaqam pi Pharisee-sinmuy amunaqwy. Nihqe puma hoñvaqe, pas kurs hin ima qa-Jew-sinom poñotkit akw qa tuvoylatotiniqat pañqaqwa, pu pay pas puma Moses tutavoyat ań hinwisiqat amumi pañqaqwaniqata. ⁶Noqw ayaiwyuñqam-niqw, pu wukw'a'yat it aw hin wūwayaniqe tsovalti. ⁷Noqw it yantaqat ep nan'ivaqw wūyavo yuaatotaqw, pahsat pu Peter wunuptuqe, pumuy amumi pañqawu: Uma tahtaqtu, isinomu, pay pi uma navoti'yuñqw, ura God itamuñaqw nuy namorstaqw, pay ahpiy wūyavoti, ura qa-Jew-sinom inuhpiy it lomatuawit nanapte', tūtuptsiwaniqata. ⁸Noqw God ań u'nañwat aw navoti'taqa pumuy hahlayhtikey mahtaknaqe, it Qahováriwtaqat Hikwsit pumuy maqa, put itamuy hin máqahqey pan'i. ⁹Nihqe pam sun nan'ivo itamuy tumaltaqe, tuptsiwniyamuy ahpiy pumuy unañwayamuy kwañw'ewakwta. ¹⁰Taay, noqw ya uma hinoqw God aw heptota? Soñawnen pi uma tuptsiwni'yuñqamuy hihta a'nö putut ikwiltotoynaya, pay pi itanam, pu itam put ań qa kúyuñq'ó. ¹¹Pay itam piw pumuy amún Tutuyqawhqtaw Jesus Christ núokwayat ahpiy ayo nónakniqey tuptsiwni'yuñwa. ¹²Pahsat pu sohsoyam tsovawtaqam qa hiñqaqwaqe pás tūqayyuñqw, Barnabas Paul amum tuawi'taqe, hin God qa-Jew-sinmuy amuhpa' kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat tumaltaqat pumuy amumi lalvaya. ¹³Pu öviy puma yuaataqe yukuqw, James lavayhtikey pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, kurs huvam inumi tuqayvastotaa. ¹⁴God qa-Jew-sinmuy amunaqw nēñem sinmuy wáñwayaniqe öviy pay mohti amuhpe pítuhqat Simeon pañqawu. ¹⁵Noqw pan hapi God lavay'aymat hin lavayhtoqiye, yan pénaya: ¹⁶Ason it atsva pu' nu pite', David tímuyatuy kíhut sahpukiwtaqat anyuñqamuy aw ahoy yúkuni; pu nu kíqøyat aw ahoy kítani; pu nu put ahoy wunupsinani. ¹⁷Noqw ahpiy mímawat sinom Tutuyqawhqtaw hepyani, pu sohsoyam qa-Jew-sínomu. Pi nu pumuy isinomniwhtotiniqat

umuy enań namorsta, kita Tutuyqawhqa sohsok iit hihta hintsakqa. 18 Pi God hintsakniqey qatsit yayhniwhqat pańqaqw sohsok ańwu pay tuway'ta. 19 Noqw óviy nuyniqw pay itam qa-Jew-sinmuy amuñaqw God aw lasyaqamuy qa hin u'nańwnayani. 20 Nikańw pay itam amumi pēnayaqw, puma nōsiwhqat nāp yukit aw noiwhqey akw hovarsqat qa aw hintsatskani, pu tokot qa sokoplalwani, pu hihta hikwísmokqat qa ańqw nōnösani, pu úńwat qe'yani. 21 Taq hisatňahaqaqw ahsupoq kitsókit ań hakim Moses tutavoyat yuaatotańwu. Ańsakis nasuńwintalönnit ep tsotsvalkiva put pēniyat ań tuńwáyańwu.

The Letter to the Gentile Believers

22 Pahsat pu ima ayaiwyuńqam, wukw'a'yatuy-nikańw pu sohsokmuy Jesus aw tōnawtaqamuy amumum nāńaqw hakimuy namorstotaqe, puma Barnabas-nikańw pu Paul pumuy amumum Antioch aqwñihqat puma pan yukuya; nihqe imuy namorstota: it hakiy Judas, Barsabas yan piw mātsiwhqata, pu piw Silas, hakim tuptsiwni'yuńqamuy amuñaqw pávannihqamuyu. 23 Noqw puma yan tutuvenit pumuy amuhpiy yawma: Ima ayaiwyuńqam, pu wukw'a'yat, pu tuptsiwni'yuńqam, Jerusalem ep tsovawtaqam, ayam Antioch, pu Syriat, pu Ciliciat ep qa-Jew-sinmuy amuñaqw tuptsiwni'yuńqamuy öqalaya. 24 Itam nanaptaqw, yaw hakim itamuñaqw nankwusaqam lavayit akw umuy hin u'nańwnayaque, umuh'unańway lahsintota pańqaqwae: Pas uma kurs hin pońotkit akw qa tuvoysiatiwyani, pu Moses tutavoyat ań hinwisni, kitota. Pay as pi itam amumi qa pan tutaptota. 25 Noqw itam tsovaltiqe, yan sun wūwaya: Itam hakimuy namorstotaqe, aw itah'unaiwamuy Barnabas-nikańw pu Paul pumuy enań umumiq taviyaniqw pam itamuyniqw súanta. 26 Ima tāqat Itahtutuyqawhqay Jesus Christ eñem qatsiy tatamhta. 27 Noqw óviy itam Judas, Silas enań umumiq taviya; ason puma pas nāp umuy put pantaqat āawnnani. 28 Pay itam it hihta pas soon qe'niqat put-sa umumi tutaptotaniqw, pam pantaga Qahováriwtaqat Hikwsit aw súanta, pu itamumii, 29 It'a: Uma hihta nōsiwhqat nāp yukit aw noiwhqat qe'yani, pu únwata, pu hihta hikwísmokqata, pu tokot qa sokoplalwani. Uma yan hinwise' suan hinwisni. Hakim ö'qalyańwu. 30 Noqw óviy puma pańqw ayatiwyaque, Antioch epeq öki; nihqe sinmuy tsovalayaque, amumi tutuvenit taviya. 31 Noqw puma put ań tuńwáyaque hahlayhtoti, pumuy öqalayaqat ep'e. 32 Noqw Judas, Silas amum, pay piw pas nāp God lavay'aymatnihqe wühaq lavayit akw tuptsiwni'yuńqamuy u'nanaqe pumuy hürs hońna. 33 Pu óviy puma pepeq hihsavo qatuqw, tuptsiwni'yuńqam pumuy öqalayaqat, ayaiwyuńqamuy amumiq hönaya. 34 Noqw pay Silas hāk pep huruhtinqey nāwakna. 35 Noqw Paul Barnabas amum Antioch epeq piw huruhtiqe, Tutuyqawhqat lavayiyat tütutuqayna, pu nuhtumi yuaata, hakimuy wühaqnihqamuy amumumua.

Paul and Barnabas Separate

³⁶Pu ahpiy pantaqw, Paul Barnabas aw pañqawu: Himu as kurs itam haqe' kitsókiva Tutuyqawhqat lavayiyat yuaaykuqey ańqw itahtupkomuy amuhpa' pohtani, hinpi ańqe' hinyuńwa. ³⁷Noqw Barnabas John, Mark yan piw mātsiwhqat, wikniqey pas su'qawta. ³⁸Noqw Paul u'naqw, ura pam Pamphyliat ep pumuy mātapqe, ahpiy qa amumum tumalay'ta. Noqw öviy piw puma put wikniniqw putniqw pam qa súanta. ³⁹Noqw pas puma put ep nāma soon kurs nöyaltini; nihqe pay nawus nānaqw lahsı; noqw Barnabas Mark wikqe, pāväge Cyprus aqw'a. ⁴⁰Noqw Paul Silas namorsta. Noqw tuptsiwni'yuńqam God núokwayat aw pumuy noayaqw, puma pankaiw ahpiy'o. ⁴¹Nihqe puma Syriat, pu Ciliciat ań ahsupoq nakwsuqe, Jesus aw tōnawtaqamuy öqalanma.

Timothy Goes with Paul and Silas

16 ¹Pahsat pu pam Derbet ep pitu, pu Lystrat ep'e. Noqw hak tuptsiwni'taq Timotheus yan mātsiwhqa pep qatu, hakiy tuptsiwni'taqat wuhtit Jew-sinot tíata, níkańw hakiy Greek-sinot nay'ta. ²Noqw Lystrat ep-níkańw, pu Iconium ep tuptsiwni'yuńqam put aw lomanavoti'yuńwa. ³Noqw as pam Paul ámumniqat pam nāwaka. Níkańw pam Jew-sinmuy pań yesqamuy tuway'taqe, öviy put wikqe, pońotku, put naat Greek-sínoniqw sohsoyam put navoti'yuńqw öviy'o. ⁴Noqw puma pań kitsókinawit hinwisqe, Jerusalem epeq ayaiwyuńqam, pu wukw'a'yat yesqam hin yukuyaqt mātaptiwsa, pumuy ań hinwisniqata. ⁵Noqw öviy Jesus aw tōnawtaqam tuptsiwnit ań öqawhtotaqe, nāqavo aw wūhaq'iwma.

In Troas: Paul's Vision

⁶Noqw puma tutskwat Phrygiat, pu Galatiat ań ahsupoq kükuyvat, Asiat ep lavayit yuaaykuyaniqw, Qahováriwtaqa Hikwsi pumuy mēwa. ⁷Noqw öviy puma Mysiat aw ókihqe, as Bithyniat awyaniqey anhtoti; noqw pay Hikwsi pumuy qa nakwhana. ⁸Noqw öviy pay puma Mysiat ań yūmosa Troas aqwya. ⁹Noqw Paul mihikq tuawyorkq, hak Macedoniat ańqw tāqa wunukaiw okiw put aw pańqawlawu: Um Macedoniat aqwnen itamumi unaiwtapni. ¹⁰Noqw öviy pam pan tuawyorkq, pahsat pay itam Macedoniat aqwyaniqey anhtoti, suyan pi itam pumuy amumi lomatuawit yuaaykuyaniqat öviy Tutuyqawhqat itamuy wáinwayhqat itam pan wūwayaqee.

In Philippi: the Conversion of Lydia

¹¹Pu öviy itam Troas ańqw ahpiyyaqe, yūmosa pāväge Samothraceat aqwyqaqe pep öki; nit qavonvaqw pu itam Neapolis ep öki. ¹²Pańqw pu itam Philippit awya, pam Macedoniat ep pas pavan mohpeq kitsóki Rome ańqw kwihipliwhpu. Nihqe itam pep kitsókive hihsakishaqam

yēse. ¹³Pu itam nasuñwintalöñnit ep kiñaqw nōñakqe, mūnat qalavoya, haqam sinom nānawaknañwuqat pañsoo; noqw itam pep yesvaqe, momoymuy pep tsovaltiqamuy amumi yuaatota. ¹⁴Noqw hak wuhti Lydia yan mātsiwhqa, tsatsákwmötsaput a'ño hihkay'taqat huhyaq, itamumi tūqayta. Pam Thyatira-kitsókit añqw sino; noqw pam God aw nāwakinma. Noqw Tutuyqawhqa put pan unañwtoynaqw pam Paul lavayiyat aw unañwtavi. ¹⁵Noqw pam-niqw, pu amum ki'yuñqam kūyit akw tuvoylatotiqw, pam itamumi öqaltiqe pañqawu: Kurs nu úmuyniqw pas antsa tuptsiwhqe, Tutuyqawhqtaw pas qa paysoq hintsakq, uma ikiy awye', ep yesni, kítahqe itamumi tuyqawva.

In Prison at Philippi

¹⁶Noqw itam hisat haqam nānawaknañwuqat awyaqw, hak māna núantuwiki qalomáhikwsit akw tuyqawiwtaqa itamuhsawva; pam hakiy hihta hintaniqat ëawnaiñwu. Nihqe pantsakqey akw moñwimuy amuñem sīvat nihtilawu. ¹⁷Pam māna Paul-níkaiñw pu itamuñk tsa'tinumqe a'ño pañqawnuma: Ima tahtaqt God Sus'oveqnihqat tumal'aymatu; nihqe itam hin ayo nōñakniqat itamuy ëawintota, kitinuma. ¹⁸Nihqe pam wūhakis tālat añ yan hiñqawnunq, Paul puhtsemokqe, namtökt, hikwsit aw pañqawu: Nu Jesus Christ natirwaniyat aw yankaiñw ûmi pañqawni: Put añqw yámakuu, kita. Noqw pahsat pay hikwsı put añqw yama. ¹⁹Noqw put himuy'yuñqam nanaptaqe, kurs hin puma pāpu put atsviy yesni. Nihqe öviy puma Paul Silas enañ ñuayaqe, kísonmi momiñwituy amumi pumuy lölökinyuñwa; ²⁰Nihqe momiñwituy amumi wikkvayaqe pañqaqwa: Ima tāqat Jew-sínomnikañw itahkitsokiy ep sinmuy qalomáhintahtsanhq, sóontsahtsana; ²¹Nihqe nāp tuwiy tütutuqayna. Noqw pi itam Rome añqw sínomnihqe, soon put kwusuye', añ hinwisni, ²²Noqw sinom suhpantaqam ayaiwtaqamuy amuhpewi hoñva; noqw momiñwit pumuy amuhpa' yuwsiyamuy tsíhtsiktat, pumuy kohot akw wuvahtotaniqat pañqaqwa. ²³Noqw öviy puma pumuy wūhakis wuvahtotat, sivikimi tūvayaqe, sivilalwaqamuy oyi'taqa pumuy qaöwítav'i'taniqat aw pañqaqwa. ²⁴Noqw yan put pas qaöwítutaptotaqw, öviy pam pumuy pas yūmoq pánahqe, siviawiwat añ porom'iwttaqat añ pumuy kukyamuy hūrs tañata. ²⁵Noqw tōkilnasaveq Paul Silas amum nāwaknaqe, God aw tayawinpit tawlawu, noqw sivilalwaqam nanapta. ²⁶Noqw nāt puma panyuñqw, pay tutskwa tayayativa, pu sivikit qaqtspiat pīwu. Noqw, pahsat pay sohsovik hötsíwa hötsíltotiqw, sohsokmuy somiam rupamhtot. ²⁷Noqw sivilalwaqamuy oyi'taqa tātayhqe, sivikit añ hötsíwyuñqw túwahqe, pahsat as pay nāninaniqe sipwuvahpiy hórokna, sivilalwaqam watqaqat wūwaqe öviy'o. ²⁸Noqw Paul aw tsa'lawnhq pañqawu: Um qa nāhintsanni; pay itam sohsoyam yepya. ²⁹Pahsat pu pam qōhit tuhtuy'qe amumiq supkiqe, tururutikañw, Paul-nit pu Silas pumuy amutpiq nātuva; ³⁰Nihqe pam pumuy añqw

hóroknaqe amumi pañqawu: Tāqatu, ya nu hinhte' ayo yámakni? ³¹Noqw puma aw pañqawu: Tutuyqawhqt Jesus Christ aw um tuptsiwani; nen um ayo yámakni, pu uhtim piwu. ³²Pu puma put aw Tutuyqawhqt lavayiyat yuaata, pu sohsokmuy kiyat ep yesqamuy amumii. ³³Noqw pam ep mihikq, hísatniqw paniwhtiqw, pahtsat pay pumuy wíkqe haqe' wuvahatiwhqt ań pāhomá, nit pahtsat pay kūyit akw tuvovlati, pam'i, pu tímatu. ³⁴Noqw pam pumuy kiy ep wíkvaqe, amumi tunösvoñahta; nihqe puma sohsoyam God aw tütuptsiwaqe hahlayya. ³⁵Noqw tälawvaqw momińwit sivilalwaqamuy oyi'taqat aw solāwamuy ayatotaqw, pañqaqwa: Pay um tāqatuy mātāpní, kitota. ³⁶Noqw sivilalwaqamuy oyi'taqat Paul aw pañqawu: Yaw uma mātāvińiqat öviy momińwit hakimuy ańqw ayatota; öviy uma yámake', qahin unańway'kańw ahpiyni. ³⁷Noqw Paul pumuy amumi pañqawu: Puma itamuy Rome ańqw sinoiwtaqamuy qa tūviwtaqamuy nuhtutpik wuvahtotat, sivikimi tūvayakaríw, ya puma yephaqam itamuy nanauyve hóroknavaniqey anyuńwa? Sóoni; nāp ańqwye', itamuy hóroknavani. ³⁸Noqw solāwam momińwituy amumi it tūawvayaqw, puma kurs Rome ańqw sinoiwtaqatniqw puma nanaptaqe nēńhem tusitota. ³⁹Nihqe öviy puma amumi ökihqe, pás amumi yuaaykuyaqe, pañqw hóroknavani; nihqe puma kíniaqw ahpiyniqat amumi naokiway'yuńwa. ⁴⁰Noqw puma sivikinaqw yamakt, Lydiat kiyat aw paki; nihqe pep tuptsiwni'yuńqamuy amumi yórikqe, pumuy öqlat, amuńaqw ahpiy'o.

In Thessalonica

17 ¹Noqw puma Amphipolis-nikańw pu Apolloniat ań kuyvaqe, Thessalonicat ep pitu; noqw pep Jew-sinmuy tsotsvalkiam wunu. ²Noqw Paul tuwiy anhtiqe pumuy amumi pákihqe, pāyis nasuńwintalönnit ań pumuy amumum tutuvenit ańqw yuaata. ³Nihqe pas Christ kurs hin qa okiwsaniwniqat, pu mokiwy ańqw ahoy tātayniqat pam amumi yuaataqe pañqawlawa: Nu it Jesus umumi yuaata pam hapi Christ, pam kitalawa. ⁴Noqw haqawat tütuptsiwaqe, Paul-nikańw pu Silas pumuy amumumtoti, pu Greek-sinom Jew-sinmuy amún tuptsiwni'yuńqam amuńaqw wūhaknihilqamu, pu momoymuy pavansinmuy amuńaqw qa tsa'ya. ⁵Noqw Jew-sinom qa tuptsiwni'yuńqam qa tsuyhtiqe, hakimuy qa hihta a'pituy qahopihtuy nāmi tsovalaya. Noqw puma kíve sohsokmuy sinmuy nāwahoynayaqe, Jason kiyat aw kihpokyaqe as ayaiwyuńqamuy sinmuy amumi ipwayaniqey tuwantota. ⁶Nit puma pumuy qa tutwaqe, Jason-nit pu haqawatuy tuptsiwni'yuńqamuy kíve momińwituy amumi lölökinyuńwa tsa'tikahkańwo: Hakim tūwaqatsit ep qatsit tahuknayaqam kurs pew pu' öki. ⁷Noqw Jason pumuy pás oya. Ima sohsoyam Caesar tutavoyat ehpewi hintsatska; yaw hak suhka móńwinihqt pañqaqwa, yaw hak Jesus. ⁸Yan puma hińqaqwaqw, sinom kíve momińwituy amumum it nanaptaqe hin unańwtoti. ⁹Noqw Jason suńwámuy amumum sivaoye', put

akw puma mātaviwyaniqat momiñwit pumuy amuñem pan yukuya. Noqw puma put ömahtotat, pumuy mātapyá.

In Berea

¹⁰Noqw pahsat pay tuptsiwni'yuñqam míhikiwtaqw, Paul Silas enañ Bereat aqw hōnaya. Noqw puma epeq pítuhqe, Jew-sinmuy tsotsvalkiyamuy aw paki. ¹¹Noqw ima sinom Thessalonicat ep sinmuy qa amuntotit, nāqavo tutuvenit añ puritota, su'qawkahkañw lavayit kwusuya, mātaqpi kurs ii himu pas antsa pantaqw nanaptaniqé öviy'o. ¹²Noqw öviy puma wūhaknihqam tūtuptsiwa, pu añ Greek-sinmuy amuñaqw momoyam pavansinom qa tsa'ya, pu tahtaqt pīwu. ¹³Noqw yaw Paul Bereat ep God lavayiyat yuaataqat Thessalonicat ep Jew-sinom nanaptaqe, pay piw pañsoyaqe, sinmuy hin unañwtoynaya. ¹⁴Noqw pahsat pay tuptsiwni'yuñqam Paul pātuwaqatsit añhqé haqami taviya. Noqw pay Silas Timotheus amum hāk pep huruhti. ¹⁵Noqw Paul wikyaqam put Athens epeq wikvaya; noqw yaw Silas Timotheus amum put aqw kaktayniqat Paul pumuy amumi tutaptaqw, puma pañqw ahpíyya.

In Athens

¹⁶Noqw Paul Athens epeq pumuy nuhtaykañw, navotq pas sinom hihihuy wutsit aw nāwakinwisqey aw-sa yuki'yuñqw, pas pam unañwpeq qahahlayhti. ¹⁷Nihqe öviy pam tsotsvalkive Jew-sinmuy amumum hihita nātuviñlawu, pu Jew-sinmuy amún tuptsiwni'yuñqamuy amumuma, pu nāqavo kisonve put aw ökiwtaqamuy amumuma. ¹⁸Noqw haqawat hihta añ wuwni'yuñqam Epicureas lavayiyat nuy'yuñqam-niqw pu Stoic-sinmuy lavayiyamuy nuy'yuñqam Paul aw lavayhtoti. Noqw haqawat pañqaqwa: Ya i' hak himu qalaváyhtuwi'taqa as hiñqawlawa? kitota. Noqw haqawat pañqaqwa: I' sumataq sinom hihta alönöt aw nāwakinwisniqat tūtuquqayna, kitota, pam pumuy amumi Jesus yuaataqw öviy'o, pu sinmuy ahoy yesvaniqata. ¹⁹Noqw puma put nūayaqe, Areopagus epeq wikvayaqe, aw pañqaqwa: Ya soon itam uñ hihta puhututuquayhpit yuaataqat aw tūqayyuñwni? ²⁰Pas um hihta alönöt itamumi yuaata. Noqw öviy as itam ii' hímunihqat nanaptaniqey nānawakna. ²¹(Pas pi Athens ep sinom, pu hāhaqaqw sinom amumi ökiwtaqam, puma qa hihta a'pitu; panis hakiy hihta ãawnayaniqey, pu hihta nanaptaniqey-sa tunatyawayuñwa). ²²Pahsat pu Paul Mars tsomoyat epeq nāsaveq wunuptut pañqawu: Uma Athens ep tahtaqtu, pas kurs uma sohsok hihta nāwakintiwhqat kaptisi'yuñwa. ²³Oviypi nu añ waynumkañw, uma hin hihta añ nāwakinwisqat añ taymaqe, haqam tūtuskat añ yan pey'taqat nu aw yori: IT HAKIY ITAM QA TUWI'KAHKĀÑW AW NAWAKINTOTAQAT EÑEM'I. Noqw öviy uma hakiy qa tuwi'kahkañw aw nāwakintotaqat nu umuy ãawnani. ²⁴I' hapi God tūwaqatsit yuku, pu put añ sohsok hihta

hinyuñqata; pam hapi òveqatsit-nikañw pu tūwaqatsit aw móñwinihqe, kikihut sinot māyat akw yukiwyuñqat qa añ ki'ta. ²⁵Oviy soon hak may akw hihta ep put paanwani; pi pam qa hihta haqn'i'ta, piw may akw pi pam sohsokmuy sinmuy qatsit huylawu, pu hikwsita, pu sohsok hihtaa, ²⁶Nihqe pam sopkawtaqamuy nanapwatuy sinmuy sūkw uiwat añqw yuku, ahsupoq tūwaqatsit añ yesniqat òviy'o; nihqe haqam qatsivaptuyaniqat, pu tūwaqatsit añ haqami pahsavo yesniqat añwu pay pās yuku, ²⁷Puma Tutuyqawhqat hepyaniqat tunatyawkañwo. Hisnen may akw put hepye' tutwani, pay as pi pam sohsokmuy itamuñaqw qa yāpo. ²⁸Pi itam put atsvi tāyuñwa, pu poninitota, piw yēse. Oviyipi haqawat pas nāp umuñaqw yēwalalwaqam ura pañqaqwa: Pay itam piw put ahpiy aniwhti, kitota. ²⁹Noqw òviy hapi itam God ahpiy aniwhtiqe, soon pi itam pam hak pas hímunikañw, hihta siñavalasivat, sen qötsásivat, sen owat añqw yukiwhqat antaqat pan wūwantotani. Pam sinot tuhisayat, pu wuwantuiyat ahpiy yukiwtaqat qa pan wūwantotani. ³⁰Noqw pay God yūpahaqaqw yan ñastanavotit añ hinwisqamuy hintsakpiyamuy qa aw tunatyawta. Nikañw pu' hapi pam sohsokmuy sinmuy sohsovlik yesqamuy amumi tutaptaqe, qaantunatyay añqw lasyaniqat amumi pas pañqawu. ³¹Pi pam hisat sinmuy amuniem hin yúkuniqey pay tokiltaqe, hakiy tāqat put eñem suan yúkuniqat aw pay tavi. Nihqe pay pas pam soon qaantaniqat sohsokmuy navotna, mokiwyu añqw put ahoy tātaynaqee. ³²Noqw puma ahoy yesvaniwniqat nanaptaqw haqawat tutsiñhiñqaqwa; noqw pētu pañqaqwa: Pas ason itam it yantaqat ûñaqw piw nanaptani. ³³Yantaqat atsve pu' Paul pumuy amuñaqw ahpiy'o. ³⁴Noqw pay haqawat tahtaqat put qa mātapyaqe tūtuptsiwa. Noqw panhtotiqamuy amuñaqw hak Dionysius yan mātsiwa, Areopagus epeq momiñwituy amuñaq'ö, noqw hak wuhti Damaris yan mātsiwhqa; noqw pu piw pētu pumuy amumumya.

In Corinth

18 ¹Yantaqat atsve pu' Paul Athens añqw ahpiynihqe, Corinth ep pitu. ²Nihqe pep pam hakiy Jew-sinot Pontus-tutskwat ep tihtiwhqat Aquila yan mātsiwhqat tuwa. Pam hak pūnat nōmay Priscillat amum Italyt añqw pitu, hak Claudius sohsokmuy Jew-sinmuy Rome añqw ahpiyyaniqat amumi pañqawhq òviy'o. Noqw Paul pumuy amumi pitu. ³Nihqe pam pumuy tumaltuwiyanuy tuwi'taqe, amumum huruhtiqe, amumum tumalay'ta; puma mötsápkit tumaltuwi'yuiñwa. ⁴Noqw pam añsakis nasuñwintalöñvaqat ep tsotsvalkive yuaatañwu; nihqe Jew-sinmuy, pu Greek-sinmuy tuptsiwna. ⁵Noqw Silas Timotheus amum Macedoniati añqw pituqw, Paul pan unañwtiqe, pay Jesus pas antsa Christ-nihqat Jew-sinmuy amumi pan yuaataqey aw-sa yuki'ta. ⁶Noqw pay puma ehpewhtotiqe, aqw nānap hiñqaqwaqw, pam yuwsiy tsatswit, amumi pañqawu: Kurs uma súlawhте', uma pas nāp put ep tukopniwyani. Soon God nuy tukopnani, umuhqatsiy ep'e; yahpiy hapi

pu' nu qa-Jew-sinmuy amumi yuaatani. ⁷Pu pam pañqw ahpiyihqe, hakiy Justus yan mātsiwhqat God aw nāwakinmaqat kiyat ep pitu; put hakiy kiat tsotsvalkit aw pikta. ⁸Noqw hak tsotsvalkive mohpeq moñwi Crispus yan mātsiwhqa, sohsokmuy timuy yankaríw, Tutuyqawhqat aw tuptsiwa. Noqw kaysiwhqam Corinth ep ki'yuñqam nanaptaqe, tūtuptsiwaqe, kūyit akw tuvoylatoti. ⁹Pahsat pu Paul mihiqk tuawyorkq, Tutuyqawhqa put aw pañqawu: Um qa hihta mamqast yuaatani; um uhlavayiy qa ñuy'tani. ¹⁰Nu úmuma; noqw soon hak uñ hintsannik ümi may'tani. Pi nu kaysiwhqamuy kīve sinomuy'ta. ¹¹Noqw öviy pam sūkw yahsañwuy-níkañw añqw navay mūmuyawhtuy aw pahsavo God lavayiyat pumuy tutuqaynatinuma. ¹²Noqw Gallio Achiat ep moñw'iwtaqw, Jew-sinom sun unaiñwtotiqe, Paul ñuayaqe haqam hin yukiltiñwuqat kihut pañso put wikya, ¹³Pañqawkahkaño: I' hin tutaptiwhqat qa panwat God aw nāwakintiñniqat sinmuy amumi ö'qala. ¹⁴Noqw Paul as lavayhtiniqey anhtiqw, Gallio Jew-sinmuy amumi pañqawu: Pay pi as himu haqam pas qa súantakañw, qahopihintaqw, soon nu umumi qa unaiñwtapni, uma Jew-sínomu. ¹⁵Níkañw kurs pay uma lālavayit, pu nānathwanit, pu umuhtutavoy ep hintsatske', pay uma nāp put hin yukuyani; pay nu soon put pantaqat aw hintsakni. ¹⁶Pam kitat, haqam hin yukiltiñwuqat kihut añqw pumuy lālayi. ¹⁷Pahsat pu sohsoyam Greek-sinom hakiy tsotsvalkive moñwit Sosthenes ñuayaqe, haqam kīve hin yukiltiñwuqat atpip put wuvahota. Noqw Gallio iit ep qa hin unañwti.

The Return to Antioch

¹⁸It atsve pu' Paul pep wūyavo qatut, añ tuptsiwni'yuñqamuy mātapt, pañqw Syriat aqw'a. Noqw Priscilla-niñqw pu Aquila puma put ámuma. Noqw pam pi Cenchreat ep tal'arilte, pay hihta ep God aw pasiwniyat añ ruhpakq öviy'o. ¹⁹Noqw pam Ephesus ep pítuhqe, pumuy pep mātavi; nit pam pas nāp tsotsvalkimi pákihqe, pep Jew-sinmuy amumum nātuvinvewat yuaata. ²⁰Noqw as pam pumuy amumum wūyavo qátuniqat puma nānawaknaqw, pam qa nakwhaque, ²¹Pañqw ahpiyñikañw, pumuy öqalaqe pañqawu: Pay nu pas Jerusalem epeq nōviwniqat aw pitutoqat soon qa pepeq hinhtini. Níkañw pay nu ason soon amumi ahoy qa pítuni, God pan inuñem yuki'taniq'ö; pu pam Ephesus añqw pāvaqe ahpiy'o ²²Nihqe pam Caesareat ep pitut, Jerusalem aqwnihqe, Jesus aw tōnawtaqamuy amumi yuaaykut, pahpiy Antioch aqw'a. ²³Pu pam pep hihsavo qatut, pañqw ahpiyñihqe Galatiat, pu Phrygiat añ ahsupoq pās nānañumo añ kuyva, sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy öqalanmakañwo.

Apollos in Ephesus and Corinth

²⁴Noqw hak Jew-sino Apollos yan mātsiwhqa, Alexandriat ep tihtiwhqa, Ephesus ep pitu. Pam hak pās hopi, nihqe tutuvenyukit añ a'ñö

tuwi'ta; ²⁵Pu Tutuyqawhqat tunatyayat ań pās tuwi'vaqe, Tutuyqawhqat ańqw hihta hintaqat pas qa nātusi'taqe tūtutuqayna; nīkańw pay pam John ahpiy kūyit akw tuvoylat hintsatskiwhqat-sa navoti'ta. ²⁶Nihqe pam pas qa nánahtsopkańw tsotsvalkive yuaativa. Noqw Aquila Priscillat amum put aw tūqaytaqe put wikqe, pahsat pu God tunatyayat put pas suan āawna. ²⁷Noqw pam Achaiat aqwniqey unańwtiqw, Ephesus ep tuptsiwni'yuńqam pepeq tuptsiwni'yuńqamuy amumi pēnayaqe, puma put pās taviyaniqat amumi pańqaqwa. Noqw pam pítuhqe, núokwat ahpiy pumuy amumi a'ño unańwtavi, ²⁸Pi pam nuhtutpik Jew-sinmuy qāowítuptsiwna; nihqe pay Jesus pas antsa Christ-nihqat tutuvenyukit ańqw pumuy amumi mātaktima.

Paul in Ephesus

19 ¹Noqw Apollos nāt Corinth epniqw, Paul Antioch ańqw tutskwava hinmakańw, Ephesus ep pitu; nihqe pep hakimuy tuptsiwni'yuńqamuy túwahqe ²Amumi pańqawu: Uma tūtuptsiwaqe, ya Qahováriwtaqat Hikwsit makiwy? Noqw puma aw pańqaqwa: Itam Qahováriwtaqat Hikwsit hákiyiniqw pas put qa nás'ew nanapta. ³Noqw pam pumuy amumi pańqawu: Noqw uma hinoqw kūyit akw tuvoylatiwy? Noqw puma pańqaqwa: Ura John sinmuy kūyit akw tuvoylata. Noqw öviy itam pay pan piw tuvoylatoti. ⁴Pahsat pu Paul pańqawu: Ura John pas antsa sinmuy kūyit akw tuvoylata, puma nāp tunatyay ańqw lasyaqat tuawi'taniqee. Níkańw piw puma Jesus Christ put ańk pítuniqat aw tūtuptsiwaniqat pam amumi pańqawu. ⁵Noqw puma it nanaptaqe, Jesus natiwaniyat ań kūyit akw tuvoylatoti. ⁶Noqw Paul pumuy amumi may akw matyawhq, Qahováriwtaqa Hikwsí amumi pitu; noqw puma himuhkwa yuaativayaqe, God eńem yuaatota. ⁷Noqw puma tahtaqt pakwt lōq sihkay'taqat pahsa'haqamya. ⁸Noqw Paul tsotsvalkimi pákihqe, payhkomuy mímuyawhtuy ań God mońwtunatyayat qa nánahtsopkańw yuaataqe, pumuy tuptsiwna. ⁹Noqw haqawat töhsaptotiqe, qa tūtuptsiwa; nihqe it pūhut pōhut nuhtutpik qalomáyuuativayaqw, Paul pumuy amuńaqw ahpiynihqe, tuptsiwni'yuńqamuy tsamkańw, hakiy Tyrannus tutuqayhkiyat ep nāqavo pumuy amumum put yuaata. ¹⁰Nihqe pam lōq yahsańwuy pahsavohaqam pep pantsaki; noqw öviy sohsoyam Asiat ań yesqam Tutuyqawhqat Jesus Christ lavayiyat nanapta, Jew-sínomu, pu Greek-sínomu.

The Sons of Sceva

¹¹Noqw God Paul māyat ahpiy hihta pas qa paysoq kātatayhpit hintsaki. ¹²Noqw öviy hakiy hihta akw tūtuyhq, hak Paul ańqw höhöhpit, sen nanamokpit tūtuyhqat aw taviqw, tūya put mātapńwu. Pu kaysiwhqam qalomáhihikwsim sinmuy amuńaqw nōňa. ¹³Pahsat pu hakim pōvost Jew-

sinom yaktaqam qalomáhihikwsimuy akw tuyqawiwyuñqamuy amumi Tutuyqawhqat Jesus natiwaniyat tuñwáyaniqey anhtotiqe pañqaqwa hihikwsimuy amumii: Itam Jesus Paul ahpip yuaatiwhqat aw yankaiw umuy mëwaya, kitota. ¹⁴Noqw hak Jew-sino God awwat momiñwituy amuñaqw mohpeqnihqa Sceva yan mätsiwhqa tsanie' tiyotimuy'taqw, puma piw panhtoti. ¹⁵Noqw qalomáhikwsı rohomhtiqe pañqawu: Nu Jesus tuwi'ta, pu nu Paul tuwi'ta; noqw ya uma hakim hihtuu? ¹⁶Noqw tāqa qalomáhikwsit akw tuyqawihtaqa pumuy amumi tsoomhtiqe, ánwutaque, pumuy a'nö hintsana. Noqw puma qa yuwsı'kahkañw, tūhototikahkañw, put apyeve kīnaqw watqa. ¹⁷Noqw Ephesus ep Jew-sinom pu Greek-sinom sohsoyam it nanaptaqe maqastoti. Noqw Tutuyqawhqat Jesus natiwaniyat pas kapttsitiwa. ¹⁸Noqw kaysiwhqam tuptsiwni'yuñqam ókihqe, nātuhtualyaqe hintsakpiy pohtaiñwnaya. ¹⁹Pu öviy piw kaysiwhqam pumuy amuñaqw tuhisay hintsatskaqam tutuveniy tsovalayaqe, sohsokmuy sinmuy amutpik put taqtsokya. Noqw puma hihkayat pohto layaqw, kurs lōp sunat añqw pakwt sihkay'tasikip sōmorit pahsa'haqam sīvat hihkay'taqat aqw pitu. ²⁰Yan God lavayiat a'nö öqawi'maqe, añqe' sinmuy amuhpa' kúrukma.

The Riot in Ephesus

²¹ Yantaqat atsva pu' Paul pay ason Macedoniat-nikañw pu Achaiat pumuy añ kuyve', pep pu' Jerusalem aqwniqey Hikwsit ahpip tunatyalti, pañqawkañwo: Ason nu pepeq pite', put atsve pas pay soon piw Rome qa aqw pohtani. ²²Pu öviy pam lōqmuy put aw unañwtavi'taqamuy Macedoniat aqw hōna, Timotheus-nit, pu Erastus púmuyu, nit pay pam hāk Asiat ep hihsavo huruhti. ²³Noqw ephaqam it yan pöhut ep a'nö hintsatskiwa. ²⁴Hak tāqa Demetrius yan mätsiwhqa, qötsásivat siplawhqa, Dianat kiyat anyuñqat hiñsakwhohyat qötsásivat añqw yukulawhqe, put tumaltuwi'yuñqamuy a'nö kāhaktotoyna. ²⁵I' hak pumuy-nikañw, pu amún hintsatskaqamuy sūmi wáñwayhqe, amumi pañqawu: Tahtaqtu, uma navoti'yuñwa; itam it yan tumalat ahpip hihta tuway'numya. ²⁶Pu uma piw añ taykahkañw navoti'yuñqw, qa Ephesus ep-sa-nit, pas pēp sohsovick Asiat añ ahsupoq i' Paul kaysiwhqamuy tuptsiwnaqe, lasna pañqawkañwo: Yaw hihtuy aw nāwakintiwyaqam sinmuy māyamuy akw yukiwyuñqam pay qa pas antsa hihtuu. ²⁷Noqw öviy ka itahtumala qahaqamhtini, pu it Dianat aw nāwakintiwhqat kiat piw qahaqamhtini. Noqw aw itam yanwisqa qahimuniwhtini. Pi Asiat ep sinom-niqw pu sohsoyam tūwaqatsit añ yesqam put hapi aw nāwakintota. ²⁸Noqw puma put nanaptaqe pavan pas itsívutotiqe pañqaqwa: Pay pas Ephesus ep qátuhqa Diana a'nö hímuu, kitota. ²⁹Noqw kīve sinom sohsoyam Gaius-nit, pu Aristarchus iuaya, Macedoniat añqw tāqatuy Paul amum waynumqamuyu; nihqe pumuy wilkaiw, wukotsotsvalkimi sun unañway yuhtu. ³⁰Noqw Paul as sinmuy amumi

pákiniqw, tuptsiwni'yuñqam put qa naqwhanaya. ³¹Noqw hakim Asiat ep pavansinom Paul kwatsmat put aw hakimuy hönayaqw, pay pam ahpami qa unahintsakniqat pañqaqwa. ³²Noqw haqawat yanwat hiñqaqwa, pu pētu panwat sutske'wat hiñqaqwa; pas sinom hintsatskaqey qa navoti'numya, noqw suswuhaqnihqam hihta öviy tsovaltiqey qa navoti'yuriwa. ³³Noqw Jew-sinom hakiy Alexander momi taviyaqe, pam lavayhtiniqat puma aw öqaltot. Noqw pam sinmuy amumi māmasaqe, as nēñem hin lavayhtini. ³⁴Noqw kurs pam Jew-sínoniqw puma māmatsyaqe, pahsat tāwat añqe lōs qoniltiqat pahsavohaqam sūsaq sáakmaqe pañqaqwa: Pay pas Ephesus ep qátuhqa Diana a'ñö hímuu. ³⁵Noqw kive tutuvan'aya sinmuy uyiwaqe, amumi pañqawu: Ephesus ep tahtaqtu. Ephesus ep sinom it pas pavan Dianat pas hihta'yuñwa, pu put an sóniwhqat Jupiter añqw posqata. Noqw qa hak qa put navoti'ta. ³⁶Soon pi hak haqam put aqw hiñqawniqaq uma navoti'yuñqe, pay uma qa pas hiñqaqwanikahkaiwo, nen qa hihta pay an'ewakw hinhtotinikañwo. ³⁷Taq uma imuy tāquatuy pew wikkvaya. Noqw puma pas āantsawat kikihut qa hovalanta, piw aw umuhyantaqay Dianat aqw qa hiñqawu. ³⁸Pay pi ason kurs Demetrius-niqw, pu put amum sūp tumalay'yuñqam hakiy aw hihta ep hinyuñniqw, pay pi moñwkive himu hin yukiltiñwuqat aw hötsi, pu momiñwit eñem hihta ep hoñqam yēse; pay ason puma pep hihta ep nēñehpewi hiñqaqwani. ³⁹Ason pi kurs uma hihtawat pas nātuviñlalwaniqw, pay ason hisat tsovaltiñwuqey ep tsovaltiqw, pep pam ason hin yukiltini. ⁴⁰Taq ka itam pu' a'ñö hiniwhtiqat ep tūviñtiwyaniqey aw unahinhhtot, kurs itam hihta aw yankahkaiw, pu yep yanhaqam hinhtotiqey pañqaqwaniqee. ⁴¹Yan pam lavayhtit, pep tsovawtaqamuy mātavi.

To Macedonia and Greece

20 ¹Noqw a'ñö hiniwhtiqat añ ruhpakq, Paul tuptsiwni'yuñqamuy wáñwayhqe, öqalát, mavoktat, pañqw Macedoniat aqw nakwsu. ²Pu öviy pam pañ ahsupoq nakwsuqe, pumuy pavan öqalanmakaiw, Greece ep pítuhqe, ³Pep payhkomuy mūmuyawhtuy añ qatu. Noqw as pam pāvaqe Syriat aqwniniqw Jew-sinom put moqmani'yuñqw, pay pam Macedoniat añ ahoy aqwniqey wūwa. ⁴Noqw hak Bereat añqw tāqa Sopater put amum Asiat aw'i, noqw Thessaloniciat ep sinmuy amuñaqw hak Aristarchus, pu Secundus, noqw Derbet añqw Gaius, pu Timotheus, pu Asiat añqw Tychicus-niqw pu Trophimus. ⁵Ima pay itamuhsavoyaqe Troas ep itamuy nuhtayyuñwa. ⁶Noqw qapekén'oyiwhput nōiviwhqat añ ruhpakq, itam Philippi añqw pāvaqe hoyoyoykuyaqe, tsivot talq Troas ep pumuy amuñk pitu; noqw itam pep tsañe' tālat añ yēse.

Paul's Last Visit in Troas

⁷Noqw Sundayt aw pituqw, tuptsiwni'yuñqam pölavikit yóñoyhtotaniqe sumitsovaltiqw, Paul qāvo ahpiynikañw, pumuy amumi yuaataqe,

tōkilat nāsamiq pahsavo yuaata. ⁸Noqw puma tupatsveq tsovawtaqw, pepeq qōhiwyuñwa. ⁹Noqw hak tiyo Eutychus yan mātsiwhqa poksöve tsokiwkaiw huruvuwva; noqw pas Paul sutsépyuaataqw, pam qaunáñwtalawvaqe, payhp natsve kihut añqw posq, puma put súmokq put tsöpahtota. ¹⁰Noqw Paul aqw hawhqe, aw suqtuptut, mavoktaqe, nuhtumi pañqawu: Pay uma qa hin unañway'yuñwni, pay pam nāt tayta. ¹¹Pu ñviy pam ahoy aqw wupqe, pölavikit yóñohtat, añqw nöst, ahpiy piw nāto tālawvaniqwsavo yuaata; nihqe pañqw pu ahpiy'o. ¹²Noqw puma tiyot taytaqat wikvayaqe, suyan unañwtoti.

From Troas to Miletus

¹³Noqw itam añwu pay pākihut awyaqe, pāvaqe Assos awya, pay ason itam pep Paul panayaniqey wūwankahkañwo, pan pam yukuqw ñviy'o, pam aqw nāpniqey wūwaqee. ¹⁴Pu ñviy pam Assos ep itamumi pituqw, itam panayaqe, Mitylene ep öki. ¹⁵Pañqw pu itam pāvaqe ahpiyyaqe, qavönvaqw Chios aqlavo öki, nihqe *Trogyllium* ep huruhtoti; nit pu qavoñvaqw itam Miletus ep öki, ¹⁶Paul pay Ephesus ehpeq yūmosaniqey nāwaknaqw ñviy'o; pas as Asiat ep söwhtiniqey qa nāwakna, taq as hin pasiwtaniqw, pam Pentecost talönniyat ep Jerusalem épeqniqey ñviy kaktayi.

Paul's Farewell Speech to the Elders of Ephesus

¹⁷Noqw pam Miletus añqw Ephesus aw hakimuy ayataqe pep Jesus aw tōnawtaqamuy wukw'aymuyatuy wáñwayi. ¹⁸Noqw puma ökiqw pam amumi pañqawu: Pay nu hisat Asiat ep pítuhqe, pahipiy yūmosa umumum hin qátuhqat uma navoti'yuñwa. ¹⁹Nu qa kwivi'nañway'kañw okiwi pakkañw Tutuyqawhqt eñem tumalay'ta, Jew-sinom inumi hepyaque, nuy moqmani'yuñq'ö. ²⁰Pu uma hihta akw moñvastotiniqat nu qa hihta umumi kahkawnat, umuy put ãawna; nihqe ura nu umuy nuhtutpik tutuqayna, pu kinawita. ²¹Nihqe nu Jew-sinmuy amuminikañw, pu Greek-sinmuy amumi lalvayhqe, tunatyay añqw lasye' God aw namtökyaniqat amumi pañqawlalu, pu Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ qapēvewnayaniqata. ²²Noqw meh, Qahováriwtaqa Hikwsi nuy pan unañwtoynaqw, nu Jerusalem aqw hoyhta, hin pepeq hintsaniwniqey qa navoti'kañwo. ²³Pay panis pi Qahováriwtaqa Hikwsi ahsupoq kitsókinawit nuy ãwinma, yaw nu sivhpit, pu kānanvotpit aw pítuniqata. ²⁴Nikāñw pay qa himuwa i' nuy hin unañwtoyna. Piw nu iqatsiy qa nēñem kahkawnat, pas pay nu okiw hahlaykañw inuñem pöhtavit añ kuyvaniqey ñviy'o, Ura Itahtutuyqawhqa Jesus nuy God nūokwayat tuawi'taniqat aw ayata. Noqw ñviy nu put hintsakniqey pas kwañwtoya. ²⁵Noqw taa, pew pahsavo nu sohsokmuy umuhpa' God moñwtunatyayat yuaatinuma. Noqw yahpiy haqahpiy uma soon pāpu inumi yórikyaniqat nu navoti'ta. ²⁶Oviy uma it tālat ep inumi

nanaptani: Nu hapi qa hakiy qatsiyat ep tukopniwta. ²⁷Pi nu qahaqam pay qa suhtaqhinkańw God tunatyayat umuy sohsok āawna. ²⁸Oviy uma nānami tunatyaltotini, pu sohsokmuy God aw tōnawtaqamuy amumii; uma hapi pumuy amumi tunatyawayuńwniqat öviy Qahováriwtqa Hikwi umuy pumuy amumi oya, uma God aw tōnawtaqamuy nopni'yuńwniqat öviy'o; pam pumuy pas nāp uńway akw tui. ²⁹Pi nu navoti'taqw, nuy ahpiyniqw, hakim kwēkwewhtuy amún qa nun'okwat umumum namiqwrlintini; nen kanelmuy qa pētotani. ³⁰Pu híkispi pas nāp umuńaqw haqawat hońve', qasuantaqat lavayit akw nāmi sinototani. ³¹Oviy uma tunatyawayuńwni, nen it uńi'yuńwni; ura nu payhkomuy yahsainwuy ań mimhikqat pu talöñhwintiwhqat ań okiw pakkańw umuy u'nantoyaqe qa qé'iwma. ³²Noqw taa, isinomu, nu hapi umuy God aw mātavi, pu núokwlavayiyat aw'i. Pam hapi umuy wuńwnaniqey aw öqala, pu umuy hihta máqaniqeyu, sohsokmuy sinomuy énań'a. ³³Nu hapi qa hakiy sivayat tuńlay'ta, pu yuwsiyata. ³⁴Owi, uma nāp navoti'yuńqw, ura nu imay akw tumalay'taqe hihta tuway'numa, nēñem'i, pu inumumyaqamuy amunem'i. ³⁵Pi nu sohsok umumi mahtakna, hin uma tumalay'yuńwe', ań öokiwyaqamuy amumi unańwtapyaniqata, pu Tutuyqawhqt Jesus lavayiyat uńi'yuńwniqata; ura pam pańqawu: Hak hakiy hihta máqahqa pam hihta ömahtaqaqat epnihqe pas hahlayni. ³⁶Yan pam lavayhtit, tamötswunuptut, pumuy sohsokmuy amumum nāwakna. ³⁷Noqw puma okiw sohsoyam tsaykuqe, Paul kwapkaqe, mamavokyakahkańw tsōnantota, ³⁸Soon pāpu puma put aw yórikyaniqey ep pas qa hahlayhtotiqe öviy'o; nihqe pahpiy puma put amum pākihuut awya.

Paul Goes to Jerusalem

21

¹Pu öviy nawis'ew itam pumuy amuhpiyinhqe, itam yūmosa Coos aqwy, pu qavońvaqw Rhodes aw'i; nit pańqw pu itam Patarat aqwy. ²Noqw itam pākihuut Pheniciat aqwnihqat tutwaqe, put aqw yayvat, pāvaqe hoyoyoykuya. ³Noqw itam Cyprus tutwaqe, suvyaque ehpeq yūmosaya; nihqe Syria-tutskwat ep Tyre ep huruhtoti, pep pākihu hoiy óyaniqw öviy'o. ⁴Noqw itam hakimuy tuptsiwni'yuńqamuy tutwaqe, tsāńe'sikis tālat ań pep yēse. Noqw pay Paul Jerusalem qa aqwniqat puma Qahováriwtqaat Hikwsit ahpiy put aw pańqaqwa. ⁵Noqw öviy itam pahsavohaqami yest, pahpiy haqamiyaqe aqwy; noqw puma sohsoyam nōmamuy pu timuy amumum kīhut qalavo itamuy tsamya; noqw itam pāhut qalaveq tamötshońvaqe, nānawakna. ⁶Oviy itam nāmatapyaqw, pahsat pu itam pākihuut aqw yayva; noqw puma ahoy kīmiya. ⁷Noqw itam Tyre ańqw ökit, Ptolemaiaw ökihqe, ań tuptsiwni'yuńqamuy amumi yuaaykuyaqe, sūkw tāwat ań amumum pep yēse. ⁸Pu qavońvaqw itam Paul ámumyaqam pańqw ahpiyyaqe, Caesareat ep öki. Nihqe itam hakiy lomatuawit yuaataqat Philip kiyat aw yuńqe, put amum huruhtoti; pam hak imuy tsāńe'nihqamuy ań ökiwyaqamuy paariwantotaniqey aw oyiwhqamuy amuńaqw suhkaa.

⁹Noqw i' hak nālōqmuy mámanhtuy pas qanawhvalni'yuñqamuy tímuy'taqw, puma God enem yuaatota. ¹⁰Noqw itamuy pep wūyavo yesq, hak God lavay'ayaat Agabus yan mātsiwhqa Judeat ainqw pitu. ¹¹Nihqe pam itamumi pítuhqe, Paul kwekwéwhpiyat kwusut, put akw may, pu kuhkuy somt pañqawu: Yan hapi Qahováriwtaqa Hikwsí lavayhti: Jew-sinom Jerusalem epeq yesqam hakiy it kwekwéwhpit himuy'taqat yan somyani; nen qa-Jew-sinmuy amumi mātapyani. ¹²Noqw itam it nanaptaqe, pay pam pas Jerusalem qa aqwniqat itam aw öqalya, pu pep yesqamu. ¹³Pahsat pu Paul lavayhtiqe pañqawu: Ya uma hin wūwantotaqe, tsaykitaque, nuy hin unañwtoynaya? Pi nu Tutuyqayhqat Jesus nathwaniyat ep Jerusalem epeq sómiltiniqey suhtaq'ewa; pu qa pániqw-saa; pi nu eñem mokniqey suhtaq'ewa. ¹⁴Noqw pay kurs pas soon pam tūqayniniqw, itam nöyaltotiqe pañqaqwa: Pay nam Tutuyqawhqat tunatyat antaa. ¹⁵Ahpiy pantaqw itam hihta hinnumyaqey ömahttotat, Jerusalem aqwya. ¹⁶Noqw Caesareat ep tuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw haqawat itamumyaqe, hakiy Cyprus ainqw sinot Mnason yan mātsiwhqat wikya; pam hak pay wūyavo tuptsiwni'taqw, yaw itam put amum kiyat ep huruhtotini.

Paul Visits James

¹⁷Noqw itam Jerusalem epeq ökiqw, tuptsiwni'yuñqam itamuy hahlayhtoti. ¹⁸Qavónvaqw Paul itatum James aw'i. Noqw wukw'a'yan sohsoyam pep yëse. ¹⁹Noqw pam pumuy amumi hahlayhit; pahsat pu God hin put tumalayat ahpiy qa-Jew-sinmuy amuhpa' hihta tumaltaqat pás nanap hin hiniwhtiqat pam pumuy amumi tuawi'ta. ²⁰Noqw puma put nanaptaqe, Tutuyqawhqat pas hihtatota; nihqe Paul aw pañqaqwa: Pay pi um navoti'ta, itupko: Jew-sinom qaan'ewakw hintaqam tuptsiwni'yuñwa; noqw puma sohsoyam Moses tutavoyat pas antsay'yuñwa. ²¹Noqw puma nanaptaqw, yaw um sohsokmuy Jew-sinmuy qa-Jew-sinmuy amuhpa' yesqamuy tutuqaynaqe, pay yaw puma Moses tutavoyat ayo yukuyaniqat yaw um pañqawlawa; yaw timuy poñokit akw qa tuvoyalalwani; pu piw yaw Jew-sinmuy tuwiyanuy añ qa hinwisni. ²²Noqw hintani? Pay kurs pi hin sinom qa tsovaltini, pi uñ pítuhqat soon qa nanaptaniqee. ²³Pay öviy itam ümi hinqaqwaqw um panhtini. Hakim itamuñaqw nāløyüm tahtaqt Tutuyqawhqat aw hihta pasiwni'yuñwa. ²⁴Taa. Um pumuy tsāme', amumum napwatani; nen um amuñem sisvini, noqw puma áriltotini. Um panhe', sohsokmuy amumi mahtaknani, uñ hin lavayhtiwhqa qa antsanhqata, pay kurs um pas nāp pás qatukañw, tutavot añ hinmaqata. ²⁵Pu imuy qa-Jew-sinmuy tuptsiwni'yuñqamuy itam amumi yanwat pēnayaqe, pay puma put hihta pantaqat qa añ hinwisniqat pan yukuya, pay panis nōsiwhqa nāp yukit aw noiwhqat qe'yaniqata, pu úrwata, pu hihta hikwísmokqata, pu tokot qa sokoplalwaniqata. ²⁶Pahsat pu Paul pumuy tahtaqtuy tsāma; nihqe

qavoñvaqw pumuy amumum napwataqe, God kiyat aw paki; nihqe hisat puma put ań kükuyvaqw pumuy nanāp amuňem himu nākwahiwniqat pańqawu.

Paul Arrested in the Temple

²⁷Noqw tsané'sikis tālat pas pay súlawhtiniqw, hakim Asiat ańqw Jew-sinom God kiyat ep Paul tutwa; nihqe sohsokmuy sinmuy hin unańwtoynayaqe put aw may'yuńwa, ²⁸A'ño pańqawkahkańwo: Israel-tahtaqtu, huvam unaiwtapyaa! I' tāqa hapi hāhaqe' sohsokmuy sinmuy imuy pas sinmuy amuhpewi tutuqayna, pu tutavot ehpewii, pu it kihut ehpewii. Pu öviy piw pam Greek-sinmuy God kiyat aw tańataqe, it kihut pas hihtanihqat tuyoy'ewakta. ²⁹Puma pi pūnathaqaqm hakiy Ephesus ańqw tāqat Trophimus yan mātsiwhqat Paul amum kiveniqw aw tātayya; nihqe ka Paul put God kiyat aw pánahqat wüwayaqe, öviy yan lavayta. ³⁰Noqw kíve sinom sohsoyam hin unańwtotiqe, sūvo yuhtuqe, Paul nūayat, God kiyat ańqw ihpoq lölökinyuńwa; nihqe pahsat pay hötsíwat uhtaya. ³¹Noqw nāt puma put nínantotaqw, yaw Jerusalem ep sinom a'ño hiniwmanayaqat pan mohpeq solāwamońwit aw tūawvaya. ³²Noqw pahsat pay pam solāwamuy-nikańw, pu tsivót-skip súnatnihqamuy solāwmuy amumi mońw'wyuńqamuy tsamkańw, pumuy amumiq wari. Noqw puma mohpeq solāwamońwit solāwamuy enań tutwaqe, pahsat pay Paul wuvalalwaqe qe'toti. ³³Pahsat pu mohpeq solāwamońwi awnihqe, put nūat, puma löqmuy sivanamiqlölöt akw put somyaniqat pańqawu; nit pu pam hak hímunihqat, pu hihta hinhtiqaq tūvínta. ³⁴Noqw sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy amuńaqw pētu yanwat hińqawa, pu pētu piw hinwat lavayta. Noqw pas sinom mowawatotaqw, kurs pam hin pas suyan navotniqe, öviy pay put solāwakimiq wikyaniqat pam pańqawu. ³⁵Noqw puma tutuveńpa wupniniqw, solāwam Paul tsöpwisa, pas sinom a'nöyaqw öviy'o, ³⁶Sinom pi pumuy amunk hinwiskahkańw pańqawwisa: Tūvaay! kitota.

Paul Defends Himself

³⁷Noqw puma Paul solāwakimi wikyaniqw, pam mohpeq solāwamońwit aw pańqawu: Ya nu soon ūmi hińqawni? Noqw pam pańqawu: Ya um Greek-lavayit tūqayta? ³⁸Ya qa um hak Egypt ańqw tāqa ura hisat sinmuy hin unaiwtynaqe, nälöp sōmorit pahsa'nhqamuy tuqwyantotaqamuy qayēsiwhpumi tsāma? ³⁹Noqw Paul pańqawu: Qae. Nu Jew-sino; nu Ciliat ep qa pay hin'ewakw wuhkokitsokit Tarsus ep tihtiwa. Noqw himu as nu sinmuy amumi lavayhtiniqat um nuy nakwhani. ⁴⁰Noqw pam hu'waqw, Paul tutuveńat ep wunukańw, sinmuy amumi māmasa. Noqw sinom sutmakmaqw, pahsat pu pam pumuy amumi Hebrew-sinmuy amuhkwa yuaata.

22 ¹Nihqe Paul sinmuy amumi pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, námatu, nu yahsatniqwhaqam umutpik nēnem hin lavayhtiniqw kurs uma inumi tūqayyuñwni. ²(Noqw pam pumuy amumi Hebrew-sinmuy amuhkwa yuaaykuqw, puma nanaptaqe pahsat pu pas qa hiñqaqwa; noqw pam pañqawu). ³Nu pas antsa Jew-sino; nihqe nu Ciliciat ep wuhkokitsokit Tarsus ep tihtiwa. Nikariw nu yep kive Gamaliel ahpiy itanamuy tutavoyamuy pas añhqe qatsqat tutuqayi; nihqe nu God eñem pas qaatsay'ta, uma pu' it tāwat ep panyuñqat pan'i. ⁴Nihqe nu it yañ pöhut añ hinwisqamuy pas qa yesniqat öviy tahtaqtuy pu momoymuy okiwsahsanqe, somlawkaiw sivikimi tanatima. ⁵Noqw God awwat mohpeq moñwi sohsokmuy wukw'ayamuy amumum inumi navoti'ta; pu nu piw pumuy amuñaqw itahsinmuy amumi tutuvenit ömahtaqe, Damascus aqw'a, nu Jesus aw tuptsiwni'yuñqamuy pepeq yesqamuy sivintoyne', pumuy somhtat, Jerusalem aqw tsamniqee.

Paul Tells of His Conversion
(Acts 9.1-19; 26.12-18)

⁶Noqw nu pañsoqniķaiw, tāwanasavehaqam Damascus aw hayiñwnaqw, öñaqw inunan'ik qaan'ewakw suhtalawva. ⁷Noqw nu tutskwami posqe, hakiy tönayat navotq, inumi pañqawu: Saul, Saul, ya um hinoqw nuy okiwsahsana? ⁸Noqw nu lavayhtiqe pañqawu: Ya um hak'i Tutuyqawhqa? Noqw pam inumi pañqawu: Nu Nazareth añqw Jesus; pi um nuy hapi okiwsahsana. ⁹Noqw ima inumumyaqam tālat tutwaqe, tsätsawna; nīkañw puma hakiy inumi hiñqawhqt tönayat qa nanapta. ¹⁰Noqw nu pañqawu: Noqw nu hinhtini, Tutuyqawhqa? Noqw Tutuyqawhqa inumi pañqawu: Um wunuptut Damascus awni. Noqw ason pep um hihta tumaltaniqat uñem yukiwtaqat suhka uñ sohsok āawnani. ¹¹Noqw pas tāla a'nō talq, ivosiq qatālawvaqw, öviy ima inumumyaqam imay nuy'wiskaiw Damascus aw nuy wikya. ¹²Noqw hak hin tutaptiwhqt an God pas kaptsi'taqa Ananias sohsokmuy Jew-sinmuy pep ki'yuñqamuy amuhpiy aw lomanavoti ¹³Inumi pítuhqe wunukañw inumi pañqawu: Itupko Saul, uhvosiy tālawnaa. Noqw nu pahsat pay ivosiq tālawna. ¹⁴Noqw pam pañqawu: Itanamuy aw yantaqaam God uñ namorstaqe Tiy pas súantaqat ümi mātaknaqw, um put moayat añqw lavayit navota, um put tunatyayat mātsi'taniqe öviy'o. ¹⁵Pi um hin yórikqey, pu navotqey sohsokmuy sinmuy amumi put enem tuawi'tani. ¹⁶Taay, um hinoqw sōwuu? Um wunupte', kūyit akw tuvoylatini; nen Tutuyqawhqt natrīwaniyat aw taqa'naiñway'kañw, uhqaanhtipuy ayo pāhomni.

Paul's Call to Preach to the Gentiles

¹⁷Noqw ura nu piw Jerusalem ep pítuhqe God kiyat ep nāwaknaķaiw, tuawyori; ¹⁸Nihqe Jesus tuwaqw, pam inumi pañqawu: Písochtii, nen

um Jerusalem añqw its ahpiyni, taq puma uñ hin nuy tuawi'taqat soon kwusuyani. ¹⁹Noqw nu pañqawu: Tutuyqawhqa, puma navoti'yuñqw, nu ura as ûmi tuptsiwni'yuñqamuy sivikimi tañatinuma, pu ahsupoq tsotsvalkiva pumuy wuvahtinuma. ²⁰Pu uñ tuawi'taqat Stephen uñwáat munvaniwhq, nu nuhtum aqlap wunuñkañw, nînantotaqamuy súamun unañwi; nihqe nu nînantotaqamuy yuwsiyamuy tûwala. ²¹Noqw pam inumi pañqawu: Um ahpiyni, taq nu uñ yañqw yâvoqhaqami imuy q-Jew-simmuy amumi távini. ²²Noqw puma it lavayit aw pahsavo put aw tûqayyuñwt, pu sâakmaqe pañqaqwa: Tûvaya! Nînayaa! Pay pi put qa qatuqw lolmani. ²³Noqw puma kwanonotíkahkanw, yuwsiy akw savinumyakañw qoát ômiq tsaltoynaya. ²⁴Noqw pahsat pu solâwamoñwi put solâwakimi panayaniqat solâwamuy amumi pañqawu. Uma put wuvahtotat, pâs tûvintotani. Noqw hinoqw sinom pas panhaqam put ehpewi hiñqaqwaqat itam nanaptani, amumi kita. ²⁵Noqw puma put tuyqat akw sohsomyaqw, Paul solâwamoñwit pep wînuhqat aw pañqawu: Ya pay um hakiy Roman-sinot qa tûviwtaqat wuvahtaniqw pay pam súanta? ²⁶Noqw solâwamoñwi put navotqe ahpiynihqe mohpeq solâwamoñwit aw pañqawu: Um hintsakqey ep tunatyaltini, taq kurs i' Roman-sino. ²⁷Pahsat pu mohpeq solâwamoñwi pítuhqe put aw pañqawu: Kurs nuy ãawnaa, ya um Roman-sino? Noqw pam pañqawu: Owí. ²⁸Noqw mohpeq solâwamoñwi pañqawu: Nu a'ñö sisvit, Rome aqw sinoti. Noqw Paul pañqawu: Noqw pi nu pay pas pamníkaiñw tihtiwa. ²⁹Pahsat pay ima as put aw hepyaniqam ahpiyya. Noqw pam Roman-sínonihqat mohpeq solâwamoñwi navotqe tusita, put somqe öviy'o.

Paul before the Council

³⁰Noqw Jew-sinom put hihta neveltotoynaqat pam pas suyan navotniqey nãwaknaqe, qavoñvaqw put ñâha; nihqe God awwat mohpeq momñwit sohsokmuy moñwtsovawtaqamuy amumum tsovaltiniqat pam pañqawu; nit Paul hawnaqe, put pumuy amutpiro tavi.

23 ¹Pahsat pu Paul moñwtsovawtaqamuy amuhpa' taynumt pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, nu pew pahsavohaqami God atpip iunaiñway pasiñkaiñw qatu. ²Noqw put aqlap hoñqam put moava wuvahtaniqat God awwat mohpeq moñwi Ananias pumuy amumi pañqawu. ³Noqw pahsat pu Paul pañqawu: God uñ wuvahtani, um tumalwiwhput antaqa; pas as um nuy tutavot an yukunaniqe öviy pep qatuñkañw, ya um hinhtiqw tutavot hin lavaytiqat qa anhtiqe soq nuy wuvahtiñiqat pañqawu? ⁴Noqw añ hoñqam pañqaqwa: Ya um hinoqw God awwat mohpeq moñwit aw panhaqam hinqawu? ⁵Pahsat pu Paul pañqawu: Nu put God awwat mohpeq móñwitniqw qa navoti'taqe öviy pañqawu isinomu; pi ura yan pey'ta: Um uhsimmyamuy amumi moñwit qa aqw hiñqawlawni. ⁶Noqw Paul mâmatsq, kurs pëtu Sadducee-sínomyaqw, pu pëtu Pharisee-sínomyaqw,

pahsat pam tsovawtaqamuy amumi kēew pañqawu: Tahtaqtu, isinomu, nu Pharissee-sino, nu Pharissee-sinot tíata; nu hapi hihta nōyit-nikaiw pu so'pum ahoy tātayyaniqat tuptsiwni'taqey ep pu' tūvintiwa. ⁷Yan pam hiñqawhq, pahsat ima Pharissee-sinom Sadducee-sinmuy amumum qa súnahpa'totiqw sinom nātsiki. ⁸Sadducee-sínmuyniqw pi sinom pas soon ahoy yesvani, pu yaw ūnaqw hoñviaya qa háqamo, pu yaw hakiy hikwsiat qa háqamo. Noqw Pharissee-sinom put sohsok tuptsiwni'yūnwa. ⁹Noqw pas sinom a'nö mowawatota; noqw ima tutavot tütutuqaynayaqam Pharissee-sinmuy amún unañwtotiqam hoñviage a'no nāñwuy'yūnqe pañqaqwa: Pay itamuyniqw i' taqa qa hinta; tis pi kurs ka antsa hikwsí, sen hoñviaya put aw yuaaykuniqw, pay itam God aw qa rohomnumyani. ¹⁰Noqw pas puma nānami a'nö hiñqaqwaqe, sumataq put nāhoy tutkitotaniqat mohpeq solāwamoñwi tusitaqe, pumuy amumi solāwamuy hōna, puma pumuy Paul nawhkiye', solāwakimi wikyaniqat öviy'o. ¹¹Noqw ep mihikq, Tutuyqawhqa put ehpeq wunuñkañw aw pañqawu: Pay um qa hin unainway'tani, Paul. Pay um nuy Jerusalem ep hin lavayhtiqe pan nāt piw Rome epeq lavayhtini.

The Plot against Paul's Life

¹²Noqw tālawvaqw, haqawat Jew-sinom nāwinyaqe nankiwakw pasiwnaya, ason pas puma Paul nīnayat, pu' nōnösaniqey, pu hikwyaniqey pañqaqwa. ¹³Noqw hakim lōp sunat epnihqe hóyokiwtaqam pan pasiwnaya. ¹⁴Pu öviy puma God awwat mohpeq momiñwituy-nikaiw, pu wukw'a'yatuy amumi ökihqé pañqaqwa; Itam nēñem pasiwnayaqe kítota: Pas ason itam Paul nīnayat, pu' nōnösani. ¹⁵Oviy uma moñwtsovawtaqamuy amumum mohpeq solāwamoñwit aw pañqaqwaqw, pam qāvo pew umumi put wikni, suhpan uma put pas pavan hin nanaptaniqey pan hinkahkaiwo; noqw pay nāt put pew qa pituqw, itam nīnayaniqey pasiwni'yūnwa. ¹⁶Noqw puma put moqmani'yūnqat Paul tiw'ayaat navotqe, solāwakimi pákihqé, Paul put āawnna. ¹⁷Pahsat pu Paul solāwamuy amumi monw'iwyunqamuy sukwat wáñwayhqe aw pañqawu: Um it tiyot mohpeq solāwamoñwit aw wikni. I' put hihta āawnani. ¹⁸Pu öviy pam mohpeq solāwamoñwit aw put wikqe pañqawu: Paul, siviñuiwtaqa nuy wáñwayhqe, nu it tiyot ūmi wikniqat inumi pañqawu. Yaw pam nu hihta āawnani. ¹⁹Pahsat pu mohpeq solāwamoñwi put māyat ūnat, qalavo wikqe, tūvintaqe aw pañqawu: Ya um hihta nuy āawnani. ²⁰Noqw pam pañqawu: Um yaw qāvo moñwtsovawtaqamuy amumi Paul wikniqat Jew-sinom ūmi öqaltotiniqey sun unainwtoti, suhpan ka yaw puma put pas pavan hin nanaptaniqey nāñawaknaqe öviy'o. ²¹Noqw um hapi amumi qa ūnatini; taq pumuy amuñaqw lōp sunat epnihqe hóyokiwtaqam tahtaqt nankiwakw pasiwni'yūnqam put moqmani'yūnwa pañqawkhakaiwo: Ason pas yaw put nīnayat, pu nōnösani, pu hikwyani; nihqe öviy pas yukiñkahkaiw, uñ panhntiniqey pañqawniqat öviy maqaptsi'yūnwa, pam aw kita. ²²Noqw öviy mohpeq solāwamoñwi tiyot mātavi pañqawkhakaiwo: Um hapi nuy it āawnaqey qa hakiy aw pañqawni.

Paul Sent to Governor Felix

²³Pu pam solāwamoñwit aw pañqawu: Uma pakwút-sikip sunat solāwamuy mihiq, Caesareat aqwyaniqat na'sastani, pu kawaymuy akwyaqamuy payhp sunat ariqw pakwt sihkay'taqamyuy, pu pakwút-sikip súnat lansay'yunqamuyu. ²⁴Pu puma Paul hihtuy akwniqat na'sastotani, nen uma tutskwat aw moriwit Felix aqw put pás wikyani. ²⁵Pu pam yan pēna: ²⁶Nu' Claudius Lysias it pas pavan Felix tutskwat aw moriwit öqala. ²⁷It tāqat Jew-sinom ḥuayaqe, soon as qa nīnayaniqw, nu solāwamuy tsamkaiw amuminihqe, it pumuy nawhki, yaw pam Roman-sínonihqat nu navotqe övý'o. ²⁸Noqw puma hihta put nēveltotoynayaqat nu pas suyan navotniqey nāwaknaqe, pumuy amuñaqw mohwtsavawtaqamuy amumi put wikva. ²⁹Noqw kurs pay puma tutavoy ep hinhtotiqe pay qa hihta mokiwuy, pu sivihpit hihkay'taqat put tsokanaya. ³⁰Noqw yaw Jew-sinom put moqmani'yūñqat nuy āawnayaqw, pahsat pay nu put ūmiq hōnaqe, put hihta tsotskanayaqam put aw hinyuñqey utpip pañqawu. Hak öqawmariwu. ³¹Pahsat pu solāwam amumi hin tutaptiwhqat anhtotiqe Paul wikyaqe, míhikpuva Antipatris ep wikvaya. ³²Pu qavorivaqw ima nāpyaqam Paul mātapyat, pañqw Jerusalem ahoy aqwy. Noqw ima kawaymuy akwyaqam pahipiy put ánumuya. ³³Nihqe puma Caesareat ep ókihqe, tutskwat aw moriwit tutuvenit maqaya, nit put aw Paul noaya. ³⁴Noqw moriwi tutuvenit ań túñiwhqe, pam haqaqwat tutskwat ańqwnihqat put tūvinta. Noqw kurs pam Cilicat ańqwnihqat pam navotqe ³⁵Pañqawu: Ason uń hin tsokani'yūñqam tuwat ökiqw, nu uñem hin yúkuni, kita. Nihqe pam Herod pavasiwhkiyat ep taviwniqat pam pañqawu.

Paul Accused by the Jews

24 ¹Pu ahipiy tsivót-sikis talq God awwat mohpeq moriwi Ananias wukw'a'yatuy tsamkaiw pitu, hakiy lavayhtuwi'taqat Tertullus yan mātsiwhqat wikkañwo; noqw pam tutskwat ep moriwit aw yuaayku Paul ehpewii. ²Pu övý Paul tuiñwáyaqw, pahsat Tertullus put ehpewi yuaaykuqe pañqawu: Itam hapi uhpiy uyiawataqat qatsit nāvokawinta, pu sohsovik sutsep uhtunatyay ahipiy himu qaöwñhintaqa imuy sinmuy amuñem hintsatskiwa. ³Noqw itam put tsýakiwyuñwa, um hak pas pavan Felix. ⁴Noqw pay nu ūmi qa sus'itsniqat öviy um as okiw hihsavo itamumi tūqaytani. ⁵Taq itam it tāqat aw nanaptaqw, i' sokovi. Pam it Nazareth ańqw tāqat aw tōnawtaqamuy moñwíamu. Noqw put atsviy tūwaqatsit ań ahsupoq Jew-sinom Caesar ehpewi horivanta. ⁶Pu hikis pi as öviy i' piw God kiyat sokoptaniqey anhti; noqw itam put ḥuayaqe, soon as itamumi hin tutaptiwhqat qa anwat put hin yukunayani. ⁷Noqw pay mohpeq solāwamoñwi Lysias itamumi suptuqe, öqalay akw put itamuy nawhki, ⁸Nihqe hihta put nēveltotoynayaqam ūmiyaniqat pañqawu. Noqw um nāp put aw pohte', itam hihta put qalománeveltoynayaqat sohsok navotni. ⁹Noqw Jew-sinom put amum sunyaqe, pay pas pantaqat pañqawu.

Paul's Defense before Felix

¹⁰Pahsat pu mo̱wi Paul yuaaykuniqat aw māmasaqw, pam lavayhtiqe pañqawu: Nu' navoti'taqw um hisatñahaqaqw imuy sinmuy amuñem hihta añ hin wūwanma, noqw öviy nu tuwat hahlaykañw, nēñem hin lavayhtini. ¹¹Ispi um it navotniq'ö, nu okiwlawniqe Jerusalem aqwniqw, nāt pu' ahpiy pakwt lōq sihkay'tasikis tāla. ¹²Piw nu qa haqam hakiy amum nāñwuy'taqw puma inumi tāyuñwa, pu sinmuy hin u'nañwnaq'ö, sen God kiyat ep'e, sen tsotsvalkivee, sen pay kīvee. ¹³Piw puma hihta nuy tsotskanayaqey soon suyan pañqaqwani. ¹⁴Nikañw it pay nu ûmi pas súañqawni: Nu hapi púmuyniqw qasuan God aw nāwakinma, iwuy'amuy aw yantaqayamuy aw'i, tutavot añ hin pey'taqat, pu God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ hin pey'taqat sohsok tuptsiwni'kañwo. ¹⁵Nihqe ima súanyuñqam, pu qasuanyuñqam so'pum ahoy tātayyaniqat, nu ep God qapēvewna; noqw pay puma piw put pantaqat lavayta. ¹⁶Paniqw hapi öviy nu yūmosa suyan unañway'taniqey tuwanlawu, qa hihta ep qaanhitiqey navoti'taqee, sen God ep'e, sen sinmuy amuhpee. ¹⁷Pu ahpiy wūhakis yahsañwawaqw, nu isinmuy amumi ahoy pitu, hihta akw ökwatuwiwyaniqat kuwahtiwqat-nikañw, pu Tutuyqawhqat aw himu noiwhqat yankañwo. ¹⁸Pantaqat atsve hakim Asiat añqw Jew-sinom nuy God kiyat ep napwataqw tutwa, nu qa kaysiwhqamuy sinmuy amumumniq'ö, piw hin qaqtinayaqamuy amumuma. ¹⁹Puma pi as yep utpipye', rohomtotinikahkañwo, kurs hihta inuhpewi hinyuñwee. ²⁰Hal pay pi ima yepyaqam pañqaqwani, nāt nu moñwtsovawtaqamuy amutpip wunuqw hihta inumi qalomátutwee. ²¹Hal sen pi nu amuhsonve wunukaiñw it supwat pañqawhqat ep'e: Nu hapi so'pum ahoy tātayyaniqat tuptsiwni'taqey ep pu' it tāwat ep umuhpiy hin tūviñtiwa, kítahqat ep'e. ²²Noqw Felix it navotqe, pañwat pöhut pas suan navoti'taqe pumuy pay hāktaqe amumi pañqawu: Ason mohpeq solāwamorñi Lysias pituqw, nu uñ hinhtiqaq pas sohsok navotni. ²³Pu tsivot-sikip sunat solāwamuy amumi moñwi Paul tavi'taniqat pam put aw pañqawu. Nikañw pay qa pas pas hūrs tavi'tat, pay tuwimat hihta akw put pañwayaniqw, sen put awyaniqw, pam pumuy qa mēwantani.

Paul before Felix and Drusilla

²⁴Noqw ahpiy hihsakis talq Felix hakiy Jew-sinot nōmay Drusillat amum pitu; nihqe Paul wáñwayhqe, Christ aw qapēvewnit put ahpiy aw tūqayta. ²⁵Noqw Paul put aw pañqawu: Itam soon qa suan hinwise', namituyqawi'yuñwni. Taq God itamuñem hin yúkuni. Noqw Paul yan yuaataqw, Felix tsawnaqe, tururuyku; nihqe pañqawu: Pay um hāk pu' ahpiyni; ason hisat inuñem aw lomahinhtiqw, nu uñ wáñwayni, kita Paul aw'i. ²⁶Noqw as sakiqw Paul put sīvat maqaqw pam put mātapniqey

wūwanta. Nihqe ōviy pam piép put wáñwaye', amum yuaatañwu. ²⁷Noqw pay ahpipi lōs yahsaiñwvqaqw, Porcius Festus Felix qeniyat ep paki; noqw Felix Jew-sinmuy tayawnaniqey nāwaknaqe, Paul nāto sómiwtaqw ahpipi'.

Paul Appeals to the Emperor

25 ¹Noqw Festus tutskwamakiway ep pítuhqe, ahpipi pāyis talq Caesareat añqw Jerusalem aqw'a. ²Noqw pahsat pu God awwat mohpeq móñwi-niqw, pu Jew-sinmuy amuñaqw pavansinom put aw Paul lavayta. ³Nihqe as pam put ehpewi pumuy amuñem hihta hinhtiniqat aw nānawaknaqe pam put wáñwayhq, Jerusalem aqwniqat aw ö'qalya, puma haqam put moqmaye' ninayaniqey tunatyawkahkañwo. ⁴Noqw Festus lavayhtiqe, pay Paul Caesareat epeq qátuniqat pañqawu, pay pam soon pas hisat nāp pañsoqniqey pañqawu. ⁵Oviy amuñaqw haqawat ö'qalt inumumyani, kita. Nen kurs it tāqat ep himu qalomáhintaniqw pañqaqwani. ⁶Noqw pam pumuy amumum pakwút-sikis haqam talönnat, Caesareat aqw'a; nihqe qavonivaqw, pam haqam hin yukiltiñwuqat ep qatuptuqe, Paul wiñ-wisniqat pañqawu. ⁷Noqw pam pituqw, Jew-sinom Jerusalem añqw ökihqam put aqlaq hoñkahkañw, híhihta nuhtsel'e'wakw nihtiwhraqat Paul ehpewi yuaatota; nit pay put pas suyan pantaqat kurs hin pañqaqwani. ⁸Noqw pam nēñem lavayhtiqe pañqawu: Nu qa haqam Jew-sinmuy tutavoyamuy ehpewi hinhti, piw God kiyat ehpewii, pu Caesar ehpewii. ⁹Noqw tuwat pay Festus Jew-sinmuy unañwve hinhtiniqey nāwaknaqe, Paul aw pañqawu: Ya um qa Jerusalem aqwnen, pepeq inutpip iit yantaqat ep hin aw pohtiñiqey nāwakna? ¹⁰Pahsat pu Paul pañqawu: Nu Caesar pavasiwhkiyat ep wunu, pi nu pep hin yukuniwni; pi nu qa haqam hihta ep Jew-sinmuy amumi qalomáhinhtiqw um suyan navoti'ta. ¹¹Pi as nu haqam hihta ep hinhte', sen mokiwuy hihkay'taqat hinhte' soon nu moknik rohomnumni; níkañw kurs pay ima nuy híhihta qalomátsotskanayaqw pam qa himuwa pas antsaniqw, soon hak nuy pumuy amumi nóáni. Nu Caesar aw taqa'nañwti. ¹²Pahsat pu Festus wuwan'ayamuy amumum hin hintaniqat yuaaykuqe put aw lavayhtiqe pañqawu: Noqw um Caesar aw taqa'nañwti? Pay um soon Caesar qa aqwni.

Paul before Agrippa and Bernice

¹³Noqw ahpipi hihsakishaqam talq, Moñwi Agrippa Bernice amum Festus aw hahlayhtiniqe Caesareat ep pitu. ¹⁴Pu ōviy Festus Agrippat aw Paul lalvayhq ep pañqawu: Felix ahpipiñhqe, hakiy tāqat sómiwtaqat mātavi. ¹⁵Noqw ura nu Jerusalem épeqniqw, God awwat mohpeq momiñwit Jew-sinmuy wukw'aymuyatuy amumum nuy put hin ãawnayaqe, enem qalomáyukiltiniqat nānawakna. ¹⁶Noqw nu pumuy amumi lavayhtiqe pañqawu: Kurs uma hihta ep put qalomátsokanayaqw, pay pam umuhpewinen nēñem hin lavayhtiniqat put enem qenitiwni. Noqw kurs

pam pas antsa hihta mokiwuy hihkay'taqat hinhte', pep pu' pam mokiwuy aw noiwni. Pu pam nāto qa nēnem hin lavayhtiqw, kurs nu hin put tūvani. Pan hapi Rome ainqw sinmuy tuwiamu. ¹⁷Noqw öviy pumuy ökiqw, nu qa sōwunit, qavorivaqw haqam hin yukiltiñwuqat ep qatuptuqe, put tāqat wik-wisniqat pañqawu. ¹⁸Noqw ima put hihta qalomátsokanayaqam hoñvaqe, qa hin iwuwniy an put hihta tsokanaya. ¹⁹Pay tuwat soq kurs pas nāp tuptsiwniy ep put amum nenñem hinyuriwa, pu hakiy Jesus mokqat ep'e. Noqw pay Paul put pay suyan qátuhqat pañqawlawnhqat ep'e. ²⁰Noqw nu pūvut pantaqat ep wiwsiqe, sen pam Jerusalem aqwnen pepeq iit hihta ep aw pohtiwniqat put tūvinta. ²¹Noqw pay ason pas Moñwi Augustus Paul aw hihta ep hin navotniqat pam pañqawhq, öviy nu ason hisat put Caesar aqw táviniqat aw pañsavo pay hāk put pan'iyuñwniqat nu pañqawu. ²²Noqw Agrippa Festus aw pañqawu: Is as tuwat aw tūqayta. Um qāvo aw tūqaytani, pam kita. ²³Qavorivaqw Agrippa Bernice amum pas pavan kāhinkañw, haqam hihta yuaatotañwuqat aw paki, añ pas pavan solāwmominiwity-niñkaiw pu kitsókive pas pavansinmuy tsamkaiwo; pu öviy Festus pañqawhq, Paul wikkaya. ²⁴Noqw Festus pañqawu: Moñwi Agrippa, pu uma sohsoyam tahtaqt itamumyaqamu, uma it tāqat aw tāyuñqw, it hapi ep sohsoyam Jew-sinom inumi ökiwta, Jerusalem epeq'a, pu yep'e; nihqe pay pāpu pas pam qa qátuniqat pañqaqwa. ²⁵Noqw nu navotq, kurs pay pam qa haqam hihta mokiwuy hihkay'taqat hinhti. Pu piw pam pas nāp Augustus aw taqa'nañwitiqw, öviy nu put aqw táviniqey pan yuku. ²⁶Noqw pas nu imoñwiy aqw kurs hin pas suyan hihta put pēnani; nihqe öviy nu paniqw it umutpiro wikkva, tis pi öviy pas utpipoo, Moñwi Agrippa; ason put aw pohtiwhq, pep pu' pay ka nu sen hin pēnani. ²⁷Ispi hak hakiy sivilawnhqat pañsoq távinikaiw, hihta ep qaantaqat qa pañqawniqw, pam pay nuyniqw qa wuwñi'hinta.

Paul Defends Himself before Agrippa

26 ¹Pahsat pu Agrippa Paul aw pañqawu: Taay, pay pi um nēnem hin lavayhtini. Pahsat pu Paul māvuyaltit, nēnem lavayhtiqe pañqawu: ²Pas nu nánapnihqe sakina, Moñwi Agrippa, kurs nu pu'haqam Jew-sinmuy amuhpiy sohsok hihta tsokaniwhqey ep utpip tuwat hin lavayhtiniqey öviy'o. ³Tis pi Jew-sinmuy sohsok hintsakpiyamuy-niñkaiw, pu hihihita añ qa súnahpay'yaqw, it um pās navoti'taqw, nu put navoti'ta. Noqw öviy as um okiw inumi pās tūqaytani. ⁴Pay nu itsákoy ainqaqw mohti imuy pas nāp isinmuy amumum Jerusalem epeq hin qatuqw, sohsoyam Jew-sinom put navoti'yuñwa. ⁵Nihqe puma pañqaqw inumi navoti'yuñqe, as suhtaq'ewye' pañqaqwanikaiwo. Ura nu itahtuptsiwniy pas añqe' hinwisqamuy amumum pantaqe, Pharisee-sínóniñwu. ⁶Noqw God itanamuy hihta aawnaqw, put aw yantaqey ep nu pu' yep tūviñtiwa. ⁷Noqw put awinit hapi itahsinom pakwt lōq sihkay'tasikip himuñam okiw as aw ókiniqey

tunatyawkahkanw ańqaqw nāqavo pu tōkilat ań God tumalay'yuńwa. Noqw nu' hapi put nōyit ep Jew-sinmuy amuhpiy hihta qalomátsokaniwa, Moiwi Agrippa. ⁸Ya hinoqw God so'pumuy ahoy tātaynaniqw pam pantaqa úmuyniqw qa tuptsiwnieway'o? ⁹As pi nu pas antsa hisat nāp pan wūwantanıwu, pas Nazareth ańqw tāqat Jesus natniwaniyat soon ehpewi hīhihta qa hintsakniqeyu. ¹⁰Nihqe öviy nu Jerusalem epeq panhtiqe, kaysiwhqamuy put sinomuyatuy sivikimi tańata, awwat mohpeq momińwituy amuńaqw öqalat makiwhqee; nihqe nu pumuy qöqyaniqw amunkiwakw lavayhtińwu. ¹¹Nihqe puma as pas qalomáhińqaqwaniqat öviy nu ahsupoq tsotsvalkiva pumuy sivintotoynatinuma, pu nu pas pumuy amumi itsívuiwtaqe a'lönöt kitsókit ań enań pumuy okiwsahsana.

Paul Tells of His Conversion

(Acts 9.1-19; 22.6-16)

¹²Pankańw nu God awwat mohpeq momińwituy amuńaqw öqalat pasińkańw Damascus aqw'a. ¹³Noqw meh, Moiwi, nu pańsoqniqw, tāwanasave ñińaqw tāla tāwat epnihqe pas suyan tālat inuqlap-nikańw, pu inumumyaqamuy amuńlaq tālawvaqw nu tuwa. ¹⁴Noqw itam sohsoyam tutskwami löhökq, nu hakiy inumi hińqawhqt tōnayat navotq, Hebrew-sinmuy amuhkwa inumi pańqawu: Saul Saul, ya um hinoqw nuy okiwsahsana? Um tsutskuy'yuńqat aqw horarataqw pam uńem anahaa. ¹⁵Noqw nu pańqawu: Ya um hak'i, Tutuyqawhqa? Noqw pam pańqawu: Nu Jesus; um nuy hapi okiwsahsana. ¹⁶Níkańw pay um qatuptut, uhkukuy akw wunuwtani; pi nu yaniqw ümi nāmataqta, um inuńem hintsakniqat nu pan uń yukuniqey öviy'o, pu um iit hihta aw ýoríkqey, pu nāt nu hīhihta ań ümi mātaktiniqat tuawi'taniqat öviy'o. ¹⁷Nu uń imuy pas sinmuy amuńaqw ayo tahtaptimani, pu qa-Jew-sinmuy amuńaq'ö. Nu hapi pumuy amumi uń pu' ayataqw, ¹⁸Um pumuy pōsiyamuy tālawnnani, pu qatālat ańqw tālat aw lasnani, pu Satan öqalayat ańqw God aw'i, pumuy qaanhtipuam amuhpiy ayo yukiwniqat öviy'o, pu inumi tūtuptsiwe', isinomuy amumum hihta makiwyaniqat öviy'o.

Paul Tells of His Work

¹⁹Yaniwhti, Monwi Agrippa, noqw öviy nu hihta ñińaqwnihqat aw ýoríkqey aw qa rohomnumt, ²⁰Mohti Damascus ep yesqamuy put aawna, pu Jerusalem epeq yesqamuyu, pu Judeat qaqlavaqe yesqamuyu, nit ańk pu qa-Jew-sinmuyu. Puma qaantunatyay ańqw lasye', God awwat nánamtökaniqat nu amumi yuaata, nen aw hayawtaqat yesni. ²¹Yāyantaqat ep Jew-sinom God kīyat ep nuy niuayaqe, as nuy nīnayaniqey anhtoti. ²²Noqw nu God paanıwniyat akw yukhaqami pitsíwiwta, ań söqavuriwsinmuy, pu pavansinmuy amumi nan'ivo put yuaataqe, God lavay'aymat-niqw, pu Moses puma nāt hin hintaniqat lavayhtotiqat nu ańqw qa hihta alönöt yuaata, ²³Ura kurs pi

Christ okiwsaniwiqata, pu pam hakimuy so'pumuy amuñaqw pas mohti tātayniqata; nen imuy Jew-sinmuy amumi tālawnani, pu pay qa-Jew-sinmuy amumii. ²⁴Yan pam nēniem yuaataqw, Festus a'nō pañqawu: Paul, um hōnaq'iwta, um hihinta navoti'taqe put akw hōnaq'iwta. ²⁵Noqw pam pañqawu: Nu qa hōnaq'iwta, um pas pavan Festus; pi nu suyan unaiñway'kañw iit pas qaatsat yuaata. ²⁶Pi Moriwi Agrippa sohsok iit navoti'ta; noqw nu qa nánahinkinakaríw put atpip yuaata; pi nu nātuptsinaqw pas ka ii' qa himu put aw tupkiwta; pi i' qa nanauyve hiniwhti. ²⁷Moriwi Agrippa, ya um God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy tuptsiwni'ta? Pay um suyan tuptsiwni'ta. ²⁸Pahsat pu Agrippa Paul aw pañqawu: Pas nuy Christian-tiniqat um pēp aw nuy áñwuta. ²⁹Noqw Paul pañqawu: Pas hapi um'i, pu sohsoyam inumi tūqayyunqam añ ahsupoq inunyuñwniqat nu God aw nāwakna, hal qa som'iwtaniqat-saa. ³⁰Yan pam lavaytiqw, pahsat Moriwi Agrippa wunuptu, pu tutskwat aw moriwi, pu Bernice, pu pumuy amumum yesqamu. ³¹Nihqe puma qalavoyaqe, pep put yuaatotaqe pañqaqwa: Pay kurs as i' tāqa qa hihta mokiwuy hihkay'taqat hintsaki, pu sivhpita. ³²Pahsat pu Agrippa Festus aw pañqawu: Pas as i' tāqa Caesar aqw qa taqa'nañwte', pay soon qa mātaviwni.

Paul Sails for Rome

27 ¹Noqw itam pāvaqe Italyst aqwyaniqat pan yukiltiqw, puma hakiy Julius yan mātsiwhqat aw Paul pētuy sivilwaqamuy enañ noaya; pam hak Augustus solāwamuyatuy amuñaqw tsivót-sikip sunat amumi moñwi. ²Noqw itam pākihu Adramyttium añqwnihqat aqw yünqe, Asiat qaqlavaqe hinwisniqey tunatyawkahkañw, pāvaqe hoyoyoykuya; noqw hak Aristarchus, Macedoniat ep Thessalonicat añqw sino, itamuma. ³Qavorivaqw itam Sidon ep öki. Noqw Julius Paul aw su'panihqe, pay kwatsmuy amuminen, suyan unañwtiniqat put nakwhana. ⁴Noqw itam pañqw ahipiyyaqe Cyprus ehpeq hoyoyotota, Cyprus itamuhsa' hukw'uhtsiwtaq'ö. ⁵Noqw itam Ciliciat-nikañw Pamphyliat pumuy galavaqe pātuwaqatsit añqe' hoyóyototakañw, Lyciat ep wuhkokitsokit Myra yan mātsiwhqat aw öki. ⁶Noqw pep Alexandriat añqw pākihu Italyst aqwniqat solāwamoñwi túwahqe, itamuy pañsoq tañata. ⁷Noqw itam wūhakis tālat añ pāvaqe hīhin hoyóyototaqe, kānanaptat, Cnidus aqlavo öki; noqw hūkañw itamuy qa nakwhanaqw, öviy itam Crete yoñiyat añhqe Salmonat ehpeqya. ⁸Nihqe itam hīhinhaqam put ruhpakyaque haqam Lomayoñipsö yan mātsiwhqat aw öki; put aqlap kitsóki Lasea yan mātsiwa. ⁹Noqw wūyavotiqw, pay napwaltalöñnit añ ayo ruhpakq, öviy pāvaqe nuhtsel'ewayhinhtiqw, pahsat pu Paul hintaniqat pumuy ãawnaqe, ¹⁰Amumi pañqawu: Tōtimu, sumataq itam yañhqe haqamiyakañw, a'nō hinhtotini; pas himu a'nō súlawhtini, qa umuhhoi-saa, pu qa pākihu-saa, pas itahqatsi pīwu. ¹¹Noqw pay solāwamoñwi pākihu wárikni'maqat aw-nikañw pu put himuy'taqat púmuy-sa amumi tuqayvasta, qa Paul

lavayiyat aw'i. ¹²Noqw pep pösö qalomáhintaqw, kurs hin hak pep kwańwátomölaniqw, pay öviy suswuhaqnihqam pańqw ahpiyyaniqey nānawakna, pay sen as puma Phenicet aw öke', pep tömölayaniqey öviy'o; pam Crete ep hötsiwa, tätöq-tēveńe qätsi, pu kwiniwiq-tēveńee.

The Storm at Sea

¹³Noqw tatkaqw sūmawvaqw, puma tunatyay aw yórikyaqey wūwayaque, wiwamniy rupamnayaqe, pahipiy hoyóyoykuyaqe, Crete áhayhke' pāyawwisa. ¹⁴Noqw pay nāt ahpiy qa wūyavotiqw, kwiniñaqw, pu hōpaqw amuhtsava wukohukva itamuhpewii. ¹⁵Noqw pākihu sóonhtiqe, kurs hin hūkańwuy ehpewi yümo hóyokniqw, itam náwustotaqw pam huhukhoya. ¹⁶Noqw itam pānaqw tutskwat kuytaqat Claudia yan matsuwhqat yoñiyat ańqe' huhukhoyyaqe kānanaptat, pākihut maskay'wisqey ánwutota. ¹⁷Noqw puma put wupnayaqe, hihta maskay pākihut kwewtoynaya; nāphisat ka sen puma tsivohkat aqw huhukhoyyanique, puma mótsápvuyalnit hawnayaqe pahipiy huhukhoyya. ¹⁸Noqw pas itam hūkańwuy akw paysoq nāhoy tutuptiwyaqw, öviy qavońvaqw puma pākihut ańqw putuyat pētsańwaya. ¹⁹Pu ańk talöńvaqat ep itam nāp itahmay akw pākihut hihta a'wiwayat maspaya. ²⁰Noqw wūhakis talöńvaqat an tāwa, pu sōtu pas qa mātsiltotiqw, pas itamumi qaan'ewakw hūhukq, pahsat pu itam pay hin ayo nōnákniquey nańeknaya. ²¹Noqw pas puma wūhakis qa nōnösaqw, pahsat pu Paul pumuy amuhsonve wunuptuqe pańqawu: Tōtimu, pas as uma inumi tuqayvastote', Crete ańqw qa ahpiyyanikańwo, nen qa yanhaqam okiwhinhontini, pu hihta kwayhyani. ²²Noqw pay nu umumi pańqawni: Uma hahlayyani, pay qa haqawa umuńaqw qatsiy kwayhni; pay pākihu-sa súlawhtini. ²³Pi nu God sinoatníkaiw put enem tumalay'ta. Noqw put hońviayaat pu' it tōkilat ep inuhpeq wunukańw, ²⁴Inumi pańqawu: Pay um qa tsawiniwtani, Paul; pay um pas soon Caesar atpiro qa wiкиwni; noqw meh, God hapi utsviy sohsokmuy umum hoyóyototaqamuy ayo óyani. ²⁵Noqw öviy'o, tōtimu, uma qa hin unainway'yunińwi; pi nu God qapēvewnaqw, pas inumi hin lavayhtiqw, soon pam qa antani. ²⁶Nikańw pay itam haqam pānaqw tutskwat kuytaqat soon aw qa hukhoyyanı. ²⁷Noqw pakwt nālōq sihkay'tasikis míhikqat ep itam Adriat ańqe' nāhoy huhukhoylalwaqw, tōkilnasaveqhaqam ima pākihut tumalay'yunińqam yaw sumataq haqami tutskwat aw hayińwnayaqey wūwaya; ²⁸Nihqe pāmiq hötsítuwantotaqe, sunát-skip mamkit pan hötsit nanapta; nit pu ahpiy híhin yūmoyat piw tuwantotaqw, pahsat pay pakwt tsivot sihkay'tasikip mamki. ²⁹Pahsat pu ka sen itam o'wat aqw óñokyaniqw, puma pākihut ahkwayńavoqw nālōq putuhaynit pāmiq maspayat, tālawvaniqat maqaptsi'yunińwa. ³⁰Noqw pākihut tumalay'yunińqam watqaniqey tunatyawayuńqe, pākihut mońaqw putuhaynit maspayaniqey atsáy'kahkańw, tsākw pākihut pāmiq hāhawnayaqw, ³¹Paul solāwamorńwi aw-nikańw pu solāwamuy amumi pańqawu: Pas ima pākihut ep qa huruhtotiqw, soon

uma ayo nōñakni. ³²Pahsat pu solāwam tsākw pākihut somiyat tutkitotaqw, pam pohsi. ³³Noqw tālawiwmaqw, puma sohsoyam nōñösaniqat Paul amumi öqalти pañqawkañwo: Pu' hapi pakwt nālōq sihkay'taqat tālat añ uma tusiiwyuñqe, nātsōñkwayni'yuriñwa, qa hihta nōñösäqee. ³⁴Noqw öviy nu umumi pañqawni: Uma nōñösani, nen öqawi'yuriñwni; pay soon umuy haqawat qötöyat añqw sūka hömi súlawhtini. ³⁵Yan pam lavayhtit, pólavikit kwusuhqe, pumuy sohsokmuy amutpik put ep God aw hahlayhtit, yōhaqe tūmoyva. ³⁶Pahsat pu puma hahlayhtotiqe tuwat nōnova. ³⁷Noqw itam pākihut añqw sūmiyaqe (276) pakwt payhkomuy sihkay'tasikip súnatnikaiñw añqw pakwt nāvay sihkay'yuriñwa. ³⁸Noqw öviy puma ööyaqe, pahsat pākihut putuyat pētsařwantotaqe, pāmiq söhövosit maspitota.

The Shipwreck

³⁹Noqw tālawvaqw, puma tutskwat qa māmatsya; noqw haqami pösöy'taqat añ tutskway'taqw, pay ka as hin pasiwtaniqw puma pañsoq pākihut panayaniqey wūwaya. ⁴⁰Pu puma putuhaynit yayvanayaqe pāmiq nātatamtotaqe, ponilanpiyat hihta akw sómiwtaqat náñiahtotat, mohpeq mötsápvyualnit hükánwuy aqwwat püyaknayat, pāhut qalavoq öqaltoti. ⁴¹Nihqe puma haqam pāhu namiptsiwtaqat aw huhukwhooyaqe pākihut tsivoktota; noqw móñaqwnihqa hürstiqe pas qa poninita; noqw yūmoqnihqa pāhut hoñvantaqat a'nö öqalayat akw sakwiñwma. ⁴²Noqw solāwamuy wuwniamniqw as pay puma sivilalwaqamuy qöqyanı, taq ka himuwa qalavo momorstime' wāyanıqw öviy'o. ⁴³Noqw solāwamoñwi as Paul ayo táviniqey nāwaknaqe, pumuy tunatyayamuy añqw ahoy riñy'ta; nihqe momorstuwı'yuriñqam mohti pāmiq tsotsóye' tutskwami nōñakniqat pañqawu, ⁴⁴Pu ahpiy haqawat wunavutsit pu pākihut sakwítiqat añqw hiñsaq hihta hinyuñqat añ tsokiwkahkañwyaniqata. Noqw pan puma sohsoyam qa hinhtotit tutskwami nōñā.

In Malta

28 ¹Noqw puma ayo nōñakqe, nanaptaqw kurs pam tutskwa Melita yan mātsiwa. ²Noqw pep hakim sinom itamuy pās o'ya; nihqe aw qöhyaque, sohsokmuy itamumi unañwtapya yöyokkaiñw iyohooniqw öviy'o. ³Noqw Paul kohot tsovalat, qöhit aqw öoyhq, tsūa qöhit añqw yámakqe, put māyat kükique, qa mātavi. ⁴Noqw tsūa put māyat añqw häyiwtaqw, pep ki'yuñqam aw yórikyaque, nānami pañqaqwa: Pas ka i' tāqa hakiy nīna. Noqw pam pāmiq qa mokq, pas hihtu put aw nāoyyaniqe put qátuniqat qa nakwhanaya, kitota. ⁵Noqw Paul tsūat qöhit aqw wipkalat, pay qa hinhti. ⁶Noqw suhpan as soon pam qa pöstiniqat, sen añqe' múnuke' súmokniqat, puma wüwankahkaiñw aw tāyuñwa; nit pay pas wüyavo aw tāyuñqw, pam qa hinhtiqw, pahsat puma wuwniy alöñtotaqe, pam pas hímunihqat pañqaqwa. ⁷Noqw pumuy háqamyaqw

hak pep tutskwat ep mohpeq sino haqe' hihta himuy'taqa Pulbius yan mātsiwa; noqw pam hak itamuy hahlayhtiqe, pāyis tālat ań itamuy kiy ep pās oy'i'ta. ⁸Noqw kurs Publius naat mukitutuykańw uniwat pavakwutsqe, tuyhqatsi. Noqw Paul put aw pákihqe, eńem nāwaknat, may akw aw hintsahqe qalaptsina. ⁹Panhtiqw, haqawat put tutskwat ep ki'yuńqam hihta tūtuyyaqam ökiwtaqe, tūyay qalaptuya. ¹⁰Nihqe puma tuwat hīhihta akw itamuy tayawnaya. Noqw itamuy ahpiyyaniqw, puma itamuy haqam hihta hinhtotiniqat itamuńem hoahota.

From Malta to Rome

¹¹Noqw itam pep payhkomuy mūmuyawhtuy ań yest, pákihut Alexandriat ańqwnihqat akw pańqw ahpiyya; pam pep pānaqw kuytaqat tutskwat ep tömöla, Castor-nikaińw pu Pollux pumuy tuvoaryl'kańwo. ¹²Noqw itam Syracuse ep ókihqe, pep pāyis yēse, ¹³Nit pańqw pu itam poniwwiskahkańw, Rhegium ep öki; nihqe ahpiy sūs talq tatkaqw hukvaqw, qavońvaqw itam Puteolit ep öki. ¹⁴Nihqe pep itam tuptsiwni'yuńqamuy tutwa; noqw itam pep pumuy amumum tsaań'sikis yesniqat puma itamumi ö'qalya. Yan itam hinwiskahkańw, Rome epeq öki. ¹⁵Noqw pepeq tuptsiwni'yuńqam yaw itamuy ańqwyaqat nanaptaqe, haqami Appii pihkayat-nikaińw pu Payhp Yeyespit aw pahsavo itamuhsawvawisa. Noqw Paul pumuy túwahqe God aw hahlayhtiqe, a'ño unańwti.

In Rome

¹⁶Noqw itam Rome epeq ökiqw, solāwamońwi tuwalan'a'yatuy moriwyamuy aw sivilwaqamuy noa; níkaińw pay Paul hakiy put tūwalaqat solāwat amum haqam nāla qátuniqat pan yuku. ¹⁷Pu öviy ahpiy pāyis talq Paul Jew-sinmuy amuńaqw mohpeqyaqamuy sūmi wáñwayhqe, tsovaltiqw, amumi pańqawu: Tahtaqtu, isinomu, pay as pi nu itahsinmuy-nikaińw, pu itanamuy tuwiyamuy ehpewi qa haqam hihta qaanhit sivińuiwkaińw, Jerusalem ańqw Rome-sinmuy öqalayamuy aw mātaviwa. ¹⁸Noqw as puma inumi pohtayaqe, pay as nuy mātapyani, qa haqam himu mokiwuy hihkay'taqa inuhpeniqw öviy'o. ¹⁹Noqw Jew-sinom put pantaqat ehpewi hińqaqwqaqw, nu nawus Mońwit Caesar aqw taqa'nańwti, pay as nu qa hihta ep isinmuy amuhpewi hinhtikaińwo. ²⁰Noqw yaniqw nu umuy wáñwayi, nu umumi ýórikniqee, pu nu umumi yuaaykuniqee. Pi nu hapi Israel-sinmuy nōyiyamuy tunatyawtaqey ep it sivanamiplölöt akw sómiwta. ²¹Noqw puma put aw pańqaqw: Itam Judeat ańqw tutuvenit uń hin yuaataqat qa hihta kwusuya; piw itahsinom pańqw ókihqam qa haqawa uń itamuy hin āawna, piw qalomáyuaayku. ²²Noqw hin pi um wūwantaqw, itam as put nanaptaniqey nānawakna; pi itam navoti'yuńqw imuy sutsvo tōnawtaqamuy amumi sohsovik qalomáyuaatiwa. ²³Noqw puma put aw tokiltotaqe,

kaysiwhqam put haqam qátuhqat ep öki. Noqw pam pumuy amumi God moñwtunatyayat pās namtöminkañw āwinta, it Moses tutavoyat añ-nikañw, pu God lavay'aymuyatuy pēniyamuy añ hin Jesus yuaatiwhqat pam aw pumuy áriwulawu, talavayñahaqaqw tapkimiq pahsavoo. ²⁴Noqw haqawat hin lavayhtiqt tūtuptsiwa; noqw pētu pay qa tūtuptsiwa. ²⁵Noqw puma qa súnahpa'totiqe, ahpipi nankwusta Paul amumi sūkw lavayhtiçö: Pay kurs pas i' Qahováriwtaqa Hikwsí God lavay'ayyat Isaias añ itanamuy amumi suan lavayhtiqe, ²⁶Pañqawu: Um imuy sinmuy amuminen, amumi pañqawni: Uma as tūqaykahkañw, nanaptat, qa māmatsyani, pu aw taykahkañw, tutwat, qa māmatsyani. ²⁷Pi imuy sinmuy unahwaam tunaiwyuñwa, pu puma naqsöp'iwyuñwa, pu puma pōsiy uhtaya; taq nāphisat ka puma pōsiy akw tutwani, pu naqvuy akw nanaptani, pu unaiway akw māmatsyani; nen ahoy namtökyaqw nu pumuy powatani. ²⁸Oviy uma it nanaptani: God qa-Jew-sinmuy ayo óyaniqey pumuy ãawnani; noqw puma soon qa nanaptani. ²⁹Yan pam lavayhtiqw, Jew-sinom ahpiyyaqe, nānami a'ñö hihta yuaatota. ³⁰Noqw Paul kihut nasimokahtaqey ep sivimaqe lōq yahsañwuy añ pep qátuhqqe, put aw ökiwtaqamuy sohsokmuy pās öoykañw, ³¹Amumi God moñwtunatyayat yuaata; pu haqe' Tutuyqawhqat Jesus Christ hin yuaataqat qa nánahtsopkañw tütutuqaynaqw, qa hak put mēwanta.

Paul

ROME

ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

1 ¹Nu' Paul, Jesus Christ tūwikiat, it penta. God nuy wáñwayhqey nuy ayata. Noqw öviy nu put añqw lomatuawit yuaatinuma. ²Ura pay hisat pam lavay'aymuy lomatuawit aínuw pay ãawnaqw puma tutuveniyat aí put pēnaya. ³Puma God Tiyat Jesus Christ Itahtutuyqawhqe lavayta. Put Tiat sinot anwat pítuhqe David ahpip aniwhti. ⁴Noqw pay Qahováriwtqa Hikwsí pam God Tíatnihqe öqalay'taqat nuhtumi tuawi'ta, ispi pam mokiwuy añqw ahoy tātayhqö. ⁵Noqw pam hapi nuy núokway akw tuaw'ayata. Noqw öviy nu put tuiñwniyat aw yankañw sopkawtaqamuy simmuy amumi lomatuawit yuaate', haqawatuy tuyqawvani; noqw pep pu' itahtuptsiwniyan hinwisni. ⁶Noqw nu umumi piw ayatiwa; nāmahin pi Jesus Christ umuy pay nāmi wáñwayi. ⁷Nu umuy Rome epeq God sinomuyatuy öqalanta. God umumi unanway'taqe uma put sinomatniqat öviy umuy wáñwayi. Nam pam umuy núokwat, pu kwakwhat unaiñwat máqani, Itahtutuyqawhqe Jesus Christ áumuma.

Prayer of Thanksgiving

⁸Pas nu sohsokmuy umuhpe hahlayhtima, Itanay God aw'i, Jesus Christ Itahtutuyqawhqe aña. Kwakwhat pi umuhtuptsiwni tūwaqatsit aña ahsupoq lomayuaatiwa. ⁹Nu yūmosa umuñem tūvíñtima. God pas nāp nuy súañqawhqa navoti'ta. Put hapi eñem nu iunaññaqw tumalay'ma. Nu put eñem lomatuawit Tiyat yuaataqat simmuy ãwinta. ¹⁰Pas as okiw God pan tunatyawtaqw nāp hisat yepehaqtiqw nu qa haqam hinhte' umumiq pohtaniqey öviy nu put aw tūvíñtima. ¹¹Pas nu as umumi yórikniqey nāwakna, nen hihta Hikwsit añqw tutuqayhqey umumi mātapq uma öqawhtotani. ¹²It nu pañqawu: Nu

umumum yantaqw itam na'qalayani-umuhtuptsiwniy añ-nikaiw pu ituptsiwniy aña'a. ¹³Noqw pay nu umuy it navotnaniqey nāwakna, itupkomu: Nu as piép umumiñiqey unainitiñwu; nikaiw nu pewhaqami pahsavo hihta akw sōontiñwu. Nu umuhpa' as hakimuy piw ayo óyaniqey nāwakna, ayañ haqe' qa-Jew-sinmuy amuhpa' hakimuy ayo óyahqey pan'i. ¹⁴Pi nu lomatuawit aw taviwat, aw ayatiwhqe, öviy nu soon qa sohsokmuy sinmuy put āawnnani, imuy Greek-sinmuy-nikaiw pu qa-Greek-sinmuyu, a'ñö wuwni'yuñqamuy-nikaiw pu piw qa wuwni'yuñqamuyu. ¹⁵Noqw öviy nu suhtaq'ewnihqe kwañwtoynakañw umuy Rome epeq sinmuy amumi enañ lomatuawit yuaataní.

The Power of the Gospel

¹⁶Pi nu lomatuawit Christ yuaataqat qa hahmana, ispi God lavayiat öqalanihqe sohsokmuy tuptsiwyaqamuy ayo óyañwu. Pam imuy Jew-sinmuy amumi mohti yuaatiwa, nit pahsat pu imuy qa-Jew-sinmuy amumi piwu. ¹⁷Pi lomatuawi itamuy āawnaqw hak hin God aw súantaniqat itam navoti'yuñwa. Hak qapēvewne' put aw súantaniñwu; piw hak tuptsiwni'kañw suan hinmañwu. Pi ura pan pey'ta: Suan hinmaqa qapēvewnit akw qatsítuwani.

The Guilt of Mankind

¹⁸Pi God sinmuy put qa kaptsi'wisqamuy amuhpewi itsívuat öñaqw mahtakiwa, pu qaanhinwísqamuy sohsokmuy amuhpewii. Puma hakim qaanhinwísqey akw God añaqw navotit pas antsanihqat ahoy iuy'yuñwa. ¹⁹Puma pi put pas sükw Godnihqat yümosa öqalay'taqt unañwpeq navoti'yuñwa, pi God amumi put mataktaqö. ²⁰Noqw nāmahin pi as pam pantaqä qamātaqpüveniqw tūwaqatsit hisat yukiltiqat añaqaw sinom put māmatsya, yañ himu yukiltiqat ahpiy'o; nihqe öviy kurs hin ayo naymakni'yuñwni. ²¹Ispi as puma God tuwi'kahkañw put qa kaptsi'tota, piw qa tsíyakya; nit tuwat soq nānaphin hihta wūwanvaya. Paniqw öviy unainwaam an'e'wakw akw qatalawva. ²²Puma pas a'ñö wuwni'yuñqey namiuwantota; nikaiw pay kurs nūanhıhtuniwhtoti. ²³Nihqe puma God pas hímunihqat sutsep qátuhqat aw nānaknaqey qe'totit, sinot pay súlawhtiñwuqat an hihta yukiwhqat aw nāwakintivaya, pu hihtuy masay'yuñqamuy amún yukiwyuñqamuyu, pu nälöq hokay'yuñqamuyu, pu hihtuy hoyóyotinumyaqamuyu. ²⁴Paniqw öviy God pumuy tuyoy'ewakw qatsit aw mātavi, nāp unainway tunlayiyat aña hinwisiqat öviy'o, nānami tokoy qahihtataniqat aw'i. ²⁵Ima hapi God pas antsanihqat pay wutsit enañ nāhoynwaya; nihqe pay hihta God ahpiy yukiwhqat aw nāwakintivayaqe eñem tumaltivaya, God sohsok hihta yukuhqat tatamtotat'a. Pam hapi sutsep tayawintiwa; pay nam antaa. ²⁶Yantaqat ahpiy pu' God pumuy tuyoy'ewakw tuskaptunatyat aw mātavi. Oviy hikis pi momoymat tahtaqtuy amumum namitumalat qe'totit nāp nāmi qantsaktivaya. ²⁷Pu pay öviy piw amún tahtaqt momoymuy amumum hin tumalay'yuñqey

mātatvet, pu pas nānami nuvö'nañway akw qaunañwtalawvaya, tāqa sukwanātqat amum hihta nāmiq tumalay'taíwu, nihqe nāp tokoy ep qaanh tipuy ahpiy sivilalwa; noqw pam pantaqa pay pumuy nāp himuamu. ²⁸Pu pay puma God navoti'yurñwniqey qa nānawaknaqw, pahsat pu God pumuy an'e'wakw wuwnit aw mātavi; noqw puma as hihta qa hintsatskaniqey hintsaktivaya, God put aw pumuy mātaviq'ö. ²⁹Puma hihta qaantsatskiwhqat akw ahsaliwyuñwa. Puma tokot sokoptiwisniqey tunatyawyuñwa; qalomátnatyawyuñwa; kan'ewtunatyawyuñwa; hakiy tūhototaniqey tunatyawyuñwa; unañwtuyat akw ahsaliwyuñwa; tukwyantunatyawyuñwa; nāñwuy'tunatyawyuñwa; unatwi'yuñwa; nukpantunatyawyuñwa; kolilitwisa; ³⁰Tūatsatotoynaya; God aw qa suhtaq'ewya; tūunañwmokintota; kwíkwivitu; hihta kwiviyuaatota; hihta qalolmat yēwalalwa; yumuy, namuy qa kaptsei'yuñwa; ³¹Hihta qa mātsi'yuñwa; namiyukit tutkilalwa; tūqahahlayya; a'nō unainway'yuñwa; qanun'okwatu. ³²Noqw hakim pan hinwisqam hovalniwyaniqey ep ökiniqat yan God amuñem yuku. Noqw ima it navoti'kahkañw pan hinwisa, piw pan hinwisqamuy amuhpa nāhahlaynaya.

God's Judgment

2 ¹Yantaqw öviy uma hakim nuhtumiq hiñqaqwaqam kurs hin ayo nōñakiwtani; pi uma hakiy aqw hiñqaqwe' napsiwnayañwu; pi uma nuhtumiq hiñqaqwaqam pay piw pan hinwisa. ²Noqw suyan pi God hakimuy panyuñqamuy amuñem suan hin yukuni'maqw itam navoti'yuñwa. ³Noqw uma hakim nuhtumiq hiñqawahkañw pay piw amún hinwisqamu, hisat God nuhtuñem suan hin yúkunaqw, ya uma hin ayo nōñakiwtaniqey wūwantota? ⁴Pi God umuy pas ökwatuwhqe öviy umumi qa suyt'sipti. Ya uma pay pas put paysoqlalwa? Pam umuy umuhnukusqatsiy añqw ayo lasnaniq öviy umuy pāsi. Ya uma pay pas qa ñas'ew it aw wūwaya? ⁵Uma umuhnukusqatsiy añqw ayo qa lasyat soq umuh'unainway owatotaqe soñawnen God itsívuyat nenñem waranhtota. Noqw ason God sinmuy amuñem suan yuke' pep pu' pam umuy pas pavan sivintoynani. ⁶Pi God sinmuy sohsokmuy nānap hintsakpiyamuy an amumi ahoytani. ⁷Ima hakim lolmat tunatyawkahkañw ari ahsupoq suan hinwisqamuy pam pumuy qatsit qaso'taqat máqani. Puma pi God añqw tayawinpit, pu kaptsei'tiwhqat, pu qatsit tunatyawyuñwa. ⁸Nikañw pay hakim nenñem-sa hinwist God lavayiyat pas antsanihqat aw qa tuqayvastotat qaanhinwisq pam pumuy amumi itsívuy mahtaknani. ⁹Sohsoyam qaanhinwisqam kānanaptani, pas pavan hihta ep okiwhinhqtini, ima Jew-sinom mohtii, pu ima qa-Jew-sinom pīwu. ¹⁰Nikañw sohsoyam suan hinwisqam God tālayat ep yesni, kaptsei'tiwyani, kwakwhat unañway'vayani, ima Jew-sinom mohtii, pu ima qa-Jew-sinom pīwu. ¹¹Pi God qa sinonuiña. ¹²Pi ima qa-Jew-sinom Moses tutuvoyat qa navoti'yuñwa; nikañw pay nāmahin pi tutavot qa pasiwkahkañw

qaanhtote' hovalniwyani; noqw pay Jew-sinom Moses tutavoyat navoti'kahkañw qaanhtote' tutavot an yukuniwyani. ¹³Pi Moses tutavoyat nanaptaqam qa puma God aw súanyuriwa; pi put añ hinwisqam hapi put aw súanyuriwa. ¹⁴Pi ima qa-Jew-sinom Moses tutavoyat qa tuwi'yuñwa; níkañw nāp hin tutaptiwhqat añ mamavisya. Yanwisqey akw nāp tutavoy añ hinwisqey namtakni'yuñwa. ¹⁵Pi pan hinmaqa unañwpeq tutavot pasiwtaqey mahtakni'ta; nihqe pam qaanhte' unañwpeq sunvoti'tañwu, pu piw súanhte' navoti'tañwu. ¹⁶Pi Jesus Christ sinmuy qaanhintsakpiyamuy ep ason amuñem hin yúkuni, hikis pi hihta nanauyve hintsatskaqata, hisat God put enem tokiltaqat aw pituq'ö. Nu yan sinmuy ãwinta.

The Jews and the Law

¹⁷Meh, um hapi Jew-sínonihqey pan túñwantiwa, nihqe um Moses tutavoyat navoti'taqe put aw yankañw God sivihpiyat añqw ayo yámakiwtaniqey wūwanta; pu um God tuwi'taqey kwiviyuaata. ¹⁸Nihqe um put tunatyayat navoti'ta; pu um hihta súantaqat, pu piw qasuantaqat navoti'ta, sam pi um Moses tutavoyat ahpiy put tutuqayhqee. ¹⁹Nihqe um añ qapostalyaqamuy tsámi'maqey pas nēñem qa nánahtsovi; qatalpuveyaqamuy amumi talni'taqeyu; ²⁰Añ an'e'wakw hinwisqamuy tsikhwantaqeyu; tsátsakwmuy tutuqaynaqeyu; sam pi um Moses tutavoyat ahpiy hihta pas antsanihqat navoti'ta. ²¹Taa, noqw um ayo sukw tutuqaynaqa, ya um hinoqw qa nātutuqayna? Hak hihta qa ūuymantaniqat um nuhtumi pañqawlawhqa, ya um hinoqw hihta ūuyñwu? ²²Hak nōmaqtsit qa sokoptamantaniqat nuhtumi pañqawlawhqa, ya um hinoqw nōmaqtsit sokoptañwu? Um nāp yukiwhput aw nāwakintiwhqat pas qa hahlayhqa, ya um hinoqw pas āantsawat kihut añqw hihta ūuyñwu? ²³Um Moses tutavoyat ep tsómokiwtqa, ya um hinoqw put ep qaanhte' God qa hihtatañwu? ²⁴Pi God natíwaniat umutsviy qa-Jew-sinmuy amunawit övelaniwa, öviy pi pan pey'ta. ²⁵Pay as pi pas antsa um Moses tutavoyat an hinmaniqw pep pu' poñotkit akw tuvoyla hihkay'tani; níkañw kurs um put tutavot ep qaanhte' pep hapi pu' um qa pan tuvoylaiwtaqey antani. ²⁶Taa, kurs hak tāqa poñotkit akw qa tuvoylaiwtaqa God tutavoyat an hinme' pam as qa poñotkiwkaiw God-niqw pay pam tuvoylaiwtaqey antani. ²⁷Nen pam hak tokoy ep qa poñotkiwkaiw tutavot an hinme' uñ tuhtualni, um hak pan tuvoylaiwkañw tutavot tuwi'kañw qaanhinmaqata. ²⁸Pi pay i' hak Jew-sino pan tihiwhqa God-niqw qa pas antsa Jew-sino; pu hak tókoy-sa ep poñotkit akw tuvoylaiwtaqa God-niqw qa pas antsa pan tuvoylaiwta. ²⁹Pi i' hapi hak pas unañwpeq Jew-sínonihqqa hapi putniqw pas antsa Jew-sino; pu i' hak pas unañwpeq tuvoylaiwtaqa hapi putniqw pas antsa tuvoylaiwta. Hak tutavot an hinhtiniqey-sa öviy tokoy ep tuvoylaiwte' qa pas antsa tuvoylaiwkañw. Pi hak Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy unañwpeq tuvoylaiwkañw. Pam God ahpiy tayawniwni, qa sinmuy amuhpiy'ö.

3 ¹Noqw as kurs pantaqw, hal Jew-sínoniniqw ya pam pas sen nukiwa? Hak puyaw poñotkit akw tuvoyla hihta nukiway'ta? ²Qa súpwata. Mohti yan'i: Pumuy hapi amumi God lavayiy mātavi. ³Noqw as kurs haqawat qa tütuptsiwaniqw pep hintani? Kurs puma God qa tütuptsiwaqw ya sen pahsat God a'ño átsani? ⁴Qae. Pay God pas qa átsani, nāmahin pi sohsoyam a'tsatni. Pi ura yan pey'ta: Nen um hin lavayhte' súañqawhqey pan mātaktimantani; pu ūmi hiñqaqwaqw um put ep yumoñwaltimantani, yan'i. ⁵Noqw kurs itam qaanhinwise' God suan hinmaqat mahtaknaye' itam hiñqaqwani? Sen itam God hihta ep nāoyhqe qa súantaqat kitotani? (Nu pay sinot an lavayhti.) ⁶Qae. Pi as pantaniqw, ya God hin sinmuy amuñem qaanh tipuyamuy ep yúkuni? ⁷Isipi kurs nu iatsay akw God qa hihta atsátiqat mahtaknaqw ya pam hinoqw pas piw nāt nuy qaanhinmaqat an yukunani, suyan pi pam iatsay akw pas pavan hímunihqey mātaktini? ⁸Yaw haqawat itamumiq nukushiñqaqwaqe itamuy sinmuy yan tutuqaynayaqat pañqaqwa: Pay itam hihta qaanhintsatskaqw himu lolma put ahpiy aniwhtini. Pan tütutuqaynayaqam qalomáyukiwyaniqw pam amuñem súanta.

No Man Is Righteous

⁹Noqw hintani? Ya Jew-sinom qa-Jew-sinmuy amuhpenihqe pay nás'ewya? Qae. Pas qa hin'i. Pi itam pay Jew-sinmuy-nikaiw, pu qa-Jew-sinmuy pumuy wihkiyaqw, kurs pay qaanh tipu pumuy sohsokmuy nāmi tuyqawi'ta. ¹⁰Pi ura yan pey'ta: Pas qa hak súanta, qae, qa nás'ew sūkkaa. ¹¹Qa hak hihta pas antsanihqat māts'i'ta; qa hak God hepnuma. ¹²Puma sohsoyam God pöhuyat ańqw lasya; sohsoyam sumiyankahkaiw qa hihta apitoti; qa hak haqam lolmat hintsaki; qae, qa nás'ew sūkkaa. ¹³Tönaam tūamit aqw hötsit anyuiwa; leñiy akw tūunatotoynaya; lavayiam tsūts'u tuy kelmokiyamuy anyuiwa. ¹⁴Moayamuy ańqw qalomálvayi pu unaríwmoklavayi nōñanta. ¹⁵Tuwat soq hakiy nīnayaniqey aw kaktayaya. ¹⁶Puma hihta hovalantiwisa; sinmuy okiwsahsantiwisa. ¹⁷Puma pasi'naiwat qa tuwi'yuiwa. ¹⁸Puma God qa kaptisi'yuiwa. Pan pey'ta. ¹⁹Noqw itam navoti'yuñqw God Jew-sinmuy tutavot ań hinwiñiqat öviy pumuy put maqa, qa hak kwiviyuaataniqat öviy'o; pahsat pu sinom sopkawtaqam God ep qaanh totiqey navoti'yuñwni. ²⁰Paniqw hapi öviy kurs hin hak Moses tutavoyat an hinmaqey akw God aw súantani; pi tutavo qaanh tiput hímunihqat nuhtumi mahtaknaniqe öviy taviwa.

How God Puts Men Right

²¹Noqw pu' hapi hak tutavot qaanhinmaqat hin God aw súantaniqat itam navoti'yuñwa. Noqw Moses God lavay'aymuyatuy amumum ańwu pay put pēna. ²²Hak Jesus Christ aw tuptsiwhq God put súantaqat pañqawu. God sohsokmuy tuptsiwyaqamuy pan lalvaya. Pi itam sohsoyam sunyuñwa. ²³Pi itam sohsoyam qaanh totiqe God ańqw tayawinpit

nastatoti. ²⁴Noqw pay itam qa sisviyat Christ Jesus atsviy qaanhtiput ainqw mātaviviyaqe nūokwayat ahpip qenivo oyawa. ²⁵Pi God pan put enem yukuqw pam mokqe put aw tuptsiwni'yuñqamuy qaanhtipuyamuy amuhpiy ayo yuku. Noqw God panhtiqe súanhtiqey nuhtumi mahtakna, ura pam yūpahaqaqw qa its puhtsemokqe hakimuy qaanhtipuyamuy aw qa tunatyawtaqee. ²⁶Nihqe öviy pam Jesus Christ aw tuptsiwni'yuñqamuy qenivo óyahqe pam súanhtiqey yepehaq nuhtumi mahtakna. ²⁷Noqw hak sen it ep kwiviyuaatani? Qa hak'i. Noqw hinhtiqw öviy'o? Qa hak hintsakpiy ahpip súantat qapēvewnaqw God put súantaqat pañqawhq öviy'o. ²⁸Noqw öviy nu pañqawu: Pay as sino hin tutaptiwhq nāmahin qaanhinmat, qapēvewnit ahpip God aw súanta. ²⁹Ya pay God pas Jew-sinmuy-sa Tutuyqawhqaamu? Ya pay pam imuy qa-Jew-sinmuy piw qa Tutuyqawhqaamu? As'a. Pay pam piw qa-Jew-sinmuy Tutuyqawhqaamu. ³⁰Ispi pam sūka Godnihqee. Pam hapi Jew-sinmuy amuñaqw qapēvewni'yuñqamuy súanyunqat pañqawu, pu imuy qa-Jew-sinmuy amuñaqw qapēvewni'yuñqamuy piwu. ³¹Noqw kurs ka itam pahsat Moses tutavoyat pay qa hihkay'toynaya? As'a. Pi itam pu' pas put öqawhtoynaya.

The Example of Abraham

4 ¹Kurs huvam Abraham, yep qatsit ep itanay aw wūwayaa. Pam hin qenivo taviwa? ²Pi kurs Abraham hintsakpiy akw qenivo taviwe' pay soon hihta ep qa tsómokiwtani. Níkañw pam qa panwat qenivo taviwe' kurs pam God aw háqe'wat kwivilvayhtini. ³Huvupatpi tutuvenit añ hin pey'ta: Abraham God lavayiyat tuptsiwhq God put súantaqat pañqawu. ⁴Noqw tumalay'taqat hapi aw siviw qa kuwahtipuniñwu; pam put ahsatiatniñwu. ⁵Noqw pay nāmahin pi as hak súantaniqey öviy qa tumaltat, God aw tuptsiwe' qenivo táviñriwu. Hak God aw tuptsiwhq pam súantaqat God pañqawñriwu, nāmahin pi pam as put qa kaptsi'tañwuniq'ö. ⁶Pam hapi hahlayhpit ep'e, ispi pam lolmat qa tumaltaqw God put súantaqat pañqawhq'ö. Noqw David yan put lavayhiqe ⁷Ura pañqawu: God hakimuy nukpanayamuy amuhpiy ayo yukuqw puma hahlayhpit epya, hakimuy qaanhtipuyamuy pas sūs suhtokq'ö. ⁸Pas hakiy aw Tutuyqawhqa qaanhtipuyat qa nono'q pam hahlayhpip ep'e, kita. ⁹Noqw ya pay pas poñotkit akw tuvoylaiwyuñqam-sa it hahlayhpit epyani? Sen pay put akw qa tuvoylaiwyuñqam piwu? Pi itam pañqaqwa: Abraham qapēvewnaqw God put súantaqat pañqawu. ¹⁰Taay, noqw pam hisat put yan lavayhti? Sen poñotkiwtaq'ö? sen qa poñotkiwtaq'ö? Pam nāt qa poñotkiwtaq'ö. ¹¹Noqw pam nāt qa poñotkiwkañw God aw tuptsiwhq pay pam súantaqat God pañqawu; nihqe pahsat pu pan lavayhiqey tuawi'taniqe öviy pam poñotkit akw tuvoylatiniqat put ayata. Pahsat pu Abraham sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy náamniqat God pañqawu, nāmahin pi as puma qa poñotkiwyuñq'ö; noqw pay puma piw súanyunqat pam pañqawu. ¹²Pam piw imuy hakimuy poñotkit akw tuvoylaiwyuñqamuy

náamni, níkańw qa sohsokmuyu. Pam imuy hakimuy poňotkit akw tuvoylaiwkahkańw qapēvewnít ań hinwisqamuy náamni, itanay Abraham nát qa poňotkiwkańw hin hinmaqt pan'i.

God's Promise Received through Faith

¹³Pi God Abraham, pu natkomuyatuy pumuy tūwaqatsit máqaniqey aw pańqawu. Pam qapēvewnákańw God aw súantaqw óviy pam yan put āawna, pam tutavot an hinmaqw qa paniqw óviy'o. ¹⁴Noqw pay kurs ima Moses tutavoyat an hinwisqam-sa tūwaqatsit makiwyaniqw pep pu' God hihta āawnaqw paysoqtini, piw itahqapevewni paysoqtini. ¹⁵Pi God sinmuy hin hinwisniqat tutaptaqw, pep pu' pumuy amuňem hin yúkuni; pi as tutavo qa háqamniqw soon pi as sinom tutavot ańqw lasyani. ¹⁶Pi God put aw tuptsiwni'yuńqamuy tūwaqatsit máqaniqey amumi pańqawu, pam núokwat ahpiy put panhtiniqey náwaknaqe óviy'o. Noqw óviy sohsoyam Abraham timat tūwaqatsit makiwyani, ima hakim Moses tutavoyat makiwyaqamu, pu ima hakim Abraham an qapēvewnít ań hinwisqam píwu. Pam hapi sohsokmuy itamuy tuptsiwni'yuńqamuy náamu. ¹⁷Pi ura yan pey'ta: Nu hapi uń kaysiwhqamuy nanāpwatuy sinmuy náamtoynani. Noqw pam God qapēvewnaqe putniqw pay pam pumuy náamu. Pi God qayesqamuy taytoynańwu, piw himu qa háqamniqw put pay háqamniqat an lalvayńwu. ¹⁸Noqw námahin pi pam hihta qatuptsiwni'ewakw unańwvahsi'kańw God qapēvewna; nihqe óviy pam kaysiwhqamuy sinmuy náamti; ura put ahpiy qaan'ewakw hintaqam sinom aniwhtiniqat God pańqawu. ¹⁹Noqw óviy pam pas qaówítuptsiwa, námahin pi as putniqw tokoat pay qa taytaq'ö, pam tsivót-sikip súnathaqam yahsańwni'ta; piw Sarah tiylawhqey ań ruhpa. ²⁰Noqw pay Sarah Abraham enem ti'vaniqat God yan put āawnaqw Abraham qapēvewnaqe qa náieknat tuptsiwniy ep suyhtsepiwat pas pavan öqawi'maqe God pas hihtata. ²¹Pi pam God aw navoti'taqw pam hihta hin yuke' aw antsanńwu. Noqw óviy pam put aw tuptsiwa. ²²Noqw paniqw hapi pam qapēvewnaqeay ahpiy suantaqat God pańqawu. ²³Noqw pam put súantaqat pańqawhq pan tutuvenit ań pey'ta. Nihqe qa Abraham énem-sa pey'ta, ²⁴Níkańw pay itamuy hakimuy Abraham an God aw tuptsiwni'yuńqamuy amuňem píwu. Pi pam Jesus Christ Itahtutuyqawhqaq mokiwuy ańqw ahoy tātayna, ²⁵Pam itahqaanhtipuy ep mokniqe taviwhq'ö. Pam mokqe itamuy qenivo óyanique óviy ahoy tātayi.

Right with God

5 ¹Noqw óviy itam qapēvewnayaqw Jesus Christ Itahtutuyqawhqa itamuy God enań namivöhikna. Noqw pan hapi itam God aw súanyuńwa. ²Pu itam qapēvewnayaqe God núokwayat ań hinwisniqat Jesus Christ yan itamuňem yuku, nihqe itam Christ amum

kaptsi'tiyaniqey tunatyawkahkañw hahlayya. ³Pu itam qa it-sa ep hahlayyat, Christ eñem kānanvotyaqey ep hahlayya. Pi itam kānanvotye' nakwhani'yuñwinqey tuwi'vayaniqey navoti'yuniwa. ⁴Nen itam nakwhani'yuñwinqey tuwi'vaye' tukwsiwuñqey navoti'yuniwa. Nen itam tukwsiwuñwe' Christ amum kaptsi'tiyaniqey tunatyawyuñwni. ⁵Itam yan tunatyawkahkañw qa hihta ep okiwsaniwyat itahnoiy aw yórikyani; pi Qahováriwtaqa Hikwsí itamumi God ahpíy noiwhqa itah'unaiñwpeq qatu; nihqe pam God itamumi unañway'taqat itamuy pas suyan ãawna. ⁶Pi nāt itam God tunatyayat añ qa öqawi'yuñqw pu put qa kaptsi'yuñqw suhpahsat Christ itamuñem mōki. ⁷Ispi soon ka hak hakiy súantaqat eñem mokniq'ö; nikaiw pay ka hak hakiy su'pat eñem moknik suhtaq'ewni. ⁸Noqw pi God itamumi unañway'taqey yan mahtaknaqw itamuy nāt qaanhinwisq Christ itamuñem mōki. ⁹Nihqe Christ itamuñem mokqe itamuy qenivo oya. Noqw itam it navoti'kahkañw pam pas suyan God itsivuyat añqw itamuy ayo óyaniqat qapénevwnaya. ¹⁰Pi itam pay nāt God tuwqamatniqw put Tiat mokqe itamuy God enañ namivöhikna; noqw soon qa tis pi öviy itam put qatsiyat ahpíy ayo nōñakiwtani. ¹¹Nihqe itam qa it-sa ep hahlayyat, Jesus Christ Itahtutuyqawhqay añ God ep hahlayya; put hapi ahpíy itam God amum namivöhikiwyia.

Adam and Christ

¹²Yanta. Ura Adam qaanhitiqw sinom sohsoyam put atsviy qaanhotti, piw qaanhottiqe mokiwuy akw tuyqawiwyuñwa; pi sohsoyam qaanhottiqe. ¹³Itam navoti'yuñqw as tutavot qa háqamniqw sinom qaanhinwisq pumuy tutavot añqw lasyaqat God qa pan pumuy pañqawu. Noqw pay God Moses ahpíy sinmuy hin hinwisniqat nāt qa tutaptaqw tūwaqatsit ep sinom pay qaanhinwisa. ¹⁴Oviy pi puma mokiwuy aw pohtaya, sohsoyam hakim Adam añqw Moses aw pahsavo yesqamu. Puma Adam hinhtiqt qa pan qaanhotti. Pam pi God añqw mewnit qatuqayvasta. Noqw pam sopkawtaqamuy sinmuy qeniyamuy ep wunu, it hakiy pítuniqat an'i. ¹⁵Noqw God núokwaat Adam qaanhitiqyat qa anta. Pi Adam qaanhitiqw kaysiwhqam mokiwuy ep öki; nikaiw God sinmuy ökwatuwhq kaysiwhqam kuwahtiput makiwya, Jesus Christ núokwayat ahpíy'o. ¹⁶Noqw God kuwahtipuat Adam qaanhitiqyat qa anta. Pi Adam qaanhitiqw sinom sohsoyam so'niqat God pan amuñem yuku. Nikaiw sinom kaysiwhqam qaanhottiqw God pumuy ökwatuwhqe qa hinwat amuñem yukut pumuy mātavi. ¹⁷Pi ura Adam qaanhitiqw, öviy sinom so'ni. Noqw pay God itamuy ökwatuwhq Jesus Christ itamuñem sisvit itamuy qenivo oya. Noqw öviy itam yesni, pu put amum moñw'iwyuñwni. ¹⁸Pi ura Adam hihta ep qaanhitiqw sinom sohsoyam so'niqat God amuñem yuku. Noqw pan hapi Jesus Christ hihta ep súantiqw sinom sohsoyam qenivo oyewe' yesniqat God amuñem qenit yuku. ¹⁹Pi Adam qa tuqayvastaqw kaysiwhqam qaanhinyuñqey pan yukiltoti; noqw pay pan

hapi Jesus Christ God aw tuqayvastaqw kāysiwhqam súanhinyuñqey pan yukiltoti. ²⁰Noqw God sinmuy hin hinwisniqat tutaptaqw pahsat pu puma pas pāpu qaanhinwisa. Noqw pay puma pas pāpu qaanhinwisq God tis pas pavan pumuy ökwateruwa. ²¹Ura as qaanhinwisqam mokiwyaw öki. Noqw pan hapi God hakimuy ökwateruhqe pumuy súanyuñqat pañqawhqe qatsit qaso'taqat pumuy huyta, Jesus Christ Itahtutuyqawhqay ahpipy'o.

Dead to Sin but Alive in Christ

6 ¹Noqw itam hiñqaqwani? Ya sen itam yūmosa qaanhinwisi, God núokwayat pas pavan mahtknayaniqe öviy'o? ²Pas sóoni. Pi hak möke' qaanh tiput soon qa qe'tini. Noqw pan piw itam qa hihta ep qaanh totini. ³Pi itam Christ amum soa, itam hakim kūyit akw tuvoylatotiqe put aw tōnaltiqamu. Ya uma it qa navoti'yuñwa? ⁴Nihqe itam kūyit akw tuvoylatotiqe put amum so'qe āmiwyä; nihqe itam put amum āmiwyäqe Nayat lolmat öqalayat akw ahoy tātayya, pūhut qatsit añ hinwisniqe öviy'o, Christ hin tātayhqat pan'i. ⁵Pi itam put an soe' āmiwy'e kurs pi hin itam piw qa put an tātayyani. ⁶Pi itam navoti'yuñqw itahhisatqatsi put amum nahoylehtsit aw muiwa, itahtokoy qalomátuñlayiat ayo yukiwiñqat öviy'o; noqw qaanh tipu pāpu itamumi qa tuyqawi'tani. ⁷Pi mokqa qaanh tiput añqw mātavíhwu. ⁸Noqw itam Christ amum so'qe pay itam soon piw put amum qa yesniqey tuptsiwni'yuñwa. ⁹Pi itam navoti'yuñqw Christ mokiwyu añqw ahoy tātayhqe soon pāpu mokni; pi mokiwu pāpu put aw qa tuyqawi'tani. ¹⁰Pam sūs mokqe qaanh tiput áiwuta; pu pam tātayhqe God eñem qatu. ¹¹Noqw öviy hapi uma so'qey nāmī wüwantotani, pi mokqa qaanh tiput soon qa qe'tini; níkañw uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw tōnalte' God eñem yesni. ¹²Uma umuhtokoy súlawhtiñwuqat qaanh tiput aw qa mātatveni, taq ka qaanh tipu umumi moñw'iwtaniq'ö; uma umuhtokoy tuñlayiat qa añ hinwisni. ¹³Pu uma umuhtokoy qaanh tiput qa aw noayamantani, taq ka uma put akw qaanh tiput tumaltotani. Uma qa panyuñwt God aw nānoi'yuñwni, so'pumuy amunaqaw ahoy yesvaqey pan'i, pu umuhtokoy God aw noi'yuñwni, suan hinwisniqe öviy'o. ¹⁴Pi qaanh tiput soon pāpu umumi tutuyqawni; pi itam tutavot qa aw yanyuñwt God núokwayat aw yanyuñwa.

Slaves of Righteousness

¹⁵Noqw hintani? Ya itam pahsat pu qaanh tiput añ hinwisni, itam God núokwayat aw yanyuñqey tunatyawkahkañwo, qa tutavot aw'i? Pas sóoni. ¹⁶Ason hak hakiy sukaw tunatyayat aw tūqaytaniqey öviy aw nāmatave' pam put tūwikiatni? Ya uma it qa navoti'yuñwa? Noqw öviy kurs uma qaanh qatsit añ hinwise' uma put aw tūtuwiktni, pu umuh'ahsati mokiwuni. Pu kurs uma God aw tuqayvastote' God tūwikimatni, piw súan qatsit put añqw makiwyani. ¹⁷Nu God aw umuhpe hahlayhtima, itupkomu. Pay as ura uma

hisat qaanh tiput tūwikimatu; nīkañw kwakwhat pi hak umuy lomatuawit tutuqaynaqw uma put kwusuyaqe umuh'unaiwpeq put tūtuptsiwa. ¹⁸Noqw ūviy uma qaanh tiput añqw mātaviwyaqe God aw tūwiktotiqe suan hinwisa. ¹⁹Nu hapi pay sinot tuwiyat an umumi yuaata; pi umuy māmatsyaniqw pam umuñem qatuvesi. Pay ura uma hisat umuhtokoy itséheeqatsit, pu nānānumo qaanhintsatskaniqey aw nānoi'yuñwa. Nīkañw pay uma pu' hapi umuhtokoy suan qatsit aw noi'yuñwni, uma suan hinwisniqe ūviy'o. ²⁰Taq ura uma qaanh tiput aw tūtuwiktnihqe uma suan qatsit qa aw tunatyawyuñwa. ²¹Taay, noqw ya uma qaanh tiput añqw hihta nukñwat tutwa? Qa hihtaa. Pi uma pu' put ep hahmany. Pi qaanh tipu mokiwyu hihkay'ta. ²²Noqw uma hapi pu' qaanh tiput añqw mātaviwyuñqe God awwat tūwiktoti; nihqe uma put añqw súanqatsit makiwyani, pu so'ñwamiq qatsit qaso'taqat himuy'vayani. ²³Pi mokiwyu qaanh tiput ahsatiata; noqw pay qatsi qaso'taqa God kuwahtipuata, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aña'a.

An Illustration from Marriage

7 ¹Sino hihsavo qátuniqey pahsavo tutavot kapti'mani. Ya uma it qa navoti'yuñwa, itupkomu? Nu hapi tutavot tuwi'yuñqamuy amumi penta. ²Pi wuhti puwsuñway'taqa puwsuñway aw som'iwtanwu, puwsuñwaat hihsavo qátuniqat pahsavoo; nīkañw ason puwsuñwaat mokq pep pu' pam put añqw mātaviwñwu. Tutavot añ yan hapi pey'ta. ³Noqw ūviy kurs nāt puwsuñwaat qatuqw pam sukwy amum qatupte' pam yoñaywuhti tūñwantiwñwu; nīkañw kurs pay puwsuñwaat mokq pahsat pu pam tutavotniqw put añqw mātaviwñwu; nihqe ūviy pas as pi nāmahin piw hakiy amum qatupte' pay qa yoñaywuhti tūñwantiwñwi. ⁴Panta itupkomu. Noqw ūviy hapi uma Christ amum so'qe tutavot añqw mātaviwyuñwa, uma Christ ámumtotiniqee, it hakiy mokiwyu añqw ahoy tātayhqat ámuma, nihqe uma God eñem tumalay'yuñwni. ⁵Pi ura itam nāp itahtunatyay añ hinwisq tutavo itamuy mēwantaqaw itam pas pāpu qaanhinwiskahkaiw mokiwyu aw ökiwisa. ⁶Noqw pu' hapi itam Christ amum so'qe tutavot itamuy nuy'taqat añqw mātaviwyaqe Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy pūhut qatist makiwy. Ura as itam hisat tutavot añ hin pey'taqat pan God eñem tumalay'wisa; nīkañw pu' hapi Qahováriwtaqa Hikwsit itamumi hin tutapti'maqat itam pan put eñem tumalay'yuñwa.

Law and Sin

⁷Noqw itam pahsat hiñqaqwani? Ya tutavo qaanh tiput súanta? Qae. Pi as tutavot qa háqamniqw nu soon qaanh tiput hímunihqat tuwi'tani. Pi tutavot ep yan pey'ta: Um hihta qa uhhimuy qa tuñlay'tani. Pay kurs as qa pan pey'taqw nu soon tuñlayit hímunihqat tuwi'tani. ⁸Pi as tutavot tuñlayit hímunihqat nuy tutuqaynaqw pahsat pu nu pas pāpu hihihita tuñlay'ta. Pi nu as nāt tutavot qa tuwi'taqw soñawnen pi tutavo qa

háqamo; noqw ḥviy kurs nu hin tutavot ańqw lasni. ⁹Ura nu hisat mewnit nāt qa tuwi'taqe hahlaykańw qatu; níkańw nu put tuwi'vaqe qaanhiniqey pas pāpu nāwaknaqe qahahlayhiqe soñawnen mōki. ¹⁰Pas as sinom yesniqat ḥviy tutavo mātaviwa; noqw pay nu put aw navotq kurs sinom put ahpip so'ñwu. ¹¹Pi nu tutavot tuwi'vaqe qaanhitiqut ahpip ūnatiwhqe soñawnen mōki. ¹²Noqw ḥviy hapi God tutavoat pas qahováriwta, pu mewni qahováriwta, súanta, pu lolma. ¹³Ya sen tutavo lolmanihqa nuy nīna? Pas qae. Pi nu qaanhinmakańw tutavot ańqw lahsí, nihqe nu tutavotniqw mokiwuy hihkay'tani. Pi tutavo qaanhitiqut suhputsnaniqe taviwa, qaanhitiqut pas nuhtsel'ewakw put akw mātaktiniqat ḥviy'o.

The Two Natures in Man

¹⁴Pi itam navoti'yuiñqw God tutavoat Hikwsit ahpip mātaviwa; noqw pi nu nāp itunatyay ań hinmakańw qaanhitiqut aw tūwikingiñwu. ¹⁵Pi nu hintsakqey qa mātsi'ta. Pi nu hinhtiniqey nāwakne' soq qa put panhtiñwu; pu nu as hihta aw qa suhtaq'ewníkańw soq putwat hinhtiñwu. ¹⁶Noqw ḥviy nu as hihta qa nāwaknańw soq putwat hinhte' pahsat pay God tutavoyat lolmanihqat nu pañqawñwu. ¹⁷Noqw ḥviy hapi pāpu nu qa nahpiy put hinhtiñwu, pi qaanhitiqut inuhpe pakiwtaqw ḥviy nu pantsakma. ¹⁸Pi nu navoti'taqe kurs hin pas nāp hihta lolmat hintsakni. Pay nu as hihta lolmat tumaltaniqey tunatyaltiñwu; níkańw hin nu put lolmat hinhtiniqey qa túwańwu. ¹⁹Pi nu as lolmat hinhtiniqey nāwaknańw put qa panhtiñwu; pu nu hihta qalolmat as qa hinhtinikańw tuwat soq put panhtiñwu. ²⁰Noqw ḥviy hapi nu hihta as qa nāwaknańw put panhte' qa nahpiy put panhtiñwu; pi qaanhitiqut inuhpe pakiwtaqw ḥviy nu pantsakma. ²¹Noqw nu navoti'taqw kurs panta: Kurs nu as hihta lolmat hinhtiniqey nāwaknaqw pay kurs qalolma piw inumum yanta. ²²Pi nu as pas iunañwpeq God tutavoyat ań nāhahlayna. ²³Níkańw nu itokoy túwahqe pay kurs pam hihtawat nāwaknaqw iwuwni sukwat nāwakna; noqw nu itokoy qalomátuñlayiyat aw tūwik'iwta. ²⁴⁻²⁵Nu iunaññaqw God eñem tumalay'taniqey nāwakna, níkańw nu itokoy akw qaanhitiqut eñem tumalay'ta. Is ohi, okiw himu nūu! Ya sen hak itokoy tuñlayiyat mokiwuy aw nuy wíki'maqat ańqw nuy ayo távini? Pas nu God aw hahlayhti, Jesus Christ nuy ayo táviq'o.

Life in the Spirit

8 ¹Pi God itamuy Christ Jesus aw tōnawtaqamuy qa hinwat yukunani, itamuy hakimuy nāp itahtunatyay ańqw lasyaqe Hikwsit tunatyayat ań hinwisqamuyu. ²Pi itam Jesus Christ aw tōnaltiqe Hikwsit öqalayat aw nānoi'yuiwa, nihqe qaanhitiqut öqalayat-níkańw pu mokiwut öqalayat ańqw mātaviwyaqe qatsit himuy'vaya. ³Pi tutavo kurs hin hakiy qaanhitiqut ańqw ayo távini, kurs hak put suan hinmaniq'ö. Noqw pay God pas nāp Tiy taviqw

pam sinmuy qaanhtotiiñwuqamuy amún tokoy'va, nihqe itahqaanhtipuy ep mokqe qaanhtiput áinwuta, put pāpu itahtokoy aw qa moiw'iwtaniqw öviy'o. ⁴Noqw pahsat pu itam Hikwsit tunatyayat añ hinwisqam tutavot suan tunatyayat aw antsanyani, nāp itahtunatyay qa añ hinwiskahkahwo. ⁵Pi nāp tunatyay añ hinwisqam put-sa aw tunatyawyuniwa; pu Hikwsit tunatyayat añ hinwisqam Hikwsit tunatyayat aw tunatyawyuniwa. ⁶Nāp tunatyay añ hinwisqam mokiwuy aw ökiwisa; noqw pay Hikwsit tunatyayat aw tunatyawyuniqam kwakwhat unañwat, pu qatsit tutwani. ⁷Pi nāp tunatyay añ hinwisqam God aw qa suhtaq'ewya. Puma God aw qa tuqayvastota; öviy puma soon put tunatyayat añ hinwisni. ⁸Nihqe öviy nāp tunatyay añ hinwisqam kurs hin God unañwveyani. ⁹Noqw pi uma nāp umuhtunatyay qa añ hinwist, Hikwsit tunatyayat añ hinwisa, kurs God Hikwsiat pas antsa umuh'unañway ep pakiwtaq'ö; noqw kurs Christ Hikwsiat hakiy ep qa pakiwtaqw pay hak qa put sinoatniñwu. ¹⁰Noqw kurs Christ hakiy ep qatuqw God hakiy qenivo táviñwu; noqw öviy hakiy hikwsiat qátuni; noqw pay tokoat qaanhtiput atsviy mokpuni. ¹¹Noqw kurs put Hikwsiat hakiy ep qatuqw suyan pi pam hin Christ ahoy tātaynaqey pan piw kurs hin hakiy tokoyat mokñwuqat ahoy qa tātaynani, Hikwsiy hakiy ep qátuhqat ahpiy'o. ¹²Noqw öviy'o itupkomu, itam yahpiy haqaqpiy nāp itahtunatyay aw qa tütuwiktu; nihqe öviy itam itahtokoy tunlayiyat qa añ hinwisi. ¹³Taq hak nāp tunatyay añ hinmaqa mokni; nikaiw hak Hikwsit añ nāp tunatyay ayo yuke' qátuni. ¹⁴Pi hihsa'nihqam God Hikwsiyat akw tsāmiwyaqam hapi God tímatu. ¹⁵Pi itam God Hikwsiyat makiwyaqe God timatniwhtoti. Itam qa tütuwiktiniwhtoti. Ura as itam God pas pavan mamqasya, nikaiw itam pu' qa pan put mamqasya, nikaiw Hikwsit añ itam Abba, Itanaa, yan God aw hiñqawwisa. ¹⁶Pi God Hikwsiat itah'unaiwpeq itam God timatnihqat itamuy ãawna. ¹⁷Noqw kurs itam God timatnen, itam Christ amum sohsok hihta himuy'vayani, God sohsok hihta itamuy máqaq'ö. Kurs itam Christ amum hihta añ kānanvotye' piw put amum kaptsi'tiwyani.

The Future Glory

¹⁸Pi hisat aw pituqw, itam Christ amum kaptsi'tiwyani. Noqw nu it aw wūwaqe hihta ep kānavotqey pay qahihtata. ¹⁹Pi yañ sohsoy himu yukiwyuniqqa kwañwtoynayakahkañw God tímuyatuy mātaktotiniqat öviy maqaptsi'yuñwa. ²⁰Pi yañ himu yukiwyuniqqa qa nahpiy nukwsiwhti, pi God ahpiy'o; noqw pay pam put pasiwnaniqey tunatyawta. ²¹Pi yañ himu yukiwyuniqqa súlawhtotinu; nikaiw ason God timat qatsit qaso'taqat pas suyan himuy'vayani. Noqw pahtsat pu yañ himu yukiwyuniqqa pumuy amumum alöntote' pāpu qa súlawhtotini. ²²Pi itam navoti'yuñqw yañ himu yukiwyuniqam sumiyankaiw pew pahtsavo soñawnen tiylawhqe eykitaqat anta. ²³Noqw itam nuhtum itah'unaiwpeq eykikahkañw hisat itam God tímatañhqe mātaktotiniqey maqaptsi'wisa, pep pu' itahtoko alöntotini. Pi God itamuñem pan yúkuhqeey mahtaknaniqey öviy itamumi

Qahováriwtaqat Hikwsit noa. ²⁴Pi itam pan tunatyawkhakañw ayo nōña; noqw hak hihta tuwe' pāpu qa put öviy maqaptsi'taiwu; ispi hak hihta pay tuwe' ya hinoqw nāto piw put öviy maqaptsi'taiwu? ²⁵Níkañw itam hihta qa tuway'kahkañw maqaptsi'yūñwa; itam pas suyan alōñtotiniqey navoti'yūñqe qa önaiwkahkaiw pay öviy maqaptsi'yūññwu. ²⁶Pu pan hapi öviy pay piw i' Hikwsit itamuy hihta añ qa pasiwyuñqat ep itamumi unañwtavi'ta; pi itam as hin hihta öviy tūviñlalwaniqey qa tuwi'yūñwa; noqw itam kurs hin lavayhtotinikahkañw itah'unañwpeq eykitaqw Qahováriwtaqa Hikwsit pas nāp itamuñem God aw okiwh蒂ma. ²⁷Noqw God u'nañwat añ purimaqa Hikwsit wuwniyat navoti'ta, ispi pam God tunatyayat an put sinomuyatuy amuñem okiwh蒂ma. ²⁸Noqw itam navoti'yūñqw God sinomuy amuñem sohsok hihta lolmat tumalay'ta, ima hakim put tunatyayat ahpip wáñwayniwayaqe put aw unañway'yūñqamuy pumuy amuñem'i. ²⁹Noqw God sohsokmuy sinomuy amumi añwu pay navoti'taqe pumuy namorsta, nihqe puma put Tiyat hin son'iwhqat an yukiltotiniqat amuñem yuku; noqw Christ kaysiwhqamuy nānatupkomuy amuññaqw mohpeq'a. ³⁰Pu pam hakimuy añwu pay namorstaqe pumuy wáñwayi, pu hakimuy wáñwayhqe pumuy qenivo oya, pu pam pumuy qenivo óyahqe puma put Tiyat amum kaptsi'tiwyaniqat tunatyawta.

God's Love in Christ Jesus

³¹Noqw itam it ep hiñqaqwani? Kurs God itamuy paanwantaniqw hak sen itamuy áñwuy'tani? Kurs hak'i. ³²Pi God Tiy qa kahkawnat sohsokmuy itamuñem put mokniqat öviy añqw tavi. Nihqe panhtiqe suyan pi pam sohsok hihta itamuy paysoq huytani. ³³Ya hak sen God namorayamuyatuy amumiq hihta tutupni? Pi God pumuy qaanhtipuyamuy ayo yuku. ³⁴Ya hak sen itamuñem qalomáyukuni? Sen Christ Jesus panhtini? Pi pam itamuñem mōki, piw mokiwuy añqw ahoy tātayhqe God putvage qatu; pam pep itamuñem lavayi'ma. ³⁵Christ itamumi unañway'taqw ya sen hak put añqw itamuy tsikani? Pas kurs hak'i. Itam ka kānanvotpit akw sóon'iwyuñwni, okiwsaniwyani, tsöñsoiwyuñwni, yuwsit nāstayanı; hihta nuhtsel'ewakw añ kuyyuñwni, sipwuvahpit akw qóyaniwyani. Níkañw itam it añ kuhkuyve' Christ añqw qa ayo tsikaniwyani. ³⁶Pi ura yan pey'ta: Pi itam uhsinomnihqe öviy tāwanawit qóyaniwy; itam púmuyniqw kanelmuy qóyaniwyaqamuy amunyuñwa. ³⁷Itam kānanvotpit añ kuhkuyve' qa unañwsoe' hahlayyani, Jesus Christ itamumi unañway'taqat navoti'kahkañwo. ³⁸Pi nu pas nātuptsiwnaqw soon himu God añqw itamuy ayo tsikani, sen mokiwu, sen qatsi, sen öveqatsit añqw hoñvia'yatu, sen mohpeqyaqamu, sen öqalat pasiwyuñqamu, sen himu pu' yañ hinyuñqa, sen himu nātoniqa, ³⁹Sen öveqatsit ep yesqamu, sen maskiññaqw hoñvia'yatu. Pi God Jesus Christ Itahtutuyqawhqay añ itamumi unañway'ta, noqw öviy soon himu yukiwhqa put añqw itamuy ayo tsikani.

God and His Chosen People

9 ¹Christ nuy pas súániqawhqt inumi navoti'ta, pu Qahováriwtaqa Hikwsí nuy qa atsálawhqt iunañwpeq yan nuy āwinta. ²Pas nu a'ño putuiwkañw sutsep isinomuy amuniem iunaniwpeq qahahlayi. ³Pay pi as nu tatam isinomuy, pu inuhpivituy amuniem Christ ańqw tūviwtanikanwo. ⁴Puma hapi Israel-timatu; puma hapi God timkiwamatu, pu put lolma tālaat as amumum yanta; pu God pumuy amumi hihihta pasiwna; pu pumuy amuhpiy sinmuy hin hinwisniqat tutapta; pu puma hapi hakim hin God enem tumaltotaniqat tuwi'yunwa; pu pumuy amuniem hihihta lolmat hintsakniqey āawna. ⁵Pu hakim pavansinom pumuy námatu; pu Israel-sinmuy amuhpiy Christ tokot ań pitu; pam hapi sohsokmuy amupyevenihqe mohpeqnihqa. Pam hapi God sutsep tayawintiwa. Nam yantani. ⁶Níkañw suhpan pay God lavayiat qa aniwhtiqat qa panta; pi qa sohsoyam Israel ahpiy nōniakqam God timatu. ⁷Pu God qa sohokmuy Abraham tímuyatuy namorsta; pi ura pańqawu: Ason hapi Isaac timat Abraham timat túñwantiwyani. ⁸It hapi nu pańqawu: Ima tokot-sa ahpiy aniwhtiqam qa puma God tímatu; pi God awiniyat ahpiy aniwhtiqam hapi tímatnihqeey pan pohtoylaniwyuniwa. ⁹Yan ura God Abraham aw lavayhti: Yahsañwuy yanqe qalawmaqw nu pítuni; noqw Sarah pay tiyohyat ti'tani. ¹⁰Pu qa panis-sa panta: ura Rebecca hakiy itanay Isaac enem sús nō'yilti, ¹¹⁻¹²Noqw ura tsāyom nāt qa tihtihqe hihta lolmat, piw qalolmat qa haqam hinhtiqw Rebeccat aw yan lavayhti: Wūyoqwa hapi tsākwwat enem tumalay'tani, kita. Pi God hin tunatyawtaqey pan hakiy namorstañwu, hakiy hintsakpiyat qa ahpiynit, pas nāp tunatyay ahpiy'o. ¹³Pi ura yan pey'ta: Nu ańqaqw Jacob aw unariway'kaiw Esau nu aw qa suhtaq'ewa, yan'i. ¹⁴Noqw ya sen itam God hihta ep qa súantsakqat pańqaqwani? Qae. ¹⁵Oviy pi ura pam Moses aw pańqawu: Nu hakiy ökwatuwnik put ökwatuwmantani; pu hakiy aw unañwtapnik put aw nu unañwtapmantani, kita. ¹⁶Noqw öviy qa hak pas nāp tunatyay ahpiy namorstiñwu, sen öqalay ahpiy'o; pas hapi God hakiy ökwatuwhq pantañwu. ¹⁷Oviy pi God tutuvenit ań Pharoah aw pańqawu: Pi nu yaniqw uń wuñwna, nu uhpe iöqalay mātaktaniqe öviy'o, nen inatiñwaniy tūwaqatsit ań ahsupoq tunvotnani. ¹⁸Noqw öviy hapi pam hakiy ökwatuwnik ökwatuñwu, pu hakiy a'ño unañwtoynanik pantsanñwu.

God's Wrath and Mercy

¹⁹Noqw ka hak soon inumi qa pańqawni: Noqw hinoqw pam nāt piw hakiy aqw hińqawlawníwu? Ya hak haqam put tunatyayat aw rohomtiniqey aw öqla? ²⁰Qa panta, tāqa; ya um haknihqe öviy God aw kolilita? Ya sen haqam himu yukiwtqa put yúkuhqat aw pańqawni: Ya um hinoqw nuy yanhaqam yuku, kítani? ²¹Ya tsaqavotlawhqa tsöqat aw qa tuyqawi'tañwu? Ya sen pam sukaw tsöqat ańqw hihta nukiuwat yúkukañw pu pay piw put ańqw

hihta hin'ewakw yúkuniqey aw qa öqala? ²²Pi haqawat sivuskwit an nawus hovalniwyani. Noqw pay God pumuy amumi wuhko maqaptsi'ta. Níkañw ason pam pumuy hovalanik itsívuy mahtaknani, pu öqalayu. ²³Níkañw pam hakimuy Chrsit amum kaptsti'iyaniqat öviy ariwu pay pumuy namorsta. Pam namorayamuy amumi nútokway, pu pas hímunihqey mahtaknani, ²⁴Itamumii, itam put ahpiy wáinwayniwayaqamuy amumii, Jew-sinmuy amumii, pu qa-Jew-sinmuy amumi piwu. ²⁵Suyan pi pam qa-Jew-sinmuy enañ wáinwayi; öviy pi Oseet tutuveniyat añ yan pey'ta: Nu hakimuy qa isinomuy amumi pañqawni: Uma hapi isinomu, amumi kítani; piw nu sinmuy amumi qa unañway'taqey amumi pañqawni: Nu umumi pas unañway'ta, kítani. ²⁶Piw yan'i: Ura pam haqam puma qa sínomnihqat amumi pañqawhq pay pep piw puma God qátuhqat tímatnihqat yan amumi lavayhtiwni. ²⁷Noqw Esaias pi pas tsa'lawnhe Israel sinmuy lavayhtiqe pañqawu: Námahin pi as Israel timat pátuwaqatsit qalavaqe pisat an qaan'ewakw hintaqw pay hapi híkiyom-sa ayo nöñakni. ²⁸Pi Tutuyqawhqa tūwaqatsit ep sinmuy amuñem pay yuku. Ason hisat aw pituqw pam suan yuke' supsiwnani. ²⁹Pu ura pi Esaias pay mohti pañqawu: Pas as qaan'ewakw hintaqamuy amumi Tutuyqawhqa itamuñem qa poshumtaqw soon itam Sodom ep sinmuy qa amún súlawhtini, pu Gomorraht ep sinmuy amún hovalniwyani.

Israel and the Gospel

³⁰Taa, noqw itam it ep hiñqaqwani? Ima qa-Jew-sinom suan hinyuñwniqey añ qa ö'qalyaqw God pumuy suan hinyuñwniqat pan amuñem yuku, puma qapénevñayaqw öviy'o. ³¹Noqw pay Israel-sinom God tutavoyat ahpiy suan hinyuñwniqey añ ö'qalyaqam tutavot añ qa kuhkuyva. ³²Noqw ya hinoq'ö? Puma pi tuptsiwnit qa ahpiy put añ ö'qalya, púmuñiqw hak God tutavoyat hintsakpiyat ahpiy put túwañwuniq'ö. Soñawnen pi puma owat ep múnukya. ³³Pi ura pan pey'ta: Meh, nu hapi Sion ep owat távini. Sinom put ep wíwakya' múnukyani; níkañw put aw tuptsiwhqa pas soon hamanhtini. (I' owa Christ tuawi'ta.)

10 ¹Itupkomu, pas pay okiw Israel-sinom ayo nöñakniqat nu amuñem iunaññaqw náwakinma, pu amuñem God aw tūviñtima. ²Pi nu amumi navoti'taqw puma God eñem qanātusi'yuñwa; níkañw qa suan navoti'yuñwa. ³⁻⁴Pi hak Christ aw tuptsiwhq Christ hakiy qenivo tave' tutavot añqw hakiy mātapiñwu. Yan hapi hak God aw súantañwu. Noqw pay puma it qa navoti'yunqe Moses tutavoyat añ hinwisniqey akw God unañwveyaniqey añ ö'qalya, nihqe Christ pöhuyat añ hinwisniqey qa nánawakna.

Salvation Is for All

⁵Noqw hak tutavotniqw hin qenive wínuhqt Moses pas náp yan lavayhti: Hak tutavot an suan hinmaqa put akw qatsit túwani, kita. ⁶Noqw

lavayi hakimuy qapēvewnayaqamuy, qenivo oyiywaqamuy amumi yanwat lalvaya: Uma qa umuh'unaiwpeq yan lavayhtotini: Ya sen hak önaqw Christ hawnaniqe öveqatsit aw wupni? ⁷Piw qa yan'i: Ya sen hak Christ so'pumuy amuñaqw ahoy tātaynaniqe atkamiqhaqami a'nö hötsit aqw pákini? ⁸Noqw pay tutuvenit ań yan pey'ta: God lavayiyat umuy āawnaya, noqw pam umuhmoamiq pakiwta, piw umuh'unariway aqw'a, yan'i. Noqw as sinom lavayit aw tuptsiyaniqat öviy itam piw yanwat lavayta: ⁹Ason um Jesus God ahpiy mokiwuy ańqw ahoy tātayhqat pas uh'unaiwpeq tuptsiwe' piw pam hapi Tutuyqawhqanihqat pańqawe' um ayo yámakiwtani. ¹⁰Pi sino unaiwpeq tuptsiwe' qenivo yámakiwtani, pu Jesus Tutuyqawhqlalawe' ayo yámakiwtani. ¹¹Pi tutuveni ura pańqawu: Aw tuptsiwhqa soon hamanhini, kita. ¹²Pi Jew-sino, pu Greek-sino qa haqam alönüöt hinta; pi i' hak sohsokmuy amumi Tutuyqawhqa sohsokmuy put aw tatqa'nańwyaqamuy amumi qaōwíunańwtavi'ta. ¹³Pi Tutuyqawhqat aw taqa'nańwtiqa ayo yámakmantani. ¹⁴Noqw ya sinom Christ aw qa tūtuptsiwe' hin put aw taqa'nańwtotini? Pu ya puma qa nanapte' hin put aw tūtuptsiwani? Pu qa hak pumuy amumi yuaataqw ya puma hin nanaptani? ¹⁵Noqw hak qa ayatiwe' hin yuaatani? Pi ura yan pey'ta: Hakim kwakwhat yēsiwhqat tūawvayaqam pas hahlayhpit epya, hakim lomatuawit kwusivayaqamu. ¹⁶Noqw pi Jew-sinom qa sohsoyam lomatuawit kwusuya. Oviy pi Esayas pańqawu: Tutuyqawhqa, ya hak itahtuawiy tuptsiwa? ¹⁷Pi hak God lavayiyat yuaataqw sinom nanaptańwu; noqw puma nanapte' haqawat tūtuptsiwani. ¹⁸Nikaiw nu pańqawni: Ya sen puma qa nanapta? As'a. Pi tūawi ahsupoq tūwaqatsit ań tuyqawva, pu lavayi tūwaqalvoqhaqami nanaptiwa. ¹⁹Noqw pi nu pańqawni: Noqw ya Israel-sinom qa nanapta? As'a. Ura Moses mohti pańqawu: Nu hakimuy qa sūpwatuy sinmuy amuhpiy umuy unariwmoknani; pu nu pay ań hihtuy an'e>wakwmuy sinmuy akw umuy itsívutoynani. ²⁰Noqw Esayas pas qa tuhtuskańw God enem yuaataqe pańqawu: Hakim ańwu pay nuy qa hepnumyaqam nuy tutwa; pu hakim nuy qa tūvinlalwaqw nu pumuy amumi namtakna. ²¹Nikaiw pam Israel-sinmuy lavayhiqe pańqawu: Hakim ilavayiy qaanhinwisqamuy, pu ahoy kolilitotaqamuy nu pumuy amumi tēvep māvuyawkańw wáńwaylawu.

God's Mercy on Israel

11 ¹Noqw turs nu pańqawni: Noqw ya God sinomuy ayo yuku? Qae. Oviy pi nu Israel-sino, Abraham natkoata, Benjamin ahpiyvi. ²God ańwu pay sinomuy tuway'taqey qa ayo yuku. Ya tutuvenit Elias hin lavayhiqat uma qa navoti'yūńwa? Ura pam Israel-sinmuy övelaque God aw yan lavayhti: ³Tutuyqawhqa, puma uhlavay'aymuy qöqya, pu uhhom'oyvihkay sakwítota, noqw nu nāla akwsinqw puma nuy nīnayaniqey anyuńwa, kita. ⁴Noqw yavul God put aw hin lavayhti? Pay nu tsane'sikip sōmorit pahsa'nihqamuy sinmuy Baal may akw yukiwhput aw qa naokiwlaqamuy nēñem waranta, ura kita. ⁵Noqw öviy hapi pay

nāt piw pu' haqawat nūokwat ahpiy namorstiwyaqam akwsinwiwyuñwa. ⁶Noqw hak God nūokwayat ahpiy namorstiwe' pay hapi pāpu qa nāp hintsakpiy ahpiyni; pi as qa pantaniqw nūokwa pay pāpu qa nūokwani. Pu kurs pam hintsakpiy akw God ahpiy namorstiwe' pay hapi pāpu qa nūokwat ahpiyni; pi as qa pantaniqw hintsakpi pay pāpu qa hintsakpini. ⁷Noqw ya hintani? Israel-sinom hapi hihta hepnumyaqey qa tutwa; noqw pay namorstiwyaqam put tutwa; noqw pu pētu owa'nañwtotí. ⁸Ura hin pey'taqat pan'i: God soñawnen pumuy tokna, noqw öviy puma kurs hihta aw yórikyani, piw kurs hin nanaptani, pew pahsavoo. ⁹Pu David ura pañqawu: Pay nam hahlayhpiam amumi wivosit, pu huhuwhpit, pu tsaqamit anhtini; nam pam pumuy qaanhtipuyamuy ep amumi ahoytani. ¹⁰Pay nam unañwaam qatālawvaa; noqw puma hihta qa māmatsyani; nen hakiy hihta putut īkwiwtaqat pan sutsep moto'numyani. ¹¹Noqw turs nu pañqawni: Noqw ya puma sūs múnukyaniqe öviy wíwakya? Qae. Pi pumuy múnukyqaqw pantaqat ahpiy God qa-Jew-sinmuy ayo öoyhtiva, pumuy unañwtuyvayaniqat öviy'o. ¹²Pi pumuy múnukyqaqw sinom put ahpiy kāhaktoti; noqw pumuy áñwutiwyaqw qa-Jew-sinom öqawhtota. Noqw kurs pantaniqw hintani, God pumuy ömahtaq'ö? Sinom tis pas pavan qaöwíhinyuñwni.

The Salvation of the Gentiles

¹³Nu umuy qa-Jew-sinmuy umumi penta, pi nu qa-Jew-sinmuy amumi ayatiwhqe öviy'o. ¹⁴Nihqe okiw as nu nāp hintaqat akw nāp isinomuy unañwmoknaniqe öviy nu qa nātusita iawayay pas pavan mahtaknaniqee, nen nu pētuy ayo óyani. ¹⁵Ispi suyan God hihsavo pumuy ayo yukukañw pu qa-Jew-sinmuy amuriaqw put aw tuptsiwni'yuñqamuy amumi pöhi. Noqw kurs as pantaniqw ya pumuy ahoy ömahtiwyaniqw hintani? Pay hapi sinom so'pumuy amuñaqw ahoy yesvani. ¹⁶Pi kurs hak hihsak nōvay añqw God aw noaqw pahtsat pay hapi sohsoy nōsiwhqa put himuata; pu kurs himutsokit ñaat pas hímuniqw pay hapi nantaqaat piw pas hímuniñwu. ¹⁷Pi Jew-sinom üyiwtaqat olive-tsokit anyuñwa; noqw uma qa-Jew-sinom nanāp unañw kuytaqat olive-tsokit nantaqayat anyuñqw God üyiwtaqat olive-tsokit nantaqayat ayo túkuhqé pumuy qeniyamuy ep umuy kwihpá; noqw uma nantaqayat amum olive-tsokit nukhwat pālayat tsōnantota. ¹⁸Nihqe öviy uma nantaqayat amuhpenihqe qa pas hihtunihqey anyuñwni. Niñkañw kurs uma pan wūwantote' uma tunatyaltotini, qa uma hapi ñayat taytoynaya, pi ñaat umuy taytoyna. ¹⁹Noqw ka uma soon qa pariqaqwani: God itamuy kwihpaniqe öviy nantaqat ayo tutkita, kitotani. ²⁰Panta. Puma qa tūtuptsiwaqw öviy pam pumuy ayo tutkita; noqw uma pi tuptsiwni'kahkañw hōñi. Oviy uma qa kāwuwantotat tunatyaltotini. ²¹Susmataqpi God nantaqat ayo qa oya. Noqw kurs uma qa tūtuptsiwaqw pan piw pam soon umuy ayo óyani. ²²Meh, kurs uma añ wūwantotani, God pētuy amumi kwakwha, pu pētuy qa óokwatuwa; pam

tuptsiwnit añqw lasyaqamuy qa ñkwatuwa; níkañw umumiwat kwakwha, kurs uma tuptsiwni'kahkañw hinwise' put unairwveyaniq'ö; taq uma qa panwise' pay uma soon qa piw ayo tutkitiwyani. ²³Pu öviy piw puma kurs qatuptsiwniyi añ pāpu qa hinwise' pay soon piw aw qa kwihiapiwyani; pi God pumuy ahoy kwihiapaniqey tuwi'ta. ²⁴Pi God nanāp unañw kuytaqat olive-tsokit añqw umuy túkuhqe it pas üyiwhqat olive-tsokit aw umuy kwihiqa. (Pay as pi sinom qa panwat hintsatskañwu.) Nihqe kurs puma qatuptsiwniyi añ pāpu qa hinwisq pam pas pavan pumuy piw nāp olive-tsokit aw ahoy kwihiapani.

God's Mercy on All

²⁵Noqw öviy'o itupkomu, nu umuy it hihta tupkiwtaiñwuqat navoti'yuñwniqat nāwakna, taq nāp hisat sen uma pas pavan wuwni'yuñqey pan nātsokanayani. Pay Israel-sinom haqami yantaqam unañwpeq qatālawnaya, hisat qa-Jew-sinmuy amuñaqw sohsoyam namorstiwyaqam pay Jesus aw tōnaltiniqat pahsavoo. ²⁶Noqw pahsat pu Israel-sinom sohsoyam ayo nōñakni, pi pan pey'ta: Ason hak sinmuy ayo Oyaniqa Sion añqw wunuptuni, nen Jacob tímuyatuy qakaptsiunañwayamuy alöntani. ²⁷Hisat nu pumuy qaanhtipuyamuy ayo yukuqw pep pu' puma nanaptani pan nu amumi pasiwni'taqa. ²⁸Pi umuy lomatuawit kwusuyaqw God pumuy tuwqamuy pan pohtoylanta; níkañw pam wu'yamuyatuy namorstaqey tunatyawkañw pumuy tímuyatuy amumi unañway'ta. ²⁹Pi God hakiy hihta maqe' pu sen hakiy wáñwaye' pas qa ahoy alöntaiñwu. ³⁰Pay ura uma hisat hin God qa kaptsi'yuñqw pan puma pu' hapi put qa kaptsi'yuñwa; noqw uma put pantaqat ahpiy ñkwatuwiwy. ³¹Noqw pay öviy hapi pan piw ima qa kaptsi'yuñqe puma umumum God núokwayat makiwyani. ³²Pi God qakaptsiunañwat aw sinmuy sohsokmuy mātavi, sohsokmuy ñkwatuwniqey tunatyawkañwo.

Praise to God

³³Istáthihi God hihta añ suan wuwniat, pu navotiat qa haqami öwhihinta! Kurs pi hin put navotiyat wihi'ita, piw tuwiyat mātsi'ita! ³⁴Ispi puyaw hak haqam Tutuyqawhqat wuwniyat mātsi'ita? Hal ya hak put wuwan'ayaata? ³⁵Hal ya hak put mohti hihta maqaqw pam put aw ep ahoytani? ³⁶Pi pam hapi sohsok hihta yúkuhqe poniniytoyni'ta, pu put akw pas hímunihqey namtakni'ta. Nam pam sutsep tayawintiwa. Nam antaa.

Life in God's Service

12 ¹Oviy'o itupkomu, nu umumi okiwhiñqawni: Uma God núokwayat u'ni'kahkañw hom'oyvihkat an soñawnen nāo'ye', umuhtokoy taytaqat God aw noayani. Yan uma put eñem sūpwaiwyuñwe, put unañwveyani. Yan hapi uma umuh'uñañwpeq put

enem tumalay'yuñwni. ²Piw uma yep qatsit tunatyayat qa an hinwist puhutunatyay'kahkañw alönöt qatsit himuy'yuñqey pan hinwisni. Nen uma God tunatyaat hímunihqat navoti'yuñwni. Put tunatyaat lolma, súanta, piw pasiwtá. ³Pi nu God núokwayat makiwhqe sohsokmuy umumi pañqawni: Pay qa hak pas hímunihqey namiuwantamantani; nikáñw hak hin God anqw öqalat makiwhqe pan námi pás wūwamantani. ⁴Pi hakiy tokoat qötöy'kañw, may'kañw, piw kuhkuy'tañwu; noqw qötöat náp tumalay'ta; pu maat náp tumalay'ta, pu kuk'at piw náp tumalay'ta. ⁵Pan hapi itam as kaysiwhkahkañw Christ tokoyat anyuhwa, piw návaañwantota. ⁶God hapi núokway ahpíy itamuy nanáp öqalhuya. Noqw öviy itam nanáp put akw moñwvasyani. Hak God enem yuaataniqey tuwi'te' hin qapévevnaqey pan yuaatani. ⁷Hak sinmuy paaiñwaniqey tuwi'te' put hintsakmantani; hak sinmuy tutuqaynaniqey tuwi'te' tütutuqaynamantani. ⁸Pu tüökwhantaniqey tuwi'te' tüökwhantani; pu hihta kuwaiwtaniqa piw su'qawkañw pantsakni; pu nuhtumi moñw'iwtaqa piw tunatyawkañw moñw'iwtani; pu hihta ep hakiy òkwatuwhqa piw hahlaykañw panhtimantani. ⁹Pu uma qa suovaam nánami unañway'yuñwni; uma hihta qalolmat aw qa suhtaq'ewyani; uma lolmat aw hùrs tsöpölöwyuñwni. ¹⁰Uma návásyani; nánatupkomuy pan nánami unañway'yuñwni; hak ayo sukwat tsokanamantani; nit qa náp nátsotskanani. ¹¹Qaöönakahkañw hihta hintsatskani; su'qawkañw Tutuyqawhqt enem tumalay'yuñwni. ¹²Uma Christ amum kaptsi'tiyaniqey aw tunatyawkañw hahlayyani; kánanvotyaqey an nakwhani'yuñwni; yümosa uma náwakinwisni. ¹³God sinomat hihta haqni'yuñqw pumuy uma an paaiñwayamantani. Hak kiy ep sinmuy pás öoymantani. ¹⁴Umuy okiwsahsanyaqamuy uma amuñem lolmat tüviñtotamantani. Uma nuhtumi pás kwakwhat yuaatotamantani, nen amumiq qa hiñqaqwamantani. ¹⁵Uma hihta ep hahlayhtotiqamuy amumum hahlayhtotimantani; tsaykitaqamuy amumum piw tsaykitamantani. ¹⁶Uma sun'unañwat hinwisni; qa kwivi'ñañway'yuñwt an ókiwyaqamuy amumi unañwtavi'yuñwni. Uma pas pavan wuwni'yuñqey qa pan umuhkwivi'ñañway hinyuñwni. ¹⁷Hakiy umuhpewi qalomáhinhitiqw qa aw ahoy náooyyamantani. Sohsokmuy sinmuy amutpik uma suan hinwisni. ¹⁸Kurs pay hin pasiwtaniqw uma an hin kuyyuñwe' pan sohsokmuy sinmuy amumum pás yesni. ¹⁹Aw iunaiñwamu, uma hihta ep qa náooyyamantani, pay uma God itsivuyat qenitoynayamantani; pi pan pey'ta: Ason nu hapi hakiy enem náoyni, ason nu hihta ep hakiy aw ahoytamtani, kita Tutuyqawhqa. ²⁰Paniqw öviy kurs uhtuwqa tsönmokiwtaqw um nopnani, pānaqmokiwtaqw um hikwnani; pan pam hamanhtini. Um panhte' soñawnen put qötömi tövut páñalani. ²¹Uma hihta qalolmat akw qa áñwutiwyat, lolmat akw uma qalolmat áñwuy'yuñwmantani.

Duties toward the State Authorities

13 ¹Uma sohsoyam añ momiñwityuy amumi tūqaykahkaiw yesni; taq qa haqam hak öqalat pasiwtqaqa qa God añqw put makiwa. Pi sohsoy momiñwqeinqi God ahpiy pasiwyuñwa. ²Paniqw öviy moñwit aw rohomnumqa God yukiyat aw rohomnumuñwu; noqw rohomnumyaqam nankiwakw pantsatska. ³Pi lomahinwisqam añ momiñwityuy qa mamqasyañwu, qalomáhinwisqam pi pumuy mamqasya. Noqw ya um hinoqw nāt momiñw'iyuñqamuy mamqasni? Um lomahinme' put ahpiy tayawniñwi. ⁴Pi pam God añqw unem lolmat öviy tumal'aya. Nikañw kurs um hihta qaantsake' pay um maqas'iwtani; taq pam qa paysoq tunipi'ta. Taq pam God enem hakiy qalomáhintsakqat aw nāoñiqey ep wunu. ⁵Paniqw öviy uma soon aw qa tūqayyuñwi, nen uma itsívuyat añqw ayo nōñakiwtani, piw umuh'unañwa pasiwyuñwi. ⁶Pi yantaqw öviy uma hihta añ momiñwityuy amumi siviwisni; pi puma God tumal'aymat it yantaqat yūmosa tumalay'yuñwa. ⁷Paniqw öviy uma añ sohsokmuy hakimuy amumi put öoyyani; hakiy moñwit enem sivat ömalawhqat aw pammantani; pu pay hihihta añ sivat ömalawhqat aw pammantani; hakiy kaptiswtaniqat kaptisi'yuñwmantani; pu hakiy tayawniñqiqt uma tayawnayamantani.

Duties toward One Another

⁸Uma qa hakiy aw hihta pöiwyuñwni, hal pay nānami unañway'yuñwinqey-saa, pi nuhtumi unañway'taqa hapi God tutavoyat anmañwuu. ⁹Pi yanta: Um nōmaqtsit qa sokoplawni, um hakiy qa nīnani, um hihta qa ūuyni, um hakiy hihta qa atsátoynani, um hihta qa uhhimuy qa tuñlay'tani, pu sen pay piw himuwa tutavoniqw pay hapi pam sohsoy it yanwat lavayit ep tañawta, it'a: Um pas nāmi hin unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani, it ep'e. ¹⁰Nuhtumi unañway'taqa sinosñway qa yūuyuhnañwu; paniqw öviy nuhtumi unañway'taqa God tutavoyat aw antsani'ta. ¹¹⁻¹²Itam navoti'yuñqw hisat God itamuy ayo oye' itahtokoy alöntaniqat aw hayiniñwi. Pay as qa pas itamuhaypniqw itam tütuptsiwa. Soñawnen pi tōkila haqrupha pay talhayiñwti. Noqw öviy itam soon qa havivokalyani, nen qatalpuve hintsatskiwhqat ayo yúkuyani, piw talpuve hintsatskiwhqat God tunipiyat antaqat ömahtotani. ¹³Itam pās unañwat yesni, tälö'nihqat pan'i; haqam hihta qaunáñwtalhintsatskiwhqat ep qe'yani, honaqkuyit akw qa hōnaq'iyuñwni; nuvö'qatsit pu qaunáñwtalqatsit añ qa hinwisni; qa nāñwuy'yuñwni; qa nānami unañwtutuyyani. ¹⁴Itam qa panyuñwt Tutuyqawhqat Jesus Christ qatsiyat tututskanayani, nen itahtunatyay enem qa hihta hintsatskani, nen itam itahtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni.

Do Not Judge Your Brother

14 ¹Uma hakiy tuptsiwnit ań qa öqalat pās tavyamantani, níkańw hihta tuptsiwniyat ep qa amum nāńwuy'yuńwni. ²Pay suhka sohsok hihta tūmoytaniqey tuptsiwni'tańwu; noqw pu suhka qa öqala sikwit qa tūmoytańwu. ³Tūmoytaqa it qa tūmoytaqat aw qa ye'tay'tani; pu i' qa tūmoytaqa it tūmoytaqat aqw qa hińqawlawni, taq God pay put kwusu. ⁴Ya um haknihqe God tumal'ayayat aqw hińqawlawu? Ason pi pam God-niqw sen suan hinmańwu, sen qa suan hinmańwu. Noqw nu nātuptsiwni'taqw pam soon qa suan hinmani; pi pam pan hinmaniqt God put eñem yúkuniqey aw öqala. ⁵Suhka hihtawat talöńnit pas hihtay'tańwu; pu sukwniqw pay sohsoy suntaińwu. Uma nanáp umuhwuwni ań qa wiwsiyani. ⁶Talöńnit káptsi'taqa Tutuyqawhqt eñem put káptsi'tańwu, pu piw put qa káptsi'taqa pay Tutuyqawhqt eñem put qa káptsi'tańwu. Sikwit tūmoytaqa Tutuyqawhqt eñem put tūmoytańwu, God aw put ep hahlayhtimaqee; pu i' put qa tūmoytaqa piw pay Tutuyqawhqt eñem put qa tūmoytańwu, nihqe God aw hahlayhtima. ⁷Pi qa hak súneñem qatu, piw qa hak súneñem mōki. ⁸Pi itam yesqe Tutuyqawhqt eñem yése; pu itam soe' Tutuyqawhqt aw yankahkańw so'ni. Noqw óviy nāmahin pi itam yesni, sen so'ni, itam Tutuyqawhqt himumatu. ⁹Pi yantaniqw óviy Christ mōki, pu ahoy tātayi, pam so'pumuy amumi-nikańw pu yesqamuy amumi tutuyqawniqe óviy'o. ¹⁰Noqw ya um hinoqw uhtupkoy aqw hińqawlawu? Hal ya um hinoqw uhtupkoy qahihtalawu? Pi itam sohsoyam Christ haqam sinmuy hin yukunaniqt atpip hońvani. ¹¹Pi ura yan pey'ta: Nu hapi suyan qatu, kita Tutuyqawhqa; noqw pan hapi pas suyan sohsoyam inumi tamötshonivani, noqw sohsoyam God aw nātuhtualyani. ¹²Noqw óviy itam hapi sohsoyam God aw nālavaytani.

Do Not Make Your Brother Fall

¹³Oviy itam pāpu nānamiq hihta ań qa hińqaqwani; itam qa panyuińwt yanwat wūwantotani, qa hak tupkoy atpix hihta ep múnukniqt hintsakni, sen hihta ep múnuke' qaanhltiniqata. ¹⁴Pi nu navoti'ta, nu Tutuyqawhqt Jesus ańqw pan tuptsiwa; pas qa himu nōsiwhqa nāp nahpe itséhee; níkańw himu hákiyniqw itséheenen pam put eñem itséheenińwu. ¹⁵Noqw kurs uhtupko uhñośiwhqay akw unańwmokq pahtsat pay kurs um put aw qa unańway'taqat antani; um Christ hakiy eñem mokqat uhñośiwhqay akw qa hovalani. ¹⁶Oviy hapi unńniqw himu lolmanihqat qa hak put qalomáyuuatani. ¹⁷Pi hak sikwit nösqa, sen ovavalat hikwqa qa pam hapi God tunatyayat ań hinma, piw hak put qa nösqa, sen qa hikwqa qa pam'i; níkańw hak suan hinme' piw kwakwhat unańway'te' put tunatyayat ań hinmani. Pam hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy hahlayhpit pasiwtani. ¹⁸Pam hapi Christ eñem tumalay'me' God unańwveni, pu sinmuy

amumi lomahintani. ¹⁹Noqw ḥ̄viy itam hin yep pās unañwat yesniqey añ ḥ̄qalyani, pu hihta akw nāwuñwnayaniqeyu. ²⁰Um qa sikwit ḥ̄viy God tumalayat sakwítani. Pay as pas sohsoy himu nōsiwhqa kwaiñw'eway'o; níkañw hak hihta tūmoytaqey akw hakiy unañwmoknaniqw pam qa súanta. ²¹Pay hak tupkoy tunatyawkañw qa sikwínösat pu sen ovavalat qa hikwe' sen nāp hintsakpiy mēwe' súanhtini. Noqw pep pu' put tupkoat put hintsakpiyat qa akw múnukni, piw qa unañwmokni, piw qa tūtsakwiwtani. ²²Kurs um sikwit tūmoytaniqey qapēvewne' um God atpip nāla pantani. Ya um sikwit tūmoytaniqey nānakwhantyna? Kurs um put akw qa nāsoontsane' um hahlayhpit epni. ²³Pu i' wiwsíkañw nösqa hapi pay qalomáhinhitiñwu, pam qatuptsiwni'kañw panhtiñwuniqe ḥ̄viy'o; pi hak qatuptsiwni'kañw hihta hintsake' qaanhtiñwu.

Please Others, Not Yourselves

15 ¹Noqw ḥ̄viy itam tuptsiwnit añ ḥ̄qalt qaöqáwi'yunqamuy amumi maqaptsi'yuñwni, qa paysoq-sa nāp itahtunatyay hinhtotini. ²Itam sohsoyam itahsinosñwamuy ḥ̄qawhtotaniqat ḥ̄viy tunatyawayuñwni. ³Pi Christ pas nāp tunatyay hinhtiniqey qa pan tunatyawta, pi ura yan pey'ta: Umumiq hiñqaqwaqamuy lavayiam inuhpe yēvaya. (Ura Christ Nay aw yan lavayhti.) ⁴Pi hisat himu pēñiwhqa itamuihem pēñiwa, itam put ahpiy hihta tutuqayyaniqat ḥ̄viy'o; noqw itam tutuvenit ahpiy ḥ̄qalantiwy'e hūrs hoñvani, nen God aw yanyuñwni. ⁵Nam God hakiy hihta añ kuyvanañwuñkañw pu hakiy ḥ̄qalañwuqa umuy sun unañwtoynani, Jesus Christ hin tunatyay'taqat pan'i. ⁶Noqw uma sunwuñnit, pu sunlavayit akw God, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ Nayat tayawnayani.

The Gospel to the Gentiles

⁷Piw uma pās nāooyyani, Christ itamuy pās óyahqat pan'i, God pas hímunihqat ḥ̄viy'o. ⁸Noqw nu umumi pañqawni: Jesus Christ Jew-sinmuy amumi lavay'aya, God pas qa atsátaqat mahtaknaniqee, pu itahwu'yanuy amumi hin pasiwhtaqtaw añ antsantaniqee. ⁹Noqw ima qa-Jew-sinom God núokwayat ep put pas hihtatotani, pi ura yan pey'ta: Yaniqw ḥ̄viy nu qa-Jew-sinmuy amumi uñ pañqawni; nu uhnatñwaniy aw tawlawni, yan'i. ¹⁰Pu piw pam pañqawu: Uma qa-Jew-sinom put sinomuyatuy amumum hahlayyani. ¹¹Pu piw yanwata: Uma Tutuyqawhqat tayawnayani, sohsoyam qa-Jew-sínomu; uma put aw hahlayyani, sinom sohsoyamu. ¹²Pu piw Esaias yan lavayhti: Pay nāt Jesse ahpiy aniwhtiqa wunuptuni; nen pam qa-Jew-sinmuy amumi moñw'iwtni; noqw qa-Jew-sinom put aw yanyuñwni. ¹³Nam God hakiy unañwvastoynañwuqa umuy hinhaqam hahlaytoyne' umuy kwakwhat unañwtoynani, umuy put aw tūtuptsiwaq'ö. Nam pam umuy pās unañwvahsit huytani, Qahováriwtaqat Hiksit ahpiy'o.

Paul's Reason for Writing So Boldly

¹⁴Itupkomu, pas nu umuy qapēvewnaqw uma lolmat pas pasiwyuniwa, pu itahuptsiwniy sohsok tuwi'yuñwa, pu uma nāö'qawnayaniqey pasiwyuniwa. ¹⁵Nikañwo itupkomu, nu hihin qatuhtuskañw umumi penta, umuy ahoy hīhihta u'nananiqey tunatyawkaiwo. ¹⁶God nuy ökwatuwhqe nuy qa-Jew-sinmuy Jesus Christ āawnaniqat ayata, nu God añqw lomatuawit yuaataniqat öviy'o. Okiw as nu qa-Jew-sinmuy put aw noaqw Qahováriwtqa Hikksi pumuy put aw sūpwataqw God put pantaqat ep hahlayni. ¹⁷Noqw öviy nu Jesus Christ amum God enem hihta tumalraqey ep tsíyakiwtani. ¹⁸Nen Christ inuhpiy hihta hintsakqat-sa yuaatani; pam inuhpiy qa-Jew-sinmuy put aw tuqayvastotaniqat tumalraq'ö. Pam lavayiy akw tumalta, pu hintsakpiy akw'a, ¹⁹Pu kātutmalat hihta tuawi'yuñqat akw'a, God Hikwsiyat öqalayat ahpiy'o. Noqw öviy nu Jerusalem-kitsókit añqw Illyricum-tutskwat aqw pahsavo lomatuawit Christ tuawi'taqat sohsok yuaayku. ²⁰Pu nu yan tunatyawta: Nu haqam Christ pay yuaatiwhqat qa pep lomatuawit yuaataniqeyu, taq ka nu pay hakiy kiyayhniyat ahpiy tukwtani. ²¹Pay pi ura yan pey'ta: Hakimuy amumi qa āawnayaqw puma put nanaptani; pu put qa hisat nanaptaqam māmatsyani.

Paul's Plan to Visit Rome

²²Yantaqw öviy nu as piép umumiqniqey unañwtikañw itumalay akw sóontsaniwñwu. ²³Noqw nu yepeq kurs pāpu haqaminiqey, pu nu as wūhaq yahsañwuy añ umumiqniqey tunatyawtaqe ²⁴Oviy ason nu hisat Spain aqwnen umumiqni; pay hisnen nu aqwniñkaiw umumi as yórikniqey wūwanta; nen nu umumum hihsavo hahlayhq, pu nu pañsoqniqw, uma nuy pañañwayani. ²⁵Nikañw nu nāt pay pu' Jerusalem aqw hoyta, God sinomuyatuy hihta haqni'yuñqat amuñem yawmaniqey öviy'o. ²⁶Pi ima Macedoniat pu Achaiat ep tuptsiwni'yuñqam hihta o'yaniquey ep hahlaykahkañw kuwahtoti, Jerusalem epeq God sinomuyatuy amuñaqw añ okiwhinyuñqamuy amuñemi. ²⁷Puma hahlayhtoti, amumi yoniwyuñqee, pi God Jew-sinmuy amuhpiy qa-Jew-sinmuy lomatuawit āawnaqe pumuy ayo oya, soñawnen pumuy kuwahtiput huya; noqw öviy qa-Jew-sinom soon it qatsit ep hihta himuy'yuñqey akw qa pumuy amumi unañwtapyani. ²⁸Noqw öviy ason nu yan it iawayan an hinhte' hihta oyiwhqat pumuy amumi noe' pep pu' nu umuhpa hinmakañw Spain aqwni. ²⁹Noqw it nu navoti'ita: Pas nu umumiq pite' umuy Christ āawnaqw pam inuhpiy umuy pas pavan öqaltoynani. ³⁰Aw iunañwamu itupkomu, uma Jesus Christ aw tūtuptsiwhqe nānami unañway'yuñwa, pan Hikwsit ahpiy tutuqayyaqee. Noqw öviy nu umumi okiw pañqawni: Uma qa nātusi'kahkañw inuñem God aw tūviñtotani. ³¹Noqw nu Judeat ep qatuptsiwni'yuñqamuy

amuñaqw ayo taviwniqat uma inumum nāwakintotani, pu nu Jerusalem epeq sinmuy amuñem hihta hinmaqat God sinomat pas pay okiw ömahtotani. ³²Noqw God pan tunatyawtaqw nu hahlaykaiiw umumiq pituni, nen umumum suyan unañwtini. ³³Taay, nam hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa God sohsokmuy umumum yantaa. Nam antani.

Personal Greetings

16 ¹I' hapi Phebe, itahsiwa, Cenchreat ep Jesus aw tōnawtaqamuy ayaamu, aw itahlomanavoti. ²Noqw öviy God sinomuyatuy hin hinyuñwuniqw uma pan put pās tavyani; nen uma aw unañwtavi'yuñwni, sen hakton ökiwa. Ura pam kaysiwhqamuy a'ño paariwa, pu nuy pīwu. ³Uma Priscilla pu Aquila, Christ Jesus ep inumi unañwtavi'taqamuy öqalayani. ⁴Taq puma iqatsiy ayo tāviniqe öviy pēp mōki, noqw nu put ep pumuy amumi hahlayhti, piw qa nu'-saa, pas sohsoyam qa-Jew-sinmuy amuhpa Jesus aw tōnawtaqam pīwu. ⁵Pu uma piw pumuy kīyamuy ep tsotsvalyaqamuy öqalayani. Uma aw iunañway Epenetus öqalayani, Achiat ep Christ aw mohti tuptsiwhqata. ⁶Uma itamuy maqsontaqat Maryt öqalayani. ⁷Pu uma inuñaqvwituy Andronicus, pu Juniat pumuy öqalayani. Ura puma inumum sivilawhqamu; puma inupyeve Christ kwusut ayaiwyuñqamuy amuhpiy pavan mātaqnihqa amumi navotiwta. ⁸Uma Tutuyqawhqat ep aw iunañway Amphias öqalayani. ⁹Uma Christ ep itahtumalsuñway Urbanet öqalayani, pu aw iunañway Stachys pīwu. ¹⁰Uma Apelles öqalayani. Pam pas antsa Christ aw tuptsiwni'ta. Pu uma Aristobolus ep kīvituy öqalayani. ¹¹Uma inuñaqvwiy Herodian öqalayani, pu sohsokmuy Narcissus ep kīvituy amuñaqw Tutuyqawhqat aw tuptsiwni'yuñqamuy pīwu. ¹²Pu uma Tutuyqawhqat eñem tumalay'taqamuy Tryphenat-nikañw pu Tryphosat pumuy öqalayani. Pu uma aw iunañway Persis, Tutuyqawhqat eñem a'ño tumaltaqat öqalayani. ¹³Uma Tutuyqawhqat ep namorstiwhqat Rufus öqalayani, pu yúyata; pam inuy an nuy pās tavi'ta. ¹⁴Pu uma Asyncritus, Phlegon, Hermas, Patrobas, pu Hermes, pumuy öqalayani, pu tuptsiwni'yuñqamuy pumuy amumum yesqamuyu. ¹⁵Uma Philologus, pu Juliet, Nereus, pu siwayat, pu Olympus-nikañw pu sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy pumuy amumum yesqamuy öqalayani. ¹⁶Uma nānatupkomnihqey pan na'qalantotani. Hāhaqe' Christ aw tōnawtaqam umuy öqalaya.

Final Instructions

¹⁷Noqw nu umumi pañqawni, itupkomu: Uma tunatyaltotini; taq hakim alönöt tutuqayhpit uma qa tuwi'yuñqat umuhpa tutuqaynayani. Puma umuy tsíkaye' umuy lasnayani. Noqw öviy uma qa nāunay'yuñwni; uma pumuy qa amu'puñalyani. ¹⁸Taq pantsatskaqam Jesus Christ qa eñem tumalay'yuñwa, soq nāp tuñlayiy éñem-saa. Puma kwañwálvayiy

pu nukwáñwlavayiy akw ań ūunatuy ūnatoyni'wisa. ¹⁹Sinom sohsoyam umuy nanaptaqw yaw uma God lavayiyat ań hinwisa, noqw öviy nu umumum put ep hahlayi. Nu umuy hihta lolmat ań qaoŵlhinyuiñwniqat umuňem nāwakna, nīkańw pay uma qalolmat qa eńem hintsatskaniqata. ²⁰Noqw God hakiy kwakwhat unaňwtoynaňwuqa soon pas hisat umuhpiy Satan áñwutani. Nam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay núokwaat umumum yantani. Nam antani. ²¹Itumalsuňwa Timotheus-niqw, pu Lucius-niqw, pu Jason-niqw, pu Sosipater inuñaqwvi puma umuy öqalaya. ²²Pu nu Tertius it pēnaqa Tutuyqawhqat ań umuy öqala. ²³Gaius umuy öqala; pam hapi nuy-nikańw pu sohsokmuy Jesus aw tōnawtaqamuy kiy ep oyi'ta. Pu kitsókit sivayat aw tunatyawtaqa Erastus umuy öqala, pu itahtupko Quartus píwu. ²⁴Nam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay núokwaat sohsokmuy umumum yantani.

Concluding Prayer of Praise

²⁵Nam God tayawintiwni. Pam hapi umuy hurs hoňnaniqey aw öqalay'ta, nu nuhtumi Jesus Christ hin lomayuaataqat pan'i. God túwaqatsit yúkuhqey ańqaqw it lavayit tupka. ²⁶Noqw sopkawtaqam sinom tuptsiwnit ań hinwisniqat öviy God sutsep qátuhqa yan tutaptaqe lavay'aymuy pēniyamuy ahpiy put pantaqat tunvotna. ²⁷Noqw nam nāla suyan unaňwtalwuwni'taqa God yūmosa tayawintiwni, Jesus Christ ań'a. Nam antaa.

Paul

CORINTH

ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi mohti Pēniata

1 ¹Nu' Paul, God tunatyayat ahpiy Jesus Christ ayaatnihqey aw wáñwayniwhqa it penta, itahtupkoy Sosthenes ámuma.
²Itam Corinth ep God aw tōnawtaqamuy, Jesus Christ ahpiy sutsvo oyiywuñqamuy, put sinomatniqey öviy wáñwayniwyaqamuy öqalanta, pu sohsokmuy sohsovik Jesus Christ aw taqa'nañwtotiqamuy pīwu. Pam hapi pumuy Tutuyqawhqaamu, pu Itahtutuyqawhqa. ³Nam núokwa, pu kwakwhaunaña Itanay God añqw umumi pitsíwtaa, pu Tutuyqawhqat Jesus Christ añqö.

Blessings in Christ

⁴Pay nu yūmosa Inay God aw kwakwhatima umuhpee. Kwakwhat pi pam Jesus Christ ahpiy umumi núokway noa, ⁵Umuys sohsok hihta qaöwíhintaqat máqahqee. Kwakwhat pi pam umuy lavayhtuwait maqa, piw umuy suyan unañwtalwuwnitoyna. ⁶Pi lavayi Christ yuaataqa umuhpe hūrs'iwma. ⁷Noqw öviy uma Itahtutuyqawhqay Jesus hisat mātaqtiniqat maqaptsi'kahkañw qa hihta kuwahtiput ep rūrumnaya. ⁸Pam hapi soñwamiq aw pañsavo umuy hūrs hoñnaqw, uma put talöñniyat ep qa hihta akw qalomáhinyuñwni. ⁹God hapi pas qaatsáy'ma. Noqw uma put Tiyat Jesus Christ amum yanyuñwniqat öviy umuy wáñwayi.

Divisions in the Church

¹⁰Noqw taa, itupkomu, nu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ natíñwaniyat aw yankañw umumi okiwiñqawlawni: Okiw uma sohsoyam sun yuaatotani; uma qa nātsikiwtani. Uma qa panyuñwt, sun

wuwni'kahkañw, sun tunatyawkahkañw, sūp hinwisni. ¹¹Taq ima Chloet sinomat inumi umuy hin tūawvaya, itupkomu, yaw uma nātsikiwyuñwa. ¹²Noqw it nu pañqawu: Yaw uma nánap pañqaqwa: Nu Paul ámuma; noqw Nu'wa Apollos ámuma; noqw Nu'wa Cephas ámuma; noqw Nu'wa Christ ámuma, yaw uma kitota. ¹³Noqw nu umuy hihta tūvintani: Ya Christ qa sūpwa? Ya Paul umunem nahoylehtsit aw muilti? Ya uma Paul natñiwaniyat aw kūyit akw tuvoylatot? ¹⁴Pas nu God aw hahlayhti. Kwakwhat pi nu qa haqawat umuy kūyit akw tuvoylata, hal pay Crispus-nit pu Gaius púmuy-saa. ¹⁵Taq nāp hisat pi sen haqawa nu nāp inatiñwaniy aw tūtuvoylataqat pañqawni. ¹⁶Pu piw nu Stephanas ep kīvituy kūyit akw tuvoylata. Pu ahpiy pay nu suhpan qa hakiy piw kūyit akw tuvoylata. ¹⁷Pi nu kūyit akw tūtuvoylalawniqat nuy Christ qa pan ayata; pi nu lomatuawit yuaataniqat nuy ayata. Noqw nu lavayhtuwit qa akw yuaata, taq nāp hisat ka Christ nahoylehtsiyat öqalaat qa hímuniwhtini.

Christ the Power and the Wisdom of God

¹⁸Pi nahoylehtsi yuaatiwhqa añ só'iwwisqamuñiqw pay an'eway hímuu; níkañw itamuy ayo nōñakiwtaqamuñiqw pam God öqalaata. ¹⁹Pi ura yan pey'ta: Nu a'nö wuwni'yuñqamuy wuwantuwiyamuy súlawhtani, pu nu qaúunatuy matstuwiymuy sóontsanhtani, yan'i. ²⁰Taay, noqw hak hihta añ suan wuwni'tañwuqa haqam hak hímuu? Ya hak tutuventuwi'tañwuqa haqam hak hímuu? Ya God yep qatsit ep hihta añ hiñqawmaqa haqam hak hímuu? Ya God yep qatsit ep wuwantuwit qa hamanhintsana? ²¹Pi God súanwuwni'kañw yan yukuqw, ima yep qatsit añ hinwisqam nāp wuwniy qa ahpiy put tutwa. Noqw pahsat pu pam yan unañwti: Pam lavay'aymuy amuhpiy yuaate', hakimuy put aw tūtuptsiwaqamuy ayo óyaniquey pan'i, nāmahin pi as haqawatuyñiqw pam lavayi pas an'ewayniq'ö. ²²Pi Jew-sinom kātatayhpit hihta tuawi'taqat tuñlay'yuñwa, noqw Greek-sinom súanwuwnit hepnumya. ²³Noqw pi itam Christ nahoylehtsit aw muiwhqat yuaatota; imuy Jew-sinmuy amumi tónökpit anta, pu imuy Greek-sinmuñiqw pam an'eway hímuu. ²⁴Níkañw imuy Jew-sinmuy pu Greek-sinmuy amuñaqw wáñwayniwyaqamuy amumiwat Christ hapi God öqalaata, piw God súanwuwniata. ²⁵Pi nāmahin pi God wuwniat hihta ep an'ewakwniqey mātaqtiqw, pam sinmuy amuhpenihqe pas pavan wuwni'ta; noqw nāmahin pi pam hihta añ qa öqalaniqey mātaqte' pam sinmuy amuhpenihqe pas pavan öqala. ²⁶Pi uma hakim wáñwayniwyaqey navoti'yuñwa, itupkomu, qa wühaqnihqam yep qatsit ep pas pavan wuwni'yuñqam wáñwaniwy, qa wühaqnihqam ö'qaltu, qa wühaqnihqam pavansinomu. ²⁷Pi God hihta sinmuñiqw yep qatsit ep an'e'wakwnihqat namorsta, imuy a'nö wuwni'yuñqamuy hamantoynaniqe öviy'o; pu pam sinmuy amuñaqw yep qatsit ep hihta qaöqálat namorsta, añ híhihta öqalat hamantoynaniqe öviy'o. ²⁸Pi God yep qatsit ep híhihta hin'e'wakw, híhihta

susqahimunihqat enañ namorsta, pu hikispi pam híhihta qahaqamyaqat namorsta, híhihta pasiwyuñqat qahaqamtaniqe öviy'o. ²⁹Noqw öviy kurs hak put atpip kwiviyuaatani. ³⁰Noqw pi uma hapi put ahpiy Christ Jesus ep hinwisa. Noqw God put ahpiy itamuy súanwuwnitoya, itamuy súanyuñwiñqat yukuna, itamuy námi lasna, itamuy qenivo oya. ³¹Hin pey'taqat antani: I' hak himuiwtqa Tutuyqawhqat ep himuiwtani.

The Message about Christ on the Cross

2 ¹Pu nūu, itupkomu, ura nu umumi pítuhqe, lavayhtuwit, pu wuwantuwit ayo yukut, okiwhinkaiw umuy God tunatyayat āawnna. ²Nu umumum yankañw yan na'qala: Pas Jesus Christ nahoylehtsit ep níniwhqat put-sa tuwi'taniqeyu, qa hihta píwu. ³Nihqe nu umuhpa' hinmakaiw, pas qaöqálaniñwu; hin unañway'kañw, pas tururutima. ⁴Ura nu lavayit yuaataqe, sen tūaawnqa tuhislavayit qa akw yuaata. Pi tuhislavayi pay sinmuy amuhpiy'o. Noqw nu qa pan yuaatat, Hikwsit öqalayat akw umuy tuptsiwna. ⁵Noqw yan umuhtuptsiwni qa sinot wuwantuwiyat ep wunut, pas God öqalayat ep wunu.

God's Wisdom

⁶Pay as pi itam añ tukwsiwyuñqamuy amuhpa' pas wuwantuwit yuaatota. Noqw pam wuwantuwi qa yep qatsit ahpiy'o, piw qa yep qatsit ep mohpeqyaqamuy amuhpiy'o. Pi puma tūwayawisa. ⁷Itam pi God wuwantuwiyat tupkiwtaiñwuqat yuaatota, it'a: God hisatñahaqaqw itamuy pas momi óyaniqey pasiwna. ⁸Noqw yep qatsit ep moñw'iwyuñqam qa haqawa it navoti'ta. Kurs puma put navoti'yuñwe', soon Tutuyqawhqat lolmat tālawiñway'taqat nahoylehtsit aw muayani. ⁹Noqw God hihta qaöwíhintaqat put aw unañway'yuñqamuy amuñem na'sasta. Noqw qa hak put pantaqat posiy akw aw yori, pu piw naqvuy akw put qa navota, pu piw qa hisat unañwmiq paki. ¹⁰Níkañw God Hikwsiy ahpiy itamumi put mahtakna. Pi Hikwsí sohsok hihta añ purima, hikis God suyan unañwtalwuwniyat pas qa mätsiwtaqata. ¹¹Puyaw hak sino sukwt sinot unañwayat aw navoti'ta? Pay pas nāp hikwsiat ahsonvenihqa put navoti'ta. Noqw pan piw qa hak sino God unañwayat aw navoti'ta, pas put Hikwsiat-saa. ¹²Noqw pi it Hikwsit itam makiwyaqw pam qa yep qatsit ahpiyinit God ahpiy'o. Noqw yan itam God itamuy hihta paysoq máqahqat mätsi'yuñwa. ¹³Nihqe itam put pantaqat piw yuaatota. Itam hihta yuaatotaqe, sinot wuwantuwiyat qa ahpiy put tutuqayya; noqw pay Qahováriwtaqa Hikwsí itamuy put tutuqaynaqw, itam Hikwsit añ hinwisqamuy amumum yuaatotaqe, híhihta Hikwsit añ qatsqat namimahtakintota. ¹⁴Noqw i' hak nāp tunatyay añ hinmaqa hihta God Hikwsiyat añqwnihqat pas qa ömahtaiñwu, putniqw pi pam an'eway'o. Noqw pam pas hikwsit ahpiy mämatsniñwuniqw, öviy kurs hin pam put mämatsni. ¹⁵Noqw pay i' hak

Hikwsit ań hinmaqa sohsok hihta ań tuwantima; noqw soon hak sino put aw tuwanlawni. ¹⁶Puyaw hak Tutuyqawhqat tunatyayat mātsi'taqe put aw tutaplawni? Pi itam Christ w提醒 you niyat pasiwyuńwa.

Servants of God

3 ¹Pu nūu, itupkomu, kurs nu hin umuy Hikwsit ań hinwisqat pan umumi yuaatani. Pay nu umuy nāp tunatyay ań hinwisqat pan umumi yuaata, umuy Christ ahpiy qatsit aw pu' pas tihtiwyaqat pan'i. ²Nu umuy pihut nopna, qa hurut nōvata, ispi uma pew pahsavohaqami kurs hin kātotiniq'ö. Híkispí nāt uma kurs hin put kātotini. ³Taq uma nāt umuhtunatyay ań hinwisa. Pi yaw umuñaqw haqawat nānami unańwtutuyyakańw, pu nāńwuy'kahkańw, nātsikiwta. Ya uma qa nāp umuhtunatyay ań hinwisa? Ya uma yep qatsit ep sinmuy qa amún hinwisa? ⁴Oviypi haqawa, Nu' Paul ámuma, yaw kitalawhq, pu suhka, Nu' Apollos ámuma, yaw kitalawhq, ya uma panyuńqe, qa nāp umuhtunatyay ań hinwisa? ⁵Puyaw Paul hak hímuniqw öviy'o? Puyaw Apollos hak hímuniqw öviy'o? Pi uma pay pumuy ayaiwtaqamuy amuhpiy tütuptsiwa. Pay Tutuyqawhqa hapi itamuy nanāp tumalhuya. ⁶Noqw öviy sońawnen nu ūya; noqw Apollos ań hikwna. Noqw pay God put w提醒 you nwana. ⁷Noqw öviy pay i' uylawhqa qa hímuu; pu piw ań híhikwnaqa. Pi God put w提醒 you nwanaqa pam pas'i. ⁸Noqw i' uylawhqa, pu ań híhikwnaqa puma sun tumalay'ta. Nihqe puma nan'ik hin tumaltaqey ahsatiy ömahtani. ⁹Pi itam God amum sumitumalay'ta. Noqw uma God ūiyiyat anyuńwa. Uma God kiyat anyuńwa. ¹⁰God núokwanikańw inuńem pan yukuqw, nu pas w提醒 you nwitaqat kítuwí'taqat pan yayhniyat yuku. Noqw pu suhka put atsve tukwlawu. Níkańw hak put ep hin tukwlawhqeey ep tunatyaltimantani. ¹¹Pam tukwyayhni pay yukiwa. Noqw kurs hin hak piw sukwtukwyayhnani. Pi Jesus Christ hapi pam tukwyayhni. ¹²Noqw kurs haqawa it tukwyayhnit ep síkavalasivat, qötsásivat, a'ńö híhkay'yünqat o'wat, kohot, tūsaqat, sen söhövosqatuńwut akw tukwtaqw, ¹³Sohsokmuy sinmuy ań nanāp tumalaam mātaktini, pi talöńnit ep pam qöhit akw suhputsniwni. Noqw qöhi sohsokmuy sinmuy tumalayamuy aw pohte', put hin hintaqat susmataqtani. ¹⁴Kurs haqawat tumalaat put tukwyayhnit ep tukwtiwhqa qa hinhtiqw pam put ep hihta ahsatiy ömahtamantani. ¹⁵Pu haqawat tumalaat ūwikq pam pas sohsok kwayhmantani. Níkańw pay as pam ayo yámakiwtani; níkańw pay hakiy qöhit ańqw ayo yámakqat pantamantani. ¹⁶Uma hapi God kiyat anyuńwa; noqw God Hikwsiat umuhpe ki'ta. Ya uma it qa navoti'yünwá? ¹⁷God kiyat hovalaqat God hapi put hovalani, pi God kiat pas hímuniq'ö; noqw uma hapi put kímatu. ¹⁸Uma hapi qa haqawa nāmi yētani. Kurs umuñaqw haqawa yep qatsit ep a'ńö w提醒 you nwitaqey pan nāmi w提醒 you nwante' pam núa himuniwhtini, nen pu' pas antsa w提醒 you nwani'vani. ¹⁹Pi yep qatsit ańqw w提醒 you nwantuwi God-

niqw an'eway'o. Pi ura yan pey'ta: Pam a'nö unatwi'yuñqamuy nāp unatwiyamuy akw pumuy kwihkwisna. ²⁰Pu piw yan'i: Tutuyqawhqa a'nö wuwni'yuñqamuy wuwniyamuy navoti'taqw pam haktontsaa. ²¹Paniqw öviy qa hak sukw sinot pas himunihqat yuaatamantani. Pi sohsoy himu umuhhimu, ²²Sen Paul, sen Apollos, sen Cephas, sen tūwaqatsi, sen qatsi, sen mokiwu, sen himu pu'yaqa, sen himu nātoniqa. Pas sohsoy himu umuhhimu. ²³Noqw uma Christ himumatu. Noqw Christ God himuata.

Apostles of Christ

4 ¹Itam Christ ayamatu, pu God tunatyayat tupkiwtaiwuqat aw tunatyawta. Hak pay pan itamuy tuway'tamantani. ²Noqw sam pi i' hak hihta aw tunatyawtaqa soon tumalay qa añ súanmaniqaq aw tuñlayitwaiwu. ³Noqw kurs uma inumi tuwantotaqw, sen sinom hisat inumi tuwantotaniqey tokiltotaqw, pay nu soon put ep hin unaiñway'tani. Owi, híkispi nu qa nāp nāmi tuwanlawu. ⁴Pay as pi nu qa hihta nāmi tuway'ta. Níkañw pay nu qa put akw qenive wunu. Pi Tutuyqawhqa hapi inumi tuwanlawni. ⁵Paniqw öviy uma hihta ep qa ãpiy pay súyukuyamantani, hisat Tutuyqawhqaqat pítuniqat aw pahsavoo. Ason pi pam hihta qatālat ep tupkiwyuñqat aw tälawnani, pu u'nañwpa' tutnatyat mātaqtani. Noqw pep pu' qa hak qa God añqw nāp ahsatiy ömahtamantani. ⁶Nu umumi nälavayhti, pu Apollos pīwu, uma itamuñhpa' hihta tuwi'vayaniqat öviy'o. Noqw pep pu' uma hakiy pās aw wūwaye', qa haqawat aw qa kwañwátayuñwt, súkwat-sa tsókanayamantani. Uma hin pey'taqat qa yuhké'yani. ⁷Ya hak uñ sukw hakiy añqw alöñta? Puyaw um hihta himuy'taqey put qa makiwa? Noqw kurs God uñ hihta maqaqw, ya um hinoqw piw put ep pas nāhihtay'ta, pam qa kuwahtiput pan'i? ⁸Núwupa uma nānasna. Núwupa uma kāhaktoti. Pas uma momiñwituy amún moriñ'iwuñwa qa itamum yankahkañwo. Is as uma pas antsa moriñ'iwuñqw itam umumum moriñ'iwatani. ⁹Pi tuyaw God itamuy ayaiwyuñqamuy pas nuhtuñk oya, itamuy mokiwuy aw oyiyuñqat pan'i. Pi God hoñviaymat-niqw, pu sinom sohsoyam itamuy-sa pās piptsantotaniqat pan itamuy yuku. ¹⁰Itam Christ tunatyawyuñqey put ep núañhihtuu; noqw úmawat Christ añ a'nö wuwni'yuñwa. Itam qaöqáwi'yuñwa; noqw úmawat a'nö ö'qaltu. Uma káptstitiwya; noqw ítamwat pevewinhinyuñwa. ¹¹Itam pewhaqami pahsavo tsöñsoiwt, pu pānaqsoiwt, pu qa yuwiñ'yuñwa. Noqw sinom itamuy wuvatinumya. Itam haqam yesniqey qa suyan tuway'numya. ¹²Pu itam maqsonlalwa, nāp itahmay akw tumalay'yuñqee. Sinom itamuy qalomásavitotaqw, itam hahlayhpit akw tūoqalantota. Itamuy okiwsahsanyaqw itam nānakwhani'yuñwa. ¹³Itamumiq hiñqaqwaqw itam amumi pās kwakwhavewat yuaatota. Pas itam tūwaqatsit ep hihta tuyoy'ewakw panyuñwa. Nihqe pewhaqami pahsavo itam sohsok hihta añqw maspiwhqat panyuñwa. ¹⁴Nu umuy hamantoynaniqey qa pan

tunatyawkañw iit penta. Pi uma pas aw iunañwam itimniqw, öviy nu umuy u'nana. ¹⁵Pay as pi qaan'ewakw hintaqam tahtaqt Christ ep umuy tutuqaynayaqw, pay uma sūkw nay'yuñwa. Pi nu lomatuawit ahpiy Christ Jesus añ umuy aniwna. ¹⁶Paniqw öviy nu umumi okiwhiñqawlawnni: Uma inumi nanawinyani. ¹⁷Pi nu yaniqw Timotheus, pas aw iunañway itiy, Tutuyqawhqaqat añ suan hinmaqat umumiq tavi. Ason pam nuy Christ ep hin hinmaqat umuy añ ahoy u'nanani, piw nu hāhaqe' Jesus aw tōnawtaqamuy hihta tutuqaynaqata. ¹⁸Noqw yaw uma haqawat a'ño unañwtoti, suhpan ka nu pay qa pítuniqat paniq'ö. ¹⁹Noqw pi nu qa sōwunit umumiq pítuni kurs Tutuyqawhqa pan tunatyawtaq'ö. Nen nu imuy a'ño unañway'yuñqamuy lavayiyamuy qa aw unañwtapni, panis pumuy öqalayamuy-saa. ²⁰Pi God moñwtunatyat qa lavayit añ pasiwt. Pi pam öqalat-sa añ pasiwt. ²¹Noqw ya hintani? Nu umumiqnen sen wuvahpi'kañwni? sen nam'iñañwat himuy'kañw, pu pās unañway'kañwni? Ya uma hihtawat nānawakna?

Immorality in the Church

5 ¹Pay pas antsa lavaytaqw yaw umuñaqw haqawa qahopqatu. Yaw uma haqawa nay nōmayat amum qatu. Noqw híkispi ima añ qatuptsiwni'yuñqam qa pan hinwisa. ²Noqw tuwat soq uma himuiwyuñwa, as uma put ep qahahlayhtotinikahkañwo; nihqe it hakiy panhaqam hinhtiqt umuñaqw ayo hóroknayani. ³Noqw nāmahin pi as nu qa pep umumum yankañw, nu yūmosa umuy u'ni'ta. Nihqe nu hakiy yanhaqam hinhtiqt añwu pay enem yuku, pas antsa umumum yantaqey pan'i. ⁴Noqw öviy uma ihikwsiy amum Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ natinwaniyat añ sūvo tsovalte', Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ öqalayat yankahkañw, ⁵Hakiy put panhaqam hintsakqat Satan aw noayani, tokoat súlawhtiniqat öviy'o; noqw hikwsiat Tutuyqawhqaqat Jesus talōñniyat ep ayo yámakiwtani. ⁶Uma put ep himuiwyuñqe qa súanhtoti. Ya hilhsayhoya pēkeni sohsok paqwrit pēkenañwuqat uma put qa navoti'yuñwa? ⁷Oviy uma hisatvekenit ayo qenitote', puhuvaqwrit panyuñwni, pi uma pas antsa qapekén'oyiwyuñwa. Pi ura Christ Amutsva Yūmosanhqat ep mañat an itamuñem taviwa. ⁸Noqw öviy itam soñawnen hisatvekenit qa yankahkañw nōviwhqat hintsatskani. Pam pēkeni qaunañwtalqatsit, pu nukpanqatsit tuawi'ta. Niķañw uma pólavikit qahekén'oyiwhput, unañwat antsanihqat, piw qaatsanihqat tuawi'taqat yankahkañw put hintsatskani. ⁹Ura nu umumi pēnaqe, uma qahopíyesqamuy qa amu'puñalyaniqat nu umumi pañqawu. ¹⁰Niķañw nu pay qatuptsiwni'yuñqamuy qahopíyesqamuy qa pumuy pañqawu, pu kan'ewtunatyay'yuñqamuyu, pu hihta tukwhantotaqamuyu, piw nāp yukit aw nāwakintotaqamuyu. Pantaniqw soon uma nawus it qatsit añqw qa ahpiyyani. ¹¹Noqw nu hapi pu' piw yanwat umumi penta: Sen haqawa tuptsiwni'taqey pañqawhqa qahopíhintsakni, sen kan'ewtunatyay'tani,

sen nāp yikit aw nāwakintani, sen nuhtumiq hinqawni, sen honaqkuyit hīhikwni, sen hihta tukwhantaniqw, uma put hakiy pantaqt qa a'puñalyani. Uma hakiy pantaqt qa amum nōnōsamantani. ¹²Pi nu Jesus qa aw tōnawtaqamuy amuñem pas piw hin yuykuniqey qa pan ayaiwta. Puyaw qa uma umumi tōnawtaqamuy amuñem hin yuykuya? ¹³Ason pi imuy qa aw tōnawtaqamuy God hapi hin yukunani. Paniqw ḍ̄iy umá put hakiy nukpanat umuhpiy ayo hóroknayani.

Lawsuits against Brothers

6 ¹Is uti, kurs umuñaqw haqawa sukw amum hihta ep hinhte', momñituy qaanhinwisqamuy amutpip put hin hepniqey suhtaq'ewni? as pam God sinomuyatuy amutpip put mohti hepniñkañwo? ²God sinomat tūwaqatsit ep simuy amuñem hinwat yukuni'wisni. Ya uma put qa navoti'yuñwa? Noqw kurs pantaniqw, ya uma hinoqw añ hihta susqahinyuñqat qa nāp hin yuykuya? ³Itam hoñvia'yatuy hinwat yukunayani. Ya uma put qa navoti'yuñwa? Noqw tis pi ḍ̄iy itam yep qatsit ep hihta hinyuñqat aw suan wūwayani. ⁴Noqw ason uma hihta pay yep qatsit ep hinyuñqat ep hin yukunayanik, ya uma God aw tōnawtaqamuy amuñaqw haqawatuy suspevewinhinyuñqamuy put aw o'yan? ⁵Nu umuy hamantoynaniqe ḍ̄iy yan lavayhti. Puyaw pas qa haqawa umuñaqw pavan wuwni'ta? Puyaw pas qa haqawa nātupkomuy amutsve hihta aw hin wūwaniqey tuwi'ta? ⁶Noqw ḍ̄iy soq tuwat nātupkom haqam hin yukiltiñwuqat aw nāwikvañwu, hikis piw qatuptsiwni'yuñqamuy amumii. ⁷Pay ḍ̄iy pas suyan uma it ep qaanhinwisa, ispi uma haqam hin yukiltiñwuqat aw nātsamvantaqee. Ya hinoqw tis nāpi uma hihta ep qaantsaniwy'e, put ep nakwhani'yuñwni? Ason hak umuy hihta nawhkiniqw uma put ep qa unañwtuyvayamantani. ⁸Noqw uma soq qa suan hinwisa. Hikis pi uma pas umuhsinomuy hihta nawhkilalwa. ⁹Añ qa suan hinwisqam soon God moñwtunatyayat ep amuñem qe'nini. Ya uma it qa navoti'yuñwa? Uma qa nāunay'yuñwni. Soon tokot sokoptotaqam God moñwtunatyayat aw yuñni, pu nāp yikit aw nāwakinwisqamu, pu qa nāp himuy amum hintsatskaqamu, pu wutihinyuñqamu, pu tahtaqt tahtaqtuy amuhpa' nāhahlaynayaqamu, ¹⁰Pu uuyiñwtu, pu hihta kan'ewtunatyay'yuñqamuyu, pu honaqkuyit hīhikwyaqamu, pu nuhtumiq hinqaqwaqamu, pu hihta tusoqtukwhantotaqamu. Pan hinwisqam soon God moñwtunatyayat ep amuñem qe'nini. ¹¹Noqw ura as uma haqawat panhaqam hinwisa. Noqw pay God Itana Hikwsiy ahpiy umuy pāhoma, umuy nēñem sinota, umuy súanyuñqat yuku, Itahtutuyqawhqay Jesus natñwaniyat añ'a.

Use Your Bodies for God's Glory

¹²Haqawa ka pañqawni: Pas as sohsoy himu inuñem súanta. Antsaa; nīkañw pay qa sohsoy lomahinta. Pas as sohsoy himu inuñem súanta;

níkañw pay nu qa hihtawat akw áñwutiwniqey nakwhani. ¹³Nōsiwhqa hakiy ponoyat eñem yukiwtaiñwu; pu hakiy ponoat nōsiwhqat eñem yukiwta; níkañw pay God pumuy lõpwatuy súlawhtani. Noqw hakiy tokoat hapi nuvöt qa eñem yukiwta; pam Tutuyqawhqat eñem yukiwta; noqw Tutuyqawhqa tokoy eñem qatu. ¹⁴Noqw God hapi Tutuyqawhqat ahoy tātayna; nihqe piw nāt itamuy ahoy tātaynani, nāp öqalay akw'a. ¹⁵Puyaw umuhtoko Christ tokoyat aw wiwyuñqat uma put qa navoti'yuñwa? Noqw ya sen nu Christ tokoyat aw wiwyuñqat ayo oyat, tokoy huhyaqat aw put awiwhtoynani? Sóoni. ¹⁶Soh! Puyaw i' tokoy huhyaqat amum hintsakqa put amum sūka tókonihwuqat uma put qa navoti'yuñwa? Pi puma løyöm sükamantaniqat ura God pañqawu. ¹⁷Noqw pi Tutuyqawhqat aw hūrs'iwtaqa put amum sūka hikwsiniñwu. ¹⁸Huvam nuvöqatsit añqw watqaa. Sohsoy qaanh tipu sinot ahpipy hintsatskiwhqa qa tokoyat ep hintsatskiwa. Noqw pay nuvöhinmaqa hapi nāp tokoy ep qaantsakñwu. ¹⁹Soh! Ya uma it qa navoti'yuñwa? Qahováriwtaqa Hikwsí God ahpipy umumi noiwhqa umuhpe pakiwtaqw, umuhtoko put kiata? Noqw öviy uma qa nāp nāhimuy'yuñwa. ²⁰Pi uma pas pavan hihta hihkay'taqat akw tuiwya. Oviy uma umhtokoy, pu umuhhikwsiy God himuyat añ put tayawni'yuñwni.

Questions about Marriage

7 ¹Taay, noqw ura uma hihhta ep inumiq pēnayaqw pam pu'ni. Pay tāqa qa nōmataniqw, pam put eñem lolma. ²Níkañw pay nāphisat sen sinom nuvöhinwisq, öviy pay uma añ nanāp tahtaqt nōmay'yuñwni, pu momoyam añ nanāp puwsuñwni'yuñwni. ³Tāqa nōmay makiwayat aw put noi'tamantani; pu pay piw an wuhti puwsuñway tavi'tamantani. ⁴Hakiy nōmaat tokoy aw qa nāp móñwiniñwu, put puwsuñwaat put aw móñwiniñwu. Pu pay piw an hakiy puwsuñwaat tokoy aw qa nāp móñwiniñwu, pi nōmaat put aw móñwiniñwu. ⁵Hakim nāmi qa nākawintimantani, ason pay hakim pas nāmi pan yuke', pu' hihsavo panhtimantani, hakim napwalni'kañw, nāwakinpit aw yuki'taniqey öviy'o; nit pu ason hakim piw nāmimantani, taq ka Satan hakimuy qa namituyqawi'taqat ep pumuy amumi unahepmantani. ⁶Níkañw hapi pay nu yan pēnaqe it umuy nakwhana, qa ayata. ⁷Nuyniqw pi as sohsoyam inunyurñwiqw pam amuñen lomahintani. Noqw pay pi sohsoyam God añqw nanāp hin makiway'yuñwa, suhka yanwatniqw, pu mi'wa piw tuwat panwata. ⁸Noqw öviy nu añ imuy qa nōmay'yuñqamuy, pu qa puwsuñway'yuñqamuy-níkañw pu koñnanalvutuy amumi pañqawni: Pay uma pas inún hinyurñwiqw as pam umuñem lolma. ⁹Níkañw kurs pay uma qa namituyqawyuñwiqw, pay hak hakiy ámumtini. Pi hakiy ámumtiniqw pam pantaqta nuvömokiwuy añ kānavoti'taniqat epnihqe pavan lolma. ¹⁰Pu añ hakim ámum'iywuñqamuy nu amumi tutapta, níkañw pay qa nūu, i' Tutuyqawhqa: Wuhti puwsuñway qa mātapmantani. ¹¹Níkañw kurs pam put mātave', pay pam nalqatmantani;

sen pay ahoy puwsuriway amum namivöhiknik panhtimantani. Pu i' tāqa nōmay qa mātampmantani. ¹²Pu ahpiy mímuywatuy nu' amumi pañqawni, qa Tutuyqawhqa: Kurs hakiy tuptsiwni'taqat nōmaat qa tuptsiwni'te' nāt put amum qátuniqey nāwaknaqw pay pam put qa mātampmantani. ¹³Pu kurs wuhtit puwsuriway qatuptsiwni'te' nāt put amum qátuniqey nāwaknaqw pay pam put qa mātampmantani. ¹⁴Pi i' qatuptsiwni'taqat tāqa nōmay atsviy God awwat sutsvo taviwta. Pu i' qatuptsiwni'taqat wuhti puwsuriway atsviy God awwat taviwta. Pi as qa pantaniqw umuhtim hovariwyuñwni; noqw pay hapi puma God awwat oyiyuñwa. ¹⁵Níkañw kurs i' qatuptsiwni'taqat ahpiyinik, pay pi ahpiymantani. Pay i' tuptsiwni'taqat tāqa, sen wuhti, pantaqat ep qa sómiwtarñw. Pi God itamuy uyiwawtaqat qatsit aw wáñwayi. ¹⁶Ispi yantaq'ö, wuhti, ya sen um uhpusuriway Christ aw tuyqawvaniqey hin navoti'ta? Pu um'i, tāqa, ya sen um uhñömey Christ aw tuyqawvaniqey hin navoti'ta?

Live as God Called You

¹⁷Noqw pay pi God añ sohsokmuy nanāp hin qatsíhuytaqw, pu hakiy hin hintaqat Tutuyqawhqa put wáñwayhq, hak pan hinmamantani. Yan hapi nu sohsovik Jesus aw tōnawtaqamuy amunawit yuki'ma. ¹⁸Sen haqawa poñotkit akw tuvoylaiwkañw wáñwayniwe', pay pam put tuvoylat qa ayo yúkuni. Sen haqawa qa poñotkiwkañw wáñwayniwe' pay pam qa poñotkiwni. ¹⁹I' poñotki pay qa hímuu, pu i' qa poñotki pay piw qa hímuu; pi God tutavoyat añ hinmaqw pam'i. ²⁰Uma añ nanāp hin hinkahkañw wáñwayniwe' pay panyuñwni. ²¹Um sen núantuwikinikañw wáñwayniwa; pay um put ep qa hin unañway'tani. Níkañw kurs pay um hin mātaviwninik, um akw moñvvastini. ²²Pi núantuwikinikañw Tutuyqawhqt ahpiy wáñwayniwhqa Tutuyqawhqt ahpiy mātaviwa. Pu piw pay an i' qa núantuwikinikañw wáñwayniwhqa Christ núantuwikiatniñwu. ²³Uma hapi hihta hihkay'taqat akw tuiwya. Oviy uma qa sinmuy amumi nātuwiktotani. ²⁴Itupkomu, pay uma añ nanāp hin hinkahkañw wáñwayniwyaqey pan God amum yesni.

Questions about the Unmarried and the Widows

²⁵Pu nu imuy añ nāt pas mámanhtuy pay qa hinwat Tutuyqawhqt añqw tutavot pasiwtia. Níkañw pay nu hin wūwaqey pañqawni. Pi nu Tutuyqawhqt añqw òkwatuwiwa, pas qa atsat hinmaqee. ²⁶Itam pay hihsavo pas sóontsaniwyuñwni. Noqw öviy nuyniqw hak hin makiway'te' pan qátumantaniqw pam enem lomahinta. ²⁷Um hak nōmay'taqat, pay um añqw mātaviwnikey qa tunatyawtani. Noqw um ñasta nōmay'taqat, pay um qa nōmawuwantani. ²⁸Níkañw kurs um piw nōmate', um pay qa hin qaanhltini. Pu kurs i' nāt pas māna puwsuriwayte', pay pam piw qa hin qaanhltini. Níkañw panhtotiqam hapi yep qatsit ep kānanvotyani. Noqw nu as put añqw umuy ayo óyaniquey nāwakna. ²⁹Níkañw it nu pañqawni. Itupkomu: Tuwani tsáva. Noqw öviy yahpiy hapi yantani: Añ nōmay'yuñqam

pay qa nōmay'yuñqey panyuñwni; ³⁰Pu añ tsaykitaqam pay qa tsaykitaqey panyuñwni; pu añ hahlayyaqam suhpan pay qa hahlayyaqey panyuñwni; pu hihta tuhtuy'yaqam pay hihta qa himuy'yuñqey panyuñwni; ³¹Pu yep qatsit akw moñvvasyaqam qa nukushintsahsanyani; pi yep qatsit tunatyat tūwayato. ³²Noqw nu as umuy qa nānaphin wuwanvisoq'iwyuñwniqat umunem nāwakna. I' hak qa nōmay'taqa Tutuyqawhqat hihmuyat tunatyawtañwu, hin pam Tutuyqawhqat unañwveniqey öviy'o. ³³Noqw pu i' nōmay'taqa yep qatsit ep hihita hinyuñqat tunatyawtañwu, hin pam nōmay unañwveniqey öviy'o; nihqe lōqmuy wuwni'ta. ³⁴Noqw māna nāt qa puwsuñway'taqa Tutuyqawhqat hihmuyat tunatyawtañwu, pam hin tokoy, pu hikwsiy ep qahováriwtaniqey öviy'o. Noqw pu i' puwsuñway'taqa yep qatsit ep hihita hinyuñqat tunatyawtañwu, pam hin puwsuñway unañwveniqey öviy'o. ³⁵Noqw uma it akw moñvvasyaniqat öviy nu yan lavayhti. Nu umuy qa aw u'ta. Noqw yan uma lomahinwise', qa hihta sos'onkahkañw Tutuyqawhqat aw unañwtavi'yuñwni. ³⁶Nikañw kurs hak tiyo manhtuway ka qa súantsahtsanhqey wūwante', kurs pay pam tukwsiwtaqw, soon as qa panhtiniqw, pay pi pam hin tunatyawte' panhtini; pay pam qa hin qaanhini, pay pi puma nāmatini. ³⁷Nikañw pay hak unañwpeq tunatyay qa wílokni'taqa, qa hihta akw sóon'iwkaiñw tunatyay aw tuyqawi'taqa manhtuway nāt pas mānat tavi'taniqey unañwpeq yuki'taqa hapi súanhtini. ³⁸Noqw öviy i' hak put ámumtiqa hapi súanhtini, nikañw i' hak put qa ámumtiqa put epnihqe pas pavan súanhtini. ³⁹Wuhti hin yukiwtaqat tutavot ahpiy puwsuñway aw sómiwtaiñw hihsavohaqami qátuniqat pahsavoo. Nikañw ason kurs put puwsuñwaat mokq pam mātaviñwu. Pay pi hakiy ámumtinik ámumtimantani; nikañw hapi pas Tutuyqawhqat sinoyat-sa ámumtimantani. ⁴⁰Nikañw pam hintaqey pan hinmaniqw pam pantaqa nuyniqw put enem lomahintani. Noqw nu wūwantaqw God Hikwsiat iunañwpeq qátuhqa piw pan unaiñwti.

The Question about Food Offered to Idols

8 ¹Nu pu' nōsiwhqat nāp yukit aw noiwhqat yuaatani. Pay pas antsa itam sohsoyam navotit pasiwyuñwa. Navoti hakiy kwivi'nariwtoynaiñwu; noqw nami'nariwa hapi hakiy öqalañwu. ²Noqw kurs pay hak hihta navoti'taqey wūwante', pam piw it aw wūwantani: Pam as pas pasiwtaqat put navoti'tani; nikañw pam qa nāt pan put navoti'ta. ³Hak haqam God aw unañway'taqw God put tuwi'taiñwu. ⁴Taay, hak hihta nāp yukit aw noiwhqat tūmoyaqat nu lavayhtini. Pay pi itam navoti'yuñqw pay tūwaqatsit ep nāp yukit pi qa hímuu; pu pay pas qa haqam hak himu piw suhkaa, pay pas God-saa. ⁵Pay pi as sinmuyniqw amuhpa' nāwakintiwyaqam kasta, öveqatsit ep'e, pu tūwaqatsit ep'e. Pi pas antsa amuhpa' nāwakintiwyaqam suhpanta, pu momriwit suhpanta. ⁶Noqw itamuyniqw pay sūkw aw nāwakintiwhqa, God Itanaa, put hapi ahpiy sohsoy himu pasiwyuñwa, pu itam put enem

yukiyuñwa; pu sūka Moñwi, Jesus Christ, put hapi ahpiy sohsoy himu yukiltoti, pu itam put ahpiyya. ⁷Nikañw pay qa sohsoyam it navoti'yuñwa. Oviypi haqawat nāp yikit pew pahsavo kaptsi'yuñwa. Noqw nāmahin pi as púmuñiqw nōsiwhqa pas antsa nāp yikit aw noiwhq puma put nōnova; noqw puma tuptsiwniy añ qaoqáwi'yuñqw, uñwáam hovarsni. ⁸Pi itam soon nōsiwhqat ahpiy God aw lomahinyuñqey nāmahtakni'yuñwni. Oviypi itam nōnöse' put ahpiy qa ñas'ewhtotinwu; pu pay piw an itam qa nōnöse' qa hin'ewaytotinwu. ⁹Nikañw pay uma tunatyaltotini, taq nāphisat ka uma yan qenive hoñkahkañw soñawnen tuptsiwniy añ qao'qaltuy amutpik hihta ep tónökyaniqat taviyani. ¹⁰Kurs um hihta navoti'taqa nāp yikit enem kiyat ep tunösvoñat aw qatuqw, hak tuptsiwniy qa añ ñqala uñ pep tuwani. Ya pam unaiñwpeq qatusite', qa tuwat nōsiwhqat nāp yikit aw noiwhqat nōsni? ¹¹Nen pam hak uhtupko qaoqálanihqe uhnavotiy atsviy hovalniwni, Christ put enem enañ mokq'ó. ¹²Noqw pan hapi uma umuhtupkomuy ep qaanhtote' unañwayamuy qao'qaltuy tūhotote', Christ ep qaanhtotini. ¹³Yanta hapi, noqw öviy kurs sikwi itupkoy múnuknaniqw, pay pas tūwaqatsit nāt wunuqw nu soon sikwit nōsni, taq nāphisat ka nu itupkoy múnuknaniqee.

Rights and Duties of an Apostle

9 ¹Ya pay nu' qa ayaiwtaqa? Ya nu qa qenive wunu? Ya nu' Jesus Christ Itahtutuyqawhqay qa aw yori? Puyaw qa uma Tutuyqawhqat ep itumal tipumu? ²Kurs nu pay haqawatuyñiqw qa ayaiwtaqanik pay úmuñiqw pi nu suyan panta. Pi Tutuyqawhqat ahpiy uma hapi nuy pas antsa ayaiwtaqat mahtakni'yuñwa. ³Hakimuy inumi tuwantotaqw nu amumi yan lavayhtiñwu. ⁴Ya itam nösniqey pu hikwniqey qa makiway'ta? ⁵Ya itam haqawat tuptsiwni'taqaat nōmay'te', put wiknumniqey qa makiway'ta añ pētuy ayaiwyuñqamuy amun'i, pu Tutuyqawhqat tupkomuyatuy-nikañw pu Cephas pumuy amun'i? ⁶Hal pay sen nu'-niqw pu Barnabas, ya ítam-sa pay qa tumalay'tanik pam itamumi uhtsiwta? ⁷Ya hak hisat haqami tuwvöhqa nāp hihta himuy aw tükway'ta? Ya hak óvat uyht, aniwnti qa añqw tūmoya? Ya hak pokmuy tumalay'kañw pihuyamuy qa añqw hihikö? ⁸Ya nu pay sinot an lavayhti? Hal ya Moses tutavoyat añ piw qa pan lalvaya? ⁹Oviypi Moses tutavoyat añ yan pey'ta: Um wākasit söhövosit muritaqat motsóvuyat qa sommantani. Ya God pas pay wākasit-sa tunatyawkañw öviy pañqawu? ¹⁰Hal sen pi pam itamuy tunatyawkañw pañqawu? Pay kurs pi hin qa itamuñem i' yan pēniwa. Noqw öviy uylawhqa okiw hihta túwaniqey tunatyawkañw uylawiñwu; piw muritaqa okiw aniwnti añqw hihta himuy'vaniqey tunatyawkañw muritañwu. ¹¹Itam soñawnen hihta it Hikwsit ahpiyñhqat umuy huya. Noqw kurs itam yep qatsit ep umuhhimuy ömahte', ya itam pas qaanhtini? ¹²Noqw kurs uma haqawatuy umuhhimuy añqw maqaye', tis pi öviy uma soon

itamuñem qa piw panhtotini. Pay as pi panta; noqw pay itam it yantaqat qa akw moñwvasi. Itam híhihta ań nakwhani'ta, taq nāp hisat ka itam lomatuawit Christ yuaataqat aw sóontsanni. ¹³Imuy Jew-sinmuy amuñaqw hihta pas kaptisiwyuńqat tumalay'yuńqam God kiyat ep hihta oyiwqhat akw yēse. Ya uma put qa navoti'yuriwa? Pu ima hom'oyvihkat ep hintsatskaqam hihta God aw noiwhqat akw yēse. ¹⁴Noqw Tutuyqawhqa hapi pay piw pan yuku: Ima lomatuawit yuaatotaqam lomatuawit ahpiy hihta akw yesniqata. ¹⁵Nikańw pay nu'wa it yantaqat qa akw moñwvasi; pu piw nu qa pan umumi tuńlay'kańw paniqw it yan pēna. Pi nu qa hihta aw tūkway'kańw lomatuawit yuaataqey ep himuipta. Noqw kurs hak put pisviwnaniqw pay pi nu tatam mokni. ¹⁶Pay as pi nu lomatuawit yuaatakańw pay kurs nu hihta ep nātsotskanani. Pay nu pas put aw tusoq'ayatiwa. Pay panta. Pas nu lomatuawit qa yuaataqw pam inuñem pas is óhini. ¹⁷Pi nu suhtaq'ewnikaińw it hintsake' hihta ahsatani. Pu kurs as pay nu qa suhtaq'ewnikaińw put hintsakq, pas pi suyan i' tumala inumi noiwtaq'ö. ¹⁸Noqw pep pu' nu hihta ahsatani? Pay hapi nu Christ ańqw lomatuawit ańqw yuaate', qa hakiy aw hihta tūkway'kańw pantsakni; nen nu lomatuawit yuaataqey ahpiy imakiway soon akw moñwvasni. ¹⁹Pay nāmahin pi as nu qa hakiy aw tūwikinikaińw pay nu sohsokmuy amumi nānuantuwiki'ta, pas pay nu as okiw wūhaqnihqamuy Jesus aw tuyqawvaniqe óviy'o. ²⁰Nihqe nu Jew-sinmuy amumiwat Jew-sinoniwhti, pas pay nu Jew-sinmuy tuyqawvaniqe óviy'o. Pu tutavot ań hinwisqamuy nu amumiwat tutavot ań hinmaqey panhti, pas pay nu tutavot ań hinwisqamuy tuyqawvaniqe óviy'o. ²¹Pu imuy tutavot qa ań hinwisqamuy nu amumiwat pay tutavot qa ań hinmaqey panhti, pas pay nu as okiw tutavot qa ań hinwisqamuy tuyqawvaniqe óviy'o. Pay as pi nu God tutavoyat qa hin qa aw tunatyawkańw, nu Christ tutavoyat ań hinma. ²²Pu nu ań qao'qaltuy amumiwat pay qaoqáwi'taqey panhti, pas pay nu as okiw qao'qaltuy tuyqawvaniqe óviy'o. Nu sohsokmuy amumi sohsoy hímuniwhti, pas pay nu as okiw nāp hintaqat akw haqawatuy tuyqawvaniqe. ²³Nu lomatuawit tunatyayat óviy yanhaqam hinma, pas pay nu as okiw put hahlayhpiyat ań umumum hinmaniqe. ²⁴Ya sohsoyam nanamunwaqam yuhtukq pay sūka hihta ahsataniqat uma put qa navoti'yuriwa? Pay uma yuhtuke' uma hihta ahsataniqey óviyyańwu. ²⁵Noqw sohsoyam nanamunlalwaqam pās nāmitunatyawwisinwu, hóhońvitniqe óviy'o. Noqw puma pay wihkāt súlawhtińwuqat óviy panhtotinwu. Noqw itam pi hihta pas qa súlawhtińwuqat makiwyani. ²⁶Noqw nu pas suyan hihta ahsataniqey óviy pan warikipta. Nu qa tusoqnayawhqe, paniqw óviy hapi nu qa nanāp haqe' savinuma. ²⁷Nu qa pan hintsakt itokoy wuvahtinumqe aw tuyqawi'ta, taq nāphisat as ka nu nuhtumi lomatuawit yuaatat, nu hihta ep ówihińiwhiqw, God nuy ayo tūvani.

Warning against Idols

10

¹Pu piwu, itupkomu, pay uma it navoti'yuriwniqat nu nāwakna: Ura itanam sohsoyam ūmawuy atpiqaqeya; pu sohsoyam wuhkovatuphat ainqe' nōria. ²Pu puma sohsoyam ūmawuy akw Moses aw tuvoyeratot, pu wuhkovatuphat akw'a. ³Nihqe puma sohsoyam nōsiwhqat God ainqwnihqat ainqw nōnōsa. ⁴Pu sohsoyam kūyit God ainqwnihqat ainqw hikwya. Pi puma owat hihta tuawi'taqat ainqw hikwya. Pam owa Christ tuawi'ta. Noqw pam suyan pumuy amumum hinma. ⁵Noqw pi ura God pumuy amuñaqw kaysiwhqamuy amuhpe qa salayhti; öviypi ura puma qayēsiwhpuvehaqam wuhko soa. ⁶Noqw i' yantaqa hapi itamuy u'nantoyna, itam añ hihta qalomáhinyuñqat qa aw kwaiwátayyuñwniqat öviy'o, panhtotiqamuy qa amun hinhtotini. ⁷Piw ura pumuy amuñaqw haqawat nāp yikit aw nāwakintotaqw, uma qa pumuy amún hintsatskani. Taq ura yan pey'ta: Sinom añ yesvat nōnova, pu piw hihikwya, pu pahtsat hoñvaqe tīvantiva. ⁸Pu itam qa amún nuvöqatsit tumalay'yuriwni. Ura pumuy amuñaqw haqawat pantsatskaqe sūkw fāwat ep sunat ainqw payhkomuy sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ñihqam súlawhti. ⁹Pu itam qa Christ puhtsemokintotani, ura pumuy amuñaqw haqawat panhtotiqamuy qa amunhtotini. Taq puma panhtotiqe tsūtsu'tuy amuhpiy soa. ¹⁰Pu uma piw pay qa yan umuh'unaiñway hiñqaqwani, ura pumuy amuñaqw haqawat panhtotiqamuy qa amunhtotini; taq puma panhtotiqw, God hoñviayay ayataqw, pam pumuy qöya. ¹¹Noqw as sinom pumuy amuhpiy hihta tuwi'vayaniqat öviy puma it sohsok hihta añ kükuyva. Noqw itamuy soñiwamiq ökiwisqamuy u'nantoynaniq öviy pāvam pēniwa. ¹²Paniqw öviy pay hūrs wíñuhqey namiwuwantqa tunatyaltimantani; taq nāp hisat ünate', pam múnukni. ¹³Pay qa hak hihta alönöt akw unaheviwhqey wūwantani, ispi wūhaknihqam pay pan hapi unaheviwyaq'ö. Pi God soon lavayiy qa an hinmani; nihqe pam hakiy öqaltaqw, soon unaheppi hakiy epnihqe öqalay'tani. Pi God hin ayo yámakniqat hakiy ãawañaqw, hak unaheppit añ kuyvani. ¹⁴Noqw öviy'o aw iunañwamu, uma nāp yikit aw nāwakintiwhqat pas qe'yani. ¹⁵Nu hapi pās wuwni'yuñqamuy amumi yuaata. Uma nuy hiñqawhqat aw wūwayani. ¹⁶It kuyapkuyit ainqw hahlayhpit kūyiwtqaqt itam hahlayhtote', itam soñawnen Christ uñwáyat ainqw súp hikwyañwu. Pu itam pölavikit yónoyhtote', itam Christ tokoyat ainqw súp nōnōsaiñwu. ¹⁷Pay as pi itam kaysiwhqamyakahkaiw sūkw pölavikit anyuñwa, piw sūkw tokot anyuñwa. Pi itam sohsoyam put sūkw pölavikit ainqw nōnova. ¹⁸Kurs uma yep qatsit ep Israel-sinmuy amumi wūwayani. Ya ima hom'oyit ainqw nōnōvaqam God hom'oyvhkayat qa amum God aw nāwakintiwisa? ¹⁹Ya nu hihta pañqawu: Sen pi nāp yuki pas antsa hímunihqat, sen nāp yikit aw himu noiwhqa pas antsa hímunihqat nu pañqawu? Qae. ²⁰Nu hapi pañqawu: Ima qa-Jew-sinom hihta hom'o'ye', puma nukpanhihikwsimuy amumi put

hom'o'yañwu, qa God aw'i. Noqw uma nukpanhihikwsimuy amumum hintsatskaniqat nu qa nāwakna. ²¹ Soon uma Tutuyqawhqat kuyapkuyiyat nukpanhihikwsimuy kuyapkuyiyamuy enañ hihikwyani. Soon uma Tutuyqawhqat tunösvoñayat nukpanhihikwsimuy tunösvoñayamuy enañ nōnovani. ²² Ya sen itam Tutuyqawhqat puvuhtsemoqnayani? Ya sen itam put epnihqe ö'qaltu? ²³ Pay as nu hihta hinhtiniqw pam sohsoy ka inumi súanta, niñkañw pay qa sohsoy nukriwa. Pay as nu hihta hinhtiniqw pam sohsoy ka inumi súanta, niñkañw pay qa sohsoy hakiy öqalañwu. ²⁴ Qa hak hapi nēniem-sa hihta öviy tunatyawtat, ayo sukw enem hihta lolmat tunatyawtani. ²⁵ Uma huhyankiva hihta huhyaniwhqat nōnovani, nen umuh'unaiñwpeq umuhsunvotiy tunatyawkahkañw qa pas hihta tūviñlalwani. ²⁶ Pi tūwaqatsi Tutuyqawhqat himuata, pu añ himu hinyuñqa. ²⁷ Kurs qatuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw haqawa umuy tütsamhq, uma ámumyaniqey unañwtote', himu umutpip poñahtiwhqat uma nōnovamantani, qa tūviñlalwakahkañw umuh'unaiñwpeq umuhsunvotiy tunatyawkahkañwo. ²⁸ Niñkañw ason kurs haqawa put nāp yikit aw noiwhqat umumi kitaqw, pay uma qa añqw nōñosamantani, umuy ñawanaqat kaptisi'totaniqe öviy'o, put unañwpeq sunvotiyat tunatyawkahkañwo. Pi tūwaqatsi Tutuyqawhqat himuata, pu añ himu hinyuñqa. ²⁹ Nu uñ'unaiñwpeq uhsunvotiy qa kitat, ayam sukwat unañwpeq sunvotiyat nu kita. Noqw hak ka inumi pañqawni: Pi nu qenive wunukañw hihta tūmoytaqw, ya hinoqw ayam suka pas nāp unañwpeq sunvotiy ahpipy nuy övelantani? ³⁰ Pi nu put ep God aw hahlayhit, put añqw nōsñwu. Noqw ya hinhtiqw öviy nu put ep hahlayhtiqw ayam suhka pas nāt piw put ep inumiq qalomáhiñqawni? kítani. ³¹ Ka pi panta. Niñkañw um as God tayawniwniqat öviy sohsok hintsakmantani, sen um tūmoytani, sen um hikwni, sen pay nāp hihta hintsakni. ³² Uma qa hakiy unañwmoknayani, imuy Jew-sinmuyu, pu pay qa-Jew-sinmuyu, pu imuy God aw tōnawtaqamuyu. ³³ Nu tuwat sohsokmuy hihta añ ahsupoq unañwve mamavisqe qa nēniem hihta tunatyawtat, as kaysiwhqamuy hihta akw moriwwasye' ayo nōñakniqat öviy amuñem tunatyawta.

11

¹Uma inumi nanawinyani; pi nu piw Christ aw nanawini.

Covering the Head in Worship

- ²Pas nu umumi hahlayhti itupkomu, ispi uma sohsok hihta añ nuy u'ni'yuñq'o. Pu nu umumi hin tutaptaqw uma añ ahsupoq pan hinwisa.
- ³Noqw it hapi uma navoti'yuñwniqat nu nāwakna: Christ hapi sohsokmuy tahtaqtuy qötöam'iwtaqat anta; pu tāqa nōmay qötöat'iwtaqat anta; noqw pu God hapi Christ qötöyat anta. ⁴Haqam tāqa nākwapkañw God aw nāwaknaqa, sen God enem yuaataqa hapi qötöy qahihtalawinwu.
- ⁵Pu haqam wuhti qa nākwapkañw God aw nāwaknaqa, sen God enem yuaataqa hapi qötöy qahihtalawinwu; soñawnen pi pam āriwtañwunihqee.
- ⁶Pay pi wuhti qa nākwapte' piw āriwtani. Pu kurs wuhti āriwte', sen

sipniwe', put hahmane', turs pam piw nākwaptani. ⁷Noqw pay as soon tāqa nākwaptamantani, pi pam God an yukiwkañw pu put pihniatnihqee. Pu wuhti hapi tāqat pihniata. ⁸Pi tāqa qa wuhtit añqw yukiwta; pi wuhti tāqat añqw yukilti. ⁹Piw tāqa qa wuhtit eñem yukilti; pi wuhti tāqat eñem yukilti. ¹⁰Yantaqw hapi öviy wuhti soon qa nākwaptamantani, hakiy put aw moñwtaviwhqat mātaktaniqee, hoñiva'yatuy tunatyawkañwo. ¹¹Nikañw Tutuyqawhqa pan yukuqw, pay qa hak tāqa wuhtit qa ahpiy qátuni; piw qa hak wuhti tāqat qa ahpiy qátuni. ¹²Wuhti tāqat añqw aniwhtiqw, pay öviy piw pan tāqa wuhtit ahpiy aniwhti. Nikañw pay hapi sohsoyam God ahpiy aniwhtot. ¹³Kurs aw nāp wūwayaa. Ya wuhti qa nākwapkañw God aw nāwaknaniqw pay lomahinta? ¹⁴Ya tāqa hin hintañwuniqw pam pantaqa umuy qa tutuqayna, haqam tāqa wupaañay'taqw pam put eñem haman'ewayniñwuniqata? ¹⁵Náwušpi wuhti wupaañay'taqw pam put pihniatniñwu. Pi put hömiat put aqw nākwaptaniqat öviy pam put aw noiwta. ¹⁶Noqw pay pi kurs hak it ep hiñqawlawniqey antaniqw pay hapi itam God aw tōnawtaqam qa pan tuwi'yuñwa.

The Lord's Supper

¹⁷Nu pu' hapi lavayhtiniqe umuy qa tayawnani. Uma soq tsovalte' qa nukñwat öviyyat, soq nankiwakw öviyyañwu. ¹⁸Meh, i' mohti'ma: Yaw uma sīvo tsovaltiqw haqawat nātsikiwtaiñwuqat nu navota. Nihqe pay nu pēp pas tuptsiwa, ¹⁹Ispi pay kurs hin haqawat umuñaqw qa sutskeyaq'ö. Noqw put pantaqaat ahpiy ima añ hakim pas qaatsat hinyuñqam umuhpe mātaktotini. ²⁰Noqw öviy ason uma sūmi tsovalte', uma qa pas pas antsa Tutuyqawhqat tunösvoñyat nōnösañwu. ²¹Oviy pi umuy nōnovaqw, himuwa qa söwu maqaptsi'tat, pay nāp nōvay tūmoytañwu. Noqw suhka tsönimokiwtaqw, haqawa honaqkuyit akw hōnaq'iwtaiñwu. ²²Soh! Ya uma ñasta ki'yuñwa? Pep hapi as uma nōnovakañw hihikwyani. Hal ya uma God aw tōnawtaqamuy qahihtatote', ñasta nōvay'yuñqamuy hamantoynayani? Ya nu umumi hiñqawni? Ya nu it ep umuy tayawnani? Sóoni. ²³Pi Tutuyqawhqa hapi inumi it posnaqw, nu tuwat umumi put mātavi: Ura Tutuyqawhqa Jesus put tōkilat ep momiñwituy amumi mātaviñiqe pölavikit kwusu; ²⁴Nihqe put ep kwakwhatat, put yōhat, pañqawu: Huvam it ömahtotat, nōnösa. I' hapi itoko umuñem yόñoyhtiwa. Uma nuy u'ni'yuñwiniqe öviy it yantsak-wisni. ²⁵Pu pumuy nōnösaqw, pam pay áñ piw kuyapkuyit kwusut pañqawu: I' kuyapkuyi hapi iuñway ahpiy puhuvasiwni. Yan hapi uma hinwisni. Uma añsakis put añqw hikwye', nuy u'nayamantani. ²⁶Pi uma añsakis it pölavikit añqw nōnösañwu, pu it kuyapkuyit añqw hikwye', uma Tutuyqawhqat mokiwuyat tuawi'yuñwmantani, hisat pítuniqat pañsavoo. ²⁷Paniqw öviy hak qa tunatyawkañw, it pölavikit añqw nösqa, pu Tutuyqawhqat kuyapkuyiyat añqw hikwqa Tutuyqawhqat tokoyat-nikañw pu uiñwáyat ep qaanhtimantani. ²⁸Oviy hak namivupre', pankañw put

pölavikit ańqw nösmantani, pu kuyapkuyit ańqw hikwmantani. ²⁹Taq qa tunatyawkańw nösqa, pu hikwqa nawus tūviwmantani, Tutuyqawhqat tokoyat qa mātsi’tańwunihqee. ³⁰Pi yantaqw öviy kaysiwhqam umunaqwa qaoqáwi’yuńwa, pu öpuiwyuńwa, pu kaysiwhqam pay soa. ³¹Pi itam namivupriwise’, pay soon hin yukuniwyani. ³²Taq Tutuyqawhqqa itamumi pohte’, itamuy ökwhaińwu; taq ka itam yep qatsit ep hinwisyamuy amumum tūviwyani. ³³Yanta itupkomu, öviy uma nōnovanik tsovalte’, hāk nānuhtayyuńwmantani. ³⁴Ason pi kurs haqawa tsōñmokiwte’, pay kiy ep nösmantani. Noqw uma qa tūviwyaniqey öviy tsovaltimantani. Pu ason nu hisat pite’, hin hintaniqat umumi tutaptani.

Spiritual Gifts

12 ¹Noqw uma kuwahtiput Hikwsit ahpiynihqat navoti’yuńwniqat nu nāwakna. ²Pay pi uma navoti’yuńwa, ura pay uma nāt qatuptsiwni’yuńqe ań hihtuy nāp yikit qayuaatotaqamuy amuhpa’ hinnumya, haqe’ umuh’unańway qatsqat pań'a. ³Noqw öviy nu umuy māmatsnani, soon hapi hak God Hikwsiyat ahpiy yuaatakańw Jesus qalomáyukiwtaqat pańqawni. Pu soon hak Jesus Tutuyqawhqatnihqat pańqawni, hal pas Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiynen-saa. ⁴Qahováriwtaqa Hikwsí hīhihta kuwahtiput tūhuuyańwu; nīkahw pam pas sūkaa. ⁵Pu itam nanāp tumalat makiwyaqe, sūkw Tutuyqawhqat eńem tumalay’yuńwa. ⁶Itam nanāp hin makiwyaqey pan hihta hintsatskańwu. Noqw pay God itamuhpá, itahhintsakpiy sohsok akw nāp tunatyay tumalay’ta. ⁷Pi sohsoyam Hikwsit makiwyaqw, pam amuhpe namtaknańwu. Noqw put ahpiy itam sohsoyam monvwastotini. ⁸Pi Hikwsí wuwanlavayit sukwat aw nōańwu; pu pay pam Hikwsí piw súannavotit lavayit sukwat aw nōańwu. ⁹Pu pay pam Hikwsí piw qapēvewnit sukwat aw nōańwu; pu pay pam Hikwsí piw sukwat aw tūqalaptsintaniqey öqalat nōańwu. ¹⁰Noqw sūka kātutmalat hintsaki; piw sūka God eńem yuaata; piw sūka hīhihtuy hikwsimuy māmatsnīwu; piw sūka öñaqw lavayit yuaata; piw sūka öñaqw lavayit namtöknańwu. ¹¹Noqw hapi pay pam Hikwsí iit sohsok hintsaki; hakiy aw hihtawat nōanik panhtińwu.

One Body with Many Parts

¹²Pay as pi hakiy tokoat sūkanikańw wūhaq a’wiway’taqw, pu put tokoyat ań sohsoy a’wisa wūhaqnikańw pay sūka tókoninwu. Noqw Christ hapi pan hinta. ¹³Pi itam sohsoyam sūkw Hikwsit ahpiy tuvoylatotiqe, soñawnen sūka tókoniwhtoti, sen itam Jew-sínomu, sen qa-Jew-sínomu, sen núantutuwiktu, sen qa tūtuwiktu. Pi itam sohsoyam sūkw Hikwsit makiwy. ¹⁴Pi hakiy tokoat qa sūkw awiwanińwu. Pam hapi wūhaq'a. ¹⁵Noqw öviy kurs hakiy kuk’at sen kítani: Nu qa māatnihqee öviy pay nu tokot qa ańqwvvi, kite’, ya pam pay paniqw tokot qa ańqwvini? ¹⁶Pu kurs

hakiy naqvuat sen kítani: Nu qa pōsiatnihqe öviy nu tokot qa ańqwvi, kite', ya pam pay paniqw tokot qa ańqwvini? ¹⁷Kurs as hakiy tokoat sohsoy pōsiniqw hak hin navotmantani? Pu kurs pam sohsoy naqvusaniqw hak hin hihta hovaikmantani? ¹⁸Noqw pay pi God hin aw wūwaqey pan hakiy tokoyat ań a'wiwayat yukuhtanwu. ¹⁹Noqw kurs as puma pay sohsoy sūka awiwasaniqw ya hakiy tokoat hágamni? ²⁰Níkaiw pay hapi hak wūhaq a'wiway'kańw pay sūka tokoy'tańwu. ²¹Noqw öviy soon hakiy pōsiat māyat aw pańqawni: Nu uń qa haqni'ta, kítani. Pu piw soon qötötäat kuckyat aw pańqawni: Nu un qa haqni'ta, kítani. ²²Qae, pi hakiy tokoyat ań himu suhpan pay öwlhinyuńqa pas soon qe'yańwu. ²³Pi hakiy tokoyat ań hahqe' itamuyniqw pay hin'ewakwyaqat itamuy pumuy pas kaptsi'yuńnwu; pu itamuhpa' qason'iwyaqat itam pás tunatyawkahkaiw yuwsinaya.

²⁴Itamhpá' sóniwyaga pi pay qa hihta haqni'yuńwa. Pi God hakiy tokoyat namikwaptäge ań haqe' hihta qa pasiwyuńqat aw pas pavan unańwtavi, ²⁵Hakiy tokoyat ep qa haqam nehpewi hintaqat öviy'o; noqw ań a'wiwa nāmí unańwtavi'yuńwni. ²⁶Noqw kurs himuwa awiwa nātuhotaqw, sohsoyam a'wiwat put amum nātuhototarińwu. Pu kurs sūka awiwa kaptitsiwhq, sohsoyam a'wiwat put amum hahlayyańwu. ²⁷Noqw uma hapi sumiyankaiw Christ tokoyat anyuńwa; nihqe nanāp ań a'wiwatu. ²⁸Noqw God hapi Jesus aw tōnawtaqamuy amuhpe haqawatuy hihta ań oyahta, imuy ayaiwyuńqamuy mohtii, amúńk pu' put eńem yuaatotaqamuyu, amúńk pu' tūqalaptsintotaqamuyu, atsve pu' kātatayhpit hintsatskaqamuyu, pep pu' tūqalaptsintotaqamuyu, pu tūvaariwantotaqamuyu, pu ań mońw'iwyuńqamuyu, pu qa supwat himuhkwa yuaatotaqamuyu. ²⁹Ya sohsoyam ayaiwyuńwa? Ya sohsoyam God eńem yuaatota? Ya sohsoyam tūtutuqaynaya? Ya sohsoyam kātatayhpit hintsatska? ³⁰Ya sohsoyam tūqalaptsintotaniqey öqalay'yuńwa? Ya sohsoyam önaqw lavayit yuaatota? Ya sohsoyam tuqay'a'yatu? ³¹Níkaiw pay uma pas ań núnukńwat kuwahtiput tuńlay'yuńwni. Níkaiw nu it epnihqe hágqe'wat pas nukńwat umuy āawnani.

Love

13 ¹Nāmahin pi as nu sinmuy, pu God hońviaymuyatuy amún pás hópinikaiw nuhtumi qa unańway'te', nu sońawnen sikasivat qalalataqat antani, sen sivavutsqat an eyoyotaqata. ²Pu nāmahin pi as nu God eńem yuaataniqey makiway'takańw, pu hihita āmiwtaińwuqat sohsok mātsi'kańw, pu sohsok hihta navoti'tani, pu nāmahin pi as nu pas qapēvewni'kańw tuhtukwit nahlamintanikańw nuhtumi qa unańway'te', nu qahimuu. ³Pu nāmahin pi as nu ań öokiwyaqamuy nöpnaniqe öviy sohsok hihta ihimuy amumi nóanińkańw, pu itokoy taqsokiwniqat aw put mātapníkańw nuhtumi qa unańway'te' soon nu put akw mońhwastini. ⁴Nami'nańwa qa its hin unańwtińwu; hakiy pásnińwu. Nami'nańwa qa unańwtuyvańwu. Nami'nańwa qa kwiviyuaatańwu; pu qa

nātsotskanañwu. ⁵Hakiy qa hintsanñwu; qa nēñem hihta tunatyawtañwu; pu qa suyt'siptiñwu; qalomáhintsaniwe' put ep qa hin unainwtiñwu; ⁶Qaantsatskiwhqat ep qa hahlayhtiñwu; nikaiw súantsatskiwhqat ep hahlayhtiñwu. ⁷Sohsok hihta añ nānakwhani'tañwu; sohsok hihta tuptsiwñwu; sohsok hihta ep qa nañ'eknañwu; sohsok hihta añ kuytañwu. ⁸Nami'naiña wa qa haqami sohtani. Nikaiw God añqw nātoniqa lavayi hapi pay yukiltini; pu himuhkwa yuaatiwhqa pay sohtini, pu i' navoti pay tūwayani. ⁹Pi itam qa pasiwtaqat navoti'yuiñwa; pu itam qa pasiwtaqat God enem yuaatota. ¹⁰Nikaiw ason hisat himu pas pasiwtaqat pituqw, pep pu' himu pay qa pasiwtaqa ayo yukiltini. ¹¹Ura nu tsaynihqe tsakoyuaatañwu; nu tsākw an hihta māmatsñwu, pu nu tsakowuwni'tañwu. Nit nu tāqatiqe pep pu' nu hihta tsakoe'wakw ayo yuku. ¹²Pay itam pi nāt pu' soñawnen panapsat akw qa suyan nāviptsani'yuiñwa. Nikaiw ep pu' itam pas suyan nānami yoyerikyani. Pu' hapi nu qa pasiwtaqat tuwi'ta; nikaiw ason pep pu' nu pas pasiwtaqat navoti'tani, God pas pasiwtaqat inumi navoti'taqat pan'i. ¹³Taay, noqw öviy hapi ima pahyom pētoti-i' qapēvewni, pu unañwvahsi, pu nami'naiña wa. Noqw imuy amuñaqw nami'naiña wa hapi pas mohpeq'a.

More about Spiritual Gifts

14 ¹Uma nuhtumi unañway'yuiñniqey añ ö'qalyani; pu uma hīhihta kuwahtiput Hikwsit añqwnihqat tuñlay'yuiñwi, tis öviy uma God enem yuaatotaniqeyu. ²Pi ñonaqw lavayit yuaataqa qa sinmuy amumi yuaatat, God awniñwu, pi qa hak put hihta yuaataqaq mātsi'tañwuniq'ö; pi pam hihta āmiwyuñqat Hikwsit ahpiy yuaatañwu. ³Noqw pu God enem yuaataqa hapi sinmuy amumi yuaatañwu öqawhtotaniqat öviy'o, pu ökwhaniwyaniqata, pu suyan unañwtotiniqata. ⁴I' ñonaqw lavayit yuaataqa pi nāöqawhtotoynañwu. Noqw pu God enem yuaataqa God aw tōnawtaqamuy öqawhtotoynañwu. ⁵Is as uma sohsoyam ñonaqw lavayit yuaatotani, tis öviy God enem yuaatotani; ispi God enem yuaataqa ñonaqw lavayit yuaataqaq epnihqe pas pávaniq'ö, hal pas ñonaqw yuaataqa hihta lavayhiqey namtöminta-saa; noqw Jesus aw tōnawtaqam öqawhtotani. ⁶Noqw taay itupkomu, kurs nu umumi pitut ñonaqw lavayit-sa yuaate', ya nu hin umuy moñwvastapnani? Kurs nu God añqw hihta navotqey qa umumi yuaate', piw umuy qa hihta navotne', piw God lavayiyat umumi qa yuaate', piw umuy qa hihta tutuqaynaqw, ya uma hin ilavayiy akw moñwvastotini? ⁷Híkispi lēna qa tayaqa soon qa suyan töqtini, sen pas lēna, sen sivatonlena. Taq sen hak lēlent hihta qa suyan töqtapnaqw, ya hak hihta lēlenqat māmatsni? ⁸Pi töqtqiqa suyan töqtinq, ya hak kipokyuwsini? ⁹Noqw pay hapi pan piw umuhpe hinta. Pas uma umuhleñiy akw lavayit susmataqnihqat qa yuaaykuyaqw, ya hak umuy pep hiñqaqwaqat māmatsni? Uma pi haktensa yuaatotani. ¹⁰Pay as pi soon tūwaqatsit ep hīhihtuy qa nánan'ik lavayi'yuiñwa. Noqw qa himuwa qa hihta tuawi'ta. ¹¹Noqw öviy

nu yuaataqat lavayiyat qa tūqayte' putniqw pay nu himusinoni; noqw i' yuaataqa pay nuyniqw himusinoni. ¹²Noqw pay hapi piw umuhpe panta, pi uma Hikwsit ahpiy kuwahtiput pas nānawakna. Oviy uma Jesus aw tōnawtaqamuy öqawhtoynayaniqey öviy pas ö'qalyani. ¹³Noqw öviy i' hak öñaqw lavayit yuaataqa put namtömintamantaniqey öviy tūviñlawni. ¹⁴Pi nu öñaqw lavayit akw God aw nāwaknaqw, pas as pi ihikwsí nāwaknani, noqw iwuwni qa hihta apiwtani. ¹⁵Taay, noqw pep hintani? Nu ihikwsiy ahpiy nāwaknani, pu piw iwuwniy ahpiy'o; nu ihikwsiy ahpiy tawlawni, pu piw iwuwniy ahpiy'o. ¹⁶As qa pantaniqw, um uhhikwsiy akw hihta ep hahlayhtiqw ya i' qa mātsi'taqa hin Antsaa, kitani, ispi pam un hiñqawhqt qa mātsi'taqqee. ¹⁷Pay as pi um ka suan hihta ep hahlayhtiñwu; noqw mi'wa qa put akw öqawhtañwu. ¹⁸Pas nu Inay God aw hahlayhti. Kwakwhat pi nu sohsokmuy umuhpenihqe pas pavan öñaqw lavayit yuaata. ¹⁹Nikañw pay nu tuwat Jesus aw tōnawtaqamuy amuhpe panis híkiyom lavayit iwuwniy ahpiy lavayhtiniqey nāwakna; nen nu hakimuy hihta tutuqaynani; nen qa haktonsa pakwút-sikip sōmorit öñaqw lavayit yuaaykuni. ²⁰Itupkomu, uma qa tsakowuwni'yuñwni; nikañw qalomátnatyat awwat titipostuy amunyuñwni; nikañw uma añ pās pasiwyuñqamuy amún wuwni'yuñwni. ²¹Pi tutavot añ yan pey'ta: Nu alönöt lavayi'yuñqamuy lavayiyamuy-nikañw pu a'löntuy moayamuy ahpiy imuy sinmuy amumi yuaaykuni. Noqw nāmahin pi nu as panhtiniqw soon puma inumi tūqayyuñwni, kita Tutuyqawhqa. ²²Noqw öviy öñaqw lavayi pay hapi qatuptsiwni'yuñqamuy amumi hihta tuawi'ta, ima tuptsiwni'yuñqamuy qa pumuy amumii; nikañw God añqw lavayi qatuptsiwni'yuñqamuy qa pumuy amuñem-nit, imuy añ tuptsiwni'yuñqamuy amunemi. ²³Noqw öviy kurs uma Jesus aw tōnawtaqam haqam sūvo tsovaltiqw, uma sohsoyam öñaqw lavayit yuaatotaqw, pu hakim qatūqayyuñqam, sen qatuptsiwni'yuñqam pañso yuñe', ya puma umuy hōnaq'iwyuñqat qa pañqaqwani? ²⁴Noqw kurs uma sohsoyam God lavayiyat yuaatotaqw, hak qatuptsiwni'taqa, sen qatūqaytaqa pañso pake', sohsokmuy umuhpiy sóontsaniwni, pu sohsokmuy umuhpiy aw pohtiwni. ²⁵Noqw pantaqat ahpiy put unañwpeq himu tupkiwyuñqa mātaktini; noqw öviy pam yōkoltit, God pas hihtate', put pas antsa umuhpenihqt tūawvani.

Order in the Church

²⁶Taay, noqw hintani itupkomu? Pi uma sūvo tsovalte', uma añ nanāp hihta tāwi'yuññwu, hihta tutuqaynayañwu; öñaqw lavayit yuaatotañwu; God añqw hihta navoti'yuñqey yuaatotañwu; öñaqw lavayit tuqay'ayhtotinwu. Hakimuy öqawhtotoynayaniqey öviy uma sohsok hihta hintsatskamantani. ²⁷Kurs haqawat öñaqw lavayit yuaaykuyaniqw, pay lōyömmantani, sen pahyomyamantani, pay pahsa'mantani; pu puma nānañk qeni'yuñwmantani; noqw suhká lavayiyamuy namtömintani.

²⁸Nikāñw kurs pay qa hak hakiy lavayiyat namtömintaniqw, pay pam hāk tsovawtaqamuy ep qa hiñqawlawht, nāmi yuaatamantani, pu God aw'i. ²⁹Pay God eniem yuaatotaqam lōyöm, sen paḥyom-haqam yuaaykuyamantani; noqw mímawat lavayiyamuy aw wūwantotamantani. ³⁰Ason kurs aqlap qátuhqat aw himu mātaktiqw, pay mohti yuaataqa hāk qa hiñqawlawmantani. ³¹Pay ason uma soon qa sohsoyam nānañk God lavayiyat yuaaykuyamantani; noqw sohsoyam tutuqayyani; nen sohsoyam ökwhaniwyuñwni. ³²Noqw God lavay'aymat nāp hikwsiy aw tuyqawi'yuñwa. ³³Pi God nānaphin qatsit qa yuki'tat, uyiwawqatsit tumalay'ta. Pas añ ahsupoq God sinomat tsovawtaqe hin hintsatskaqw, ³⁴Pan hapi hakim tsovawtaqw momoyam as qa hiñqaqwamantani, taq puma yuaataniqey ep qa qeni'yuñwa. Puma maqaptsiy hinyuñwni. Ura tutavo pan yuaata. ³⁵Pu ason pi puma hihta tutuqayyaniqey nānawakne', kiy añ puwsuñwmuy put tūviñtotamantani. Taq momoyam haqam tsovawtaqat ep yuaaykuyaniqw pam pumuy amuniem haman'eway'o. ³⁶Ya God lavayiyat umuhpiy aniwhti? Hal ya pay pas pam umumi-sa pitu? ³⁷Hak tāqa God lavay'ayaatnihqey namiuwante', sen Hikwsit añ hinmaqey namiuwante', it aw nakwhani-nu umumi hihta pentaqw pam Tutuyqawhqt tutavoata. ³⁸Pu ason kurs hak haqam it qa tuway'te', tatam pi pam qa nātuwiwtani. ³⁹Yanta itupkomu, noqw ḥovi um God lavayiyat yuaataniqey pas tuñlay'yuñwni; pu uma hakiy ḥonaqw lavayit yuaataniqat qa mēwantotani. ⁴⁰Pay sohsoy himu pās unañwat, qa nānaphin yukiwmantani.

The Resurrection of Christ

15

¹Taay itupkomu, ura nu hapi lomatuawit umuy yuaaykuqey umuy u'nana. Put hapi uma kwusuya; pu uma put ep hōñi. ²Pu uma hapi piw put akw ayo nōña, kurs uma nuy hihta umumi yuaaykuqat u'ni'yuñwee, hal kurs uma paysoq tuptsiwye'-saa. ³Pi nu pay piw hihta kwísuhqey ura put umumi mohti mātavi, i' Christ hin pey'taqat itahqaanh tipuy ep mokqata. ⁴Pu ura pam hin pey'taqat an tūamiwhqe pu pāyis talq ahoy tātayi. ⁵Pu ura pam Cephas aw namtakna, nit pu pakwt lōq sihkay'taqamuy ayaiwyuñqamuy amumii. ⁶Pantaqat atsve pu' pam tuptsiwni'yuñqamuy tsivot tsivót-sikip súnatnihqamuy amuhpe hóyokiwtaqamuy sūsnikañw amumi namtakna. Noqw pumuy amuñaqw suswuhaqnihqam nāt yēse; nikāñw haqawat pi pay soa. ⁷Pantaqat atsve pu' pam James aw namtakna, nit pep pu' sohsokmuy ayaiwyuñqamuy amumii. ⁸Pu nuhtuñk pam inumi piw namtakna, soñawnen nāt aw qa pituqw pay nu tihtiwhqat an'i. ⁹Pi nu ayaiwyuñqamuy amuñaqw susqahimuu. Soon pi as nu yan'ewaynīkañw ayaiwtaqey pan túñwantawiñ; pi nu God aw tōnawtaqamuy okiwsana. ¹⁰Nikāñw kurs nu hímunen, nu God nūokwayat ahpipay pam'i. Nihqe nu qa paysoq put nūokwayat makiwa; pi nu pumuy sohsokmuy amuhpenihqe pas pavan maqsonta, nikāñw pay qa

nūu, pi God nūokwaat inumum tumalay'ta. ¹¹Noqw itam yan yuaatota, sen púmaa, sen nūu. Noqw ḍviy uma yan tūtuptsiwa.

Our Resurrection

¹²Taay, noqw kurs itam Christ mokiwuy ainqw ahoy tātayhqat yuaatotaqw, ya hintaqw ḍviy umuñaqw haqawat so'pum soon ahoy tātayyaniqat pañqaqwa? ¹³Pi kurs so'pum pay qa ahoy tātayyaniqw, pahsat kurs Christ pay qa ahoy tātayi. ¹⁴Noqw kurs Christ pay qa ahoy tātayhq, pep pu' itam haktonsa yuaatota; noqw piw uma kurs haktonsa aw tuptsiwni'yuniwa. ¹⁵Noqw híkispi itam God qa súanyuaatotaqey pan núansaniwiya. Oviypi pam Christ ahoy tātaynaqat pañqaqwa. Noqw pay kurs ima so'pum qa ahoy tātayyaniqw, pep pu' piw Christ qa ahoy tātayniwa. ¹⁶Ispi kurs so'qam pay qa ahoy tātayyaniqw, pahsat hapi God Christ pay qa ahoy tātayna. ¹⁷Pu kurs Christ pay qa ahoy tātayniwhq, uma haktonsa tuptsiwni'yuniwa; uma nāt umuhqaanhtipuy ań hinwisa. ¹⁸Pu ḍviy piw ima Christ ep so'qam kurs pay pas súlawhti. ¹⁹Kurs pay itam yep-sa qatsit ep Christ aw yanyuñwnik, pas hapi itam sohsokmuy sinmuy amuñaqw sus'okiwhinyuñwni. ²⁰Noqw pi pas antsa Christ hapi mokiwuy ainqw ahoy tātayi; nihqe imuy so'qamuy piw ahoy tātayniqat mahtakna. ²¹Pi sinom sūkw sinot atsvi so'ñwu. Noqw pan hapi piw puma sūkw sinot atsvi ahoy yesvani. ²²Pi Adam ań sohsoyam só'iwmaqw, pay ḍviy piw pan Christ ań sohsoyam mokiwuy ainqw ahoy tātayyanı. ²³Níkańw nanáp qeni'yuniwni, Christ mohtini, ańk pu' Christ hisat pituqw put sinomat túwatyanı. ²⁴Pep pu' so'ñwamíq pituqw, pam Nay God aw moñwtunatyat mātapni, pam ahsupoq moñwqeinqnit ayo yúkut'a, pu sohsokmuy ań moñw'iwyuñqamuyu, pu ań öqalay'yunqamuyu. ²⁵Ispi pam soon qa moñw'iwtani, pas hisat God sohsokmuy tuwqamuy ańwutaqw, puma put aw maqaptsi'yuiñwniqat pahsavoo. ²⁶Noqw nuhtunk mokiwu, itahtuwqanihqa, piw súlawhtini. ²⁷Pi God Christ pas sohsok hihta aw öqalmaqahqee. Níkańw pam put sohsok hihta aw öqalmaqahqey kítahqe, pas nāp qa put aw maqaptsiy qatu, ḍviy pi pam hapi put sohsok hihta aw öqalmaqahqee. ²⁸Níkańw ason pam sohsok hihta ańwutaqw, pep pu' Tiat piw put aw maqaptsiy qátuni, it hakiy put sohsok hihta aw öqalmaqahqat aw'i. Noqw God hapi sohsokmuy amuhpenihqe suspavanni. ²⁹Taay, noqw kurs as so'qam pay ahoy qa tātayyaniqw, ya ima so'qamuy amuñem kūyit akw tuvoylatotiqam hintsatska? Noqw pas piw puma hinoqw so'qamuy amuñem kūyit akw tuvoylatotot? ³⁰Noqw hinoqw pas piw itam yūmosa unahintaqat yēse? ³¹Nu Jesus Christ Itahtutuyqawhqay ep umuy pihni'taqey ahpipy umumi pas súañqawni, itupkomu, Nu nāqavo móromiki. ³²Kurs nu Ephesus ep hakimuy i'tsivutuy popkotuy amunyuñqamuy qananahtsopkańw nāyawve', ya sen nu hin put akw moñwvasni, kurs so'qam pay qa ahoy tātayyaniq'ö? Pay pi itam tatam nōnovani, piw hīhikwyani; taq itam qāvo so'ni. ³³Uma nāmi qa yētotani,

hak qahopit a'puñalqw, pam hapi hakiy qatsiyat nukñwat nukushintsanñwu.
34Uma suan hinwisniqey aw havivokalyani, nen qaanh tiput qe'yani; taq haqawat God qa tuwi'yuñwa. Nu umuy hamantoynaniqe kita.

The Resurrection Body

35Noqw haqawa soon qa pañqawni: Noqw ya so'pum hin hinkahkaiw tātayyani? Puma hihta tokoy'kahkaiw ókini? **36**Um hak qa wuwni'taqa, pi um hihta uyhq pu pam mokq, pu put añqw uyiwhqa wúñwiwmaiñwu. **37**Pi um hihta ūye' hintaqat tokoy'taniqat qa pantaqat uyiñwu. Um pay sivosiyat uyiñwu, sen söhövositä, sen himuvoshumita. **38**Noqw ason God put hintaniqat nāwakne' pan put tokotoynañwu. Pu sohsok hihta sivosiyat hintaqat tokoy'taniqat pam enem yúkuiñwu. **39**Sohsok sikwi qa sunyuniñwa. Sinom pas nāp sikwi'yuñwa; pu hihtu popkot piw pas nāp sikwi'yuñwa; pu pāvakiwht piw pas nāp sikwi'yuñwa; pu masay'yuñqam piw pas nāp sikwi'yuñwa. **40**Pu öveqatsit ep yesqam piw nāp tokoy'yuñwa, pu tūwaqatsit ep yesqam nāp tokoy'yuñwa. Oveqatsit ep yesqam nāp lomavitsañway'yuñwa; pu tūwaqatsit ep yesqam piw suk w lomavitsañway'yuñwa. **41**Tāwa pas nāp tālawñway'tañwu; pu müyaw piw pas nāp tālawñway'tañwu; pu sōtu piw pas nāp tālawñway'yuññwu. Noqw qa sohsoy sōtu sun tālawñway'yuññwu. **42**Noqw pan hapi i' hak mokt ahoy tātayhqa hintañwu. Pam as hovariwkaiw āmiwht, qahováriwkaiw ahoy tātayni. **43**Pam as hin'eway āmiwht, lolmat pitsáñway'kaiw tātayni; pam qaöqálay'kaiw āmiwht, a'nó öqalay'kaiw tātayni. **44**Pam yep qatsit añqw tokoy'kaiw āmiwht, Hikwsit añqw tokoy'kaiw tātayni. Itam pu' yep qatsit añqw tokot pasiwyuñwa. Noqw pep pu' itam pas antsa Hikwsit añqw tokot pasiwyuñniñ. **45**Oviy pi ura yan pey'ta: I' Adam mohti'maqa tātayñwuqey pan yukiwtä, yan'i. Noqw pay i' Adam nuhturiknihqa hikwsi hakiy tātaynaniqey pan yukiwtä. **46**Nikañw Hikwsit añqwnihqa qa mohtii, pi yep qatsit añqwnihqa; pu Hikwsit añqwnihqa pay ason añkti. **47**I' mohti sino tutskwat añqw yukilti; nihqe pam yep qatsit tunatyawta. Noqw ainknihqa sino hapi Tutuyqawhqa, öveqatsit añq'ö. **48**Pay pi tutskwat añqw yukiwtaqat hin hintaqw ima tutskwat añqw yukiwyuñqam hapi pay piw panyuñwa; pu öveqatsit añqwnihqa hin hintaqw pay öviy hapi öveqatsit añqwyaqam piw panyuñwa. **49**Noqw pay pi itam tutskwat añqw yukiwtaqat an yukiwyuñqey pan hapi öviy itam piw öveqatsit añqwnihqat an yukiwyuñniñ. **50**Noqw it nu pañqawni itupkomu: Pas kurs hin hak tokoy'kaiw piw uniwáy'kaiw God moriwtunatyayat himuy'vani; piw pas soon hak hovariwkaiw qatsit qahováriwtaqat himuy'vani. **51**Meh, nu hihta tupkiwtawuqat umuy ãawnani. Itam qa sohsoyam so'ni; nikañw itam sohsoyam alöntotini. **52**Nāt yankahkaiwo, hakiy pōsiyat uhpuqat pan halayvita, nuhturik tööqpit töqtiq'ö. Pi töötöqpi töqtiqw, pu so'pum qahinkahkaiw ahoy tātayyani, noqw itam alöntotini. **53**Pi itam itahtokoy sakwítíñwuqat hihta pas qa sakwítíñwuqat enañ nāhoyñwayani; pu mokñwuqat hihta pas qa mokñwuqat énañ'a. **54**Noqw öviy i' sakwítíñwuqat pas

qa sakwítíñwuqat yuwsiqw, pu i' pay mokñwuqa pas qa mokñwuqat yuwsiqw, paħsat pu i' yan lavayi pey'taqa aw antsaniwni: Mokiwu áñwutiwhqe súlawhti. ⁵⁵Taay, mokiwu, ya um hihta akw hakiy áñwutani? Taay, mokiwu, ya um hihta akw hakiy müáni, yan'i. ⁵⁶Pi qaanhítpu hapi mokiwy høyat antañwu. Noqw hin hinwisniqa tutavo hapi qaanhítpit öqaltoynainwu. ⁵⁷Noqw pay kwakwhat pi God Itahtutuyqawhqay Jesus Christ ań itam hihta ań kūyuiñwiqat pan yuki'ta. ⁵⁸Yanta aw iunaiñwam itupkomu, öviy uma hūrs hoñni; pas qa wayayatotani; sutsep Tutuyqawhqat ań qaöwihinyuñwni; pi uma qa paysoq Tutuyqawhqat enem tumalay'yuñqey navoti'yuñwa.

The Offering for Fellow Believers

16 ¹Pu' imuy God sinomuyatuy amuñem himu oyiwniqat nu pañqawni. Pay nu Galatiat ep Jesus aw tōnawtaqamuy amumi hin tutaptaqw uma piw panhtotini. ²Ason Sundayt aw pituqw, uma ań nanāp hihta ayo warantotamantani, God hakiy hin hihta tuwanaqat pan'i. Noqw nuy pituqw uma hihta qa sumiooyyani. ³Noqw uma umuhtutuveniy akw hakimuy hu'wanayaqw, ason nu pite' pumuy ayatani; noqw puma umuhkuwahtipuy Jerusalem aqw kiwisni. ⁴Pu ason kurs nuy aqwniqw, pam lomahintaniqw puma inumumyani.

Paul's Plans

⁵Noqw nu hapi Macedoniat ańnen umumini, pi nu Macedoniat ańni. ⁶Noqw sen nu umumum huruhtini, hikis sen nu umumum tömölanı; nen nu haqamininiqw uma nuy hihta akw paañwayani. ⁷Nikańw nu pu' yań haqami hoytaqe pay hāk umumi qa yórikni, nikańw pay hisnen nu umumum hihsavo huruhtini, kurs Tutuyqawhqa nuy nakwhanaq'ö. ⁸Nikańw nu hapi Pentecost aw paħsavo Ephesus ep qátuni. ⁹Pi nu pas pavan öqalat tumaltaniqw, put aw inuñem wuhkoew hötsílti; noqw ehpewi hintsatskaqam wūhaqya. ¹⁰Pu ason kurs Timotheus umumiq pituqw, uma tunatyaltotiqw, pam qaňutsúwkańw umumum qátuni, taq pam inún it Tutuyqawhqa tumalayat hintsaki. ¹¹Oviy hapi qa hak put pēvewnani, uma qa panyuñwt, put hahlayhqat umuhpiy hōnayaqw, pam peqw inumini, taq nu put enań ań tuptsiwni'yuñqamuy nuhtayta. ¹²Pu i'wa itahtupko Apollos pay as pas ań tuptsiwni'yuñqamuy amumum umumiqniqat nu aw ö'qala. Noqw pay nāt pam qa pu'haqam umuminiquey nāwakna; nikańw pay ason pam hisat enem lomahintaniqw soon qa umumini.

Final Words

¹³Uma qa nāunay'yuñwni; qapēvewnít ep hūrs hoñni; pas tahtaqtnihqey pan hinyuñwni; a'ño ö'qaltni. ¹⁴Uma nānami unañway'kahkańw, sohsok hihta hintsatskani. ¹⁵Noqw uma Stephanas ep kīvituy navoti'yuñqw

puma Achaiat ep mohti tuptsiwyá, nihqe puma God sinomuyatuy tumalay'yuñwniqey aw nānoi'yuñwa. ¹⁶Noqw öviy nu umumi naokiway'tani: Uma hakimuy pan hinyuniqamuy amumi tūqayyuñwni, pu sohsokmuy itamuy hintsatskaqamuy amumii, pu itamum tumalay'yuñqamuy amumii. ¹⁷Pas nu it Stephanus, pu Fortunatus, pu Achaicus pumuy ökiqw hahlayhti, puma umuy kurs hinyaniqat ep aw antsatsnaqw öviy'o. ¹⁸Pas pi puma nuy suyan unañwtoynaya, pu úmuyu; öviy uma añ panyuñqamuy pan tuway'yuñwni. ¹⁹Ima Asiat ep hāhaqe' Jesus aw tōnawtaqam umuy öqalaya; Aquila Priscillat amum umuy Tutuyqawhqt añ a'ñö öqala, kiyamuy ep tsovawtaqamuy amumuma. ²⁰Sohsoyam tuptsiwni'yuñqam umuy öqalaya. Uma nānatupkomnihqey pan na'qalantotani. ²¹Nu' Paul hapi it yan öqalnit pas nāp imay akw penta. ²²Tutuyqawhqt Jesus Christ aw qa unañway'taqa hapi pas pay ayo tūviwmantani. Itahtutuyqawhqa hapi nāt pítuni. ²³Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat umumi pitsíwtaa. ²⁴Nu Christ Jesus añ umumi pas unañway'ta. Nam antaa.

Paul

CORINTH

ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi añk Pēniata

1 ¹Nu' Paul, God tunatyayat ahpuy Jesus Christ ayaatnihqa it penta, itahupkoy Timothyt ámuma. Itam Corinth epeq God aw tōnawtaqamuy öqalanta, pu sohsokmuy God sinomuyatuy añ ahsupoq Achaia-tutskwat ep yesqamuy pīwu. ²Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwiwtaa, pu Jesus Christ Itahtutuyqawhqay añq'ö.

Paul Gives Thanks to God

³Nu God, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ Náyatnihqat aw hahlayhtima. Kwakwhat pi pam Itananihqe itamuy ökwatuwa, pu itamumi unañwtavi'ma. ⁴Itamuy hihita añ kānanvotq, ahsupoq put añ pam itamumi unañwtavi'ma; noqw öviy itam piw tuwat hakimuy hihita añ kānanvotyaqamuy amumi unaiñwtapyaniqey tuwi'yuñwa, God itamumi hin unaiñwtapqat pan'i. ⁵Pi kurs itam Christ amum hihita añ kānanvotq, pu' pas pavan pam itamumi soon qa unañwtavi'tani. ⁶Pi kurs itam haqam hihta añ kānavote', pay hapi umuy suyan unaiñwtotiniqat, pu ayo nōñakniqat öviy itam put añ kuyvaiñwu. Noqw ason God itamumi unañwtaviqw, itam umumi unañwtapniqey tuwi'vaniqat öviy panta; noqw itam umumi unañwtapq, uma itamun kānanapte' qa nañ'eknaye', añ kūkuyvani. ⁷Itam qanánatsopkaiw God aw yanta, it navoti'taqee: Kurs uma itamun hihta añ kānanaptaqw, God umumi unañwtapni, itamumi hin unaiñwtapqey pan'i. ⁸Pi itam Asiat ep hin kānavotqat uma navoti'yuñwniqat itam nāwakna, itahtupkomu. Pas pi itam as soon añ kuytani, itah'öqalay yupqöyva putuhtiq'ö. Noqw öviy itam okiw itahqatsiy añ nánahtsopti. ⁹Panta, nihqe öviy itam qa qátuniqey pañso

pitu, itam nāp itah'ōqalay qa aw yantat, God aw yantaniqe ūviy'o, it hakiy so'pumuy ahoy tātaynaiwuqat aw'i. ¹⁰Pam hapi mokiwuy añqw itamuy ayo távihqe, nāt itamuy ayo tahtaptima; nihqe pay nāt soon pam itamuy ayo qa tāviniqat itam aw tuptsiwni'ta. ¹¹Okiw as uma God itamuy nāt ayo tāviniqat ūviy itamuñem nāwakinwisni, añ kāysiwhqamuy amumuma; noqw ason pam panhtiqw, pep pu' uma pumuy amumum put ep God aw hahlayhtiwiñi.

The Change in Paul's Plans

¹²Itam it ep hahlayhti, itahtupkomu. Itam súáñqawniqey itah'unaiwpeq navoti'ta. Itam qa atsáy'makañw, suan hinma, qa nāp itahwuñniy aña'a, panis God nūokwayat-sa aña'a. Pan itam hinma sinmuy amuhpaa, pu umuhpa' piwu. ¹³Pay nu umuy hihta mātsi'yuñwiniqat pan umumi pēna. Pay hisnen uma yūmosa put mātsi'wiñi. ¹⁴Pay uma itamuy qa pas tuwi'yuñwa. Pay as uma itamuy suyan tuwi'yuñwe', Itahtutuyqawhqay Jesus pítuhqat ep uma itamuy hahlaytotini, itam umuy hin hahlayhtiqt pan'i. ¹⁵⁻¹⁶Noqw it yantaqat nu qapévevnaqe as ūviy pay mohti umumiñiqey pan unañwti, pu umuhpiy Macedoniat awnit, Macedoniat añqw umumi piw áhoñiqeyu; nen nu lōs umuy paañwaní. Noqw nu umuñaqw Judeat aqwniqw uma nuy paañwayani. ¹⁷Nu umumiñiqey qa paysoq nanawini. Nu yep qatsit ep haqawatuy qa amún lōq lavayi'ta-Kurs antsaa, it'a, pu piw Qae, itwata. ¹⁸God pas qa átsanhqa inumi navoti'taqw, nu súáñqawu. Nu qa lōq layayi'ta. ¹⁹Ura Sylvanus, pu Timotheus, pu nūu, itam umuy it Jesus Christ God Tiyat áawnaya. Noqw pam hapi pas antsaa. Pam pas qa hihta ep wiñwhinta. ²⁰Pi God sinmuy hihta áawnaqw, Christ hapi amumi put antsanñwu. Noqw paniqw hapi ūviy itam put tuñwniyat aw yankahkañw, Nam antani, kitotaiñwu, God tayawintiwniqat ūviy'o. ²¹God hapi itamuy, pu umuy Christ aw sinotaqe itamuy asna; ²²Piw itah'unaiwpeq Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylata. Yan pam hin itamuy áawnaqey pan itamuñem yúkuniqey itamumi mahtakna. ²³God inumi navoti'taqw nu umumi súáñqawni: Nu hapi umuy óokwatuwhqe ūviy pay hāk Corinth qa aqw'a. ²⁴Nu umuhtuptsiwniy ep umumi tuyqawi'taqey qa pañqawu; pi uma tuptsiwnit ep hōñi; nīkañw okiw as umuy hahlayhtiniqat ūviy itam umumum tumalay'ta.

2 ¹Yan nu it wūwaqe pay nu pāpu qa putuiwkañw umumi pítuni.
²Isipi kurs nu umuy unañwmoknaqw, ya hak nuy hahlaytapnani? Sen i' inuhpiy qahahlayhtiqa panhtini? ³Noqw nu paniqw ūviy umumi pēna, taq nāp hisat nu umumi pite', unañwmokni, añwu as nu umumum hahlaynikāñwo; pi nu umumi navoti'taqe, nu hihta ep hahlayhq, uma piw put ep hahlayyani. ⁴Pi nu kānanvotkañw iunañway tūtuyhq okiw pakkañw umumi pēna; uma qahahlayhtiniqat qa paniq'ö, pi nu umumi pas unañway'taqey umuy navotnaniqee.

Forgiveness for the Offender

5 Noqw pay pi hak itamuy unañwmoknaqa pay qa nuy-sa pantsant, pay umuy piwu; pay nu qa pas umuy sohsokmuy tukopnaniqe öviy kita. 6 Noqw pay pi pam tāqa wūhaqnihqamuy amuhpe yan sisviqw pay pam a'ñoö. 7 Noqw öviy uma qa panwat aw wūwantotat, uma put hiniwhtipuyat ep aw pōhikye', aw unañwtapyani; taq nāp hisat pam qahahlayhpit akw nāwihkini. 8 Noqw uma put aw unañway'yuñqey pas piw put aw mahtaknayaniqat öviy nu umumi okiwhiñqawlawu. 9 Pay nu pi yan tunatyawkañw umumi pēna, umumi pohtaniqee, mātaq pi uma pas sohsok hihta añ inumi tūqayyuñwa. 10 Pay uma hakiy aw hihta ep pōhikye', put ahpiy ayo yukuyaqw, pay nu soon qa piw aw pōhikni, sen pam inuhpewi qaanhraq'ö. Nu umuy tunatyawtaqe Christ aw yankañw put ep aw pōhikni. 11 Taq nāp hisat Satan itamuy ūnatoynani; pi itam put hin tunatyawkañw hintsakqat mātsi'yuñwa.

Paul's Anxiety in Troas

12 Pu piw ura nu Christ añqw lomatuawit yuaataniqe Troas ep pituqw, Tutuyqawhqa inuñem nukwánw'ew qenita, 13 Níkañw nu itupkoy Titus pepeq qa tuwaqw, kurs pas iunañwa soon uyiwaltini; nihqe öviy nu pay pumuy mātapt, pahpiy Macedoniat aqw'a.

Victory through Christ

14 Noqw pay kwakwhat pi God Christ añ itamuy áñwutaque it nāqöiyuw añaqw tūwiktiwyaqat pan itamuy tsamnuma; nihqe itamuhpipy put añaqw lomatuawit hihta kwañwáhovaqtuqat antaqat sohsovik añ kúrukinta. 15 Pi soñawnen itam Christ ahpiy hihta kwañwáhovaqtuqat God eñem tataqtsoqwaqat anyuñwa, piw put unañwveya. Noqw sinom itamuqlapyaqam itamuy hovaikwy, ima mokiwyaw ökiwisqamu, pu put añaqw ayo nōñakiwyuñqam piwu. 16 Mokiwyaw ökiwisqamuñiqw, itam hihta nuhtsel'ewakwnihqat mokiwyaw ãawnaqat anyuñwa; noqw pay ayo nōñakiwtaqamuñiqw, itam hihta kwañwáhovaqtuqat qatsit ãawnaqat anyuñwa. Noqw hak sen it tumalat añ aptsiwta? 17 Pi wūhaknihqam God lavayiyat nukushintsatsnaqw, itam qa pumuy amunyuñt, God atpip qaatsáy'kahkañw, put lavayiyat Christ añ yuaatota, God ahpiy put aw ayatiwyaqee.

Servants of the New Covenant

3 1 Ya sen itam nāt pas pu' piw hákimnihqey umuy áwintani? Hal sen pi itam añ hakimuy amún umumi pan tutuvenit hintaniqat uma nānawakna? Ya sen itam umuñaqw pan tutuvenit tuñlay'ta? 2 Qae; itam pan tutuvenit qa nāwakna, pi uma pas nāp tutuvenit anyuñwa,

itah'unañwpeq pey'taqata; noqw sohsoyam put añ túñwayaqam itamuy hakimuynihqat pu hihta tumaltaqat navoti'yuñwa. ³Uma tutuvenit Christ tuawi'taqat anyuñwa. Pi itam umumi lomatuawit taviqw, qátuhqat God Hikwsiat soñawnen put pēna, qa tutuvenkuyit akw tutuvenit añ'a, pu qa owavutsqat añ'a. Pam umuh'nañway taytaqat añ put pēna. ⁴⁻⁵Itam qa nāmi yantat, God aw yankaiw Christ añ yan yuaata. Pi itam nahpiy qa hihta añ apsiwta, pas God öqlayat-sa ahpiy'o. ⁶Pam hapi itamuy it puhuvasiwnit eñem hintsatsnaniqey añ apsiwtaniqat itamuñem yuku. Noqw i' pasiwni Hikwsit ahpiy mātaviwa, hísatwat tutuvenit añ pey'taqat qa pan'i. Pi sinom mokiwyu hihkay'yuñqat pan hisatvasiwnit añ pey'ta; noqw pay puhuvasiwni Hikwsit ahpiy mātaviwhqa sinmuy qatsfmqañwu. ⁷Ura i' tutavo owat añ pey'taqat sinmuy so'niqat pan amumiñem yuku; níkañw pam God lolmat tālawñwayat mahtakna; öviy pi Moses taywaat put tālat akw tālawva, pam tutavot makiwhq'ö. Noqw Israel-sinom kurs hin put taywayat aw tātayyani, nāmahin pi pay tāla as ahpa' súlaw'iwmaq'ö. ⁸Noqw öviy i' pasiwni Hikwsit ahpiy makiwhqa tis pas pavan put lolmat tālawñwayat mahtaknani. ⁹Pi kurs lolma tālawñwa hisatvasiwnit amum yante', tis pas pavan pam piw puhuvasiwnit amum yantani. Pi hisatvasiwni sinmuy mokiwyu hihkay'yuñqat pañqawu, noqw puhuvasiwni pumuy suan qatsit aw tsāmi'ma. ¹⁰Noqw öviy hisatvasiwnit añqw tāla pēvewma, puhuvasiwnit añqw tāla put epnihqe pas suyan tālawvaqw öviy'o. ¹¹Noqw kurs i' pasiwni tūwayatoqa tālat amum mātaviwhq, tis pas pavan i' qa tūwayaniqa tālawvani. ¹²Noqw öviy itam it puhuvasiwnit aw yanyuñqe pas qa tuhtuskahkañw yuaatota. ¹³Pu itam Moses hihta akw pitsáñway nōmaqw qa panyuñwa; ura pam panhtiqw Israel-sinom tālat pay súlaw'iwmaqat qa pas aw tayyuñwa. ¹⁴Noqw pay pumuy wuwniam qatālawvaya; öviy pi hikis nāt pu' puma mohtiwat pasiwnit añ túñwantotaqw pumuy unañwaam soñawnen hihta akw nōmiwyuñwa. Noqw pi pay Christ itamuñem nōmiwtaqat ayo hōlökna. ¹⁵Hikis pi nāt pu' it talōñvaqat ep pumuy Moses tutuveniyat añ túñwantotaqw unañwaam nākwapta. ¹⁶Noqw pay ason hisat puma Tutuyqawhqaqat aw nánamtöke', puma suyan māmatsyani, ispi nākwapnit ayo yukiwhq'ö. ¹⁷Noqw i' Tutuyqawhqa hapi Qahováriwtaqa Hikwsit. Puma put aw nánamtökq, Tutuyqawhqaqat Hikwsiat pumuy qenivo óyani. ¹⁸Noqw itam qa nākwapkahkañw soñawnen panapsat aqw Tutuyqawhqaqat lomavitsañwayat tuway'yuñwa; nihqe pañqw kuytaqat an suytsepiwat nānañumo lomavitsañwayat aw alōñ'iwwisa, Tutuyqawhqaqat Hikwsiyat ahpiy'o.

Spiritual Treasure in Clay Pots

4 ¹Itam God núokwayat akw it tumalat aw taviwhqe, öviy qa tsako'nañway'kañw put hintsaki. ²Itam qa nanauyve it hintsaki; itam qa tūunatotoyna; piw God lavayiyat aw qa yēwalawu; itam qa pankaiw,

God lavayiyat pas suan yuaata. Noqw pahsat pu sinom sohsoyam nanāp unañway ep itamuy hihta tutuqaynaqat ań pupriyanwu, ispi itam God attip wúnuq'ö. ³Noqw kurs itahlomatuawi hakimuy amumi tupkiwtaniqw, pay hapi pam ań qatuptsiwni'yuñqamuy amumi tupkiwta. ⁴Pi yep qatsit aw moñw'iwtqa qatuptsiwni'yuñqamuy unañwayamuy aw qatālawna, taq nāp hisat pumuy unañwaam tālawvaqw, puma Christ God an son'iwhqat, lolmat tālawñway'taqat ańqw lomatuawit aw tuptsiwyani. ⁵Pi itam qa nāyuatat, Christ Jesus Itahtutuyqawhqay put itam yuaata, pu itam umumi tūwiku, Christ Jesus énemi. ⁶Pi God tāla qatālat ańqw tālawvaniqat pañqawhqa itah'unañway aw tālawna; noqw öviy itam Jesus Christ ań God lolmat tālawñwayat tuway'kahkańw sinmuy amuhpa' put kúrukintota. ⁷Noqw itam soñawnen it tālat pas hihkay'taqat tsöqasivut ań tañay'yuñwa, itahtokoy súlawtotiñwuqat ań'a; noqw öviy sohsoyam nanaptani it öqalat pas pávannihqat God ahpiynihqata, pam hapi qa nāp itamuhpip'ö. ⁸Itam nānan'ivaq sóontsaniwyaqw, God itamuñem qeni'ta; itam as kurs hinhtotinikaiw pay qa nańeknaya. ⁹Itam okiwsahsanwakaiw, pay qa tatamhiwy; tūviwkahkańw pay itam qa súlawhti. ¹⁰Itam nāqavo Itahtutuyqawhqay Jesus hin mokqat pay pan piw so'niquey pepya, Jesus qatsiat itahtokoy akw namtaknaniqat öviy'ö. ¹¹Pi itam nāt yesq mokiwu soñawnen itamuy nöy numa, itam Jesus sinomatniqw öviy'ö; noqw pay pam itamuy yūmosa taytoynaqw, itam itahtokoy súlawhtiñwuqat akw put öqalayat nuhtumi mahtakni'yuñwa. ¹²Noqw öviy hapi mokiwu itamuhphe tumalay'ta, noqw qatsit sútsepnihqa umuhpa'wat tumalay'ta. ¹³Ura yan hapi pey'ta: Nu tuptsiwhqe öviy yuaayku, yan'i. Noqw itam öviy itah'unainway ep qapévewnayaqe qatuhtuskahkańw yuaatota, ¹⁴It navoti'yuñqee: God Tutuyqawhqat Jesus ahoy tātaynaqa soon piw itamuy qa enań ahoy tātaynaniqata. Pam itamuy tātaynat itamuy-níkańw, pu umuy put aw tsamvani. ¹⁵Pi itam umuñem sohsok hihta ań kuhkuyva umuy ayo nónakniqat öviy'ö. Noqw pep pu' God kaysiwhqamuy amumi níokway pas pāpu qaöwímahtaknani, pu put kwakwhatiwiskahkańw put pas hihtatotaqam suyhtsepñwat wühaq'iwwisni.

Living by Faith

¹⁶Noqw öviy itam soon nańeknayani. Pay as pi nāmahin itahtoko nuksiw'iwmaqw, itahhikwsi nāqavo pūhuiwma. ¹⁷Itam yep qatsit ep pay hīhiñwsaqw hihta ań kānanvotya, pay nāt hihsavoo. Níkańw put ań itam pas pavan hihtuyaniqey aw ókini. Nen itam hihta ań kānanaptaqey qahihtatotani. ¹⁸Pi itam hihta mātaqyaqat qa aw tunatyawwist, hihta qa mātaqyaqat aqw taywisa. Pi himu mātaqyaqa pay súlawhtiñwu; noqw pu i' himu qa mātaqyaqa pam pas soon súlawhtini.

5 ¹Pi itam it navoti'yuñwa: Hisat itam yep qatsit ep itahtokoy kihsit antaqat mātapye', öveqatsit ep kihut sútsepnihqat God ańqw makiwyani, God

ahpiy yukiwtaqata, qa sinot māyat ahpiy'o. ²Pi itam yep qatsit kīhut kihsit ep nāt yesqe öykita. Pi itam öveqatsit ep itahkiy aw yuñniqey kwaiñwtotoya. ³Pi itam öveqatsit aqw öke', pas antsa tokot qa sakwitiñwuqat itam yūyahni; put itam soon haqami ñastatotini. ⁴Pi itam yep qatsit ep itahtokoy ep nāt yesqam hīhihta añ kānanvotyakahkaiw nāwalalwa, itam it tokot ayo yukuyaniqey qa put nānawaknat, pūhut tokot makiwyaniqey nānawaknaqee. Pi pep pu' God itahtokoy pay súlawhtiñwuqat tokot qa súlawhtiñwuqat enañ nāhoyniwani. ⁵Nihqe pam itamuy Qahováriwtaqat Hikwsit máqahqe pas suyan itamuñem panhtiniqey mahtakna. ⁶⁻⁷Pi itam qa hihta tuway'kahkañw, qapēvewnit añ hinwisa. Nihqe öviy itam wuko'nañway'yuriwa, it navoti'yuñqee: Tutuyqawhqat haqam qátuhqat itam qa pep amum yēse, ispi itam nāto itahtokoy añ tanawtaqee. ⁸Nihqe öviy itam God qapēvewnayakahkaiw yep qatsit ep itahtokoy mātatveniqey nānawakna, Itahtutuyqawhqay amum yesniqé öviy'o. ⁹Nihqe öviy itam yūmosa put unañwveyaniqey añ qa nātusiyuñwa, sen itam qa put amum yeskahkañwo, sen pay put amum yeskahkañwo. ¹⁰Pi hisat Christ simmuy amunem hin yukuqw, pep itam sohsoyam put atpip horivani, nen itam nāt itahtokoy añ yesqey hihta hintsatskaqey ep itah'ahsatiy ömahtotani, sen itam lolmat hintsatskaqey ep'e, sen qalolmat hintsatskaqey ep'e.

Friendship with God through Christ

¹¹Oviy itam simmuy hin as God mamqasyaniqat navoti'kahkañw pumuy tuptsiwyaniqat añ ö'qalnaya. God itamumi itah'unanway aw pay navoti'ta; noqw pay hisnen uma piw umuh'unanway ep put navoti'yuñwni. ¹²Itam qa nātsotskanayaniqey öviy yan pēnaya. Noqw haqawat hihta suovaamnihqat aw taywisa, nihqe pan puma hakiy tsokanayañwu; pu himu hakiy unanwayat ep lolmatnihqat qa tuway'wisa. Noqw as uma itamuhpe hahlaykahkañw pumuy amumi hin lavayhtotiniqey navoti'yuñwniqt öviy itam yan pēnaya. ¹³Noqw öviy kurs itam qanavoti'numye' itam God enem panyuñwni; pu kurs itam suyan wuwni'yuñwe' itam umuñem panyuñwni. ¹⁴Pi Christ itamumi unanway'taqat itam navoti'yuñqe soon qa put enem tumalay'yuñwni, yan wūwantotaqee: Sūka tāqa simmuy sohsokmuy amunem mōki; noqw pep pu' soñawnen pi puma sohsoyam put amum soa. ¹⁵Noqw as hakim yesqam pahipi haqahpiy nāp tunatyay qa añ hinwist, Christ amuñem mokqe piw ahoy tātayhqat tunatyayat añ hinwisiqat öviy pam sohsokmuy amuñem mōki. ¹⁶Noqw öviy itam yahipi qa hakiy sinot pitsáñwayat aw wūwantotani. Ura as itamunaqw haqawat Christ tuwi'yuñwa. Noqw pu' hapi itam put sínotnihqat qa pan put aw taywisa. ¹⁷Pi sino Christ amum sūpwatiqw, God put pūhutañwu; Put hisatqatsiat súlawhtiñwu; añ ahsupoq pam pūhutiñwu. ¹⁸God hapi sohsok iit tumalay'ta; nihqe Jesus Christ ahpiy itamuy namivöhikna; nihqe itamuy pöhiknaqe itam put pantaqat yuaataniqat öviy itamuy ayata. ¹⁹Yan itam yuaatota: God Christ añ simmuy nāmiwat pöhikna, nihqe pumuy

qaanhtipuyamuy pumuy amumi qa noi'ta. Pam itamuy put pantaqat tuawi'taniqat ayata. ²⁰Noqw itam soñawnen Christ qeniyat ep put eñem sinmuy amumi yuaatotaqe put aw yankahkañw umumi okiwhinraqwa; uma God aw nánamtökaniqat öviy'o. ²¹Pi Christ qaanh tiput qa tuwi'ta. Noqw pay God itahqaanhtipuy put aw noa. Noqw put ahpiy itam God ainqw suan qatsit makiwya.

6 ¹Noqw öviy itam God amum tumalay'kahkañw, umumi okiwhinraqwa: Uma God núokwayat qa paysoq kwusuyat uma put akw morìvwastotini. ²Ura pam tutuvenit añ yan lavayhti: Nu pan unañway'taqw uñ hiñqawhq nu navota; nihqe ayo nónantiwhqat aw pituqw nu Úmi unañwtavi, ura kita. Noqw pi meh, pu' hapi pam itamumi tuqayvastaniqey pan unañwti; pu' hapi hak ayo yámakniqat eñem qeni. ³Itam qa hakiy unañwmoknayaniqey öviy suan hinwisa; taq ka sinom itah tumalay tukopnayani. ⁴Itam kānanaptaqey añ nakwhani'yuñwa. Noqw öviy sinom soh soyam itam God eñem tumalay'yuñqat navoti'yuñwni. Itam hihta hakni'yuñwa, pu itam hīhihta añ sónontotí. ⁵Sinom itamuy wuvinumya, itamuy sivikimi tañatota, itamumi kikihpoqya. Itam maqsontota; itam qa tohtoka, pu tsóñsoiwyuñwa. ⁶Itam sohsok hihta añ kuhkuyvaqe qa nañ'eknayat, añ ahsupoq qaatsay'kahkañw hinwisa, God lavayiyat navoti'yuñqee; itam tūvāsyá, itam nuhtumi unañway'yuñwa, Qahováriwtaqat Hikwsit öqalayat ahpiy'o. ⁷Itam sutsep qaatsay'kahkañw yuaatota. Itam God öqalayat añ hinwiskahkañw, suan tumalay'yuñwa. Pam pantaqa putvaqe itahmay añ sipwuvahpit anta, pu suyvaqe itahmay añ tuwohtat an'i. ⁸Haqawat itamuy kapti'yuñwa, noqw pu pētu itamuy pas qa hihtalalwa; haqawat itamuy qalomáyuaatota, noqw pu pētu itamuy lomayuaatota; haqawatuñiqw itam qa a'tsatu, noqw pētuñiqw itam a'nö a'tsatu. ⁹Haqawat itamuy qa tuway'numya, noqw pu pētu pay itamuy tuway'numya. Mokiwu nāqavo itamum yannuma, noqw pay itam nāto tayyuñwa; itamuy a'nö wuvinumyaqw, pay itam híhinhraqam nāto yēse. ¹⁰Itam unañwmokiwkahkañw pay yūmosa hahlayya; itam okiwhinnumyakaiw kaysiwhqamuy kāhaktotoynaya, as nasta sivay'kahkañw Christ atsviy itam sohsok hihta himuy'yuñwa. ¹¹Is uma Corinth ep sínomu, itam qa hihta tupkiwtaqat umumi yuaatota; itam umutpiro itah'unañway púrukwnaya. ¹²Itam umumi itah'unañway aw qa uhtaya; noqw sumataq úmawat umuh'unañway itamumi uhtaya. ¹³Hakimuy naam timuy amumi hin lavayhiqat pan hapi nu umumi lavayhtini: Uma tuwat itamumi umuh'unañway wūyak hotayani.

Warning against Pagan Influences

¹⁴Uma qatuptsiwni'yuñqamuy qa suñwálalwani, pi uma pumuy amumum qa súnahpeya. Puyaw suan hinmaqa qasuanhinmaqat amum haqam súanhtini? Puyaw tāla qatālat amum haqam súnahpee? ¹⁵Puyaw Christ Nukpanat amum haqam súnahpee? Hal ya tuptsiwni'taqa

qatuptsiwni'taqat amum haqam súnahpee? ¹⁶Puyaw God kīat nāp yukit aw nāwakintiwyaqamuy amum haqam hihta ep súnahpee? Pi uma hapi God qátuhqat kiyat anyuňwa; pi ura God paňqawu: Nu pumuy amuhsonve qátuni, nen amuhpe hinnumni. Nu pumuy Tutuyqawhqaamni, noqw puma isinomni. ¹⁷Oviy uma pumuy amuňaqw lasye', ayam pas supyani, kita Tutuyqawhqa; nen uma hihta qa powaiwtqaqt qa aw hintsatskani; noqw nu umuy ömahtani. ¹⁸Nihqe umunaiwtani, noqw uma itiyotimni, pu imanhtimni, kita Sus'öqaltutuyqawhqa.

7 ¹God itamuy yan āawna, aw iunaňwamu. Noqw öviy sen itahtokoy, ²pu sen itah'unaiway hihta akw tuyoy'ewakwtiqw, itam put ańqw nākwaň'ewakwtotani. Nen itam God pas kaptſi'kahkaňw, put aw nānoi'yūnwni.

Paul's Joy

²Uma itamumi pas unaiway'yūnwni, itupkomu, itam qa hakiy hintsatsna; itam qa hakiy hovalaya; itam qa hakiy hihta paysoq kwahanaya. ³Nu umuy qa hihtataniqey qa pan wūwankaňw yan pēna. Nu umumi pas unaňway'taqey ura umumi pay lavayhti; noqw öviy sen itam soe', sen yēse' itam nāto sūpwatini. ⁴Nu qatuhuskaňw umumi yan lavayhti, itupkomu; nu umuhpe pas hahlayi; noqw nāma hin pi nu hīhihta ań kānanvotima, níkaňw nu suyan unaiňwte' pas hinhaqam hahlayhtiňwu. ⁵Itam Macedoniat ep ökihqé, kurs hin nāsuňnwayani; nánan'ivakw itamuy sóontsatsnaya. Itam lomatuawit eñem nuhtumi rohomnumya; pu itah'naňwa tsawiniwyuňwa. ⁶Noqw God ań sóonhtotiqamuy öqalaňwuqa itamuy suyan unaiňwtoyna, Titus pítuhqat akw'a. ⁷Piw qa put pantaqat akw-saa, pam itamumi umuy lavayhtiqa put akw piwu. Pam umuhpe pas hahlayi. Yaw uma inumi yórikyaniqey nānawaknaqt itamuy āawna, piw yaw uma hakiy qaanhintsakqat atsviy tsaykitaqata, piw yaw uma inuňem su'qawyuniqata. Nu iit navotqe pu' pas hahlayhti. ⁸Pay as pi nu itutuveniy akw umuy qahahlayhtapnakaňw, pay nu put ep iwuwniy qa alónita; pay as pi nu mohtiniqw nāpi kurs nu pēnaqey pan wūwa, ispi nu navotq, yaw pam tutuveni umuy qahahlayhtapnaq'ö, pas as pi pay hihsavoo. ⁹Noqw nu pu' put ep hahlayhti, uma qahahlayhtotiqat qa epnit, uma qahahlayhtotiqe umuhhistsakpiy ańqw ayo lasyaqat put ep'e; uma pan qahahlayhtotiqe God unaiňwveya; noqw öviy itam umuy qa unaiňwmoknaya. ¹⁰Pi ason hak God tunatyayat an qaanh tipuy ep qahahlayhte', put ańqw lasq, God put ayo távini. Noqw pam soon put ep qahahlayhtini. Náwuspi yep qatsit tunatyayat ahpiy qahahlayhpi mokiwuy tumalay'ta. ¹¹Kurs uma namiwuwayani, uma qahahlayhtotiqw ya God umuhpa' hin tumalay'ta? Uma pās wuwni'vaya; uma put pantaqat ep neniňem qenitotaniqey tunatyaltot; uma qaanh iqat aw pas kwaňwá'ytsivutoti níkaňw uma piw tusi'tota; uma inumi yórikyaniqey pas pāpu kwaňwtoynaya; piw uma qaanh iqat sivintoynayaniqey pas

suhtaq'ewya. Uma panhtotiqe it ep neniem qenitota. ¹²Ura nu umumiq pēnaqe hakiy qaanhitiqat qa put tunatyawkañiw pēna, piw hakiy ep qaanhitiqat qa put tunatyawkañiwo. Nu úmuywat tunatyawkañiw óviy yan pēna, mātaq pi uma God atpip inumi pas unaiñway'yuñqey nanaptaniqat óviy'o. ¹³Noqw umuy panhtotiqw nu pas suyan unaiñwti, tis pi óviy Titus umuhpe hahlayhti, uma sohsoyam put suyan unaiñtoynayaqw óviy'o; noqw nu put amum hahlayhti. ¹⁴Nu umuy tsuyakqe, Titus aw umuy pihni'ta. Nihqe nu put ep qa hahmana. Ura itam umumi sohsok hihta suan lavayhtoti. Nihqe óviy piw pan nu Titus aw umuhpe himuiwtqaq pas súañqawu. ¹⁵Noqw pam piw pas pavan umumi unaiñway'ta, uma put hin kwusuyaqat u'ni'taqee. Yaw pam umumi hihta lavayhtiqw uma put anhtoti; yaw uma tsawiniwkahkañiw put pas kaptsi'yuñwa. ¹⁶Noqw óviy nu umumi pas hahlayi, itupkomu, nu umumi tuptsiwhqee.

Christian Giving

8 ¹Taa, God Macedoniat ep put aw tōnawtaqamuy amuhpa' hihta tumalay'taqat nu pu' umuy ãawnani. ²Pay as pi nāmahin okiw puma hihihta añ kānanvotkahkañiw put ep pas hahlayya; nihqe puma hihta hakni'kahkañiw himuy qa kahkawnayat, ayám hakim hihta hakni'yuñqamuy paahwantotaniqey óviy hihta tsovalaya. ³Nu pumuy amumi navoti'taqw puma qa paysoq tusoq'ayatiwyqaq kwañtoynayakañiw hihta himuy'yuñqey kuwahtoti; piw put pas yuhke' hihta kuwahtotiniqey unaiñwtoti. ⁴Nihqe puma God sinomuyatuy hihta hakni'yuñqamuy amuñem hihta tsovalayat, itam put ömahtotat, amumi put kiwisniqat itamumi ö'qalyaqe itamuy pas qaoëwiyatota. ⁵Nihqe puma itahwuwniy yuhke' it piw hinhtoti: Puma mohti Tutuyqawhqat aw nānoayat, pu God tunatyayat ahpiy itamumiwat piw nānoaya. ⁶Noqw óviy itam Titus umumi ayataqw, pam umuñaqw hihta tsovalani; pay yaw pam umuñaqw it tumalat yahyna. ⁷Uma hapi sohsok hihta añ qaoëwíhinyuñwa; uma qapëvewnit pasiwyuñwa, uma put yuaatotaniqey tuwi'yuñwa; uma God lavayiyat navoti'yuñwa; piw put ep qanätsi'yuñwa; uma itamumi pas unaiñway'yuñwa. Noqw óviy uma piw tūvañwayaniqey ep qaoëwíhiniwhtotini. ⁸Pay hapi nu it umuy qa pas tusoq'ayata; mātaqpi kurs uma pas antsa nuhtumi unaiñway'yuñqat nu navotniqe óviy ayé' hintsatskaqat nu umuy ãawinta. ⁹Pi Itahtutuyqawhqa Jesus Christ umuy hin òkwatuwhqat uma pay navoti'yuñwa. Ura as pam kāhakníkañiw umuñem öokiwherti, pam öokiwhtiqw uma kāhaktotiniqat óviy'o. ¹⁰Noqw it nu añ wūwaqe pañqawni: Pay yaw ura uma sükw yahsaiñwuy ephaqam hihta tsovalayaniqey añ suhtaq'ewya. Taay, uma hihta yayhnayaqey aw antsatsnaniqw, pam umuñem lomahintani. ¹¹Uma hihta hinhtotiniqey suhtaq'ewyaqey put aw antsanyani, umuy hihta himuy'yuñqey ahpiy'o. ¹²Pi hak su'qawkañiw God hihta maqaqw, God put ep hahlayhtiñwu; hak hihta qa himuy'taqw, God pay navoti'taqe, hakiy

aw qa hihta tuñlay'tañwu. ¹³Pi pay añ haqawat qa a'pitniqw úmawatas añ hihta maqsonlalwaqat nu qa put pañqawu. ¹⁴Pay hapi nan'ivo súnantaniqat öviy nu pañqawu; Puma pu' hihta hakni'yuñwa, noqw uma qarūrumnaya; as uma pumuy paariñwayaniqat nu umuy tüviñta; noqw uma tuwat hihta hakni'yuñqw puma tuwat umuy paariñwayani, noqw yan nan'ivo súnantani. ¹⁵Pay pi ura yan pey'ta: I' hak wūhak tsovalaqa qa hihta akwsíñwanañwu; noqw i' qa wūhak hihta tsovalaqa pay qa hihta rūrumnañwu. ¹⁶Noqw kwakwhat pi God Titus pan unañwtoynaqw pam umumi pas unañway'ta, itamuy hin umumi pas unañway'yuñqat pan'i. ¹⁷Pi itam put aw pañqaqwaqw, pam súnakwha; nihqe pay pam pas su'qawtaqe öviy nanāp'unañw umumiq'a. ¹⁸Noqw itam Titus enañ sukw tuptsiwni'taqat umumiq hōnaya. Pam God aw tsotsvalyaqamuy amuhpa' lomatuawit yuaatinuma, nihqe put ep pas aw lomanavotiwtia. ¹⁹⁻²⁰Pi God aw tōnawtaqam put namorstaqw, pam itamum hinnumqe, itam hihta tsovalayaqat kima. Pi itam añ ahsupoq suan hinwisniqey nānawakna. Taq ka hak itamuy hihta tsovalayaqat ep itamuy övelani, as pam put ep God pas hihtatanikañwo, itamuy hin nāvaañwantotaniqey suhtaq'ewyaqat aw yórikqee. ²¹Itam Tutuyqawhqt atpip suan hinwisniqey tunatyawayuñwa, piw sinmuy amuhpewii. ²²Pu mitwat itam piw aw lomanavoti'yuñqat pumuy enai hōnaya. Pam hīhihta añ qanātusi'maqey itamumi mahtakna. Nihqe pam pu' umumi yórikniqey pas kwañwtoyna, pam umumi pas tuptsiwni'taqe öviy'o. ²³Noqw sen Titus hákiynihqat haqawa tūviñlawniqw, pay pam hapi itumalsuñwa, pi inumum pam umumi unañwtavi'ta: noqw sen haqawa imuy tuptsiwni'taqamuy hákimnihqat tūviñlawniqw pay puma God aw tōnawtaqamuy tuaw'aymatu, puma Christ pas himuniwhiniqat öviy añaqe' ayatiwa. ²⁴Noqw öviy uma nuhtumi unañway'yuñqey pumuy amumi mahtaknayani, pu añaqe' God aw tōnawtaqamuy amumi piw; noqw pahsat pu sohsoyam nanaptani itam pumuy amumi umuy lomalavaytaqe pas súañqaqwaqata.

Help for Fellow Christian

9 ¹Pu uma God sinomuyatuy hihta akw paariñwantotaniqat pay soon pas nu umumi pentani, pu umuy ayalawni. ²Pi nu umumi navoti'taqw uma su'qawyuñwa; noqw öviy nu pan Macedoniat ep sinmuy amumi umuhpe himuiwt; nihqe pay Achaiat ep tuptsiwni'yuñqam yas hihta akw tūvañwantotaniqey añ sun suhtaq'ewyaqat nu amumi pañqawu; noqw pas pan umuhtunatya kaysiwhqamuy pan unañwtoyna. ³Níkañw pay nu inuhsavo imuy tuptsiwni'yuñqamuy umumiq hōna, nāp hisat pi itam yan umuy hiñqaqwaqe kurs a'tsatnihqey pan sinmuy amumi mahtaktotini; noqw pay pi nu pañqawu: Uma pās yuki'yuñwniqat öviy'o. ⁴Taq nāp hisat pi sen haqawat Macedoniat ep tuptsiwni'yuñqam inumum ókiqw kurs nāt uma qa yuki'yuñqw itam hamanhötötini, tis pi öviy úmaa, pas qananahtsopyaqat

umuy itam kwiviyuaatotaqat ep'e. ⁵Noqw öviy nu ari wüwaqe imuy tuptsiwni'yuñqamuy amumi pañqawh, puma ariwu pay inuhsavo umumiqye', hihta uma kuwahtotiniqey pañqaqwaqw tsovalayani; noqw uma sohsok hihta ariwu pay tsovalayaqw, sohsoyam uma nanāp'unaiw put kuwahtotiqat nanaptani, itam umuy tusoq'ayatotaqat qa paniq'ö. ⁶Noqw it nu pañqawni: Öwiuyhqa pay öviy piw öwiöhöqmantani; pu i' hak qaöwiuhqqa piw öviy qaöwihöqmantani. ⁷Hak hin nāp wüwante', pan hihta kuwahtimantani, qa kahkawnakanawi, piw paysoq pi aw pañqaqwaqw öviy'o; pi God haqam su'qawkariw hihta kuwahtinwuqat hahlayi. ⁸Pi God umuy hihta hakni'yuñqat epnihqe hóyokput umuy öqala; noqw pahsat pu uma qa hihta rürumnayakahkariw ari öokiwyaqamuy paariwayaniqey hihta pasiwyuiwni. ⁹Pi ura yan pey'ta: Pam anqe' ahsupoq ari öokiwyaqamuy hihta huya; pam sutsép-sa núokwa. ¹⁰God hapi sinmuy poshumit huya, piw pumuy amumi nösiwhqat nóainwu; nihqe pam umuy hihta hakni'yuñqat umuy huytani; noqw kurs uma soñawnen put uyyaqw pam wuinwe' natkotote' lolmat tumalat aniwani. ¹¹Noqw pahsat pu uma sohsok hihta qaöwihinkahkariw pas pāpu ari öokiwyaqamuy paariwayaniqey pasiwyuiwni, noqw itam God sinomuyatuy amumi it kuwahtiput maqayaqw puma pas pavan God aw hahlayyani. ¹²Pi uma it kuwahtiput God sinomuyatuy amumi maqaye' pumuy hihta hakni'yuñqat ep pumuy paariwayani. Noqw uma panhtotiqw puma God pas pavan aw hahlayyani. ¹³Puma umuñaqw kuwahtiput ömahtote' pas antsa uma Christ anqw lomatuawit kwusuyaqat aw yórikyani, piw put kwusuyaqe put ari hinwisniqata; noqw puma God pas hihtatotani; uma qa hihta kahkawnayat pumuy amumi hihta kuwahtotiqat ep'e, pu qa púmuy-sa amuminuit, sohsokmuy sinmuy amumii. ¹⁴Nen puma umuñem God aw nänawaknani, as umumi yórikyaniqey tuñlay'kahkariw, God umumi pas unaiway'taqat nanaptee. ¹⁵Istathihi God qaöwihihkay'taqat itamumi kuwahti! Pas kurs hin put súañqawu. Itam put ep God aw hahlayhtiwiñsi.

Paul Defends His Ministry

10 ¹Noqw nu' Paul umumi pañqawni: Yaw haqawat nuy umumumnen
okiw'unañway'tañwuqat pañqaqwa, niñkañw nu yaw umuñaqw
ahpiyinen pas qatuhtuskariw yuaatañiñw. Noqw ura Christ pas nāp yep qatsit
ep hinnumkiñw pas qa a'ñö unanway'karíw, sinmuy pāsi. ²Noqw öviy nu
umumi okiwhiñqawlawni: Nu umumumiñq, uma nuy qa tuhtuskaríw
yuaatañiqat qa aw nuy öqawnayani. Taq yaw nu nāp itunatyay añ hinmaqat
pan inumi wuwantota. Noqw pumuy amumi nu qatuhtuskariw yuaatañiqey pan
nātuptsiwni'ta. ³Pay as pi itam yep qatsit ep yeskahkañw, qa nāp itah'öqalay
ahpiy Nukpanat aw rohomhtiñwisa. ⁴Itam qa yep qatsit ahpiy tunipit akw put aw
rohomhtiñwisa, pi God tunipiñyat akw'a. Noqw put akw itam Nukpanat öqalayat
qa hihtatota. ⁵Itam sinmuy wuwniyamuy qa hihtalalwa; puma kwiviunainway
akw God añiqw navotit aw rohomnumyaqw itam pumuy áñiwulalwa; pu

sinmuy nāp tunatyay ańqw lasye', sohsok Christ aw-sa maqaptsi'yuńwniqat pan itam pumuy unainwtotoynaya. ⁶Noqw uma itamumi maqaptsi'yuńqw, pahsat pu itam hakimuy qa tuqayvahsi'wisqamuy hinwat öqwhayani. ⁷Ya uma haqawat suovaamnihqat pitsáñwayat-sa aw taywisa? Uma it piw aw wūwayani: Kurs haqawa Christ lavay'ayaatnihqey namiuwantaaqw, pay itam piw put lavay'aymatu. ⁸Pi Christ nu umuy öqalaniqat pan nuy ayata, nu umuy hovalaniqat qa panwat nuy ayata. Noqw pas as pi nu it öqalat yuaataniqw pay pam inuňem qa haman'ewayni. ⁹Nu itutuveniy akw umuy tsatsáwinaniqey qa nāwakna. Uma qa pan inumi wūwayani. ¹⁰Oviy pi yaw haqawat pańqaqwa: Put tutuveniat as qaööwfhinkahw pu ańo öqala; noqw pi hakimuy amumumnen pay öwlewniňw, pu lavayiat qa pas lay'taríwu. ¹¹Noqw pay nu pan hińqaqwaqamuy amumi pańqawni: Uma it ań wūwayani: Pay nu yávahaqaqw umumi öqalat penta, nihqe öviy nu umumi pite' pay nu soon qa piw pańqe' umumi yuaatani. ¹²Piw nu kurs hin nākwiviyuaatotaqamuy amumumnihqey, piw amunnihqey pańqawni. Puma pi nānami namituwanlalwakahkańw, pu ayám hakiy hintaqw pay qa pas antaqey namiuwantotaqe qa suan wuwni'yuriwa. ¹³Itam soon ayam sukwy tumalayat yuaatotani, pay pas nāp itahtumal'ayaway-saa. God itamuy tumal'ayatafqw Itam Corinth aqw pahsavo hinnumya. ¹⁴Noqw uma itamuhpí mohti Christ ańqw lomatuawit nanapta. Noqw öviy itam umuhpa' hihta lomatumaltotaqey put-sa yuaatotani; kurs itam qa umumi öke', soon pan yuaatotani. ¹⁵Ura nu pańqawu: Itam ayám supwatuy tumalayamuy qa put yuaatotani. Is as okiw umuhtuptsiwniy ań uma öqawhtotaqw, pep pu' God umuyupqöymi itamuňem qenitani. ¹⁶Pi itam umuyupqöyya lomatuawit yuaatinumyaniqey nānawakna; níkaiw ayám piw sukwy tumalayat qa sokoplapwani. ¹⁷Noqw i' hak hihta ep hahlayhiqat hapi Tutuyqawhqtat núokwayat ep hahlayhtimantani. ¹⁸Pi hak nálomalalvayhq pam qa hímuu; níkaiw ason Tutuyqawhqa hakiy lomalvayhiqat pam pantaqas pas hímuu.

Paul and the False Apostles

11 ¹Is as uma inumi hihsavo tūqayyuńwni, noqw nu tuwat an'e'wakw nāyuaatani. Hal owi, uma inumi tūqayyuńwni. ²Nu God ańqw pan unańwtiqe umuy kahkawnaqe, umuy qahováriwyuńniqat nāwakna. Hak tāqa tiy mānat qahovalniwtaqat sūkw tiyot aw nóahqat pan nu umuy Christ aw noa. ³Níkaiw nu tusiiwta, taq ka uma Christ qaatsay'kahkaiw aw unainway'yuiwniqey qe'totini, hak umuy ünatoyaq'ö, ura tsüa unatwiy akw Eve hin ünatoyaqat pan'i. ⁴Uma itamuńaqw lomatuawit hímunihqat pay kwusuya. Noqw öviy kurs piw hak pite', alönöt tutuqayhpit umumi mātapaq, sen piw sukwy ayo tūooyhqt itam qa yuaatotaqat umumi yuaataqw, sen sukwy hikwsit uma qa kwusuyaqat umumi kwusivaqw, uma ka put aw súunainwtapyani. ⁵Ima ayaiwyuńqamnihqey pan nātsokani'yuńqam pas puma pásyaqey yuaatota; noqw nu pay nāpnihqe qa pumuy amuňk pitsíwta. ⁶Yaw uma nuy qa lavayhtuwi'taqtat pańqaqwa. Ka pi nu panta. Níkaiw nu navotit pasiwtia. Oviy pi itam hihta umuhpa' tumaltotaqey akw

itahnavotiy ań ahsupoq tunvotnaya. ⁷Ura nu umumi pítuhqe lomatuawit umumi yuaataqe umuñaqw qa hihta tükwata. Nu umuy hihtataniqe öviy nāqahihtata. Ya nu it ep umuhpewi qaanhiti? ⁸Nu umumum tumalay'taniqe öviy aye' God aw tōnawtaqamuy amumi tükway'ta, puma sivay akw nuy paanwantotaqw öviy'o. ⁹Nihqe ura nu umumum yančaiw hihta haktaqe qa hakiy aw put ep tükway'ta; pi ima tuptsiwni'yuriqam Macedoniat ańqw ökihqam nu hihta hakni'taqw put ep nuy paanwaya; noqw öviy uma nuy qa maqsontota. Noqw pay nu ka sutsep panmani. ¹⁰Christ iunańway ep qatuqw nu sutsep qaatsay'kańw it yuaatani: Nu qa hakiy aw hihta ep tükway'tat, sinmuy amumi lomatuawit yuaataniqe yep hahlayhtimani. Noqw soon hak nuy put ep sóontsanni. Nu Achaiat ań ahsupoq pan yuaatinumni. ¹¹Noqw ya nu hinoqw panhti? Sen nu pay umumi qa unainway'taqe öviy'o? As'a. God inumi pas suyan navoti'ta. ¹²Haqawat súitamun God eñem tumalay'yuniqey pańqaqwa. Noqw as pumuy a'tsatnihqat mahtaktotiniqw öviy nu God lavayiyat qa hihta öviy yuaatinuma; pay piw nu nāto pan yuaatinumni. ¹³Puma Christ eñem ayaipyuńqamnihqey pańqaqwa, níkańw unatwit hintsatska, pi puma qa pas pas antsa God eñem tumalay'yuniwa. ¹⁴Noqw pay soon qae, pi Satan pas nāp tālat ep hońviayanihqe pan namtakni'ta. ¹⁵Paniqw öviy put eñem hintsatskaqam hihta suan hintsatskaqey pan namtaknayaqw, pay uma qa aw kāwuwantotani. Noqw pay pumuy hin tumaltotaqw, God pan hapi pumuy amumi ahoytani.

Paul's Sufferings as an Apostle

¹⁶Noqw nu piw pańqawni: Qa hak hapi nuy pay núanhimunihqat pan inumi wūwantani, hal kurs pantanik pay nu núanhimunihqat pan inumi tuqayvastotani; noqw nu hihsavo kwiviyuaatani. ¹⁷Nu pu' pay sinot an lavayhtini, qa Tutuyqawhqat wuwniyat ahpiy'o; nu hakiy núanhimunihqat an kwiviyuaatani. ¹⁸Ima hakim Christ eñem ayaipyuńqamnihqey yuaatotaqwam yep qatsit ep hímuyaqey, piw hihta hintsatskaqey ep kwiviyuaatota; noqw öviy nu tuwat kwiviyuaatani. ¹⁹Uma hakimuy ań núanhiihtuy amumi suhtaq'ewyakahkańw tūqayyuńwa, sam pi uma pas nāp súanwuwni'yuniqee. ²⁰Ima nátsotskanayaqam umuy núantuwiktota, umuy hihta kwahantota; umuy nukwáinwhintsatska; pu náhihtatota, umuhtayway wuvahtota. Puma umuy pan hintsatsnaqw uma ań kūyuńwa. ²¹Is uti! Puma a'nö ö'qaltu, noqw nu okiw qaöqála; ispi nu umuy qa pan hintsahsanhqé öviy'o. Níkańw kurs puma hihta ep kwivilavayhtotiqw pay nu piw panhtini. (Nu pay hakiy núanhimunihqat an yuaata.) ²²Ya puma Hebrew sinom, Israel tímatu? Pay nu piw pam'i. Ya puma Abraham natkomatu? Pay nu piw pam'i. ²³Ya puma Christ eñem tumalay'yuniwa? Piw nūu. Nu pas a'nö tumalay'ta. (Nu núanhimunihqey pan lalvaya.) Sinom hihsakishaqam nuy wuvahtota; piép sivikimiq nuy panayańwu; pu nu qa sús pēp mōki. ²⁴Tsivot-sikis ima Jew-sinom nuy sūkw akw qa lōp sunát-sikis wuvahtota. ²⁵Sinom pāyis

nuy murikhote akw wuvahota; sūs nuy tatatupya; pāyis pātuwaqatsit ep pākihut itamunen sakwíti; sūs nu tōkilnawit-nikaiñw pu tālō' pātuwaqatsit a'nö hōtsit ainqe' pāyawnuma. ²⁶Nu wuhkonakwsu; pāvaqe nu unahinnuma, piw uuyiñwtuy amuhpaa, nāp isinomuy amuhpaa, piw ainqe' hihihtuy sinmuy amuhpaa; nu wuhkokitsokit añ unahinnuma, pu qayēsiwhpuvaa, pu pātuwaqatsit aña'a; piw añ tuptsiwni'yuñqamuy atsáy'kahkaiñw pañqaqwaqamuy amuhpaa. ²⁷Okiw nu maqsonte' mariwúiwtaiñwu, qa sūs nu qa pūwi; pu nu tsöñmokiwtaiñwu, pānaqawuy nu añ kānanvotya; nu qa sūs napwala; tūsuñw'iwtaiñwu; nu ephaqam qa yuwiñtañwu. ²⁸Noqw nu iit sohsok añ kuyvaqe nawus nu nāqavo Jesus aw tōnawtaqamuy amumi tunatyawtani. Nihqe nu put akw putuipta. ²⁹Kurs hak haqam qaöqáwi'taqw nu put amum qaöqáwi'ta. Kurs hak haqam tuptsiwnit ainqw lasq, nu put ep pas unañwmokiwtaiñwu. ³⁰Nikaiñw pay kurs nu hihta ep kwivihiñqawlawnik, pay nu tatam qaöqálanihqey pan namtakni'tani. ³¹God Jesus Christ Itahtutuyqawhqay Naat inumi navoti'taqw nu súañqawu. (Okiw nam pam yūmosa tayawintiwaal!) ³²Ura nu Damascus-kitsókit epniqw, pep tutskwat ep moriñwi Aretas yan mātsiwhqa nuy nüaniqey nāwakna; nihqe öviy pam pan tutaptaqw pep kikmoñwi Damascus-sinmuy kitsókiyamuy ep tukw'uhtsit ep aw hötsíwat ep solāwamuy tūwalayaniqat öviy oya. ³³Noqw nu tutsáysivut ainqw pakiwtaqw, hakim ikwátsim tuhpelva' nuy hawnayaqw nu moñwit māyat ainqw ayo yama.

Paul's Visions and Revelations

12 ¹Pas ka nu hihta kwivilalvaye' soon put akw moñwvastini. Kurs nu hihta tuawyorikqey, pu Tutuyqawhqa inumi mātaktiqat yuaataní. ²Nu hakiy Christ aw tuptsiwni'taqat tuwi'ta. Noqw pam pakwt nālōq sihkay'taqat yahsañwuy ephaqam tokpelat yūmoq paki; sen tokoy'kañwo, sen pay qa tokoy'kañwo, nu put qa navoti'ta, pay God-sa put navoti'ta. ³Ura nu pañqawu: Pam hak lomaqatsit aw òomi wíkiwa, sen tokoy'kañwo, sen pay qa tokoy'kañwo, nu put qa navoti'ta, pay God-sa put navoti'ta. ⁴Noqw pam pañso wikiwhqe, lavayit pas kurs hin pañqawiwhqat navota; noqw put hak yuaataniqw pam mewniwta. ⁵Nu hakiy pantaqat tsokanani, nikaiñw pay nu qa nātsokanani; nu qaöqáwi'taqey yuaatani. ⁶Kurs nu as hímuiwtaniqey nāwaknanikañw, nu qa nūanhimuniwhtini; pi nu hihta yuaataqey suyan navoti'ta, Nikaiñw pay nu soon panhtini. Taq hak inumi hin yórikqey, pu nuy hin navotqey pan inumi wūwantaniqat nu nāwakna. Noqw pep pu' pam soon put pantaqat yuhke' nuy tsokanani. ⁷Noqw nu hihta pas pavan yórikqey qa ep pas kwivi'nañwtiniqw, hihta tūya Satan ahpiy inumi noiwa, kütat antaqa, nuy tūholawniqee. Noqw put atsviy nu qa pas kwivi'nañway'ta. ⁸Noqw as pam pantaqat nuy mātapniqat nu pāyis Tutuyqawhqat aw okiw tūviñta. ⁹Noqw pam inumi pañqawu: Pay inuokwa ûmi aptsiwta, pi um qaöqáwi'taqw

pahsat pu nu uhpiy a'nö öqalay'taqey nuhtumi mahtakinta. Paniqw öviy nu hahlaykañw hihta añ qa pasiwkañw put ep himuiwtani; nen nu Christ öqalayat añ put amum hinmani. ¹⁰Nihqe öviy nu Christ atsviy hihta añ kānanvotqey ep hahlayhtima. Nu put lavay'ayaatnihqe öviy öpuiwtia; sinom nuy övelantota; pu nu hihta hakni'ta; sinom nuy okiwsahsanya. Pi nu qaöqáwi'te' pahsat pu nu Christ ahpiy a'nö hoñviwtani.

Paul's Concern for the Corinthians

¹¹Nu yan kwiviyuaataqe núanhimuniwhti, uma nuy put aw lālayyaq'ö, pi as pi uma nuy lomalavaytanikañwo. Umuyniqw ima nāpnihqe Christ lavay'aymatnihqam pas pavan hihtuya. Noqw nu umumi súañqawni: Puma nālomatsokan'iyuñqw pay piw nu súamunta, nāmahin pi as nu pas antsa God-niqw pay qa hímuu. ¹²Ura nu umuhpa' tumaltaqe pas antsa Christ lavay'ayaatnihqey pan umumi namtakna; nu qa hihta ep nañ'eknat, umuhpa' kātumalat hihta tuawi'taqat tumalta, pu kātatayhpit pīwu. ¹³Ya nu aye' God aw tōnawtaqamuy-sa lomahintsant, umuy qalomáhintsana? Qae. Ka uma hihta ep inumi hin unañway'yuriwa, nu umumi lomatuawit yuaatat qa hihta umumi tuñlay'taqat ep'e. Okiw uma inumi put ep pōhikyani. ¹⁴Meh, pu' hapi nu pāyis umumiñqiqey aw pitsini'ta; pay nu soon hihta ep umumi tūkway'tani; nu umuhhimuy hihta tuñlay'taniqey qa put öviy umumini, pi nu umumi unañway'taqey öviy'o. Pi qa tsātsayom yumuy, namuy amuñem hihta na'sastotañwu, pi pumuy namat, yumat timuy amuñem hihta na'sastotañwu. ¹⁵Pu tatam pi nu umumi hihta nāvoswani, pu piw nukswiwhini, nāmahin pi nu umumi pavan pas unañway'taqw, uma tuwat pahsat inumi qa pas unañway'yuriñwu. ¹⁶Noqw pay pií; pay pi nu qa hihta ep umumi tūkway'ta as'a; noqw yaw uma pañqaqwa: Pam tuhisanihqe öviy unatwiy akw itamuy nukwáñwhinhiti. ¹⁷Ura nu umumi hakimuy ayata. Noqw puma haqawa sen umuy hihta kwahaha? ¹⁸Ura nu Titus umumi ayata, piw pu sukwat tuptsiwni'taqata. Noqw ya Titus umuy hihta kwahaha? Ya itam qa sun tunatyawta? Ya itam qa sun hinma? ¹⁹Uma ka wūwantotaqw nu umumi nēñem qenitaniqe öviy pan penta. Noqw pay qa panta. Pi nu God atpip Christ aw yankañw umumi penta, uma öqawhtotaniqat öviy'o, aw iunariwamu. ²⁰Pas nu tusiwtä ka nu umumi pite' umumi yorikq umuy suan hinwisniqat nu nāwaknaqw, uma qa pan hinwisni. Noqw pay uma as ka nu umumi pās yuaataniqat nānawaknaqw nu umuy tuwat qöhköyni. Nāp hisat pi uma hihta ep nāñwuy'yuñwni; nānami unañwtutuyyani, nānami itsfvuiwyuñwni, nānamiq hiñqaqwaqey akw nātsikiwtani, nehpewi sawiwitotani, pu pas hihtunihqey panyuñwni, tsotsvalqey añqw qa qanamítuqayveyani. ²¹Pu nāp hisat nu piw umumi pituqw, God Ina umutsva nuy hamanhtoynani, taq ka nu kaysiwhqamuy qaanh tipuy añqw qa lasyaqamuy tuwe' unañwmokni, puma itséhe'qatsiy, pu qahopqatsiy, pu qaunáñwtalqatsiy qa qe'totiq'ö.

Final Warnings and Greetings

13

¹Pu' hapi nu pāyis umumiq pohtani. Noqw hakim lōyöm sen pahyom pas suyan hakiy qaanhitiqat navoti'kahkañw inumi put tuhtualyaqw, pahsat nawus nu hakiy enem hin yúkuni. ²Ura nu umumumnikaiw hin pañqawhqeey pan piw qa umumumnikaiw umumi pēnani: Nu hisat umumi pite' soon hakiy ökwatuwni; nu sohsokmuy qaanhinwisqamuy amuñem hin yúkuni; ura nu pay nuhtuñk umuhpeq pohtaqw pay pan haqawat yēse, noqw pu' atsve piw nāt pētu pay amunhtoti. Noqw öviy nu soon hakiy ayo yámaknani, imuy hakimuy qaanhtotiqamuyu. ³Noqw pahsat pu uma pas suyan nanaptani Christ pas suyan inuhpe yuaataq'ö; put pantaqat uma navoti'yuniwniqey nānawakna. Pam hapi umumi qaöwihinta, piw a'nö öqala umuhpaa. ⁴Pay pi put tokoat qaöqáwitaqw, sinom nahoylehtsit aw put muaya; noqw pam ahoy tátayhqe, God öqalayat ahpiy qatu. Noqw ítamwat piw put an qaöqáwi'yuriwa; níkañw itam piw put amum yeskahkaiw, God öqalayat ahpiy put enem tumalay'yuriwa umuhpaa. ⁵Kurs uma nānami wūwayaa. Ya uma pas antsa Christ aw tuptsiwni'yuriwa? Kurs namiwuwayaa. Ya Christ pas antsa umuh'unaiñway ep qátuhqat uma navoti'yuriwa? Kurs uma qaatsáy'wisq pam pepeq qatu. ⁶Is as uma itamuy qaatsáy'wisqat nanaptani! ⁷Uma qa hihta ep qaanhtotiniqat nu God aw umuñem nāwakna. Nu qaatsáy'maqey mātaqtiniqey qa paniqw tūviñtima, pi nu umuy tunatyawtaqe öviy'o, umuy suan hinwisniqata, nāmahin pi sumataq nu atsáy'maqey mātaqtini. ⁸Noqw itam soon hihta pas antsanhqat aw rohomnumyani; itam soon qa put enem tumalay'yuriwni. ⁹Nihqe öviy itam hahlayhtoti, umuy öqawhtotiq'ö, nāmahin pi itam pay as sen qaöqáwi'yuriwa. Okiw as uma pas pasiwyuniwniqat itam umuñem nānawakna. ¹⁰Nu umuy u'nananiqe öviy añwu pay it tutuvenit umumi pēna, nu nāt qa umumiq pitur'a; taq ka nu umumi pite' nawus umuñem hin yúkuni. Pi nu sinmuy öqawhtoynaniqe öviy ayatiwa; nu qa pumuy hinwat yukunaniqey aw taviwkaiw, pay nu panhtiniqey aw öqalay'ta. ¹¹Taay, yantani itupkomu. Hakim ö'qalyañwu. Uma suan hinwisni; qa hin unañway'kahkañw nānami unañway'yuriwni; uma kwakwhat yesni; noqw God nuhtumi unañway'taqa piw hakimuy kwakwhat unaiñtoynañwuqa umumum hinnumni. ¹²Uma nānatupkomnihqey pan nāö'qawnayani.

¹³Sohsoyam God sinomat umuy öqalaya. ¹⁴Nam uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwayat navoti'yuriwni, piw God umumi unañway'taqata. Nam uma Qahováriwtaqat Hikwsit añ sun hinwsini. Nam antaa.

Paul

GALATIAT

ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

1 ¹Nu' Paul, lomatuawit yuaataniqey aw ayatiwhqa, it penta. Nu qa sinmuy amuhpiy ayatiwht, Jesus Christ ahpipi ayatiwa, pu God Itanay ahpipi pīwu, it Jesus Christ mokiwuy ańqw ahoy tātaynaqat ahpipy'o. ²Nu sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy inumumyaqamuy amumum God aw tōnawtaqamuy Galatiat ep yesqamuy ögalanta. ³Nam núokwa, pu kwakwha unariwa Itanay God ańqw umumi pitsíwiwtani, pu Itahtutuyqawhqaqy Jesus Christ ańq'ö. ⁴Ura pam itahqaanthipuy ep nātapqe, yep nukusqatsit ańqw itamuy ayo oya, Itanay God tunatyayat ań'a. ⁵Nam pam sutsép-sa tayawintiwa. Pay nam antaa.

The One Gospel

⁶Is oh! Pas nu umumi qaan unariwti. Yaw uma Christ súmatative, umuy núokway aw wáriwayhqata; nihqe sukwat alónöt tūawit aw lasya. ⁷Noqw pay pam qa pas pas antsa lomatuawi. Pi hakim Christ ańqw lomatuawit nukushintsatsna, umuy ūnatoynayaniqé öviy'o. ⁸Ura nu lomatuawit umumi suan yuaata. Noqw öviy kurs nūu, sen öñaqw hoňviaya umumi hihta alónöt yuaataqw, God put eñem qalomáyukuni. ⁹Nu piw pańqawni: Kurs haqawa umumi hihta alónöt yuaataqw umuy hihta kwusuyaqat qa amum súnantaqw, God put eñem qalomáyukuni. ¹⁰Pas suyan nu qa sinmuy unariwveniqey anta, pas God-saa. Nu qa sinmuy amuhpiy tayawintiwiqey tuñlay'ta. Taq kurs nu sinmuy unariwveniqey tunatyalte', soon nu Christ eñem tumalay'tani.

How Paul Became an Apostle

¹¹Nu umuy it navotnaniqey nāwakna, itupkomu: Nu umumi lomatuawit mātapsqey qa sinmuy amuhpiy put kwusu. ¹²Qa hak inumi put mātavi, pu

nu qa hakiy ahpiy put tutuqayi; noqw pay Jesus Christ pas nāp inumi put mātakta. ¹³Pi ura nu hisat Jew-sinmuy wīmiyamuy añ hinmañwuqat uma pay nanapta. Ura nu God aw tōnawtaqamuy qaan'ewakw okiwsanhqe, hovala. ¹⁴Nihqe nu isinmuy amuhpiy inuñsakwmuy amuhpenihqe Jew-sinmuy wīmiyamuy ep pas hak mohpeq'a, itanamuy navotiyamuy pas antsay'taqe öviy'o. ¹⁵Noqw pay God nuy nāt qa tihiwhq tunatyay ahpiy nuy namorstaqe, núokway ahpiy nuy wáñwayi. ¹⁶Noqw aw pituqw, pam Tiy inumi mahtakna, nuy imuy qa-Jew-sinmuy amumi lomatuawit yuaataniqat öviy'o. Noqw pam nuy wañwayhq, nu pay sinmuy qa amumi put ep hin wuhanheplawu. ¹⁷Piw nu inupyeve mohti ayaiwyuñqamuy qa amumi Jerusalem aqw'a. Nu qa panhitit, tuwat Arabia-tutskwat aw'i; nit pu ahoy Damascus aqw nu pitu. ¹⁸Pu ahpiy payhkomuy yahsañwvaqw, nu Jerusalem aqwnit, Peter aw kuyvatoqe, pakwt tsivot sihkay'tasikis tālat añ put amum qatu. ¹⁹Níkañw mímuywatuy ayaiwyuñqamuy qa haqawat nu aw yori, hal pay it James, Itahtutuyqawhqay tupkoyat-sa aw'i. ²⁰Nu hapi hihta pentaqe, God atpip qa a'tsalawu. ²¹Pu ahpiy pantaqw, nu Syriat-níkañw pu Ciliciat añ tutskwat aqw pitu. ²²Noqw Judeat ep haq'e' Christ aw tōnawtaqam nuy qa tuwiñwa. ²³Pay puma yaw yan-sa nanapta: Yaw i' hak hisat itamuy okiwsahsanqa qapēvewnít ayo yuykuqey pu' nuhtumi put yuaata. ²⁴Yan kurs puma nanaptat, God inuhpiy pas hihtatota.

Paul and the Other Apostles

2 ¹⁻²Pu ahpiy pakwt nālōq sihkay'taqat yahsañwuy añ ruhpakq, pañqw nu piw Jerusalem aqw'a, Barnabas ámuma, God pas nāp nuy pañsoqniqat nuy ayataq'ö. Nihqe nu Titus enañ wíki. Noqw pepeq itam hakimuy pávanyaqamuy amumum tsovaltiqw, nu imuy qa-Jew-sinmuy amumi hihta yuaataqey pumuy ãawna, taq ka nu hihta pay hintsakq, sen nāto hintsakniqw pay haktonsaniniq'ö. ³Noqw Titus inumumnihqa Greek-sínonihqe qa poñotkiwtaqw, puma put pan tuvoylatiniqat pay qa ö'qalya. ⁴Noqw pay haqawat tuptsiwni'yuñqey atsáy'yuñqam put aw ö'qalya. Puma pi itamuy Jesus Christ ahpiy hin qenive hoñqat ep itamuy núansasnaniqé öviy itamumi tōnalti, puma Jew-sinmuy tutavoyamuy akw itamuy sóontsatsnaniqé öviy'o. ⁵Noqw itam pumuy amumi qa ñuratoti; qae, qa ñas'ew hihsavoo, taq ka puma umumi lomatuawit pas antsanihqat uhtayaniq'ö. ⁶Noqw tuptsiwni'yuñqamuy amuñaqw mohpeqyaqam nuy hihta tuawi'taqey aw hihta hóyoknaniqat inumi qa pañqaqwa. Noqw pay sen puma pavansinomniqw, sen söqavuñwsinomniqw pay nuyniqw pam qa himuu; pi God qa sinonuiña. ⁷⁻⁹Noqw pay James, pu Cephas-niqw, pu John, puma sumataq God aw tōnawtaqamuy amuñaqw mohpeqyaqam nuy qa tumalmewaya. Qa panhtotit, puma tumalsuiñwamuy amún itamuy pás taviya, Barnabus-níkañw, pu nūyu, Nihqe puma māmatsyaqw, kurs God nuy imuy qa-Jew-sinmuy amumi lomatuawit yuaataniqat aw nuy ayataqe, inuhpiy pumuy amuhpa' qaöwítumalta, pam

Peter imuy Jew-sinmuy amumi yuaataniqat aw put ayataqeypan'i. Piw pam Peter ahpip Jew-sinmuy amuhpa' a'nö tumalay'ta. Noqw öviy puma kurs yan yukuya: Itam imuy qa-Jew-sinmuy amumi yuaataniqw, puma Jew-sinmuy amumi yuaatotaniqeyu. ¹⁰Pay pánis-sa pi yaw itam ań okiwhinyuńqamuy pańwantaniqat puma nānawakna. Noqw nu pi pay nāp piw pan su'qawta.

Paul Rebukes Peter at Antioch

¹¹Noqw Peter Antioch ep pituqw, nu nuhtutpik put qöhqöya, ispi pam qaanhraq'ö. ¹²Pay nāt pi haqawat James ańqw qa ökiqw, pam as imuy qa-Jew-sinmuy amumum tūmoy'ta. Nit pumuy ökiqw, pam qa-Jew-sinmuy amuriaqw ahoy lahsı, Jew-sinmuy amumi tusitaqee. ¹³Noqw pu pay pētu piw put anhtoti; pas panhtotiqw, öviy Barnabas pumuy nātsikaqw amún unariwti. ¹⁴Noqw pay puma lomatuawit pas antsanihqat ańqw lasyaqw, nu amumi put túwahqe, pumuy sohsokmuy amutpip Peter aw pańqawu: Pas um as Jew-sínoníkaiw, Jew-sinmuy qa amún qátukaiw, soq imuy qa-Jew-sinmuy amún hinma. Noqw ya um hinoqw qa-Jew-sinom as Jew-sinmuy amún yesniqat amumi ö'qala?

Jews and Gentiles are Saved by Faith

¹⁵Núwupi itam Jew-sinom tihtiwy. Itam qa-Jew-sinmuy qaanhinwisqamuy qa pankahkaiw tihtiwy. ¹⁶Nikaiw itam navoti'yunqw, suyan pi hak Moses tutavoyat an hinmaqey qa put ahpip God aw súanta, pas Jesus Christ qapēvewnaqey ahpip-saa; noqw öviy itam hapi put aw tütuptsiwa, itam Christ qapēvewnayaqey ahpip God aw súanyuriwniqey öviy'o, Moses tutavoyat ań hinwisqey qa put ahpip'o. Pi Moses tutavoyat ań hinmaqa soon God-niqw súantani. ¹⁷Nikaiw kurs itam as Christ ahpip God aw súanyuriwniqey tunatyawkahkaiw tutavot ehpewi qaanholtote', ya sen itam Christ qaanhitipti aw itamuy tsamhqat pariqaqwani? Pas sóon'i. ¹⁸Qa hak tutavot ań hinmaqey akw God-niqw súantaniqat ura nu pay sinmuy tutuqayna. Nihqe öviy kurs nu pu' tutavot öqawhtoyne' sumataq nu qaanhintsakqey pan nāmataktani. ¹⁹Pi nu tutavotniqw pay mokqe, put ańqw mātaviwa; nit yahpiy haqahpiy God enem qátuni. ²⁰Nu Christ amum naholehtsit aw muiwa; nihqe hapi öviy pāpu nu qa nēnem qatu; pi Christ inuhpe qatu. Nihqe nu yep qatsit ep hinmakanaw, God Tiyat aw yankaiw pan hinma, inumi unainway'taqe inuňiem nātaptqat aw'i. ²¹Nihqe öviy nu soon God núokwayat ayo yúkuni. Pi kurs as hak Moses tutavoyat ań hinmaqey akw God aw súantaniqw, pahsat hapi Christ pay kurs haqtonsa mōki.

Law or Faith

3 ¹Is uma násta navoti'yunqam Galatiat ep sínomu; ya hak umuy ūnatoya? Ura nu as Jesus Christ naholehtsit aw multiqat pas suyan umuy āawna. Noqw uma hinoqw lomatuawit pas antsanihqat ańqw lasya? ²Pay it-sa nu umuy tūviňtani: Ya uma Moses tutavoyat ań hinwisqey ahpip Qahováriwtaqat Hikwsit makiwya, sen lomatuawit

nanaptaqe qapēvewnayaqey ahpipy'o? ³Ya uma nāsta wuwni'yuñwa? Pas as uma Qahováriwtaqat Hikwsit ahpipy yayhnayakaiw, ya pas uma nāp umuhtunatyay ahpipy pasiwyuniwni? ⁴Ya pay uma haktionsa lomatuawit ḫiyi hīhihta añ kānanapta? Sen i' kānavotpi pay pas qa hímuniwtini? ⁵Ura God umuy Hikwsit huytaqe, kātatayhpit umuhpa' hintsaki. Ya uma tutavot añ hinwinq, ḫiyi pam panta? Sen uma lomatuawit nanaptaqe, qapēvewnayaqwy ḫiyi'o? ⁶Ura kurs pi Abraham God tuptsiwhq, pam súantaqat God lavayhti. ⁷Noqw ḫiyi uma it navoti'yuñwni: Ima hakim qapēvewnit añ hinwinqam puma hapi Abraham timatu. ⁸Noqw God qa-Jew-sinmuy qapēvewnayaqamuy súanyuñwqat pañqawniqey añwu pay tuway'ta; nihqe Abraham aw lomatuawit añwu pay yuaaykuqe, tutuvenit añ yan lavayhti: Uhpiy hapi sopkawtaqam sinom hahlayhpit epyani. ⁹Noqw ḫiyi sohsoyam qapēvewnit añ hinwinqam Abraham pas qapēvewnayaqat amum hahlayhpit epya. ¹⁰Noqw pay sohsoyam Moses tutavoyat añ ḫiyiqaqamuy amuñem qalomáyukiltini; pi yan pey'taq'ö: I' hak hin hinwinqat tutavot pey'taqat añ ahsupoq qa añ hinmaqat eñem qalomáyukiltini, yan'i. ¹¹Pu qa hak Moses tutavoyat añ hinmaqey ahpipy God aw súantaniqw, pam pantaqa susmataq'a. ispi yan ura pey'taq'ö: Suan hinmaqa qapēvewnit akw qatsit túwani, yan'i. ¹²Pi Moses tutavoyat añ hinmaqa qapēvewnit qa ahpipy pasiwti. Oviy pi ura yan pey'ta: Tutavot añ ahsupoq añ hinmaqa hapi put akw qátumantani. ¹³Ura as tutavotniqw itamuñem qalomáyukilti. Noqw pay Christ itamuy put añqw mātavi, itahqeniy ep qalomáyukuniwhqee; pi ura yan pey'ta: Sohsoyam himutskit ep hāyiltotiqamuy amuñem so'niqat pan yukilti. ¹⁴Noqe ḫiyi ima qa-Jew-sinom Jesus Christ ahpipy Abraham amum hahlayhpit epyani. Noqw itam God qapēvewnayaqwy pam Qahováriwtaqat Hikwsit itamumi nōani, pam hin lavayhtiqey pan'i.

The Law and the Promise

¹⁵Itupkomu, kurs nu pay sinmuy tuwiyamuy anwat umumi lavayhtini. Ason hakim sinot hihta nāmi huruvasiwnaqw, soon hak put ayo qe'watani, piw aw hóyoknani. ¹⁶Noqw God ura Abraham aw-nikaiw pu natkoyat aw hihta pasiwna. Pam qa pañqawu: Uhnatkomuy amumii, qa kita. Pay pam qa wūhaknihqamuy pañqawht, pi pam pay sūkw pañqawu. Ura pam Uhnatkoy aw'i kítahqe, Christ hapi pañqawu. ¹⁷Noqw it hapi nu pañqawu: God Christ añ Abraham amum hihta nāmi huruvasiwna. Noqw sunát-sikip sunat yahsañwuy-nikaiw añqw sunat pakwt sihkay'taqat yahsañwuy añ ruhpakq, pahsat Moses tutavoat mātaviwa. Nikaiw pam tutavo kurs hin God awiniyat alónntani; soon pam put ayo yúkuni. ¹⁸Noqw kurs God añqw kuwahtipu Moses tutavoyat ahpipyen, pay hapi qa awinini. Nikaiw God hapi Abraham put maqa, it awinit ahpipy'o. ¹⁹Noqw ya tutavo hihta ḫiyi'o? Qaanhtiput hímunihqat mātaktaniq ḫiyi'o. Pam pay hāk mātaviwa, ason hisat Abraham natkoat God ahpipy awinit makiwniqa pítuniqat pahsavoo.

Ura tutavo God hoñviaymuyatuy amuhpiy mātaviwa; noqw i' tāqa Moses púmuy-níkañw pu sinmuy amuhtsave wunu. ²⁰Noqw pay God pas nāp Abraham aw pasiwna, qa sukwy hakiy aña'a.

The Purpose of the Law

²¹Noqw ya Moses tutavoat God awiniyat ehpewi hinta? Qae. Pi as hak kurs Moses tutavoyat aña hinmaniçey akw qatsit túwanik, suyan pi hak pan hinmakañw God aw súantani. ²²Noqw pi God tutuveniat pañqawu: Sinom sohsoyam qaanhinwisa. Noqw öviy Jesus Christ aw tuptsiwni'yunqam hapi awinit makiwyani; pi God put qapēvewnayaqamuy awiniy huylawu. ²³Noqw pay ura as itam qapēvewnít akw God aw súanyuñqey nāt qa nanaptaqe, Moses tutavoyat akw sóontsaniwyuñwa, hisat God itamuy Jesus Christ aw tuptsiwyaniqat pan itamuy unañwtoynaniqat pahsavoo. ²⁴Noqw öviy hapi hin hinwiñqa tutavo itamumi tunatyawmaqat anta, pu itamuy tutuqayna, itamuy Christ aw tsamvaniqee, itam qapēvewnít ahpiy súanhtotiniqat öviy'o. ²⁵Níkañw itam hisat God qapēvewnayaqaw, pep hapi pu' tutavo pay pāpu itamumi qa tutuyqawi. ²⁶Pi uma sohsoyam Christ Jesus qapēvewnayaq, God tímatniwhtoti. ²⁷Pi uma hihsa'nihqam Christ aw kūyit akw tuvoylatotiqam hapi Christ aw tututskaynativaya. ²⁸Pi Christ sinomuyatuy amuñaqw qa hak Jew-sínónihqey pan túñwantíwa, piw Greek-sino; pu qa hak tūwiki, pu piw mātaviwhqa; pu qa hak tāqa, piw wuhti. Pi puma sohsoyam Christ ep sūkw tokot anyuñwa. ²⁹Noqw kurs uma Christ sinomatnen, uma hapi Abraham natkomatni, piw put amum God añaqw awinit makiwyani.

4 ¹Noqw it nu pañqawu: Pay hakiy tiat nāt tsāyñen, pay piw tūwikit antaiñwu, nāmahin pi as sohsok hihta himuy'kaiñwo. ²Níkañw pam put tutuqaynayaqamuy, pu aw tunatyawyuñqamuy amumi maqaptisy qátuñwu, haqami naat eñem tuwani'maqat pahsavoo. ³Noqw pay hapi pan itam nāt tsātsakwmuy amunyñqe, ura tutavot ahpiy hintsakpit aw tūwik'iwyuñwa. ⁴Níkañw ason pas hisat aw pituqw, pep pu' God tiy añaqw taviqw, pam wuhtit ahpiy aniwhtiqe, Moses tutavoyat aw maqaptisy qatu. ⁵Pam hakimuy put aw maqaptisy yesqamuy put añaqw mātapniqe öviy pitu; nihqe pahsat pu puma God tímatniwhtotiniqat amuñem yuku. ⁶Noqw uma hapi tímatniqw, öviy God Tiy Hikwsiyat umuh'unañway aw panaqw, pam pañqawlawu: Abba, Inaa. ⁷Noqw öviy hapi uma pāpu qa tūtuwiktu, uma hapi timatu. Noqw kurs uma tímatnen, pep hapi uma Christ ahpiy God añaqw hihta qaöwíomahtotani.

Paul's Concern for the Galatians

⁸Níkañw pay ura uma nāt God qa tuwi'yuñqe, nāp yukiwhput uma aw-sa nāñoi'yuñwa. ⁹Nit pu' hapi uma God tuwi'vaya, hal pay put ahpiy nātuwiwyu. Noqw uma hinoqw pay piw pu' tutavot ahpiy hintsakpit nukwsiw'iwtaqat, pu

öwihintaqat aw ahoy namtökyä, nihqe put aw tūwik'iwyuñwniqey nānawakna?

¹⁰Uma talörñwintiwhqat aw tunatyawwisa, pu mūmuyawhtuy aw'i, pu haqe' qalawmaqat aw'i, pu yahsañwintiwhqat aw'i. ¹¹Pas nu umuriem tusiwtä, taq nāp hisat sen nu okiw umuy haktonsa maqsontaqe öviy'o. ¹²Itupkomu, pay uma okiw inún hinyuñwni, pi nu pay umún sino. Pay uma nuy qa tūhotota.

¹³Pi uma inumi navoti'yuniqw, ura nu okiw itokoy añ pas öpuiwkañi, mohti umumiqnihqe, umumi lomatuawit yuaayku. ¹⁴Noqw nāmahin pi as nu ituyay akw nukushintaqw, uma nuy qa ayo yukuyat, God hoñviayayatnihqat pan nuy kwusuya. Uma Jesus Christ hin pās taviyaniqey pan nuy taviya.

¹⁵Noqw nu umumi navoti'taqw, pi as hin pasiwtaniqw, pas kurs hin as uma umuhposiy qa ipwayat, nuy put maqayani. Ura uma nuy mohtiniqw pas hahlayhtotí. Noqw hinhtiqw öviy uma pu' alöintotí? ¹⁶Ya nu umumi súañqawhqe, umuhtuwqaniwhi? ¹⁷Noqw ima tütutuqaynayaqam hinoqw umuy tayawintiwsa? Ya puma pas antsa umumi unarñway'yuñqe öviy'o? Qae. Puma umuy inuñaqw ayo lasnayaniqey nānawaknaqe öviy'o; noqw pep pu' uma pumuy amumi-sa maqaptsi'yuniwni. ¹⁸Noqw pay pi hak yūmosa qa atsálawkañi, umuy tayawinmaqa hapi suan hinhini, kurs put akw uma lomahintsaktivayanq'ö, qa pas nuy umumumniqw-sa pam pantani. ¹⁹Itimu, nu umutsiy pas putuiwta, soñawnen nu tihta'tutuyna. Okiw as uma Christ anhtotiniqat nu umuriem pas nāwakna. ²⁰Pas nu as pu' pay umumumniqey nāwakna, nen umumi hin yuaataniqey navoti'tani. Pi nu qa umumumniqhqe kurs hihta lalvayni.

The Example of Hagar and Sarah

²¹Kurs huvam nuy äawnayaa, uma hakim Moses tutavoyat añ hinwisniqey aw yanyuñqamu. Ya uma pas antsa tutuvenit hihta hiniqawhqaqat mātsi'yuniwa? ²²Pi ura yan pey'ta: Abraham lōqmuy tiyotimuy'ta, suhka hakiy tūwikit ahpiyniqw, pu suhka pay qa tūwikit ahpiy'o. ²³I' tūwikit ahpiy tihtihqqa ura pay tokot ahpiy tihtiwa; noqw i' qa tūwikit ahpiy tihtihqqa hapi pas God awiniyat ahpiy'o. ²⁴⁻²⁵Noqw ima löyöm hapi lōqmuy pasiwnit tuawi'ta. I' tūwiki, Hagar yan mātsiwhqa, Moses tutavoyat tuawi'ta. Pam tutavo Arabia-tutskat ep tūkwit Sinait añqw mātavihqa sinmuy tūwkmuy'ta. Pam wuhti piw yep qatsit ep Jerusalem tuawi'ta; noqw put timat tütutuwkitu. ²⁶Noqw wuhti qa tūwikinlhqa Jerusalem övenihqat tuawi'ta, nihqe pam hapi sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy yúamu. ²⁷Pi ura hapi yan pey'ta: Hahlayhtii, um qa tiylawhqa, um hahlaytsa'lawni, um hak qa tihta'tuyvanaqa; pi as qatiylawiwuqa puwsuriway'taqat epnihqe wūhak timuy'ta. ²⁸Noqw itam hapi, itupkomu, itam hapi Isaac an awinit ahpiy tíoyiywa. ²⁹Noqw pay pi ura pephaqam i' hak tokot ahpiy tihtihqqa Hikwsit ahpiy tihtihqat yüyuyhnaqw, pay öviy hapi nāt piw panta. ³⁰Noqw ya tutuveni hin lavayhti? Um wuhtit tūwikit, tiyat enan haqami hōnani. Taq soon put tiat hihta umuhhimuy makiwni; pay qa tūwikit tīat-sa put makiwni. (Ura God Abraham aw kita) ³¹Yanta, itupkomu. Noqw öviy hapi itam tuwikkwuhtit qa ahpiy tihtiyat, qa tūwikitwat itam tīmatu.

Preserve Your Freedom

5 ¹Christ tutavot ainqw itamuy mātavi. Noqw ḥ̄iy uma qenive hūrs hoñni, nen Moses tutavoyat pāpū qa akw nātuwíki'yuñwí. ²Meh, nu Paul hapi umumi pas pañqawni: Kurs uma ponotkit akw tuvoylatotiqw, pay Christ umumi qa hihkay'vani. ³Pi nu piw nāt umuy haqawat ponotkit akw tuvoylatotiqamuy amumi pañqawni: Panhtiqa hapi pas pay soon Moses tutavoyat añ qa ahsupoq hinmani. ⁴Pi Christ umumi qa hihkay'va, uma hakim Moses tutavoyat añ hinwisqey akw God awwat súanhtotiniqey anyuñqamu. Uma God níókwayat ainqw lasya. ⁵Pi itam hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy Christ aw tuptsiwyaqe God atpip suan hoñvaniqey unañwahsi'yuñwa. ⁶Pi Jesus Christ aw tōnaltiqamuy amuriem poñotkit akw tuvoyla qa hihta apiti, piw put akw qa tuvoyla. Noqw pay qapēvewni nami'naiwat ahpiy lolmat tumalay'taqqa hapi-sa pas'i. ⁷Pas as uma suan hinwisa. Noqw ya hak umuy soontsanhq, ḥ̄iy uma lomatuawit pas antsanhqat añ hinwisqey qe'toti. ⁸God umuy wáriwayhqa qa pan hapi umuy unariwtoyna. ⁹Hihsay pēkeni sohsok paqwrit pēkenariwu. ¹⁰Pas nu Tutuyqawhqaq ep umuy qapēvewna, pas uma soon alörööt wuwni'yuñwniqa. Noqw pay ason God it hakiy umuy yüyuhnaqat aw tuwat nāoyni, hak pi pam'i. ¹¹Pu nūu, itupkomu, kurs nu as nāt sinmuy soon ponotkit akw qa tuvoylatotiniqat yuaatanik, ya nu hinoqw pas piw nāt hihta ep okiwsahsaniwa? Pep hapi pu' nu nahoylehtsit yuaataqey ep soon okiwsaniwni. ¹²Is pas as umuy yüyuhhnayaqam tatam pi umuñaqw ayo natkuyanikaiwo. ¹³God umuy wáriwayhqa, uma qenive hoñni, itupkomu. Níkañw uma tutavot ainqw mātaviwyaqey qa aw yankahkañw pay umuhtokoy tunlaiyat añ hinwisni. Uma qa pan hinwist nānami unariway'yuñwe' nāhoy nātumalay'yuñwí. ¹⁴Pi hin hinwisniqa tutavo sūkw lavayit ep yan lavayhti; it'a: Um pas hin nāmi unariway'taqey pan uhsinosiñway aw unariway'tani, it ep'e. ¹⁵Níkañw kurs uma nāñwuy'kahkañw, nāñaywe', uma tunatyaltotini; taq ka uma nāhoy hovalayani.

The Spirit and Human Nature

¹⁶Noqw ḥ̄iy nu pañqawni: Uma Hikwsit tunatyayat añ hinwise', pep pu' umuhtokoy tunlaiyat qa añ hinwisni. ¹⁷Pi Qahováriwtaqat Hikwsit tunatyayat hakiy tokoyat tunatyayat amum qa súnahpaniq'ö, puma nehpew'iwta. Noqw ḥ̄iy uma as hihta hinhtotinik kurs hin put panhtotini. ¹⁸Níkañw kurs uma Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy tsāmiwy'e', uma soon Moses tutavoyat aw umuhmaqaptsiy yesni. ¹⁹Itam navoti'yuñqw, hak nāp tunatyay añ hinmaqa hapi iit hintsaki: Nömaqtsit sokoplau; tokot sokoplau; itséhee qatsit, pu qaunaiñwtalqatsit añ hinmañwu; ²⁰Nāp yukit aw nāwakinta; powaqhintsaki; nuhtumi qa suhtaq'ewa; nāñwuy'tañwu; kan'ewhtunatyawta; suy'tsiptiñwu; nanaqastunatyawta; nātsiktunatyawta; pu pas sutske tuptsiwnit aw lasñwu; ²¹Hihta aw kwañwáy'tusyañwu; tukwyantunatyawta; honaqkuyit akw hōnaq'iwtañwu; qaunaiñwtalawvaiñwu; pu ahpiy yantaqat añ hinmañwu.

Noqw ura nu mohtihaqam umuy put āawnaqeyp umumi pañqawu: Pan hinwisqam hapi pas pay soon God moiwtunatyayat aw yuñni. ²²Noqw pay Qahováriwtaqa Hikwsí hakiy qatsiyat ep yan aniwnani: Hak nuhtumi unañway'tani; yūmosa hahlayni; kwakwhat unañway'kaiw qátuni; wuhko maqaptis'i tani; hakiy pāsnirwu; lomahintsakni; hihta añ pas antsay'mani. ²³Okiw unariway'kaiw qátuni, namitutuyqawni. Noqw qa haqam himu tutavo it yantaqat tūmewanta. ²⁴Noqw Christ sinomat hapi tokoy tunatyayat-nikañw pu tuñlayiyat nahoylehtsit aw muaya. ²⁵Kurs itam Qahováriwtaqat Hikwsit añ yēse' pay itam piw put añ hinwisni. ²⁶Itam qa nāhihimuyani; qa nāvuhtsemokintotani; qa nāhoy nāismamqasyani.

Bear One Another's Burdens

6 ¹Kurs uma haqawat qaanhitiqat núansasnaqw, haqawat tuptsiwnit añ öqalt pās unañway'kahkañw lomavöhut añ put ahoy nakwsunayani. Hak nāmi tunatyawkañwmantani, taq nāp hisat pi hak tuwat unaheviwiñw. ²Uma umuhnamai'iwuy añ nāvaaniwayani; yan uma Christ tutavoyat anwisni. ³Taq hak qa hímuníkañw pas hímunihqey namiuwante' nāmi yētaiñw. ⁴Pay hak nāp tumalay aw pohtmantani. Kurs pam lomahintaqaw pam put ep tsúyakiwtani; nen ayam sukwy qam amum namituwanlawni. ⁵Pi hak nāp tumalmakiway, pu maqsoniy nawus yanmamantani. ⁶Hak lomatuawit tutuqayhqa put tutuqaynaqat sohsok hihta nukñwat himuy akw tuwat paanwantani. ⁷Uma nāmi qa yētotani; kurs hin hak God aw tututsiñw. Pi hak hihta üye', piw put aniwnañw. ⁸Tokoy tuñlayiyat eñem hihta uyhqa hapi put ahpiy mokiwyu aniwnañw; pu i' hak Hikwsit eñem hihta uyhqa hapi Hikwsit ahpiy qatsit qa so'ataqat aniwnañw. ⁹Itam hihta lolmat hintsatskaqey añ qa nai'ecknayani; pay itam soon hisat qa höqyani, qa ókiwhtotee. ¹⁰Noqw öviy pay itam sohsokmuy sinmuy haqam nukwáñ'ew paanwayaniqey tutwe', itam panhtotimantani, tis öviy imuy añ tuptsiwni'yuñqamuyu.

Final Warning and Greeting

¹¹Meh, nu okiw hapi pas nāp imay akw yañwsaqwhaqam wukovena umumii. ¹²Pay ima pas pavan mātaktotiniqey nānawaknaqam hapi uma poñotkit akw tuvoylatiwyaniqat umumi ö'qalya; taq ka puma Christ nahoylehtsiyat yuaatotaniqey ep okiwsahsaniwyani. ¹³Noqw hikis pi poñotkit akw tuvoylaiwyuñqam Moses tutavoyat añ qa ahsupoq hinwisa. Nikañw puma umuy poñotkit akw tuvoylatiwyaniqat nānawakna. Noqw uma pumuy amumi tuqayvastotaqaw, puma umuy pihni'yuñwni. ¹⁴Noqw nu hapi soon hihta pihni'tani, hal pay Jesus Christ nahoylehtsiyat-saa. Nu put aw tunatyawkañw, yep qatsit pay pāpu aw qa tunatyawta; noqw yep qatsi qa inumi tunatyawta. ¹⁵Pi poñotkit akw tuvoylaiwtaqa qa pam hapi Christ Jesus sinoata, piw i' qa put akw tuvoylaiwtaqa qa pam'i. Pi i' hak puhuyukiwhqa hapi put sinoata. ¹⁶Noqw nam sohsoyam it aw nānakwhaqam, pan

hinwisqamuy amumi kwakwha unañwa, pu núokwa pitsíwiwtaa, pu God sinomuyatuy pas antsa Israel-sínomnihqamuy amumii. ¹⁷Yahpiy haqahpiy qa hak nuy yūiyuhnnani; pi itoko tuvoylaiwta, Itahtutuyqawhqay Jesus tuvoyleyat akw'a. ¹⁸Itupkomu, nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat umuh'unaañway añ ahsalni. Nam antaa.

Paul

EPHESUS

ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

1 ¹Nu' Paul, God tunatyayat ahpip Jesus Christ lavay'ayaat it penta. Nu Ephesus ep God sinomuyatuy, Jesus Christ aw tuptsiwni'yuñqamuy öqalanta. ²Nam núokwa, pu kwakwha unaíwa God Itanay añaqw umumi pitsíwtaa, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añaq'ö.

Spiritual Blessings in Christ

³Nam God Itahtutuyqawhqay Jesus Christ Naat tayawintiwa. Kwakwhat pi pam Hikwsit kuwahtipuyat öñaqwnihqat sohsok itamumi noa, Christ aña'a. ⁴Ura pam nāt tūwaqatsit qa yúkuhqe, pay pepeq itamumi unañway'taqe, Christ aña itamuy namorsta, itam súankahkañw, qahováriwkahkañw, put atpip hoñiqat öviy'o. ⁵Pam Jesus Christ aña itamuy tíoyniqey tunatyawtaqe, öviy añañwu pay itamuy namorsta. ⁶Nihqe Tiy pas aw unañway'taqey aña pam itamuy pás oya, núokway qaöwíhintaqat ahpip'y'o, itam put pas hihtatotaniqat öviy'o. ⁷Pu itam hapi Tiyat uñwáyat ahpip qenivo oyiyuñwa, God qaan'ewakw núokway ahpip itahqaanhtipuy ayo yúkuq'ö, ⁸Qaöwíhinkaiw itamuy ökwtawhqe. ⁹Pi pam sohsok hihta suan wuwñi'kañw, suyan mātsi'kañw, put tunatyay as tupkiwtaiñwuqat itamumi mātakna. Kurs pam yan hapi nahpe tunatyawta: ¹⁰Ason tuwanit pás aw pituqw, pep pu' sohsok hihta nāmi tsovalaniqeyu, öveqatsit epyaqata, pu tūwaqatsit epyaqata; nit sohsok hihta Christ aw nóani. ¹¹God hapi hin tunatyawtaqey pan yúkuñwu. Noqw pam hapi tunatyay ahpip Christ aña itamuy añañwu pay namorstaqe, put enañ sun itamuy hihta huyañañwu, ¹²Itam mohti Christ aw taqa'naiñwtotiqamuyu, itam put pas hihtatotaniqat öviy'o, pam pas hímunihqat ep'e. ¹³Noqw uma lomatuawit qaatsatnihqat

nanaptaqe, nuhtum Christ aw taqa'nañwtoti, it lomatuawit hakiy hin ayo yámakniqat umuy āawnaqata. Uma put aw tūtuptsiwaqw, pahsat pu God Qahováriwtaqt Hikwsit akw umuy tuvoylata; pi put hapi awinit pam sinmuy āawna. ¹⁴God itamuy hin āawnaqey aw antsanniqey itamumi mahtakna, Hikwsiy itamumi nóahqee, hisat nāp himuy ahoy pas nāptiniqey pahsavoo. Noqw ḍiyit itam put pas hímunihqat ep put pas hihtatotani.

Paul's Prayer

¹⁵Yaw uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ qapēvewnayakahkañw, God sinomuyatuy sohsokmuy amumi unañway'yuñwa. ¹⁶Noqw nu it navotqe, ḍiyit umuhpe God aw hahlayhtima; nihqe inawakinpiy añ umuy túñwanma, qa qe'iwmakaiñwo. ¹⁷Okiw as God Itahtutuyqawhqay Naat pas lolmat tālawñway'taqa Hikwsiy añ umuy unañwtalawnaniqat nu umuñhem nāwakinma. Okiw as pam umuy suan wuwnitoyne', pam hak hímunihqey umumi namtaknani, uma put pās tuwi'vayaniqat ḍiyit'ø. ¹⁸Pam umuhwuwniy tālawne', pam it nōyit aw umuy wāñwayhqey umuy māmatsnani. Itam put sinomat Christ amum hihta pas hihkay'taqt makiwyaniqey aw wāñwayniwy. ¹⁹God öqalay pas qäowíhintaqt itamuy tuptsiwni'yuñqamuy amuhpa' tumalay'taqey umuy māmatsnani. ²⁰Ura pam öqalay akw Christ eñem a'ñö tumaltaqe, mokiwuy añqw ahoy put tātayna; nihqe öveqatsit ep pas nāp putvaqe put qenitoya; ²¹Nihqe sohsokmuy momiñwituy amumi put moñwtavi, pu nuhtumi tutuyqawhqayamuy amumii, pu öqalat pasiwyuñqamuyu, pu añ tūyalalwaqamuyu. Panta. Noqw ḍiyit Christ hapi sohsokmuy amuhpenihqee pas pavan kaptisi'tiwa, yep qatsit epyaqamuy amuhpenihqee, pu qatsit nātoniqat epyaqamuy amuhpenihqee pīwu. ²²Noqw sohsokmuy hihtu put aw maqaptisi'yuñwni. Noqw ḍiyit pam God aw tōnawtaqamuy amumi moñwtaviwa, sohsok hihta añ'a. ²³Pi itam put aw tōnawtaqam put tokoyat anyuñwa; nihqe sumiyankañw put ahpiy pasiwyuñwa, ispi pam hapi sohsok hihta pasiwnañwuniq'ø.

From Death to Life

2 ¹Ura as hisat uma soñawnen so'pumuy amunyuñwa. Pi uma qaanhinwisqe God aw qa tuqayvahsi'kahkañw, ²Yep qatsit tunatyayat añ hinwisa. Ura as uma Nukpanat aw tuqayvastotañwu, imuy hihikwsimuy qamātaqpuveyaqamuy moñwiyamuy aw'i. Pam nāto God aw qa tuqayvahsi'yuñqamuy amuhpa' tumalay'ta. ³Ura as itam nuhtum yēse; nihqe nāp itahtunatyay añ hinwisa. Ura as itam itahtokoy tuñlayiyat añ hinwisa, pu itahtunatyay tuñlayiyat añ'a. As itam God itsívuyat akw sóontsaniwyuñwa, ayam mímawat hin nāt put akw sóontsaniwyuñqat pan'i. ⁴Noqw pay God itamumi pas unañway'taqe, núokway pas qäowíhintaqt akw itamuy òkwatuwhqe, ⁵Itamuy nāt so'pumniqw,

itamuy Christ enań ahoy yesvana. (Uma put núokwayat akw ayo nōńa.)

6Pam Christ enań itamuy ahoy tātaynat, put enań itamuy öveqatsit ep yesvana, Christ Jesus ań'a. **7**God qatsit nātoniqat epeq put núokway pas qaówíhintaqat nuhtumi mahtaknani, Christ Jesus ań itamumi pas unańway'taqee. **8**Pi uma qapēvewnayaqe, God núokwayat ahpiy ayo nōńakiwta. Uma qa natsviy ayo nōńa. God hapi soñawnen kuwahtiput umuy maqa. **9**Kurs hak nāp hintsakpiy akw ayo nātапni; pantaniqw pam put ep kwiviyuaatani. **10**Pi itam hapi God tumalyukimatu. Itam hihta lolmat hintsatskaniqat öviy God hapi pay ańwu pan tunatyawtaqe, Christ Jesus ahpiy itamuy suan hinwisniqat itamuńem pan yuku.

One in Christ

11Noqw öviy uma it u'ni'yuńwni: Ura uma qa-Jew-sínomníkaiń pan tihtiwy. Noqw ima Jew-sinom pońotkit akw tuvoylaiwyuńqam qaponótkiwuńqamuy yan umuy túńwantotańwu; nāmahin pi as puma pay suovaam-sa tuvoylaiwyuńwa. **12**Noqw ephaqam uma Christ aw qa tōnawtaqe, qa God sinomatu, Israel-sinmuy amun'i; qa haqam hisat God umumum awinit pasiwna. Pi uma put qa tuwi'yuńqe, qa put aw yankahkańw yēse.

13Ura as uma hisat God ańqw yāvahaq hinnumya. Noqw pu' hapi pam Christ Jesus ań umuy namihayhpota, Christ mokiwuyat ahpiy'o. **14-15**Pi Christ hapi Jew-sinmuy, imuy qa-Jew-sinmuy enań namivöhikna. Ura as hin hinwisniqa tutavo pey'taqa tuhpelat an pumuy amuhtsave wunu. Noqw pay Christ God aw nātапqe, tutavot ayo yúkuhqe, soñawnen tuhpelat sahpukna. Ura as itam lōyōm sinoiwtaqamu. Noqw pam itamuy namivöhiknat itamuy sūka sinoiwtaniqat itamuńem pan yuku. **16**Pam panhtit itamuy sohsokmuy God enań namivöhikna, nahoylehtsit ep mokqee. Noqw öviy itam sūp sinoiwtqaqe, soon pāpu nānatuwqamni. **17**Pi Christ pituhqe umuy qa-Jew-sinmuy yāvahaqyaqamuy amumi-nikaiń pu imuy Jew-sinmuy hayhke'yaqamuy amumi hihta lolmat yuaayku, puma pāpu qa nānami hihta ep hinyuińwniqata. **18**Pi itam sohsoyam sun put ahpiy sūkw Hikwsit ań Itanay aw ökiwta.

19Taay, noqw öviy hapi uma pāpu qa pas hákimu, qa haqaqw sínomu. Pi uma tuptsiwni'yuńqamuy amumum sūp sínomu, pu God tímatu. **20**Uma hapi God kīyat anyuriwa, God ayamat-niqw, pu put lavay'aymat tukwyayhnayaq, uma put ep kiiwyuńwa. Noqw Jesus Christ pas nāp kituyqayatniqey pepeq pakiwta. **21**Put hapi ep sohsoy kihu pās namivipkaiwkahkaiń, God eniem pas qahováriwtaqa kihu yukiwma. **22**Noqw uma hapi nuhtum put ep kiiwyuńwa; noqw God pas nāp put ań ki'ta, Hikwsiy ań'a.

Paul's Work for the Gentiles

3 **1**Pi yaniqw hapi nu Paul, umuy qa-Jew-sinmuy amumińem Jesus Christ tunatyayat ep sivilawhqa umuńem tūvírtima. **2**Pay God nuy núokway máqahqe, nuy qa-Jew-sinmuy amumi lomatuawit yuaataniqat aw ayata. Uma

soon qa it pay nanapta. ³Ura pam hihta as tupkiwtaiñwuqat inumi mātaktaqe, put nuy māmatsna. Pay nu mohtihaqam pan umumiq hihsavat pēna. ⁴Noqw ason uma it añ túñwaye', pahsat pu uma nuy hihta tupkiwtaiñwuqat hin mātsi'taqat pay soon qa nanaptani. Pam himu tupkiwtaiñwuqa hapi Christ pas nāpa. ⁵Pam navoti as ariqawq sinmuy nānaink yesqamuy amumi tupkipta. Noqw pu' hapi God put aw nānoi'yuñqamuy ayamuy, pu put eniem yuaatotaqamuy amumi Hikwsit ahpiy put mātakta. ⁶It hapi nu pañqawu: Ima qa-Jew-sinom, Jew-sinmuy amumum God añqw hihta makiway'yuñwni; pu puma pumuy amumum sūkw tokot anyuriwni. Noqw God, lomatuawit ahpiy, hin sinomuy amumi awini'taqey, pan imuy qa-Jew-sinmuy amuñem hinhtini, Christ aña. ⁷Noqw pam nuy núokway máqahqe, nuy lomatuawit sinmuy āawnaniqat aw nuy távhqe, nuy put aw öqalmaqa. ⁸Nāmahin pi as nu God sinomuyatuy amuñaqw pas susqahimuniqw, God nuy namorstaqe nuy ayata qa-Jew-sinmuy amuhpa' Christ tunatyayat qaöwíhintaqat yuaataniqata. ⁹Ura God, Jesus Christ añ sohsok hihta yúkuhqa hisatiñahaqawq tunatyay tupki'ta; nihqe nuy put tunvotnaniqat aw nuy ayata, nu Christ añqw hihta pas qahaqámi sohtaqt, pas qaöwíhintaqat makiwyaniqat yuaatinumniqata. ¹⁰⁻¹¹Pam öveqatsit ep añ öqalay'yuñqamuy amumi-nikaiw, pu nuhtumi moñw'iwyuñqamuy amumi put suan wuwniy qaöwíhintaqat poñahtaniqey nāwakna; nihqe öviy pam tunatyay sūs yúkuhqe mahtaknaqe, Itahtutuyqawhqay Christ Jesus añ itamuy sohsokmuy sumitsovala. ¹²Noqw itam hapi Jesus qapévenwayaqe, put aw yanyuñwa; nihqe öviy itam qa tuhtusyat, qa nánahtsopkahkaiw, God aw ökiwta, Christ Jesus aña. ¹³Paniqw hapi öviy nu umuñem hihta añ kānavotqat uma qa ep hin unaiwtotiniqat nu nāwakna. Pi uma inumi pas hihtunihqe put akw navoti'yuñwni.

The Love of Christ

¹⁴Yaniqw hapi öviy nu Itahtutuyqawhqay Christ Jesus Nayat aw naokiwlawu. ¹⁵Pam hapi öveqatsit ep yesqamuy, pu tūwaqatsit ep yesqamuy sohsokmuy sinomuy náamu. ¹⁶Pas pay okiw pam Hikwsiy añ umuy umuh'unañwpeq öqaltoynani, pas pavan nukñwat öqalay ahpiy'o. ¹⁷Pas pay uma Christ umuh'unañwpeq qátuqhqt qapévenwanyakahkaiw, pas suyan put navoti'yuñwni. Pas pay okiw uma put aw unañway'kahkaiw, soñawnen put ep hūrs ñapkiwkahkaiw hūrs hoñni. ¹⁸Pas pay okiw uma sohsokmuy God sinomuyatuy amumum Christ umumi pas pavan unañway'taqat māmatsyani. Put nami'nañwaat añö pütsi, pu qa tsāva, pu añö hötsi, pu ömiqhaqami qa tuwáni. ¹⁹Kurs hak put nami'nañwayat pas suyan mātsi'tani. Pas pay okiw God pas nāp umuhtunatyay añ ahsupoq tuyqawi'tani. ²⁰Taay. God hapi itamuñsonva öqalay akw tumalay'ta; nihqe pam itamuñem qaan'ewakw hihta hinhtiniqey tuwi'ta, itahnwakinpiy, pu itahwuwniy epnihqe yupqöyvee. ²¹Nam pam yūmosa nānañumo yēsiwniqat aqwhaqami tayawintiwaas, Christ Jesus añ put aw tōnawtaqamuy amuhpiy'o. Pay nam antaa.

The Unity of the Body

4 ¹Noqw ḥ̄iy hapi nu Itahtutuyqawhqay eniem sivilawhqa umumi pañqawni: Uma God sinomatniqey aw wáñwayniwya; ḥ̄iy uma put sinomatnihqey pan hinwisni. ²Uma okiw'unañway'yuñwni; uma pās unañway'kahkañw, hihta ep qa its puhtsemokyamantani; nānami unañway'kahkañw, uma nānami qa hin unañway'yuñwni. ³Uma Qahováriwtaqat Hikwsit añ sun tunatyawyūñwniqey añ ö'qalyani, nānami qa hihta ep hinkahkañwo. ⁴Pi itam sumiyankanw Christ tokoyat anyuñwa; piw sūkā Hikwsí itamuñsonva pakiwta. Itam sohsoyam sūkw niñyit aw wáñwayniwya. ⁵Itam sohsoyam sūkw moñwí'yuñwa, sūn qapēvewnī'yuñwa, sūn kūyit akw tuvoylatoti. ⁶God Itana pas sūkāa. Pam hapi sohsokmuy amumi moñwíwta, pu sohsokmuy amuhpa' tumalay'ta, pu umuy sohsokmuy umuhpe qatu. ⁷Noqw itam hapi nānap hihta itah'ayaway makiwya, hin Christ itamuy öqalhuytaqat pan'i. ⁸Paniqw hapi ḥ̄iy tutuvenit añ yan pey'ta: Pam tuwqamuy áñwutat, ömi wūvi; nihqe hihta kuwahtiput sinmuy huyta, yan'i. ⁹Noqw pi pam wupqe, suyan pi pam tūwaqtatsit atkamiq pakit pahsat ömi wūvi. ¹⁰Pi pam hawhqe piw tokpelat yupqöymiq wūvi, sohsok hihta aw tutuyqawniqe ḥ̄iy'o. ¹¹Pam wupqe, sinomuy amuñaqw hakimuy ayaiwyuñniqat pumuy öqalmaqa, pētu lavay'a'yatniqata, pu haqawat lomatuawit yuaatotaniqata, pu añ hakimuy tuptsiwni'yuñqamuy amumi tunatyawyūñwe', pumuy tutuqaynayaniqata. ¹²Noqw God sinomat pumuy tumalayamuy ahpiy tukwsiwiskahkañw lomatuawit tumaltotaniqey tuwi'wisa; noqw Christ sinomat suyhtsepñwat wühaq'iwmañwa, öqawi'wisni. ¹³Itam pan hinwiskahkañw sun qapevēnwanyani; pu itam sun God Tiyat tuwi'vayani, itam pās pasiwyūñwniqey pahsavoo, Christ hin pās pasiwtaqat pan'i. ¹⁴Itam hapi yahipi qa tsätsakwmuy amunyuñwe', itahtuptsiwniy añ hūrs hoñni. Noqw pep pu' hihita pühu tutuqayhpi itamuy soon týayknani. Taq hakim tuhisay akw lomatuawit nukushintsatsnat, sinmuy ûnatoynayaniqey ḥ̄iy mokmani'yuñwa. ¹⁵Itam pas nānami unañway'kahkañw, nānami qa hihta atsálalwani. Noqw Christ hin hintaqw itam añ ahsupoq put anhtotiniqey aw ökiniqey añ ö'qalyani. Pi pam hapi sinomuy qötöamu. ¹⁶Noqw itam sumiyankahkanw put tokoyat anyuñqe pās namivipkaiwyuñwa, put aw maqapti'kahkañwo. Hakiy tokoat ööqay, pu tathuy akw öqawi'tañwuqat pan hapi itam nāö'qawnayani. Itam pankahkañw, suyhtsepiwat öqawi'wiskahkañw, nāvañwantotakahkañw, nānami pas unañway'yuñwniqey tuwi'vayani.

The New Life in Christ

¹⁷Noqw ḥ̄iy nu it pas pañqawni; Tutuyqawhqat qeniyat ep nu umumi put lavayhtini: Uma yahipi haqahpiy añ qatuptsiwni'yuñqamuy qa amún hinwisni. Taq puma hihta an'e'wakwnihqat-sa wüwantota,

pumuy wuwniam qatālawvaq'ö. ¹⁸Puma qa hihta navoti'yūnqe, qatsit God ainqwnihqat nāstaya, pi puma a'nō unaiñway'yūnqe öviy'o. ¹⁹Pas töhsap'iwyuñwa; qahopqatsit aw nātahukkni'yūnwa; hihta tuyoy'ewakw hintsatskaqey aw-sa nānoin'yūnwa. ²⁰Noqw uma hapi Christ ainqw qa pan nanapta. ²¹Uma soon Jesus hin hinmaqat qa nanapta, ura pam hin hihta pas antsanihqat tütutuqaynaqata. ²²Nihqe öviy uma umuhhisattunatyay qa añ hinwist, umuhhisatqatsiy ayo yukuyani. Taq hakiy tunatyat hakiy ûnatoyne', hovalañwu. ²³Uma puhuwuwni'vaye', puhu'nañway'kahkañw, pūhut qatsit yesni. ²⁴Uma panhtote' soñawnen pūhut yūyahni. Uma God tunatyayat añ puhutotini. Nen uma pas antsa put eñem sutsvo oyiwuñwe', súanyuñwni. ²⁵Noqw öviy uma umuh'a'tsay qe'totit, nānami hihta pas antsanihqat yuaatiwisni; taq itam sohsoyam namiwiwyuñwa. ²⁶Ason uma hihta ep itsívutote' qa put akw qaanhtotini. Hak qa tēvep hihta ep nākay'tamantani. ²⁷Pu uma Nukpanat qa haqam qenitoynayamantani. ²⁸Uyiñwu qa hihta pāpu úuyiñwt, nāp tumalay'te' hihta lolmat ahsatit, hakiy hihta hakni'taqat paañwamantani. ²⁹Qalomálavayi umuhmoñaqw qa nōñantani, pay lomalvayi-saa. Uma panwise' tūö'qawnayani; nen añ umumi tūqayyuñqamuy uma paañwantotani. ³⁰Pu uma God Hikwsiyat Qahováriwtaqat qa unañwmokintotani. Ura God put akw umuy tuvoylata, hisat umuy ahoy nāptiniqey aw pahsavoo. ³¹Uma nuhtumi hihta ep tūtuynayaniqey qe'yani, pu qa suy'tsiptotimantani. Uma qa hihta ep nānami nākay'yūnwmantani; uma qa hihta ep nāqöhqöylalwani; pu qalomálavayit qe'yani. Uma qa nukpan'unañway'yūnwni. ³²Pu uma nāvásyani; pu nun'okwatni; nānami hihta ep póhikiwyuñwni, God Christ tunatyawkañw umumi póhikqat pan'i.

Living in the Light

5 ¹Paniqw öviy uma God aw nanawinyani, pas aw unañwamat tímatnihqey pan'i. ²Pu uma nānami unañway'yūnqey qa qe'totit, Christ itamumi hin unañway'taqat pan uma nānami unañway'yūnwni. Ura pam itamuñem mokqe God aw nātavi. Noqw God put ep nahyoñwa. Pi Christ qatsiy távhqe soñawnen God aw hihta kwaiñwáhovaktuqat noa. ³Uma tokot sokoptiwiñiqey, pu qahopqatsit añ hinwiñiqey qe'yani; pu hihta qa umuhhimuy uma qa tuñlay'yūnwni. Uma iit yantaqat qa yuaatotani; pi pam pantaqalavayi God sinomuyatuy qa súamuhpee. ⁴Uma itséheelavayit, pu an'e'wakw lavayit, pu honaqlavayit ayo yukuyani; taq pam pantaqalavayi God sinomuyatuy qa súamuhpee. Uma qa pan yuaatotat, hihta añ God aw hahlayhtiwiñsi. ⁵Pi uma it navoti'yūnwa: I' hak tokot sokoplawhqa, pu tuyoy'ewakw tunatyay'taqalavayit, pu kan'ewtunatyay'taqalavayit, nāp yukiwhput aw nāwakinmaqat antaqa soon Christ moñwtunatyayat ep qeni'tani, God moñwtunatyayat ep'e. ⁶Put pantaqat ep hapi qatuqáyvastotaqamuy amumi God itsívuat

pitsíwta. Noqw öviy uma tunatyaltotini, taq ka hak haqam an'ewakw lavayit akw umuy ünatoynani. ⁷Oviy uma pan hinwisqamuy qa umu'puñalyani. ⁸Náwuspi ura hisat as uma qaunáñwtalqatsit aí hinwisa. Niñaiw pu' hapi uma Tutuyqawhqat täläyat tayyuñwa; öviy uma tälät tayyuñqey pan hinwisi. ⁹Pi God Hikwsiat hakiy unañwayat aw tälawnaníwu; nihqe pam hapi lomaqatsit, pu súanqatsit, pu hihta pas antsanihqat aw hakiy wikkariwu. ¹⁰Noqw öviy uma Tutuyqawhqat unañwveyaniqey tuwi'vayani. ¹¹Pu uma it qatälät ahpiy hintsatskiwhqat qa hihta nukñway'taqat ep qa nuhtumyani. Uma qa panyuniwt, pumuy tuhtualyani. ¹²Taq puma qamätaqpuve hihta hintsatskaqw, put yuaataniqw pam haman'eway'o. ¹³Pi tälä put sohsok mätaqtani; noqw pep pu' pam hímuniqey mätaqtini. ¹⁴Pi tälä hapi hihta hímunihqat mäataktañwu. Paniqw hapi öviy tutuvenit aí yan pey'ta: Um puwhqa tätayii; nen um so'pumuy amuñaqw qatuptuqw Christ ümi tälawnani. ¹⁵Noqw öviy hapi uma tunatyaltote' päs umuh'unañway yesni; uma ñasta wuwni'yuñqey qa pan hinwist, päs wuwni'yuñqey panyuniñwni. ¹⁶Uma qa paysoq yest, hihta apiiwyuñwni, taq qalomátalöñwintiwa. ¹⁷Paniqw öviy uma hihta aí päs wuwni'yuñwe', Tutuyqawhqat tunatyayat haqe' qatsqat mätsi'yuñwni. ¹⁸Uma honaqkuyit akw qa hönaq'iwyuñwni, taq put akw hak nähovalaníwu. Uma qa panyuniwt Hikwsit akw ahsaliwyuñwni. ¹⁹Uma God lavayiyat nänami yuaatotani, pu tätawit God tawsomi'taqata, pu unañwvahsit tätawita. Uma umuh'unañwpeq Tutuyqawhqat aw tätawlalwe', sosonkiwyani. ²⁰Uma yümosa sohsok hihta aí God Itanay aw kwakwhatiwisni, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ natñwayiyat aí'a.

Wives and Husbands

²¹Uma nänami maqaptsi'yuñwni, God káptsi'kahkañwo. ²²Uma momoyamu, uma pas náp umuhpuwsuñwmuy amumi maqaptsi'yuñwni, pas Tutuyqawhqat aw hin maqaptsi'yuñqey pan'i. ²³Pi täqa hapi nömay qötöata, pas Christ put aw tönawtaqamuy qötöämnihqat pan'i; pu pam hapi sinomuy put tokoyat anyuñqamuy ayo oya. ²⁴Noqw Christ aw tönawtaqam put aw maqaptsiy yesq, pan ima momoyam aí pas náp puwsuñwmuy amumi sohsok hihta aí maqaptsi'yuñwni. ²⁵Pu uma tahtaqtu, uma umuhnömamuy amumi unariway'yuñwni, pas Christ put aw tönawtaqamuy amumi hin unariway'taqat pan'i. ²⁶Ura pam amuñiem nätapqe, pumuy nēñem sutsvo óyahqe, lavayiy küyit antaqtat akw pumuy pähoma. ²⁷Pam sinomuy qa hihta akw hinyuñqat pas hihtunihqat nämi ökinaniqey nåwakna, pas qa hihta akw tuyoy'ewak'íwtaqata, qa tsokvíiwyuñqata, pas qa hihta akw hovalniwyuñqata. ²⁸Noqw pan hapi as tahtaqt nömmamuy amumi unariway'yuñwni, náp tokoy aw hin pas unariway'yuñqey pan'i. Pas nömay aw unariway'taqat hapi náp nämi unariway'tañwu. ²⁹Qa hisat pi hak haqam náp tokoy aw qa suhtaq'ewa; pam put nönopnañwu, pu aw unañwtavi'tañwu, hin Tutuyqawhqat put aw tönawtaqamuy amumi unañwtavi'taqat pan'i. ³⁰Itam pi put öqayat pu tokoyat anyuñwa.

31 Ura yan pey'ta: Yaniqw hapi öviy tāqa nay, pu yuy pumuy mātapt nōmay aw hūrstimantani; noqw puma lōyōm sūka tókoniwhtimantani. **32** I' hapi himu pas pavan tupkiwtawuqqa; noqw nu Christ-nikaiw pu put aw tōnawtaqamuy hapi lavayhti. **33** Noqw pan hapi hak nōmay aw unañway'tamantani, pas nāmi hin unañway'taqey pan'i; noqw pu wuhti kōñay kaptisi'tani.

Children and Parents

6 **1** Tsātsayomu, uma umunamuy, umuñumuy amumi tuqayvahsit yesni. Nen uma Tutuyqawhqtat tunatyayat añ suan hinwisni. **2** Ura yan hapi pey'ta: Um unay, pu unuy pumuy kaptisi'tani. I' tutavo mohti'maqa áwinit enañ nuhtumi mātaviwa. **3** Yan'i: Um panmaqw uñem lolmani; noqw um tūwaqatsit ep wūpatqatsit nāvokawnani. **4** Pu uma námatu, uma umuhtimuy qa itsívulalwat, Tutuyqawhqtat añ pumuy tutuwnayakañw pumuy ökwhantotani. Pan hapi uma pumuy wúñwintotani.

Slaves and Masters

5 Noqw uma tūtuwiktu, pay uma qa atsáy'kahkañw yep qatsit ep umuhmomñwituy amumi tūqayyuñwni, kaptisi'yuñwni, mamqaskahkañwo. Pay uma hin Christ eñem tumalay'yuñqey pan pumuy amuñem tumalay'yuñwni. **6** Uma yūmosa qanātusi'kahkañw tumalay'yuñwni, qa pas umuhmomñwit umumi tayyuñqw-saa. Yan uma pas antsa Christ tumalay'aymatnen, umuh'unanñaq God eñem tumalay'yuñwni. **7** Uma qanātusi'kahkañw sohsok hihta hintsatskani, Tutuyqawhqtat eñem tumalay'yuñqey pan tunatyawkahkañwo, qa sinmuy amuñemyaqey pan'i, **8** It navoti'yuñqee: Pi pay hak hihta lolmat hintsake', put ep Tutuyqawhqtat añqw hihta ömahtamantani, nāmahin pi sen hak tūwakinikañwo, pu piw qa pamnikañwo. **9** Pu uma añ tūwiki'yuñqamu, pay uma piw pan pumuy oyi'yuñwni, qa tsatsáwinayani. Pi uma navoti'yuñqw Umuhtutuyqawhqa öveqatsit ep qatu. Noqw pam piw pumuy Tutuyqawhqaamu. Pi pam qa sinonuiña.

The Whole Armor of God

10 Taa, itupkomu, uma Tutuyqawhqtat añ hoñvitotini, put pavan öqalayat aña. **11** Uma God añqw tuwvotat yūyahni, nen uma Nukpanat unatwiyat aw rohomhtotiniqey aw öqalay'yuñwni. **12** Pi itam qa sinmuy amumi nānaywa; itam òva qataymataqpuva nukpanhihikwsimuy amumi nānaywa, mohpeqyaqamuy amumii, pu nuhtumi moñw'iwyuñqamuy amumii, pu yep qatsit ep qatalpuve moñw'iwyuñqamuy amumii. **13** Paniqw öviy uma God añqw tuwvotat yuwsit sohsok yūyahni, nen qalomátalöñvaqw uma añ hin kuyyuñwni; pu uma sohsok panwise' hūrs hoñni. **14** Paniqw öviy uma hūrs hoñni, God lavayiyat pas qaatsatnihqat kwewhtotat, God añqw suan qatsit umuhtawitsqay aqw tupki'yuñwni. **15** Pu uma soñawnen lomatuawit

totsvaqyat, kwakwhat lavayit tuawi'yuñwniqey na'sas'iwyuñwni. ¹⁶Pu tis öviy uma qapēvewnit, tuvvotat antaqat hūrs nuy'yuñwni. Put akw uma Nukpanat hōyat uwiwitaqat tōkayamantani. ¹⁷Pu uma ayo nōnakpit hūrs nuy'yuñwni. Pam sivavitañaqtsit anta; pu uma God lavayiyat yawyuñwni. Pam hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy sipwuahpit anta. ¹⁸Yūmosa uma nāwakinwisni, pu naokiwtiwisni, Qahováriwtaqat Hikwsit an'a. Uma qa nañekni'kahkañw tunatyawwisni, pu sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy amuñem tūviñtiwisni, ¹⁹Pu inuñem piwu. Noqw nu hin yuaaykuniqey okiw navoti'tani; nen nu qa nánahtsopkañw lavayhte' lomatuawit tupkiwtarñwuqat tunvotnani. ²⁰Pi nu soñawnen Christ qeniyat ep lomatuawit yuaata, nāmahin pi nu sivikive pakiwta. Nihqe nu put ep qa nánahtsopkañw yuaaykuniqey nāwakna, hinhaqam pas nu as lavaytiniqey pan'i.

Final Greetings

²¹⁻²²Nu pas aw iunañway itupkoy Tychicus, God eñem qaatsáy'makañw tumalay'taqat, umumi távini. Noqw pam nuy hin hintaqat, piw nuy hihta hintsakqat sohsok umuy ãawnani. Noqw ason uma put nanapte' suyan unañwtotini. ²³Noqw nam i' kwakwha unañwa tuptsiwni'yuñqamuy amumi pitsíwtaa. Nam God Itana, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ amum umumi nami'nañwat, qapevewnit enañ nōani. ²⁴Noqw nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ pas antsa aw unañway'yuñqam sohsoyam put núokwayat makiwyani. Nam antaa.

Paul

PHILIPPIT

ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

1 ¹Nu' Paul, Timotheus amum it penta. Itam Jesus Christ tūwikimatu. Noqw itam sohsokmuy Christ Jesus sinomuyatuy Philippi ep yesqamuy öqalanta, pumuy amumi tunatyawyuñqamuy-nikaiw pu imuy ókiwyaqamuy tumalay'yuñqamuy énañ'a. ²Nam núokwa, pu kwakwa unañwa Itanay God añaq umumi pitsíwtaa, pu Jesus Christ Itahtutuyqawhqay añaq'ö.

Paul's Prayer for His Readers

³Nu añaśakis umuy u'ne' God Inay aw hahlayhtiñwu. ⁴Ahsupoq inawakinpiy aña nu sohsokmuy umuñem nāwakinma, hahlaytimakañwo. ⁵Kwakwhat pi uma mohtihqaqaw pew inumi unariwtavi'yuriwa, nuy lomatuawit yuaataqat aña'a. ⁶Noqw it nu navoti'taqw, God umuhpe lolmat tumaltivaqe, pas kurs hin Jesus Christ talöñiyat aw qa pitsíwtaaqat umuhpe pās aña antsani'mani, ⁷Pay kurs pi nu hin qa yan sohsokmuy umumi wūwantaniqee, pi nu umumi pas unañway'ta. Pi uma God añaq'um umumi kuwahtiput ahpiy nuy akw paaniwaya, nu sivikive pakiwkaiw, lomatuawit eñem rohommaq'ö, pu piw nu qa sivikive pakiwkaiw lomatuawit nuhtumi yuaatinumq'ö. ⁸Pi God pas nāp inumi navoti'taqw, Jesus Christ nuy pan unariwtoynaqw, nu umuminiqey pas kwañwtoya. ⁹Okiw as uma nānami unariway'kahkaiw öqawi'wise', itahtuptsiwni aña nānañumo hihta pūhut tuwi'vaye', suyhtsepñwat suan wuwnit aña öqawi'wisniqat nu umuñem nāwakinma. ¹⁰Noqw pep pu' uma hihta nukriwat māmatsyani. Uma yan qa atsáy'kahkaiw, Christ hisat pítuniqat aw paħsavu suan hinwisni, qa hakiy unañwmokni'kahkaiwo. ¹¹Uma Jesus Christ öqalayat akw suan hintsakpit aña qaōwfhinwisniqat nu pan umuñem nāwakna. Noqw God put ahpiy pas kaptsei'tiwe', tayawintiwni.

To Live is Christ

1²Noqw nu umuy it nāvotnani, itupkomu: Nu kānavotpit aī kuyvaqw, lomatuawi put ahpiy pas pavan öqalani. 1³Noqw öviy moriwit kiyat ep tuwalan'a'yat-nikaiw pu ahpiy pētu inumi navoti'yuniwa, nu Christ ainqw lomatuawtit yuaataqey ep sivikive pakivtaqata. 1⁴Piw kaysiwhqam Tutuyqawhqat aw tuptsiwni'yuniqam nuy sivilawhqat ahpiy a'nō unañwtotiqe qa tuhtusyakañw, qa hakiy mamqasyakahkañw, lavayit yuaatota. 1⁵Haqawat pi pas öviy qa tsutsúyaqe, pu nanaqas'unaiway ahpiy yuaatota, noqw pu haqawat pay pas lolmat tunatyawkahkañwo. 1⁶Ima pētu Christ nanaqasyuaatota, pay qa pas antsay'kahkañwo, hin pas pavan nu kānavotniqat tunatyawkahkañwo. 1⁷Noqw pu mímawat Christ aw unañway'yuniq, öviy lavayit yuaatota, it navoti'yuniqee, nu lomatuawtit eñem rohomnumniqey aw taviwtaqata. 1⁸Noqw hintani? Pay pi nāp hinwata, sen haqawat paysoq hintsatska, sen haqawat-sa pas qa atsáy'kahkañw Christ yuaatinumya. Noqw nu put ep hahlayhti; nihqe soon nu nāt qa hahlayni. 1⁹Pi nu navoti'taqe put pantaqat ahpiy nu sivikiñaqw ayo yámakni, umuhnawakinpiy ahpiy'o, Jesus Christ Hikwsiat inumi unañwtapq'ö. 1⁰Pi nu yan tunatyawkaiw hinma, nu qa haqam Christ ep hamanhiniqeyu. Nu put eñem qananahtsopkañw yuaataniqey añ suhtaq'ewniqey nāwakna, piw yūmosa put pas hihtataniqeyu, sen nu nāt qátee, sen nu mōkee. 1¹Pi nu qátunik Christ eñem qátuni; nikaiw nu mokq, pam inuñem pas pavan nukñwani. 1²Noqw öviy kurs nu hihsavo qate', nu pas pāpu Christ eñem tumalay'tani. Nikaiw nu hihta namorstaniqey qa navoti'ta. 1³Nu lök wuwni'ta. Nu as yaniqw ahpiynen Christ ámumniqey nāwakna; pam inuñem pas pavan nukñwa. 1⁴Nikaiw pay nu as hāk yepnen, hihta añ umumi unañwtavi'maniqw, pam pantaqa umuñem lomahintani. 1⁵Nihqe öviy nu God aw tuptsiwni'taqe, nu hāk qe'nen sohsokmuy umumum hinnumni, umuy öqawhtotaniqat öviy'o; piw uma umuhtuptsiwniy ep pas pāpu hahlayyaniqata. 1⁶Noqw nu kurs nāt qa mōke' umumi ahoy pituqw, uma put ep Christ aw hahlayhtotini. 1⁷Noqw Christ ainqw lomatuawtit aw tuptsiwni'yuniqam hin hinwisqat pan uma hinwisni. Uma sun tunatyawkahkañw, sun wuwni'kahkañw lomatuawtit ep tuptsiwnit eñem rohomhtiwi. Noqw pep pu' sen nu umumumnikaiw umuhlomaqatsiy tuway'tani, pu qa umumumnikaiw umuy hin hinwisqat soon qa navotni. 1⁸Uma umuhtuwqamuy qa mamqasyani. Pay pam pantaqa pas suyan pumuy hihta qalomáhintaqat aqw ökiwiwtaqat tuawi'ta, pu uma God ahpiy ayo nōñakiwtaqata. 1⁹Pi uma hapi Christ aw tūtuptsiwaniqey qa put-sa aw wáñwayniwyat, piw put eñem hihta añ kānanvotyaniqey aw wáñwayniwy. 1⁰Pi itam sohsoyam lomatuawtit eñem sun rohomhtiwi. Uma navoti'yuniqw nu pay put ep hīhihta añ kānavota, pu nāto nu kānavoti'mani.

Christ's Humility and Greatness

2 ¹Ya uma Christ ahpiy hakiy öqalayaniqey tuwi'vaya? Ya uma inumi unañway'yuñwa? Ya uma inún Qahováriwtaqt Hikwsit makiwyá? Ya uma nun'okwatu? piw tūvāsyá? ²Kurs uma panyuñwe', nuy pas hinhaqam hahlayhtapnaye', sun wuwni'yuñwni, nānamí unañway'yuñwni, sun tunatyawyuñwni. ³Uma nanaqastunatyat, pu kwivi'nañwat qe'yani. Uma okiw'unañway'yuñwni. Hak ayam suhka hakiy epnihqe pavan nás'ewnihqat pan aw wūwantamantani. ⁴Qa hak nēñem-sa hihta tunatyawtani; pay hak ayo' sukw enem piw hihta tunatyawtamantani. ⁵Uma Christ Jesus an okiw'unañway'yuñwni. ⁶Ura pam as pas God ankañw, put amum pas suntaqey qa kahkawnat, ⁷Qa nāhihtataqe, tūwikit an yukilti, pu sinot an tokoy'va. ⁸Pu sinot an tokoy'vaqe, piw nāt nāqahihtata; nihqe pas hisat mokniqey aqw pahsavo Nay tunatyayat añ qa rohomma, nāmahin as nahoylehtsit ep mokniqeyu. ⁹Paniqw hapi öviy God put pas pavan ömiq tsoka; nihqe put pas mohpeq tavi sohsokmuy sinmuy amuhpee. ¹⁰Noqw öviy sinom sohsoyam Jesus aw naokiwlalwani, öveqatsit ep yesqamu, pu tūwaqatsit epyaqamu, pu maskiveyaqamu. ¹¹Nihqe sohsoyam pam Tutuyqawhqtihqat tōnay akw pañqaqwani, put Nayat God pas hihtatotani.

Shining as Lights in the World

¹²Noqw öviy'o, aw iunañwamu, uma yūmosa ilavayiy añ hinwisqamu, nu umuy it u'nanani, qa umumumñkañwo: Uma qaanh tiput añqw nōñakqamuy amún lomatulalay'yuñwe', pas antsa ayo nōñakqey nuhtumi mahtaknayani, tunatyawkahkariw, God pas kaptsi'kahkaiñwo. ¹³Pi God pas nāp umuh'unañwpeq tumalay'ta. Pam hapi umuy put tunatyayat añ hinwisniqat pan umuy unañwtoynat, umuy pan hinwisniqat aw öqalmaqa. ¹⁴Uma qa kolilitikahkaiñw, qa nāñwuy'kahkaiñw yesni. ¹⁵Uma qa hihta ep tukopniwyé, qa atsáy'kahkaiñw God tímatnikaiñw suan hinwisni. Nen uma yep nukpansinmuy qaunáñwtalyesqamuy amunawit soñawnen talni'yuñwni. ¹⁶Uma lavayit hakiy taytoynañwuqat sinmuy ñawnayani. Noqw ason Christ pituqw nu hahlayhtini, kurs nu qa paysoq tumaltaqey navotee. ¹⁷Uma pi umuhqapevewniy God aw noaya. Noqw kurs nu iqatsiy akw put aw antsanniqat God pan nāwaknaqw nu put ep tsýake', umumum hahlayhtini. ¹⁸Noqw paniqw öviy uma piw inumum hahlayhtotini.

Timothy and Epaphroditus

¹⁹Pay nu Tutuyqawhqt Jesus aw yankañw, soon pas hisat umumiq Timotheus távini, nen nu umuy hin hinyuñqat navote', suyan unañwtini. ²⁰Pi inumumyaqamuy amuñaqw qa haqawa put an umumi pas antsa tunatyawma. ²¹Pi sohsoyam pas nenñem-sa hihta tunatyawyuñwa, nit

Jesus Christ tumalayat qa aw tunatyawyuñwa. ²²Noqw pay uma Timothy hin tumaltaqat navoti'yuñwa. Ura pam inumum lomatuawit yuaatinuma. Hakiy tiat nay amum hin tumaltaqat pan hapi pam inumum itumalay añ nuy paaiñwanta. ²³Noqw öviy ason inuñem hin yukiltiniqat nu navote' pep pu' nu umumiq put hōnani. ²⁴Nikaiw nu Tutuyqawhqat qapévevnaqe, pas soon pas hisat umumiq pohtani. ²⁵Nu umumiq itupkoy Epaphroditus hōnaniqw pay pam nuyniqw súanta. Ura uma inumiq put ayatotaqw, nuy hihta hakni'taqw, pam inumi put ep unañwtavi. Itam nāma tumaltaqe, lomatuawit enem nāma rohomma. ²⁶Noqw pay pam umumi yórikniqey pas nāwakna, yaw uma put tūtuhyiqat nanaptaqw put ep pam pas qahahlayhti, navotqee. ²⁷Pay pas antsa pam tūtuhyiqe pēp mōki. Noqw God put ökwatuwhqe, put qalaptsina. Yan pam nuy piw ökwatuwa, pi as pam mokq, nu nānañumo kānanvotpit akw māñuy'ni. ²⁸Noqw öviy nu umumiq put hōnaniqey pas kwaiñtwayne, uma put aw yórikye', hahlayhtotiniqat öviy'o. Nen nu umuy hahlayyaqat navote', qa umuy akw soon unañway'tani. ²⁹Taay. Noqw öviy uma Tutuyqawhqat añ hahlaykahkañw, put pās tavyani, piw pan hinyuñqamuy kaptsi'yuñwni. ³⁰Taq pam Christ tumalayat enem pēp mōki, qatsiy qa kahkawnaqee. Pam umuhqeniy ep inumi unañwtavi, ispi uma yāvahaq yesqe, kurs hin inumi unañwtapyaniq'ö.

The True Righteousness

3 ¹Taay, itupkomu, uma Tutuyqawhqat ep hahlayyani. Pay nu nāt piw umumiq put pēnaniqw pam nuyniqw qa maqsonhinkañw, umuñem lomahintani. ²Hakim qalolmat hintsatskaqam umuy poñotkit akw tuvoylatotiniqat umumi ö'qalya. Puma popkotuy amunyuñwa. Uma pumuy ep nāmi tunaltotini. ³Pi itam Hikwsit añ God aw nāwakinwisqe, Christ ep hahlayyakahkañw, nāp itahhistsakpiy akw ayo nōñakniqey qa aw yanyuiwa. Noqw Godniqw itam hapi pas antsa poñotkit akw tuvoylaiwyuñwa. ⁴Pay ka as nu tatam piw nāp ihintsakpiy aw yantaniñkaiwo. Sen hak haqam hintsakpiy aw yantaniqey antaniqw, tis soon qa nu' pas'i. ⁵Nanalsikis talqat ep nu poñotkit akw tuvoylatiwa; nu Israel ahpiy aniwhti, Benjamin ahpiyyivynikañwo. Nu Hebrew-sínonikañw tihiwhqe, Hebrew-sinmuy tuwiyamuy tuwi'va. Ura nu Pharisee-sinmuy amumum tōnaltiqe, Moses tutavoyat añ ahsupoq nu añ hinma. ⁶Pi nu pas qa nātusitaqe God aw tōnawtaqamuy okiwsahsana. Tutavotniqw nu pas suan hinma. ⁷Ura as nu it yantaqat ep pas himuiwtaiñwu; nīkaiw nu Christ tuwi'vaqe put sohsok qahihtata. ⁸Owi, pay nu pas suyan sohsok ayo yuku, pi nu pay Itahtutuyqawhqay Jesus Christ tuwi'ta; noqw pam pantaga sohsok epnihqe pas pavan nukniwa. Nu Jesus öviy sohsok hihta tatamhhat, put pay mömtsikvut pan nu aw wūwanta, okiw as nu Christ tuyqawvaniqe öviy'o. ⁹Nu put tuyqawve', put aw yankañw nātuwiwni, nāp ihintsakpiy-nikaiw pu tutavot añ suan hinmaqey qa aw yankañwo, it navoti'taqee: Hak Christ

aw tuptsiwhq, pam súantaqat God pañqawñwu. ¹⁰Pas pay nu okiw put pās tuwi'vaniqey nāwakna, piw pam hin ahoy tātayhqat pan God öqalayat aw pohtaniqeyu. Nu put amum hihta ań kānavotkaiw, put an mokniqey nāwakna. ¹¹Kurs hin pasiwtaniqw nu so'pumuy amuñaqw ahoy tātayni.

Running Toward the Goal

¹²Nu it yantaqat tuyqawvaqey pay qa pan nāmi wūwanta; nu pās pasiwtaqey qa pan nāmi tayta. Nikańw pay nu put tuyqawvaniqey ö'qala, Christ Jesus nuy tuyqawvaqw öviy'o. ¹³Itupkomu, nu hapi pay put tuyqawvaqey qa pan nāmi wūwanta; nikaiw it hapi nu sūkw hinma; Nu pay hihta ań kuyvaqey ayo yúkuhqe, nāt hihta inupyevenihqat aqw ö'qala, ¹⁴Pi nu nanamunwaqamuy amún so'ñwamiq ö'qala. Nihqe nuy ań kuyvaqw, God pas nāp hihta nuy ahsataqat inumi nóani; pi pam inumi put nóaniqe öviy Christ Jesus ań nuy wáñwayi. ¹⁵Noqw öviy itam hihsa'nihqam ań tukwsiyuñqam pan wuwni'yuñwni; pu ason kurs uma hihta ep piw hinwat wūwayaniqw, pay ason God soon put piw umumi qa mahtaknani. ¹⁶Noqw pay pi itam haqami pahsavo ökiwte', pay pan hinwisni; pay itam sun tunatyawwisni. ¹⁷Itupkomu, uma sohsoyam inumi nanawinyani; pi umuy hin yesniqat nu umumi mahtakna. Nen ań hakimuy pan hinwisqamuy amumi taywisni. ¹⁸Taq pay nu ura qa sūs umumi pañqawhqe, nāt piw nu okiw pakkańw umumi pañqawni: Pas kaysiwhqam Christ nahoylehtsiyat aw qa suhtaq'ewyaqam ańqe' hinnumya. ¹⁹Puma hovalniwyaniqey aqw ökiwisa. Pumuy tuñlayiam pumuy amumi tutuyqawi. Puma hihta haman'ewakwnihqat ep himuiwyuñwa; yep qatsit-sa ep hihta tunatyawyuñwa. ²⁰Noqw itam hapi öveqatsit aw sinoiwta. Noqw ason Itahtutuyqawhqa Jesus Christ itamuy ayo óyaniqa pañqwniqat itam nuhtayyuñwa. ²¹Pam ason itahtokoy hin'ewakw alöntani, nen öqalay akw nāp tokoy pas pavan lolmat an put yukunani. Pi pam sohsok hihta aw tuyqawvaniqey öqalay'ta.

Instructions

4 ¹Pas aw iunańwam itupkomu, nu umumi yórikniqey pas nāwakna; pas nu umuy pihni'ta; pi umutsviy nu pas kapttsitiwa. Noqw öviy aw iunańwamu, uma Tutuyqawhqt ep hūrs hořni. ²Nu Euodias ayatani, pu Syntychet pīwu, uma Tutuyqawhqt ep sun wuwni'tani. ³Pu piw nu ūmi pañqawni, pas suyan itumalsuriwa: Um imuy wuhtituy amumi unańwtavi'tani, Clement énań'a, pu pētuy itumalsuńwamuy amumii; taq puma inumum lomatuawit ep a'ño tumaltota. Pumuy tuńwniam qatsítutuvenit ep pēniwyuñwa. ⁴Uma yūmosa Tutuyqawhqt ep hahlayhtiwisni; noqw nu piw nāt pañqawni: Uma hahlayyani. ⁵Uma sohsokmuy sinmuy amuhsonve pās unańwat yesni. Tutuyqawhqa soon pas hisat pítuni. ⁶Uma qa hihta ań nānap hin wūwantotat, God aw

nāwakinwisni. Uma hihta nānawakne' put öviy God aw tūviñtotani, tsúyakiwkahkañwo. ⁷Noqw God umuh'unaiñway, pu umuhwuwniy uyiwaltoynani, umuy Christ Jesus aw yanyuñq'ö. Kurs hak put pantaqat mātsi'tani. ⁸Taay itupkomu, uma lomawuwuni'yuñwni. Uma hihta pas antsanihqat wūwayamantani, piw hihta kaptitsiwhqata, pu hihta súiantaqata. Uma hihta kwain'ewakwnihqat wūwantotani, pu hihta lomahintaqata, pu añ lomalavaytiwhqata. Uma hihta pasiwyuñqat, pu tayawintiwhqat wūwayamantani. ⁹Uma hintsakpit, pu lavayit añ inún hinwisni. Nu umuy hin tutuqaynaqw, piw umumi hin tutaptaqw, pan uma hinwisni; noqw God hakiy kwakwhat unañwtoynañwuqa umumum hinmani.

Thanks for the Gift

¹⁰Noqw pas nu Tutuyqawhqat aw hahlayhti, uma yepehaq piw nuy hihta akw paariñwayaqw öviy'o. Pay as pi uma pan tunatyawkahkañw, hin panhtotiniqey as qa tuway'yuñwa. ¹¹Ka nu hihta hakni'taqey kítahqat qa panwat hapi. Pi nu nāp hin qatukañw pay pāpu nakwhani'tamantaniqey tuwi'va. ¹²Pay nu hin hihta rūrumnaniqey natuwta, pu hin hihta qarūrumnaniqeyu; nu sohsok hihta añ öyiwtaniqey, pu tsöñmokiwtaniqey tuwi'va, hihta qarūrumnaniqeyu, pu hihta ñastatiniqeyu. ¹³Pay nu sohsok hihta añ kuyvani, Christ öqalayat akw'a. ¹⁴Noqw pay pi uma súanhtotique, nuy okiwhintaqw inumi unañwtapya. ¹⁵Noqw uma Philippi ep sinom navoti'yuñqw, ura nu lomatuawit nāt pu' Macedoniat ep yuaataqe, nu pañqw ahpiyniqw, pay úma-sa itumalay añ inumi unañwtapya. Ura uma umuhhimuy añqw hihta God aw noayaqw, pu nu put añqw put makiwa. Qa haqam God aw tōnawtaqam inumi hihta kuwahtoti, pay pas úma-saa. ¹⁶Oviy ura nu Thessalonicat épeqniqw, uma sīs, pu añk inumi hihta o'ya, nuy hihta haqtaq'ö. ¹⁷Ka nu kuwahtiput tuñlay'taqat uma qa pan wūwayamantani. Pi uma God añqw put ep hihta makiwyaniqat nu umuñem tuñlay'ta. ¹⁸Pay nu sohsok ömahta, nihqe qa hihta haqn'i'ta: Nu pay uyiwalti, uma hihta Epaphroditas añ inumi o'yaqat ömahtaqee. Umuhkuwahtipu hihta kwañwáhovaqtuqat God aw noiwhqat anta. Noqw pam put ep tayawintiwa. ¹⁹Noqw pay ason Ina God sohsok hihta umuhhaqniy añ aw antsani'mani, pas nāp himuy qaöwíhintaqat akw'a, Christ Jesus aña'a. ²⁰Noqw nam God Itana yümosa aqwhaqami kaptitsiwa. Nam antaa.

Final Greetings

²¹Uma inuñem Christ Jesus sinomuyatuy sohsokmuy öqalayani. Ima tuptisiwni'yuñqam inumumyaqam umuy öqalaya. ²²Sohsoram God sinomat umuy öqalaya, tis öviy Caesar ep kívitu. ²³Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat sohsokmuy umumi pitsíwtaa. Nam antaa.

Paul

COLOSSET

ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi Pēniata

1 ¹Nu' Paul, God tunatyayat ahpiy Jesus Christ lavay'ayaat it penta. ²Nu' itahtupkoy Timotheus amum ayam Colosset ep God sinomuyatuy, Christ aw tuptsiwni'yuñqamuy öqalanta. Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwiwtaa, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añq'ö.

Prayer of Thanksgiving

³Itam God Itahtutuyqawhqay Jesus Christ Nayat aw sutsep umuhpe hahlayhtima, yūmosa umuñiem nāwakinikañwo. ⁴Kwakwhat pi uma lomayuaatiwya. Yaw uma Christ Jesus qapēvewnayaqe sohsokmuy God sinomuyatuy amumi unaniway'yuñwa, ⁵Itahniöiy öveqatsit ep itamuñiem waraniwtaqat aw-sa taywiskahkañwo, lomatuawit pas antsanihqat ahpiy put himunihqat tuwi'vayaqee. ⁶I' lomatuawi suyhtsepiwat öqawi'makanw ahsupoq tūwaqatsit an kúrukiwmakaiw sopkawtaqamuy sinmuy amuhpa' a'ño hihta tumalay'ma. Noqw ura Epaphras mohti umumi lomatuawit, pu God níokwayat yuaataqw, uma put pas antsanihqat tuptsiwyqaqe put kwusuya. Noqw pahpiy haqahpiy pam lavayi umuhpa' enañ tumalay'ta. ⁷Epaphras umuy lomatuawit äawnaqat ura nu pañqawu. Pam hapi aw itah'unaniwa itahtumalsuñwa, Christ enem umuhpa' tumalay'kaiw qaatsá'makanwo. ⁸Noqw pam hapi itamuy umuy äawna, yaw uma Qahováriwtaqat Hikwsit añ nuhtumi unaniway'yuriñwiqata. ⁹Paniqw öviy itam hisat put nanaptaqe pahpiy qa qé'iwmañkanw umuñiem nāwakinma. Okiw as Qahováriwtaqat Hikwsit navotit, pu suyan unaniwtalwuwnit umumi noe', God tunatyayat umuy māmatsnani. ¹⁰Okiw as uma Tutuyqawhqat sinomatnihqey pan suan

hinwise' ań ahsupoq umuhhintsakpiy akw put unaríwveyani. Okiw as uma lomahintsakpit ań qaowíhinyuniwe' suytsepiwat God tuwi'yuniqey pas pavan ań öqawi'wisni. ¹¹Okiw as uma God a'nö öqalayat akw öqawhtote', hihta kānanvotpit aw öke' nakwhani'kahkańw, hahlaykahkańw put ań kuyyuńwni, ¹²Itanay aw hahlaytiwiskahkańwo, it navoti'yuriwee: Itam put sinomuyatuy amumum moniwtunatyayat tālanihqat aw yuńniqat Itana pan itamuńiem yuki'ta. ¹³Pi pam yep qatsit qatālat aw mońw'iwtaqat öqalayat ańqw itamuy ayo óyahqe, pas aw unańway Tiy mońwtunatyayat aw itamuy nahlakna. ¹⁴Ura pam Tiy mokiwuyat akw itahqaanhtipuy ayo yúkuhqe itamuy qenivo oya.

The Person and Work of Christ

¹⁵God Tiat hapi Nay qamātaqpuvenihqat amum súnanta, put tímuyatuy amuńaqw mohti'maqanihqee, pu piw mohpeqnihqee. ¹⁶Pi put ahpiy God sohsok hihta yuku, öveqatsit ep'e, piw tūwaqatsit ep'e, mātaqyaqamuyu, pu qamātaqyaqamuyu, sen moriwyesqamuyu, sen ań öqalay'yuńqamuyu, sen ań mohpeqyaqamuyu, sen pávanyaqamuyu. Sohsoy himu put ahpiy yukiltoti, pu put éniem'i. ¹⁷Pam hapi sohsok hihta amupyevee; noqw put öqalayat ahpiy sohsoy himu hürs hōñi. ¹⁸Put aw tōnawtaqam put tokoyat anyuńqw, pam qötöamu; öviy pi pam hapi pumuy pūhuta, mokiwuy ańqw mohti ahoy tātayhqee. Pam hapi sohsok hihta ep mohpeq'a. ¹⁹Pi God hin pasiwtaqw pan piw Tiat ań ahsupoq put an pasiwt. Pi pam pantaqa Náyatniqw lomahinta. ²⁰Pi God Tiy ahpiy sohsok hihta yukiltiqat nāptiniqey tunatyawta, hihta tūwaqatsit epnihqata, pu öveqatsit epnihqata. Noqw öviy Tiat nahoylehtsit ep mokq, God itamumi pōhi. ²¹Ura as uma hisat qalomáwuwni'yuńqe, qalomáhinviskahkańw, God ańqw haqtotiqe put tuwqamatu. ²²Noqw God Tiat tokoy'vaqe, mokq God umumi pōhi. Nihqe put akw uma qa hihta akw hinkahkańw, qahováriwkahkańw, qa hihta ep tukopniwyuńqw, God umuy nāmi ökinani. ²³Kurs uma qapēvewnit ań yūmosa hinwist, hürs'iwkahkańw, qa nań'ekni'wise', lomatuawit ahpiy nōyit uma nanaptaqey aw taywiskahkańw qa ańqw lasye', uma qa hihta akw hinkahkańw put atpip hońni. Pam lomatuawi sinmuy sohsovik yesqamuy amumi yuaatiwa. Noqw nu' Paul hapi put ep lavayhtaviwa.

Paul's Ministry to the Church

²⁴Noqw nu hapi umuńem hihija ań kānanvotqey ań hahlayhtima. Pi Christ nāt put aw tōnawtaqamuy, put tokoyat anyuńqamuy, amuńem kānanvota. Noqw nu itokoy ep put amum kānanvotniqey ep hahlayi. ²⁵Pi God put aw tōnawtaqamuy amumi nuy ayataqw, nu pumuy tūwikiamu. Nu umumi put lavayiyat ań ahsupoq navotnaniqat aw pam nuy tavi. ²⁶It hapi nu pańqawu: Ura God yūpahaqaqw nānańk qatsínwmaqat, pu nānańk qatsívapti'wisqamuy amumi it navotit tupka; nīkańw yepehaq pu' pam sinomuy amumi put mātakna. ²⁷Pi God sopkawtaqamuy

sinmuy amuñem hihta tunatyawta. Nikañw pam tunatyay pas pavan qaöwíhintaqat as hisat tupkat, yepehaq sinomuy amumi put mataktañiqey nāwakna, it'a: Christ umuh'unañwpeq qatuqw, uma put amum kaptsi'yuñwni. ²⁸Put hapi itam tūawinta, sohsokmuy u'nantoyna; put hin navoti'taqey añ ahsupoq put tutuqayna. Pas as itam Christ Jesus ep sohsokmuy pās pasiwyunqamuy God atpipa ökinaniqey nāwakna. ²⁹Put öviy nu a'ñö tumalay'makañw maqsonlawu. Noqw God öqalaat inumum hinmakañw, inuhpiy a'ñö tumalay'ta.

2 ¹Nu umuy it navotnaniqey nāwakna, itupkomu. Pas nu umuñem inawakinpiy añ qa nātusi'ta, pu Laodicea-kitsókit ep tuptsiwni'yuñqamuy amuñem'i, pu hāhaqe' añ tuptsiwni'yuñqamuy nuy qa tuwi'yuñqamuy sohsokmuy amuñem'i. ²Okiw as uma wuhko unañwtote' nami'nañwat akw sun unañway'yuñwni. Pan hapi uma Itanay God añqw navotit as tupkiwtawuqat tuwi'vaye' pās mātsi'yuñwni. Pam navoti Christ añ tupkiwta. ³Pi pam hapi God añqw suyan unañwtalwuwnit, piw navotit qaöwíhintaqat añ ahsupoq tuwi'ta. ⁴Nu ariwu pay umuy it aawna; taq ka hak kwañwálvayit akw umuy ūnatoynani. ⁵Pay nu qa umumum yankañw, yūmosa umuy wūwanta. Kwakwhat pi uma Christ pas antsa tuptsiwni'yuñwt, sunkahkañw, qa nānaphin hinwisa.

Fulness of Life in Christ

⁶Uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw tuptsiwya. Nihqe öviy uma put aw yankahkañw yesni. ⁷Uma hin tutuqayyaqey pan qapēvewnit akw Christ hūrs nuy'kahkañw, öqawhtote', hūrs hoñni, sohsok hihta añ kwakwhatiwiskahkañwo. ⁸Uma tunatyaltotini; taq nāphisat pi hak wuwantuwy, pu an'ewakw unatwyi akw umumi tuyqawvani. Pan hinyuñqam pi pay yep qatsit tunatyayat ahpiy sinmuy tutavoyamuy-sa yuaatota, puma pi Christ navotiyat qa tuwi'yuñqee. ⁹Pi God hímunihqat Christ añ ahsupoq pan hinta, nāmahin pi pam sínoniwhi. ¹⁰Noqw put ari uma pās pasiwyuñwa. Pam hapi ari mohpeqyaqamuy, pu ari monwí'iyuñqamuy amuñaqw mohpeq'a. ¹¹Noqw put amum uma soñawnen poñotkit akw tuvoylatiwy, qa umuhtokoy epyat, umuh'unañway ep'e, Christ tuvoylayat akw tuvoylatotiqee, pam umuhqaanhqatsiy ayo yúkukq'ö. ¹²Noqw uma kūyit akw tuvoylatotiqe, soñawnen Christ amum āmiwyat, ahoy tātayya, uma God öqalay akw mokiwyi añqw put ahoy tātaynaqat aw tuptsiwyaqe öviy'o. ¹³Ura as uma hisat God qa aw tuqayvahsi'yuñqe qalomáqatsit aw nānoi'yuñqe, soñawnen so'pumu. Noqw pay God Christ enañ umuy yesvana, umuhqaanhqatsiy ayo yúkut'a. ¹⁴Itam pi as God tutavoyat qa kaptsi'totaqe soñawnen hihta put aw pōiwyuñwa. Noqw pay pam sohsok itahpöiy súlawhta, Christ itamuñem nahoylehtsit ep mokq'ö. ¹⁵Pu pan hapi pam ari mohpeqyaqamuy, pu qamātaqpuveyaqamuy öqalat pasiwyuñqamuy kīqötäqe, pumuy áñwutaqe nuhtumi poñatha. ¹⁶Paniqw hapi öviy qa hak Jew-sinmuy tutavoyamuy ep umumiq hiñqawlawni-uma hihta nōnovaqat ep'e, sen hihta

hīhikwyaqat ep'e, pu sen hihta añ nōviwhqat ep'e, pu sen müyawuy qātsiptuqat ep nōviwhqat ep'e, pu sen nasuñwintalöñnit ep'e. ¹⁷Taq pam pantaqa pay kihsit an hakiy nātoniqat sinmuy amumi tuawi'ta, Christ Jesus hapi. ¹⁸Uma tunatyaltotini; taq ka hak umuy ünatoyaqw, uma umuh'ahsatiy kwayhyani. Taq nāt haqawat paysoq nātsotskanaye', hihta tuawyoriqyaqey pañqaqwani; nen umuy nāqahihtatote', öñaqw horivia'yamuy amumi nāwakintotaniqat umumi pañqaqwani. Nikañw puma pay nāp wuwniy-sa ahpiy yuaatotani. ¹⁹Puma pi Christ qa aw tōnalti. Pi pam hapi sinomuy qötöyamuy antaqw, puma soñawnen put aw wiwyuñwa, tathut akw namiwiwyunqee. Nihqe Christ añqw puma öqalat makiuya; nihqe put aw tōnaltiqe God tunatyayat añ wūhak'iwwisa.

Dying and Living with Christ

²⁰Uma Christ amum so'qe yep qatsit tunatyayat añqw mātaviwy. Noqw ya uma hinoqw nāt yep qatsit ep sinmuy amún hinwisa? ²¹Ya uma hinoqw sinmuy lavayiyamuy aw tunatyawyuñwa? It'a: Uma it qa aw tónokyamantani, uma añqw qa yukuyamantani, uma qa aw hintsatskani, yan lavayita? ²²Li' pay sinmuy amuhpiy tutaptiwa. Noqw pay sohsoy nōsiwhqa itamuñem yukilti, itam put soswaniqat öviy'o. ²³Pay pas antsa pan lavayi sinmuñiqw nāp wuwniewakw hinta. Pi hak panme' nawus pās unañway hinme', nāqahihtate', tokoy tatamhtani. Nikañw pam pay kurs hin put akw tuñlayiy nāp tuyqawi'tani.

3 ¹Kurs uma pas antsa Christ amum tātayye', hihta öveqatsit ep hinyuñqat tunatyawwisni. Pi pep hapi Christ God putvaqe qatu. ²Uma hihta öveyaqat tunatyawyuñwni, qa tūwaqatsit epyaqata. ³Pi uma soñawnen Christ amum so'qe, put amum God añqw qatsit makiuya. Noqw qa aw tuptsiwni'yunqam kurs hin put qatsit māmatsyani. ⁴Noqw öviy ason Christ itah'unañwpeq qátuqhqa mātaktiqw, pep pu' uma piw put amum mātaktote', put amum kaptitiwyuñwni.

The Old Life and the New

⁵Noqw öviy uma yep qatsit añqw tuñlayit ayo yukuyani. Uma tokot sokoplalwaniqey qe'yani, pu itséheet qátsita, pu nuvöqatsita, pu qalomátuñlayita. Uma yep qatsit ep hinyuñqat qa kwaiñwá'yutuswani. Taq hak panme' soñawnen nāp yukiwhput aw nāwakintimañwu. ⁶Pi put pantaqat atsviy God itsívuat put aw qa tuqayvastotaqamuy amumi pitsíwta. ⁷Pay ura uma as hisat pan yēse, uma nāt umuhuntunatyay añ hinwisquee. ⁸Nikañw uma pu' hapi umuhhisathintsakpiy ayo yukuyani. Uma suy'tsiptiniqey qe'yani. Uma qa hihta ep nākay'yuriwmantani; uma qa nukpan'unainway'yuriwni; nānami qalomálvayhtotiniqey qe'yani; pu tuyoy'ewakw lavayita. ⁹Pu uma nānami hihta qa a'tsalalwani; pi uma umuhhisatqatsiy, hintsakpiyat enañ añqw ayo lasyaqee. ¹⁰Pu' hapi uma pūhut qatsit añ hinwiskahkañw, umuy yúkuhqat suyhtsepñwat pas

pavan tuwi'wiskahkañw, pam hin hintaqw, uma pan alöñtiwisni. ¹¹ Pi put sinomuyatuy amuñaqw hak hímuniqw pay pam qa hímuu-sen hak Greek-sino, sen Scythian-sino, sen Jew-sino, sen qa-Jew-sino; sen hak poñotkit akw tuvoylaiwta, sen qa pan tuvoylaiwta, sen tūwiki, sen pay qa tūwiki. Hak Christ aw tuptsiwni'taniqw pam hapi pas hímuu. Pi Christ sohsokmuy put aw tuptsiwni'yuñqamuy unaiñwayamuy ep qatu. ¹²Noqw öviy'o, uma God sinomat namorstiwyuñqamu, pas aw unañwamatu, uma yan hinwisni: Uma núokwat wuwni'yuñwni; nāvāsyani, okiw'unañway'kahkañw qa kwiviunainway'yuñwni; hakiy aw wuhko maqaptsi'yuñwni. ¹³Uma nēnehpewi hihta añ kuyyuñwni; pu namivöhikiwyuñwni, sen haqawa hihta ep hakiy ehpewi hinhtiniq'ö. Christ hin umumi pōhikqat uma pan hinwisni. ¹⁴It yantaqat ep uma pas pavan tis nānami unaiñway'yuñwni. Pi lomahintsakpi nami'nañwat akw namiwiwyuñwa. ¹⁵Nam God añqw kwakwha unañwa umuh'unañwpeq tuyqawvani; pi uma kwakwhat qatsit aw wáñwayniwy. Uma sumiyankahkañw Christ tokoyat anyuñwe' qa hihta akw nānami hinyuñwniqey öviy'o. Pu uma tsýakiywyuñwni. ¹⁶Uma Christ lavayiyat umuh'unañwpeq panaye', pas pavan unañwtalwuwni'vayani. Uma nātutuqaynayakahkañw, nāökwhantotani. Uma God lavayiyat nānami yuaatotani, pu tātawit God tawsomi'taqata, pu unañwvahsit tātawita. Uma hahlaykahkañw Tutuyqawhqat tayawintiwi. ¹⁷Uma Itah tutuyqawhqay Jesus aw yankahkañw, ahsupoq umuhqatsiy añ hinwisni, sen uma yuaatotaniqeyu, sen tumalay'yuñwniqeyu. Uma sohsok hihta put enem hintsatskamantani. Uma put aw yankahkañw, yūmosa Itanay God aw kwakwhatiwi. Unañwvahsit tātawita.

Personal Relations in the New Life

¹⁸Uma momoyamu, uma umuhpuwsuñwmuy amumi tūqaykahkañw yesni; pi pan hapi Tutuyqawhqat umuñem tunatyawta. ¹⁹Pu uma tahtaqtu, uma umuhñömamuy amumi unañway'yuñwt, pumuy qa qöhqöylalwani. ²⁰Tsätsayomu, uma umunamuy, umuñumuy amumi sohsok hihta añ tūqayyuñwni. Uma panwise', Tutuyqawhqat unañwveyani. ²¹Pu uma námatu, uma umuhtimuy qa itsívulalwani, taq amumi ka puhtsekmokyani. ²²Pu uma añ tūtuwiktu, uma yep qatsit ep umuhmomñwituy amumi sohsok hihta añ tūqayyuñwni. Qa pas umuhmomñwituy umumi tayyuñqw, pahsat uma qa nātusi'kahkañw tumalay'yuñwni. Uma yūmosa pan tumalay'wisni. Uma qa atsáy'wiskahkanw, Tutuyqawhqat kaptsi'kahkañw, pan tumalay'yuñwni. ²³Pu uma hihta hintsatske' uma qa nātusi'kahkañw, tumalay'yuñwni, Tutuyqawhqat enem tumalay'yuñqey pan tunatyawkahkañwo, qa sinmuy amunemi. ²⁴Pi uma it navoti'yuñwa: Uma Tutuyqawhqat Christ enem tumalay'yuñwa. Noqw pam umuy hihta awini'taqey umumi sisvini. ²⁵Noqw pay ason hihta qaantsakqa hapi put ep pay piw panwat aw ahoytiwmantani. Pi God qa sinonuiña.

4 ¹Noqw uma añ tūwiki'yuñqamu, uma umuhtutuwikmuy pās oy'iyuñwni, it navoti'yuñqee, Umuhtutuyqawhqa öveqatsit ep qátuhqata.

Instructions

²Uma sohsoyam nāwakinwisqey qa pevewwist, yūmosa tunatyawwisni. Uma yūmosa God aw kwakwhatiwisni. ³Okiw uma itamuñem tūviñtiwisni. Noqw itam haqam yuaaykuniqat God itamuñem hōtani; noqw itam Christ tunatyayat as tupkiwtaiwuqat yuaaykuni; pi nu hapi put öviy sivilawu. ⁴Noqw nu hin yuaayke' put pas mātaktaniqey panhtini. ⁵Uma añ qa tuptsiwni'yuñqamuy amumi pās tunatyawkahkañw hinwisni. Uma qa paysoq hintsatske', hihta apiiwyuñwni. ⁶Nam umuhlavayi sutsep lolmani. Uma qa nānaphin yuaatotani. Uma hakiy aw ahoy hin lavayhtotiniqey tuway'numyani.

Final Greetings

⁷Pay ason Tychicus nuy hin hintaniqat umuy sohsok āawnani. Pam hapi pas aw iunañwa itupko, pas qaatsat unañwtavi'taqa, inumum Tutuyqawhqtat enem tumalay'ta. ⁸Pam itamuy hin hintaniqat umuy navotnaniqat öviy nu put umumiq hōna, pu umuh'unañway öqawhtaniqat öviy'o. ⁹Nu piw Onesimus pas qaatsat hinmaqat, pu pas aw itah'unañway itahtupkoy put enañ hōna. Pam piw Colosset añqw sino. Ason puma yepeq hin hiniwmaqat umuy sohsok āawnani. ¹⁰I' Aristarchus inumum sivilawhqa umuy öqalanta, pu Marcus, it Barnabas tiw'ayaata. Ura pay put hákiyniqw itam umuy āawnna. Noqw öviy kurs put pituqw, uma pās taviyani. ¹¹Pu i' Jesus, Justus piw yan túñwantihqqa, umuy öqalanta. Pay íma-sa God tumalayat ep inumum tumalay'yuñwa, Jew-sinmuy tuptsiwni'yuñqamuy amuñaq'ö. Kwakwhat pi puma nuy añno unañwtoyni'yuñwa. ¹²Pu Epaphras, umuhkitsokiy añqwnihqqa umuy öqalanta. Pam sutsep umuñem nāwakinpit añ qa nātusi'ita. Pam umuñem tūviñtima, pay okiw uma tukwsiwy'e, God tunatyayat pās aw antsanyaniqata. Uma panwise', hūrs hoñni. ¹³Pi nu put aw navoti'taqw, pas pam umuñem qa nātusi'ita, pu imuy Laodicea-kitsókit epyaqamuy amuñemi, pu Hierapolis-kitsókit epyaqamuy amuñem pīwu. ¹⁴Pu pas aw itah'unañwa ñatwi'taqa Luke-niqw, pu Demas puma umuy öqalanta. ¹⁵Uma Laodiceat ep tuptsiwni'yuñqamuy öqalayani, pu Nymphas pīwu, pu put kīyat ep tsotsvalyaqamuyu. ¹⁶Pu ason uma it tutuvenit añ túñwaye', pay Laodiceat ep Christ aw tōnawtaqamuy amumi put taviyaqw, puma tuwat put añ túñwayani. Noqw puma tuwat umumi sukw tutuvenit taviyaqw, uma putwat añ túñwayani. ¹⁷Pu uma Archippus aw pañqaqwani: Um tunatyalte', Tutuyqawhqtat enem hihta hintsakniqey aw távíwhqey qaatsáy'makaiñw aw antsanni. ¹⁸Nu Paul hapi nāp imay akw it umuy öqalantaqey pēna. Uma nuy sivilawhqtat qa suhtokyani. Nam núokwa umumi pitsíwtaa. Nam antaa.

Paul

THESSALONICAT

ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi mohti Pēniata

1 ¹Nu' Paul it penta. Nu Thessalonicat ep God Itanay aw-nikañw pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw tōnawtaqamuy öqalanta, Silvanus-nikañw pu Timotheus pumuy amumuma. Nam nūokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwtani, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añq'ö.

The Life and Faith of the Thessalonians

²Itam sutsep sohsokmuy umuhpe God aw kwakwhatiwisa, itah nawakinpiy añ umuñem yūmosa tūvíntiwiskahkañwo. ³Uma Itanay God qapēvewnaya kahkañw, put aw unañway'yuñqe, put eñem tumalay'yuñqat itam sutsep God atpip put u'nantoynaya, pu uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw yankahkañw qa nañ'eknaya qata. ⁴Pi God umuy namorstaqat uma navoti'yuñwa, aw itah'unaiñwam itahtupkomu. ⁵Ura itam umumi lomatuawit yuaatqaqe, qa paysoq lavayhtoti. Oviy pi itam umumi Qahováriwtaqat Hikwsit öqalayat mahtaknaya qe umuy tuyqawvaya. Noqw itam umumumyaqe, umuy tunatyaw kahkañw hin yesq, uma itam umumi nanapta. ⁶Noqw ura uma itam umumi nanawintivaya, pu Itahtutuyqawhqay aw'i. Ura uma pas pavan kānanvotyakahkañw, lavayit kwusuya. Nikaiw Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy uma pas hinhaqam hahlayhtoti. ⁷Nihqe oviy soh soyam Macedoniat pu Achaiat ep tuptsiwni'yuñqam hin yesniqat uma pas nahpe amumi mahtakni'yuñwa. ⁸Pi Tutuyqawhqat lavayiat umuñaqw pālöñawhti, qa Macedoniat ep-sa-nit, Achaiat ep'e. Pi yaw uma God qapēvewnaya qaw, pam pantaqasohsovik nanaptiwa. Noqw ya itam pas nāto piw hiñqaqwani? ⁹Pi pay yaw uma itam umuy hin pās ñooyyaqat sinom pas nāp yuaatota. Yaw uma

añ hihta pay wutsit tatahtotat, God pas antsanihqat, qátuhqat aw lasyat, put enem tumaltivayaqw, pam pantaqa añ ahsupoq yuaatiwa. ¹⁰Pep pu' uma Jesus, God Tiyat öveqatsit aw nuhtayyuñwniqey yayhnaya. Put hapi God mokiwyu añqw ahoy tätaynaqw, pam itsívut nátoniqat añqw itamuy ayo oya.

Paul's Work in Thessalonica

2 ¹Itah tupkomu, uma navoti'yuñqw, ura itam umumiq ókihqé, qa paysoq tumaltota. ²Pi itam Philippi ep hihta añ kükuyvaqt uma pay navoti'yuñwa. Ura pep sinom itamuy haman'ewakw okiwsasna. Noqw itam God aw yankahkañw, put añqw lomatuawit qatuhtusyakahkañw umumi yuaaykuya. Noqw pep hapi piw hakim itamumi rohomhtoti. ³Ura itam umumi lomatuawit yuaatotaqe, umumi qa atsátota. Itam suyan unaiñway'kahkañw, umuy qa ûnay'totoynaya. ⁴God itah'unaiñway ai purimaqa itamumi lomanavoti'ta, itam qaatsáy'wiskahkañw tumalay'wisq'ö. Nihqe pam itamuy lomatuawit yuaatotaniqat aw itamuy oya. Noqw öviy itam put-sa unañwveyaniqe lavayit yuaatota, níkañw qa sinmuy unañwveyaniqee. ⁵Pi uma navoti'yuñqw, itam qa hisat haqam hakiy paysoq tayawintota, piw hihta tuñlay'kahkañw nawip'ew hintsatska. God navoti'taqw itam súañqaqwa. ⁶Pu itam tsokaniwyaniqey umumi qa tuñlay'yuñwa, sen haqawatuy piw amumii. Pay ka as itam Christ ayamatnihqey aw yankahkañw umumi hihta tüviñtotanikahkañw, itam qa panhtoti. ⁷Itam pás unañway'kahkañw umuhpa' hinnumya, tsákaw aw tunatyawtaqat hin put pásniñwuqat pan'i. ⁸Pu itam umuy tunatyawyuñqe, pay God lavayiyat qa put-sa umumi mātatvet, pas náp umumi náo'ya, itam umuy pas kahkawnayaqe öviy'o. ⁹Pi uma u'ni'yuñwa itah tupkomu, ura itam maqsonlalwa, kānanvotya; pas pay itam qa haqawat umumi hihta aw tükwaiwyuñwniqe öviy mimhikqat, pu talörivaqtat añ tumalay'kahkañw, God añqw lomatuawit umumi yuaatota. ¹⁰Pi uma navoti'yuñwa, pu God píwu, ura itam umuy tuptsiwni'yuñqamuy amuhpa' pás unañway'kahkañw, suan hinnumya, pu qa hihta akw tukopanhinnumya. ¹¹Uma pi navoti'yuñqw, ura itam umuy sohsokmuy u'nantoynaya, pu umuy ökwhantota, hakiy naat timuy pantsakñwuqat pan'i. ¹²Nihqe uma as God sinomatnihqey pan hinwisniqat itam umuy ayatiwisa. Pi uma put moriwtunatyayat aw yuñwt, put amum kaptsi'tiyaniqat pan pam umuniem tunatyawta. ¹³Noqw öviy itam God aw yümosa hahlayhiwisa. Kwakwhat pi uma God lavayiyat itamuhipiy nanaptaqe, kwusuya. Pay pam sinot lavayiyatnihqat qa pan uma put kwusuyat, pas pam God lavayiyatnihqat pan uma kwusuya. Pi pam pas antsa God lavayiata. Nihqe pam lavayi umuy añ tuptsiwni'yuñqamuy amuhpa' a'ño tumalta. ¹⁴Pi úmaa, itah tupkomu, uma hakimuy Judeat ep Christ Jesus añ God aw tōnawtaqamuy amunhtoti. Pi uma náp umuhsinmuy amuhpiy hihta añ kānanapta, puma ura Jew-sinmuy amuhpiy panhtotiqat pan'i. ¹⁵Pi Jew-sinom Itah tutuyqawhqay Jesus nínaya, pu pumuy amuñaqw God lavay'aymuyatuyu, pu itamuy okiwsasna; nihqe

puma God qa unañwve hintsatska, piw sinmuy sohsokmuy amuhpewi hoñi. ¹⁶Pi puma umuy qa-Jew-sinmuy ayo nónakniqat qa nānawakna. Oviy pi itam umumi lomatuawit yuaatotaqw, itamuy mēwantota. Yan puma qalomáhintsatskaqey aw antsatsna. Is ohi! God itsívuat pumuy amumi pituto; noqw puma sūs hovalniwyani.

Paul's Desire to Visit Them Again

¹⁷Itupkomu, nu hihsavo umuñaqw wíkiwa; níkañw nu umuy qa suhtoki; nihqe pas nu as okiw umumiqniqey tuwanta. ¹⁸Panta. Pay as nu qa sūs umumiqniqey unañwti, nūu, Paul. Noqw pay Satan hilta akw nuy uhtañwu. ¹⁹Ya nu hihta aw unañwvahsi'ta? Nu hihta ep himuiwta? Ya nu hihta pihni'ta? Nu umuhpiy hapi Jesus Christ atpip hahlayhtini, hisat pam pítuniq'ö. ²⁰Pi nu umuy hapi pihni'ta. Uma hapi ihahlayhpimu.

3 ¹Noqw nu qa añ kuytaqe, öviy pahsat pay hāk nāla Athens ep huruhtiniqey wūwa. ²Nihqe öviy itahtupkoy Timotheus, God tumal'ayayat, Christ añqw lomatuawit ep itamum tumalay'taqat nu umumiq hōna, pam umuy hūrs hoñne', umuhqapevewniy añ umuy öqalaniqat öviy'o. ³Pi uma qa haqawa it yan kānanvotpit ep unañwmokniqat itam umuñem nānawakna. Pay pi uma navoti'yuñqw, pay nuñwu itam pan makiway'yuñwa. ⁴Pay ura itam umumumyaqe, suyan añ tuptsiwni'yuñqam kānanvotyaniqat itam umuy añwu pay ãawnaya. Noqw uma nanapta aw antsaniwhq'ö. ⁵Yaniqw öviy pas nu qa sōwunit, Timotheus umumiq tavi, hinhaqam umuhqapevewniy hintaqat navotniqe öviy'o, nāp hisat pi tūunatotoynaqa sen pay hinwat umuy ünatoyaqw, itam haktonsa tumaltotaniqw öviy'o. ⁶Noqw Timotheus umuñaqw pituhqe, umuhqapevewniy, pu umuhnam'iññway lomatuawva, pu yaw uma sutsep itamuy lomau'ni'yuñqe, as itamumi yórikyaniqey pas nānawaknaqata. Pay itam piw pan umumi yórikyaniqey nānawakna. ⁷Noqw paniqw öviy'o itahtupkomu, itam hīhihta añ okiwhinwisqey, pu sóon'iyuñqey añ suyan unañwtoti, umuhqapevewniy ahpiy'o. ⁸Pi pu' hapi pas itam suyan yēse, kurs uma Tutuyqawhqt ep hūrs hoñniniq'ö. ⁹Itam God aw hinhaqam umuhpe hahlayhtiwsa, itam put aw nānawaknaqw, uma itamuy hinhaqam hahlayhtapnayaqat öviy'o. ¹⁰Itam mimhikqat, pu talōñwintiwhqat añ qanātusi'kahkañw, tūviñtiwsa, umumi yórikyaniqey öviy'o; nen umuhqapevewniy ep himu qa pasiwtqaqat aw antsatsnani. ¹¹Noqw nam God Itanay, pu Itahtutuyqawhqa Jesus Christ itamuy umumiq pās tsamni. ¹²Itam umumi pas pavan unañway'yuñwa; nihqe uma pan nānami, pu sohsokmuy sinmuy amumi unañway'yuñwniqat itam nānawakna, piw Itahtutuyqawhqa umuy pan unañwtoynaniqat umuñem tūviñtiwsa. ¹³Nam Itahtutuyqawhqa Jesus Christ umuñem pan yukuqw, uma Itana God atpip umuh'unañway qa hihta akw hintaqat, pu qahováriwtaqat pan hūrs hoñni, hisat Itahtutuyqawhqa sohsokmuy sinomuy tsamkañw pítuq'ö.

A Life that Pleases God

4 ¹Taay, itahtupkomu, umuy hin hinwise', God unaniwveyaniqat itam pay umumi tutaptota. Nihqe öviy itam Itahtutuyqawhqaq Jesus aw yankahkañw, umumi pas pañqaqwani: Uma hin hinwisqey pan suyhtsepiwat aw hoytoynayani. ²Pi itam Tutuyqawhqaq Jesus ahpiy umumi hin tutaptotaqat uma navoti'yuñwa. ³Pi yan hapi God umuñem tunatyawta: Uma qahovársqatsit yesniqata, pu uma tokot sokoptotaniqey qe'yaniqata. ⁴Pu uma nānap añ umuhtokoy aw tuyqawvaye', put qa hovalayat, hihtay'yuñwni. ⁵Uma qa nuvölywyuñwni, añ qatuptsiwni'yuñqam God qa tuwi'yuñqam pan hinwisqat qa pan'i. ⁶Noqw qa hak it ep pāvay, sen tupkoy ehpewi qaanhltini; taq Tutuyqawhqa pan hinwisqamuy sohsokmuy amumi nánaoyhtima. Pay ura itam mohtiaq umumi pañqaqwa; nihqe pan lavayhtoti. ⁷Pi God itséhee'qatsit qa aw itamuy wáñwayi, pi qahovársqatsit aw'i. ⁸Paniqw hapi öviy it tutavot qahihtataqa qa sinot tutavoyat qahihtata. Pi God itamuy Qahováriwtqaat Hikwsit máqahqa hapi pas nāp itamumi pan tutapta. ⁹Pu uma pas nānatupkomnihqey pan nānami unañway'yuñwniqat soon pas nu piw öviy umuy ãawnani. Pi pay uma nānami unañway'yuñqey God ahpiy tutuqayya. ¹⁰Pu pay suyan pi uma Macedonia ep tuptsiwni'yuñqamuy sohsokmuy amumi unañway'yuñwa. Noqw uma pas suyhtsepñwat put añ öqawi'wisniqat itam umuñem nānawakna, itahtupkomu. ¹¹Uma pās yesniqey añ ö'qalyani; nāp umuhtumalay ep namitunatyawwiskañw, umuhmay akw tumalay'yuñwni. Ura pay itam umumi pan tutaptota. ¹²Nen uma qa itamum tōnawtaqamuy amutpik suan hinwisni; pu qa hakiy aw hihta maqaptsi'yuñwni.

The Lord's Coming

¹³Níkañwo itupkomu, imuy añ tuptsiwni'yuñqamuy so'qamuy amumi hin hiniwhtiniqat nu umuy navotnani, taq ka uma ayam God qa aw yanyuñqamuy amún qahahlayhpit akw māmañuy'ni. ¹⁴Itam God aw tuptsiwni'yuñwa, Jesus mokq pam put ahoy tātaynaqata. Noqw pan hapi piw pam Jesus ahpiy imuy so'qamuy ahoy yesvanani. ¹⁵Yan hapi Tutuyqawhqa itamumi lavayhtiqw, itam tuwat umuy ãawnayani: Ason Tutuyqawhqa pituqw, itam nāt añ yesqam pas soon so'qamuy amupyeve put ahsawvayani. ¹⁶Pi God mohpeq hoñviayaat a'ñö hiñqawhqa, God töötöqpiat töqtiqw, Tutuyqawhqa a'ñö tsa'lawaht pas nāp oñaqw hawni. Noqw pahsat pay mohti ima so'qam Christ aw tuptsiwni'yuñqam ahoy yesvani. ¹⁷Noqw pu itam nāt yesqam pumuy amumum ömiq yayve', tokpelat ep Tutuyqawhqaq ahsawvayani. Nen itam pahpiy haqahpiy put amum sutsep yesni. ¹⁸Noqw öviy uma it yan lavayte', umuhqahahlayhpip añ nānami unañwtavi'yuñwe', na'qalantotani.

Be Ready for the Lord's Coming

5 ¹Nikañw hísatniqat, pu haqe' qalawmaniqa umá pay navoti'yuñwa, itupkomu. Noqw öviy kurs nu hin hihta umuy piw äawnani, pēnee. ²Pi umá pay navoti'yuñqw, hak qa pan tunatyawtaqw, pep hapi pu' Tutuyqawhqat talönniyat aw suptuni, uyiñwu mihikq üuytoqat pan'i. ³Pi sinom pañqaqwani: Pay kwakwhat yēsiwa, qa haqam hinta, kitotani. Nikañw suhpahsat pay súlawhtotini, wuhti tihta'niqa tūyay suptsinaiwuqat pan'i. Nen puma soon ayo nōñakni. ⁴Noqw umá pi qatalat añ qa hinnumyaqw, öviy soon pam talönni uyiñwut an umumi suptuni, itupkomu. ⁵Pi umá sohsoyam tālat ep sinoiwta. Itam qa tōkilat ep sinoiwta, piw qa qōmawnit ep'e. ⁶Oviy itam añ tokqamuy qa amún tokni. Itam havivokaliwkahkañw yesni. ⁷Pi tokqam mihikq tokiwu; pu honaqkuyit akw hōnaq'iwyuñqam mihikq hōnaq'iwyuñnwu. ⁸Itam qa pan hinnumyat, tālat ep sinoiwtaqey pan yesni; qapēvewnit, pu nami'nañwat akw itahtawitsqay tupki'yuñwni; pu ayo nōñakniqey tunatyawyuñqey qa nañ'ekni'yuñwni. Pam tunatya itamuñem sivavitanaqtsit anta. ⁹Pi God itamuy qa itsívit aw ökinaniqe öviy itamuy namorsta, pi itam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ ahpiy ayo nōñakniqat öviy'o, ¹⁰Itamuñem mokqat ahpiy'o. Noqw öviy sen itam tayyuñwni, sen toknikañw, itam sutsep put amum yesni. ¹¹Noqw öviy umá nānami unañwtavi'yuñwni; na'qalantotani; pay umá hinwisqey panyuñwni.

Final Instructions and Greetings

¹²Pu úmaa, itahtupkomu, umá hakimuy umuhpa' tumalay'yuñqam Tutuyqawhqat ep umumi moñw'iwyuñqe, umuy u'nantoynayaqamuy kaptsi'yuñwni. ¹³Pu umá pumuy amumi unañway'kahkañw, tumalayamuy ep pas pavan hihtay'yuñwni. Uma qa nānami hinyuñwni. ¹⁴Noqw itam umumi pañqaqwani, itahtupkomu: Uma añ nanaönhtuy u'nantoynayani; añ unañwmokiwyuñqamuy amumi unañwtavi'yuñwni; añ qaö'qaltuy öqalayani; sohsokmuy sinmuy amumi wuhkomaqaptsi'yuñwni. ¹⁵Uma tunatyaltotiqw, qa hak haqam hihta qalolmat ep tuwat hakiy qalomáhintsanni. Pay umá sutsep hihta lolmat añ hinwisni, nānahpaa, pu sinmuy sohsokmuy amuhpaa. ¹⁶Uma sutsep hahlayyani. ¹⁷Yūmosa nāwakinwisni. ¹⁸Sohsok hihta añ kwakwhatiwisni, pi pan God umuñem tunatyawta, Christ Jesus aña'a. ¹⁹Uma Qahováriwtaqat Hikwsit üwiwuy antaqat qa tōkayani. ²⁰Hak Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy yuaataqw, umá qa aw ye'tuqayyuñwni. ²¹Uma sohsok hihta aw tuwantiwisni; hihta lolmat hūrs niuy'yuñwni; ²²Pu hīhihta qalolma'e'wakwnihqat qe'yani. ²³Noqw nam God hakiy kwakwhat unariwtoynañwuqa pas nāp umuy nēñem-sa sutsvo óyahtani. Noqw nam umuhhikwsí, pu umuh'unañwa, pu umuhtoko qa hihta akw hinkahkañw qa hihta ep tukopniwyuñwni, hisat

Tutuyqawhqa Jesus Christ pituniq'ö. ²⁴Noqw God umuy wáñwayhqa pan umuñem yúkuni. Pi pam soon qa lavayiy aw antsanni. ²⁵Itahtupkomu, uma itamuñem náwakinwisni. ²⁶Uma nánatupkomnihqey pan sohsokmuy tuptsiwni'yuñqamuy öqalantotani. ²⁷Nu hapi Tutuyqawhqtaw yankaiñw umumi pañqawni: Uma it tutuvenit pas sohsokmuy God sinomuyatuy amumi aíñ túñwantotani. ²⁸Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat umumum yantaa. Nam antaa.

Paul

THESSALONICAT

ep Tuptsiwni'yuñqamuy amumi añk Pēniata

1 ¹Nu' Paul it penta. Nu Thessalonicat ep God Itanay aw-nikañw pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ aw tōnawtaqamuy öqalanta, Silvanus-nikañw pu Timotheus pumuy amumuma. ²Nam nūokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwtaa, pu Tutuyqawhqat Jesus Christ añq'ö.

The Judgment at Christ's Coming

³Pay kurs pi itam hin God aw umuhpe qa hahlaytiwisni, itahtupkomu, pi pam súantaq'ö. Pi umuhqapevewni a'nö öqawi'wisa. ⁴Noqw öviy itam añaqe' God aw tōnawtaqamuy amunawit umuy pihni'yuñwa, uma nānakwhani'yuñqat ep'e; öviy pi uma hīhihta añ kānanvotye' qa nañeknayañwu. ⁵Noqw pas suyan God simmuy amuñhem suan yúkuñwu. Pi uma put moñwtunatyayat hilhkay'yuñqey mahtakni'yuñwniqe öviy put ep kānanvotya. ⁶Pi God hapi suan tumalay'ma. Noqw hakim umuy okiwsahsanyaqamuy pam tuwat amumi nāoyni, ⁷Ason hisat Tutuyqawhqat Jesus Christ a'nö hōhoñvituy horivia'yatuy tsamkañw öñaqw mātaktiq'ö. Pep hapi pu' pam umuy kānanvotyaqamuy itamuy enañ nānasuñwnananani. ⁸Nikañw imuy put qa tuwi'yuñqamuy amumi pam qöhit uwiwitaqat akw nāoyni, imuy Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añqw lomatuawit qa aw tuqayvastotaqamuy amumii. ⁹Puma soon hisat Tutuyqawhqat aw yórikyani, pu qaan'ewakw öqalayat aw'i. Yan hapi puma sutsep sivintoyniwyani, ¹⁰Hisat pam pítuniq'ö. Pep hapi pu' put sinomat put pas hihtatotani; pu sohsoyam put aw tuptsiwni'yuñqam put aw kātayyuñwi. Noqw uma nuhtum pep hoñni. Pi itam umumi lomatuawit yuaatotaqw, uma tuptsiwy. ¹¹Paniqw öviy itam

yūmosa umuñem nāwakintiwisa. Pay nam Itana God umuy namorstaqa umuy put tímatnihqey hihkay'yuñqat pan umuy yúkuni. Nam pam öqalay ahpip umuhlomatunatyay aín ahsupoq aw antsanni, pu umuhqapevewniy ahpip umuhatumalayu. ¹²Pahsat pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ natñwaniat umuhpe pas pavan mātaktini; noqw úmawat put amum pas pavan mātaktotini, Itanay God-níkariw pu Tutuyqawhqat Jesus Christ pumuy núokwayat aña.

The Wicked One

2 ¹Noqw Itahtutuyqawhqa Jesus Christ hin pituqw, itam put aw tsovaltiniqat itam put umuy áawnaya, itahtupkomu. ²Noqw uma qa ápiy pay umuhwuwniy ep wiñwhinyuñwniqat itam umumi okiwhinqaqwani. Kurs hak Tutuyqawhqat talönniat aw pay pitsíwtaqat umumi pañqawhq, uma qa nānaphin wūwantotani, sen hak God Hikwsiyat ahpip put yuaataqey pañqawniq'ö, sen pam God eñem yuaataqey pañqawni, sen itamuñaqw put pénit kwúsuhqey pañqawni. ³Noqw pay qa hak hapi umuy hihta akw ûnatoynani. Pay ason sinom God navotiyat aw a'nö rohomhtivayaqw, hak tāqa qaanh tiput akw tuyqawiwtqa, maskimiq tūviñiqey öviy tihiwhqa mātaktiqw, pep pu' Tutuyqawhqat talönniyat aw pítuni. ⁴Pam tāqa hapi pas aín sohsokmuy pas hihtunihqey pan túñwantiywaqamuy amuhpa' nāwakintiywaqamuy amuhpe sus'oveqnihqe nātsotskanani. Nihqe pam God eñem kihut ep qatuptut, pam God-nihqey pañqawni. ⁵Ura nu nāt umumumnihqe, umuy iit áawnaqat ya uma pay suhtokya? ⁶Noqw pay ason pas pam tāqa nāp paptsiy ep mātaktiqey aw pahsavo ahoy nüy'taqat pay uma navoti'yuñwa. ⁷Taq i' hak Nukpana pay nanauyve tumalay'ta, it tāqat hisat pítuniqat aw pahsavoo. Noqw pay put ahoy nüy'taqat pay soon nāt qa nüy'tani, hisat pam áyoniqey pahsavoo ⁸Ason pam áyoniqw, pep pu' i' hak himu qalomátaqa mātaktini. Noqw pay Tutuyqawhqa moañaqw hikwsiy akw put nínani. Pam qaan'ewakw tālawñway'kañw pite', put haqami hintsanni. ⁹I' qalomáhintsakqa Satan öqalayat pasiñkañw mātaktini. Nihqe pam hihita kātumalay'tani, pu sohsok hihta wutsit hintsakni. ¹⁰Pam sohsok hihta qaantsatskiwhqat akw hakimuy súlawhtiniqamuy ûnatoynani. Puma as pi navotit pas antsanihqat qa tsýyaka, pu ayo nōñakniqey qa nānawakna. ¹¹Yaniqw hapi öviy God puma hihta pay a'tsat tūtuptsiwaniqat pan pumuy unañwtoynani. ¹²Noqw puma sohsoyam maskimiq maspiwyani. Puma pi navotit pas antsanihqat qa tūtuptsiwat, tuwat soq qaanhintsatskiwhqat aín nāhahlaynaya.

You Are Chosen for Salvation

¹³Noqw kwakwhat pi uma God lavayiyat pas antsanihqat aw tuptsiwyaqe, Qahováriwtaqat Hikwsit ahpip kwaiñw'ewayhtotiqe ayo nōñá, pi God pas yayniwhqat añqaqw pay umumi unañway'taqe umuy namorstaq'ö. Noqw öviy itam yūmosa put aw kurs hin qa hahlayhtiwiñi

umuhpee. ¹⁴Kwakwhat pi pam itamuhpiy umuy lomatuawit āawna; nihqe umuy wániwayhqe, umuy Itahtutuyqawhqay Jesus Christ amum kaptsi'tiwyaniqat umunem tunatyawta. ¹⁵Yanta itahtupkomu; ḥviy uma hūrs hoñni. Nen itam umumi hin lavayhtoqat, pu itahtutuveniy akw umumi tutaptotaqat uma hūrs niuy'yuñwni. ¹⁶Itahtutuyqawhqa Jesus, God Itanay amum itamumi unañway'taqa, núokway ahpiy itamuy yūmosa wuko'-nañway'yuñwniqat itamuñem pan yuku; piw itamuy hihta lolmat unañwvahsi'yuñwniqat pan itamuy unañwtoyna. ¹⁷Nam pam umuy wuko'nañwtoyni'tani, uma qanánahtsopkahkañw lolmat yuaatotakanw, lolmat tumalay'yuñwniqat ḥviy'o.

Pray for Us

3 ¹Yantani itahtupkomu. Uma itamuñem nāwakinwisni; noqw Tutuyqawhqaqat lavayiat añqe' kúrukiwme', sohsovik tuyqawvani, hin umuhpa' tuyqawvaqey pan'i. ²Noqw itam qahopihtuy nukpansinmuy amuñaqaw ayo oyiwtani. Taq qa sohsoyam sinom God qapēvewnī'yuñwa. ³Noqw pay pi Tutuyqawhqa hihta añ pas qaatsáy'maqa soon umuy qa hūrs hoñnani, pu qalolmat añqw umuy ayo óyani. ⁴Ura itam umumi hin tutaptotaqat uma añ hinwisqey soon qa yūmosa panwisniqat itam Tutuyqawhqaqat ep umuy qapēvewnaya. ⁵Noqw nam uma God aw pas pavan unañway'yuñwe', nakwhani'kahkañw, Jesus Christ nuhtay'yuñwni, Tutuyqawhqa umuy pan unañwtoynaq'ö.

The Obligation to Work

⁶Itam Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ aw yankahkañw umuy ayalalwani itahtupkomu: Kurs haqawa tuptsiwni'taqey pariqawkañw, itamuñaqaw hin lavayit ömahtaqey qa añ hinmat, soq naönhqatiquw, uma qa put a'puñalyani. ⁷Pi uma itamuy hinyaqaw panyaniqey navoti'yuñwa, ispi itam umumum yesqe, qa paysoq hinwisq'ö. ⁸Piw itam qa haqam hakiy nōvayat paysoq nōnova. Itam qa pan hinyunwt, tōkilat añ-níkañw pu tālō' tumalat añ maqsonlalwariwu, pas pay qa haqawat umumi tükwaiwyuñniqey ḥviy'o. ⁹Yantsak-wisa ítamu. Itam qa paysoq umumi tunöstuniay'yuñiwu, pay as pi itam put makiway'kahkañwo. Níkañw itam hinwisq, pay uma piw itamun yesniqat ḥviy itam pay apiwyuñwa. ¹⁰Suhpan ura itam nāt umumumyaqey yan umumi tutaptota: Pay qa tumalay'taqa piw qa nōsmantani. ¹¹Taq itam nanaptaqw, yaw haqawat umuhpe qa hihta hintsatskañiwu, qa tumalay'yuñiwu; nihqe qa nāp hihta himuy añ sus'itsyañiwu. ¹²Noqw ḥviy itam Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ aw yankahkañw, hakimuy añ panyuñqamuy ayatote', u'nanayani: Uma pās yeskahkañw, tumalay'yuñwe', nāp umuhnovay nōnovayani. ¹³Noqw úmawat itahtupkomu, uma lolmat hintsatskaqey añ qa öönani. ¹⁴Ason kurs haqawa it tutuvenit ahpiy itahlavayiy aw qa tūqaytaqw, uma aw tunatyaltote', qa a'puñalyani, noqw pam hamanhltini. ¹⁵Níkañw uma put qa tuwqay'yuñwt, pas umuhtupkoynihqat pan u'nanayani.

Final Words

¹⁶Noqw nam Tutuyqawhqa hakiy kwakwhat unañwtoynaiwuqa pas nāp yūmosa umuy kwakwhat unañwat maki'tani, añ ahsupoq'a. Nam pam sohsokmuy umumum hinmani. ¹⁷Nu' Paul hapi pas nāp imay akw umuy öqalaqe, pēna. Yan hapi nu sohsok itutuveniy tuvoylata. Nihqe öviy hapi nu pēna. ¹⁸Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat sohsokmuy umumum yantaa. Nam antaa.

Paul

TIMOTHYT

aw mohti Pēniata

1 ¹Nu Paul Jesus Christ ayaatnihqa it penta. God itamuy ayo oooyhqa hapi nuy ayata, pu Jesus Christ Itahtutuyqawhqa aw itahtaqa'nañwa piwu. ²Nu Timothy öqalanta. Um qapēvewnit ahpiy ítii. Okiw nam Itana uñ ökwalnit, núokwat, piw kwakwhat unaiñwat máqani, Jesus Christ Itahtutuyqawhqay ámuma.

Warnings against False Teaching

³Ura nu Macedoniat aqwaniqe pay um hāk Ephesus ep huruhtiniqat ümi pañqawu. Nen um haqawatuy mēwaqw, puma qa hihta alönöt sinmuy tutuqaynayani. ⁴Pu hīhihta tūtuwutsit qa aw unaiñtavi'yuriñwi, pu haqaqw sinototiqtat qa haqami so'taqat lavayit aw'i; taq soq pam nānap hin wuwnit tumalay'kañw, añwu qapēvewnit ahpiy pās unaiñwat yēsiwhqat qa put tumalay'ta. Noqw öviy um pumuy mēwani. ⁵Um añ tuptsiwni'yuriñqamuy öqawhtoynaniqat öviy nu uñ pan ayata. Um pantsakq, pumuy unaiñwaam qa hihta akw itséheeiyuñwni; piw qa hihta qalomáhintsakpit navoti'yuriñwi. Puma pas antsa God aw tuptsiwni'kahkañw, pas antsa put aw unaiñway'yuriñwi. ⁶Taq haqawat as iit tūtuqaynayat, put añqw lasya, pu pay hihta an'ewakw yuaativaya. ⁷Puma God tutavoyat sinmuy tutuqaynayaniqey tuñlay'yuriñwa; piw pas qananahtsopkahkañw yuaatota; nikäñw hihta tutuqaynayaqey qa pas antsa mātsi'yuriñwa. ⁸Noqw pay pi itam navoti'yuriñqw, God tutavoat lolma, hak suan akw moriñvasniq'ö, ⁹It navoti'yuriñqee: Pi pam himu mewnitutavo haqam suan hinwisqamuy qa pumuy amuñem taviwa, pi qaanhinwisqamuy amuñemi-hakimuy qa tuqayvastotaqamuy amuriemi, piw hihta qa kaptisi'yuriñqamuyu, pu qalomáhintsatskaqamuyu, pu God aw qa tunatyaltotiqamuyu, piw hihta pas ãantsawat hovalantotaqamuyu, namuy, sen yumuy qöyantotaqamuyu, pu tuqwyantotaqamuyu, ¹⁰Pu tuskapqatsit añ hinwisqamuyu, pu tahtaqt tahtaqtuy

amumum nāhahlayyaqamuyu, piw tūuuyiñwyaqamuyu, pu a'tsatuyu, pu pas qaatsátotaniqey pañqaqwat atsátotaqamuy amuñemi. Noqw hak suan tutuqayhpit qa an hinmaqat pay mewni piw put enem taviwa. ¹¹Pam tutuqayhpit lomatuawit qaöwíhintaqat amum súnanta, it lomatuawit God ahpiy inumi mātaviwhqat ámuma. Nam pam sútsep tayawintiwa.

Gratitude for God's Mercy

¹²Nu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ pas hahlayi. Kwakwhat pi pam nuy qa atsat hinmaqat pan inumi tuptsiwhqe, nu put enem tumalay'taniqat aw nuy ayata, pu piw nuy öqalmaqa. ¹³Ura nu hisat put aqw hinqawlawhqe, put sinomuyatuy okiwsahsana, pu nu pumuy qalomáyuatañwu. Níkañw nu nāto qa tuptsiwni'taqe öviy hihta hintsakqey qa navoti'ta. Noqw öviy Tutuyqawhqa nuy ökwatuwhqe, ¹⁴Núokway nuy qaöwímaqa; nihqe nuy pan unañwtoynaqw, nu Jesus Christ aw tuptsiwe' pas pavan put aw unañway'tani. ¹⁵Noqw i' yan lavayi pas antsaniqw, tatam sinom sohsoyam put kwusuyani: I' Christ Jesus qaanhinwisqamuy ayo óyanique tūwaqatsit aw pítuhqata. Noqw nu' hapi qaanhinwisqamuy amuñaqw pas mohpeq'a. ¹⁶Níkañw pay Jesus Christ yaniqw nuy ökwatuwa, pam inuhpiy mohti wuhkomaqaptsiy mahtaknaniqe öviy'o. Noqw yahpiy haqahpiy sohsoyam put aw tuptsiwyaqam qatsit qa so'taqat himuy'vayaniqey navoti'yuñwni. ¹⁷God hapi sutsep Moñwi, qa mokiñwuqa, qa taymataqnihqa, piw pam-sa hapi sūka suyan unañwtalwuwni'ta. Nam pam sutsep aqwhaqami kaptisi'tiwa, piw tayawintiwa. Nam antaa. ¹⁸Taa, ítii Timothy, ura hakim tuptsiwni'yuñqam uñ hinhiniqat añwu pay yuaatota. Noqw öviy nu uñ it ayatani: Um God enem hihta qalolmat aw rohommani. ¹⁹Um qapévewnit añ hinmani; kurs himu haqam qalomáhintaqw um uh'unanway ep navote', qa pantsakni. Taq haqawat qa pan hinwisqe, tuptsiwniy ayo yukuya. ²⁰Ura Hymenaeus piw Alexander panhti. Noqw öviy nu pumuy Satan aw mātavi, puma pāpu God aqw qa hiñqawniqey tuwi'vaniqat öviy'o.

Church Worship

2 ¹Noqw öviy nu yan ümi lavayhtini: Itam sohsokmuy sinmuy amuñem mohti pas okiwhiwiñni, nāwakinwiñni, pu amuñem aw hihta tūviñlalwani, amuñem aw kwakwhalalwani, ²Tis öviy añ pas momñwituy, pu añ öqalat pasiwyuñqamuy amuñemi. Nen itam sutmakiwtaqat pās uyiawawtaqat qatsíyesni, pās tunatyawkahkaiw, qa atsáy'kahkaiwo. ³Pi yan itam suan hinwise', God itamuy ayo öoyhqat unañwveyani. ⁴Pam sohsokmuy sinmuy ayo nōñakniqat nāwakna, pu put lavayiyat pas antsanihqat tuwi'vayaniqata. ⁵Pi God hapi pas sükaa. Noqw God pu sinmuy amuñtsave wúnuhqa pas sükaa, i' taqa, Christ Jesus. ⁶Ura pam sohsokmuy sinmuy mātapiñe öviy nātavi. Piw tuwaniyat aw pituqw, pam nuhtuhpa' navotniwa. ⁷Noqw öviy nu put aw lavaytaviwa, pu ayaiwtaniqeyu. (Nu hapi Christ attip

pas súañqawu; nu qa atsálawu.) Nu imuy qa-Jew-sinmuy amumi ayatiwa, pumuy lomatuawit aw tuptsiwe', lavayit pas antsanhqat añ hinwisniqat pan pumuy tutuqaynaniqe óviy'o. ⁸Paniqw óviy sohsovik tahtaqt may qahováriwtaqat akw ómi māvuyawkahkañw, God aw nāwakintotaniqat nu nāwakna, qa itsívuiwkahkañw, pu piw qa pēvewni'kahkañwo. ⁹Pu pay amún piw ima momoyam hamanay'kahkañw, pās unaiway'kahkañw, yūyahiwtni; pu hihta pas a'ñó hihkay'taqat yūyahniqey qa pan tunatyawyuñwni-sikavalasivata, pu pearls piwu; pu qa hihin hömiy aw yuykuyani, pas pay pumuy piptsantotaniqat óviy'o. ¹⁰Puma qa panyuriwt, lomahintsakpiy akw namtakni'yuñwni. Pi pam pantaqa momoymuy God pas kaptsi'yuñqamuy súamuhpee. ¹¹Pay wuhti qahiñqawkañw, okiw unaiway'kañw, God lavayiyat nanatuwnamantani. ¹²Pu wuhti tütutuqaynaniqat nu qa nakwha, pu tāqat aw moiw'iwttamantaniqata; pay pam qa hiñqawlawmantani. ¹³Pi Adam mohti yukiwa; noqw añk pu' Eve yukiwa. ¹⁴Pu Adam atsat qa tuptsiwa; pi wuhti ûnatoyniwhqe, mewnit ep qaanhiti. ¹⁵Nikañw pay kurs pam puwsuriway amum namiyukit qa hovale', nāmi unaiway'te', suan qatsit añ pās hinme, pam tiylawhqe' añ ayo yámakmantani.

Leaders in the Church

3 ¹I' hapi pas antsa: Hak God sinomuyatuy amumi tunatyawtaniqey tuñlay'taqa lolmat tumalat tuñlay'ta. ²Taay, noqw i' hapi hak God sinomuyatuy amumi tunatyawtaqa pas qa hihta ep tukopniwtamantani; sūkw wuhtit kōñaatmantani; nāmi tunatyaltimantani; pasi'nañway'tamantani; lomahintsakmantani; kiy ep sinmuy öoyhtimantani; sinmuy tutuqaynaniqey tuwi'tamantani. ³Honaqkuyit qa hihikwni; qa a'ñó unaiway'tamantani; sīvat qa nanaqashintamantani; qa suy'tsiptimantani; qa a'ñó hiñqawnummantani; qa nāp hihta himuy qa tuñlay'tamantani; ⁴Kiy ep yesqamuy suan oyi'tamantani; timuy amumi tuyqawi'tamantani; pu timat nay kaptsi'yuñwmantani. ⁵Puyaw hak haqam kiy ep yesqamuy suan oyi'tani? ⁶Qa puhutuptsiwhqamantani; taq nāp hisat ka pam kwivi'naiñtiqw, God put eñem qalolmat yúkuni, pam Nukpanat eñem hin yúkuhqey pan'i. ⁷Pu óviy piw pam qatuptsiwni'yuñqamuy amuhpiy aw lomanavotiwtamantani; taq nāp hisat sen hak hihta ep put övelantaniqw, pam Nukpanat hūwiyat aqw pákini.

Helpers in the Church

⁸Pu ima añ tu'sawni'yuñqam piw amún pasi'nañway'yuñwni; qa neveqyuaatotani; honaqkuyit qa hihikwyani; sīvat qa nanaqashinyuñwni. ⁹Unañway pasiwkahkañw, hihta as tupkiwtaiñwuqat itam tutuqayyaqw tuptsiwyaqey nuy'yuñwni. ¹⁰Pu ason piw ima mohti aw pohtiwyamantani; nen kurs qa hihta akw hinyuñwe', pahsat pu tu'sawni'taqat qeniyat ep

hoñvamantani. ¹¹Pu öviy pay nōmamat piw amún pasi'nañway'kahkañw yesni; qa kokoliyawhtni; suyan unañway'yuñwni; sohsok hihta añ qa atsáy'wiskahkañw hinwisni. ¹²Pu tu'sawni'taqa sūkw wuhtit kōñaatmantani; timuy, pu kiy ep yesqamuy suan pās oyi'tamantani. ¹³Pi ima suan tu'sawni'yuñqam pas kaptisi'tiwyatiñwu; piw Christ Jesus aw tuptsiwnit qananahtsopkahkañw yuaatotani.

The Great Secret

¹⁴Noqw pay hisnen nu qa pas hisattiqw ūmiqniqey wūwankañw, iit ūmi penta. ¹⁵Nikaiñw kurs nuy qa itsniqw um God sinomuyatuy amuhpa' hin hinnumniqey navoti'tani; puma hapi God qátuhqat aw tōnawtaqamu. Puma God lavayiyat pas antsanihqat makiway'yuñqe, put ömi nuy'yuñwa. ¹⁶Pi itam God pas kaptisi'yuñwa, hihta as tupkiwtanwuqat pas antsa qaöwíhintaqat nuy'kahkañwo, it'a:

Sus'ögaltutuyqawhqa tokoy'vaqe namtakna;
 God Hikwsiat put qahováriwtaqat pan nuhtumi mahtakna;
 God hoñviaymat put tuway'numya.
 Sopkawtaqamuy sinmuy amumi pam yuaatiwa;
 Pu tūwaqatsit ep sinom put aw tütuptsiwa.
 Pam ömiqatsit aw wikiwhqe, pep kaptisi'tiwa.

False Teachers

4 ¹Noqw Qahováriwtaqa Hikwsit hapi pas suyan pañqawu, yaw haqami soñiwamiq haqawat tuptsiwnit añqw lasyaniqata. Nen hakimuy nukpanhihikwsimuy akw tuyqawiwkahkañw, tūunatotoynayaqamuy amumi puma tuqayvastotani, pu qasuan tutuqayhpiyamuy aw'i. ²Ima pan tütutuquaynayaqam God aw tuptsiwni'yuñqey atsáy'kahkañw pañqaqwani; nihqe soon puma qaanhtotiqey unañwpeq navoti'yuñwni. ³Piw puma hak haqam nōmataniqat, piw puwsuñwtaniqat tūmewantotani, pu hihta nōsiwhqat nōnovaniqata. Noqw pay God hapi nōsiwhqat yuku. Noqw ima tuptsiwni'yuñqam, pu God tunatyayat pas antsanihqat navoti'yuñqam hahlaykahkañw put ömalalwani. ⁴Pi sohsoy himu God ahpiy yukiwtaqa hapi lolma; noqw öviy soon himu ayo yukiwni, hak put tsúyakniniq'ö. ⁵Pi pam God lavayiyat akw pas hímuniwhtiñwu, pu nāwakinpit akw'a.

A Good Servant of Christ Jesus

⁶Pay um iit yantaqat tuptsiwni'yuñqamuy u'nantoyne', um Jesus Christ enem suan tumalay'tani, itahtuptsiwniy ahpiy lavayit akw öqaw'i'kañwo, pu suan tutuqayhpit añ hinmaqey akw'a. ⁷Nikaiñw um añ an'ewakw tütuwutsit, pu momoymuy lavaysaskwiyamuy qa aw unainwtavi'tani. Lolmat qatsit añ um nāö'qawnani. ⁸Hak wáriktuwanlawhqa pay hihsavo put akw moñvvastiñwu. Noqw pay hak God pas kaptisi'taqa hapi put sutsep akw a'ño moñvvwasñwu,

it qatsit ep'e, pu qatsit nātoniqat ep pīwu. ⁹I' lavayi pas antsaniqw, tatam sinom sohsoyam put kwusuyani. ¹⁰Pi itam paniqw maqsonlalwakañw, itamumiq hihinqaqwaqat ep nakwhani'yuniwa, ispi itam God qátuhqat aw yanyuñqe öviy'o. Pam hapi sohsokmuy simmuy ayo öoya, tis pi öviy imuy tuptsiwni'yuniqamuyu. ¹¹It um nuhtumi tutaplawni, put tūtutuqaynani. ¹²Qa hak hapi ûmi qa kwaniwátaytani, um nāto tsākwnihqat ep'e. Noqw um hapi nahpe imuy tuptsiwni'yuniqamuy hin hinyuñwniqat amumi namtakni'tani. Um pās yuaatani; um pās hinmani; um nuhtumi unañway'tani; um pasi'nañway'tani; um tuptsiwnit añ hinmani, pu kwaniw'ewakw qatsit aña. ¹³Um nuy hisat aw pítuniqat aw pahsavo nuhtuni tutuvenit añ túñwantaniqey aw unañwtavi'tani, pu tūökwhaniqeyu, pu tūtutuqaynaniqeyu. ¹⁴Um hihta nahpe uhmakiway qa tatami'tani; pam hapi pantaqa ura wukw'a'yat ûmi matyawkahkañw, hin hintaniqat lavayhtotiqat ahpiy ûmi noiwa. ¹⁵Um iit aw wūwantamantani; um awsa yuki'tani; noqw uñ öqawi'maqw, pam sohsokmuy amumi mātaktini. ¹⁶Um nāmi tunatyawtani, pu tutuqayhpit aw'i. Um yūmosa panme' hapi ayo nātavi'mani; pu ûmi tūqayyuñqamuy piw ayo óyani.

Responsibilities toward Believers

5 ¹Hak wūkw qa qöhqöyat, naynihqat pan aw pās yuaatamantani; pu pay añ qa wūwukwmuy uhtupkomnihqat pan'i, ²Pu añ wūwukwmuy momoymuy únumnihqat pan'i, pu pay qa wūwukwmuy uhsiwamnihqat pan'i, qanānaphin wūwankañwo. ³Pu um añ koñnanalvutuy pas antsa nanalvutuy kaptsi'tani. ⁴Kurs haqawa koñnalavu timuy'taqw, sen mömuy'taqw, pay puma tuwat put pāsy'e, kiy aw wikye', pep tavi'yuniwmantani. Yan puma God unañwveyani. Pi pam añ tuptsiwni'yuniqamuy amumi put tuñlay'ta. ⁵Noqw i' hapi pas antsa nalqatqa God aw yankañw, mimhikqat, pu talöñhiwmaqat añ yūmosa put aw okiwhtimaiñwu, pu nāwakinmañwu. ⁶Nawrus pi koñnalavu kwaniwáehqatqa nāt as taykañw pay soñawnen mokpuniñwu. ⁷Yan um pumuy amumi hiñqawmaqw, puma qa hihta akw hinyuñwni. ⁸Kurs haqawa sinomuy hihta akw yesniqat amuñem qa hintsake', tis pi öviy pas amum ki'yuñqamuy amuñem pam qa pantsake', pam hapi tuptsiwniy ayo yuki'tani; nihqe qatuptsiwni'taqat epnihqe pas qa súantani. ⁹Pu i' hak koñnalavu payhp sunat yahsañwni'taqa pas sūs puwsuiñwtaqw, pay um púmuysa koñnanalvutuy pan pohtoylani'tani. ¹⁰I' hak pan pohtoylaniwhqa hapi hihta lolmat hintsakqey akw aw navotiwtamantani, timuy suan wuñwnaqa piw, hakimuy kiy ep pās öoyhqee, pu God sinomuyatuy kukyamuy pāhomhqee, pu hihta akw okiwhinyuñqamuy ep amumi unañwtapqee, pu hihta lomahintsatskiwhqat añ ahsupoq añ hinmaqee. ¹¹Níkañw um añ momoyhoymuy koñnanalvutuy pay qa nakwhani, taq puma Christ qa hihtatote', pahsat puwsuñwtotaniqey unañwtotiiñwu; ¹²Nen qaanhtotiiñwu, motivasiwniy ayo yukuyañwuniqee. ¹³Puma pantote', qa hihta hintsatskat,

panis tuwat kīnawit yuñtinumyañwu. Pu puma qa panis panyuñwt, hīhihta yuaatotāñwu; qa nāp hihta himuy añ sus'itsyañwu, pay as hihta qa yuaatotanikāñw soq pantsatskāñwu. ¹⁴Paniqw ḫiy nuyniqw puma puwsuñwtote' tiy'ooyyani; nen kiy, pu timuy amumi tunatyawyuñwni. Noqw sinom amumiq hiñqaqwaqam pāpu qa hiñqaqwani. ¹⁵Taq haqawat pay Satan aw lasya. ¹⁶Kurs haqawat tāqat sen wuhtit tuptsiwni'taqat ahpiyviat koñnalvutiqw, pay pam put aw unañwtavi'tani; noqw God aw tōnawtaqam qa pumuy amumi enañ tūkwaiwyuñwni. Nen puma añ pas qa atsat nanalvutuy amumi unañwtavi'yuñwni. ¹⁷Pu ima añ wukw'a'yat pas suan nuhtumi tunatyawyuñqam pas pavan kāptsitiwyani, tis ḫiy God lavayiyat yuaatotaqamu, pu tūtutuqaynayaqamu. ¹⁸Pi ura tutuvenit añ yan pey'ta: Um wākasit söhövosit muritaqat motsóvuat qa sommantani, kita; pu piw yanwata: Pay tumalay'taqa ahsatiy hihkay'tañwu, yan'i. ¹⁹Pu um wukw'ayat hihta qalománeveltoynayaqw, put qa kwúsumantani, ason pas løyöm sen pahyomhaqam put pas suyan navoti'yuñqey pañqaqwaqw, pu' um aw tuwantamantani. ²⁰Pu añ qaanhintsatskāqamuy sinmuy sohsokmuy amutpip u'nanamantani; noqw ahpiy sinom tsātsawnamantani. ²¹Nu hapi God, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ, pu pas namorstiwyaqamuy hoñvia'yatuy amutpik ñumi pas pañqawni: Um hapi qa hakiy sükw-sa pas hihtay'kañw, yan hinmani, qa sükw-sa eiem tunatyawkañwo. ²²Pay um qa pas hakiy God tumalayat aw suhpanamantani, sen um qa pas aw hin suyan navoti'tee. Taq ka pam qaanhinmaqw, sinom uñ arivaiwtaqat wūwayani. Um nāmi tunatyawte', suan hinmani. ²³Pay um pāpu qa kūyit-sa hīhikwt, pay hisaq wine hikwmantani, uhponoy qa kwañwähintañwuniqw ḫiy'o; pi um piép hinhtiñwu. ²⁴Haqawatuy qaantsakpiam yep qatsit ep susmataqtiqw God amuñem qalolmat yúkuniqw, pam pay navotiwta. Noqw pay haqawatuy qaanhintsakpiam tupkiwyuñwa; niñkañw ason hin yukiltiniqat aw pituqw pep pu' sohsoy mātaqtini. ²⁵Pu pay ḫiy piw pan haqawatuy lomahintsakpiam añwu pay mātaqya, pu ahpiy pay qa mātaqyaqa soon qa nāto mātaqtini.

6 ¹Pu ima añ tūtuwikt, moñwimuy hapi ahsupoq hihta añ kāptsi'yuñwni; noqw qa hak God, pu put tutuqayhpiyat hinwat övelani. ²Pu ima añ tuptsiwni'yuñqamuy moñwi'muy'yuñqam pay soq pi pumuy tuptsiwni'yuñqw pumuy qa hihtay'yuñwniqey qe'yani. Puma qa panyuñwt, amuñem suhtaq'ewkahkañw, tumalay'yuñwni, it añ wūwankahkāñwo: Ima pumuy akw moñwvasyaqam pay pumuy amún God aw tuptsiwni'yuñqe put aw unañwamatu.

False Teaching and True Riches

Iit yantaqat um tūtuqaynakañw, añ ökwhantani. ³Haqawat ka it tutuqayhpit súantaqat qa nānawaknani. Noqw it tutuqayhpi Itahtutuyqawhqay Jesus Christ lavayiyat ahpiynihqe itamuy hin

Christ an yesniqat itamuy tutuqayna. Noqw puma put tutuqayhpit ayo yukuyat, hihta alönöt tütutuqaynayani. ⁴Puma pi kwikwivitnihqe qa hihta navoti'yuñwa. Panis tuwat haqam nāñwuy'yuñwniqey, pu lavayit pas hin lavaytaniqey-sa tunatyawyuñwni. Noqw put ahpiy hakim hihta ep qa tsuyhtiñwu; pu nāñwuy'yuññwu; nāñamiq hiñqaqwañwu; nāismaqas'iwyuññwu. ⁵Puma qalomáwuwni'yuñqe, put ép nāñwuy'yuññwu; piw hihta pas antsanihqat qa navoti'yuñwa. Púmuyniqw hak God pas kaptsi'taqa qa hihta rürumnaniqey ep hahlayni. Pumuy panyuñqamuy um añaqw áyoní. ⁶Noqw hak God pas kaptsi'taqa hihta himuy'taqey ep nakwhani'taqa pas antsa hahlayni. ⁷Pi itam qa hihta yankahkañw, it qatsit aw öki; nihqe öviy itam qa hihta hinkahkañw, yañqw ahpiyyani. ⁸Pay itam nōsiwhqay'kahkañw yuwsí'yuñwe', put ep nakwhani'yuñwni. ⁹Taq ima añ kāhaktotiniqey nāñawaknaqam unaheppit hūwit antaqat aw ökiñwu; pu hihihta an'ewakw qalomátunatyawyuñwa. Noqw put akw sinom nāhovalaye', súlawhtiñwu. ¹⁰Pi hak sīvat pas hihtay'te' sohsok hihta qalomáhintsakpit aw unaheviwñwu. Put hapi haqawat nāñawaknaqe, qapēvewnít añaqwlasya; nihqe hihihta qahahlayhpit akw nāsöskwiyaqe, nātuhotota.

Personal Instructions

¹¹Noqw ûm'i, um God tumal'ayaata, pay um iit yantaqat ayo yuki'tani. Um Christ an suan hinmaqey añ ö'qalni, qapēvewnít añ hinmaniçeyu, nuhtumi unañway'taniqeyu, qa īts hin unañwtiniqeyu, okiñ'unañway'taniqeyu. ¹²Um itahtuptsiwniy öviy hihta qalolmat aw rohommani. Um qatsit qa so'taqat nuy'tani; put aw um wáñwayniwa, um wūhaknihqamuy sinmuy amutpip God aw tuptsiwni'taqey pañqawhqe. ¹³God hapi sohsok taytoynañwuqa ûmi tayma, Christ Jesus ámuma. Ura pam Pontius Pilate atpik suan namtakna. Noqw öviy pumuy amutpip nu ûmi pas pañqawni: ¹⁴Um uhtumalmakiway suan hinhtini. Hisat Itahtutuyqawhqa Jesus Christ mātaktiniqat aw pahsavo qa hak uñ hihta ep tukopnani. ¹⁵Pi hisat aw pituqw, pam namtaknani, God put eñem tokiltaq'ö. Pam hapi Sus'öqalanihqe, pas kaptstitiwhqat sohsoyam navoti'yuñwni. Pi pam hapi sinmuy moñwímuyatuy amumi Moñwi, piw pumuy tutuyqawhqayamuy amumi Tutuyqawhqa. ¹⁶Pam sükä pas qa mokñwu, pas suyan tālat ep ki'ta; noqw soon hak put aw pítuni; kurs hin hak haqam put aw yórikni. Nam sohsoyam yûmosa put kaptsi'yuñwt, put-sa öqalay'taqat pañqaqwani. Nam antaa. ¹⁷Um yep qatsit ep hihta a'ñö himuy'yuñqamuy amumi pañqawhq, puma qa pas hihtunihqe namiuwantotani; pu kāhakiwuy pay kurs hintaniqat qa aw yanyuñwt, God qátuhqat aw yanyuñwi, itamuy hihta añ nāvokawintaniqat öviy itamuy sohsok hihta qaöwfhuylawhqat aw'i. ¹⁸Nen puma hihta lolmat hintsatske', hihta qa kahkawnayat, tūhuytotaniqey suhtaq'ewyani; nen

lomatumalay ahpíy kāhak'iwyuñwni. ¹⁹Nen hisat aw talöñvaniqat añwu aw hihta qa hinhtiñwuqat nenñem waranhtote', qatsit qaso'taqat himuy'vayani. ²⁰Pas aw iunaiwa Timothy, um hapi hihta ûmi noiwhqat aw tunatyltini. Nen nukuslavayit, pu an'e'wakwlavayit qa aw unañwtavi'tani. Piw himu navoti itahtuptsiwniy amum qa súnantaqat um qa aw hintsakni, pam pi pay qa pas antsa navoti. ²¹Noqw haqawat put aw lasyat, itahtuptsiwniy tatamhtota. Nam Jesus Christ núokwaat umum yantaa. Nam antaa.

Paul

TIMOTHYT

aw ańk Pēniata

1 ¹Nu' Paul, God tunatyayat ahpipy Jesus Christ ayaatnihqa it penta, it qatsit itamumi awiniwtaqat Christ Jesus ahpynihqat tūaawnaniqe öviy ayaiwtaqa. ²Nu itiy pas aw iunañway Timothy öqalanta. Nam okwálni, núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay ańqw ümi pitsíwtaa, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ ańq'ö.

Thanksgiving and Encouragement

³Pas nu God aw hahlayhtima ítii. Put hapi nu pas suyan unaiñway'kañw tumalay'ta, inamuy hin hinhtotiqat pan'i. Nu yūmosa inawakinpiy ań u'nantima, mimhikqat, pu talörñwintiwhqat ań'a. ⁴Okiw ura um pakmumuñwuniqw, nu put u'ni'taqe pas nu as ümi yórike' hahlayhtiniquey okiw nāwakna, ⁵Pas ura um pas antsa qapēvewni'taqw nu put u'ni'taqe öviy'o. Pay ura uhso Lois piw qaöwítuptsiwni'ta, pu unu Eunice piwu; noqw pay öviy um soon piw qa pantani. ⁶Noqw öviy nu nāt piw uń u'nananani. Ura nu ümi matyawhqe, um God ańqw hihta kuwahtiput makiwa. Taay, um put kuwahtiput apitoyni'te' put akw moñwvasni. ⁷Pi God Hikwsiy itamuy máqahqe, itamuy maqaswuwni'yuñwniqat qa pan itamuy unaiñwtoyna. Pi Hikwsyi itamuy öqalat, nam'iññawat, pu pas suyan wuwnit maqa. ⁸Noqw öviy um Itahtutuyqawhqay nuhtumi yuaataniqey qa hahmanni, pu piw nuy put eñem sivilawhqata. Um lomatuawit yuaataniqey ep kānanvotqey ań nakwhani'tani; sam pi um God öqalayat akw put ań kuyvani. ⁹Pi pam hapi itamuy ayo oya; nihqe itamuy suan hinwisniqat öviy itamuy wáriwayi, itahhaintsakpiy qa öviynit, nāp tunatyay, pu núokway ahpipy'o. Pi pam tūwaqatsit nāt qa yukut, pay pepeq it Christ Jesus ań itamuy núokway máqaniqey yuku. ¹⁰Nikaiw pas yepehaq pu' itamuy ayo óyahqa Jesus Christ pítuhqe mokiwuy öqalayat súlawtaqw, God itamuy hin ayo óyaniqey tunvotna, lomatuawit ahpipy'o; ¹¹Nihqe nuy ayataqe, put lavayiyat

yuaataniqat aw nuy tavi, imuy qa-Jew-sinmuy tutuqaynaniqata. ¹²Noqw put pantaqat öviy nu yāyan hihta ań kānanvota. Níkaiw pay nu qa hahmana; pi nu hakiy aw tuptsiwhqey suyan navoti'ta; nihqe nu put aw hihta mātapq, pas kurs hin pam hisat pítuniqey qa aqw pahsavo put aw tunatyaltiniqat nu qapēvewna. ¹³Nuy hin lavayit suan tütutuqaynaqat um u'ní'kaiw, pan tütutuqaynani Christ Jesus qapēvewnakanwi, put aw unariway'kaiwo. ¹⁴Pi Qahováriwtqa Hikwsí itah'unariwpeq qátuhqá ūmi hihta pas hihkay'taqat kuwahti. Taay, um put pás aw tunatyawkaiw tavi'tani. ¹⁵Noqw it pay um navoti'ta: Ima Asiat ańqwyaqam sohsoyam nuy mātatvet, nuy tatamhtota. Noqw i' Phygellus, pu Hermogenes puma nuhtuma. ¹⁶Pas pay Tutuyqawhqa okiw Onesiphorus ep kīvituy ökwatuwni. Kwakwhat pi pam qa sūs inumi unariwtavi; nihqe nuy qa hahmana, nāmahin pi nuy sivikive pakiwtaqö. ¹⁷Nihqe öviy ura pam Rome epnihqe, nuy pás hepqe tuwa. ¹⁸Pu ahpiy pay Ephesus epeq hihsa'haqam hihta ań inumi unariwtapqat pay um put pás navoti'ta. Okiw nam Tutuyqawhqa pite', put ökwatuwni.

A Loyal Soldier of Christ Jesus

2 ¹Noqw öviy'o ítii, um núokwat Christ Jesus ahpiynihqat akw ö'qalni. ²Ura nu káysiwhqamuy tutuqaynaqw, um pep inumi tūqayta. Um put hapi tuwat hakimuy qa paysoq hintsatskaqamuy amumi mātapq, puma put tuwat tütutuqaynayani. ³Um Christ Jesus eńem kānavotpit ań kuytani, solāwat qa hihta tusi'taqat an'i. ⁴Qa haq pi hak tuvvöhtinumqa yep qatsit ep hīhihta hintsatskiwhqat akw nāsoontsahtsana. Taq pam panhte' soon mońwiy unańwveni. ⁵Wawarsqa a'ńo hońvinen hihta ahsate', put kwúsuńwu. Pam nawus sohsok kaptisi'tiwhqat ań hinme' put ahsatańwu. ⁶Pasva tumalay'taqa soon qa mohti aniwnit nōśińwu. ⁷Nu ūmi hihta lavayhiqum aw wūwani. Pay ason Tutuyqawhqa soon uń qa māmatsnani. ⁸Ura Jesus Christ, David natkoat, mokiwuy ańqw ahoy tātayi. It lomatuawit hapi nu sinmuy āwinta. ⁹Nihqe put ep nu hīhihta ań kānanvota, qaanhintsakqat an'i. Hikis pi nu pas som'iwta. Níkaiw pay God lavayiat qa som'iwta. ¹⁰Paniqw pi nu öviy ań hakimuy namorstiwyaqamuy amumiń iit hihta ań kuyta, pas pay okiw puma Christ Jesus ahpiy ayo nōńakiwe', put amum sutsep kaptisi'tiwyaniqat öviy'o. ¹¹Pay i' lavayi pas antsaa: Kurs itam Christ amum soe' piw amum yesni. ¹²Itam kānavotpit ań nakwhani'yuńwe', put amum mońw'iwyuńwu. Itam put qa tuwi'yuńqey pańqaqwaqw, pay pam piw itamuy qa tuwi'taqey pańqawni. ¹³Níkaiw pam soon hihta ep nāatsatoynani; nihqe öviy soon atsá'ymani; nāmahin pi as itam atsá'ywisq'ö.

An Approved Worker

¹⁴It yantaqat um pumuy ań ahoy u'nantoynani. Tutuyqawhqat aw yankańw pumuy amumi pańqawhq, puma lavayit ep qa nāńwuy'yuńwni. Taq pam pantaqa lavayi soon hihta apitini, pay soq aw tūqayyuńqamuy

wuwniyamuy nukushintsanni. ¹⁵ Um God unañwveniqey añ ö'qalni. Um it lavayit pas antsanihqat suan tütutuqayne', uhtumalay qa hahmanni. ¹⁶ Niñkañw hapi um pay añ hihta an'e'wakw nukuslavayit qe'ni. Pan lavayi'yuñqam soq sinmuy God añqw lasnayañwu. ¹⁷ Noqw pumuy lavayiam ankityuat an ep wüyak'iwmäñwu. Pumuy panyuñqamuy hapi amuñaqw i' Hymenaeus-niqw pu Philetus puma nuhtuma. ¹⁸ Puma it lavayit pas antsanihqat añqw lasqe, pay yaw ahoy yesvaniwiqa añ ruhpakqat pañqawlawhqe pëtuy qapēvewniyamuy hovala. ¹⁹ Noqw pay pi God kiyat tukwyayhniat hûrs yukiwta, it yantaqat akw tuvoylay'kañwo: Tutuyqawhqa nãp sinomuy tuwimuy'ta, it akw'a, pu piw Sohsoyam Christ natñwaniyat tuñwni'yuñqam qaanhintsatskiwhqat añqw ayo'yani, it akw'a. ²⁰ Pay pi haqam kahaksinot kiyat ep hihinyuñqa tsatsqpta. Pêhu palasivat añqw yukiwyuñnwu, pu pêhu qötsásivat añq'ö, pu pêhu kohot añq'ö, pu pêhu tsöqat añq'ö. Sinom pêhut añ nõnovañwu, pu pêhut aqw novaakwsinwput maspayañwu. ²¹ Noqw öviy hak haqam qaanh tiput añqw nãkwañw'ewakwte', pam hihta nukñwat aw ápini. Pam Tutuyqawhqat aw nãnoi'te', sohsok hihta lolmat tumalay'taniqey aw moñwvas'iwtani. ²² Oviy um nuvö'nañwat pay aw qa unañwtavi'tani; ayam tötimuy hin hinyuñqat um qa panmat suan hinmaniqey añ ö'qalni, qapēvewnaniqeyu, nuhtumi unañway'taniqeyu, kwakwhat qátuniqeyu, añ hakim suan unañway'kañw Tutuyqawhqat aw nãwakinwisqamuy hin hinwísqat pan'i. ²³ Niñkañw um pay an'e'wakw lavayit, ñasta navotit ahpiyñihqat qa aw unañwtavi'tani; taq put pantaqat ahpiy hakim nãñwuy'totañwu. ²⁴ Pi Tutuyqawhqat tumal'ayaat hakiy amum qa nãñwuy'tamantani. Pay pam sohsokmuy pâsmantani; tütutuqaynaniqey tuwi'tamantani; qa suy'tsivuni; ²⁵ Päs unañway'kañw, put aw rohomnumyaqamuy amumi yuaatani; pay hisnen God amuñem pan yukuqw, puma nãp tunatyay añqw lasye', it navotit pas antsanihqat nãnakwhani. ²⁶ Nen Nukpanat huhuwihipiyat añqw ayo nõñakni, puma as kwisyaqe, put-sa aw tuqayvasi'yuñwa.

The Last Days

3 ¹Pu it um piw navoti'tani: Nât qatsisoñwamiq qatuvostini. ²Nât sinom neniem-sa hihta tunatyawayuñwni; qa nãp hihta himuy tuñlay'yuñwni; hihta kwiviyuaatotani; kwivi'nañway'yuñwni; nuhtumiq tutsiwyuaatotani; yumuy, namuy qa amumi tûqayyuñwni; hihta qa tsíyakyamantani; God qa kaptisi'yuñwni; ³Tûqahahlayyani; namiyukiy tutkilalwani, hihta tûatsatotoynayani; qa namituyqawi'yuñwni; a'nö unañway'yuñwni; añ lomayesqamuy amumi qa suhtaq'ewyani; ⁴Nânamiq nukpanhtotini; hihta ep qa tunatyaltotimantani; nâtsotskanayamantani; God aw qa unañway'kahkaiw, kwañwáehhpit-sa añ nähahlayyani. ⁵Pay as God aw tuptsiwni'yuñqey pan hiñqaqwakahkañw, put öqalayat qa nãnawaknani. Um pan hinyuñqamuy qa amu'puñalni. ⁶Ima hapi hakim kinawit yuñtinumyaqe tuskapmomoymuy,

qaanhtipuy akw māriwúiwyuñqamuy, híhihta tuñlayiy akw ûnaiwwisqamuy áinwutiwisa. ⁷Momoyam pan hinyuñqam as sutsep hihta tutuqayyakahkaiw, pas soon hihta pas antsanihqat tuwi'vayani. ⁸Noqw pay pi ura Jannes-niqw pu Jambres puma Moses ehpewi wunuptuqw, pay öviy hapi pan ima it tutuqayhpit pas antsanihqat aw rohomnumya, nukuswuuni'yunqamu, God aw tuptsiwnit añaqw lasyaqamu. ⁹Nikariw kurs hin puma haqami ókini. Pi pumuy an'e'wakw hintsakpiam susmataqtini, pumuy tāqatuy hintsakpiam hin mātaqtiqat pan'i.

Last Instructions

¹⁰Noqw pay pi um nuy hin hinmaqat pās navoti'ta, nuy hihta tütutuqaynaqata, nu hin qatsí'taqata, nu hihta añ ö'qalqata, nu hin God qapévevnaqata, hihta añ wuhko maqaptsi'taqata, nuhtumi unañway'taqata, qa súokiwhiñwuqata. ¹¹Ura nu Antioch ep hihta añ okiwsahsaniwa, pu Iconiam ep'e, pu Lystrat ep'e. Ura nu híhihta añ kānanvota; noqw pay Tutuyqawhqa nuy put sohsok añaqw ayo tavi. ¹²Nikariwo, pay sohsoyam Christ Jesus aw tōnalte', God unañwveyaniqey nānawaknaqam pas kurs hin qa okiwsahsaniwyani. ¹³Nikariw ima añ nūnukpanht, hihta añ tūunaheptiwisqam suyhtsepñwat qalomáhinwisni; tūunatotoynayani, piw nāp ûnatotini. ¹⁴Noqw um hapi hihta tūqayhqey, pu nātuptsiwnaqey añ yūmosa hinmani, um hakiy añaqw kwúsuhqey put u'ni'kañwo. ¹⁵Pi um uhtsakoy añaqaw tutuvenit tuwi'ta. Nihqe put akw um suan unañwtalwuwni'vaqe, Jesus Christ aw tuptsiwhqe, ayo yama. ¹⁶Sohsoy God lavayiat hapi put Hikwsiyat ahpipan pēniwa; nihqe hihta tutuqaynaniqey aw apiwtia, hakiy hihta ep öwihiñwhiqw put ep u'nananiqey aw'i, pu hakiy suwip táviniqey aw'i, pu hakiy hin súan hinmaniqat put tutuwnaniqey aw'i. ¹⁷God tumal'ayaat put ahpipan pās pasiwtia; pu sohsok lolmat tumalat aw pās na'sas'iwta.

4 ¹Paniqw hapi öviy nu God aw yankariw uñ ayatani, pu Tutuyqawhqa^t Jesus Christ aw yankariwo; pam hapi mātakte', monwtaviwe', añ yesqamuy, pu pay so'pumuy hinwat yukunani. ²Nu ûmi pas pañqawni: Um lavayit yuaatani, nāp hísat nukwáñw'ewhtiqw, pu pay nāmahin sen qa nukwáñw'ewhtiqw, um hakiy aw put ep písoqmantani. Hakiy hihta ep öwihiñwhiqw, um hakiy u'nanamantani, mēwamantani, pu qa nañ'ekni'kañw sinmuy öqawhtoynani, pu God lavayiyat tütutuqaynani. ³Taq pay nāt haqahpiy sinom hihta suan tutuqayhpit soon aw tūqayyuñwe', kwañwálvayit-sa nanaptaniqey nānawakne', öviy haqe' unaiñwaam qatsqat pañ pumuy tutuqaynaniqamuy nāmi wáñwayyani. ⁴Nen puma it lavayit pas antsanihqat qa aw tuqayvastotat, soq tuwat tütutuwutsit aw unañwtapyani. ⁵Noqw um hapi sohsok hihta añ pās tunatyaltini, nen kānavotpit añ kuytani; lomatuawit yuaatani; uhtumalmakiway sohsok suan tumalay'tani. ⁶Taq nu God eñem nīniwniqat aw pitsíwta; pay ka nu tsāvotiqw yañqw ahpiyni. ⁷Nu itahtuptsiwniyi aw pās tunatyawtaqe, put eñem rohomnuma, qanātusi'kañwo.

Soñawnen inuñem pöhtavit nu añ kuyva. ⁸Noqw öviy Tutuyqawhqa iahsatiy inuñem warani'ta, nuy suan qatsí'taqat ep'e. Nihqe ason pam pite', sinmuy amunem suan yuke', pep pu' pam inumi put nóani, pu hakim kwaiñtoynayakahkañw put nuhtay'yuñqamuy amumi piwu.

Personal Words

⁹Um qa nātusi'te' its peqw inumini. ¹⁰Taq Demas nuy tatamhta, yep qatsit pas hihtataqee; nihqe Thessalonicat aqwhaqamii. Noqw Crescens Galatiat aw'i. Noqw Titus Dalmatiat aw'i. ¹¹Pay Luke-sa inumuma. Um Mark wikté', peqw inumini taq pam tumalat añ nuy a'ñö paaniwanta. ¹²Pu nu Tychicus Ephesus aw hōna. ¹³Pu nu Troas ep ivōsālay Carpus aw taviqw, um ason peqw put yawmani, pu hīhihta tutuvenita. Tis öviy himuvukat añ pey'yuniqat um soon añqw qa kímani. ¹⁴I' palasivat siplawhqa Alexander nuy a'ñö qalomáhintsana. Pay ason Tutuyqawhqa put tumalayat añ aw ahoytani. ¹⁵Noqw put hapi um ep nāmi tunatyaltini; taq pam itahlavayiy ep itamumi a'ñö rohomhti. ¹⁶Nāt nu sūs nēñem lavayhtiqw, qa hak inumum wunu; sohsoyam nuy tatamhtota. Pay hisnen i' yantaqa qa amunkiwakw hintani. ¹⁷Noqw pay pi as pantotiqw, Tutuyqawhqa inumum wunuwkañw nuy öqalantat, wukotohowuy moañaqw nuy ayo tavi, nu lomatuawit añ ahsupoq tunvotnaqw, sohsoyam qa-Jew-sinom nanaptaniqat öviy'o. ¹⁸Nihqe pam nāt piw sohsok hihta qalomáhintsatskiwhqat añqw nuy soon qa ayo távini, nen öveqatsit ep moñwtunatyay aw nuy pās wikni. Nam pam sutsep aqwhaqami tayawintiwa.

Final Greetings

¹⁹Um inuñem Priscat-níkañw pu Aquilat pumuy öqalani, pu Onesiphorus ep kīvituyu. ²⁰Erastus pay Corinth ep huruhti; noqw nu Trophimus tütuyhqat Miletum ep tavi. ²¹Um qa nātusi'te', nāt qa tōmö'tiqw peqwni. I' Eubulus uñ öqala, pu Pudens, pu Linus, pu Claudia, pu ahpipi pay sohsoyam Christ aw tuptsiwni'yuñqamu. ²²Nam Tutuyqawhqa Jesus Christ umum yantani. Núokwa umumum yantaa. Nam antaa.

Paul

TITUS

aw Pēniata

1 ¹Nu' Paul, God tūwikiat, pu Jesus Christ ayaatnihqa it penta. God nuy namorstaqe, nuy ayataqw, nu put sinomuyatuy qapēvewniyamuy añ pumuy öqawhtotoynani; piw itahtuptsiwniy ahpip navotit pumuy tutuqaynani. ²Itam itahtuptsiwniy ahpip qatsit qasos' taqat himuy' vayaniqey tunatyawyuñwa. Ura God pas qa atsátañwuqa itamuy pan awini'ta, pam nāt tūwaqatsit qa yúkut'a, ³Nihqe pas aw pituqw, lavayiy ahpip itamuy put navotna. God itamuy ayo Ooyhqa hapi nuy ayataqe, nuy lomatuawit nuhtumi yuaataniqat aw nuy tavi. ⁴Titus, it sumituptsiwnit ahpip itiy nu ögalanta. Nam okwálni, núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw ûmi pitsíwtani, pu itamuy ayo Ooyhqat Christ Jesus añq'ö.

Titus' Work in Crete

⁵Ura nu Crete ep uñ mātapqe, ûmi tutapta, um tumalat añ aw antsaniqata. Nen um kitsókinawit God sinomuyatuy amumi wukw'a'yatuy óyani. ⁶Yan hapi wukw'aya hinmani: Haqam qa hihta akw hintaqa, sūkw nōmay'taqa. Timat God aw tuptsiwni'yuñwi; qa haqami hihta nukushintsatskani; nay, pu yuy pumuy amumi tūqayyuñwi. ⁷Taq nuhtumi tunatyawtaqa pas nawus qa hihta akw hintamantani, ispi pam God sinomuyatuy amumi tunatyawtañwunihqee. Pam qa nāp tunatyay qátuniqey antani; qa suy'tsiptimantani; honaqkuyit qa hīhikwni; qa a'ñö unañway'tamantani; sīvat qa nanaqashintani; ⁸Hahlaykaiñw, kiy ep sinmuy pās öoyni; añ hihta lolmat ep hahlaymantani; pās unañway'tani; suan hinme', God unañveni; namituyqawi'tani. ⁹Pankaiñw pam it lavayit pas antsanihqat tutuqayhqeyp hūrs nuy'tani; nen pam suan tūtutuqaynakaiñw tūökwhantaniqey tuwi'tani, piw put aqw hiñqaqwaqamuy amumi hin lavaytiniqey navoti'tani. ¹⁰Taq kaysiwhqam qa tuqayvahsi'yuñqam paysoq hihta yuaatotaqam, pu

tūunatotoynayaqam yēse, tis öviy imuy Jew-sinmuy amuñaq'ö. ¹¹Noqw soon as puma qa moauhtsiwyani. Puma pi kīnawit yūntinumyaqe tūsoontsahtsanya, pay as hihta qa yuaatotanikañw soq put tūtutuqaynayaqee, pas pay sīvat öviy'o. ¹²Pay ura pumuy amuñaqw haqawa pas nāp amuñem yuaataqa pañqawu: Pay Crete ep sinom pas a'nö a'tsatu, nūanvopkotu, nanaönht-niķañw huhunuktu, kita. ¹³Nihqe pay súañqawu. Paniqw öviy um pumuy qa óokwatuwh, pumuy qöhqöyni. Noqw puma tuptsiwniy añ ö'qalyani. ¹⁴Nen Jew-sinmuy tūtuwutsiyamuy aw qa unañwtavi'yuñwni. Pu ason hak it navotit pas antsanihqat añqw lasqa amumi hihta tutaptaqw, puma put aw qa tuqayvastotani. ¹⁵Pay kwañw'e'wakw wuwni'yuñqamuñiqw sohsoy himu kwañw'eway'o; niķañw añ qa kwañw'e'wakwmuñiqw pu qatuptsiwni'yuñqamuñiqw qa himuy kwañw'eway'o. Hikis pi wuwniam, pu unaiñwaam itséheeita. ¹⁶Puma as God tuwi'yuñqey pañqaqwa; noqw pay pumuy qatsíam qa put aw hayawta. Taq puma tuyoy'e'wayomu; God aw qa tuqayvastotañwu. Kurs hisat puma hihta lolmat tumaltotani.

Sound Doctrine

2 ¹Noqw um hapi hakimuy suan tutuqayyaqamuy hin as yesniqat tūtutuqaynani. ²Añ su'pe'yaqam-niqw, pu wūwuyom tahtaqt pasi'nañway'yuñwni; hihta añ namitunatyawkahkañw namituyqawi'yuñwni; tuptsiwniy añ ö'qalyani; nuhtumi unañway'yuñwni; pu wuhkomaqaptisy yesni. ³Pu añ wūwuyom momoyam piw amunyuñwni; nen God sinomatnihqey pan yesni; qa kokoliyawhtni; nuhtumiq qa atsátoynayani; honaquyit qa hihikwyani; añ hihta lolmat tūtutuqaynayani. ⁴Pu momoyhoymuy tutuwnayaqw puma pās unañwat yesni; puwsuñwmuy amumi unaiñway'yuñwni, pu timuy amumii. ⁵Hihta añ pās wūwankahkañw hintsatskani; qa nāhovalayaniqey anyuñwni; qa kikinumtinumyani; sūsu'pamni; puwsuñwmuy kaptsi'yuñwni. Kurs puma pan hinwisq, sinom soon God lavayiyat aqw hiñqawani. ⁶Pu añ tōtimuy um piw u'nanaqw, puma namituyqawi'yuñwni. ⁷Pu um pas nāp lolmat tumalay'tani. Um panme' pumuy hin yesniqat amumi mahtakni'tani. Um qa paysoq hintsakkariw pās unañway'kañw, pan sinmuy tutuqaynani. ⁸Um pas qa atsáy'kañw hihta súantaqat yuaatani. Noqw pep pu' kurs hak lavayit aqw hiñqawani; noqw i' hak put ehpewinihqa hamanhini, kurs haqam hihta ep uñ övelantaniqe öviy'o. ⁹Pu añ tūtuwikt moñwímuy amumi tūqayyuñwniqat um tutuqaynani, pu sohsok hihta añ pumuy unañwveyaniqata; qa amumi kolilitotani. ¹⁰Puma qa hihta moñwímuy uuyiñwnayani; puma yūmosa qaatsáy'kahkañw, tumalay'wisni. Puma panwise', God itamuy ayo öoyhqat tutuqayhpiyat pas hihtatotani sohsok hihta aña. ¹¹Pi God núokway sinmuy sohsokmuy amumi mahtakna, itamuy ayo nōñakniqat öviy'o; ¹²Nihqe pan itamuy tutuqayna: Itam God qa kaptsi'yuñwniqey qe'yat, yep qatsit ahpiy hīhihta tuñlayit ayo yúkuniqata.

Itam put ayo yukuyat, namituyqawi'kahkañw, God pas kaptsi'kahkañw, suan hinwisni yep qatsit ep'e. ¹³Hisat itam itah'unainwvahsiy hahlaykahkañw aw yórikyaniqey maqaptsi'kahkañw yése. Pep hapi pu' God pas pávannihqa, Jesus Christ itamuy ayo óyahqa lolmat tálawñway'kañw mātaktini. ¹⁴Pam hapi itamuñem nātavi; nihqe sohsok qaanhintsatskiwhqat añqw itamuy mātapqe, itamuy kwaiñ'ewakwtat, nēñem sinota, itam hihta lolmat tumaltotaniqey kwañwtoynayaniqat öviy'o. ¹⁵Iit hapi um nuhtumi yuaatani; tūökwhantani; pas qa nánahtsopkaiñw öqalat pas pasiwtaqey pan tūmewantani. Qa hak hapi ûmi qa kwañwátaytani.

Christian Conduct

3 ¹Um sinmuy u'nanaqw, puma añ mohpeq hoñqamuy, pu öqalat pasiwyuñqamuy amumi qa rohomnumyani; pu momñwituy lavayiyamuy añ hinwisni; sohsok hihta lolmat hintsatskaniqey aw pās moñwvas'iwyuñwni. ²Qa hakiy aqw qalomáhiñqaqwani; qa nāñwuy'yuñwni; hakiy pásyamantani; qa a'ñö unariway sohsokmuy amumum hinwisni. ³Pi pay itam pas nāp ura hisat piw an'ewakw hinyuñwa; God aw qa tūqayyuñwa; ñunatoyniwyä; hihihta tuñlayit, pu kwañwáehhpit aw tūwik'iwyuñwa; nukpantunatyawayuñwa; kan'ewtunatyawayuñwa; sinom itamumi qa suhtaq'ewya; noqw pu itam nānami qa suhtaq'ewya. ⁴Noqw pay God itamumi unañway'taqey, pu itamuy ökwateruhqey itamumi mahtaknat, itahhisatqatsiy añqw itamuy ayo oya. ⁵⁻⁶Pam qa itahlomahintsakpiy ahpipy itamuy ayo oya, pas nāp núokway ahpipy'o. Noqw itam put tímatniwhtoti, pam Qahováriwtaqat Hikwsit itamuy qaöwíhuyañq'ö, Jesus Christ aña. Noqw Hikwsiy añ pam itamuy kwañw'ewakwtat, itamuy pūhuta. ⁷Noqw öviy God núokwayat ahpipy itam put aw súanyuñwa; nihqe it qatsit qaso'taqat makiwyaniqey tunatyawayuñwa. ⁸I' yan lavayi pas antsa. Noqw öviy pay um it yümosa yuaataniqat nu nāwakna, ima God aw tuptsiwni'yuñqam lolmat hintsatskaniqey pās tunatyawwiñqata. Pi yan puma suan hinwise', tūvañañwantotani. ⁹Níkaiñw pay um añ hihta ãan'e'wakw lavayit qa aw unañwtavi'tani pu hakiy ahpipy sinotiwtaqata, pu tutavot ep nānaqasyaqata, sen put ep nāñwuy'tiwhqata. Pay pam lavayi qa hihkay'ta; pu piw qahimuu. ¹⁰Um hakiy tūlahsintaqat sūs, sen lōshaqam u'nanan, pay qa a'puñalni, ¹¹Um it navoti'taqee: Pam pantaqa lomavöhut añqw lasqe qaanhinma; nihqe unañwpeq put navoti'ta.

Final Instructions

¹²Ason nu Artemas, sen Tychicus ûmi hõnaqw, um qa nātusi'tat, qa sōwunit Nicopolis aw inumini. Pay nu pep tömölaniqey yuki'ta. ¹³Um tutavot aw tuvoti'taqat Zenas-nit, put Apollos pumuy haqaminiqat aqw távini; noqw kurs pumuy hihta haqni'taqw um pumuy paañwani. ¹⁴Pu itahsinom hihta lolmat hintsatske', añ hakimuy hihta

haqni'yuńqamuy paańwayaniqey tuwi'vayani; nen qa paysoq yesni.
15 Sohsoyam inumumyaqam uń öqalaya. Itahtuptsiwniy ań itamumi
unańway'yuńqamuy um inunem öqalani. Nam núokwa sohsokmuy
umumum yantani. Nam antaa.

Paul

PHILEMON

aw Pēniata

¹Nu Paul, Jesus Christ eñem sivilawhqa itahtupkoy Timothyt amum it penta. Itam pas aw itah'unañway, itahtumalsuñway Philemon öqalanta,
²Pu aw itah'unañway Apphiat-nikaiw pu Archippus itahnaqöysuñway pumuy pīwu, pu God aw tōnawtaqamuy umuhkiy ep tsotsvalyaqamuyu.
³Nam núokwa, pu kwakwha unañwa God Itanay añqw umumi pitsíwtani, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ añq'ö.

Philemon's Love and Faith

⁴Pas nu yūmosa Inay God aw nāwakinkañw uhpe hahlayhtimakañw uñem tūviñtima, itupko, ⁵Yaw um Tutuyqawhqat Jesus Christ aw-nikaiw, pu sohsokmuy put aw tuptsiwni'yuñqamuy amumi unañway'kañw, qapēvewnaqat nu navotqee. ⁶Okiw as sinom uhqapevewniy akw tuwat tuptsiwni'vaye', itam hihta Christ añqw qaöwímakiyqaqat okiw puma māmatsyaniqat nu pan amuñem tūviñtima. ⁷Pi itam uñ nuhtumi unañway'taqw pas put ep hahlaytiqe, wuko'nañwti, ispi tuptsiwni'yuñqam uhpiy suyan unañwtotiq'ö.

A Request for Onesimus

⁸Pay ka nu Christ ep pas qatusi'kañw uñ tusoq'ayataniqey aw öqalay'ta.
⁹Nikañw nu ûmi unañway'taqe öviy pay nu uñ qa ayatani. Nu Paul wuhtaqañkaiw, pu piw nāt Christ Jesus eñem sivilawkañw ûmi okiwhiñqawni.
¹⁰Nu itiy Onesimus ûmi nunuiñni. Nu siviñuiwtaqw pam qapēvewnit akw ítiniwhti. ¹¹Pay as pi ura pam hisat uñniqw qaápiynikañw, pu' hapi ûmi ápini, pu inumii. ¹²Noqw nu put piw ûmi ahoy tavi; noqw öviy um put pās távini, pas hapi pam aw iunaiñwa. ¹³Pay nu as lomatuawit hintsakqey ep sivilawhkañw put tavi'taniqey nāwakna, uhqeniy ep inumi unañwtavi'taniqat öviy'o. ¹⁴Pay nu qa ûmi maqaptsi'tat put tavi'taniqey qa nāwakna; um qa nawus inumi

unañwtapniqey antat, pay um pas suhtaq'ewnikaiñwniqw pam súantani. ¹⁵Pay sen pi yantaniqw òviy pam hihsavo ñinaqw ahpiy'o, pu' yahpiy pam sutsep umum hinmani. ¹⁶Um pu' hapi qa tūwikit an put kwúsut, pay uhtupkoy pas aw uh'unañway pan put um kwúsuni. Nu itupkoy an put aw pas unañway'ta; noqw òviy um as tuwat panhtini, pam pi uhtuwiki, piw Tutuyqawhqat ep uhtupko. ¹⁷Noqw kurs òviy nu uhsuriwaynihqat um pan inumi wūwante', pas um nuyniqey pan put kwúsuni. ¹⁸Ason pi kurs pam hihta ep ëimi qaanhtiqw, sen hihta ëimi pöiwtaqw, pay um inumi put pënnani. ¹⁹Nu Paul hapi pas nāp imay akw it pëna, pay nu soon ëimi qa sisvini. Pay nu uñ soon u'nanani, um soñawnen pas nāp inumi nāvölwta. ²⁰Taay, itupko, um Tutuyqawhqat añ tuy hahlaytoyne', put pās tavini. Yan um wükok tuy unaiñtodynani. ²¹Nu ëimi hin nāwaknaqat um soon qa anhtiniqat nu ep uñ qapēvewnaqe òviy ëimi pëna, ëimi navoti'raqee, nu ëimi hiñqawhqat um soon qa hóyokput hinhtini. ²²Nikaiñw pay um piw haqami inuñem qenitani, pay hisnen nu umuhnawakinpiy ahpiy mātaviwe', umumi pítuni.

Final Greetings

²³Inumum Christ eñem sivilawhqa Epaphras uñ öqala, ²⁴Pu Marcus, Aristarchus, Demas, pu Lucas itumalsuñwamu. ²⁵Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat umumum yantaa. Nam antaa.

HEBREW

sinmuy amuñaqw Tuptsiwni'yuńqamuy amumi Pēni

God's Word through His Son

1 ¹Ura God pay hisatinahaqaqw qa sūs haqam, piw qa supwat akw itanamuy amumi lavayhti, hakimuy lavay'aymuy amuhpiy'o.
²Nikańw pam yepehaq so'ńwamiq pituqw itamumi lavayhtikańw, pu' pahsat Tiy ahpiy'o. Ura pam put hapi aw sohsok hihta nōaniqey put āawna; pi put ahpiy pam sohsok hihta yuku. ³Noqw pam öqallavayiy akw sohsok hihta poniniytoyna. Pam nay lomatalawiwayat akw talni'ta, piw Nay hin hintańwuqt nuhtumi mahtakna. Pam pas nāp itahqaanhtipuy ayo yuku. Pu panhtiqe pam öveqatsit ep Kaptsiwtaqat putvage qatuptu.

The Son Greater than the Angels

⁴Nihqe God hońviaymuyatuy amuhpenihqe pas pavan nukīwat namtakna, sam pi pam God Tíatnihqey pan túrwantiwa, noqw God hońviaymat qa put tímatu. ⁵Ura God Tiy aw yan lavayhti: Um hapi Itii, it talöńvaqat ep nu Unaniwhti, ura kita. Piw yan'i: Nu put náatni, noqw pam ítini, yan'i. Puyaw sen pam hisat hońviaymuy himuwat aw pan lavayhti? Qae. ⁶Nikańw pam hońviaymuy amumi yanwat lavayhti Tiy túwaqatsit aw távhqee: Uma put pas hihtay'yuińwni, ihońvia'yam sohsoyamu, yan'i. ⁷Pu pam púmuywat yan lavayhti: Pam hońviaymuy hūhukáńwtuy pan yúkuińwu, pu tumal'aymuy qōhit wupa'leletaqat pan'i. ⁸Nikańw pam Tiy aw yan lavayhti: Um hapi God-nihqe yūmosa mońw'iwtani. Um mońwkoy'kańw nuhtumi tuyqawi'kańw súanhinmani. ⁹Um hapi pas suan hinwisqamuy ep hahlayhti, pu qaanhinwisqamuy aw qa suhtaq'ewa; paniqw hapi öviy God Una ui mońw'asnaqe, ui uhsinosiwanmuy amuhpenihqe pas pavan hahlaytavinma.

¹⁰Pu piw yan lavayhti: Pu ūm'i, Tutuyqawhqa, um yayhniwhqat epeq tūwaqatsit yahniyat wunuptsina. Um uhmay akw tokpelat yukuhta. ¹¹Pam pay súlawhtini, noqw umwa qa hinwat hinhtini; pu pam pay yuwsit an sakwítini. ¹²Noqw um put usimnit an nömömnat ayo távini, noqw pam nāhoyniwaniwni; níkaiw um hapi pas qa alöntini, pu uhqatsi pas qa haqami sohtini. ¹³Yanta, piw pam Tiy aw yan lavayhti: Um hāk iputvaqe qátuni, nu uhtuwqamuy árwutaqw puma ūmi maqaptsi'yuñwniqat aw pahsavoo. Noqw ya sen pam hoñvia'yatuy himuwat aw hisathaqam yan lavayhti? ¹⁴Puma pi sohsoyam hikwsiniñwunihqe nuhtumi unainwtavi'yuñwniqe ayatiwya, imuy ayo nōñakniqamuy amumi tumalay'yuñwniqe öviy'o.

The Great Salvation

2 ¹Yaniqw öviy itam hihta nanaptaqey pas kurs hin aw qa pās tunatyaltotini, nāp hisat pi itam put añqw lasyani. ²Taq God hoñviaymuy amuhpiy tutavot nuhtumi mātapqe pas öqalay akw put aw antsana; nihqe ainsakis hak mewnit aw qa tuqayvastaqw, pu sen tutavot añqw lasq, God hakiy suan put ep hinwat yukunañwu. ³Níkañw pam yepehaq Tiy ahpiy itamuy hin ayo nōñakniqat itamuy ãawna. Noqw itam it lavayit qaöwihintaqat aw qa unañwtapye' hin ayo nōñakni? Pi ura Tutuyqawhqa pas nāp itamuy mohti put ãawna, noqw put aw tuqayvastotaqam pu' tuwat itamumi put mātapyä. ⁴Noqw God piw pumuy amumum tumalay'kañw pumuy amuhpiy kātumalta. Pam put akw pumuy suan lavayhtoqat tuawi'ta. Pi pam Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy kuwahtiput hin tunatyawtaqey pan sinmuy nanāp huyta.

The Leader of Salvation

⁵God qa hoñvia'yatuy tūwaqatsit nātoniqat aw moñw'oya. Pi tūwaqatsit nātoniqat nu yuaata. ⁶Níkañw hak God aw tāwit añ tūviñtaqe aw pañqawu: Ya sino hak hímuniqw öviy um put u'ni'ta? Ya sino himu hakniqw öviy um put aw kikinumvohta? ⁷Pi um put pay hihsavo hoñvia'yatuy qa amuñk pitsíwtaqat pan yuku. Níkañw it atsve pu' pam pas hímuniwhikañw piw kapsitiwniqat um put enem yuku; piw um uhtumaltipuy aw put moñwtavi. ⁸Nihqe sohsoy himu put aw maqaptsiwtaniqat um put aw noa, yan'i. Pi pam sohsok hihta put aw maqaptsiy yantaniqat öviy put atpikaqe tanataqe qa hihta pēta. Noqw pay pi itam qa sohsok hihta put aw maqaptsiy yantaqat aw ýorikya. ⁹Noqw itam Jesus pas hímunihqat, pu piw kapsitiwhqat aw tāyyuñwa. Ura pam hapi hihsavo hoñvia'yatuy qa amuñk pitsíwtaqat yukiltiqe, sinmuy sohsokmuy amuñem kānavot, mokniqat God pan put enem yuku, itamuy ökwatuwhqee. ¹⁰Noqw Jesus Christ ayo nōñakqamuy tsamqa pas pasiwtaniqe öviy nawus kānavotpit añ kuyva, ispi God sohsok hihta nēñen yukuñqa kaysiwhqamuy timuy lomaqatsit aw tsamniqey nāwaknakañw, Tiy enem pan tunatyawtaq'ö; pi

putniqw pam lomahinta. ¹¹ Pi hakim God tímatniwhtotiqam hapi Jesus Christ atsviy put tímatu. Nihqe öviy put amum sūkw nay'yuñwa. Noqw öviy God Tiat pumuy tupkolawniqey qa hahmana, níkañw pañqawu: ¹² Nu uñ itupkomuy ñaawnani; nu uhsínomuy amuhsonve ümi tayawinpit tātawlawni, kita. ¹³ Pu piw yan'i: Nu put hapi aw yantani. Pu piw yan'i: Yep nūu, God timuy inumi nóahqamuy nu pumuy amumuma. ¹⁴ Noqw hakiy timat sūn tokoy'yuñqw, piw uñwáam suntañwu. Noqw pay öviy piw Jesus nāp itamun yukilti, pam möke' it Nukpanat símoknaniqe öviy'o, it hakiy tukwyantaniqey aw öqalat as pasiwtaqata. ¹⁵ Nen itamuy Yahpiy haqahpiy mokiwuy qa mamqasyaniqat itamuiñem yúkuni, itamuy itahqatsiy añ ahsupoq put mamqasyaqamuyu. ¹⁶ Pi suyan pi pam qa hoñvia'yatuy amún tokoy'vat, Abraham tímuyatuy amún tokoy'va. ¹⁷ Yaniqw öviy pam pas nawus sohsok hihta añ tupkomuy amún yukilti, pumuy amuñem God awwat mohpeq moñwiniqe öviy'o. Nihqe pam tumalay ep súanhinmaqe pumuy ökwatuwhqe, nāp nātapqe pumuy qaanh tipuyamuy ayo yuku. ¹⁸ Pi pam pas nāp aw unaheviwhqe ep kānavotqe, öviy pam unaheviwyaqamuy amumi unañwtapniqey aw pasiwt.

Jesus Greater than Moses

3 ¹Noqw öviy'o itupkomu, uma God tímatu, piw put tímatnihqey pan hinwisniqey aw wáñwayniwy. Kurs uma Jesus Christ itahtuptsiwniy itamumi kwusivaniqe öviy ayaiwtaqat aw wüwayani, itamuiñem God awwat mohpeq moñw'itqaqat aw'i. ²God hihta aw put taviqw, añ ahsupoq pam suan hinma, ura hin Moses God tímuyatuy amumi pás tunatyawmaqat pan'i. ³Pi Jesus hapi Moses epnihqe pas pavan kaptiswtaniqey hihkay'ta, pi kívituy mohpeqnihqa put amum yesqamuy amuhpenihqe pas pavan kaptisitiwa. ⁴Pi sohsokmuy kívituy amuñaqw suhka mohpeqniñwu. Noqw sohsok hihta aw mohpeqnihqa hapi i' God. ⁵Noqw Moses tumal'ayat an God tímuyatuy amumi mohpeq wúnuhqe súan tumalay'ta; nihqe God itamumi hin lavayhtiniqat pam añwu pay tuawi'ta. ⁶Noqw pay Christ God tíatnikañw tímuyatuy amumi mohpeq wunu, nihqe suan tumalay'ta. Noqw itam God tímatu, kurs yúmosa put qapévevnayee, pu hahlaykahkaiñw hihta aw yórikyaniqey tunatyayat qa wílekni'yuñwee.

A Rest for God's People

⁷Yanta hápiniqw, öviy ura Qahováriwtaqa Hikwsí pañqawu: Kurs uma pu' tāwat ep put tönayat nanapte' ⁸Uma qa nāwuko'nañwtotani. Ura umunam qayësiwhpuvehaqam inumi rohomhtotiqe tuy puhtsemoknaya. ⁹Ura puma inumi hepya, piw inumi tuwantota, löp sunat yahsañwuy añ itumalay aw taywiskahkaiñwo; noqw uma qa amún hinhtotini. ¹⁰Paniqw öviy nu ephaqam qatsívaptiwyuñqamuy amuhpe qahahlayhtiqe pañqawu: Puma yúmosa unañwpeq inuñaqw lahsiyuñwa, pu puma haqe' itunatyay

qa tuwi'yuñwa. ¹¹Noqw öviy nu itsívutiqe pas öqalat pan lavayhti: Pay puma pas nawus soon haqam nāsuñwnayaniqey aw ökini. Ura pan pey'ta. ¹²Noqw öviy'o itupkomu, uma nānami tunatyaltotini, taq nāp hisat sen hak God pas qátuhqat añqw lahse', qalomá'nañway akw God pēvewintini. ¹³Uma nāqavo nāöökwhantani, nāt umunem qénitniq'ö, taq sen umuñaqw haqawa qaanhüpü unatwiyat ahpiy a'nó unañwtini. ¹⁴Ura itam Christ aw tūtuptsiwa. Nihqe kurs itam qa haqami nañ'eknaye', yūmosa itahtuptsiwniy añ hinwise', itam put amum sohsok hihta makiwyani. ¹⁵Ura nu pañqawhq tutuvenit ep yan pey'ta: Kurs uma pu' tāwat ep put tönayat nanapte' uma qa nāwuko'nañwtotani. Ura umunam inumi rohomhtoti. Noqw uma qa amún hinhtotini, yan'i. ¹⁶Taq ura haqawat as nanaptat, put puhtsemoknaya, níkariw pay qa sohsoyam Moses amum Egypt añqw nōñakqam panhtoti. ¹⁷Noqw ya hakim lōp sunat yahsañwuy añ put unañwmoknaya? Pay ima hakim piw qaanhötqi, qayësiwhpuvehaqam súlawhti. ¹⁸Noqw ya pam hakimuy amumi pas qa öwílvayhtiqe pas soon haqam nāsuñwnayaniqey aw ökiniqat pañqawu? Imuy añ qatuptsiwni'yuñqamuy amumii. ¹⁹Noqw öviy pay hapi puma pas qa tuptsiwyaqe soon pañso yuñni.

4 ¹Noqw öviy'o, itupkomu. Itam haqam nāsuñwnayaniqey aw ökininiq'w itamuñem nāt qeni. Níkariw itam tunatyaltotini, taq ka umuñaqw haqawa pañsoq qa pítuni. ²Pi lomatuawi pumuy amumi yuaatiwhqa piw itamumi yuaatiwa; noqw pay put lavayit akw puma qa moriñvastoti, pi puma as nanaptat qa tūtuptsiwa. ³Pi itam añ tūtuptsiwaqam haqam nāsuñwnayaniqey aw öki, hin pam lavaytiqat pan'i: Nu itsívutiqe pas pañqawu: Pay puma pas soon haqam nāsuñwnayaniqey aw ökini, nu kita. Pi pam pas nāp tūwaqatsit yahniwhqat pepeq tumaltaqey yuku. ⁴Oviypi ura pam háqe'wat tsané'sikis talöñnit yanwat lavayhti: Pu God tsané'sikis talöñnit ep sohsok tutmalay añqw nāsuñhwna. ⁵Nit pu yep piw nāt pañqawu: Pay puma pas soon haqam nāsuñwnayaniqey aw ökini, nu kita. ⁶Noqw pay haqawat pas nāt soon pañsoq aw qa ökini, pu imuy hakimuy amumi pam mohti yuaatiwhq puma qa tūtuptsiwhqe öviy aw qa öki. ⁷Pu piw nāt pam sukwytalöñnit tuwantaque, David ahpiy pañqawu: Pūu, kita, pay hísattiq'ö; pi ura pañqawu: Kurs uma pu' talöñnit ep put tönayat nanapte', uma qa nāwuko'nañwtotani. ⁸Pi as Joshua pumuy nāsuñwnanaqw soon God put atsva piw nāt itamuy pañsoq ökiniqat tokiltwynaniqey pañqawni. ⁹Noqw öviy hapi God sinomuyatuy nāsuñwnayaniniq'w amuñem nāt qeni. ¹⁰Pi nasuñwpiyat aw pákihqa piw öviy nāp hintsakpiy pahsavo hintsakñwu, God hintsakpiy panhiqat pan'i. ¹¹Noqw öviy God itamuy haqam nāsuñwnayaniqat itamuñem qeni'taqw, itam pañsoq ökiniqey qanātusi'yuñwni; taq nāphisat sen uma haqawa pumuy amún qatuptsiwni'te', pañsoq qa pítuni. ¹²Pi God lavayiat tayta, piw a'nó lay'ta. Pam sipwuvahpit an nan'íkaqe añ qalay'ta; nihqe hakiy unariwayat hikwsiyat añqw nāhoy tükuniqey öqalay'ta, piw hakiy öqawiyat öqayat añqw nāhoy tükuniqeyu. Pam hakiy tutnatyiayat piw wuwniyat hímunihqat hakiy

aw susmataqtañwu. ¹³Pi itam nawus God aw nātuhtualyani, sohsok hihta navoti'taqat aw'i. Noqw sohsoy himu yukiwtaqa put aw susmataq'a; qahimu put aw tupkiwta.

Jesus the Great High Priest

¹⁴Noqw itam itahtuptsiwniy ep hūrs hoñni; pi God Tiat, Jesus Christ ömiqatsit aw pákihqe God awwat mohpeq moñw'iwta; nihqe pepeq itamuñem nāwakinma. ¹⁵Pi itamuy qaöqawi'yunqw, itamuñem nāwakinmaqa sohsok mātsi'taqe itamuy ökwaterwa; pi pám pay itamun sohsok hihta añ unaheviwkahw, pay qa haqam qaanhti. ¹⁶Noqw öviy itam qamaqásneveq God moñw'atsvewayat aw ökini, nen itam pep núokwayat kwusuyani; pu itam sóonhtote' núokwayat akw paaiwniwyani.

5 ¹Pi uma navoti'yunqw, God Jew-sinmuy amunaqaw hakiy namorste', put awwat mohpeq put moñwtaviñwu. Noqw pahsat pu pam sinmuy amuñem God aw okiwlawniñwu; nihqe pumuy amuñem hom'oyiyamuy God aw nóaiñwu; piw qaanhtipuyamuy ep hihtuy qöyañwu. ²Níkañw pam pay pumuy amún sínonihqe öviy qa pasiwtá; nihqe öviy pam tutavot qa navoti'yunqamuy, piw put añqw lasyaqamuy ökwaterwniqey tuwi'ta. ³Pam sínonihqe nawus nāp qaanhtipuy ep hihtuy nīnañwu; pu pahsat sinmuy qaanhtipuyamuy ep piw amuñem hihta nīnañwu. ⁴Noqw soon hak God awwat nāmoñwtapñwu; níkañw God hapi hakiy moñwtapñwu; ura pam Aaron put aw tavi; pu put añkyaqamuy pīwu. ⁵Noqw öviy Christ God awwat mohpeq moñwtaviwhqe pay qa nāp nātsokana, níkañw pay God put naat pan put yukuna. Ura pam put aw pañqawu: Um hapi íti, it tāwat ep nu Unaniwhti. ⁶Pay ura pi pam piw haqam pañqawu: Um hapi pas sūs God awwat moñwi, Melchisedec tuwiyat an'i. ⁷Ura Christ nāt tūwaqatsit ep qátuhqe, God aw okiw nāwaknaqe, añö pakkañw pas naokiwlawni, hakiy mokiwuy añqw put ayo táviniqey aw öqalat pasiwtaqat aw'i; noqw nāwakinpiat hu'waniwa, pam Nay aw tuqayvahsi'maqw öviy'o. ⁸Pay as pi pam God tīatnīkañw hīhihta añ kānavotqe put aw tuqayvahsi'maniqey tuwi'va. ⁹Pu pam hin hintaniqey an yukiltiqe pep pu' pam aw tūqayyuñqamuy sūs ayo óyaniqat pan Naat put enem yuku. ¹⁰Pi God hapi put awwat mohpeq moñwtavi, Melchisedec tuwiyat an'i.

Warning against Falling Away

¹¹Noqw itam as Melchisedec wūhak hin lavayhtotiniqw put pañqawniqw qatuvesi, uma qa íts nanaptañwuniqw öviy'o. ¹²Uma wūyavo Christ aw tuptsiwni'yunwa, añwu as uma sinmuy tutuqaynayanikañwo, pay nāt hak pas God lavayiyat pas pu' pas umuy tutuqaynaniqat uma pepya. Uma titipostuy amunyuñqe pihut-sa nānawakna; nihqe uma kurs hin hurut nōsiwhqat kātotini. ¹³Pihut-sa akw qátuhqa súantaqat qatsit, pu qasuantaqat qa mātsi'taqey antañwu; pi pam qaöqáwi'tañwunihqee.

¹⁴Noqw pay tukwsiwuñqam hurut nōsiwhqat soon qa kātotini, pi puma yūmosa put nōnovaqe hihta lolmatnihqat, pu qalolmatnihqat mātsi'yuñwa.

6 ¹Noqw itam hihta pay tutuqayqaqey qa pūvut-sa yuaatotat, momi hóyoke' tukwsiwisni. Itam pay itahhintsakpiy itamumi qahimuniwhtiqat ańqw lasyaqe God qapēvewnaya. ²Pu itam pay kūyit akw tuvoylatiwhqat hihta tuawi'taqat nanapta; pu Hikwsí hakiy hin öqalmaqarñwuqat itam pay navoti'yuñwa. Pu so'pum ahoy yesvaniqat hak itamuy pay tutuqayna. Pu God sohsokmuy itamuñem sūs hin yúkuniqat itam pay tuwi'vaya. ³Noqw yahpiy pu' itam hihta akw öqawhtotaniqey putwat�ani, kurs God pan itamuñem yuki'taniq'ö. ⁴Pi uma sūs unañwtalawvaya, pu öveqatsit ańqw hihta kuwahtiput ańqw yukuya, pu Qahováriwtaqat Hikwsit nuhtum makiwy, ⁵Pu soñawnen God lavayiyat lolmat ańqw yukuya, pu qatsit nātoniqat ep hīhihta öqalat ańq'ö. ⁶Nikañw kurs uma God pöhuyat ańqw lasyaqw, kurs hak umuy God aw ahoy tsamvani. Soñawnen pi uma nankiwakw God Tiyat piw nahoylehtsit aw muayat, nuhtutpik put hamantoynayani. ⁷Pi tutskwat aw qa sūs yokvaqw, pam mowaiwkañw, piw put tumalay'yuñqamuy amuñem hihta aniwnañwunihqa God unañwveniñwu. ⁸Nikañw i' himu tsutskuy'yuñqa pu kütay'yuñqa pay ayo yukiñwi, nihqe pāpu pay maspiñniqe, öviy taqtsokiñwi. ⁹Nikañwo, aw iunañwam itupkomu, nāmahin pi as nu yan hiñqawkañw qa pas pas umuy tuawi'ta, nikañw nu umuy qapēvewna, pi hak ayo yámakqey hin qátuñwuqat uma pan yëse. ¹⁰Noqw God qa hihta ep qasuantaqe umuhtumalay soon qa tunatyawtani. Pi uma put aw unariway'yuñqe öviy sinomuyatuy amumi unañwtavi'yuñwa, piw nāt amumi unañwtavi'wisa. ¹¹Noqw uma yūmosa nānani unariway'yuñwiqat nu okiwañw as nāwakna, nen uma umuh'ahsatiy sohsok ömahtotani, pu umuh'unariwvahsiy aw yórikyani. ¹²Ura hakim God awiniyat qapēvewnayaqe qa nañ'eknayat, pas antsa unañwvahsiy aw yórikya. Noqw pan piw uma qapēvewnayakahkañw qa nañ'eknayani.

God's Sure Promise

¹³Pi ura God Abraham aw hihta pasiwnaqe kurs hakiy pas pávannihqat aw yankañw öqalat lavayhtiniqe nāp tuñwniy aw yankañw lavayhti, ¹⁴Pañqawu: Pay nu pas nāp soon uñ qa hahlayhtapne', öqawhtoynani, pu uñ natkotoynani, kita. ¹⁵Noqw öviy pam qa yāvaiwkañw añ kuyvaqe put aw awinit aw yori. ¹⁶Pi sino hakiy pávannihqat aw yankañw qaöwilvayhtiniqw pahtsat pay puma lavayiy sohtapnayañwu. ¹⁷Noqw öviy God itamuy pañwaniqey itamuy äawnaqe nāp natñwaniy aw yankañw qaöwilvayhti. Noqw öviy pam tunatyay pas soon qa alöntaniqat itam navoti'yuñwni. ¹⁸Pam awiniy, piw lavayiy soon alöntani, pu pas soon atsátani; noqw öviy itam put aw taqa'nañwtotiqe watqaqam wükoq unañwtote' God hin itamuy äawnaqeypan itamuy ayo óyaniqat itam navoti'yuñwa. ¹⁹It yan unañwvahsit itam pasiwyuñwa, pu put aw yankahkañw itam hūrs hoñni; pi pam pas qa hinwat

hinhtiñwu. Christ hapi aw itam yanyuñwa, hakiy öveqatsit ep qátuhqat aw'i.
 20 Pam itamuhsavo pañsoq pákihqe, itamuñem Nay aw naokiwlawu. Pi pam Melchisedec tuwiyat ahpiy God awwat susmohpeq sūs moñwtaviwa.

The Priest Melchizedek

7 1 Pi i' hapi hak Melchisedec Salem ep moñwi, pas Sus'oveqnihqat God awwat wimmoñwi. Ura pam Abraham ahsawvaqe, aw öqala, pam momñwituy haqam súlawhtiqat añqw ahoy pitutoq'ö. 2 Noqw Abraham sohsok hihta sun pakwút-sikivo oyiyuñqat añqw sükw oyiwhqat put maqa. (Melchisedec tuñwniyat namtökiwhqe moñwi súan hinmaqa i'nihqe pam'i; níkañw pay pam piw Salem ep móñw'iwtape öviy moñwi kwakwhat unañway'taqa yan túñwantiviwa, pi Salem kwakwhat qatsi i'nihqe pam'i. 3 Hak náatnihqat, pu yúatnihqat qa haqe' pey'ta, pu hakim put kwámatnihqam qa navotiwta, sen tímätnihqam qa navotiwta. Pam hisat tihtiwhqat, pu hisat mokqat pam qa pey'ta. Pam yan God Tiyat an yukiwta; pam yúmosa God awwat moñw'iwtape.) 4 Meh, i' hak pas pavan a'nö hímuu. Ura Abraham itahwu'ya hakimuy momñwituy kíqötaqe pumuy poswa; nihqe tukwhaniy pakwút-sikivo oyahtape, sükw oyiwhqat Melchisedec aw noa. 5 Noqw Moses pan tutaptaqw, imuy Jew-sinmuy amunaqw God awwat momñwit, Levit ahpiyvimat pan tuwi'yuñwa. Puma sinomuy amunaqw hihta pakwút-sikivo oyiyuñqat añqw sükw oyiwhqat ömalalwañwu, námahin pi as puma sinomuy amún Abraham tímatu. 6 Noqw Melchisedec as qa Levit-sinomuy amuhipiyníkañw, Abraham añqw put ömahtat, pu Abraham öqala, pay pi ura God Abraham öqalaniqey ãawna. 7 Noqw itam navoti'yuñqw, hak pavansino hapi söqavuñwsinöt öqalaniñwu. 8 Noqw ima Levit ahpiyvimat sinomuy amunaqw sivit ömahtotaqam pay soa; noqw pay i' Melchisedec itanay Abraham añqw put ömahtaqat pam mokqat i' qa haqam tutuvenit añ pey'ta. 9 Pu as nu piw pañqawniqw i' Levi sivit ömalawhqa soñawnen Abraham ahpiy put pan oyiwtaqat Melchisedec aw mätavi. 10 Ispi Melchisedec Abraham ahsawvaqw, soñawnen pam Levit qeniyat ep wunu, öviy pi Levi put ahpiyviñq'ö. 11 Ima Jew-sinom God awwat momñwituy, Levit ahpiyvimatuy amuhpiy tutavot makiwya. Noqw pay pumuy tumalaam qa pasiwtaqw, öviy nawus God sukwat moñwtavi-it Jesus Christ. Pam hapi qa Aaron ahpiy'o, níkañw pam Melchisedec an moñwtaviwa, God ahpiy'o. 12 Noqw ason God hakiy Judat ahpiyvitat moñwtave', nawus pahsat pam tutavot alöñtani. 13-14 Pi itam navoti'yuñqw, Jesus qa Levit ahpiynit, Judat ahpiy'o. Puma hapi as qa wimmoñnamorstiwyia; pu Moses qa pumuy put tumalmaqa.

Another Priest, like Melchizedek

15 Pu nát pas i' piw susmataq'a: Pas hapi Christ Melchisedec antaqa God awwat moñwtaviwa. 16 Pam náitniwniqat tutavot qa put ahpiynit,

pas qatsit qaso'taqat öqalayat ahpuy put aw taviwa. ¹⁷Pi pam put pan lalvaya: Um hapi Melchisedec tuwiyat an pas sūs God awwat moñw'iwtia. ¹⁸Suyan pi mohti hin tutaptiwhqa qa öqalaniqe, pu qa apitiqe öviy ayo yukiwa. ¹⁹Pi pam pep hin tutavo qa hakiy pas suyan hin hintaniqat antsana; noqw pay tutavo ayo yukiwhq, itam pu' hapi hihta pas pavan nukniwat aw yanyuniwa, it Jesus aw'i; nihqe put hapi ahpuy itam God aw ökiwta. ²⁰Meh, God Jesus put awwat moñwtapqe pas pavan put aw lavayvasiwna. ²¹Ura pam hisat Aaron ahpivituy moñw'oyhqe, qa hihta pumuy amumi pas suyan pasiwna. Níkaiw pam Jesus moñwtapqe, put aw pasiwnaqe aw pañqawu: Tutuyqawhqa hapi pas öqalat lavayhtiqe soon alöntani; nihqe pam ümi yan lavayhti: Um hapi pas Melchisedec tuwiyat anwat God awwat pas sūs moñwtaviwa. ²²Noqw öviy God itamumi hihta nukniwat pasiwnaqw, Christ pas nāp put aw antsanhltani. ²³Pu pay pas pi antsa Aaron ahpivit kaysiwhqam God awwat moñw'iwyuniwa, pi himuwa möke', pañso pahsavoniñwuniqw öviy'o. ²⁴Noqw Christ hapi pas sutsep qátuhqe, öviy qa nahlakniwuqt God awwat moñwqenit makiway'ta. ²⁵Pantaqw hapi öviy pam put añ God aw ökiwtaqamuy pas sūs ayo óyaniqey aw öqalat pasiwtia, suyan pi sutsep qátukañw, amuñem lavayi'maniqey öviy'o. ²⁶Pi pantaqa God awwat susmohpeq moñwi súitamuhpee, qahováriwtaqa, qa nukpana, qa hihta akw hintaqa, qaanhinwisqamuy amuñaqw lahsiwtaqa, pas öveqatsit yupqövaqe pákihqa. ²⁷God awwat momiñwit pi nāqavo put aw hihtuy qóyantotaiñwu, mohti nanāp qaanh tipuy epnit, añk pu sinmuy qaanh tipuyamuy ep'e. Noqw Christ pi qa pumuy amúñ hinhtiqe, sūs nātavi. ²⁸Tutavo pi pay sinmuy qa pasiwyuniqamuy God awwat moñwtaiñlawu. Noqw pay God tutavot ayo yúkuhqe, öqalvasiwnit akw pas nāp Tiy pas suyan pasiwtaqat put aw sūs pana.

Jesus Our High Priest

8 ¹Pu' hapi nu pas pávannihqat lavayhtini: Jesus hin hintaniqey pasiwtqaq itamuñem God awwat moñwtaviwa; nihqe öveqatsit ep Káptitsiwhqat moñw'atsvewayat putvaqewat qatuptu. ²Pam God kiyat ep yeypespit pas áantsawat ep tumalay'ta, God kiyat pas antsanihqat ep'e. Tutuyqawhqa pas nāp hapi put kihut kita, qa sino. ³Pi God awwat moñw'iwtqaq hihta kuwahtiput put aw öoyniqey pu aw hihtuy qóyantaniqey ep pan taviñwu; noqw öviy Christ hapi pas pay soon tuwat hihta qa távini. ⁴Pi as pam tūwaqatsit ep hinnume', soon God awwat móñwini, pi God awwat momiñwit hihta kuwahtiput nāt öoyhtiwsa, tutavot an'i. ⁵Ima pi God kiyat pas antsanihqat öveqatsit epnihqat qa pan tumalay'yuniwa, soñawnen pi pam öveqatsit kihsinnyiat anta; pi God kiyat tūwaqatsit epnihqqa pas antsanihqat tuawi'ta. Ura Moses haqam God eñem hintsatskiwhqat mötsápkit wunuptsinaniqw, God put aw pañqawu: Nu tükwit epeq ümi hin

mātaknaqw, um pan sohsok hihta yúkuni, aw kita. ⁶Ura Aaron ahpiyvit namivasiwnit pas nukñwat ań hintsak-wisa, pam pi God tutavot aw töñaniwtańwu; noqw tis pi Christ hapi namivasiwnit put epnihqe pas pavan nukñwat ań hintsakñwu, ispi pam God awiniyat aw töñaniwtańwuniq'ö. ⁷Noqw pay mohtiwat pasiwni qa pasiwtaw; pay as pam qa pantaniqw soon pas piw nāt arik himuwani. ⁸Noqw pi God put aw hihta qa pasiwtataqt túwahqe pańqawu: Meh, pay hapi nāt aw pítuni, kita Tutuyqawhqa; noqw ep pu' nu Israel-sinmuy-nikańw pu Judah-sinmuy amumi pūhut pasiwnani, ⁹Ura nu námuyatuy amumi hin pasiwnaqey qa pan'i. Ura nu hisat pumuy māyamuy niy'kańw, tutskwat Egypt ańqw pumuy ipwat, amumi hihta pasiwna. Noqw pay puma ivasiwniy ań qa yūmosa hinwisq, öviy nu pumuy amumi qa unaiwtavi, kita Tutuyqawhqa. ¹⁰Noqw pep pu' atsve nu Israel-sinmuy amumi yan pasiwnani, kita Tutuyqawhqa: Nu ilavayiy pumuy wuwniyamuy aw tańatani, pu nu sońawnen itutavoy unańwayamuy ań pēnani; noqw nu pumuy Tutuyqawhqaamni; noqw puma isinomni. ¹¹Pu soon hak sinosinway, sen tupkoy tutuqayne' aw pańqawni: Um Tutuyqawhqaat tuwi'tani, kitani; pi sohsoyam nuy tuwi'yuńwiniq'ö, sushin'ewakw-nikańw pu suspavannihqat aqw pahsavoo, ¹²Pi nu pumuy qaanhtipuyamuy ep ökwatuwi'taniqee, pu qaanhintsakpiyamuy, pu nukpanhtuwyamuy nu soon pāpū u'ni'tani. ¹³Noqw pam pumuy amumi pūhut pasiwnaniqey pańqawhq, suyan pi mohti pasiwni putniqw pay hin'ewayhti. Noqw himu hin'ewayhtiqa, pu hisattiqa pi pāpū pay súlawhtińwu.

Earthly and Heavenly Worship

9 ¹Ura God Israel-sinmuy amumi pasiwnaqe, hin put eñem hintsatskaniqat amumi tutapta. Noqw öviy puma put eñem mötsápkit pas äantsawat wunuptsinaya. ²Noqw ura mötsápkit ihpovewat ep wiqhöhi wunu, pu nönöspı; noqw put ep nōva pońaiwta; pam yeyspi ura pas Aantsawa yan túnwantiwa. ³Noqw pu ura mötsáp'uhtist yupqöymiq piw yeyspi Susqahovariwtaqa yan túnwantiwa. ⁴Pep ura sikavalasivat ańqw tataqtsokpi qätsi, noqw pu pasiwnit ep tatańpi, sikavalasivat akw ahsupoq nömiwtaqa; noqw ura put ahsonve sīvut ańqw mēnna tańawtaqa pakiwta; pam sīvu sikavalasivat ańqw yukiwta; pu ura Aaron murikhoat tsiyakqa piw ep pakiwta, noqw pu ura owavutsqat ań pasiwni pey'taqa. ⁵Noqw ima hihtu Cherubim God lolmat tālawiwayat akw nömiwtaqam tatańpit atsvenihqat nākwapni'ta; noqw ura tatańpit nākwapniat nūokwavihka yan túnwantiwa. Noqw pay itam kurs hin yep put pas hin hintaqt pasiwtataqt yuaatotani. ⁶Noqw i' yantaqa pās panwat yukiltiqw, ima God awwat momińwit pay sutsep ihpove yeyspit aw yunte', God eñem himu hintsatskiwhqat hintsatskańwu. ⁷Nikaiw yūmowat pay i' God awwat pas mohpeq mońwi pas nāla ańsakis yahsańwuy ep sūs pákińwu, pas uńwat yankańw-saa; nen put nēñem God aw mātapińwu, pu sinmuy

öwihiniwhtipuyamuy ep'e. ⁸Noqw Qahováriwtaqa Hikwsí it akw itamuy it tutuqayna: Nāt mohtiwat kihut wunuqw, pas susqahovariwuy yeyspit aw nāt uhtsiwta. ⁹Noqw pep hintsakpi yep qatsit tuawi'ta. Puma pi God aw hīhihta kuwahtiput öoyya; piw put eñem hihtuy qöyantota. Noqw nāmahin pi as hak pantsakq, pam pantaqa kurs hin put unaiñwayat ainqw qaanthipuyat ayo hōnani. ¹⁰Pi pam tutavo hihta suovaamnihqat-sa yuaatañwu-puma hihta nōnösaniqata, pu hihta hīhikwyaniqata, pu hin napwatotaniqata. Noqw pam tutavo pay hāk hihkay'ta, hisat pam súlawhtiniqey aw pahsavoo. ¹¹⁻¹²Noqw pay God itamumi hihta lolmat pasiwnaqw, Christ itamuñem God awwat móriñiniqe öviy wunuptu; nihqe soñawnen mötsápkit añ kuyvaqe sūs haqam susqahováriwput aw pañso paki. Pam mötsápkı hin hintaniqey pasiwtqaqe, mohtiwat epnihqe pas pavan nukñwa, öviy pi pam qa tūwaqatsit ep wunu, piw qa sinmuy māyamuy ahpiy yukiwa. Noqw Christ nāp uñway yankañw pañso paki, hīhihtuy uñwáyamuy qa put yankañwo, sen kapírat uñwáyata, sen wakashoyat uñwáyata. Pam pañso pákihqe itamuy sūs qenivo oya. ¹³Ura mohti pasiwni yan yukuqw kurs haqawa hihta akw tuyoy'ewayhtiqw, God awwat moñwi wākasit uñwáyat, sen kapírat uñwáyat akw put mahkwañwu. Pu piw pam wakasmanat taqtsokiwhqat qötsviyat kūyit akw namiqwriwtaqat akw put mahkwañwu. ¹⁴Noqw kurs pam pantaqa hakiy tuyoy'ewakwnihqat kwañw'ewakwtaniqey aw öqalay'taqw, Christ pas nāp uñwáat tis pi öviy kurs hin itah'unañway qa kwaiñw'ewakwtani, ispi pam Hikwsit sútsepnihqat añ God aw nātapqe itamuñem mokq'ö. Noqw pi itam kwaiñw'ewayhtotiqe soon pāpu hisat hin yesqey pan yesni; níkañw itam God sutsep qátuhqat eñem apiwyuñwni. ¹⁵Yantaqw hapi öviy pam puhuvasiwnit God-nikañw pu sinmuy amuhtsave hintsaki. Ura ima hakim mohti pasiwnit aw yanyuñqam tutavot ep qaanthtoti. Noqw pay Christ mokqe mohti pasiwnit ainqw pumuy mātavi; nihqe sohsokmuy wáñwayniwyaqamuy amuñem qenit yukuqw, God amumi hin ãawnaqw, puma makiwyaque sutsep himuy'yuñwni. ¹⁶Noqw itam navoti'yuñqw, haqam hakiy ahkwayñap himu hin hintaniqa yukiwtaqw, pay kurs pi hin pan put yuki'taqa qa mokq, pam aw antañwu. ¹⁷Pi hin hintaniqa yuki sinot mokq, pep pu' hihkay'tañwu; qa pantaqw pay nāt put pasiwnaqa qatuqw, pam qa öqalanirñwu. ¹⁸Noqw öviy pay piw i' mohti pasiwni pas úñwat-sa akw pan yukilti. ¹⁹Noqw öviy ura Moses tutavot eq hin ayatiwyaqat sohsokmuy sinmuy ãawnat, pahsat pu pam wakasmamñatuy pu kakapirstuy uñwáyamuy kūyit enañ kuyhta; nit palaphöt-nikañw pu hihta tūsaqat hyssop akw pam tutuvenit-nikañw pu sohsokmuy sinmuy put akw mahkwa; ²⁰Nihqe pañqawu: It uñwat akw hapi God umumi pasiwna. ²¹Pu pam piw öviy pan God eñem mötsápkit uñwat akw mahkwa, pu pep hīhihta akw hintsatskiwhqat sohsok pīwu. ²²Pu pay pas ka pēp sohsoy himu uñwat akw powaiwtaniqat pan yukiwta; pu uñwat qa munvaniwhq, pay qaanthipuyat ayo yukiwni.

Christ's Sacrifice Takes Away Sins

²³Noqw ḥoviy hapi pay himu tūwaqatsit epnihqa kurs hin qa hihtuy uñwáyamuy akw kwañw'ewayhtiwni, pam pi ḥoveqatsit epnihqat tuawi'taqee. Niñkañw pay himu ḥoveqatsit epnihqa hakiy uñwáyat hihtuy uñwáyamuy epnihqe pas pavan nukiwat kurs hin qa kwañw'ewayhtiwni, it Christ pas nāp uñwáyat akw'a. ²⁴Pi pam haqam kīhut pas āantsawat sinot māyat akw yukiwtaqat qa pañso paki, pas antsanihqat tuawi'taqat aw'i; pam qa pañsonit pas hapi ḥomiqatsit aw paki, pāpu pas God atpiro itamuñem mātaqtiniqe ḥoviy'o. ²⁵Pi soon pas pam piép nātapmantani, God awwat mohpeq moñwi añsakis yahsañwuy ep pay hihtuy uñwáyamuy yankaiñw pañso pákiñwuqat pan'i. ²⁶Pi as kurs pantaqw, soon pam tūwaqatsit yayhniwhqat pahpiy qa piép kānavotmantani; noqw pi yepehaq pam soñwaveq sūs mātaktiqe, pas nāp nātapqe, sinmuy qaanh tipuyamuy ayo yuku. ²⁷Noqw pay hapi sinom sūs soñiqat pan amuñem yukiwta. Noqw atsva pu' God pumuy amuñem hinwat yúkuni. ²⁸Noqw ḥoviy hapi Christ pay sūs taviwa, kaysiwhqamuy amuñem qaanh tipuyamuy nahpe haqami hintsakniqe ḥoviy'o; nihqe pam nāt piw mātaqtini, qaanh tiput ayo yúkuniqe qa ḥovynit, put aw tunatyawyuñqamuy ayo óyaniqe ḥoviy'o.

10 ¹Pi pep hin tutavo kihsit an hihta lolmat nātoniqat tuawi'ta; pam qa pas pas antsa pam'i; kurs pi hin pep hihtuy qóyantiwyaqamuy añsakis yahsañwuy añ yúmosa pantsakiwhqa pañso ökiwtaqamuy sūs lolmatani. ²Pi as pantaniqw ya pam qa pañso pay yukiwtani. Ispi pep okiwlalwaqam sūs powatote', soon pāpu hīhihta qaanh tiput unaiñwpeq sunvoti'yuñwni. ³Noqw pi pep put pantsakiwhqat ep añsakis yahsañwuy ep qaanh tipu ahoy u'naniñwitu, ⁴Ispi soon wakastahtaqtuy pu kakapirstuy uñwáam qaanh tiput haqami hintsanniq'ö. ⁵Paniqw hapi ḥoviy Christ tūwaqatsit aw pitutoqe pañqawu: Um hihtuy qóyantiwyaqamuy-niñkañw pu ñumi ñoywaqat qa tuñlay'ta; nihqe um inuñem tokot na'sasta. ⁶Um hihta ñumi tataqtsokwaqat pu qaanh tiput ep ñumi himu ñoywaqat ep qa nāhahlaytapna. ⁷Pahsat pu nu pañqawu: Meh, God, nu hapi uhtunatyay hinhtiniqeý ḥoviy pitu; pay ura tutuvenit mupipitaqat ep nuy pan pēniwta. ⁸Ura pam mohti pañqawu: Um hihtuy tutavot an qóyantiwyaqamuy-niñkañw pu ñumi ñoywaqat qa tuñlay'ta; um hakiy qaanh tipuyat ep ñumi hihtuy tataqtsokwaqat ep qa nāhahlaytapna. ⁹Pam pan lavayhtiqe pep pu' piw pañqawu: Meh God, nu hapi uhtunatyay hinhtiniqe ḥoviy pitu. Pam kítahqe mohti wakastahtaqtuy pu kíhut pas amuñem tokoy sūs tāvíq'ö. ¹¹Ura God awwat momiñwit nāqavo put kiyat ep honíkahkañw hihta hintsatskañwitu; pu pay nāt piw God eñem hihtuy qóyantotañwitu, soon pi puma qaanh tiput haqami hintsanyaniq'ö. ¹²Noqw pay Christ tuwat

sinmuy qaanh tipuyamuy ep sūs nātapqe, pep pu' pam God putvaqewat qatuptu; ¹³Nihqe pahpiy put tuwqamat put aw maqaptsi'yuñwniqat pam nuhtay'ta. ¹⁴Pi pam pas sūs nātapqe God enem sutsvo oyiwuñqamuy pās hin hinyuñwniqat pan sūs yuku. ¹⁵Pi Qahováriwtaqa Hikwsí piw pas nāp put pantaqat itamuy āawna; öviy pi ura as pay mohti pañqawu: ¹⁶It atsva pu' nu yan amumi pasiwnani, kita Tutuyqawhqa: Nu unañwayamuy añ ilavayiy tañatani, pu nu wuwniyamuy añ itutavoy pēnani. ¹⁷Pu nu pumuy qaanh tipuyamuy-nikañw pu nukpantuwiyyamuy pāpu qa u'n'i'tani, kita. ¹⁸Noqw God hakiy qaanh tipuyat put añqw yukuqw, pep pāpu qaanh tiput ep himu niniwhqa súlawni.

Let Us Come Near to God

¹⁹Yanta hapi, itupkomu; noqw öviy itam Jesus uñwáyat aw yankahkañw qa tuhtuskahkañw haqam susqahovariwhput aw yuññiniqw itamuñem geni. ²⁰Pi Jesus Christ pas nāp tokoy ahpip soñawnen itamuñem pöhut taytaqat yuku; noqw put tokoyat mötsáp'uhtsits antaqat añ itam God aw yuñta. ²¹Pi Christ itamuy God tímuyatuy amuñem put awwat mohpeq moñw'iwtaqey ep wunu. ²²Noqw öviy itam suan unañway'kahkañw, qa hin pēvewnayakahkañw, God aw tuptsiwni'kahkañw put aw ókini, itah'unañway Christ uñwáyat akw pāhomiwyuñqat navoti'kahkañwo, hakiy küyit akw tokoy pāhomhqat pan'i. ²³Pas itam qa wiwsiyakahkañw God aw tuptsiwni'yuñqey qa qe'totini. Pi i' hak hin hintaniqat lavayhtiqa pas soon qa āantsani. ²⁴Pu itam hin nānami unañway'yuñwniqey pu lolmat hintsatskaniqey nāu'nañwnayani. ²⁵Itam sūvo tsotsvalyaniquey qa qe'totini, haqawatuy amun'i; itam qa pumuy amún hinwist nāu'nantoynayani, tis öviy'o, talöñnit aw pitutoqw itam navoti'yuñqee. ²⁶Ispi itam as hihta pas suyan pantaqat nanaptakañw, tuwat nāp itahtunatyay añ hinwise' qaanh totiqw, pay ahpip pas qa himu haqam pāpu itahqaanh tipuy ep nīniwni. ²⁷Pánis-sa hak pan hintsakqa navoti'taqw, God sinmuy sohsokmuy amuñem hinwat yukune', tuwqamuy amuhpewi itsívuy mahtakne', qōhit akw pumuy hovalani. Noqw hak it navoti'te', tsawiniwkañw maqaptsi'taíwu. ²⁸Ura pi hak Moses tutavoyat qa kaptssi'taqw, hakim lōyöm sen pahyom put navoti'yuñqam pan lavayhtotiqw, momiñwit put qa ökwatutwat nínayañwu. ²⁹Noqw hak God Tiyat pēvewnäqa hin tis pas pavan nuhtsel'ewakw sivihpit hihkay'vani. Pam pi Qahováriwtaqat Hikwsít God núokwayat hakiy aw nóahqat qahihtata, piw Christ uñwáyat aw wukukuyku, nāmahin pi as God put uñwat akw put aw pasiwnat, nēñem put sutsvo tavi. ³⁰Pi itam God yan hiñqawhqt tuwi'yuñwa: Ason nu hapi hakiy eñem nāoyni; ason nu hihta ep hakiy aw ahoytamantani, kita Tutuyqawhqa; pu piw yanwata: Tutuyqawhqa sinomuy hin yukunani. ³¹Pi pas God qátuhqat mapqölmiq posnaniqw, pam nuhtsel'eway'o. ³²Níkañw pay kurs uma umuhhisatqatsiy añ wūwayani. Ura umuh'unanway

tālawvaqw, uma qaan'ewakw hihta añ kānanvotyakahkañw añ kūkuyva.

³³Umuñaqw haqawat sinmuy amutpik kānanvotya, piw okiwhinyuñwa; noqw umuhsuñwamuy pan okiwsahsanyaqw, uma pumuy amumum kānanvotya. ³⁴Oviy pi ura uma sivipit añ tañawtaqamuy ñkwatutwa; pu hihta umuhhimuy hovalayaqw, uma put ep qa hin unañwtoti, suyan pi uma ñveqatsit ep hihta pavan nukñwa, pu pas qa hinhtiñwuqat himuy'yuñqey navoti'yuñqe ñoviyo. ³⁵Oviy uma umuhqapevewniy qa añqw lasyani. Pi kurs uma yūmosa put añ hinwise', hihta a'ñö hihkay'taqat ömahtotani.

³⁶Pay uma kurs hin sohsok hihta añ qa nakwhani'yuñwni; nen uma God tunatyayat añ hinwisq, pam umuy hin äawnaqat uma put makiwyani. ³⁷Pay nāt hihsavoniqw i' hak pítuniqa soon qa añqwni, nen soon sōwuni. ³⁸Noqw i' hapi súantaqa qapēvewnny akw qatsit tuwani; nīkañw kurs hakiy pay ahoy tu'qaltiqw, soon nu put ep hahlayni. ³⁹Noqw pay itam añ hakimuy tuptsiwnit añqw ahoy tu'qaltotiqe ayo maspiwhqamuy qa amunyuñwa. Pi itam hapi tuptsiwnit añ ahsupoq hinwisq, itahhikwsi ayo yámakni.

Faith

11

¹Itam qapēvewnnt akw hihta itahnöiyiy aw yórikyaniquey navoti'yuñwa, pu put ahpiy hihta qa mātakqat pas suyan māmatsya. ²Pi hisatsinom qapēvewnny ahpiy lomayuaatiwy. ³Itam qapēvewnayaqey aw tutwaqw kurs tūwaqtsi God lavayiyat akw yukilti; noqw ñovi himu yan mātakyaqa pay hihta mātakyaqat qa put añqw yukilti. ⁴Ura Abel qapēvewnnaqe Cain epnihqe pavan nukñwat God aw hihta tavi; nihqe put ahpiy pay kurs pam súantaqey panwat mātakti; God put kuwahtipuyat ömahtaqey akw put pañqawu; noqw pay as Abel mokpuniñkañw nāt put tuawi'ta. ⁵Ura Enoch qapēvewnnaqe mokiwyu añqw qa yuku, nīkañw ñomiqatsit aw nahlakiwa. Nihqe pam qa nātuwiwa, God pañsoq put nahlaknaqw ñoviyo. Pi pam nāt qa nahlakniwht, pam aw lomanavotniwta, pam God unañwve hinmaqe ñoviyo. ⁶Noqw pay hak qa tuptsiwe' kurs hin God unañveni; pi God awnihqa pay pam pas suyan qátuhqe put hepnumyaqamuy kuwahtiput máqañwuqat kurs hin qa tuptsiwni'tani. ⁷God nāt hihta qe'yaqat añwu pay Noaht äawnaqw, pam qapēvewnnaqe put kapttsita; nihqe pākihut maskataqe timuy ayo nōñakna. Put hapi akw pam yep qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy qalomáhinwisqat mahtakna; noqw pam súantaniqat God yan put lavayhti, hak God aw tuptsiwhqa hin súantaqat pan'i. ⁸Ura God Abraham wáñwayhqe, put haqam tutskwat ason makiwniqey aqwniqat aw tutapta. Noqw ñoviy pam qapēvewnnaqe God aw tuquayvastaqe nāp tutskway añqw nakwsu, haqaminihqey qa navoti'kañwo. ⁹Ura pam qapēvewnnaqe haqam tutskwat aw awiniwtqaqt qa ep sínónihqey pan hinnuma; ura pam mötsápkit añ ki'tinuma. Noqw ura Isaac-niqw pu Jacob puma piw put an hinnuma; ura God pumuy tutskwat máqaniqey piw äawnaq'ö. ¹⁰Abraham pi wuhkokitsokit huruwunuuhqat God ahpiy

yayhnihqat piw yukiwhqat aw tayma. ¹¹ Ura God Sarah Abraham nōmayat ti'vaniqat put aw pañqawu. Noqw pam put hinhtiniqat qapēvewnaqe nō'yiltiqe tsākw tavi, nāmahin pi as pam pāpu pas ań ruhpakiwkańwo. ¹² Paniqw hapi öviy i' hak pay mokput antaqat ahpiy tokpelat ańhqe sōtuy amún qaan'ewakw hintaqam aniwhti, pu pātuwaqatsit qalavaqe tūwat soon hak pohtoylaniqat pan'i. ¹³ Ima sohsoyam qapēvewnayaakahkaiw qatsiy kükuyva, himu amumi awiniwtaqat qa ep ökit'a, pay pánis-sa yāvoq put tutwaqee; nihqe pas suyan put pantaqat pās nātuuptsiwnaya, nihqe ömahtota, pay puma qa pep tūwaqatsit ep sínomnikańw pay panqe hāk hinnumyaqey pañqaqwa. ¹⁴ Pi pan lavayi'yuñqam súyan pi haqam kiy hepnumya. ¹⁵ Kurs pi hin as puma haqaqw nōňakqey aqwhaqami tunatyawyuńwe', qa hisat pay ahoy aqwy'e qenitutwani. ¹⁶ Noqw puma hapi haqam pas nukhwat qatsit öveqatsit ańqwnihqat tunatyawyuńwa. Paniqw hapi öviy God pumuy Tutuyqawhqaamnihqey pan túńwantiniqey suhtaq'ewa, pam pumuy amuniem wuhkokitsokit na'sastaqe öviy'o. ¹⁷ God Abraham aw tuwantaqw, pam qapēvewnaqe Isaac God aw tavi, nihqe i' hak tiy put aw awinit pasiwtqaq pas sūkw tiy kuwahti. ¹⁸ Ura God put aw pañqawu: Ason Isaac timat uhsinomni, yan'i. ¹⁹ Pay kurs pi hin God put ahoy tātaynaniqey qa panhtiniqat pam wūwa nāmahinpi as mokni; noqw öviy pañqawniqw pay soñawnen pi pam pañqw put kwusu. ²⁰ Ura Isaac qapēvewnaqe timuy Jacob-nikańw pu Esaut pumuy nāt hihta hintaniqat ep pumuy öqala. ²¹ Jacob qapēvewnaqe ura mokiwuy aqw hayińwnaqe, Joseph tímuyatuy lōqmuy öqala, nihqe natöńpiy akw moto'kańw God aw okiwlawu. ²² Joseph qapēvewnaqe qatsíso'ñwamiq pítuhqe, Israel tímuyatuy haqamianiqat mahtsikna; nihqe öqayat hin hinhtotiniqat pās tutapta. ²³ Moses tihiwhq, naat-niqw pu yuat puma God qapēvewnaqe payhkomuy mūmuyawhtuy ań put tupki'ta, yaw pam súhimuniqw öviy'o, puma mońwit hin yukiyat qa mamqaskee. ²⁴ Moses wuińwqe qapēvewnaqe Pharaoh tiyat mānat tíatnihqey pan túńwantiniqey qa nāwakna. ²⁵ Tatam pay God sinomuyatuy amumum hīhihta ań kānanvotniqey namorsta, qaantaqat hahlayhpit ep hihsavo hahlayniqey epnihqee, ²⁶ Christ tutukpanhqatsiat Egypt epeq hīhihta núnukhwat epnihqe pas pávannihqat pan aw wūwaqee, pi pam pan put tunatyat ep hihta akw tayawinpit pas antsay'taqe öviy'o. ²⁷ Pam qapēvewnaqe öviy Egypt-tutskwat tatamhta, mońwit itsívuyat qa mamqast'a; pas pam hakiy qataymataqpuvanihqat tuway'taqe pan hihta ań kuyta. ²⁸ Pam qapēvewnaqe mañat uihwáyat hötsíwat övaqe pu ánan'ik wiwtsi, piw mañat sikhwi tuhpet nōsa; noqw öviy motitihiwyaqamuy tötimuy qóyatoqa qa pumuy amumi may'tat, amutsva yūmosa ahpiy'o. ²⁹ Ura Israel-sinom qapēvewnayaqe Palavatuphat ańqe' tutskwat lakput ań ayo nōńa; noqw as Egypt ańqw sinom put tuwantotat, paöysoa. ³⁰ Israel-sinom qapēvewnayaqe tsane'sikis tālat ań Jericho-kitsókit qōqönyaqw, ép kihut tuhkwaat sapumhti. ³¹ Noqw ura tokoy huhyaqa, Rahab, qapēvewnaqe

qatuptsiwni'yuñqamuy amumum qa súlawhti, pi hakim kitsókimi nanauyve pohtamaqam put aw pituqw, pam pumuy amumi unaiñwtapqee. ³²Noqw ya sen nu náto piw hiñqawni? Pi nu haqawatuy tuawi'taniqw soon añ tuwaniy imuy amuptsiwtani: Gideon, pu Barak, pu Samson, pu Jephthah, pu David píwu, pu Samuel, pu God lavay'aymuyatuyu. ³³Ima qapévewnit ahpiy haqe' momiñwituy sinomuyatuy áñwutota; súan yësiwniqat aniwnaya; hihta awiniwyuñqat ep öki; pu wukotohohtuy moayamuy útatota;

³⁴Uwiñwuy a'nö mukiyat tókaya; sipwuvahpit qalayat añqw ayo ipwaniwy; qa öqawi'kahkaiw a'nö hoñivitoti; nänaywaqe a'nö öqaltoti; tuwqamuy taq'oyiyamuy tatslakna. ³⁵Momoyam timuy so'qe ahoy tñayyaqw amumi yórikya. Pétu mätaviwyaniqey qa nänakwhaqe, hihta qaan'ewakw añ okiwsaniwy; puma hisat ahoy yesvaniwniqat epeq pavan nukñiwat qatsit aw-sa taywisqe öviy'o. ³⁶Pu pétu amumi qaan'ewakw tututsiwy, pu wuvahtinumya; hikis pas sómiwy, pu sivikiva tañatiwy. ³⁷Puma tatatumpiwy; siyarat akw nähoy tutkitiwy; unaheviwy; sipwuvahpit akw qóyantiwy; okiw kanelvuhkat, pu kapirsvuhkat yuysi'kahkaiw ainqe' hinnumya; hihta ñastayakahkaiw; hihta akw okiwhinyuñqe kánanapta.

³⁸Yep qatsi pumuy qa hihkay'ta, puma okiw haqe' qayësiwhpuve hinnumya, tuhtukwivaa, pu tuhsövaa, pu tutskwat añ koroiwyuñqat aña'. ³⁹Ima sohsoyam qapévewni ahpiy lomanavotniwy; noqw pay God pumuy hihta ãawnaqe pumuy nát qa maqa. ⁴⁰Nikañw itamuñem hihta pavan nukñiwat pasiwnqa, puma itamum sumiyankahkaiw pasiwnnayaniqat pan yuku.

God Our Father

12 ¹Noqw itam it akw moñwvastotiqamuy akw nöyakiwtaqe, öviy itam qa nán'ekni'kahkaiw nanamunwani; nen a'nö yuhtukni. Itam sohsok hihta pupput o'yani, pu sohsok qaanhütiput itamuy ñuy'yuñqata.

²Itam Jesus aw-sa taywisni, itahqapevewni yayhnaqat pu yúkuhqat aw'i. Pam hapi hahlayhpit makiwniqey tunatyawkañw naholehtsit ep mokqey añ kuyva, nahaman'ewakw qa hihtatat'a, nihqe God moñw'atsvewayat putväge qatuptu. ³Noqw öviy uma put añ wüwayani, hin pam nakwhani'taqata, hakim qaanhinwisiqam put aw rohomhtotiq'ö. Uma put añ wüwaye', soon wuhanmamañwuy'yani, pu ókiwhtotini. ⁴Uma qa haqawa qaanhütiput aw rohomnumhqeyp moki. ⁵Ya tutuveni umuy God tímätnihqat pan ökwhantaqat uma pay suhtokya? Ura yan pey'ta: Itii, Tutuyqawhqa uñ ökwhantaqaw, um put qa paysoqtani, pu pam uñ sivintoynaqw, um put ep qa pas unaiñwmokmantani. ⁶Pi Tutuyqawhqa hakiy aw unañway'te', hakiy ökwhañwu, pu qa hakiy tiy kwúsuhqeyp qa wuvahtañwu. ⁷Kurs uma ökwhaniwyaqey añ kuyyuñqw, pep hapi pu' God umuy tímuy'taniqey pan tumaltani. Puyaw haqam hakiy tiat nayat ahpiy qa ökwhaniwa? ⁸Pi itam sohsoyam hihita ep ökwhaniwy; noqw kurs hak qa hihta ep ökwhaniwe', pep pu' soñawnen pam pay hakiy qa

puwsuñway'kañw tihtaqt tiyat antani, nihqe pay qa God tñatni. ⁹Yep qatsit ep itanam itamuy ökwhantotaqw, itam pumuy kaptisi'yuñwa. Noqw ya sen itam tis hihikwsimuy yúkuhqt aw tūqayyuñwe', soon qa yesni? ¹⁰Itanam pi pay as antsa pan unañwtote', hihsavo itamuy ökwhantotañwu. Noqw God hapi itamuy akw moñwvastotiniqat öviy panhtiñwu, itam put an qahováriwyuñwniqat öviy'o. ¹¹Noqw nāp hak ökwhaniwhqey ep soon hahlayhtimantani; níkañw pay atsva hak put añ kuyve' kwakwhat unañway'vañwu, piw suan hinmañwuniqey tuwi'vañwu.

Instructions and Warnings

¹²Oviy hakiy unañwmokq, maat súhayiwtaqw uma öqalayani; pu hakiy tamöat qaöqáwi'taqw uma put hoñvitotani. ¹³Nen uma soñawnen hakimuy kukyamuy eñem suwip pöhtotani; nāp hisat hakiy kuk'at qa pasiwtqaqt öqaat ruhpakni; pam qa panhitit qalaptuni. ¹⁴Uma sohsokmuy amumum kwakwhat qatsit añ ö'qalyani, pu qahovársqatsit añ'a. Put uma ñastaye', soon Tutuyqawhqtat aw yórikyani. ¹⁵Uma pás tunatyawwisni, taq sen haqawa God núokwayat qa akw moñwvastini, taq nāp hisat hak tūsaqt a'ñö tsívot anhte' wühaknighqamuy hovalani. ¹⁶Uma tunatyaltotini, taq nāp hisat haqawa tokot sokoplawni; sen yep qatsit-sa aw tunatyawtani, Esaut añ'i. Ura pam motitinihqe makiway sūs nösniqey aw apsiwtqaqt öviy put nähoyñwa. ¹⁷Noqw ura ahipiy pantaqw, put naat put öqalaniqat pam nāwakna. Noqw pay ayo noiwa, soon kurs pam hiniwhtiqat alöñtaniqw öviy'o, nāmahin pi as ura okiw pas pakkañw hin put alöñtaniqey hepta. ¹⁸Pi uma tükwit Sinait qa aw öki, imuy Israel-sinmuy amún'i. Ura pam tükwi uwiwikaiñw pamesit akw nömseekiwañw, qatāla, pu piw huk'ohpokiwta. ¹⁹Pu pañqw hak töökqe hinqawlawhq, puma put tönayat nanapta; nihqe puma put nanaptaqe, as pam pāpu qa pumuy amumi yuaataniqat okiw yan tūviñtota, ²⁰Pas kurs puma soon hin tutaptiwhqat añ kuyyuñwniqe öviy'o, pi ura pañqawu: Níkañw híkispi pay himuvohko tükiwt aw toñokq, pay tatam uma put tatatupninayamantani, sen lansat akw nínayamantani. ²¹Noqw ura kurs pi pas nuhtsel'ewakw soniwhq, öviy Moses pañqawu: Pas nu pavan tsawnaque, tururuyku. ²²Pi uma hapi tükwit Zion aw öki, pu pas qátuhqat God wuhkokitsokiyat, öveqatsit ep Jerusalem aw'i; God hoñviaymuyatuy qaan'ewakw hintaqamuy amumii; ²³Pu súmi tsovawtaqamuy mohti tihtiwhqat aw tōnawtaqamuy túñwniam öveqatsit ep pey'yuñqa pumuy amumii; pu sohsokmuy amuñem hin yuki'maqat God aw'i; pu añ suan hinyuñqamuy sinmuy hikwsiam hinyuñwniqey añ pás pasiwhtotiqamuy amumii: ²⁴It puhuvasiwnit ep God-nikañw pu sinmuy amuhtsave hintsakqat Jesus aw'i; pu put uñwáyat wiwtsiniwyaniqat Abel uñwáyat epnihqe pavan hihta núnukñwat tuawi'taqat aw'i. ²⁵Uma tunatyaltote' hakiy öñaqw yuaataqat aw tūqayyuñwni. Susmataqpi ima hakiy tūwaqatsit ep yuaaykuqat aw qa tūqayyuñqam pas ayo qa nöña.

Noqw pay tis itam hakiy ñ̄naqwa yuaaykuqat aw qa tūqayyuñwe', kurs hin ayo nōñakni. ²⁶Ura hakiy tönaat ephaqam pas tūwaqatsit tayayaykina; noqw pu' hapi pam hinhtiniqey lavayhtiqe pañqawu: Sūs piw nāt nu qa tūwaqatsit-sanit pay ñ̄veqatsit enañ tayayaykinani. ²⁷Noqw pam sūs piw sohsok hihta tayayaykiniqey pañqawhqe, hihta tayayaykuqat sohsok súlawhtiniqat pañqawu; pay añ hihta yukiwhqat hapi; noqw añ himu soon wayayaykuniqa hûrs hoñvani. ²⁸Noqw ñ̄viy hapi itam moñwtunatyat pas soon wayayaykuniqat makiwyaqe, itam put ep God tsúyakyani; nen itam kaptsi'kahkañw pas hihtay'kahkañw put aw okiwlalwe', put unañwveyani. ²⁹Taq aw itahyantaqa God qōhi hihta tsohtso'nañwuqat anta.

How to Please God

13 ¹Uma nānatupkomuy amún nānami unañway'yuñwniqey qa haqami qe'totini. ²Uma hakimuy qa umuhtuwimuy pāsyaniqey qa ayo yuykuyani, taq haqawat panyuñqe qa navoti'kahkañw kurs God hoñviaymuyatuy pāsya. ³Añ sivilalwaqamuy uma u'ni'yuñwni, pas amumum panyuñqey pan'i; pu uma qahahlayhpit añ kānanvotyaqamuy u'ni'yuñwni, pay uma piw amún tokoy'yuñqe ñ̄viy'o. ⁴I' nōmaqtsi sohsokmuy amuhpiy kaptsiwtani, pu put qa hak tuyoy'ewakwtani; nīkañw hapi imuy añ nāhuhyayaqamuy amuhpa' hinnumyaqamuy pu tokot sokoplalwaqamuy pay ason God hin yukunani. ⁵Uma hihta tuñlay'taqat qa pan qatsi'yuñwni, pay uma hihta himuy'yuñwe' put ep nakwhani'yuñwni; pi ura pam pañqawu: Soon nu uñ tatamhtani, kita. ⁶Noqw ñ̄viy pay itam tatam qa nánahtsopyakahkañw pañqaqwani: Tutuyqawhqa nuy paañwni'ta; noqw sinom nuy hintsatsnaniqw, nu soon amuhpe tsawiniwtani. ⁷Umumi tunatyawayuñqam God lavayiyat umumi yuaaykuyaqamuy uma u'ni'yuñwni; uma pumuy hin hinwisqat aw wūwantote' amún qapēvewnít an hinwisni. ⁸Jesus Christ hin tāvoq hintaqey nāt panta pūu, pu yahpiy sútsepni. ⁹Uma hihintaqat alónöt tutuqayhpit qa akw itahqapevewniy añqw lasyani. Pay hakiy unañwaat God núokwayat akw hûrs'iwtaqw pam put eñem lolma, i' nōsiwhqa put hintsatskaqamuy qa moñwvastapnaqat qa put akw'a. ¹⁰Pi itam nāp itahtuwi an God aw nāwakintota. Noqw ima Jerusalem ep God kiyat ep tumalay'yuñqam soon put ep itamum hintsatskani. ¹¹God awwat mohpeq moñwi qaanh tiput ep kapírat nīnat, uñwáyat yankañw, haqami pas ãantsawat aw pákiñwu. Noqw pay hoñviayaat put tokoyat haqam hākyesqat kwayñnavohaqami yawme', pep put taqtsokñwu. ¹²Noqw ñ̄viy piw Jesus pas nāp uñway akw sinmuy kwañw'ewakwtaniqe ñ̄viy kitsókit kwayñnavehaqam kānavotqe mōki. ¹³Noqw ñ̄viy itam haqam hākyesiwhqat ihpo put awyani; nen itam put amún qalomálvayhiwyani. ¹⁴Pi itam kitsókit sútsepnihqat yep ñastaya, pi itam sukw pítuniqat tunatyawayuñwa. ¹⁵Noqw ñ̄viy itam God aw nānoayani, it nu pañqawu:

Itam itahmoay akw put tayawnayani, piw put aw kwakwhatiwisni, Jesus Christ ań'a. ¹⁶Níkańw uma lolmat hinhtotiniqey, pu hihta akw hakiy paaiñwayaniqey qa suhtok'iwyuniwni, pi put pāvantaqat God aw noiwwisqat ep pam hahlayi. ¹⁷Uma umumi mońw'iwyuńqamuy amumi tūqayyuńwe', amumi nānakwhani'yuńwni, taq puma umuhhikwsiy aw tunatyawwisa. Noqw soon puma tumalay ep God aw qa lavayhtotini. Noqw uma pumuy amumi pās tūqayyuńqw, puma hahlaykahkańw lavayhtotini. Níkańw putuiwkahkańw lavayhtotini kurs uma amumi qa tūqayyuńq'ö. Noqw pam pantaqa umunuńem qalomáhintani. ¹⁸Uma itamuńem nāwakinwisni, pay itam itah'unaiway pasiwyuńqey as qa nánahtsopya, sohsok hihta ań pas qaatsat hinwisniqey suhtaq'ewyakahkańwo. ¹⁹Níkańw nu as tis pas īts umumi ahoy mātaviwniqat öviy uma yan hinwisniqat nu okiw umumi yan nāwakna.

Prayer

²⁰God hapi hakiy kwakwhat unaiñwtoynańwuqa; pam hapi Itahtutuyqawhqay Jesus Christ, kanelmuy amumi suan tunatyawmaqat, mokiwuy ańqw ahoy tātayna, ura pam nāp uńway akw itamuńem sūs namivasiwnaq'ö. ²¹Okiw nam pam umuy hin hinyuńwniqey pasiwyuńwniqat umunuńem pan yúkuni, uma sohsok hihta ań put tunatyayat ań hinwisniqat öviy'o. Nam pam umuhpiy tayawniwniqey put tumalay'taa, Jesus Christ ań'a. Nam pam yūmosa aqwhaqami tayawintiwa. Nam antaa.

Final Words

²²Noqw nu okiw umumi pańqawni, itupkomu: Uma ökwhanpit lavayit aw qa rohomwisni. Pay nu hikiqw lavayit umumi pēna. ²³Uma itahtupko Timothy sivikińaqw mātaviwhqat navoti'yuńwni. Noqw ason pam īts pituqw nu put amum umumi yórikni. ²⁴Uma umumi mońw'iwyuńqamuy sohsokmuy inuńem öqalanwisni, pu sohsokmuy God sinomuyatuyu. Ima Italyt ańqw sinom umuy öqalaya. ²⁵Nam God núokwaat sohsokmuy amumum yantaa. Nam antaa.

JAMES

God Sinomuyatuy amumi Pēniata

1 ¹Nu' James, God-nikańw pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ pumuy tūwikiamnihqa it penta, God sinomuyatuy ańqe' ahتسaval'iwtaqamuy amumii. Hakim öqawyuńńwu.

Faith and Wisdom

²Itupkomu, ason uma hīhihta akw unaheviwy'e, put ep hinhaqam hahlayhtotini, ³It navoti'yuńwee: Ason uma umuhtuptsiwniy ańqw lasyaniqey unaheviwy'e, uma put pantaqat ahpip qaits hin unańwtotiniqey tuwi'vayani. ⁴Nikańw hak hihta ep nakwhani'kańw, pay yūmosa put ań kuyvamantani. Nen hak pas tukwsiwńwu, pasiwtaińwu, qa hihta akw hintaińwu. ⁵Kurs uma haqawa suyan unańwtalwuwnit ḥastanen, pay pam God aw put öviy tūvińtani. Noqw pam hakiy qa qöhköyat, aw put nóani. Pi pam qa hihta kahkawnakańw sohsokmuy hihta huylawńwu. ⁶Noqw pay hak pas qapēvewnakańw put öviy tūvińtani, qa wiwsikańwo. Taq wiwsiqä pāhut hoinvantaqat anta. Pam hūkaińwuy akw nāhoy tutuptiwńwu. ⁷Noqw öviy hak pantaqa God ańqw pay hihta ömahtaniqey qa pan wūwamantani. ⁸Löq wuwni'taqa ahsupoq tunatyay ań qa hūrs'iwtaińwu.

Poverty and Riches

⁹Pay ań tuptsiwni'taqa okiwsinonikańw a'nö hímuniwhtiqey ep hahlayni. ¹⁰Pu i' hak kahaktaqa qahimuniwhtiqey ep piw tuwat hahlayhtini. Pi pam tūsaqat siyat an tūwayani. ¹¹Taq tāwa yamakq, kohsiwuy akw pay pahsat tūsaqa tsakińwu; noqw put siyat posńwu; noqw put lomavitsańwaat súlawhtińwu. Noqw pan hapi kahaktaqa nāt panmaqw himuat súlawhtińwu.

Testing and Tempting

¹²Pas sino unaheppit ań kuytaqa hahlayhpit ep'e. Pi ason Tutuyqawhqa put aw tuwante', put hihta ahsataqat aw nóani-it qatsit qaso'taqata. Pan hapi pam sohsokmuy put aw unańway'yuńqamuy amumi awini'ita. ¹³Qa hak hapi unaheviwe' pańqawni: God hapi inumi unahepta, kítani. Pi God pas qa hihta qaan hinhtiniqey náwakna. Piw pam qa hakiy aw unahepta. ¹⁴Pay sino hihta tuńlayiy ahpiy pan ūnatoyniwe' unaheviwínu. ¹⁵Pu tuńlayiy ań hinme' qaanhitińwu. Nen pam qaanh tipuy ań ahsupoq hinme' so'hwamíq mokni. ¹⁶Uma qáowíhiniwhtotini, pas aw iunaińwam itupkomu. ¹⁷Sohsoy lolma kuwahtipu, pu sohsoy makiwa qa hihta akw hintańwuqa hapi ñińq'ö. God tálawíwat yúkuhqa hapi itamumi sohsok hihta nukníwat noi'ma. Pam soon hisat alóntini. Pam tálanihqe soon hisat namtöke' haqam qatálawnani. ¹⁸Noqw pam kurs yan tunatyawtaqe, itamuy lavayiy pas antsanhqat akw aniwna, itam put yukimuyatuy ahpiy sus mohpeqyaniqata.

Hearing and Doing

¹⁹Noqw óviy'o, aw iunaińwam itupkomu, uma sohsoyam pás tūqayyuńwni; qa sulvayhtotimantani; qa suyhtsiptotimantani. ²⁰Taq hak tāqa itsívuy akw qa súanhinme' soon God unańwveni. ²¹Paniqw óviy uma it tuyoy'ewakwtunatyat ayo yukuyani, pu nukpantunatyat a'nö hoyoyotaqata. Nen uma okiw'una-níway'káhkańw God lavayiyat umuh'nańwmi panayani. Pi pam umuhhikwsiy ayo óyaniqey aw öqalay'ta. ²²Uma qa námi yétotat, God lavayiyat ań hinwisni; qa pánis-sa paysoq aw tūqayyuńwni. ²³Taq lavayit aw paysoq tūqaytaqa pay qa ań hinmaqa hakiy panaptsat akw nátuway'taqt pantáńwu. ²⁴Pam náviptsat, ahpiy nińwu; nen pahtsat pay hin sóniwhqey suhtokńwu. ²⁵Nikańw hak it tutavot pás pasiwtaqat, hakiy qenivo távińwuqat ań purime', put qa suhtoke', ań hinmaqw, God put hintsakpiyat ań put paanwani. ²⁶Kurs hak haqam God pas kaptsti'taqey pan namiuwante', leñiy qa aw tuyqawi'te', pam paysoq náyuyuyhnani. Pam pi haktonsa pás unańway qatu. ²⁷Noqw pay yan hapi hak God Itanay-niqw pas antsa put kaptsti'taqa hinmani kwańw'ewakw unańway'kańwo. Hak imuy nanalvutuy, pu końnanalvutuy hihta ań kánanvotyaqw amumi pohtamantani. Pu yep qatsit ep qa nátuoy'ewakwtani.

Warning against Prejudice

2 ¹Itupkomu, uma qa sinonunuińhtni, kurs uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ pas kaptstiwhqat aw tuptsiwni'yünwee. ²Kurs hak tāqa sikavalasivat tańapsomkańw, lomayuwsit'aqa umuhtsotsvalkimi pakiqw, pu piw hak tāqa hin'ewakw yuwsit'aqa ep pákini. ³Noqw kurs uma it

lomayuwsı'taqat-sa aw unañwtapye' haqam nukñwat ep qatuptuniqat put aw pañqaqwat, it öokiwhqat aw pañqaqwani: Pay um pep wínuni, sen, Pay um yep iwuwukpiy aqlap qatuptuni, kitotani. ⁴Kurs uma panhtote' pay qa suan wūwantotani. Soq uma sinmuy tsikantotani; nihqe qalomá'naiñway'kahkañw, hakiy enem hin yuykuyañwu. ⁵Kurs inumi tuqayvastotaa, aw iunañwam itupkomu. God yep qatsit ep añ okiwyaqamuy namorstaqe, pumuy moriwtunatyay máqaniqey tunatyawta. Pay qa panta? Sam pi pan hapi pam put aw unañway'yuñqamuy awini'ta. ⁶Noqw uma soq it öokiwhqat qa hihtatota. Puyaw qa kahaksinom umuy sóontsahtsanyakañw momiñwituy amumi umuy lölökinlalwa? ⁷Puyaw qa puma umuhnatiñwaniy qa hihtalalwa, it natñwanit pas hihkay'taqat akw uma túñwantiyqaqata? ⁸Ura i' pas pavan tutavo tutuvenit añ pey'ta: Um hin pas nāmi unañway'taqey pan uhsinosñway aw unañway'tani, yan'i. Noqw öviy kurs uma put anhtote' súanhtotini. ⁹Nikañw kurs uma qa sohsokmuy sun öoyye', pay pan hapi uma qaanhottini; nihqe mewnit qa tuqayvastote', panwat hin hinwisniqat tutavot ahpiy hin yukuniwyani. ¹⁰Pi hak pay as sohsok tutavot añ himakañw, sūp haqam put ep qaanhete', pay hapi sohsok ep qaanhüñwu. ¹¹Pi i' hak hakiy tokot qa sokoptaniqat kítahqa piw hak hakiy qa nínaniqat kita. Noqw öviy pay as kurs um tokot qa sokoptakariw hakiy níne', pay hapi um tutavot qa kaptisi'ta. ¹²God it tutavot hakiy qenivo táviriuqat añwat itamuy hin yukunani. Noqw öviy uma put-sa aw taywiskahkañw hihta yuaatotani, piw hihta hintsatskani. ¹³Pi ason hin yukiltiniqat aw pituqw, God núokwaat put itsívuyat añwuy'tani. Noqw God añ qa núokwat tuwat soon ökwatuwni.

Faith and Actions

¹⁴Itupkomu, sen hak pas qapēvewni'taqey pañqawkañw qa put aw hayawtaqat hinme', ya pam hin put akw moñwvasttini? Ya sen pam qapēvewniy akw ayo yámakni? ¹⁵Noqw kurs haqawat tuptsiñwi'yuñqam qa yuwsı'kahkañw, nōsiwhqat ñastayaqw, ¹⁶Uma haqawa amumi pañqawni: Pay uma qa hin unañway'kahkañw ninmani. Uma mukihtotit, ööyyani, kitat, puma hihta haqni'yuñqat pumuy qa huytaqw, ya hin puma put akw moñwvastotini? ¹⁷Noqw öviy hak qapēvewni'taqey pañqawhqa put qa aw hayawtaqat hinme', pam haktonsa qapēvewni'tani. ¹⁸Haqawa ka hakiy aw pañqawni: Yaw um qapēvewni'ta; noqw nu'wa hihta tumalay'ta. Taa, um uhqapēvewniy inumi mahtaknani qa hihta uhtumalay akw'a. Noqw nu'wa ihintsakpiy akw ituptsiñwiy ûmi mahtaknani, kítani. ¹⁹Pay God pas sükanihqat um tuptsiñwi'ta. Pay um súan wuwni'ta. Ima nukpanhihikwsimuy piw pan tuptsiñwi'yuñqe maqasneve tururutoti. ²⁰Noqw puyaw um soon it navotni um hak an'ewakw wuwni'taqa sino? Sen hak qapēvewniat qa hihta apitiqw, pam haktonsa qapēvewni'taiñw. ²¹Ura Abraham itana hom'oyvhkat ep tiy Isaac hom'oyhq God put súantaqat pañqawu. Pay qa panta? ²²Pam God aw tuptsiñwi'taqe öviy pan hinhti. Noqw put qapēvewniat hintsakpiyat akw

aw antsaniwa. ²³Noqw tutuveni hin lavayhtiqat hapi anhti: Abraham God tuptsiwhq, God put súantaqat pañqawu, ii. Noqw pam God kwātsiatnihqey pan túnwantiwa. ²⁴Noqw öviy hapi sino hintsakpiy ahpiv qenive wíunuñwu, qa pas qapēvewnit akw-saa. ²⁵Pu i' hak tokoy huhyaqa, Rahab hakimuy tuaw'ayhtuy pás tavit pu pay sutsvoqwat pumuy hōna. Nihqe pam hintsakpiy akw qenive wunuptu. ²⁶Pi hakiy tokoat qa hikwi'ste' mokpuniñwuniqw, pay hapi pan piw qapēvewni hintsakpit nañstanen mokpuniñwu.

The Tongue

3 ¹Itupkomu, pay uma qa sohsoyam tütutuqaynayaniqey anyuiñwi, it navot'iyuñwee: Itam tütutuqaynayaqam pas pavan qaöwíyukuniwyani. ²Itam sohsoyam hiihita añ öwihinwisa. Haqam hapi lavayiy ep pas qa öwihiniñhtiqá pás pasiwtaiñwu; nihqe sohsok tokoy tuyqawi'taniqey tuwi'tañwu. ³Meh, hak kawayot sipmoyhtotoyna, put aw tūqaytaniqat öviy'o. Nihqe pan hak put tokoyat sohsok ponilañwu. ⁴Pu uma kurs piw pākihut aw wūwayani. Nāmahin pi as puma qaan'ewakw yañsayoqw-nikaiñwu, pu wukohukaiñwuy akw hukhoyiñwisa. Nikaiñwu pay hihsakhoyat ponilanpit akw ponilantiwy, wárikni'maqa haqami ponilaniqey nāwaknaqw pañsoq'a. ⁵Noqw pan hapi hakiy leñiat pas as tokoyat ep hihsayhoyanikanw hiihita kwiviyuaatañwu. Meh, qöhi as hihsaynikaiñwu hihta wukotaqtsokriwu! ⁶Noqw hakiy leñiat ūwiñwuy anta. Itahtokoy ep pam yep nukpanhqatsit anta. Nihqe pam itahtokoy añ ahsupoq tuyoy'ewakwlawu. Pam maskiveq qöhit akw taqtsokiñkaiñwu itahtunatyay tataqtsokriwu. ⁷Pay as pi sinom sohsokmuy hihtuy popkotuy, pu masay'yuñqamuy, pu hihtuy hoyóyotinumyaqamuy tsüts'u'tuy, pu pātuwaqatsit añqe' ki'yuñqamuy amumi tuyqawi'yuñwa. Puma pumuy sohsomuy amumi tuyqawi'yuñniqey tuwi'yuñwa. ⁸Nikaiñwu pay pas kurs hak leñiy aw tuyqawi'tani. Pas pam qalolmanikañwu, qatuqayvahsi'ta; pas kelmokiat hakiy nīnañwuqa-saa. ⁹Itam put akw God Itanay lomayuaatota; pu pay put akw itam sinmuy God an yukiwyuñqamuy qalomáyuaatota. ¹⁰Lomalavayi, pu qalomálavayi sük'w moat añqw nōñanta. Itupkomu, pas hapi soon yantani. ¹¹Puyaw sen haqam pāhut nōñantaqat ep kwañwa, pu tsivo sūvaqw nōñantañwu? ¹²Itupkomu, ya sen nōñvospaltsoki olive-sipalat pölöy'vani? Ya sen ovauyi nōñvospalat himuy'vani? Qae. Noqw pay pan hapi haqam pāhu nōñantaqa kurs hin suhut, kwañwat enañ nōñantoynani.

The Wisdom from Above

¹³Hak sen umuñaqaw suan unañwtalwuwni'ta, pu hihta tuwi'ta? Pay pi pam suan hinme', hihta lolmat hintsakni, qa kwivi'nañway'kaiñwo, súanwuwni'kaiñwo. ¹⁴Nikaiñwu kurs uma umu'nañwpeq pas pavan unañwtutuyyakañwu, nanaqastunatyawayuñwe' pay uma umuhsuanwuwniñ ep qa himuiwyuñwni. Pu uma it suan wuwnit pas antsaniñqat ehpewi qa atsálalwani. ¹⁵Taq pan hinmaqa qa ñonaqw wuwnit añ hinma, soq

yep qatsit ańqw wuwnit áńwata. Pam pantaqa wuwni hakiy tunatyayat ahpiynińwu, it Nukpanat ahpiy'o. ¹⁶Haqam pi hakim unańwtutuykańw nanaqastunatyawyuńwe' puma piw qa unańwtalyańwu, pu hihta qalomátmalay'yuńnwu. ¹⁷Nikańw óńaqw suan unaińwtalwuwni'taqa mohti suan unanway'ta; kwakwhat unanway'ta; qa a'ńö unanway'ta; pás suyan tūqaytańwu; pas núokwa; lolmat tumalay'ta; qa sinonuiña; piw qa nawip'ew hinma. ¹⁸Noqw hak haqam pasi'nańway'taqa sońawnen pasi'nańwat qatsit eńem hihta uylawe' pam suan qatsit aniwnańwu.

Friendship with the World

4 ¹Ya uma hinoqw nānaywa, pu nāńwuy'yuńwa? Umuhtokoy ep umuhtuńlayi umuy hin unaińwtotoyna. Sen qa panta? ²Uma as hihta tuńlay'kahkańw kurs hin put tutwani. Uma as tuqwyantota, hihta himuy'vayaniqey tuńlay'kahkańwo. Uma nānaywakańw nāqöytota. Nikańw uma hihta qa tūvintotaqe óviy qa himuy'yuńwa. ³Uma as hihta óviy tūvińlalwakańw qa ömalalwa; uma qalomátmunatyawkahkańw put óviy tūvińtotańwuniqee, paysoq pi uma umuhtuńlayiy ań put akw nāhahlaynayaniqe óviy'o. ⁴Is ohi, uma nuvötahtaqtu, pu yońaymomoyamu, yep qatsit ep uma nāhahlaynayaniqey nānawaknaqamu! Kurs uma pan hinwise', God tuwqamatniwhtotini. Taq hak yep qatsit ep nāhahlaynańwuqa God tuwqaata. Ya uma it qa navoti'yuńwa? ⁵Ura tutuvenit ań yan pey'ta: Pam hikwsit itamuhsomni pánahqey tuńlay'ta, pu nēńhem kahkawna, yan'i. Noqw ya úmuyniqw paysoq i' pey'ta? ⁶Pi pas pam hakiy pásnińwu. Paniqw pi óviy pam pańqawu: God ań kwivi'nańway'yuńqamuy amuhpewi wunuptuńwu; nikańw ań okiw'unaińway'yuńqamuy pam paańwaińwu. ⁷Paniqw óviy uma God aw nānakwhani'yuńwni. Uma Nukpanat aw rohomwisq, pam umupyeve wāyamantani. ⁸Uma God aw hohyokyaqw, pam piw tuwat umumi hóyokni. Uma sońawnen umuhmay pāhomyanı, uma ań qaanhinwisqamu, pu uma umuh'unaińway kwańw'ewakwtotani, uma lōq wuwni'yuńqamu. ⁹Uma nāökwhayani; pu qahahlayyani; pu tsaykitani. Uma tsutsúyyaniqey qe'totit, qahahlayhtote', putuiwyuńwni. ¹⁰Uma Tutuyqawhqtat ehpewi nāqahihtatotaqw, pam umuy tsokanani.

Warning against Judging a Brother

¹¹Uma qa nānamiq hińqawqani, itupkomu. Taq pāvay, sen tupkoy aqw hińqawlawhqa tutavot qahihtalawhqe aqw hińqawlawińwu. Nikańw kurs um tutavot aqw hińqawlawe', qa put ań hinme', um sinmuy amuńem hin yúkuniqey nātsotskanańwu. ¹²Pay hapi pas sūka nuhtumi tutaptima, piw amuńem hin yuyku, (pas God-saa). Pam hapi hakiy ayo táviniqey, pu ayo hintsanniqey aw öqala. Noqw ya um haknihqe pas piw ayo sukww aqw hińqawlawni?

Warning against Boasting

¹³Taay, uma pañqaqwaqamu, Itam pu', sen qāvo ayo wuhkokitsokimiye', pep yahsañwnayani; nen pep hihta tuhtuy'yakahkañw huhyaye', hihta nihtotini. ¹⁴Susmataaqpi qāvo hintaniqat uma qa navoti'kahkañwo. Puyaw umuhqatsi hímuu? Pay pam söviwariwuy anta. Hihsavo mātsiltit, pay kurs haqaminiñwu. ¹⁵Uma qa pañqaqwat, yan hiñqaqwanikahkañwo: Ason kurs Tutuyqawhqa pan nāwaknaqw itam yesni, nen yanhtotini, sen panhtotini, kitotanikañwo. ¹⁶Noqw tuwat soq uma umuhkwivi'nañway ep himuiwyuñqe qaanhottinwu. ¹⁷Noqw lolmat hinhtiniqey navoti'kañw put qa panhtiqa qaanhottinwu.

Warning to the Rich

5 ¹Taay, uma añ kahaksinomu, uma pas umuhtönay añaqe' tsaykitani. Taq uma nāt qahahlayhqatsit aw ökini. ²Umuhkahakhimu kwaiñwipti; umuhyuksi kwahyatoti. ³Umuhsiva sohsoy sikañputi. Nihqe pam umuy tuhtualni; nen qōhit an umuhtokoy tsohtso'nani. Uma soñwaveq talöñwintiwhqat ep neniem nihtiwhtaqat waranhtota. ⁴Meh ayam hakim umunem höqyaqw uma pumuy ahsatiyamuy kwahanayañwu. Noqw Qaan'ewakw Hintaqamuy amumi Tutuyqawhroat naqvumiq tönaam töqtiqw, pumuy ahsatiam umuy tuhtualni. ⁵Uma yep qatsit ep kwaiñwáewhpit yēse, qaunañwtalya. Pas uma nāwihtotoynaya, pas hisat qöyaniwyaniqey an'i. ⁶Uma hakiy súantaqat tūvayat nīnaya. Noqw pam umumi qa rohomhti.

Patience and Prayer

⁷Noqw öviy'o, itupkomu, uma Tutuyqawhroat pítuniqat aw pahsavo wuhkomaqaptsi'yuriñwi. Meh, üyi'taqa tutskwañaqw hihta nukñwat aniwnit öviy maqaptsi'tañwu; nen qa nañ'ekni'taqw, its uyis yokvaiñwu, pu tuhoos pīwu. ⁸Oviy uma qapēvewnayakahkañw qa nañ'eknayani. Taq Tutuyqawhroat pítuniqat aw hayiñw'iwma. ⁹Uma qa nānami hinyuñwni, itupkomu; taq nāphisat sen uma sóontsaniwyani. Meh, hakiy hin yukunañwuqat hötsíwmi wunu. ¹⁰Itupkomu, uma God lavay'aymuyatuy Tutuyqawhroat natñwaniyat aw yankahkañw yuaaykuyaqamuy amumi taywise', amumi nanawinyani. Pumuy hin kānanvotpit añ nakwhani'yuñqat pan piw uma hinwisni. ¹¹Meh, itamuyniqw kānavotpit añ nakwhani'yuñqam hapi pas hahlayhpit epya. Ura Job hin qa nañ'eknaqat uma pay nanapta; nihqe Tutuyqawhqa hin put eñem yúkuhqat uma navoti'yuriwa. Pi pas Tutuyqawhqa hakiy ökwatuñwu, pu núokwa. ¹²Nikahwo, itupkomu, uma hapi pas tis pavan öqalat lavayit akw hihta pasiwnyaniquey qe'yanı. Uma qa öveqatsit akw öqallavayhtotini, piw qa tūwaqatsit akw'a, pu pay pas nāp hinwat lavayit akw'a. Uma qa panyat, pay

uma Owi, kitotaqw pantamantani, piw Qae, kitotaqw pantamantani. Taq nāphisat pi uma sóontsaniwyani. ¹³Sen haqawa uma hihta ep okiwhinhte', pam nāwaknani. Sen haqawa hahlayi, pam hahlaytataawlawni. ¹⁴Sen haqawa umuñaqw tütuye', pam God sinomuyatuy amuñaqw wukw'aymuy wániwayni. Noqw puma Tutuyqawhqat natíwaniyat aw yankahkaiw wihkuyit akw put lelwiyat, put eniem nānawaknani. ¹⁵Noqw puma qapēvewnayakahkaiw, put öviy tūviňtotaqw, pam qalaptuni; noqw Tutuyqawhqa put qatuptsinani, pu put qaanhtipuyat put ahpiy ayo yúkuni, kurs pam hihta ep qaanhtiq'ö. ¹⁶Uma umuh'öwihiniwhtipuy nānamí nahostiwisni, pu uma nāhoy neníem nāwakinwisni; nen uma qalaptuyani. Pas haqam suan hinmaqat okiwnawakinpiat aňö hihta aw tuyqawi'ta. ¹⁷Ura God lavay'ayaat Elias itamun sínonikaiw itamun unainway'ta. Nit pay ura pas qa yokvaniqat öviy pam pas qa atsáy'kaiw nāwakna. Noqw ura payhkomuy yahsaňwuy-nikaiw aňqw nāvay mūmuyawhtuy pahsavo tūwaqatsit aň qa yokva. ¹⁸Nit pu piw pam nāwaknaqw, önaqw yokvaqw, tutskwa hihta aniwna. ¹⁹Itupkomu, kurs haqawa it pöhut pas antsanihqat aňqw ayo lasq, hak put aw ahoy put wikve', ²⁰It navoti'tani: I' hak qaanhinmaqat qasuyan tunatyayat aňqw lasnaqa hapi mokiwuy aňqw hakiy hikwsiyat ayo távini; nen nihiwtaqat qaanhtipuyat nākwapnani.

PETER

God Sinomuyatuy amumi mohti Pēniata

1 ¹Nu' Peter, Jesus Christ ayaatnihqa, it penta. Nu' ań ahtsaval'iwtaqamuy Pontus, Galatiat, Cappadociat, Asiat, pu Bithyniat ańqe' hinnumyaqamuy öqalanta. ²Ura Itana God ańwu pay umuy tuwi'taqe, umuy namorstat, Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy umuy sutsvo oya, uma Jesus Christ uńwáyat akw kwańw'ewayhtote', put aw tuqayvastotaniqat öviy'o. Nam núokwa, pu kwakwhaunańwa qaöwíhintaqa umumi pitsíwtaa.

A Living Hope

³Nam Jesus Christ Itahtutuyqawhqay aw yantaqaat i' Naat God pas kaptstitiwa. Kwakwhat pi pam hapi pas núokwanihqe itamuy tímuy'vaqe, nöyit qaso'taqt itamumi noa, Jesus Christ mokiwyu ańqw ahoy tátaynaqee. ⁴Pam itamuńem pas qahinhtińwuqt, pu qahováriwtaqat, pu qasulawhtińwuqt hihta öveqatsit ep warani'ta. Put öviy uma unańwvahsi'yunwa, ⁵God qapénevñayakahkaiwo. Pi pam umuy ayo óyahqe, umumi sońwamiq pahsavo tunatyawtaniqey öqalay'ta. Noqw sońwaveq pu' pam umuhmakiway umumi nöani. ⁶Noqw öviy uma pas hinhaqam hahlayya, pay nāmahin pi as uma ka pu' hihsavo hīhihta ań kānanvotyaqe putuiwyunwa. ⁷Hak sikavalasivat aw pohtanik, qöhit akw put aw tuwantaiwu. Noqw tis pi öviy God umuhqapevewniy sikavalasivat pay súlawhtińwuqt epnihqe pas pavan hihkay'taqt aw pohtani. Nihqe pam put aw pohtaqw, uma tayawniwyani, pu kaptstitiwyani, pu lomayuaatiwyani, hisat Jesus Christ pítuniq'ö. ⁸Put uma hakiy aw qa yóriki'kahkańw put aw unańway'yunwa. Uma as pu' put aw qa taykahkańw aw tütuptsiwaqe hahlayhtiwsa. Hahlayhpit pas kurs hin pańqawiwniqat pas pavan nukhwat pasiwtqaqt pan uma hahlayya. ⁹Pi umuhqapevewniy ahpiy aniwnit uma himuy'vayani, umuhhikwsit ayo nöńakniqat put'a. ¹⁰Noqw God lavay'aymat put umuy ökwatuwe' ayo

óyaniqat ańwu pay yuaaykuyat, put pantaqat ań pās heptotaqe, pu ań pupriya. ¹¹ Pi Christ Hikwsiat pumuy amuhpe pakiwtaqa Christ soon qa hīhihta ań kānavotat, pep pu' momiq taviwniqat ańwu pay pumuy āawna. Noqw ḍ̄viy puma put hakiy yuaaykuqat, pu haqe' qalawmaqat ań pupriya. ¹² Noqw pay puma qa neniemeyat, umeñem iit pēnayaqat pan amumi mātakti. Noqw hikis pi ñōnaqw hořiv'a'yam it aw pupriyaniqey nānawakna. Noqw umumi hapi i' lomatuawi yuaatiwa, hakimuy lavay'a'yatuy amuhpiy'o, Qahováriwtaqat Hikwsit ñōnaqw taviwhqat öqalayat ańq'ö.

A Call to Holy Living

¹³ Noqw ḍ̄viy uma rohomhtotiniqe umuhwuwniy moñwvas'iwyuñwni; pās umu'naiñway yeskahkańw, hisat Jesus Christ mātaktiniqat aw taywiskahkańw, it kuwahtiput pep makiwyaniqey ḍ̄viy yūmosa unañwvahsi'wisni. ¹⁴ Uma God aw tūqayyuñwni, put tímatnihqee. Ura as uma hisat God tunatyayat qa navoti'yuñqe nāp umuhturñlayiy ań hinwisa. Noqw pu' hapi uma qa pan hinwist, ¹⁵ Ań ahsupoq suan hinyuñwni, i' hak umuy wáñwayhqā hin suan hintaqat pan'i. ¹⁶ Ispi yan ura pey'taq'ö: Uma qahováriwyuñwni; pi nu qahováripta. ¹⁷ Noqw ason uma Itanay qa sinonuiñanihqat aw nānawakne' it u'ni'yuñwni: Pam hapi sohsokmuy amuñem hin yúkuni; hak hin tumalay'taqat pan put eñem yúkuni. Noqw ḍ̄viy uma yep qatsit ep yeskahkańw, put kaptsi'kahkańw hinwisi, ¹⁸ It navoti'yuñwee: God umuhhisatqatsiy an'ewakwnihqat ańqw umuy mātavihqata, it qatsit umunamuy navotiyamuy ahpiy umumi mātavihqat ańq'ö. Ura pam hihta pas hihkay'taqat qahinhtiñwuqat akw umuy mātavi, sīkavalasivat, sen qōtsásivat qa put akw'a, ¹⁹ Nit Christ uñwáyat akw'a. Ura pam mañat pas qa hihta akw hovariwkāńw qa hihta akw hintaqat ankańw umuñem taviwa. ²⁰ Pas hisatñahaqaqw God tūwaqatsit nāt qa yukut, pepeq pay pan put eñem yuku; nit yepehaq soñwaveq pu' umuñem tūwaqatsit aw put tavi. ²¹ Noqw put ahpiy uma God aw tütuptsiwa, put mokiwuy ańqw ahoy tātaynaqe, pas pavan sinotaqat aw'i. Nihqe ḍ̄viy uma God qapévnayakahkańw, put ahpiy hihta unañwvahsi'wisa. ²² Noqw uma hapi Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy lavayit pas antsanihqat aw tuqayvastotaqe, umuh'unaiñway kwańw'ewakwtotat, ań tuptsiwni'yuñqamuy amumi pas antsa unañway'yuñwiqey tuwi'vaya. Taa, uma pan hinwise', pas suyan unañway'kahkańw pas pavan nānami unañway'yuñwni. ²³ Pi uma hapi pu' pas puhutihtiwy, qa sinmuy súlawhtiñwuqat amuhpiyinit, hakiy qasulawhtiñwuqat ahpiy'o, God lavayiyat pas taytaqat, sútsepnihqat akw'a. ²⁴ (Pi tutuvenit ań yan pey'ta.) Sinom sohsoyam tūsaqat anyuñwa; pu pumuy lomavitsaiñwaam tūsaqat siyat anta. Tūsaqa tsakq, siat ayo posñwu; ²⁵ Noqw Tutuyqawhqat lavayiat hapi pas qa haqami sōta, yan'i. Noqw i' lavayi hapi lomatuawi, umumi mātaviwa.

The Living Stone and the Holy Nation

2 ¹Paniqw ḫ̄viy uma nukpan'unañwat sohsok ayo yukuyani, pu sohsok unatwita, pu nawip'ew hintsatskiwhqata, pu kan'ewhtunatyata; pu nuhtumiq hiñqaqwaniqey qe'totini. ²Nen uma titipostuy puhunöñakqamuy amún pīhit hin pas tuñlay'yuñqat pan it lavayit pas antsanihqat tuñlay'yuñwni; nen uma put akw wuñwyani, ³Pi uma Tutuyqawhqat níókwayat pay añqw yukuyaqee. ⁴Put hapi aw uma ökini, owat taytaqat antaqat aw'i. Ura as sinom put ayo tūvayaqw, God put namorsta, ispi pas hihkay'taq'ö. ⁵Noqw uma piw pas tayyuñqat o'wat anyuñqw, put akw God nēñem kítani. Pep uma God eñem hihta hintsatskani; piw Qahováriwtaqat Hikwsit ahpiy put aw hahlayhtiwiñiqey aw nānoi'yuñwe', Jesus Christ ahpiy put unañwveyani. ⁶Ura tutuvenit ep yan pey'ta: Meh, nu hapi it owat pas hihkay'taqat namorstaqe, Zion ep ikiy ep tuyqaveq távini. Noqw put aw tuptsiwhqa hapi soon hamanhtini. ⁷⁻⁸Noqw ḫ̄viy uma tuptsiwyaqw, pam úmuyniqw pas hihkay'ta. Níkañw hakim añ qa tuptsiwyaqam, pu God lavayiyat aw qa tuqayvastotaqam put aqw múnukya. Sam pi pan amuñem yúkiwhq'ö, ḫ̄viy pi yan hapi pey'ta: I' owa kilalwaqamuy amuhpiy ayo tūviwhqa kihut ep tuyqaveq páki, yan'i. Pu piw yan'i: Puma it owat ep fönökyat, put aqw múnukyani, yan'i. ⁹Noqw uma hapi pas namorstiwyaqam sínomu, pas Moñwit God awwat wimmoñw'iwyuñwa, sinom qahováriwyuñqamu. God pas nāp umuy nēñem sinota, uma put qaan'ewakw hintsakpiyat tunvotnayaniqat ḫ̄viy'o. Ura as uma qatalpuve yesq, pam qaan'ewakw tālat ep qátuhqey añqw umuy wáñwayi. ¹⁰Ura as uma qa sūp sínomu; níkañw pu' hapi uma God sínomatu. Ura as qa hak umuy òkwatuwa; noqw pu' hapi God umuy òkwatuwa.

Slaves of God

¹¹ Pas aw iunañwamu, uma hapi pay qa yep sínomníkañw, pay hāk hinnumyaqat nu panwat umumi okiw pañqawni: Uma umuhtokoy tuñlayiyat qa añ hinwisni; taq pam hakiy hikwsiyat aw nāyawñwu. ¹²Añ qa tuptsiwni'yuñqamuy amunawit uma suan yesni. Noqw puma as umuy qalomáovelayout, umuhlomahintsakpiy aw tayyuñwe' God pas hihtatotani, hisat pam pumuy amumi pohtaq'ö. ¹³Uma sinmuy amuñem hin hintaqat yukit añ ahsupoq kaptisi'yuñwni, Tutuyqawhqat tunatyayat éñemi. Uma moñwit pas susmohpeqñihqat aw tūqayyuñwni, ¹⁴Pu imuy moñw'oyiwyuñqamuy put ahpiy ayatiwyaqamuy amumii. Puma pi qalomáhintsatskaqamuy sivintoynayaniqet ḫ̄viy ayatiwy, pu añ súanhinwinqamuy tayawintiwiñiqee. ¹⁵Pi uma lomayesniqat pan God umuñem tunatyawta. Noqw pan hapi añ an'ewakw wuwni'yuñqam, hasta navoti'yuñqam kurs hihta ep umuy òvelantotani. ¹⁶Uma qenive hoñkahkañw yesni. Níkañw uma qa put aw yankahkañw haqam qalomáhintsatskaniqey wūwantotat, God

tumal'aymatnihqey pan tunatyawyuñwni. ¹⁷Uma sohsokmuy kaptsi'yuñwni; God tímuyatuy sohsokmuy amumi unariway'yuñwni; pi uma nuhtum put tímatu. Uma God mamqasyani; moriwit kaptsi'yuñwni.

The Example of Christ's Suffering

¹⁸Uma ań tūtuwiktu, uma umuhmoñwimuy kaptsi'kahkańw amumi tūqayyuñwni, ań lölolmatuy, pu hakiy pāsyañwuqamuy qa púmuy-sa amumii, ań a'ńo unañway'yuñqamuy amumi piwu. ¹⁹Pi hak qa hihta ep qaanhtit, okiwsaniwe', God aw-sa taykańw ań kuyve', pam hapi God unañwveni. ²⁰Nikańw kurs pam hihta ep öwihiniwhte', put ep wuvahtiwe', pas piw nakwhani'taqw, ya hak sen put ep aw kätaytani? Nikańw kurs pam aw súanhte', put ep okiwsaniwe', ep nakwhani'te', pam God unañwveni. ²¹Pi pay núñwupi uma nakwhani'yuiñniqey aw wáñwayniwy. Pi pay Christ piw itamuñem kānavotpit ań kuyvaqe, itam hinjuñwniqat itamumi mahtakna, uma put an hinwisniqat öviy'o. ²²Pam qa haqam hihta ep qaanhti, piw qa himu atsálvayi put moañaqw nőña. ²³Sinom put aqw hiñqaqwaqw, pam qa tuwat pumuy amumiq hiñqawu. Pam okiwsaniwkańw nāoyniqey qa pañqawu. Pay panis pam God hihta ań pas suan yúkuñwuqat aw nāmatavi. ²⁴Pam pas nāp itahqaanthipuy tokoy ep yankaińw naholehtsit ep hāyilti; nihqe tūhotiwhqe umuy qalapsina. Noqw öviy itam put amum so'qe qaanhtotiniqey qe'tote', put amum yeskahkańw suan hinwisni. ²⁵Pi uma as kanelmuy amún nāp haqami lasya. Nikańw pu' hapi uma umuhhikwsiy tumalay'maqat, pu umumi tunatyawmaqt aw ahoy öki.

Wives and Husbands

3 ¹Pu úmaa, momoyamu, pay uma piw pan nāp umuhpuwsuñwmuy amumi maqaptsi'kahkańw yesni. Noqw kurs haqawat God lavayiyat aw qa tuqayvahsi' yēse', puma umuy pās yeskahkanw pumuy kaptsi'yuñqat aw tayyuñwe', ²God lavayiyat aw tūtuptsiwani, nāmahin as puma qa hisat put aw tūqaykahkańwo. ³Uma qa suoavaamnihqat lomayuyahiwtani, umuhhömiy aw hīhin yuykuyaniqeyu, pu sikavalasivat yuksi'yuñwniqeyu, pu lomayuwsita. ⁴Uma qa panyuñwt, umuh'naiñway qamātaqpuvenihqat nasitoynayani. Uma okiw'unaiñway'kahkańw kwakwhat yesni. Pam pantaqat God-niqw hihta a'ńo hihkay'taqat pas qa hinhtiñwuqat anta. ⁵Pi yan hapi hisat ima momoyam qahovárstunatyat hinwisqam God aw yanyuñqam nāyuyuwsinaya, puwsuñwmuy amumi maqaptsi'kahkańwo. ⁶Oviy pi ura Sara Abraham aw tūqaytaqe put moñwílawu. Noqw uma hapi súan hinwise' put timatni, nen soon hihta ep tusiwyuñwni. ⁷Pu úmaa, ań tahtaqtu, uma pahsi'kwa pumuy amumum yesni, pumuy kaptsi'kahkańwo; pi puma qa umún ö'qaltu. Noqw umuhnawakinpi qa haqami hihta akw sóonhtotini. Pi uma pumuy amumum qatsit, God kuwahtipuyat, makiway'yuñwa.

Suffering for Righteousness' Sake

⁸Taa, noqw ḥ̄viy uma sun tunatyaw̄kahkaiw, tūokwatuwi'yuriwni. Uma nānatupkomnihqey pan nānami unaiñway'yuriwni. Uma nun'okwatni; nāvāsyani. ⁹Ason uma qalomáhintsaniwy'e, sen nāphinsasviwy'e, qa túwatyamantani. Uma qa panyuriwt umuhpew'iwyuniqamuy amuñem lolmat tunatyaltotimantani. Pi God umuñem lolmat tunatyaltiqe ḥ̄viy umuy wáñwayi. ¹⁰Pi yantaq'ö: Qatsit nāvokawinkańw, lomatalönnit ań taymaniqeý nāwaknaqa hihta qalolmat aw leñiy nuy'tani; noqw himu atsa soon moañaqw nōñantani. ¹¹Hihta qalolmat qa hintsakt, lolmat hintsakni. Pam uyiwawqatsit tunatyawkańw, put aqwhaqam nōy'i mani. ¹²Pi Tutuyqawhqa ań suan hinwisqamuy amumi tayma, piw pumuy nāwakinpiyamuy aw tūqaytańwu. Níkańw pam ań qaanhinwisqamuy amumi qa kwańwátayta. ¹³Noqw puyaw uma hihta lolmat ań ö'qalyaqw, hak umuy hintsanni? ¹⁴Noqw kurs uma suan hinwise', put ep hihta ań kānanvotye', uma hapi hahlayhpit epyani. Oviy uma pumuy qa mamqasyani; piw uma qa hin unaiñway'yuriwni. ¹⁵Uma qa panyuriwt umu'nańwpeq God Tutuyqawhkalalwe', kaptsi'yuriwni. Pu ason hak umuy hinoqw umuh'unaiñwpeq God aw unaiñwvahsi'yurqat umuy tūvíntaqw, uma put aw hin lavayhtotiniqeý sutsep pās pasiwyuniwni. Níkańw uma pahsi'kwa tūkapti'kahkańw, yuaatotamantani, ¹⁶Suyan unaiñway'kahkańwo. Noqw umuy qaanhinwisqat pańqaqwaqam hamanhtotini, umuy Christ eniem lomahinwisqat qalománeveltoynayaqeý ep'e. ¹⁷Ispi kurs God pan tunatyawtaniqw pay pi uma tatam hihta lolmat hintsatskaqeý ep okiwsaniwyani, nen hihta qalomáhintsatskaqeý qa put epyani. ¹⁸Pi pay ura Christ súantaqanikańw ań qa súanhinwisqamuy qaanh tipuyamuy ep sūs kānavota, itamuy God aw ökinaniqe ḥ̄viy'o. Ura put tokoat mokiwuy ań kuyvaqw, God put hikwsiyat taytoyna. ¹⁹Noqw pam pankańw hīhikwsimuy sivikive tańawtaqamuy amumi lomatuawit yuaata. ²⁰Ura puma hisat qa tuqayvastota, Noah qatsiyat ep'e, ephaqam ura God sinmuy amumi wuhko maqaptsi'taq'ö, nātō Noah pākihut yuykuq'ö. Noqw ura híkkiyom, pay nánalnihqam, put ańqw tańawtaqe pātsikqat ań kükuyva. ²¹Noqw pu' hapi itam pumuy amún ayo nōñakiwta, kūyit akw tuvoylatotiqee, Jesus Christ mokiwuy ariqw ahoy tātayhqat ahpiy'o. Hak tokoy pāhomhtaqat nu qa put pańqawht, hakiy unaiñway kwańw'ewakwtat, God atpip suan hinmaqat hapi nu pańqawu. ²²Ura Jesus Christ öveqatsit aw pákihqe, God putvaqe qatuptu. Noqw God horiviaymat, pu hihta ań moriw'iwyuniqam, pu öqalat pasiwyuniqam, puma sohsoyam put aw maqaptsi'yuriwa.

Changed Lives

4 ¹Noqw ḥ̄viy hapi Christ tokoy akw itamuñem kānavotqe, mōki. Noqw uma pan piw tunatyaw̄kahkańw, so'niqeý ań suhtaq'ewyani, pi mokqa qaanh tiput qe'tińwuniq'ö. ²Noqw ḥ̄viy uma hihsavo yep qatsit ep hinnumye',

nāp umuhtuñlayiy qa añ hinwist, God tunatyayat añ hinwisni. ³Ura itam pay añaqawt itahqatsiy añ qa tsa' hihta ep qaanhtoti, añ qatuptsiwni'yuñqamuy amuni. Noqw pay nam pahsa'ni. Ura itam tuskapqatsit añ qa unañwtalya; nuvö'nañway'yuñwa; honaqkuyit akw hōnaq'iwyuñwa; haqam nōñiwhqat ep nanaqasnonovañwu; qaunañwtalqatsit añ hinnumyanwu; pu hihta wutsit tuyoy'ewakwnihqat aw nāwakintiwisa. Noqw pu' uma qa pan hinwisa. ⁴Pi añ qatuptsiwni'yuñqamuy niqw hinhtiqw kurs uma pumuy qa amumum pas panhaqam qa unañwtalqatsit añ hintsatska. Noqw öviy puma umuy nānaphin yuaatota. ⁵Nikañw puma soon qa God aw nālavaytani, hakiy añ yesqamuy pu so'pumuy amunem hinwat yúkuniqey aw moñwvasiwtaqat aw'i. ⁶Yaniqw hapi öviy imuy so'niqamuy amumi ura lomatuawi yuaatiwa, puma as sinomnikaiñ tokoy ep hin yukuniwyaw, pumuy hikwsiam God an yesniqat öviy'o.

Good Managers of God's Gifts

⁷Sohsoy himu so'ñwamiq ökiwsia. Oviy uma pās unañwat yesni. Uma namituyqawi'yuñwe', nāwakinwisni. ⁸Nikañw uma hapi nānami unañway'yuñqey pas qa qe'totini, pi nami'naiñwa qaantaqat nihtiwtaqat nākwapnañwuniq'ö. ⁹Uma kwaiñwtotoynayakahkaiñw umuhkiy añ pās nāooyyani. ¹⁰God qa sunyuiqat hihta sinomuy huylawu. Noqw öviy hak hihta makiwhqey akw tūmoñwvasnani, God tumal'ayaat qa atsáy'maqat pan'i. ¹¹Haqawa yuaate' God añqw lavayit yuaatamantani. Nuhtuñem hihta hintsakqa pay God añqw öqalay makiwhqey tunvotnani. Uma sohsok hihta añ God momiq tavi'wisni, Jesus Christ ahpiy'o. Nam sohsoyam put pas hihtatotat, moñwílalwani, sutsep aqwhaqamii. Nam antaa.

Suffering as a Christian

¹²Aw iunañwamu, kurs uma soñawnen qōhit akw aw pohtiwy'e, pay uma put ep qa pas hin wūwantotani, suhpan pas soon hisat uma put aw ökiniqey pan'i. ¹³Qa panyat, uma tuwat hahlayhtotini, tsáñawpi uma Christ amum kānanvotyaniqee. Taq ason pam pas hímunihqey pan namtaknaqw uma piw put amum pas hinhaqam hahlayhtotini. ¹⁴Kurs uma Christ ep qalomásasviwy'e, pep hapi uma hahlayhpit epyani, ispi Hikwi pas hímunihqa umumi pitsíwtaniq'ö, God Hikwiata. Ayam hakim hapi as God qalomáyuuatotaiñwu; noqw uma hapi put pas pavan hihtatotaiñwu. ¹⁵Nikañw uma qa haqawa hakiy nīnaqey ep kānavotni, sen uyíñwuniqey ep'e sen hihta qalomáhintsakqey ep'e, sen aye' sinmuy hintsakpiyamuy ep nātsurstoynaqey ep'e. ¹⁶Nikañw kurs hak Christ sinoatnihqey öviy okiwsaniwe', pay pam qa hahmanht, it yantaqat ep God pas hihtatani. ¹⁷Taq aw hapi pitu; noqw God mohti sinomuy amunem hin yúkuni. Nikañw kurs pam itamuñem mohti hin yúkuniqw, ya sen ima God añqw lomatuawit aw qa tuqayvastotaqamuy amunem hin yukiltini? ¹⁸Noqw kurs i' hak súantaqa pēp qa ayo yamakq, ya

sen imuy God qa kaptisi'yuñqamuy, pu qaanhinwisqamuy pumuy amumniem hin yukiwtani? ¹⁹Yanta. Noqw öviy ima hakim God tunatyayat anwat hihta aii kānanvotyaqam súanhinwisse' God aw taqanaiwtotit, hikwsiy put aw noi'yuriwni, pumuy yúkuhqtat, pas soon hisat pumuy ayo yúkuniqat put aw'i.

The Flock of God

5 ¹Nu umuhpa' hakimuy wukw'a'yatu u'nanani, pay nu piw wukw'ayanikañwo, pu Christ okiwsaniwhq aw yóriki'taqa; pu ason pam mātaktiqw, nu nuhtum put amum kaptisi'tiwni. ²Uma God sinomuyatuy amumi tunatyawyuñwni. Oviy uma qa tusoqtumalay'yuñwt, su'qawkahkañw amumi tunatyawyuñwni. Uma qa sīvat öviy tumalay'yuñwt, pas kwañwtoynayakahkañw God enem tumalay'yuñwni. ³Pam umuy put sinomuyatuy amumi tunatyawyuñwniqt aw oyaqw, uma pumuy amumi qa tutuyqawuyaqe qaqpan hinyuñwni. Uma qa panyuñwt, pumuy hin hinwiñniqat amumi hin nāmahtakni'yuñwni. ⁴Noqw ason Christ sohsokmuy itamumi tunatyawtaqa mātakte', pam hihta pas pavan nukñwat, qa hinhtiñwuqat ahsatit umumi nōani. ⁵Piw uma aii tsātsayomu, uma umuhpe wūwukwmuy amumi maqaptsi'yuñwni. Uma sohsoyam nānami maqaptsi'yuñwni, oki'unañway'kahkañwo. Taq God aii kwivi'nariway'yuñqamuy amumi rohomhtiñwu; nīkāniw pam haqam oki'unañway'yuñqamuy nūokway máqaniwu. ⁶Paniqw öviy uma God öqalayat ehpewi nāqahihtatotani. Noqw hisat aw pituqw, pam soon qa umuy hihtatani. ⁷Uma umuhtusiuwniy sohsok God aw noi'yuriwni; pi pam umumi tunatyawma. ⁸Uma namituyqawi'yuñwe', tunatyaltotini; taq umuhtuwhqa, Nukpana, wukotohot höykinumqat an hakiy hovalaniqe hepnuma. ⁹Put aw uma rohomhtotimantani, umuhtuptsiwniy aii hūrs hoñkahkañwo, it navoti'yuñwee: Pay ahsupoq tūwaqatsit aii umún tuptsiwni'yuñqam piw umún hihta aii kānanvotya. ¹⁰Noqw uma hihsavo hihta aii kānanvotyaqaw, God umuy pās pasiwanı; umuy öqaltoyne', hūrs hoñnani. Pi pam umuy ökwatuwhqe, umuy wániwayi, uma aqwhaqami Christ Jesus amum kaptisi'tiwyaniqat öviy'o. ¹¹Nam sinom aqwhaqami sutsep put pas hihtatotat, Moñwflalwaa. Nam antaa.

Final Greetings

¹²Nu pay tsāvat umumi pēna, Silvanus nuy paaiwaq'ö. Nuyniqw pam itupkoy anta, piw sohsok hihta aii qa atsat hinma. Nu umuy öqawhtoynaniqey nāwaknaqe öviy yan pēna, God nūokwaat hímunihqat umuy suan āawnaniqee. Put akw uma hūrs hoñni. ¹³Aii tuptsiwni'yuñqam Babylon ep yesqam, umún God namoramati, umuy öqalantota, pu iti Mark pīwu. ¹⁴Uma nānatupkomnihqey pan nānami unañway'kahkañw na'qalantotamantani. Nam God sohsokmuy Christ Jesus sinomuyatuy kwakwhat unañwat máqani. Nam antaa.

PETER

God Sinomuyatuy amumi aňk Pēniata

1 ¹Nu' Simon Peter, Jesus Christ tūwikipediańw, pu lavay'ayaat it penta. God aw-nikańw, pu Jesus Christ itamuy ayo Oyahqat aw tuptsiwni'yunqamuy nu öqalanta. God hapi súankańw umuy tuptsiwnit a'nö hihkay'taqat huya, itamuy hin huytaqey pan'i. ²Nam núokwa, pu kwakwha unaińwa umumi wūhaq noiwtaa, uma God tuwi'yunq'ö, pu Jesus Itahtutuyqawhqay pīwu.

God's Call and Choice

³Kwakwhat pi pam pas pavan öqalay akw itamuy qatsit qaso'taqat, pu sohsok hihta enań huya, itam put tuwi'yuińwe', suan hinwise', lolmat yesniqat öviy'o. ⁴Piw pam hihta pas hihtanihqat a'nö hihkay'taqat itamuy awini'ta, yan'i: Itam yep qatsit ep qalomátuńlayit ahpuy tuyoy'ewakw qatsit ańqw mātaviwy'e, God ańqw qatsit himuy'vayani. ⁵Noqw öviy uma qapēvewnayakahkańw, qa nātusitote' lomatumanay'yuińwni; piw lomatumanay'kahkańw God tunatyayat tuwi'vayani; ⁶Piw God tunatyayat tuwi'kahkańw nāmi tuyqawi'yuińwni; piw nāmi tuyqawi'kahkańw nakwhani'yuińniqey tuwi'vayani; piw nakwhani'kahkańw, God kaptisi'yuińniqey tuwi'vayani. ⁷Piw uma God pas kaptisi'kahkańw nānatupkomuy amún nāvāsyamantani. Piw nāvāsyakahkańw uma nānami unaińway'yuińwni. ⁸Noqw kurs uma it ań qaoŵihinkahkańw ahsupoq ań hinwise', uma Jesus Christ Itahtutuyqawhqay tuwi'kahkańw qa paysoq tumalay'yuińwe', hihta nihtiwtaqat aniwnayani. ⁹Noqw pay qa pan hinmaqa qapostalqat anta; nihqe kurs hin yāvo hihta tuway'tani, qaanhinmaqey ańqw kwańw'ewayhtiqey suhtokqee. ¹⁰Noqw öviy'o itupkomu, uma tunatyaltote', pas suyan wáinwayniwyaqey, pu namorstiwyaqey namtaknayani. Pi uma pan hinwise', soon God pöhuyat ańqw lasyani. ¹¹Noqw pan hapi uma Itahtutuyqawhqay Jesus Christ itamuy ayo Oyahqat mońwtunatyayat sútsepnihqat aw yunqw, pam hahlaykańw umuy ökinani. ¹²Paniqw hapi

ōviy nu iit yantaqat umuy u'nantoynaniqey soon tatami'mani; pay as pi uma put navoti'yuniwa, nihqe it tuptsiwnit pas antsanihqat pasiwyunqey ep hūrs'iwyuniwa. ¹³Owi, pay ka nu hihsavohaqaqam itokoy ep qátuniqey paħsavohaqaqami umuy it u'nantoyne' umuy öqalantaniqw pam nuyniqw súanta. ¹⁴Suyan pi nu navoti'taqe soon pas hisat pay yep qatsit ańqw ahpiyni, Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ nuy hin āawnqaqt pan'i. ¹⁵Pu ūviy piw nuy hisat ahpiyniqw uma iit yantaqat sutsep u'ni'yuniwniqat ūviy nu umumi qanātsui'ta.

Eyewitnesses of Christ's Glory

16 Ura itam Itahtutuyqawhqaqay Jesus Christ öqalayat umumi mahtaknaya, piw put pítuniqat umuy āawnaya. Níkańw itam tuhislavayit qa pan umumi lavayhtot. Pi Christ pas pavan lomavitsańway'vaqw, itam pas nāp put aw yórikya. ¹⁷Noqw God put Naat hapi put pas hihtatat, lolmat tālawńwat pitsáńwtoyna. Noqw ura pas pavan lolmat tālawńwat ańqw hakiy tönaat pańqawu: I' hapi pas aw iunańwa Itii. Put hapi nu pas hahlayi. ¹⁸Noqw it hakiy tönayat öñaqw töqtqw, itam tükvit pas kaptisiwtaqat epeq Jesus ámumyakańw put nanapta. ¹⁹Pi itam as hihta nanaptaqey pēvewnaye', kurs hin itam God lavay'aymuyatuy lavayiyamuy pēvewnayani. Pumuy lavayiam wiħqöhit qatalpuve talni'taqat anta. Noqw hísatniqw tālawvaqw, umu'nańwpeq talawsohu yámakniqat paħsavu uma lavayit aw tunatyawwisq, pam umuňem lolmani. ²⁰Níkańw uma it navoti'yuniwni: Kurs hak haqam pas nahpiy tutuvenit ep lavayit tūmamatsnani. ²¹Pi ura hisatsinom qa nāp nahpiy himu nātoniqat lavayhtotiqw, Qahováriwtaqa Hikwsí God sinomuyatuy pās unańwat yesqamuy pan unańwtoynaqw puma God lavayiyat yuaaykuya.

False Teachers

2 ¹Níkańw pay ura Israel-sinmuy amuhpa' hakim God lavay'aymatnihqey atsáy'yuńqam hoíva. Noqw pan piw hakim umuhpa' hoíve' hihta átsatnihqat hakiy hovalańwuqt sinmuy tutuqaynayani; níkańw sohsok hihta nanauyve hintsatskani. Híkispi puma Tutuyqawhqaqat pumuy túihqat ayo yuykuyani. Níkańw nāp nāhovalayaniqey aw suy'kini. ²Puma qaunáńwtalqatsit ań hinwisq, kaysiwhqam pumuy amumi nanawinyani. Noqw pumuy amutsviy Jesus pōhuat pas antsanihqat qalomáyuaatiwni. ³Puma sīvat tuńlay'yuńqey ūviy kwaińwálvayiy akw umuy ūnatoynayani, umutsviy kāhaktotiniqe ūviy'o. Noqw pay hisatinhaqaqw pumuy qalomáyukuniwyaniqat pan amuňem yukiwti; noqw pumuy qőyantaniqa pumuy pas pay wiħkini. ⁴Pi ura God hoívia'yatuy qaanhottiqamuy qa ayo nōňaknat, pumuy maskimiq maspaqe, hisat pam hin yúkuniqey aw paħsavu pumuy somhtaqe, tupqat qatālat epeq pumuy tańay'ta. ⁵Pu piw ura pam hisatsinmuy qa ayo nōňaknat, put qa kaptis'yuńqamuy pātsikiwuy akw kīqöta. Níkańw pam it hakiy Noah, sinmuy as suan hinwisniqat

yuaataqat ayo tavi, pu tsáne'nihqamuy sinomuyatuy píwu. ⁶Pu ura pam Sodom-níkañw pu Gomorrah wuhkokitsokit qöhtsaptaqe kíqöta. Pan pumuy hintsanhqe, hakim ahpiy put qa kaptisiyuñqamuy amuniem hin hintaniqat amumi put akw mätakta. ⁷Níkañw pam it suan qátuhqat Lot nukpansinmuy tuskapqatsiyamuy ep amumi puhtsemokiwtaqat ayo tavi. ⁸Pi pam tāqa súantaqa pumuy amumum qátuhqe, pumuy qaanhintsakpiyamuy añ taykañw, pu nanvotqe put akw nāqavo náunainwmokinta. ⁹Noqw öviy Tutuyqawhqa suyan pi put kaptisi'raqat kānavotpit añqw hin ayo táviniquey tuwi'ta, pu qaanhinwisqamuy oyi'taniqeyu, hisat hin amuniem yuke' pumuy sivintoynaniqey aw pahsavoo. ¹⁰Nihqe tis pi öviy pam añ hakimuy nāp tuyoy'ewakw tuñlayiy añ hinwisqamuy pan hintsanni, pu añ momiñwituy qa hihtayyuñqamuy píwu. Puma pi kwikwivitu; nāp tunatyay hinwisniqey anyuñwa. Puma ññaqaw hihtuy kaptisitiwyaqamuy amumiq qalomáhiñqaqwaniqey qatuhusya. ¹¹Noqw hikispí God hoñviaymat pumuy amuhpenihqe pavan pas ö'qalt-níkañw, pu hóhoñvit, Tutuyqawhqat atpip pumuy amumiq qa nānap hin hiñqaqwakaiw hihta aqw tsotskanaya.

¹²Noqw ima sinom hihtuy popkotuy hihta aw qa wūwayañwuqamuy amunkahkañw, hin unainwtote' pan yukuyañwu; ñuiwe', niniwyaniquey öviy aniwhtoti. Noqw puma hihta as qa mätsi'kahkañw qalomáhiñqaqwaniñwu; nihqe nāp qaanhinwisqey ep súlawhtini, ¹³Nen qaanhintsakpiy añqw ahsatit ömahtotani. Tälö' puma qaunáñwtalqatsit ep hahlayya. Ima hihta itséheet panyuñwa, himu hihta akw qa pasiwtaqat pankahkañwo; qaantunatyay ep himuiwkahkañw haqam umumum nophomikiwtaiñwu; ¹⁴Novöwuy-sa taynumya; piw soon pōsiam qaanhqiput qe'tini. Puma tuptsiwnit añ qa ö'qaltuy ûnatotoynaya. Puma hihta tuñlayiy himuy'vayaniqey tuwi'yuñwa. Oviy puma God itsívuyat akw so'niqw pan amuniem yukiwta. ¹⁵Ima hakim pöhut súantaqat añqw lasyat nāp súhaqamiyaqe, hakiy Bosor tiyat Balaam kukyat añqe' hinwisa. Ura pam hihta qaantsatskiwhqat añqw hihta himuy'vaniqey unainwti. ¹⁶Noqw ura himu pohko put qaantunatyayat ep put mëwa. Môro qayuáataqa tāqat tönayat akw God lavay'ayayat qaunáñwtalqat mëwa. ¹⁷Ima hapi nöñanvatñit añqw pähut súlawhtiqat anyuñwa, wisioomawht huhukwhoyaqat an'i. Noqw pumuy amuniem God pas haqam qatālat na'sasta. ¹⁸Puma hihta an'ewakw kwiviyuatotaqe, tuptsiwnit añ qa ö'qaltuy tuskapqatsit akw ûnatotoynaya, hakimuy qaanhinwisqamuy amuniqaw híhin ayo nónakqamuyu. ¹⁹Puma as pumuy qenivo öoyyaniqey pañqaqwat, nāp hihta tuyoy'ewakw hintsatskiwhqat aw tūwik'iwyuñwa. Pi hak hihta akw áñwutiwe', pay put aw tūwik'iwtaiñwu. ²⁰Ispí kurs pay as hak Jesus Christ Itahtutuyqawhqay, ayo Tücooyhqat tuwi've', yep qatsit ep hihta qalomáhintsatskiwhqat añqw mätaviwe', pay piw put ap ahoy kwise' áñwutiwhq, pay pep pu' so'ñwamiq qatsiat pas qalomáhintañwu, mohtiwat qatsiyat epnihqee. ²¹Pay tatam pi as puma hin suan hinwisniqat qa nanaptani. Ispí puma as suan tutavot nanaptat, kwusuyat, añqw ahoy

lasyaqw pam pas qalomáhinta. ²²Noqw pay pi it yan lavayit puma súanhtoti: Pohko nāyöiy aw ahoy pitu; piw pitsōtit as pāhomyaqw, pay piw tsöqakuyit aqw waööykuniqey aqw ahoy paki.

The Promise of the Lord's coming

3 ¹It hapi akw nu pu' lōs umumi pēna, aw iunaiwamu. Nihqe nu put akw umuy ahoy u'nantonaqe umuhuwuniy súantaqat pavan öqalaniqey unañwti, ²Uma imuy pās unañway yesqamuy God lavay'aymuyatuy pay hisat hin lavayhtotiqat u'ni'yuniwniqat öviy'o, pu Itahtutuyqawhqay, itamuy ayo Oyahqat tutavoyata, itam put ayamat umumi hin put mātapyaqat pan'i. ³It yantaqat uma mohti navoti'yuñwni: Pay nāt so'ñwamiq hakim tututsiwyaqam nāp tunatyay añ hinwisqam hoñvani; ⁴Nen pañqaqwani: Yaw pam pítuniqey pañqawu. Noqw pan lavayi hisat aw antsaniwni? Taq itahwu'ymuy hisat so'q, hisat sohsoy himu yukiltiqa pay nāto panyuiñwa, kitotani. ⁵Noqw pay i' navoti susmataq'a: Pay i' yan tokpela God lavayiyat ahpuy hisat yukilti. Noqw tūwaqatsi pañaqw wunuwkañw pāhut añqw yukiwta. ⁶Noqw pu pay ura i' tūwaqatsi ephaqam yukiltiqat put akw pātsikq súlawhti. Noqw puma put navotit qa aw tunatyawayuñwa. ⁷Noqw God it yan tokpelat, pu tūwaqatsit, pu'ñhqat lavayiy akw warani'ta. Nikaiñw ason pam imuy put qa kaptsi'yuñqamuy hinwat amuñem yukut, hovalani. Nen pep pu' i' yañ tūwaqatsi taqtiniqat pan put eñem yuku. ⁸Nikaiñwo aw iunaiwamu, it hapi uma qa suhtokyani: Sūs tāla Tutuyqawhqtatiqw sōmorit yahsañwuy anta, pu sōmorit yahsañw sūkw tālat anta. ⁹Pay Tutuyqawhqa lavayiy aw antsanniqey ep qa sōwuniñwu, nāmahin pi sinmuyniqw pam pantaiñwu. Pi pam itamumi wuhko maqaptsi'ta, hakiy súlawhtiniqat qa suhtaq'ewiñwunihqee. Nikaiñw pas as sohsoyam nāp tunatyay añqw lasyaniqat pam nāwakna. ¹⁰Nikaiñw hapi Tutuyqawhqt talöñniyat aw suptuni, uyiñwu mihikq pítuñwuqat pan'i. Noqw ep pu' tokpela a'ñò umumutat, haqami tūwayani. Noqw pu' añ himu hin yukiwyuñqa qōhit akw pātini. Noqw tūwaqatsi, pu añ himu hinyuñqa taqtini. ¹¹Noqw suyan hapi sohsoy himu pātiniqat uma navoti'kahkañw, ya uma hin as hinwisni? Soon uma qa ahsupoq qatsit añ suan hinwise' God eñem-sa yesni, ¹²Hisat God talöñniyat aw pítuniqat maqaptsi'kahkañw, kwañwtotoynayakahkañwo. Pi put talöñniyat ep yañ tokpela taqte', pātini; pu añ himu hin yukiwyuñqa qaan'ewakw mukit akw súlawhtini. ¹³Noqw pay as pi panta. Noqw itam pi pūhut tokpelat, pu pūhut tūwaqatsit itamuy ãawnaqat öviy maqaptsi'yuñwa; pep hapi himu súantaqa-sa pasiwtani. ¹⁴Noqw uma hapi iit yantaqat öviy maqaptsi'yuñwa, aw iunaiwamu. Nihqe öviy uma tunatyawayuñqw, ason pam pite' umuy kwakwhaiwyuñqat umuy túwani, qa haqam hihta akw itséheiwyuñq'ö, kurs hak umuy hihta ep tukopnaniq'ö. ¹⁵Itahtutuyqawhqa umuy ayo nōñakniqat öviy umumi maqaptsi'taqat uma pan wūwantotani. Pay ura aw ita'nañwa

Paul piw pan umumi pēna, suan wuwniy put aw noiwhqat ahpiy'o. ¹⁶ Pay pi aīsakis pēne' it yuaaykuriwu. Noqw tutuveniyat aīn pēhu māmatsniqw qatūvosi. Noqw ima aīn qanavóti'yuñqam, qa hūrs hoñqam put hihin namtökintotaqe nukushintsahsanya; nihqe nankiwakw panhtoti, pay ahpiy pēhut tutuvenit pantsatskaqey pan'i. ¹⁷ Noqw öviy'o, aw iunañwamu, uma hapi aīhwu pay it navoti'yuñqe öviy qanāunay'yuñwni; taq nāp hisat sen hakim qaanhinwisqam it pōhut pas antsanihqat aīqw umuy lasnayaqw, uma hūrs hoñqey mātatve', aīqw ruhpakyani. ¹⁸ Uma qa panhtotit, God aīqw nūokwat makiwy'e, put aīn wuñwyani, Itahtutuyqawhqay Jesus Christ itamuy ayo Oyahqat tuwi'yuñqey aīn suytsepñiwat öqawi'wiskahkañwo. Nam pam kaptstiwa, pay pūu-nikañw pu yūmosa aqwhaqamii. Nam antaa.

JOHN

mohti Pēniata

The Word of Life

1 ¹It lavayit ahpuy yēsiwhqat yahniwhqat añqaqwnihqat hapi itam aw tūqaykahkaiw, itahposiy akw aw yórikya. Put hapi itam aw tātayyat itahmay akw aw hintsatsna. ²Pi qatsi pas mātakti. Noqw itam aw yórikya. Nihqe put pantaqat suyan navot'iyuñqe put tuawi'yuñwa. I' qatsi qaso'taqa as Nayat ámumniķaiw itamumi mātaktiqat itam umuy āwintota. ³Itam hapi hihta aw yórikyaqey, pu aw tūqayyaqey umuy āwintota, uma itamum sūpwatniqat öviy'o. Noqw itam hapi pas suyan Nayat amum sūpwatu, pu Tiyat Jesus Christ ámuma. ⁴Noqw uma pas hahlayyaniqat öviy itam yan umumi pentota.

God Is Light

⁵Noqw itam hapi yan lavayit put añqw nanaptaqe umuy āwintota: God tālanihqata; noqw qatāla hapi pas put ep súlawu. ⁶Kurs itam put amum sūpyaqey pañqawkahkaiw qatalpuva hinwise' itam hapi atsálalwani; nihqe hihta pas qa átsanihqat qa hintsatskani. ⁷Nikaiw pam tālat epniqw öviy itam put an tālat añ hinwise' itam sūp hinnumyani. Noqw put Tiyat Jesus Christ uiñwáat itamuy sohsok qaanh tiput añqw kwaiw'ewakwtani. ⁸Kurs itam qaanh tiput itamuhpe súlawhqat pañqaqwe', itam nāmi yētotani. Noqw God lavayiat pas antsanihqa hapi itamuhpe súlawni. ⁹God súankaiw, pu lavayiy an hinhtiñwu. Noqw öviy itam put aw itahqaanh tipuy nahostotaqw, pam soon itahqaanh tipuy itamuhiq piy qa ayo yúkuni, pu sohsok qasuantsakpit añqw itamuy kwaiw'ewakwtani. ¹⁰Itam qa haqam hihta ep qaanh totiqey pañqaqwe', pam átsanihqat itam pan put yukunayani. Noqw put lavayiat hapi itamuhpe súlawni.

Christ Our Helper

2 ¹Itimhohyamu, uma hapi qa haqam qaanh totiniqat öviy nu umumi yan penta. Noqw sen haqawa qaanh tipu, pay Jesus Christ, pas sūka

súantaqa, itamuñem Itanay aw lavayi'ma. ²Pu pam itahqaanhtipuy ep mokqe, itamuy Nay enañ namivöhikna. Pu pam qa itahqaanhtipuy-sa ep möki, pas hapi sohsokmuy qaanh tipuyamuy ep'e. ³Noqw itam put tutavoyat añ hiwisqey akw put tuwi'yuñqey navoti'yuriwa. ⁴Hak haqam put tuwi'taqey lalvaykañw put tutavoyat qa añ hinme' hapi átsani. Noqw himu pas antsanihqa put hapi ep súlawni. ⁵Níkaiw kurs hak haqam put lavayiyat añ hinmaqa pam hapi pas antsa God aw unañway'tani. It hapi yantaqat akw itam God añ yesqey navoti'yuriwa. ⁶I' hak Tiyat amum hinnumqey pañqawlawhqa pas put hinmaqw soon piw qa pan hinmani.

The New Command

⁷Itupkomu, pay hapi nu qa hihta pas pühut tutavot umumi penta, níkaiw pay hisattutavota. Ura uma yayhniwhqat añaqaw put oyi'yuriwa. Noqw uma yayhniwhqat añaqaw lavayit nanvotyaqw, pam hapi hisattutavo. ⁸Níkaiw pu' piw nāt nu pas pühut tutavot umumi penta; ispi qatāla ayo ruhpakq'ö; noqw tāla pas antsanihqa pu' tāla. Noqw pam tutavo Tiyat qatsiyat akw aw antsaniwa, pu umuhqatsiy akw piwu. ⁹I' hak tālat añ hinmaqey pañqawkañw sinosñway aw qa suhtaq'ewnihqa hapi nāt qatālat añ hinma. ¹⁰I' hak sinosñway aw unainway'taqa hapi tālat añ hinma; nihqe sinmuy qa unañwmoknani. ¹¹Pu i' hak sinosñway qa aw suhtaq'ewnihqa hapi qatālat añ hinma; nihqe qatalpuva hinmakañw, haqami hoyoyotaqey qa navoti'numa, pi qatāla put pōsiyat qatālawnaq'ö. ¹²Nu hapi umumi penta tsatsáyhoxyamu, God Tiy tuiñniyat aw umuy túñwantaqe, umuhqaanhtipuy umuhpiy ayo yúkuqw öviy'o. ¹³Nu umumi penta námatu, uma put hakiy yayhniwhqat añaqawñnihqat tuwi'yuñqw öviy'o. Nu umumi penta tōtimu, uma it hakiy qalolmat áñwutotaqw öviy'o. Nu umumi penta tsatsáyhoxyamu, uma Itanay tuwi'yuñqw öviy'o. ¹⁴Nu umumi pēna námatu, uma put hakiy yayhniwhqat añaqawñnihqat tuwi'yuñqw öviy'o. Nu umumi pēna tōtimu, uma hóhoñvitniqw öviy'o, pu God lavayiat umuhpe huruiwtaq'ö. Nihqe uma it hakiy qalolmat áñwutota. ¹⁵Uma yep qatsit tunatyayat qa kwañwátayyuñwni, piw ep hihta hinyuñqata. Kurs haqawa yep qatsit tunatyayat hahlaye' pam Itanay qa aw unañway'tani. ¹⁶Pi fi himu sohsoy yep qatsit ahpiy'o: itahtokoy ahpiy tuñlayi, pu itahposiy ahpiy'o, pu kwivi'nañwat ahpiy'o. Pam qa Itanay ahpiyinit, yep qatsit ahpiy'o. ¹⁷Noqw yep qatsi hapi tūwayato, pu put ep himu tuñlayi. Níkaiw i' hapi God tunatyayat añ hinmaqa pas sútsepni.

The Enemy of Christ

¹⁸Itimhohyamu, so'ñwamiq hapi pitsíwta. Noqw ura hak Christ ehpew'iwtqaqa pítuniqat uma nanaptaqw, pay hapi kaysiwhqam Christ ehpewyaqam pu' pay yése. Noqw it yantaqat hapi akw itam so'ñwamiq pitsiwtaqat mātsi'yuriwa. ¹⁹Puma as itamuñpiy añaq' nankwusakaiw pay puma qa itamum tōnawta.

Pi as puma itamum tōnawte', soon as ka qa itamum yūmosa hinwisni. Pay qa sohsoyam itamumyaqey mātaktotiniqey ūviy panhtoti. ²⁰Noqw pay uma hapi hakiy Qahováriwtaqat akw tuvoylatoti. Nihqe uma sohsok hihta navoti'yuñwa. ²¹Pay uma hihta pas antsanhqat qa navoti'yuñqat nu qa panwat umumi pēna, pi uma put navoti'yuñqw ūviy'o. Pu qa haqam himu atsa it pas qaatsat ahpipiñhqat uma navoti'yuñwa. ²²Noqw ya hak átsani? I' hak Jesus qa Moiw'asi'taqat pañqawlawhqa. I' hak Nayat-nikaiw pu Tiyat pumuy ayo yuykuqa hapi Christ ehpewnihqa. ²³Hak hapi haqam Tiyat ayo yuykuqa pay Nayat qa tuwi'ta. ²⁴Noqw ūviy hapi uma yayhniwhqat anqaqw hihta nanaptaqey aw tunatyawwisni. Kurs uma añ ahsupoq put añ hinwise', pay uma soon piw Tiyat ep qa yūmosa hinwisni, pu Nayat ep'e. ²⁵Noqw yan hapi pam itamuy ñawna: Itamuy qatsit qasot'aqat máqaniqeyu. ²⁶Nu umuy qa súaqwat lahsintotaqamuy lavayhtikey umumiq yan pēna. ²⁷Nikaiw pay uma Itanay ahpipi Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylatiwyaqw, pam umu'naiwpeq qatu. Noqw soon pas hak piw umuy hihta tutuqaynani. Pi Hikwsit hapi umuy sohsok hihta tutuqayna. Pam hapi pas antsa, pu pas qaatsa; nihqe hin pas umuy tutuqaynaqw pan uma put ep hinwisni. ²⁸Noqw taa ítimhohyamu, uma Tiyat ep huruiwyuñwi. Noqw hisat pam mātaktiqw, itam qa ókiwyani; nen put pituqw, itam qa hihta ep hamanhtotini. ²⁹Uma put súantaqat pan aw navoti'yuñwa. Noqw ūviy suyan hapi hak suan hinmaqa God týatnihqat uma navoti'yuñwa.

Children of God

3 ¹Meh, kurs huvam aw wūwayaa: Itana pas pavan itamumi unañway'ta! Oviy pi itam God timatnihqey pan túñwantiwya. Paniqw hapi ūviy yep qatsit tunatyayat hinwisqam itamuy qa tuwi'yuñwa, puma put Tiyat qa tuwi'yuñqe ūviy'o. ²Aw iunañwamu, pu' hapi itam God tímatu. Noqw itam hin yukiltotiniqw pam pantaqay pay nāt qa mātakti. Nikaiw ason hisat Tiat mātaktiqw itam put anyuñwniqey navoti'yuñwa; ispi itam put hin hintaqat aw yórikyaniqee. ³Noqw haqam it yantaqat unañwvahsít ñöyi'taqa nākwañw'ewakwlawnwu, pas pam hin kwañw'ewakwnihqat pan'i. ⁴Qaanhtiput hintsakqa piw tutavot ehpewi hintsakiwu; pi qaanhtipu tutavot ehpewi hintsatskiwhqa. ⁵Noqw uma navoti'yuñqw, ura God Tiat itahqaanhtipuy ayo yúkuniqe ūviy mātakti. Noqw qaanhtipu put ep súlawu. ⁶Noqw put ep huruiwtaqa hapi qaanhtiput añ qa hinma. Qaanhinmaqa hapi put aw qa yóriki'ta; piw qa tuwi'ta. ⁷Itimhohyamu, qa hak hapi umuy ñunatoynani. Suan hinmaqa hapi súantañwu, God Tiat suan hintaqat pan'i. ⁸Qaanhinmaqa hapi Nukpanat añqwniñwu. Pi Nukpana yahniwhqat anqaqw qaanhinma. Noqw God Tiat Nukpanat tutmalayat símoknaniqe ūviy mātakti. ⁹God añqw tihiwhqa qaanhtiput añ qa hinma, pi God tunatyaat put apqölpeniñwuniqw ūviy'o. Pu soon pam hihta ep qaanhtiñwu, pi pam God añqw tihiwiñwunihqee. ¹⁰Yantaqat hapi akw God

timat mātakya, pu Nukpanat tímatu: Súantaqat qa hintsakqa hapi qa God añaqwniñwu, pu i' hak sinosinway aw qa unañway'taqa píwu.

Love One Another

11 Pi ura uma yayhniwhqat añaqaqw it hapi yan tūawit aw tūqayyuñwa: Itam nānami unañway'yuñwiñqata; **12** Ura i' hak Cain Nukpanat ahpiyinlhqe tupkoy nīnaqat qa panhtotini. Noqw ya hinoqw pam put nīna? Ispi put tumalaat qalolmaniç'ö, noqw tupkoyat tumalaat súanta. **13** Pay uma qa pas pas hin wūwantotani, itupkomu, kurs yep qatsit tunatyayat hinwisqam umumi qa suhtaq'ewyaq'ö. **14** Itam hapi mokiwuy añaqw qatsit aw nōñakqey navoti'yuñwa, öviy pi itam itahsinosinwamuy amumi unañway'yuñwa. Nohtumi qa unañway'taqa hapi mokiwuy ep hinnuma. **15** Sinosinway aw qa suhtaq'ewnihqa hapi sinmuy qöyantaqaniñwu. Noqw uma navoti'yuñqw qa hak tuqwyantaqa qatsit qaso'taqat pasiwtá. **16** Pi God Tiat itamuñem qatsiy tavi. Put pantaqat akw God itamumi unañway'taqat itam māmatsya. Noqw soon as itam tuwat itahqatsiy qa itahsinomuy amuñem o'yaniqey suhtaq'ewyani. **17** Noqw sen haqawa yep qatsiy ep hihta hímuy'tiwhqat himuy'kañw, sinosinway hihta haqni'taqw, tuway'kañw put qa ökwatuwe', ya sen hin pam God añaqw nuhtumi unañway'taniqey tuwi'vaqey pañqawni? **18** Itimhohyamu, itam qa itahlavayiy-sa akw nānami unañway'yuñwni, piw itahleñiy akw'a. Itam qa panyuñwt, itahhintsakpiy akw pas antsa panyuñwni.

Courage before God

19 Pu it hapi akw itam pas antsa God tímatnihqey navoti'yuñwni; nihqe qa hin unañway'kahkañw put aw ökiwtani. **20** Ispi kurs pay itah'unañwa itamuy sóontsan'iñqaw, tis pi God itah'unañwa epnihqe pas sohsok hihta navoti'ta. **21** Aw iunañwamu, kurs itah'unañwa itamuy qa sóontsan'iñqaw pep hapi pu' itam God aw qa ókiwyani. **22** Pu itam hihta öviy tūvintote' put añaqw put ömahtotamantani, ispi itam put tutavoyat añ hinwisqee, nihqe put tayawintiwisa. **23** Noqw yan hapi pam tutapta: Itam put Tiyat Jesus Christ aw tūtuptsiwe', nānami unañway'yuñqwniñqata. **24** Noqw i' hak God tutavoyat añ hinmaqa hapi put ep qátuni; noqw God put ep qátuni. Noqw pam itamuy Hikwsit máqahqat akw itam put itamuhpe huruiwtaqat navoti'yuñwa.

The True and the False Spirit

4 **1** Aw iunañwamu, pay uma qa pas sohsokmuy Qahováriwtaqat Hikwsit akw yuaatotaqey pañqaqwaqamuy amumi tuptsiwyamantani. Nikaiñw uma pumuy amumi pohtayamantani, sen puma pas antsa God añaqwyaqata. Taq kaysiwhqam God lavay'aymatnihqey atsáy'yuñqam tūwaqatsit añaqé' nankwusa. **2** Noqw it akw hapi uma God Hikwsiyat māmatsyamantani:

Haqawa Jesus Christ tokoy'kañw pítuhqat pañqawlawnhqa hapi God Hikwsiyat ahpiy yuaatani. ³Pu haqawa Jesus Christ tokoy'kañw pítuhqat ayo yuykuqa hapi qa God Hikwsiyat ahpiy yuaatani, soq it hakiy Christ ehpew'iwtaqat hikwsiyat ahpiy'o. Ura nāt Christ ehpew'iwtaqat pítuniqat uma nanapta. Noqw pu' hapi pay pam yep qatsit ep hinnuma. ⁴Noqw pay Christ umuh'naiñwpeq qátuhqa put epnihqe pas pavan hoivi. Noqw öviy uma pumuy áñwutota, pi uma God ahpiy tihtiyaqee, itimhohyamu. ⁵Christ ehpew'iwyuñqam yep qatsit tunatyayat ahpiyya; nihqe öviy yep qatsit tunatyayat yuaatota. Noqw yep qatsit tunatyayat hinwisqam umumi tūqayyuñwa. ⁶Itam hapi God ahpiy tihtiywa. Noqw God tuwi'taqa itamumi tūqaytañwu. Pu God qa ahpiy tihtiwqa itamumi qa tuqayvastañwu. It akw hapi itam it Hikwsit pas qa atsat mātsi'yuñwa, pu piw it atsat hikwsita.

God Is Love

⁷Aw iunañwamu, itam nānami unañway'yuñwni. Pi God hapi itamuy nuhtumi unañway'yuñwniqat tutuwnañwu. Noqw haqam nuhtumi unañway'taqa hapi suyan God ahpiy tihtiwñwu, nihqe God tuwi'tañwu. ⁸Haqam nuhtumi qa unañway'taqa hapi God qa tuwi'tañwu, pi God nami'naiñwaniq'ö. ⁹Noqw God nuhtumi unañway'taqey itamumi mahtaknaniqe pas sūkw Tiy tūwaqatsit aw tavi, itam put atsvi yesniqat öviy'o. ¹⁰Noqw it akw itam God itamumi unañway'taqat māmatsya. Qa itam hapi God aw unañway'yuñqw, pay pam itamumi unañway'taqe öviy Tiy tavi. Noqw pam itahqaanhtipuy ep mokqe itamuy God enañ namivöhikna. ¹¹Aw iunañwamu, God pas panhaqam itamumi unañway'ta. Noqw öviy pas hapi itam soon as tuwat nānami qa unañway'yuñwni. ¹²Qa haq hapi hak God aw yori. Kurs itam nānami unañway'yuñqw, pep hapi pu' God ita'naiñwpeq qátuni; nihqe itamuy nānami pas unañway'yuñwniqat itamuy tutuqaynatima, itam put an nuhtumi unañway'yuñwniqat aw pahsavoo. ¹³Noqw itam put añ yesq pam ita'naiñwpeq qátuqw itam navoti'yuñwa, pi pam Hikwsiy itamumi nónaqw öviy'o. ¹⁴Noqw itam hapi aw ýórikya, piw Naat itamumi unañway'taqat itam tuawi'yuñwa; ispi pam Tiy añqw pew taviqw pam sinmuy ayo oya. ¹⁵Hak hapi haqam Jesus God Tiyatnihqat pañqawhqa God añ qatu; noqw God put unañwpeq qatu. ¹⁶Noqw itam hapi God itamumi unañway'taqat nanaptakañw tūtuuptsiwa. God hapi pas nami'naiwa. Noqw nuhtumi unañway'taqa hapi God añ qatu, noqw God put ep qatu. ¹⁷Aw iunañwamu, kurs itam hin as nānami unañway'yuñwniqey pan nānami unañway'yuñwe' pep pu' ason hin yukiltiniqat aw pituqw itam qa ókiwyani. Pi Tiat yep qatsit ep hin hintaqw pay itam piw an yep hinyuñwa. ¹⁸Hak hakiy aw unañway'te' qa put mamqasñwu; maqaswuñni súlawniñwu. Taq maqaswuñni'taqa hapi qa sun yantañwu. Noqw öviy God mamqasqa hapi soon pas put aw unañway'tani, pam as put aw unañway'tanikañwo. ¹⁹Itam put aw unañway'yuñwa, ispi pam mohti itamumi unañway'taq'ö. ²⁰Kurs hak haqam God aw unañway'taqey yan lalvaykaiñw sinosñway aw qa suhtaq'ewnihqa hapi

atsátani. Ispi puyaw hak sinosíway aw yóriki'taqey aw qa unañway'te' hin tis God aw qa yóriki'kañw put aw unainway'tani? ²¹Noqw yan hapi pam itamumi tutapta: God aw unainway'taqa piw sinosíway aw unainway'taqata.

Our Victory over the World

5 ¹I' hak Jesus Christ-nihqat tuptsiwhqa hapi God añaq w tihtiwñwu. Pu hak haqam God Itanay aw unañway'taqa piw put tímuyatuy amumi unañway'tani. ²Itam God aw unañway'kahkañw put tutavoyat aña hinwise' pep pu' itam put tímuyatuy amumi unañway'yuñqey navoti'yuñwni. ³Kurs itam God aw unañway'yuñwe' itam put tutavoyat aña hinwisni. Noqw put tutavoat qa maqsonhinta. ⁴I' hak God ahpiy tihtiwñqa yep qatsit tunatyayat áñwuy'tañwu. Noqw yan hapi itam yep qatsit áñwuy'yuñwni-God aw tūtuptsiwee. ⁵Noqw ya hak yep qatsit tunatyayat áñwuy'tani? I' hak Jesus God Tíyatnihqat tuptsiwhqa hapi.

The Witness about Jesus Christ

⁶Ura Jesus Christ pítuhqe küiyit akw-níkañw pu uñwat akw tuvoyerati, qa küiyit akw-sanit, pi küiyit akw-níkañw pu uñwat akw'a. Noqw Hikwsi hapi put pantaqat tuawi'ta. Noqw pam hapi pas qa atsa. ⁷Pi pahyom ñeveqatsit ep Jesus Christ tuawi'yuñwa-i' Náata, pu Lavayiat, pu Hikwsi Qahováriwtaqa. Noqw ima pahyom pay suhkaa. ⁸Pu pahyom tūwaqatsit ep Jesus Christ tuawi'yuñwa-i' Hikwsi, pu küyi, pu uñwa. Noqw ima pahyom sun lavayi'yuñwa. ⁹Itam pay sinmuy tuawiyamuy kwusuya. Nihqe tis öviy itam God tuawiyat kwusuyani. Noqw pam hapi Jesus Christ put Tiatnihqat pañqawu. ¹⁰Ason hak God Tiyat aw tuptsiwhq God Hikwsiat put unañwpeq qátu, nihqe put pantaqat tuawi'ta. Noqw pay God qa tuptsiwhqa hapi pam átsanhqat pan put yukuna, ispi God Tiyat hin tuawi'taqat pam qa tuptsiwhqee. ¹¹Noqw yan hapi God itamuy áawna: Pam itamuy qatsit qaso'taqat huyta, it qatsit put Tiyat epnihqata. ¹²Tiyat kwusi'taqat hapi qatsit kwusi'ta. Pu i' hak God Tiyat qa kwusi'taqat hapi qatsit nástaa.

Eternal Life

¹³Nu hapi umuy God Tiyat aw tuptsiwni'yuñqamuy amumi iit penta. Noqw uma put aña túñwantote', uma God Tiyat aw tūtuptsiwaqe qatsit qaso'taqat himuy'vayaqey navoti'yuñwni. ¹⁴Noqw itam put aw tuptsiwni'yuñqw, put tunatyayat an hihta öviy itam put tūvíntotaqw, pam itahnawakinpiy navotni. ¹⁵Noqw itam put itahnawakinpiy aw tuqayvastaqat navoti'yuñqw, itam put aw náp hihta tūvíntotaqw pam itamuy put máqani. ¹⁶Kurs uhsinosíwa qaanhqiput pay mokiwuy aqw qa pitsíwtqaqat hintsakq um put aw tayte' pay um put eñem tūvíntani. Noqw God put qatsit máqamantani, kurs pam mokiwuy aqw qa pitsíwtqaqat qaanhqiput hintsakniq'ö. Pas antsa kurs hin

hak qa mokiwuy aqw pitsíwtaqat qaanh tiput hinhtini. Noqw kurs hak pan qaanh tiqw, um put eñem tūviñtaniqat qa putwat nu pañqawu. ¹⁷Sohsoy qaantsatskiwhqa hapi qaanh tipu. Noqw soon sohsoy qaanh tipu mokiwuy aqw pitsíwtani. ¹⁸Itam navoti'yuñqw i' God ahpíy tihiwhqa qaanh tiput añ qa hinma, pi God Tiat put aw tunatyawtañwuniq'ö. Noqw Nukpana put aw qa hintsakiwu. ¹⁹Noqw itam hapi God tímatnihqey navoti'yuñwa. Noqw yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam sohsoyam it hakiy qalolmat akw tuyqawiwyuñwa. ²⁰Itam navoti'yuñqw God Tiat pítuhqe itamuy suyan unainwtalwuwnitoyna. Noqw öviy itam God pas antsanihqat tuwi'yuñwa. Noqw itam it hakiy pas antsanihqat añ yëse, pu Tiyat Jesus Christ aña. Pam hapi pas antsa God. Noqw itam put añ yeskahkañw qatsit qaso'taqat himuy'yuñwa. ²¹Itimhohyamu, uma hihta wutsit aw nāwakintiwhqat qa aw may'yuñwni. Pas antsaa.

JOHN

ańk Pēniata

¹Nu' wukw'aya, itahsiway pas namorstiwhqat aw penta, pu tímuyatuy amumii. Nu umumi pas antsa unańway'ta; pu pay qa nu'saa, pay pas sohsoyam it hakiy pas antsanihqat tuwi'yuńqam pīwu, ²I' hak pas antsanihqqa itamuhpe pakiwkańw, itamum yūmosa hinmaniqaq tunatyayat öviy itam umumi unańway'kahkańw, pas antsa yan umuňem nāwakinwisa. ³Nam ökwalni, núokwa, pu kwakwhaunaiwa umumum yantani, Itanay God ańq'ö, piw Tiyat Tutuyqawhqaq Jesus Christ ańq'ö.

Truth and Love

⁴Pas haqawat uhtim Itanay lavayiyat pas antsanihqat ań hinwisq, nu amumi navotqe, put ep pas hahlayti, ura Itanay ańqw itamumi hin tutaptiwhqat pan hinwisq'ö. ⁵Noqw taay isiwa, nu okiw ūmi pańqawni: Itam nānami unańway'yuńwni. Nu hihta qa pūhut tutavot ūmi penta, nīkańw pay ura yayhniwhqat ańqaqw itamumi hin tutaptiwhqata. ⁶Noqw itam put tutavoyat ań hinwise' pan nānami unańway'yuńwni; noqw yan hapi tutavo, ura uma yayhniwhqat pahpiy hihta nanaptaqey ań hinwisniqata. ⁷Taq kāysiwhqam tūunatotoynayaqam tūwaqatsit ań nankwusa, nihqe i' Jesus Christ tokoy'kańw pítuhqat ayo yuykuya. I' hapi tūunatotoynaqa; pu Christ ehpew'iwtqaqa. ⁸Uma nāmi tunatyaltotini; noqw itam hihta tumaltotaqey qa kwayhyat, ań ahsupoq ahsatotani. ⁹Mewnit yūmo kwílakqa, pu Christ tutaqayhpiyat qa ań hinmaqw, God put qa amum hinma. Pu hak Christ tutaqayhpiyat ań hinmaqw, Itanay-níkańw pu Tiat puma put amum hinma. ¹⁰Hak umumi pite', qa yan umuy tutuqaynaqw, uma umuhkiy qa aw put panayamantani, piw uma qa öqlayamantani. ¹¹Taq put öqalaqa qaanhtipuyat ep suńwáatni.

Final Words

1²Pas nu as nāt nihtiwtaqat hihta umumi pēnaničaiw, pay nu qa tutuvenit aín pēnani, piw qa tutuvenkuyit akw'a. Nikańw pay hisnen nu umumi pítuni; noqw itam pas nānami taykahkańw, yuaatotani; nen pas hinhaqam hahlayhtotini. 1³Namortiwhqat uhqöqay timat uń öqalaya. Nam antaa.

JOHN

Pēniat payisni'maqa

¹Nu' wukw'aya, it pas aw iunañway Gaius aw penta. Nu pas antsa ûmi unañway'ta. ²Aw iunañwa, pas sohsoy himu uñem lolmaniqt nu uñem nãwakinma, um suphelawtaniqt pas uhrikwsu suphelawtaqat pan'i. ³Pi tuptsiwni'yuñqam ökihqe, inumi un tūawvayaqw, yaw um itahtuptsiwniy pas antsanihqat hûrs ñuy'kañw put añ hinma. ⁴Pi yaw itim Itanay lavayiyat pas antsanihqat añ hinwisq, nu put pantaqat navotqe, pas hahlayhti. Qa himu put epnihqe inumi pas pavan hahlayhpi.

Gaius is Praised

⁵Aw iunañwa, pay um añ tuptsiwni'yuñqamuy-nikaiw, pu a'löntuy hin tumalay'taqey ep súantsaki. ⁶Yaw um nuhtumi unañway'taqat puma God aw tōnawtaqamuy amumi tūawvaya, noqw um God kaptsei'kañw, pumuy haqamiyaqw amumi unañwtave', súanhtini. ⁷Pi puma put tuñwniyat tunvotnayaniqe añqe' nankwusa; nihqe imuy qatupsiwni'yuñqamuy amuñaqw qa hihta ömahtiwisa. ⁸Noqw paniqw hapi öviy itam pumuy panyuñqamuy soon qa pásyani; nen pumuy tumalsuñwamatni, puma Itanay lavayiyat pas antsanihqat yuaatiwisq'ö.

Diotrephes and Demetrius

⁹Ura nu as God aw tōnawtaqamuy amumi pēna; noqw i' Diotrophes pumuy amuñaqw pas hímuniqey nãwaknaqa itamuy qa ömahta. ¹⁰Noqw öviy kurs nu umumiq pite', soon nu put hiniwhtipuyat aw qa pónaknani, itamumiq nánaphin qalomáhiñqawlawnhqata; pu pas qa nöyaltiqe, pam añ tuptsiwni'yuñqamuy qa ömahta; nit pu pumuy ömahtotaniqey nãnawaknaqamuy mëwanta; nihqe God aw tōnawtaqamuy amuñaqw pumuy ayo maspita. ¹¹Aw iunañwa, um hihta qalolmat aw qa nanawinht, lolmatni. Lolmat ari hinmaqa hapi God tíata; pu i' hak hihta qalolmat añ hinmaqa hapi God aw qa yóriki'ta. ¹²I' Demetrius sohsokmuy amuhpiy aw lomanavotiwa. Noqw i' pas antsaa. Owi, pu itam pas piw nāp aw navoti'yuriwa; noqw uma navoti'yuñqw, itahtuawi pas qa atsa.

Final Greetings

¹³Pas nu as nāt nihtiwtaqat hihta pēnaničāñw, pay nu qa tutuvenkuyit pu qa tutuvenkohot akw ūmi pēnani; ¹⁴Nīkañw pay hisnen nu qa pas wūyavotiqw ūmi yórikni; noqw itam pas nāmi taykañw yuaatani. Nam kwakwhaunañwa umum yantaa. Ima itahkwatsim uñ öqalaya. Um itahkwatsmuy nanāpwat öqalantani.

JUDE

God Sinomuyatuy amumi Pēniata

¹Nu' Jude, Jesus Christ tūwiciat, pu James tupkoat it penta. Nu umuy Itanay God ahpipy sutsvo oyiwuñqamuy öqalanta. Ura pam umuy wáñwayhqe, Jesus Christ eñem umumi tunatyawma. ²Nam núokwa, kwakwhaunañwa, pu nami'nañwa qaöwíhinkañw umumi pitsíwtaa.

False Teachers

³Aw iunañwamu, nu as itamuy hin sun ayo nöñakqat umumi pēnaniqey unañwti. Nikaiñw pay kurs nu soon umumi qa pēne', uma itahtuptsiwniy eñem pas rohomnumyaniqat umuy u'nanani, itahtuptsiwniy God sinomuyatuy amumi sūs mātaviwhqat éhemí. ⁴Taq haqawat God qa kaptsei'yuñqam nanauyve itamumi yuña. Yaw puma God aw yankahkañw qahopíyese; nihqe God sükw Moñwit ayo yuykuya, pu Itahtutuyqawhqay Jesus Christ pīwu. Nihqe öviy añwu pay hisat puma qalomáyukiltiniqat aw oyiwuñwa. ⁵Noqw öviy nu umuy it ep ahoy u'nananiqey nāwakna; pay as pi uma hisat it yantaqat pās nanapta. Ura hin Tutuyqawhqa haqaqw tutskwat Egypt añqw sinomuy nöñaknat, put pantaqat atsve pu' haqawatuy qa tuptsiwni'yuñqamuy haqami hintsana. ⁶Pu ima oñaqw hoñvia'yat tumalay tatamhtotat, pas nāp qeniy mātatveyaqamuy sūs somhtaqe, qatalpumi tañata, hisat aw wukotalörivaqat ep pumuy hin yukunaniqey aw pahsavoo. ⁷Noqw ura Sodom-niqw, pu Gomorrha-niqw, pu amunan'ik kitsókit añ sinom piw pumuy amún tuskapqatsit aw tahkukq, tahtaqt nāp nānami tokoy añ písoqya. Noqw God qööhít qa tokniwuqat akw pumuy sivintoyna, sinmuy ökwhaniqe öviy'o. ⁸Noqw piw nāt ima pumuy amún hihita itséheet añ kwañwáwuwantotaqe, tokoy tuyoy'ewakwtotaiñwu; añ moriñ'iwyuriñqamuy qa hihtay'yuriwa, pu añ öqalat pasiwyuñqamuy amumiq nānap hin qalomáhiñqawa. ⁹Noqw híkispi God pas sushoñviaayaat Michael Nukpanat amum nāñwuy'ta, Moses tokoyat öviy'o. Nihqe nānaqasqe soon pay nanāp'unaiñw put aw qalomáhiñqawniqe,

ura put aw pañqawu: Nam Tutuyqawhqa uñ mēwaa. ¹⁰Noqw ima hihta aw qa mātsi'kahkaiw, soq tuwat put ep qalomáhiñqaqwañwu; pu pay hīhihtuy popkotuy amún hīhihta nāp tuwi'yuñqey akw nāhovalayariwu. ¹¹Is okiw púmaa! Puma Cain kukyat añqe' hinwisa; pu Balaam an hihta súantaqat añqw lasya, hihta as himuy'vayaniqe öviy'o; pu Core an God aqw kolilitotat, put an súlawhtini. ¹²Ason uma sūp haqam nōnove', Tutuyqawhqt u'ni'kahkañw pölavikit yónoyhtotaqw, puma umumum nōnove', pep hihta itséheet anyuñiñwu; nānami-sa tunatyawyuñwt, qa hihta tuhtusyakahkaiw nōnovaníwu. Puma wisioomahwt huhukwhoyaqat anyuñwa. Puma himutskit tal'añwnawit añ qa hihta sipalay'vanyuñqat anyuñwa, náipwaniwyuñqee; soñawnen lös soa. ¹³Pátuwaqatsit añqe' a'ñö walalataqat anyuñwa.

Pumuy hintsakpiam pāhut walalataqat qötöyat anta. Puma sötuy nānahoy yuyutyaqat anyuñwa; nihqe puma haqami míhikqat añ pas qatālat aqw sūs yuñni. Pep puma nawus aqwhaqami yesni. ¹⁴Noqw Adam añqw tsañe'sikis nānañumo qatsívaptsiyuñqat pep Enoch tihtiwa. Nit pam añwu pay imuy ura lavayhtiqe pañqawu: Meh, Tutuyqawhqa pas qaan'ewakw hintaqamuy qahováriwyuñqamuy tsamkaiw añq'ö, ¹⁵Sinmuy sohsokmuy amuñem hin yúkuniqee. Pam sohsokmuy qa kaptsi'yuñqamuy qalomáhintsakpiyamuy sohsok ep pumuy hin yúkuni. Taq puma God qa kaptsi'kahkaiw put ehpewi qaanhotti, piw anahaat lavayit akw put aqw hiñqawqa. ¹⁶Ima hapi pas sutsépsa hihta añ hiñqawwisa; panis tuwat tūovelanhīñqawwisa; nāp tuñlayiy-sa añ hinwisa; hihta a'ñö kwiviyuaatotaiñwu; hihta nukwánw'ewyaniqey öviy sinmuy amumi kwariwáyuaatotaiñwu.

Warnings and Instructions

¹⁷Níkañwo aw iunañwamu, pay ura Itahtutuyqawhqaay Jesus Christ ayamat hin hintaniqat yuaatotaqat uma u'ni'yuñwni. ¹⁸Pay so'ñwamiq ima hakim tututsiwyaqam hoivani. Puma God qa kaptsi'yuñwni; nāp tuñlayiy añ hinwisni, ura kitota. ¹⁹Ima hapi añ sinmuy tsikantotani; nāp tunatyay añ hinwisa, Qahováriwtaqa' Hikwsí pumuy unañwayamuy qa aw pákiq'ö. ²⁰Noqw ümaa, aw iunañwamu, uma umuhtuptsiwniy God añqwnihqat añ nāwunwintani; Qahováriwtaqat Hikwsit añ nāwakinwisi. ²¹Itahtutuyqawhqa Jesus Christ núokway ahpiy umuy qatsit qaso'taqat máqani. Noqw put talöñvaqat aw pahsavo uma maqaptsi'kahkaiw, God añqw nāmi'naiñwat añ hinwisni. ²²Añ qa súyanyaqamuy uma ókwatutwani; ²³Qöhít añqw pumuy ayo lañamintotani. Pu añ pētuy piw uma maqasneveq ayo öoyyani. Níkañw piw yuwsiyamuy tuskapqatsit akw tuyoy'ewakwtiwhqat uma aw qa suhtaq'ewyani.

Prayer of Praise

²⁴Taay. Kwakwhat pi God umuy qa lasyaniqat aw öqalat pasiwtá. Pan hapi umuy hahlaykahkaiw, qa hihta akw hinyuñqat pam

natpiro lomaqatsit aw umuy ökínani. 25 Pam-sa hapi nāla suan unaíwtalwuwni'ta, pu itamuy ayo oya. Nam sinom sohsoyam put pas hihtatotat, kaptci'yuniwni. Nam puma put Moñwílalwani; pam-sa hapi öqalat pasiwtaqat pañqaqwani. Nam pu' yantani, pu yūmosa aqwhaqamii. Nam antaa.

Jesus Christ

HIHTA NATONIQAT MAHTAKNA

Ayay John aw'i

1 ¹I' tutuveni Jesus Christ ainq'ö. God soon pas hisat hin hiniwhtiniqat put aw mātakta, pam lavay'aymuy umumi put mahtaknaniqat öviv'o. Noqw pam hoīviayay ayataqw, pam nuy John, put lavay'ayayat, put āawna. ²Noqw nu God lavayiyat, Jesus Christ inumi mātaktaqat umuy āawnani. Pu nu hihta aw yórikqey umumi pēnani. ³I' hak it tutuvenit ań hin hiniwhtiniqa pey'taqat ań túñwantaqa hahlayhpit epni. Pu put nanaptat, aw tuqayvasi'yuñqam piw pas hahlayhpit epyani. Pi aw hapi pituto.

Greetings to the Seven Churches

⁴Nu' John Asiat ep tsáne' kitsókit ań God aw tōnawtaqamuy öqalanta. Nam núokwa, pu kwakwhaunaíwa umumi pitsíwtani, it hakiy pu'nihqat, pu pay hísatnihqat, pu nātoniqat ainq'ö, pu tsáne'nihqamuy hihikwsimuy put moíw'atsvewayat ehpewiyaqamuy amuñaq'ö, ⁵Pu Jesus Christ ainq'ö. Pam hapi pas suyan navoti'kańw súañqawu; so'pumuy amuñaqaw tātayhqe nuhtuñaqw susmohpeq'a; pu tūwaqatsit ep momiñwituy amumi moíw'iwta. Pam itamumi unañway'taqe, nāp uñway akw itamuhpá' itahqaanhtipuy ayo pāhoma. ⁶Nihqe itamuy moíw'oyhqe, Nay God awwat itamuy wimmoíw'oya. Nam sinom put káptsitotat, put moíwlalwani sutsép-saa. Nam antaa. ⁷Meh, pam öomawhtuy aqw hawni. Noqw sohsoyam pōsiy akw put aw yórikyani, pu ima put söhkwiknayaqam piwu. Noqw tūwaqatsit ep sohsoy hihtu nanāpwat sinom put atsviy tsaykitani. Pas antsaa. Nam antani. ⁸Nu hapi Alpha, pu Omega; nu hapi sohsok hihta yayhnaqa pu sohsok hihta aw pās yúkuniqa, kita Sus'ögaltutuyqawhqa, pu'nihqa pu pay hísatnihqa, pu nātoniqqa.

A Vision of Christ

⁹Nu' John, umuhpava, pu umuhsuinwa, umún Jesus Christ eñem hihta añ kānavota; put eñem hihta añ nakwhani'ta; piw umún put amum moñiw'iwtani. Nu pāñaqw tutskwat kuytaqat Patmos yan mātsiwhqat ep qatu, God lavayiyat ep'e, pu Jesus Christ yuaataqey ep'e.

¹⁰Noqw Tutuyqawhqat taloñniyat ep nu Hikwsit akw tuyqawiwañiñ, inuhkwayñave hakiy a'nö tönayat navota, pas tötpit an tönay'taqata.

¹¹Noqw inumi pañqawu: Nu hapi Alpha pu Omega, mohti'maqa pu nuhtuñknihqa, kita; pu piw yan'i: Um hin yóriķe', tutuvenit añ put pēnat, Asiat ep tsae' kitsókit ep inumi tōnawtaqamuy amumi távini, ayo Ephesus ep yesqamuy amumii, pu Smyrnat epyaqamuyu, pu Pergamos epyaqamuyu, pu Thyatirat epyaqamuyu, pu Sardis epyaqamuyu, pu Philadelphiat epyaqamuyu, pu Laodiceat epyaqamuyu, inumi kita.

¹²Noqw nu hakiy inumi hiñqawhqat aw yórikniqe ahoy namtö. Nihqe öviy nu namtökqe, pay tsae' wihqöhít tsotsókpiyat sikavalasivat añqw yukiwyuñqat tuwa. ¹³Noqw ima tsae' tsotsókpit amuhsonve hak Sinot Tiyat an son'iwhqa waynuma; wupaknapnat kukmiq pitsíwtaqat yuwsı'kañiñ, tawitsqay añ sikavalasivat kwewta. ¹⁴Noqw qötöyat añ hömiat qötsáphöt anta, pas nuvat an qötsa. Noqw pōsiat pavan pas üwiñwuy anta. ¹⁵Noqw kuk'at pas kwañw'ewakw sikasivat qöpqömiq pätiqat an talqaqsala. Pu tōnaat mümunañwtuy wukosöykitaqat panta. ¹⁶Noqw pam putvaqw tsae' sötuy matsvoñta. Noqw moañaqw sipwuvahpi nan'ivak a'nö qalay'taqa yayma. Noqw taywaat tāwāt pas pavan tālat anta. ¹⁷Noqw nu aw taytaqe pahsat kukmiq munu, súmokpunikaiñiñ. Noqw pam putvaqw may akw inumi matyawht pañqawu: Pay um qa tsawiniwtani; nu hapi mohtimaqa pu nuhtuñknihqa.

¹⁸Nu hapi qatu. Ura as nu mokt, pu ahoy tātayi. Noqw meh, nu hapi sutsep qátuhqa. Pas antsaa. Nihqe nu maskimiq, pu mokiwuy aw öqalay'ta. ¹⁹Um hihta aw yórikqey pēnani, yañ hihta hintaqata, pu hihta nātoniqata. ²⁰Ura nu putvaqw tsae' sötuy matsvoñkañiñ tsae' wihqöhít tsotsókpiyat amuhsonva waynumqw um inumi yori. Taa. Put himunihqat nu un ãawnani. Ima tsae' sötū hapi tsae' kitsókit ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñvia'yatu. Noqw pu tsae' wihqöhít tsotsókpiyat hapi tsae' kitsókit ep inumi tōnawtaqamu.

The Message to Ephesus

2 ¹Um Ephesus ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviyat aw yan pēnani: I' hak putvaqw tsae' sötuy matsvoñtaqa, tsae' wihqöhít tsotsókpiyat sikavalasivat añqw yukiwyuñqat amuhsonva waynumqqa yan ümi lavayhti:

²Pay nu ümi navoti'taqw, um inuñem tumalay'taqe maqsoni'ta. Piw um qa nañ'ekni'ta. Pu um añ qalomáhinyuñqamuy amumi qa suhtaq'ewa. Nihqe

hakim inuhpiy ayatiwyaqey pañqaqwaqamuy um amumi pohtaqe, amumi navotq, pay kurs puma a'tsatu. ³Nihqe um hihta añ kuykañw nakwhani'ta. Nihqe um inatiwaniy tunatyawkañw hihta maqsonlawkañw qa ókiwhti. ⁴Nikañw pay nu hihta Úmi qaantaqat tuway'ta. Ura as um mohtihaqam inumi pas unaiway'tat, pu' hapi qa pan um inumi unaiway'ta. ⁵Nihqe óviy um tunatyaltini. Taq um inuñaqw yávoq'iwma. Um ahoy namtökt, inuminen, mohti hinmaqey hintsakni. Taq um qa panhtiqw, nu Úmi supte' uhwihqöhiy tsotsókpiyat qeniyat añqw ayo távini, um qa ahoy namtökq'ö. ⁶Nikañw it ep nu uñ hahlayi: Um imuy Nicolaitan-sinmuy hintsakpiyamuy pas qa hahlayi, intúñ'i. ⁷Naqvuy'taqa navotni Hikwsí Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqata. Nukpanat áñwuy'taqaqat nu pan nakwhanaqw, pam himutsokit hakiy taytoynañwuqat God úiyat násaveq wúnuhqat añqw nösni.

The Message to Smyrna

⁸Pu um Smyrnat ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: I' hak mohtinihqa, pu nuhtuñknihqa, ura as mokt, pu' qátuhqa yan Úmi lavayhti: ⁹Pay um hihta hintsakqat nu navoti'ta. Um hihihta añ kānanvota, pu okiwhinta; nikañw um pas antsa kāhak'i. Pu hakim Jew-sinomnihqey a'tsalalwaqam Úmiq qalomáhiñqaqwaqat nu navoti'ta. Puma qa Jew-sinomníkañw soq Satan aw tōnawta. ¹⁰Um hapi hihta nāt añ kānavotniqey qa mamqasni. Meh, pay nāt Nukpana uhsinomuy amuñaqw haqawatuy sivikimi maspani, amumi tuwantaniqe óviy'o. Noqw uma pakwút-sikis tālat añ kānavotyani. Nikañw uma hapi qa nañ'eknayani; nāmahin pi uma so'ni. Pi nu hihta ahsatit umuy máqani. Uma aqwhaqami yeskañw put añ nāvokawintotani. ¹¹Naqvuy'taqa navotni Hikwsí Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqata. Nukpanat áñwutaqa hapi soon mokiwuy añqw lōs yúkuni.

The Message to Pergamum

¹²Pu Pergamos ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat um aw yan pēnani: I' hak sipwuvahpit nan'ikaqe qalay'taqaqat himuy'taqa yan Úmi lavayhti: ¹³Pay um hihta hintsakqat nu navoti'ta, pu um haqam qátuhqata. Pep hapi Satan moñw'iwta. Um inatiwaniy hūrs niuy'ta. Ura nuy yuaataqa Antipas umuhsonve nīniwa, haqam Satan qátuhqat ep'e. Noqw nāmahin pi pantaqw, um inumi tuptsiwni'taqey qa qe'ti. ¹⁴Noqw pay nu qa sūkw hihta Úmi qaantaqat tuway'ta. Soq um Balaam tutuqayhpiyat niuy'yuñqamuy oy'i'ta. Ura pam Balac tutuqaynaqw, pam Israel-sinmuy ûnatoya. Noqw puma hihta wutsit pay nāp yukiwyuñqamuy amuñem hihtuy qöyantotat, sikwíyat añqw nōñösa; pu tokot sokoptota. ¹⁵Pu pan piw um inuy Nicolaitan-sinmuy tutuqayhpiyamuy niuy'yuñqamuy oy'i'ta. Noqw nu put aw qa suhtaq'ewa. ¹⁶Noqw óviy um put añqw lasni. Taq um qa panhtiqw, nu Úmi supte' imoñaqw sipwuvahpit akw pumuy amumi

kihpokni. ¹⁷Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqata. Nukpanat áñwutaqat nu mennat it öñaqw pölavikit tupkiwtaqat nöpnani; nen put qōtsat owat máqani. Noqw put aípuhutuñwni pey'tani. Qa hak put navoti'taqw pas put kwúsuhqa-sani.

The Message to Thyatira

¹⁸Pu um Thyatirat ep inumi tōnawtaqamuy amumi horviyat aw yan pēnani: God Tiat ūwiñwuy antaqat pōsi'taqa, pu kwañw'ewakw sikasivat antaqat kuhkuy'taqa yan ûmi lavayhti: ¹⁹Um hihta hintsakqat nu pay navoti'ta, pu um hin inumi unainway'taqa, pu um hihta tumaltaqata, pu nuy qapēvewnaqata, pu hihta aíñ pás nakwhani'taqa. Nu uhtumalay nuhtuñknihqat aw tayta, puma mohti'maqat tumalat epnihqe pas hoyokiwtaqata. ²⁰Nikañw pay nu qa sūkw hihta ûmi qaantaqat tuway'ta. Um it wuhtit Jezebel, God lavay'ayaatnihqey pañqawlawnhqat tavi'ta. Pam soq itumal'aymuy tutuqaynañkariw, pumuy ûnatoynaqw, puma tokot sokoplalwa, pu nōsiwhqat aíñ hihta nāp yukiwyuñqamuy amumi noiwhqat aíñqw nōñosariw. ²¹Noqw pam tuskapqatsiy aíñqw lasniqat nu as aw qenitoayaqw, pam qa panhti. ²²Noqw meh, nu put aw toñokq, pam tütuyhtini, pu put amum nähahlaynayaqam piwu. Noqw puma qaan'ewakw kānanvotyani, kurs puma hintsakpiy aíñqw qa lasyee. ²³Pu nu put tímuyatuy qöyani. Noqw pep pu' sohsovik inumi tōnawtaqam navoti'yuñwni, nu hapi sohsokmuy tunatyayamuy, pu unañwayamuy aíñ purimaqata. Pi nu hapi sohsokmuy umuy nanāp umuhhintsakpiy an umumi ahoytani. ²⁴Nikañw nu ûmi pañqawni, pu ahpip Thyatirat ep it yan tutuqayhpit qa nuy'yuñqamuy amumii, pu aíñ hakim Satan hihta tuwiyat qa toñtaqat pan túñiwantiwhqat qa tuwi'yuñqamuy amumii: Pay nu soon piw nāt pas hihta umuy ikwiltotoynani. ²⁵Pay uma hihta himuy'yuñqey hûrs nuy'yuñwni, nuy pítuniqat aw pahsavoo. ²⁶Nukpanat áñwutat pas soñwamiqhaqami itunatyay aíñ hinmaqat nu hihihuy nanāpwatuy sinoiwtaqamuy amumi öqalmaqani. ²⁷Noqw pam sivakohot akw pumuy amumi moñw'iwtani, nen sivuskwit an pumuy piñani. Pan hapi Ina nuy öqalmaqa. ²⁸Pu nu put talsohut máqani. ²⁹Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqata.

The Message to Sardis

3 ¹Pu um Sardis ep inumi tōnawtaqamuy amumi horviyat aw yan pēnani: I' hak God aíñqw tsarie' hihikwsimuy himuy'taqa, pu tsarie, sötuy matsvoritaqa yan ûmi lavayhti: Um hihta hintsakqat pay nu navoti'ta. Um as sinmuyniqw tayta; nikañw um pas antsa mokpu. ²Taa, um havivokalni; nen uhtumalay nātonihqat aw unaintapni, taq pam pas pay sohtini. Taq nu God attip uhtumalay qa pasiwtaqat tuwa. ³Oviy um hihta navotqe, ömahtaqey hûrs nuy'tani; nen hin hinmaqey aíñqw lasni. Nikañw um kurs qa tātayniqw, um hisat qa pan wūwantaqw nu ûmi suptuni, uyiñwu hin pítuhqat

pan'i. ⁴Níkañw hikis pi Sardis ep híkiyom itséheeqatsit akw yuwsiy qa tuyoy'ewakwtota. Noqw puma qötsat yuwsí'kahkañw inumum hinnumyani, pi puma hihkay'yuñwa. ⁵Nukpanat ánwutaqa qötsat yuwsini. Noqw nu put turñniyat qatsítutuvenit añ pêne', qa ayo súlawhtani. Noqw pam isinonihqat nu Inay aw pañqawni, pu hoñviaymuyatuy amumii. ⁶Naqvuy'taqa navotni, Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqa.

The Message to Philadelphia

⁷Pu um Philadelphiat ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: I' hak pas Qahováriwtaqa, pas antsanihqa, David hötahpiyat himuy'ta. Nihqe pam aw hötaqw, soon hak uhtañwu; pu uhtaqw, soon hak hötañwu. Noqw pam hapi ümi yan lavayhti: ⁸Um hihta hintsakqat pay nu navoti'ta. Meh, nu' hapi üniem uutspit wüyak hötani. Noqw soon hak put uhtani, pay as pi um híshin öqawi'kañw ilavayiy aw tuqayvastaqw öviy'o; nihqe um nuy qa tuwi'taqey qa hisat pañqawu. ⁹Meh, nu hapi imuy hakimuy Satan aw tōnawtaqamuy as Jew-sinomnihqey atsálalwaqamuy amuñem pan yukuqw, puma uhkuktupoq munumhtini; nen nu ümi unañway'taqat nanaptani. ¹⁰Um hapi ilavayiy qa mātapt, hürs wunu. Noqw öviy ason tūwaqatsit añ sopkawtaqamuy sinmuy amumi tuwantihq, nu tuwat soon uñ mātapt, uñ put añqw ayo tåvini. ¹¹Meh, nu hapi suptuni. Um hihta himuy'taqey hürs nuy'taqw, qa hak uh'ahsatiy uñ nawhkini. ¹²Nukpanat ánwutaqat nu soñawnen Inay God kiyat ep töötñ-wunuptsinani. Noqw pam pāpu pañqw qa yámakni. Pu nu Inay God nathwaniyat put añ pēnani, pu ivuhutuñwniyu, pu Inay God kitsókiyat turñniyata. Pam kitsóki pühuniķañw önaqw hawni Inay God añq'ö. Noqw Jerusalem yan túñwantihni. ¹³Naqvuy'taqa navotni Hikwsi Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhtiqa.

The Message to Laodicea

¹⁴Pu um Laodiceat ep inumi tōnawtaqamuy amumi hoñviayat aw yan pēnani: I' hak pas antsanihqa yan ümi lavayhti: Nu pas qaatsat hinma; piw lavayit pas antsanihqat tuawi'ta. Noqw God inuhpiy sohsok hihta yuku. ¹⁵Pay um hihta hintsakqat nu navoti'ta. Um qa suhsuñwa, piw qa muki. Himu as um suhsuñwanikañwo, sen mükinikañwo. ¹⁶Noqw pi um híhin mukinihqe qa suhsuñwa, piw qa mükiniqw nu öviy uñ pavoyani. ¹⁷Um pi pañqawlawu: Nu kähak'i; nu hihta nihti'ta; nu qa hihta rürumna. Susmataq pi um okiwhinkaiw qa navoti'ta, qahahlaykaiwo, öokiwnikaiwo, qapostalkaiwo, qa yuwsí'kañwo. ¹⁸Oviy nu ümi pañqawni: Um sikavalasivat qöhit akw kwaniw'ewayhtiqt nuy túñikañwo, nen kähakni; pu um qötsat yuwsit tue' yuwsini; nen um put akw nātupke', qa hihta hahmanni. Pu um uhposvaqe wilelwé', tälät taytani. ¹⁹Nu hakiy aw unañway'te' u'nanañwu, wuvahtaiñwu. Um öviy qa nātusite', uhhintsakpiy añqw lasni. ²⁰Meh, nu

hötsíwhpeq wínuńkańw pönöñötoyna. Itönay navotqa uuutspit hötaqw nu aw pake', amum nösni; pu pam inumumni. ²¹Nukpanat áñwutaqat nu imonw'atsveway ep qatuptsinani. Noqw pam inumum pep qatuptuni, nu put áñwutaqe Inay amum mońw'atsvewayat ep qatuptuqat pan'i. ²²Naqvuy'taqa navotni Hikwsí Christ aw tōnawtaqamuy amumi hin lavayhiqata.

Worship in Heaven

4 ¹It atsve pu' nu yorikq pi meh, öveqatsit aw hötsílti. Noqw nu mohti hakiy tōnayat navotq, pas töötöqpit an tōnay'taqa inumi yuaataqe pańqawu: Um peqw wupni. Noqw yahpiy hin hintaniqat nu ümi mātaktani. ²Noqw pahsat pay nu Hikwsit akw tuyqawińkańw öveqatsit ep mońw'atsvewat aw yori. Noqw hak ep tsokiwta. ³Noqw pep tsokiwtaqa jasper-owat, pu sardius-owat, an sóniwa. Noqw mońw'atsvewa tańaqwunut emerald-owat an sóniwhqat akw niøyakiwta. ⁴Pu mońw'atsvewa nánan'iķaqe sunat-nikańw ańqw nälöq sihkay'taqat tsotsókpit akw niøyakiwta. Noqw hakim sunat ańqw nälöq sihkay'taqam wüwuyom pań tsokiyuńwa, qōtsat yuwsı'kahkańwo; nihqe sikavalasivat ańqw yukiwyuńqat wiħkat akw qötösomiwyuńwa. ⁵Noqw mońw'atsvewat ańqw talwiptakańw pu umhta; pu mowawatiwa. Noqw mońw'atsvewat atpip tsaańe' wiħqöhi uwiwitota. Puma hapi God tsaańe' Hikwsimatu. ⁶Noqw mońw'atsvewat atpip himu panapsat an suyan tālay'taqa patuphaiwta. Pu mońw'atsvewat aqlavo nälöyöm hihtu tayyuńqam hōńi; móńaqw-nikańw pu ahkwayñańaqw pōvosi'yuńwa. ⁷Noqw tayyuńqamuy amuńaqw i' himu mohti taytaqa tóhowuy anta; noqw ańknihqa wakashoyat anta; noqw amuńknihqa tāqat an tayway'ta; noqw pu put ańknihqa kwāhu püyawmaqat anta. ⁸Noqw ima hihtu tayyuńqam nanāp navay masay'yuńwa; noqw puma pas sohsovik pōvosi'yuńwa. Nihqe puma tālō'nikańw pu tōkilat ań qa nānasuńwnayańwu pańqawkahkańwo: Qahováriwtaqa, qahováriwtaqa, qahováriwtaqa, God Sus'őqaltutuyqawhqa, pay hisatnikańw, pu'nikańw, pu nātoniqa. ⁹Noqw ima hihtu tayyuńqam Hakiy Sutsep Qátuhqat mońw'atsvewat ep tsokiwtaqat pas káptsitotakańw, tayawnayakańw, pu aw kwakwhatota. ¹⁰Noqw pahsat pu ima sunat nälöq sihkay'taqam wüwuyom mońw'atsvewat ep qátuhqat atpip munumhtińwu; nen put Hakiy Sutsep Qátuhqat pas hihtatote', mońw'atsvewayat atpiro wiħkay maspayanıwu pańqawkahkańwo: ¹¹Tutuyqawhqa, sinom uń pas hihtatotat, uń kaptsi'tote', um-sa öqalay'taqtat pańqaqwaqw, put hapi um hihkay'ta. Pi um hapi sohsok hihta yuku. Noqw uhtunatyay ahpip pam yukilti.

The Scroll and the Lamb

5 ¹Noqw nu mońw'atsvewat ep qátuhqat aw tātayhq, putvaqwat may akw tutuvenit mupipitaqat yawta. Noqw tutuveni apqölńaqw-nikańw

pu ihkaqewat pey'kañw tsañe'sikip tuvoylat akw namihurs'iwta. ²Noqw hoñviaya a'nö öqalat pas tönay añqe' pañqawlawhq nu aw tātayi. Ya hak tutuvenit tuvoylayat tsitsikte', tutuvenit púrukaniqey aw aptsiwtä? kita. ³Noqw soon kurs hak öveqatsit, pu tūwaqatsit, pu piw tūwaqatsit atpiqaqe qátuhqqa tutuvenit púruknni, piw pēnit aw tātayni. ⁴Noqw nu okiw nāvak'öyna, soon kurs hak put púrukne' añ túñwaniqey aw apptsiwtawq öviy'o. Piw hikis soon kurs hak aw tātayni. ⁵Noqw haqawa wuy inumi pañqawu: Pay um qa tsaáatani. Pay imuy Judat sinomuyatuy amuñaqw wukotóhowuy antaqa, David natkoat tutuvenit púruknni; pu tsane'sikip tuvoylat akw namihurs'iwtaqat tsitsiktani. ⁶Noqw nu yorikq pi moñw'atsvewat-nikañw pu nälöq tayyuñqamuy-nikañw pu wūwukwmuy amuhsonve Maña wunu, kurs niniwa; nihqe pan sóniwa. Noqw pam tsañe' álay'ta, pu tsañe' pōvosi'ta. Noqw ima hapi God añqw tsañe' Hihikwsim ahsupoq tūwaqatsit añ ayatiwyaqamu. ⁷Noqw pahsat pu Maña moñw'atsvewat ep qátuhqat awnihqe, putvaqw māyat añqw tutuvenit kwusu. ⁸Noqw pam put kwusuqw, pahsat pu ima nälöyöm hihtu tayyuñqam-niqw, pu sunat añqw nälöq sihkay'taqam wūwuyom Mañat atpiro munumhti. Puma sohsoyam sivatonlenay'kahkañw nānan'ik tsaqaptat yawyuñwa. Tsaqpta sīkavalasivat añqw yukiwkaiñw, añ himu kwañwáhovaqtuhqat opom'iwyuñwa. Pam himu kwañwáhovaqtuhqa hapi God sinomuyatuy nāwakinpiamu. ⁹Noqw puma hihta puhutawit tawlalwaqe pañqaqwa: Um tutuvenit kwuse', tuvoylayat tsitsiktaniqey aw apptsiwtä, ispi um niniwhqee; nihqe uh'uñway akw um itamuy God eñem tui, sohsokmuy hihtuy nanāpwatuy sinoiwtaqamuy amuñaq'ö, pu nānap lavaymakiway'yuñqamuy amuñaq'ö, pu tūwaqatsit añ ahsupoq yesqamuy amuñaq'ö, pu sohsokmuy hihtuy ñamuy añq'ö. ¹⁰Nihqe um God Itahtutuyqawhqay aw itamuy moñw'oya, pu piw put awwat wimmoñw'oya. Noqw itam tūwaqatsit ep moñw'iwyuñwi, kitota. ¹¹Noqw nu aw taykañw navotq, kaysiwhqam hoñvia'yat moñw'atsvewat niøyakiwtä, imuy hihtuy tayyuñqamuy amumum-nikañw pu wūwukmuy amumuma. Noqw pas puma kaysiwa; pas qaan'ewakw hinta; ¹²Nihqe a'nö pañqaqwa: Ason sinom Mañat as niniwhqat öqalanihqat pañqaqwaniqw pam súanta. Pay nam pam kāhakiwuy makiwni. Pay nam sinom put-sa hapi suan unañwtalwuñwi'taqtat, pu sus'öqalanihqat pañqaqwe', put kaptositat, pas hihtatote' tayawnayani, ispi pam put hihkay'taq'ö. ¹³Noqw nu navotq sohsoy hihtu öveqatsit ep yesqam, pu tūwaqatsit añ'a, pu tūwaqatsit atpiqaqe, pu pātuwaqatsit añqe'yaqam, pu sohsoy hihtu pañqe' tañawtaqam pañqaqwa: Itam God moñw'atsvewat ep qátuhqat, pu Mañat, pumuy tayawintota, pas kaptasilwa, piw pas hihtalalwa. Puma hapi-sa öqalat pasiwtä, yūmosa aqwhaqamii. ¹⁴Noqw ima hihtu nälöyöm tayyuñqam pañqaqwa: Pas antsaa. Noqw ima sunat añqw nälöq sihkay'taqam wūwuyom tamötshoñvaqe, it hakiyi sutsép-sa qátuhqat pas hihtatota.

The Seals

6 ¹Noqw nu aw taytaqw, Maña sukwat tuvoylat tsíkaqw, pahsat pu imuy hihtuy tayyuñqamuy suhkawa yóyañwuy úmukqat pan hiñqawhq nu navota. Noqw pañqawu: Um pewnen yórikni. ²Noqw nu tātayhq ep qōtsa kawayo. Noqw epeq tsokiwtqa awtat yawta. Noqw haqawa put moriñwwihkatoyna. Noqw pam pañpiy tūañwutimakañw aqwhaqami hihtuy áñwutimani. ³Pu Maña aik piw tuvoylat tsíkaqw, pahsat pu mohti'maqat aiknihqa himu taytaqa pañqawhq nu navota. Um pewnen yórikni, kita. ⁴Noqw pahsat pu piw suhkawa kawayo yámakkanw pamwa pälaniwpu. Noqw put ep tsokiwtqa koyanisqatsit aw tülalayniqey öqalmakiwa. Noqw sinom nāqöyanvayani. Noqw haqawa wukosipwuvahpit put maqa. ⁵Pu pam payhkomuytiqat tuvoylat tsíkaqw, pahsat pu amuñknihqa himu taytaqa pañqawhq nu navota. Um pewnen yórikni, kita. Noqw nu aw tātayhq pi söqömkkawayo. Noqw put epeq tsokiwtqa hihta pututuwanipit yawta. ⁶Noqw nu navotq, nälöqmuy hihtuy tayyuñqamuy amuhsonñaqw hakiy tönaat pañqawu: Pay söhövosi sūp tuwani pakwt sivat hihkay'tamantani; pu kawayösöhövosi payhp tuwani pakwt sivat hihkay'tamantani. Nikaiñw um hapi pay wihkuyit, övat pälayat enañ qa aw hintsanni. ⁷Noqw pam nälöqtıqa tuvoylat tsíkaqw, pu imuy hihtuy tayyuñqamuy amuñaqw suhka nälöq epnihqa pañqawhq nu navota. Um pewnen yórikni, pam kita. ⁸Noqw nu yorikq pi hin'ewaykawayo. Noqw put epeq tsokiwtqa Mokiwu yan mätsiwa. Noqw Maski put aik himma. Noqw tūwaqatsi nälövo tukiwyuñqat amuñaqw sükaw aw öqala pumuy amumi noiwa. Noqw puma sipwuvahpit akw sinmuy qöqyani, pu tsónawuy akw'a, pu hihta tūyat akw'a, pu tūwaqatsit ep hihtuy tütuvosiptuy akw'a. ⁹Pu pam tsívotnihqat tuvoylat tsíkaqw, nu yorikq pi kwariñwáhovaqtuqat eñem tataqtsokpit atpipaq hakimuy hikwsiam tañawta. Puma hapi hakim God lavayiyat ep niniwy; puma hihta pas suyan navoti'yuñqey qatuhtuskahkarinw yuaatotaqe öviy'o. ¹⁰Noqw puma a'nö hiñqaqwaqe pañqaqwa: Ya um tūwaqatsit ep yesqamuy itah'uñway ep hinwat yúkuni. Amumi um nāoyniqey hisat panhtini, Tutuyqawhqa Qahováriwtqa, pas qa atsa, kitota. ¹¹Noqw puma sohsoyam qōtsat usimnit makiwy. Noqw pay hāk puma hihsavo násuriñwi'yuiñwiniqat amumi pañqawu. Pay ason pas pumuy tumalsuriñwamat pu tupkomat piw tuwat pumuy amún qöyaniwyaniqat pantaniqat amumi pañqawu. ¹²Noqw nu tātayhq, pam návaynihqat tuvoylat hötaqw, pahsat tutskwa a'nö tayayayku. Noqw tāwa anaha'mötsaput an qömviti. Noqw müyw uñwat an päläñwputi. ¹³Noqw tokpelat añqw sōtu tūwaqatsit aw löhöhötiva, sipaltsokit pölöat pay läke', qa kwañwit, wukohukwvaqw löhökñwuqat pan'i. ¹⁴Noqw tokpela hihta mupipitaqat an mupipiyyku. Pu sohsoy tuhtukwi, pu pañqaqw tutskwa küyuñqa nahlamhti. ¹⁵Noqw tūwaqatsit ep pas momiñwit, pu pavansinom, pu kahaksinom, pu solāwamuy amumi mohpeq momiñwit, pu a'nö öqalat pasiwyuñqam, pu pay qa tütuwikt, puma sohsoyam

tuhtukwit añ haqe' o'wat añ tuhtusöva nauyhtota; ¹⁶Nihqe tuhtukwit, pu o'wat aw pañqaqwa: Uma moñw'atsvewat ep qátuhqat pitsániwayat ainqw itamuy tupkayani, pu Mañat itsívuyat ainqö. ¹⁷Taq itsívuyat aw wukotalönva. Noqw ya hak sen put añ kuytani?

The 144,000 People of Israel

7 ¹Yantaqat atsve pu' nu yorikq, pi nälöyöm hoñvia'yat tūwaqatsit nälövaq nānan'ivaq hoñkahkañw, tūwaqatsit añ nälövaq hükaiñwuy ahoy niuy'yuñwa, tūwaqatsit añ qa hühukniyat öviy'o, pu pātuwaqatsit ainqee, pu himutsotskit aña. ²Noqw pu piw suhka hoñviaya God taytaqat penhpiyat yawkañw hōpaqw ruptoqw nu tuwa. Noqw pam imuy nälöqmuy hoñvia'yatuy tūwaqatsit-nikañw pu pātuwaqatsit hintsanyaniqamuy amumi a'nö tsa'lawnq: Pay hák uma tūwaqatsit qa hintsanyani, piw pātuwaqatsita, pu hihhta himuqlöta. Ason itam mohti God tumal'aymuyatuy qalpeq tuvoylatotaqw, pu' pantani. ⁴Noqw hihsa'nihqam tuvoylatotiqw nu navota. Noqw Israel-sinmuy nanáp ñamuy amunaqw sumiyanhtiye tsaine'sikip sunat-nikañw ainqw nälöq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya. ⁵It Judat ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Reuben ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Gad ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, ⁶Pu Aser ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Nephtalim ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Manasses ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, ⁷Pu Simeon ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Levit ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Issachar ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, ⁸Pu Zabulon ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Joseph ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya, pu Benjamin ainqw pakwt lōq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ya.

The Great Crowd

⁹Yantaqat atsve pu' nu yorikq pas sinom qaan'ewakw hintaqam moñw'atsvewat-nikañw pu Mañat attipi hōñi; pas kurs hin hak pohtoylaniyat pahsaa, sohsokmuy nanápwatuy sinoiwtaqamuy, pu himuñam'iwtaqamuy-nikañw, pu tūwaqatsit añ ahsupoq yesqamuy-nikañw, pu nanáp lavaymakiway'yuñqamuy amunaqö. Noqw puma qōtsat yuwsı'kahkañw hihta palm-tsokit nahpiyat yawyuñwa; ¹⁰Nihqe a'nö hiñqaqwaqe pañqaqwa: Kwakwhay God aw itahyantaqa moñw'atsvewat ep qátuhq! Kwakwhay um Maña! Pi uma itamuy ayo oya. ¹¹Noqw sohsoyam hoñvia'yat moñw'atsvewat ñöyakiwta, pu wüwuyomu, pu nälöyöm hihtu tayyuñqamu. Nihqe puma moñw'atsvewat attipo munumhtiye, God pas hihtalawaqe ¹²Pañqaqwa: Pas antsaa. Nam sohsoyam aqwhaqami God aw itahyantaqay tayawintiwiñsi, pu pas hihtatotani, pu kwakwhatiwiñsi, pu kaptsei'tiwiñsi. Pi pam-sa suan unañwtalwuwni'ta, sus'öqala, pu hoñvi'ta.

Pay nam sohsoyam aqwhaqami pan put yuaatiwisni. Nam antani, kitota.
13 Noqw suhka wuy inumi pañqawu: Ya ima qōtsat yuws'i'yuñqam hákimu?
 Ya puma háqaqwy? **14** Noqw nu put aw pañqawu: Tāqa, pi um navoti'ta.
 Noqw pam inumi pañqawu: Ima hapi qaan'ewakw kānavotpit añqw nöña;
 nihqe yuwsiy tūvahomyaqe, Mañat uñwáyat akw put qōtsatota. **15** Paniqw
 öviy puma God moñw'atsvewayat atpip hōñi; nihqe nāqavo, tālō', pu
 mimhikqat añ kiyat ep put eñem tumalay'yúñwa. Noqw i' moñw'atsvewat
 ep qátuhqa pumuy amumum qátuni. **16** Soon puma pāpu tsörso'ni, piw
 pānakso'ni. Soon pumuy amumi töñvani, piw utuhuutini, **17** Pi Maña
 moñw'atsvewat násave qátuhqa pumuy amumi tunatyawmaniqw öviy'o.
 Nen pāhut hakiy taytoynañwuqat nöñañataqat añ tsamni. Noqw ason God
 pumuy posvalayamuy sohsok ayo hōñani.

The Seventh Seal

8 **1** Noqw pam tsáñe'nihqat tuvoylat tsíkaqw, pahsat öveqatsit ep
 sutmaqma, pahantawat násamiq pahsavohaqamii. **2** Noqw nu
 yorikq tsáñe'nihqam hoñvíya'yat God atpip hōñi. Noqw puma tsañe'
 töötöqpit makiwy. **3** Noqw suhka hoñvíaya pítuhqe, kwañwáhovaqtuqat
 enem tataqtsoqpit aw wunuptu, síkavalasivat añqw yukiwhqat qöqöhpit
 yawkaiwo. Noqw himu kwañwáhovaqtuqat taqtsokiwniqat nihtiwtaqat
 pam makiwa. Nihqe pam sohsokmuy God sinomuyatuy nāwakinpiyamuy
 enañ tataqtsoqpit síkavalasivat añqw yukiwhqat aqw put taqtsoka,
 moñw'atsvewat atpip. **4** Noqw hihta kwañwáhovaqtuqat kwitsiñwuat
 hoñvíayat mäyat añqw God aw wunuptu, put sinomuyatuy nāwakinpiyamuy
 enañ namiqwriwkaiwo. **5** Noqw hoñvíaya qöqöhpit kwusut, tataqtsokpit
 añqw tövut put aw oyat, pahsat pu tūwaqatsit aw put tūva. Noqw pahsat pu
 himu a'nö töötöqa talwiptikaiw umhta; pu tutskwa tayayayku.

The Trumpets

6 Noqw ima tsáñe'nihqam hoñvíya'yat tsáñe' töötöqpit himuy'yuñqam
 pahsat töqtotiniqey anhtoti. **7** Pahsat pu mohti hoñvíaya töqt. Noqw
 pahsat pu lómowa-niqw pu qöhi uñwat enañ namiqwriwtqaq mātaktiqe,
 tūwaqatsit aw maspiwa. Noqw tūwaqatsit añ himuy wupatsotski payhp
 oyit añqw sükw oyit pahsa' taqt. Pu sohsoy saksátsusaqta taqt. **8** Pu
 añknihqa hoñvíaya töqt. Noqw pahsat pu himu wukotukwit antaqa
 pātuwaqatsit aqw tūviwa, uwitikaiwo. Noqw pātuwaqatsit pahyp oyit
 añqw sükw oyit pahsaqhaqam úñwaniwhtiqey anhti. **9** Noqw hihtu pāvaqe
 tayyuñqam payhp oyit añqw süp oyit pahsa'ñihqam soa. Pu pākihu payhp
 oyit añqw süp oyit pahsa'ñihqam sapumhti. **10** Pu payhkomuy pepnihqa
 hoñvíaya töqt. Noqw wukosohu kopitsokit an uwititaqa ñöñaqw löhö;
 nihqe mümunañwtuy payhp oyit añqw süp oyit pahsa'ñihqat añ yéva, pu
 pāhut nöñantotaqat aña. **11** Noqw sôhu A'nö Tsívo yan mātsiwa. Noqw

pāvahu payhp oyit ańqw sūp oyit pahsaq a'nö tsiptoti. Noqw kaysiwhqam sinom put akw soa, a'nö tsīvoniqw öviy'o. ¹²Pu nälöq epnihqa hoíviaya töqt. Noqw pahsat pu tāwa híhin qa nāsamiq pitsíwtaqa hinhtiqe qatālawva, pu müyawu piwu, pu sōtuu. Noqw öviy puma híhin qa nāsamiq pitsíwyuńqa qa tālawvaya. Noqw tälö' tāla qa pas nāsamiq pahsavo qa tāla, pu tōkilat piw pay anta. ¹³Noqw nu taykańw navotq suhka hoíviaya övaqe pūyawmakańw a'nö hińqawnuma: Is ohi, is ohi, is ohi tūwaqatsit ep yesqamuy amuńemi! Taq pahyom hoívia'yat nāto töqtini.

9 ¹Pahsat pu tsívotnihqa hoíviaya töqt. Noqw pu sōhu öñaqw tūwaqatsit aw posq nu aw yori. Noqw haqami koysöt pas qa tońtaqat aqw hötahpi put aw taviwa. ²Noqw pam koysöt qatońtaqat aqw höta. Noqw pahsat put ańqw kwitsińw wunuptu, pas haqam wukokoysönaqw hurukwitsińw wunuptuqat pan'i. Noqw pańqw hurukwitsińwuy akw tāwa súmawuy enań qātalawva. ³Noqw kwitsińwuy ańqw töötolt nöňakqe tūwaqatsit ań kúrukma. Nihqe puma öqalmakiwy, putskohmokyuńqamuy amún sinmuy tūhototaniqe öviy'o. ⁴Pay puma tutskwat ań tūsaqat qa hintsatsnaniqat, pan puma mewniwa, piw ań himutsotskita. Pay imuy hakimuy God tuvoylayat akw qalpeq qa tuvoylay'yuńqamuy púmuy-sa puma tūhototani. ⁵Noqw pay puma sinmuy qa qöqyaniqat pan amuńem yukilti. Pay puma tsivot mūmuyawhtuy ań pumuy okiwsahsanyani. Noqw putskohmoktaqa hakiy muaqw hin tuyvańwuqat, pay pan tūtuyni, hakiy múaq'ö. ⁶Noqw ep hapi pu' as sinom so'niqey hepyanikańw, hin panhtotiniqey qa tutwamantani; pu as so'niqey nānawaknaniqw, mokiwu amuńaqw haqami kursni. ⁷Noqw kawáyom kihpoknik hin hinyuńrwuniqw, pan töötolt hinyuńwni. Suhpan wihkät sikavalasivat ańqw yukiwtaqat puma wihkay'yuńwni. Pu taywaam sinmuy taywayamuy anyuńwni. ⁸Pu puma momoymuy amún hōmi'kahkańw, tóhowuy an tamay'yuńwni. ⁹Pu sivavutsqat antaqat tawitsqave púhikni'yuńwni. Noqw pumuy püyaltotiqw, pas masaam kaysiwhqamuy kawaymuy kipókkarētamuy lölökinkahkańw, kihpokqat an söykitani. ¹⁰Pu puma putskohmokyuńqamuy amún suruy'yuńwni, nihqe suruve howi'yuńwni. Nihqe puma tsivot mūmuyawhtuy ań sinmuy mumu'yaniqey makiway'yuńwni. ¹¹Noqw hak koysöt qatońtaqat ańqw hoíviaya pumuy amumi mońw'iwttani. Noqw pam hak Hebrew-sinmuy amuhkwa Abaddon yan mātsiwni, níkańw Greek-sinmuy amuhkwa Apollyon yan'i. ¹²Süpwat kānavotpit hapi ań ruhpa; noqw meh, nāt hapi piw lösni. ¹³Pahsat pu návaynihqa hoíviaya töqt. Noqw God atpip kwańwáhovaqtuqat eńem tataqtsokpit sikavalasivat ańqw yukiwtaqa nälövaq ālayat ańqw hakiy hińqawhq nu navota. ¹⁴Noqw pam návaynihqat hoíviayat tööqpit yawtaqat aw pańqawu: Um wukomunat Euphrates ep nälöqmuy hoívia'yatuy sómiwtaqamuy nähni. ¹⁵Noqw ima nälöyóm hoívia'yat nähwiya. Puma put tuwanit, talönnit, müyawuy, yahsańwuy aw maskaiwyuńwa, sinmuy payhp oyit ańqw sūp oyit

pahsa'nihqamuy qöqyaniqe öviy'o. ¹⁶Noqw kawaymuy aqwaqam sūmiyaqe pas hihsakip kurs sōmorit pahsa'ya (200,000,000). Noqw nu pumuy hihsa'yaqat navota. ¹⁷Noqw yan kawaymuy hinyuñqamuy nu tuawyori: Ima pumuy epeq tsokiyuñqam üwiwuy an kuwan'iwtqaqtawitsqava sivanavanyuñwa, pu hihta owat jacinth antaqata, pu sikapik'owat antaqata. Noqw kawayom tóhohtuy an qötöy'yuñwa. Noqw moañaqw üwiñw, pu kwitsiñw, pu sikapik'owa a'nö muki nöñanta. ¹⁸Noqw imuy payhkomuy akw sinom payhp ańqw süp oyit pahsa'nihqam soa, it qöhit, pu kwitsiñwuy, pu sikapik'owat pumuy moañaqw nöñhantaqat akw'a, ¹⁹Puma moañaqw öqalay'yuñqw öviy'o, pu suruveq'a. Pi pumuy suruam tsütsu'tuy anyuñwa, nihqe qötöy'yuñqe, put akw hakiy tühötotañwu. ²⁰Pu ahpiy sinom it yan tüyat akw qa súlawhtiqam hintsakpiy qa ańqw lasyat, soq pas pāpu nāp yukiwhput aw nāwakintiwisa, piw nukpanhihihikwsimuy amumii. Hihta wutsit sīkavalasivat, sen qötsásivat, sen sīkasivat, sen owat, sen kohot ańqw yukiwyuñqat aw puma nāwakintiwisa, nāmahin pi as puma kurs hin hihta tutwaniq'ö, kurs hin nanaptaniq'ö, piw kurs hin nankwusaniq'ö. ²¹Pu piw puma tukwyantotaniqey qa ańqw lasya, pu hihta nuhtumi wutsílalwaniqeyu, pu tokot sokoplalwaniqeyu, pu hihta uuyiñwyaniquey.

The Angel and the Little Scroll

10 ¹Pu nu piw sukw hoñviyat a'nö öqalay'taqat aw yori. Pam ömawuy yuwsı'kañw tañaqwunut akw qötösomiwkañw öñaqw hāwi, tutuvenit púrukiwtaqat yawkañwo. Put taywaat pas tāwat an tāla; noqw hokaat üwiñwuy wupa'leletaqat panta. ²Noqw pam putvaqw kuhkuy akw pātuwaqatsit aqw wuhku, pu suyvaqw tutskwat aw'i. ³Pu wukotohowuy höykuqat an a'nö hiñqawu. Noqw put hiñqawhq, pahsat pu tsāñe'sikip yoy'umuki hihta lavayhtoti. ⁴Noqw tsāñe'sikip yoy'umuki lavayhtotiqw, nu as pēnaniqey anhti. Noqw pay hakiy tönaat öñaqw inumi pañqawu: Pay um tsāñe'sikip yoy'umuki hin lavayhtotiqw put tupke', qa pēnani. ⁵Pahsat pu i' hoñviaya ura nu tuwaqw, pātuwaqatsit aqwnikañw pu tūwaqatsit aqw wuhkukiwtaqa ömiq may itat, ⁶Pas qaöwílvayhti, pas soon pāpu sōwuniqat pañqawu, God aw yankañwo, God pas sutsep qátuhqat sohsok hihta yúkuhqtaw'i, öveqatsit-nikañw pu ań himu hinyuñqata, pu pātuwaqatsit-nikañw ańqe' himu hinyuñqat yúkuhqata. ⁷Noqw tsāñe'nihqat hoñviyat töqtiqat aw pitu. Noqw pep pu' God tunatyaat as tupkiwtaqa aw antsaniwni, pam lavay'aymuy amumi hin lavayhtiqat pan'i. ⁸Noqw nu hakiy öñaqw tönayat navotq, pam inumi pañqawu: Um hoñviyat pātuwaqatsit aqwnikañw pu tūwaqatsit aqw wuhkukqat awnen, tutuvenhoyat púruk'iwtqaqtawtaqat put ańqw kwúsuni. ⁹Noqw öviy nu put awnihqe aw pañqawu: Um as nuy tutuvenhoyat máqani. Noqw pam inumi pañqawu: Kwúsuu, nen um sówani. Pam soon uhponoy qa a'nö tsiptani; nikañw uhmoañaqw

momospalat an kwáñwni. ¹⁰Noqw óviy nu put māyat ańqw tutuvenhoyat kwúsuhqe put sowa. Noqw antsa imoañaqw momospalat an kwańwti. Níkańw panis tuy put sowaqw, pahsat pay ivonoveq tsipti. ¹¹Noqw pam inumi pańqawu: Pay um nát piw pas híhihtuy sinmuy amumi yuaatani, pu ańqe' nanāpwatuy sinoiwyuńqamuyu amumii, pu lavaymakiway'yuńqamuyu, pu pas momińwituyu.

The Two Witnesses

11 ¹Pahsat pu inumi tuwanpi natönpit antaqa taviwa. Noqw honviaya inumi pańqawu: Um wunuptut, God kiyat tuwantani, pu hom'oyvhkata; pu pep ahpave nānawaknaqamuy pohtoylani. ²Níkańw it kihut ihkäqe nöyakiwtaqat pay um qa énańni, nen put qa tuwantani. Taq pam qa-Jew-sinmuy amumi noiwni. Noqw puma lőp sunat ańqw lőq sihkay'taqat mümuyawhtuy ań it kitsókit pas kaptshiwhqat aw wukukutotani. ³Noqw nu lőqmuy inuňem yuaataqamuy öqalmaqani. Noqw puma (1260) sūp sōmorit-níkańw ańqw pakwt-payhkomuy sihkay'tasikip sunat tälät ań yuaatani, anaha'mötsaput yuwsí'kariwo. ⁴Ima hapi lőyöm olive-tsokit, pu wihqöhit tsotsókpimat tūwaqatsit aw Tutuyqawhqat atpip wúnuhqamu. ⁵Noqw ason hak pumuy hintsanniqe' antiniqw, pahsat pu pumuy moañaqw ūwihw yámake', hakiy nīnamantani. Noqw óviy kurs haqawa pumuy hintsanniqe' anhte' pan nīniwmantani. ⁶Ima hapi yóyańwuy ahoy nüy'taniqe' öqalat pasiwtaniqw, óviy puma hihsavohaqami yuaataniqat pahsavo qa yokvani. Pu pāvahut aw öqalat pasiwtaniqe' put úriwat yúkumantani; pu híhihta tüyat akw sinmuy okiwsahsanniqe' öqalay'tani, hihsakis panhtiniqe' nāwaknaqey pan'i. ⁷Pu ason puma hin yuaataniqe' yukuqw, pep pu' hak tāqa himuvohkot antaqa koysöt qatońtaqat ańqw yámake', pumuy amumi kihpokni; nen áñwute' pumuy nīnani. ⁸Noqw pumuy tokoam mokpu put wuhkokitsokit ep kitpik qatsni. Noqw hakim Hikwsit ań tunatyay'yuńqam put kitsókit Sodom-níkańw pu Egypt yan tuńwáya. Ura pep hapi Itahtutuyqawhqa nīniwa, nahoylehtsit ep'e. ⁹Noqw sohsoyam tūwaqatsit ań yesqam, pu híhihtu himuňam, pu nanāp lavaymakiway'yuńqam, pu nanāpwat sinoiwtaqam pāyis-níkańw ańqw nāsamiq pahsavo tälät ań tokoyamuy mokput aw tayyuńwni; nen hakiy pumuy tūamniqw qa nānakwhani. ¹⁰Noqw ima tūwaqatsit ep yesqam hahlayhtote' nāhahlaynayani; nen hihta nāhoy nāhuylalwani, ispi ima lőyöm lavay'ayat tūwaqatsit ep yesqamuy ura yüyuhnaqam mokpuniq'ö. ¹¹Noqw ahpipy pāyis-níkańw ańqw nāsamiq pahsakis talq, pahsat pu God ańqw Hikwsí hakiy taytoynańwuqa pumuy amuhsonmi pake', pumuy wunuptsinani. Noqw amumi tayyuńqam tsātsawnani. ¹²Noqw nu navotq, hak öñaqw pumuy lavay'ayatuy amumi a'ño pańqawu: Uma peqw wupni, kita. Noqw puma hakiy tönayat navotqe, ömawuy aqw ömiq wüvi, tuwqamat amumi tayyuńq'ö. ¹³Noqw pahsat tutskwa a'ño tayayaku.

Noqw wuhkokitsoki pakwút-sikip tukiwhput añqw sūp tukiwtaqat pahsaq pam sahpu. Noqw sinom tsáne'sikip sōmorit pahsa'nihqam súlwahti. Noqw akwsinwyaqam tsātsawnqa, öveqatsit ep God pas hihtatota. ¹⁴It hapi akw lōs kānavotpit añ ayo ruhpa. Noqw meh, amuñknihqat hapi aw suptuni.

The Seventh Trumpet

¹⁵Pu i' tsáne'nihqa hoñviaya töqtí. Noqw pahsat pu öveqatsit ep mowawatiwhq hakim pañqaqwa: Itahtutuyqawhqa, hakiy moñw'asnaqey amum yep qatsit ep moñwtunatyat tuyqawvaqe, sutsep aqwhaqami moñw'iwtani. ¹⁶Noqw ima sunat nälöq sihkay'taqam wüwuyom God atpip yesqam tutskwamiq munumtiqe, put pas hihtatotaqe, ¹⁷Pañqaqwa: Itam ümi hahlayhtoti, God, Sus'öqaltutuyqawhqa, pu'-nikańw, pay hisatníkańw, pu nátoniqa, Um qaan'ewakw uh'öqalay mahtaknat moñwqatuptuqw öviy'o. ¹⁸Noqw hihíhtu sinom itsívutoti. Noqw, um uh'itsivuy mahtakne' so'pumuy amuñen hin yúkuniqat aw pitu. Pu um uhlavay'aymuy hihta akw tayawnani, pu uhsinomuyu, pu uñ kaptisi'yuñqamuyu, añ söqavuñwsinmuy-nikańw pu pavansinmuyu. Nen imuy hakimuy tūwaqatsit hovalayañwuqamuy um tuwat hovalani. ¹⁹Noqw öve God kiyat aw hötsílti. Noqw kiyat ahsonve tatañpi God tutavoyat añqw tañawtaqa mātakti. Noqw pahsat talwipta, mowawatiwa, umhta, tutskwa tayayata, pu qaan'eway yañsayoqw lemowa yokva.

The Woman and the Dragon

12 ¹Noqw pahsat pu tokpelat añ a'ñö hihta tuawi'taqa mātakti. Hak wuhti tāwat yuwsí'ta; noqw mūyaw kukeyat atpiķaqe pakiwta; noqw qötöveq wihkayat añqe' pakwt lōq sihkay'taqas sōtu kwapya. ²Noqw pam nö'yiwta; nihqe tihtaniqey tütuyañaqe, a'ñö pakmumuya. ³Pu piw suhka hihta tuawi'taqa tokpelat añ mātakti-himu qaan'eway palalölöqaiw'eway'o. Pam tsáne' qötö'kańw pakwt álay'ta; noqw qötöyat añqe' tsáne' wihsa kwapya. ⁴Noqw suruat tokpelat añqe' sōtuy payhp oyit añqw sūp oyit pahsa'nihqamuy láñaknaqe, tūwaqatsit aw maspa. Noqw i' himu palalölöqaiw'way'o. ⁵Noqw pam tiyohyat tihta. Noqw Tiat ömi God aw wikiwa, put moñw'asvewayat aw'i; pi pam sohsokmuy sinmuy amumi sivakohot akw moñw'iwtaniqat pan put enem yukiwta. ⁶Noqw wuhti qayësiwhpumihaqami wäya, pep God put enem qeni'taqat aw'i. Noqw pep hak (1260) sūp sōmorit añqw pakwt payhkomuy sihkay'tasikip sunat tālat añ put aw tunatyawtani. ⁷Noqw öve näköytä; Michael hoñviaymuy amumum palalölöqaiwuy aw näyawi; noqw palalölöqaiwuy amum hoñviaymat näyawi. ⁸Nikańw puma qa áñwutota; piw qa haqam öveqatsit ep amuñem qenitiwa. ⁹Noqw wukolölöqaiw öñaqw tūviwa. Pam piw Nukpana yan mātsiwa, pu Satan piwu. Pam hisat-tsua yan piw túñwantiwa. Pam hapi

sopkawtaqamuy sinmuy amumi yēlawu. Noqw pam-niqw, pu hoñviaymat puma tūwaqatsit aw maspiwa. ¹⁰Noqw nu hakiy tōnayat övaqe navotq, a'ño pañqawu: Pu' hapi God Itahtutuyqawhqa tuwqay ariwutaqe, moñw'iwkaiw öqalay'taqey mātakta. Nihqe pam Christ asniy öqalmaqat, put moñwtavi. Pi itahtupkomuy hīhin nēveltotoynaqa tūviwa. Pam pi nāqavo pu tōkilnawit God Itahtutuyqawhqa aw pumuy hīhin nēveltotoyna. ¹¹Noqw puma Mañat uiwáyat akw-nikaiw, pu hin navoti'yūnqey yuaatotaqey akw put ánwutota. Nihqe puma qatsiy qa kahkawnayat, so'niqey suhtaq'ewya. ¹²Oviy um hahlayhtini öveqatsi; hahlayhtotini uma ep yesqamu. Noqw is ohi uma tūwaqatsit añ-nikaiw, pu pātuwaqatsit añqe' yesqamu! Pi Nukpana pas pavan hinhaqam itsívuiwkaiw umumi hāwi, suyan pi hihsavo eñem pētiqw navoti'taqe öviy'o. ¹³Noqw wukolölöqañw tūwaqatsit aw tūviwhqey navotqe, pahsat pu pam tiyohyat tihtaqt wuhtit aw kikihpoktiva. ¹⁴Noqw wuhti lōqmuy himumasayat makiwa, wukokwahut masayat añ'i, pam lölöqañwuy apyeve haqami qayësiwhpumi eñem qeniiwtaqat aw püyaltiniqe öviy'o. Noqw payhkomuy-nikaiw añqw nāsamiq yahsainwuy pañsavo pep hak put aw tunatyawtani. ¹⁵Pahsat pu lölöqañwuy moañaqw pāhu nōñañayku, pāyut añ'i, wuhtit paöyninaniqe öviy'o. ¹⁶Noqw pay tutskwa wuhtit paañwaniqe hötsíltiqe, pāhut lölöqañwuy moañaqw nōñakqat sohsok hīko. ¹⁷Noqw öviy lölöqañw wuhtit aw tuyvanaqe a'ño itsívutiqe, añqw ahpiynihqe, put tímuyatuy amumi kikihpoktiva, hakimuy God tutavoyat añ hinwisqe, Jesus Christ pumuy hin amuñen hihta hinhtiqt nuhtumi yuaatotaqamuy amumii.

The Two Beasts

13 ¹Noqw nu pātuwaqatsit qalave wunukaiw yorikq, pi himu hihta pohkot antaqa pātuwaqatsit añqw yámakto; tsarie' qötöy'kañw pakwt ālay'ta. Noqw āalayat añqe' pakwt pas moñwit wihkāat söñniwyuñwa. Noqw qötöyat añ tuñwni God qa kaptiswyuñqa pey'yuriwa. ²Noqw nu it hihta pohkot aw yorikq, pam tóhuwuy pívintot anta, pu hōnawuy kukyat antaqt kuhkuy'ta; pu wukotohowuy moayat antaqt moay'ta. Noqw lölöqañw öqalay put maqa, pu moñwqeniyu, añ ahsupoq nuhtumi moñw'iwtaniqat öviy'o. ³Noqw nu yorikq, pi suhka qötöy aqw pam hihta akw tūhotiwhqe sumataq pam mokni. Nikaiw pay pam qa mokt, haqe' tūhoiwtaqey añ qalaptu. Noqw sinom sohsoyam put hihta pohkoewakw aw kātayyuñwa. ⁴Noqw lölöqañw it pohkot öqalay máqahqat puma pas hihtatota. Pu puma it hihta pohkot pas hihtalalwaqe pañqaqwa: Ya hak haqam it hihta pohkot antani? Hak sen amum nāyawvaniqey aw öqala? ⁵Noqw i' himu pohko lavaymakiwhqe, a'ño hihta kwiviyuaativa; piw God aqw qalomáyuaativa. Noqw pam llop sunat añqw llop sihkay'taqat mūmuyawhtuy añ nuhtumi moñw'iwtaniqat pan put eñem yukiwa. ⁶Noqw pam yuaaykuqe God nāp hin sasvi; pu tuñwniyat aqw a'ño hiñqawlawu, pu kiyat aqw'a, pu öveqatsit ep yesqamuy amumiq'a. ⁷Pu pam God sinomuyatuy

amumi kohpoke' pumuy áñwutaniqat pan put eñem yukiwa. Pu pam sohsokmuy sinmuy himuñamuy, nanāpwat lavaymakiway'yuñqamuy, pu pas nanāpwat sinoiwtaqamuy amumi moñw'ítwtaniqat pan put eñem yukiwa. ⁸Noqw sohsoyam tūwaqatsit ep yesqam put aw nānawaknani. Noqw pay hakimuy tuñwniam Mañat qatsítutuveniyat añ pey'yuñqw, puma put qa aw nānawakna. Ura pam Maña tūwaqatsit hisat nāt qa yukiwhqat ephaqam pay nīniwniqat pan God put eñem tunatyawta. ⁹Naqvuy'taqa nam navotni. ¹⁰Hak hakiy tūwiktaqa hapi tuwat nāp tūwiktiwni. Pu sipwuvahpit akw hak hakiy nīnaqa piw tuwat sipwuvahpit akw súlawhtini. Pep hapi pu' God sinomat tuptsiwni'yuñwe', qa nañ'ekni'yuñwni. ¹¹Pu piw nu sukw pohkot antaqat tuwaqw, pam tūwaqatsit añqw yámakto. Noqw pam mañat an lōq álay'ta; nihqe wukolölöqaiñwuy an yuaata. ¹²Noqw pam put apyevenihqat pohkot óqalayat sohsok pasiwta. Nihqe pam sohsokmuy tūwaqatsit añ yesqamuy amumi tuyqawwaqw, puma mohtiwal pohkot aw nānawakna, ura as mokniewakw tūhotiwht, ahoy qalaptuqat put aw'i. ¹³Noqw pam qaan'ewakw hihta kātatayhpit tumalay'va; nihqe sinmuy amutpik tokpelat añqw ūwiñwuy hawnaiñwu. ¹⁴Noqw God pan put nakwhanaqw, pam mohtiwal it hihta pohkot atpip kātatayhpit hintsanhqe, tūwaqatsit ep yesqamuy ūnatotoyna; nihqe pumuy amumi tuyqawwaqw, puma mohtiwal hihta pohkot an son'íwhqat yukuya, i' pohko as sipwuvahpit akw tūhotiwkañw pay qátuhqat put an'i. ¹⁵Pu God piw pan put nakwhanaqw, pam it pohkot an yukiwhput qatsit máqa. Noqw óviy it hihta pohkot an yukiwhpu pas antsa yuaayku. Noqw pu hakim hihsa'ñihqam it pohkot an yukiwhput aw qa nānawaknaqamuy qōqyaníqat i' himu pohko pañqawu. ¹⁶Pu añ söqavuñwsinom, pu pavansinom, pu kahaksinom, pu añ öokiwyaqam, añ tütuwikt pu qa tütuwikt, puma sohsoyam hihta akw tuvoysiatiwyaniqat pañqawu, sen putvaqw may ep'e, sen qalpeq'a. ¹⁷Noqw óviy soon hak hihta túini, piw húyani, hal pas i' hak pohkot tuvoysiayat akw tuvoylaiwtaqa-saa, sen put tuñwniyat akw'a, sen put pohtoylaniyat akw'a. ¹⁸Taay, uma aw wūwayani: Wuwni'taqa pohkot pohtoylaniyat māmatsni. Pam sinot pohtoylaniata; nihqe sunát-síkip sunat añqw pakwt payhkomuy sihkay'tasikip sunat-nikañw añqw navay sihkay'ta (666).

The Song of the Redeemed

14 ¹Pu nu yorikq pi Maña tsomot Zion ep wunu. Noqw tsané'síkip sunat añqw nälöp sihkay'tasikip sōmorit pahsa'ñihqam pep put amum hōñi, Nayat tuñwniyat akw qalpeq pey'kahkañwo. ²Noqw hakiy tönaat ñonaqw töqtqw nu navota. Pas mümunañwtuy an töki'ta, pu pas a'nó umhtaqat pan'i. Noqw lêlenyaqam sivatonlenay añ lêlenyaqw nu navota. ³Noqw puma moñw'atsvewat atpip puhutawit tawlalwa, pu nälöqmuy hihtuy tayyuñqamuy amutpiro, pu wūwukwmuy amutpiro. Noqw put tāwit pas soon hak tāwi'vani, hal pas ima tsané'síkip sunat

añqw nälöq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'nihqam tūwaqatsit añaqw tuiwyaqam-saa. ⁴Ima hapi nāto tōtimu, qa hisat hakiy nōmatota; nihqe öviy qa hisat tokoy hovalaya. Ima Mañat haqaminiqw ańkyanwu. Pumuy hapi God sinmuy amuhsonñaqw tui, puma nuhtuñaqw mohti God sinomatiniqat öviy'o, pu Mañat sinomatiniqata. ⁵Noqw moayamuy ep himu unatwi súlawu, puma God atpip qa hihtakw hinyuniqw öviy'o.

The Three Angels

⁶Pu nu piw sukw hońviyat òva püyawmaqw tuwa. Pam lomatuawit qaso'taqat pasiwkańw, tūwaqatsit ań yesqamuy sopkawtaqamuy amumi yuaatima, nanāp himuńamuyu, pu nanāpwat lavaymakiway'yuńqamuyu, pu nanāp sinmuy amumii; ⁷Nihqe yan a'nö tsa'timaqe pańqawma: Uma God kaptositotani, pu pas hihtay'yuńwni. Taq pam nuhtuńem hin yúkuniqat aw pitsíwiwta. Uma God öveqatsit, pu tūwaqatsit, pu pātuwaqatsit, pu haqe' pāhu nōńańatotaqat yúkuhqat aw naokiwhtotani. ⁸Pu piw suhka hońviaya ańknihqe pańqawma: Wuhkokitsoki Babylon sahpu! Kitsóki Babylon sahpu! Taq sohsoyam nanāpwat sinom sońawnen pep yesqamuy amumum qahopiyese. Nihqe öviy nawus puma soon qa pumuy amumum God itsívuyat añaqw yukuyani. ⁹Pu piw suhka hońviaya amuńknihqe a'nö pańqawma: Ima pokkot antaqat aw nānawaknaqam, pu qalpeq, sen may ep tuvoiyayat akw pey'vayaqam ¹⁰Nawus God itsívuyat wine antaqat añaqw hikwyani, God itsívuyat qa hihta enań namiqwriwkańw kuyapkuyiwhqat ańq'ö. Noqw puma qōhit-nikańw pu sikatöv'u'wat akw okiwsaniwyani, imuy qahováriwyuńqamuy hońvia'yatuy-nikańw pu Mañat pumuy amutpiro. ¹¹Noqw pumuy okiwsaniwyaqw, kwítsińw'am ömiq sūs wunuptuni. Noqw hakim pokkot an yukiwtaqat aw nānawaknaqam, pu hakim tuńwniyat akw pey'vayaqam pas qa haqami nānasuńwnayani, tālōo, pu tōkilat ań'a. ¹²Noqw öviy God sinomat put tutavoyat ań hinwiskahkańw Jesus aw tuptsińw'iyuńqey qa nańeeknayani. ¹³Noqw nu navotq hak önaqw inumi pańqawu: Um yan pēnani: Yahpiy haqahpiy ima Tutuyqawhqat aw yankahkańw sóiwmqaqam hahlayhpit epyani. Owi, kita i' Hikwsí Qahováriwtaqa. Puma panhtote' maqsoniy añaqw nānasuńwnani. Noqw pumuy hintsakpiyamuy ahpiy aniwni pay pumuy amumumni.

The Harvest of the Earth

¹⁴Noqw nu ömawuy qōtsat aw yori. Noqw hak Sinot Tiyat antaqat ömawuy ep tsokiwta, sikavalasivat añaqw yukiwhput wihekak akw qötösomiwkańwo; nihqe tsaqanhpit a'nö qalay'taqat yawta. ¹⁵Pu piw suhka hońviaya God kiyat añaqw yámakqe, ömawuy ep tsokiwtaqat aw a'nö pańqawu: Um uhtsaqanhpiy akw tsahqani, nen höqni; ispi pay höqsatiq'ö. Pi tūwaqatsit ep natwani pās tukwisiwta. ¹⁶Noqw i' hak ömawuy ep tsokiwtaqa tsaqanhpiy akw tūwaqatsit ep natwanit tsahqqa. Noqw

tūwaqatsit ep natwani tsovalniwa. ¹⁷Pu piw suhka hoñviaya òveqatsit ep God kiyat añqw yámakqe, piw a'ño qalay'taqat tsaqanhpit yawta. ¹⁸Pu suhka hoñviaya qöhít aw öqalat pasiwtaqa kwañwáhovaqtuqat eniem tataqtsokpit añqw yama. Nihqe pam tsaqanhpi'taqat aw a'ño pañqawu: Um uhtsaqanhpiy a'ño qalay'taqat akw tsahqani. Nen um tūwaqatsit ep ovauyit pölöyat tsovalani. Pi òvaat pás kwañw'iwta. ¹⁹Pahsat pu hoñviaya tūwaqatsit aw tsaqanhpiy akw tsahqaqat panhtiqe, tūwaqatsit ep ovauyit tsovala; pu haqam qölöt qaan'ewakw yahsakoq God itsívuyat tuawi'taqat aqw put maspa. Pep hapi òvat pälayat òviy mumtsiyañwu. ²⁰Noqw pep òvat aqw wukukuykuya, wuhkokitsokit ihpovee. Noqw pälata ûñwaniwhtiqe añqw nöñakqe, pas kawaymuy sipmoyiyamuy aw pahsavo pāti, pakwút-sikip sunat tutskwa-tuwanit pahsavoo.

The Angels with the Last Plagues

15 ¹Pu piw nu sukw hihta tuawi'taqat qaan'ewakw a'ño hihtaniqat òmi tuwa. Tsáñe'nihqam hoñvia'yat tsane' kānanvotpit yawyuñwa. Pam nuhtuñki, put atsve pu' God itsívuat yukiltini. ²Pu nu piw suhpan wuhkovatuphat panaptsat antaqat ëwiñwuy enañ namiqwriwtaqat aw yori. Noqw hakim patuphat qalavaqe hōñi. Puma hapi it hihta pohko'ewakw áñwutota, pu put an yukiwhputa, pu tuvoiyayata, pu túñwniyata, pu pohtoylaniyata. Nihqe puma God añqw sivatonlenat mákiwyaqey yawyuñwa. ³Nihqe puma God tumal'ayayat Moses tāwiyat tātawlalwa, pu Mañat tāwiyyata; nihqe pañqaqwa: Pas uhtutmala qaan'ewakw kähinyuñwa, God Sus'òqaltutuyqawhqa. Pas um hapi qaatsat suan hihta hinma. Um hisatinhaqaqaw hihihuy sinmuy amumi moñwi. ⁴Puyaw hak haqam un qa kapts'i'tani, Tutuyqawhqa? Sen hak uhnatìwaniy qa pas hihtalawni? Pi um hapi nāla qahováriwtu. Sohsoy hihtu nanäpwat sinom ökiwkahkañw utpip nāwakintani. Pu um sinmuy amuñem hin yuki'maqw pam susmataq'a, kitota. ⁵It atsve pu' nu yorikq, pi mötsápki God pep ki'taqat tuawi'taqat òveqatsit ep'e. Noqw kihut ep yüpaq haqam pas Aantsawat aw hötsílti. ⁶Noqw tsáñe'nihqam hoñvia'yat pañqw nöña, tsane' kānanvotpit yankahkañwo; pas suhqötsat tusaqtontsatsaqmötsaput añqw yukiwyuñqat yuwsí'kahkañw, kwekwéwhpit sikhavalasivat añqw yukiwyuñqat tawitsqay añ kwewyuñwa. ⁷Noqw nälöqmuy hihtuy tayyuñqamuy amuñaqw suhka imuy tsane'nihqamuy hoñvia'yatuy nánan'ik hihta huyta. Kurs pam kuyapkuyit sikhavalasivat añqw yukiwhqat pumuy huyta. Put añqw aqwhaqami sutsep qátuhqat, God itsívuat opom'iwyuñwa. ⁸Noqw haqam pas Aantsawat kihut ep kwitsiñw ohpo, God lolmat tālawiwayat, pu öqalayat añq'ö. Noqw soon kurs hak haqam pas Aantsawat kihut aw pákini, pas ason tsane'nihqam hoñvia'yat tsane'skipwat kānanvotpit hintsatskaqey yukuyaniqat pahsavoo.

The Bowls of God's Wrath

16 ¹Noqw hak kihut pas Aantsawat ainqw tsane' hoinvia'yatuy amumi a'nö pañqawhq nu navota. Yupavé, uma tūwaqatsit aw God itsívuyat kuyapkuyiwuñqat wūtayani, kita. ²Noqw mohti'maqa nakwsuqe tūwaqatsit aw kuyapkuyiy wūta. Noqw pahsat pu hakim it hihta pohkot tuvoylayat akw pey'kahkañw, put an himu yukiwhput aw nānawaknaqamuy amuhpa' uya nuhtsel'eway itséhee nōña. ³Pu hoinviaya añknihqa pātuwaqatsit aqw kuyapkuyiy wūta. Noqw pahsat pu pāhu hakiy mokput uihwáyat anhti. Noqw sohsøy hihtu tayyuñqam pātuwaqatsit añqe' soa. ⁴Pu amuñknihqa hoinviaya hāhaqe' mūnat, pu pāhu nōñantaqat añ kuyapkuyiy wūtaqw pam únwaniwhti. ⁵Noqw nu navotq hoinviaya pāhut aw öqalay'taqa pañqawu: Um súanta Tutuyqawhqa, pu'nihqa, pu hísatnihqa, pu nātoniqa. Um yan yúkuhqe súanhti. ⁶Puma pi uhsinomuy, pu uhlaya'aymuy uihwáyamuy munvanaya. Noqw um pumuy uiwat hikwna, ispi puma put hihkay'yuñq'ö. ⁷Pu nu piw sukw navotq pam kwañwáhovaqtuqat eñem tataqtsokpit ainqw pañqawu: Pas antsaa, God Sus'öqaltutuyqawhqa, pay um pas qaatsat sinmuy amuñem suan yuki'ma. ⁸Pu i' nälöq epnihqa hoinviaya tāwat aw kuyapkuyiy wūtaqe eñem pan yukuqw pam üwiñwuy akw sinmuy taqtsoka. ⁹Noqw sinom qaan'ewakw töñit akw taqtotiqe, God iit kānanvotpit aw öqalat pasiwtaqat nānap hin sasviya. Nihqe puma tunatyay ainqw qa lasyat, piw nāt God qa kaptositota. ¹⁰Noqw pu tsivot epnihqa hoinviaya it himuvohkot moñw'atsvewayat aw kuyapkuyiy wūta. Noqw moñwtunatyayat añ qömseekma. Noqw sinom hihta akw a'nö tütuyhtotiqe lēniy möstota. ¹¹Nihqe puma öveqatsit ep God nānap hin sasviya, amuhpa' uya a'nö tütuyhq öviy'o; níkañw hihta hintsakpiy ainqw qa lasya. ¹²Noqw navay epnihqa hoinviaya wukovayut Euphrates aqw kuyapkuyiy wuhtaqw, pāyu lāki. Noqw hōpaq momiñwituy amuñem kurs pöhtiwa. ¹³Noqw nu tuwaqw, pahyom tuyoy'eway hīhikwsim pāvaqtuy amunyuñqam imuy moayamuy ainqw nōña-it wukolölöqañwuy moayat ainq'ö, pu it himuvohkot moayat ainq'ö, pu i' hak God lavay'ayaatnihqey atsáy'taqat moayat ainqw pīwu. ¹⁴Ima hapi nukpanhihikwsimu. Noqw puma hīhihta kātatayhpit hintsaktivayaqe, ahsupoq tūwaqatsit añ momiñwituy amuhpa' nankwusaqe haqami tuvvöhtayaniqat öviy tsovalaya, Sus'öqalat God wukotalönniyat aw pítuq'ö. ¹⁵Meh, nu' hapi uyiñwut an pítuni, (kita Tutuyqawhqa). Yuwsi'kañw pās tunatyawmaqa hahlaypit epni. Taq ka pam qayuwsi'kañw waynumqw, sinom put aw yórikyaqw, put eñem haman'ewayni. ¹⁶Noqw hīhikwsim haqami Hebrew-sinmuy amuhkwa Armageddon yan mätsiwhqat aw momiñwituy tsovalaya. ¹⁷Pahsat pu tsane' epnihqa hoinviaya súmawuy aw kuyapkuyiy wūta. Noqw öveqatsit ep kihut pas Aantsawat ep moñw'atsvewat ainqw hakiy a'nö tönaat

hiñqawhqe pañqawu: Yukilti hapi, kita. ¹⁸Noqw pahsat mowawatota; pu umhta; pu talwipta; noqw tūwaqatsi a'ño tayayayku, pas hisatinahaqaqw sinom tūwaqatsit añ yesq pañqaqw qa hisat pan hiniwhiqat pan'i. Pi pas qaan'ewakw tutskwa tayayayku. ¹⁹Noqw qaan'ewakw kitsóki pāyivo tsihtsiki. Noqw ainqe' hīhihtuy sinmuy wuhkokitsokiam sapumhti. Noqw God wuhkokitsokit Babylon u'naqe, qaan'ewakw itsívuy wine kūyiwtaqat antaqat put hikwna. ²⁰Noqw sohsovík pāñaqw tutskwa kūyyuñqa kurs haqamiya; pu tuhtukwi piwu. ²¹Noqw qaan'ewakw yañsayo lemowa sinmuy amumi ññaqw löhö; sohsoy nanāp tsivót-sikip sunat pututuwanit pan puptu. Noqw sinom God nānap hin sasviya, lemowat kānavotpit ep'e, pas kānavotpi qaan'ewakw nuhtsel'ewayniqw öviy'o.

The Great Prostitute

17 ¹Noqw ima tsáñe'nihqam hoñvia'yat ura kuyapi'yuñqw, pumuy amuñaqw suhka inuminihq inumi pañqawu: Um inumum pewni. Noqw God it qaan'ewakw kitsókit tokoy huhyaqat antaqat enem hin yúkuniqat nu ûmi mahtaknani. Pam kitsóki hāhaqe' pāvahut añ qātsi. ²Put hapi amum ima tūwaqatsit añ momiñwit nākwainway'ya. Noqw tūwaqatsit añ yesqam soñawnen hōnaqtoti, put amum nākwainway'yaqee. ³Noqw nuy Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwtaqw, hoñviaya haqami qayēwiwhpumi nuy wiki. Noqw nu hakiy wuhtit hihta pālañwput pohkot epeq tsokiwtaqat tuwa. Noqw himuvohko pas qalománanatñwanit akw pēvey'kañw, tsane' qötöy'kañw pakwt ālay'ta. ⁴Noqw wuhti palasakwawsat-nikañw pu pas pālañwput yuksi'kañw, pu sikavalasivat, pu a'ño hihkay'yuñqat o'wat-nikañw, pu pearl enañ yuksi'ta; noqw kuyapit sikavalasivat añqw yukiwhput put tuyoy'ewakw qahopqatsiyat añqw kūyiwtaqat yawta. ⁵Noqw qalpeq tuñwni pey'ta. Noqw yan hapi pey'ta: I' HAPI BABYLON PAS PAVANNIHQA, TOKOY HUHYAYAQAMUY YUAMU, PU TUWAQATSIT EP HIHTA TUYOY'EWAKWNIHQAT ANIWNAQA. Noqw kurs hak put tuñwniyat mātsi'tani. ⁶Noqw nu it wuhtit aw tātayhq, pam God sinomuyatuy uñwáyamuy akw hōnaq'iwta, pu Jesus enem so'qamuy uñwáyamuy akw'a. Noqw nu aw yórikqe pas pavan aw wūwanta. ⁷Noqw hoñviaya inumi pañqawu: Ya um hinoqw pas kātayta? Nu wuhtit hihta tuawi'taqat uñ äawnani, pu i' himuvohko tsane' qötöy'kañw, pakwt ālay'taqa put ikwiwtaqat piwu. ⁸It pohkot um aw yorikq, pam pay as qatut mōki. Niñañw pam koysöt qa toñtaqat añqw wupni. Nen pahsat pu haqami hovalniñqat aqw pákini. Noqw tūwaqatsit ep yesqam qatsit qaso'taqat qa pasiwyuñqam pohkot aw kātayyuñwni, hakim tuñwniám tūwaqatsit yayhniwhqat pañqaqw Mañat qatsítutuveniyat ep qa pey'yuñqam, púmaa. Pi i' pohko ura as qatut, haqamii; niñañw nāt piw qátuni. ⁹Noqw öviy hak suan wuwni'taqat it aw wūwamantani. I' tsane' qöqtö hapi tsane' tsotsmo. Noqw wuhti pumuy

epeq tsokiwta. ¹⁰Puma piw tsañe'nihqamuy momñwituy tuawi'yuñwa; tsívotnihqam pay súlawhti; noqw suhka pu' qatu; pu suhka pay nátoni. Noqw ason pam pite' pay hihsavoni. ¹¹Noqw i' himovohko, as úraniķaiw, pay pu' qa háqamnihqa, pam hapi nanalt épeqnihqani. Nihqe pam imuy tsáne'nihqamuy amuñaqw suhkani; nihqe pam haqami hovalniwniqat aqwni. ¹²Noqw pu pakwt ālat um aw yorikq, ima hapi pakwt momñwituy tuawi'yuñwa. Níkañw pay puma moñwtunatyay nāt qa makiwya. Puma pay hihsavo it himuvohkot amum moñw'iwyuñwniqat pan amuñem yukiwa. ¹³Noqw puma sun wuwni'yuñwe' it hihta pohkot öqalay, pu moñwqeinqniy maqayani. ¹⁴Noqw ima hapi Mañat aw kihpokyani. Noqw pay pam pumuy áñwutani. Pi pam hapi nuhtumi tutuyqawyaqamu amumi Tutuyqawhqa, pu momñwituy amumi Moñw'iwta. Noqw ima put ámumyaqam hapi wáñwayniwyaqamu, namorstiwyaqamu, nihqe pas ántsay'wisqamu. ¹⁵Pu hoñviaya inumi pañqawu: Pu it pāhut um aw tātayhq, ura tokoy huhyaqqa wuhti put añqw qatuqw, pam hapi hīhihtuy sinmuy tuawi'ta, kaysiwhqamuyu, nanāpwatuy hihtuy sínmuyu, pu nānapwat lavaymakiway'yuñqamuyu. ¹⁶Pu it pakwt ālat um aw yorikq, puma it wuhtit tokoy huhyaqat aw pas qa suhtaq'ewyani; nen put kīqötötat, yuwsiyat put añqw poswayat, tokoyat soswani; nen qōhit akw put taqtoskyani. ¹⁷Pi God pumuy pan unañwtoynaqw puma put tunatyayat aw antsanye', sun'unañway'kahkañw, it hihta pohkot aw moñwtunatyay noayani, haqami God lavayiat añ ahsupoq anhtiniqat aw pahsavoo. ¹⁸Pu it wuhtit um aw yorikq, pam hapi qaan'ewakw wuhkokitsókit tuawi'ta, tūwaqatsit añ momñwituy amumi tuyqawi'taqata.

The Fall of Babylon

18 ¹Yantaqat atsve pu' nu yorikq, pi suhka hoñviaya òveqatsit añqw hawto, a'nö öqalat pasiwkañwo. Noqw tūwaqatsit añ suyan tālawva, tālaniwayat akw'a. ²Noqw pam a'nö tönay añqe' tsa'timaqe pañqawu: Babylon pas pávannihqa sahpu; Babylon-kitsóki sahpu. Noqw nukpanhihikwsim pep ki'vayani, pu sohsoyam hihtu tuyoy'e way hīhikwsimu, pu sohsoyam hihtu i'tseheet, pu tuyoy'e wayom masay'yuñqam pīwu. ³Pi sopkawtaqam sinom put amum qahopihintsatskaqe soñawnen wine akw hōnaqtoti. Noqw tūwaqatsit añ momñwit put amum nākwaníway'ya. Pu tūwaqatsit ep huhyayaqam put kwañwáewhqatsiyat atsviy kāhaktoti. ⁴Pu nu piw hakiy òñaqw tönayat navotq pañqawu: Uma put añqw nōñakni, isinomu; nen uma qaanhitiwayat ep qa ánum hintsatskani. Taq ka uma piw put amum hīhihta añ kānanvotyani. ⁵Taq put qaanhitiwayat òveqatsit aw pitu. Noqw God put nukpanayat aw pónakna. ⁶Pam umuy hintsanhq, pan uma tuwat put hintsanyani; pu hin hinhtiwayat uma navitañw'iwtaqat tuwat yukanayani. Pu pam umuñem kuyapit aqw ohpoknaqw, uma enem put navitañwtotani. ⁷Ura as pam nāhihtay'taqe

kwañwáqtu. Noqw öviy uma okiwsasne' qahahlayhtapnayani. Himu pam unañwpeq pañqawu: Pi nu moñwi; nu qa koñnalavu. Nihqe soon nu hihta qahahlayhpit aw ýórikni. ⁸Paniqw öviy sükw tåwat ep hihimu kānavotpit put aw pítuni-tüya, qahahlayhpi, pu tsóñawu. Noqw pam qōhit akw pás tsohtso'ni. Pi Tutuyqawhqa God put hin yukananiqa a'ño öqala. ⁹Noqw tūwaqatsit añ momñwit put amum nākwañway'yaqam, pu amum hihta nasani'yuñqam put ep is óhilalwani, tsaykitani, put uwiwitaqw kwitsiñwyat aw taykahkaiwo. ¹⁰Pas okiwhintaqw tsätsawnaniqe, yāvaqw hoñkahkañw pañqaqwani: Is ohi, is ohi, qaan'ewakw wuhkokitsoki Babylon! Um süs tåwat añqe' qöniltiqat ep pay kíqöti. ¹¹Pu tūwaqatsit ep huhyayaqam put ep tsaykitani, pu qahahlayyani, pāpu qa hak pumuy huhyanpiyamuy túiniqw öviy'o. ¹²Puma iit hihta huhyaya: Sikavalasivata, qötsásivata, o'wat a'ño hihkay'yuñqata, pu pearls, pu tusaqtontsatsakwmötsaput suphiñputa, pu palasakwat tsatsákwmötsaputa, pu wishöptsatsakwmötsaputa, pu palatsatsakwmötsaputa, pu sohsok hihta kwainwáhovaqtuqat kokhota, pu sohsok hihta ivoryt añqw yukiwyuñqata, pu sohsok hihta a'ño hihkay'yuñqat kohot añqw yukiwyuñqata, pu siksivata, pu pay sívata, pu marble owat añq'ö, ¹³Pu cinnamon, pu hihta hovaqtuyaqata, pu hihta akw nalwitotaqata, pu himu kwainwáhovaqtuqat tataqtsokiwhqata, pu wine, pu wihkuyita, pu a'ño pinput iñumnita, pu söhövositu, pu wāwakastuyu, kanelmuyu, pu kawaymuyu, pu karëtamuyu, pu tütuwiktuyu, pu sinmuy qatsfyamuyu. ¹⁴Ura as um sohsok iit hihta ep nähahlaynañwu. Noqw meh, pam sohsoy tūwaya. Noqw sohsoy himu nukiña, pu lolma üñaqw ahipiyya. Noqw soon um pāpu püvut pantaqat tūwani. ¹⁵Noqw iit huhyayaqam put wuhtit atsviy kähaktotiqam, put okiwhintaqw, mamqasyaqe yāvahaqqaqw hoñkahkañw, tsaykikahkañw a'ño hiñqaqwat, ¹⁶Pañqaqwani: Is ohi, is ohi, um qaan'ewakw wuhkokitsoki! Ura as um suphiñput tusaqtontsatsakwmötsaput, pu palasakwawsat, pu pas pälärwput yuksi'tañwu, pu sikavalasivat, pu a'ño hihkay'yuñqat o'wat-nikaiñw pu pearl enan ura as yuksi'ta. ¹⁷Noqw süs tåwat añqe' qöniltiqat ep i' kahahkimu qaan'ewakw súlawhti. Noqw sohsoyam pákihut añqe' momñwit, pu pákihut akw yaktañwuqam, pu pákihut tumalay'yuñqam, pu hihsa'nihqam pāvaqe nānahoy huhyayaqam yāvaqw hoñni. ¹⁸Nihqe put uwiwitaqw kwitsiñwyat tutwaqe sáakmaqe pañqaqw: Ya haqam wuhkokitsoki it qaan'ewakw wuhkokitsokit anta? ¹⁹Nihqe puma qötömi qoat tsálakin'kahkañw, sáakiwtaqe tsaykikahkañw a'ño hiñqaqwat pañqaqw: Is ohi, is ohi, wuhkokitsoki! Pas as pam qaan'ewakw hihta hihkay'taqat hintsakq, öviy sohsoyam pāvaqe pákihut akw hintsatskaqam put atsviy kähak'iwwisa. Noqw süs tåwat añqe' qöniltiqat ep pam kíqöti, yan lavayhtoti. ²⁰Oviy uma hahlayhtotini, öveqatsit ep yesqamu, God sínomatü, piw put lavay'aymatu; pi God umuñem put aw nāoya. ²¹Noqw hoñviaya a'ño hoñvi owat wukomatat antaqat kwusut, pätuwaqatsit aqw put tūva pañqawkañwo: Yan hapi qaan'ewakw wuhkokitsoki Babylon tūviwni;

nen pas qa nātuwiwni. ²²Noqw sivatonlenat añ lēlenyaqamuy tökiām soon pāpu uhsonve nanaptiwni, um Babylon-kitsóki; pu tātawlwalaqamuy tönaam soon nanaptiwni, pu murinput lēnat añ lēlenyaqamuyu, pu sivatötöqpit añ lēlenyaqamuyu. Piw soon hak tumaltuwit'aqa pay nāp hihta tuwi'taqa pāpu uhsonve nātuwiwni. Piw soon pāpu uhsonve hisat haqam nūmantotani.

²³Piw wihqōhi soon pāpu hisat qōhi'yuñwni. Pu möönaiñwuy, pu mö'wit tönaam soon pāpu uhsonve nanaptiwni. Pi um powaqat an sopkawtaqamuy sinmuy tuhisat akw ünatoynaqw, uñaqw huhyayaqam tūwaqatsit ep pas pavansinomniwhtoti. ²⁴Noqw put ep God lavay'aymuyatuy uñwáam nātuwiwa, pu God sínomuyatuy uñwáamu, pu sohsokmuy tūwaqatsit ep hakimuy qōqyaqamuy uñwáamu.

19 ¹Yantaqat atsve pu' nu navotq, hakim kaysiwhqam öveqatsit añ a'nö hiñqaqwaqe pañqaqwa: Alleluia! Kwakwhay God Itahtutuyqawhqa! Um hapi itamuy ayo oya. Um hapi pas hímuu, övíy itam uñ kaptisi'lalwa. Um-sa nāla öqalay'ta. ²Um hapi qaatsay'makañw nuhtuñem suan hin yúkuñwu. Pi um wuhtit tokoy huhyaqat qaan'ewakw hinhtiqat eñem hin yuku, it wuhti tuskapqatsiy akw tūwaqatsit ep sinmuy qalomáhintsanhqat eñemi; nihqe uhtumal'aymuy ep put aw nāoya. ³Pu piw puma pañqaqwa: Alleluia! Noqw put kwitsiñw'at sūs ömiq wunuptu. ⁴Noqw ima sunat nälöq sihkay'taqam wūwuyom, nälöqmuy hihtuy tayyuñqamuy amumum tutskwami munumhtotiqe, God moñw'atsvewat ep qátuhqat pas hihtatotaqe pañqaqwa: Pas antsaa, Alleluia!

The Wedding Feast of the Lamb

⁵Noqw moñw'atsvewat añqw hakiy tönaat pañqawu: Uma God Itahtutuyqawhqa tayawnayani, uma sohsoyam tumal'aymatu, pu uma put kaptisi'yuñqamu, añ söqavuñwsinomu, pu pavansinomu. ⁶Noqw nu navotq pas hakimuy qaan'ewakw hintaqamuy tönaam tötöqa, haqe' pāhu söykitotaqat pan'i, pu pavan a'nö úmukqat pan'i, noqw pañqaqwa: Alleluia! Pi God Sus'ögaltutuyqawhqa hapi moñw'iwta. ⁷Itam hahlayhtotini. Owi, itam pas hinhaqam hahlayyani; nen pas kaptisotani. Tsañaw pi Mañat nōmataniqat aw pitu. Noqw nōmaatniqa pās moriwwasiwta. ⁸Nihqe pam tusaqtontsatsakwmötsaput suphiñput kwañw'ewakw suhqötsat yuwiñtaniqat pan put eñem yukiwa; pi tusaqtontsatsakwmötsapu suphiñpu God sinomuyatuy súantsakpiyamuy tuawi'ta. ⁹Noqw horiviaya inumi pañqawu: Um yan pénani: Pas hapi Maña nōmataqw put ep nōviwhqat aw tüttsamiwyaqam hahlayhpit epyani. Pu pam inumi pañqawu: I' hapi God lavayiatnihqe pas antsaa. ¹⁰Noqw nu kukmiq nātuvat, as put pas hihtataniqw, pam inumi pañqawu: Soh, pay um qa panhtini. Pay nu umún God eñem tumalay'ta, pu uhtupkomuy Jesus tuawi'yuñqamuy amun'i. Um God pas hihtalawni. Pi Jesus tuawi'yuñqam God lavay'aymuyatuy amún God Hikwsiyat akw tuyqawiwyuñwa.

The Rider on the White Horse

¹¹Noqw ōmi hötsíltiqw, nu qötsákawayot aw yori. Noqw aqw tsokiwmaqa Pas Antsay'maqa Pas Qaatsay'maqa yan mātsiwa. Nihqe pam suan hihta ań wūwāniwu, piw suan kihpokńwu. ¹²Noqw pōsiat ūwińwuy anta; noqw qötöyat ańqe' wūhaq wihka kwapya. Noqw pam tuńwniy akw tuvoylaiwtaw, qa hak put tuwi'ta, pas pam-saa. ¹³Noqw pam usimnit uńwat akw mórokput yuksi'ta. Nihqe pam God Lavayiata yan mātsiwa. ¹⁴Noqw tuvvöh'aymat qötsákawaymuy ań tsokiwkahkańw ōnaqw put ańkyta tusaqtontsatsakwmötsaput suphińput kwańw'ewakw suhkötsat yuksi'kahkańwo. ¹⁵Noqw moańaqw sipwuvahpi a'ño qalay'taqa yayma. Noqw put akw pam hihihuy nanāpwatuy sinoiwtaqamuy wuvahktani. Nen pam pumuy sivamońwkohot akw amumi mońw'iwtani. Pi pam hapi Sus'öqalat God nuhtsel'ewakw itsívuyat sinmuy amuńem na'sastani, hak haqam óvat mumtse', pálayat na'sastańwuqat pan'i. ¹⁶Noqw pam usimniy ań-nikaiw pu qahsiy ań tuńwniy pēni'taqw yan pey'ta: MOMŃWITUY AMUMI MONW'IWTAQA, PU TUTUYQAWHQAMUY AMUMI PAS TUTUYQAWHQQA. ¹⁷Noqw nu sukw hońviyat tuwaqw, tāvit ep wunu. Nihqe pam a'ño tönay ańqe' tsahsta'lawnhqe, óva sohsokmuy masay'yuńqamuy püyawnumyaqamuy amumi pańqawu: Uma pew tsovawmaqw, God umuńem wukonovat na'sasta. ¹⁸Noqw uma ań pas momińwituy tokoyamuy nőnösani, pu soláwamuy amumi momińwituy tokoyamuyu, pu ań a'ño o'qaltuy tokoyamuyu, pu kawaymuy tokoyamuyu, ań qa tütuwiktuyu, pu tütuwiktuyu, ań söqavuńwesinmuyu, pu pas pávansinmuyu. ¹⁹Noqw nu yorikqw, i' himuvohko-niqw, pu tūwaqatsit ań pas momińwit-niqw, pu tuvvöh'aymat sūmi tsovalti. Nihqe puma qötsákawayot epeq tsokiwtaqat, tuvvöh'aymuyatuy enań amumi kihpokya. ²⁰Noqw i' himuvohko nuiwa, pu God lavay'ayaatnihqeey atsáy'taqa pīwu. Ura pam it himuvohkot atpip kātatayhpit tumalay'taqe, hakimuy put tuvoylayat akw tuvoylaiwyuńqamuy ūnatoya piw put an hihta yukiwhput aw nānawaknaqamuyu. Puma nāto taykańw, qōhit patuphaiwtaqat töv'u'wat akw uwiwitaqat aqw tūviwa. ²¹Noqw ahpiy akwsinwyaqam kawāyot epeq tsokiwtaqat sipwuvahpit put moańaqw yaymakqat akw súlawhti. Noqw masay'yuńqam tokoyamuy nānasna.

The Thousand Years

20 ¹Pahsat pu nu sukw hońviyat aw yori. Pam ōnaqw hawhqe, koysöt qatońtaqat aqw hötahpit, pu wupasivanamiqlölöt yawta. ²Nihqe pam wukolölöqanwuy, pay hisat qátuhqat tsüat, Nukpana, pu Satan yan piw mātsiwhqat nüahqe, sūp sōmorit yahsańwuy pahsavo put soma; ³Nit koysöt qatońtaqat aqw put tūvat aqw uhta, nit pu ep tuvoylata. Noqw övíy kurs hin pam pāpu sinmuy ūnatotoynani, sūp sōmorit yahsańwuy ań kuyvaniqey

aw pahsavoo. Nit ason put atsve pam hihsavo mātaviwni. ⁴Noqw nu moñw'aatsvewat aw yori. Noqw hakim añ yēse. Puma hapi nuhtumi moñw'iwyuñwniqat pan pumuy amunem yukiwa. Pu hakim God lavayiyat yuaatotakahkañw Jesus tuawi'yuñqey ep qöyaniwyaqamuy nu amumi yori. Puma hapi himuvohkot aw qa naokiwlalwa, pu put an hihta yukiwhput qa aw nānawakna; pu qalpeq, pu may ep put tuvoaylatayat qa akw tuvoaylatot. Puma mokiwuy añqw ahoy tātayyaqe, sūp sōmorit yahsañwuy añ Christ amum moñw'iwyuñwa. ⁵⁻⁶Ima hapi mohti ahoy yesva. Pas i' hak mohti ahoy yesvaniqamuy amumum ahoy tātayhqa hahlayhpit epni. Pi mokiwu qa lōs put aw öqalay'tani. Pi mohti ahoy yesvaniqam hapi God awwat-nikañw pu Christ awwat wimmomñwitni; nen sūp sōmorit yahsañwuy añ put amum moñw'iwyuñwni. Noqw pay ahpipy mímawat so'pum pay ason pas sūp sōmorit yahsañwuy súlawhtiniqat pahsavo pay hāk qa yesvani.

The Defeat of Satan

⁷Pu ason sūp sōmorit yahsañwu súlawhtiqw, pepeq pu' Satan sivikiñaqw mātaviwe', ⁸Tūwaqatsit ep nalönan'ivaqw sinmuy yesqamuy ûnatoynani, it Gog añqw sinmuyu, pu Magog añqw sinmuyu; nen pumuy sūmi tsovalaqw, puma God aw nāqöytani. Noqw puma pātuwaqatsit qalavaqe tūwat an qaan'ewakw hintani. ⁹Pu puma tutskwat añ ahsupoq kúrukme', God sinomuyatuy haqam hāk yesqat pónokyani, pu God kitsókiyat put aw unañwayat pīwu. Noqw öviy pam oñaqw ūwiñwuy tūve', pumuy taqtsokni. ¹⁰Pahsat pu Nukpana pumuy ûnatoynaniqa ūwiñwuy patuphat antaqat töv'u'wat akw uwiwitaqat aqw tūviwni, ura i' himuvohko-niqw, pu God lavay'ayaatnihqey atsay'taqa pañsoq tūviwhqat pañsoq'a. Noqw puma sutsép-sa pepeq kānavoti'yuñwni, talöñvaqat aña, pu mimhikpuvaa.

The Final Judgment

¹¹Pahsat pu nu qaan'ewakw qōtsat moñw'aatsvewat aw yori, pu hakiy put ep tsokiwtaqata. Noqw put pitsáñwayat apyeve tūwaqatsi, pu tokpela haqami hiniwhtiqe qa nātuwiwa. ¹²Noqw nu yorikq pi ima so'pum añ söqavuñwsinom, pu pavansinom God attip hōñi. Noqw tutuveni purumhtot. Noqw pu piw suhka tutuveni puru. Pamwa qatsítutuveni yan túñwantwiwa. Noqw ima so'pum it wühak tutuvenit añ hin pey'yuñqat put ahpipy hin yukuniwy, hinhaqam hintsatskaqey pan'i. ¹³Pu pātuwaqatsi put añqe' so'pumuy mātavi; pu mokiwu maskit amum pepeq so'pumuy mātavi. Noqw puma sohsoyam nanāp hin hintsatskaqey ahpipy yukuniwy. ¹⁴Noqw mokiwuniqw pu maski, puma ūwiñwuy patuphat antaqat aqw tūviwa. Pam hapi lōs mokiwu. ¹⁵Pu hakiy tuñwniat qatsítutuvenit ep qa pey'taqw, pam ūwiñwuy patuphat antaqat aqw tūviñwu.

The New Heaven and the New Earth

21 ¹Noqw nu puhutokpelat aw yori, pu puhutuwaqatsit aw'i, i' mohtiwa tokpela, pu mohtiwa tūwaqatsit haqami tūwayaqw ūviy'o. Noqw pātuwaqatsit pāpu qa hágamo. ²Noqw nu' John, wuhkokitsokit pas pavan hímunihqe qahováriwtaqat ūnaqw God ańqw hawtoqw aw tátayi. Noqw pam Jerusalem Pühunihqa yan mātsiwa. Pam mömö'wiqa puwsuñwayniqat aw hin yuksi'tańwuqat pan sóniwa. ³Noqw hakiy a'nö tönaat ūnaqw pańqawhqe nu navota; noqw yan lavayhti: Meh, God kiat sinmuy amumum yanta; noqw pam pumuy amumum qátuni; noqw puma put sinomatni; noqw God pas nāp pumuy amumum yantani; nen pumuy Tutuyqawhqaamni. ⁴Pu God pumuy posvalayamuy sohsok ayo hōnani. Pu mokiwu pāpu qa hágamni; pu qahahlayhi, pu pahki súlawhtini; piw soon haqam pāpu himu tūyani, pi hisatqatsi pay tūwayaq'ö. ⁵Noqw i' mońw'atsvewat epeq tsokiwtaqa pańqawu: Meh, nu hapi sohsok hihta pühulawu. Noqw pam inumi pańqawu: Um it pēnani, i' lavayi pas antsaas, pas qa paysoq'a. ⁶Noqw pam inumi pańqawu: Yukilti hapi! Nu hapi Alpha pu Omega. Nu hapi sohsok hihta yayhnaqa, pu sohsok hihta aw pās yúkuniqa. Nu pāhut nōnańataqat hakiy taytoynańwuqat pānaqmokiwtaqat paysoq máqani. ⁷An kuytaqa hapi sohsok hihta makiwni; noqw nu put Tutuyqawhqaatni; noqw pam ítini. ⁸Pu ima ań tūmamqasyaqam, pu qatuptsiwni'yuńqam, pu tuyoy'ewakw hinyuńqam, pu tuqwyantotaqam, pu qahopíyesqam, pu tuhisay akw hintsatskaqam, pu nāp yukiwhput aw nāwakintotaqam, pu sohsoyam a'tsat, it qōhit patuphat antaqtat tövü'wat akw uwiwitaqat pańsoq nuhtumyani. I' hapi lös mokiwu.

The New Jerusalem

⁹Pahsat pu ima tsáne' hońvia'yat ura nuhtuńk tsáne'sikip kānavotpit kuyapkuyi'yuńqamuy amuńqamuy suhka inuminihqe inumi pańqawu: Kurs um pewni. Noqw nu it mö'wit Mańat nōmayat ūmi mahtaknani. ¹⁰Pahsat pu nu Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuyqawiwtaqw, pam haqami qaan'ewakw wupatukwit aqw tuywáriwtaqat Jerusalem yan mātsiwhqat inumi mahtakna. Pam ūnaqw God ańqw hawto ¹¹God lolmat tālawińwayat tālawińway'kańwo. Noqw tālawińwaat hihta owat pas a'nö hihkay'taqtan talqaqsala, it jasper-owat an'i; hihta suyantalqat an suyan tāla. ¹²Noqw kitsóki qaan'ewakw wupatuhpelat akw nöyakiwta. Noqw tuhpelat ań pakwt lōq sihkay'tasikip hötsíwa. Noqw hötsíwat ańqe' pakwt lōq sihkay'taqam hońvia'yat höñi. Noqw put ań natíwani pey'yuńwa. Nihqe pań Israel tímuyatuy pakwt lōq sihkay'taqamuy tuńwniam pey'yuńwa. ¹³Hopkaqe payhk hötsíwa, pu kwinińqaqe piw payhk hötsíwa, pu tātöqe payhk hötsíwa, pu tēveńeque payhk hötsíwa. ¹⁴Noqw wuhkokitsokit aw nöyakiwtaqa

tuhkwa pakwt lōq sihkay'taqat qaqatspi'ta. Noqw pumuy añ it Mañat ayamuyatuy pakwt lōq sihkay'taqamuy tuñwniam pey'yuñwa.¹⁵ Noqw i' hak inumi yuaataqa sikavalasivat tuwanpit yawta, akw wuhkokitsokit tuwantaniqee, pu höhtsiwayata, pu tuhpelat put nöyakni'taqata.¹⁶ Noqw kitsóki sutsnakiwa, wuhpalwat-nikañw pu puhtsilwat pay súnanta. Noqw pam hopaqat tuwanpiy akw put tuwanta; noqw kurs pam sūp nāsamiq sihkay'tasikip sōmorit pahsa'haqam tutskwatuwanit tuwanta. Wuhpalwat-nikañw pu puhtsilwat-nikañw pu ömiqwat pay sunyuríwa.¹⁷ Pu pam tuhpelat kitsókit aw nöyakni'taqat tuwantaqw, kurs pam pakwt-sikip sunat pakwt navay sihkay'taqat (216) kuktawanit pahsavo tuhpela. (Hoñviaya sinmuy tuwaniyamuy akw put tuwanta.)¹⁸ Noqw tuhpela jasper-owat añqw yukiwta; noqw kitsóki it sikavalasivat pas kwaiñw'ewakw añqw yukiwta, pas panaptsat an suyan tālat añq'ö.¹⁹ Noqw kitsókit tuhkwayat qaqatspiat sohsok hinyuñqat o'wat a'nö hihkay'yuñqat akw lomasniwa. I' mohti'maqa jasper-owat añqw yukiwta, añknihqa sapphire-owat añq'ö, pu amuñnikhqa chalcedony-owat añq'ö, noqw pu nälöq epnihqa emerald-owat añq'ö,²⁰ Noqw tsivot epnihqa sardonyx-owat añq'ö, pu navay epnihqa sardius-owat añq'ö, noqw tsané' epnihqa chrysolyte-owat añq'ö, noqw nanalt epnihqa beryl-owat añq'ö, noqw pēve' epnihqa topaz-owat añq'ö, noqw pakwt epnihqa chrysoprasus-owat añq'ö, noqw peveest epnihqa jacinth-owat añq'ö, noqw ösat epnihqa amethyst-owat añq'ö.²¹ Noqw pakwt lōq sihkay'tasikip utsipi piw pakwt lōq sihkay'taqat hihta pearl añqw yukiwyuniwa.

Nanāp utsipi sūkw pearl añqw yukiwtaiñwu. Noqw kitsókit ep kitpix pas sikavalasivat kwaiñw'ewakw añqw yukiwta, pas pay suyan talqat panaptsat panyuriwa.²² Noqw nu ep qa haqam God eñem nāwakinkit tuwa, pi sinom God Sus'öqaltutuyqawhqt, pu it Mañat, pumuy amutpip nāwakintotaqw öviy'o.²³ Pu kitsóki pay tāwat qa hakni'ta, piw müyawuyu, aw talni'taniqata. Pi God lolmat tālawiwaat aw talni'ta, pu i' Maña pep put aw tāla.²⁴ Noqw ima nanāpwat hihtu ayo nöñakqam put talniyat añ hinwisni. Pu tūwaqatsit añ pas momiñwit piw kāhakiwuy, pu hihta hihkay'taqat pañso öyyani.²⁵ Pu pep hötsíwa tālō pas qa uhtsiltimantani. Noqw tōkila pep súlawni.²⁶ Noqw hīhihtu nanāpwat sinom kāhakiwuy pu hihta hihkay'taqat pañso öyyani.²⁷ Pu pas soon himu hihta itséhe'taiñwuqa pañso pákini, pu piw hihta tuyoy'ewakw tumalay'taqa, pu atsátañwuqa. Pay pas ima Mañat qatsítutuveniyat añ túñwniam pey'yuñqam-sa hapi pañso yuñni.

22 ¹Pu hoñviaya kwaiñw'ewakw mūnat hakiy taytoynañwuqat inumi mahtaknaqw, pas ruhpit an suyan talni'ta. Pam God-nikañw pu Mañat, pumuy moñw'atsvewayat añqw mūna,² Wuhkokitsokit ep kitpix nahsavaqee. Noqw mūnat nan'ivaq sipaltsoki akw yēsiwhqa wunu, nihqe pakwt lōq sihkay'ta-sikip alönöt sipalay'vañwu; noqw añsakis müyawuy ep himuy'vañwu. Noqw hīhihtu nanāpwat sinom put nahpiyat akw powaiwwisa.³ Noqw God hihta aw qa suhtaq'ewniqw,

pam pep súlawni, ispi God-níkañw pu Mañat, pumuy moñw'atsvewaaam ep wúnuniq'ö. Noqw God tumal'aymat put tayawintotani. ⁴Pu puma put pitsániwayat aw yorstotani. Noqw put tuñwniat pumuy qalkaqe pey'yuiñwi. ⁵Pu pep qa míhikmantani; piw puma wihqöhít pâpu kurs hintsatskani, piw tâwat añqw tâlata, pi Tutuyqawhqa God pumuy amumi talni'taniqw òviy'o. Noqw puma aqwhaqami sutsép-sa moniw'iwyuñwi.

The Coming of Jesus

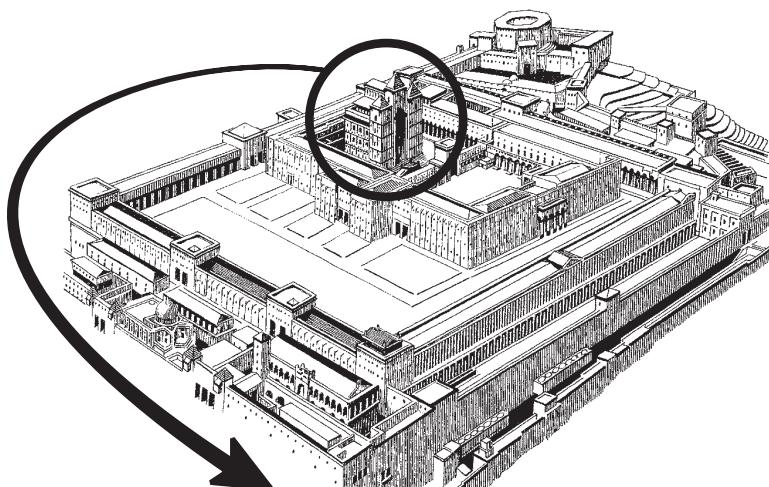
⁶Noqw pam inumi pañqawu: I' hapi yan lavayi pas qa paysoq'a, pas antsaa. Noqw i' Tutuyqawhqa God imuy pas hihtuy lavay'aymuy amuhpa' yuaataqa tumal'aymuy amumi hoñviayay hōna, pam soon pas hisat himu hintaniqat pumuy ãawnaniqata. ⁷Meh, nu hapi qa söwunit pítuni, (kita Tutuyqawhqa). Noqw i' hapi hak it nâto hin hintaniqat lavayit it tutuvenit ep pey'taqat aw tuqayvahsi'maqa hahlayhpit epni. ⁸Nu John hapi iit aw yori; nihqe nu put navota. Nihqe nu navotkañw yórikqe, pahsat pu nu it hoñviayat inumi iit mahtaknaqat kukmiq nâtuva, put pas hihtataniqee. ⁹Noqw pam pahsat inumi pañqawu: Soh, um qa panhtini. Pay nu uhtumalsuñwa, pu uhpavamuy lavay'a'yatuy suñwáamu, pu it tutuvenit añ lavayit pey'taqat aw tuqayvahsi'yuñqamuy suñwáamu. Um God hapi pas hihtatani. ¹⁰Pu pam inumi pañqawu: Um it tutuvenit añ himu nâtoniqat pey'taqat qa tupki'tani; taq pay aw pitsfwta. ¹¹Pay pi qasuan hintaqa qasuan hintani; pu i' hak itséhee itséheeni; pu i' hak súantaqa súantani; pu i' hak qahováriwhpu qahováriwtani. ¹²Noqw meh, nu hapi qa söwunit pítuni (kita Tutuyqawhqa). Noqw nu hapi hihta ahsatit yankañw pítuni; nen sohsokmuy sinmuy añ nanáp tumal tipuyamuy an amumi ahoytani. ¹³Nu hapi Alpha, pu Omega. Nu hapi sohsok hihta yayhnaqa pu sohsok hihta aw pâs yúkuhqa; mohti'maqa, pu nuhtuñkniqa. ¹⁴Ima hakim hapi tutavoyat añ hinwisqam pas hahlayhpit epyani. Puma himutskit akw yësiwhqat añqw nöñösaniqey makiway'yuñwni, pu kitsókit aw hötsíwhpa' yuñniqeyu. ¹⁵Pi popkotuy amunyuñqam pay ihke'ya, pu tuhisay akw hintsatskaqamu, pu qahopqatsit hintsatskaqamu, pu tuqwyantotaqamu, pu nâp yukiwhput aw nâwakintotaqamu, pu hak atsat hintsakqey ep hahlayhqa pîwu. ¹⁶Noqw nu' Jesus hapi ihoñviayay ayata, añqe' hâhaqe' inumi tönawtaqamuy iit ãawnaniqat òviy'o. Nu hapi David nááta, pu ahpiy tsíyakpu, suyan tâlawñway'taqa talsohu. ¹⁷Noqw Hikwsí Mö'wit amum pañqawu: Pewyaa. Pu i' hak navotqa Pewyaa, kítani. Pu i' hak pânaqmokiwtqa pewni. Pu pay nâp hak nâwaknaqa it kûyit akw yësiwhqat qa sisvit añqw hikwni.

Conclusion

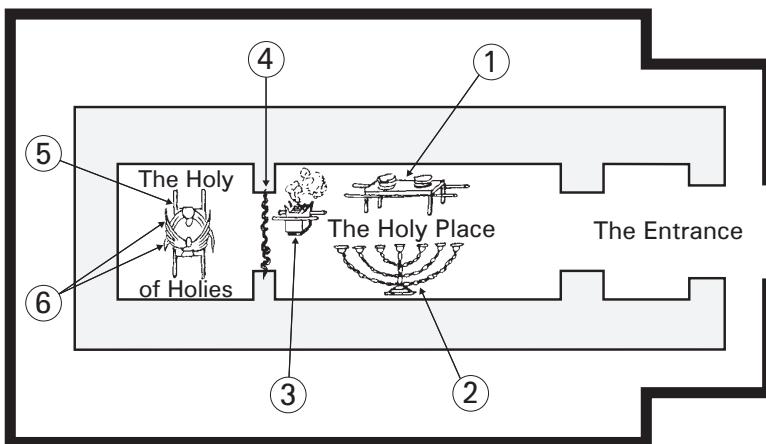
¹⁸Pu nu sohsokmuy it nâto hin hintaniqat lavayit it tutuvenit añ pey'taqat nanaptaqamuy amumi pañqawni: Kurs hak haqam it lavayit aw hihta hóyoknaniqw, pay God hîhihta kanavotpit it tutuvenit ep pey'taqat hapi

aw nāoyni. ¹⁹Pu kurs hak haqam it nāto hin hintaniqat lavayit it tutuvenit añ pey'taqat hihtawat ayo yúkuniqw, pay God qatsítutuvenit añqw put natñwaniyat ayo yúkuni, pu pas hímunihqat kitsókit ep qeniyata. Pu sohsoy himu lolma it tutuvenit ep pey'taqat put aw uhtani. ²⁰Noqw iit lavayhtiqa yan hiñqawu: Meh, nu pas antsa qa sōwunit pítuni, kita. Nam antaa, Jesus Tutuyqawhqa, pay um qa sōwunit añqwni. ²¹Nam Itahtutuyqawhqay Jesus Christ núokwaat sohsokmuy umumi pítsiwtaa. Nam antaa.

The Temple in the time of Jesus Christ

The Temple itself

1. The Table of Showbread
2. The Lampstand
3. The Altar of Incense
4. The Curtain
5. The Ark of the Covenant
6. The Cherubim

